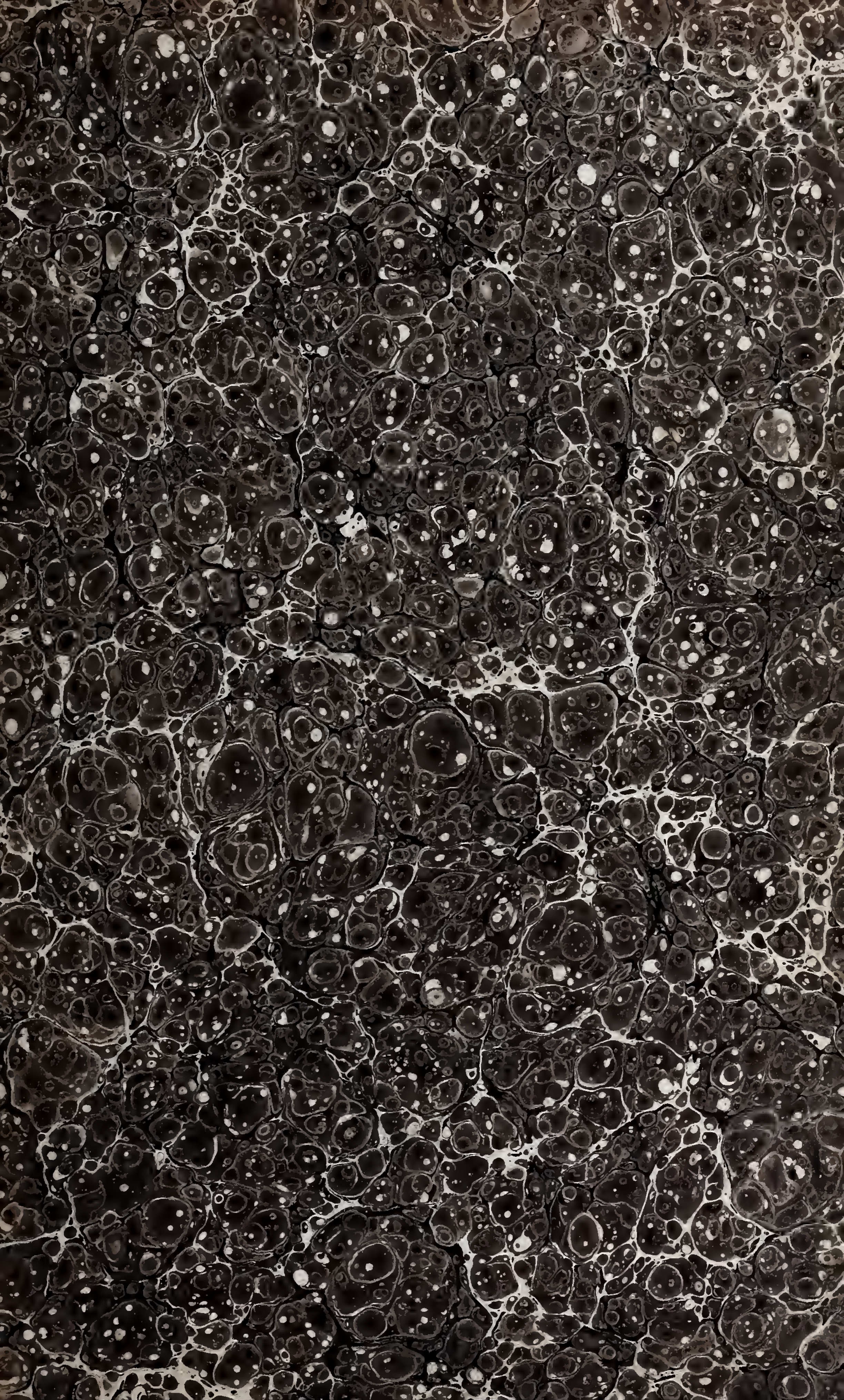

STATE LIBRARY OF PENNSYLVANIA
3 0144 00376276 2

VIRTUE LIBERTY AND INDEPENDENCE

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ LIBRI XXXVII.

VOL. X.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ LIBRI XXXVII.

EX EDITIONE GABRIELIS BROTIER

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICIBUS LOCUPLETISSIMIS

ACCURATE RECENSITI.

VOLUMEN DECIMUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1826.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM XXXVI.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

1. CAP. IV. *Anthermus Chius, cujus filii Bupalus et Athenis clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis poëtæ ætate*] Sic rescripsimus, auctore Suida, cum prius perperam legeretur, *Bupalus et Anthermus.* Sic enim verbo Ἱππῶναξ, Γράφει δὲ πρὸς Βούπαλον καὶ Ἄθηνιν ἀγαλματοποιοὺς, ὅτι αὐτοῦ εἰκόνας πρὸς ὕβριν εἰργάσαντο. *Scripsit Hipponax in Bupalum et Athenidem statuarios, quod suas imagines in ipsius contumeliam fecissent.* Quam porro carminum amaritudinem distrinxisse in Bupalum aliosque adversarios Hipponax a Plinio hoc loco dicitur, ea egregie sugillatur quibusdam Epigrammatis in Anthol. III. 26. inprimisque illo, Mimnermi, sive Philippi: Ὦ ξεῖνε, φεῦγε τὸν χαλαζεπῆ τάφον, Τὸν φρικτὸν, Ἱππώνακτος· οὗ τε χἀ τέφρα Ἰαμβιάζει Βουπάλειον εἰς στύγος· Μήπως ἐγείρῃς σφῆκα τὸν κοιμώμενον, Ὃς οὐδ' ἐν ᾅδῃ νῦν κεκοίμηκεν χόλον, Σκάζουσι μέτροις ὀρθὰ τοξεύσας ἔπη. *Hunc grandinantem, si sapis, tumulum fuge, Viator, Hipponactis: hostis Bupali Atrox iambis stridet ipse etiam cinis. Vide crabronem ne cubantem suscites: Nondum quiescit ejus apud orcum furor, Sed recta vibrat tela claudo carmine.* Alterum Leonidæ, huic simile: Ἀτρέμα τὸν τύμβον παραμείβετε, μὴ τὸν ἐν ὕπνῳ Πικρὸν ἐγείρητε σφῆκ' ἀναπαυόμενον. Ἄρτι γὰρ Ἱππώνακτος, ὁ καὶ τεκέων ἕο βαΰξας, Ἄρτι κεκοίμηται θυμὸς ἐν ἡσυχίῃ. Ἀλλὰ προμηθήσασθε· τὰ γὰρ πεπυρωμένα κείνου Ῥήματα πημαίνειν οἶδε καὶ εἰν ἀΐδῃ. *Quam potes hac tacitus transi, ne forte crabronem Expergefacias, quem sopor altus habet. Hipponactis enim quæ natos sæva latravit Ira suos multa nunc cubat in requie. Sed cave nunc etiam, sodes: ex ipsius aula Ditis adhuc lædunt ignea dicta viri.* Mollius paulo istud Theocriti: Ὁ μουσοποιὸς ἐνθάδ' Ἱππῶναξ κεῖται· Εἰ μὲν πονηρὸς, μὴ ποτέρχευ τῷ τύμβῳ. Εἰ δ' ἐσσὶ κρήγυός τε, καὶ παρὰ χρηστῶν, Θαρσέων καθίζευ, κἂν θέλῃς ἀπόβριξον. *Vates sepultus hic quiescit Hipponax: Abscede busto si quis es mala mente: Quod si bonus sis ipse de bonis natus, Tutus sedeto: si libebit, et dormi.* Quartum, quod Alcæi est, haud ægre omittimus; quod non æque ac superiora arrideat.—'*Anthermus Chius . . . et Anthermus*] Sic libri omnes tum manu exarati, tum editi, a vetustissimis ad recentissimos: qui-

bus proinde tutius credas, quam Suidæ, qui pro Anthermo habet Athenidem.' *Ed. sec.*

2. Ibid. *Ejusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus. Itaque e suis operibus pleraque nomini ejus donasse fertur*] Sic libri omnes, etiam Mss. quibus invitis corrigit Pintianus, *par ei arte, sed gratus.* At inferiorem arte fuisse, gratum tamen, Phidiæ, amatumque ab ipso ob florem ætatis 'more Græcorum,' ut in Alcibiade loquitur Cornelius Nepos, testatur et Tzetzes Chiliad. VII. Hist. 154. vs. 90. Φειδίας ὁ περίθρυλλος ὁ Ἀττικὸς ὁ πλάστης, Ἀγορακρίτῳ χάριτας ποιῶν τῷ ἐρωμένῳ, Ἀνθρώπῳ κἂν οὐκ εὔχαρι περὶ τὴν πλαστουργίαν, Ἀγαλματώσας κάλλιστα Φειδιακῇ τῇ τέχνῃ Τὸ ἐν Ῥαμνοῦντι ἄγαλμα Νεμέσεως, Διός τε, Ἐκείνῳ ἀνατίθησιν ἐπιγραφὴν χαράξας, Ἀγορακρίτου ἄγαλμα τοῦτό ἐστι Παρίου. *Phidias celebratus Atticus fictor, Agoracrito gratiam faciens sibi dilecto, Homini licet manu non apto ad statuariam, Cum fecisset statuam optime Phidiaca arte, Quæ in Rhamnunte est statua Nemesis, Jovisque, Illi attribuit, titulum scalpens, Agoracriti statua hæc est Parii.*

3. Ibid. *Inhonorus est, nec in templo ullo Hercules, ad quem Pœni ... humi stans, ante aditum Porticus ad Nationes*] Sic Mss. omnes, Reg. 2. Colb. 3. ceterique omnes, atque adeo probatiores editiones, ut Elzeviriana et Gronoviana. At sunt aliæ non paucæ, in quibus, auctore ac suasore, ut credimus, Beroaldo, contraria plane sententia legitur, *In honore et in templo illo:* quod sane ineptum est: nam si in Templo, non igitur ante aditum porticus fuit, quem tamen ejus simulacri situm fuisse verbis conceptis Plinius asseverat.

4. Cap. VII. *Quem et res, et domus ipsius, clarius, quam Catullus, dixit habere, quicquid habuisset Comata Gallia*] Sic totidem fere apicibus libri manu exarati: cum in editis ad hunc diem libris edatur: *Quem, ut res est, domus ipsius*, vel nulla, vel implicata nimis sententia. Legebat olim Scaliger ex conjectura, *Metrodorus Scepsius*, horum verborum vice, *ut res est domus ipsius.* Acute magis quam solide excogitatum. Quid enim apertius, quam quod illis verbis significatur? Rem familiarem, seu opes Mamurræ, domumque ejus, clarius illum ipsum declarasse, quod Catullus exprobrarat, quam hunc ipsum poëtam suis carminibus: corrasum scilicet ab illo, congestumque in illam domum, quicquid opum foret in Comata Gallia. *Rem* dici de pecunia opibusque, tralatitium est. Hinc apud Tullium, aliosque idoneos Latinitatis auctores, passim offendas, 'Augere rem,' 'Habere rem,' 'Facere rem,' &c.

5. Cap. XI. *Augustum undatim crispum in vertices, Tiberium sparsa, non convoluta canitie*] Sic Mss. Reg. 2. Colb. 3. et Pintiani. In editis ad hanc diem libris, contraria plane sententia, vel potius nulla, legebatur, *Tiberium sparsum convoluta canitie.* Nos et conditivorum exemplarium auctoritatem secuti sumus, ipsamque loci sententiam, et Isidori fidem, qui hunc locum totidem verbis exscripsit, Orig. XVI. 5.

6. Ibid. *Statuas ex eo Claudio Cæsari .... ex Ægypto advexit Vitrasius Pollio*] Libri hactenus fere editi, *Trarius Pollio.* Parm. editio, *Tris Asinius Pollio.* At Reg. 2. et Colb. 3. *Vitrasius Pollio.* Nos tum ex Dione, tum ex antiquis monumentis Vitrasium scripsimus. Dio lib. LVIII. pag. 633. Κἂν τούτῳ Οὐητρασίου Πωλίωνος τοῦ τῆς Αἰγύπτου ἄρχοντος τελευτήσαντος, κ. τ. λ. *Interim Vitrasio Pollione Ægypti præfecto vita functo, &c.* Et Gruterus, p. 302. VITRASIVS. POLIO. Et p. 192. DEDICATA. VI. IDVS. AVG. T. VITRASIO. POLLIONE. II. M. FLAVIO ARGO. Et alibi Vitrasiæ gentis frequens occurrit mentio.

7. Cap. XIII. *Lygdinos in Paro repertos, amplitudine, qua lances craterasque non excedant*] Libri omnes editi,

in Tauro. Reg. 2. *in Taro.* Nos ex Isidoro Orig. XVI. 5. 'in Paro:' 'Parius lapis,' inquit, 'Lygdinus cognomento: hic apud Paron insulam nascitur: unde et Parius nuncupatus. Magnitudo ejus, quæ lances craterasque non excedat: unguentis et ipse aptus.' Hesychius: Λύγδος λίθος .... ὁ Πάριος.

8. CAP. XV. *Cujus umbra vertice colligeretur in se ipsa, alias enormiter jaculante apice*] Sic totidem plane apicibus syllabisque, Reg. 2. codex, et Pintiani, nisi quod *in ipsa*, non *in se ipsa* habent. Sic et Mss. alii omnes, probatioris notæ. At in editis ad hunc diem libris prodigiose hæc corrupta: *Cujus vertice umbra colligeretur in semetipsam, alia atque alia incrementa jaculantem apice.* Quam sunt porro hæc corrupta, tam sunt obscura quæ Salmasius affert in Solinum, pag. 640. ad interpretationem hujus loci, quem ex suis quoque codicibus restituit, æque ac Pintianus.

9. Ibid. *Tertius .... ex omnibus unus omnino factus est imitatione ejus quem fecerat Sesostridis filius*] Locum hunc integerrima fide repræsentamus, qualem exhibent Mss. codices, Colb. 3. vetus Dalecampii, et Vaticana quoque exemplaria, teste Mattio Orig. II. 14. et Kirchero nostro de Orig. Obeliscorum I. 9. Ceteri, nempe editi, cum Reg. 2. *fractus est in molitione, quem.* Haud dubie mutile ac falso. Nam qui videre, ac diligenter exploravere, integrum adhuc esse renuntiant.

10. CAP. XVII. *In raphanos..... mille sexcenta talenta*] Sic Reg. 2. ceterique codices manu exarati. In editis perperam *mille octingenta.* Manuscriptis favet Herodotus II. 125. pag. 138. Ἔς τε συρμαίην, καὶ κρόμμυα, καὶ σκόροδα .... ἑξακόσια καὶ χίλια τάλαντα ἀργυρίου τετελέσθαι. *In raphanos, cæpus, et allia ... mille et sexcenta talenta pecuniæ esse insumta.* Diodorus Siculus similiter Bibl. lib. I. pag. 58. τάλαντα πλείω τῶν χιλίων καὶ ἑξακοσίων.

11. CAP. XVIII. *Quales jam compluribus locis flagrant, ut Ostiæ ac Ravennæ*] E nostra id conjectatione est. Nam in editis hactenus libris: *Sicut jam tales compluribus locis flagrant, ut Puteolis ac Ravennæ.* At Reg. 2. *Quales jam compluribus locis flagrant cueosilæ ac Ravennæ.* Unde haud pœnitenda emendatio, *ut Ostiæ.* Nam Ostiæ certe a Claudio Imperatore erectam esse 'altissimam turrim, in exemplum Alexandrinæ Phari, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent,' auctor est Tranquillus in ejus Vita, cap. 20.

12. CAP. XIX. *Introitu lapide e Pario, columnis reliquis e Syenite, molibus compositis, &c.*] Prius legebatur, *Introitu lapidis columnisque reliquis, e molibus compositis.* Adjuvit promovitque emendationem Regius 2. codex, in quo sic legitur, *Introitu lapidis e Paro, columnis reliquæ Syenitæ molibus compositis.* Sic etiam Colb. 3. aliique probatioris notæ.

13. CAP. XXIV. *Quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quam sellariæ istorum*] Prius *cellaria* legebatur. In Reg. 2. *sellaria.* In Colb. 3. *sellariæ*, optime. Sellaria locus est, in quo sedes disponuntur. Plinius supra XXXIV. 19. 'Violentia Neronis in Urbem convecta, et in sellariis domus aureæ disposita.' De hac aurea domo nunc agitur. Suetonius in Tiberio, cap. 43. 'Secessu vero Capreensi etiam sellariam excogitavit, sedem arcanarum libidinum,' &c.

14. Ibid. *Ima pars scenæ e marmore fuit, media e vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ: summa e tabulis inauratis. Columnæ, ut diximus, imæ duodequadragenum pedum*] Vel unius literulæ immutatio quantas sententiarum varietates afferat, ex hoc loco intelligere licet, quam libri vulgati hactenus sic repræsentant: *Summæ ta-*

bulis inauratis columnæ, ut diximus: imæ duodequadragenum pedum. Atqui summas tabulis inauratis columnas nusquam dixit: columnas imas, quæ fuere eædem maximæ, duodequadragenum pedum fuisse superius admonuit, cap. 2. ' Etiamne tacuerunt,' inquit, ' maximas earum columnarum, atque adeo duodequadragenum pedum Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari,' translatas e scena scilicet. Denique cum scena triplex extiterit, imaque dicatur e marmore, e vitro media, quæ summæ materia fuerit, cur non illico aperitur?

15. Ibid. *Cavea ipsa cepit hominum LXXX. millia: cum Pompeiani theatri toties multiplicata urbe, ... sufficiat large quadraginta millibus*] Sic totidem plane literis apicibusque Regius 2. codex, cum in libris ad hunc diem editis, *Pompeii amphitheatri*, et mox, *quadringentis millibus* legatur, gemino errore: nam, ut a posteriore incipiam, cum ei consilium sit amplitudinem theatri, quod Scaurus edidit, tanto majorem ostendere, quam fuerit Pompeii, etsi multiplicata numero civium urbe, non potuit quadringenta millia Pompeianum capere, si fuit illud alterum LXXX. tantum millium capax. Quod ad alterum attinet, Pompeiani certe theatri, (quod et ex suo exemplari Pintianus vidit scribi hoc loco oportere,) meminere omnes: amphitheatri, nemo. P. Victor in Descript. Romæ, regione octava, ' Theatrum Pompeii.' Tacitus Annal. lib. XIV. ' Quippe erant, qui Cn. quoque Pompeium incusatum a senioribus ferrent, quod mansuram theatri sedem posuisset. Nam antea subitariis gradibus, et scena ad tempus structa, (ut temporario Scauri theatro,) ludos edi solitos, vel si vetustiora repetantur, stantem populum spectavisse.' Theatrum hemicycli specie constructum fuit: amphitheatri forma rotunda, et veluti ex duobus constans theatris: unde et nomen.

16. CAP. XXV. *Magnes appellatus est ab inventore .... in Ida repertus*] Sic libri omnes, etiam Mss. Nec tantum Isidoro tribuendum putamus, ut quidquam moveamus hoc loco, quanquam ille Pliniana hæc ex more transcribens, Orig. XVI. 4. *in India* legisse videatur, ut et Marbodeus de Lapid. Pret. cap. 43. fol. 41. ' Magnetes lapis est inventus apud Troglodytas, Quem lapidum genitrix nihilominus India mittit.' Inventoris certe, a quo magneti ea indita appellatio est, viri proprium apud Græcos nomen esse docuimus.

17. Ibid. *Tertium in Hyrietico Bœotiæ*] Libri hactenus editi, *in Echio Bœotiæ*. Reg. 2. et Pintiani, *in Hyrtio*. Colb. 3. *in Hyetico*. Nihil visum est veræ lectioni propius, quam *Hyrietico*, ab oppido Bœotiæ, ut diximus, de quo IV. 12.

18. CAP. XXVI. *Lapidem e Scyro insula, &c.*] *E Syro*, non *e Scyro*, libri quidam Mss. præferunt. Ego vero de Scyro ut hæc potius accipienda putem, faveamque vulgatæ hactenus lectioni, facit Eustathii inprimis auctoritas, qui ad Dionys. vs. 521. p. 71. Σκῦρον Scyrum insulam sic esse appellatam prodidit, quod sit petrosa, σκυρώδης: aitque e lapicidinis erui variegatos lapides, qui Scyrii appellentur: μέταλλα δέ εἰσι ποικίλης λίθου, Σκυρίας λεγομένης. Et in Proverbiis Zenobii, Centur. I. 32. Πετρώδης καὶ λυπηρά ἐστιν ἡ Σκύρος. Ac Suidas idem habet, et Apostolius Suidam secutus. De Syro nihil legas usquam ejuscemodi. Isidorus incaute, locum hunc exscribens Orig. XVI. 4. ' Syrius lapis,' inquit, ' a Syria, ubi reperitur, appellatur: hic integer fluctuari traditur, comminutus mergi.' Isidori errorem sequitur Albertus de Miner. II. 2. 17.

19. CAP. XXVIII. *Theophrastus auctor est et translucidi lapidis in Ægypto, quem Chio similem ait*] Sic Reg. 2. Colb. 3.

et Pintiani codex, excepto quod *Phio*, non *Chio*, sed mendose, legunt. Theophrastus, a quo hæc Plinius, de Lapid. p. 2. Μέλας αὐτόθι (ἐν Αἰγύπτῳ) διαφανὴς ὁμοίως τῷ Χίῳ. Nec latuit hoc Pintiano et Hermolao. In libris hactenus editis, *et translucidos lapides in Ægypto inveniri, quos ophitæ similes ait*, interpolantium manu.

20. Ibid. *Ejusdem lapis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax*] Sic libri omnes editi: sic Reg. 2. totidem syllabis apicibusque. Salmasius tamen in Solinum, p. 1204. ex nescio quibus codicibus, corruptis certe et interpolatis, sic emendat: *Ejusdem lapidis flos appellatur, farina ex eo quædam perinde efficax.* Ut videatur esse sententia, in farinam, seu tenuissimum pulverem teri hunc lapidem, qui pulvis flos appelletur. Id vero quam longe et a scriptoris mente, et a rei veritate abhorreat, testis Aëtius de Re Med. II. 23. p. 52. ubi de lapide Asio: 'Huic,' inquit, 'quiddam agnascitur, pulviculo farinæ pistrinorum parietibus insidenti simile, quod florem Asiæ petræ vocant.' Græcus Ms. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος λίθος,... ὃν δὲ καλοῦσιν Ἄσιον· πυῤῥοειδὴς κατὰ τὴν χροιὰν καὶ τὴν σύστασιν ... Ἐπιτρέφεται δὲ αὐτῷ τι παραπλήσιον ἀλεύρῳ λεπτοτάτῳ τῷ προσιζάνοντι τοῖς τοίχοις τῶν μυλώνων. Insidet itaque flos ille lapidi, non ex eodem comminuto, aut friato, tritove fit. Sic Oribasius lib. XIII. p. 229. 'Lapidis Assii flos est salsugo summo lapidi insidens,' &c. post Diosc. v. 142. et Galenum de Fac. Simp. Med. lib. IX. p. 257.

21. Cap. XL. *Laudatissimi sunt in Melo, Nisyro, et Æoliis insulis*] De pumicibus agitur. Prius, *in Melo, Scyro*, legebatur. Ex suis exemplaribus *in Syro* Pintianus rescribere nitebatur. Atque ita sane in Reg. 2. At Colb. 3. *in Melonis Syro.* Nos, *in Melo, Nisyro*, indubitata conjectura reponimus. Auctor ita emendandi, præter vestigia codicum omnium, Theophrastus, qui libro περὶ λίθων, p. 5. pumices laudat inprimis eos, qui et ἐν Νισύρῳ et ἐν Μήλῳ reperiuntur. Eustathius item, in Dionys. vs. 526. p. 76. molares lapides e Nisyro commendat, Νίσυρος πετρώδης ἐστὶ λίθου μυλίου.

22. Ibid. *Etesium lapidem in iis prætulere ceteris*] Sic Mss. omnes, Reg. 2. Colb. 3. aliique. Sic et Plinius ipse in Indice libri hujus. In libris hactenus editis, *Ephesium*, mendose. Isidorus Orig. XVI. 4. 'Lapides quoque medicinalium mortariorum, et pigmentorum usibus apti, Edesius præcipuus, et inde colaticus: Thebaicus quoque, et balanites lapides, vel ex sese remittentes.' Lege, ex Plinio: 'Etesius præcipuus, et inde chalazius: Thebaicus quoque, et basanites lapides, nil ex sese remittentes.' Lexicon Chymiæ: Βοστρυχίτης, πυρίτης, καὶ ἐτήσιος.

23. Cap. XLVI. *Quare etiam foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, alio quam specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa*] Sic Reg. 2. et Pintiani codex, rectissime. Prius legebatur insulse, *foribus apertis:* et mox, *haud alio quam specularium modo*, quod verbis statim sequentibus adversatur. Emendationem nostram Isidori calculo comprobamus: 'Phengites,' inquit ille Orig. XVI. 4. 'Cappadociæ lapis, duritia marmoris, candidus atque translucidus: ex quo quondam templum constructum est a quodam rege foribus aureis, quibus clausis claritas diurna erat.'—'Pliniana hæc narratio, quæ fidem excedere quibusdam videtur, non paucis comprobatur exemplis. Notum inter alia Florentiæ in ecclesia S. Miniatis fenestras esse, in quibus pro vitro tabulæ sunt ex alabastrite, quindecim pedes altæ: et ecclesia tamen, foribus quamvis opertis, luce perfunditur.' *Ed. sec.*

24. Cap. XLVIII. *In eo genere præ-*

cipuæ. E reliqua multitudine lapidum, tofus ædificiis inutilis est, mortalitate mollitiæ] In libris hactenus editis, *Reliqua multitudo lapidum in totum ædificiis inutilis est,* quod abhorret sane a similitudine veri longissime. Regius 2. codex, *Reliqua multitudine lapidum totus ædificiis, &c.* Nos e superiore voce literula repetita, *E reliqua multitudine*, et mox indubitata emendatione *tofus* scripsimus. Emendandi auctor Isidorus Orig. XIX. 10. ubi hunc locum exscribit: 'Tofus,' inquit, 'ædificiis inutilis est, fundamentis aptus, mortalitate mollitiæ. Ex æstu enim et halitu maris fricatur, et verberatur imbribus.' Et Plinianus Index: XLVII. *De cotibus.* XLVIII. *De tophis.* XLIX. *De silicum naturis.* Tophum alii, alii tofum scribunt. Vossium vide in Etymol.

25. CAP. XLIX. *Est et viridis silex, vehementer igni resistens, sed nusquam copiosus: et ubi invenitur, lapis, non saxum est. E reliquis pallidus in cæmento raro utilis. Globosus, &c.*] Libri hactenus editi, etiam et Mss. quidam, *est et viridis lapis.* At de silicum universo genere nunc esse sermonem, non antecedentia modo suadent, sed et ea quoque quæ subsequuntur. De nigris hactenus, rubentibusque, et albis: nunc de viridi, pallido, globoso, fluviatilique silice agit. Admonuit erroris Isidorus, qui locum hunc integerrima fide descripsit Orig. XIX. 10. 'Viridis silex,' inquit, 'vehementer et ipse igni resistens, sed nusquam copiosus, et ubi invenitur, lapis, non saxum est. Pallidus in cæmento raro utilis. Globus contra injurias fortis,' &c.

26. Ibid. *Remedium est in lapide rubro, æstate eum eximere, nec ante biennium eum inserere tecto, domitum tempestatibus*] Vidit Pintianus locum hunc in mendo cubare, cum legeretur, *Remedium est in lapide dubio:* itaque, *udo*, vel *humido* potius, legi censuit oportere. Nos *rubro*, auctore Vitruvio, quem Plinius hoc maxime libro sequitur, ac describit. Sic enim ille, II. 7. p. 27. 'Cum ergo propter propinquitatem necessitas cogat ex rubris lapicidinis, et quæ sunt Urbi proximæ copiis uti; si qui voluerint sine vitiis perficere, ita erit præparandum. Cum ædificandum fuerit, ante biennium ea saxa non hyeme, sed æstate eximantur, et jacentia permaneant in locis patentibus. Quæ autem a tempestabus eo biennio tacta læsa fuerint, ea in fundamenta conjiciantur: cetera quæ non erunt vitiata, ab natura rerum probata, durare poterunt supra terram ædificata.' Vitruvium Plinius, ut perspicuum est, imitatur: 'Remedium,' inquit, 'in rubro lapide, qui circa Urbem eruitur, et mollior est,' &c. Nam molliorem esse eum, ipse prius admonuit superiore cap. 'Alia mollitia,' inquit, 'circa Romam:' quod ex Vitruvio pariter hauserat ita scribente: 'Sunt enim aliæ lapicidinæ molles, uti sunt circa Urbem rubræ,' &c. ut suo loco indicavimus.

27. CAP. LI. *Si minus, utique a lateribus. Medios parietes farcire fractis cæmentis, diamicton vocant. Reticulata structura, qua frequentissime Romæ struunt, rimis opportuna est*] Locum hunc interpolatores hactenus corrupere insigniter, et præpostera interpunctione, et totius perturbatione sententiæ, in hunc modum: *Si minus utique a lateribus medios parietes farcire fractis cæmentis. Dictyotheton vocant reticulatam structuram, quam frequentissime Romæ struunt, rimis opportunam.* Nos conditivorum librorum fidem integerrime secuti suo nitori locum restituimus. Et Pintianus in suo codice *Diamicton* legit. Διὰ μικτῶν architecti genus illud structuræ nuncupavere scilicet, ut medici sua medicamenta διὰ κωδειῶν, aliaque similia nuncuparunt.

28. CAP. LIII. *Ex albo melior. Quæ ex duro, structuræ utilior: quæ ex fistu-*

loso, tectoriis] Prius legebatur, *ex albo melior quam ex duro, et structuræ utilior.* Erroris admonuit, non Pintiani modo codex, sed et Vitruvius certior haud paulo sane auctor, II. 5. p. 24. ' De calce,' inquit, ' diligentia est adhibenda, uti de albo saxo aut silice coquatur: et quæ erit ex spisso et duriore, erit utilior in structura: quæ autem e fistuloso, in tectoriis.' Sic etiam Palladius de Re Rust. I. 10. p. 14. ' Calcem quoque ex albo saxo duro, vel Tiburtino... coquemus... Quæ erit ex spisso et duro saxo, structuris convenit: ex fistuloso vero, aut molliori lapide, tectoriis adhibetur utilius.'

29. CAP. LXVI. *Vulturno mari Italiæ... sex M. pass. littore inter Cumas atque Liternum*] In libris hactenus vulgatis, *Cumas atque Lucrinum.* In Reg. 2. et Colb. 3. *atque littorum.* Indubitata emendatio est, *atque Liternum.* Tum ex Antonino, sive Æthico, qui in itinere a Tarracina Neapolim, Literno Cumas tanto distare intervallo docet, quantum illud modo littus esse dicitur, quo Vulturnum mare nuncupatur, hoc est, VI. M. P. Tum ex Plinio ipso, qui III. 9. hæc esse vicina inter se admonet, Vulturnum, unde mari appellatio, Liternum, Cumas: ' In ora... Vulturnum oppidum cum amne, Liternum, Cumæ Chalcidensium.' Suboluit hic ejus loci error Camillo Pellegrino de Campania Felice, p. 183.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXVII.

Gemmæ.

I. Ut nihil instituto operi desit, gemmæ supersunt, et in arctum coacta rerum naturæ majestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt varietati, coloribus, materiæ, decori, violari etiam signis gemmas nefas ducentes. Aliquas vero extra pretia ulla, taxationemque humanarum opum arbitrantes, ut plerisque ad summam absolutamque rerum naturæ contemplationem satis sit una aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, et quibus initiis in tantum admiratio hæc exarserit, diximus quadamtenus[a] in mentione auri annulorumque. Fabulæ[b] primordium a rupe Caucasea tradunt: Promethei vinculorum interpretatione fatali:[1][c] primumque saxi hujus fragmentum inclu-

NOTÆ

[a] *Diximus quadamtenus*] Lib. XXXIII. c. 4. 'Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quanquam illi quoque ferreum annulum dedit antiquitas: vinculumque id, non gestamen, intelligi voluit.'

[b] *Fabulæ*] Vide Servium in sextam Maronis Eclogam. Isidorus Orig. XVI. 6. 'Primordia gemmarum,' inquit, 'a rupe Caucasi Fabulæ ferunt, Prometheum primum fragmentum saxi ejusdem inclusisse ferro, ac digito circumdedisse: iisque initiis cœpisse annulum atque gemmam.' Sic et Marbodeus in Præfat.

[c] *Fatali*] Infelici. Ita libri omnes: non, ut quibusdam placet, *futili*.

sum ferro, ac digito circumdatum, hoc fuisse[d] annulum, et hoc gemmam.[2]

II. (I.) His initiis cœpit auctoritas in tantum amorem elata, ut Polycrati Samio, severo[1] insularum ac littorum tyranno, felicitatis suæ, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in unius gemmæ voluntario damno videretur, si cum fortunæ volubilitate paria faceret:[a] [e] planeque ab invidia ejus abunde se redimi putaret, si hoc unum doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus, profectus navigio in altum, annulum mersit. At illum piscis eximia magnitudine regi natus, escæ vice raptum, ut faceret ostentum, in culinam domini rursus Fortunæ insidiantis[f] manu reddidit. Sardonychem[2] [g] eam gemmam fuisse constat: ostenduntque Romæ, si credimus, in Concordiæ[h] delubro, cornu aureo Augusti[3] [i] dono inclusam, et novissimum prope locum, tot prælatis, obtinentem.[b]

III. Post hunc annulum regia fama est gemmæ Pyrrhi illius,[j] qui adversus Romanos bellum gessit. Namque

[a] *Felicitatem suam satis minuendam arbitratus est, unam eam gemmam si sponte perderet, si hoc fortunæ semper alias blandienti quasi vicissim traderet, ne in aliis rebus adversam sentiret.*

[b] *Cum tot alii ipsi præferantur.*

Cap. I. 1 Dalec. *futili.*—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *circumdatum, anulum, et hoc gemmam* edd. vett. et Gronov.

Cap. II. 1 Voc. *severo* deest in Vet. Dalec.—2 *Smaragdum* Herod. III. 41.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Augustæ* edd. vett. et Gronov.

NOTÆ

[d] *Hoc fuisse*] Sententia est, ferrum digito circumdatum annuli vicem præbuisse: gemmæ, saxi fragmentum ferro inclusum.

[e] *Paria faceret*] Diximus de ea forma loquendi II. 88. Referunt hanc historiam auctores alii appellati a nobis XXXIII. 6.

[f] *Fortunæ insidiantis*] Blandientis nunc quidem, sed paulo mox necem molientis, ut diximus XXXIII. 6.

[g] *Sardonychem*] Ita et Solinus cap. 33. pag. 63. Smaragdum alii aiunt fuisse, inter quos Herodotus III. 41. pag. 178.

[h] *In Concordiæ*] Urbis regione octava.

[i] *Augusti*] Sic Mss. omnes, non *Augustæ*, ut editi, quod hoc loco absonum.

[j] *Pyrrhi illius*] Regis Epirotarum, qui bellum adversus Romanos decennio toto pro Tarentinis gessit, ante Punicum primum.

habuisse[k] traditur achaten, in qua novem Musæ et Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, ut Musis quoque singulis[l] redderentur[1] insignia. Nec deinde alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas extat apud auctores: præterquam Ismeniam[m] choraulem,[n] multis fulgentibusque uti solitum, comitante fabula vanitatem ejus, indicante in Cypro rege aureos denarios[o] c. pro smaragdo,[2] in quo

Cap. iii. 1 Cod. Dalec. *darentur*.—2 'Ita Mss. Reg. 2. 3. 5. 6. Corrupte

NOTÆ

[k] *Namque habuisse*] Solinus iisdem verbis, cap. 5. p. 21. Marbodeus de Lapid. Pret. cap. 2. fol. 10. et alii. Similem achaten, in quo Christi Domini nomen affabre delineatum cernatur, asservat gazophylacium Augusti Romanorum Imperatoris, teste Lambecio de Bibl. Cæsar. lib. i. fol. 25. § 27. Alium, in quo B. Virginis cum puero Jesu effigies, sponte naturæ depicta foret, vidisse se Aldrovandus ait, de Metallis iv. 73. p. 107. Vide et Pancirolum Rerum Memorab. tit. 16. pag. 43. et scriptores Ephemerid. German. tom. i. Observ. 156. pag. 336. et Kircherum denique nostrum de Mundo Subterr. viii. 1.

[l] *Ut Musis quoque singulis*] Musarum insignia ex vetere tabula recitantur in Museo Cospiano, pag. 450. Calliope alphabeti elementa quatuor et viginti depicta gerit in tabella, quod libris totidem heroum facta, ut Achillis et Ulyssis, contineantur. Ausonius Idyl. xx. 'Carmina Calliope libris heroica mandat.' Clio ante pedes abjectos historiarum libros habet: 'Clio gesta canens transactis tempora reddit.' Erato lyra canit: 'Plectra gerens Erato saltat pede, carmine, vultu.' Thalia in viridanti luco obambulat: 'Comica lascivo gaudet sermone Thalia.' Melpomene librum apertum manu gestat: 'Melpomene tragico proclamat mœsta boatu.' Terpsichore citharam: 'Terpsichore affectus citharis movet, imperat, auget.' Euterpe fistulam: 'Dulciloquos calamos Euterpe flatibus urget.' Polyhymnia duplicem citharam: 'Signat cuncta manu, loquitur Polyhymnia gestu.' Urania sphæram circinumque: 'Uranie cœli motus scrutatur et astra.'

[m] *Ismeniam*] Ἰσμηνίαν, tibicinem Thebanum, de quo Plutarchus adversus Epicurum, pag. 1095. et in Pericle: 'Cum audisset,' inquit, 'Antisthenes Ismeniam optimum esse tibicinem, respondit: Malus igitur: nam si probus esset, tibicen non esset.'

[n] *Choraulem*] Χοραύλην, *tibicinem*, qui in choro tibia canit. Olim quippe in comœdiis, 'quando chorus canebat, choricis tibiis, id est, choraulicis, artifex concinebat,' inquit Diomedes lib. iii. pag. 489. Apud Gruter. pag. 1035. GLAPHYRI. CHORAVLAE mentio. In conviviis etiam cecinisse choraulas, ex Martiali scimus, lib. ix. 'Quod optimum sit quæritis convivium? In quod choraules non venit.'

[o] [*Sex*] *aureos denarios*] Sive, quod

fuerat sculpta Amymone,[p] jussisse numerari: et cum duo relati[q] essent, imminuto pretio, male hercules[3] curatum,[d] dixisse: multum enim detractum gemmæ dignitati.[r] Hic videtur instituisse, ut omnes musicæ artis[s] hac quoque ostentatione censerentur, veluti Dionysodorus æqualis ejus et æmulus, ut sic quoque par videretur. Tertius, qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: sorte quadam his exemplis initio voluminis oblatis adversus istos,[e] qui sibi hanc ostentationem arrogant,[4] ut palam sit eos tibicinum gloria tumere.

IV. Polycratis gemma, quæ demonstratur, illibata intactaque est. Ismeniæ ætate,[a] multos post annos, apparet

[d] *Male profecto provisum a mercatore.*
[e] *Initio hujus libri his exemplis casu propositis adversus eos, &c.*

tantum habent *rex* pro *rege*. Male Editio princeps, *indito in Cypro VI. aureis denariis pro smaragdo.* Inde quoque male recentiores editiones, *indicato in Cypro sex aureis denariis smaragdo.*' Brotier. *indicato in Cypro sex aureis denariis smaragdo* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *male me Hercules* edd. vett. et Gronov. Mox, *se dixisse* cod. Dalec.—4 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *arrogent* Gronov. et al. vett.

NOTÆ

idem est, denariis centum et quinquagenis, ut ex iis liquet quæ diximus XXXIII. 13. Monetæ nostratis hæc faciunt libras seu florenos omnino tricenos.—'Denarios nummosve aureos hic interpretamur, quorum quadraginta octo in libras auri fierent, singuli sex scripulorum, quorum unumquodque vicenis sestertiis communibus, hoc est, duorum assium cum semisse singulis, æstimaretur, ac proinde quinque denariis argenteis; monetæ nostræ (ut superius denarium argenteum assibus nostris octo taxavimus) assibus quadraginta. Ita aureus quisque denarius, qui esset sex scripulorum, ac proinde CXX. sestertiorum, sive XXX. denariorum argenti, esset monetæ nostratis, librarum duodecim, *douze francs.* Sex denarii, septuaginta duæ libræ, *soixante-douze livres,* ou *vingt-quatre écus.*' Ed. sec.

[p] *Amymone*] Danai filia, cujus fabulam vide apud Hygin. fol. 169.

[q] *Et cum duo relati*] Mercatorem puduit tanti æstimasse vel unicum: pretio persoluto, duos emtori obtulit.

[r] *Gemmæ dignitati*] Cui gemmæ ex majore pretio major dignitas accessisset.

[s] *Omnes musicæ artis*] Subintellige, 'periti.' Sic VII. 40. 'Grammaticæ artis Daphni Gnatio.'

[a] *Ismeniæ ætate*] Vixit is fere annis centum post Polycratem: hic Tarquinii Superbi Romanorum regis ætate.

scalpi etiam smaragdos solitos. Confirmat hanc eandem opinionem edictum Alexandri[b] Magni quo vetuit in gemma se ab alio scalpi, quam a Pyrgotele, non dubie clarissimo artis ejus. Post eum Apollonides et Cronius in gloria fuere: quique Divi Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes[c] signant,[1] Dioscorides.[d] Sylla dictator traditione Jugurthæ[e] semper signavit.[2] Est apud auctores, et Intercatiensem[f] illum, cujus patrem Scipio Æmilianus[g] ex provocatione interfecerat, pugnæ ejus effigie signasse: vulgato Stilonis[h] Præconini sale, 'quidnam fuisse acturum[3] eum, si Scipio a patre ejus interemtus esset.' Divus Augustus inter initia Sphinge signavit.[i]

Cap. iv. 1 'Ita bene codd. Reg. et Editio princeps; et sic scribere debuit Plinius, cum ejus ætate ea gemma signarent principes; ut videre est apud Suetonium in Aug. cap. 50. apud Dionem lib. li. pag. 444.' *Brotier.* *qua postea principes signabant* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—2 Cod. Dalec. *signant;* Vet. ejusdem, *signarunt.*—3 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier.* *quidnam fuisse facturum* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *stilo, plerumque incommodum valere aliquid. Non enim hoc fuisse acturum si Scipio* Turneb. e vet. cod. *stilo mordaci et pungenti*

NOTÆ

[b] *Edictum Alexandri*] De quo diximus antea vii. 38.

[c] *Qua postea principes*] Suetonius loc. cit. Dio lib. xlix. pag. 417.

[d] *Dioscorides*] Mentio hujus apud Tranquillum in Augusto, cap. 50.

[e] *Traditione Jugurthæ*] Hoc est, sigillo in quo Bocchus erat insculptus, Jugurtham Syllæ tradens. Plutarchus in Mario, pag. 411. Αὐτός τε Σύλλας σφραγῖδα ποιησάμενος ἐφόρει, γλυφὴν ἔχουσαν ἐγχειριζόμενον ὑπὸ τοῦ Βόκχου τὸν Ἰουγούρθαν ἑαυτῷ, καὶ ταύτῃ χρώμενος ἀεὶ διετέλει. Hoc ipsum repetit iterum, pag. 424. et in Sylla, pag. 452. et de Reip. Gerendæ Præceptis, pag. 806. Valerius Max. viii. 14. pag. 408. 'L. Sylla . . . . Jugurthæ a Boccho rege ad Marium perducti totam sibi laudem tam cupide asseruit, ut annulo, quo signatorio utebatur, inscriptam illam traditionem haberet.' Bocchus Jugurtham Syllæ dedidit, cum is a Mario legatum ageret, anno U. C. dcxlviii. Extat ejus facti memoria in nummis Corneliæ gentis, e qua Sylla prodiit, apud Patinum, pag. 88.

[f] *Intercatiensem*] Ab Intercatia Hispaniæ citerioris oppido, de quo iii. 4. 4.

[g] *Scipio Æmilianus*] Idem Africanus posterior appellatus, qui Carthaginem Numantiamque delevit. Epitome Livii lib. xlviii. 'In Hispania P. Cornelius Africanus Scipio Æmilianus, L. Pauli F. Africani nepos, sed adoptivus, provocatorem barbarum Tribunus militum occidit.'

[h] *Stilonis*] De eo in Auctorum Indice diximus, verbo 'Ælius Stilo.' In Colb. 3. aliter hæc leguntur, sed mendose, credo: *vulgato stylo, plerumque incommodum valere aliquid: non enim hoc fuisse acturum eum, si, &c.*

[i] *Sphinge signavit*] Dio Cassius lib.

Duas in matris annulis, indiscretæ similitudinis,[4] invenerat. Altera per bella civilia, absente eo, amici signavere epistolas et edicta, quæ ratio temporum nomine ejus reddi postulabat, non infaceto lepore accipientium, 'ænigmata afferre eam sphingem.' Quinetiam Mæcenatis rana [j] per [5] collationem pecuniarum in magno terrore erat. Augustus postea ad evitanda convicia sphingis, Alexandri Magni imagine signavit.

v. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactyliothecam,[k] primus omnium habuit Romæ privignus Syllæ Scaurus.[l] Diuque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam, quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro aliique ejusdem ætatis auctores confirmant, multum prælatam Scauri.[m] Hoc exemplo Cæsar dictator sex dactyliothecas in æde Veneris [n] Genitricis consecravit: Marcellus, Octavia genitus,[o] in Palatina Apollinis cella [1] [p] unam.

ico Vet. Dalec.—4 'Ita bene codd. Regg. 2. 3.' *Brotier. Duas autem in matris anulis jam indiscretæ, &c.* Vet. Dalec. *Duas in matris anulis jam indiscretæ, &c.* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—5 Vet. Dalec. *propter.*

Cap. v. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Apollinis æde* edd. vett. et Gronov.

NOTÆ

xlix. pag. 417. Tranquillus in Augusto, cap. 50. 'In diplomatibus, libellisque, et epistolis signandis, initio Sphinge usus est: mox imagine Magni Alexandri: novissime sua, Dioscoridis manu sculpta: qua signare insecuti quoque principes perseverarunt.' Sigilli hujus, sive Sphingis, quæ in Augusti nummis occurrit, effigiem exhibet Spanhemius de Usu Numism. pag. 216.—'Effigiem disce ex Plinio, viii. 30.' *Ed. sec.*

j *Mæcenatis rana*] Quod in annulo signum habebat, id ob exactiones pecuniarum, quæ Augusti nomine fiebant, magnos terrores ingerebat: infausto enimvero omine coaxare ea rana jactabatur.

k *Dactyliothecam*] Δακτυλιοθήκην, *annulorum repositorium.*

l *Scaurus*] Ædilis ille, de quo xxxvi. 24.

m *Scauri*] Subintellige, dactyliothecæ.

n *In æde Veneris*] In Foro.

o *Octavia genitus*] Fuit ea Augusti principis soror, cujus ille nomine et Bibliothecam condidit, Octavianam appellatam. Dio lib. xlix. pag. 417. De hoc Marcello Maro Æneid. vi. 'Tu Marcellus eris.'

p *Apollinis cella*] Cella pars templi sacratior, in quam ingredi nefas fuit. Sic Mss. non, ut editi, *Apollinis æde.* Fuit autem hæc ædes in Palatio, decima Urbis regione, unde Palatina dic-

VI. (II.) Victoria tamen illa Pompeii primum ad margaritas gemmasque mores inclinavit: sicut L. Scipionis,[q] et Cn. Manlii[r] ad cælatum argentum, et vestes Attalicas, et triclinia ærata: sicut L. Mummii,[s] ad Corinthia et tabulas pictas. Id uti planius noscatur, verba ex ipsis Pompeii triumphorum actis subjiciam. Ergo tertio triumpho, quem de piratis, Asia, Ponto, gentibusque et regibus in septimo[t] operis hujus volumine indicatis, M. Pisone,[u] M. Messala consulibus, pridie Kalend. Octob. die natalis sui[v] egit,[1] transtulit alveum cum tesseris lusorium[w] e gemmis duabus latum pedes tres, longum pedes quatuor: (et ne quis de ea re dubitet, nulla gemmarum magnitudine hodie prope ad hanc amplitudinem accedente, in ea fuit Luna aurea pondo XXX.) lectos[2] tricliniares tres: vasa ex auro et gemmis abacorum novem:[a] signa aurea tria, Minervæ, Martis, et Apollinis: coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum[3] cum cervis et leonibus, et pomis omnis generis, circumdata vite aurea: museum[x] ex margaritis, in cujus fastigio horologium erat; ut et imago[4]

[a] *Quæ novem abacis onerandis paria forent.*

CAP. VI. 1 Alii ap. Dalec. *die natali suo egit.* Mox, *cum tesseris lusoriis* cod. Dalec.—2 Cod. Dalec. *lecti.*—3 Vet. Dalec. *coronæ, ex, &c. mons aureus quadratus.* Mox, *circumdatis vite aurea* cod. Dalec.—4 '*Horologium erat, ut et imago*] Corrupte Mss. Reg. *horologium erat. Etiamne Cn. Pompeii.* In Editione principe, *horologium erat imago. Cn. Pompeii.* Ut constaret oratio,

NOTÆ

ta. Sic Gellius VII. 1. ait 'Scipionem Africanum solitavisse noctis extremo, prius quam dilucularet, in Capitolium ventitare, ac jubere aperiri cellam Jovis, atque ibi solum diu demorari, quasi consultaturum de republica cum Jove,' &c.

[q] *L. Scipionis*] Asiatici, de quo XXXIII. 53. et alibi sæpius.

[r] *Et Cn. Manlii*] De eo XXXIV. 8.

[s] *L. Mummii*] Achaici, qui Corinthum cepit, anno DCVIII.

[t] *In septimo*] Lib. VII. c. 27.

[u] *M. Pisone*] Anno Urbis DCXCIII.

[v] *Die natalis sui*] Qui et obitus postea idem fuit, ut diximus V. 14. Eo die transtulit ea quæ mox dicuntur: sed et pridie ejus diei pompa triumphi cœperat. Vide Plutarchum in Pompeio.—'Unicum triumpho diem Plinius assignat.' *Ed. sec.*

[w] *Alveum . . . lusorium*] *Un damier, ou un échiquier.*

[x] *Museum*] Μουσεῖον simulacrum esse ædiculæ Musis dicatæ videtur. Sic 'Ισεῖον Isidis monumentum, ut alibi diximus.

Cn. Pompeii e margaritis: illa regio honore grata, illius probi oris[y] venerandique per cunctas gentes, illa, inquam, ex margaritis, severitate victa, et veriore luxuria, quam triumpho.[b5] Profecto[z] inter molles viros durasset cognomen Magni, si prima victoria[a] sic triumphasses. E margaritis,[6] Magne, tam prodiga re, et fœminis[c] reperta, quam gerere te fas non sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nonne illa similior tui est imago, quam Pyrenæi jugis[b] imposuisti? Grave profecto fœdumque probrum erat, ni verius iræ Deorum ostentum[7] credi oporteret, clareque intelligi posset, jam tum illud caput[c] Orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. Cetera

[b] *Et verius luxuriæ, quam Pompeii triumpho.*
[c] *In fœminarum usum.*

emendandum fuit, *ut et imago.* Male enim recentiores editiones, *horologium erat. Imago.* Id ferri non potest, cum cetera sint in quarto casu. Nec Plinius scripserat *imaginem,* ut patet ex sequentibus.' *Brotier.*—5 'Ita codd. Reg. et Editio princeps. Frustra emendatum in recentt. edd. *et veriore luxuriæ triumpho.* Verior fuit luxuria, quam Pompeii triumphus.' *Idem. et veriore luxuria, quam triumpho* Vet. Paris.—6 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Quam profecto inter illos viros . . . . . sic triumphasses? et margaritis* Gronov. et vulgg. *Quam parum inter molles viros durasset cognomen Magni, si prima victoria sic triumphasses? E margaritis* Vet. Dalec. Mox, *quam habere gerereque te* Vet. Parm.—7 Cod. Dalec. *ni verius sævum populo Romano Deorum ostentum.*

NOTÆ

[y] *Illius probi oris*] In quo forma et species est liberalis. Familiaris Plinio locutio, usurpata superius VII. 11.

[z] *Profecto*] Profecto et molles viri ad Magni cognomen aspirassent, si prima victoria sic triumphasses: cum incertum foret, virtusne tum, an luxuria triumpharet. A profuso certe sumtu in exstructionem Pompeiani theatri Magni ei cognomen hæsisse, sensit Cassiod. Var. Epist. IV. 51. Recte, an secus, alii viderint.—'Falso, ut constat ex Plinio, VII. 27. Nam ex Africa tota subacta et in ditionem redacta id cognomen tulit.' *Ed. sec.* —Transiit illud ad posteros cognominis vice. His ademtum a Caio Caligula, restitutum a Claudio est. Vide Notas et Emend. num. 1.

[a] *Prima victoria*] Africa nempe subacta, unde Magni primum cognomen tulit, ut dictum est VII. 27. etsi victoriæ antea illius aliæ commemorantur.

[b] *Pyrenæi jugis*] Vide quæ dicta sunt VII. 27.

[c] *Jam tum illud caput*] Quod e margaritis, hoc est, Orientis opibus, thorace tenus, ut solet, conflatum, ea triumphi pompa delatum est: perinde ac si sævum illud Deorum ostentum esset, fore aliquando ut caput ejus præcisum Orienti toti sine reliquo corpore ostentaretur. Ptolemæi scilicet regis Ægypti jussu trucidatus est, ut referunt scriptores rerum Romanarum omnes.

triumphi ejusdem quam virilia! Reipublicæ[d] et quæstoribus, qui oram maris defendissent, datum mille talentum:[e] militibus singulis sena millia sestertium.[8] [f] Tolerabiliorem tamen fecit causam Caii[g] principis, qui, super omnia muliebria,[d] socculos induebat e margaritis: et Neronis principis, qui sceptra personis[h] histrionum, et cubilia amatoria[9] unionibus construebat. Quinimmo etiam jus videmur perdidisse corripiendi[e] gemmata potoria, et varia supellectilis[10] genera, annulos transeuntes. Quæ enim non luxuria innocentior existimari possit?[f] [11]

VII. Eadem victoria primum in Urbem murrhina invexit: primusque Pompeius lapides[1] et pocula[i] ex eo triumpho Capitolino Jovi dicavit: quæ protinus ad hominum usum transiere, abacis etiam[j] escariisque vasis inde expe-

[d] *Qui inter alios mores muliebres.* [e] *Reprehendendi.*
[f] *Quando de annulis silemus. Quæ enim non luxuria præ illa innocentior videatur?*

—8 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Reipublicæ datum mille talentum, legatis et quæstoribus, qui oras maris defendissent, H-S. bina millia, commilitibus singulis quinquaginta* Gronov. et al. ante Harduin.—9 'Ita codd. Regg. Vindob. et Editio princeps.' *Brotier. qui sceptra et personas h. et cubilia amatoria* Harduin. et recentt. ex codd. *qui sceptra personis, et cubilia viatoria* cod. Dalec. *qui s. et personas et cubicula viatoria* Gronov. et vulgg.—10 Vet. Dalec. *variæ supellectilis;* cod. Dalec. *varia supellectilium.*—11 Cod. Dalec. *videri potest.*

Cap. VII. 1 'Ita codd. Regg. 2. 3. 5. et Ambrosian. 1.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. *induxit: primusque Pompeius sex pocula* edd. vett. et Gro-

NOTÆ

[d] *Reipublicæ*] Vide Notas et Emend. num. 2.

[e] *Mille talentum*] Sic Tullius Philip. VI. 15. 'Quis inventus est, qui L. Antonio mille nummum ferret expensum?' Talenta porro Attica mille (nam de his accipiendum id puto) monetæ nostratis libras seu florenos faciunt omnino 2400000.

[f] *Sena millia sestertium*] Monetæ Gallicæ libras sexcentas.

[g] *Caii*] Caligulæ. Indutum hunc muliebribus vestimentis, progressum in publicum, prodidere etiam Josephus Antiq. Jud. XIX. 1. et Tranquillus in ejus Vita, c. 52. 'Vestitu, calceatuque, et cetero habitu, neque patrio, neque civili, ac ne virili quidem, ac denique humano semper usus est. Sæpe depictas gemmatasque indutus pænulas...ac modo in crepidis, vel cothurnis, modo in speculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri,' &c. —'*Caii*] Cæsaris Germanici.' *Ed. sec.*

[h] *Personis*] *Et personas, &c.* Reg. 2. codex. In Colb. 3. *et cubilia victoria.* In libris hactenus editis, *et personas, et cubicula viatoria, histrionum* voce prætermissa, ceterisque immutatis.

[i] *Pompeius lapides, &c.*] Vide Notas et Emend. num. 3.

[j] *Abacis etiam*] Abacos vocat ful-

titis. Excrescitque in dies ejus rei luxus, murrhino LXX. talentis[2][k] emto, capaci plane ad sextarios tres[l] calice. Potavit ex eo ante hos annos consularis, ob amorem[m] abroso[3] ejus margine, ut tamen injuria illa pretium augeret: neque est hodie murrhini alterius præstantior[a] indicatura.[n] Idem in reliquis generis ejus quantum voraverit, licet existimare ex multitudine, quæ tanta fuit, ut auferente liberis ejus Nerone Domitio,[b] theatrum peculiare trans Tiberim hortis[4][o] exposita occuparent: quod a populo impleri canente se, dum Pompeiano[p] præludit,[c] etiam Neroni satis erat. Vidi tunc annumerari[5] unius scyphi fracta

[a] *Majus pretium.*
[b] *Ut cum Nero Cæsar ea pocula liberis ejus auferret.*
[c] *Dum se parat ad canendum in Pompeii theatro.*

nov.—2 Ita codd. Regg. 2. 3. 5. 6. Harduin. et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *LXX. sestertiis* codd. Vindob. et Ambrosian. *octoginta sestertiis* edd. vett. et Gronov.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *obroso* Gronov. et vulgg.—4 Vet. Dalec. *foris;* al. *orcis;* al vett. *in hortis.*—5 'Ita codd. Regg. 2. 3. In cod. Reg. 5. *Vidi annumerari.* Male Editio princeps, *qui tum vidit annumerari.*' Brotier. *erat: qui vidit tunc annumerari* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *erat.*

NOTÆ

cra, pluteosque, quibus vasa, candelabraque, et alia imponimus. *Des guéridons.*

[k] *LXX. talentis*] Ita Reg. 2. Colb. 3. Vet. Dalec. Monetæ nostræ libræ sunt, seu floreni, 168000. De talentis Atticis hæc accipimus, de quibus alibi. Typi vulgati hactenus, *LXXX. sestertiis*, nullo codice suffragante.

[l] *Ad sextarios tres*] Mensura Gallica, *deux pintes et demi-setier.* Vide quæ diximus XIV. 6.

[m] *Ob amorem*] Quo calicem hunc deperibat.

[n] *Præstantior indicatura*] Diximus de hac voce in Præfat. ad Titum, et XXIX. 8.

[o] *Hortis*] In hortis suis, Neronis scilicet. P. Victor in Descript. Romæ, regione XIV. 'Trans Tiberim . . . Hortus Domitii.'

[p] *Dum Pompeiano*] Theatrum illud Transtiberinum innuit Pompeiani fuisse præludium. Nam Nero, priusquam bene perfricuisset frontem, minoribus se ostentavit theatris, postremo in Pompeii theatro, in conspectu totius populi Romani ineptire non erubuit, sive cantando, sive aurigando. Tranquillus in Nerone, cap. 22. 'Mox et ipse aurigare, atque etiam spectari sæpius voluit: positoque in Hortis, inter servitia, et sordidam plebem rudimento, universorum se oculis in Circo maximo præbuit.' Et antea, c. 21. 'Cum magni æstimaret cantare, etiam Romæ Neroneum agona ante præstitutam diem revocavit: flagitantibusque cunctis cœlestem vocem, respondit quidem in Hortis se copiam volentibus facturum.'

membra, quæ in dolorem, credo, sæculi, invidiamque fortunæ,[d] tanquam Alexandri[q] Magni corpus, in conditorio servari, ut ostentarentur, placebat. T. Petronius[r] consularis moriturus, invidia Neronis principis, ut mensam ejus exhæredaret,[e] trullam[s] murrhinam trecentis talentis[6][t] emtam fregit. Sed Nero, ut par erat principem, vicit omnes,[7] c. talentis capidem[8] unam[u] parando. Memoranda res tanti imperatorem patremque patriæ bibisse.

VIII. Oriens murrhina[a] mittit. Inveniuntur enim ibi in

[d] *Ut doleret præsens sæculum, invideretque fortunæ superioris ætatis.*
[e] *Hæredi auferret.*

Vidi tunc a. u. s. fracti, &c. cod. Dalec.—6 'Ita Mss. Reg. 2. 3. 5. 6. In Ms. Vindobon. *sestertiis trecentis.* In Mss. Ambrosian. *CCC. H-S.* Unde emendavit Cl. Rezzonicus *CCC. H-S.* et explicat *tercenta millia sestertia;* quod melius dixisset trecenties centena millia sestertium, seu Gallicæ monetæ libras 5,836,507. Trecenta sestertia sunt Gallicæ monetæ libræ 58,359. Trecenta autem talenta sunt ejusdem monetæ libræ 1,370,625.' *Brotier. trecentis sestertiis* Gronov. et vulgg.—7 *Erat principem facere, vicit omnes* Vet. Dalec. *erat, principes vicit omnes* al. ap. eundem.—8 ' Ita Mss. Reg. 2. 3. 5. 6. In Editione principe *C. lib.* In Ms. Ambrosian. 2. *C. sestertiis.* In Ms. Vindobon. *quadringentis sestertiis.* Cl. Rezzonicus emendavit *CCCC. H-S.*

NOTÆ

[q] *Alexandri*] 'Magni Alexandri thoracem repetitum' a Caligula 'e conditorio ejus,' scribit Tranquillus, c. 52. in Caio. Fuit illud Alexandriæ, aureum primo, mox vitreum, cum sublatum furto aurum fuisset. Strabo l. XVII. p. 794.

[r] *T. Petronius*] Titum quoque Plutarchus appellat, de Discrimine Adulatoris et Amici: ubi exprobratam ab eo Neroni tenuitatem ac sordes refert. Caium Tacitus non semel appellat: inprimis Annal. XVI. p. 271. ubi de hoc ipso loqui eum, de quo et Plinius agit, res ipsa indicio est. Ibi Proconsul Bithyniæ, mox Consul, dein revolutus ad vitia, seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium assumtus a Nerone dicitur. Et p. 272. 'Flagitia principis sub nominibus exoletorum fœminarumque et novitate cujusque stupri perscripsit, atque obsignata misit Neroni,' &c. Quibus verbis opus illud signari quidam arbitrantur, quod Petronii Arbitri Satyricon appellatur: quibus non ego credulus.

[s] *Trullam*] Trullam glossæ χέρνιβον et *aquiminale*, seu pollubrum interpretantur, *un bassin à laver.*

[t] *Trecentis talentis*] Sic Mss. omnes. Monetæ Gallicæ floreni seu libræ sunt, 720000. Attica talenta ubique interpretor. Libri hactenus editi, et hoc loco, et eo qui proxime sequitur, *trecentis sestertiis* legunt, nullo astipulante vetere exemplari.

[u] *Capidem unam*] Capis genus est poculi a capiendo dictum, auctore Festo. Livius l. X. 'Cum capide ac lituo capite velato, victimam cædat.' In Mss. *jaspidem,* sed mendose.

[a] *Oriens murrhina*] Glossarium vetus Latino-Gallicum murrhina vasa

pluribus locis, nec insignibus, maxime Parthici regni: præcipua tamen[1] in Carmania. Humorem putant sub terra calore densari. Amplitudine nusquam parvos excedunt abacos:[b] crassitudine[c] raro, quanta dictum est vasi potorio. Splendor his sine viribus,[d] nitorque verius,[2] quam splendor. Sed in pretio varietas colorum subinde circumagentibus se maculis in purpuram candoremque, et tertium ex utroque, ignescente, veluti per transitum coloris, purpura, aut rubescente lacteo.[f][3][e] Sunt qui maxime in iis laudent[4] extremitates, et quosdam colorum repercussus, quales in cœlesti arcu spectantur. His maculæ pingues placent: translucere quicquam, aut pallere, vitium est. Item sales, verrucæque non eminentes, sed ut in corpore

[f] *Cum murrhini area vel purpurea sit, vel lactei coloris simul ac rubescentis.*

Brotier. *trecentis talentis capidem* codd. Dalec. et Harduin. item edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *trecentis sestertiis capidem* edd. vett. et Gronov.

CAP. VIII. 1 'Ita codd. Regg. 3. 5. Vindob. et Editio princeps.' *Brotier.* *præcipue tamen* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—2 Vet. Dalec. *potius.*—3 'Ita bene codd. Regg. 2. 3. 5. 6. et Editio princeps.' *Brotier.* *ignescentem, veluti per transitum coloris in purpura, &c.* edd. ante Brotier. *purpura rubescente, aut lacte candescente* Gronov. et vulgg. *purpura candescente, aut lacte rubescente* Vet. Dalec.—4 Cod. Dalec. *laudant.*

NOTÆ

vocat *Hanaps de madre.* Sed madrata hæc opera e ligno fuisse verius alii censent cum Ruellio, quem secuti sumus XIII. 30. Vasa fuere ex pretioso lapide sui nominis, suique generis. De his multa eleganter et accurate Gretserus noster, et qui ex eo fecit epitomen Raderus item noster in Martialem lib. XIV. p. 860. et seq. quare eadem hic attexere supersedemus, ne actum agere videamur. Vide quæ obiter perstrinximus XXXIII. 2. et adde ea quæ Passeratius habet in Propertium IV. 5. Hunc Plinii locum totidem fere verbis exscripsit Isidorus Orig. XVI. 12.

[b] *Parvos . . . abacos*] *Des guéridons,* ut diximus sup. cap.

[c] *Crassitudine*] Raro, inquit, murrhini lapidis crassitudo tanta est, ut excavari possit in eam altitudinem, quæ vasi potorio superiore cap. attributa est, 'capaci plane ad sextarios tres calice.'

[d] *Splendor his sine viribus*] Neque enim erant translucida, nisi forte, ut Plinii verbis utar, crassiore visu.

[e] *In purpura, aut rubescente lacteo*] Sic Mss. omnes. Editi corrupte, *purpura rubescente, aut lacte candescente.* Isidorus, qui hunc locum totidem alioqui verbis expressit, voces eas omnino neglexit. 'Varietas ejus,' inquit Orig. XVI. 12. 'in purpuram candoremque, et ignem, cum quibusdam colorum repercussionibus, quales in cœlesti arcu spectantur.'

etiam plerumque sessiles.[g] Aliqua et in odore[f] commendatio est.

IX. Contraria[g] huic causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto. Non aliubi[1 h] certe reperitur, quam ubi maxime hybernæ nives rigent: glaciemque esse[i] certum est: unde et nomen[j] Græci dedere. Oriens et hanc mittit, quoniam Indicæ[2 k] nulla præfertur. Nascitur et in Asia,[l] vilissima circa Alabanda et Orthosiam, finitimisque montibus, item in Cypro: sed laudata in Europæ[3] Alpium jugis.[m]

[g] *Depressæ.*

Cap. IX. 1 Cod. Dalec. *alibi.*—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *sed Indicæ* Gronov. et vulgg.—3 Cod. Dalec. *item Cypro laudata, et in Europæ.*—

NOTÆ

[f] *Aliqua et in odore*] E murrhinis calicibus vina potabant, quod ex illo vasis genere gratiorem ea traherent saporem. Martialis XIII. 113. cui lemma: 'Myrrhina:' 'Si calidum potas, ardenti myrrha Falerno Convenit: et melior fit sapor inde mero.'

[g] *Contraria*] Ad verbum hæc Isidorus loc. cit. Et cap. 13. 'Crystallus resplendens et aquosus colore. Traditur quod nix sit glacie durata per annos. Unde et nomen ei Græci dedere.' Statius item in Epithalamio Stellæ: 'Raraque longævis nivibus crystalla gelari.' Seneca Natural. Quæst. III. 25. 'Quis non gravissimas esse aquas credat, quæ in crystallum coëunt? Contra autem est: tenuïssimis enim hoc evenit, quas frigus ob ipsam tenuitatem facillime gelat. Unde autem fiat ejusmodi lapis, apud Græcos ex ipso nomine apparet: κρύσταλλόν enim appellant æque hunc perlucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri creditur,' &c. Basilius quoque, homil. 3. in Hexaëm. pag. 34. Diodorus Siculus Bibl. lib. II. pag. 134. crystallum ait quidem ex aqua purissima in glaciem indurata coalescere: non quidem a frigore, sed divini ignis potentia.

[h] *Non aliubi*] Id vero alii negant, ut Marbodeus cecinit, de Lapid. Pret. cap. 23. 'Pars negat, et multis perhibent in partibus orbis Crystallum nasci, qua non vis frigoris ulla est, Nec glacialis hyems,' &c. Sequitur nempe Solinum, cap. 15. p. 36.

[i] *Glaciemque esse*] Glaciem intellige, non cœlestem aquam, in extimis montium jugis, sed succum potius in terræ visceribus, atque inter cautes, uti mox dicetur, vehementiore gelu concretam: frigoris vi conglutinatum et coactum.

[j] *Unde et nomen*] Κρύσταλλος a frigore, ἀπὸ τοῦ κρύους.

[k] *Quoniam Indicæ*] Vide Notas et Emend. num. 4. Nunc per universam Indiam reperiri nullam crystallum aiunt. Fuisse olim luculentus est auctor Strabo lib. XV. p. 717. Solinus item, et Marbodeus, laudandi inferius, cap. 15.

[l] *Nascitur et in Asia*] Solinus cap 15. p. 36. in Scythia. Strabo lib. XV. p. 540. in Cappadocia. De Alabandis Orthosiaque, v. 29.

[m] *Alpium jugis*] Sic Isidorus Orig. XVI. 13.

Juba auctor est, et in quadam insula Rubri maris ante Arabiam sita nasci, quæ Necron[4] vocetur,[n] et in ea, quæ juxta[o] gemmam topazion ferat,[5] cubitalemque[p] effossam a Pythagora Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus[6][q] et in Lusitania nasci perquam mirandi ponderis Ammaënsibus jugis,[7][r] depressis ad libramentum aquæ[s] puteis. Mirum et quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asia et Cypro excitari. Non enim inveniri in terreno, nec nisi inter cautes creditum fuerat. Similius vero est,[8] quod idem Xenocrates tradit, torrentibus sæpe deportari. Sudines vero negat nisi ad meridiem spectantibus locis nasci: quod certum est: non enim reperitur in aquosis, quanquam in regione prægelida, vel si ad vada usque glacientur amnes. Cœlesti humore, parvaque nive id fieri necesse est: ideo caloris impatiens, nonnisi frigido[t] potui addicitur.[9] Quare sexangulis nascatur lateribus, non facile ratio[u] inveniri potest: eo magis[v] quod neque mucronis eadem species est,

4 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. et recentt. *Neron* Gronov. et vulgg. *τῶν νεκρῶν* margo edd. Dalec. et Gronov.—5 Cod. Dalec. *fert.* —6 *Cornelius Nepos dicit* cod. Dalec.—7 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *immensis jugis* Gronov. et vulgg. ‘In codd. Regg. 3. 5. 6. *Annensibus jugis.*’ Brotier.—8 Cod. Dalec. *veri est;* et mox in eodem, *a torrentibus.*—9 Cod. Dalec. *non nisi frigido potu adjicitur;* Vet. Dalec. *addicitur;* Gronov. et vulgg. *nisi in frigido potu abdicatur.*

NOTÆ

[n] *Quæ Necron vocetur*] Sic Mss. omnes, Reg. 2. Colb. 3. vetus Dalec. &c. Τῶν νεκρῶν insula, *Necronnesos*, hoc est, *mortuorum:* ut Macaronnesos, *τῶν μακάρων.* Libri editi, *Neron*, mendose.

[o] *Et in ea, quæ juxta*] De hac insula dictum est VI. 34.

[p] *Cubitalemque*] Crystallum.

[q] *Cornelius Bocchus*] Laudatur hic sane in Indice hujus libri, ex Mss. omnibus. Hoc loco tamen iidem codices, non *Bocchus*, sed *Nepos* habent: mendose. Nam ipse Plinius hoc ipsum repetens inferius cap. 43. ‘Bocchus,’ inquit, ‘auctor est, et in Hispania repertas, quo in loco crystallum dicit ad libramentum aquæ puteis defossis inde erutam.’

[r] *Ammaënsibus jugis*] Vide Notas et Emend. num. 5.

[s] *Ad libramentum aquæ*] Ubi fodiuntur scrobes seu putei ad ducendam ex libramento aquam. De hac voce diximus XXXI. 31.

[t] *Nonnisi frigido*] Vide Notas et Emend. num. 6.

[u] *Non facile ratio*] Assignare tamen Cardanus est ausus, quem ob eam rem Scaliger exagitat, Exercit. 118.

[v] *Eo magis*] Mucronum quidem numerum servat natura diligenter: speciem, sive formam, ac similitudinem, non item. Nicol. Chorier Hist. Delph. lib. I. pag. 72. auctor est, in

et ita absolutus est laterum lævor, ut nulla id arte possit æquari.

x. Magnitudo[a] amplissima adhuc visa nobis erat, quam in Capitolio Livia Augusta[1][b] dicaverat, librarum circiter quinquaginta.[c] Xenocrates auctor est, vas amphorale[d] visum: et aliqui, ex India crystallum sextariorum quatuor.[e] Nos liquido affirmare possumus, in cautibus Alpium nasci, atque adeo inviis, ut plerumque fune pendentes[f] eam extrahant. Peritis signa et indicia nota sunt. Infestantur[g] plurimis vitiis: scabro ferrumine, maculosa nube, occulta aliqua vomica,[h] præduro fragilique centro:[i] item sale[2][j] appellato. Est et rufa aliquibus[3] rubigo: aliis

CAP. X. 1 *Divus Augustus* eod. Dalec.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *scabro, ferrugine . . . aliquando vomica . . . et sale* Gronov. et al. vett.

NOTÆ

montibus Ebrodunensibus, Diensibusque, in Delphinatu, crystallum ejuscemodi crebro passimque reperiri.

[a] *Magnitudo*] Solinus hæc ad verbum exscripsit, cap. 15. p. 36.

[b] *Livia Augusta*] Sic etiam Solinus. At Mss. *Divus Augustus.*

[c] *Circiter quinquaginta*] Sic etiam Mss. At Solinus, *CL.*

[d] *Vas amphorale*] Quid sit amphora, diximus XIV. 5.

[e] *Sextariorum quatuor*] Tres 'pintas' vulgus Lutetiæ vocat.

[f] *Fune pendentes*] E summis cautibus, jugisque montium.

[g] *Infestantur*] Crystalli, inquit, hæc vitia sunt : scabrities ac ferrugo, seu qualis in ferro rubigo cernitur, (Mss. *ferrumine* hoc loco agnoscunt, non, ut editi, *scabro, ferrugine,*) maculosa nubes, &c.

[h] *Occulta aliqua vomica*] Vomica proprie tumor est excrescens in aliqua parte corporis, saniem fluidam continens in sese. Ad hujus similitudinem in crystallo vomicam Plinius, opinor, intelligit, occultam in media crystallo aquæ guttulam, quæ nondum fuerit gelu concreta. Extat in similem crystallum epigramma Claudiani geminum in Anthol. IV. 18. Κλαυδιανοῦ εἰς κρύσταλλον ἐντὸς ὕδωρ ἔχουσαν· Χιονέη κρύσταλλος ὑπ' ἀέρος ἀσκηθεῖσα Δεῖξεν ἀκηρασίοιο παναίολον εἰκόνα κόσμου, Οὐρανὸν ἀγκὰς ἔχοντα βαρύκτυπον ἔνδοθι πόντον. *De crystallo intus aquam habente : Aëris ingenio glacies sortita figuram Exhibet immensum nobis in imagine mundum, Æthera qui fluctus pelagi complectitur in se.* Alterum priore haud inferius elegantia, est istiusmodi : Εἴπ' ἄγε μοι, κρύσταλλε, λίθῳ πεπυκασμένον ὕδωρ, Τίς πῆξεν; Βορέης. ἢ τίς ἔλυσε; Νότος. *Dic, aqua sub lapidis glaciali tegmine, quo tu Compacta es? Borea. Quo resoluta? Noto.*

[i] *Centro*] Quid centrum sit, diximus XVI. 76.

[j] *Item sale*] Verrucarum instar non eminentium vitium id esse non in crystallis modo, sed et in murrhinis, intelligitur ex his Plinii verbis, cap.

capillamentum rimæ simile. Hoc artifices cælatura occultant. Quæ vero sine vitio sunt, pura esse malunt, acenteta[k] appellantes, nec spumæ colore,[l] sed limpidæ aquæ.[4] Postremo auctoritas in pondere est. Invenio medicos,[m] quæ sunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare, quam crystallina pila adversis posita Solis radiis.[5] Alius hic furor, H-S. CL. M.[n] trullam unam[o] non ante multos annos mercatam a matre familias,[6] nec divite. Idem Nero,[p] amissarum rerum nuntio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Hæc fuit ratio sæculum suum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mire ad similitudinem accessere vitrea, sed prodigii modo, ut suum pretium auxerint crystalli, non diminuerint.

XI. Proximum locum in deliciis, fœminarum tamen[a] adhuc tantum, succina[b] obtinent: eandemque omnia hæc,

aliqua vomica . . . item sale cod. Dalec.—3 Cod. Dalec. *alioqui.*—4 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *nec spumei coloris limpidæ aquæ* Gronov. et al. vett.—5 Cod. Dalec. *pila solis radiis opposita.*—6 Vet. Dalec. *mercata matre familias.*

NOTÆ

8. 'Murrhinis translucere quicquam, aut pallere, vitium est. Item sales verrucæque non eminentes, sed ut in corpore etiam plerumque sessiles.'

[k] *Acenteta*] Ἀκέντητα, *sine cælatura*, de qua dictum est proxime: sive quæ scalpri puncturam non senserunt. *Asynthetam* legit hoc loco vir doctus inprimis, informemque crystallum interpretatus est, Notis in Alexiad. pag. 279. Nos a Mss. non discedimus.

[l] *Nec spumæ colore*] Solinus cap. 15. pag. 36. 'Qui eligunt, purissimum captant: ne quid rufum, ne quid nubilum, vel spumis obsitum, arceat perspicuitatem.' Prius legebatur, 'nec spumei coloris limpidæ aquæ.'

[m] *Invenio medicos*] Vide quæ diximus XXXVI. 67. Expertum id a se feliciter testatur Matthiolus in lib. V. Diosc. cap. 116. pag. 1388.

[n] *H-S. CL. M.*] Sestertium centum quinquaginta millia monetæ nostratis efficiunt libras, seu florenos, 15000.

[o] *Trullam unam*] Crystallinam: *un bassin de cristal.*

[p] *Idem Nero*] Tranquillus in Nerone, cap. 47. 'Nuntiata interim defectione . . . . duos scyphos, gratissimi usus, quos Homericos, a cælatura carminum Homeri, vocabat, solo illisit,' &c.

[a] *Fœminarum tamen*] Hinc Ovid. Met. II. 364. 'Inde fluunt lacrymæ, stillataque Sole rigescunt De ramis electra novis: quæ lucidus amnis Excipit, et nuribus mittit gestanda Latinis.'

[b] *Succina*] Quæ electra vocant, *L'ambre jaune.* Ruellius de Nat. Stirp. I. 39. pag. 115. 'Succinum

quam gemmæ, auctoritatem, sane majorem aliquibus de causis crystallina et murrhina, rigidi [1] potus [c] utraque. In succinis causam ne deliciæ quidem adhuc excogitaverunt. Occasio est vanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modo æque perpetiantur me de ortu eorum, cum [2] hoc quoque intersit vitæ, scire posteros quicquid illi prodidere mirandum. Phaëthontis [d] fulmine icti sorores fletu [3] mutatas in arbores populos lacrymis electrum omnibus annis fundere juxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: et electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus sit Elector,[4] [e] plurimi poëtæ dixere, primique, ut arbitror, Æschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod esse falsum, Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum [f] Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas unquam ibi fuisse, certum est: nec vero ullas ibi appositas esse, in quas quicquam cursu Padi devehi possit. Nam quod Æschylus in Iberia, hoc est, in Hispania,[g] Eridanum esse dixit, eundemque appellari Rhodanum, Euripides rursus, et Apollonius [h] in Adriatico littore confluere Rhodanum et Padum, faciliorem veniam facit ignorati succini, in tanta orbis ignorantia.[a] Modestiores, sed æque falsum, prodidere, in

[a] *Venia digni, quod succini ortum ignorarint, qui vel orbis situm ipsum nescierunt.*

CAP. XI. 1 Vet. Dalec. *frigidi.*—2 Vet. Dalec. *eorum dicere, cum.*—3 Cod.

NOTÆ

nostræ officinæ, ruraque, et vulgus Medicorum Ambram vocant citrinam: Mauritani Karabe. Gestant nostræ mulieres decoris causa, quædam monilium vice: aliæ orbiculos ex eo efficiunt, quibus suas preces numerant.' Alia res omnino est, quam Ambram griseam vocitant.

[c] *Rigidi potus*] Sic libri omnes: hoc est, frigidi. Tamen et ad calidos potus murrhina Martialis adhibet, laudatus a nobis paulo antea, c. 8.

[d] *Phaëthontis*] Nasonem vide, loc. cit.

[e] *Elector*] 'Ηλέκτωρ, quod homines ἀλέκτρους, id est, *sine lecto* faciat, hoc est, excitet a somno: seu potius id ei nomen est ab electri splendore.

[f] *Diligentiores eorum*] Apollonius Rhodius Argon. IV. 506. Qui Radaunum amnem (is Dantiscum præterfluit) pro Rhodano acceptum a veteribus volunt, λήρους λήρουσιν.

[g] *Hoc est, in Hispania*] At Iberiæ nomine vetustissimi scriptores intellexere tractum omnem illum terrarum qui a Rhodano ad Gades pertinet, teste Strab. lib. III. p. 166.

extremis Adriatici sinus rupibus inviis arbores stare, quæ Canis ortu hanc effunderent gummim.[5] Theophrastus[i] in Liguria effodi dixit. Chares vero Phaëthontem[6] in Æthiopia Hammonis obiisse, ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrumque gigni. Philemon fossile esse, et in Scythia erui duobus locis: candidum atque cerei coloris, quod vocaretur electrum: in alio loco fulvum, quod appellaretur[7] subalternicum. Demostratus lyncurion[j] id vocat, et fieri ex[8] urina lyncum bestiarum, e maribus fulvum et igneum, e fœminis languidius atque candidum. Alii dixere langurium, et esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas vocat easdem, et circa Padum iis vitam assignat.[9] Sudines arborem quæ gignat in Liguria. In eadem sententia et Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia petris effluere,[k] quas electridas vocat.[10] Pytheas Guttonibus,[l] Germaniæ genti, accoli æstuarium Oceani, Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex millium: ab hoc diei navigatione insulam abesse Abalum: illuc[11] vere fluctibus advehi,[m] et esse concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximisque Teutonis[12] vendere. Huic et Timæus credidit, sed insulam Basiliam[13] vocavit.[n]

Dalec. *luctu*.—4 Cod. Dalec. *vocatus sit. Helios*.—5 Edd. vett. Gronov. Harduin. et recentt. *hoc effunderent gummi;* Vet. Dalec. *hoc effundunt gummi*.—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *dixit: Chares vero Phaëtontem* Chiffl. *dixit. Phaëthontem* Gronov. et vulgg.—7 Vet. Dalec. *quod vocatur . . . appellatur*. Mox, *sualternicum* Gronov. et al. vett.—8 Vet. Dalec. *fieri ait ex*.—9 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *affirmat* Gronov. et al. vett.—10 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *arboribus effluere q. e. vocavit* Gronov. et vulgg.—11 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *illo* Gronov. et vulgg.—12 *Teutonibus* Vet. Dalec.—13 Ita codd. Har-

NOTÆ

[h] *Et Apollonius*] Idem qui supra Rhodius appellatus, Argon. IV. 627.

[i] *Theophrastus*] Libro περὶ λίθων, pag. 6. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ ἤλεκτρον λίθος, καὶ γὰρ ὀρυκτὸν τὸ περὶ Λυγγιστήν.

[j] *Lyncurion*] De lyncurio diximus VIII. 57. Strabo similiter, lib. IV. p. 202. ubi de Liguribus: Πλεονάζει δὲ καὶ τὸ λυγγούριον παρ' αὐτοῖς, ὅ τινες ἤλεκτρον προσαγορεύουσι. *Copiosum est apud illos lyngurium, quod nonnulli cognominant electrum.*

[k] *Petris effluere*] Sic Reg. 2. Colb. 3. Chiffl. Vet. Dalec. aliique. In editis perperam, *arboribus effluere*.

[l] *Guttonibus*] De his egimus IV. 28.

[m] *Illuc vere fluctibus advehi*] Subintellige, succinum.

[n] *Basiliam vocavit*] Sic Mss. omnes,

Philemon ait[14] flammam ab electro reddi. Nicias[15] Solis radiorum succum intelligi voluit. Hos circa occasum credit vehementiores in terram actos pinguem sudorem in ea parte Oceani relinquere, deinde æstatibus[16] in Germanorum littora ejici. Et in Ægypto nasci simili modo, et vocari Sacal:[o] item in India, gratiusque thure esse Indis. In Syria quoque fœminas verticillos[p] inde facere: et vocare harpaga,[q] quia folia et paleas, vestiumque fimbrias rapiat. Theochrestus[17][r] Oceano id exæstuante ad Pyrenæi promontoria[18] ejici: quod et Xenocrates credidit, qui de iis nuperrime scripsit. Vivit adhuc Asarubas, qui tradidit juxta Atlanticum mare esse lacum Cephisiada,[19] quem Mauri vocant Electrum. Hunc Sole excalfactum e limo dare electrum fluitans. Mnaseas[s] Africæ locum Sicyonem appellat,[20] et Crathin amnem in Oceanum effluentem e lacu, in quo aves, quas Meleagridas et penelopas[t] vocat: et vere ibi nasci,[21][u] ratione eadem, qua supra dictum[v] est

duini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Baltiam* Gronov. et vulgg. '*Bannomannam* supra IV. 13. *Baltheam* Vet. unde 'mare Balthicum.'' *Dalec.*—14 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. ita quoque legi jubet Dalecampius. Gronov. et vulgg. *negavit;* Chiffl. *vagit.*—15 Gronov. et al. ante Harduin. *Niceas.* Mox, *credit vehementius* Vet. Dalec.—16 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *æstibus* Gronov. et al. vett.—17 *Theophrastus* Gronov. et al. ante Harduin.—18 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *promontorium* Gronov. et vulgg.—19 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Cephisidem* Chiffl. *Cephiside* Gronov. et vulgg.—20 Ita ex codd. Harduin. et recentt. *Mnaseas* etiam codd. Dalec. et Chiffl. *Mnesias ... appellatum* edd. vett. et Gronov.—21 Ita codd. Harduini,

NOTÆ

non *Baltiam.* Sic Pytheas IV. 27.

[o] *Et vocari Sacal*] Ab Hebræo סָכַל ut reor, quæ vox *lapidem* sonat, quod duritiem lapidis succinum æmuletur.—'Lingua Ægyptiaca, non Hebræa.' *Ed. sec.*

[p] *Verticillos*] Verticilli instrumenta sunt, quæ fuso adhibentur, ut facilius vertantur.

[q] *Et vocare harpaga*] Succinum videlicet. Ἅρπαξ Græcis *rapacem* seu *raptorem* sonat. Exscripsit hunc locum Isidorus Orig. XVI. 8.

[r] *Theochrestus*] Sic Reg. 2. Colb. 3. aliique. Sic loci hujus index. Non, ut editi, *Theophrastus.*

[s] *Mnaseas*] Sic Mss. proxime laudati: sic Index. In editis male, *Mnesias.*

[t] *Et penelopas*] Πηνέλοπες, quas qui non viderunt, aquaticas esse, anatibusque similes comminiscuntur.

[u] *Et vere ibi nasci*] Subintellige, 'electrum.'

[v] *Qua supra dictum*] Proxime antea, de Cephisiade lacu.

de Electride lacu. Theomenes,[22] juxta Syrtim magnam hortum Hesperidum esse, ex quo in stagnum cadat,[23] colligi vero a virginibus Hesperidum. Ctesias[w] Indis flumen esse Hypobarum, quo vocabulo significetur omnia in se ferre[24] bona:[x] fluere a Septemtrione in exortivum Oceanum juxta montem sylvestrem, arboribus[25] electrum ferentibus. Arbores eas siptachoras[26][y] vocari, qua appellatione significetur prædulcis suavitas. Mithridates in Germaniæ littoribus esse insulam, vocarique eam Oserictam, cedri genere sylvosam: inde defluere in petras. Xenocrates non succinum tantum in Italia, verum etiam thyon[27] vocari,[z] a Scythis vero sacrium, quoniam et ibi nascatur.[28] Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles tragicus poëta, quod equidem miror tanta gravitate cothurni,[b][a] et præterea vitæ fama, alias principe loco genitus Athenis, rebus gestis,[b] exercitu ducto. Hic

[b] *Tanta in poësi gravitate.*

Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *vocat vivere. Ibi nasc* Gronov. et vulgg. Mox, *in Electride* cod. Dalec.—22 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Theomenes dicit* Gronov. et vulgg.—23 Vet. Dalec. *cadit.*—24 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *omnia vado ferre* Vet. Dalec. *omnia vasa ferre* Gronov. et vulgg.—25 Vet. Dalec. *montem consitum arboribus.*—26 Gronov. et al. ante Harduin. *aphytacoras.*—27 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *thieum* Gronov. et vulgg. *theion*, vel *thyeion* al. ap. Dalec.—28 Vet. Dalec. *agrion quoniam et ibi nascitur;* cod.

NOTÆ

[w] *Ctesias*] In libro de rebus Indicis, apud Photium in Bibl. cod. 73. cap. 149. Ἔστι δὲ καὶ ποταμὸς διαῤῥέων διὰ τῆς Ἰνδικῆς, ... ὄνομα δὲ τῷ ποταμῷ Ἰνδιστὶ μὲν Ὕπαρχος (rectius Ὑπόβαρος), Ἑλληνιστὶ δὲ, φέρων πάντα τὰ ἀγαθά. Οὗτος τοῦ ἐνιαυτοῦ λ′ ἡμέρας ἤλεκτρον καταῤῥεῖ, κ. τ. λ. *Est et fluvius Indiam interlabens, ... qui ab Indis Hypobarus appellatur, quod Græce sonat, Ferens omnia bona. Triginta diebus per singulos annos succinum undis vehit, &c.*

[x] *Omnia in se ferre bona*] Sic ex conjectura, favente Ctesiæ loco ante allato, scripsimus, mutilis hac parte libris. Editi hactenus typi, *omnia vasa ferre bona.*

[y] *Siptachoras*] Non, ut typi hactenus vulgati, *Aphytacoras.* Ctesias, loc. cit. Τῷ δενδρίῳ δὲ τούτῳ ὄνομά ἐστιν Ἰνδιστὶ Σιπταχόρα, Ἑλληνιστὶ σημαίνει γλυκὺ, ἡδύ. Quod idem iterum repetit, pag. 52. De ea arbore vide ibi plura.

[z] *Thyon vocari*] Quo nomine veteres arboris genus appellarunt, quod esset cedro citrove affine, ut diximus XIII. 30.

[a] *Gravitate cothurni*] De eo genere loquendi diximus XXXV. 36.

[b] *Rebus gestis*] Quas a Suida accu-

ultra Indiam fieri dixit e lacrymis Meleagridum avium Meleagrum deflentium.[c] Quod et credidisse eum, vel sperasse aliis persuaderi posse, quis non miretur? quamve pueritiam tam imperitam posse reperiri, quæ avium ploratus annuos credat, lacrymasve tam grandes, avesque e Græcia, ubi Meleager periit, ploratum isse in Indos? Quid ergo? non multa æque fabulosa produnt poëtæ? Sed hoc ea in re, quæ quotidie inveniatur[d] atque abundet, et hoc mendacium coarguat,[29] serio quenquam dixisse, summa hominum contemtio est, et intoleranda mendaciorum impunitas.

(III.) Certum est gigni[e] in insulis Septemtrionalis Oceani, et a Germanis appellari glessum:[f] itaque et a nostris[g] unam insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austraviam a barbaris dictam. Nascitur autem[h] defluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resina pinis.[i] Erumpit hu-

Dalec. *sacrium, quod, &c.*—29 Vet. Dalec. *invenitur atque abundat, et hoc*

NOTÆ

rate recensitas vide.

c *Meleagrum deflentium*] A matre interfectum: quem cum sorores ejus deflerent, Deorum voluntate in aves sunt transfiguratæ, quæ Meleagrides vocantur. Hygin. Fab. 174.

d *Quæ quotidie inveniatur*] Sic Mss. Prius editi, *invehatur.*

e *Certum est gigni*] Hæc totidem verbis Solinus cap. 20. p. 40.

f *Glessum*] Tacitus de Moribus Germ. p. 138. 'Sed et mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi glessum vocant, inter vada, atque in ipso littore legunt,' &c.

g *Itaque et a nostris*] A Romanis militibus. De Glessariis insulis egimus IV. 30.

h *Nascitur autem*] Ita Solinus loc. cit. Subscribit et Olaus Magnus Hist. XII. 8. p. 500. 'Abietes,' inquit, 'seu piceæ arbores, natura sua resinosæ, excelsa proceritate, sive super littora maris, sive super rivos, vel alias sylvarum declivitates crescentes, succinum sudant, maxime dum maturis frugibus Solis fervor,' &c. Sed altera præterea succini generatio est, e terra scilicet, cum sit picis fossilis seu bituminis genus: quod non in littore modo Prussiaci maris, sed et in locis ab eo pluribus passuum millibus disjunctis, atque adeo in ipsis montibus reperitur. Vide Kircherum de Mundo Subterr. VIII. 3. p. 75. Succinum e cetaceorum piscium spermate fieri, recentioribus quibusdam negotiatoribus Sarmaticis credidit Alciatus Parerg. Juris VII. 4. fol. 151. tom. 6.—'Consule de hoc argumento historiam Academiæ Regiæ Scientiarum, anni 1705. p. 43.' *Ed. sec.*

i *Resina pinis*] Sic Mss. omnes, non

moris abundantia: densatur[30] rigore vel tepore autumnali.[j] Cum intumescens[k] æstus rapuit ex insulis, certe in littora expellitur, ita volubile, ut pendere[l] videatur, atque[31] considere in vado. Arboris succum[32] esse prisci nostri[m] credidere, ob id succinum appellantes. Pineæ autem arboris esse indicio est pineus in attritu odor, et quod accensum[n] tædæ modo ac nidore flagret.[33] Affirmatur a Germanis ideo maxime[o] appetitam provinciam: et inde Veneti primum, quos Græci Enetos vocabant,[34][p] famam rei fecere proximæ Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado vero[q] annexæ fabulæ videtur causa,[35] hodieque Trans-

mend. coarguit; Gronov. et vulgg. *invehatur, &c.*—30 Vet. Dalec. *defluens e medulla in pinei gen. &c. resina pineis erumpit humoris;* al. vett. ap. eundem, *erumpit humoris abundantia. Densatur;* alii vett. *erumpentis.* Mox, pro *autumnali,* cod. Dalec. *aut mari.*—31 Vet. Dalec. *neque.*—32 'Ita codd. Regg. In Editione principe aliisque, *quod arboris,' &c.* Brotier.—33 Cod. Dalec. *flagrat.*—34 'Ita codd. Regg. 2. 3. 5. 6.' *Brotier. Affertur a Germanis in Pannoniam maxime provinciam. Inde Veneti primum quos Græci Henetos vocant rei famam fecere, proximi Pannoniæ* Gronov. et vulgg. *Affirmatur a G. i. m. a. p. et inde advectos primum, quos Græci macatos vocabant. Famam, &c.* Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—35 Cod. Dalec. *adnexa fabula evidente causa.* Mox,

NOTÆ

pineis. Sextus hic casus, a *pinus, pini,* secundæ declinationis.

[j] *Vel tepore autumnali*] Solinus loc. cit. At Isidorus Orig. XVI. 8. *vel tempore,* mendose.

[k] *Cum intumescens*] Tacitus loc. cit. 'Fœcundiora igitur nemora lucosque, sicut Orientis secretis, ubi thura balsamaque sudantur, ita occidentis insulis terrisque inesse crediderim, quæ vicini Solis radiis expressa, atque liquentia, in proximum mare labuntur, ac vi tempestatum in adversa littora exundant.'

[l] *Ut pendere*] Ut modo pendere in aquis, modo in vado considere videatur. Ita Mss. omnes. Salmasius in Solin. p. 234. legit, *atque non sidere.* Tacitus loco cit. inter vada succinum peti ait.

[m] *Arboris succum esse prisci nostri*] Priscos illos secutus est Nepos Cornelius, uti ex Cassiodoro intelligimus, Var. Epist. v. 2. Solinus loc. cit. 'Succum esse arboris de nominis significatione capessas: verum unde profluit, si usseris, odor indicabit.'

[n] *Et quod accensum*] Tacitus loc. cit. 'Si naturam succini admoto igne tentes, in modum tædæ accenditur: alitque flammam pinguem et olentem: mox ut in picem resinamve lentescit.'

[o] *Ideo maxime*] Propter succinum. Notat luxuriam suorum temporum. Vide Notas et Emend. num. 7.

[p] *Enetos* [*Macatos*] *vocabant*] Majores succini glebas, vel pretiosiores, *μακίστους.*

[q] *Pado vero*] Solini paraphrasis c. 20. p. 40. de succino: 'Pretium operæ est ire longius, ne Padanæ sylvæ credantur lapidem flevisse. Hanc speciem in Illyricum barbari intule-

padanorum[r] agrestibus fœminis monilium vice succina gestantibus, maxime decoris gratia, sed et medicinæ:[s] quando tonsillis creditur resistere, et faucium vitiis, vario genere aquarum[t] juxta infestante[36] guttura ac vicinas carnes.[u] Sexcentis fere M. pass. a Carnunto Pannoniæ abest littus id Germaniæ, ex quo invehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum a Juliano curante gladiatorium munus[v] Neronis principis, qui hæc commercia et littora peragravit, tanta copia invecta, ut retia arcendis feris podium[w] protegentia succino nodarentur:[x] arma vero, et libitina,[y] totusque[37] unius diei[z] appa-

transpadanis agrestium Vet. Dalec. *transpadanorum agrestium* al. vett.—36 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *aquarum gelidarum apud illos infestante* Vet. Dalec. *aquarum juxta illos infestante* Gronov. et vulgg.—37 Cod. Dalec. *to-*

NOTÆ

runt, quæ cum per Pannonica commercia usu ad Transpadanos homines foret devoluta, quod ibi primum nostri viderant, ibi etiam natum putaverunt.'

[r] *Transpadanorum*] Sic Mss. non *Transpadanarum*. Isidorus Orig. XVI. 8. 'E succino fiunt decoris gratia agrestium fœminarum monilia.' Ovidius supra laudatus, 'nuribus gestanda Latinis.'

[s] *Sed et medicinæ*] Vide Matthiolum in Diosc. I. 93. p. 139.

[t] *Vario genere aquarum*] Præsertim nivalium, quæ ex summis Alpium jugis liquatæ cum amnibus corrivantur. Inde strumis eorum amnium accolæ potoresque obnoxii.

[u] *Ac vicinas carnes*] Nullus est e Mss. codicibus qui Salmasio faveat, ita legenti, *juxta iis infestante guttura, ac vicinis Carnis.*

[v] *Gladiatorium munus*] Quod in amphitheatro ligneo, in regione Martii campi intra anni spatium fabricato, dedit. Suetonius in Nerone, c. 12.

[w] *Podium*] Orchestra, in qua erant Senatorum designata loca, Romæ inter cuneos et scenam interjecta erat, præducta muro pedem unum alto, quod podium dicebatur: qui murus columnis tres pedes altis ornabatur, quibus spectatores inniti possent. Erat orchestra graduum quatuor aut quinque, longa dimidiam scenæ partem. Gradus orchestræ dignissimus imus fuit, podio proximus, et scenæ. Juvenalis Sat. II. 145. 'Et Capitolinis generosior, et Marcellis, Et Catuli, Paulique minoribus, et Fabiis, et Omnibus ad podium spectantibus; his licet ipsum Admoveas, cujus tunc munere retia misit.'

[x] *Succino nodarentur*] Nodos habebant e succino. Sic Mss. Reg. 2. Colb. 3. aliique: non *succinis notarentur*, ut editi.

[y] *Et libitina*] Lectus quo gladiatores in arena mortui statim efferebantur Libitina dicebatur: quoniam in æde Libitinæ Deæ pararentur omnia necessaria ad funebrem apparatum. Horatius: 'Multaque pars mei Vitabit Libitinam.'

[z] *Totusque unius diei*] Solinus c. 20. p. 40.

ratus esset e succino. Maximum pondus is glebæ attulit XIII. librarum.[a] Nasci et in India[b] certum est. Archelaus,[c] qui regnavit in Cappadocia, illinc pineo cortice[d] inhærente[38] tradit advehi rude, polirique adipe suis lactentis incoctum. Liquidum primo[e] destillare, argumento sunt quædam intus translucentia, ut formicæ,[f] aut culices, lacertæque, quas adhæsisse musteo[a] non est dubium, et inclusas indurescenti.[39]

XII. Genera ejus plura. Candida[1] odoris præstantissimi. Sed nec his,[2] nec cereis pretium. Fulvis major auctoritas. Ex iis etiamnum amplior translucentibus, præterquam si nimio ardore flagrent: imaginemque igneam inesse, non ignem, placet.[3] Summa laus Falernis[g] a vini

[a] *Recenti.*

tiusque.—38 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *illinc cortice inhærente* edd. vett. et Gronov. Mox, *lactantis incoctum* cod. Dalec.—39 Cod. Dalec. *indurescente.*

CAP. XII. 1 *Candidum* Vet. Dalec.—2 Vet. Dalec. *huic.*—3 Cod. Dalec.

NOTÆ

[a] *Maximum .... XIII. librarum*] Hoc est, Solino interprete, loc. cit. XIII. millium librarum. Massam succini equo majorem ad littus Schetlandiæ appulisse aliquando prodidit Hector Boëtius in Hist. Scotorum.

[b] *Nasci et in India*] Solinus c. 20. p. 41. Ctesias in Indicis, apud Photium, cod. 73. p. 152.

[c] *Archelaus*] Cujus regnum in formam provinciæ Tiberius redegit, ut Suetonius prodidit, c. 36.

[d] *Pineo cortice*] Vocem *pineo* ex Mss. addidimus. Solinus paraphrastes, c. 20. p. 41. de succino: 'Rude primum nascitur et corticosum, deinde incoctum adipe lactentis suis expolitur, ad quem videmus nitorem.'

[e] *Liquidum primo*] Hoc ipsum experimenta confirmant summorum virorum hujus etiam ævi. Vide Kircherum nostrum, Mundi Subt. tom. II. p. 75. et 76.

[f] *Ut formicæ*] Martialis VI. 15. 'Dum Phaëthontea formica vagatur in umbra, Implicuit tenuem succina gutta feram. Sic modo quæ fuerat vita contemta manente, Funeribus facta est nunc pretiosa suis.' Et IV. 32. de ape electro inclusa: 'Et latet, et lucet, Phaëthontide condita gemma, Ut videatur apis nectare clausa suo. Dignum tantorum pretium tulit illa laborum: Credibile est ipsam sic voluisse mori.' Et IV. 59. de vipera electro inclusa: 'Flentibus Heliadum ramis, dum vipera serpit, Fluxit in obstantem succina gemma feram. Quæ dum miratur pingui se rore teneri, Concreto riguit vincta repente gelu. Ne tibi regali placeas, Cleopatra, sepulcro, Vipera si tumulo nobiliore jacet.' Vide et Tacitum de Moribus German. p. 178. Kircherus in suo Museo servare se ait, loc. cit. precariam decadem, quam Rosarium

colore dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt et in quibus decocti mellis lenitas placeat.[4] Verum hoc quoque[h] notum fieri[5] oportet, quocumque libeat, tingui, hædorum sevo, et anchusæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Ceterum attritu digitorum accepta caloris anima[i] trahunt[6] in se paleas ac folia arida, quæ levia sunt; ut magnes lapis, ferrum.[7] Ramenta quoque[j] succini oleo addita flagrant dilucidius diutiusque, quam lini medulla.[k] Taxatio in deliciis tanta, ut hominis quamvis parva effigies vivorum hominum vigentiumque pretia superet, prorsus ut castigatio una non sit satis.[b] In Corinthiis æs placet auro ar-

[b] *Ut castigasse invehique in mores semel obiterve non sit satis.*

imaginem n. (ita) *igneam reddunt quæ placet.*—4 Cod. Dalec. *dictis. Mollia fulgore perspicua sunt, in quibus et decocti m. l. placet.*—5 Cod. Dalec. *definiri.* Mox, *oportet tingi, quocunque modo libeat, hædorum sevo. Quinetiam et anchusæ radice, et conchylio, &c.* Vet. Dalec.—6 Cod. Dalec. *accepta vi caloris trahunt.* —7 'Ita bene codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. ac folia arida, ac philyras, ut magnes lapis ferrum. Ramenta quoque ejus in oleo addita* Gronov. et vulgg. *ac folia arida, ac quæ levia sunt, ut, &c. succini oleo addito* cod. Dalec. *ac folia arida, quæ levia sunt: ac ut magnes lapis, ferri ramenta quoque. Succina oleo addita* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. 'Bene codd. Regg. et Editio princeps, *ramenta quoque succini.* Male recentiores editiones, *at, ut...ferri ramenta*

NOTÆ

vocant, in qua quot succinei globi spectantur, tot differentes muscæ sunt.

[g] *Summa laus Falernis*] Solinus c. 20. p. 41. de succino: 'Pro facie habet nomina: melleum dicitur, et Falernum: utrumque de similitudine aut vini, aut utique mellis.'

[h] *Verum hoc quoque*] Isidorus hæc breviter Orig. XVI. 8. de succino: 'Quocumque autem modo libeat, tingitur: nam anchusæ radice, conchylioque inficitur.'

Accepta caloris anima] Hoc est, vi caloris. Vide Notas et Emend. num. 8. De attractiva electri virtute multa Kircherus noster erudite, Mundi subterr. lib. VIII. tom. II. p. 76.

[j] *Ramenta quoque*] Non levia modo, sed et ponderosissima omnis generis metalla, ferrum, argentum, aurum, plumbum, ad X. ac XX. libras, ligneos baculos, hastas, chirothecas, succini frusto attraxisse se Kircherus idem contestatur, p. 77. Quod porro Geoponicon auctor XV. 1. p. 406. famaque vulgi ocimum excipit, quod a succino posse trahi negat, ἀχυρώδη καὶ κοῦφα ἕλκει πρὸς ἑαυτὸν, πλὴν ὠκίμου, id variis experimentis falsum esse et ipsi scimus, et idem Kircherus vidit.

[k] *Quam lini medulla*] Ita libri omnes: haud dubie tamen, *quam pini medulla*, legi satius fuerit. Quid enim *lini medulla?* Stupane, quæ medullæ proxima? Vereor ut id satis dicatur apposite. Pini vero medullam, quam Græci καρδίαν vocant, Theophr. Hist. Plant. I. 9. maxime ἔνδᾳδον esse vere

gentoque mixtum,[8] in cælatis ars et ingenia. Murrhinorum et crystallinorum diximus gratiam: uniones, quod capite [l] circumferuntur, gemmæ digitis: in omnibus denique aliis vitiis ostentatio aut usus placet: in succinis deliciarum tantum conscientia. Domitius Nero [m] in ceteris vitæ suæ portentis capillos quoque conjugis suæ Poppææ in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine succinos appellando.[9] Et quoniam nullis vitiis desunt pretiosa nomina, ex eo tertius quidam hic colos [n] cœpit expeti a matronis. Usus tamen succinorum invenitur aliquis in medicina: sed non ob hoc fœminis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodest. Callistratus et cuicumque ætati contra lymphationes prodesse tradit, et urinæ difficultatibus potum, adalligatumque. Hic et differentiam novam attulit appellando chryselectrum,[o] quasi coloris aurei, et matutino gratissimi aspectus,[10] rapacissimum ignium, et si juxta fuerint, celerrime ardescens. Hoc collo adalligatum mederi febribus et morbis:[11] tritum cum melle ac rosaceo, aurium vitiis: et si cum melle Attico conteratur, oculorum quoque obscuritatibus.[12] Stomachi etiam [p] vitiis vel per se farina ejus sumta, vel cum mastiche ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quæ sunt translucidæ, adulterandis magnum habent locum, maxime amethystis, cum omni, ut diximus,[q] colore tinguantur.

quoque. Succina oleo addita.' Brotier.—8 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *misto* Gronov. et al. vett.—9 ' Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. succineos appellando* Vet. Dalec. *succina appellando* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—10 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *gratissimum aspectu* Vet. Dalec. *gratissimo aspectu* Gronov. et al. vett.—11 Vet. Dalec. *faucibus et oris morbis;* alii vett. *faucium et oris morbis.*—12 Cod. Dalec. *obscuritati.*

NOTÆ

pronuntiavit, hoc est, tæda refertam.

[l] *Quod capite*] Auribus.

[m] *Domitius Nero*] Vide Auctorum Indicem.

[n] *Tertius quidam hic colos*] Post aurum et uniones; quæ pariter matronæ gestant.

[o] *Chryselectrum*] Hæc iisdem fere verbis Marbodeus de Lapid. Pret. c. 17.

[p] *Stomachi etiam*] Id quoque de suo electro πτερυγοφόρῳ Dioscorides II. 100.

[q] *Ut diximus*] Hoc ipso cap.

XIII. De lyncurio proxime dici cogit auctorum pertinacia. Quippe etiam, si non electrum id esset, lyncurium tamen[a] gemmam esse contendunt. Fieri autem ex urina quidem lyncis, sed egestam[1] terra protinus bestia operiente eam, quoniam invideat hominum usui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem, scalpique.[b] Nec folia tantum aut stramenta ad se rapere, sed æris etiam ac ferri[c] laminas, quod Diocles quidem et Theophrastus credit.[2] Ego falsum id[d] totum arbitror, nec visum in ævo nostro gemmam ullam ea appellatione, et quod de medicina simul proditur, calculos vesicæ[e] eo poto elidi, et morbo regio occurri, si ex vino bibatur, aut si portetur etiam.

XIV. Nunc gemmarum confessa genera dicemus, a laudatissimis orsi. Nec vero id solum agemus, sed ad majorem utilitatem vitæ obiter coarguetur magorum infanda vanitas, quando illi vel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his blanda specie prodigia transgressi.[c] [1]

XV. (IV.) Maximum in rebus humanis, non solum inter gemmas, pretium habet adamas, diu nonnisi regibus et iis

[c] *Omnia medicinæ prodigia superantes, blandis pollicitationibus remediorum a gemmis, quæ sunt incredibilia et falsa.*

Cap. XIII. 1 Vet. Dalec. *congesta.* Mox, *operiente quoniam invideat eam hominum, &c.* in eodem codice.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *credidit* edd. vett. et Gronov.

Cap. XIV. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ex his species blando prodigio transgressi* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

[a] *Lyncurium tamen*] Hæc totidem verbis Solinus c. 2. p. 15. ac pro veris habuit. Item auctor Kiranidum, p. 42. Vide quæ de Lyncurio dicta sunt VIII. 57.

[b] *Scalpique*] Non scalpi quidem, sed scalpendis gemmis eam esse idoneam prodidit Phile de Propr. Anim. p. 108. Οὖρον δὲ λυγγὸς ἐκτραχυνθὲν εἰς λίθον, Στεῤῥὸς τίς ἐστιν ἐγκοπεὺς πρὸς τοὺς λίθους.

[c] *Sed æris etiam ac ferri*] Quod lyncurium ii scilicet electrum esse arbitrarentur. Nam succino vim eam inesse paulo antea diximus. Exscribere hæc Plinius a Theophrasto videtur, περὶ λίθων, p. 6.

[d] *Ego falsum id*] Falsum id quoque Diosc. arbitratur, II. 100.

[e] *Calculos vesicæ*] Vide quæ dicta sunt XXVIII. 32.

admodum paucis cognitus, auri modo [1] [f] in metallis repertus, perquam raro: comes auri, nec nisi in auro [g] nasci videbatur. Veteres eum in Æthiopum tantum metallis inveniri existimavere, inter delubrum Mercurii, atque insulam Meroën: dixeruntque non ampliorem cucumis [2] semine, aut colore dissimilem inveniri. Nunc genera ejus sex noscuntur: Indici, non in auro nascentis, sed quadam [3] crystalli [h] cognatione. Siquidem et colore translucido non differt, et laterum sexangulo lævore turbinatus [4] in mucronem: aut duabus contrariis partibus,[i] ut si duo turbines latissimis suis partibus jungantur: magnitudine vero etiam avellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantum,[j] similiter et nascens:[k] ceteris pallor argenti,[l] et in

CAP. XV. 1 'Chiffl. *ita appellabatur auri nodus; fortassis appellatur.*' Dalec. *unus modo* Gronov. et al. vett. Mox, *perquam raro comes auri* Gronov. et al. ante Harduin. Pro *videbatur*, Vet. Dalec. habet *visus.*—2 Cod. Dalec. *cucumeris.*—3 Vet. Dalec. *Indicus in auro nascens, quadam.*—4 Vet. Dalec. *turbinatur.* Mox, *et interdum d. c. p. quod magis miramur* margo edd. Dalec. et Gronov. *aut d. c. p. quo magis miremur* edd. vett. et Gronov. Hæc, *quo magis*

NOTÆ

[f] *Auri modo*] Sic Reg. 2. et Colb. 3. In editis vitiose, *unus modo.* Nec minus corrupte in Chiffl. *auri nodus*, quanquam id intelligo placere Salmasio, in Solin. p. 1037. Hariolantur qui Plinium hallucinatum hoc loco putant, ac spumam auri, quam id dum excoquitur exspuit, (Græci nonnulli ἀδάμαντα nuncupant,) pro adamante gemma accepisse autumant.

[g] *Nec nisi in auro*] Mox, 'et in auro nonnisi excellentissimo natales.'

[h] *Sed quadam crystalli*] Fere crystalli similis. Solinus c. 52. p. 82. de adamante: 'In quodam crystalli genere invenitur, materiæ, in qua nascitur, adæque similis, splendore liquidissimo, in mucronem sexangulum utrimque secus leniter turbinatus, nec unquam ultra magnitudinem nuclei avellanæ repertus.' Expressit hoc idem versu Marbodeus de Lap. Pret. c. 1. 'Ultima præcipuum genus India fert adamantis, De crystallorum natum sumtumve metallis: Hunc ita fulgentem crystallina reddit origo, Ut ferruginei non desinat esse coloris. Hic sed avellana major nuce non reperitur.' Genera adamantum a Plinio ceterisque veterum proposita ætati huic nostræ ignota censemus, cum Aldrovando de Metall. IV. 78. p. 947.

[i] *Aut duabus contrariis partibus*] Subintellige, acuminatus, seu turbinatus in mucronem, ab utraque parte. Gallice, *en lozange.*

[j] *Minor tantum*] Hæc verba sic Marbodeus accepit, ut minoris pretii quidem, non item molis esse intellexerit, loc. cit. 'Alterius generis producit Arabs adamantem, Non sic invictum; nam frangitur absque cruore; Nec par huic nitor est, pretiique minoris habetur; Pondere sit quamvis, et enormi corpore major.'

auro[5] nonnisi excellentissimo, natales. Incudibus hi[m] deprehenduntur, ita respuentes[6] ictum, ut ferrum utrimque dissultet, incudesque etiam ipsæ dissiliant. Quippe duritia[n] inenarrabilis est, simulque ignium victrix natura, et nunquam incalescens. Unde et nomen[o] indomita vis Græca interpretatione[7] accepit. Unum ex iis vocant cenchron,[p] quod est milii magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro[q] repertum: et hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in aërium colorem,[r] sed in medicina, ut dicemus,[8] [s]

miremur, desunt in codd.—5 Cod. Dalec. *et similiter nascens, cæteris pallidior, argento, &c. auro;* Gronov. et vulgg. *cæteris pallor gentis, &c.* al. vett. ap. Dalec. *ceteris p. ingens, &c.* Mox, Vet. Dalec. *natales;* Gronov. et vulgg. *natalis.*—6 Cod. Dalec. *hic deprehenditur ita respuens.* Mox, *utrumque dissultet* in eodem codice.—7 Cod. Dalec. *appellatione.*—8 Idem codex, *sed in me-*

NOTÆ

[k] *Similiter et nascens*] Hoc est, ut Indicus, non in auro nascens, sed quadam crystalli cognatione.

[l] *Ceteris pallor argenti*] Ceteris adamantis generibus, præter Arabicum Indicumque, pallor est argenti, natales in excellentissimi auri metallis. Vide Notas et Emend. num. 11.

[m] *Incudibus hi*] Marbodeus Indico soli hanc dotem assignat. Solinus cap. 52. pag. 82. Indico et alteri generi, cujus natales in auro: 'Nec ferro vincuntur,' inquit, 'nec igne domantur.'

[n] *Quippe duritia*] Hæc totidem verbis Isidorus Orig. XVI. 13. Vide egregiam de ea re dissertationem, apud Theophyl. Simocattam Phys. Quæst. I. Nostri tamen adamantes adeo non ictum mallei respuunt, ut etiam in scobem malleolo redigantur. Facillime vero pistillo ferreo in mortario confringi et atteri solent, ut eorum scobe adamantes alii poliantur. Vide Garciam ab Horto in Arom. Hist. c. 47.

[o] *Unde et nomen*] Ἀδάμας, ἀπὸ τοῦ α καὶ δαμάζω, id est, *domo*, quod nulli materiæ cedat.

[p] *Cenchron*] Ita clare Colb. 3. aliique Mss. et typi omnes. Et κέγχρος quidem *milium* sonat, unde ei adamanti nomen. Nodum quærit in scirpo Salmasius in Solin. pag. 1074. qui *centron* reponere conatur, hoc est, centrum, seu nodum nodosamve duritiem, quæ in gemmis reperitur interdum.

[q] *In Philippico auro*] In metallis aurariis, quæ sunt in Philippensi Macedoniæ agro. In ferrariis, dixit Marbodeus loc. cit. 'Tertius est adamas, quem dat maris insula Cypros. Quartum producit ferraria vena Philippis.' At falso, cum his generibus natales in auro esse Plinius præmonuerit. Sed Solinum ille transcripsit, qui quartum similiter genus adamantis metallis ferrariis adjudicat, non tamen Philippensibus: cum neque in ullis, ut mox dicemus, reperiri possit.

[r] *In aërium colorem*] Vel cæruleum, vel in translucido liquidum. Vide Notas et Emend. num. 10.

[s] *Ut dicemus*] Sub calcem hujus capitis.

efficacissimus. Post hunc est[t] siderites ferrei splendoris, pondere ante ceteros, sed natura dissimilis. Nam et ictibus[u] frangitur, et alio adamante perforari potest: quod et Cyprio evenit:[9] breviterque, ut degeneres, nominis tantum auctoritatem habent. Idque,[10] quod totis voluminibus his docere et mandare conati sumus, de discordia rerum concordiaque, quam antipathiam ac sympathiam appellavere Græci, non aliter clarius intelligi potest. Siquidem illa invicta[v] vis duarum violentissimarum[11] naturæ rerum, ferri ignisque contemtrix, hircino rumpitur sanguine,[w] neque[12] aliter quam recenti calidoque macerata, et sic quoque multis ictibus: tunc etiam, præterquam eximias, incudes malleosque frangens.[13] Cujus hoc ingenio inventum? quove casu repertum? aut quæ fuit conjectura experiendi rem immensi secreti, et in fœdissimo animalium? Numinum profecto muneris talis inventio omnis est.[14] Nec quærenda in ulla parte naturæ ratio, sed voluntas. Et cum feliciter rumpere contigit, in tam parvas frangitur[15] crustas, ut cerni vix possint. Expetuntur[x] a scalptoribus, ferroque

dicamine de quo dicemus.—9 Cod. Dalec. *qui e Cypro venit.*—10 *Id autem* Vet. Dalec. *Id quoque* al. vett.—11 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *violentissimæ* Gronov. et vulgg.—12 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *nec* Gronov. et vulgg. *ac nec* Vet. Dalec.—13 Gronov. et vulgg. *malleosque ferreos frangens;* sed illud *ferreos* deest in codd.—14 Codd. Dalec. *animalium omnium? Numinum profecto talis inventio est.*—15 Cod. Dalec. *contigit in tam p. franguntur;* Gro-

NOTÆ

[t] *Post hunc est*] Σιδηρίτης, non quod in ferrariis metallis invenitur, ut Solinus somniavit, c. 52. p. 82. sed quod est ille ferrei coloris.

[u] *Nam et ictibus*] Totidem verbis hæc Solinus loc. cit.

[v] *Siquidem illa invicta*] Hæc Solinus ad verbum, loc. cit. et Isidorus Orig. XVI. 13.

[w] *Hircino rumpitur sanguine*] Negant hoc esse verum recentiores physici, nisi hircus antea petroselino ac silere montano pastus sit: his herbis frangendi vim hircinum sanguinem adipisci: adeo ut ruta muraria sola hirco enutrito, per dies quadraginta, prohibitoque ab omni potu, nisi ut sub noctem pluviam decidentem lamberet, interfecti sanguinem leniter exsiccatum, comminuendi calculi causa, ægris propinatum esse, felicissimo eventu.

[x] *Expetuntur*] Solinus loc. cit. 'Fragmenta scalptoribus in usum insigniendæ cujuscumque modi gemmæ expetuntur.' Isidorus Orig. XVI. 8.

includuntur, nullam non duritiam ex facili cavantes. Adamas[y] dissidet cum magnete lapide in tantum, ut juxta positus ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas et venena[z] irrita facit, et lymphationes abigit, metusque vanos[16] expellit a mente: et ob id quidam eunaciten[a] vocavere.[17] Metrodorus Scepsius, in eadem Germania et Basilia[18] insula nasci, in qua et succinum, quod equidem legerim, solus dicit: et præfert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet?

XVI. Proximum apud nos Indicis Arabicisque margaritis pretium est, de quibus in nono diximus[b] volumine inter res marinas.

(V.) Tertia auctoritas smaragdis[c] perhibetur pluribus de

nov. et vulgg. *contingit, in tam parvas frangitur.*—16 Hermolaus, *nocturnos.*—17 'Ita codd. Regg. 2. 3. 5. 6.' *Brotier.* cod. Dalec. *et ob id quondam eunaciten* (Dalecampius conj. *eunacœten*) *vocavere;* Gronov. Harduin. et recentt. *et ob id quidam eum anachiten vocavere.*—18 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Baltia* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

'Adamantis fragmentis scalptores pro gemmis insigniendis perforandisque utuntur.' Albertus M. de Miner. II. 2. p. 227. 'Hic autem lapis penetrat ferrum et ceteras gemmas omnes, præter chalybem, in quo retinetur.'

[y] *Adamas*] Ita Solinus, Isidorus, Albertus, locis cit. Marbodeus de Lapid. Pret. cap. 1. 'Omnibus æqua tamen vis est adducere ferrum: Quod facit et magnes absente potens adamante: Nam præsens adamas magneti quod rapit aufert.' Non habet hanc vim adamas orbi nostro nunc cognitus.

[z] *Adamas et venena*] Solinus et Isidorus locis cit. Albertus his amplius, loco cit. 'Dicuntque Magi, quod lacerto sinistro alligatus valet contra hostes, et insaniam, et indomitas bestias, et feros homines, et contra jurgia et rixas, et contra venena, et incursus phantasmatum et incuborum.' Marbodeus loc. cit. 'Et noctis lemures, et somnia vana repellit, Atra venena fugat,' &c.

[a] *Eunaciten* [*anachiten*] Sic libri fere omnes editi. An ab *anach* אנך Hebræa voce, quæ in Paginis Sacris *onychem* sæpe, alicubi et *adamantem* sonat? In Parm. edit. *anchiten.* Reg. 2. et Colb. 3. *quondam eunaciten.* An εὐνακοίτην, quod metus a lecto somnoque pellat? nam et εὐνὴ et κοίτη *lectus* dicitur. Salmasius in Solin. ἀναγκίτην legit, pag. 1085. quod metus sedet: nam metum ille, ceterosque animi affectus, quæ πάθη Græci vocant, ἀνάγκας appellari posse, credi cogit. Pareant, quibus ille jusserit.

[b] *In nono diximus*] Lib. IX. c. 54. et seqq.

[c] *Tertia . . . . . smaragdis*] Hæc iisdem fere verbis Solinus cap. 15. pag. 35. Isidorus item, Orig. XVI. 7. Ma-

causis. Nullius[1] coloris aspectus jucundior est. Nam herbas quoque virentes frondesque avide spectamus: smaragdos vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea soli[d] gemmarum contuitu oculos implent, nec satiant. Quin et ab intentione alia obscurata aspectu smaragdi recreatur acies. Scalpentibusque[2] [e] gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterea longinquo amplificantur visu, inficientes[f] circa se repercussum aëra:[a] non Sole mutati,[g] non umbra, non lucernis, semperque sensim radiantes, et visum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucida:[b] quod etiam in aquis nos juvat.[3] [h] Iidem plerumque et concavi, ut visum colligant.[i] Quapropter decreto[j] hominum iis parcitur, scalpi vetitis.

[a] *Præterea ex longo spatii intervallo oculos feriunt, et amplissimam emittunt ex se lucem.*
[b] *Ad intimam usque sui crassitudinem, quoniam translucida est, et facile visum transmittit.*

Cap. xvi. 1 *Nullis* Vet. Dalec.—2 Cod. Dalec. *acies sculpentibusque.*—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *non*

NOTÆ

ragdum absque prævio sibilo scribendum esse contendit Athenæus lib. III. pag. 94. quod ἀπὸ τοῦ μαρμαίρειν, hoc est, *a splendore*, nomen habere vult. Nostris, *Emeraude.*

[d] *Præterea soli*] Solinus ex Theophrasto, et Isidorus, locis cit.

[e] *Scalpentibusque*] Solinus loc. cit. 'Deinde obtutus fatigatos coloris reficiunt lenitate: nam visus, quos alterius gemmæ fulgor retuderit, smaragdi recreant et exacuunt.'

[f] *Inficientes*] Eadem ambage sermonis Solinus, pag. 36. 'Proxima sibi inficiunt aëre repercusso.' Isidorus loc. cit. 'Inficiunt circa se viriditate repercussum aërem.' Albertus M. Miner. lib. II. p. 239. 'Vicinum aërem sua videtur tingere viriditate.'

[g] *Non Sole mutati*] Nec Sol, nec umbra, nec lucernæ vividam eam viriditatem auferunt.

[h] *Quod etiam in aquis nos juvat*] Sic Mss. Reg. 2. Colb. 3. aliique: non, ut editi perperam, *quod etiam in aquis non fit.* Sententia est, in aquis etiam juvare hoc ac delectare plurimum, si vitrea ac pellucida perspicuitate, ad imum usque fundum, visus admittant. Hinc illud de fonte pervulgatum, ut sit 'vitreis pellucidus undis.'

[i] *Ut visum colligant*] Ut aspectum cogant, nec radios, quos vocant visuales, dissipent. Dignus risu ac sibilo Solinus, qui cap. 15. pag. 36. hunc Plinii locum sic interpretatur: 'Cum concavi sunt smaragdi, inspectantium facies æmulantur.'

[j] *Quapropter decreto*] Solini paraphrasis: 'Nec aliam ob causam placuit ut non scalperentur, ne offensum decus imaginum lacunis corrumperetur.'

Quanquam Scythicorum[k] Ægyptiorumque duritia tanta est, ut nequeant vulnerari. Quorum vero[l] corpus extensum est, eadem, qua specula, ratione[4] supini imagines rerum reddunt. Nero princeps[m] gladiatorum pugnas spectabat smaragdo.

XVII. Genera eorum[n] duodecim: nobilissimi[o] Scythici, ab ea gente, in qua reperiuntur, appellati. Nullis major austeritas,[1] [p] nec minus vitii. Et quantum smaragdi a gemmis[2] distant, tantum Scythici a ceteris smaragdis. Proximam laudem[q] habent, sicut et sedem, Bactriani, quos in commissuris saxorum colligere dicuntur Etesiis flantibus. Tunc enim, tellure tersa, nitent,[3] [r] quia iis ventis maxime

fit Gronov. et vulgg.—4 Cod. Dalec. *eadem speculatione.*

CAP. XVII. 1 Ita cod. Dalec. et Vet. ejusdem cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. et Bipont. *Nullius m. austeritas* Gronov. al. vett. et Franz. *Nullis m. auctoritas* codd. Harduini et Fuxen.—2 *Ut q. s. a reliquis gemmis* cod. Dalec.—3 'Ita bene codd. Regg. 2. 3. 5. 6. et Editio princeps. Male recentiores, *tellure internitent.* Plinio suffragatur Isidorus Origin. XVI. 7.' *Brotier. tellure internitent* edd. vett. Gronov. Harduin. et al. ante Brotier. *tellure versa nitent* Vet. Dalec. *tellure tersi nitent* al. vett. *tellure tersa nitent, quod iis* margo

NOTÆ

[k] *Quanquam Scythicorum*] Solinus loc. cit.

[l] *Quorum vero*] Solinus item loc. cit. et Isidorus Orig. XVI. 7. Marbodeus de Lapid. Pret. c. 54. 'Optimus hic situs est, quorum sunt corpora plana.'

[m] *Nero princeps*] Isidorus loco cit. Marbodeus de Lapid. Pret. cap. 54. 'Omne virens superat forma viridante smaragdus, Cujus bis quinæ species binæque feruntur: Præcipuus Scythicis honos est, et gratia major. His usum speculis testatur fama Neronem, Cum gladiatorum pugnas spectare libebat.'

[n] *Genera eorum*] Albertus M. de Mineral. lib. II. p. 236. 'Smaragdi, propter planitiei et coloris varietatem, dicunt esse diversitates duodecim.' Nunc genera tantum bina noscuntur; orientale et occidentale: ab Indiis unde advehuntur.

[o] *Nobilissimi*] Isidorus et Solinus, locis cit. Scythidem gemmam appellat Martianus lib. I. p. 18. et 20.

[p] *Nullius major austeritas*] Solinus loc. cit. 'Laudantur austeri,' hoc est, saturi coloris. Mss. tamen Reg. et Colb. *Nullis major auctoritas:* sed mendose: cum iidem cap. seq. clare exhibeant, 'tenorem illum Scythicæ austeritatis non semper custodiunt.'

[q] *Proximam laudem*] Isidorus Orig. XVI. 7. et Theophr. περὶ λίθων, p. 7. Ubi tamen, ut optime Dalecampius animadvertit, aliique post eum, nihil ille de commissuris saxorum: sed intexi solum smaragdos calicibus gemmatis, εἰς τὰ λιθόκολλα: colligi eosdem in arena Etesiis flantibus, quia venti ii movent arenas, ac tellure detersa internitentes smaragdos aperiunt.

[r] *Tellure tersa, nitent* [*internitent*] Solinus loc. cit. 'Inveniuntur Etesiis

arenæ moventur. Sed hos minores multo Scythicis esse tradunt. Tertium locum[s] Ægyptii habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus, ex cautibus.[4] Reliqua genera[t] in metallis ærariis inveniuntur. Quapropter principatum ex iis Cyprii obtinent: dosque eorum est nec in colore liquido, nec diluto, verum ex humido pingui, quaque perspicitur[5] imitante translucidum maris:[6] pariterque[u] translucentem colorem expellit, et aciem reficit.[7] Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiæ,[v] juxta cetarias, marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi refugerent[8] thynni, diu mirantibus novitatem piscatoribus, donec mutavere oculis gemmas.

XVIII. Sed et vitia demonstrari oportet in tam proclivi erratu. Sunt quidem[1] omnium eadem. Quædam tamen nationum peculiaria, sicut in homine. Ergo Cyprii varie glauci, magisque ac minus in eodem smaragdo aliis partibus tenorem illum Scythicæ austeritatis[2] [a] non semper custodiunt. Ab hoc quibusdam intercurrit umbra, surdusque[a] fit colos, qui improbatur, etiam dilutior.[3] Hinc genera

[a] *Hebesque.*

edd. Dalec. et Gronov.—4 Cod. Dalec. *exstantibus;* Gronov. et al. ante Harduin. *et cautibus.*—5 Ita codd. Regg. Brot. et Dalec. *quaque perspiciatur* Gronov. Harduin. et recentt.—6 'Ita bene codd. Regg.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. *mare* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—7 Ita Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *pariterque translucet et nitet, hoc est, colorem expellit, et aciem recipit* Gronov. et vulgg.—8 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *ut territi instrumenta refugerent* Gronov. et vulgg.

CAP. XVIII. 1 Vet. Dalec. *oportet. Sunt quidem;* cod. Dalec. *oportet in t. p. erratu. Reperta sunt quidem.*—2 Ita codd. Harduini et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *auctoritatis* Gronov. et vulgg.—3 Cod. Dalec.

NOTÆ

flantibus: tunc enim detecto solo facillime internitent: nam Etesiæ plurimum arenas movent.' Isidorus similiter, loc. cit. 'Tellure deoperta intermicant.' Theophr. loc. cit. τότε γὰρ ἐμφανεῖς γίνονται.

[s] *Tertium locum*] Isidorus loc. cit.

[t] *Reliqua genera*] Solinus et Isidorus, locis citatis.

[u] *Pariterque*] Æque atque mare, colorem emittit translucentem, aciemque reficit. Sic Mss. omnes: typi interpolati, *pariterque translucet et nitet, hoc est, colorem expellit, et aciem recipit.*

[v] *Hermiæ*] De illo Suidas: Ἑρμίας ὁ εὐνοῦχος, κ. τ. λ.

[a] *Scythicæ austeritatis*] De qua dic-

distinguuntur. Sunt aliqui obscuri, quos vocant cæcos:[b] alii densi, nec e liquido translucidi: quidam varia nubecula improbati. Aliud est hoc, quam[4] umbra, de qua diximus.[c] Nubecula enim albicantis[b] est vitium, cum viridis[5] non pertransit aspectus, sed aut intus occurrit, aut excipit in fine visum candor. Hæc coloris vitia: illa corporis,[d] capillamentum, sal, plumbago. Ab iis Æthiopici laudantur a Copto dierum trium itinere, ut auctor est Juba, alacriter[6] virides,[e] sed non facile puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit Hermeos,[7][f] et Persicos: illos extumescentes:[8] Persicos vero non translucidos, sed jucundi tenoris, visum implere, quem non admittant, felium pantherarumque oculis similes: namque et illos radiare, nec perspici. Eosdem in Sole hebetari: in umbra[9] refulgere, et longius, quam ceteros, nitere. Omnium horum etiamnum vitium, quod fellis[g] colorem, aut æris[10] habet.

[b] *Smaragdi.*

sudusque fit .... dilucidior.—4 *Aliud hæc quam* cod. Dalec.—5 Cod. Dalec. *albicans est vitium, cum viride.*—6 Ita codd. Regg. Brot. 2. 3. 5. 6. Dalec. et Fuxen. *acriter* Editio princeps, et al. ante Brotier.—7 *Hermineos* Gronov. et al. ante Harduin.—8 Ita ex codd. Harduinus et recentt. ita quoque cod. Dalec. *extumescentes pinguiter* Gronov. et vulgg. Mox, *translucidos, sed non jucundi* Vet. Dalec. *non t. sed j. tenoris visu impleri* codd. Dalec. et Fuxen.—9 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *hebetari, umbris* edd. vett. et Gronov.—10 Fuxen. *aut acris olei;* Gronov. et al.

NOTÆ

tum est sup. cap. Sic Mss. Reg. 2. Colb. 3. Fux. et alii omnes. Editi male, *auctoritatis.*

[b] *Quos vocant cæcos*] Marbodeus de Lapid. Pret. in Præf. de gemmis: 'Quæ non translucent, cæcas voluere vocari.'

[c] *De qua diximus*] Paulo ante, ac plane modo.

[d] *Illa corporis*] Solinus cap. 15. pag. 36. de smaragdis: 'Vitiosi eorum intrinsecus quasdam sordes habent, vel plumbo, vel capillamentis, vel etiam sali similes,' hoc est, grano salis, sive verrucæ, ut dictum antea. De plumbo, sive plumbagine, ipse mox. Isidorus Orig. XVI. 7. hunc locum exscribens, *lapillamentis* mendose pro capillamentis posuit.

[e] *Acriter virides*] Mss. omnes, *alacriter virides.* Reg. 2. Colb. 3. Fux. alii.

[f] *Hermeos*] Sic iidem Mss. non *Hermineos.* Ab Hermia supra dicto hi nomen habent.

[g] *Quod fellis*] Vide Notas et Emend. num. 11. Albertus M. de Mineral. lib. II. pag. 236. 'Aliquando quoddam fel nigrum per modum virgularum permixtum habet.'

In Sole dilucidi quidem ac liquidi, sed non virides. Hæc vitia et Atticis maxime sentiuntur, in argentariis metallis repertis, in loco qui [11] Thoricos [h] vocatur, semper minus pingues, et e longinquo speciosiores. Frequens et iis plumbago, hoc est, ut in solo [12] [i] plumbei videantur. Illud peculiare, quod quidam ex iis senescunt, paulatim viriditate evanida, et Sole læduntur. Post hos Medici [j] plurimum varietatis [13] [k] habent, interdum et e sapphiro.[c] Ii sunt fluctuosi, ac rerum imagines complexi, ut verbi gratia papaverum, aut avium, pinnarumque vel capillorum,[14] [l] aut similium. Qui non omnino [m] virides nascuntur, vino et oleo meliores fiunt, neque est aliorum magnitudo amplior.

Calchedonii [n] nescio an in totum exoleverint, postquam metalla æris ibi defecerunt: et semper tamen viles fuere [15] minimique. Iidem fragiles, sed colore incerti, et virentium in caudis pavonum [16] columbarumque collo plumis similes,

[c] *Interdum et sapphirum imitatur.*

aëris; cod. Dalec. *aut aëris aut olei habent, dilucidi, &c.*—11 *Attici max. sentiunt in arg. met. reperiri loco qui* Vet. Dalec.—12 Ita cod. Dalec. cum edd. Harduin. 1. et Bipont. *ut in Sole* Harduin. 2. 3. Miller. et Franz.—13 'Ita codd. Regg. 2. 3. 5. 6. Variant plurimum, ut habeant colorem cœruleum sapphiri.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. *plurimum viriditatis* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—14 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *vel catulorum* Gronov. et vulgg.—15 Ita codd. Harduini et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *vilissimi*

NOTÆ

[h] *Thoricos*] Lib. IV. cap. 11. 'Thoricos promontorium.'

[i] *Hoc est, ut in solo*] Humi. Sic Mss. omnes: non *in sole*, ut editi.—'*Hoc est, ut in Sole*] Ita melius Romana et Parmensis Editio, quam Mss. quidam, *in solo*.' Ed. sec.

[j] *Post hos Medici*] Horum meminit etiam Solinus cap. 15. pag. 35. E Media, quæ Persidis regio est, advehuntur.

[k] *Plurimum varietatis* [*viriditatis*] Mss. omnes, *varietatis*, minus recte.

[l] *Vel capillorum*] Sic Mss. omnes. Editi, *catulorum*.

[m] *Qui non omnino*] Isidorus Orig. XVI. 7. Solinus cap. 15. pag. 36. 'Mero et viridi proficiunt oleo, quamvis natura imbuuntur.'

[n] *Calchedonii*] A Calchedone smaragdi ii nomen habent. Sic Mss. omnes, Reg. 2. Colb. 3. et alii: non, ut editi libri, *Carchedonii*, a Carchedone, hoc est, a Carthagine: etsi Carchedonios Marbodeus vocat de Lapid. Pret. cap. 54. de smaragdis: sed mendose.

ad inclinationem[d] magis aut minus lucidi, venosi quidem squamosique. Peculiare erat in his vitium sarcion[17] [o] appellatum: hoc est, quædam gemmæ caro. Mons juxta Calchedonem,[18] [p] in quo legebantur, Smaragdites vocatus est. Juba est auctor, smaragdum, quem cholan[19] vocant,[q] in Arabia ædificiorum ornamentis includi, et lapidem quem alabastriten Ægyptii vocant. Complures vero e proximo,[20] Laconicos in Taygeto monte erui, Medicis similes, et alios in Sicilia.[e]

XIX. Inseritur smaragdis et quæ vocatur tanos, e Persis veniens gemma, ingrate viridis, atque intus sordida.[1] Item chalcosmaragdos[a] e Cypro, turbida æreis venis. Theophrastus[b] tradit in Ægyptiorum commentariis reperiri, regi eorum a rege Babylonio missum smaragdum munere IV. cubitorum longitudine, et trium latitudine. Et fuisse apud eos in Jovis delubro obeliscum e IV. smaragdis, XL. cubitorum longitudine, latitudine vero in parte quatuor, in parte[2] duorum. Se autem scribente, esse in Tyro[c] Herculis templo stantem pilam e smaragdo, nisi potius[d] pseudosmaragdus sit.[3] Nam et hoc genus reperiri, et in Cypro inventum

[d] *Ut supini vel proni inclinantur.*
[e] *E locis Italiæ proximis non alios propiores esse quam Laconicos et Siculos.*

fuere edd. vett. et Gronov.—16 Fuxen. *in pavonibus caudarum.*—17 ‘*Peculiare eorum vitium menosarcion* Ms. id est, solida firmaque caro.’ *Dalec.*—18 *Chalcedonem* cod. Dalec. *Carchedonem* Gronov. et vulgg.—19 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *cholon* Gronov. et vulgg.—20 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *e proximis* Gronov. et al. vett.
CAP. XIX. 1 Cod. Dalec. *atque vitiis sordida.*—2 Vet. Dalec. *in una parte*

NOTÆ

[o] *Sarcion*] Σαρκίον, *caruncula.*

[p] *Mons juxta Calchedonem*] Theophrasto, περὶ λίθων, insula est, ἐν τῇ νήσῳ τῇ ἐπικειμένῃ Καρχηδόνι, lege Καλχηδόνι.

[q] *Cholan vocant*] Ita Mss. omnes: nec tamen Arabica vox ea est, neque Græca.

[a] *Item chalcosmaragdos*] Iisdem verbis Isidorus Orig. XVI. 7.

[b] *Theophrastus*] Libro περὶ λίθων, pag. 5. et 6. unde hæc Plinius ad verbum mutuatus est, usque ad eum locum, ‘Apion cognominatus,’ &c.

[c] *Esse in Tyro*] Et hunc Tyrium smaragdum templumque visum a se pariter Herodotus contestatur, II. 44. pag. 107.

[d] *Nisi potius*] Theophr. εἰ μὴ ἄρα ψευδὴς σμάραγδος.

ex dimidia parte smaragdum, ex dimidia iaspidem, nondum humore[e] in totum transfigurato. Apion cognominatus Plistonices paulo ante scriptum reliquit, esse etiamnunc in labyrintho Ægypti colosseum Serapin[4] [f] e smaragdo novem cubitorum.

XX. Eandem multis naturam[g] aut certe similem habere berylli[h] videntur. India eos gignit, raro alibi[i] repertos.[1] Poliuntur[j] omnes sexangula figura artificum ingeniis, quoniam hebescunt, ni color surdus[k] repercussu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatissimi[l] sunt ex iis, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocantur chrysoberylli, et sunt paulo pallidiores, sed in aureum colorem exeunte fulgore.[m] Vici-

q. *in altera parte.*—3 Cod. Dalec. *nisi potius iaspis quam smaragdus sit.*—4 Cod. Dalec. *colossum Serapis.*

Cap. XX. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *videntur, in India originem*

NOTÆ

[e] *Nondum humore*] Humore eo scilicet, qui e cautibus defluens in smaragdum indurescit.

[f] '*Serapin*] Sic Jovem, vel Solem, Naturamve per sidus Solis largitricem frumenti Ægyptus appellavit: et Græcia, in nummo Odessitarum Thraciæ, a nobis olim explicato: ΘΕΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΥΡΣΑ. Κυρίου Σαράπιος. Item e Gallia Lugdunensi et Narbonensi sub Juliano ethnici: qui gratulantes sibi, quod postquam Religio Christiana, quam oderant, sub Constantino et successoribus diu floruisset, demum haberent Imperatorem superstitioni suæ addictum, nummum inscripserunt, DEO SERAPIDI: hoc est, 'Dudum Expetitum Orbi SERAPis Julianum Dedit Imperatorem;' ut jam in simili fere alio diximus, ad lib. XVIII. cap. 47.' *Ed. sec.*

[g] *Eandem multis naturam*] Hæc totidem fere verbis Solinus cap. 52. pag. 82. Isidorus Orig. XVI. 7. Marbod. de Lapid. Pret. cap. 9.

[h] *Berylli*] Græcis Βήρυλλοι. Crystalli species videtur.

[i] *Raro alibi*] Juxta Babylonem etiam reperiri scribit Dionys. Perieg. vs. 1012.

[j] *Poliuntur*] Isidorus et Solinus, locis cit.

[k] *Ni color surdus*] Solini paraphrasis loco cit. 'Beryllos in sexangulas formas Indi atterunt: ut hebetem coloris lenitatem angulorum repercussu excitent ad vigorem.'

[l] *Probatissimi*] Solinus et Isidorus, locis cit.

[m] *Exeunte fulgore*] Hoc est, ad aureum nitorem inclinante fulgore. Solinus cap. 52. pag. 82. absone vocem eam interpretatur: 'Chrysoberylli,' inquit, 'languidius micantes nube aurea circumfunduntur.' Existimat chrysoberillos in exitu, hoc est, in ora extima nube aurea circumcingi; quod ineptum ac falsum. Rectius Isidorus loc. cit. 'Chrysobe-

num genus huic est pallidius, et a quibusdam proprii generis[n] existimatur, vocaturque chrysoprasus.[2] Quarto loco numerantur hyacinthizontes.[o] Quinto, quos aëroides[p] vocant. Post eos autem cerini:[3][q] ac deinde oleagini, hoc est, colore olei. Postremi crystallis[r] fere similes. Hi capillamenta habent, sordesque: alioqui evanidi: quæ sunt omnium vitia.[a] Indi mire[s] gaudent longitudine eorum, solosque gemmarum esse prædicant, qui carere auro[t] malint: ob id[4] perforatos elephantorum setis religant. Aliis[5] convenit[b] non oportere perforari, quorum sit absoluta bonitas, umbilicis tantum[u] ex auro capita comprehendentibus.[6]

[a] *Senescentes, paulatim splendore evanescente: quæ sunt omnium gemmarum vitia.*
[b] *Inter alias gentes convenit.*

habentes, raro alibi reperti Gronov. et vulgg. *videtur. India eos gignit raro alibi repertos* cod. Dalec.—2 Cod. Dalec. *chrysoprason;* Fuxen. *chrysoprasion.*—3 Cod. Dalec. *acerini.*—4 Margo edd. Dalec. et Gronov. *et ob id.*—5 *Et alios* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *tantum ex auro comprehendentibus* cod. Dalec. *statim ex auro capita*

NOTÆ

ryllus dictus, quod pallida ejus viriditas in aureum colorem resplendeat.'

[n] *Proprii generis*] Peculiaris, et a beryllis diversi. Χρυσόπρασον vocari ait Isidorus locis cit. 'quod colore porri succum referat, aureis intervenientibus guttis:' Solinus, 'quod ex auro et porraceo mixtam lucem trahat.'

[o] *Hyacinthizontes*] Qui hyacinthos prope referant, inquit Solinus loc. cit. Epiphanius de 12. gemmis, pag. 230. Λίθος βηρύλλιον γλαυκίζων μέν ἐστι, θαλασσοβαφὴς, ἔχων εἶδος καὶ τῆς ὑδαρεστέρας ὑακίνθου. *Beryllus gemma glauca est, colore maris aut hyacinthi dilutioris.*

[p] *Aëroides*] Ἀεροειδεῖς, *colore aëri affines.*

[q] *Post eos autem cerini*] Cerei coloris. Epiphanius loc. cit. de beryllorum generibus: ἔστι δὲ καὶ ἄλλη πάλιν ὁμοία κηρῷ.

[r] *Postremi crystallis*] Solinus cap. 52. pag. 82. 'Eos vero beryllos, qui crystallo similes, capillamentis intercurrentibus obscurantur, hoc enim vitio illorum nomen est, scientissimi lapidum plebi dederunt.' Isidorus item Orig. XVI. 9.

[s] *Indi mire*] Solini paraphrasis loc. cit. 'Indici reges hoc genus gemmas in longissimos cylindros amant fingere, eosque perforatos elephantorum setis suspendunt: ac monilia habent: aut ex utroque capite inserunt aureos umbilicos, ut marcentem faciem ad nitelam incendant pinguiorem: quo, per industriam metallo hinc inde addito, fulgentiorem trahant lucem.'

[t] *Carere auro*] Sine auro gestari, quoniam vel sic melius niteant.

[u] *Umbilicis tantum*] Sic Mss. omnes, non *statim*, ut editi: ita ipsa quoque postulante loci sententia. Sunt autem umbilici ornamenta quæ-

Ideo cylindros ex iis facere malunt, quam gemmas,[v] quoniam est summa commendatio in longitudine. Quidam et angulosos putant statim nasci, et perforatos gratiores fieri medulla candoris exemta,[c] additoque auro repercussa,[7] aut omnino castigata, causa perspicuitatis, crassitudine.[8] [w] Vitia, præter jam dicta,[x] eadem fere quæ in smaragdis, et pterygia.[y] In nostro orbe aliquando circa Pontum inveniri putantur. Indi et alias quidem gemmas crystallum tinguendo[9] adulterare repererunt, sed præcipue beryllos.

XXI. (VI.) Plurimum ab iis[a] differunt opali, smaragdis[b] tamen cedentes.[1] India sola[c] et horum est mater. Atque in[d] pretiosissimarum gemmarum gloria compositi maxime[2] inenarrabilem difficultatem dederunt. Est enim in

[c] *Medulla candidiore sic exemta.*

comprehendentibus Gronov. et vulgg.—7 Vet. Dalec. *repressa.*—8 Gronov. et al. ante Harduin. *ad crassitudinem.*—9 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *liquato* Vet. Dalec. *invento* Gronov. et vulgg.

CAP. XXI. 1 *Minimum, iidemque plurimum ab iis differunt opali, smaragdis tantum cedentes* Gronov. et al. ante Harduin. *Minimum iidemque* desunt in Fuxen. et al.—2 *Atque ideo eis pretiosissimam gloriam compositores gemmarum et maxime* Gronov. et vulgg. *expositores gemmarum, &c.* Vet. Dalec. *conqui-*

NOTÆ

vis, sive lignea, sive eborea, sive aurea demum, quæ absolutis olim voluminibus addebantur, quæ capita elenchorum seu cylindrorum ornabant. Unde ducta parœmia, 'Ad umbilicum ducere,' hoc est, absolvere ac finire.

[v] *Quam gemmas*] Annulis scilicet inclusos lapides, σφραγῖδας· nam, uti dictum est cap. 12. 'gemmæ digitis circumferuntur.'—'Cylindri aptantur ensibus. Tertul. de Cultu Fœm. I. 6. 'Latent in circulis smaragdi, et cylindros vaginæ suæ solus gladius sub sinu novit.'' *Ed. sec.*

[w] *Crassitudine*] Quoniam aliquid de crassitudine demitur, fieri ait idcirco magis perspicuos. Ita Reg. 2. Colb. 3. et alii. Prius *ad crassitudinem* legebatur.

[x] *Præter jam dicta*] Cap. 18.

[y] *Et pterygia*] Πτερύγια, nubeculæ instar unguium.

[a] *Plurimum ab iis*] Libri hactenus editi, *Minimum, iidemque plurimum ab iis.* At voces duas priores, quæ certe sunt spuriæ, nullus codex Mss. ex iis quos terimus repræsentat. Nec Fuxensis item.

[b] *Opali, smaragdis*] Isidorus Orig. XVI. 12.

[c] *India sola*] Isidorus loc. cit.

[d] *Atque in*] Et cum pretiosissimis gemmis comparati maxime inenarrabilem dedere difficultatem, num gemmis aliis, quarum similitudinem referunt, potiores eos haberi oporteret. Vide Notas et Emend. num. 12.

iis[e] carbunculi tenuior ignis, est amethysti fulgens purpura, est smaragdi virens mare,[f] et cuncta pariter incredibili mixtura lucentia. Alii summo fulgoris augmento [3] colores pigmentorum æquavere: alii sulfuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accensi. Magnitudo nucem avellanam æquat, insigni apud nos historia. Siquidem extat hodieque hujus generis gemma, propter quam ab Antonio [g] proscriptus Nonius senator est, filius Strumæ Nonii ejus, quem Q. Catullus [4] [h] poëta in sella curuli visum indigne tulit, avusque Servilii Noniani, quem consulem vidimus: [i] ille proscriptus fugiens hunc e fortunis suis omnibus annulum abstulit secum, quem certum est sestertium viginti millibus [5] [j] æstimatum. Sed mira Antonii feritas atque

sitores gemmarum, &c. al. vett.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *argumento* Gronov. et vulgg. Mox, *colori p. æ. alii s. ardenti flammæ* Vet. Dalec. *æquare tradunt* alii vett.—4 Ita codd. Harduini et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *quem Catullus* edd. vett. et Gronov.—5 'In Mss. Reg. 2. 3. 5. 6. *XX. mille nummum.* Quod

NOTÆ

[e] *Est enim in iis*] Hæc totidem verbis Isidorus loc. cit.

[f] *Virens mare*] Isidorus, 'nitens viriditas.'

[g] *Ab Antonio*] Triumviro, a quo et proscriptus Cicero.

[h] *Quem Q. Catullus*] Hoc ei prænomen libri omnes Mss. asserunt: typi sustulerunt. Catulli versus sunt isti, Carm. LII. 'Quid est, Catulle, quid moraris emori? Sella in curuli Struma Nonius sedet.'

[i] *Quem Consulem vidimus*] Supremis fere Tiberii temporibus, cum C. Cestio Gallo, M. Servilius M. F. Rufus Nonianus gessit Consulatum, anno Urbis DCCLXXXVII. ex Fastis.—'Hic animadverte ex descriptione generis Servilii Noniani, hanc fuisse rationem cognominum apud Romanos, ut desinentia in *ianus* conjugem vel matrem significarent. Sic enim Nonius Senator, avus Servilii Noniani fuit. En Schema generis:

Nonius Struma,
|
Nonius Senator,
|
Nonia, conjux Servilii, qui Nonianus ex eo conjugio nominatus est.
|
Servilius Nonianus, Nonii Senatoris nepos.

Fuit ex hac gente Nonia Sex. Nonius, cujus est in Thesauro Regio, et apud Patin. in Famil. p. 88. num. I. nummus argenteus. In eo Antoninus Imp. clypeo insidet, dextra tenens bacillum Imperatorium: a tergo Victoria palmam sinistra tenet; dextra coronam Antonino imponit. Infra, SEX. NONI. In ambitu, PR. L. V. P. F. .)(. Caput Senatus laureatum, vultu senili, cum literis S. C. retro ascriptis, et sceptro, insigni potestatis. Deinde sinistro latere, SVFENAS. Integra hæc sententia est: 'SEXtus

luxuria, propter gemmam proscribentis:[6] nec minor Nonii contumacia, proscriptionem suam amantis, cum etiam feræ[k] abrosas partes corporis relinquant, propter quas se periclitari sciant.[7]

XXII. Vitia opali, si color in florem herbæ, quæ vocatur heliotropium, exeat, aut crystallum, aut grandinem: si sal[l] interveniat, aut scabritia, aut puncta oculis occursantia: nullosque[1] magis India similitudine indiscreta vitro adulterat.[a] Experimentum in Sole tantum. Falsis enim contra

[a] *Tanta similitudine ut vix falsos discernere liceat a veris.*

idem est. Viginti millia sestertium efficiunt Gallicæ monetæ libras 3,890. Quod minimum est opali pretium, si pulcherrimus fuit; et debuit esse pulcherrimus, qui ita diligeretur. Unde, cum Editio princeps abeat *H·S. XX.* forte emendandum *H·S.* $\overline{XX}$. Vicies autem centena millia sestertium sunt Gallicæ nostræ monetæ libræ 389,252.' *Brotier. ille fugiens proscriptis omnibus fortunis suis hunc annul. abst. secum quem c. est viginti mille nummum tunc* cod. Dalec. *sestertiis viginti millibus* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Cod. Dalec. *proscribendi.*—7 Cod. Dalec. *cum etiam abrosus, &c. relinquant bestiæ propter, &c.* Vet. Dalec. *sciunt.*

NOTÆ

NONIus PRætor Ludos Votivos Plebeios Fecit: Sacra Victoriæ Fieri Edixit Narbone, Antonino Sospite. Senatus Consulto.' Ita congruit egregie titulus cum pictura. At cave Nonianum aliquem in altero isto numismate designari, quod ex auro est apud Gorlæum, in gente Considia, ex argento apud Patinum, pag. 80. num. 5. Hinc habet Deæ Veneris myrto cinctum caput; latere dextro, C. CONSIDI NONIANI: sinistro, ad imum, SC. In altera parte, claustra sunt affabre facta, cum Porta, qua patet iter ad Templum in colle positum. In ipso colle scriptum est ERVC. quod cave similiter referas ad Venerem Erycinam. Vox NONIANI admonet, neque ipsam, neque priorem proinde, C. CONSIDI nomen hic esse. Neque enim in genitivo casu nomina virorum leguntur in nummis Latinis. Et quæ in I ibi desinunt, legenda sunt, ut exeuntia in *ius*. Sic AURELI 'Aurelius' est; CASSI 'Cassius,' et sic cetera omnia. Sententia igitur integra est, 'Capitolium Condidere Narbone Senatores, Junctis Decurionum Impensis: Narbonenses Optavere Nomen Imponi ANtonini Imperatoris.' Deinde ERVC interpretare, 'Exorabilis Romanis Venus Capitolina.' Capitolium Narbonæ extitisse, ex nummis et ex historicis ostendimus in Nummis Populorum et Urbium.' *Ed. sec.*

[j] *Sestertium viginti millibus*] In Mss. Reg. 2. Colb. 3. ceterisque, *viginti mille nummum*, quod idem est. Monetæ nostratis libræ seu floreni sunt omnino ducenti.—'Monetæ nostratis libræ sunt omnino bis mille.' *Ed. sec.*

[k] *Cum etiam feræ*] Castores significat, de quibus VIII. 47.

[l] *Si sal*] Verrucæ genus, instar grani salis.

radios libratis,[b] digito ac pollice,[2] unus atque idem translucet colos in se consumtus.[c] Veri[d] fulgor subinde variat, et plus huc illucque spargit,[3] et fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellavere pæderota.[m] Sunt et qui[n] privatum genus ejus faciunt, sangenonque ab Indis vocari dicunt. Tradunt nasci et in Ægypto, et in Arabia, et vilissimum in Ponto:[4] item in Galatia, ac Thaso, et Cypro. Quippe opali gratiam habet: sed mollius nitet, raro non scaber. Summa coloris ex aëre[5] et purpura[o] constat: viriditas smaragdi deest. Constatque melior ille, cujus[6] fulgor vini colore fuscatur, quam qui diluitur aqua.

XXIII. Hactenus de principatu convenit, mulierum maxime senatusconsulto. Minus certa[1] sunt, de quibus et viri judicant. Singulorum enim libido singulis pretia facit, et præcipue regum. Claudius Cæsar smaragdos induebat, et sardonychas.[2] Primus autem Romanorum sardonyche usus est prior Africanus,[p] ut in historia tradit Demostra-

[b] *Versatis.* [c] *Nihil extra se lucis ejiciens, aut spargens.*
[d] *Veri autem opali.*

CAP. XXII. 1 Vet. Dalec. *nullasque*, sub. 'gemmas.'—2 Vet. Dalec. *vibratis digitis ac pollice;* alii vett. *indice digito ac pollice.*—3 Vet. Dalec. *se spargit.*—4 'Ita bene cod. Reg. 5.' *Brotier. Traduntur nasci .... et vilissimi in Ponto* edd. ante Brotier. Mox, *in Græcia, ac Thaso, et Cypro, qui profecit opali g. habet* cod. Dalec. *habent sed m. nitent, r. non scabri* Vet. ejusdem.—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ex ære* Gronov. et vulgg.—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Constatque melior ille color cujus* Gronov. et vulgg. *melior ille cujus* cod. Dalec. *meliorem illum esse colorem* Vet. Dalec.
CAP. XXIII. 1 Cod. Dalec. *credita.*—2 Codd. Dalec. et Fuxen. *aut sardo-*

NOTÆ

[m] *Pæderota*] Παιδέρωτα, venustum æque ac puerum; vel lævore puerili corpori similem. Orpheus, περὶ λίθων, tit. Ὀπάλλιος, Φημὶ δέ τοι τέρπειν καὶ ὀπάλλιος οὐρανίωνας, Ἀγλαὸν, ἱμερτοῦ τέρενα χρόα παιδὸς ἔχοντα.

[n] *Sunt et qui*] Sunt qui pæderota velint esse gemmam proprii generis, et ab opalo diversi.

[o] *Ex aëre et purpura*] Sic Reg. 2. et Colb. 3. aliique. Editi hactenus libri, mendose, *ex ære*. Plinius inferius cap. 46. 'Coëunt in translucidam crystallum viridis suo modo aër, simulque purpura,' &c.

[p] *Prior Africanus*] Scipio Africa-

tus,[3] et inde Romanis[q] hanc gemmam fuisse celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum.

Sardonyches[r] olim, ut ex nomine ipso apparet, intelligebantur candore in sarda,[s] hoc est, velut carnibus ungue hominis imposito, et utroque[4] translucido. Tales esse[5] Indicas tradunt, Ismenias, Demostratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes, quæ non transluceant, cæcas appellantes, quæ nunc nomen abstulere. Nullo sardarum vestigio Arabicæ sunt: cœperuntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra,[a] aut cœruleum imitante, et ungue minium,[t] creditum candido pingui,[6] nec sine quadam spe purpuræ candore in minium

[a] *Nullum vestigium bonitatis sardarum gemmarum referunt Arabicæ sardonyches: sed aliis cognoscuntur coloribus, et quidem in una eademque gemma pluribus. Nam radix, &c.*

nychas.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ut tradit Demostratus* Gronov. et vulgg.—4 Vet. Dalec. *utrinque.*—5 Ita codd. Harduini et Vet. Dalec. cum edd. Harduin. et recentt. *Talesque esse* edd. vett. et Gronov.—6 'Mss. Reg. et Editio princeps habent *creditum.* Eruditus Harduinus emendavit, *incretum.* Optimo quidem et vero sensu.

NOTÆ

nus prior, qui bello Punico secundo, ut ab Italia revocaret Hannibalem, transportavit bellum in Africam, Pœnosque debellavit.

[q] *Et inde Romanis*] Huc pertinet illud Martialis II. 28. 'Rufe, vides illum subsellia prima tenentem, Cujus et hinc lucet sardonychata manus.' Annulum enim gerebant Equites Romani ac Senatores, cum gemma sardonyche eo inclusa.

[r] *Sardonyches*] Hæc totidem fere verbis Isidorus Orig. XVI. 8. Marbodeus de Lapid. Pret. c. 56. 'Sardonychem faciunt duo nomina, sardus onyxque.' Græcis σαρδόνυξ, nostris *Sardoine.*

[s] *In sarda*] Hoc est, candore addito colori sardæ gemmæ, de qua inferius c. 31. Sardius autem lapis piscem cognominem colore æmulatur. Epiphanius de 12. gemmis, pag. 225. Λίθος σάρδιος ὁ Βαβυλώνιος, οὕτω καλούμενος, ἔστι δὲ πυρωπὸς τῷ εἴδει καὶ αἱματοειδὴς, σαρδίῳ τῷ ἰχθύϊ τεταριχευμένῳ ἐοικώς· διὸ καὶ σάρδιος λέγεται, ἀπὸ τοῦ εἴδους λαβὼν τὸ ἐπώνυμον. Hoc est, Petavio nostro interprete: *Sordius Babylonius forma est ignea, et quæ sanguinis colorem referat, sardio pisci sale condito et inveterato similis: qua de causa etiam Sardius dicitur, a forma seu colore nomine desumto.* De sarda pisce XXXII. 53.

[t] *Minium, &c.*] Vide Notas et Emend. num. 13.

transeunte.[b] Has Indis non habitas in honore Zenothemis scribit: tantæ alias magnitudinis, ut inde capulos[c] factitarent. Etenim constat[u] ibi torrentibus detegi. Et placuisse in nostro orbe initio, quoniam solæ prope gemmarum scalptæ ceram[7] non auferrent.[d][v] Persuasimus deinde et Indis, ut ipsi quoque iis gauderent. Utiturque perforatis utique vulgus, tantum in collo. Et hoc est nunc Indicarum argumentum. Arabicæ excellunt candore circuli prælucido[8] atque non gracili, neque in recessu gemmæ, aut in dejectu renidente,[9][w] sed in ipsis umbonibus[x] nitente, præterea substrato nigerrimo colore.[10] Et hoc in Indicis cereum aut corneum invenitur, etiam circuli albi: quædam in iis cœlestis arcus anhelatio[11] est.[e][y] Superficies vero lo-

[b] *Et id, quod ungui humano simile est, minium imitatur, velut innatum candori pingui, qui subesse intelligitur, idemque in purpuram inclinat et minium.*

[c] *Gladiorum manubria.* [d] *In signando partem ceræ non teneat.*

[e] *Neque cum longius gemma summovetur, aut cum dejicitur, arridet: sed in ipso umbilico: cui substernitur niger color: in Indicis sardonychibus cereus etiam, corneusve: qui color et albi quoque circuli aliquando est: quædam et in ipsis arcus cœlestis expressio est.*

Audacter tamen. Nemo enim antiquorum scriptorum dixit 'incretum' hoc sensu. Retinendum ergo *creditum;* ut dicimus *credere terris semina;* et e candido pingui exoritur minium, ut segetes e terra.' *Brotier.* *quæ non translucent, quales sunt Arabicæ, cæcas ap. quæ nunc nom. abstulere, nullo Sard. vestigio. Cœperunt plur. hæ gem. col. int. radice nigra medio cœruleum imitante, aut unguem. Traditum etiam candido pingui* Vet. Dalec. *et ungue minium* cod. Dalec. *et unguem: creditum enim candido, &c.* edd. vett. et Gronov. Mox, *quadam specie* Vet. Dalec.—7 Cod. Dalec. *scalpturam ceræ.* Mox, *non auferunt* cod. Dalec.—8 Cod. Dalec. *candore c. prope lucido.*—9 'Non male mediæ editiones. In Editione principe, *renitente.* Eruditus Harduinus, *ridente.* Corrupte in Ms. Reg. 5. *rime ridente,* et in margine, *rimedente.*' Brotier. 'Ms. *rime ridente:* lego, *primum arridere.* Vet. *remittente;* al. vett. *renidente.*' Dalec. *ridente* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—10 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *substrato nigerrimi coloris* edd. vett. et Gronov. *substratu nigerrimi coloris* Vet. Dalec.—11 Vet. Dalec. *æmulatio est.*

NOTÆ

[u] *Etenim constat*] Isidorus loc. cit. de sardonyche: 'Reperitur autem apud Indos et Arabes detecta torrentibus.'

[v] *Ceram non auferrent*] Isidorus Orig. XVI. 8. de sardonyche: 'Hæc sola,' inquit, 'in signando nihil ceræ evellit.' Marbodeus de Lapid. Pret. c. 56. 'Hic solus lapidum ceram convellere nescit.'

[w] *Renidente* [*ridente*] In Mss. *rime ridente.* Libri vulgati, *renidente.*

[x] *Sed in ipsis umbonibus*] Paraphrasis Solini c. 33. p. 63. de sardonyche: 'Medietas circumitur limite candicante....reliqua nigro finiuntur.'

[y] *Cœlestis arcus anhelatio*] Adumbratio, inchoatio: atque illa coloris

custarum maris[z] crustis rubentior. Jam melleæ, aut fæculentæ, (hoc enim nomen est vitio,) improbantur: et si zona alba[a] fundat se, non colligat.[f] Simili modo, si ex alio[12] colore in se admittat aliquid enormiter. Nihil enim in sua sede alieno interpellari placet. Sunt et Armeniacæ,[13] cetero probandæ, sed pallida zona.

XXIV. Exponenda est et onychis[b] ipsius natura, propter nominis societatem: hoc in gemmam transiit a lapide Carmaniæ.[1] Sudines dicit[c] in gemma esse candorem[2] unguis humani similitudine: item chrysolithi colorem, sardæ, et iaspidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis venis oculi modo, intervenientibus quarundam[d] et obliquis venis.[3] Sotacus[e] et Arabicam tradit:[4] sed eam a ceteris distare, quod Indica igniculos habeat, albis cingentibus

[f] *Et si circulus candidus in vicinos colores effundat se, non iu se sistat.*

—12 Cod. Dalec. *si ab alio.*—13 *Armeuiæ* in eodem codice.

Cap. XXIV. 1 'Ita codd. Regg. 2. 3. 5. 6.' *Brotier.* *transilit ex lapide Carmaniæ* edd. ante Brotier. *natura. Propter nominis societatem hic in gemmam transiit ex, &c.* cod. Dalec.—2 Cod. Dalec. *colorem.* Mox, *colorem* deest in Vet. Dalec.—3 'Ita bene codd. Regg. 2. 3. 5. 6.' *Brotier.* *quibusdam et oculis, &c.* Vet. Dalec. *quarundum et albis veuis* cod. Dalec. *quarundam oculis obliquis venis* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—4 'Ita codd. Regg. 2. 3. 5. 6.' *Brotier.* *et Arabicam onychem tradit* edd. ante Bro-

NOTÆ

unius in alterum inclinatio: et in transitu quidam labor et anhelatio. Sic Mss. omnes, et typi.

[z] *Locustarum maris*] De his XXXII. 53. Hoc multo brevius Solinus c. 33. p. 63. prætermissa locustarum commemoratione: 'Superficies ejus probatur, si meracius rubeat: arguitur, si fuerit fæculentior.'

[a] *Et si zona alba*] Hoc est, circulus ille prælucidus supra dictus, atque non gracilis. Solini paraphrasis loc. cit. 'Optima est, si nec colorem suum spargat in proximum, nec ipsa ex altero mutuetur.'

[b] *Exponenda est et onychis*] Differt onyx gemma ab onyche marmore et vase, de quo diximus libro superiore cap. 12. Nunc *Camea* vocatur, teste Kirchero Mundi Subterr. lib. VIII. p. 81.

[c] *Sudines dicit*] Et Isidorus Orig. XVI. 8. 'Onyx appellata, quod habet in se permixtum candorem in similitudinem unguis humanæ. Græci enim unguem ὄνυχα dicunt.

[d] *Quarundam*] Gemmarum onychum.

[e] *Sotacus*] Isidorus quoque loc. cit. de onyche: 'Hanc India et Arabia gignit: distant autem invicem. Nam Indica igniculos habet albis cingentibus zonis: Arabica autem nigra est cum candidis zonis.'

zonis singulis, pluribusve, aliter quam in sardonyche Indica. Illic enim momentum esse, hic circulum.[g] Arabicas onychas nigras inveniri candidis zonis. Satyrus carnosas esse Indicas, parte carbunculi, parte chrysolithi, et amethysti, totumque id genus abdicat.[a 5] Veram autem onychem plurimas variasque cum lacteis zonis habere venas, omnium in transitu colore inenarrabili,[b] et in unum redeunte concentum, suavitate grata. Nec sardæ natura differenda[f] est, dividuæ ex eodem nomine:[g] obiterque[6] ardentium gemmarum indicanda.

XXV. (VII.) Principatum habent carbunculi,[h] a similitudine ignium appellati, cum ipsi non sentiant ignes[1] ob id a quibusdam acausti[2] vocati.[i] Horum genera, Indici, et Garamantici, quos et Carchedonios[j] vocant,[3] propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adjiciunt Æthiopicos et Alabandicos, in Orthosia caute[k] nascentes, sed qui

[g] *In sardonyche Indica punctis constat is circulus; in onyche, linea perpetua et crassiore.* [a] *Improbat.*

[b] *In transitu a quovis colore ad alterum fit color inexplicabilis, ex utriusque confinio conflatus.*

tier.—5 Vet. Dalec. *totumque genus abdicans.*—6 Cod. Dalec. *differentia est. Dividitur ex eodem nomine. Quapropter omnium obiter;* Vet. Dalec. *differenda dividendave est in eodem nomine, obiterque.*

Cap. xxv. 1 Nic. Heinsius in Adverss. II. 12. pag. 301. *non sentiunt ignes.*—2 Fuxen. ἀκαύστας. ‘ Ms. *acrustes;* lego, *acausti.*’ Dalec. *apyroti* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. cum edd.

NOTÆ

[f] *Nec sardæ natura differenda*] Prius tamen ardentes gemmæ indicabuntur: post de sarda dicetur cap. 31.

[g] *Dividuæ ex eodem nomine*] Quæ cum sardonyche dividuum sive dimidium nomen communicat: nam sarda ea appellatur.

[h] *Carbunculi*] Hodie rubinos vocamus, *des Rubis.* Marbodeus de Lapid. Pret. cap. 10. ‘ Ardentes gemmas superat carbunculus omnes: Nam velut ignitus radios jacit undique carbo, Nominis unde sui causam traxisse videtur.’ Epiphan. de 12. gemmis, pag. 227. Λίθος ἄνθραξ, κ.τ.λ.

[i] *Acausti vocati*] *Ἄκαυστοι, inusti, ustionem non experti.* Vide Notas et Emend. num. 14.

[j] *Carchedonios*] A *Carthagine,* quæ Græcis Καρχηδὼν, unde advehitur, teste Theophrasto περὶ λίθων, pag. 4. ἄγεται ἐκ Καρχηδόνος. Vide inferius cap. 30. Epiphanius loc. cit. Γίνεται δὲ ἐν Καρχηδόνι τῆς Λιβύης, ἥτις Ἀφρικὴ καλεῖται. Petronius in Satyr. pag. 207. ‘ Quo Carchedonios optas ignes lapideos?’

[k] *In Orthosia caute*] Juxta urbem cognominem, de qua v. 29.

perficiantur Alabandis. Præterea in omni genere masculi appellati acrius,[4] at fœminæ languidius refulgentes. In masculis quoque observant liquidioris[5] [1] alios flammæ, nigrioris alios, et quosdam ex alio[c] lucidos,[6] ac magis ceteris in Sole flagrantes. Optimos vero amethystizontas,[m] hoc est, quorum extremus igniculus in amethysti violam exeat:[7] proximos illis, quos vocant sititas,[8] innato fulgore[n] radiantes. Inveniri autem ubicumque, maxime Solis repercussu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, ac plerumque[9] sordidos ac semper fulgoris horridi:[o] Æthiopicos pingues, lucemque non emittentes, aut fundentes, sed convoluto[d] [10] igne flagrare. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse positi,[11] extremo visu nubilantem:[e]

[c] *Aliena Solis luce.* [d] *Collecto in se igne, nec sparso.*
[e] *Humi dejecti ac residentis, extremo ambitu nubium quandam speciem referat.*

Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *vocavere* Gronov. et al. vett.—4 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *appellantur acriores* Gronov. et al. vett.—5 Vet. Dalec. *candidioris.*—6 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. 'Fortassis, *ex albo.*' Dalec. *et quosdam lucidius* Gronov. et vulgg.—7 Cod. Dalec. *in amethystum exeat.*—8 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *quos v. Sicytas* cod. Dalec. *quos v. Citites* Fuxen. *quos v. syrtitas* Gronov. et vulgg. *quos volant Syrtitas* al.—9 Vet. Dalec. *sed plerumque;* Fuxen. *dicit plurimumque horridi;* Gronov. et vulgg. *fulgoris retorridi.* '*Fulgoris horridi*] Ita codd. Regg. 2. 3. 5. 6. In margine cod. Reg. 5. *retorridi.* Sic quoque habet Editio princeps.' *Brotier.* —10 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. non *emittentes, sed convoluto* Gronov. et vulgg. Mox, *igne flagrantes* Vet. Dalec. —11 Alii ex conjectura *posuit.* Codd. Dalec. et Fuxen. *postea extra visu nu-*

NOTÆ

[1] *Liquidioris*] Dilutioris. Sic III. 14. 'Strongyle a Lipara liquidiore flamma tantum differt.'

[m] *Amethystizontas*] Ἀμεθυστίζοντας. Hæc totidem syllabis Isidorus Orig. XVI. 9. At Mss. non *in amethysti violam,* sed *in amethystum* duntaxat legunt.

[n] *Sititas, innato fulgore*] Σιτίτας, quasi saginatos, ob colorem saturum, eundemque innatum: qua dote ab superioribus discrepant, qui dicuntur ex alio lucidi. Mss. omnes, *sititas pinnato:* editi *syrtitas* exhibent: sed mendose, ut arbitramur. Nam quid est tandem pinnatus fulgor? Et vox *Syrtitas* habere hic locum nequit. Salmasius, aliquanto, ut quidem videtur, confidentius, in Solin. pag. 380. *Autitas, innato fulgore:* perinde quasi αὐτίτης ἄνθραξ usurpaverit Græcia aliquando, ut innato fulgore, non accersito rapiantem carbunculum significaret.

[o] *Fulgoris horridi*] Sic Mss. omnes: non *retorridi.*

si attollatur, exardescentem: ob id a plerisque hunc carbunculum candidum vocari. Qui languidius ac lividius ex Indicis lucent, lithizontas[p] appellari. Carchedonios[12] multo minores esse: Indicos etiam in sextarii unius[q] mensuram[13] cavari. Archelaus, Carchedonios nigrioris aspectus esse, sed igne, vel Sole, et inclinatione[f] acrius, quam ceteros, excitari. Eosdem umbrante tecto[g] purpureos videri, sub cœlo flammeos, contra[14] radios Solis et scintillare: ceras signantibus his liquescere, quamvis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores esse, et e diverso inclinatione hebetari scripsere: etiamnum in Carchedoniis maribus stellas[15] intus ardere,[r] fœminas fulgorem universum fundere extra se. Alabandicos ceteris nigriores esse scabrosque. Nascuntur et in Thracia coloris[16] ejusdem, ignem minime sentientes. Theophrastus[s] auctor est, et in Orchomeno Arcadiæ inveniri, et in Chio. Illos nigriores,[t] e quibus et specula fieri.[17] Esse et Trœzenios[u] varios intervenientibus maculis albis: item Corinthios,[v] et pallidiores, et candidos. Massilia quoque importari Bocchus, et in Olisiponensi erui[w] scripsit,[18] magno labore, ob argillam[x] Sole[19] adustis saltibus.[y]

[f] *Cum leviter inclinantur.* [g] *Sub tecto, et in umbra.*

bilium, ac si attollatur, &c. Mox, pro *hunc*, Fuxen. exhibet *nunc*.—12 *Chalcedonios* codd. Dalec. et Fuxen. et sic mox.—13 Cod. Dalec. *etiam s. u. mensura.* —14 Fuxen. *obumbrari tecto, purp. videri sub cœlo, flammeos contra.* Mox, *et scintillantes* Vet. Dalec.—15 Cod. Dalec. *et etiam in Carch. m. stellam.*—16 Cod. Dalec. *in terra coloris.* Vid. Nic. Heins. Advers. II. 12. p. 301.—17 Codd. Dalec. et Fuxen. *et vascula fieri.*—18 ‘ Ita codd. Regg. 3. 5. 6. et

NOTÆ

[p] *Lithizontas*] Λιθίζοντας, lapidis qualitatem potius quam gemmæ referentes.

[q] *In sextarii unius*] Parisini dicunt, *trois demi-septiers.* Vide quæ diximus XIV. 6.

[r] *Stellas intus ardere*] Veluti scintillantes intus stellas apparere.

[s] *Theophrastus*] Περὶ λίθων, pag. 7. unde hæc ad verbum expressa.

[t] *Illos nigriores*] Orchomenios. Theophr. loc. cit. Ἔστι δ' οὗτος μελάντερος τοῦ Χίου, κάτοπτρα δὲ ἐξ αὐτοῦ ποιοῦσι.

[u] *Esse et Trœzenios*] Theophr. loc. cit.

[v] *Item Corinthios*] Theophr. Ποικίλος δὲ καὶ ὁ Κορίνθιος, κ. τ. λ.

[w] *Bocchus, et in Olisiponensi erui*] Sic Mss. omnes. Editi hactenus libri, *Massilia quoque importari Bocchus, et Olisipone scripsit.* De Massilia

XXVI. Nec est aliud difficilius, quam discernere hæc genera: tanta est in eis[1] occasio artis, subditis[a] per quæ translucere cogantur. Aiunt ab Æthiopibus[2] hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus nitescere, totidem mensibus durante fulgore. Adulterantur vitro simillime, sed cote deprehenduntur,[3][a] sicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim materia, et fragilis: et centrosa scobe[b] deprehenduntur, et pondere, quod minus est vitreis: aliquando et pustulis argenti modo relucentibus.

XXVII. Est et anthracitis[c] appellata in Thesprotia fossilis, carbonibus similis. Falsum arbitror, quod et in Liguria nasci tradiderunt, nisi forte tunc nascebantur. Esse in iis[d] et præcinctæ candida vena traduntur: harum[1] igneus color, ut superiorum est: peculiare quidem, quod jactatæ in ignem velut intermortuæ extinguuntur, contra aquis perfusæ exardescunt.

XXVIII. Cognata est huic sandaresus,[1] quam aliqui Ga-

[a] *Subditis bracteis coloratis.*

Editio princeps. Sic et Theophrastus de Lapid. num. 31. Perperam in cod. Reg. 2. et recentioribus edd. omissum, *Massilia quoque importari.*' Brotier. *Massilia quoque importari Bocchus et Olyssipone scripsit* Gronov. et vulgg. *Massilia q. i. B. et in Olyssiponensi erui scripsit* codd. Dalec. et Fuxen. *Masilia quoque importari* desunt in edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. —19 Codd. Dalec. et Fuxen. *soli.*

CAP. XXVI. 1 Cod. Dalec. *in his.*—2 Hæc, *ab Æthiopibus,* desunt in Fuxen. Mox, *mensibus* deest in eodem codice.—3 Fuxen. *deprehenditur.*

CAP. XXVII. 1 Vet. Dalec. *harumque.*

CAP. XXVIII. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. cum edd. Harduin.

NOTÆ

Theophrastus quoque confitetur περὶ λίθων, pag. 4. sed Pliniani codices silent.

[x] *Ob argillam*] Qua obvolutæ hæ gemmæ vix deteguntur.

[y] *Sole adustis saltibus*] Lectio hæc librorum visa sincerior, quam manu scriptorum, *ob argillam soli adustis saltibus,* sic enim Reg. 2. Colb. 3. et alii: vel quod Salmasius suggerit in Solin. pag. 277. *ob argillam soli adusti solibus.*

[a] *Sed cote deprehenduntur*] Mola, ad quam gemmæ poliuntur, quæ e cote fit.

[b] *Et centrosa scobe*] Scobe exsiliente, quoniam in gemmis illis adulterinis centrum intervenit, quod esse duritiem quandam, ac veluti callum nodumve, alibi diximus.

[c] *Est et anthracitis*] 'Ανθρακῖτις, quod carbonum ardentium speciem referat.

[d] *Esse in iis*] Hæc deinceps totidem verbis Isidorus Orig. XVI. 3.

ramantiten vocant: nascitur in India,[e] loco ejusdem nominis. Gignitur et in Arabia ad meridiem versa. Commendatio summa quod velut in translucido ignis obtentus,[f] celantesque se transfulgent aureæ guttæ,[b 2] semper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata, a siderum cognatione, ab inspectoribus, quoniam[3] fere stellarum Hyadum et numero et dispositione stellantur, ob id Chaldæis in cærimoniis[4] habitæ. Et hic[g] mares[5] austeritas distinguit, quodam vigore apposita tinguens. Indicæ quidem etiam hebetare visus dicuntur. Blandior fœminis flamma: alliciens magis, quam accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, fumidoque chrysolitho illas similes dicant.[6] Ismenias vero negat poliri sandareson, propter teneritatem, et ob id in magno errore sunt, qui sandaricas[7] vocent. Inter omnes constat, quantum numero stellarum accedat, tantum et pretio accedere. Affert errorem aliquando similitudo[8] nominis, sandasel,[9] quod Nicander[h] sandareseon vocat,

[b] *Ignis intus conditus, ac veluti abscondentes sese aureæ guttæ.*

1. 2. 3. et recentt. *sandastros* Gronov. et vulgg.—2 Gronov. et al. ante Harduin. *velut in translucido stellantes intus fulgent aureæ guttæ;* cod. Dalec. *quod in transl. ignis obtentu, celantesque se transfulgent aureæ guttæ.*—3 Vet. Dalec. *a siderum inspectoribus ob cognationem, quoniam.* Mox, *stellantur* deest in Fuxen.—4 Vet. Dalec. *ceremonia.*—5 *Hic et mares* Vet. Dalec. Mox, *siquidem vigor apposita tingens indicat. Quidam etiam hebetare, &c.* cod. Dalec. —6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *fumidoque* codd. Dalec. et Fuxen. *fumidæque . . . dicunt* Gronov. et vulgg.—7 Gronov. et vulgg. *sunt, qui sandareson;* cod. Dalec. *esse, qui sandaricas.*—8 Cod. Dalec. et Fuxen. *similitudine.* —9 Fuxen. *Sandazel;* Gronov. et al. ante Harduin. *sandaser.* Mox, *Nicander sandaserion vocat* codd. Dalec. et Fuxen. *Nicanor sandaserion vocavit, alii sandaseron* edd. vett. et Gronov. Mox, in iisdem, *illam sandareson.*

NOTÆ

[e] *Nascitur in India*] Isidorus Orig. XVI. 13. 'Sandaresus' (sic enim legi necesse est, tum ex hoc loco, tum ex indice: non *sandasirus*:) 'nascitur in India, loco ejusdem nominis.'

[f] *Ignis obtentus*] Sic Mss. omnes, quos inspeximus. Prius legebatur, *velut in translucido stellantes intus fulgent aureæ guttæ.* Isidorus loc. cit. 'Quod veluti intro lucido igne intus fulgent aureæ guttæ. Constat autem inter omnes, quantus numerus stellarum accedit, tanto et pretium accedere.'

[g] *Et hic*] Ut in carbunculis cap. 25.

[h] *Quod Nicander*] Sic Mss. omnes, et hoc loco, et in Indice. Typi omnes perperam, *Nicanor.*

alii sandareson. Quidam vero hanc sandastron, illam sandaresum:[i] in India nascentem illam quoque,[j] et loci nomen custodientem: mali colore, aut olei viridis, omnibus improbatam.

XXIX. Ex eodem genere[k] ardentium lychnis appellata a lucernarum accensu, tamen præcipuæ gratiæ.[1 l] Nascitur circa Orthosiam, totaque Caria, ac vicinis locis: sed probatissima in Indis,[m] quam quidam[n] remissiorem carbunculum esse dixerunt. Secunda bonitate similis est Ionia,[2] appellata a prælatis floribus.[o] Et inter has[p] invenio differentiam:[3] unam quæ purpura radiat: alteram quæ cocco: a Sole excalfactas, aut digitorum attritu, paleas et chartarum folia[q] ad se rapere.[4]

CAP. XXIX. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *lychnites ... accensarum præcipua gratia* Gronov. et vulgg. *lychnis ... accensu præcipua gratia* cod. Dalec. *assensu* Vet. Dalec.—2 Ita Fuxen. *Ionis* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. *Et inter alias* i. *differentias* Gronov. et vulgg.—4 Ita ex codd. Harduin. et recentt. *radiat ... folia ad se rapere* etiam Fuxen. *excalfacta ... rapit* cod. Dalec.

NOTÆ

[i] *Illam sandaresum*] De qua dictum est initio hujus cap.

[j] *In India ... illam quoque*] De qua plane modo Nicander.

[k] *Ex eodem genere*] Isidorus Orig. XVI. 13. ' Lychnis ex eodem genere ardentium est appellata, a lucernarum flagrantia.'

[l] *Tamen præcipuæ gratiæ*] Sic Reg. 2. Sic paulo antea, cap. 21. *smaragdis tamen cedentes.* In Colb. 3. *tum præcipuæ gratiæ*, quasi cum lucernæ accenduntur, tum gemmæ illius vigorem excitari significet. Quæ mens Isidori certe non fuit, cujus verba proxime retulimus: at fuit Solini cap. 52. pag. 82. ' Lychniten perinde fert India, cujus lucis vigorem ardor excitat lucernarum, qua ex causa lychniten Græci vocaverunt.'

[m] *In Indis*] Isidorus loc. cit. Plutarchus de fluviis, pag. 1149. juxta Hydaspen amnem reperiri asseverat: Γεννᾶται δὲ ἐν αὐτῷ λίθος Λύχνις καλούμενος· ἐλαιώδης δέ ἐστι τῇ χρόᾳ, καὶ ζεστὸς πάνυ.

[n] *Quam quidam*] Isidorus loc. cit. Remissior carbunculus a nostris appellatur, *Rubis balais.*

[o] *A prælatis floribus*] A præcipuis floribus, nempe viola, cujus colorem refert. Ἴον Græcis *viola* est. Ἰωνιὰ, *locus violis consitus.*

[p] *Et inter has*] Sic Mss. omnes, non *et alias invenio*, ut editi. Habet hæc quoque Isidorus loc. cit. Solinus cap. 52. p. 82. ' Duplex ei facies : aut enim purpurea emicat claritate, aut meracius suffunditur cocci rubore. At si excanduit radiis Solis incita, vel ad calorem digitorum attritu excitata est, aut palearum cassa, aut chartarum fila ad se rapit,' &c.

[q] *Et chartarum folia*] Sic Mss. Reg. 2. Colb. 3. Fux. et alii. Tamen editi hactenus libri, et Isidorus, ac Solinus, *fila.*

XXX. Hoc idem et Carchedonius[r] facere dicitur, quanquam multo vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus, ut incolæ putant, imbre divino. Invenitur ad repercussum Lunæ, maxime plenæ. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus et in Ægypto circa Thebas nasci tradit, fragiles, venosas, morientibus carbonibus[1] similes. Potoria vasa et ex hoc lapide, et ex lychnite factitata invenio. Omnia autem hæc[s] genera scalpturæ contumaciter resistunt, partemque ceræ in signo tenent.[2]

XXXI. E diverso ad hoc[1][a] sarda utilissima, quæ nomen cum sardonyche communicavit. Ipsa gemma vulgaris, et primum Sardibus[b] reperta, sed laudatissima circa Babyloniam, cum lapicidinæ[c] quædam aperirentur, hærens in saxo cordis modo. Hoc metallum[2] apud Persas defecisse traditur. Sed inveniuntur compluribus aliis locis, sicut in Paro[3] et Asso.[d] In India trium generum: rubrum, et quod dionium[4] vocant a magnitudine:[5][e] tertium quod argenteis

CAP. XXX. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. *tradidit ... morienti carboni* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Fuxen. *retinent.*

CAP. XXXI. 1 Ita Fuxen. *E diverso ad hæc* Gronov. et vulgg.—2 Ita ex codd. Dalec. et Fuxen. *in saxi corde. Hocque modo metallum* Gronov. et al. ante Harduin.—3 *Ephyra* cod. Dalec. *Ephiro* Fuxen.—4 'Ita codd. Regg. 2. 3. 5. 6. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque codd. Dalec. et Fuxen. *demium* Gronov. et vulgg. *dionum* edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—5 'Ita Mss.

NOTÆ

[r] *Hoc idem et Carchedonius*] Superius jam obiter indicatus, cap. 25. 'Garamantici carbunculi, quos et Carchedonios vocant, propter opulentiam Carthaginis magnæ,' quo scilicet deportabantur, ut mox ipse Plinius subjicit. Nunc vocant *Calcedoine.* Isidorus hæc iisdem verbis, Orig. XVI. 13. 'Carchedonius, hoc quod et lychnites facere dicitur, quanquam multum vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas,' &c.

[s] *Omnia autem hæc*] Isidorus Orig. XVI. 13.

[a] *E diverso ad hoc*] Ad signum scilicet, quod ceram in signando sarda non retineat. Ita Mss. Editi, *ad hæc,* hoc est, ad utrumque, ad scalpturam, et ad signum: quoniam nec sit ἄγλυπτος, nec ceram in signo auferat. Sardam nostrates vocant, *Cornaline.*

[b] *Sardibus*] In Lydia. Nunc in Sardinia probæ notæ reperiri Kircherus noster affirmat, Mundi Subterr. lib. VIII. p. 81.

[c] *Cum lapicidinæ*] Theophr. περὶ λίθων, pag. 7. Εὑρίσκεται δὲ καὶ τὸ σάρδιον διακοπτομένων τῶν πετρῶν.

[d] *In Paro et Asso*] Hoc a Gelenio est. Mss. omnes, *In Ephiro.* An *in Epiro?* Mox certe sequitur, *Inveniuntur et circa Leucada Epiri.*

[e] *Et quod dionium* [*dionum*] *vocant, a magnitudine*] Secuti fidem eorun-

bracteis[f] sublinitur. Indicæ perlucent:[6] crassiores sunt Arabicæ. Inveniuntur et circa Leucada Epiri, et circa Ægyptum, quæ bractea aurea sublinuntur. Et in his autem mares excitatius fulgent: fœminæ pigriores[7][g] sunt, et crassius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos usu frequentior. Hac certe apud Menandrum[h] et Philemonem fabulæ superbiunt. Nec ulla est translucentium, quæ tardius suffuso humore hebetetur,[8] oleoque magis, quam alio liquore. Damnantur ex iis melleæ, et validius testaceæ.[i]

XXXII. (VIII.) Egregia etiamnunc[1] topazio[j] gloria est, suo virenti genere, et cum reperta est, prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ insula, quæ Cytis[k] vocatur: in qua Trogodytæ prædones,[2] diutius fame et tempestate pressi,[l]

Reg. 2. 3. 5 6. In margine Ms. Reg. 5. *a pinguedine.* In Editione principe, *a pingitudine.* Si constaret de significatione vocis, *dionium,* facile foret dijudicare utrum sit anteponendum, *magnitudine, an pinguedine.* At quid significet non compertum.' *Brotier.* *a magnitudine* codd. Dalec. et Fuxen. *a pinguedine* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Codd. Dalec. et Fuxen. *prælucent.*—7 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. *pinguiores* Gronov. et vulgg.—8 Ita codd. Harduini et Chiffl. *ulla est translucentibus, quæ t. s. h. hebetetur* codd. Dalec. et Fuxen. *ullæ . . . tardius hebetantur* Gronov. et vulgg.

CAP. XXXII. 1 Ita Chiffl. *etiamnum* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *nitenti gen. et cum eximia reperta est* al. ap. Dalec. *prælato omnibus* Vet. Dalec.—2 Codd. Dalec. et Fuxen. *quæ Troglodytis v. in qua prædones;* Gronov. et al. ante Harduin. *quæ Chitis vocatur, &c.* Mox, *cum diutius* Gronov. et vulgg. '*τὸ cum* in Chiffl. legitur ante *herbas,* non hic.' *Dalec.* *pressi, herbas*

NOTÆ

dem codicum Mss. neglexìmus typos, qui præ se ferunt, *Et quod demium vocant a pinguedine.* Δίωνον vel barbara Indorum lingua dictum putamus, vel, si Græca, quasi δὶς ὤνιον, quod duplicato pretio ob magnitudinem comparari possit. Δίσημον Salmasius dum reponit, in Solin. pag. 183. ut omittam cetera, Mss. codicum consensum nauci facit.

[f] *Argenteis bracteis*] Subditis nimirum, ut translucere vel sic cogantur.

[g] *Pigriores*] Ita Mss. non *pinguiores.* Sic ipse cap. 25. de carbunculis: 'Masculi acrius, fœminæ languidius refulgentes.'

[h] *Apud Menandrum*] Ex Menandri comœdia, quæ Πεδίον inscribitur, (an Παιδίον potius?) apud Athen. lib. III. pag. 94. recitatur hic versiculus: Μαράγδον εἶναι ταῦτ' ἔδει καὶ σάρδια.

[i] *Testaceæ*] Quæ testam colore referunt.

[j] *Egregia . . . . topazio*] Hæc totidem verbis Isidorus Orig. XVI. 7. Chrysolithorum generis esse nunc a peritis existimatur.

[k] *Quæ Cytis*] De ea VI. 34. In Mss. *quæ Trogodytis vocatur, in qua prædones, &c.* mendose.

[l] *Tempestate pressi*] Mss. omnes, *fessi:* et Isidorus similiter loc. cit.

cum herbas radicesque effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai sententia est. Juba Topazon insulam [m] in Rubro mari a continente diei navigatione [3] [n] abesse tradit, nebulosam, et ideo quæsitam sæpe navigantibus, ex ea causa nomen accepisse. Topazin [o] enim [4] Trogodytarum [5] lingua significationem habere quærendi. Ex hac primum importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater sequentis [6] Ptolemæi,[p] a Philemone præfecto regis, ac mire placuisse, et inde factam statuam Arsinoæ Ptolemæi [p] Philadelphi uxori [q] quatuor cubitorum, sacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi auctores et circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicunt: et duo ejus genera faciunt, prasoidem [r] atque chrysopteron, similem chrysopraso.[7] Ejus enim tota [8] similitudo ad porri succum dirigitur. Est autem amplissima gemmarum. Eadem sola nobilium limam sentit: ceteræ Naxio [s] et cotibus [9] poliuntur. Hæc et usu atteritur.

Gronov. et vulgg. *fessi, cum herbas* codd. Dalec. Fuxen. et Chiffl.—3 Ita codd. Dalec. et Fuxen. *a cont. stadiis CCC. abesse* Gronov. et al. ante Harduin. *a cont. stadiis CC. abesse* Chiffl.—4 *Opazun enim* codd. Dalec. et Fuxen. —5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. *Troglodytarum* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Vet. Dalec. *secundi.*—7 Cod. Dalec. *chrysoteron* (ita Fuxen.) *similem chrysopraso;* Gronov. et al. ante Harduin. *chrysopteron, s. chrysopraso.* —8 Voc. *tota* deest in Fuxen.—9 Ita ex codd. Harduinus et recentt. '*naxo et cote* Ms. Fortassis, *saxo et cote*, ut in Vet. *Naxo et cotibus* Chiffl.' *Dalec.*

NOTÆ

[m] *Topazon insulam*] Lib. VI. c. 34.

[n] *Diei navigatione*] Sic Mss. omnes fere, Reg. Colb. Fux. At Chiffl. *CC. stadiis*, horum verborum vice legit. Libri omnes editi, *stadiis CCC.* hoc est, XXXVII. M. D. pass.

[o] *Topazin*] Isidorus loco cit. hæc totidem verbis: 'Nam τοπάζειν Trogodytarum lingua significationem habet quærendi.'

[p] *Sequentis Ptolemæi*] Hoc est, secundi, sive Philadelphi: eademque uxor Ptolemæi Lagi, qui princeps post Alexandri obitum Ægypto potitus est. Sic Africanum 'sequentem' sæpe Plinius, hoc est, posteriorem vocat. De ejusdem Berenices adamante Juvenalis Sat. VI. 155. 'Murrhina, deinde adamas notissimus, et Berenices In digito factus pretiosior: hunc dedit olim Barbarus incestæ: dedit hunc Agrippa sorori, Observant ubi festa mero pede sabbata reges, Et vetus indulget senibus clementia porcis.'

[q] *Philadelphi uxori*] Pariter et sorori.

[r] *Prasoidem*] Πρασοειδῆ, *colore porraceo:* et Χρυσόπτερον, vel, uti exhibent Mss. omnes, χρυσότερον, a pal-

XXXIII. Comitatur eam similitudine propior, quam auctoritate, callais,[a] e viridi pallens. Nascitur post aversa Indiæ,[a] apud incolas Caucasi montis Phycaros, apud Sacas et Dahas,[1][b] amplitudine conspicua, sed fistulosa ac sordium plena. Sincerior multo præstantiorque in Carmania.[2][c] Utrobique autem in rupibus inviis et gelidis[3] oculi figura extuberans, leviterque adhærens, nec ut agnata petris, sed ut apposita. Quamobrem[4] scandere ad eam pigritia pedum equestres populos tædet, simul et periculum terret. Ergo fundis e longinquo incessunt, et cum toto musco excutiunt. Hoc vectigal, hoc est gestamen in cervice ac digitis gratissimum.[5] Hic census,[6] hæc gloria a pueritia dejectorum numerum prædicantium, in quo varia fortuna. Quidam ictu primo cepere præclaras, multi insectando nullas. Et venatus quidem callaidis talis. Sectura formantur, alias fragiles. Optimus color smaragdi:[b] ut tamen apparet, ex alieno[d] est quod placeant. Inclusæ decorantur auro, au-

[a] *Post ultimam Indiam.* [b] *Qualis in smaragdo cernitur.*

CAP. XXXIII. 1 *Phicaros ac Asdatas* Gronov. et al. ante Harduin. *Phicaros et Asdatas* Vet. Dalec.—2 Fuxen. *in Germania.*—3 Vet. Dalec. et Fuxen. *et gelatis.* Mox, *annata* Fuxen.—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. *Quapropter* Gronov. et vulgg.—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *hocque gestamen divites in cervice gratissimum norunt* Gronov. et vulgg. *hoc est gestamen in cervice et digitis gratissimum* codd. Dalec. Chiffl. et Fuxen. expuncto *norunt.*—6 *Is census* Vet. Dalec.

NOTÆ

lore videlicet, qui vergat in colorem aureum. Denique χρυσόπρασος, a colore porri viridi, aureoque mixto.

[s] *Naxio*] Naxo e Creta advectas cotes Naxium appellabant. Plinius XXXVI. 10. 'Signis e marmore poliendis, gemmisque etiam scalpendis atque limandis, Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro insula genitæ.' Nunc igitur ad gemmas limandas et cotes Naxias, et alias inferioris notæ advocat.

[a] *Callais*] Turchesiam hanc esse falso quidam autumant, *la Turquoise:* cum an veteribus cognita omnino Turquesia fuerit, haud sane satis sit exploratum. E Samarcanda Tartariæ citerioris provincia ad nos advehitur. Callais vero ab Isidoro Callaica appellatur Orig. XVI. 7. et a Solino similiter cap. 20. pag. 41.

[b] *Apud Sacas et Dahas*] De his egimus libro sexto. Vide Notas et Emend. num. 15.

[c] *In Carmania*] Vide Notas et Emend. num. 16.

[d] *Ex alieno*] Ex accersito nitore: nempe ex auro quo inclusæ decorantur.

rumque nullæ magis decent. Quæ sunt earum pulchriores, oleo, unguento, et mero colorem deperdunt. Viliores constantius repræsentant:[c] neque est imitabilior alia mendacio vitri.[d] Sunt qui in Arabia[e] inveniri eas dicant in nidis avium, quas melancoryphos vocant.

XXXIV. Viridantium[1] et alia plura sunt genera. Vilioris est turbæ prasius:[f] cujus alterum genus sanguineis punctis abhorret: tertium est virgulis tribus distinctum candidis.[2] Præfertur his chrysoprasius,[3] [g] porri succum et ipsa referens, sed hæc paulum declinans a topazio in aurum. Huic et amplitudo ea est, ut cymbia etiam ex ea fiant: cylindri quidem celerrime.[4]

XXXV. India et has generat, et Nilion,[h] fulgore hebeti ac brevi, et, cum intueare, fallaci. Sudines dicit et in Syvero Atticæ flumine nasci. Est autem color fumidæ topazii, aut aliquando melleæ.[1] Juba in Æthiopia gigni tradit, in littoribus amnis, quem Nilum vocamus, et inde nomen trahere.[2]

XXXVI. Non translucet molochites,[2] [i] spissius virens, et

[c] *Servant colorem.*
[d] *Neque est alia gemma, quam melius vitrum mentita similitudine imitetur.*

CAP. XXXIV. 1 *Viridium* Vet. Dalec. Mox, *genera viliorisque est* alii ap. Dalec. *genera. Prasius porracii coloris est sed vilis, cujus, &c.* cod. Dalec.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *tertium virgulis tribus distinctum est candidum* Gronov. et vulgg. *tertium est distinctum virgulis candidis* cod. Dalec. sic et Fuxen. nisi quod habet *ungulis* pro *virgulis*.—3 Vet. Dalec. *chrysoprasus*.—4 Idem Vet. *creberrime.*

CAP. XXXV. 1 Vet. Dalec. *fumidi top. aut al. mellei.*—2 Codd. Dalec. et Fuxen. *trahere. Molochites spissius vires et crassius quam smaragdus a col. mal. nomen accepit, in signis reddendis laudata.*

NOTÆ

[e] *Sunt qui in Arabia*] Solinus cap. 20. pag. 41.

[f] *Vilioris est turbæ prasius*] A colore nomen habet: est enim πράσιος Græce *viridis*. Æruginei coloris, ἰώδης τῇ χρόᾳ, a Theophr. dicitur, περὶ λίθων, pag. 8. Isidorus Orig. XVI. 7. 'Prasius pro viridante colore dictus, sed vilis. Cujus alterum genus sanguineis punctis abhorret.' (Sic et Pliniani codices: forte *obhorret*:) 'Tertium distinctum virgulis tribus candidis.' Sic et Marbodeus de Lapid. Pret. cap. 52.

[g] *Præfertur his chrysoprasius*] Mixto colore auri cum viridi. A nostris appellatur, *Prême-d'émeraude.*

[h] *Et Nilion*] Dictam ab amne Nilo.

[i] *Non translucet molochites*] Hæc Isidorus plane ad verbum Orig. XVI.

crassius quam smaragdus, a colore malvæ [1] nomine accepto, reddendis laudata signis, et infantium [j] custodia quadam, innato contra pericula ipsorum medicamine. Nascitur in Arabia.[2]

XXXVII. Viret, et sæpe translucet iaspis, etiam si victa a multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt eam gentes: smaragdo [k] similem Indi: Cypros duram glaucoque pingui:[l] Persæ aëri similem: ob id vocatur aërizusa.[m] Talis et Caspia est: cœrulea, circa Thermodontem [1] amnem: in Phrygia, purpurea: in Cappadocia, ex purpura cœrulea, atque non refulgens. Amisos [2] Indicæ similem mittit, Calchedon turbidam. Sed minus refert nationes, quam bonitates, distinguere. Optima ergo, quæ purpuræ quicquam habet: secunda, quæ rosæ: tertia, quæ smaragdi. Singulis autem Græci nomina ex argumento [n] dedere. Quarta apud eos vocatur Borea,[o] cœlo autumnali matutino similis: et hæc erit illa, quæ vocatur aërizusa. Similis est et sardæ, imitata et violas.[a] [3] Non minus multæ species reliquæ, sed omnes in vitio cœruleæ, aut crystallo similes, aut myxis.[p] Item terebinthizusa,[q] improprio

[a] *Est et quæ violas imitatur.*

Cap. XXXVI. 1 Gronov. et al. ante Harduin. *spissius virens, a colore malvæ.* Vide ad cap. præced.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. *medicamine. Viret* Gronov. et al. ante Harduin. omissis, *Nascitur in Arabia.*

Cap. XXXVII. 1 Libri hactenus editi, *Thermodoontem.* Cf. Plin. VI. 4. et XI. 19. Videndæ Varr. Lectt. ad Curt. VI. 5. 24.—2 *Thracia* Vet. Dalec.—

NOTÆ

[i] Μολόχη vel μαλάχη *malvam* sonat. Hinc Molochinus color apud Nonium XVI. 2. Et molochinarii apud Plautum, ut diximus XXI. 22. Vide Notas et Emend. num. 17.

[j] *Et infantium*] Solinus cap. 33. pag. 63. et Marbod. de Lapid. Pret. cap. 44.

[k] *Smaragdo*] Ἴασπις σμαραγδίζων, Dioscoridi V. 160.

[l] *Glaucoque pingui*] Saturi coloris.

[m] *Aërizusa*] Ἀερίζουσα. Hanc esse quam Turchesiam nostri vocent, Salmasius existimat, in Solin. pag. 202. secutus Agricolam. Dioscoridi loc. cit. est ἴασπις ἀερίζων.

[n] *Nomina ex argumento*] Nempe πορφυρίζοντος ἰάσπιδος, ῥοδίζοντος, σμαραγδίζοντος.

[o] *Borea*] Βόρειος *septemtrionalem* sonat.

[p] *Aut myxis*] De myxis egimus XV. 12. et 13. Frustra sunt qui *mucis* hic reponunt, cum Salmasio in Solinum, pag. 131. quam vocem numero multitudinis, pro pituita nasi, nusquam me

(ut arbitror) cognomine, velut e multis ejusdem generis composita gemmis. Quamobrem præstantiores[4] funda clauduntur[r] patentes, nec præterquam margines auro amplectente.[b] Vitium est et brevis in iis nitor, et longe splendens, et sal, et omnia quæ in ceteris.[s] Et vitro adulterantur: quod[c] manifestum fit, cum extra fulgorem spargunt, atque non in se continent. Nec diversæ, quas sphragidas vocant,[d] publico gemmarum[5] dominio iis tantum dato, quoniam optime signent.

(IX.) Totus vero Oriens pro amuletis[t] traditur gestare eam, quæ ex iis[6] smaragdo similis est, et per transversum linea alba media præcingitur, et grammatias[u] vocatur: quæ pluribus[e] polygrammos. Licet obiter[v] vanitatem magicam

[b] *Annuli umbilico cinguntur ita, ut omnino emineant, solos margines amplectente aureo circulo.* [c] *Quod vitium.*

[d] *Nec sunt diversæ ab iaspide gemmæ eæ, quas σφραγῖδας vocant, hoc est, signatorias.*

[e] *Quæ pluribus lineis cingitur.*

3 Vet. Dalec. *imitatur et molas.*—4 Vet. Dalec. *velut et m. e. g. gemmis eandem ob rem imposito. Præstantiores.* Mox, *funda c. sed patentes* in eodem Vet. *funda c. id est patentes* Gronov. et al. ante Harduin.—5 Vet. Dalec. *harum gemmarum.*—6 *Oriens Iaspidum species sexdecim traditur gestare. Quæ ex iis* codd. Dalec. et Fuxen. *quæ ex illis, &c.* Vet. Dalec. Mox *et transversa*

NOTÆ

legere memini. Nam quæ pituitæ ei similis esse a Diosc. perhibetur, ea ipsa est, quæ crystallum refert: ὁ δὲ κρυσταλλώδης ἐοικὼς φλέγματι. Quæ vero est myxis affinis, a crystallina discrepare facie nunc affirmatur.

[q] *Item terebinthizusa*] Τερεβινθίζων Dioscoridi loc. cit. quod terebinthi colorem repræsentet. Cum porro velut e multis composita gemmis videatur, magis proprie ex ea re, inquit auctor, quam ex terebintho appellationem duceret.

[r] *Funda clauduntur*] Funda, ut ex hoc loco intelligitur, circulus est ex auro aliove metallo, quo gemmæ ita nectuntur, ut aurum nonnisi margines amplectatur. Palam annuli alii appellant, quo sensu et σφενδόνην Plato dixit, τὸ περιφερὲς τοῦ δακτυλίου. Idem Plinius infra cap. 43. de chrysolithis: 'Funda includuntur perspicuæ.'

[s] *Et omnia quæ in ceteris*] Vitia superius recensita fere cap. 18.

[t] *Pro amuletis*] Priscianus in Periegesi, pag. 384. 'Atque malos lemures quod pellit munus iaspin.' Omnia iaspidis genera pro amuletis gestari promiscue auctor est Diosc. v. 160. Λέγονται δὲ πάντες εἶναι φυλακτήρια περίαπτα. Codices e quibus refingere hunc locum aliter Salmasius nititur, in Solin. pag. 131. mutili sunt ac vitiosi.

[u] *Grammatias*] Γραμματίας. Γράμμα Græcis lineam sonat.

[v] *Licet obiter*] Adde quæ habet Albertus M. de Miner. lib. II. pag. 232.

hic quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus utilem esse prodiderunt. Est et onychipuncta,[w] quæ iasponyx vocatur: et nubem complexa, et nives in summitate.[7] Est et stellata rutilis punctis: est et salem imitata: et veluti[8] fumo infecta, quæ capnias[x] vocatur. Magnitudinem iaspidis quindecim[9] unciarum vidimus: formatamque inde effigiem Neronis thoracatam.

XXXVIII. Reddetur et per se cyanos,[a] accommodata gratia[b] paulo ante nominato colore cœruleo.[α] Optima Scythica,[c] dein Cypria, postremo Ægyptia.[1] Adulteratur maxime tinctura,[d] idque in gloria regis Ægypti[2] ascribitur, qui primus eam tinxit.[3] Dividitur autem[e] et hæc in mares

[α] *Appellabitur et seorsim cyanos, cui gratia est a colore cœruleo paulo ante nominato.*

Gronov. et vulgg. *per transversum* codd. Dalec. et Fuxen.—7 Ita Harduin. ex codd. suis, Dalec. et Fuxen. *Est et onychipuncta .... et nives imitata* Gronov. et vulgg. *et quæ puncta vocatur* Fuxen. *quæ et iasponyx vocatur* conj. Dalecampius.—8 *Hæc stellata r. p. est, et sali Megarico similis, et veluti* Gronov. et al. ante Harduin. *Est stellata r. punctis, est et salem imitata, et veluti* codd. Dalec. et Fuxen. *est et veluti* Vet. Dalec.—9 Gronov. et vulgg. *undecim;* cod. Dalec. *XV.* Mox, codd. Dalec. et Fuxen. *formatam in effigie Neronis thoracata.*

Cap. xxxviii. 1 Cod. Dalec. *cyaneo et accommodata gratia paulo ante nominatæ, &c.* Gronov. et al. ante Harduin. *cyanos, accommodato paulo ante jaspidis nomine, colore cœruleo.* Mox, clausula, *Optima ... Ægyptia,* deest in cod. Dalec.—2 Ita cod. Dalec. *Ægyptii* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Vet.

NOTÆ

'Aiunt quod gestantem se a luxuria prohibet. In magicis etiam legitur, quod si incantatus est, reddit gratum, et potentem,' &c.

[w] *Est et onychipuncta*] Onychinis distincta punctis: quamobrem et composita voce ἰασπόνυξ a Græcis vocatur.

[x] *Capnias*] Καπνίας. *Fumum* Græce καπνὸς sonat. De hac gemma rursum inferius cap. 56.

[a] *Cyanos*] Κύανος a colore cœruleo. Hæc sapphiro simillima est: unde a gemmariis nostris indiscreto nomine sapphirus appellatur: nec Turchina sane ea est, ut nonnullis visum.

[b] *Accommodata gratia*] Sic Reg. 2. Colb. 3. Fux. aliique. In editis, interpolata omnia: *Accommodata paulo ante iaspidis nomine, colore cœruleo.* Colorem cœruleum Plinius paulo antea nominavit superiore cap. cum in vitio dixit esse ante dictarum gemmarum.

[c] *Optima Scythica*] In pigmento contra, quod cœruleum appellatum est XXXIII. 57. primas Ægyptium obtinet, Cyprium secundas, postremas Scythicum.

[d] *Adulteratur maxime tinctura*] Vitro scilicet in eum colorem tincto: fusa materia, et colore imbuta cœruleo. Theophr. περὶ λίθων.

fœminasque. Inest ei aliquando[f] et aureus pulvis, non qualis in sapphirinis.[4]

XXXIX. In sapphiris enim aurum punctis collucet cœruleis.[b g] Sapphirorum, quæ cum purpura,[c h] optimæ apud Medos:[i] nusquam tamen perlucidæ. Præterea inutiles scalpturæ, intervenientibus crystallinis[d] centris. Quæ sunt ex iis cyanei coloris, mares existimantur.

XL. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, et ab illis descendentibus.[e 1] Principatum amethysti[j] Indicæ tenent. Sed

[b] *Aureus sapphiri colos cœruleis punctis inspergitur.*
[c] *Cum punctis purpureis.* [d] *Duritie crystallina.*
[e] *Et iis, qui sunt affines purpuræ, coloribus.*

Dalec. *eam finxit:* τὸ *eam* non habet cod. Dalec.—4 Cod. Dalec. *sapphiris.*

CAP. XXXIX. 1 Ita Fuxen. *Sapphirus enim et aureis punctis collucet. Cœruleæ et sapphiri, raroque cum purpura. Optime apud Medos* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *cum nusquam, &c.* Fuxen. *nusquam enim sic pellucidæ. Cæterum inutiles, &c.* Vet. Dalec.

CAP. XL. 1 *Alius ex hinc ... ab iis discedentibus* Vet. Dalec. *discedentibus* etiam cod. Dalec.—2 Ita cod. Dalec. *et Gallia* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[e] *Dividitur autem*] Theophr. περὶ λίθων, pag. 7.

[f] *Inest ei aliquando*] Isidorus Orig. XVI. 9.

[g] *Aurum punctis collucet cœruleis*] Aureis punctis sapphiri cutem esse inspersam, et pariter cœruleis purpureisve, quod alterum sapphiri genus est mox appellandum, indicat. Unde intelligitur, quantum sapphirus Pliniana a nostra discrepet, quæ et tota cœrulea est, et perlucida: nec apud Medos solum Indosve, sed et apud nos in Europa natales habet. Plinius infra cap. 54. 'Coralloachates guttis aureis sapphiri modo sparsa.'

[h] *Cum purpura*] Epiphanius de 12. gemmis, pag. 227. Λίθος σάπφειρος πορφυρίζων .... Πολλὰ δὲ γένη τούτου ὑπάρχουσιν· ἔστι γὰρ ὁ βασιλικὸς, χρυσοστιγής· οὐ πάνυ δὲ οὗτος θαυμαζόμενος, ὡς ὁ διόλου πορφυρίζων· καὶ οὗτος δὲ λέγεται εἶναι ἐν τῇ Ἰνδίᾳ, καὶ Αἰθιοπίᾳ. *Sapphirus gemma purpurascit ... Multa sunt ejus genera. Est enim regius aureis punctis varius. Non est vero hic in tanta admiratione, quanta ille qui prorsus purpurascit. Et hic dicitur esse cum in India, tum etiam in Æthiopia.* Vide Notas et Emend. num. 18.

[i] *Optimæ apud Medos*] Marbodeus de Lapid. Pret. cap. 53. de sapphiro: 'Ille sed optimus est, quem tellus Medica gignit: Qui tamen asseritur nunquam transmittere visum.'

[j] *Principatum amethysti*] Ἀμέθυστος, vel quod ebrietati resistit, vel quod vini colorem trahit. *Ametiste, ou amatiste.* Elegantia duo Epigrammata de amethysto vide in Anthol. Gr. IV. 18. Alterum Platonis Junioris, de Baccho sculpto in Amethysto: Πλάτωνος νεωτέρου, εἰς Διόνυσον γεγλυμμένον ἐν ἀμεθύστῳ· Ἁ λίθος ἔστ' ἀμέθυστος· ἐγὼ δ' ὁ πότας Διόνυσος. Ἢ πιθέτω νήφειν, ἢ μαθέτω μεθύειν. *Hæc gemma est amethystus: amans ego vina*

in Arabiæ quoque parte, quæ finitima Syriæ Petræa vocatur, et in Armenia minore, et in Ægypto, et in Galatia[2] [k] reperiuntur: sordidissimæ autem vilissimæque, in Thaso[l] et Cypro. Causam nominis[m] afferunt, quod usque ad vini colorem non accedunt: prius quam enim degustent, in violam desinit fulgor. Aliqua siquidem in illis purpura, non ex toto in igneum, sed in vini colorem deficiens.[3] Perlucent[n] autem omnes violaceo colore, scalpturis faciles: Indicæ absolutum felicis[4] purpuræ colorem habent: ad hancque[o] tinguentium officinæ dirigunt vota. Fundunt autem eum aspectu leniter blandum: neque in oculos, ut carbunculi, vibrant.[5] Alterum earum[p] genus descendit[f] ad hyacinthos. Hunc colorem Indi sacon vocant, talemque gemmam sacondion.[6] Dilutior eadem[q] et sapenos

[f] *Accedit.*

Mox, *in Tharso* cod. Dalec.—3 Ita Fuxen. nisi quod pro *non accedunt* habet *non decedunt.* Gronov. et al. ante Harduin. exhibent, *ad vini colorem accedens prius quam cum degustet, in violam desinat: fulgorque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens.* Cod. Dalec. *in illa purpura, &c.* Vet. ejusdem, *in illius purpura.*—4 *Phœnicis* cod. Dalec.—5 Ita cod. Dalec. *Fundit . . . vibrat* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *talem gemmam sacodion, dilutiorem. Eadem et capenos (capnos) vocatur. Eadem et Pharnitis in ora et a termino gentis Arabiæ. Quartum, &c.* Fuxen. *talemque . . . Eadem et sap. vocatur. Eadem et paranites* cod. Dalec. *talem gemmam sacodion. Dilutior ex eodem s. v. Eadem paranites in c. Arabiæ, &c.* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *colores vini. Quintum, &c.* cod.

NOTÆ

Lyæus: Pota sit, aut ut sim sobrius, efficial. Asclepiadæ alterum: Εἰμὶ μέθη τὸ γλύμμα σοφῆς χερὸς, ἐν δ' ἀμεθύστῳ Γέγλυμμαι, τέχνης δ' ἡ λίθος ἀλλοτρίη. Ἀλλὰ Κλεοπάτρης ἱερὸν κτέαρ· ἐν γὰρ ἀνάσσης Χειρὶ θεὸν νήφειν καὶ μεθύουσαν ἔδει. *Ebrietas ego sum: qui fert lapis est amethystus: Ingenio gemmæ dissidet artis opus. Sed quia me Cleopatra tenet, Dea concita vino Est in reginæ sobria facta manu.* Generis est ea vox apud Plinium fœminini; masculini Ovidio.

[k] *In Galatia*] Sic Mss. omnes. Editi hactenus, *in Gallia.*

[l] *In Thaso*] Reg. 2. Colb. 3. et alii, *in Tarso.*

[m] *Causam nominis*] Hæc totidem fere verbis Isidorus Orig. XVI. 9. Vide Notas et Emend. num. 19.

[n] *Perlucent*] Isidorus loco citato.

[o] *Ad hancque*] Ut in lana, quæ tingitur purpuræ succo, amethysti color eluceat. Vide IX. 62.

[p] *Alterum earum*] Isidorus loc. cit. Epiph. pag. 229. de 12. gemmis: Ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐστιν ὑακίνθῳ καθαρῷ παραπλήσιος.

[q] *Dilutior eadem*] Hoc tertium amethysti genus, dilutioris paulo coloris. Ex quo intelliges perperam hunc locum a Salmasio in Solin. pag. 566.

vocatur. Eadem et Pharanitis[r] in contermino Arabiæ, gentis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam crystalli descendit, albicante purpuræ defectu.[g] [7] [s] Hoc et minime probatur, quando præcellens debet esse in suspectu,[t] velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leviter roseus nitor.[h] Tales aliqui malunt pæderotas[u] vocari, alii anterotas, multi Veneris gemmam, quod maxime videtur decere et species et colos. Eas gemmas[v] magorum[w] vanitas resistere ebrietati promittit,[8] et inde appellatas. Præterea si Lunæ nomen aut

[g] *Purpuræ colore in albicantem deficiente.*
[h] *Cum sublimis aspicitur: veluti si tunc ex carbunculo refulgeret nitor cum purpura roseus.*

Dalec. *colore rivi* Fuxen.—7 Ita codd. Dalec. et Fuxen. *dejectu* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *Hoc minime,* omissa conjunctione, Fuxen.—8 Ita ex codd. suis Harduinus et recentt. ita quoque codd. Dalec. et Fuxen. *et specie*

NOTÆ

sic emendari: *Talemque gemmam Sacondion dilutiorem. Eadem et Sapenos vocatur, &c.* Nam hæc ad genus amethysti pertinere necesse est, si ita legatur. Ubi igitur tertii generis mentio, cum quartum quintumque proxime sequatur?

[r] *Eadem et Pharanitis*] Sic Reg. 2. Colb. 3. aliique, non *paranites,* ut editi. Pharan urbs est Arabiæ juxta Saracenos, de qua Eusebius et Hieronymus consulendi, in locis Hebraicis. Hinc Theodorus Pharanites Episcopus, Monothelitarum factionis jure princeps habitus.

[s] *Purpuræ defectu*] Sic Mss. supra laudati: non *dejectu,* ut in libris vulgatis. Sententia est, ubi purpura deficit, in extremis videlicet oris albicare gemmam. Epiphanius de 12. gemmis, pag. 229. Λίθος ἀμέθυστος. Οὗτος κατὰ τὴν αὐτοῦ περιφέρειαν φλογίζων ἐστὶ βαθέως· ἡ δὲ αὐτή ἐστι λευκοτέρα, ἐκ τοῦ μέσου οἰνωπὸν ἀποπέμπουσα εἶδος. *Circumferentiam habet profundo ceu colore flammæ ardentem. Est autem cujus circumferentia albicet, e medio sui fundens vini colorem.* Etsi hunc locum aliter vertit doctus Interpres.

[t] *In suspectu*] Occurrit vox ea jam superius, XXI. 22.

[u] *Pæderotas*] Παιδέρωτας et ἀντέρωτας, quod æque venusti sint atque puelluli, immo atque ipse Amor. Hinc apud Vopiscum *Oxypæderotinus color,* qualis nimirum in pæderote gemma, et intensus quidem, id enim ὀξὺς sonat, sive, ut Plinius ipse ait plane modo, præcellens in suspectu, et veluti ex carbunculo præfulgens color roseus, purpura leviter mixtus.

[v] *Et species, et colos. Eas gemmas*] Sic Mss. proxime appellati. Prius inepte: *Et specie et colore extremo gemmæ. Magorum .... ebrietati eas, &c.*

[w] *Magorum*] Marbod. de Lapid. Pret. cap. 4. Albertus Magnus de Miner. lib. II. pag. 228. de amethysto: 'Operatur autem contra ebrietatem, ut dicit Aaron, et facit vigilem,' &c.

Solis inseratur in iis, atque ita suspendantur collo e capillis[9] cynocephali, vel plumis hirundinis, resistere veneficiis. Jam quoque adesse reges adituris. Grandinem avertere, et locustas, precatione addita, quam demonstrant. Nam smaragdis[10] quoque similia promisere, si aquilæ scalperentur, aut scarabæi: quæ quidem scripsisse eos non sine contemtu et irrisu[11] generis humani arbitror.

XLI. Multum ab ea distat hyacinthos,[a] tamen e vicino descendens. Differentia hæc, quod ille emicans in amethysto fulgor violaceus dilutus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, evanescit[1] antequam satiet, adeoque non implet oculos, ut pæne non attingat, marcescens celerius nominis sui flore.[2] [b]

XLII. Hyacinthos Æthiopia mittit, et chrysolithos,[c] aureo fulgore[1] translucentes. Præferuntur iis Indicæ,[d] et si variæ non sint,[2] Tibaranæ.[3] [e] Deterrimæ autem Arabicæ, quoniam turbidæ sunt et variæ, et fulgentes interpellatæ[4] [f]

et colore extremo gemmæ. Magorum ... eas promittit Gronov. et vulgg.—9 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. *ac Solis scribatur ... e collo capillis* Gronov. et al. ante Harduin.—10 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. *Jam vero quoque modo adesse r. a. Grandinem quoque avertere, ac similia, et locustas, ... Nam e smaragdis* Gronov. et al. ante Harduin.—11 Cod. Dalec. *risu.*

CAP. XLI. 1 Cod. Dalec. et Fuxen. *descendens differentia. Nam in isto fulgor violaceus diluitur, in Hyacintho, et primo quo aspectu evanescit.*—2 Codd. Dalec. et Fuxen. *flore Hacintho. Æthiopia, &c.*

CAP. XLII. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. *colore* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Vet. Dalec. *si veræ sint.*—3 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Bactrianæ* Gronov. et vulgg.—4 Ita cod. Dalec. *fulgoris interpellati* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[a] *Hyacinthos*] Ὑάκινθος, colore subpurpureo, ὑποπορφυρίζων, inquit Epiphanius, pag. 228. Hyacinthum ex rubinorum esse genere quidam volunt, ut animadvertit Garcias ab Horto in Hist. Arom. pag. 222.

[b] *Nominis sui flore*] Hyacintho, 'qui maxime durat,' ut dictum est XXI. 38.

[c] *Chrysolithos*] Χρυσολίθους, ab aureo colore: χρυσίζων μέν ἐστιν, inquit Epiphanius, pag. 229. Gemmarii hodierni Topazium vocant. Marbodeus cap. 11. 'Æthiopes legimus nobis hanc mittere gemmam,' &c.

[d] *Indicæ*] Chrysolithi scilicet.

[e] *Tibaranæ*] In Mss. Reg. et Colb. *Zibaranæ.* Nos *Tibaranæ* scripsimus, et quod Ponticas paulo post gemmas ejusdem fere generis Plinius commendat, et quod Tibareni, seu Tibarani, populi ad Pontum siti sunt, ut diximus VI. 4. Libri editi, *Bactrianæ:* male.

[f] *Et fulgentes interpellatæ*] Sic Mss.

nubilo macularum, etiam quæ limpidæ contigere, veluti scobe sua refertæ. Optimæ vero sunt, quæ in collatione[a] aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda[g] includuntur perspicuæ. Ceteris subjicitur aurichalcum.[b]

XLIII. Jam etiam expertes gemmarum usu,[1 h] appellantur aliqui et chryselectri,[i] in colorem electri declinantes, matutino tantum aspectu jucundi.[2] Ponticas[j] deprehendit levitas. Quædam in iis duræ sunt rufæque, quædam molles et sordidæ. Bocchus auctor est, et in Hispania repertas, quo in loco crystallum dicit ad libramentum[3] aquæ[k] puteis depressis erutam,[c] chrysolithon XII. pondo a se visam.

XLIV. Fiunt[1] et leucochrysi,[l] interveniente candida vena.

[a] *Quando cum auro confertur et componitur.*

[b] *Ceteris chrysolithis, quæ non sunt optimæ notæ, subjicitur aurichalci bractea, quæ translucere cogat.*

[c] *Defossis ad ducendam ex libramento aquam puteis.*

CAP. XLIII. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Jam etiam expertis gemmarum usum* Vet. Dalec. *Tametsi jam expertes gemmarum usu* Gronov. et vulgg. —2 Ita codd. Harduini et Dalec. *matutino tamen aspectu jucundi* Fuxen. *quibus matutinus aspectus jucundior* Vet. Dalec. *matutino aspectu jucundiore* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Cod. Dalec. *libramenta.* Mox, Gronov. et al. ante Harduin. *puteis defossis inde erutam. Et chrysolithon, &c.* Fuxen. et codd. Dalec. *depressis.* Voc. *inde* deest in cod. Dalec.

NOTÆ

omnes. Editi : *et fulgoris interpellati.*

[g] *Funda, &c.*] Vide quæ de hac voce ac forma loquendi diximus cap. 37.

[h] *Jam etiam expertes gemmarum usu*] Quoniam nec funda includuntur, nec sunt ad signandum utiles, ut gemmæ reliquæ. Hæc in Mss. sic leguntur : *tam etiam ex parte de gemmarum usu.* In editis, *tametsi jam expertes gemmarum usu.* ‘Expertum fama et fortunis,’ Sallustius : ‘expertem metu,’ ‘expertem domo,’ Plautus dixit. Conjiciebat Salmasius in Solin. pag. 407. *quondam etiam et per se gemmarum in usu. Appellantur, &c.* ut esset sententia, aurichalcum olim et per se in usu gemmarum diu apud veteres in admiratione fuisse : quis vero usus ille fuerit, nec ipse expedit, neque me fateor intelligere.

[i] *Chryselectri*] Isidorus Orig. XVI. 14. ‘Chryselectrus similis auro, sed in colorem electri vergens, matutino tantum aspectu jucundus, rapacissimus ignium, et si juxta fuerit, celerrime ardescens.’

[j] *Ponticas*] Chrysolithos.

[k] *Ad libramentum aquæ*] Hanc ipsam sententiam explicuimus cap. 9. Porro Mss. omnes *depressis,* ut edidimus, atque ut ipse Plinius loco nunc citato, non *defossis,* ut hactenus vulgati, exhibent.

[l] *Fiunt et leucochrysi*] Isidorus loc cit. λευκόχρυσοι.

Sunt in hoc genere capniæ.[m] Sunt et vitreis similes, veluti croco[n] refulgentes. Vitrei vero ut visu discerni non possint, tactus deprehendit,[2] tepidior in vitreis.

XLV. In eodem genere[o] sunt melichrysi, qui veluti per aurum sincero melle translucent. Has India[1 p] mittit, quanquam in duritia fragiles.[2 q] In eadem et xanthi,[r] plebeia ibi gemma.[3]

XLVI. Candidarum dux est pæderos: quanquam potest quæri, an in colore numerari debeat, toties jactati[a] per alienas pulchritudines nominis:[1] adeo decoris prærogativa in vocabulo facta est.[d] Est et suum genus expectatione[2 b] tanta dignum.[e] Coëunt intus translucida crystallus,[3] viridis suo modo aër, simulque purpura, et quidam vini ac

[d] *An inter gemmas peculiaris cujusdam coloris censeri pæderos debeat, cum id nomen toties usurpetur in aliis generibus, in quibus eæ, quæ habent decoris prærogativam, id sibi pariter nomen asciscunt. At est præterea sui generis gemma nunc explicanda, tanto digna nomine.*

[e] *Est et peculiare pæderotis genus, tam nobili appellatione dignum.*

CAP. XLIV. 1 *Sunt* cod. Dalec.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Vitreæ a veris visu d. non possunt. Tactus autem deprehendit* Vet. Dalec. *Vitreæ vero . . . possint. Tactus autem deprehendit* Gronov. et vulgg.

CAP. XLV. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *qui vel per a. syn. m. translucent, quos India* codd. Dalec. et Fuxen. *vel uti per aurum s. m. translucente, quas India* Gronov. et al. vett.—2 Ita codd. Dalec. et Fuxen. *ad injuriam fragiles* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Eadem et xystion parit, plebeiam ibi gemmam* Gronov. et vulgg.

CAP. XLVI. 1 Vet. Dalec. *jactatum per a. p. nomen.*—2 *Est tamen iis suum genus spectatione* Vet. Dalec. et Fuxen.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. *Coëunt in translucida crystallo* Vet. Dalec. *Coëunt in translucidam crystallum*

NOTÆ

[m] *Capniæ*] Καπνίαι, veluti *fumo infecti.*

[n] *Veluti croco*] Mallem, *Et veluti croco.*

[o] *In eodem genere*] Isidorus loc. cit. μελίχρυσοι.

[p] *Has India*] Subintellige gemmas.

[q] *In duritia fragiles*] Sic Mss. omnes, Reg. 2. Colb. 3. Fux. Vet. Dalec. et ceteri. Editi corrupte, *ad injuriam fragiles.*

[r] *In eadem et Xanthi*] Reg. 2. Colb. 3. hoc loco *Xinthi.* At in Indice *Xanthi.* Libri hactenus vulgati, *Eadem et xystion parit,* interpolantium scilicet manu. Eadem gemma hæc est, de qua inferius cap. 60. 'Est et alia quæ vocatur menni ab Indis, Xanthos appellata Græcis, e fulvo candicans.'

[a] *Toties jactati*] Nam et opalum cap. 22. et amethystum cap. 40. pæderotas appellari prodidit.

[b] *Expectatione*] Mss. Reg. et Colb. *spectatione.*

croci nitor,[4][c] semper extremus in visu:[d] sed purpura coronatus, et his pariter omnibus.[5] Nec gemmarum ulla est liquidior,[e] captis jucunda[f] vanitate oculis. Laudatissima est in Indis, apud quos sagenon[g] vocatur.[6] Proxima apud Ægyptios, ubi Tenites.[7] Tertia in Arabia, verum scabra. Mollius radiat Pontica et Asiatica. Ipsæ vero[8] molliores sunt Galatica,[h] et Thracia, et Cypria. Vitia earum languor, aut alienis turbari coloribus, et quæ ceterarum.[i]

XLVII. Proxima candicantium est Asteria,[j] principatum habens proprietate naturæ, quod inclusam lucem pupillæ modo quandam[1] continet, ac transfundit cum inclinatione,[a] velut intus ambulantem ex alio atque alio loco[2] reddens, eademque contraria Soli regerens candicantes radios, unde

[a] *Quando leviter inclinatur.*

edd. vett. et Gronov.—4 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *et quidam vini aureus nitor* Gronov. et vulgg. *et quiddam vini aurei nitor* cod. Dalec. *et quidam vitri aureus nitor* Fuxen. *et quidam vini aureisque nitor* Vet. Dalec.—5 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *sed p. coronatus madere* (Vet. Dalec. *randiare*) *singulis videtur his, et pariter omnibus* Gronov. et vulgg. *et his pariter omnibus* cod. Dalec. expunctis *singulis videtur.*—6 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. *capiti jucunda, suavis et oculis. Laudatissima . . . argenon vocatur* Gronov. et al. ante Harduin. Pro *vanitate*, Dalecampius conj. *varietate.*—7 Ita codd. Dalec. et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ubi senites* edd. vett. et Gronov.—8 *Ipsa vero* Vet. Dalec.

CAP. XLVII. 1 Codd. Dalec. et Fuxen. *quondam.*—2 Voc. *loco* deest in cod. Dalec. Mox, in eodem Vet. *cadentes radios.*

NOTÆ

[c] *Vini ac croci nitor*] Vide Notas et Emend. num. 20.

[d] *Extremus in visu*] Solini paraphrasis cap. 33. pag. 64. 'In orarum extimis corona crocea velut e liquido renidente.'

[e] *Liquidior*] Liquidæ gemmæ dicuntur, quæ sunt diluti admodum coloris, non per quas facile pertransit aspectus, ut visum est Salmasio in Solinum, pag. 567.

[f] *Captis jucunda*] Sic Mss. omnes, Reg. Colb. Fux. &c. non, ut libri editi hactenus, *capiti jucunda, suavis et oculis.* Solinus certe loc. cit. de capite nihil: 'Hac suavitate,' inquit, 'oculos afficit, visum illicit, detinet intuentes.' Legi potest et *suavitate.*

[g] *Sagenon*] Ita Mss. omnes, tum hoc loco, tum in Indice: et mox *Tenites*: non *argenon*, et *senites*, ut editi. Forte *Tenites* pro *Tanites*, a præfectura ejus nominis in Ægypto.

[h] *Galatica*] Hoc est, mollior Indica, Ægyptia, Arabica, quam Galatica, &c.

[i] *Et quæ ceterarum*] Vitia gemmarum superius enumerata cap. 18.

[j] *Asteria*] Variis in locis Italiæ reperitur. Gemmarii nostri vocant *Girasole.* Isidorus hæc totidem verbis de asteria, quæ Plinius: sed asteriten vocat Orig. XVI. 10.

nomen[k] invenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmania nata.

XLVIII. Similiter candida est, quæ vocatur astrios,[1] [l] crystallo propinqua,[2] in India nascens, et in Pallenes littoribus: intus a centro ceu stella lucet fulgore Lunæ plenæ. Quidam causam nominis reddunt, quod astris opposita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimam in Carmania gigni, nullique obnoxiam vitio.[3] Ceranniam enim[4] [m] vocari, quæ sit deterior. Pessimam lucernarum lumini similem.

XLIX. Celebrant et astroiten,[1] [n] mirasque laudes ejus in magicis artibus Zoroastrem cecinisse, qui circa eas diligentes sunt, produnt.[2]

L. Astrobolon[o] Sudines dicit oculis piscium similem esse, et radiare candido, in Sole.[1]

LI. Est inter candidas[p] et quæ ceraunia vocatur, fulgorem siderum rapiens. Ipsa crystallina, splendoris cœrulei, in Carmania[q] nascens. Albam esse Zenothemis fatetur, sed habere intus stellam concursantem. Fieri et cerau-

CAP. XLVIII. 1 'Vet. *Asterios;* et sic Dionys. de Situ Orbis.' *Dalec.*—2 Ita codd. Harduini et Vet. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *propinquans* Gronov. et al. vett.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *nullamque minus obnoxiam vitio* Gronov. et vulgg. —4 *Cerauniam etiam* Vet. Dalec.

CAP. XLIX. 1 Codd. Dalec. et Fuxen. *asterionem.*—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *cecinisse, qui diligentes sunt, produnt* cod. Dalec. *cecinisse. Quidam diligentius de ea produnt* Gronov. et vulgg.

CAP. L. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *candido, ut Solem* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

[k] *Unde nomen*] 'Αστερία, ab ἀστὴρ, quæ vox *stellam*, scintillantesque radios sonat.

[l] *Quæ vocatur astrios*] Isidorus ad verbum hæc transcribit, Orig. XVI. 13. 'Astrion ex India est, crystallo propinqua: in cujus centro stella lucet fulgore Lunæ plenæ. Sumsit autem nomen, quod astris opposita fulgorem rapit ac regerit.' Forte ἄστριον dicta, quasi *parvum astrum*, seu μικρὸς ἀστήρ.

[m] *Cerauniam enim*] Quasi ictam fulmine. Κεραυνὸς *fulmen* est.

[n] *Celebrant et astroiten*] Sic libri hujus Index. In quibusdam Mss. *astrionem.* In Reg. 1. *astryoten.* Ut sit ἀστροΐτης, vel ἀστροειδής.

[o] *Astrobolon*] Mss. quidam *astolon*, mendose.

[p] *Est inter candidas*] Hæc Isidorus ad verbum, Orig. XVI. 13.

[q] *In Carmania*] Vide Notas et Emend. num. 21.

nias, quas nitro et aceto per aliquot dies maceratas concipere stellam eam, quæ post totidem menses relanguescat.[1] Sotacus et alia duo genera fecit cerauniæ, nigræ rubentisque, ac similes eas esse securibus: iis, quæ[2] nigræ sunt et rotundæ, urbes expugnari et classes, easque betulos vocari: quæ vero longæ sunt, ceraunias. Faciunt et aliam raram admodum, et Parthorum magis quæsitam, quoniam non aliubi[r] inveniatur, quam in loco[3] fulmine icto.

LII. Proximum cerauniæ[s] nomen apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam insula Rubri maris, quæ distat a Berenice urbe sexaginta millia pass. cetera sui parte crystallus. Itaque quidam radicem crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumento[t] iris. Nam sub tecto percussa Sole species et colores arcus cœlestis in proximos parietes ejaculatur,[1] subinde mutans, magnaque varietate admirationem sui augens. Sexangulam esse, ut crystallum, constat. Sed esse aliquas scabris lateribus et angulis inæqualibus dicunt, in Sole aperto projectas radios in se cadentes discutere: aliquas vero ante se projecto

CAP. LI. 1 Codd. Dalec. et Fuxen. *stellam, eamque post totid. men. relanguescere.* Mox, *alia ejus duo genera* cod. Dalec.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *nigras rubentesque . . . per illas, quæ* edd. vett. et Gronov. *nigræ rubentisque . . . iis quæ nigræ sunt et tot urbes per illas exp.* cod. Dalec. *nigræ rubentisque . . . securibus iis quæ nigrantur situ, rotundas urbes pervias exp. et classes, easque bet. vo. Quæ verum lon. sunt Ceroas, &c.* Fuxen.—3 Cod. Dalec. *non alibi inv. quam loco.*

NOTÆ

[r] *Quoniam non aliubi*] Isidorus loc. cit. Marbodeus de Lapid. Pret. c. 22. 'Ventorum rabie cum turbidus æstuat aër, Cum tonat horrendum, cum fulminat igneus æther, Nubibus illisis cœlo cadit iste lapillus, Cujus apud Græcos extat de fulmine nomen: Illis quippe locis quos constat fulmine tactos Iste lapis tantum reperiri posse putatur.' De lapidibus cerauniis, qui de cœlo decidere creduntur, vide plura apud scriptores Miscellaneorum Curiosorum, sive Ephemeridum Germanicarum, anno VIII. pag. 256. ubi describuntur ii, quos delapsos aiunt mense Maio, anno MDCLXVII. Ceranniam unam in Museo nostro Parisiensi servamus.

[s] *Proximum cerauniæ*] Quoniam ut a fulmine ceraunia, sic ab arcu cœlesti iris nomen habet: utraque ex similitudine rei alicujus in aëre genitæ.

[t] *Vocatur ex argumento*] Hoc est, ex re ipsa. Hæc totidem verbis Solinus cap. 33. pag. 63. et 64. Isidorus XVI. 13. et Marbodeus cap. 40.

nitore adjacentia illustrare. Colores vero nonnisi ex opaco reddunt, nec ut ipsæ habeant, sed ut repercussu parietum elidant:[2] optimaque, quæ maximos arcus facit, simillimosque cœlestibus. Est et alia iris, cetero similis, at prædura:[3] quam Horus crematam tusamque ad ichneumonum morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit.

LIII. Similis est aspectu, sed non ejusdem effectus, quæ vocatur zeros,[1][a] alba nigraque macula in transversum distinguente[2] crystallum.

LIV. Expositis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

(X.) Achates[b] in magna fuit auctoritate, nunc in nulla.[1][c] Reperta primum[d] in Sicilia[e] juxta flumen ejusdem nominis: postea plurimis locis, excedens amplitudine, varietatibus numerosa. Multa et cognomina ejus.[2] Vocatur enim iaspachates,[f] cerachates,[g] sardachates,[h] hæmachates,[i] leuc-

CAP. LII. 1 Cod. Dalec. *proximo pariter ejaculatur.*—2 Idem codex, *percussu parietem elidant.*—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Est et alia iris ceræ similis, prædura* Gronov. et vulgg. *cetera similis et prædura. Hanc coriis crem. tus. ad ignes et canum mor. r. esse dicunt: nasci autem in Perside* codd. Dalec. et Fuxen.

CAP. LIII. 1 *Similis ei asp. sed non ejusdem effectus, vocatur erros* codd. Dalec. et Fuxen. *eros* conj. Dalec.—2 Cod. Dalec. *distringente.*

CAP. LIV. 1 Ita codd. Harduini et Vet. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *nunc in nulla est* Gronov. et vulgg.—2 Ita codd. Harduini, Dalec.

NOTÆ

[a] *Quæ vocatur zeros*] In Mss. hoc loco, *erros*. In Indice, *lepor*.

[b] *Achates*] Hæc totidem verbis Solinus c. 5. p. 21. Isidorus XVI. 11. et Marbod. de Lapid. Pret. cap. 2. Nostris, *Agate*.

[c] *Nunc in nulla*] Fecit vilitatem copia.

[d] *Reperta primum*] Nempe gemma ea, quæ achates dicitur. Alias enim masculini generis ὁ ἀχάτης.

[e] *In Sicilia*] Theophr. περὶ λίθων, Καλὸς δὲ λίθος καὶ ὁ Ἀχάτης, ὁ ἀπὸ τοῦ Ἀχάτου ποταμοῦ τοῦ ἐν Σικελίᾳ.

[f] *Vocatur enim iaspachates*] Ab affinitate cum iaspide, ut supra iasponyx, c. 37. Aëtius de Re Med. II. 37. pag. 54. *Iaspachates inter iaspidem, qui smaragdo assimilatur, et achaten medius.* Ἰασπαχάτης ἐκ τῆς σμαραγδιζούσης ἐστὶν ἰάσπιδος καὶ τοῦ ἀχάτου. Vide Notas et Emend. num. 22.

[g] *Cerachates*] De hoc genere Solinus cap. 5. p. 21. 'Qui sunt facie cerea, abundantes trivialiter, negliguntur.' Marbodeus cap. 2. de achate: 'Cerea cui facies, quia creber, vilis habetur.'

[h] *Sardachates*] Ob aliquam cum sarda similitudinem. Meminit hujus Orpheus tit. Ἀχάτης.

[i] *Hæmachates*] Solinus loc. cit. 'Hæmachates sanguineis maculis ir-

achates,[j] dendrachates,[k] velut arbuscula insignis:[3] autachates,[l] cum uritur, myrrham redolens: coralloachates[m] guttis aureis sapphiri modo sparsa,[4] qualis copiosissima in Creta, sacra appellata. Putant eam contra araneorum et scorpionum ictus prodesse. Quod in Siculis utique crediderim, quoniam primum[5] ejus provinciæ afflatu scorpionum pestis extinguitur.[a] Et in India inventæ contra eadem pollent, et aliis magnis miraculis. Reddunt enim[n] species fluminum, nemorum, et jumentorum, etiam esseda,[6] et staticula,[o] et equorum ornamenta. Medici coticulas[p] inde faciunt. Spectasse[q] etiam prodest oculis. Sitim quoque[r] sedant in os additæ.[7] Phrygiæ viridia non habent.

[a] *Qui a scorpione icti sunt, ea peste levantur, ubi attigere auram Siculi cœli.*

et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *numerosa varietatibus diversis mutantibus cognomina ejus* edd. vett. et Gronov. Mox, in iisdem vett. *Vocatur enim passachates.*—3 Cod. Dalec. *in signis.* Mox, *anchacates* Fuxen. *antachates* edd. vett. et Gronov. *autachates* Harduin. ex codd.—4 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *distincta* edd. vett. et Gronov. *persparsa* Fuxen. Mox, *in Creta appellata sacrata* Fuxen.—5 Vet. Dalec. *quam primum.*—6 Cod. Dalec. *jam et ederas;* Vet. ejusdem, *etiam ederæ.*—

NOTÆ

rubescit.' Αἱμαχάτης. Meminit et Marbodeus loc. cit.

[j] *Leucachates*] Λευκαχάτης. A colore *albicante* nomen.

[k] *Dendrachates*] Δενδραχάτης. Non una modo arbuscula, sed viridarii integri, seu nemoris specie insignem esse Orpheus cecinit: Εἰ καὶ δενδροφύτοιο φέροις τρύφος ἐν χερὶ πέτρης, Μᾶλλον καὶ τέρποιτο θεῶν νόος αἰὲν ἐόντων· Δένδρεα γὰρ μάλα πολλὰ κατόψεαι ὡς ἐνὶ κήπῳ Ἀνθεμόεντι, κλάδοισιν ἐπασσυτέροις κομόωντα· Τοὔνεκά οἱ καὶ φῶτες Ἀχάτῃ δενδρήεντι Θῆκαν ἐπωνυμίην, κ. τ. λ.

[l] *Autachates*] Sic Mss. omnes. Editi, *antachates.* Salmasius in Solin. p. 133. conjiciebat *stactachates:* cui vellem codex aliquis probæ notæ faveret. Stacten scio myrrham appellari. De hoc genere, tacito illius nomine, Marbodeus loc. cit. 'Est et qui myrrhæ succensus spirat odorem.'

[m] *Coralloachates*] Marbodeus loc. cit. 'Hunc quoque corallo similem gerit insula Creta, Cujus planities croceis est illita venis: Iste nepæ virus fugat, et quod vipera fundit.' Solinus c. 5. p. 21. 'Dat Creta, quem curaliachaten vocant, curalio similem: sed illitum guttis auro micantibus, et scorpionum ictibus resistentem.'

[n] *Reddunt enim*] Marbodeus et Solinus, locis citatis.

[o] *Et staticula*] Quid sint staticula, diximus XXXIV. 48.

[p] *Medici coticulas*] Mortaria parva, ut quidem interpretati sumus XXXVI. 38. quod frequenter ex cote fiunt.

[q] *Spectasse*] Solinus et Marbod. locis citatis. Item Albertus M. de Miner. lib. II. p. 228.

Thebis Ægyptiis repertæ carent rubentibus venis et albis. Et hæ quoque contra scorpiones validæ. Eadem auctoritas et Cypriis est. Sunt qui maxime[s] probent vitream perspicuitatem in his. Reperiuntur et in Thracia,[8] et circa Œtam, et in Parnasso, et in Lesbo, ac Messene, similes limitum floribus,[b] et in Rhodo.[9] Aliæ apud magos differentiæ. Leoninæ pelli similes[10] potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis vero suffitu earum tempestates averti, et præterea fulmina.[11 t] Argumentum esse, si in ferventes cortinas additæ refrigerent: sed ut prosint, leoninis jubis[c u] alligandas:[12] nam hyænæ pelli simile abominantur, discordialem domibus. Eam vero, quæ unius coloris sit,[v] invictam[w] athletis esse. Argumentum ejus, quod in olla plena olei cocta cum pigmentis,[13] et intra duas horas suffervefacta, unum colorem ex omnibus faciat minii.[x] Acopos[14 y] nitro similis est, pumicosa, aureis guttis

[b] *Floribus qui in limitibus agrorum nascuntur.*
[c] *Pilo e jubis leonum.*

7 Fuxen. *inditæ.*—8 Codd. Fuxen. et Dalec. *hæ et in Tarracina.* Mox, in iisdem codd. *Lesbo ac Syene.* Deinde, *similes palmitum floribus* Vet. Dalec.—9 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *et Rhodo* Gronov. et vulgg.—10 Cod. Dalec. *pellis similes.*—11 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *flumina sisti* edd. vett. et Gronov. et Harduin. in annotatione.—12 Codd. Fuxen. et Dalec. *si in f. lebetes additæ . . . leoninis pellibus adalligandas.*—13 Vet. Dalec. *incoctis pigmentis.*—14 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *facit minii. Acopis* Gronov. et vulgg. *Acopos vitro* codd. Dalec.

NOTÆ

[r] *Sitim quoque*] Auctores proxime appellati.

[s] *Sunt qui maxime*] Solinus loc. cit. 'Qui maxime probantur, vitream habent perspicuitatem, ut Cyprius.'

[t] *Et præterea fulmina* [*flumina*] Isidorus XVI. 11. de achate: 'Magi,' inquit, 'suffitu earum, si creditur, tempestates avertunt, flumina sistunt.' Ex Plinianis codicibus *fulmina* legi multo malim.

[u] *Leoninis jubis*] Sic infra num. 10. Aspilaten ait cameli pilo splenicis alligari oportere.

[v] *Quæ unius coloris sit*] Sic Mss. omnes, editique libri, rectissime: non *minii coloris*, ut visum est nonnemini.

[w] *Invictam*] Invictos reddere athletas. Vires conferre corporibus dixit Albertus M. de Mineral. lib. II. p. 228. Scilicet quod omnia pigmenta, quibuscum incoquebatur, intra duas horas colorem suum miniaceum sorbere adigebat, eo argumento athletæ invictam eam esse pronuntiabant.

[x] *Minii*] Miniacei coloris achaten laudat et Orpheus tit. Ἀχάτης, Ἐν δ' ὅγε μιλτοπάρῃος, κ. τ. λ.

[y] *Acopos*] Ἄκοπος, quod *laborem,*

stellata. Cum hac oleum suffervefactum perunctis lassitudinem (si credamus) solvit. Alabastrites[z] nascitur in Alabastro[15] Ægypti, et in Syriæ Damasco, candore interstincto variis coloribus. Hæc cremata[a] cum fossili sale ac trita gravitates oris et dentium extenuare dicitur. Alectorias vocant[b] in ventriculis gallinaceorum inventas, crystallina specie, magnitudine fabæ: quibus Milonem[c] Crotoniensem usum in certaminibus invictum fuisse videri volunt. Androdamas[d] argenti nitorem habet, ut adamas, quadrata, semperque tessellis similis. Magi putant[e] nomen impositum ab eo, quod impetus hominum, et iracundias domet. Eadem sit, an alia, argyrodamas,[f] auctores non explicant. Antipathes[g] nigra non translucet. Ex-

et Fuxen.—15 Cod. Dalec. *Alabastride.* Mox, in eodem codice, *candore in-*

NOTÆ

τὸν κόπον, et lassitudinem levare creditur.

[z] *Alabastrites*] Ἀλαβαστρίτης. Gemma hæc diversa a marmore ejusdem nominis, de quo XXXVI. 12.

[a] *Hæc cremata*] Apollonius apud Galenum κατὰ τόπους, lib. v. pag. 548. alabastriten ustum cum sale et pumice tostis valde commendat ad emendandam dentium nigritiem.

[b] *Alectorias vocant*] *Alectoriæ* in Indice; ut gemmas subintelligas. Hæc iisdem verbis Solinus c. 1. p. 8. et Isidorus Orig. XVI. 13. Ab ἀλέκτωρ, quæ vox *gallum* sonat, nomen huic gemmæ datum. Marbodeus de Lap. Pret. c. 3. 'Ventriculo galli qui testibus est viduatus, Cum tribus ad minimum factus spado vixerit annis, Nascitur ille lapis cujus non ultima laus est, Et per bis binos capit incrementa sequentes: Hinc alectorio nomen posuere priores: Mensuramque fabæ crescens excedere nescit; Crystallo similis, vel aquæ, cum limpida paret. Invictum reddit lapis hic quemcumque gerentem: Nam Milo Crotonias pugiles hoc præside vicit, ... Ut bona tot præstet, clausus portetur in ore.'

[c] *Quibus Milonem*] De eo in Anthol. III. 2. Μίλωνος τόδ' ἄγαλμα καλοῦ καλὸν, ὅς ποτε Πίσῃ Ἑπτάκι νικήσας ἐς γόνατ' οὐκ ἔπεσεν. *Pulchra hæc Milonis statua est, cui præmia septem Pisa dedit lapso nec semel in genua.*

[d] *Androdamas*] Ἀνδροδάμας, παρὰ τὸ τοὺς ἄνδρας δαμάζειν. Solinus hæc pariter totidem verbis, c. 33. p. 64. et Isidorus Orig. XVI. 14. Marbodeus c. 5. addit in mari Rubro hunc lapidem inveniri.

[e] *Magi putant*] Sic auctores proxime appellati.

[f] *Argyrodamas*] Vel argyradamas, quasi argenteus adamas: quod, ut androdamas, argenti nitorem habet.

[g] *Antipathes*] Ἀντιπαθής. Gemmæ ei nomen ex eo, quod veneficiis resistere existimatur. Ctesias apud Stobæum, sermone de morbis, λίθον ἀντιπαθῆ, e Mysiæ monte effossum, tritum impositumque ait lepram sanare ac vitiligines. Dioscoridi v. 140,

perimentum ejus si coquatur in lacte: facit enim hoc myrrhæ simile immissa. Eam contra [16] effascinationes auxiliari magi volunt. Arabica [h] ebori simillima est, et hoc videretur, nisi abnueret duritia. Putant contra dolores nervorum prodesse habentibus. Aromatites [17] [i] et ipsa in Arabia traditur gigni, sed et in Ægypto circa Philas,[18] ubique lapidosa, et myrrhæ coloris, et odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbestos [j] in Arcadiæ montibus nascitur, coloris ferrei. Aspilatin [k] Democritus in Arabia gigni tradit,[19] ignei coloris. Eam oportere cameli pilo splenicis alligari: [20] invenirique in nido Arabicarum alitum.[l] Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetra nasci argentei coloris, radiantem,[21] contra lymphatum [m] habendam. Atizoën [n] in India et in Perside ac Ida monte nasci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris jucundi, necessariam magis regem constituentibus.[22] [o] Augites [p] multis alia [23] videtur

tertincto.—16 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *eamque contra* Gronov. et al. vett.—17 Cod. Dalec. *Aromatitis.* Mox, in eodem, *invenitur gigni.*—18 'In codd. Regg. *circa Phinas.* In recentioribus editionibus, *circa Pyras.* Certe emendandum fuit, *circa Philas.* Philæ insula est, *l'île du Temple.* prope Elephantinen, *l'île Fleurie;* ubi erant claustra imperii Romani.' *Brotier.* *circa Pyras* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—19 Margo edd. Dalec. et Gronov. *gigni tradidit.*—20 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *cameli fimo spleneticis alligari* cod. Dalec. *c. pilo spleneticis alligari* edd. vett. et Gronov. Mox, *ibi enim in nido* cod. Dalec. Dalecampius conj. *Ibium.*—21 Voc. *radiantem* deest in Vet. Dalec. Mox, *lymphaticum morbum habendam* Vet. Dalec. *lymphationes* al. vett.—22 Codd. Fuxen. et Dalec. *regum constitutionibus.*—23 Ita codd. Harduini et

NOTÆ

ἀντιπαθὲς corallium est coloris nigri.

[h] *Arabica*] Isidorus hæc quoque, Orig. XVI. 14. Forte idem qui 'Arabus lapis' superius appellatus est, 'ebori similis,' XXXVI. 41.

[i] *Aromatites*] 'Αρωματίτης, cui ab odoramentis nomen. Cæsalpinus existimat Ambram esse, *l'Ambre-gris.*

[j] *Asbestos*] '"Ασβεστος, cui nomen est,' inquit Solinus, c. 7. p. 22. 'quod accensus semel extingui nequit.' Isidorus XVI. 4. Albertus tract. II. p. 227. Marbodeus c. 7. Linum asbestinum, de quo XIX. 4. fieri ex eo lapide in fila tenuia deducto, quod vulgo creditum est, falsum est.

[k] *Aspilatin*] In Indice *Aspisatis.* Incognita.

[l] *Arabicarum alitum*] Quas melancoryphos vocant, ut dictum est c. 33.

[m] *Contra lymphatum*] Rectius forte, *contra lymphationes.* Sed nihil simile Mss. codices habent, in quibus clare, *radiantem cum Luna habitum habentium,* ut apparet, corrupte.

[n] *Atizoën*] Index, *Atizone.*

esse, quam quæ callais. Aphidnane [q] alio nomine appellatur chrysocolla, in Indiæ parte, ubi formicæ eruunt aurum; in qua invenitur auro similis quadrata figura: affirmaturque natura ejus, quæ magnetis: nisi quod trahere [24] quoque aurum traditur. Aphrodisiace [r] ex candido rufa est. Apsyctos [25] [s] septenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderosa, distinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodesse contra frigora. Ægyptillam [t] Iachus intelligit, per alvum sarda, nigraque [u] venis transeuntibus: [d] [26] vulgus autem [v] in nigra radice cœruleam facit.

[d] *Per medium discurrentibus venis rubris nigrisque.*

Vet. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Augites non multis alia* Gronov. et al. vett. Mox, pro *Amphidnane*, quod e cod. Reg. 1. in Indice restituit Brotier. aliæ edd. habent *Amphitane*.—24 Cod. Dalec. *augere;* margo edd. Dalec. et Gronov. *agere*.—25 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. ‘ *Apsyctos* Marobæus; inepte: sic tamen et Vet.’ *Dalec. Absychos* Fuxen. *Asyctos* edd. vett. et Gronov.—26 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *frigora. Æ. Jacchus i. p. album s. n. venis transeunte* edd. vett. et Gronov. *fulgura. Agistilla magis intelligitur, per alvum s. n. venis transeuntibus* cod. Dalec. et Fuxen.

NOTÆ

[o] *Regem constituentibus*] Mss. omnes, *regum constitutionibus*.

[p] *Augites*] Αὐγίτης, cui a splendore, *αὐγὴ*, sive perspicuitate, nomen. De callaide, c. 33.

[q] *Aphidnane* [*Amphitane*] Mss. *Ampitanes*. Sed Index e probatissimis exemplaribus, *Aphidane*, nomine, ut videtur, barbarico. Habet hæc eadem, quæ Plinius, de chrysocolla, Isidorus Orig. XVI. 14.

[r] *Aphrodisiace*] Quasi Veneris gemma, quod nomen vidimus cum aliis pariter communicatum c. 44. Achatæ speciem esse Dalecampius conjicit.

[s] *Apsyctos*] Sic etiam in Indice. Libri hactenus editi, *Asyctos*. Albertus M. de Miner. lib. II. p. 227. et Marbodeus cap. 6. qui hæc totidem verbis referunt, *Absinthos* mendose pro *Apsyctos* habent. Isidorus XVI. 11. item vitiose, *absectos*. Ἄψυκτος Græce intelligitur, qui refrigerari nequit, qui non inalgescit.

[t] *Ægyptillam*] Sic ab Ægypto Isidorus quoque appellat. Ugutio quoque in Glossario Ms. ‘ Ægyptilla, gemma, ab Ægypto, ubi invenitur.’ Tamen in Indice *Ægypulla*. Reg. 2. Colb. 3. Fux. alii, *Agistilla*.

[u] *Sarda, nigraque*] Sardæ gemmæ colorem rubrum esse superius vidimus cap. 31. Locum hunc codicum ope sanavimus, Reg. 2. Colb. 3. Fux. &c. Prius legebatur, *per album sarda nigraque vena transeunte*.

[v] *Vulgus autem*] Et Isidorus, Orig. lib. XVI. cap. 11. ‘ Ægyptilla,’ inquit, ‘ nigra est radice, cœrulea facie: ex Ægypto, ubi invenitur, vocata.’

LV. Balanitæ [a] duo genera habent, subvirides, et Corinthii æris similitudine. Illa Copto, hæc ex Troglodytica [1] veniens, medias secante flammea vena. Batrachitas [b] mittit et Coptos :[2] unam ranæ similem colore : alteram ebeni :[3] [c] tertiam rubentis [d] e nigro. Baptes,[e] mollis, alioquin odore excellens.[4] Beli oculus [f] albicans pupillam cingit nigram, e medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter speciem sacratissimo Assyriorum Deo [g] dicatur. Aliam autem quam Belum vocant, in Arbelis nasci, Democritus tradit, nucis juglandis magnitudine, vitrea specie. Baroptenus, sive barippe,[h] nigra,[5] sanguineis et albis nodis : aliis sacra[i] di-

CAP. LV. 1 *Hæ ex Troglodite* Fuxen. Mox, *regione veniunt* Vet. Dalec. *media secante* cod. Dalec.—2 Ita codd. Dalec. et Fuxen. *Coptos et Batrachitas mittit* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ebori* Gronov. et vulgg. Mox, *tertiam rubentem* Vet. Dalec.—4 ' Ita codd. et Editio princeps.' *Brotier. Baptes, mollis alioquin, odore excellit* edd. vett. et Gronov. *Baptes mollis alioqui, odore excellens* Harduin. ex codd. et sic edd. recentt. *excellens* etiam cod. Dalec. Mox, *pingit nigram, e medio aureo fulgore . . . suam speciem* Gronov. et al. ante Harduin. *cingit nigram e medio fulgore* Fuxen. *suam* deest in cod. Dalec.—5 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *baroptis nigra* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, in iisdem *nodis alligata dicitur ;* Vet. Dalec. *notis alligata dicitur ;* codd.

NOTÆ

[a] *Balanitæ*] Hæc Isidorus ad verbum, Orig. l. XVI. c. 14. A glandium forma, τῶν βαλάνων, et magnitudine accepisse nomen videntur. Lapidem Judaicum nunc appellant, ovali figura ad similitudinem olivæ.

[b] *Batrachitas*] Βατραχίτης nomen habet a rana βάτραχος, cujus colorem refert. Ex Ægypto afferri ait pariter auctor libri de simp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, p. 995. Cum hoc nomine tantum, non natura convenit lapis, qui in bufonis capite reperitur, vulgo *Crapaudine*, Græcis similiter, βατράχιος λίθος.

[c] *Alteram ebeni*] Sic Mss. omnes : in editis, *ebori*, male.

[d] *Tertiam rubentis*] Subintellige, coloris.

[e] *Baptes*] Sic libri omnes. Βάπτης Græce fucatus sive tinctus intelligitur. Ambræ herbarum colore infectæ genus illud videtur.

[f] *Beli oculus*] Iisdem verbis hæc Isidorus Orig. XVI. 10. ' Beli oculus albicans pupillam cingit,' &c. Sic etiam Mss. omnes, non, ut editi, *pingit*. Cingere autem dictum ibi pro delineare in orbem. Oculum catti seu felis nunc vocant, *Œil de chat*.

[g] *Assyriorum Deo*] Isidorus : ' Assyriorum regi Belo,' qui primus Assyriam tenuit, Nini pater. At Jovem ipsum Assyrii Belum vocant. Diod. Sic. Bibl. l. II. Διὸς ὃν καλοῦσιν οἱ Βαβυλώνιοι Βῆλον.

[h] *Baroptenus, sive barippe*] In Indice, *Barice*.

[i] *Aliis sacra*] Sic Mss. omnes. Prius *alligata* legebatur. Sed et pro *no-*

citur, velut portentosa. Botryites[j] alia nigra est, alia pinea,[6] [k] incipienti uvæ similis. Zoroastres a crinibus mulierum Bostrychiten[l] vocat.[7] Bucardia,[m] bubulo cordi similis, Babylone tantum nascitur. Bronte e capitibus[n] testudinum tonitribus cadit: putantque ea restingui fulmine ictum, si credimus.[8] Bolœ nimbo[o] inveniuntur, glebæ similitudine.[9]

LVI. Cadmitis[1] [p] eadem esset, quam Ostracitin vocant, nisi quod hanc cœruleæ interdum cingunt[2] bullæ. Callais sapphirum imitatur, candidior, et littoroso mari[q] similis. Capnitis[r] quibusdam videtur suum genus habere, plurimis[4]

Dalec. et Fuxen. *nodis aliis sacra dicitur*; unde Dalec. conj. *alias*.—6 Ita cod. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. unde Dalec. conj. *punicea*; edd. vett. et Gronov. *pampinea*.—7 ‘ Ita codd. Regg. 2. 3. 5. 6.’ *Brotier*. *a crinibus mulierum Bostrychen vocat* Fuxen. *crinibus mulierum similiorem Bostrychiten vocat* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—8 *Brone* (*Bronte*) *e capitibus testudinum tonitribus cadit, putantque ea restingui fulmine ictum, si credimus* Fuxen. *Brontia capitibus testudinum similis, et cum tonitruis cadens* (*ut putant*) *fulmine icta restinguit, &c.* Gronov. et al. ante Harduin. *similis tonitruis cadit. Putant ea fulm. icta restingui, si credimus* cod. Dalec. *fulmine tacta, &c.* Vet. Dalec.—9 Ita Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Bolemias glebæ similitudine* Fuxen. *Bolœ nimbis invehuntur, &c.* Vet. Dalec. *τὸ nimbo* deest in ed. Brotier. operarum lapsu.

CAP. LVI. 1 *Calamitis* Vet. Dalec. *Cheramis* Strabo; *Ceramites* al. vett. ap. Dalec.—2 Vet. Dalec. *pingunt*; Fuxen. *notant*.—3 Vet. Dalec. *littori maris*.—

NOTÆ

dis sitne *notis* legi aliquanto satius, viderint alii. Legit certe Isidorus Orig. XVI. 11. ‘ Bariptos,’ inquit, ‘ nigra est, cum sanguineis et albis notis.’

[j] *Botryites*] Βοτρυΐτης, ab *uvæ* sive *racemi*, τοῦ βότρυος, similitudine.

[k] *Alia pinea*] Sic Reg. Colb. 3. ceterique omnes. Editi, *pampinea*.

[l] *Bostrychiten*] Βοστρυχίτην, *a cincinno* mulierum, ἀπὸ τοῦ βοστρύχου. Gestari hunc lapidem ad aciem oculorum tuendam suadet Marcellus Empir. c. 8. p. 61.

[m] *Bucardia*] Βουκαρδία. Turchesiæ genus quoddam esse arbitrantur, figura cordis.

[n] *Bronte e capitibus*] Hunc locum ex Mss. codicum fide restituimus. Totidem fere verbis exscripsit Isidorus Orig. XVI. 14.

[o] *Bolœ nimbo*] Subintellige cadere, ex antecedentibus. Βῶλοι Græce *glebas* sonat.

[p] *Cadmitis*] Mss. *Calamitis*. Ostraciti ostrea nomen et similitudinem dedere. Dicemus de ea inferius c. 65.

[q] *Littoroso mari*] Aquæ qua littora alluuntur. Callais *e viridi pallens* superius dicta est cap. 33.

[r] *Capnitis*] Eadem paulo antea c. 37. Capnias appellata, in iaspidum generibus: ‘ Est et veluti fumo infecta, quæ Capnias vocatur.’

spiris fumida, ut suo loco diximus. Cappadocia[s] in Phrygia[5] nascitur, ebori similis. Callaicam vocant[6] e turbido callaino.[t] Ferunt plures simul inveniri conjunctas. Catochitis[u] Corsicæ lapis est, ceteris major: mirabilis, si vera traduntur, impositam manum veluti gummi retinens. Catopyritis[v] e Cappadocia[7] provenit. Cepitis,[w] sive cepolatitis,[8] candida est, venarum nodis coëuntibus, candore imaginem regerens. Ceramitis[9] [x] testæ colorem habet. Cinædiæ[y] inveniuntur in cerebro piscis ejusdem nominis, candidæ et oblongæ, eventuque mirandæ, si modo est fides præsagire eas habitum maris, nubilo colore aut tranquillitate. Ceritis[z] ceræ similis est: circos accipitri:[a] corsoides[b] canitiei hominis: coralloachates[c] corallo aureis guttis

4 Cod. Dalec. *pluribus.*—5 *In Cappadocia et in Phrygia* Gronov. et al. ante Harduin.—6 'Ita cod. Reg. 1. in Indice.' *Brotier.* *Callainas vocant, &c.* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Callainas ferunt plures conjunctos semper inveniri. Catochites, &c.* Gronov. et al. ante Harduin. *Callæates in turbido callaino, feruntque plures Callaitas simul inveniri* Vet. Dalec. *Calamitam vocant e turbido calamo* (Dalecampius legit, *a calami tubulo*) *ferunt plures simul inveniri conjunctos* codd. Dalec. et Fuxen.—7 Ita cx codd. Harduinus et recentt. *Catopyrites in Cappadocia* Gronov. et vulgg.—8 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Cepites, sive cepocapites* edd. vett. et Gronov. *Cepites, s. cepocatoprites* Vet. Dalec. *Cepites, s. ceporames* cod. Dalec. Mox, *venarum notis* margo edd. Dalec. et Gronov.—9 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier.* *Ceramites* edd.

NOTÆ

[s] *Cappadocia*] Vide Notas et Emend. num. 23. Nomen habet hæc gemma a Cappadocum officinis, in quibus ea poliri, unde Romam advehi solita olim est.

[t] *Callaicam* [*Callainas*] *vocant e turbido callaino*] Hoc est, callaini coloris, qualis in gemma callaide, sed turbidi. Has voces porro, *vocant e turbido callaino*, adjecimus e Mss. exemplaribus, cum a typis eæ abessent. In Indice *Callaina.* Ὄστρακον καλλάϊνον tritum dentibus denigratis, gingivisque stabiliendis affricat Galenus κατὰ τόπους, l. v. p. 548.

[u] *Catochitis*] Κατοχίτης λίθος, *a retinendo*, παρὰ τὸ κατέχειν, nomen accepit. Succini species, seu bituminis videtur. Solinus c. 3. p. 17. 'Κατοχίτην vocant lapidem fatu dignissimum. Major est ceteris, qui ad ornatum destinantur: nec tam gemma, quam cantes,' &c.

[v] *Catopyritis*] Subintellige, gemma.

[w] *Cepitis*] Sic in Indice hujus libri. Mss. hoc loco, *Cepitis* sive *cepolames.* *Ab horto*, ἀπὸ τοῦ κήπου, appellationem trahere ea videtur, ob odorum varietatem.

[x] *Ceramitis*] Κέραμος *testam* sonat.

[y] *Cinædiæ*] Iisdem verbis Isidorus Orig. XVI. 10. Cinædi pisces superius appellati XXXII. 53. De lapillis ejusmodi vide quæ diximus XXIX. 38.

[z] *Ceritis*] Ἀπὸ τοῦ κηροῦ, *a cera.*

[a] *Circos accipitri*] Vide Notas et Emend. num. 24.

[b] *Corsoides*] Κορσοειδὴς, a κόρση,

distinctæ. Corallis minio similis gignitur[10] in India et Syene. Craterites[d] inter chrysolithum et electrum colorem habet, prædurae naturæ. Crocallis cerasum repræsentat. Cytis[e] circa Copton nascitur candida, et videtur intus habere petram, quæ[11 f] sentiatur etiam strepitu. Chalcophonos[g] nigra est, sed illisa æris tinnitum reddit, tragœdis, ut suadent, gestanda. Chelidoniæ[h] duorum sunt generum: hirundinum colore: et altera parte[12] purpureæ nigris interpellantibus maculis.[a] Chelonia[i] oculus est Indicæ testudinis, vel portentosissima magorum mendaciis. Melle

[a] *Priores hirundinum colore: posteriores altera parte purpureæ, cum nigris maculis.*

vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—10 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Cerites ceræ similis: Circos pyris: Corsoites . . . Corallis minio: gignitur* Gronov. et vulgg. *Circos spiris, &c.* Turneb. *distincta* Vet. Dalec. *minio similis* habet etiam cod. Dalec.—11 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Cissites circa Copton . . . habere partum, qui* Gronov. et al. vett. *in Copto* cod. Dalec. *petram, quæ sentitur*

NOTÆ

quæ vox *capillum* Græce sonat, ἀπὸ τοῦ κείρεσθαι.

[c] *Coralloachates*] De ea jam supra, cap. 54.

[d] *Craterites*] A prædura natura ei nomen, διὰ τὸ κρατερὸν, seu καρτερὸν εἶναι.

[e] *Cytis*] Sic libri hujus Index, non, ut hoc loco typi, *cissites.* Ἀπὸ τοῦ κύειν, *a conceptu,* quasi gravida, sortita est hanc appellationem.

[f] *Petram, quæ*] Sic Mss. omnes. Libri editi, *partum qui.*

[g] *Chalcophonos*] Ad verbum hæc Isidorus Orig. XVI. 14. Χαλκόφωνος, ab æris sonitu. Solinus cap. 37. pag. 67. 'Chalcophthongos resonat ut pulsa æra: pudice habitus, servat vocis claritatem.' Habet eadem Marbodeus cap. 16. adjicitque esse nigri coloris.

[h] *Chelidoniæ*] Χελιδόνιαι. Isidorus Orig. XVI. 9. 'Chelidonia ex hirundinum vocata colore: et duorum est generum: quarum una ex altera parte purpurea: et altera purpurea nigris intervenientibus maculis.' Christoph. Encelius de Re Metall. et Gemmis, III. 44. visos a se lapides ait in ventriculis pullorum hirundinum, primo partu exclusorum, magnitudine seminis lini: quorum alter niger, rufus alter esset. Addit idem ad epilepsiam conferre.

[i] *Chelonia*] Isidorus Orig. XVI. 14. Marbodeus cap. 19. 'Indica testudo mittit lapidem Cheloniten, Gratum, purpureo varioque colore nitentem. Quem si sub lingua loto quis gesserit ore, Posse Magi credunt hunc divinare futura, Orto mane die sextam duntaxat ad horam, Tempore quo Lunæ succrescens cernitur orbis. Sed Luna prima lapidis prædicta potestas Totius fertur spatio durare diei. Quintæ post decimam concordant tempora primæ: At decrementi lunaris tempore toto Ante diem lapidi tantum manet illa potestas.'

enim[j] collutam, et linguæ impositam futurorum scientiam præstare promittunt:[13] quintadecima Luna, et silente, tota die:[b] decrescente vero, ante Solis ortum: ceteris diebus, a prima in sextam horam.[k] Sunt et chelonitides[l] testudinum similes, ex quibus ad tempestates sedandas multa vaticinantur. Ea vero, quæ sit aureis guttis, cum scarabæo decocta, et dejecta in aquam ferventem, tempestates moveri.[14] Chloritis[m] herbacei coloris est, quam dicunt magi inveniri in motacillæ avis[n] ventre, congenitam ei: ferroque includi jubent, ad quædam prodigiosa moris sui. Choaspitis[15][o] a flumine dicta est viridis, fulgoris aurei. Chrysolampis[p] in Æthiopia nascitur, pallida die, et in nocte ignea.[16] Chrysopis[q] aurum videtur esse. Ceponides[r] in Æolidis Atarne,

Et interlunii die tota.

codd. Dalec. et Fuxen.—12 Margo edd. Dalec. et Gronov. *ex alia parte.*—13 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *collitum et linguæ impositam futurorum, scientiam, &c.* Fuxen. *colluto ore impositam linguæ futurorum divinationem præstare promittunt* Gronov. et vulgg. Mox, *fulgorem ei decrescere tota die, a Solis ortu, cæteris* cod. Dalec. et Fuxen. Paulo post, *Sunt et ch. oculis testudinum . . . multi utuntur* Vet. Dalec. *multa pollicentur* al. vett. ap. Dalec.—14 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *cum scarabæo dejectu in aquam ferventem, tempestates averti* Gronov. et vulgg. Mox, *Chlorites* Gronov. et al. ante Harduin. *dicunt magi eam inveniri* cod. Dalec.—15 *Choaspites* Gronov. et al. ante Harduin.—16 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *pallida die, noctu ignea* cod. Dalec. *pallidi coloris die, noctu ignei* Gronov. et al. vett. Mox, *Chrysophis . . . esse. Cepionides, &c.* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[j] *Melle enim*] Mallem ego, *mane enim.* Nam Marbodeus, 'Orto mane die,' de melle, nihil.

[k] *In sextam horam*] Quæ nobis duodecima est, sive meridies.

[l] *Sunt et chelonitides*] *Testudinibus, ταῖς χελώναις*, colore similes.

[m] *Chloritis*] A colore *viridi*, quem Græci χλωρὸν dicunt.

[n] *Motacillæ avis*] Quæ a crebra agitatione clunium et caudæ σεισοπυγὶς Græce et σείσουρα dicitur: Gallis, *Battemare, Lavendiere, Bergeronnette.* Bellon. VII. 10.

[o] *Choaspitis*] A Choaspe fluvio, de quo VI. 31. Hæc Isidorus iisdem verbis Orig. XVI. 7.

[p] *Chrysolampis*] Sic libri omnes. Χρυσόλαμπις. Chrysopastum Solinus vocat, c. 30. p. 57. Chrysoprasium Marbodeus c. 13. Isidorus item Orig. XVI. 13. 'Chrysoprasius Æthiopicus est, quem lapidem lux celat, prodit obscuritas.' Idem c. 14. Chrysolampin appellat, atque iisdem verbis describit.

[q] *Chrysopis*] Χρυσωπὶς, ab *auri aspectu* et specie. Sic Mss. omnes, et Index, non, ut editi vulgo libri, *Chrysophis.* Isidorus Orig. XVI. 14.

[r] *Ceponides*] Sic Mss. omnes hoc loco: in Indice variant. Ab horto,

nunc pago, quondam oppido, nascuntur, multis coloribus translucentes, alias vitreæ, alias crystallinæ, alias iaspideæ. Sed et sordidis tantus est nitor, ut imagines reddant, ceu specula.

LVII. Daphniam[a] Zoroastres morbis comitialibus demonstrat.[1] Diadochos[b] beryllo similis est. Diphyes[2] [c] duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina, genitale[3] utriusque sexus distinguente linea. Dionysias[d] nigra ac dura mixtis rubentibus maculis: ex aqua trita saporem vini facit, et ebrietati resistere putatur. Dracontites,[4] [e] sive dracontia, e cerebro fit draconum: sed nisi viventibus absciso nunquam[5] gemmescit, invidia animalis mori se sentientis. Igitur dormientibus amputant. Sotacus,[f] qui visam eam

CAP. LVII. 1 Vet. Dalec. et Paris. *et Orchastes m. c. demonstrant.*—2 Fuxen. *Diphies;* Turneb. *Diphis;* Gronov. et vulgg. *Diphris.*—3 Codd. Dalec. et Fuxen. *gentile.*—4 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Draconites* edd. vett. et Gronov. Mox, *et cerebro* Vet. Dalec. *in cerebro* al. vett. ap. eundem.—5 Cod. Dalec. *abscissa nunquam;* Vet. ejusdem, *abscisso capite nunquam.* Mox, *in India igitur moris est ut dormientibus animalibus dentes* (Dalec. legit *caput*) *amputent* Fuxen.

NOTÆ

quem Græci κῆπον vocant, nomen traxit, ob colorum varietatem.

[a] *Daphniam*] Δαφνίαν, quasi *lauream.*

[b] *Diadochos*] Διάδοχος, quasi berylli vicaria, eidemque substituta. Apud Albertum M. de Miner. l. II. p. 230. *Diacodos,* mendose. Marbodeus cap. 24. 'Diadochos, perquam responsa petentibus aptus, Dæmonis effigies varias ostendere fertur, ... Hunc autem perhibent similem fulgore beryllo,' &c.

[c] *Diphyes*] Sic etiam Index: non *diphris.* Græcis διφυὴς, quasi *biformis,* aut ancipitis naturæ: quod utriusque sexus in se delineatum genitale exhibet.

[d] *Dionysias*] Διονυσιάς. Solinus cap. 37. p. 67. 'Dionysias fuscus est,' &c. Isidorus Orig. XVI. 11. Marbodeus c. 25. 'Nigra micat rubeis Dionysia consita guttis. Hanc in aqua tritam vinum fragrare loquuntur, Et tamen ebrietas ipsius odore fugatur,' &c.

[e] *Dracontites*] Sic Isidorus Orig. XVI. 13. Albertus M. de Mineral. II. 2. p. 230. Solinus c. 30. p. 56. 'Exciditur e cerebris draconum dracontias lapis: sed lapis non est, nisi detrahatur viventibus: nam si obeat prius serpens, cum anima simul evanescit, duritie soluta.'

[f] *Sotacus*] Solini paraphrasis loc. cit. 'Auctor Sotacus gemmam hanc etiam visam sibi scribit, et quibus intercipiatur modis edocet. Præstantissimi audacia viri explorant anguium foveas et receptus: inde præstolati ad pastum exeuntes, prætervectique percitis cursibus, objiciunt gramina medicata, quantum potest, ad incitandum soporem: ita somno obsopitis, e capitibus exsecant lapides,' &c. Tradit hæc pariter Isidorus loc. cit.

gemmam sibi apud regem scripsit, bigis vehi quærentes tradit: et viso dracone spargere somnifica medicamenta, atque ita præcidere. Esse autem[g] candore translucido, nec postea poliri, aut artem admittere.

LVIII. Encardia cognominatur et ariste:[h] una, in qua nigra effigies[1] cordis eminet: altera eodem nomine, viridi colore, cordis speciem repræsentat: tertia cor nigrum ostendit, reliqua sui parte[2] candida. Enorchis[i] candida est, divisaque fragmentis testium effigiem repræsentat. Exebenum[j] Zoroastres speciosam et candidam tradit,[3] qua aurifices aurum poliunt. Eristalis[k] cum sit candida, ad inclinationes rubescere videtur. Erotylos,[4][l] eadem amphicome, et hieromnemon, a Democrito laudatur in argumentis divinationum. Eumeces[5][m] in Bactris nascitur, silici similis: sed capiti supposita visa nocturna oraculi modo reddit. Eumithren[n] Beli gemmam, sanctissimi Deorum sibi,[6] Assyrii appellant, porracei coloris, superstitionibus gratam. Eupetalos[o] quatuor colores habet, cœruleum, igneum, minii, mali. Euneos[p] nucleo olivæ similis est, striata[7] concharum modo, non adeo candida. Eurotias[q]

CAP. LVIII. 1 Cod. Dalec. *et cardisce: in nigra effigies;* Gronov. et al. ante Harduin. *et cardisce: una, in qua nigra effigies.*—2 Cod. Dalec. *sunt arte.* —3 *Eristilla* Fuxen. *Erythrilla* legit Const.—4 *Erochillos* Fuxen. *Erochellos* Dalec. Mox, *eademque* Vet. Dalec.—5 *Eumenes* Fuxen.—6 Vet. Dalec. *suo-*

NOTÆ

g *Esse autem*] Isidorus loc. cit.

h *Encardia...et ariste*] Sic Reg. 2. Colb. 3. aliique, et Index: non, ut editi libri, *et cardisce.* Ἐγκαρδία nomen habet a similitudine cordis. Turchesiæ genus videtur esse.

i *Enorchis*] Ἔνορχις, a *testium*, τῶν ὀρχέων, figura.

j *Exebenum*] Isidorus hæc totidem verbis, Orig. XVI. 10. Ἐξέβενος.

k *Eristalis*] In Mss. hoc loco, *Eristilla.* Forte, *erythria,* a rubro colore quem exhibet, cum inclinatur.

l *Erotylos*] In Indice: *Erotillos, sive amphicome, &c.* In Mss. Reg. et Colb. hoc loco, *Erichilos.* Forte ἐρίχειλος, a *labiis,* ἀπὸ τῶν χειλῶν, in divinatione futurorum aperiendis. Eadem ἀμφίκομος, quasi *pulchre comata:* et ἱερομνήμων, *rerum sacrarum* abditarumque designatrix gemma.

m *Eumeces*] Εὐμήκης, gemma *procera, prælonga.*

n *Eumithren*] Videtur ex hoc loco Mithres, ut apud Persas Solis, sic Beli apud Assyrios nomen fuisse.

o *Eupetalos*] Εὐπέταλος Græce *virescens* intelligitur.

p *Euneos*] Εὔνεος. Sic et in Indice, et hoc loco Mss. omnes.

q *Eurotias*] Nomen habet ex argumento: nam εὐρῶτα Græci *situm* vo-

situ videtur operire nigritiam. Eusebes[r] ex eo lapide est, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex qua Dii facile surgebant.[a] [8] Epimelas[s] fit, cum candida gemma superne nigricat colos.

LIX. Galaxiam[a] aliqui galactiten vocant, similem proxime dictis, sed intercurrentibus sanguineis aut candidis venis. Galactitis ex Nilo, colore lactis est.[b] Eandem dicunt leucogæam,[c] et leucographiam appellant, et synophiten,[1] tritam lactis succo ac sapore notabilem. In educatione[d] nutricibus lactis fœcunditatem: infantium quoque alligata collo salivam facere dicitur, in ore autem liquescere. Eandem memoriam[e] adimere[2] dicunt. Mittit eam et Achelous amnis. Sunt qui smaragdum[f] albis venis circumligatum galactiten vocent. Gallaica[3] [g] argyrodamanti similis est, paulo sordidior: inveniuntur autem binæ vel ternæ. Gasidanem[h] Medi mittunt, coloris orobini,[i] veluti

[a] *Eminebant, extabant.*

rum.—7 Vet. Dalec. *Everatus.*—8 Codd. Dalec. et Fuxen. *traditur imago Herculis in Tyri templo facta, et sedes, ex qua difficile surgebant.*

CAP. LIX. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Galactites ex vivo colore ... dicunt leucam, et l. a. et synnephiten* Gronov. et vulgg. *ex uno colore, &c.* cod. Dalec. *dicunt leucogeam* Vet. Dalec.—2 Vet. Dalec. *adjuvare.*—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Galaicos*

NOTÆ

cant, *cariem, putredinem : εὐρωτιάω, putresco.*

[r] *Eusebes*] Εὐσεβὴς, *religiosa*, et sacris dicata gemma.

[s] *Epimelas*] 'Επιμέλας, *nigricans.* Utitur hac voce Theophrastus.

[a] *Galaxiam*] A recto *Galaxias*, ut in Indice. Γαλαξίας idem qui μόροχθος inferius, cap. 63. lacte sudare dicitur. Diosc. v. 152. Λίθος μόροχθος, ὃν ἔνιοι γαλαξίαν, κ. τ. λ.

[b] *Galactitis ex Nilo, colore lactis est*] Hoc est, succum emittit, cum subigitur, colore lactis. Diosc. v. 250. Vide Notas et Emend. num. 25.

[c] *Leucogæam, &c.*] Λευκογαίαν, λευκογραφίαν, συνοφίτην.

[d] *In educatione*] Orpheus de Lapid. tit. Γαλακτίτης. Solinus cap. 7. pag. 22. Isidorus Orig. XVI. 10. Albertus M. de Mineral. pag. 232.

[e] *Eandem memoriam*] Auctores proxime appellati, et Marbodeus cap. 31.

[f] *Sunt qui smaragdum*] Isidorus loc. cit.

[g] *Gallaica*] Sic libri omnes, etiam Mss.

[h] *Gasidanem*] Index, *Gassidiana.* Mss. hoc loco, *Gessinaden*, voce Magorum propria, non Græci Latinive oris.

[i] *Coloris orobini*] Hoc est, ervi : nam ὄροβος *ervum* est.

floribus sparsam.[4] Nascitur et in Arbelis. Hæc quoque gemma [j] concipere dicitur, et intra se partum fateri concussa, concipere autem trimestri spatio. Glossopetra [k] linguæ similis humanæ non in terra nasci dicitur,[5] sed deficiente Luna cœlo decidere, memoriæ quoque [l] necessaria. Quod ne credamus, promissi quoque vanitas facit: ventos [6] enim ea comprimi narrant. Gorgonia [m] nihil aliud est, quam corallium: nominis causa, quod in duritiam [7] lapidis mutatur. Emollit maria.[n] Fulminibus et typhoni resistere affirmant. Goniæam [8] [o] eadem vanitate inimicorum pœnas efficere promittunt.

LX. Heliotropium [p] nascitur in Æthiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis venis distincta. Causa nominis,[q] quoniam dejecta in vas aquæ fulgorem Solis accendit sanguineo repercussu, maxime Æthiopica.[r] Eadem

Gronov. et al. vett. Mox, *invenitur in terra aqua* cod. Dalec.—4 *Gessinadem Magi dicunt, coloris orobi, velut colorib. sparsam* Fuxen.—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *in terra non nascitur* Gronov. et al. vett. *nasci dicitur* (sic et Fuxen.) *sed L. cœlo decidere solo (in solum) memoriæ quoque necessaria. Quod, &c.* cod. Dalec. *et lenocinanti necessaria creditur* Gronov. et al. vett.—6 Cod. Dalec. *ventrem*—7 Codd. Dalec. et Fuxen. *quod e ligno in duritiam.* Mox, *marina: hoc et fulminibus et tonitribus* cod. Dalec.—8 'Ita cod. Reg. 1. in Indice. In codd. Regg. 2. 3. 5. 6. *goniem*, vel *gonim*. Male recentiores editiones, *ganiæam*.' Brotier. *Genianen* Gronov. et al. ante Harduin. *Ganiæam* Harduin. 1. 2. 3. et recentt.

NOTÆ

[j] *Hæc quoque gemma*] Perinde atque aëtites, de quo XXXVI. 39.

[k] *Glossopetra*] Solinus cap. 37. pag. 67. 'Glossopetra deficientibus Lunis cœlo cadit, linguæ similis humanæ: non modicæ, ut Magi ferunt, potestatis, qui ex ea lunares motus excitari putant,' hoc est, ventos. Sic etiam Isidorus Orig. XVI. 14.

[l] *Memoriæ quoque*] Sic Reg. 2. Colb. 3. et alii. In editis insulse, *et lenocinanti necessaria creditur.*

[m] *Gorgonia*] Γοργονία. Inde factum nomen, quod in duritiam lapidis verteretur, uti iis fabulæ ferunt contigisse, qui Gorgonis caput inspicerent. Nomen id corallio datum a Metrodoro, si Solino credimus.

[n] *Emollit maria*] Vide Notas et Emend. num. 26.

[o] *Goniæam*] Sic Index. Mss. hoc loco discrepant. Reg. 2. *Goniem*. Colb. 3. *Gonim*. Editi libri vulgo, *Genianen*.

[p] *Heliotropium*] E genere est illius gemmæ, quam nostri nunc vocant, *Prême-d'émeraude*. Solinus hæc totidem verbis cap. 27. pag. 52. Isidorus Orig. XVI. 7. Marbodeus cap. 34. de heliotropio: 'Hanc nunc Æthiopes, nunc Cyprus, et Africa mittit: Sanguinis aspersam guttis, similemque smaragdo.'

extra aquam [r] speculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus, subeuntem Lunam ostendens. Magorum [s] impudentiæ vel manifestissimum hoc quoque exemplum est, quoniam admixta herba heliotropio, quibusdam quoque additis præcantationibus,[2] gerentem conspici negent. Hephæstitis [t] quoque speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutilans.[3] Experimentum est, si ferventem aquam addita statim refrigeret: aut si in Sole [u] addita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco.[v] Hermuredion [4] [w] ex argumento viriditatis in candida gemma vel nigra, et aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos,[x] in parva magni-

Cap. lx. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. ex codd. *dejecta in vasa, fulgore Solis accedente, aquam percussu sanguineo mutat, dejectam in vas fulgor solis accendit, accedente repercussu. Æthiopica extra, &c.* cod. Dalec. *accedentem percussu sanguineo mutat, maxime, &c.* Gronov. et vulgg.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *in hac quoque . . . precationibus* Gronov. et vulgg. *præcantionibus* Fuxen.—3 Ita codd. Harduini, Dalec. et Vet. ejusdem, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *rutila* Gronov. et vulgg.—4 'Ita Ms. Reg. 1. in Indice. In Editione principe, *herinuredocon.* Mss. Reg. 2. 3. 5. 6. *hermeodes.* In recentioribus editionibus emendatum, *horminodes;* ingeniose quidem, sed nimis audacter.' *Brotier. Hermeodes* cod.

NOTÆ

[q] *Causa nominis*] Marbodeus loc. cit. 'Ex re nomen habens est Heliotropia gemma, Quæ Solis radiis in aqua subjecta batillo Sanguineum reddit mutato lumine Solem, Eclipsimque novam terris effundere cogit.' Habet hæc pariter Solinus et Isidorus, locis citatis. Albertus item de Mineral. pag. 230.

[r] *Eadem extra aquam*] Isidorus loco cit.

[s] *Magorum*] Solinus, Isidorus, Albertus, Marbodeus, locis cit.

[t] *Hephæstitis*] Totidem verbis Isidorus Orig. xvi. 14. Ἡφαιστῖτις, quasi gemma *Vulcania.*

[u] *Aut si in Sole*] *Aut si Soli opposita,* Isidorus.

[v] *Nascitur in Coryco*] Cum hæc raptim cursimque Marbodeus legeret, vidisse se *in Corintho* credidit, itaque cecinit, cap. 35. 'Nascitur in bimari, pretiosior ære, Corintho Dictus Hephæstites rutilans lapis, et rubicundus: Qui si ferventi fuerit conjectus aëno, Ignibus exultans prius, illico sistitur unda, Frigida post modicum lapidis virtute futura.' Isidorus *in Coryco* legit.

[w] *Hermuredion* [*horminodes*] A similitudine nimirum cum hormino: ὅρμινον Græci vocant herbæ genus, de quo diximus xviii. 22. Mss. tamen omnes hoc loco *hermeodes* exhibent.

[x] *Hexecontalithos*] Solinus cap. 31. pag. 58. de Troglodytis: 'Tantum lapide uno gloriantur, quem Ἑξηκοντάλιθον nominamus, tam diversis notis sparsum, ut sexaginta gemmarum colores in parvo ejus orbiculo deprehendantur.' Hæc totidem verbis Marbodeus cap. 37. Albertus pag.

tudine multicolor, hoc sibi nomen adoptavit. Reperitur in Troglodytica regione.[5] Hieracitis[y] alternat milvinis nigrisque veluti plumis. Hammitis[z] ovis piscium similis est, et alia velut nitro[a] composita, prædura alioqui. Hammonis cornu[b] inter sacratissimas Æthiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens, promittitur prædivina somnia repræsentare.[6] Hormision[7] [c] inter gratissimas aspicitur, ex igneo colore radians auro, portante secum in extremitatibus candidam lucem. Hyæniæ, ex oculis[d] hyænæ, et ob id invasæ,[e] inveniri[8] dicuntur: et, si credimus,[f] linguæ hominis subditæ futura præcinere. Hæmatites[g] in Æthiopia quidem principalis, sed et in Arabia

Dalec. *Horminodes* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—5 Cod. Dalec. *in Troglodyte. Hieracites, &c.* Mox, idem codex et Fuxeu. *alternata milvinis nigrisque velut plarimis;* Gronov. et al. ante Harduin. *Hieracites alternat tota milvinis nigricans veluti plumis.*—6 Fuxen. *prædivina omnia præsentare.*—7 'In Indice cod. Reg. 1. *hormisceon.*' Brotier. *Hormesion* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—8 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *et ob id pertusæ inveniri* Vet. Dalec. *et ob id invasis inveniri* al. vett. id est, cum illas invaserunt et confecerunt; Gronov. et vulgg. *et ob id in vase inveniri.* Mox, *et si credimus linguæ subditis homines futura prædicere* Vet. Dalec. *futura præcinere* cod. Dalec. *futura prædicere* Gronov. et al. ante Harduin. Paulo post, Vet. Dalec. *non omittendis in ea promissis ad coarguendas sic barb. insanias.*—

NOTÆ

231. Isidorus Orig. XVI. 12.

[y] *Hieracitis*] Ab ἱέραξ, quæ vox *accipitrem* et *milvum* sonat. Ἱερακίτης λίθος, Aëtio II. 30. ex Ms. cod. ὑπόχλωρος μέν ἐστι, καὶ πρὸς τὸ μέλαν ἐντετραμμένος, ἐπιρεραμμένος χροαῖς ἑτέραις, ὡς ποικίλος εἶναι, ὥς φησι Διογένης ἐν τῷ περὶ λίθων. *Lapis subviridis, ad nigredinem vergens, aliisque subinde alternatis coloribus toto corpore interstinctus, ut varii coloris dici possit.*

[z] *Hammitis*] Quod ἄμμον, hoc est, *sabulum*, vix mole superet, aut, quod eodem recidit, piscium ova.

[a] *Et alia velut nitro*] 'Hammites similis nitro, sed durior,' inquit Isidorus Orig. XVI. 4. 'Gignitur in Æthiopia et Arabia,' &c.

[b] *Hammonis cornu*] Vel ex hoc loco intelligitur Jovis Hammonis effigiem cornu arietinum in fronte gestasse, quale in nummo Cyrenæorum argenteo conspicitur, qui ubique est obvius.

[c] *Hormision* [*hormesion*] In Indice *hormision.* Isidorus Orig. XVI. 13. *Ermisnion*, mendose: alioqui cetera de gemma ea totidem verbis refert.

[d] *Hyæniæ, ex oculis*] Solinus cap. 27. pag. 51. Isidorus Orig. XVI. 24. Albertus M. de Mineral. pag. 232.

[e] *Et ob id invasæ*] Et ob id quæsitæ venatu, ut dictum est de dracontite lapide, cap. 57.

[f] *Et, si credimus*] Solinus et Isidorus, locis citatis. Item Marbodeus cap. 33.

[g] *Hæmatites*] Ille nimirum de quo jam superius dictum est XXXVI. 25. Hæc iisdem fere verbis Isidorus O-

et Africa invenitur, sanguineo colore, non omittenda promissis[h] ad coarguendas barbarorum insidias.[a] Zachalias Babylonius, in his libris quos scripsit ad regem Mithridatem, humana gemmis attribuit fata: hanc[9] non contentus oculorum et jocinerum medicina decorasse, a rege etiam aliquid petituris dedit, et litibus judiciisque interposuit: in præliis etiam ex ea ungi salutare[10] pronuntiavit. Est et alia ejusdem generis, quæ vocatur menui ab Indis, xanthos[i] appellata Græcis, e fulvo candicans.

LXI. Idæi dactyli,[j] in Creta, ferreo colore pollicem humanum exprimunt. Icterias, aliti lurido[1][k] similis, ideo existimatur salubris contra regios morbos. Est et alia eodem nomine liquidior.[2] Tertia folio viridi similis, latior prioribus, pæne sine pondere, venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis discurrentibus.[3] Jovis gemma candida est, non ponderosa, tenera. Indica gentium suarum habet nomen, subrufo colore, in attritu sudorem purpureum manat.[4] Alia eodem nomine candida, pulvereo

[a] *Ob promissa magorum, utilem fore hunc lapidem ad detegendas insidias.*

9 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *attribuens facta, hanc* cod. Dalec. *attribuit fata: has* Gronov.—10 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *etiam eas salutares* Gronov. et vulgg. Mox, *quæ v. Memu* cod. Dalec. *quæ v. Memri* Fuxen. *quæ v. henui* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LXI. 1 Vet. Dalec. *aliti luridæ;* al. vett. ap. Dalec. *mali cuti luridæ;* Fuxen. et cod. Dalec. *mali cute, aureis mamillis, ideo, &c.*—2 Cod. Dalec. *lividior.* Mox, in eodem cod. *et specie offensa* (Dalec. legit *offusa*) *venis lividis;* Dalec. legit *luridis.*—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *descendentibus* Gronov. et al. vett.—4 Vet. Dalec. *sudore pur-*

NOTÆ

rig. XVI. 8. et Marbod. cap. 36.

[h] *Promissis*] Plinii interpres Isidorus, loc. cit. de hæmatiti: 'De qua promittunt Magi quiddam ad coarguendas barbarorum insidias.'

[i] *Xanthos*] De ea diximus cap. 45. Vide et Theophr. lib. περὶ λίθων, pag. 8.

[j] *Idæi dactyli*] Ἰδαῖοι δάκτυλοι. Totidem verbis hæc Solinus cap. 11. pag. 30. et Isidorus Orig. XVI. 4. Ab Ida monte Cretensi, ex quo eruuntur, cognomen habent: nomen a forma digiti pollicisve.

[k] *Icterias aliti lurido*] *Galgulo*, quem ἴκτερον Græci vocant, communi cum morbo regio, sive arquato, appellatione. In Mss. aliter hæc leguntur, sed corrupte, credo: *Icterias mali cute, aureis mamillis: ideo, &c.*

aspectu. Ion[1] apud Indos violacea est, sed raro [m] ut saturo colore luceat.[5]

LXII. Lepidotis[1] [n] squamas piscium variis coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomen habens: invenitur et in India. Leucophthalmos,[o] rutila alias, oculi speciem candidam nigramque continet. Leucopœcilos[p] candorem lineis ex auro[2] distinguit. Libanochrus[3] [q] thuris similitudinem ostendit, sed succum mellis. Limoniatis[4] [r] eadem videtur, quæ smaragdus. De lipare[s] hoc tantum traditur, suffita ea omnes bestias evocari. Lysimachos[5] Rhodio marmori similis est aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in angustias coëunte, ut inutilia exterantur. Leucochrysos[t] sicut crystallus albicat.[6]

LXIII. Memnonia[1] qualis sit, non traditur. Medea[a]

---

pureo manat; al. vett. ap. eundem, *sudor purpureus manat.*—5 'Ita bene Editio princeps.' *Brotier.* 'In codd. Regg. *rarum . . . luceat.*' Brotier. *sed raro saturo colore luceat* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *et rarum ut alio colore luceat* Fuxen.

CAP. LXII. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Lepidotes* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Ita Harduin. et recentt. *Leucopetalos c. nivis ex aureo* Gronov. et vulgg. *Leucopetalos c. lineis et auro* cod. Dalec.—3 *Libanochros* Gronov. et al. ante Harduin. *Libanocros* al.—4 *Limoniates* Gronov. et al. ante Harduin.—5 'Ita cod. Reg. 1. in Indice.' *Brotier.* *Lysimachus* al. ante Brotier. Mox, *auratis venis . . . extenuentur* cod. Dalec.—6 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *fit chrysolitho interalbicante* Gronov. et vulgg.

CAP. LXIII. 1 'Ita cod. Reg. 1. in Indice.' *Brotier.* Ita quoque al. ap.

NOTÆ

[l] *Ion*] Ἴον *viola nigra* Græcis.

[m] *Sed raro*] In Mss. Reg. 2. Colb. 3. Fux. &c. *Rarum ut alio colore luceat.*

[n] *Lepidotis*] Λεπιδωτὸς, vel λεπιδωτὶς, *squamosa.*

[o] *Leucophthalmos*] Λευκόφθαλμος.

[p] *Leucopœcilos*] Λευκοποικίλος, *candore alternato.* Vide Notas et Emend. num. 27.

[q] *Libanochrus*] Λιβανόχρους, a *thuris colore.*

[r] *Limoniatis*] Λειμονιάτης λίθος, a *virore pratensi.*

[s] *De lipare*] Marbodeus cap. 42. 'Partibus in Libycis lapis est Lipares vocitatus, Ad quem sponte sua properat genus omne ferarum, Quas venatorum sævit labor exagitare: Non eget ergo canum morsu, curave sagaci, Saltus perlustrans, lapidem qui gesserit istum; Sternendæ satis est venabula tollere prædæ.' Vide et Isidorum Orig. XVI. 14. et Albertum de Mineral. pag. 233. Λιπαρὴ Græcis *opimam* et *pinguem* sonat.

[t] *Leucochrysos*] Λευκόχρυσος. Nomen indicat gemmam *aurei* coloris, quæ in crystalli modum *albicet.* In libris hactenus vulgatis sic legebatur: *Leucochrysos fit chrysolitho interalbicante,* contra omnium Mss. fidem.

[a] *Medea*] Hæc verbis totidem Isidorus Orig. XVI. 11.

nigra est, a Medea illa fabulose[2] inventa: habet venas aurei coloris: sudorem reddit croci, saporem autem vini. Meconites[b] papaver[3] exprimit. Mithrax[4] a Persis[c] accepta est, et Rubri maris montibus: multicolor, contra Solem varie refulgens. Morochites[5][d] porracea, lacte sudat. Morio in India,[e] quæ nigerrimo colore translucet, vocatur Pramnion: in qua miscetur et carbunculi colos, Alexandrinum:[6] ubi sardæ, Cyprium. Nascitur, et in Tyro, et in Galatia. Xenocrates et sub Alpibus nasci tradit. Hæ sunt gemmæ, quæ ad ectypas scalpturas[f] aptantur. Myrrhites[g] myrrhæ colorem habet, facie minima gemma: odorem attrita, etiam nardi.[7] Myrmecias[h] nigra habet eminentias similes verrucis. Myrsinites[i] melleum colorem habet, myrti odorem. Mesoleucos[j] est, mediam gemmam

Dalec. *Mennonia* Gronov. et al. vett.—2 Ita codd. Harduini et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *fabulosa* Gronov. et al. vett.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *papavera* edd. vett. et Gronov.—4 Ita Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Mitrax* Gronov. Mox, *est, in Rubri, &c.* Vet. Dalec. et Fuxen.—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Meroctes* Gronov. et al. vett.—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Morion Indica, &c.* Gronov. et vulgg. *Morio in India vocatur. Prominium, in qua miscetur et carbunculus. Alexandrinum* Fuxen. *proximum Alexandrinum, et ubi* cod. Dalec.—7 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *faciemque minimæ gemmæ unguenti odorem, attrita etiam nardi* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

[b] *Meconites*] Μήκωνα Græci papaver nuncupant. Hæc pariter Solinus cap. 37. pag. 67. et Isidorus Orig. XVI. 14.

[c] *Mithrax a Persis*] Qui Solem ipsum Mithran vocant, ut Strabo prodidit lib. XV. Hinc vetustæ inscriptiones passim: SOLI. INVICTO. MITHRAE.—' Tamen Herod. lib. I. Mitram dicit a Persis Venerem fuisse appellatam.' *Ed. sec.*—Hæc gemma dicitur a Solino loc. cit. et Isidoro Orig. XVI. 12. *Mithridax*, mendose. Pliniani omnes libri, *Mitrax*.

[d] *Morochitis*] Sic libri omnes. Morochitis gemma, inquit, quanquam per se porracea viridisque, trita tamen candicat. Vide Notas et Emend. num. 28.

[e] *Morio in India*] Indicum id barbaricumque vocabulum esse significat: Græca, quæ subsequuntur, πράμνιον, &c.

[f] *Ad ectypas scalpturas*] Ad scalpturas imaginum, quæ ceræ apprimuntur. Diximus de ea voce *ectypon* XXXV. 43.

[g] *Myrrhites*] Solinus cap. 37. pag. 67. Priscianus in Periegesi, pag. 393. 'Myrrhitenque, bonum nardi cum reddat odorem.'

[h] *Myrmecias*] Μυρμηκίας, a similitudine *verrucæ*, quam Græci μυρμηκίαν nuncupant.

[i] *Myrsinites*] Ab odore *myrti*, quæ Græcis μυρσίνη.

[j] *Mesoleucos*] Μεσόλευκος et μεσόμελας contrariis ex causis habent

candida distinguente linea. Mesomelas, nigra vena quemlibet colorem secante per medium.

LXIV. Nasamonitis[1] [k] est sanguinea, nigris venis. Nebritis,[2] [l] Libero patri sacra, nomen traxit a nebridum ejus similitudine. Sunt et aliæ nigræ generis ejusdem. Nympharena urbis et gentis Persicæ nomen habet, similis hippopotami dentibus.

LXV. Olca,[1] [m] barbari nominis, e nigro fulvoque et candido placet.[2] Ombria, quam aliqui notiam [n] vocant, sicut ceraunia et brontia, cadere cum imbribus et fulminibus dicitur: eundemque effectum habere, quem brontia, narratur. Præterea in aras addita ea, libamenta non amburi.[3] Oritis,[o] globosa specie, a quibusdam et sideritis vocatur, ignem non sentiens. Ostracias, sive Ostracitis,[p] est testacea durior: altera achatæ similis, nisi quod achates politura pinguescit: duriori tanta inest vis, ut aliæ gemmæ scalpantur fragmentis ejus. Ostracitidi[4] ostrea nomen et similitudinem dedere. Ophicardelon [q] barbari vocant, nigrum

CAP. LXIV. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Nasamonites* Gronov. et vulgg.—2 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Nebrites* Gronov. et al. vett. Mox *a nebride. Ejus similitudine est alia nigra* cod. Dalec.

CAP. LXV. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Orca* Gronov. et al. vett.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *fulvoque ac viridi et candido placet* Gronov. et vulgg.—3 Cod. Dalec. *in ara addita hac l. non amburi;* Vet. Dalec. et Fuxen. *in mare addita hac aiunt l. n. amburi.* Gronov. et al. ante Harduin. *in aras a. e. traditur l. non amburi.*—4 Ita Harduin. 1. 2. 3. et re-

NOTÆ

nomina, ut apparet. Ista apud Isidorum Orig. XVI. 11. mendose 'Meramelas' appellatur.

[k] *Nasamonitis*] Solinus cap. 27. p. 52. 'Nasamoniten lapidem Nasamones dant, sauguineum universum, nigris venulis adumbratum.'

[l] *Nebritis*] A *pellium cervinarum* similitudine, quas νεβρίδας appellabant, quibus usus olim Bacchus, ac deinde qui sacris ejus initiati. Vide Suidam et Mythologos.

[m] *Olca*] Sic Mss. Sic Isidorus ipse hæc transcribens, Orig. XVI. 12. In editis, male, *Orca*.

[n] *Ombria, quam aliqui notiam*] Ὀμβρία ab *imbribus:* ab humido Noto, Austrove, Νοτία appellata est.

[o] *Oritis*] Quod globosa specie montis effigiem referat, τοῦ ὄρους. Plura de ea vide apud Marbod. cap. 47.

[p] *Ostracitis*] Hæc verbis totidem Isidorus Orig. XVI. 14. Ὄστρακον ostreorum testam Græci dixere.

[q] *Ophicardelon*] Barbara, ut Plinius prodit ipse, vox; non originationis Græcæ.

colorem [5] binis lineis albis includentibus. De Obsidiano lapide diximus [r] superiore libro. Inveniuntur et gemmæ eodem nomine ac colore, non solum in Æthiopia Indiaque, sed etiam in Samnio,[6] ut aliqui putant,[s] et in littoribus Hispaniensis Oceani.

LXVI. Panchrus [a] fere ex omnibus coloribus constat. Pangonius [b] non longior digito, ne crystallus videatur, numero plurium [1] angulorum cavet.[2] Paneros [c] qualis sit, a Metrodoro non dicitur: sed carmen Timaridis reginæ in eadem [d] dicatum Veneri [3] non inelegans ponit, ex quo intelligitur additam ei fœcunditatem.[4] Quidam hanc pansebaston [e] vocant. Ponticarum [f] plura sunt genera. Est stellata nunc sanguineis, nunc auratis guttis,[5] quæ inter sacras [g] habetur. Alia pro stellis [h] ejusdem coloris lineas habet, alia montium convalliumque effigies. Phloginos,[i] quem et chrysiten vocant, ochræ Atticæ assimulata,[6] [j] in-

centt. *Ostraciti* Gronov. et vulgg. *Ostri tidi* cod. Dalec. *Ostracidi* margo edd. Dalec. et Gronov.—5 Cod. Dalec. *colore.*—6 *Sanno* cod. Dalec.

CAP. LXVI. 1 Cod. Dalec. *plurimorum.*—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *cavetur* edd. vett. et Gronov.—3 Codd. Dalec. et Vet. ejusdem, *in æde Veneris dicatum.*—4 Cod. Dalec. *adjutam fœcunditate.*—5 Ita codd. Harduini et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *aureis guttis* cod. Dalec. *atris guttis* Gronov. et vulgg.—6 ' In Ms. Reg. 5. *ocræ.* In Ms. Reg. 6.

NOTÆ

[r] *De Obsidiano .... diximus*] Lib. XXXVI. c. 67.

[s] *In Samnio, ut aliqui putant*] Xenocratem intelligit, quem clare testem ejus rei appellavit, loco proxime citato.

[a] *Panchrus*] Πάγχρους, quasi *omnicolor.* Mendose *Pantheros* legitur apud Albertum de Mineral. pag. 235. et apud Marbodeum cap. 49.

[b] *Pangonius*] Παγγώνιος, *omniangulus,* ab omni parte angulos habens: cum sint tantum seni crystallo.

[c] *Paneros*] Πανέρως, gemma *omni amore* digna.

[d] *In eadem*] In eadem gemma insculptum, dicatumque Veneri, nec inelegans: unde intelligitur dotem ei gemmæ aliquam ad fœcunditatem inesse.

[e] *Pansebaston*] Πανσέβαστον, *omnino augustam.* Mss. Reg. et Colb. *panebaston.* In Indice, *pæderastos,* quod sincerius videtur.

[f] *Ponticarum*] Nomen habent a Ponto, unde advehuntur. Hæc quoque Solinus cap. 13. pag. 33. Harum icones Aldrovandus exhibet de Metall. IV. 875. 877. et 878. Vide Notas et Emend. num. 29.

[g] *Quæ inter sacras*] Quoniam, ut Isidorus ait Orig. XVI. 14. 'dicunt per eam interrogari dæmones, et fugari.'

[h] *Alia pro stellis*] Solinus loc. cit. et Isidorus Orig. XVI. 12.

[i] *Phloginos*] Φλόγινος *flammeum* sonat, χρυσίτης *auri colorem igneum.*

venitur in Ægypto. Phœnicitis[k] ex balani similitudine appellatur: Phycitis,[l] algæ. Perileucos[m] fit ab ora gemmæ 7 ad radicem usque candido descendente. Pæantides,[n] quas quidam gemonidas 8 vocant, prægnantes fieri et parere dicuntur, mederique parturientibus. Nam tales[o] in Macedonia juxta monumentum Tiresiæ inveniuntur, specie aquæ glaciatæ.9

LXVII. Solis gemma[p] candida est, et ad speciem sideris

assimulata. Male recentiores editiones, *assimilata.* Quæ vox Latina non est. De ochra Attica, silive Attico, dictum supra XXXIII. 56. φλόγινος autem dicitur, quasi *flammeus.*' Brotier. *ostreæ Atticæ assimilata* Gronov. et vulgg. *ochræ A. assimilata* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ostraciæ assimilata* cod. Dalec. —7 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *filo ab ora gemmæ* Vet. Dalec. *filio gemmæ* al. vett. ap. eund. *filo ab ore gemmæ* edd. vett. et Gronov.—8 'Corrupte Editio princeps, *gemmonicas.* Inde emendatum, *gemonicas.* Mss. Reg. 5. 6. *geannidas.* Melius, ut puto, Ms. Reg. 1. in Indice, *Pæantides, sive geanides.* Pæantides autem sunt aëtitæ, *les Pierres d'aigle;* de quibus sæpe dixi.' *Brotier.*—9 Cod. Dalec. *talis, &c. invenitur, specie glaciata.*

NOTÆ

j *Ochræ Atticæ assimilata*] Hoc est, sili Attico, de quo dictum est XXXIII. 56. Prius legebatur, *ostreæ Atticæ,* ridicule. Mss. omnes, *ostraciæ.* Isidorus Orig. XVI. 4. mendose, *ocreæ.*

k *Phœnicitis*] Φοίνιξ *palmulam* quoque significat, hoc est, palmæ fructum, quem et balanum seu glandem vocant.

l *Phycitis*] Φῦκος, *alga.*

m *Perileucos*] Περίλευκος, *circumductum in orbem candorem* indicat.

n *Pæantides*] Pæaniten lapidem appellat Solinus cap. 9. p. 27. Marbodeus, 'Peaniten,' cap. 51. 'Gignitur in Macedum regione lapis Peanites, Fœminei sexus referens imitando labores: Sed quibus ex causis dubium: nam tempore certo Concipit, et parit, et parientibus auxiliatur, Ultima quas vexat dubii discriminis hora.' Mss. omnes, *Peantides.* Forte a Macedoniæ regione Pæonia *Pæonides* appellandæ. Quod ad alterum nomen spectat, non *gemonidas* Mss. codices, tum hoc loco, tum in Indice, sed *gæanidas,* repræsentant.

o *Nam tales*] Solinus loco citato.

p *Solis gemma*] Solinus iisdem verbis, cap. 37. p. 67. et Isidorus Orig. XVI. 10. Photius in Bibl. cod. CCXLII. pag. 1065. ex Damascio: Ἀλίτην δὲ λίθον ἔλεγεν ἑωρακέναι, οὐχ οἷον οἱ πολλοὶ ἑωράκαμεν, ἀκτῖνας διαφαίνοντα ἀπὸ τοῦ βάθους χρυσίτιδας, ἀλλὰ δίσκον ἡλιοειδῆ κείμενον μέσον τοῦ λίθου, σφαῖραν αὐτόθεν πυρὸς ὡς ἰδεῖν· ἀπ' αὐτῆς δὲ τὰς ἀκτῖνας ἐκθρώσκειν, ἕως ἐπὶ τὴν ἴτυν· εἶναι γὰρ σφαιροειδῆ καὶ ὅλον τὸν λίθον. *Solarem etiam lapidem ait se vidisse, non qualem multi vidimus, radios ex sese aureos emittentem, sed Solis effigie discum in medio lapide esse, et inde globum ignis videri, ab eoque radios exsilire usque ad circumferentiam: esse enim globosum integrumque lapidem.*

in orbem fulgentes spargit radios. Sagdam [1] [q] Chaldæi adhærescentem navibus inveniunt, prasini coloris. Samothracia insula ejusdem nominis gemmam dat nigram, ac sine pondere, ligno similem. Sauritin [r] in ventre viridis lacerti arundine dissecti [2] tradunt inveniri. Sarcitis [s] bubulas carnes repræsentat.[3] Selenitis [t] ex candido translucet melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, redditque eam in dies singulos, crescentis minuentisque numeris: nascitur [4] in Arabia.[u] Sideritis [v] ferro similis, litigio illata discordias facit: quæque nascitur in Æthiopia Sideropœ-

CAP. LXVII. 1 *Sagadam* cod. Dalec. Mox, *navibus habent. Invenitur* Vet. Dalec.—2 *Saurina venæ est terræ similis, hirundine dissecta* cod. Dalec.—3 Ita codd. Harduini et Vet. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *præsentat* Gronov. et vulgg.—4 Ita Harduin. ex codd. suis, Dalec. et Fuxen. item edd. Miller. Bipont. et Franz. *numero nascique putatur* Gronov. et al. vett. Mox, *similis etiam litigio interlata* cod. Dalec. *similis, illata litigia et discordias facit*

NOTÆ

[q] *Sagdam*] De sagda multo plura Solinus cap. 37. p. 66. et Isidorus Orig. XVI. 7. Marbodeus cap. 58. 'Difficilis gemmas super omnes Sagda repertu. Est autem morsu navi sic fixa tenaci, Quod nequit abrasa ligni sine parte revelli. Huic prasinus color est: regio, Chaldaica tellus.' Prasinus color idem, qui *porraceus viridisque: πράσινος.*

[r] *Sauritin*] Habet a *lacerto* nomen, quem σαῦρον vocant.

[s] *Sarcitis*] 'Ἀπὸ τῆς σαρκὸς, a *carne* nomen.

[t] *Selenitis*] Σεληνῖτις, a Luna, quæ Græce σελήνη. Refert hæc iisdem verbis Augustinus de Civit. Dei XXI. 5. Solinus cap. 37. p. 67. Isidorus Orig. XVI. 10. Marbodeus cap. 57. Priscianus in Periegesi, pag. 393. 'Atque Selenites, lunaris imagine lucis Qui decus et minuit proprii splendoris, et auget.' De lapide selenite Diosc. V. 159. sed oratione perobscura, atque, ut quidem suspicamur, mutila. Photius in Bibl. cod. CCXLII. pag. 1065. ex Damascio: Καὶ δὴ Σεβῆρος, ἀνὴρ τῆς 'Ρώμης Πατρίκιος, ἄλλα τε διηγεῖτο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνδιαιτούμενος, καὶ ὅτι λίθον ἐθεάσατο, ἐν ᾧ Σελήνης ἐγίνετο σχήματα, μεταμορφουμένης παντοῖα μὲν, ἄλλοτε δ' ἄλλα πρὸς ἥλιον αὐξομένης καὶ μειουμένης, καὶ ἐνόντα τῷ λίθῳ αὐτὸν τὸν ἥλιον· ὅθεν ἡ φήμη τοὺς τοιούτους λίθους καλεῖ συνοδίτας. *Severus Patricius Romanus tum alia multa narrabat, dum Alexandriæ degeret, tum se vidisse lapidem, in quo Lunæ effigies essent, varie formam mutantis, ad Solem crescentis, minuentisve: et in eodem lapide Sol inerat: quare ii lapides Synoditæ vocati*, quasi comites viæ. Συνοδικὴ σελήνη *Luna coiens* est. Apud Photium alia ejusmodi vide.

[u] *Nascitur in Arabia*] Isidorus et Marbodeus, locis citatis, *in Perside*.

[v] *Sideritis*] Σιδηρῖτις, a colore *ferri*. Solinus c. 37. p. 67. 'Siderites a contemplatione ferri nihil dissonat: verum maleficus quoquo inferatur, discordiam excitat.' Sic et Isidorus Orig. XVI. 14.

cilos, ex ea fit,[w] variantibus guttis. Spongitis spongiæ nomen repræsentat. Synodontitis e cerebro piscium est, qui synodontes[x] vocantur. Syrtides[5 y] in littore Syrtium, jam quidem et in Lucania inveniuntur, e melleo colore croco refulgentes: intus autem stellas continent languidas. Syringitis[z] stipulæ internodio similis, perpetua fistula cavatur.

LXVIII. Trichrus[1 a] ex Africa nigra est, sed tres succos reddit, a radice nitrum, medio sanguinem, summo ochram.[2] Telirrhizos[b] cinerei coloris aut rufi, candidis radicibus spectatur. Telicardios colore cordis. Persas, apud quos gignitur, magnopere delectat: muchulam appellant. Thracia[c] trium[3] generum est, viridis, aut pallidior, tertia sanguineis guttis. Tephritis[d] novæ Lunæ speciem habet curvatæ in cornua,[4] quamvis cinerei coloris. Tecolithos[e]

Vet. Dalec.—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Syrtitæ* Gronov. et vulgg. *Syrtites* al. ap. Dalec.

Cap. LXVIII. 1 '*Trichius* cod. Fortassis, *Trichilus*.' Dalec.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *nigrum, medio sanguineum, summo candidum* Gronov. et vulgg.—3 *Persæ ap. quos gig. eo magnifice delectati. Maculam appellant. Tragia trium* cod. Dalec. *maculamque appellant, &c.* Gronov. et vulgg. *muchut appellant* cod. Reg. Brot. 1. in Indice. Mox, *ac pallidior* Vet. Dalec.—4 Idem codex: *novem Lunæ species habet, et*

NOTÆ

[w] *Sideropœcilos, ex ea fit*] Hoc est, sideritidis alias quidem persimilis est, sed præterea variis est aspersa guttis, unde nomen σιδηροποικίλος.

[x] *Qui synodontes*] Συνόδοντες Græcis poëtis apud Athenæum lib. I. p. 5. et lib. VII. p. 322. Denticem Latine Gaza reddidit. Et denticem certe piscem cum aurata et mugile laudat Apicius IV. 2. p. 17. Italis *Dentale*: Massiliensibus *Dente*: in Gallia Narbonensi, *Marmo*. Sic Rondeletius V. 19. apud quem iconem piscis hujus vide.

[y] *Syrtides*] Solinus c. 2. p. 16. et Isidorus Orig. XVI. 13. totidem verbis. In Indice *Syrtitis*.

[z] *Syringitis*] Quicquid *fistulosum* est et cavernosum, σύριγγα Græci nuncupant.

[a] *Trichrus*] Τρίχρους a *triplici succo*, seu *colore*. Vide Notas et Emend. num. 30.

[b] *Telirrhizos*] Τελίῤῥιζος, quasi *perfecta radix*. Τελικάρδιος a similitudine *cordis absoluta*. Persæ barbarico nomine *muchulam*, (sic enim ex Indice rescribendum, pro *maculam*,) appellabant.

[c] *Thracia*] Sic libri editi hactenus, et Index ipse. At Mss. hoc loco *Tragia*, a τράγος, quæ vox *hircum* sonat.

[d] *Tephritis*] A colore *cinereo*: τέφρα Græce *cinis*.

[e] *Tecolithos*] Τηκόλιθος, *ab attenuan-*

oleæ nucleus videtur:[5] neque est ei gemmæ honos, sed ungentium[6] calculos frangit pellitque.

LXIX. Veneris crinis[f] nigerrimi nitoris continet speciem[1] rufi crinis. Veientana[g] Italica gemma est, Veiis reperta, nigram materiam distinguente limite albo.

LXX. Zanthenem in Media nasci Democritus tradit, electri colore, et si quis terat in vino palmeo, et croco, ceræ modo lentescere,[1] odore magnæ suavitatis. Zmilampis[h] in Euphrate nascitur, Proconnesio marmori similis, medio colore glauco. Zoranisceos[2] [i] in Indo flumine nascitur: magorum gemma esse narratur: neque aliud amplius de ea.

LXXI. (XI.) Est etiamnum alia distinctio, quam equidem fecerim, subinde variata expositione. Siquidem a membris corporum[1] habent nomina: hepatitis[2] [j] a jocinere: steatitis singulorum animalium adipe numerosa. Adadunephros,[k]

curvata cornua.—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *oleæ nucleo similis videtur* Gronov. et al. vett.—6 Ita codd. Dalec. Harduin. et recentt. *sed ægre meientium* Vet. Dalec. *sed sumentium* al. vett. *sed lingentium* Gronov. et vulgg.

CAP. LXIX. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Veneris crines n. n. continet in speciem* Gronov. et vulgg.

CAP. LXX. 1 Vet. Dalec. *lentescentem.*—2 Ita codd. Harduini, Dalec. et Fuxen. *Zmilaces ... Zoronisios* Gronov. et vulgg.

CAP. LXXI. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *corporis* Gronov. et vulgg.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum

NOTÆ

dis in vesica *calculis,* παρὰ τὸ τήκειν τοὺς λίθους. Lapidem Judaicum appellant Dioscorides v. 155. Aëtius II. 19. aliique. Vide Notas et Emend. num. 31.

[f] *Veneris crinis*] Solinus c. 37. p. 67. 'Veneris crinis nitet nigro, internis ductibus ostentans ruforum crinium similitudinem.' Isidorus Orig. XVI. 11. totidem literis atque apicibus Plinium transcripsit. In Indice, *Veneris crines.*

[g] *Veientana*] Iisdem verbis Solinus c. 2. p. 16. Pro *limite albo,* Isidorus loc. cit. dixit *albas intermicantes notas,* minus recte.

[h] *Zmilampis*] Sic Mss. omnes, Reg. 2. Colb. 3. Fux. Vet. Dalec. &c. Solino tamen, c. 37. p. 66. *Zmilanthis.* Isidoro Orig. XVI. 14. *Zmilianicius.* Libri hactenus vulgati, *Zmilaces.*

[i] *Zoranisceos*] Sic Mss. modo citati. Index, *Zoramea,* et *Zoronisceos.*

[j] *Hepatitis*] Ἧπαρ *jecur,* στέαρ *adipem* sonat.

[k] *Adadunephros*] Tergeminam hoc loco gemmam intelligimus: Ἀδάδου νεφρὸν, Ἀδάδου ὀφθαλμὸν, Ἀδάδου δάκτυλον, *Adadi renes, Adadi oculum, Adadi* denique *digitum.* Fuit autem

ejusdem oculus, ac digitus Dei: et hic colitur a Syris.[3] Triophthalmos cum onyche nascitur, tres hominis oculos simul exprimens.

LXXII. Ab animalibus [l] cognominantur, carcinias marini cancri colore, echitis viperæ, scorpitis scorpionis aut colore, aut effigie,[m] scaritis scari piscis, triglitis mulli, ægophthalmos [n] caprino oculo: item alia [1] suillo: [o] et a gruis collo [p] geranitis, hieracitis accipitris. Aëtitis a colore aquilæ candicante[2] cauda.[q] Myrmecitis [r] innatam repentis formicæ effigiem habet, scarabæorum cantharias. Lycophthalmos [s] quatuor est colorum, ex rutilo sanguinea: [3] in medio nigrum candido cingitur,[4] ut luporum oculi, illis per omnia similis. Taos [t] pavoni est similis, item aspidi quam vocari chelidoniam invenio.[5] [u]

edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Hepatites* Gronov. et vulgg.—3 Gronov. et al. ante Harduin. *ejusdem oculus dicitur: Deus et hic colitur Syris;* Vet. Dalec. *et ejusdem, &c.* cod. Dalec. *a Syris.*

CAP. LXXII. 1 'Pro *item alia*, Ms. *hemalia;* fortassis *hyalia*, ἀπὸ τῆς ὑός.' *Dalec.*—2 'Ms. *candidata:* leg. *candida.*' Dalec.—3 Cod. Dalec. *sanguineo.* —4 Cod. Dalec. *cingit.*—5 Vet. Dalec. *et testudini quam vocant cheloniam.* (alii ap. Dalec. *Aspiditen.*) *Rerum similitudo, &c.*

NOTÆ

Adadus unus e priscis illis Syrorum regibus, cujus Sacra Hebræorum Historia meminit. Hunc Syri ob merita consecratum in cœlitum numerum retulerunt. Immo Jovem ipsum, Solemve ab Assyriis eo signari nomine, auctor est Macrobius Saturn. I. 18. Etiam et Phryges, si fides Hesychio, divinis eum honoribus coluere: Ἀδαδοὺς θεός τις παρὰ Φρυξὶ καλεῖται, ἑρμαφρόδιτος. Vide Notas et Emend. num. 32.

[l] *Ab animalibus*] Quorum hæc videlicet nomina. Καρκῖνος, *cancer;* Ἔχις, *vipera;* Σκόρπιος, *scorpius;* Σκάρος, *scarus;* Τρίγλα, *mullus;* Αἴξ, *capra;* Γέρανος, *grus;* Ἱέραξ, *accipiter, &c.* Carciniæ lapidis meminit Isidorus Orig. XVI. 14. Echitæ Solinus c. 37. p. 67. 'Echites vipereas habet maculas,' et Isidorus loc. cit. ubi et scorpitæ mentio.

[m] *Aut colore, aut effigie*] Isidorus Orig. XVI. 14. 'et colore et effigie.'

[n] *Ægophthalmos*] Isidorus loco citato.

[o] *Item alia suillo*] Ὑόφθαλμος.

[p] *A gruis collo*] Sic libri omnes. Rectius tamen forte *colore*, nisi colli ipsius colorem intelligas, quod sane verum videtur.

[q] *Aquilæ candicante cauda*] E secundo aquilarum genere, de quo Plinius X. 3. ubi de aquilis: 'Secundi generis pygargus, albicante cauda.'

[r] *Myrmecitis*] Μύρμηξ *formica* est, κάνθαρος *scarabæus.* De myrmecite lapide totidem verba facit Solinus c. 37. p. 67. et Isidorus Orig. XVI. 14.

[s] *Lycophthalmos*] Isidorus loc. cit. Λυκόφθαλμος, *oculus lupi*, intelligitur.

[t] *Taos*] Isidorus loc. cit. Græce

LXXIII. Arenarum[a] similitudo est in hammochryso, velut auro arenis mixto. Cenchritis[b] milii granis velut sparsis. Dryitis e truncis arborum: hæc et ligni modo ardet. Cissitis[1] in candido perlucet hederæ foliis,[2] quæ totam tenent. Narcissitis venis et odore[c] distincta.[3] Cyamea nigra est, sed fracta ex se fabæ similitudinem parit. Pyren[4] ab olivæ nucleo dicta est: huic aliquando inesse piscium spinæ videntur. Chalazias[d] grandinum et candorem et figuram habet,[5] adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere suum frigus. Pyritis[e] nigra quidem, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Astrapiæ[f] in nigro[6] aut cyaneo, discurrunt e medio fulminis radii. In phlogitide[7][g] intus ardere quædam

CAP. LXXIII. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Dryites e runcis . . . Cissites* Gronov. et vulgg. *Dryites truncis, &c.* Vet. Dalec. *Dendrites truncis, &c.* Fuxen.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *collucet hederæ foliis* Gronov. et vulgg. *perlucet h. flosculis* Vet. Dalec.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *venis etiam hederæ distincta* Gronov. et vulgg. Mox, *fresæ fabæ* Vet. Dalec.—4 *Pyrene* cod. Dalec.—5 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *et colorem et figuram habet* Gronov. et vulgg. *et figuram et candorem habet* Fuxen. '*Chalaziæ grandinum candorem et figuram et adamantinam duritiem inesse narrant: etiam igni addito* Ms. Lego, *in ignem inditæ.*' Dalec.—6 Ita codd. Harduini et Fuxen. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Astrapiæ in candido* Gronov. et vulgg.—7 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *phlegon-*

NOTÆ

ταὼς *pavonem* sonat.

[u] *Quam vocari chelidoniam invenio*] Non habent has voces manuscripti codices, quos inspeximus.

[a] *Arenarum*] Iisdem ferme verbis Solinus c. 37. p. 67. et Isidorus Orig. XVI. 14.

[b] *Cenchritis*] Κέγχρος *milium* est. Δρῦς *quercus*, unde gemma δρυΐτις. Sed libri quidam *Dendritis* a δένδρον, hoc loco habent. Κίσσος, *hedera;* Κύαμος, *faba;* Πυρὴν, seu πυρήνη, *olivæ nucleus, &c.* In quibusdam Mss. *Pyrene.*

[c] *Narcissitis venis et odore*] Narcissi videlicet. Dionysius in Perieg. vs. 1031. ἀφεγγέα ναρκισσίτην vocat. Prius legebatur, *Venis etiam hederæ*, contra omnium codicum fidem.

[d] *Chalazias grandinum et candorem*] Sic Mss. omnes, non *colorem.* Sic et Solinus c. 37. p. 67. et Isidorus Orig. XVI. 10. et Marbodeus c. 18. Albertus denique de Mineral. p. 232.

[e] *Pyritis*] Ab igne, ἀπὸ τοῦ πυρὸς, quod ignis instar urit. Priscianus in Periegesi, p. 393. 'Necnon pyrites, digitos qui strictus adurit.' Meminere Isidorus Orig. XVI. 11. Marbodeus c. 50. Solinus c. 37. p. 67. 'Pyrites fulvus est, (lege *furvus,*) tenerique se vehementius non permittit: ac si quando arctiori manu premitur, digitos adurit.'

[f] *Astrapiæ*] Ἀστραπίαι ab ἀστραπὴ, *coruscatione*, seu *fulgetro.*

[g] *In phlogitide*] Solinus cap. 37. p.

videtur flamma, quæ non exeat. In anthracitide[h] scintillæ discurrere aliquando[8] videntur. Enhydros[i] semper rotunditatis absolutæ, in candore est lævis, sed ad motum fluctuat intus in ea veluti in ovis liquor. Polytrichos[9][j] in viridi capillatur, sed defluvia comarum facere dicitur. Sunt et a leonis pelle et pantheræ nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellavit chrysolithum aureus, chrysoprasum herbaceus, melleus melichrota: quamvis plura ejus genera sint.[10] Melichloros[k] est geminus,[11] parte flavus, parte melleus. Crocia,[l] croci.[12] Polia canitiem quandam sparti indicat: eandem duriorem nigra spartopolios. Rhoditis[m] a rosa est.[13] Melitis,[14] mali coloris. Chalcitis, æris. Sycitis,[15] fici. Ratio nominum non est in Borsycite,[16][n] in nigro ra-

tide Gronov. et al. vett.—8 Codd. Dalec. et Fuxen. *Anthracitæ scindiscurrunt aliquando et nigræ.*—9 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *veluti in ovis liquor. Polytrix* Gronov. et vulgg. *veluti novus liquor. Polytrix* cod. Dalec. *veluti ovi liquor. Polytrix* Vet. Dalec.—10 Cod. Dalec. *melichron, quamvis plura genera melichrorum sint.*—11 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Melichloros gemmus* Vet. Dalec. *Melichloron est geminus* Gronov. et vulgg.—12 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Crociam Croci* Gronov. et al. vett. *Crocias acropolita canitiem* Vet. Dalec. Mox, *Sardi indicat* Fuxen. Cardul. Constant. *Sardæ inducit* cod. Dalec. *sparsa inducit* Vet. Dalec.—13 Vet. Dalec. *Rhoditis rosæ:* alii vett. *R. rosei est.* '*τὸ est* deest in Vet. et sane redundat.' *Dalec.*—14 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Melites* Gronov. et vulgg. Mox, *Chalcitis aërei* cod. Dalec.—15 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Sicites* Gronov. et al. vett.—16 Cod. Dalec. *in his Borsycite;* margo edd. Dalec. et Gronov. *in Borosycite;* Dalec. *tu Bostrychite.* Mox, *in nigro ramo* Fuxen. Paulo post, *nec gemitc petra velut candidis . . . qua in hydromantia . . . Synochilide qua umbras . . . qua def. sub a. quæ cæ-*

NOTÆ

67. 'Phlogites ostentat intra se quasi flammas æstuantes.' Isidorus Orig. XVI. 13. 'Phlogites ex Perside est, ostentans intra se quasi flammas æstuantes, quæ non exeant.' Φλὸξ Græcis *flammam* sonat.

[h] *In anthracitide*] Ἄνθραξ est Græce *carbo*. Solinus c. 37. p. 67. 'Anthracias coruscat velut scintillantibus stellis.'

[i] *Enhydros*] Ἔνυδρος, *aquosus, madidus*. Nomen ex argumento. Vide Notas et Emend. num. 33.

[j] *Polytrichos*] Πολύτριχος, quasi *capillosa* gemma.

[k] *Melichloros*] Μελίχλωρος geminos in se colores colligit, μελιχρὸν videlicet, *melleum*, et χλωρὸν, *flavum*, seu *luteum*. Isidorus Orig. XVI. 7. 'Melichloros est bicolor,' &c.

[l] *Crocia*] Κρόκος, *crocum*, πολιὸς, *canum*, πολιότης, *canitiem* sonat. De sparto dictum est lib. XIX. sub initium. Glossæ: Σπαρτοπόλιος, *incanus*. Usus ea voce et Pollux lib. IV.

[m] *Rhoditis*] *Rhoditis* a ῥόδον, *melitis* a μῆλον, a χάλκος *chalcitis*, a σῦκον, hoc est, a *fico*, *sycitis*.

[n] *In Borsycite*] Et borsyciten et gemiten barbara esse vocabula indi-

mosa, candidis aut sanguineis frondibus: nec gemite, velut in petra candidis manibus inter se complexis. Ananchitide[o] in hydromantia[p] dicunt evocari imagines Deorum:[q] synochitide umbras inferorum evocatas teneri: dendritide[r] alba defossa sub arbore, quæ cædatur, securis aciem non hebetari. Et sunt multo plures, magisque monstrificæ, quibus barbari dedere nomina, confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dira mendacia.[17]

LXXIV. (XII.) Gemmæ nascuntur et repente novæ, ac sine nominibus: ut Lampsaci in metallis aurariis una inventa, quæ propter pulchritudinem Alexandro regi missa fuit,[1] ut auctor est Theophrastus.[a] Cochlides[b] quoque, nunc vulgatissimæ,[2] fiunt verius, quam nascuntur: in Arabia repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt septenis diebus noctibusque sine intermissione: ita omni terreno,[a] vitiosoque decusso,[3] purgatam puramque glebam, artificum ingenio varie distribui in venas, ductusque macularum,

[a] *Terreno pulvere adhærescente.*

ditur Vet. Dalec.—17 Idem Vet. *illorum mendacia.*
CAP. LXXIV. 1 *Lampsaci unam invenio in met. aur. repertam, quæ, &c. Alex. remissa sit* cod. Dalec.—2 Fuxen. *vulgatissimæ famæ.*—3 Idem cod.

NOTÆ

cat. *Borsycitis* quasi *Borosycitis* dici vult Turnebus Advers. I. 17. p. 18.

[o] *Ananchitide*] Sic Isidorus Orig. XVI. 14. inter superstitiosas gemmas: 'Ananchitide in necromantia dæmonum imagines evocare dicuntur: Synochitide umbras inferorum evocatas tenere dicuntur.' Turnebus Advers. I. 17. pag. 18. mavult *Anancitide*, ab ἀνάγκῃ, legi, hoc est, a *necessitate*: ut συνοχῖτις a *continendo*. Salmasius in Solinum, p. 1091. Ἀναγωγῖτιν, ἀπὸ τοῦ ἀνάγειν.

[p] *In hydromantia*] Sic Mss. omnes. Isidorus, *necromantia.*

[q] *Imagines Deorum*] Manium videlicet, sive inferorum.

[r] *Dendritide*] Δένδρον *arbor* est: inde gemma δενδρῖτις.

[a] *Theophrastus*] Libro περὶ λίθων. Ἐν Λαμψάκῳ δέ ποτ' ἐν τοῖς χρυσίοις εὑρέθη θαυμαστὴ λίθος, ἐξ ἧς ἀνενεχθείσης πρὸς σφύραν σφαγίδων γλαφυρὸν ἀνεπέμφθη βασιλεῖ, διὰ τὸ περιττόν. *Ac Lampsaci,* inquit, *in aurifodinis inventa est aliquando gemma admiranda, ex qua, cum ad malleum relata esset, sigillum sculptile missum est regi, propter præstantiam.* De Alexandro rege Plinius id accepit, quod fortassis verius de rege Persarum intelligendum fuit, qui βασιλεὺς apud scriptores Græcos κατ' ἐξοχὴν vocabatur.

[b] *Cochlides*] Κοχλίδες, a similitudine *cochlearum.*

quam maxime vendibili ratione sectantium:[c] quondamque tantæ magnitudinis fecere,[4] ut equis regum in Oriente frontalia,[d] atque pro phaleris pensilia facerent. Et alias omnes gemmæ mellis decoctu[5] nitescunt, præcipue Corsici: in omni alio usu acrimoniam[6] abhorrentes.[e] Quæ variæ sunt, et ad novitatem accedere calliditate ingeniorum contigit, ut nomen[7] usitatum non habeant, physes[f] appellant, velut ipsius naturæ admirationem in iis venditantes, cum finis nominum non sit, quæ persequi non equidem cogito, innumera ex Græca vanitate conficta.[8] Indicatis nobilibus gemmis, etiam plebeiis rariorum generum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud modo meminisse[9] conveniet, increscentibus varie maculis ac verrucis, linearumque interveniente multiplici ductu et colore, mutata sæpius[10] nomina in eadem plerumque materia.

LXXV. Nunc communiter ad omnium gemmarum observationem[1] pertinentia dicemus, opiniones secuti auctorum. Cavæ aut extuberantes viliores videntur æqualibus. Figura oblonga maxime probatur: deinde quæ vocatur lenticula:[g] postea cycloides[2][h] et rotunda: angulosis au-

terræ pulvere decusso; cod. Dalec. *terræ vitiosoque pulvere decusso.*—4 Vet. Dalec. *secantium . . . fuere.* Mox, Fuxen. *in Oriente phaleras facerent.*—5 Cod. Dalec. *gemmæ decoctæ.*—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *usu acrimonia* cod. Dalec. *usu acriora* Gronov. et vulgg.—7 Fuxen. et Vet. Dalec. *si nomen;* cod. Dalec. *varie ad nov. acc. cal. jug. contingit, ut nomen.* Paulo post, *in iis vendentes . . . non quidem, &c.* cod. Dalec.—8 Vet. Dalec. *innumeris et G. v. confictis.*—9 Fuxen. *immo etiam plebeis rariorum gen. dignas distinxisse satis erit. Illud modo meminisse.* Gronov. et al. ante Harduin. *Illud vero, &c.*—10 Ita cod. Dalec. Harduin. et recentt. *mutari sæpius* Gronov. et vulgg.

CAP. LXXV. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *observationes* Gronov. et al. vett.—2 Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[c] *Sectantium*] Forte, *secantium*, hoc est, polientium.

[d] *Frontalia*] Ornamenta equorum fronti, sive elephantorum, imponi solita. Occurrit vox ea et apud Livium. In Mss. Reg. Colb. et Fux. hæc brevius, *ut equis regum in Oriente phaleras facerent.* Sunt autem phaleræ quævis equorum ornamenta.

[e] *Acrimoniam abhorrentes*] Sic Mss. omnes. Editi, *acriora acrimoniam.*

[f] *Physes*] Φύσεις, *naturas,* seu naturæ opera.

[g] *Lenticula*] An a similitudine lentis aliqua? an ab affinitate cum vasis genere quodam, quod et lenticula appellatur, a figura lentis?

[h] *Cycloides*] Prius legebatur *cly-*

tem minima gratia.[3] Veras a falsis[i] discernendi magna difficultas: quippe cum inventum sit, ex veris gemmis[4j] in alterius generis falsas traducere. Sardonyches e ternis[k] glutinantur gemmis,[5] ita ut deprehendi ars non possit: aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio, sumtis omnibus in suo genere probatissimis. Quinimmo etiam extant commentarii auctorum, quos non equidem demonstrarim, quibus modis ex crystallo[l] tinguantur smaragdi, aliæque translucentes, sardonyx e sarda, item ceteræ ex aliis. Neque est ulla fraus vitæ lucrosior.

LXXVI. (XIII.) Nos contra rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, (quando etiam luxuriam adversus fraudes[1] muniri decet,) præter illa, quæ in principalibus quibusque generibus privatim diximus. Translucentes matutino probari censent: aut, si necesse est, in quartam horam:[m] postea vetant. Experimenta pluribus modis constant. Primum pondere, si graviores sentiuntur: post hæc, corpore. Fictitiis pusulæ in profundo apparent, scabritia in cute, in capillamento fulgoris inconstantia, et prius, quam[2] ad oculos perveniat, desinens nitor. Decussi fragmenti paulum, quod in lamina[n] ferrea teratur, efficacissimum ex-

clypeidos.—3 Ita codd. Harduini, Fuxen. et Vet. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *angulosis minima gratia* Gronov. et vulgg.—4 Vet. Dalec. *et veras gemmas.*—5 Fuxen. *gravatis glutinantur gemmis;* Constant. *grammatiis gemmis.* Gronov. et al. ante Harduin. *e cerauniis glutinantur gemmis.*

CAP. LXXVI. 1 Vet. Dalec. *fraudem.*—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Factitiis pustulæ....inconstantia, prius quam* Gronov. et vulgg.—

NOTÆ

peidos, tanquam a similitudine clypei. At displicet hybrida vox. Κυκλοειδὴς magis arrisit. In Mss. omnibus, *clitedos.*

[i] *Veras a falsis*] Hæc totidem verbis Isidorus Orig. XVI. 14.

[j] *Ex veris gemmis*] Ut ex electro amethystus, smaragdus e crystallo fingitur.

[k] *Sardonyches e ternis*] Vide Notas et Emend. num. 34.

[l] *Quibus modis ex crystallo*] Hoc est, ut Isidorus ait loc. cit. 'quibus modis pro lapide pretiosissimo smaragdo vitrum aut crystallus arte inficiatur, ut fallat oculos sub dolo quædam falsa viriditas,' &c.

[m] *In quartam horam*] Post Solis exortum scilicet: duabus ante meridiem horis.

[n] *Quod in lamina*] Sub lamina teratur. Nam quæ sunt sinceræ, in exiguum pulverem atteruntur.

perimento excusant [3] mangones gemmarum. Recusant similiter et limæ probationem. Obsidianæ [4] [o] fragmenta veras gemmas non scarificant.[b] [p] Fictitiæ [q] scarificationes candicantium fugiunt.[5] Tantaque differentia est, ut aliæ ferro scalpi non possint, aliæ nonnisi retuso, verum omnes adamante.[r] Plurimum vero in his [s] terebrarum proficit [6] fervor. Gemmiferi amnes sunt Acesines [7] et Ganges: terrarum autem omnium maxime India.

LXXVII. Et jam peractis omnibus naturæ operibus, discrimen quoddam rerum ipsarum atque terrarum facere conveniat.[1] Ergo in toto orbe, et quacumque cœli convexitas vergit, pulcherrima est omnium, rebusque [2] merito principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parensque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, servitiis, artium præstantia, ingeniorum claritatibus, jam situ ac salubritate cœli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, littoribus portuosis, benigno ventorum afflatu, (etenim contingit procurrentis [3] positio in partem utilissimam, et inter ortus occasusque mediam,) aquarum copia, nemorum salubritate,

[b] *Obsidianæ gemmæ fragmenta aliis gemmis poliendis non sunt idonea.*

3 Cod. Dalec. *recusant.*—4 *Obsidiani* Vet. Dalec.—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Factitiæ scarificationis candicantiam fugiunt* Gronov. et al. vett. *candicautia* Vet. Dalec. et Bud.—6 Vet. Dalec. *in his attribus proficit.*—7 *Oaxes* Vet. Dalec.

CAP. LXXVII. 1 Cod. Dalec. *convenit.*—2 Vet. Dalec. *omnibusque rebus.*—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *recurrentis* Gronov. et al. vett. *ex-*

NOTÆ

[o] *Obsidianæ*] De obsidiano lapide, sive gemma, dictum est XXXVI. 67.

[p] *Non scarificant*] Mss. omnes, ut sæpe monuimus, *scarifant.* Sic paulo antea Plinius cap. 65. ostracitidi 'duriori tanta inest vis, ut aliæ gemmæ scalpantur fragmentis ejus.' Unde 'scarificare' hoc etiam loco pro *scalpere* accipi non incommode forsan possit.

[q] *Fictitiæ*] Gemmæ scilicet fictitiæ falsæque, quia duritie carent, cælaturam refugiunt candicantium gemmarum, quæ veræ sunt ac prædurae, ut 'Asteria, difficilis ad cælandum,' supra cap. 47.

[r] *Omnes adamante*] Hodieque adamante in minutissimum pulverem cotrito ceteras gemmas poliunt gemmarii. Smyride quoque, de quo Diosc. Σμύρις λίθος ἐστὶν, ᾗ τὰς ψήφους οἱ δακτυλιογλύφοι σμήχουσι, *quo gemmas atterunt gemmarum scalptores.* Hesychius: Σμύρις, ἄμμου εἶδος, ᾗ σμήχονται σκληροὶ τῶν λίθων. Nostris, *de l'Emeri.*

[s] *Plurimum vero in his*] In scalpen-

montium articulis,[4] [t] ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli ubertate. Quicquid est, quo carere vita non debeat, nusquam est præstantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, juvenci. Ne equos[5] quidem in trigariis[u] præferri ullos vernaculis[v] animadverto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis cessit: et iis nunc in se gravida pro omni dote[6] varios succos et frugum pomorumque sapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabulosis, proxime quidem duxerim Hispaniam, quacumque ambitur mari.

currentis Vet. Dalec. *procurrentis* alii vett.—4 Vet. Dalec. *obstaculis.*—5 *Nec equos* Vet. Dalec.—6 Idem Vet. *pro solemni dote.*

NOTÆ

dis gemmis prius calfieri terebras decet.

[t] *Montium articulis*] Saltibus, colliculis.

[u] *In trigariis*] De ea voce diximus XXVIII. 52.

[v] *Vernaculis*] Italicis.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM XXXVII.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

1. CAP. I. *Profecto inter molles viros durasset cognomen Magni, si prima victoria sic triumphasses*] Sic totidem apicibus ac syllabis Reg. 2. Colb. 3. aliique Mss. Quibus verbis cum subsit sententia paulo reconditior, nec statim legentibus obvia, Pliniani interpolatores hactenus ita edidere: *Quam profecto*, vel *Quod profecto inter illos viros durasset, &c.*

2. Ibid. *Reipublicæ, et quæstoribus, qui oram maris defendissent, datum mille talentum : militibus singulis sena millia sestertium*] Nusquam grassata liberius, quam in hunc locum, editorum audacia : sic enim typi hactenus vulgati : *Reipublicæ datum mille talentum : legatis et quæstoribus, qui oras maris defendissent, H-S. bina millia : commilitibus singulis quinquaginta.* Quis unquam in Latina lingua *commilites* audiit? Nos exemplarium vetustissimorum integerrimorumque secuti sumus fidem, inprimis Reg. 2. et Colb. 3. in quibus totidem syllabis et apicibus locus hic exhibetur, quot repræsentamus: neque in iis modo, sed et in illis quos Budæus inspexit, de Asse lib. III. fol. 82. De portione certe præmiorum, quæ sunt militibus singulis distributa, ad eorum codicum fidem, quos secuti sumus, accedit auctoritas Appiani ac Plutarchi, a quibus illud ipsum memoriæ traditum est. Ille enim de Bellis Mithrid. pag. 252. iste in Pompeio, pag. 642. *viritim singulis collatas* aiunt *drachmas Atticas mille et quingentas*, καθ' ἕκαστον ἄνδρα χιλίας πεντακοσίας Ἀττικὰς δραχμάς. Sunt autem drachmæ seu denarii M. D. sena millia sestertium, ut liquet.

3. CAP. VII. *Primusque Pompeius lapides et pocula ex eo triumpho Capitolino Jovi dicavit : quæ protinus ad hominum usum transiere, abacis etiam escariisque vasis inde expetitis*] A codicum fide et conspirante consensu non discedimus, Reg. 2. Colb. 3. vetere Dalecampii exemplari, aliisque. Typi hactenus vulgati id exhibent solum : *Pompeius sex pocula:* insigni admodum interpolatione : nam e sex poculis abacos et vasa escaria, id quod statim affirmatur a Plinio, conflata unquam, aut conflari unquam posse, quis credat?

4. CAP. IX. *Oriens et hanc mittit, quoniam Indicæ nulla præfertur*] Sic Mss. Reg. 2. Colb. 3. aliique. Libri

hactenus editi, *sed Indicæ nulla præfertur*: male. Sententia est, etiam in Oriente gigni crystallum, idque vel ex eo argumento constare, quod vulgo crystallo Indicæ nulla præfertur.

5. Ibid. *Et in Lusitania nasci.... Ammaënsibus jugis*] Prius legebatur, *immensis jugis*. In Mss. Reg. 2. et Colb. 3. *Annensibus* et *Amnensibus jugis*. Salmasius in Solinum, pag. 407. *Lunensibus jugis* legi conjiciebat posse, quoniam, credo, Σελήνης ὄρος, *Lunæ promontorium* in Lusitania Ptolemæus agnoverit: satis audaci conjectura. Adjicit idem posse scribi *Anensibus*, ut de jugis intelligatur, unde Ana fluvius oritur, perinde quasi in Lusitania is, non in Hispania citeriore oriatur, ut diximus III. 2. pag. 288. Ammienses, sive Ammaënses in Lusitania populos novimus appellatos, IV. 35. Hinc juga Ammaënsia.

6. Ibid. *Ideo caloris impatiens, nonnisi frigido potui addicitur*] Libri hactenus vulgati, *nisi frigido potu abdicatur*. At Mss. Reg. 2. Colb. 3. aliique, ut edidimus. Adjuvat et Solinus cap. 15. pag. 36. de crystallo: 'Multus ad pocula destinatur, quamlibet nihil aliud quam frigidum pati possit.'

7. Cap. XI. *Affirmatur a Germanis ideo maxime appetitam provinciam: et inde advectos primum quos Græci macatos vocabant. Famam rei fecere proximæ Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum*] Nec syllabam, nec apicem quidem manuscriptis codicibus Reg. 2. Colb. 3. aliisque adjicimus aut detrahimus. Fecere id audacius, qui Plinium aut edidere primum, aut emendare deinde conati sunt. Parmensis editio: *Affertur a Germanis in Pannoniam, mox per provinciam. Inde Veneti primum quos Græci Henetos vocant, rei famam fecere. Proximæ Pannoniæ id accipientes circa mare Adriaticum.* Aliæ mox secutæ: *Affertur a Germanis in Pannoniam maxime provinciam. Inde Veneti primum, quos Græci Henetos vocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, &c.* Salmasius in Solin. p. 235. *Affertur a Germanis in Pannoniam, ideo maxime appetitam provinciam: et inde ad Venetos primum, quos Græci Henetos vocabant. Hi rei famam fecere proximi Pannoniæ, &c.* Quam ista nobis frigida, quam alieno loco posita videntur, *quos Græci Henetos vocabant!* et mox, *proximi Pannoniæ!* In Mss. ut apparet, nulla Venetorum mentio est, nulla apud Solinum, qui hunc locum exscripsit, cap. 20. pag. 40. Neque vero vocem hanc *macatos* deploratam nescimus: sed repræsentari tamen vel sic a nobis oportuit, quibus religio est vel latum unguem a codicum antiquorum fide desciscere: hanc enim omnes clare præ se ferunt. Et spes est fortasse fore ut ex iis vestigiis, quæ sincera vox ibi delitescat, felicior aliquis aliquando conjector eruat.

8. Cap. XII. *Ceterum attritu digitorum accepta caloris anima trahunt in se paleas, &c.*] In Mss. Reg. 2. et Colb. 3. *accepta vi caloris attrahunt, &c.* Tamen vulgatæ lectioni favet Isidorus, qui exscripsisse ad verbum integra fide hunc locum videtur Orig. XVI. 8. 'Vocari autem,' inquit, 'a quibusdam harpaga, eo quod attritu digitorum accepta coloris anima, folia paleasque .... rapiat, sicut magnes ferrum.' Mox vero, ubi prius legebatur, *ac folia arida, ac philyras, ut magnes lapis ferrum. Ramenta quoque ejus in oleo addita flagrant dilucidius, diutiusque, quam lini medulla*, eosdem secuti codices ad suum nitorem plane hunc locum restituimus, ut cuivis singula expendenti constabit.

9. Cap. XV. *Ceteris pallor argenti, et in auro nonnisi excellentissimo natales. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum ... Unum ex iis vocant cenchron, &c.*] Libri hactenus editi insulse, *ceteris pallor gentis*. Alii, *pal-*

lor ingens, reponere nitebantur. Reg. 2. et Colb. 3. *ceteris pallidior argento et auro.* Salmasius in Solinum, pag. 1094. *ceteris pallidior ad argentum, et in auro . . . natales*, ut hæc ad Arabicum adamantem referantur, de quo proxime antea sermo fuit. Mox idem, *incudibus is deprehenditur, ita respuens ictum, &c.* Quæ sunt omnia a scriptoris mente admodum abhorrentia: nam Arabicum primum adamantem *similiter* atque Indicum *nasci* ante prodidit, hoc est, *non in auro, sed quadam crystalli cognatione:* ceterisque generibus communes deinceps dotes eas esse velle, palloris nimirum argentei, viriumque incudibus indomitarum, aperte prodit, cum subjicit, *Unum ex iis vocant cenchron*, ex iis scilicet generibus, quæ generatim modo complectitur, dotibus assignatis, quæ sunt omnibus iis communes. Errandi argumentum et causam Salmasio Solinus objecit, c. 52. p. 82. ubi posteaquam de Indico adamante dixit, Arabico neglecto, transiliit ad unum e reliquis generibus, de quo sic ille: 'Huic proximus, in excellentissimo auro deprehenditur, pallidior, ac magis ad argenti colorem renitens.' Quæ Salmasius ad Arabicum adamantem, quem Plinius Indico proximum facit, pertinere credidit. Sed adamantis genera Plinius, quam Solinus, plura agnovit: iste quaterna tantum: sena ille, ac diversa.

10. Ibid. *In Cypro vergens in aërium colorem*] Ita clare Colb. 3. In aliis *æreum*, errore minime dubio. Epiphanius de Gemmis, p. 230. Ὁ λίθος ὁ ἀδάμας ἐμφερὴς ἐστι κατὰ τὴν χροιὰν τῷ ἀέρι. Et p. 231. Ὃς ἦν ὁ δηλωθεὶς ἀδάμας, τὴν χροιὰν ἀερίζων. Hoc loco corruptis Plinii codicibus usum Solinum intelliges, qui et *æreum* legit et æreum adamantem commentus est, et Cyprum pro cupro, sive pro ære interpretatus est. 'Tertius,' inquit c. 52. p. 82. 'in venis cupri apparet, propior ad æream faciem.' Similemque alium subtexit errorem, cum eum quem Plinius sideriten dixit, quod ferrei sit coloris, ipse in ferrariis officinis colligi somniavit. 'Quartus,' inquit, 'in metallis ferrariis legitur, pondere ceteros antecedens,' &c.

11. CAP. XVIII. *Omnium horum etiamnum vitium, quod fellis colorem, aut æris habet*] Prius legebatur, *aut aëris.* Mss. Reg. 2. Colb. 3. Fux. alii, *acris olei* exhibent, credo mendose. Æris certe colos fellis est colori affinis. Et Marbodeus de Lapid. Pret. c. 54. de smaragdis: 'Sunt et qui venis nasci perhibentur in æris, Quos maculis vitiosa notat natura smaragdi.' Rubiginis æris habere viriditatem ait Albertus M. de Mineral. II. 2. p. 237. 'et qui in venis æris nascuntur, maculosos, quod admixturam habent cum illo lapide.'

12. CAP. XXI. *Atque in pretiosissimarum gemmarum gloria compositi, maxime inenarrabilem difficultatem dederunt*] Sic totidem apicibus syllabisque codices Mss. omnes, Reg. 2. Colb. 3. aliique: neque quicquam est ea oratione planius: nihil tamen obscurius, si libros hactenus vulgatos sequare, qui locum hunc sic temeratum prodigiose referunt: *Atque ideo eis pretiosissimam gloriam compositores gemmarum, et maxime inenarrabilem difficultatem dederunt.*

13. CAP. XXIII. *Radice nigra, aut cæruleum imitante, et ungue minium, incretum candore in minium transeunte*] Locum hunc interpolatores Pliniani in libris hactenus editis sic vitiarunt: *et unguem: creditum enim candido pingui, &c.* Reg. 2. Colb. 3. Vet. Dalec. ceterique: *et ungue minium creditum candido, &c.* Nos a Mss. codicum fide non discedimus, nisi qua vitiati ipsi merito credi possunt, *incretumque* pro *credito* scribimus, auctore Isidoro, qui Orig. XVI. 8. de sardonyche, ex hoc Plinii loco haud dubie epitomen faciens, ex sinceriore exemplari: 'Constat autem,' inquit, 'tribus coloribus:

subterius nigro, medio candido, superius mineo.' Marbodeus similiter de Lapid. Pret. cap. 56. de sardonyche: 'Tres capit ex binis unus lapis iste colores: Albus, et hinc niger est, rubeus supereminet albo.' Uterque, ut apparet, ungui, seu superiori et extimæ lapidis parti minii colorem assignat, mediæ sive intimæ candidum, quod minio subsit. Plinius ipse cap. 75. sardonychi tergeminum colorem adjudicat, nigrum, candidum, mininm.

14. Cap. xxv. *Carbunculi.... cum ipsi non sentiant ignes, ob id a quibusdam acausti vocati*] Prius legebatur, *apyroti vocati*. Parmensis editio, *apyrustæ*. Antiqua codicum veterum lectio, ipso Barbaro teste, *acrusti*: nos *acausti*, ἄκαυστοι scripsimus, Theophrasto auctore περὶ λίθων, p. 4. Ἄκαυστοι ὅλως, κ. τ. λ. Inanis Salmasii conjectura in Solin. p. 277. legentis, *pyropi*.

15. Cap. xxxiii. *Apud Sacas et Dahas*] Permutato verborum ordine in Reg. 2. et Colb. *Sacas apud Dahas* legitur. At in libris hactenus editis corrupte ex gemina voce una conflatur, *ac Asdatas*.

16. Ibid. *In Carmania*] Sic libri omnes vulgati, ut opinor, recte. Nihilominus Mss. omnes, *in Germania*. Quin et Solinus, cap. 20. p. 41. postquam de succino Germaniæ egit, 'In Germaniæ continentibus,' inquit, 'Callaica reperitur, quam gemmam Arabicis anteponunt.' Isidorus item Orig. xvi. 7. 'Nascitur in India, vel Germania, in rupibus gelidis, oculi modo extuberans.' Verum cum *equestres populos* harum gemmarum scrutatores Plinius paulo mox appellat, Carmanos potius quam Germanos quivis, credo, cordatus intelligat.

17. Cap. xxxvi. *Non translucet molochites, spissius virens, et crassius quam smaragdus*] Has postremas voces, *et crassius quam smaragdus*, adjecimus nunc primum, non solum admonitu codicum Reg. 2. Colb. 3. Fux. &c. sed et Isidori hunc locum ita reddentis, Orig. xvi. 7. 'Molochites spissius virens, et crassior quam smaragdus, a colore malvæ nomen accepit: in reddendis laudata signis. Nascitur in Arabia.' Solini pariter, cap. 33. p. 63. 'Et molochiten Arabs invenit, virentem crassius quam smaragdus, contra infantum pericula ingenita vi resistentem.' Sed et mox quoque ex eorundem codicum et auctorum fide addidimus, *Nascitur in Arabia*, quæ voces a libris omnibus editis aberant.

18. Cap. xxxix. *In sapphiris enim aurum punctis collucet cæruleis. Sapphirorum quæ cum purpura, optimæ apud Medos:.... Quæ sunt ex iis cyanei coloris, mares existimantur*] Hæc totidem syllabis apicibusque repræsentamus, quot sunt in codicibus Mss. Reg. 2. Colb. 3. Fux. et aliis: mire in libris editis hactenus interpolata: *Sapphirus enim et aureis punctis collucet. Cæruleæ et sapphiri, raroque cum purpura. Optimæ apud Medos, &c.* Quæ in hujus interpretatione loci Salmasius in Solin. pag. 132. σφάλματα committit, nec enumerare vacat, nec refellere. Sed neque Isidoro crede, Orig. xvi. 9. hunc Plinii de sapphiro locum ex depravatis exemplaribus describenti.

19. Cap. xl. *Causam nominis afferunt, quod usque ad vini colorem non accedunt: priusquam enim degustent, in violam desinit fulgor. Aliqua siquidem in illis purpura, non ex toto in igneum, sed in vini colorem deficiens*] Locum hunc integra fide ex Mss. Reg. 2. Colb. 3. Fux. et aliis repræsentamus. Prius legebatur: *Quod usque ad vini colorem accedens, priusquam cum degustet, in violam desinat: fulgorque quidam in illa purpuræ, non ex toto igneus, &c.* Nostris exemplaribus favet Isidorus, Orig. xvi. 9. 'Causam nominis ejus asserunt, quia sit quiddam in purpura illius, non ex toto igneum, sed vini colorem habens.'

20. Cap. xlvi. *Et quidam vini ac croci nitor, semper extremus in visu: sed purpura coronatus, et his pariter omnibus*] Prius legebatur: *Et quidam vini aureus nitor .... sed purpura coronatus, madere singulis videtur his, et pariter omnibus.* Ex interpolantium scilicet officina. In Mss. Reg. 2. Colb. 3. Fux. *vini aurei nitor:* cetera, uti edidimus. At vini aurei nitorem, vinumve aureum, qui viderit, requiro. Nos interim *vini ac croci* rescripsimus, indubitata emendatione, cujus auctor Solinus cap. 33. pag. 64. dum ex hoc Plinii loco epitomen facit: 'In pæderote,' inquit, 'congruit quicquid eximium est, quadam decoris prærogativa: crystallinum lucet, rubet purpura, in orarum extimis corona crocea, velut e liquido renidente: hac suavitate oculos afficit, visum illicit, detinet intuentes.'

21. Cap. li. *In Carmania nascens*] Sic libri omues editi. At Mss. ut cap. 33. sic et ista, *in Germania nascens.* Sic Plinii simius et transcriptor Solinus cap. 20. pag. 41. ubi postquam de succino Germaniæ disputavit, subjicit statim: 'Ceranniorum porro genera diversa sunt: Germanicum candidum est: splendet tamen cœrulo: et si sub divo habeas, fulgorem rapit siderum.' Marbodeus similiter cap. 22. de ceraunia: 'Crystallo similem Germania mittere fertur, Cœruleo tantum infertum, rutiloque colore.' Certior his omnibus auctor Albertus M. de Mineral. pag. 232. 'Iris,' inquit, 'lapis est crystallo similis, et est ut frequentius hexagonus. Dicit autem Evax, quod ex Arabia venit, et in mari Rubro nascitur. Nos autem invenimus maximam copiam borum lapidum in montibus Germaniæ, qui sunt inter Rhenum fluvium et Treverensem civitatem: et diversæ quantitatis omnes sunt hexagoni.'

22. Cap. liv. *Vocatur enim iaspachates*] Prius legebatur in Plinianis libris vulgatis, *passachates,* insulse. In Mss. Reg. 2. Colb. 3. aliisque, *psupsachates.* Nos certissima conjectura, *iaspachates* rescripsimus, non Aëtii modo, quem in prioribus Notis laudavimus, auctoritate nixi, sed et vetustioris, Orphei, iaspachaten describentis, et sardachaten, tit. Ἀχάτης, vs. 3. Πολλὰ μὲν οὖν ῥέα γ᾽ ἐστὶν Ἀχάτου χρώματ᾽ ἰδέσθαι· Ἐν γάρ οἱ δήεις δρόων ὑάλωπιν ἴασπιν, Σάρδια δ᾽ αἱματόεντα, καὶ αἰγλήεντα μάραγδον.

23. Cap. lvi. *Cappadocia in Phrygia nascitur, ebeni similis*] Sic totidem syllabis Mss. omnes. Qui Plinio edendo hactenus navarunt operam, cum gemmæ nomen esse Cappadociam non intelligerent, id quod ex Indice discere eos oportebat, ita scripsere: *In Cappadocia et in Phrygia nascitur, ebori similis.*

24. Ibid. *Circos, accipitri*] Subintellige, similis est, ex antecedente sententia. Libri omnes hactenus editi: *Circos pyris.* Turnebus Advers. xxviii. 36. pag. 1021. conjiciebat, *spiris,* hoc est, circulis, quod circum appellari gemmam intelligeret. At vocibus Græcis fere gemmæ omnes redduntur a Plinio, non Latinis. Mss. Reg. 2. Colb. 3. et alii, *Circos acapiri.* Unde indubitatam lectionem eruimus, *Circos accipitri.* Nam κίρκον ex accipitrum genere esse, qui cum vulpibus inimicitias gerat naturæ repugnantia, quis ignorat, qui Græcas literas vel labris ultimis degustarit?

25. Cap. lix. *Galactitis ex Nilo, colore lactis est ... Mittit eam et Achelous amnis*] Prius legebatur, *Galactites ex vivo colore lactis est.* Mss. *ex imo.* Nos certissima conjectura, *ex Nilo.* Auctor sic emendandi, Solinus primum, cap. 7. pag. 22. ubi de galactite: 'Quem post Nilum,' inquit, 'Achelous dat, nec alter alius.' Albertus M. de Mineral. pag. 232. 'Galactites lapis est similis cineri, et secundum plurimum invenitur in Nilo et Acheloo fluviis. Hic tritus dat

saporem lactis: et succus ejus in ore clausus turbat mentem,' &c. Isidorus Orig. XVI. 10. 'Mittunt eam Nilus et Achelous amnis,' &c. Marbodeus denique, cap. 31. 'Hunc mittit Nilus, producit et hunc Achelous. Hunc lapidem, cineri similem, Galactida dicunt. Lactis dat succum tritus, lactisque saporem. Sed turbat mentes, et clausus in ore liquescit.'

26. Ibid. *Gorgonia nihil aliud est, quam corallium: nominis causa, quod in duritiam lapidis mutatur. Emollit maria. Fulminibus et typhoni resistere affirmant*] Sic libri omnes, sive publici, sive conditivi. Ut inanis Salmasii emendatio videatur, ita legentis in Solinum, pag. 90. *in duritiam lapidis mutatur e molli marina*, quod nec Plinianam quoque orationem resipit, et aberrat a mente scriptoris. Expressit eam satis accurate Marbodeus de Lap. Pret. cap. de Corallio, quod esse idem cum Gorgonia Plinius ipse admonuit: 'Fulmina, typhonas, tempestatesque repellit, A rate, vel tecto.'

27. CAP. LXII. *Leucopœcilos candorem lineis ex auro distinguit*] Prius legebatur, *Leucopetalos candorem nivis ex aureo distinguit.* Reg. 2. et Colb. 3. *Leucopetilos*, ceteraque uti edidimus. In Indice, *Leucopœcilos*, quod nomen sincerum est, ex argumento candoris cum lineis ex auro alternati, ut variegata ποικίλος, seu multicolor gemma videatur.

28. CAP. LXIII. *Morochitis porracea, lacte sudat*] Ita rescripsimus ope codicum Reg. 2. Colb. 3. et Indicis, in quo *Morochites*, non, ut in libris vulgatis, *Meroctes*. Moroxus idem et Leucographis appellatur ab Aëtio de Re Med. II. 16. pag. 51. et a Galeno quoque: subviridis ipse quidem, sed ubi cote vel asperiore indumento teritur, aperte candicans. Codex Ms. Τῶν δὲ εἰς χυλὸν ἀναλυομένων, ἔστι καὶ ὁ κατ' Αἴγυπτον γινόμενος λίθος, ᾧ χρῶνται στιλπνοῦντες τὰς ὀθόνας, ὅν τινες μόροξον, οἱ δὲ λευκογραφίδα καλοῦσιν· ὑπόχλωρος γὰρ γενόμενος οὗτος, εἰ παρατριβείη ἀκόνῃ καὶ ἱματίῳ τραχυτέρῳ, λευκαίνει τὸν τόπον. Sic etiam Galenus de Fac. Simp. Med. lib. IX. pag. 255. Dioscoridi V. 152. Λίθος μόροχθος, ὃν ἔνιοι γαλαξίαν, κ. τ. λ.

29. CAP. LXVI. *Ponticarum plura sunt genera. Est stellata nunc sanguineis, nunc auratis guttis, &c.*] Prius legebatur, *atris guttis*. At Mss. Reg. 2. Colb. 3. Fux. et alii, *auratis*. In quibusdam etiam *aureis*. Solinus hunc locum exscribens, cap. 13. pag. 33. 'Mittit Pontus et gemmas,' inquit, 'quas a patria Ponticas diximus, genere diverso: quippe aliæ aureas, aliæ sanguineas habent stellas: et eæ quidem inter sacras habentur,' &c. Isidorus item Orig. XVI. 12. 'Ponticæ a Ponto dicuntur: genere diverso: nunc sanguineis, nunc auratis guttis micantes: aliæ habentes stellas: aliæ longis colorum ductibus lineatæ.'

30. CAP. LXVIII. *Trichrus ex Africa nigra est: sed tres succos reddit, a radice nitrum, medio sanguinem, summo ochram*] Prius legebatur: *a radice nigrum, medio sanguineum, summo candidum.* Nos sincera fide totidem syllabis apicibusque locum repræsentamus, quot sunt in Mss. Reg. 2. Colb. 3. Vet. Dalec. aliisque. Adjuvat ex parte Isidorus, Orig. XVI. 11. 'Tricuus,' inquit, (lege 'Trichrus') 'ex Africa nigra est: sed tres succos reddit: a radice nigrum, (scribe, 'nitrum:') medio sanguinem: e summo ocreæ,' lege 'ochræ.'

31. Ibid. *Tecolithos oleæ nucleus videtur .... sed ungentium calculos frangit, pellitque*] Sic Mss. omnes, Reg. Colb. vet. Dalec. aliique: a quibus discedunt libri hactenus vulgati, in quibus, *oleæ nucleo similis*, et mox, *sed lingentium* legebatur. Equidem non eo inficias, tritum hunc lapidem potumque, prodesse calculosis, cum id diserte proditum a Dioscoride intel-

ligam, v. 155. a Solino, cap. 37. pag. 67. Alberto M. de Mineral. pag. 229. Marbodeo de Lapid. Pret. cap. 60. Prisciano in Periegesi, pag. 393. aliisque: et linctu sive in ecligmate sumta medicamenta complura auxiliari ægris scio. Verum hoc loco, aut lingi commode dictum a Plinio, quod tritum hauriri potu oporteat, aut non *unguentium*, quod Mss. omnes præ se ferunt, defendi oportere, id vero pertinaciter nego. Secutus enim Necepson Plinius videtur, quem in Indice sæpius appellat: qui, ut refert Aëtius de Re Med. II. 19. pag. 51. tecolithum lapidem, quem et Judaicum, et Syriacum appellat, tritum ait potumque ex aqua calida renum quidem calculos pellere: sed ad vesicæ calculos inutile esse: subactum tamen ex aqua ad glutini consistentiam, atque abrasis pilis pubi applicatum, frangere ac comminuere ipsos vesicæ calculos. Sic ille ex Ms. Græco: *Ἔστι δὲ τῶν ἐν νεφροῖς συνισταμένων λίθων δραστήριος, ἀνιέμενος ἐπ' ἀκόνης, καὶ ποτιζόμενος δι' ὕδατος θερμοῦ· ἐπὶ δὲ τῶν ἐν κύστει λίθων οὐδὲν ἰσχυρὸν ἀνύει· ὁ δὲ Νεκεψώ φασι, περὶ τὴν κύστιν καὶ τὸ αἰδοῖον κατάχριε, καὶ τήκει τὸν λίθον τὸν ἐν τῇ κύστει.*

32. Cap. LXXI. *Adadunephros, ejusdem oculus, ac digitus Dei: et hic colitur a Syris*] Prius legebatur corruptissime: *Adadunephros ejusdem oculus dicitur: Deus et hic colitur Syris.* Sic triplex gemma in unicam conflabatur. In Reg. 2. *ejusdem oculus, digitus Dei, et hic colitur a Syris.* Nos adjecta vocula *ac* suum Plinianæ orationi nitorem sensumque reddidimus. Sic et Indicem hujusce loci refinximus: *Adaduncphros, Adaduophthalmos, Adadudactylos:* cum in Mss. legeretur admodum vitiose: *Adaduenepros, Adaduophthalmos, Adaduosoculus.*

33. Cap. LXXIII. *Enhydros semper rotunditatis absolutæ, in candore est lævis, sed ad motum fluctuat intus in ea veluti in ovis liquor*] Sic libri omnes editi. At in Mss. Reg. 2. Colb. 3. Vet. Dalec. ceterisque, *novus liquor.* Et sane nihil de ovo Solinus cap. 37. pag. 67. 'Enhydros exsudat,' inquit, 'ut clausam in eo putes fontaneam scaturiginem.' Nihil Isidorus, qui Solinum exscripsit, Orig. XVI. 13. Nihil denique Marbodeus de Lapid. Pret. cap. 28.

34. Cap. LXXV. *Sardonyches e ternis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi ars non possit: aliunde candido, aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio, &c.*] Prius legebatur, *Sardonyches e cerauniis.* Mss. Reg. 2. Colb. 3. *e granatis.* Alterum interpolantium conjectura, vitio amanuensium alterum temere oblatum. Nos *e ternis*, tum ex conjectura, quod sequantur proxime tergemini ii colores, qui simul glutinati sardonychem repræsentare dicuntur, tum auctore Isidoro, locum hunc Plinii exscribente, ex sincerioribus, ut apparet, exemplaribus, Orig. XVI. 14. 'Quippe cum inventum sit,' inquit, 'ex vero genere alterius in alia falsa transducere: ut sardonyches quæ trinis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi non possint: fingunt enim eas ex diverso genere, nigro, candido, minioque colore.' Et sane tres eos colores sardonychum proprios esse Plinius ipse admonuit cap. 23.

INDEX AUCTORUM

QUI VEL IN INDICE VEL TOTO OPERE A PLINIO APPELLANTUR.

A.

ACCIUS, sive, ut alii malunt, *Attius:* utramque scripturam approbant inscriptiones veteres apud Gruterum. Prænomen ei Lucius fuit. Floruit Olymp. CLX. anno U. C. DCXV. belli Numantini temporibus. Tragœdiarum scriptor haud ignobilis. Pacuvio seni, ipse 50. annis junior, sua scripta Tarenti recitavit. Laudatur Accius in Pragmaticis a Gellio XX. 3. p. 1110. quod opus illud ipsum est, quod a Plinio Praxidicum appellatur, tum in Indice lib. XVIII. tum cap. 55. ejusdem libri. Scripsit et Annales carmine, quorum Macrobius meminit Saturn. I. 7. p. 221. Horum librum XXVII. citat Festus, verbo ‘ Metelli.’

Accius Plautus. Vide *Plautus.*

Acta Triumphorum. Videntur esse eæ Tabulæ Consulares et Triumphales, quarum fragmenta extant apud Onuphrium Panvinium. Auctorem illarum sunt qui Verrium Flaccum putent, de quo nos inferius: etsi ille Tiberii principatu obiit.

Acta Populi Rom. Lib. VIII. cap. 61. Acta Senatus laudat Sueton. in Augusto, c. 5. Acta publica, in Caligula, c. 8.

Acta temporum Augusti. Lib. VII. cap. 11.

Adimantus. 'Αδείμαντος Straboni lib. XIII. p. 589. Patria Lampsacenus.

Ælius Stilo. Hominem doctum, et Varronis Magistrum appellat hunc Gellius XVI. 8. p. 883. et Sosipater lib. I. p. 64. Eum Cicero adolescens audivit. Prænomen ei Lucius fuit: cognomen duplex, teste Suetonio de Illustr. Gramm. c. 3. p. 119. Nam et Præconinus, quod pater ejus præconium fecerat, hoc est, præco fuerat, vocabatur: et Stilo sive Stylo, quod Orationes nobilissimo cuique scribere solebat. Meminit utriusque cognominis Plinius XXXIII. 6. Passim a Festo citatur.

Ælius. In Indice lib. XIV. et XV. et XIV. 15. tres Jurisconsulti simul a Plinio memorantur, Scævola, Ælius, Atteius Capito: quorum meminit Pomponius, Dig. I. tit. de Origine Juris. Sextus Ælius hic vocatur. Scripsit

Commentarios Juris Civilis, de quibus Cicero de Orat. lib. I. p. 332. Enniano præconio celebratur: 'Egregie cordatus homo Catus Æliu' Sextus.' Consul fuit cum T. Quintio Flaminio, anno U. C. DLVI. Laudatur a Plinio IX. 59.

Æmilius Macer. Veronensis poëta appellatur ab Hieronymo in Chron. Olymp. CXCI. an. 1. quo eum obiisse ait. Fuisse grandiorem ævo quam Ovidium, ex ipso Ovidio discimus, Trist. IV. 10. 43. 'Sæpe suas volucres legit mihi grandior ævo, Quæque nocet serpens, quæ juvet herba, Macer.' Unde et quæ scripserit, intelligimus. Opus de volucribus Ὀρνιθογονία appellabatur. Meminit Diomedes lib. I. p. 371. qui Ὀρνιθογονίας librum secundum laudat. Meminit et Nonius, verbo 'Picumnus:' ubi Theogonia perperam in quibusdam libris pro Ornithogonia scribitur. Theriaca Nicandri exemplo scripsisse, versus alter indicat. Cujus operis librum quintum citat Sosipater lib. I. p. 61. Sed præter ista scripsit Annales, quorum liber sextusdecimus laudatur a Prisciano lib. X. p. 895. Qui Æmilii Macri nomine circumfertur libellus, de virtutibus herbarum, fœtus est omnino suppositilius: cum et Plinium, et Galenum, et Oribasium, ac multo etiam recentiores laudet.

Æschines. In Indice lib. XXVIII. Medicus: ejusdem libri cap. 10. Atheniensis dicitur.

Æschrion. In Indice lib. VIII. de Agricultura scripsisse dicitur. Inter probatissimos Rei Rusticæ scriptores, quorum ignota sit patria, hunc reponunt Varro et Columella cap. 1. operis sui. Ad eum Hipparchus libros tres Enarrationum ad Arati Phænomena inscripsit. Αἰσχρίων ἐν ἑβδόμῳ τῆς Ἐφεσίδος laudatur a Tzetze in Lycophr. pag. 101.

Æschylus, Tragœdiis suis, quarum hodieque supersunt aliquæ, notissimus. Atheniensis fuit. Floruit Olymp. LXXXI. circa Marathoniæ pugnæ tempora.

Agatharchides, Cnidius a patria cognomento dictus. De eo multa Photius in Biblioth. cod. 213. p. 548. Olympiade circiter CL. floruit. Historiæ Asiaticæ, ab eo libris X. conscriptæ, meminere Photius et Diodorus Sicul. lib. III. p. 149. Egit etiam de rebus Europæis, libris omnino XLIX. teste eodem Photio, et Athenæo lib. IV. p. 168. et lib. VII. p. 297. Item de collectione admirabilium ventorum, et de Troglodytis libros quinque: librum singularem de Mari Rubro: aliaque a Photio recensita. Est et alius Agatharchides Samius, cujus librum IV. περὶ λίθων, *de Lapidibus Pretiosis,* laudat Plutarchus de Fluminibus, p. 1153. Librum secundum Rerum Persicar. idem Plut. in Parallelis p. 305. Quartum Stobæus Serm. XLVIII. p. 171.

Agathocles. Babylonius fuit: ætatis incertæ. Res Cyzicenorum literis mandavit: unde et Cyzicenus ipse est appellatus ab Athenæo lib. XII. p. 515. Meminit illius et Festus, verb 'Roma,' aliique. Sed est præter hunc Agathoclem, et alius

Agathocles Chius, Rei Rusticæ scriptor, de quo apud Varronem et Columellam honorifica mentio, de Re Rust. I. 1. A Plinio laudatus in Indice lib. VIII. alibique passim. Citatur et Ἀγαθοκλῆς ἐν τῷ περὶ διαίτης, a Schol. Nicandri in Theriac. p. 29. Est et Agathocles Milesius, qui librum scripsit de Fluminibus, teste Plut. de Flum. lib. I. p. 1161.

Aglosthenes, contracte sic appellatus a Polluce IX. 6. p. 437. Ἀγλωσθένης pro Ἀγλαοσθένης: in Plinianis libris hactenus corrupte Æglosthenes et Ædosthenes dictus. Historiam Rerum Naxicarum conscripsit, ut auctor est Hyginus in Poët. Astron. lib. II. cap. de Arcto minore, fol. 58. et cap. de Aquila, p. 67. Incertæ ætatis scriptor.

Agriopas. Olympionicas scripsisse dicitur: tum in Indice lib. VIII. tum cap. 34. ejusdem libri. In codicibus Mss. quos vidi, tum in Indice, tum libri octavi cap. proxime appellato, Acopas modo, modo Copas scribitur: atque ita retinent vetustæ editiones omnes usque ad Gelenium, qui suorum codicum fide Agriopam se dicit rescripsisse. Erit igitur Doricum nomen, Ἀγριώπας, ut Γοργώπας, pro Ἀγριωπὸς, Γοργωπός.

Agrippa, cui prænomen Marcus Vipsanius fuit, Augusti Cæsaris amicus et gener. Orbem terrarum in tabula spectandum proposuisse dicitur a Plinio III. 3. quam ipse secutum se profitetur.

Agrippina Claudii. Cæsaris illa Germanici et Agrippinæ Marco Agrippa natæ filia, Augusti proneptis, Cn. Domitii primum, et Passieni, tum Claudii Imp. conjux: mater Neronis. Meminit illius commentariorum de Vita sua, Tacitus Annal. IV. p. 118. et Plinius VII. 6.

Alcæus, qui Alcaico carmini nomen dedit: cujus 'minaces Camœnas' appellat Horatius IV. Od. 9. 7.

Alexander Magnus. Hujus Ephemerides sive Diarium citat Plutarchus in ejus Vita p. 706. Epistolas idem, p. 688. Libros de Herbis vetus interpres libri Physico-medici, qui Kiranidum Kirani Persarum regis falso inscribitur, p. 2. Circumfertur ejusdem Epistola ad Aristotelem de Mirabilibus Indiæ.

Alexander Polyhistor. Vide *Cornelius Alexander*.

Alfius Flavius, Cestii auditor, M. Senecæ æqualis, Tiberii temporibus floruit, ut liquet ex Controversia XIV. p. 127. De bello Carthaginiensi scripsisse, auctor est Festus, verbo 'Mamertini,' p. 8.

Amometus. De Attacoris Indiæ populis editum ab eo volumen Plinius testatur VI. 20. Eundem a Memphi ad Isidis fontem navigasse, Antigonus Carystius Hist. Mirabil. c. 164. Meminit ejusdem Ælianus de Animal. XVII. 6. et Sotion in Excerptis de Fluminibus et Fontibus, p. 140.

Amphilochus Athenæus, a Varrone et Columella cap. 1. operis sui, inter probatissimos Rusticæ Rei scriptores nominatur. Edidisse de Avena et Cytiso volumen, auctor est Plinius XVIII. 43.

Anacreon Teius poëta dictus ex urbe Ioniæ Teo. Floruit Olymp. LXII. ut scribit Euseb. in Chron. Scripta ejus omnia, si Odaria quædam exceperis, quæ extant hodieque, injuria temporum perierunt. Laudat Anacreontem *ἐν τῷ περὶ Ῥιζοτομικῆς, in libro de Re Herbaria*, Nicandri Scholiastes in Theriacis, pag. 28.

Anaxilaus. De eo Hieronymus in Chron. p. 154. 'Anaxilaus,' inquit, 'Larissæus, Pythagoricus, et Magus, ab Augusto Urbe Italiaque pellitur.' Medicus insignis fuit, qui ludicra quædam faceret, non maleficis artibus, sed arcanis quibusdam viis, quæ causæ ignaros rei novitate stupidos detineret. Refert ex iis quædam Plinius XXVIII. 49. et XXXV. 50. Anaxilai Παίγνια

Antigenes. Et hic a Plutarcho loco proxime citato inter scriptores Rerum Alexandri M. nominatur.

Antigonus Cymæus. Patria ei Cyme Æolidis fuit: unde cognomen. A Varrone et Columella de Re Rust. I. 1. inter scriptores Rei Rusticæ annumeratus. Est et alter ejusdem nominis

Antigonus, quem de toreutice, hoc est, de cælatoria arte, scripsisse auctor est Plinius in Indice l. XXXIII. Carystius ille est, cujus extant Historiarum Mirabilium Collectanea. Hunc περὶ πινάκων, hoc est, *de Tabulis* pictorum, scripsisse Laërtius in Chrysippo, p. 209. de Pictura Plinius idem XXXV. 36. de arte sua, hoc est, de Statuaria, idem XXXIV. 19. de Historia Italica Festus, verbo 'Romam:' de aliis denique alii fortassis tradiderunt.

Antipater. Lucius Cælius Antipater dictus est: certus Romanæ Historiæ auctor, inquit Valer. Max. I. 7. p. 54. Lucii Crassi magister, inquit Cicero in Bruto, p. 545. scripsit historiam ad L. Ælium Stilonem, Varronis magistrum, quam tanti fecisse M. Brutus dicitur, ut ex ea Epitomen fecerit. Auctor Cicero Epist. ad Attic. XIII. 8. p. 399.

ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΣ ἐν τῷ περὶ ζώων laudatur a Schol. Apollonii ad lib. II. vs. 89 qui ab illo diversus est; est enim ille *Antipater*, quem inter externos scriptores laudat Plinius in Indice lib. VIII. qui totus est de animalium Historia: Panætii, de quo sæpe Tullius, magister: Tiberio Graccho æqualis, Patria Rhodius.

Antistius, Labeo cognominatus. Scripsit Commentaria juris Pontificii, quæ Festus citat. Proconsulem Narbonensis Provinciæ fuisse, auctor est Plinius XXXV. 7. Oblatum ab Augusto Consulatum aspernatus est, quo studiis plurimum operam daret, ut scribit Pompon. Digest. I. tit. 2. Orig. Juris, § 47. ubi eum quadringenta volumina (alii *quadraginta* legunt ex Gellio XIII. 10. p. 671.) reliquisse testatur. Libros ejus XV. de Disciplinis Etruscis, aliosque, citat Fulgentius de Prisco Sermone, n. 4. Hujus arbitrio legendum Senatum Augustus permiserat, inquit Dio lib. LIV. p. 531.

Antisthenes. Non ille quidem Laërtio notus, aliisve scriptoribus: sed ab iis omnibus, qui eodem censentur nomine, plane diversus: quem de pyramidibus Ægypti scripsisse Plinius est auctor XXXVI. 17. de cujus ætate dicemus in Butorida.

Antonius Castor, vir Græcus, sed quod Romanos diligeret, civitate donatus, et Philoromæus appellatus. Deiotari Galatarum Regis, pro quo orationem habuit ad Cæsarem Tullius, filiam duxit. Scripsit de Nilo, *de Temporum Ignoratione*, τὰ Χρονικὰ 'Αγνοήματα, uti ex Apollodoro discimus lib. II. de Diis, p. 75. Romana etiam Instituta cum Pythagoricis contulit, teste Plutarcho in Quæst. Rom. p. 266. Et de Plantis edidisse volumina aliquot, ex Plinio ipso conjicimus, XX. 66.

Apelles, quem laudat Plinius in Indice lib. XXXI. et XXXII. Medicus is est, Thasius a patria cognominatus, cujus meminit et Galenus de Antidotis II. 8. pag. 910. et κατὰ γένη, V. 14. pag. 799. Hunc Gesnerus in Bibliotheca cum Apelle pictore male confundit, quando hunc Thasium facit: quem errorem secutus est et Reinesius Var. Lect. II. 6.

Apelles alter Cous a patria dictus, pictor fama insignis, cujus Vita, Scripta, Picturæ a Plinio XXXV. 36. prolixe narrantur.

645. *De Coronis et Unguentis*, περὶ Στεφάνων καὶ Μύρων, librum scripsit, unde Myronides est appellatus apud Athen. lib. xv. p. 691. Ex ejus libro *de Unguentis* Plinius multa transcribit xiii. 2. ut ibi diximus in Notis. Is est fortassis, quem a patria Memphitem appellat Cælius Aurel. iii. 8. fol. 274.

Apollonius Pitanæus, in Indice lib. xxix. a Pitane Laconici agri oppido cognomen accepit. An ille sit Apollonius, quem ἐν πρώτῳ τῶν Ὑπομνημάτων citat Apollonii Schol. ad i. 430. haud satis compertum.

Apollophanes Medicus, et idem fortasse Vates, cujus Comœdias laudat Athenæus lib. iv. p. 114. et lib. xi. p. 485.

Aquila, cui Julius prænomen fuit. Scripsit hic de Cultura Vitium librum singularem teste Columella, inquit Simlerus in Epitome Gesneri: sed Julium Atticum, credo, voluit dicere: nam de Julio Aquila ne γρῦ quidem apud Columellam. De Etrusca Disciplina scripsisse auctor est Plinius in Indice lib. xi.

Aratus, Solensis e Cilicia fuit, natus Olymp. circiter cxxiv. Scripsit Phænomena et Astrologica. In Medicina quoque quæ ad Anatomen et Compositionem Theriacorum attinent: Ὀστολογίαν, *de Ossibus;* Ἰατρικὰς Δυνάμεις, *de Medicis Facultatibus;* Διοσημείας, *de Ostentis:* Ἀνθρωπογονίαν, *de Hominum Generatione;* aliaque, quæ commemorat auctor ipsius Vitæ, quam Petavius edidit, p. 268. et 410. in Uranologio. Arati Κανόνα laudat Achilles Tatius in Phænom. cap. 19. p. 138.

Archelaus Rex, Cappadociæ nimirum, ut auctor est Plinius xxxvii. cap. 11. et 25. ubi quæ ex Archelao refert de Gemmis, ex eo libro depromta esse certum est, quem περὶ Λίθων, *de Lapidibus*, scriptum ab eo ait Plut. de Flumin. p. 1153. In nummo vetere, ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΑΡΧΕΛΑΟΥ. ΦΙΛΟΡ .... hoc est, Φιλορωμαίου, quod et aliis ante eum Cappadociæ regibus, Ariarathi et Ariobarzani, attributum cognomen fuisse, alii ante nos viderunt: Archelao, nos primi in eo nummo deprehendimus.

Archelaus, de quo Plinius in Indice lib. xxviii. quem Scholiastes Nicandri ad Theriaca p. 38. laudat ἐν τοῖς διφυέσι, hoc est, in libro de iis quæ sunt ancipitis naturæ, quo ex libro refert ea quæ ad murænarum coitum cum serpentibus attinent. Scripsit et Epigrammata ad Ptolemæum regem, de mira animalium natura, ut auctor est Antigonus Carystius Histor. Mirab. p. 23. ubi hunc fuisse patria Ægyptium docet: atque ab eo proinde diversum quem Χεῤῥονησίτην fuisse Athenæus ait lib. ix. p. 409. ubi eum laudat in Ἰδιοφυέσσι, hoc est, in eo opere quo agit de rebus quæ singulis in locis propria gignuntur.

Archibius. Scripsit ad Antiochum Regem, teste Plinio xviii. 70. Laudatur a Galeno κατὰ γένη, v. 14. p. 798.

Archidemus Medicus. Hujus extant capita aliquot de Mulomedicina, inter Veterinariæ Medicinæ scriptores Basileæ editos an. 1537.

Archimachus. Conscripsit hic rerum Euboicarum libros, quorum tertium citat Athenæus lib. iii. p. 264. et Clemens Alex. Strom. lib. i. Itaque de patria sua scripsit; Straboni enim lib. x. p. 465. Ἀρχέμαχος ὁ Εὐβοεὺς appellatur. Ætatis incertæ.

Archimedes, Syracusius, Arithmetices, Geometriæ, atque Astronomiæ peritia insignis; de quo alii satis multa.

Archytas Tarentinus, inter scriptores Rei Rusticæ Varroni et Columellæ

Arruntius, sic enim in inscriptionibus antiquis scribitur, et apud Dionem lib. LVIII. p. 638. Λούκιος Ἀῤῥούντιος. De eo Seneca Ep. CXIV. p. 484. 'Arruntius,' inquit, 'vir raræ frugalitatis; qui historias belli Punici scripsit, fuit Sallustianus, et in illud genus nitens,' &c. Vixit Augusti principatu, cujus judicio dignus ipse Arruntius principatu fuit.

Artemidorus Ephesius. Vixit is Olymp. CLXIX. ut Marcianus Heracleotes testatur in Periplo, p. 97. Terras descripsit, et maris περίπλουν libris undecim, ut idem Marcianus docet p. 31. qui eos redegit in Epitomen. Ipse scripsisse dicitur ἐπιτομὴν τῶν γεωγραφουμένων, a Scholiaste Apollonii ad Argon. III. 858. Artemidorum Ephesium lib. VIII. Γεωγραφουμένων laudat Diod. Sic. Bibl. lib. III. p. 149.

Artemon Medicus, in Indice lib. XXVIII. et cap. 2. ejusdem libri.

Asarubas, qui forte *Asdrubas,* vel *Asdrubal* vocandus, laudatur a Plinio, tum in Indice lib. XXXVII. tum cap. 11. ejusdem libri. Plinio ipsi coævus, ut ipse testatur, loco proxime notato.

Asclepiades Medicus, quem nonnulli crasso errore cum Asclepiade Myrleano confundunt, qui Ptolemæi Evergetis ætate vixit. Hic quem Plinius laudat VII. 14. 20. 22. 23. 24. 26. et 29. Prusiæus ex Bithynia fuit, Philophysicus cognominatus, Pompeii M. temporibus, teste Strabone lib. XII. p. 566. et Plinio ipso XXV. 3. Fuit is primum Rhetor, sed a Rhetorica postea ad Medicinam transiit, teste Plinio XXVI. 7. ubi plura de eo. Hinc 'eloquens Medicus' dicitur Ciceroni de Orat. lib. I. p. 283. qui se eo medico et amico usum esse gloriatur. Librum scripsit de tuenda sanitate, cujus Celsus meminit I. 3. p. 4. 'Multarum rerum,' inquit idem Celsus IV. 4. 'quas ipsi quoque secuti sumus, auctor bonus.' De dando vino volumen, quod a Plinio laudatur XXIII. 19. Ejusdem libros de hydrope laudat Cælius Aurel. III. 8. et alios alibi passim. Hujus denique ad Mithridatem scripta volumina de medicis rebus, auctor est Plinius XXV. 3.

Asclepiades qui Τραγῳδούμενα scripsit. Hunc Tragilensem fuisse, ex Tragilo Thraciæ oppido, prope Cherronesum, et Macedoniam, ac libris sex scripsisse *τὰ τραγῳδούμενα, ea quæ in tragœdiis decantantur,* auctor est Stephanus, verbo Τράγιλος. Meminere præterea Asclepiadæ *ἐν τοῖς τραγῳδουμένοις* Athenæus lib. X. p. 456. Harpocration in Δυσαύλης, p. 90. Hesychius in Ῥήσαρχος, p. 814. et Schol. Apollonii ad II. 328.

Asclepiodorus. Est in Indice lib. XXXV. qui totus est de picturæ laude. Hunc igitur suspicor fuisse pictorem illum in symmetria admirabilem, quem Plinius laudat cap. 36. libri illius. De sua arte scripserit is fortassis aliquid, quod et alii fecerunt.

Asconius Pedianus, a Pedia gente, in quam qui primus est adoptatus, ita vocatus est. In vet. inscript. apud Gruter. p. 987. PEDIANVS: etsi Suidas et alii Græci aliquando Παιδιανὸς scribant. Fuit is Virgilio familiaris, a quo audierat se fixisse crucem Grammaticis illo versiculo: 'Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.' Hujus extant Commentarii in Orationes Ciceronis. Serius quam oportuit ejus obitum ponit Hieronym. in Chron. dum ad an. Vespasiani VII. sic loquitur: 'Q. Asconius Pedianus scriptor historicus clarus habetur, qui LXXIII. ætatis suæ anno captus luminibus, XII. postea annis in summo omnium honore consenescit.' Obierit igitur is anno Domi-

ab eodem, verbo 'Ocrem,' Tertius πινάκων, a Sosipatro lib. I. p. 108. Pudentis Grammatici discipulum se fuisse ipse profitetur in inscriptione vetere apud Gruter. p. 653.

Atticus Julius. Hunc sui temporis scriptorem, et Corn. Celso æqualem vocat Columella: eundemque ait I. 1. p. 13. de una specie culturæ pertinentis ad vites singularem librum edidisse.

Atticus Pomponius. Huic Titus prænomen fuit: idem post adoptionem Q. Cæcilius Pomponianus Atticus vocatus. Ciceronis familiaritate notissimus. Scripsit de virorum illustrium imaginibus, teste Plinio XXXV. 2. Citantur ejus Annales ab Asconio Pediano in Orat. Cicer. in Pison. p. 6.

Augustus Cæsar. Scripsisse eum de Vita sua libros XIII. auctor est Suetonius in Augusto: unde decerptum illud quod Plinius refert II. 23. etsi id quidem non aperte Plinius significet: sed ex Bæbii Macri verbis agnoscitur apud Servium in Georg. I. eadem ex eo opere narrantis. Hosce commentarios rerum suarum ad Agrippam et Mæcenatem inscripsit, teste Plutarcho in Cicer. p. 887. et in Antonio p. 947. Scripsit et Breviarium totius imperii, de quo idem Suetonius cap. ult. Notitiam imperii posterior ætas vocasset. Ex ejus commentariis compositionem medicam exscribit et laudat Plinius Valer. de Re Med. I. 18. Librum Epistolarum D. Augusti, quas ad Caium nepotem suum scripsit, laudant Quintilianus I. 6. p. 60. Gellius XV. 7. p. 807. Plin. XVIII. 38.

B.

Bæton, Βαίτων Athenæo lib. X. p. 442. dimensor itinerum Alexandri, cui comes fuit, in eo libro quem inscripsit, Σταθμοὶ τῆς Ἀλεξάνδρου πορείας, *Stationes Expeditionis Alexandri.*

Bacchius Milesius, Varroni et Columellæ laudatus inter scriptores Rei Rusticæ, I. 1. Idem fortassis, ac Herophileus ille medicus, quem Hippocratis libros Epidemiorum, et obscuriora loca Commentariis illustrasse, auctor est Galenus Comm. I. in l. VI. Hippocr. Epidem. tomo IX. p. 354.

Basilis. Inter eos qui Æthiopiæ mensuram literis consignarunt hic annumeratur a Plinio VI. 35. Ab Agatharchide de Rubro Mari c. 31. apud Photium in Bibl. p. 1360. cod. 250. inter eos qui orientis loca descripserunt, Βάσιλις, καὶ Ἑκαταῖος, κ. τ. λ. Denique ex ejusdem libro secundo Rerum Indicarum nonnulla refert Athenæus lib. IX. p. 390.

Bassus Calpurnius, sic enim in vetustis omnibus Inscript. legitur apud Gruter. non uti vulgo *Calphurnius.* Laudatur in Indice Pliniano lib. XVI. et sequentium.

Bassus Julius. Vixit hic Augusti temporibus: ac licet homo Latinus, Græce tamen de Re Medica scripsit, teste Dioscoride in Præfat. in qua Βάσσος ὁ Ἰούλιος, non ὁ Τύλιος vel Τυλαῖος, uti et apud Epiph. adv. Hæres. I. 3. ubi ejus Bassi meminit, inter insignes medicos, legi oportere viderunt ante nos eruditi. Julius Bassus a Scribonio laudatur in Compos. 29.

Berosus. Non Mosis ille temporibus, ut quidam statuunt, sed Alexandri M. æqualis, ut docet Eusebius lib. X. Præpar. p. 493. Scripsit Babylonica sive Chaldaica, hoc est, de patria sua libris tribus, teste Tatiano contra Græ-

cos, p. 184. quos libros dicavit Antiocho τῷ Θεῷ, qui Soteri successit, teste eodem Eusebio. ' Astrologia enituit, atque ob divinas prædictiones Athenienses ei publice in gymnasio statuam inaurata lingua statuere,' inquit Plinius VII. 37. ' Berosus, qui Belum interpretatus est,' inquit Seneca Natur. Quæst. III. 29. p. 876.

Bion Solensis, a Solis Ciliciæ oppido, natali solo, nomen habet. Laudatur a Plinio in Indice lib. V. et VIII. Æthiopica conscripsit, et est quintus ejusdem nominis apud Laërtium in Bione lib. IV. p. 111. Historicum vocat Plutarchus in Theseo, p. 12. Fortassis ab eo diversus est et natali solo et disciplina, quem Plinius, patria non appellata, περὶ δυνάμεων, hoc est, *de Virtute* et Usu Herbarum, scripsisse ait in Indice lib. XXVIII.

Bocchus Cornelius. Laudat hunc inter auctores haud pœnitendos Solinus c. I. p. 9. Ætas incerta.

Bœus, qui hactenus in Plinianis libris *Boëtus*, *Boëtius*, et *Boëthus* perperam est appellatus. Nam ex Athenæo lib. IX. p. 393. et Antonio Liberali, in Metamorphosi, Fab. V. veram ejus nominis scripturam didicimus, cum ab iis Βοῖος ἐν ὀρνιθογονίᾳ non semel laudetur. Citatur a Plinio X. 3. ubi de aquilis agit, et in Indice ejusdem libri, qui totus in avibus describendis versatur.

Botrys Medicus. Atheniensis hic fuit, ut auctor est Plinius in Indice lib. IV. Βότρυος compositiones medicas laudat Galenus lib. III. κατὰ τόπους, I. p. 403.

Bruti Epistolæ laudantur a Plinio XXXIII. 12. Ab Ovidio ex Ponto I. 1. 23. ' Antoni scripta leguntur: Doctus et in promtu scrinia Brutus habet.' A Diomede lib. I. p. 383. et a Prisciano lib. IX. p. 863.—' Anteferre has solitus olim Platonis ipsius Demosthenisque scriptis Marcianus quidam traditur, apud Photium in Bibl. cod. CLVIII.' *Ed. sec.*

Butorides. Habet hic locum l. XXXVI. Plinianæ Historiæ c. 17. inter scriptores duodecim, qui de pyramidibus Ægypti literis aliquid mandarunt: quibus in recensendis cum rationem temporum servare Plinius videatur, licet existimare Butoridem, Antisthenem, Demetrium, Demotelem, nec Ptolemæo Lathuro antiquiores esse, cujus principatu floruit Alexander Polyhistor qui hos antecedit, nec rursum Tiberio Cæsare juniores, cujus ætate Apion vixit, qui postremo loco recensetur. Græcis Βουτορίδης et Βουτρίδας hic appellatur.

Bythus Dyrrachenus. Salmasius p. 27. Exercit. in Solin. mallet legi *Bithum*, quale nomen est gladiatoris apud Horat. Verum hanc scripturam esse sinceram docet inscriptio vetus Albæ reperta, quam Reinesius recitat, Epist. XLI. p. 352. CHIAE. TI. CLAUDIUS. BYTHUS. BENE. MERIT. TRIBUIT. Laudatur a Plinio in Indice lib. XXVIII. et c. 23. ejusdem libri.

C.

Cæcilius Medicus, inter externos scriptores positus in Indice lib. XXVIII. idem inter Latinos ascitus, casune an jure aliquo haud scio: Achæus certe, quantum conjicio, fuit. Καῖκλον pro Καικίλιον contracte Athenæus vocat lib. I. p. 13. ac libros Halienticῶn scripsisse refert: Commentarios, Plinius ipse, XXIX. 27.

Cæcina, sic in vetustis Inscriptionibus legitur, non uti vulgo scribunt, *Ce-*

cinna. De Etrusca disciplina, ut Plinius ait in Indice lib. II. volumen edidit: ex quo nonnulla de fulguribus recitat Seneca Natur. Quæst. II. 56. p. 858. cum hoc elogio: 'Facundus vir,' inquit, 'qui habuisset aliquod in eloquentia nomen, nisi illum Ciceronis umbra pressisset.'

Cælius. Vide *Antipater Cælius.*

Cæpio Tiberii principatu vixit. Scripsit de floribus et coronamentis.

Cæsar Dictator, in Indice lib. XVIII. Græce is dicitur, ut Tarrutius fecit, Astrologicum studium illustrasse. Ideo, credo, Græce maluit quam Latine, quod in eo Astrologiæ studio familiariter uteretur Sosigene, homine Ægyptio Græce perito, non item Latine. Macrobius Saturn. I. 16. p. 269. 'Julius Cæsar,' inquit, 'siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Ægyptiis disciplinis hausit.' Ex hoc opere Cæsaris permulta de ortu siderum et occasu Plinius refert lib. XVIII. An commentarii de Bello Gallico, qui sub ejus nomine vulgo circumferuntur, illius sint, an Julii Celsi, lis est inter criticos. Priscianus tamen Cæsari adjudicat, lib. VII. p. 770.

Cæsennius. In Indice lib. XIX. dicitur κηπουρικὰ scripsisse, hoc est, *de Re Hortensi.* At qui illius meminisset, præter Plinium, reperi adhuc neminem. Animus aliquando fuit *Cæsennium* in *Cæsellium* mutare, cujus Commentarii Lectionum Antiquarum citantur a Gellio II. 16. p. 147. et III. 16. p. 256. sed religio deinde fuit contra omnium codicum, quos vidi, fidem ire.

Calippus, Græce Κάλιππος, Cyzicenus a patria cognominatus apud Censorinum, c. 18. Astronomus antiquissimus, cujus apud Geminum mentio in Elementis Astronomiæ, c. 6. et Ptolemæum de Apparentiis p. 93. apud Petavium in Uranologio, ubi Calippi observationes in Hellesponto factæ narrantur.

Callicrates, in Indice lib. V. Geographica scripsisse videtur.

Callidemus, in Indice lib. IV. Laudatur a Solino, c. 11. p. 30.

Callimachus, patria Cyrenæus, vixit ad Ptolemæi Evergetæ tempora: scripsit κτίσεις, sive *Origines* Insularum et Urbium: de Rebus in Peloponneso et Italia admirandis: de Piscibus: de Ventis: *de Avibus,* περὶ ὀρνέων, cujus operis meminit et Isaac. Tzetzes in Lycophr. p. 82. et Schol. Apollonii ad I. 1040. de Orbis Terrarum Fluminibus, aliaque multa quæ ex Suida peti possunt, p. 1360. Edidit præterea hymnos, qui hodieque extant. De Asiæ fluminibus edidisse volumen, auctor est Schol. Apollonii ad I. 1165.

Calliphanes, in Indice lib. III. et VII. ac VII. 2. Scripsit τὰ γεωγραφούμενα.

Callisthenes. Patria hic Olynthius fuit, teste Æliano Hist. Anim. XVI. 3. Aristotelis auditor idem et consobrinus, teste Laërtio in Theophrasto, p. 123. scripsit libros decem rerum a Græcis gestarum, teste Diodoro Siculo lib. XIV. p. 325. et Athenæo lib. X. p. 452. De radicum herbarumque viribus, ut auctor est Epiphanius adv. Hær. I. 3. Ejusdem Macedonica laudat Stobæus Serm. XLVIII. p. 171. et Plutarchus in Parallelis, p. 307. Thracica, idem p. 313. Metamorphoses, idem p. 306. et Stobæus loc. cit. p. 172. Persica, Suidas tomo II. p. 717. in Σαρδαναπάλους: Strabo lib. XVII. p. 813. libros de rebus gestis Alexandri. Denique Callisthenes ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ Περίπλου laudatur ab Apollonii Schol. ad I. 1040.

Callistratus. Laudatur a Plinio XXXVII. 12. et 25. quibus ex locis apparet scripsisse Callistratum περὶ λίθων, *de Lapidibus Pretiosis,* sive *de Gemmis.*

rectius *Chæristeus:* ab utroque loc. cit. annumeratus inter scriptores de agricultura.

Chares Mitylenæus, quem *Characem* pro *Charete* scripserunt hactenus Plinii editores in Indice lib. XII. Hunc de gestis Alexandri scripsisse auctor est Plutarch. in ejus Vita, p. 696. Cujus historiæ librum decimum laudat Athenæus lib. XII. p. 538. Χάρης a Græcis dicitur. De eo plura Suidas. Characem quidem non diffiteor historiarum Græcarum condidisse libros XL. in quibus, ut idem Suidas ait, Augusti Cæsaris facta narrantur, et Neronis, et successorum. Verum is, et Plinio junior, ut apparet, et Lampsacenus idem, non Mitylenæus fuit.

Chrysermus. Medicus hic fuit, cujus placita laudantur a Plinio XXII. 32. ab historico cognomine, patria Corinthio, de quo Plutarchus de Fluviis, pag. 1150. et Stobæus Serm. CLVII. p. 551. fortasse diversus.

Chrysippus Philosophus, qui natus Solis, Ciliciæ oppido, Cleantbis auditor fuit. Vitam illius scripsit Laërtius lib. VII. p. 207. Edita ab illo aiunt volumina DCCVII. Vixit Ptolemæi Evergetæ et Philopatoris ætate: obiit Olymp. CXLIII. ut Suidas refert. Libros ejus περὶ φύσεως laudat Plutarchus de Stoicor. Repugnant. p. 1045. aliaque opera.

Chrysippus Medicus, Erasistrati magister, ut Plinius ait, XXIX. 3. Galenus de Venæ Sectione contra Erasistr. c. 2. et Erasistratus ipse apud Laërt. lib. VII. in Chrysippo, p. 209. Vixit igitur is Alexandri M. et Ptolemæi Lagidæ temporibus: patria Cnidius fuit. Venæ sectionem improbabat. De brassica scripsisse scimus ex Plinio Laërtioque. Sed et opus integrum περὶ λαχάνων, *de Oleribus,* ab eo editum auctor est Scholiastes Nicandri ad Theriac. p. 39. Chrysippum alium ab eo diversum, Medicum pariter, sed Rhodium, laudat Scholiastes Theocriti ad Idyll. XVI. 128.

Cicero. Marcus Tullius, ille Romanæ facundiæ parens.—'Scripsisse librum de Admirandis a Plinio dicitur, XXXI. 8. et 38. De consiliis suis, a Boëtio, de Musica cap. 1.' *Ed. sec.*

Claudius Cæsar. Scriptas ab eo historias, auctor est Seneca in Ἀποκολοκυντώσει, p. 932. Suetonius in Claudio c. 41. et 42. historiam ait scribere illum aggressum in adolescentia, T. Livio hortante, Sulpicio Flavio etiam adjuvante: initium duxisse a Cæsaris cæde: reliquisse de hoc argumento XLIII. volumina: octo, de Vita sua: Epistolarum, unum: Τυῤῥηνικὰ item et Καρχηδονιακά, &c.

Cleemporus Medicus, in Indice prætermissus: laudatur autem XXII. 44. et XXIV. 101.

Cleobulus in Indice lib. IV. laudatur a Plinio: quamobrem scripsisse Γεωγραφούμενα videtur. Diversus certe ab iis quos eodem nomine fuisse appellatos prodidere Laërtius et Stobæus.

Cleophantus. Vini rationem ab eo illustratam ait Plinius XXVI. 8. De eo Celsus III. 14. agens de tertiana febri: 'Quidam ex antiquioribus medicis Cleophantus,' inquit, 'in hoc genere morborum, multo ante accessionem caput ægri multa calida aqua perfundebat, deinde vinum dabat: quod, quamvis pleraque ejus viri præcepta secutus est Asclepiades, recte tamen præteriit: est enim anceps.' Asclepiadem igitur antecessit ætate: Prusiæum intelligo, qui Mithridatis et Pompeii M. temporibus floruit. Idem a

scriptis, Latini Hippocratis nomen est adeptus. Laudat hunc eximie Columella II. 2. p. 42. Et Quintil. XII. p. 915. 'Cornelius Celsus,' inquit, 'mediocri vir ingenio, non solum de his omnibus conscripsit artibus, (historia scilicet, et eloquentia,) sed amplius etiam rei militaris, et rusticæ etiam, et medicinæ præcepta reliquit: dignus vel ipso proposito, ut eum scisse omnia illa credamus.'

Cornelius Nepos. Floruit Ciceronis temporibus, Augusti principatu obiit. Scripsit de Viris Illustribus: quem forte Exemplorum librum inscripsit: nam hujus operis liber quintus laudatur a Gellio VII. 18. p. 441. Chronicorum item primus ab eodem XVII. 21. p. 982.

Cornelius Valerianus.

Corvinus Messala, cui Valerius prænomen fuit, ex nobili Messalarum familia, 'orator nitidus et candidus,' ut Quintiliani verbis utar, X. 1. p. 752. 'et quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam.' Ut biennio toto ante obitum memoria omni defecerit, diximus VII. 24. Obiit extremis Augusti temporibus.

Cotta Messalinus, Messalæ oratoris, quo de proxime ante egimus, filius, a Plinio dicitur X. 27. Vide quæ de illo ibi diximus.

Crates Grammaticus, ab arte quam exercuit, idem a patria, Mallo Ciliciæ oppido, *Mallotes* appellatus, Μαλλώτης. 'Primus, quantum opinamur,' inquit Sueton. de Illustr. Grammat. cap. 2. p. 119. 'studium Grammaticæ in Urbem intulit Crates Mallotes, Aristarchi æqualis, qui missus ad Senatum ab Attalo Rege, inter secundum ac tertium Bellum Punicum, sub ipsam Ennii mortem,' &c. Laudat eum et Sextus Empir. advers. Math. c. 2. p. 10. Librum ejus quintum de Lingua Attica Athenæus lib. XI. p. 497.

Crates Pergamenus, a patria sic cognominatus, laudatur a Plinio VII. 2. Æliano Hist. Anim. XVII. 9. Κράτης ὁ ἐκ τοῦ Μυσίου Περγάμου.

Cratevas, a Dioscoride in Præf. ὁ Ῥιζοτόμος cognominatus, quam vocem explicabimus in Metrodoro. A Plinio item XXV. 4. Ab Epiphanio adv. Hær. I. 3. Scripsit de Plantis, quod opus Ῥιζοτομικὸν appellavit. Scholiastes Nicandri in Theriac. p. 32. Κρατεύας ἐν Ῥιζοτομικῷ. Hujus operis fragmenta quædam Græce edidit in opere de simplicibus Italico sermone a se conscripto Aloysius Anguillara, p. 27. et alibi. Alium ejusdem nominis Medicum multo vetustiorem, hoc est, Hippocratis ævo, fuisse scio. Hic Pompeii ætate vixit, quippe qui multas Mithridati, ut auctor est Plinius loc. cit. herbas ascripserit.

Cremutius. Vide *Cordus Cremutius.*

Critodemus Astrologus. Hujus Apotelesmatica extare in Bibliotheca Cæsarea Viennæ, cod. 141. auctor est P. Lambecius lib. VII. p. 284.

Criton. Hunc in Imperatorum ædibus Medicum fuisse, libros quatuor τῶν κοσμητικῶν, hoc est, eorum quæ ad ornatum corporis attinent, scripsisse, refert Galenus κατὰ τόπους, I. 3. p. 341. et 342.

Ctesias, patria Gnidius, Medicus Artaxerxis: cujus historici fidem laudat Aristoteles Hist. Animal. VIII. 28. Plutarchus, in Artaxerxe, aliique elevant. Excerpta Persicarum Indicarumque rerum, quas ille scripsit, extant apud Photium plurima, in Bibl. LXXII. Indicas scripserat libro singulari: Persicas, voluminibus tribus et viginti. Librum primum τῶν περιόδων laudat

circa Olymp. LXXX. Hippocrati æqualis. Scripta ab eo Laërtius enumerat lib. IX. p. 249. Cosmographica, Geographica, Historica. Agricolationem attigit. De Chamæleone scripsisse Plinius ait XXVIII. 29. quod opus tamen a Laërtio prætermissum. Ejus liber, qui inscribitur περὶ λοιμῶν ἢ λοιμικῶν κακῶν, laudatur a Gellio IV. 13. p. 303. a Columella XI. 3. p. 390. Is, quem Γεωργικῶν appellavit, a Fulgentio Mythol. l. III. c. de Peleo, p. 145. liber φυσιολογουμένων. De opere, quod Χειροκμήτων erat inscriptum, diximus XXIV. 102. Plurima Doli Mendesii commentaria, ὑπομνήματα, quibus continebantur curationes medicæ diversæ, sub ementito Democriti nomine apparuisse conqueritur Columella de Re Rust. VII. 5. p. 262. Sed ibi legendum, *Boli.* Sic enim Suidas in litera B: Βῶλος Δημοκρίτειος φιλόσοφος, ἱστορίαν καὶ τέχνην ἰατρικήν· ἔχει δὲ ἰάσεις φυσικὰς, κ. τ. λ. Et postea, Βῶλος Μενδήσιος appellatur. Suidas genuinos Democriti partus duos agnoscit, p. 680. quorum alter inscriptus esset, Μέγας διάκοσμος, alter περὶ φύσεως κόσμου. De Democriti peregrinationibus Plinium ipsum vide XXV. 5.

Demodamas. Milesius a patria cognominatus apud Stephanum, verbo Ἄντισσα. Citatur a Plinio VI. 18. ubi perperam *Demonax* scribitur. Hunc se maxime sequi in itineribus Alexandri describendis Plinius profitetur. Librum de Halicarnasso edidisse dicitur ab Athenæo lib. XV. p. 682. a quo Halicarnasseus vocatur.

Demostratus. Senatorem Romanum vocat Ælianus XV. 19. a quo passim alibi laudatur. Δαμοστράτου (nam et sic quoque ea vox effertur) ἁλιευτικῶν, sive *de Piscatione*, meminit, præter Ælianum, Sosipater apud Photium in Bibl. cod. 161. p. 339. et Suidas p. 640. qui libros ait fuisse omnino XX. hoc de argumento. Additque scripsisse item *de Divinatione per Aquam*, περὶ τῆς ἐνύδρου μαντικῆς, aliaque plurima ad historiam spectantia. Oratorem vocat Plut. in Alcibiade p. 200.

Demoteles inter eos qui de pyramidibus Ægypti scripserunt numeratur XXXVI. 17. et 19. Tertullianus libro de spectaculis, c. 8. auctor est, de obeliscis quidpiam prodidisse literis Hermatelem nescio quem: quam quidem vocem depravatam esse conjicio, illumque hunc ipsum esse, quo de Plinius hoc loco agit: atque adeo *Demotelem* ibi rescribendum.

Diagoras medicus. Scripsit de Rebus Hortensibus, seu περὶ φυτῶν, *de Plantis.* Laudat hunc Dioscorides IV. 63.

Dicæarchus, Messenius e Sicilia fuit, Aristotelis auditor, teste Schol. Aristoph. in Pace, p. 716. et Suida p. 730. a quo etiam accipimus, id quod Plinius tradit II. 65. scripsisse eum dimensiones montium Peloponnesi: libros deinde tres de populis et civitatibus Græciæ: cujus operis meminit etiam Athenæus lib. XIII. p. 557. et Cicero ad Attic. II. 2. p. 45. et VI. 2. p. 171. Ipsius Geographiam extare Ms. in Bibliotheca Fuggerorum, ait P. Labbeus, in Nova Bibl. librorum Mss. p. 169. Sed quæ forte haud alia est quam illa ejus Ἀπογραφὴ τῆς Ἑλλάδος πρὸς Θεόφραστον, quæ edita est Augustæ Vindel. an. 1600. Dicæarchi Παναθηναϊκὸν laudat Schol. Aristoph. in Vespis, p. 467. Τριπολιτικὸν, Athenæus lib. IV. p. 140.

Dieuches Medicus, Διεύχης Galeno, Comment. II. in lib. Hippocr. de Natura Hom. tom. III. p. 137. et in Prooem. lib. VI. de Facult. Simp. Medic. p. 144. Scripsit de Brassica, et Θεραπευτικά. Laudatur et ab Athenæo Διεύχης ἰατρὸς

lib. I. p. 5. Ex Dieuchis Commentariis de parandis alimentis multa refert Oribasius lib. IV. p. 50. et alibi passim.

Dino Clitarchi pater, Περσικῆς πραγματείας historicus, cujus historiæ liber quintus ab Athenæo laudatur lib. XIII. pag. 609. et a Laërtio in Prooemio, pag. 2.

Diocles Medicus, idem Diocles Carystius, a patria, Eubœæ oppido Carysto, appellatus XXVI. 6. Medicorumque secundus post Hippocratem ætate ac fama. Hesychio in Συγκομιστὸς, p. 873. Διοκλῆς ὁ ἰατρός. Citatur liber ejus de Re Herbaria a Scholiaste Nicandri, in Theriac. p. 30. Διοκλῆς ἐν τῷ Ῥιζοτομικῷ. Ab Oribasio IV. 3. p. 48. liber de alimentorum præparatione. A Galeno de locis affectis, III. 10. p. 441. tom. 7. et a Cælio Aurel. Chron. I. 4. liber de passionibus et curationibus. Ab Athenæo lib. III. p. 110. liber primus de Tuenda Valetudine: lib. VII. p. 320. Ὑγιεινῶν, sive *Salubrium*, liber primus ad Plistarchum. Et l. XV. p. 681. περὶ θανασίμων φαρμάκων, *de Medicamentis Letalibus*. Ab Erotiano in Onomastico vocum Hippocr. tomo III. operum Galeni, p. 110. liber κατὰ τὸ ἰητρεῖον, *de Officina Medendi*. Ab aliis denique alii. Extat Dioclis Carystii Epistola ad Antigonum Regem, de morborum præsagiis, et extemporaneis remediis per hortensia, Latine reddita ab Antonio Mizaldo Medico, Paris. apud Feder. Morellum, 1573. Dioclis fragmentum insigne extat apud Galenum de Facult. Simp. Medic. II. 5. p. 34. et 35. ex eo opere, cui Archidami nomen inscripserat. Inter priscos maximosque medicos fuisse Dioclem, Celsus ait, VI. 5.

Diodorus Prienæus. Hunc sibi inprimis vindicasse agricolationis prudentiam, ait Columella I. 1. Varroni pariter et Columellæ inter scriptores Rei Rusticæ annumeratur. Diodori Periegetæ, ejusque operis *de Monumentis*, περὶ μνημάτων, meminit Plutarchus in Themist. p. 128.

‘ *Diodorus Syracusanus*. Citatur in Indice lib. III. et V. In toto opere nusquam apparet. Is, cujus Bibliothecam Historicam habemus, nullibi se Syracusanum vocat : immo lib. I. p. 5. Agyrium sibi solum natale dicit fuisse : ἡμεῖς γὰρ ἐξ Ἀγυρίου τῆς Σικελίας ὄντες.’ *Ed. sec.*

Diodotus Petronius. Utrius potissimum auctoritati standum sit de hujus scriptoris appellatione, an Dioscoridis qui Diodotum sejunxit a Petronio, diversosque scriptores existimavit, Pliniine potius qui quasi dedita opera hæc duo nomina tum in Indice, tum XX. 32. et XXV. 64. conjunctim legit, nec nisi unicum scriptorem his duobus nominibus repræsentari putat, haud proclive est statuere. Dioscoridem secutus est sane Epiphanius, adv. Hær. I. 3. sed transcriptoris tantum munere ibi perfunctus, non critici vel judicis : Πετρώνιος, inquit, Νίγερ, καὶ Διόδοτος, et quæ sequuntur, cum Dioscoride. Ut ut est, Ἀνθολογούμενα, hoc est, *Florilegia*, scripsisse Diodotus a Plinio dicitur XX. 32. Ἐμπειρικὰ c. 48.

Diognetus, Itinerum Alexandri dimensor appellatus a Plinio VI. 21. cum Bætone, quo de antea egimus.

Dion Colophonius. Varro et Columella I. 1. inter scriptores de Re Rustica hujus meminere.

Dionysius, de quo Plinius in Indice lib. IV. Non ille Periegetes est qui ab opere nomen accepit, idemque a patria, quæ Alexandria (Susianæ, non Ægypti) Alexandrinus dictus est ; is enim Augusti principatu floruit, id quod

tum ex ejus carmine, tum ex Plinii testimonio vi. 31. compertissimum est. Quem vero Plinius testem hic advocat, Alexandri M. expeditionum comes et scriptor fuit. Situs viresque gentium sub Ptolemæo Philadelpho literis consignavit, teste eodem Plinio vi. 21.

Dionysius Medicus, quem Plinius in partes advocat in Indice libri xii. et xxii. Patria huic in Asia Miletum fuit, unde Milesius Galeno cognominatus κατὰ τόπους, iv. 7. p. 437. et Apollonii Scholiastæ ad iv. 223. Dionysii medici meminit etiam Cælius Aurel. ii. 13. Idem libros Ἀργοναυτικῶν scripsit, teste eodem Apollonii Scholiaste ad iv. 1153.

Dionysius qui Magonem transtulit, Cassius Dionysius vocabatur, idem a patria Uticensis cognominatus. Magonis libros, quos Græca lingua libris xx. transtulit, Sextilio Prætori misit. Ita Varro et Columella i. 1. de Re Rust. Librum primum Ῥιζοτομικῶν Dionysii Uticensis Stephanus citat in Ἰτύκη. Nicandri etiam Scholiastes ad Theriaca p. 25. Διονύσιον laudat ἐν τοῖς Ῥιζοτομικοῖς.

Dionysius Sallustius. Vide *Sallustius*.

Diophanes, 'ex Dionysio Epitomen fecit,' inquit Plinius in Indice lib. viii. Nempe Magonis libros, quos Dionysius Uticensis transtulerat, libris xx. in sex libros ipse contraxit, ac Deiotaro regi dicavit. Horum sex librorum rursum Epitomen aliam libris quatuor confecit Asinius Pollio, teste Suida, verbo Πωλίων, tomo ii. p. 579. Meminere hujus Diophanis Varro et Columella de Re Rust. i. 1. Ille Nicæensem ab urbis natali solo, iste Bithynum a regione in qua Nicæa est, cognominat. Diophanes in Geoponicis x. 29. et alias sæpe citatur: et inter Veterinariæ medicinæ scriptores.

Diotimus Thebanus. Ille fortassis cujus librum quintum et lx. παντοδαπῶν ἀναγνωσμάτων, *omnigenarum lectionum*, laudat Stephanus, verbo Πασσαργάδαι. Vel Διότιμος ὁ γυμναστὴς, quem Theophrastus ait scripsisse de Sudoribus, opusc. de Sudor. p. 153.

Diyllus, perperam hactenus in Plinianis libris *Duillius* appellatus. Atheniensis fuit, Δίϋλλος Harpocrationi, verbo Ἀριστίων, p. 47. Librum ejus historiarum nonum laudat Athenæus lib. iv. p. 155. et lib. xiii. p. 593. Historiam contexuit usque ad Philippi Macedonis obitum. Diodor. Sicul. lib. xvi. p. 418. rerum Græcarum et Sicularum scriptos ab eo libros xxvii. refert.

Domitius Cæsar, sive *Domitius Nero*, cujus carmen in Poppæam laudat Plinius xxxvii. 12. et quem disertissime scribere carmina solitum ait Seneca Natur. Quæst. i. 5. p. 836.

Domitius Calvinus. Cn. Domitii Calvini mentio apud Festum in Fragm. p. 4.

Domitius Corbulo. Vide *Corbulo*.

Dorotheus Atheniensis. Laudatur a Phlegonte, Mirabil. cap. 26. Dorotheus medicus, cujus etiam scripta commendantur inprimis. Incerta ætas: nec multo id certius, num idem ille sit cujus librum sextum historiarum Alexandri laudat Athenæus lib. vii. p. 276. primum rerum Sicularum, Stobæus Serm. cxlviii. p. 511. quartum Italicarum, Eusebius lib. iv. Præpar. p. 157.

Dossenus Mundus, Poëta Comicus, Atellanarum scriptor haud ignobilis, cujus meminit Horatius Epist. ii. 1. 173. 'Quantus sit Dossenus edacibus

errantium inerrantiumque stellarum Sphæram libro uno comprehensam servari Mss. in Bibl. Strozziana, ait Labbeus in Bibl. Nova librorum Mss. p. 170.

Ennius poëta, Annalium libros XVIII. carmine scripserat, quos passim Charisius et Priscianus laudant.

Ephippus. Cumanus hic ortu fuit, Isocratis auditor. Historiarum libros scripsit XXX. Rerum admirabilium libros XV. aliaque quæ videre licet apud Suidam, p. 1110.

Ephorus, Cuma Æolidis civitate oriundus, Isocratis auditor: de quo Cicero de Claris Orat. p. 575. 'Isocratem,' inquit, 'in acerrimo ingenio Theopompi, et lenissimo Ephori dixisse traditum est, alteri se calcaria adhibere, alteri frænos.' Seneca minus paulo honorifice Natur. Quæst. VII. 14. p. 923. 'Ephorus,' inquit, 'non religiosissimæ fidei, sæpe decipitur, sæpe decipit.' Scripsisse historiam vel ipsum, vel filium ejus libris XXX. auctor est Athenæus lib. VI. p. 232. De Origine Urbium Polybius apud Strab. lib. X. p. 465. Uterque miris eum effert laudibus. *De Rebus Inventis*, περὶ τῶν εὑρημάτων, idem Strabo lib. XIII. p. 622. et Athen. lib. VIII. p. 352. et lib. IV. p. 182. De civitatibus Thraciæ librum quartum laudat Harpocration, verbo Αἶνος. p. 11. De Nili Incremento Apollonii Schol. ad IV. 269. At de Ephori ipsius furtis libros duos scripsisse Lysimachum, auctor est Porphyrius apud Euseb. lib. I. Præpar. p. 467.

Epicharmus, Siculus vates dictus Horatio II. Ep. 1. 58. Syracusanus fuit: Pythagoræ auditor. Plurimos de Physiologia ac Medicina libros scripsit, quos Laërtius in ejus Vita enumerat, lib. VIII. p. 232. De Brassica scripsisse Plinius admonet XX. 34. 'Diligentissime conscripsit pecudum medicinas,' inquit Columella, VII. 3. p. 251.

Epidius, cui prænomen Caius, Ludum docendi aperiens, Rhetoricen docuit præter ceteros M. Antonium et Augustum, ut ait Sueton. de Claris Rhetor. c. 4. Epidia gens Romæ notissima: ex qua Marullus Epidius Trib. pl. cujus meminit Suetonius in Julio, c. 79. Vide etiam Dionem lib. XLIV. p. 244.

Epigenes Rhodius a Varrone et Columella I. 1. inter scriptores Rei Rusticæ annumeratur. Laudatur a Censorino c. 17. Plinius VII. 57. gravem inprimis auctorem vocat: in Indice lib. II. Gnomonicum, ab ea Astrologiæ parte, quam Gnomonicem vocant, quæ rationem umbrarum docet ad dignoscendas horas, solisque motus. Apud Chaldæos studuisse se gloriabatur, inquit Seneca Natur. Quæst. VII. 3. p. 930.

Erasistratus, ex Julide urbe Ceæ insulæ, Juliates et Ceius appellatus, teste Suida, p. 1032. Aristotelis Stagiritæ ex filia nepos: Chrysippi medici, vel, ut plerisque placuit, Theophrasti discipulus: quem male Samium ait fuisse Julianus in Misopog. pag. 72. Veterum Medicorum nobilissimum appellat Macrob. Saturn. VII. 15. p. 632. Vide Plin. XXIX. 3. Hujus lib. II. Salutarium Præceptorum laudat Cælius Aurel. Chron. II. 7. Librum de Hydrope, III. 8. De Podagra quoque, V. 2. Denique περὶ δυνάμεων καὶ θανασίμων, *de Medicaminibus et Venenis*, Dioscorides V. 18. Ab eo Erasistrateorum Medicorum Schola nomen accepit, quam ab Hicesio Smyrnæ excitatam Strabo prodidit, lib. XII. pag. 580. Horum sectam Galenus damnavit, pluribus adversus Erasistratum, ejusque asseclas, scriptis voluminibus, tomo operum decimo.

inquit August. de Civit. Dei VII. 26. post Tullium de Nat. Deor. lib. I. p. 49. Messanensis e Sicilia, Ptolemæi Lagidæ temporibus vixit. Laudatur et a Columella IX. 2. p. 318.

Eumachus. Laudatur a Phlegonte Eumachus ἐν περιηγήσει, seu orbis terrarum descriptione, cap. 18. Rerum mirabil. p. 86. Eumachus Neapolitanus libro secundo historiæ Hannibalis, apud Athen. lib. XIII. p. 577.

Euphranor, fictor idem et pictor egregius, volumina composuit de Symmetria et coloribus, teste Plinio XXXV. 40. n. 25. Vide præterea XXXIV. 19. n. 16.

Euphronius Athenæus, inter rei rusticæ scriptores a Varrone et Columella reponitur, de Re Rust. I. 1.

Euphronius Medicus. Εὐφρόνιος ἐν ὑπομνήμασιν, *in Commentariis*, laudatur ab Athenæo lib. XI. p. 495.

Euripides Poëta Tragicus, Atheniensis, Platonis σύγχρονος, de quo alii satis multa. Inter eos numeratur qui de Nili incremento scripserunt, ab Apollonii Schol. ad lib. IV. 269. Priscianus lib. VI. p. 707. ex Indice Pliniano, scriptorum nomina quædam colligens, 'Plinius,' inquit, 'in XXXVII. Naturalis Historiæ, Neuripede:' corriges, 'Euripide,' cum et in Indice Plinii, et ipso lib. XXXVII. cap. 11. *Euripides poëta* planissime scribatur.

F.

Fabianus Papirius, 'naturæ rerum peritissimus,' inquit Plin. XXXVI. 24. 'Vir egregius et vita et scientia, et, quod post illa est, eloquentia quoque,' inquit Seneca Epist. XL. p. 243. quo adolescente floruit Fabianus, Tiberii principatu. Hunc idem cum Cicerone, Asinio Pollione, et Livio confert, Epist. C. p. 445. Charisius lib. I. p. 81. et 119. et Diomedes lib. I. p. 372. Fabiani libros de animalibus, et Causarum naturalium sæpe in partes vocant.

Fabius Pictor, cui prænomen Quinto fuit, scriptorum Romanorum antiquissimus vocatur a Livio lib. I. p. 16. in historia scribenda secutus Dioclem Peparethium, inquit Plutarchus in Romulo, p. 19. Græco sermone scripsit, ut auctor est Dionys. Halic. lib. I. p. 5. Vixit temporibus belli Hannibalici, ut Livius docet lib. XXII. p. 210. Fabii Maximi, qui Hannibalem fregit, *propinquus*, συγγενὴς, a Plutarcho dicitur in Fabio, p. 184. Hujus liber primus Rerum Naturalium citatur a Nonio, c. 12. n. 3. verbo 'Picumnus.' Juris Pontificii primus, a Macrobio, Saturn. III. 2. p. 386. Ejusdem operis, ut videtur, lib. XVI. a Nonio, c. 15. p. 791. De eo plura Suidas et alii. Nos quoque de tota Pictorum familia diximus XXXV. 7. Quæ ab Annio Viterbiensi, sub Fabii Pictoris nomine, sunt edita, supposititia esse consentiunt eruditi.

Fabius Vestalis in Indice lib. VII. &c.

Fabricius Tuscus in Indice libri tertii, et seq.

Fenestella, prænomine Lucius, historiarum scriptor et carminum, obiit novissimo Tiberii Cæsaris principatu, inquit Plinius XXXIII. 52. Annales exscripsisse scimus ex Nonio c. 3. n. 188. Annalium commentatorem vocat Tertullianus, adversus Valent. c. 34. p. 262. Librum de Romanis magistra-

Hecatæus Milesius vixit Olymp. LXV. ut Suidas ait, qui Herodotum ex ejus libris plurimum profecisse scribit. Ejus περιήγησιν citat Rufus Festus Avienus in Descript. Oræ Maritimæ, vs. 42. eos scriptores recensens quos secutus est: 'Multa rerum junximus,' inquit, 'Ex plurimorum sumta commentariis: Hecatæus isthic quippe erit Milesius, Hellanicusque Lesbius,' &c. Citat et Athenæus lib. II. p. 70. et lib. X. p. 447. Stephanus item, verbo Γαῦλος. Hecatæi Milesii opus historicum laudat Eusebius lib. X. de Præpar. p. 466. Scio apud Ælian. XI. 1. ex Hecatæo Abderita referri ea, quæ Plinius de Hyperboreis narrat IV. 26. Difficile proinde esse statuere, Abderitane potius quam Milesius a Plinio designetur. Abderitæ Hecatæi librum περὶ τῶν ὑπερβορέων laudat Apollonii Schol. ad II. 677. Summa fide atque integritate virum, Alexandri expeditionum comitem Josephus appellat, qui ex libro singulari, quem de Judæa Hecatæus scripserat, multa pro Judæis adducit adversus Apionem: quod et Eusebius facit lib. IX. Præpar. p. 408.

Hegesias Maroneus, a Maronea Thraciæ oppido appellatus. A Varrone et Columella I. 1. inter scriptores Rei Rusticæ ponitur. A Vitruvio VIII. 4. p. 166. 'magna vigilantia, et infinito studio, locorum proprietates, et aquarum virtutes, scriptis declarasse' dicitur.

Hegesidemus Cythnius. Laudat hunc pariter Solinus c. 12. p. 32.

Heliodorus. Refert Athenæus lib. VI. p. 229. et lib. IX. p. 406. excerpta quædam ex libris Heliodori Atheniensis Periegetæ, περὶ ἀκροπόλεως, de Athenarum arce, quod opus libris XV. constabat. Meminit quoque Harpocration, verbo Προπύλαια, p. 255. Is ipse est nimirum, quem de Atheniensium anathematis scripsisse Plinius ait. Ita fortassis librum inscripserit, περὶ τῶν ἀναθημάτων τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει: cujusmodi inscriptio Polemonis Periegetæ operi est præfixa, teste Strabone lib. IX. p. 596. Ejusdem liber de Spectaculis Italicis laudatur a Stobæo, Serm. 242. p. 792.

Hellanicus Mitylenæus historicus, Herodoto annis 12. vetustior, teste Gellio XV. 23. p. 841. Scripsit *de Urbium Originibus,* κτίσεις ἐθνῶν καὶ πόλεων, cujus operis varias partes laudant Athen. lib. X. p. 447. Schol. Pindari, p. 431. Isaac. Tzetzes in Lycophr. p. 45. et Schol. Apollonii ad I. 916. Hellanicus in Ægyptiacis citatur a Gellio I. 2. p. 11. et Athenæo lib. XV. p. 679. Liber de Gentium Nomenclaturis, ἐν ταῖς ἐθνῶν ὀνομασίαις, ab eodem Athen. lib. XI. p. 462. et Schol. Apollonii ad IV. 322.

Hemina. Vide *Cassius Hemina.*

Heraclides Ponticus, ex Odesso, Ponti civitate, Pontici nomen traxit. Hujus vitam et scripta Laërtius tradit lib. V. p. 135. Aristotelis auditor fuit. Heraclidis librum *de Origine Urbium,* κτίσεις, citat Clemens Alexandr. in Protreptico, pag. 25. Περὶ νόσων, *de Morbis:* (forte περὶ νήσων legendum :) et aliud opus ab isto diversum περὶ τὴν ἄπνουν, *de Fœmina Carente Spiritu,* Laërtius in Empedocle lib. VIII. p. 226. et 228. et Galenus tomo VII. de Locis Affectis VI. 5. p. 518. An vero idem sit Heraclides, quem patria non appellata Plinius citat in Indice lib. IV. an alium potius Cretensem, cujus librum de Urbibus Græciæ laudat Apollonius Hist. Comment. c. 19. p. 22. an ad istum pariter pertineat liber de Origine Urbium citatus a Clemente, haud est ita proclive statuere.

Heraclides medicus Erythræus, ab Erythris haud procul Epheso, Asiæ ci-

ro et Columella I. 1. cum Attalo Philometore Pergami rege. Multa de eo præclara habet Valerius Max. VIII. 13. p. 405.

Himilco Carthaginiensium Dux, quem iter suum, seu Περίπλουν, literis Punicis consignasse testis est Festus Avienus his versibus, in Descriptione Oræ Maritimæ, vs. 412. 'Hæc olim Himilco Pœnus Oceano super Spectasse semet, et probasse retulit: Hæc nos ab imis Punicorum annalibus Prolata longo tempore edidimus tibi.'

Hipparchus Nicænus e Bithynia, ut Suidas ait p. 1264. Astrologorum sua ætate princeps. Floruit Olymp. CLIV. Extant illius libri tres Enarrationum ad Arati et Eudoxi Phænomena, Petavio nostro interprete. Scripsit et librum singularem de mense Lunari, ut auctor est Galenus tom. VIII. lib. de Diebus Decretoriis, III. 4. p. 496. Alium item de stellarum inerrantium constitutione, teste eodem Suida.

Hippocrates Cous, qui primus, ut Plinii verbis utar, medendi præcepta clarissime condidit: de quo Macrobius magnifice, 'Hippocrates, qui tam fallere, quam falli nescit,' in Somn. Scip. I. 6. p. 39. De eo plura VII. 37.

Hirtius. Thuanæus codex, et Colb. 2. Q. Hirrium vocant.

Homerus. Ille Græcorum poëtarum princeps:

Horatius Flaccus, Lyricorum, inter Latinos.

Horus Assyriorum rex, qui multa medicamenta excogitavit. Laudat eum Plinius XXX. 51.

Hyginus, cognomento Polyhistor, inquit Hieronym. in Chron. ad Olymp. CXCII. an. 4. De eo Suetonius de Illustr. Gramm. c. 20. p. 123. 'C. Julius Hyginus, Augusti libertus, natione Hispanus, . . . præfuit Palatinæ Bibliothecæ . . . familiarissimus Ovidio poëtæ,' &c. Scripsit de urbibus Italicis, ut testatur Macrobius Saturn. I. 7. p. 216. Quintum librorum, seu Commentariorum, quos in Virgilium fecit, laudat idem Saturn. VI. 9. p. 569. Meminit ejusdem operis Gellius quoque I. 21. p. 92. qui præterea Exemplorum volumen ab eo editum, X. 18. p. 545. aliosque alibi libros recenset. Ascon. Pedian. in Orat. in Pison. p. 6. librum priorem 'De Viris Claris.' Secundum de Agricultura, Charisius lib. I. p. 115. Egregium est Columellæ de eo elogium, IX. 2. p. 317. 'De alveorum cura,' inquit, 'neque diligentius quicquam præcipi potest, quam ab Hygino jam dictum est, nec ornatius quam Virgilio, nec elegantius quam Celso. Hyginus veterum auctorum placita secretis dispersa monumentis industrie collegit: Virgilius poëticis floribus illuminavit: Celsus utriusque memorati adhibuit modum.' Scripsisse præterea de apibus significat idem Columella IX. 13. p. 334. Extat hodieque ejus Astronomicum poëticum. At liber de limitibus constituendis alterius Hygini est multo recentioris.

Hylas. Scripsit de auguriis, teste Plinio X. 18. Inter externos scriptores censendus, nec Romanos.

I.

Iacchus. Inter Grammaticos Iacchus censetur apud Sueton. de Illustr. Gramm. c. 3. p. 120.

Icetidas Medicus, de quo Plin. XXVIII. 23. perperam in Indice scriptus *Icacidas*.

Ictius. Quis ille sit, adhuc incompertum. In Indice edito legitur, *C. Ictio*.

In cod. R. 2. et Colb. 2. *Ciccio*. An igitur scribendum *Cincio*, cujus liber quintus de Re Militari laudatur a Gellio XVI. 4. p. 865. An C. *Icco?* Fuit enim Iccus Tarentinus Medicus, qui LXXVII. Olympiade vixit, cujus meminit Plato in Protagora, Ἴκκος ὁ Ταραντῖνος ἰατρὸς, κ. τ. λ. Vix certe existimem Itium hic habere locum posse, ad quem est Horatii Ode XXIX. inscripta, cujus est initium hujusmodi: 'Iti, beatis nunc Arabum invides Gazis,' &c. Sic enim scribendum aiunt, non 'Icti,' ut vulgo, tum ex vetustis exemplaribus, tum ex nummis Itiæ gentis.

Iollas Bithynus medicus, de quo Dioscorides in Præfat. Ἰόλας ὁ Βιθυνός. Laudatur a Galeno de Antidotis I. 1. p. 867. Scholiastes Nicandri in Theriac. p. 32. Ἰόλαον vocat, ac de herbarum virtutibus scripsisse ait. Cave hunc medicum cum historico Claudio Julio confundas, cujus Stephanus meminit: quod Salmasius facit, p. 975. Exercit. in Solin.

Isidorus Characenus. Charax, quæ urbs Parthiæ est, ortum ei et nomen dedit. Parthiam descripsit eo libro qui hodieque extat, Σταθμοὶ Παρθικοὶ inscriptus. Augusti principatu claruit.

Isigonus Nicæensis, a patria sic appellatus a Plinio VII. 2. Gellioque IX. 4. p. 461. a quo inter scriptores haud parvæ auctoritatis censetur, quorum libri pleni sunt rerum incredibilium. Hujus liber Ms. De Aquis in Bibliotheca Florentina dicitur asservari. Liber secundus Ἀπίστων, hoc est *Incredibilium*, laudatur a Sotione, in Collectaneis de Fluminum Fontiumque Miraculis, p. 138.

Ismenias. Περὶ λίθων scripsisse videtur. Legato Græcorum Thebano id nomen est apud Ælian. Var. I. 21.

Juba rex, Jubæ senioris filius, ejus qui Numidiæ ac Mauritaniæ alterius rex fuit: Romam in triumphum ductus a Cæsare: qua occasione Romanis institutus disciplinis, factus est, inquit Plinius v. 1. studiorum claritate memorabilior etiam, quam regno. Πολυμαθέστατον Athenæus vocat lib. III. p. 83. quanquam eo loci auctoritatem ejus Democritus elevat his verbis: εἴτι τούτων Ἰόβας ἱστορεῖ, χαιρέτω Λιβυκαῖσι βίβλοις, ἔτι δὲ ταῖς Ἄννωνος πλάναις. Scripsit ad C. Cæsarem Augusti F. de Expeditione Arabica, teste Plinio VI. 31. Ejusdem liber primus Libycorum citatur a Plut. in Parall. p. 311. De Rebus Assyriorum scripsisse auctor est Tatianus Orat. contra Græcos, p. 184. De Euphorbia Herba volumen, Plin. XXV. 38. et Galenus κατὰ τόπους, IX. 4. p. 609. Librum Jubæ octavum *de Pictoribus*, περὶ ζωγράφων, laudat Harpocration verbo Παῤῥάσιος, p. 236. Περὶ γραφικῆς, *de Pictura*, in Πολύγνωτος, p. 248. cujus operis librum alterum citat Photius in Bibl. cod. CLXI. p. 338. Librum quartum Historiæ Theatricæ, Athenæus IV. p. 175. Librum decimum septimum Photius, cod. CLXI. p. 341. Antonii et Cleopatræ filiam duxit uxorem, ex qua Ptolemæum filium tulit, Mauritaniæ utriusque regem. Nummus ex argento, quem vidimus: REX JUBA. ex aversa parte: ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ. ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ.

Julius Aquila. Vide *Aquila*.

Julius Atticus. Vide *Atticus*.

Julius Bassus. Vide *Bassus*.

Julius Cæsar Dictator. Ejus Epistolæ laudantur a Plinio XIV. 8. ubi nos plura de iis. Vide supra *Cæsar Dictator*.

Julius Græcinus, 'Julii Attici velut discipulus,' inquit Columella I. 1. p. 13. 'duo similia volumina præceptorum de vineis composita facetius, eruditius posteritati tradenda curavit.' Tacitus in Vita Julii Agricolæ, cujus Græcinus pater fuit: 'Julius Græcinus,' inquit, 'vir Senatorii ordinis, studio eloquentiæ, sapientiæque notus, iisque virtutibus iram C. Cæsaris meritus.' Seneca de Benef. II. 21. 'Græcinus Julius,' inquit, 'vir egregius, quem C. Cæsar (Caligula) occidit ob hoc unum, quod melior vir erat, quam esse quenquam tyranno expediret.' Celsum in libris suis transcripsisse a Plinio dicitur XIV. 4.

Junius Gracchanus, quem Varro de L. L. lib. V. p. 50. Junium Gracchum vocat, a C. Graccho Trib. pl. nomen accepit, ut ait Plinius XXXIII. 9. Hujus Commentarios Historicos laudat idem Varro de L. L. lib. V. p. 64. Macrobius Saturn. I. 13. p. 253. aliique. Ulpianus Junium pariter Gracchanum vocat, de Offic. Quæst. lib. I. laudatque librum ejus septimum, De Potestatibus.

L.

Labeo. Vide *Antistius Labeo.*

Laberius Mimographus, Eques Rom. ita in scena dicax, ut ne astanti quidem ipsi Cæsari parceret. Prænomen ei Decimus est, apud Macrob. Saturn. II. 6. p. 342. qui quidem fragmentum egregium recitat ex ipsius mimis, c. 7. p. 343. atque inter jocos quibus Cæsarem petiit, illum in primis, 'Necesse est multos timeat, quem multi timent.' De eo Horatius: 'Et Laberî mimos, et pulchra poëmata miror.' Laberii vitam et fragmenta reperies in collectione veterum poëtarum Latinorum Lugduni edita, 1603. Decimo post C. Julii Cæsaris necem mense Puteolis obiit, inquit Hieron. in Chron. p. 153.

Lais obstetrix, de mulierum morbis scripsisse videtur. Geminam hoc nomine scio a veteribus commendari: alteram matrem, filiam alteram, sive naturalem, sive adoptivam, ambas ob meretriciam artem celebratas: priorem quidem, Alcibiadis amicam, de qua Athenæus lib. XIII. p. 574. alteram juniorem, de qua scitum illud Demosthenis dictum Gellius refert I. 8. p. 37. 'Ego pœnitere tanti non emo.' Num harum altera, num ab ambabus diversa quædam laudetur a Plinio, mihi non satis compertum.

Lenæus Pompeius. Hunc Pompeio Magno, cujus libertus fuit, in omnibus fere expeditionibus comitem fuisse, ac post patroni obitum schola se sustentasse, auctor est Suetonius de Illustr. Gramm. c. 15. p. 122. Inter primos fuisse, qui de Re Medica scripserunt apud Romanos, testatur Plinius XXV. 3.

Licinius Calvus. Vide *Calvus Licinius.*

Licinius Macer. Repetundarum reus aliquando is factus, a Cicerone defensus est, teste Plutarcho in Cicer. p. 865. et Cic. ipso in Epist. ad Attic. Historiarum ejus liber primus a Macrobio Saturn. I. 10. p. 230. et 13. p. 253. Inter scriptores annalium haud ignobiles recensetur a Dionys. Halic. lib. I. p. 6.

Licinius Mucianus, Græcis Μουκιανός. Hic M. Licinius Crassus Mucianus dictus est, quod P. Mucii filius, P. Mucii Scævolæ frater, e Mucia gente in Liciniam transierit a Crasso adoptatus. Consors imperii a Vespasiano, ob eximia ejus in se merita, appellatus. Ter consul fuit, quo illum elogio ab

Augusti ætate, ut putat Scaliger, sed Constantini M. vixisse, eruditi viri opinantur.

Marsus Poëta, cui Domitius prænomen fuit, ut ait Suetonius de Illustr. Gramm. cap. 9. p. 121. Scripsisse Herculis certamen adversus Amazonas, auctor est Martialis IV. 28. Fabellarum liber nonus laudatur a Charisio lib. I. p. 55. Virgilio coævus fuit.

Marsyas Macedo, ex oppido percelebri Pella: Antigoni frater, ejus qui post Alexandrum regnavit. Scripsit de rebus Atticis libros XII. De Macedonicis, X. Cujus posterioris operis Harpocration meminit, verbo Ἀμφίπολις, p. 20. Utriusque Suidas tomo II. p. 100. Laudatur et a Plutarcho, in Demosth. p. 854.

Masurius Sabinus, Græcis Μασούριος, vir equestris ordinis, Augustæi ævi Jurisconsultus nobilissimus: de quo Persius Sat. V. 'Excepto, si quid Masurî rubrica notavit.' Libros ejus de jure civili laudat Gellius IV. 1. p. 272. Memorialium librum undecimum, idem V. 6. p. 326. Secundum, Macrobius Saturn. III. 6. p. 397. Libros de triumphis Romanorum, Plinius XV. 38.

Maximus Valerius, extremis Tiberii temporibus, libros Exemplorum, sive Dictorum Factorumque Memorabilium scripsit. Ex iis multa Plinius decerpsit, verbum fere de verbo transcribens. Quod cum facit, appellato prius candide et ingenue, ut solet, idque sæpius in Indice, Valerii Maximi nomine, et hunc seipso vetustiorem aliquanto, et quod nunc omnium manibus teritur, genuinum esse Valerii opus, dilucide probat. Quanquam in priore libro pars capitis primi postrema, a num. 5. ad caput 5. ejusdem libri, cui de Ominibus titulus est, non ipsius Valerii est, sed ejus potius, qui ex Valerio Epitomen fecit: quod et præfationes illas exempla singula, quæ hoc intervallo continentur, egressusque non habent Maximo tam familiares; et quod in vetustioribus exemplaribus ea desunt, quæ hic inseruntur, quorum loco notatum est 'Deesse multa.' Sed qua demum ætate vixerit, Valerius ipse prodit II. 6. 8. p. 106. dum se in Asiam esse profectum dicit cum Sexto Pompeio Nepote, qui, ut Fasti loquuntur, Consulatum eo anno gessit, quo Augustus obiit. Tum vero maxime ejusdem libri c. 9. n. 6. p. 131. ubi a Claudio Nerone ortum ducere Tiberium ait, quem 'Principem nostrum salutarem' appellat.

Medius. Inter vetustiores medicos laudantur a Galeno Medius et Plistonicus, Μήδειος καὶ Πλειστόνικος, tomo III. Comment. II. in Hippocr. de Natur. Hum. p. 137.

Megasthenes. Vixit is Ptolemæi Lagidæ principatu. Ejus historiæ fidem derogat Strabo lib. II. p. 76. Laudat eum ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Ἰνδικῶν, Clemens Alexandr. Strom. lib. I. p. 305. ubi cum Seleuco Nicatore vixisse tradit.

Meges Chirurgus, de quo XXXII. 24. Celsus Chirurgicorum peritissimum vocat, V. 28. et in Præfatione libri septimi.

Mela Pomponius, natione Hispanus, vixit Claudii Cæsaris principatu, ut quidem Vossius existimat post Vadianum. Vide quæ diximus XIX. 33. Edidit libros tres de situ orbis, quibus nihil est elegantius. In Geographicis rebus describendis, ab eruditione Strabo, a diligentia Plinius, ab arte Mela commendatur.

Melanthius, Pictor, de quo diximus XXXV. 32.

nis, Misoromæi cognomen habuit, teste Plinio XXXIV. 16. Est porro Scepsis Troadis oppidum. Hunc apud Tullium Antonius de Orat. lib. II. p. 545. adhuc ætate sua vixisse ait. Scripsit *de Ratione Inungendi Athletas*, περὶ τῆς ἀλειπτικῆς, teste Athenæo lib. XII. p. 552. Cum in Indice lib. III. atque ejusdem libri cap. 20. appelletur, qui liber totus est in rebus Geographicis explicandis, eundem esse existimo qui in Indice librorum sequentium, quarti scilicet, et quinti, quanquam patria non designata, laudatur: cum in eodem illi versentur argumento: atque adeo hunc Metrodorum Scepsium περιήγησιν, seu *Terrarum Orbis Descriptionem*, instituisse, ex qua Plinius profecerit: unde et Periegeticus appellatus est a Placido Lactantio, sive, ut alii aiunt, Lutatio, in librum tertium Thebaidos Statii, vs. 478. p. 105. Laudatur idem ἐν πρώτῳ τῶν περὶ Τιγράνην ab Apollonii Schol. ad IV. 133.

Metrodorus, qui de Architectonice scripsit, ut dicitur in Indice libri XXXV. a Metrodoro Scepsio, diversitate argumenti in quo versatur, et patria, et ætate dispar, ut diximus XXXV. 40.

Metrodorus Medicus, Chius, Hippocratis magister, qui τῶν ῥιζοτομουμένων epitomen scripsisse dicitur XX. 81. hoc est, de perfecta cognitione, dissectione, ac præparatione herbarum ad medicamenta conficienda. Plerique veterum, qui de herbis medicis scripserunt, libros suos inscribere soliti sunt, περὶ ῥιζοτομουμένων, vel Ῥιζοτομικόν. Ut Amerias apud Athen. lib. XV. p. 681. ἐν ῥιζοτομικῷ, Eumachus Corcyræus ἐν ῥιζοτομικῷ, ibidem. Metrodori Chii librum de Natura Tullius laudat, Academ. Quæst. lib. IV. p. 58.

Micton. Lib. XX. cap. 96. in cod. Chiffl. legitur *Myccon*. In Colb. 1. *Mycon*. XXIX. 38. *Picton*. In Indice hactenus edito, et XX. 96. *Miction qui rhizotomumena*. Haud dubie *Micton* rescribendum: etsi Salmasius *Miccion*, Μικκιὼν legi velit. Nam Scholiastes Nicandri in Theriac. p. 29. laudat Μίκτωνα ἐν τῷ περὶ Ῥιζοτομικῶν. Quo ex loco rursum Plinius corrigendus XXVIII. 7. ubi *Marcion Smyrnæus*, pro *Micton Smyrnæus*, perperam scribitur: idem enim est qui de simplicium scripsit effectibus, ut eo loci dicitur, et qui, quod idem est, ῥιζοτομούμενα tractavit. In Indice librorum nondum editorum, confecto a Scipione Tettio, edito a P. Labbeo in nova Biblioth. librorum Mss. p. 172. extare dicuntur in Florentina Bibl. Mystionis Smyrnæi Gynæcia, capitibus 1072. comprehensa. Scribe, *Mictonis*.

Miletus. Forte *Melitus* scribi satius foret, Μέλιτος, quem Suidas ait tragicum et oratorem fuisse, Socratis ævo: Aristoph. Schol. in Ranis, p. 273. et Ælian. Var. X. 6.

Mithridates ille Ponti ac Bithyniæ rex, omnium sermone celebratus. De arcanis morborum remediis commentarios scripsit, quos Pompeius, eo devicto, Romam abstulit, atque a liberto suo Lenæo Pompeio verti Latine jussit. Scriptis suis multa ad historiam naturæ pertinentia intexuerat.

Mnaseas. Inter scriptores Rei Rusticæ a Varrone et Columella laudatus, I. 1. Liber ejus tertius *de Rebus Europæ*, Εὐρωπιακῶν, laudatur ab Athenæo lib. IV. p. 158. ex quo Fulgentium emendabis, qui libro de Prisco Sermone, Mnaseam citat ‘ in Cecrope libro,’ mendose, pro ‘ in Europes libro,’ ut Suidas appellat, p. 584. tomo II. verbo Πραξιδίκη. Ipsumque vicissim Athenæum corriges, qui loco cit. Μνασέαν τὸν Πατρέα vocat, cum Παταρέα scribi oporteat. Μνασέας ὁ Παταρεὺς laudatur a Schol. Pindari, p. 99. et 236. Fuit igitur is

N.

Nicander Colophonius, idem Poëta, idem Medicus, idem insignis Grammaticus fuit : is est cujus Theriaca extant, et Alexipharmaca. Vixit temporibus Attali, postremi Pergamenorum regis. Scripsit collectionem remediorum : item prognostica, quæ ex Hippocrate transtulit. Hæc Suidas tomo II. p. 229. Scripsit et Georgica, quorum præter Suidam meminit Athenæus lib. II. p. 72. Quo de opere ita Tullius de Orat. lib. I. p. 284. 'Constat inter doctos, hominem ignarum Astrologiæ, ornatissimis atque optimis versibus Aratum de cœlo stellisque dixisse: de rebus rusticis hominem ab agro remotissimum Nicandrum Colophonium poëtica quadam facultate, non rustica, scripsisse præclare.' Ejusdem Μελιτουργικὰ laudantur ab Athenæo lib. II. p. 68. Liber Glossarum tertius, lib. VII. p. 288. Ætolicorum lib. VI. p. 296. Bœoticorum, lib. VII. p. 329. Colophoniorum quartus, lib. XI. p. 496. Denique ἑτεροιουμένων, sive *Transformationum*, seu *Metamorphoseon*, lib. III. p. 82. Ejusdemque operis liber quartus lib. VII. p. 305. ut ex iis et Apollonii Scholiasten, qui ad I. 1235. ἑταιροιουμένων, et Suidam emendandum putem, qui fœdum huic operi titulum affingit, ἑταιροιουμένων βίβλια πέντε, *De iis qui meretricis more vivunt.* Meminit et Scholiastes Nicandri in Theriac. p. 28. libri quem ille Hyacinthum inscripserat, Νίκανδρος ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ ὑακίνθῳ. Apollonii Schol. ad IV. 57. libri secundi Εὐρώπης.

Niceratus. Inter recentiores medicos Augustæi ævi a Dioscoride recensetur in Præf. Librum Nicerati de catalepsi laudat Cælius Aurelian. Chron. II. 5. Hujus compositiones Medicas refert Galenus κατὰ τόπους, III. 1. p. 401. et VII. 5. p. 553.

Nicias. Νικίας Μαλλώτης, a Mallo Ciliciæ oppido cognominatus, ἐν τοῖς περὶ λίθων, libro *de Lapidibus*, sive *Gemmis*, laudatur a Plutarcho de Flumin. p. 1161. et a Stobæo Serm. de Morbis, 242. p. 793. Pyrrhi regis medicus fuit.

Nicobulus. Videtur is cum Onesicrito et Nearcho expeditionum Alexandri comes fuisse, vel cum Diogneto et Bætone itinerum dimensor.

Niger Sextius homo Latinus, Græce de Medicina scripsit: sed in herbis explicandis, Dioscoridi si credimus in Præf. multa peccavit. Plinio contra XXXII. 13. diligentissimus auctor medicinæ dicitur. De Materia Medica, περὶ ὕλης, scripsisse scimus ex Erotiano, in Onomastico vocum Hippocratis, tomo II. operum Galeni, p. 125.

Niger Trebius. Vide *Trebius.*

Nigidius Figulus, Senator, post M. Varronem Romanorum doctissimus: quo socio atque adjutore in extinguenda Catalinæ conjuratione Cicero usus est. Astrologica scientia præstitisse auctor est Dio lib. XLV. p. 270. imperiumque prædixisse Octavio Augusto, eo ipso quo natus est die. Maximum rerum naturalium indagatorem vocat Q. Serenus Sammonicus apud Macrob. Saturn. II. 12. p. 361. ubi librum ejus quartum de Animalibus laudat, quo loco de acipensere egit. Librum secundum ejusdem operis, Gellius VII. 9. p. 420. Secundum item, de Vento, II. 22. p. 166. De Extis, XVI. 6. p. 875. De Sphæra Barbarica et Græcanica, Servius in Georg. I. Unde ei Figuli nomen adhæserit, docet August. de Civit. Dei v. 3. De eo Lucanus I. 639. 'At Figulus, cui cura Deos, secretaque mundi Nosse fuit, quem non stellarum Ægyptia Memphis Æquaret visu, numerisque moventibus astra,' &c.

Hist. 128. vs. 172. De medicamentis compositis scripsisse auctor est Galenus de Antidotis II. 7. p. 908. Fuit ille porro bello Trojano antiquior. Qui falso ei ascripti libri fuerint, Suidas docet tomo II. p. 338. In Indice Pliniano lib. XXVIII. legitur, *Orpheo qui Diophios*, mendose, ut monuimus. Nam cum sequatur statim, *Archelao qui item*, hoc est, qui in eodem argumento tractando versatus est; hunc autem suo loco ostendimus ἐν τοῖς διφυέσι laudari a Nicandri Scholiaste; effici inde necesse est, Orpheum pariter Διφυεῖς scripsisse, hoc est, de iis animalibus quæ sunt ancipitis naturæ, ut sunt murænæ, &c. Scio Reincsium Variar. Lect. II. 1. conatum esse restituere Ἰδιοφυεῖς: sed conjectura parum felici, cum Archelaum non viderit Διφυεῖς tractasse. Denique de medicamentis Orpheum hunc exarasse volumen, auctor est Galenus de Antid. II. 7. p. 908.

Osthanes. Duo ejus nominis laudantur a Plinio XXX. 2. Prior Xerxem in bello comitatus, posterior Alexandrum. Uterque magicæ professioni auctoritatem dedit, de ea arte scriptis voluminibus. De utroque ibi diximus. Osthanem citat Lactantius Placidus in Thebaid. Statii I. 710.

Ovidius Naso, cujus libros Halieuticon laudat inprimis Plinius XXXII. 5. et 54.

P.

Panætius Rhodius, Lælii ac junioris Africani familiaris fuit: huic etiam in Ægyptiaca legatione comes singularis, teste Tullio Academ. Quæst. IV. p. 25. Scripsit inprimis libros de Officiis, de quibus sæpe Cicero.

Papirius Fabianus. Vide *Fabianus.*

Parmeniscus Grammaticus Aratum Commentariis illustrasse dicitur in fine opusculi Eratosthenis ad Arati Phænomena, p. 267. Fabulosam præterea scripsit de Sideribus historiam, cujus Hyginus meminit lib. II. p. 59. et 64. Ex Parmenisco fragmentum recitat Scholiastes Euripidis in Medeam.

Parrhasius Pictor nobilis, de quo multa Plinius XXXV. 36.

Pasiteles qui Admirabilia, hoc est, qui quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe, ut ait Plinius XXXVI. 4. Statuarius is fuit, in Magna Græcia natus, at civitate Romana donatus, ut idem scribit. Quare diversus ab illo Pasitele est, qui Phidiam habuit magistrum.

Patrocles. Seleuci Nicatoris temporibus Indicum mare classe lustravit. Huic præ omnibus fidem habendam ait Strabo lib. I. p. 68.

Paulinus Suetonius, Consulatum gessit cum L. Pontio Telesino, sed extraordinarium: suffectus enim Neroni Principi fuit. Caligulæ antea principatu, Proprætor in Numidia, Mauros perdomuerat, ut præter Plinium Dio docet lib. LX. p. 670.

Paulus Sergius.

Pedianus Asconius. Vide *Pedianus.*

Pelops. Fuit is Hippocratis interpres, novus Anatomiæ scriptor, quem adolescens admodum Galenus audivit, ut est auctor ipse lib. VI. de Hippocr. et Platonis decretis, c. 3. p. 186. tomo III. Fuit igitur Plinio σύγχρονος, cum Trajani principatu florere Galenus cœperit.

Periander. Nemo Periandrum ignorat illum e sapientibus septem unum, Corinthi tyrannum, qui duobus versuum millibus præcepta conscripsit, teste

eos qui de Plantis Floribusque scripserunt. Philini compositionem medicam commendat Galenus κατὰ τόπους, VII. 5. p. 558. et κατὰ γένη, v. 13. p. 796.

Philippus Astronomus antiquissimus, cujus Geminus c. 6. meminit in Elementis Astronomiæ, et Ptolemæus de Apparentiis, p. 89. et Hipparchus in Phænom. lib. I. p. 179. 'Parapegmata Astronomica composuit,' inquit Vitruvius IX. 7. p. 196.

Philistides Mallotes, a Mallo Ciliciæ oppido cognominatus: uti Aristophanes Mallotes, Crates Mallotes, et alii. Hoc verius multo arbitror, Philistidis nimirum patriam hac voce *Mallotes*, quam nomen viri proprium designari: quanquam nec sum nescius a Suida tomo II. pag. 87. laudari Μαλλώτην Tragicum poëtam, ex urbe Dionysiade.

Philistion Siculus, Eudoxi Cnidii in medica disciplina magister: idem Locrensis appellatus, quod in ea Italiæ parte diu sit versatus. Gellius XVII. 11. p. 959. veterem medicum et nobilem vocat. Huic liber de Diæta a quibusdam ascribitur, qui inter Hippocratis opera extat. Sed et hujus Philistionis frater libros scripsit de Adjutoriis, ad medicinam pariter pertinentes, quorum secundus ac vicesimus a Cælio Aureliano laudatur Chron. v. 1.

Philistus. Φίλισκος, ἢ Φίλιστος, inquit Suidas tomo II. p. 1055. Syracusanus fuit. Doctum hominem et diligentem Cicero vocat de Divin. lib. I. p. 173. Dionysio seniori, cujus cognatus fuit, in constituendo principatu favit. Scripsit res Siculas libris XI. teste Diodoro lib. XIII. p. 222. Ægyptiaca libris XII. Suida teste. Ἱστοριογράφος dictus a Tzetze Chiliad. x. Hist. 358. vs. 829. In ratione historiæ conscribendæ 'Thucydidis imitator,' ait Quintilian. x. 1. p. 743. 'et aliquatenus lucidior.' Desiisse tamen placere sua ætate scribit Cicero in Bruto, p. 534. Qui μελιτουργικὰ scripsisse dicitur in Indice lib. XI. et cap. 9. ejusdem libri, Thasius patria cum fuerit, ab isto diversus plane extitit.

Philometor. Vide *Attalus*.

Philonides. Medicus eo nomine Dyrrachenus fuit, cujus Stephanus meminit verbo Δυῤῥάχιον, qui libros edidit quinque et XL. Alium præterea Suidas Atheniensem Comicum poëtam narrat, cujus ipse fabulas quasdam nominat. Hunc potius laudari a Plinio putem, in Indice lib. IV. et V. quam illum priorem, aliumve Siculum, quem de Medica Re scripsisse ait Galenus lib. IV. de Differ. Puls. *De Coronis vero et Unguentis*, περὶ μύρων καὶ στεφάνων, Athen. lib. XV. p. 674.

Philopator. Galenus de Cognosc. Curandisque Animi Morbis, cap. 8. tomo VI. p. 532. Philopatoris Stoici meminit. Verum in cod. R. 1. 2. et Colb. 2. in Pliniano Indice lib. XXIX. non *Philopatore* legitur, sed *Phalapato*, ut forte *Palæphato* legi scribique oporteat. Sunt autem plurimi ea appellatione magni nominis scriptores, quos videre est apud Suidam tomo II. p. 408. et 409. Est enim Palæphatus Atheniensis, vetustissimus post Phemonoën, poëta, qui κοσμοποιΐαν scripsit. Alter Prienæus, qui Artaxerxis ætate vixit: ediditque libros quinque Ἀπίστων, hoc est, *Rerum Incredibilium*. Tertius Abydenus historicus, qui Cypriaca, Deliaca, Attica, et Arabica scripsit, Aristoteli valde familiaris. Quartus Ægyptius, qui fabulosa conscripsit, &c.

Philostephanus, Callimachi Cyrenæi conterraneus, et σύγχρονος sive æqua-

istud a Magistratu quem Rhodi gessit, nomen adeptus : Stoicus idem ab ea doctrina, in qua se exercuit. Strabo lib. XI. p. 491. Pompeii amicum vocat. Idem illius librum de Oceano et æstu commendat lib. I. p. 6. Librum XVI. Historiarum, Athenæus lib. X. p. 439.

Praxagoras Medicus laudatur a Celso in præf. lib. I. p. 1. Ejus liber secundus Curationum citatur a Cælio Aurel. Chron. I. 4. Tertius, ab eodem II. 13. Hunc patria Coum, medicum antiquissimum vocat Athenæus lib. II. p. 41. De veneno pharico librum edidisse, auctor est Scholiastes Nicandri. De Humoribus, Galenus tomo III. de Atra Bile, c. 1. p. 165.

Procilius. Laudatur a Varrone de Ling. Lat. l. IV. p. 36. Doctissimum sui temporis Grammaticum vocat Trebellius Pollio, in Æmiliano, p. 195. sed mendose ibi Proculus vocatur.

Ptolemæus Lagi F. primus ejus nominis Ægypti principatum tenuit. Alexandri M. sub quo militarat, res gestas perscripsit, ut auctor est Curtius lib. IX. et Plutarchus in Alexandro. Γεωγραφικὰ scripsisse testis est Marcianus Heracleotes, p. 31. Πτολεμαῖον τὸν ἐπικαλούμενον Λαγὼν appellat Origenes apud Euseb. lib. VI. Præpar. p. 285. Alii Lagidam, seu Lagi F.

Pythagoras Samius, de quo Laërtius multa lib. VIII. p. 214. De ejus ætate diximus II. 6. De Brassica scripsisse auctor est Plinius XX. 33. De Bulbis et Scilla, XIX. 30. De Herbis Magicis, XXIV. 99. Alia Laërtius refert loc. cit. Verum qui *περὶ τῆς σκίλλης, de Scilla,* scripsit, hunc medicum fuisse a Philosopho Samio longe diversum, ex nonnullorum sententia ait idem Laërtius p. 225. Pythagoras librum de Mari Rubro scripsisse dicitur apud Athen. lib. XIV. p. 634. Quas ille terras peragrando lustraverit, Plinius enumerat, lib. XXV. 5.

Pytheas Massiliensis, Ptolemæi Philadelphi ætate vixit. Citatur a Plutarcho in Demosth. p. 855. Vix ullam historiis ejus, in quibus regiones situsque terrarum descripsit, habendam fidem Strabo ait lib. II. p. 104. et lib. I. p. 63. Πυθέας ἀνὴρ ψευδέστατος.

R.

Rabirius Medicus, de quo l. XXVIII. 21.

Rufus. Publius Rutilius Rufus, qui cum C. Manilio Consulatum gessit anno U. C. DCXLIX. idem Asiæ postea Proconsul, ut ait Pomponius lib. I. Digest. tit. 2. de Orig. Juris, § 40. Scripsit Romanam Historiam Græce, quam laudat Athenæus lib. VI. p. 274. et lib. XII. p. 543. Ejusdem Historiam Hispanicam, Appianus in Iber. p. 303. Virum probum et veracem Plutarchus appellat, in Mario p. 422. Scripsit et de Tragœdis, Comœdis, saltatoribus : de theatris, festis, ludis, tibicinibus ; ac de aliis argumentis, quæ Photius recitat in Bibl. cod. CLXI. p. 340.

S.

Sabinus Masurius. Vide *Masurius.*

Sabinus Tiro. Librum *κηπουρικῶν,* sive *Rerum Hortensium,* dicasse Mæcenati dicitur, XIX. 57.

Sallustius Dionysius. Laudatur a Plinio XXXII. 26. quo ex loco Medicum

hujus Democratis Medici Galenus *κατὰ τόπους*, VII. 2. p. 536. ejusque simul operis, quod inscripserat, *Φιλίατρος*. Librum integrum scripsisse carmine dicitur, de Confectione Antidotorum, de Theriaca ad Pison. cap. 12. p. 948. et lib. I. de Antidotis, cap. 15. p. 892. Alterum item, qui Κλινικὸς vocabatur, *κατὰ τόπους*, X. 2. p. 635. M. Servilii Consularis viri filiam sanasse dicitur a Plinio XXIV. 28. Gessisse autem Consulatum hunc invenimus, Augusti principatu, urbis anno DCCLV. ante Plinii obitum LXXV.

Servius Sulpicius, quem principem in jure civili Tullius vocat: Consulem fuisse cum M. Marcello, anno U. C. DCCIII. Florus in Epitome Liviana lib. CVIII. testatur, quo tempore bellum ortum est Cæsarem inter et Pompeium. Libros scripsit prope centum et LXXX. teste Pomponio, lib. I. Digest. tit. 2. de Orig. Juris, § 43. Cum in legatione periisset, de qua Cicero in Philip. IX. statuam ei populus Rom. pro Rostris Augusti posuit.

Severus Cassius. Vide *Cassius.*

Sextilius. Romanum in hac voce sonum agnosco, non peregrinum: ut quo casu in numerum scriptorum externorum irrepserit, in Indice lib. XXXI. valde mirer. Toto opere ne semel quidem appellatur.

Sextius Niger. Vide *Niger Sextius.*

Silanus, cui prænomen Decimus Junius fuit, qui paulo post Carthaginem captam Magonis Pœni volumina duodetriginta de agricultura e Punico sermone transtulit in Latinum, jussu Senatus. Ita Plinius XVIII. 5.—'Ubi vide quæ de 'Familia' ejus 'clarissima,' ut ait Pliuius, diximus: ut et in Notis et Emend. ad lib. VII. n. 49.' *Ed. sec.*

Silenus Historicus, de quo Cicero de Divin. lib. I. p. 176. 'Hoc idem in Sileni, quem Cælius sequitur, Græca historia est: is autem diligentissime res Hannibalis persecutus est,' &c. Σιλανὸς *συγγραφεὺς* a Strabone appellatur, lib. III. p. 172.

Simonides Minor. A Simonide Ceo, et a Lyrico plane diversus, et utroque recentior: quippe qui in insula Meroë, priorum ætate nondum cognita, de Rebus Æthiopicis scripserit, ut auctor est Plinius VI. 35.

Simus Medicus, a quo trifolium Simonianum dictum Columellæ VI. 17. p. 227.

Solon Smyrnæus: hæc enim illius patria indigitatur XX. 83. De Re Medica, et de Herbaria scripsit. Σόλων *διαιτητὴς*, *Solon Diætarius*, a Galeno laudatur, *κατὰ τόπους*, III. 1. p. 400.

Sophocles poëta Atheniensis, cujus exquisitum elogium et elegantissimæ brevitatis, vide apud Plin. XXXVII. 11. Scripsit fabulam, Triptolemum appellatam, anno ætatis vicesimo, ut diximus XVIII. 12.

Sornatius. In Indice Pliniano lib. XXXI. id nomen scriptoris legitur quidem: at in Reg. cod. 2. *Surnatino* scriptum vidi. An Soranus hoc loco reponendus sit, Valerius ille nimirum, quem ut familiarem et doctum hominem Græcis Latinisque literis, Cicero laudat in Bruto, p. 564. viderint ii quibus plus erit otii. Nam Soranum Ephesium Medicum longe Plinius antecessit.

Sosigenes Astrologus Ægyptius, cujus opera usus est Cæsar Dictator in anno ad Solis cursum accommodando. Librum edidit *περὶ τῶν ἀνελιττουσῶν*, *de Revolutionibus*, ut auctor est Proclus, in hypotyposi, p. 45.

Sura Mamilius. Vide *Mamilius.*

T.

Tarquitius. Apud Ammianum Marcell. lib. xxv. p. 289. Tarquitianorum librorum fit mentio : et apud Macrob. Saturn. III. 7. p. 399. Tarquitii Ostentarium Tuscum laudatur. Unde emendamus alterum Macrobii locum, II. 16. p. 378. ubi 'Tarquinius Priscus in ostentario arborario' legitur, cum scribi oporteat, 'Tarquitius Etruscus,' vel 'Tuscus.' Sic vetus inscriptio apud Gruter. p. 625. L. TARQVITIO. L. F. POM. ETRVSCO. SVLPICIANO. SCRIBAE QVAESTORI. Alius est Tarquitius Priscus, Bithyniæ proconsul, Neronis principatu, de quo Tacitus Annal. xiv. p. 234.

Tarutius, Prænomine Lucius, ortu Firmanus, insignis Mathematicus, Varroni familiaris et Ciceroni, de quo Plutarchus in Romulo, p. 24. Græcis Ταρούτιος. Solinus c. 1. p. 2. Mathematicorum nobilissimum vocat. Plinius in Indice lib. XVIII. Græce de astris scripsisse ait. Cicero de Divin. lib. II. p. 251. inprimis Chaldaicis rationibus fuisse eruditum.

Tauron. An *Taurion* potius? Nam Græci Ταυρίωνα vocant: quo nomine appellatur Macedoniæ procurator sub Antigono Rege, apud Polyb. lib. IV. p. 383.

Tergilla. In Indice lib. XIV. laudatur a Plinio, ut de Agricolatione is scripsisse videatur.

Thales Milesius, unus e sapientibus septem, atque adeo primus sapiens appellatus: cujus Vitam describit Laërtius, p. 9. De eo eleganter Apuleius Florid. lib. IV. p. 28. 'Fuit Geometriæ penes Graios primus repertor, et naturæ rerum certissimus explorator, et astrorum peritissimus contemplator ... temporum ambitus, ventorum flatus, stellarum meatus, tonitruum sonora miracula, siderum obliqua curricula, Solis annua reverticula; idem Lunæ vel nascentis incrementa, vel decrescentis dispendia,' &c. De ejus ætate, II. 7. Scripsit duo volumina περὶ τροπῆς καὶ ἰσημερίας, *de Solstitio et Æquinoctio:* etiam et de Astronomia carmen versibus ducentis, teste Laërtio, p. 6. et 9.

Themison Laodicenus Syrus, Pompeii M. ætate vixit. Novam medicinæ condidit sectam, teste Seneca, ep. 95. 'Alia est,' inquit, 'Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis.' Hæc Methodica est nominata. Θεμίσων laudatur a Democrate apud Galenum κατὰ τόπους, VII. 2. p. 536. A Celso in Præf. lib. I. Juvenale Sat. x. 221. 'Quot Themison ægros autumno occiderit uno.' Summus auctor vocatur a Plinio XIV. 21. Themisonis liber primus Tardarum Passionum citatur a Cælio Aurel. Chron. I. 1. Liber quartus Epistolarum, ab eodem III. 6. Liber Salutaris, II. 7. Solus e Latinis de Elephantiasis Curatione scripsit, inquit idem IV. 1. Singulare volumen de Herba Plantagine laudatur a Plinio XXV. 39.

Theochrestus. Rerum Libycarum, quas Theochrestus descripsit, librum primum citat Apollonii scholiastes, ad lib. IV. vs. 1750.

Theodorus Medicus, quem Plinius laudat XX. 40. Is Athenæi cujusdam fuisse discipulus traditur a Laërtio, in Aristippo, lib. II. p. 58.

Theomenes. Quæ de electro scripsit, referuntur a Plinio XXXVII. 11.

Theomnestus. Hujus capita quædam extant de Mulomedicina, inter

Veterinariæ medicinæ scriptores. Item de Re Rustica fragmenta quædam in Geoponicis.

Theophrastus Aristotelis in schola Atheniensi alumnus idem, et successor, patria Eresius, Menandri Comici magister: cujus operum elenchum Laërtius habet, lib. v. p. 124. Meursius libro singulari collegit. Harpocration, p. 166. verbo Κεγχρεῶν meminit opusculi *περὶ μετάλλων*.

Theopompus Chius, Isocratis auditor. Scripsit de Rebus Græcis, a fine Thucydidis et Xenophontis, libros XII. inquit Diodorus lib. XIV. p. 303. De Terræ Motibus, teste Phlegonte, de Rebus Mirab. c. 19. p. 86. De Rebus Admirandis, teste Apollonio, Hist. Comment. c. 10. Philippica libris LVIII. teste Diodoro lib. XVI. &c.

Thrasyllus Mendesius, Augusti ac Tiberii principatu vixit, teste Suetonio, p. 37. et 51. Scripsit *de Lapidibus*, *περὶ λίθων*, ut auctor est Plutarch. de Flumin. p. 1157. De Rebus Ægyptiacis, idem p. 1158. Tacitus Annal. VI. pag. 141. Chaldæorum artis, sive Astrologiæ peritisssimum fuisse significat.

Thucydides, Peloponnesiaci belli scriptor omnibus notus.

Timæus Siculus. Tauromenitam fuisse Athenæus docet lib. II. p. 163. ubi librum nonum laudat ejus Historiarum. Librum vero XXII. citat idem lib. VI. p. 250. Scripsit et alia, de quibus Suidas. Pyrrhi bellum descripsisse auctor est Cicero in Epistola ad Luceium, et quidem singulari ei bello dicato volumine, ut ait Dionys. Halic. lib. I. p. 5. Vixit Agathoclis Siculi Regis temporibus.

Timæus Mathematicus, ab historico Tauromenita, de quo proxime diximus, diversus. Locrus hic patria fuit, professione Pythagoreus Philosophus. Scripsit Mathematica, unde illi cognomen adhæsit Mathematici, in Indice Pliniano lib. V. et lib. XVI. Vide Suidam tomo II. p. 910.

Timæus qui de Metallica Medicina scripsit, ut Plinius ait in Indice lib. XXXIII. a Siculo, et Mathematico, ut quidem videtur, diversus.

Timagenes Alexandrinus, Romæ docuit, Pompeio Cæsarique gratissimus. Periplum scripsit libris quinque. Hæc Suidas tomo II. p. 907. Scripsit et de Antiquitatibus Galliæ, teste Ammiano Marcell. lib. XV. p. 50. quod opus vehementer laudat. De eo Seneca pater, Controv. XXXIV.

Timaristus. De plantis scripsisse dicitur a Plinio XXI. 105. At in Colb. 2. *Timaretus* appellatur.

Timosthenes. Vixisse hunc ætate Ptolemæi Philadelphi auctor est Strabo lib. IX. p. 421. ubi dicitur] *ναύαρχος τοῦ δευτέρου Πτολεμαίου.* Et Marcianus Heracl. p. 95. *Τιμοσθένης ὁ Ῥόδιός ἐστιν ἀρχικυβερνήτης τοῦ δευτέρου Πτολεμαίου·* Opus ejus Περὶ λιμένων, *de Portubus*, libros decem complexum laudabat Eratosthenes: sed errata in eo nec pauca, nec exigua, deprehendit Strabo lib. II. p. 92. Inter veteres primæ notæ Geographos ponitur a Scymmo Chio, p. 5. Stephanus, verbo Ἀγάθη, ejus Σταδιασμὸν laudat, hoc est, *Dimensionem Terræ per stadia.* De eo Agathemerus Geogr. I. 2. *Τιμοσθένης δὲ ὁ γράψας τοὺς περίπλους, κ. τ. λ.*

Titus Imperator Cæsar. De eo diximus in præfatione ad ipsum inscripta a Plinio, rursumque II. 22.

Tlepolemus Medicus. Laudatur XX. 73.

Trebius Niger. De eo IX. 48.

Trogus Pompeius. Livii ætate, et Augusti principatu vixit. Gallum se ipse facit lib. XLIII. Scripsit Historiarum Philippicarum libros XLIV. hoc est, de imperio Philippico, sive Macedonico: quarum nunc Epitomen solam a Justino concinnatam habemus. Libros ejus de Animalibus laudat Charisius lib. I. p. 79. unde hausisse aliqua Plinium constat, XI. 114. ubi auctorem severissimum Trogum vocat.

Tubero. Cui Quintus prænomen datur in Indice Plinii lib. II. Tuberonem distinguere hoc loco tergeminum, operæ pretium fuerit. Primus est Q. Ælius Tubero, Q. F. gener Pauli Æmilii Macedonici, ejusdem nepos a Cic. in Bruto, p. 549. vocatus. Agit de eodem Valerius Max. VII. 5. et alii. Alter est L. Ælius Tubero historicus, qui Ciceronis legatus in Asia fuit, de quo ipse Tullius ad Q. Fratr. I. 1. p. 576. Tertius est, Q. Ælius Tubero, historici filius, qui multa scripsit de Jure Civili, quem Cicero propinquum suum appellat in Ligariana. Ex his apparet in Indice signari, non historicum illum, cui Lucii prænomen fuit, quod Vossius credidit, de Historicis Latinis, I. 12. sed patrem ipsius, Q. Ælium Tuberonem.

Tuditanus. Is est C. Sempronius Tuditanus, qui Consulatum gessit cum M'. Aquilio, anno U. C. DCXXV. Commentariorum ejus Historicorum meminit, præter Plinium, Gellius XIII. 15. p. 685. ubi liber tertius decimus laudatur. Tuditanus idem libro tertio Magistratuum laudatur a Macrobio Saturn. I. 13. p. 253.

Tullius Tiro. De Vita patroni sui Ciceronis, cujus libertus fuit, libros scripsit, quorum quartum citat Asconius Pedianus in Orat. pro Milone, p. 24. Gellius XIII. 9. p. 667. 'Tullius Tiro,' inquit, 'M. Ciceronis alumnus, et libertus, adjutorque in literis studiorum ejus fuit. Is libros complures de usu atque ratione linguæ Latinæ: item de variis atque promiscuis quæstionibus composuit. In his esse præcipui videntur, quos Græco titulo Πανδέκτας inscripsit tanquam omne rerum atque doctrinarum genus continens.' Præclarum hujus elogium apud eundem Gellium VII. 3. p. 401.

Turranius Gracilis, sic enim scribi nomen illud mihi magis placet, omnibus codd. Mss. R. 1. 2. Colb. 2. et Chiffl. tum in Indice, tum cap. 1. libri tertii, consentientibus, quam, uti antea legebatur, *Graccula.* Helii Gracilis Tacitus meminit Ann. XIII. p. 215. Turranii lib. I. p. 6. Hunc Ovidius in poëtarum albo collocat, ex Ponto IV. 16. 29. 'Musaque Turrani tragicis subnixa cothurnis.' Hispanus fuit, prope Mellariam Bæticæ natus, auctore Plinio in Proœmio lib. III. D. Turranium hominem χρηστομαθῆ appellat Cicero ad Attic. I. 6. p. 8.

Tuscus Fabricius. In Indice libri tertii.

V.

Valerius Antias. Syllæ temporibus vixit. Scripsit Annales, haud exiguæ molis opus: nam librum eorum LXXIV. citat Priscianus lib. IX. p. 871. Gellius etiam quintum et LXX. VII. 9. p. 422. Vide et Macrob. Saturn. I. 13. p. 253. Plutarchum in Romulo, p. 25. Dionys. Halic. lib. I. p. 6.

Valerius Maximus. Vide *Maximus.*

Valgius. Citatur a Gellio XII. 3. p. 622. secundus liber eorum, quos C.

Umbricius Melior, quem haruspicum suo ævo peritissimum appellat Plinius x. 6. is est Haruspex Umbricius, qui sacrificanti pro æde Apollinis Galbæ tristia exta, instantes insidias, et domesticum hostem prædixit, ut refert Tacitus Hist. I. p. 13. De Etrusca Disciplina librum scripsisse dicitur in Indice lib. XI.

X.

Xanthus, Historiarum auctor vocatus, XXV. 5. Sardianus fuit: Olymp. circiter LXX. floruit: scripsit de Rebus Lydiæ, teste Strabone l. XII. p. 572. Dionys. Halic. lib. I. p. 22. et Athenæo lib. XII. p. 515. Item Magica, teste Clemente Alex. Stromat. lib. III. p. 431. et Laërtio in Præf. p. 1.

Xenagoras. Hujus liber primus Chronicorum laudatur ab Apollonii Schol. ad IV. 262. Liber περὶ νήσων, *de Insulis*, ab Etymologo, verbo Σφήκεια. Extare is liber dicitur Ms. in Bibl. Vaticana, referente P. Labbeo, in Bibl. Nova librorum Mss. p. 174. Patria Xenagoræ incerta. Qui Syracusium faciunt, corrupto Plinii loco inducti sunt in fraudem, cujus loci vitium omne deteximus et sanavimus VII. 57.

Xenocrates Platonis auditor, cujus Vitam Laërtius scribit lib. IV. p. 97. Extat Xenocratis de alimento ex aquatilibus libellus, cum Jani Dubravii, de Piscinis et Piscium naturis, lucubratione excusus. Citatur hic Xenocratis liber ab Oribasio l. II. c. 58. p. 25. Idem multo locupletior asservatur in Bibl. Regia, teste P. Labbeo in nova Bibl. Mss. libror. p. 127. et in Vaticana, cum libro ejusdem περὶ λίθων, *de Gemmis*, ut ait idem p. 174. Scripsit et alia plurima, quorum Indicem Laërtius exhibet, p. 99.

Xenocrates, qui de toreutice scripsit, insignis fuit pingendi cælandique artifex. Tisicratis discipulus fuisse dicitur XXXIV. 19. Tisicrates Lysippi. Fuit autem Lysippus Alexandri M. temporibus. Vixisse igitur necesse est hunc Xenocratem statuarium ætate Ptolemæi Philadelphi.

Xenocrates Zenonis, de quo Plinius in Indice lib. XXXIII. XXXV. et XXXVII. Ephesium hunc fuisse, eundemque Neronis ac Vespasiani ævo vixisse, Plinius docet XXXVII. 11. De pictura scripsisse, XXXV. 35.

Xenophon Atheniensis, cujus Vitam Laërtius describit, lib. II. p. 45. Præter Κύρου παιδείαν, aliaque quæ extant, scripsisse Periplum certum est, tum ex Valerio Max. VIII. 13. tum ex Plinio qui Valerium est secutus, VII. 49. nisi forte is Xenophon, cujus Periplum eo loci appellat, alter ab illo Xenophonte fuerit: Ephesius fortassis, cujus Ephesiaca, libris octo comprehensa, servari ait in Bibl. Florentina Labbeus in nova Bibl. librorum Mss. p. 174. Xenophontis prioris extant fragmenta aliquot in Γεωπονικῶν libris, excerpta ex opere de Re Rustica.

Xenophon Lampsacenus. Laudatus a Solino c. 19. p. 38.

Z.

Zachalias Babylonius, qui libros scripsisse de Gemmis dicitur ad Mithridatem Regem, XXXVII. 60. Ille fortassis, qui Apuleio Asin. Aur. lib. II. p. 213. 'Zachlas Ægyptius, Propheta primarius,' hoc est, Magus appellatur.

Zeno. Non illum Stoicæ disciplinæ principem laudari a Plinio arbitror,

NOTÆ VARIORUM

IN

C. PLINII SECUNDI

NATURALEM HISTORIAM.

EX EDITIONE GRONOVIANA,
Lugd. Bat. 1668. 8vo.

NOTÆ VARIORUM

IN

C. PLINII SECUNDI

NATURALEM HISTORIAM.

LIBER I.

PRÆF. *C. Plinius Secundus Vespasiano suo S.*

Namque tu solebas meas, &c.] In Catullo est: 'Cui dono lepidum meum libellum, Arida modo pumice expolitum? Corneli, tibi: namque tu solebas Meas esse aliquid putare nugas.' Visus autem legere Plinius: 'Corneli, tibi. tu putare namque (vel 'namque tu putare') Nugas esse aliquid meas solebas:' quod profecto durius et asperius fuit. *Dalec.*

Veraniolis suis et Fabulis] Catullus sæpe scribit ad amicos et familiares suos Fabullum et Veranium, quem ὑποκοριστικῶς blandiens nonnunquam vocat Veraniolum, ut hoc versu: 'Et Veraniolum meum, et Fabullum.' *Idem.*

Sciantque omnes quam ex æquo, &c.] Sic legend. *Sciantque omnes quam ex æquo tecum vivat Imperium, Triumphali, et Censorio sexiesque Consule, ac Tribunitiæ potestatis participe, et quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter, et equestri ordini præstas Præfecto prætorio ejus, omniaque hæc Reipublicæ. Et nobis quidem qualis in Castrensi contubernio.* *Imperium* vocat Plinius homines qui sub Imperio sunt. Ut sciant, inquit, omnes, quam ex æquo vivat Imperium, id est, illi qui tibi subjecti sunt, quam pari jure tecum vivant, qui Triumphalis es, et Censorius, et sexies Consul. Vide Salmas. 1197. b. et 1198. a.

Vis eloquentiæ] Suetonio Titus Latinæ Græcæque linguæ vel in orando vel in fingendis poëmatibus promptus et facilis fuit, vel usque ad extemporalitatem. *Dalec.*

Pecunias deponerent candidati] Qui honores a populo petebant, solebant coram captandæ gratiæ causa per centurias certam pecuniæ summam pronunciare, eamque præsentem apud aliquem virum gravem deponere, ne clanculum furtiva largitione populum corrupisse suffragiaque emisse crederentur. Vide Sueton. in Julio c. 19. 'Operas campestres' Cicero pro Plancio sequestros eos vocat. Deponebantur vero apud illos a candidatis pecuniæ, ut iis multarentur, si ambitus aut corruptorum suffragiorum convicti damnatique fuissent,

quia in Campo Martio ad honores petendos deferendosque destinato coiret populus. *Dalec.*

Pro innocentia] Seneca Epistol. I. 3. 'candidatos' omnes publico nomine bonos viros appellari scribit. *Idem.*

L. Scipio Asiaticus] L. Scipio Asiaticus devicto Antiocho repetundarum accusatus, cum a Senatus judicio sibi timeret, Tribunos plebis appellavit, tametsi Gracchum, qui tum eum magistratum gerebat, inimicissimum esse sibi cognosceret ac infensissimum. Nec spe falsus est. Prohibuit enim Gracchus ne in carcerem et vincula traheretur. Eutropius.

Ne quid vestris putetis cessatum horis] Noverat Plinius a Theophrasto dictum χρόνον εἶναι πολυτελὲς ἀνάλωμα: præterea brevem acutamque hanc sententiam, fuisse hominum sapientum, χρόνου φεῖδου. Victorius cap. 19. 11. *Dalec.*

Cum præsertim sors fiat ex usura] Cum præsertim libris alienis utendo non solum nihil nobis depereat, aut detrimenti accedat, ut iis qui pecuniam ad usuram et fœnus sumpserunt, sed etiam lucri multum adquiratur. *Dalec.*

Lactis gallinacei] 'Lac gallinaceum' de summa felicitate olim usurpabatur. Strabo lib. XIV. eos, qui Sami fœcunditatem laudabant, ei proverbium accommodasse tradit, quo aiunt φέρειν ὀρνίθων γάλα. *Idem.*

Jam Musæ] Suos libros 'Musas' et 'Prata' veteres inscripsisse testatur etiam Aul. Gellius. *Idem.*

Πινακίδιον] Πίναξ, navium assamentum: tabula cerata, pugillar, in quo stylis scribitur: vas cui cibus ac potus imponitur: operis alicujus et libri index, qua significatione hic usurpatur. *Guillandinus.*

Artiumque] Ut Musica, Grammatica, &c. *Dalec.*

Sesculixem et Flexibulas] *Flexabulas* et *Sesquiulyssem* Nonius multis locis legit. *Idem.*

Apion quidem Grammaticus] Πληστονίκης, vel πλειστονίκης, et πολυΐστωρ, infra XXXVII. 5. Ut ait Seneca Epist. LXXXIX. tota circumlatus Græcia sub C. Cæsare. *Dalec.*

Pendenti titulo inscripsisse] Dubio et ambiguo: vel pendulo, suspenso, affixo. *Idem.*

Ut Apelles faciebat] Vide Politianum c. 47. Miscel. *Idem.*

Homeromastigas] Zoili Macedonis poëtæ Homeromastigis scitu dignam historiam vide apud Vitruvium Præfat. lib. VII. *Idem.*

Fœminam] Leontium meretriculam. *Idem.*

Suspendio arborem eligendi] De re vehementer indigna, nec ullo pacto toleranda. Vide Erasmi Chiliades. Veteris legis carmine arbor infelix dicebatur e qua suspendio strangulatus aliquis fuisset. Rhodig. c. 7. 10. *Idem.*

Cum mortuis non nisi larvas luctari] Apud Rhodig. c. 32. 21. Philostratus Æliano Sophistæ, mortui Ginnidis accusationem paranti, miraturum se dixit si vivum accusasset. *Dalec.*

Valerius Soranus] Q. Valer. de quo Varro de Ling. Lat. lib. IV. et posthac III. 5. *Idem.*

LIBER II.

CAP. I. *An finitus sit mundus, et an unus.*

Mundum et hoc quod alio nomine cœlum, &c.] Duo scripta exemplaria, alterum semivetus bibliothecæ Salmanticensis Academiæ, alterum an-

tiquissimum nuper ad nos allatum e templo Divæ Mariæ Toletanæ, aliter hunc locum legunt: *Mundum et hoc quodcunque cœlum appellare libuit.* Cui lectioni subscribit Mela in initio suæ Geographiæ: 'Omne,' inquit, 'hoc (quicquid id est) cui mundi cœlique nomen indidimus, unum id est.' Horum exemplarium fide, in his quæ sequentur, usuro, admonere lectorem in ipsis initiis libuit. *Pintian.*

Cœlum] Vetustissimi Romani cœlum *cohum* appellaverunt. Ennius: 'pilam vix Sol mediam, complere cohum terroribus audet.' *Dalec.*

Cujus circumflexu] Horum nonnulla ex Arist. de Cœlo lib. I. vide num Plato aliter senserit. *Dalec.*

Totus in toto] Hoc est, extra quod nihil est, nec motus, nec tempus. *Dalec.* *Totus in toto*] Nec corpus ullum, naturam quidem rerum quod attinet. Quid ibi agatur de sententia Peripateticorum docet Scalig. advers. Card. exercit. 365. n. 5. Aliorum autem opiniones recenset Stat. super Arat. p. 86.

Finitus] Finitum esse ingeniosis rationibus probat Rhodig. II. 19. *Dalec.* *Finitus et infinito similis*] Prædicta exemplaria, et impressa, non Romana tantum, sed cætera omnia, quæ ante Hermolai castigationes excusa sunt, e contrario hunc locum legunt: *Infinitus ac finito similis.* Hermolaus, quia Aristoteles et reliqui Peripatetici Mundum finitum esse coarguunt, antiquam lectionem invertit; quasi vero nesciamus, libere Plinium dissentire solitum, et ab Aristotele et a reliqua Philosophorum caterva, non modo in altioribus naturæ mysteriis, sed in ipsa etiam animalium natura ac proprietate, ut infra constabit; et non fuerint Philosophi, qui mundum infinitum esse tradiderint, ut Seleucus et alii, nec magnitudine tantum, sed numero quoque infinitos prodiderint, ut fuerunt Democritus, Epicurus, et eorum discipulus Metrodorus. Nec Hermolaum quicquam juverint verba, quæ statim sequuntur, 'Omnium rerum certus, et similis incerto;' si recte percipiantur. Nihil itaque existimo ex vetere lectione immutandum. *Pintian.*

Naturæ opus] Hæc antithesis conatur probare mundum nec cœpisse, nec desiturum esse, sed sibi esse caussam æternam. *Dalec.*

Innumerabilis, &c.] Ea fuit Democriti opinio apud Aristot. et Valer. Max. et Æliani Var. Hist. lib. V. cap. ult. Atque adeo et Metrodori apud Plutarch. de Plac. Phil. I. 5. et II. 1. et Epicuri teste Laërt. ex ejus Epist. ad Pythoc. mihi pag. 414. sectatorumque ipsius, Lucr. de Nat. Rer. lib. II. refutata ab S. August. de Civ. Dei XII. 11. *Idem.*

Totidem tamen] Ab absurdo monstrat non plures esse mundos ex Arist. *Idem.*

Termino] Sensus est: Si plures sint mundi, fore ut nunquam sciri possit, ubi sit primus, nec disputationis ac quæstionis finem unquam futurum. *Idem.*

Quasi vero, &c.] Corpus nullum extra mundum per naturam esse docet Aristoteles Phys. IV. 5. et de Cœlo I. 9. Scalig. contra Card. exercit. 365. num. 5. *Idem.*

CAP. II. *De forma ejus.*

Formam ejus in speciem] De forma mundi vide Aristotelem de Mundo c. 2. Phys. lib. VIII. de Cœlo lib. II. et Ptolem. μεγαλ. συνταξ. I. 2. et Papp. Alexandr. V. 17. *Dalec.*

Finem, &c.] Apud Philonem Byblium Sanchuniates Berytius antiquissimus rerum Phœniciæ scriptor, mundum ὅμοιον τῷ τοῦ ᾠοῦ σχήματι esse vult. Quam opinionem in cæteris quoque refert tacito auctoris nomine Plutarch. de Plac. Phil. II. 2. Itaque Initiis et Orgiis sacris Liberi patris ovum, tanquam imago mundi, religiosissime colebatur, auctore Macrobio VII. 17. Saturn. et Plutarcho

in Sympos. Apud Probum grammaticum, Varro in Logistorico: Cœlum est testa: item vitellum, terra: inter illa duo humor quasi in sinum conclusus aëris, in quo calor. Quidam mundum figura literæ ω esse volunt, in qua extremum lineamentum Oceanum repræsentat, ζωστῆρα κόσμου, ut ait idem Probus, itemque Cyrillus. ὠκεανός τ', ᾧ πᾶσα περίῤῥυτος ἐνδέδεται χθών. Had. Jun. III. 4. Ad formam vero hemisphæricam, aut, ut ipse ait, πνιγέως, *suffocatorii*, a Socrate traditum suo more calumniatur Aristoph. Pluto. Quem tamen postea errorem aperte secuti sunt Lactantius et Augustinus elegantissimi alioquin scriptores ecclesiastici, uti apud hunc de Civ. Dei XVII. 9. videre est. Canonicam quoque a nonnullis mundo affictam figuram; suis vero mundis ab Epicuro varias tribui, licet non omnes, notat Plut. de Placit. Phil. II. 2. et Diogen. Laërt. in Vita ipsius pag. 409. *Idem.*

Convexus] Homerus ideo terram ἀπείρονα vocat, propter globosam, orbiculatam, rotundamque figuram, fine carentem ac initio. *Idem.*

CAP. III. *De motu ejus.*

Excedens] Hæc fuit sententia Pythagoricorum: de qua re vide Somn. Scipionis ex Plat. Vide item Arist. Phys. VIII. *Excedens*] Vide Macr. super Somn. Scip. II. 1. paulo tamen aliter Manuel Bryen. Harmon. I. 1. ad 7. nimirum planetarum sphæras octava fixarum adjecta: collataque ea Pythagoræ octo chordarum lyra cum heptachordo Mercurii. Adeatur et Boëth. Mus. I. 27. Censorin. de Die Nat. cap. 3. Auctor ipse infra cap. 22. Erroris autem hujus caussa attingitur ab Arist. Metaphys. I. 5. *Dalec.*

Esse innumeras] Error puerilis notatusque jam olim ab Achille super Arat. pag. 105. et Sex. Empir. adversus Mathemat. cap. 21. pag. 105. et Theone super Arat. pag. 110. *Id.*

Quod clarissimi auctores] Martianus Capella globosum ac tenerum corpus vocat, superni roris levitate compactum instar speculi prænitentis. Plato, in Timæo, levem esse mundum ait, extrinsecus undique politum et cum æqualitate summa tornatum. Cicero, 'Qui terram tenero circumjectu amplectitur.' Euripides, ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις· ὑγρὸν *molle* ac *tenerum* est, quod hic Plinius vocat 'levitate lubricum.' Virg. 'et ipse tener mundi concreverit orbis.' *Idem.*

Tenerum argumentis indicatur] Scribendum reor contra omnia exemplaria, *Rerum argumentis indicatur*, ex familiari huic auctori loquendi modo, quo etiam proximo capite usus est: 'Sed et rerum argumenta docent.' Nec *super verticem* agnoscit scripta lectio; sed *per verticem.* Pintian.

CAP. IV. *Cur mundus dicatur.*

Κόσμον] Varro in satura Dolio: 'Mundus domus est maxima omnium: quam quinque altitonæ fragmine zonæ cingunt. Per quem limbus pictus bis sex signis stellimicantibus, altus in obliquo æthere Lunæ Bigas acceptat posthumi, cui seplasia fœtet.' Vocatur a cælatura cælum: Græce ab ornatu, κόσμος. Aristoteles ὠνόμασε τὸν κόσμον ἐκ τῆς τῶν ἀστέρων τάξεως. Latine a puritie mundus dicitur. Vide Popmæ Frag. Varr. ubi quædam aliter legit, et Platonem in Gorgia, et Plutarch. de Placit. Phil. II. 1. et Achil. super Arat. p. 85. *Dalec.*

Cælum quidem, &c.] Aërem etiam olim vocarunt τὸ χάος Græci, ut *inane* Latini. Euripides in Cadmo apud Probum, οὐρανὸς ὑπὲρ ἡμᾶς κενὸς φωτῶν ἕδος δαιμονίων· τὸ δὲ ἐν μέσῳ οὐρανοῦ τε καὶ χθονὸς οἱ μὲν ὀνομάζουσι χάος. Aristophanes in Avibus, διὰ τῆς πόλιος τῆς ἀλλοτρίας καὶ τοῦ χάους. Theoc. ἐν πτέρυξιν· ἅπαντα ὅσα ἕρπει δι' αἴθρας χάους τε. Inde etiam fortassis veteres *cohum* cælum dixerunt. Vide annot. c. 1. *Idem.*

Cælati argumento] Imo vero παρὰ

τοῦ κοίλου ἢ τῆς κοιλότητος. Unde et prisci Rom. *Coilum* scripsere: quod religiose observat in suo Ennio doctiss. Merula. De auctoris tamen derivatione nonnihil et Varro de Ling. Lat. lib. IV. *Idem.*

Solis cursus] Exemplar Tolet. non *cursus* legit, sed *cursui*, rectius puto. *Pint.*

CAP. V. *De quatuor elementis.*

De elementis] De elementorum ratione vide Aristotelem de Generatione et Corruptione, lib. II. et de Cœlo IV. 5. et P. Merulam super Enn. p. 119. et seqq. et Sex. Empir. Pyrrhon. Hypot. III. 4. Censorin. de Die Nat. cap. 3. Muret. Var. VII. 17. Nomen a Platone inventum monet Simplic. super Phys. *Dalec.*

Ignium summum] Falso Plinius putat eandem esse materiam ignis et cœli, Epicureos secutus. *Ignium summum*] Imo vero astra tantum ignea putarunt Epicurei. Lucr. lib. V. 'Per rara foramina terræ Partibus erumpens primus se sustulit æther Signifer, et multos secum levis abstulit ignes.' Et paulo post ætherem cognominat igniferum. Platonem autem in Epinomide Timæoque cœlum ignem dixisse notat Theupol. Academ. Contempl. VIII. 1. Vide et Plutarch. de Plac. Phil. II. 11. Et Achill. super Arat. pag. 84. in fin. et Hieron. Mag. de Mundi Exust. I. 13. ubi Anaxagoræ eam opinionem adscribit; qui eam ob caussam ætherem παρὰ τοῦ αἴθειν dictum voluerit. Ex Aristot. Meteor. I. 3. Parmenidi, Heraclito, Stratoni, et Zenoni vero Stob. Eclog. I. 25. p. 53. *Idem.*

Aëra appellant] Hunc αἰθέρα Græci vocant. Euripides: ὁρᾷς τὸν ὕψου τὸν δ' ἄπειρον αἰθέρα, Καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις; Τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν. Hos versus sic Latinos fecit Cic. de Nat. Deor. II. *Vides sublime fusum immoderatum æthera, Qui terram tenero circumjectu amplectitur? Hunc summum habeto Divum, hunc perhibeto Jovem.* Dalec.

Per cuncta rerum meabilem] Seneca Nat. Quæst. II. 9. 'Spiritus non aperta tantum intendens, sed etiam abdita et inclusa.'

Mutuo complexu] Late hac de re Achill. sup. Arat. p. 83. et Manil. Astron. I. 168. *Dalec.*

CAP. VI. *De septem planetis.*

Medius Sol fertur] Chaldæi errantia sidera ad hunc numerum redegerunt: Ptolemæus vero ac Theon Solem et Lunam inter errantia non recensent. De Planetarum numero, motu, et situ, vide Arist. de Mundo, c. 2. *Idem.*

Totius animum] Elegantissimi hac de re Orphei versus: Κλῦθι, μάκαρ, πανδερκὲς ἔχων αἰώνιον ὄμμα, Τιτὰν χρυσαυγής, Ὑπερίων, οὐράνιον φῶς. Et paulo post: Ὄμμα δικαιοσύνης, ζωῆς φῶς, ὦ ἐλάσιππε, Μάστιγι λιγυρῇ τετράορον ἅρμα διώκων. Cæteras laudes videbis in Neandri Phys. p. 32. *Idem.*

Hic reliqua sidera occultat] Adde *illustrat*, ex Cod. Tolet. ut sit, *Hic reliqua sidera occultat, illustrat.* Nec accipio *illustrat*, quia reliquis sideribus lumen impertiat; hoc enim infra dicet; sed quia præsens obscuret sidera, absens illustret. *Pintian.*

Cæteris quoque, &c.] Imo vero soli Lunæ. Cætera namque sidera de suo lucent, monente Scal. advers. Card. exerc. 64. *Dalec.*

CAP. VII. *De Deo.*

Effigiem Dei, &c.] Veterum opiniones de Deo vide apud Arist. de Mundo c. 7. et Stob. Eclog. in princ. et Plutarch. de Placit. Phil. I. 7. et Neandr. Phys. et Sex. Empir. Pyrrhon. Hypot. III. 1. et Henr. Steph. Phil. Poët. et αὐτοσχ. III. 5. et seq. et Just. Martyr. ἐπιτρεπτ. et Lactant. Divin. Inst. I. 5. et seq. *Idem.*

Totus animæ] *Animæ*, ψυχῆς, quæ omnibus vita præditis eam præbet: *animi*, τοῦ νοῦ, qui quæ in universo fiunt omnia admirabili sapientia regit et administrat. D. Augustino 'anima' vitæ est, 'animus' consilii. Ani-

mam Virg. Æneid. vi. 'spiritum' vocat. *Idem.*

Fidem] Plaut. in Aul. 'Ut te auferam Aula in Fidei fanum, ibi abstrudam probe.' *Idem.*

Ideoque etiam publice Febri fanum, &c.] Febrem in urbe cultam fuisse constat tum apud Augustin. de C. D. iv. 15. tum etiam apud Ciceronem iii. de Nat. Deorum, cujus verba mox subjiciam. De Mala Fortuna eodem etiam loco Cicero. Cæterum de Orbona Dea, et apud hos quos dixi scriptores, et apud reliquos quos legerim, altum silentium. Quæ causa varie conjectandi materiam subministravit his, qui ante me in Plinium Annotationes composuerunt. Et Hermolaus quidem rem intactam omisit. Georgius Valla in commentariolo, quem in hunc secundum lib. composuit, fraudata prima syllaba dictione, pro *Orbonæ* substituit *Bonæ*, et de Bona Dea Plinium locutum censuit. Sabellicus, Macrobii verba secutus, rationem conjecturamque iniit quandam, haud mihi satis probatam: quum interim neque apud ipsum, quem citat, Macrobium, ulla subsit Orbonæ vel minima suspicio, neque alium proferat auctorem, qui Orbonæ meminerit. Crinitus *Orbonam* et ipse agnoscit, sine auctore tamen, depravata Plinii lectione deceptus. Quamobrem, cum egregia hæc Dea Orbona orba sit scriptore aliquo, qui eam celebret, nullibique omnino compareat, præterquam hoc Plinii loco, sitque in comperto apud omnes, numerosissimas in Plinio dictiones, et interdum versus superfluere, quæ divinare non sit, unde in ejus libros irrepserint; sic in animum induxi, ut, explosis omnium sententiis, Orbonam hanc, tanquam adulterinam et supposititiam Deam, exterminandam e Plinianis finibus putem: ut verba, quæ sequuntur, permutato tantum conjunctionis loco, legantur hoc pacto: *Ideoque etiam publice Febri fanum in Palatio dicatum est ad ædem Larium, et ara Malæ Fortunæ Æsquiliis.* Quod ex Cicerone manifeste desumptum est loco citato. Verba ejus subjunxi: 'Eos enim, qui Dii appellantur, rerum naturas esse, non figuras Deorum. Qui tantus error fuit, ut perniciosis etiam rebus non nomen solum tribueretur Deorum, sed etiam sacra constituerentur. Febris enim fanum in palatio ad ædem Larium, et aram Malæ Fortunæ Æsquiliis consecratam videmus.' Hactenus Cicero: a quo in secundo etiam de Legg. eadem repetuntur. *Pintian.*

Febri fanum] Pavorem Hostilius atque Pallorem coluit; mox a nescio quo Febris dedicata. Minutius Fœlix. Idem D. Cyprianus de Idolorum Vanitate. Arnobius adversus Gent. lib. iv. 'Ab erroribus viarum Dea Vibialia liberat; in tutela sunt Orbonæ orbati liberis parentes; in Næniæ, quibus extrema tempora.' Cicero de Nat. Deor. iii. 'Febris enim fanum in Palatio, et ædem Larium et aram malæ Fortunæ Exquiliis consecratam videmus.' Febris fana tria Romæ fuerunt, unum in capite vici Longi, alterum in Palatio, tertium juxta monumenta Mariana. Huic et Malæ Fortunæ, Postvertæ, Prorsæ, Vejovi, Timori, Pallori, Robigo, Averrunco; apud Lacedæmonios Morti et Timori; apud Gades Paupertati et Senectæ ædes aræque positæ sunt: non ut opem ferant, aut quidquam juvent, sed ne quicquam obsint, aut noceant. Unde ἀποτρόπαιοι a Græcis, *averrunci* ab Latinis dicti. *Dalec.*

Geniosque adoptando] Natalis Deus Genius virorum: sic natalis mulierum Juno. Tibullus: 'Natalis Juno sanctos cape thuris acervos.' Plaut. in Menæchm. 'Teneo dextra genium meum.' Idem in Mercatore: 'I hac mecum, ut videas simul tuam Alcumenam pellicem, Juno mea.' Minutius Fœlix præstites vocat Genios, quod præsint hominum actionibus: homi-

num custodes Hesiodus; manes Servius. Ammianus, lib. XII. ex Menandro, statim in lucem editis hominibus numina sociata sic vocat, quæ vitæ cursum regunt, admodum paucis visa insigni virtute viris. Menandri versus sunt: "Απαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται Εὐθὺς γενομένῳ μυσταγωγὸς τοῦ βίου. *Dalec.*

Gentes vero quædam animalia etiam aliqua obscœna] Commutandus rursus conjunctionis locus, scribendumque: *animalia etiam et aliqua obscœna*, ex vetere lectione. *Pintian.*

Per fœtidos cibos] Allia, porrum, cepas Ægyptii. Vide Alex. ab Alex. V. 10. *Dalec.*

Atricolores] Plutarchus testatur Mortem albi fuisse coloris, Osirim subnigri, Typhona flavi. *Idem.*

Juvare mortalem] Cicero pro Ligario scribit homines ad Deos nulla re propius accedere, quam salutem hominibus dando: id quod Strabo lib. X. Εὖ γὰρ εἴρηται καὶ τοῦτο, ἀνθρώπους μάλιστα μιμεῖσθαι θεοὺς, ὅταν εὐεργετῶσιν. *Idem.*

Quis non interpretatione naturæ fateatur] Mallem legeres accusandi casu, *interpretationem*. Sensus enim horum verborum peti debet ab illis Ciceronianis: 'Eos enim qui Dii appellantur, rerum naturas esse, non figuras Deorum.' *Pintian.*

Naturæ] Cicero enim ait eos, qui Dii appellantur, rerum naturas esse, non figuras Deorum. *Dalec.*

Irridendum, &c.] Hic sibi caveant veri ac pii Christiani, legantque Lactant. Instit. Div. I. 2. *Idem.*

Sacris] Magica intelligit, quos nostri 'exorcismos' vocant: et annulos magica arte formatos oblique sugillat, quibus vim magnam tribuebant veteres, iis maxime in quibus Cynocephali, vel Harpocratis imago sculpta esset. *Idem.*

Capitolio] Ut sanctiora essent pacta et conventa, cum jurisjurandi religio interposita esset, in ipso Capitolio nonnunquam fiebant, velut præsente et audiente Deo, qui trisulcum in perjuros telum gerere censebatur. Plaut. in Curcul. 'Coq. Namque incubitare satius te fuerat Jovi, Tibi qui auxilio in jurejurando fuit. Cap. Siquidem incubare velint qui pejeraverint, Locus non præberi potis est in Capitolio.' *Idem.*

Fortuna] Fortunæ varia cognomina vide apud Alex. ab Alex. I. 13. et Plaut. in Pseud. 'Centum doctûm hominum consilia hæc devincit Dea Fortuna: atque hoc verum est, Perinde ut quisque fortuna utitur, ita præcellit, atque exinde sapere eum dicimus.' In Rhetoricis ad Herennium leguntur Pacuvii versus graves et sententiosi: 'Fortunam insanam esse, et cæcam, et brutam perhibent Philosophi.' *Idem.*

Sors ipsa pro Deo sit] In denario vetusto Romano percusso a quodam Plætoriæ gentis, qui ejus templum vel dedicaverat, vel refecerat, Sortis imago impressa est cum his literis, SORS. M. PLAETOR. CEST. S. C. *Dalec.*

Eventus assignat] Ex opinione Poëtarum id sumptum, qui singula nobis attributa sidera scribunt. Papinius: 'Perpetuis frenis atque uni serviet astro:' et alibi, 'locum cervix dabit omnibus astris.' *Idem.*

Semelque in omnes futuros unquam Deo decretum] Sincerior lectio Salmanticensis codicis, *Dei decreto*: ut tres dandi casus inter se conveniant, *Astro suo, nascendi legibus, Dei decreto.* Pintian.

Parva dictu] Hoc est, humilia, vilia, spernenda. Hac phrasi utitur Fabius: 'Avidas longe fugare volucres, et pascere parva dictu animalia.' Eadem significatione usurpat auctor infra VII. 53. 'frivolum dictu.' *Dalec.*

Uno quidem vel præferenda cunctis bonis] Lego, repugnantibus cunctis exemplaribus, *præferendo*, non *præferenda*. Pintian.

Ne Deum quidem posse omnia] Agatho dilaudante Arist. Eth. Nicom. vi. 2. μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται, Ἀγένητα ποιεῖν ὅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα. Et Plutarch. Consolat. ad Apol. mihi pag. 199. sub fin. τὸ μὲν γὰρ γεγεννημένον οὐδὲ θεὸν δυνατόν ἐστι ποιεῖν ἀγέννητον. Et ne nimium longi simus, Theognis vs. 583. et Sophoc. Trachin. et Pind. Olymp. Od. ii. et Sen. de Brevit. Vitæ mihi p. 133. et Horat. iii. Od. 29. et S. Aug. de Civit. Dei v. 10. &c. *Dalec.*

Aut revocare defunctos] Hier. Mag. de Exust. Mund. v. 1. *Idem.*

Ut facetis quoque, &c.] Ita scil. judicat de his divinissimis scientiis hoc hominum genus. Quanto vero rectius doctiss. Muret. Var. Lect. vi. 1. *Idem.*

Cap. viii. *De natura siderum errantium, et eorum ambitu.*

Singulis attributa nobis] Confutat hic Epicureos, qui singulis hominibus singulas tributas esse stellas credebant. In eadem opinione fuit et Manilius poëta. *Dal.* *Singulis attributa nobis*] Imo vero et Manilius communem astrologorum secutus est sententiam, horoscopum seu positum siderum natalium tempore suam cuique homini distribuere sortem iii. 38. et Epicurus omnia atomorum concursu regi, nilque ab hujusmodi causis pendere ad animi tranquillitatem facere proculdubio putavit: aut si Stobæo credimus, qui Eclog. i. 25. pag. 54. de hac quoque re mentionem facit: τοῦ ἐνδεχομένου ἦχε. Quamobrem me suasore Plinio credimus, vulgi has fuisse superstitiones: cujusmodi et aliæ olim multæ, et utinam nunc omnes desitæ. Cæterum de stellarum casu vide Hier. Mag. de Exust. Mundi iii. 3. et 7. et Laërt. lib. x. pag. 423. ubi Epicuri ea de re opinionem refert.

Non tanta cælo societas nobiscum est ut nostro fato mortalis sit ille quoque siderum fulgor] Non *ille* habet exemplar Toletan. sed *ibi*, venustiore proculdubio sensu. *Pintian.*

Nimio alimento, &c.] Cleomedes, libris κυκλικῆς θεωρίας, sidera, stellas, astra, oceani, terræque vaporibus ali credidit, quoniam alimento privatus ignis statim extinguitur. Virg. 'Convexa polus dum sidera pascet.' Λίμνην enim τὴν θάλατταν etiam Homerus vocat. Zeno apud Laërtium ait: τὰ ἄστρα ἔμπυρα τρέφεσθαι, τὸν μὲν ἥλιον ἐκ μεγάλης θαλάττης, τὴν δὲ σελήνην ἐκ ποταμίων ὑδάτων, τὰ δ' ἄλλα ἀπὸ τῆς γῆς. Cujus sententiæ et alios auctores adducit Hier. Mag. de Mundi Exust. i. 13. et 16. et seq. et Theon super Arat. pag. 108. ἰστέον δ' ὅτι ἡ τοῦ οὐρανοῦ κίνησις γίνεται ἔκ τινων ἀναθυμιάσεων κατὰ τὸν φυσικὸν, αἵ τινες ἀναθυμιάσεις ῥυθμῷ τινὶ αὐτὸν κινοῦσι. Error ortus ex optices ignorantia, generatimque accuratæ Philosophiæ. Totum porro hunc locum Plinii lubenter ita legerim: *Hinc redeamus ad reliqua sidera, quæ affixa diximus mundo, non illa, ut existimat vulgus, singulis attributa nobis, adnumerataque mortalibus, et clara divitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cujusque lucentia, nec cum suo, &c.* Dalec.

Decidere creduntur] 'Sæpe etiam stellas vento impellente videbis Præcipites cœlo labi, noctisque per umbras Flammarum longos a tergo albescere tractus.' Ptolemæus διαθέειν stellas, *discurrere*, dixit. Paulo post c. 36. trajectiones eas et emicationes auctor vocat 'discursus.' Ammianus Marcellinus eum fulgorem appellat δίφρου ὁλκὴν, quasi currus orbitam. Transversas stellas et cadentes, quæ prætervolant et secant aëra, Seneca vocat: ἀποῤῥοίας esse stellarum Græci putant.

Suo demonstrabimus loco] Vide locum sub finem hujus libri.

Quando ad eam tota pertinet, Signiferi modo inventionibus non dilatis] Sic Vett. codd. leg. ita ut *tota* referatur

ad *ratio*, non ad *modulatio*, quæ vox in Mss. non est, et sensus sit: De uno signifero circulo hic se dicturum, quod circa eum primi Anaximander et Cleostratus observaverint, cæterorum circulorum mentionem cum mentione terræ aptius conjungendam; quod facit in fine libri. *Gelenius.*

Sphæram ipsam, &c.] Eam Anaximandri inventum quoque tradit VII. 56. *Sphæram ipsam ante multo Atlas*] Lege, *Sphæram ipso pandente mundo Atlas.* Mundus ipse, hoc est, cœlum, sphæricum et plane sphæram sese esse fatetur et pandit: ipso igitur pandente mundo sphæram invenit Atlas, qui primus intellexit cœlum vel mundum sphæram esse. Sequitur, quod sic legendum: *hoc est siderum ortus foris aperuisse.* Vide Salmas. p. 823. a. b.

Saturni sidus] Saturnus lingua Syriaca sive Aramæa, qua usi sunt Thusci, latentem significat, ab סתר, *occuluit sese, latuit*, uti monet P. Merula super Enn. p. 94. Inde Latinum vocaverunt, et ejus uxorem Latiam, sive Latiam Saturni. *Dalec.*

Lævum] Plinius, augurum disciplinam sequutus, pronam faciem intuentis in Austrum spectare voluit: indeque lævum erit ubi sol oritur, dextrum ubi occidit. Aristoteli mundi dextra sunt exortiva, læva occidua: Solino dextra septentrionalia, læva meridionalia. Ebræis meridies dexter, septentriones sinistri. In ludis Circensibus cur Solini ratio observata sit, explicat J. Gorop. Hierogl. l. III. p. 37. *Idem.*

Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, ignea ardentis Solis vicinitate, binis fere annis converti] Vetus lectio, *Ignei, ardentis a Solis vicinitate*, quemadmodum et Livius sæpe loquitur. Causam dedit, non cur biennio circulum absumat, sed cur ardens sit et igneus. *Gelen.*

Temperari Jovem salutaremque fieri Deum] De sidere loquitur, non de Deo. Scriba proxime sequentem particulam *Deinde* depravavit in *Deum inde.* Gelen.

Luciferi nomen accepit] Luciferum diurnam stellam vocat Plaut. in Menæchm. 'Inde usque ad diurnam stellam crastinam potabimus cras.' Vesperuginem quidam Veneris esse stellam putaverunt, ac ideo Venerem noctivigilam appellarunt, ut Plaut. in Curc. aut noctilucam, ut Levinus: 'Venerem igitur almam adorans, sive fœmina sive mas est, ita uti alma Noctiluca est.' *Dalec.*

Vesper] Inde Vesperugo, extrema diei pars, et prima noctis. Varro: 'Inter vesperuginem et jubar dicta nox intempesta, (omitto quædam,) quam Ælius dicebat, cum tempus agendi est nullum: quod alii concubium appellarunt, quod omnes fere tunc cubarent:' *κνέφας vesperuginem* Græci appellare videntur, quod terra luce carere incipiat. Hom. Il. A. Ἦμος δ' ἠέλιος κατέδυ, καὶ ἐπὶ κνέφας ἦλθεν. Vesperi exortum primam facem Apuleius et Macrobius dixerunt: non quod tunc faces accenderentur et lucernæ, quam ob rem Gal. *ἡμμένων ἄρτι λύχνων* horam vespertinam ait, ut meridiem Lucianus, *ἀμφὶ πλήθουσαν ἀγορὰν*, quod ea diei parte maxima sit in foro frequentia, sed quod Vesperi stella post solis occasum prima luceat. *Dalec.*

Pythagoras Samius] Pythagoræ longam historiam, et incredibilium rerum quas gessit miracula, vid. apud Rhod. XIX. 7. *Idem.*

CAP. IX. *De Lunæ natura.*

Lunæ] Lineam *ἐκλειπτικὴν*, Lunæ orbitam, Tarentina voce 'circulum manacum' veteres appellarunt, quasi maniacum, *μηνιακόν*: unde Arabibus Kalendarium Almanach. Vitruvius lib. XI. 'Circinatio circuli menstrui agatur, qui Manacus dicitur.' *Scalig.*

Sinuata in orbem] Lego, *sinuata*,

in orbe maculosa, &c. Nam sinus in orbe non potest intelligi. Vel certe: *sinuosa, orbe pleno immensa ac repente nulla, eademque subito prænitens, maculosa alias, &c.* Dalec. *Modo sinuata in orbem*] Hunc locum correctionibus suis pessime corruperunt eruditi, dum legunt, *sinuata, in orbe maculosa.* Nam sinus, inquiunt, in orbe non potest intelligi: inepte. 'Sinuari arcus' dicitur, qui curvatur; 'sinuari vela,' quæ curvantur et inflantur: curvari et cavari invicem ponantur, unde et κοιλαίνειν Græci pro *curvare* accipiunt, ita et *sinuare.* Luna igitur *in orbem sinuata* est quæ Græcis ἀμφίκυρτος, in orbem scilicet protumida undique et in orbem curvata. *Salmas.* Exercitat. Plin. p. 376.

Quæ mensis exitu latet] Melior meo judicio lectio, *Quin mensis exitu latet.* Pintian.

Cum laborare non creditur] Luna cum plena est, inciditque in fastigium umbræ noctis, extinguitur, quod veteres 'laborare' dixerunt. At vero mensis exitu, quamvis nullum ejus lumen sit, tamen eam laborare veteres non credebant. Credebant etiam veneficarum carminibus et incantationibus deficientem eripi, solicitari, affici, ac deduci. Quapropter, ne illarum verba exaudiret, clamoribus et æris crepitu obstrepebant. Ambrosius: 'Quod cum requirerem quid sibi clamor hic velit, dixerunt mihi quod laboranti Lunæ vestra vociferatio subveniret, et defectum ejus suis clamoribus juvaret.' Et iterum: 'Tunc, inquam, apud vos turbatur carminibus globus Lunæ, quando calicibus turbantur et oculi.' *Dalechamp.* *Cum laborare non creditur*] Id est, interquiescere creditur, eo quod tunc lucere desinat. Unde quod interlunio fit, aliquoties Plinio 'silente Luna' fieri dicitur. *Gelen.*

Non sumus profecto grati erga eos qui labore curaque] Scribendum reor, *Ne simus profectu ingrati erga eos qui, &c.* hoc sensu, mentionem habitam Endymionis, suumque illi redditum, quod ingrati hominis sit, cum literis profecerit, oblivisci eorum, qui primum aditum primasque fores ad ipsas disciplinas reseravere. Hunc sensum aptiorem esse, magisque e dignitate et gravitate Pliniana, quam is, quem Hermolaus comminiscitur, intelliget, qui verba hæc Plinii contulerit cum illis quæ mox cap. 15. habentur: 'In quibus aliter multa quam priores tradituri, fatemur ea quoque illorum esse muneris qui primi quærendi vias demonstraverunt, modo ne quis desperet sæcula posse proficere.' Est autem, ni fallor, æmulatio Senecæ Nat. Quæst. lib. VI. 'Nova,' inquit, 'omnia erant primo tentantibus. Postea eadem limata sunt. Et, si quid inventum est, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi fuit rerum naturæ latebras dimovere, neque contentum exteriori ejus conspectu introspicere, et in Deorum secreta descendere.' *Pintian.*

Ut scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris] Scribendum arbitror, *numinum*, non *hominum;* ut sit sensus, tantam esse humani animi arrogantiam, ut cœlum ipsum ignorantes profiteantur se scelera numinum tenere. Confirmant hanc correctionem verba mox ante præcedentia: 'In hac luce mira humani ingenii peste sanguinem et cædes condere annalibus juvat;' et quæ sequuntur cap. 12. *Idem.*

Solis fulgore eam ut reliqua sidera tegi] Legendum *regi*, non *tegi;* tum ex cap. 15. ubi dicet: 'Postea radiorum ejus contactu reguntur:' tum etiam ex Toletano codice. *Pintian.* *Reliqua sidera tegi*] Ob hanc causam Græci poëtæ Solis filiam vocant. Euripides in Phœnissis: ὦ λιπαροζώνου θύγατερ Ἡλίου σελαναία, Χρυσεόκυκλον φέγγος. Hesiodus vero et Virgilius, sororem: 'Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna.' *Dalechamp.*

Illo regerat] Berosus, auctore Cleomede, atque etiam Vitruvius, putavit Lunæ corpus pilam esse altera parte candentem, altera cœruleam, ejusque mutationes fieri prout magis minusve a Sole corripitur. Vide Vitruv. IX. 4. *Idem.*

Humore terreno pasci] Sic infra c. 68. hujus lib. de Oceano: 'Sidera ipsa tot et tantæ magnitudinis pascens.' Ejusdem opinionis fuit et Seneca Quæst. Nat. II. 5. 'Ex cœlo et terra alimenta omnibus animalibus, omnibus satis, omnibus stellis dividuntur. Profertur quo sustineantur tot sidera, tam exercitata, tam avida per diem noctemque, ut in opere, ita in pastu.' Lucret. 'Unde æther sidera pascit.' Lucan. 'Nec non Oceano pasci Phœbumque polumque Credimus.' *Idem.*

Quia orbe dimidio nonnunquam maculosa cernatur] Minus male legetur commutato negationis loco, *nunquam non maculosa cernatur*, hoc est, non nihil maculosa, non in totum, qua subjungit ratione. *Pintian.*

Maculas enim, &c.] Poëtæ fingunt maculas illas esse puerum, quem dilectum secum Luna ferat, præ pudore faciem celantem. Valerius Cato in Diris: 'Sidera per viridem redeunt cum pallida mundum, Inque vicem excurrunt, tunc aureus orbis ephebi, Luna, tui tecum est, cur non est et mea mecum?' Apud Plutarchum Agesianarum Poëta: περὶ τοῦ προσώπου ἐμφαινομένου ἐν κύκλῳ τῆς σελήνης· Πᾶσα μὲν ἥδε πέριξ πυρὶ λάμπεται, ἐν δ' ἄρα μέσσῃ Γλαυκότερον κυάνοιο φαείνεται ἥυτε κοῦρος Ὄμμα; καὶ ὑγρὰ μέτωπα δ' ἐρεύθει ἔνθα ἔοικε. *Dalec.*

CAP. X. *De Defectu Solis et Lunæ, et de Nocte.*

Aliud esse noctem, &c.] Noctis præsidem Deum, Nocturnum Plautus appellat in Amphitryone: 'Certe ædepol scio, si quicquam est quod credam, aut certo sciam, Credo ego hac noctu Nocturnum obdormisse ebrium.' Idem in Bacchid. 'Vulcanus, Sol, Dies, et Luna, Dei quatuor, Scelestiorem nullum illuxere alterum.' *Dalec.*

Mucrone tantum ingruat] Hic monendus est Lector, Plinium sequutum quosdam qui eclipsium rationes non intellexerunt, et ideo cum illis turpiter errasse. Haud enim verum est umbram mucrone tantum in Lunam incidere. Hoc enim modo fieret, ut non plus uno puncto de corpore lunari obscurare posset, quantum videlicet mucro, seu acies contineret. Quod falsum esse experientia testatur: siquidem totam Lunam deficere, atque etiam aliquandiu in umbra commorari, vel rudi vulgo notum est. Hac de re vide Jacobi Milichii in hunc secundum librum commentaria. *Id.*

Obscuretur] Ratio est, quia Venus et Mercurius nunquam tam longe recedunt a sole ut obscurari possint. *Idem.*

Scrupulis, &c.] Hoc est in capite et cauda Draconis. *Idem.*

CAP. XI. *De siderum magnitudine.*

Si terra major, &c.] Hæc in Euclide latius tractata videre poterit studiosus lector. *Idem.*

Immensum esse constat, quia arborum, &c.] Verbum *constat*, quod in aliis reperitur, redundat. Refertur enim hæc tota oratio ad præcedens verbum, *aperitur*, et *qui arborum* habent veteres codices, non *quia:* scriba *A* literam geminavit. *Gelenius.*

Montem Idam exoriens, &c.] Doctiss. poëta: 'Jamque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ.' *Dalec.*

Namque cum, &c.] Theon. Præf. super Euclid. optica. Magin. Theoric. II. 24. *Idem.*

CAP. XII. *Quæ quis invenerit in observatione cœlesti.*

Defectus utriusque] Vide Valer. Max. VIII. 11. et Liv. lib. XLIV. *Idem.*

Primus omnium Thales Milesius]

Thalem et Lycurgum fuisse viros sapientes, vel ut possent leges condere, et præcepta Philosophiæ, clare indicat Plaut. in Bacchidib. 'Nam ita me Dii ament, vel Lycurgus, mihi quidem ut videtur, posset hic ad nequitiam adducier.' Ac rursum: 'Quem ego sapere nimio censui quam Thalem.' *Idem.*

Ac situs locorum et vicos populorum] Lego *visus populorum*, non *vicos populorum*, ex scripta lectione. Recentiores astrologi diversitatem aspectus appellant. *Pintianus.*

Pindari] Pindarus in cantico de radiis Solis obscuratis: Πολέμου δ' ἦ σᾶμα φέρεις τινὸς,*Η νιφετοῦ σθένος ὑπέρφατον, Κενέωσιν ἀνὰ πέδον, Ὕδατι ζακότῳ διερόν· Ἀνδρῶν νέων ἐξ ἀρχῆς *Η καρποῦ φθίσιν, *Η στάσιν οὐλομέναν, ἢ πόντου *Η παγετὸν χθονὸς, ἢ νότιον θέρος, *Η γαῖαν κατακλύσασα θήσεις Γένος ὀλοφυδνόν. *Dalec.*

Crepitu dissono auxiliante] Ovid. hac de re: 'Te quoque, Luna, traho, quoniam Temesæa labores Æra tuos minuant.' Livius lib. XXVI. scribit, 'Campanorum imbellem multitudinem cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ silenti nocte fieri solet, clamorem edidisse.' Alexander putat sic abigi pravos dæmones, tum feroces et insultantes, cum vim suam in terras deficiens sidus non potest homini salutarem mittere, et illorum cohibendæ insolentiæ efficacem. Credidit etiam simplex antiquitas Lunam de cœlo in terras carminibus trahi posse: nec non depressam cogi in herbas subditas spumam et virus effundere, quibus ad magica fœlicius utantur. 'Despumare Lunam' id dixit Apul. Asini aurei lib. I. Lucanus lib. VI. 'Et patitur cantu tantos depressa labores, Donec suppositas propior despumet in herbas.' Hæc omnia commentum Aglaonicæ, Agetoris filiæ, Astrologiæ peritæ, fuisse, Plutarch. de Oraculorum Defectu auctor est. Vide quæ supra c. 9. in verbo 'laborare,' annotavimus, et Cleomed. Cycl. lib. II. p. 520. *Idem.*

Nicias Atheniensium imperator] Nicias Atheniensis, clarus alioqui imperator, sed tardior, ac nimius cunctator, in quem hoc facetissimum Aristophanis dicterium: καὶ μὴν μὰ τὸν Δι' οὐχὶ νυστάζειν ἔτι Ὥρ' ἐστὶν ἡμῖν, οὐδὲ μελλονικιᾷν. Vide Plutarch. in ejus Vita. *Idem.*

Argumenti repertores quo Deos hominesque vicistis] Legendum reor non *vicistis*, sed *vinxistis*: hoc est, colligastis, et paris fere conditionis fecistis. *Pintianus.*

CAP. XIII. *De defectibus.*

Omnibus autem annis] Aut textus hoc loco mendosus est, aut aliquem auctorem secutus est Plinius, qui eclipsium rationem non intellexit. Nam horizontis diversa positio nihil, aut admodum parum, ad eclipsium rationes pertinet: et omnino hæc res nullam habet rationem, ut singulis annis eclipses sub terra fiant, et non etiam singulis annis supra terram. *Dalec.*

Sed ab aliis atque aliis hoc cerni] Lege, *Sed ab aliis hoc cerni.* Reliqua demenda, ex antiquis codicibus. *Pintian.*

Nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus, et quanam ratione] Commutandum puto locum conjunctionis *et*; legendumque, *Et nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus. Quanam ratione.* Idem.

CAP. XIV. *De Lunæ motu.*

Lucere, &c.] *Lucere dodrantes semuncias* est, lucere tres unius horæ quartas, et insuper ejusdem partem vicesimam quartam; ut explicat Bud. de Asse lib. I. Secundo dic lucet dextantem et silicium horæ unius: infra XXXII. 18. *Dalec.*

Quo argumento amplior, &c.] Lege: *Quo argumento amplior errantium cæterarum quam lunæ magnitudo colligitur*; non, *errantium stellarum*: nam luna etiam una ex errantibus, et er-

rantes absolute dicuntur. *Salmas.* p. 722. a.

Cum æque diu ac noctu luceant] Dele verbum *diu*, ex Tolet. codice. Dixit enim statim ante, 'Interdiu non cerni.' *Pintian.*

CAP. XV. *Errantium motus, et luminum canonica.*

Tres] Saturnus, Jupiter, et Mars. *Dalec.*

Exoriuntur vero, &c.] Legend. *Exoriuntur vero matutino, dissitæ partibus nonnunquam amplius undenis.* Salmas. p. 721. b.

In triquetro] In trino aspectu. *Dalec.*

Stationes matutinas faciunt] Planetæ dicuntur stationarii cum tardissime moventur. *Idem.*

Duæ] Mercurius et Venus. *Idem.*

CAP. XVI. *Quare eadem alias altiora, alias inferiora videantur.*

Exortusque matutinos in initio cujusque fieri: stationes in mediis latitudinum articulis] *Stationis* legunt ambo codices, non *stationes*, ut jungatur superioribus. *Pintian.*

CAP. XVII. *Catholica siderum errantium.*

Primum igitur dicatur, &c.] Sic legend. *Primum igitur dicatur cur Veneris stella nunquam longius XLV. partibus, Mercurius viginti tribus a sole abscedant.* Salmas. p. 754. a. Paulo inferius legit: *Digredi autem latitudine, &c.* Plinius *degredi* ea dicit quæ ab altitudine descendunt, pro quo multis locis *digredi* perperam editum est; nam aliud *degredi*, aliud *digredi*. Salmas. p. 754. b.

At enim cur non, &c.] Lege: *At enim cur non semper ad quadraginta sex et partes viginti perveniunt? Immo vero. Sed ratio canonicos fallit.* Salmas. p. 741. b.

Digredi autem latitudine, motumque minuere ab exortu matutino] Exemplar Salmant. *ab exortu vespertino* legit. Nec si aliter legatur, sensus videtur posse constare; nam si, ut paulo ante dictum est, ab exortu matutino, incipit latitudinem scandere, qua ratione ab eodem matutino exortu potest digredi ab eadem latitudine. *Pintian.*

CAP. XVIII. *Quæ ratio colores eorum mutet.*

Utralibet] Sive ascendant, sive descendant. *Dalec.*

CAP. XIX. *Solis motus, et dierum inæqualitatis ratio.*

Æquata nocte diei] Æquinoctium nunc vocant: olim Festus ait æquidiale, τὴν ἰσημέριαν vocatum fuisse, quod nox diei potius adnumerari debeat, quam dies nocti. *Idem.*

CAP. XX. *Quare Jovi fulmina assignentur.*

Fulminum nomen habeant] Quasi fluminum: vel fulmina, quasi, flumina, ut fere perpetuo in Manuscr. legitur, quod ad terram defluant. *Idem.*

Præscita secum afferens] Tria antiquitus fulgurum genera feruntur, postulatoria, pestifera, et peremptalia: e quibus postulatoria votorum aut sacrificiorum spretam religionem desiderabant: pestifera mortem aut exilium denunciabant: peremptalia vero superiorum fulgurum portentorumque significationem pariebant. De expiationibus fulgurum vide Senecam Natur. Quæst. lib. II. *Idem.*

CAP. XXI. *Intervalla siderum.*

Intervalla quoque siderum] Idem conatus est Cardan. referente Dan. Santbech. Probl. Astron. prop. 18. *Idem.*

CAP. XXII. *De Siderum Musica.*

Appellat tonum] Tonus sic sumitur pro unitate integra, hoc est, ex Pythagoræ sententia, pro 125000. stadiis. *Idem.*

In ea Saturnum Dorio moveri] Veteres ii, qui tres tantum modos agnovere, de quibus Porphyr. super Ptol. Harmon. et Athenæus Dipnos. lib. XIV. et Fab. Paulin. Hebdom. II. 2. vocabant gravem tonum seu modum Dorium, medium Lydium, acutum Phrygium: qua re moti inepti qui-

dam hic Mercurium interposuerunt, et legunt, *Mercurium Lydio.* Idem.

In ea Saturnum Dorio moveri, Mercurium phthongo, Jovem Phrygio] Verbum *Mercurium* in Toletano codice desideratur, et quidem recte. Omni enim ratione carebat, inter superiores Planetas, Saturnum ac Jovem, locari Mercurium, qui est ferme infimus. Legatur itaque: *In ea Saturnum Dorio moveri phthongo, Jovem Phrygio.* Pintian.

* Cap. xxiii. *De mundi geometria.*

* Mart. Capell. Phil. lib. vi. pag. 228. *Dalec.*

Stadium centum] Mensuræ trium sunt generum. Aliæ namque simplices sunt, seu porrectæ, εὐθυμετρικαὶ Græcis dictæ. Aliæ vero planæ seu constratæ, ἐμβαδομετρικαί. Aliæ denique solidæ στερεομετρικαὶ, quas Latini non sat apte quadratas vocant; cum cubicæ potius essent nuncupandæ. Cæterum porrectarum mensurarum nomina, atque simplex usitataque divisio hæc est: Digitus continet quatuor grana hordei: palmus quatuor digitos: pes quatuor palmos: cubitus sesqui pedem, seu ulnam: passus quinque pedes: stadium centum viginti quinque passus: stadia septem semis unum conficiunt milliare Italicum. Suidas, ἑπτὰ γὰρ ἥμισυ στάδια ποιοῦσι μίλιον. Notandum enim stadia non ubique eandem terræ mensuram continere, sed pro diversitate gentium esse diversas stadiorum mensuras; quemadmodum et milliaria modo longiora, modo breviora aliis atque aliis nationibus existunt. Unde Ptolomæus ait 500. stadia in terra uni gradui cœlesti respondere. At Eratosthenes et Plinius 700. numerant. *Idem.*

Posidonius non minus, &c.] Posidonius bifariam partitur distantiam a terra ad cœlestes orbes. Ab ea enim ad aërem, ubi tempestates fiunt, xl. stadia assignat: a nubibus ad Lunam vicies centena stadiorum millia: indeque ad Solem quinquies mille stadia. *Idem.*

Imperturbatæ lucis aërem] *Aëra*, Græca desinentia, exemplar Toletanum. *Pintian.*

Sed tam prodenda, quam sunt prodita] Scribendum ex eodem, *Sed prodenda quia sunt prodita.* Idem.

Nam cum CCCLX. et fere sex partibus orbis solis ex circuitu ejus patere appareat] Credo vitium esse in ordine verborum, legendumque: *Nam cum CCCLX. et fere VI. partibus, patere circulum, per quem meat orbis solis, ex circuitu ejus appareat.* Idem.

Dimetiens tertiam partem] Hoc est, circumferentia semper continet ter diametrum, et fere unam septimam. In hac tamen supputatione neglexit septimam unius tertiæ. *Dalec.*

Quoniam sit medius Sol] Si enim Sol fertur medio mundi, distatque a terra sexaginta gradibus, distantia terræ et Signiferi erit duplicata, hoc est, 120. graduum. *Idem.*

Cap. xxiv. *De repentinis sideribus.*

Cap. xxv. *De Cometis et cœlestibus prodigiis, natura et situ, et generibus eorum.*

Cometas Græci vocant] Vide Senecam Quæst. Natural. i. 14. et 15. Item Aristot. Meteor. i. 3. et 4. et de Mundo iii. et Corn. Gem. Cosmocrit. i. 8. *Idem.*

De qua Tiberius Imperator Cæsar præclaro carmine scripsit] Exemplar Salmant. *Titus* agnoscit, non *Tiberius,* quod non displicet. Nam eximium poëtam fuisse Titum, Tranquillus docet. 'Latinæ,' inquit, 'Græcæque linguæ vel in orando, vel in fingendis poëmatis, promptus et facilis, ad extemporalitatem usque.' Septies etiam consulem fuisse, idem auctor prodit, quorum neutrum Tiberio convenit. Poëtam fuisse Tiberium constat, præclarum non constat. *Pintian.*

Disceus suo nomini similis] Disceus fit quando materia undique sibi si-

milis existit. *Dalec.*

Pithetes doliorum cernitur figura] Uterque codex *Pitheus* legit, non *Pithetes:* qua dixit forma statim ante 'disceus,' et mox infra 'hippeus.' *Pintian.*

Lampades ardentes imitantur faces] Sic alii, sed leg. *Lampadias ardentes imitatur faces*, ut iidem habent, qua inflexione enunciavit, 'Ceratias,' 'Xiphias,' 'Acontias.' Scio nihilominus et ab Aristotele libro de Mundo, et in Meteoris, et a Seneca in Naturalibus Quæstionibus, et a Plinio in sequentibus, 'lampadas' vocari: quam recte, non ausim statuere. *Idem.*

Hippeus] Fuit et Hippeus sculptor ac faber insignis, de quo Athenæus pagina 233. vs. 48. *Dalec.*

Specieque humana Dei effigiem in se ostendens] Hæc verba adulterina esse nec Pliniano dogmati congruentia, ostendunt manifeste quæ ipse supra capite septimo dixit de Deo: 'Effigiem dei formamque quærere, imbecillitatis humanæ reor. Quisquis est alius, si modo est alius, et quacunque in parte, totus est sensus, totus est visus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui.' *Pintian.*

Brevissimum quo cernerentur spacium septem dierum annotatum est, longissimum octoginta] Addendum puto verbum *centum;* ut legatur, *centum octoginta*, ex Seneca libro septimo Naturalium Quæstionum. 'Atqui cometes,' inquit, 'senis mensibus manent, quod non fieret, si duarum stellarum conventu gignerentur.' *Idem.*

Plures cerni] Fieri potest ut imago veri cometæ fulserit in opposita nube, non aliter quam imagines in speculis redduntur. *Dalec.*

Typhon] Typhon infra c.48. ventus est, et vibratus ecnephias. *Idem.*

Nunquam in occasura parte] Sinistre hic Plinius Aristot. interpretatus est: non enim dicit in occasu cometas nunquam apparere, sed quod sæpe dissipentur supra Horizontem, ac evanescant. *Idem.*

In nostro vero ævo circa veneficium] Eo anno quo Cl. Cæsar veneno extinctus est; qui fuit U.C. 808. Christi vero nati 55. *Idem.*

Aut cujus stellæ vires accipiat] *Virus*, non *vires*, nostri habent codices scripti. *Pintian.*

Cometes] Hujus meminit Suetonius in vita Julii Cæsaris. Vide Senecam Quæst. Nat. VI. 17. Cometes hic Christi Servatoris nostri natalem prænunciasse creditur. *Dalec.*

Ludorum meorum diebus] *Ludorum eorum diebus*, iidem Codd. *Pintian.*

Cæsaris animam, &c.] In antiqui denarii Romani altera parte spectatur Cæsaris effigies cum literis: IMP. CAESAR DIVI II. VIR. R. P. C. in altera vero, templi Veneris anterior facies cum stella, Cæsaris statua augurali habitu, et ara ad quam sacrificare, vota suscipere, et controversias dirimere, interposito jurejurando, per Cæsarem, solebant, cum his literis DIVO IVL. Uti videre est in nummis a Vico, Goltzio, Ursino, alisque editis. *Dalec.*

CAP. XXVI. *Hipparchus de sideribus, per exempla historica, faces, lampades, trabes, bolides, et chasma cœli.*

Animasque nostras partem esse cœli] Forteau alludit ad dogma Platonicum, qui animas, antequam in corpora hæc inferiora descendunt, stellæ cuipiam mancipatas putavit. Qua de re Theupol. Acad. Contempl. IV. 12. et Procl. super Alcibiad. *Dalec.*

Ad nomen expungere] Hoc est, Hipparch. stellas ad sidera redegisse, in singulis sideribus quot essent numerasse, nomina etiam reddidisse cum illis, tum sideribus.

Si quisquam, qui rationem eam caperet, inventus esset] Lego, *Si quisquam qui cretionem eam, &c.* ex exemplari Toletano rectissime. Est autem Cretio hæreditatis aditio Ciceroni in

Bruto, seu de claris Oratoribus, et in Oratore ad Brutum, et Justiniano sexto libro Codicis, Titulo De Jure Deliberandi; et Cernere hæreditatem, adire est, sive cedere, apud Sextum Pompeium et Nonium Marcellum. *Pintian.*

Lampades vocant plane faces] Codex Salmanticensis *lampadas* legit: ut forte scribendum sit, *lampadias*, ut supra notatum est: nisi forte quis dicat, ad differentiam illas priores *lampadias* dictas esse, has vero *lampadas*. Idem.

Emicant et trabes simili modo, quas Docos vocant] Utraque scripta lectio *docus* legit, non *docos*, Græca accusativi terminatione. *Idem.*

Chasma] Est et chasma terra αὐτομάτως discedente ac patefacta factus hiatus et vorago. Severus in Ætna vocat charos. Id cum subito accideret, inferorum et Deorum manium Romani veteres appellarunt, quomodo Græci χαρώνια. Cæterum de cœli chasmatis legatur Corn. Gem. Cosmocrit. I. 6. et II. 2. ubi et effigies eorundem depingit. *Dalec.*

Cap. XXVII. *De cœli coloribus.*

Incendium] Chasmatum proprii colores sunt puniceus et purpureus. Aristot. Meteorolog. I. 2. et de Mundo III. *Idem.*

Sed ea accidisse] De hoc fuse Seneca Nat. Quæst. II. 32. *Idem.*

Cap. XXVIII. *De flamma cœli.*

Cap. XXIX. *De coronis cœlestibus.*

Coronæ circa lunam] Coronas hic vocat quod Græci ἅλωνας, et Latini areas: quando videlicet circa Solem, vel Lunam, vel aliam claram stellam circulus conspicitur. Cujusmodi depictas videbis apud Corn. Gem. Cosmocrit. I. 6. et 8. *Idem.*

Cap. XXXI. *Plures Soles.*

Plures soles simul cernuntur] Quos historici Soles, Græci παρήλια vocant: nostri vero virgas nominant. Fiunt autem quando nubes ex latere Solis vel orientis vel occidentis collocata, velut speculum, εἴδωλον seu *imaginem* Solis recipit atque exprimit. Exempla aliquot recenset Corn. Gem. Cosmocrit. I. 8. *Idem.*

Semel in meridie] Vetus lectio, *Semel et meridie.* Exemplaria consentiunt. Mox post singula paria Consulum adjecimus conjunctionem, quo evidentius anni ab invicem secernerentur. *Gelen.*

Cap. XXXII. *Plures Lunæ.*

Lunæ quoque trinæ] Παρασελήνη dicitur, et eandem habet causam materialem et efficientem, quam parelius. *Dalec.*

Cap. XXXIII. *Dierum lux nocte.*

Lumen de cœlo noctu visum] Nihil aliud est quam chasma supradictum. *Idem.*

Cap. XXXV. *Ostentum cœli.*

Postquam in Lunæ magnitudinem facta sit] Sic alii leg. sed miror, cur hic Hebraismus placuerit. Sic enim illi loquuntur: 'Factus est mihi Deus in protectorem, et in locum refugii.' Nostri cod. habent *Lunæ magnitudine.* Gelen.

Cap. XXXVI. *De discursu stellarum.*

Discursus] Scintillas et discursus stellarum vocat id quod Ptolomæus trajectiones. Ea de re acute Scalig. advers. Card. exer. 63. *Dalec.*

Cap. XXXVII. *De stellis Castoribus.*

Fulgorem effigie ea] Græci hoc meteoron vocant πολυδεύχεα. Latini Castorem et Pollucem. *Dolec.*

Helenam] Solinus expositis multis malis, quæ adfert mulierum sanguis menstruus: 'Habet,' ait, 'plane id solum salutare, quod avertit sidus Helenæ, perniciosissimum navigantibus.' Apollo tamen, in Oreste apud Euripidem, salutarem nautis Helenam esse pronuntiat: Ζηνὸς γὰρ οὖσαν ζῆν νιν ἀφθιτὸν χρεὼν, Κάστορί τε Πολυδεύκει τ' ἐν αἰθέρος πτυχαῖς Σύνθακος ἔσται ναυτίλοις σωτήριος. *Idem.*

Hominum quoque capita vespertinis horis] Superfluit ultimum verbum in

script. lect. *Pintian.* *Hominum quoque capita vespertinis horis*] Sic apud Virgilium Æneid. II. sub finem, caput Iuli ardere visum: 'Ecce levis summo de vertice visus Iuli Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.' *Dalec.*

CAP. XXXVIII. *De aëre.*

Quod alio nomine aëra] Elegantissimi sunt versus Pacuvii in Chryse, de aëre: 'Hoc vide circum supraque quod complexu tenet Terram, quod nostri cœlum memorant, Græci perhibent æthera. Quicquid est hoc, is omnia format, animat, auget, alit, serit, Sepelit, recipitque in se omnia, omniumque idem est pater, Indidemque eadem quæ oriuntur, de integro æque eadem occident.' Vide supra caput primum, et Varr. de Ling. Lat. lib. IV. *Idem.*

Inani simile] Videri enim propter raritatem non potest. *Idem.*

Infra Lunam hæc sedes multo inferior (ut animadverto propemodum constare infinitum) ex superiore natura aëris, et terreni halitus miscens, utraque sorte confunditur] Planior lectio: *Infra Lunam hæc sedes multoque inferior (ut animadverto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aëris, infinitum et terreni halitus miscens, utraque sorte confunditur.* Attestantur ambo exemplaria. *Gelen.*

Hinc nubila, tonitrua et alia fulmina] Legendum puto, *et illa fulmina*, vulgato more addendi id pronomen, ubi agitur de re memoranda. Fulminum autem mirandos effectus pete ab Aristotele, Seneca, et infra Plinio. *Pintian.* *Hinc nubila, tonitrua, et illa fulmina*] Enumeratio est impressionum, quæ in aëre fiunt, ex congressu et pugna contrariarum qualitatum. *Dalec.*

CAP. XXXIX. *De statis tempestatibus.*

Tempestatum, rerumque quasdam statas esse causas] *Statas tempestates* vocat simpliciter ortus et occasus siderum, qui certis temporibus ac vicibus oriuntur et occidunt: fortuitas quæ nulla certa cœlesti ratione gubernantur. *Idem.*

Transitus] Transitum hunc vulgo apertiones portarum vocant. *Idem.*

In Suculis] Sunt septem stellæ obscuræ, præter eam quæ λαμπαδιὰς a Græcis dicitur, connumeratisque duabus ad exortum cornuum; iis namque omissis alii quinque tantum numerant, in capite tauri: estque vehemens sidus terra ac mari. Vid. inf. XVIII. 26. et Henr. Decimat. de Stell. pag. 31. et 108. Cæterum de universæ hujus artis inventoribus Vitruv. Archit. IX. 8. Ubi tamen procul dubio legendum, 'Eudoxus, Euctemon, Calippus, Meton,' &c. Incertitudinem autem notat, nec artem sed fortuitam tantum consignationem esse contendit Geminus εἰσαγωγ. p. 209. ubi tamen egregie explicat methodum, quam veteres hac in re indaganda observavere. *Idem.*

CAP. XL. *De vi Caniculæ.*

Caniculæ exortu accendi Solis, &c.] Negat profecto magni apud vet. nominis Mathematicus Geminus auctis nonnullis excogitatis ratiunculis εἰσαγ. p. 221. At contra Delrius super Sen. Trag. par. ult. p. 84. *Idem.*

Origem appellat Ægyptus feram, quam in exortu ejus contra stare, et contueri tradit, ac velut adorare cum sternuerit] Vocem etiam tunc edebat, nec in exortu caniculæ tantum hoc faciebat, sed etiam solis ac lunæ. Et cur dicit, *ac velut adorare cum sternuerit?* An respexit ad morem veterum, quo sternuentes non tantum ab his qui aderant salutabantur, sed etiam ipsi sibi qui sternuebant Deum propitium precabantur et adorabant? *Salmas.* 474. Vide et infra VIII. 53.

CAP. XLI. *Sidera in aliis signorum partibus, et temporibus alias influere.*

Cum tempestatibus confici] Usus est

hypallage, cum dixit *sidus confici tempestatibus*, pro 'conficere tempestates.' *Dalec.*

Afflantur alii sidere] Hoc est, siderantur. Morbi genus est, quem Græci ἀστροβολισμὸν appellant, aut quando corpus exarescit et fit tabidum, aut sit quis velut attonitus. Hoc in conjunctione Saturni cum Venere in Virgine fieri solet. *Idem.*

Corpora augeri, ac rursus] Lucilius: 'Luna alit ostrea, et implet echinos, muribus fibras et pecui addit.' Sola omnium capitatarum cæpa Luna senescente augetur, juvenescente flaccessit, quasi sideris cursum perosa. Quamobrem eam Pelusiotæ in cibis execrantur. *Idem.*

Patrocinatur vastitas cœli immensa discreta altitudine in duo atque septuaginta signa] Puto legendum alio verborum conceptu: *Patrocinatur vastitas cœli, immensa altitudine discreta in duo, &c.* Præterea, *quadraginta* scriberem potius quam *septuaginta*. Higinius in principio Astronomici: *Rursusque redeuntes ad sphæram, duo et quadraginta signa nominatim pernumeravimus.* Alphonsus Hispaniæ rex, studiorum claritate memorabilior etiam quam regno, quadraginta octo signa in octavo orbe constituit, Ptolemæum secutus septimo et octavo libro maximæ Constructionis. Marcianus libro octavo quadraginta septem ponit. Legendus quoque Vitruvius nono. Illud non præterierim: Si velit quispiam, ut idem Marcianus tradit, in numerum signorum gestamina ipsorum asciscere, multo majorem signorum numerum consurrecturum, proximumque huic Pliniano, quem castigavimus. Exempli gratia: Capram Heniocho superpositam, aut hœdos qui ejus humeris sustinentur, aut serpentem quem Ophiuchus tenet, aut Pantheram quam Centaurus gestat: quæ sidera velut partes habendæ sunt potiorum. *Pintian.*

Atque XL.] Ex Higinio. Martianus 47. numerat. Ptolemæus et Alfonsus 48.

Septem] Fama et opinione vulgi septem esse Vergilias, sive Pleiadas, Aratus scribit, conspici tamen sex tantum: Ἑπτάποροι δὴ ταί γε μετ' ἀνθρώπους καλέονται, Ἓξ οἶαί περ ἐοῦσαι ἐπόψιαι ὀφθαλμοῖσι· Οὐ μέν πως ἀπόλωλεν ἀπευθὴς ἐκ Διὸς ἀστὴρ, Ἐξ οὗ καὶ γενεῆθεν ἀκούσαμεν· ἀλλὰ μάλ' αὔτως Εἴρεται· ἑπτὰ δ' ἐκεῖναι ἐπιῤῥήδην καλέονται. Homerus Odys. M. tradit, cum Pleiades occidunt, Symplegadum scopulorum concursu et collisu unam semper obteri; sed alteram in ejus locum a Jove restitui, ut earum numerus integer sit. Vide Athenæum lib. XI. ὀρίας Pindarus vocat, tanquam οὐρίας, quod in Tauri cauda sitæ sint. *Dalec.*

Booten] Hunc Musæus in Leandro tardum vocat: Καὶ μὶν ὀπιπτεύων οὐκ ὄψε δύοντα βοώτην, Οὐ θρασὺν ὠρίωνα, καὶ ἄβροχον ὅλκον ἁμάξης. Axen, Booten, et Temonem Varro appellat. Septentriones Homerus ἅμαξαν, Ἄρκτον θ' ἣν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν. *Idem.*

CAP. XLII. *Imbrium, ventorum, et nubium causæ.*

Alias vero propter vapores fumidam caliginem exhalare] Vetus lectio *exhalari* legit, non *exhalare*. Pintian.

CAP. XLIII. *De tonitruis et fulguribus.*

Posse in has et ignes superne] Fuit hæc sententia Epicureorum. At quam falsa, nemo non intelligit; stellæ enim non cadunt, nec ignis nisi superius tendit. Vide Arist. Meteor. III. et Stob. Eclog. lib. I. pag. 64. *Dalec.*

Posse et repulsu siderum depressum qui a terra meaverit spiritum] Exemplar Tolet. *qui ad terram meaverit spiritum.* Cui lectioni favent verba quæ paulo post sequuntur: 'Posse et attritum, dum in præceps feratur, illum quisquis est spiritum accendi.' *Pintian.*

Bruta fulmina et vana] Quæ fulmina dicantur vana, et quæ fatidica, infra dicetur c. 54. *Dalec.*

Simili modo ventos] Quidam hic cap. aliud incipiunt de ventis. *Idem.*

Ex arido siccoque] Hæc est opinio Aristotelis Meteorol. II. 1. *Idem.*

Solis impulsu agi] Arist. Meteor. lib. II. ὁ δ' ἥλιος καὶ παύει καὶ συνεξορμᾷ τὰ πνεύματα.

Fluctus aëris] Plutarch. in Caus. Nat. Ἀναξίμαρχος λέγει ἄνεμον εἶναι ῥύσιν ἀέρος. Idem: Στωϊκοὶ πᾶν πνεῦμα ἀέρος εἶναι ῥύσιν. Ἀναξίμανδρος ῥύσιν ἀέρος τὸν ἄνεμον εἶπε. Achil. Stat. super Arat. p. 102. vide et Daut. Anemograph. *Idem.*

Cap. xliv. *Qua ratione echo redditur.*

Echo] Latinis imaginem dici notat Philargyr. super Virgil. pagina 267. *Dalec.*

Et conflexa cubito aut confracta in humeros juga concavi vallium sinus] Depravatissimus est locus. Codex Toletanus, pro *conflexa cubito*, *complexu subito* habet, ut forte minus incommode legi possit ad hunc modum: *Aut complexi subito anfractu in numerosa juga concavi, &c.* Ut sit eadem sententia aliis verbis repetita. *Pintian.*

Inde resultantem aëra] *Ideo resultantem aëra* prædicta exemplaria. *Idem.*

Voces multis in locis reciprocas facit] Ausonius ait Echo 'aëris et linguæ filiam' esse. Varro in Sesquiulysse: 'Pieridum comes quæ tenes cavata putri gelu montium saxa.' Vide Ovid. Met. III. *Dalec.*

Cap. xlv. *De ventis iterum.*

Sine fine ventos generant jam quidam etiam specus] Scribendum puto alio verborum ordine: *Jam sine fine ventos generant quidam etiam specus;* ex familiari modo loquendi Plinii. *Pintian.* *Sine fine ventos generant jam, &c.*] De ventis vide Aristot. de Mundo cap. 3. et Meteor. II. 2. et Achil. Stat. ad Arat. p. 102. et Vitruv. Archit. I. 6. et VIII. 2. et Veget. de Re Mil. IV. 38. et Daut. Anemograph. *Idem.*

In Cyrenaica provincia] Vide Pomp. Melam lib. I. cap. de Cyrenaica. *Idem.*

Illos statos atque perspirantes, &c.] Legend. *Illos statos ac semper spirantes quos non tractus aliquis, verum terræ sentiunt: qui non aura, non procella, sed mares appellatione quoque ipsa venti sunt: qui sive assiduo mundi incitu, et contrario siderum occursu nascuntur, sive hic est ille genitabilis rerum naturæ spiritus, huc illucque tanquam in utero aliquo vagus, sive disparili errantium siderum ictu radiorumque multiformi jactu flagellatus aër, sive a suis sideribus exeunt, his propioribus, sive ab illis cœlo affixis cadunt, palam est illos quoque legem habere naturæ non ignotam, etiamsi nondum percognitam.* Vide Salmas. p. 755. b.

Qui non aura, non procella maris, sed appellatione quoque ipsa venti sunt] Convertenda verba, prætereaque legendum *mares*, non *maris*, ex codice Toletano: *Qui non aura, non procella, sed mares appellatione ipsa quoque venti sunt.* Pintian.

Qui sive assiduo mundi incitu] Verbum *qui* non habetur in eodem, et *incitatu* legit, non *incitu*. Idem.

Sive a suis sideribus exeunt] Hoc ex Epicureorum sententia. Cujusmodi tamen nihil legimus nec apud Lucr. qui lib. VI. ait, ventum fieri ubi sit agitando percitus aër, nec apud Laërt. qui in Epist. ad Pythoclem longe aliam ventorum caussam ab Epicuro redditam ponit. *Dalec.*

Cap. xlvi. *Naturæ et observationes ventorum.*

Non erant majora præmia] Festiviorem reddes orationem si per interrogationem legas, *Num erant majora præmia?* Pintian.

Namque mores hominum senuere, non fructus] Deme dictionem *namque*, ex

codice Tolet. *Idem.*

CAP. XLVII. *Ventorum genera.*

Ventorum genera] Vetera exemplaria non separant hoc caput a præcedenti. *Dalec.*

Veteres quatuor omnino servavere, per totidem mundi partes: ideo nec Homerus plures nominat. Hebeti ut mox judicatum id est. Secuta ætas octo addidit, ratione nimis subtili et concisa. Proximis inter utramque media placuit] Est quidem sensus idem in antiqua lectione, mirum tamen, quantum sibi hic indulserit castigator nescio quis, dictiones alias addendo, alias transponendo, alias divisas componendo, unamque continuam orationem in plures minutas inepte concidendo. Talem audaciam ardelionum probare non possum. Hermolaus extra culpam est: Aleriensis fortasse non est. Nunc vide sinceriorem lectionem: *Veteres quatuor omnino servavere, per totidem mundi partes: ideo nec Homerus plures nominat, hebeti ut mox judicatum est ratione: secuta ætas octo addidit, nimis subtili et concisa, proximis inter utramque media placuit.* Quod si quis contendat nostram lectionem scribarum temeritate invectam; primum exemplaria consentiunt; deinde scribæ non solent tam feliciter errare. Castigatorum hæc solertia est, depravationibus speciem aliquam sinceritatis affingere, quorum impudentia sæpius, quam vellem, ansam destomachandi præbet. *Gelen.*

Homerus] Odyss. E. Σὺν δ' εὐρός τε νότος τ' ἔπεσε, ζέφυρός τε δυσαὴς, Καὶ βορέης αἰθρηγενέτης. Musæus: Μαρναμένων ἀνέμων, ζεφύρῳ δ' ἀντέπνεεν εὖρος, Καὶ νότος ἐς βορέην μεγάλας ἀφέηκεν ἀπείλας. Arist. tamen lib. II. Meteorolog. ventos ex adverso ruentes simul flare non posse tradit. *Dalec.*

A Meridie Auster, et ab Occasu] Mirum quod Aristoteles Meteor. II. Austrum a mundi parte quæ antarctico polo subjecta est flare negat, quod tam procul ad nos usque flatus pervenire non possit, cum in Problem. et lib. de Mundo ad Alex. illinc flare tradat. Ovid. certe ex Ponto IV. ab ortu suo procul digressum, languidum accedere scribit: 'Hic oritur Boreas, oræque domesticus huic est, Et sumit vires a propiore loco. At Notus adversa tepidus qui spirat ab arce, Est procul et rarus, languidiorque venit.' *Idem.*

A Septentrionibus, Septentrio] Ovid. 'Scythiam Septemque triones Horrifer invasit Boreas: contraria tellus Nubibus assiduis pluvioque madescit ab Austro.' Idem: 'Letiferi calidi spirarunt flatibus Austri.' Νότος ἀπὸ τοῦ νοτίδος, *ab humore et nebula.* Hom. κατὰ δὴ νότιος ῥέεν ἱδρώς. Idem: οὔτε θαλάσσης κῦμα τόσον βοάα προτὶ χέρσον, Ποντόθεν ὀρνύμενον πνοιῇ βορέω ἀλεγεινῇ. *Idem.*

Ab ortu solstitiali Phœniciam media regione inter ortum brumalem et meridiem] Ventus interjacens ortum brumalem et meridiem qua ratione possit spirare ab ortu solstitiali minime percipio, quum ortus solstitialis submotus sit ab ortu brumali octo ferme et quadraginta partibus ex supputatione astronomorum nostri temporis, et longe pluribus a meridie. Quapropter verba illa, *ab ortu solstitiali,* ad superiora pertineant necesse est: etsi existimo magis expositionem esse, glossulamque, ut dicunt, interlinearem, quam Pliniana verba, ut ex ordine prodendi apparet. Verbum autem *Phœniciam* initium præstat sequenti cæso. Qui ventus ita dictus est, quod a Carbanis gente Phœnices spiret, auctore innominato scriptore Græco, de signis aquarum et ventorum. *Pintian.*

Inter Meridiem et hibernum Occidentem Libanoton] Scribo *libonoton,* non *libanoton,* ex Aristotele Meteor. II. et Alexandro ejus expositore, item Vitruvio primo, et Seneca quinto Naturalium Quæstionum: a quo observatum est, carere cum ventum Lati-

no nomine. *Idem.*

Sunt etiam quidam peculiares quibusdam gentibus venti non ultra certum procedentes tractum, ut Atheniensibus Sciron, paulum ab Argeste deflexus, &c.] Imo Sciron non est ventus peculiaris Attici soli, sed peculiare hoc nomen Argestæ sive Chauri quo illum vocabant Athenienses quod ex Scironiis saxis eum sentirent: et cum hoc quidem nomine, non alibi notus quam in Attica regione. Vide Salm. 1257. b. Falsum ergo quod addit Plinius de hoc eodem Argeste, qui et Olympias et Sciron et Iapyx localiter appellabatur: *Consuetudo omnibus his nominibus Argesten intelligi.* Non consuetudo hoc facit; sed situs regionum quæ apud se ventis ex aliquo loco venientibus nomen fecerunt ex eo ipso loco, unde flatus eorum percipiunt. *Idem.*

Ut Atheniensibus Sciron] Strabo zephyros et præcipue Argestas σκείρωνας vocari ab Atheniensibus scribit, ὅτι πνέουσιν ἀπὸ Σκειρωνίδων σκοπέλων; *quoniam spirant a scopulis Sceironiis.* Quidam hunc ventum eundem esse putant cum Iapyge, Cauro, Hellespontio, Olympia. *Dalec.*

Argesten intelligit et Cæciam] Distingue, ut Cæcias sequentibus cohæreat, *Et Cæciam aliqui vocant Hellespontiam.* Gelen.

Et Cæciam aliqui vocant Hellespontium] Lego, *Hellespontiam,* prima inflexione, tum ex ambobus scriptis codicibus, tum ex Aristotele libro paulo ante citato, et auctore de signis aquarum et ventorum, et reliquis, ne plures in re comperta citando auctores tundam: quod video multos libenter facere, jactandæ potius doctrinæ avidos, quam juvandi studiosos. *Pintian.*

Circius] Hunc Strabo lib. IV. 'Melamborum' vocat, Circio tam vehementi ut tecta nonnunquam auferat: ne Galliam rapidus infestaret Augustus aliquando votum exsolvit et sacrum fecit. Anemothidos Palladis Methone templum fuit. Vide Alex. ab Alexand. III. 22. *Dalec.*

Ver ergo aperit navigantibus maria] Maria hieme clausa sunt cœlo tempestatibus fœdo ac procelloso: aperiuntur vere. Diem anni quo navigationem auspicabantur feriis publicis celebrabant. Veget. 'Post natalem vero navigationis, qui solenni certamine, publicoque spectaculo multarum gentium celebratur,' &c. Turnebus Adversar. XVIII. 24. *Idem.*

Favonii] Favonius inter omnes ventos mitissimus. Horat. 'Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni.' Plaut. in Milite: 'Liquidiusculusque ero quam ventus est Favonius.' Idem ibid. 'Hic Favonius serenus est, istic Auster imbricus, hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet.' *Idem.*

Intercalationes] Quarto quoque anno. *Idem.*

Prodromos] Vide infra XVIII. 28. circa medium; et Del. super Sen. Trag. par. ult. p. 367. *Idem.*

Constantius perflant diebus quadraginta] Exemplar Salmanticense *triginta* præfert, non *quadraginta.* Apollonius Rhodius primo, *quadraginta,* cum Plinii impressa lectione. Interpretes Apollonii, *quinquaginta,* ex Timosthene, qui eisdem referentibus, prodit flare Etesias sole obtinente postremam partem Cancri, et totum Leonem, donec ingrediatur vicesimam partem Virginis. *Pintian.*

Etesias] Etesias constat flare a Septentrione. Lucret. 'Etesiæ flabra Aquilonum.' Licenter poëtæ Aquilonem, sive Boream, medium inter Orionem et Ursam, Septentrionem, Græcorum Aparctiam vocant. Flant Prodromi diebus octo ante ortum Caniculæ: Etesiæ vero biduo post. Aristoteli et Suidæ gignuntur sole dissolvente collectum humorem. Ἀπὸ τοῦ ἔτους nomen est impositum quod sint anniversarii. Occidentem versus ii flant ad Zephyrum, Argesten,

Thrascian, Orientem vero ad Apheloten. 'Navales,' vel, ut alii legunt, 'Nivales,' Varro appellat in Ephemeride: 'Navales Etesiæ diutius et uberius flaverant, et autumnum ventosum fecerant.' *Dalec.*

Vocant] Vide infra x. 32. *Idem.*

Hi dies traxere] Vide Senecam. *Id.*

Nec tamen sævitia tempestatum concludit mare] *Cludit*, melius quam *concludit*, vetusta lectio. *Pintian.*

Saluberrimus autem omnium Aquilo, quia siccus et frigidior: noxius Auster, fortasse quia magis humidus] Non video, cur hic quoque libuerit castigatoribus tantum verborum transponere, fortiter contempta fide archetyporum. Auster, qui Græcis Notus, sæpius quidem imbrifer, interdum tamen serenificus est, vel Horatio teste: 'Albus ut obscuro detergit nubila cœlo Sæpe Notus:' neque semper imbres adfert: utroque modo noxius: atque etiam magis quoties est siccus, quod tunc etiam æstuosus sit. Id an non satis Latine Plinius expressit his verbis? *Saluberrimus autem omnium Aquilo. Noxius Auster: et magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est.* Sequenti versu in ambobus legitur, *Etesiæ nocte desinunt fere*, non *Flare.* Et quorsum attinebat supponere *Flare*, cum æque perfecta locutio sit, *Etesiæ noctu desinunt?* Nec male nostri in sequenti versu, *Cum vocantur Ornithiæ*, pro quo in vulgatis est, *Qui vocantur.* Nam Ornithiæ sunt Etesiæ, atque stati. *Gelen.*

Etesiæ noctu desinunt fere] Codex Salmanticensis et omnis impressa lectio *flare*, non *fere*, agnoscit. Et sic proculdubio scribendum, ex eodem Aristotele loco sæpe allegato. *Pintian.*

Asia ab oriente flatus est eorum] Venti Septentrionales omnes numero quinque: Aquilo, Cæcias, Aparctias, Thrascias, Argestes. *Dalec.*

Vocantur Ornithiæ] Etesiæ imbecilliores. *Idem.*

Navigatur prolatis pedibus] *Pes*, nauticum vocabulum, imus est veli angulus: aliis funis quo velum tenditur. Virgil. 'Una omnes fecere pedem:' id est, vela tetenderunt. 'Proferre pedem' Servio est, funibus et suis podiis imam veli partem minus adducere, sive utramque veli partem æquatam esse non pati, quod fit obliquato veli sinu, dum producitur funis alter, alter reducitur. Sic colligitur ventus ut adversæ naves eodem vento inflatæ ac pulsæ possint concurrere. Funes hos 'vorsoria' vocat Plautus: 'Hic ventus nunc secundus est, cape vorsorium.' Propedes Isidorus ex Turpilio: 'Quasi cum ventus fert navem in mare secundum si quis propedem misit in veli sinistrum.' Sic 'anginam' ex Cinna vocat funem: 'Qui autem navi ad malum constringit atque angina regit stabilem fortissima cursum.' Turn. Advers. xx. 4. *Idem.*

Et est principium lustri ejus semper intercalari anno Caniculæ ortu] Lege, *et est principium lustri ejus semper in canario anno Caniculæ ortu. Canarius annus* est Ægyptiacus, quia Ægyptii ab ortu canis anni sui exordium sumebant. Vide Salmas. p. 553. a.

CAP. XLVIII. *De repentinis flatibus.*

Nunc de repentinis flatibus] De his Aristoteles in Meteor. et Gellius lib. xix. Rhodig. xx. 19. *Dalec.*

Rursusque dejecti in terram, obducta nubium cute] Antiqua scriptura, *Rursusque dejecti, interim obducta.* Gelen.

Qui Typhon vocatur] Gellius loco citato. Alius est Typhon cometes supra c. 25. *Dalec.*

Quod si majore depressæ nubis eruperit specu, sed minus alto, quam procella] Scribo *lato*, non *alto*. Superius enim dixerat: 'Si late siccam ruperint nubem procellam gignunt.' *Gelen. Quod si majore depressæ, &c.*] Τὸν στρόβιλον. Ventos hos nubibus inclusos et tanto impetu erumpentes Ennius his versibus significat: 'Per ego Deum subli-

mes subices humidas, Unde oritur imber sonitu sævo et spiritu.' Vide Festum hac de re. *Dalec.*

Turbinem] Huc videtur pertinere prima sequentis capitis periodus, perperam ex hac sua sede in alienam trajecta. *Idem.*

Prester] Est etiam πρηστὴρ χθόνιος. Arist. ἀναφύσημα vocat, cum spiritus ex terræ hiatibus explosus mare vi se circumagit et contorquet. *Idem.*

CAP. XLIX. *Alia prodigiosa genera tempestatum.*

Non fit autem Aquilonius Typhon, nec nivalis, aut nive jacente Ecnephias] Repugnent licet omnia exemplaria, persuasum habeo, tria illa verba, *aut nive jacente*, Plinii non esse, ut innumera alia in historia naturali. Movet me Aristoteles, cujus verba ex initio tertii Meteorων subjeci, 'Borea flante non fit typhon, neque ningente ecnephias.' De reliquo quis ita est mente captus, ut non videat, tum ex ordine eorum quæ iudicantur, tum ex Aristotele a quo cuncta hæc ad literam, ut aiunt, hausit Plinius, verba supra dicta alienum locum occupasse, proprio relicto, et statuenda esse post illud cæsum proximi capitis, cujus finis est, *sorbetque in excelsum?* Nam cum tractatio ecnephiæ et typhonis claudatur illo loco, non potuere commodius alibi subtexi accidentia utrinsque: presertim cum ea parte, qua inserta sunt, seriem disturbent, continuationemque interrumpant, turbinis, presteris, fulminis, quorum commentatio interscindenda non erat interpositione accidentium diversarum tempestatum. *Pintian.*

Quod si simul rupit nubem, exarsitque, et ignem habuit, aut postea concepit fulmen est] Lego, *non postea concepit.* Id addit ad differentiam presteris, quem in fine præcedentis capitis dixit rupta nube demum dum furit accendi. *Gelen.*

Vortex] *Vorticem* Græci σιφῶνα, alii τυφῶνα vocant. Apollodorus in Meteor. Arist. Ἀριστοτέλης, inquit, τυφῶνα οἷον τυπῶνα καλεῖ, διὰ τὸ τύπτειν σφόδρως καὶ ῥηγνύειν τὰ στερεὰ σώματα· ναῦται δὲ σιφῶνα διὰ τὸ δικὴν σιφῶνος ἀνασπᾷν τὸ ὕδωρ θαλάσσης. Vide Turn. Advers. IV. 20. *Dalec.* *Vortex autem hoc meando distat a turbine, quo stridor a fragore*] Non displicet, quod habent nostra exemplaria: *Vortex autem remeando distat a turbine, et quod stridor a frigore.* Gelen.

Aquam trahit] Præter Ecnephian, sive procellam, vorticem, sive typhonem, turbinem, sive strobilum, et presterem nominat Aristoteles, θύελλαν, ἐξυδρίαν, λαίλαπα, κατ' αἰγίδα, ἀναφύσημα, de quibus Rhodig. ἐγκολπίας vero, ἀπογείους, εὐθύπνους, hic referre nihil attinet, cum aliam naturam rationemque habeant, ut et imbres τροπαῖοι. Petrus Victorius Romæ in prima regione ædem Tempestati fuisse sacram tradit. *Dalec.*

CAP. L. *Quibus in terris fulmina non cadant.*

Ægyptum] Et Æthiopiam. Nam et hanc immunem esse a fulminibus testatur Plutarch. περὶ δεισιδαιμ. p. 287. b. *Idem.*

Rarus admodum tenuesque et infirmas densantur in nubes] Duo illa verba, *et infirmas*, desiderantur in exemplari Toletano, et quidem puto recte. Quid enim est aliud, *rarus admodum tenuesque*, quam infirmas? *Pintian.*

Quæ a septentrione descendunt ad teporum, qualis est omnis Campaniæ tractus] Rursus in ambobus Mss. est: *Quæ a septentrione discedunt ad teporem, qualis est Urbis et Campaniæ tractus.* Gelen.

CAP. LI. *Fulgurum genera, et miracula.*

Fulgurum genera] Fulgurum genera Rhodigino VIII. 13. καταβαταί, ἀργῆτες, ψολόεντα, quæ, ut vult Suidas, maxima celeritate icta comminuunt. Ab his tribus generibus quidam *trisulcum* fulmen dictum volunt. *Dalec.*

Intactis operimentis] Vide Senecam Quæst. Natur. II. 31. Arist. de Mundo c. 3. Meteor. II. 1. III. 1. *Idem.*

Argentum liquatur intus] Vide quod adnotatum est de Mithridate XXV. 2. Varro Rerum Divinarum lib. III. 'Lucius Scipio cum aurum haberet in cista viminea, ita fulmine est icta, ut cista esset integra, aurum vero colliquisset.' Nonius in voce Liquidum. Plutarchus in Symposiis: Καὶ κυλιχνίων ἀργυρῶν ξυλίνοις ἐγκειμένων ἐλύτροις, τὸν μὲν ἄργυρον σύζεσθαι τακέντα, τὸ δὲ ξύλον ἄθικτον καὶ ἀπαθὲς εὑρεθῆναι. *Idem.*

In Catilianis prodigiis] Vetus lectio, *Catilianis.* Lego, *Catilinanis.* Nam ut a Sylla Syllanus, sic a Catilina Catilinanus. *Pintian.*

CAP. LII. *De observationibus.*

Thuscorum literæ novem] Hetrusci judicabant fulmina ob hoc tantum fieri, ut aliquid significarent: Philosophi contra fulminum causam efficientem nubium collisioni assignabant: postquam vero facta essent, aliquid portendere existimabant. *Dalec.*

Summano] Plutoni summo Deorum Manium. Quis tamen Summanus esset, Ovidius dubitare videtur his versibus: 'Reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur Tunc cum Romanis, Pyrrhe, timendus eras.' Hæc tota de re Delr. super Sen. Herc. Œt. p. 552. et par. ult. p. 501. *Idem.*

Frigidioris cœli] Quia locis tepentibus cœlum propter ἀντιπερίστασιν frigidius est. *Idem.*

Volsinii oppidum Thuscorum opulentissimum] Et Lugdunum, florentissima civitas, Nerone imperante. Hetrusci, quas vocarunt *manubias*, id est, fulminum jactus, a tribus superioribus sideribus, Saturno, Jove, Marte decidere putarunt; sed præcipue Jove, qui colluctantes inter se nimium Saturni humorem, et immodicum ardorem Martis, medius ipse prorumpere cogit. Jovis fulmina mitiora esse tradunt, Saturni sæva et execrabilia, Martis cremantia. Itaque Jovis fulmen afflare tantum, levique injuria lædere, Saturni punire, ac perimere: Martis accendere: unde 'trisulca' quoque fulmina appellata fuisse quidam censent. Abstrusius est, quod fulguralibus Hetruscorum libris continebatur, ex undecim manubiis, novem Diis traditis, tres Jovem habuisse: quarum prima est ejus solius arbitrii, placida et monitoria tantum; secunda ex consilio Deorum concentum, quæ non impune mittitur; tertia consensu Deorum superiorum, seu involutorum, quæ pervastat et imis summa commiscet. Had. Jun. V. 16. Alex. ab Alex. V. 13. Sunt et postulatoria fulmina, quæ contempta nec procurata expiatione indigent. *Idem.*

Familiaria in totam vitam fatidica] Seneca Quæst. Natur. II. 47. 'Fulmina perpetua, quorum significatio in totam vitam pertinet, nec unam rem id enunciat, sed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc sunt fulmina quæ prima accepto patrimonio et in novo hominis aut urbis statu fiunt.' *Idem.*

Ultra decem annos portendere] Seneca idem, Quæst. Nat. II. 48. 'Privata fulgura negant ultra decimum annum, publica ultra tricesimum posse differri.' *Idem.*

CAP. LIII. *De fulminibus evocandis.*

Impetratum Volsiniis et urbe et agris depopulatis, subeunte monstro quod vocavere Oltam] Sic Vet. et Chiffl. sed sincera lectio est: *Impetratum, Volsinios urbem agris depopulatis, subeunte monstro, quod vocavere Voltam.* Alioqui serum erat Jovis Tonantis auxilium jam depopulata urbe. Quod autem ad monstri nomen attinet, Tusci terram vocabant Volam. Inde Volta terrigena bellua.' *Gelen.*

Ictum fulmine] Idem scribitur xxviii. 2. *Dalec.*

Feretrios] Feretrio opima spolia dicabantur. Numæ Pompilii lex prima: 'Quojus auspicio, classe procincta opima spolia capiuntor, Jovei Feretrio bovem cædito, quei cepit, æris tercenta darier oporteto.' Secunda: 'Spolia in Martis asam: in campo suovetaurilia utra voluerit cædito.' Tertia: 'Spolia Jano Quirino agnum marem cædito, quei ceperit centum æris dato. Quojus auspicio capta Dis piacolom dato.' Fulv. Ursin. not. ad Il. P. Merula super Enn. p. 193. *Idem.*

Nec minus hebetis beneficiis abrogare fidem] *Habitis* legit codex Tolet. non *hebetis.* Pintian.

Ventura] Seneca ii. 49. ex Cecinna: 'Peremptalia fulmina quæ tollunt priorum minas: Regalia, quæ regnum civitati minantur: Monitoria, quæ docent quid cavendum sit, aut impendentis periculi evitationem continent.' *Dalec.*

Peremptura] Exoratura, placatura, ut pericula submoveantur. Vide Senecam Quæst. Nat. xxvi. 35. *Idem.*

Apertura] Aversura. *Idem.*

Cap. liv. *Catholica fulgurum.*

Fulgetrum prius] Fulminis vim et impetum eleganter describit Plautus in Amphitryon. his verbis: 'Strepitus, crepitus, sonitus, tonitrus, ut subito, ut propere, ut tonuit valide!' *Id.*

Læva prospera existimantur] Ad consuetudinem Romani augurii dixit Ennius: 'Quom tonuit lævum bene tempestate serena.' At Homericus Ulysses apud Achillem querens de ferocitate Trojanorum, nescio quid hoc modo enunciat: 'Prospera Juppiter his dextris fulguribus edit.' Cicero de Divinat. lib. ii. Homeri versus est: Ζεὺς δέ σφιν Κρονίδης ἐνδέξια σήματα φαίνων. Idem testatur Pausan. Messen. p. 132. Victorius iii. 3. Muretus in Varronem iii. 6. Apud Nonium e Catone. Fulguratores dicuntur fulgurum inspectores, ut extispices, haruspices. Vide Alex. ab Alex. v. 13. Turneb. xxix. 35. vide supra cap. 8. *Idem.*

In XVI. partes cœlum in eo respectu divisere Thusci] Exemplar Salmant. *in eo spectu* habet, rectius: præcessit enim mox ante: 'Nec tam adventus spectatur, quam reditus.' *Pintian.*

Hominem ita exanimatum] Credidit antiquitas Jovem tonare ac fulminare si quando iratus impios et perjuros ulcisci velit, aut lucos et sacra loca violata, profanata, contaminata, parum caste habita, expiari. Itaque, ut Acro scribit, Aruspicum et Pontificum doctrina, pollutum fuit quicquid de cœlo tangeretur. Turn. xxix. 29. Inde apud Plautum in Trinummo, 'fulguritæ arbores.' Scalig. in Festum voce Occisum et Bidental. Turneb. xvi. 22. in leg. xii. Tabul. *Dalec.*

Condi terra] Antiquitus priusquam gleba injecta esset, locus, ubi crematum corpus erat, nil religionis habebat: injecta gleba tumulis corpus humatum dicebatur. *Idem.*

Cap. lv. *Quæ non feriantur fulmine.*

Quas vitulos appellant] Phocas scilicet. Harum pellis ut et Hiænarum fulmine non tangitur. *Idem.*

Ædem Feroniæ] Feronia libertorum Dea, in cujus templo ii, sive bello capti, sive compedibus ac ergastulo educti, seu vindicta manumissi forent, seu testamento, seu censu liberorum, statum, munera, et conditionem accipiebant. Alex. ab Alex. iv. 10. In Feroniæ templo numine afflati super ignem citra noxiam incedebant, ut et virgines dicatæ templo Dianæ Persicæ in Castrabalis, et ad montem Soraetis Hyrpiarum familiæ, quibus senatus consulto perpetua munerum vacatio concessa est. Idem vi. 2. Plin. vii. 2. *Idem.*

Cap. lvi. *De prodigiosis pluviis, lacte,*

sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis.

De prodigiosis pluviis] Cœlestes aquas sive pluvias in sublime piscium examina secum rapere vide XXXI. 1. Apud Athenæum lib. VIII. ex Phinia et Phylarcho piscibus aliquando pluit. Contigit in Chersoneso toto triduo. Auctore Eustathio in Dardania et Pæonia ranis pluit tam multis, ut incolis aufugiendum fuerit. Diodorus Biblioth. lib. IV. Idem accidisse scribit in Vellanniis non ita ante multos annos: una nocte tantum erucarum e cœlo decidit, ut eas in domo reptantes, biduo toto, accensa palea urere necessum fuerit, vix ad id sufficiente hominum mulierumque turba. Vide Rhodig. XXIV. 3. Jul. Obseq. de Prodig. 32. 34. 59. 60. *Idem.*

Inferiore cœlo relatum] Cum hæc prodigia ostentaque acciderent prodigiali Jovi sacrum fiebat. Plautus in Amphyt. 'Sed, mulier, postquam experrecta es, prodigiali Jovi Aut mola salsa hodie, aut thure comprecatam oportuit.' *Idem.*

Et sæpe alias carne, sicut L. Volumnio, Servio Sulpicio Consulibus] Tria illa verba, *et sæpe alias*, præcedentibus junge. Deinde conversis verbis scribe quæ sequuntur: *Sicut carne, L. Volumnio, &c.* ex apographo Toletano. *Pintian. Et sæpe alias carne, &c.*] Livius lib. III. primæ Decad. *Dalec.*

T. Annius Milo] Cæsari Belli Civilis lib. III. lapidis ictu periit, dum oppugnaretur Cossa in agro Taurino. *Idem.*

CAP. LVII. *De crepitu armorum et tubarum de cœlo audito.*

Ab Amerinis] Jul. Obsequens de prodig. 118. 125. *Idem.*

Spectata arma cœlestia] Idem num. 76. 103. *Idem.*

Ardere cœlum] Jul. Obseq. num. 13. 14. 15. 16. 30. &c. *Idem.*

CAP. LVIII. *De lapidibus e cœlo cadentibus.*

Anaxagoram Clazomenium] Hegesibuli vel Eubuli filium, Archelai et Euripidis magistrum, Anaximenis discipulum: de quo Leopard. IV. 17. *Idem.*

Magnitudine vehis] Sic quidem exemplar Toletanum, at Salmanticense *vehibilis* agnoscit. *Pintian.*

Decidere tamen] Vide I. 31. *Dalec.*

In Abydi gymnasio ex ea] Romæ quoties lapidibus pluisset, vel ab urbano Prætore, vel a Maximo Pontifice novendiale sacrificium indicebatur; procurandi expiandique ostenti gratia. Alex. ab Alex. V. 27. Sæpius autem pluisse refert Jul. Obseq. de Prodig. num. 3. 30. 32. &c. *Idem.*

CAP. LIX. *De arcu cœlesti.*

Arcus vocamus] Vide Rhodig. lib. XXII. a c. 24. usque ad 32. Vitell. optica lib. X. Jo. Fleschier. de iridibus. *Idem.*

Nam ne pluvios quidem] Seneca: 'Undecunque apparuit non easdem minas affert. A Meridie ortus magnam vim aquarum vehit. Vinci enim non potest vehementissimo sole, tantum est illi virium. Si circa Occasum refulsit, rorabit, et leniter impluet. Si ab Ortu circave surrexerit, serena promittit.' Plautus de anu bibace in Curcul. 'Ecce autem bibit arcus: pluet, credo, hercle hodie.' Poëta Elegiacus: 'Cæruleus pluvias cur bibit arcus aquas?' Irin geminam copiosissimum imbrem portendere hoc versu docet Aratus, Ἢ δίδυμος ἔζωσε διὰ μέγαν οὐρανὸν ἶρις. Interpres ejus Theon causam reddit. *Id.*

Immissum cavæ nubi] Humidus enim vapor, in nubem concrescens, ac deinde εἰς μικρὰς ῥαμίδας νοτίζων, *in exiguas stillas liquescens*, non imaginem figuræ τὴν τοῦ σχήματος μορφὴν, sed coloris ostendit varietatem. *Idem.*

Colorumque varietatem] Tales colores appareut in Sapphiro nitida candelæ objecta, in aquæ cyatho quem feriunt solis radii, in vitri cry-

stallive angulosa massa, ad lucem conversa: πολυώνυμον ὕδωρ vocat Hesiodus. *Idem.*

Igniumque fieri] Fit etiam per emphasin, sive symphasin, lineis non rectis sed refractis. Plutarch. de Placit. Phil. III. 5. Stob. Eclog. p. 67. *Idem.*

Nisi quartadecima Luna posse] Ἐν τῇ πανσελήνῳ. Arist. Eodem anno bis visam nocturnam Irin in Aquilone, Luna in Meridie posita, non quidem plena, sed amphicyrto, observatum est. *Idem.*

Cætera ejusdem naturæ multis dubia esse video] Hæc verba initium esse debent capitis sequentis: alioqui magna lectoribus ariolandi occasio præstaretur. Disseret enim Plinius capite proximo, de grandine, nive, rore, pruina, nebula, quæ ejusdem videntur esse naturæ. *Pint. et Dalec.*

CAP. LX. *De grandine, nive, pruina, nebula, rore.*

Grandinem conglaciato] Plutarch. de Plac. Phil. III. 4. Stob. Eclog. Phys. I. 24. p. 63. *Dalec.*

Rores neque gelu] Ros imber tenuis. Alcam. ait esse Jovis et Lunæ filiam: Διὸς θυγάτηρ ἔρσα τρέφει καὶ σελάνας δίας. Nam, ut inquit Plutarchus, πανσέληνος δροσοβόλος ἐστίν: ac ideo canes pleniluniis ἥκιστα ἰχνοσκοπίαις ἐντυγχάνουσιν, quoniam roris frigiditas odorem abolet, nec ἐᾷ ῥεῖν τὰς τῶν ζώων ἀποφοράς: quæ causa est cur δισθήρευτος sit ἡ ὥρα τοῦ ἔαρος, Rhodig. XXVI. 26. Victorius XIV. 17. Plutarchus ἐν φυσικαῖς αἰτίαις tradit obesas mulieres rore pannis aut mollibus velleribus collecto ac excepto pinguedinem minuere ac consumere. Victorius II. 6. A rore milites Rorarii dicuntur: qui et Ferentarii, qui primi armatura levi prælium committunt, quemadmodum cœlum rorat ante pluviam. Plaut. in Frivolaria: 'Ubi rorarii estis? D. en sunt.' Vide Stewech. super Veget. I. 20. p. 51. *Idem.*

CAP. LXI. *De nubium imaginibus.*

De nubium imaginibus] Vide Arist. Meteor. I. 2. *Idem.*

CAP. LXII. *De proprietatibus cœli in locis.*

In lacu Velino] *Lago di Riete* hodie dicitur. Alias appellationes habes apud Ortel. Onomast. seu Thesaur. Geogr. *Idem.*

CAP. LXIII. *De natura terræ.*

Maternæ venerationis] Barn. Brisson. Form. lib. I. p. 49. *Idem.*

Complexa gremio] Ennius apud Varronem: 'Est corpus terra; quæ dederat ipsa capit, neque dispendii facit hilum.' Alibi: 'Quæ dedit illa capit, neque dispendii facit hilum.' Idem ex Epicharmo: 'Isthæc terra gentes omnes peperit, et resumit denuo: Isthæc dat cibaria, isthæc omnibus fruges gerit.' *Idem.*

Ut mater, operiens] Magnam olim et impiam fraudem admittere censebatur, qui in naufragum, aut insepultum quemvis, terram non injecisset, Buzyre apud Athenienses ejus caput execrato, qui id neglexisset. Horat. 'Ne parce malignus arenæ Ossibus et capiti inhumato Particulam dare.' Catullus in Argonaut. 'Nec injecta tumulabor mortua terra.' *Idem.*

Sacros facit] Vetus lex fuit: 'Ubi corpus hominis demortui condas, sacer locus esto.' Plutarchus sacros mortuos appellat; quoniam eorum sacra sepulchra sunt: inde Græcis dictum ἀκινητὰ μὴ κίνει. Rhodig. XVII. 19. *Idem.*

Cujus numen ultimum jam nullis imprecamur, rati grave] Quid est imprecari numen? Imprecamur mala. Numen, nisi aliquid addas, nihil mali est. Transposuit unam syllabam nescio quis, *Imprecamur rati* scribendo, pro *Precamur irati.* Dicebant enim male precantes, 'Sit tibi terra gravis:' sicut contra bene precantes, 'Sit tibi terra levis:' ut est videre in epitaphiis. Irati pre-

camur defunctis terram gravem, cupientes et ipsam eis iratam, quasi nesciamus solum nunquam homini irasci. *Gelen.*

Ne in tædio vitæ diræ famis mors, terræ meritis alienissima] Verbum *diræ* redundat ex Toletano archetypo. In quo etiam *fames*, in recto, non *famis*. Pint.

Et ut verum fateamur] Duæ priores dictiones itidem redundant in eodem. *Idem.*

Nos enim et ferrum quo carere potuissemus, simili modo utimur] Archetypum idem, *Non enim, &c.* rectissime ; ut sit interrogatio urgens. *Idem.*

Quasi non ad delicias quasque, non ad contumelias serviat homini] Elegantior scripta lectio cum interrogandi nota, *Quas non ad delicias, quasque non ad contumelias servit homini?* Idem.

Ut digito gestetur gemma, quam petimus] Eadem, cum interrogatione, *Ut digito gestetur gemma, quo petitur?* Idem.

Placatiore tamen dea utimur] Postremum verbum desideratur in scripta lectione. *Idem.*

CAP. LXIV. *De forma terræ.*

Orbem certe dicimus] Esse τυμπανοειδῆ quosdam existimasse, alios κωνοειδῆ, alios τραπεζοειδῆ, Plutarchus in Placitis Philosophorum scribit, III. 10. Qui globosam esse putant, ob id *apeirona* vocant, quod rotundi corporis nullus sit finis, nullum initium. *Dalec.*

Tanta camporum planitie] Ea ratione Sophocles in Œdipode *Sternuchon* vocat : *sterna* enim et νῶτα τῆς γῆς latæ fusæque planities : αὐχένες vero angusti campi metaphoricῶs dicuntur. Vide Rhodig. XVIII. 15. *Idem.*

CAP. LXV. *De Antipodibus, an sint, et aquæ rotunditate.*

De Antipodibus] De iis Manilius et Lucretius. Lactantius lib. III. negat Antipodas. Vide et Plutarch. de Plac. Phil. III. 11. Cleomed. Cyclic. I. 2. p. 323. Pomp. Mel. de Situ Orb. I. 1. *Idem.*

Inæquali globo] Multis sedibus et veluti scalarum gradu distincto. *Id.*

Vir inprimis eruditus] Cujus nuper quædam geographica, &c. edidit Henr. Stephan. in quibus tamen locum hunc exstare non memini. *Idem.*

Nullam esse eam portionem universæ rotunditatis colligentis] Scribendum *portione*, auferendi casu, non *portionem*, et Pliniano loquendi more, hoc est, si ratio respectusque habetur universæ rotunditatis : ut pronomen *eam* referas ad rationem perpendiculi. *Pintian.*

Quæ propter subtilitatem humoris, mollitiamque in se residentem] Exemplar utrunque, Salmant. et Tol. *residente* habet, ut intelligas *humore*. Utitur subinde tali locutione Plinius. *Idem.*

CAP. LXVI. *Quomodo aqua sit terræ innexa.*

Globo tellus medio] Hic Plinius mediam tantum terram mari præcinctam esse, reliquum vero dimidium eminere extra undas, velut pila aut globus aquis innatans, ait ex Thalis Milesii sententia. Arist. de Cœlo lib. II. *Dalec.*

CAP. LXVII. *De navigatione maris et fluminum.*

Cimbrorum promontorium] Chersonesum Cimbricam, quam incolunt Holsatienses. *Idem.*

Sub eodem sidere] Sidus hic plagam mundi significat. Vide Turn. Advers. XVIII. 24. *Idem.*

Caspium mare] Errores vet. de hoc mari exstant apud nostrum auctorem infra IV. 13. et apud Capellam VI. p. 247. et apud Dionys. Περιηγήσ. vs. 47. et 727. Melam I. 2. et II. 5. et Strab. lib. XI. Ortel. Thesaur. Hyrcan. vivaque effigie in Tab. Geograph. Septentrional. Terrar. Gerardi Mercat. Atque hinc quoque factum, ut veteres scriptores sinum nuncupent. Quod dum nostrates plerique

κακόζηλοι non animadvertunt, et ipsi eleganter scilicet scripturi eodem quoque nomine utuntur. *Idem.*

Sive angusto situ discreti] Desideratur verbum *situ*, in exemplari Salmant. recte puto. Pari locutione usus est v. 51. 'Tam parvo distat tanta rerum naturæ diversitas.' *Pintian.*

Eudoxum] Navigatorem, non Astrologum, de quo Petronius in Satyra: 'Eudoxus quidem in excelsissimi montis cacumen conscendit, ut astrorum cœlique motus deprehenderet.' Vide Strabonem lib. II. qui diversæ est a nostro auctore sententiæ. *Dalec.*

CAP. LXVIII. *Quæ portio terræ habitetur.*

Jam primum in dimidio computari videtur, tanquam nulla portio ipsi decidatur Oceano] Codex Salmant. et Romana impressio: *Jam primum inde mihi disputari videtur, cum nulla portio, &c.* Scribendum reor, *quænam illius portio ipsi decedat oceano*, hoc sensu: Caput hujus disputationis esse videtur, quanta sit illa terræ portio, quæ Oceano cesserit, quam permagnam esse simile vero est, cum in confesso sit Oceani vastitas. *Pintian. Jam primum in dimidio computari mihi videtur tanquam nulla portio ipsi decedat Oceano*] *Mihi* redundat: nam ipse inprobat eam opinionem. Et pro *decedat*, *decidatur* legendum. Portio terræ deciditur Oceano, eique accedit, non decedit. *Gelen.*

Sidera ipsa] Vide adnotata cap. 9. hujus libri. *Dalec.*

Quas vocant zonas] Eratosthenes in Hermete, apud Heraclidem lib. II. de Allegoriis Homericis: Πέντε δέ οἱ ζῶναι περιηγέες ἐσπείρηνται· Αἱ δύο μὲν γλαυκοῖο κελαινότεραι κυανοῖο, Ἡ δὲ μία ψαφαρήτε καὶ ἔμπυρος, οἷον ἐρυθρὴ, Τυπτομένη φλογμοῖσιν ἐπεὶ ῥά ἑ μοῖραν ἐπ' αὐτὴν Κεκλιμένην ἀκτῖνες ἀειθερέες πυρόωσιν. Αἱ δὲ δύω ἑκάθερτε πόλοιο περιπεπτυῖαι, Αἰεὶ κρυμαλέαι, αἰεὶ δ' ὕδατι μογέουσαι. Versus hos Virgilius sic expressit: 'Quinque tenent cœlum zonæ, quarum una corusco Semper Sole rubens, et torrida semper ab igni; Quam circa extremæ dextra lævaque trahuntur, Cærulea glacie concretæ atque imbribus atris. Has inter mediæque duæ mortalibus ægris Munere concessæ Divum.' Homer. in Achillis clypeo πτύχας vocat: et polis vicinas ex albo plumbo factas ait: mediam, auream, id est, igneam: reliquas duas ad tropicos sitas, æneas, veluti medii coloris inter aurum et plumbum: Τὰς δύο χαλκείας, δύο δ' ἔνδοθι κασσιτέροιο, τὴν δὲ μίαν χρυσῆν. Zonas has eleganter descripserunt Ovid. Met. I. Claudian. de Raptu Proserpinæ, Hadrianus Junius III. 5. Procul. Sphær. cap. 19. *Idem.*

Rigore] Glacie ad Septentrionem, imbribus ad Meridiem. *Idem.*

Septentrio] Triones boves qui terram arant, colunt, terunt, quasi teriones. Hoc sidus, quod cœli vertex est, a stellarum figura et positu simile plaustro, Græci ἅμαξαν vocarunt: Romani a septem stellis ita junctis ut triones juncti videantur Septentriones. Vide Aulum Gell. XI. 21. Fest. in Septentriones, nonnihil restitutum a Merula super Enn. p. 36. et 614. *Idem.*

Exusta flammis] Sub Æquinoctiali. *Idem.*

Non perviæ] Quoniam, ut ipse putat, sub Æquinoctiali commeare non licet. *Idem.*

Mundi punctus] Vide Senecam in procemio. *Idem.*

Et ut publicos gentium furores transeam] Lege ex Mss. *Et* (*ut publicos furores transeam*) *hæc* (terra est) *in qua conterminos pellimus furtoque vicini cæspitem nostro solo ordimur: ut qui latissime rura metatus fuerit, ultraque famam exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat, vel cum ad mensuram avaritiæ suæ propagaverit! quam tandem portionem ejus defunctus obtineat!*

Vide Gronovii Observat. I. 4.

CAP. LXIX. *Mediam esse mundi terram.*

Mediam esse mundi] Vide Aristot. de Cœlo II. 2. Plutarch. de Plac. Phil. III. 11. Achil. Stat. super Arat. pag. 84. *Dalec.*

Dioptræ] Astronomica instrumenta, quale nostrum Astrolabium a Ptolomæo, ut censent, excogitatum, quo Lunæ, Solis, et reliquorum astrorum intervalla cognoscuntur. Geminus teste Proclo super I. Eucl. I. 13. Astronomiæ tres constituit partes, *γνωμονικὴν, μετεωροσκοπικὴν, καὶ κατοπτρικήν.* Et quamvis id non sit accurate dictum, cum multis aliis hæc postrema scientia atque ars inserviat matheseos quoque partibus; hoc tamen constat, in universum dictam eam, quæ de quibusvis instrumentis mathematicis pertractat, quibus oculorum adhibita acie, per ipsorum pinnacidia adspectando quidpiam indagamus. Atque ita et ejus generis quoque instrumenta omnia generali nomine hac lege dicuntur dioptræ. *Idem.*

CAP. LXX. *De siderum ortus inæqualitate, et de ecleipsi, et ubi, et quare.*

Æquinoctialis] Ab hoc loco in finem usque capitis 77. una est et brevis sententia: Terram et aquas esse circacumque rotundas, idque multis probat exemplis. *Idem.*

Et quem vocant Berenices crinem] Lege, *Veneris crinem.* Salmasius pagina 759. b.

Neque enim, &c. mundus hic polo excelsiore se attollit, ut undique non cernantur hæc sidera] Sic leg. alii. Primum non *Mundus hic*, sed *Hoc polo*, legendum: deinde, *Aut undique cernerentur hæc sidera. Aut*, id est, alioqui; nam et hoc significatu apud probos auctores reperitur hæc particula. Sic XIX. 5. 'Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt.' *Gelen.*

Verum hæc eadem quibusque proximis sublimiora cernerentur] Mallem legere, permutato verborum ordine, *proximis quibusque*, usitatiore loquendi modo. *Pintian.*

Solis defectum Vipsanio et Fonteio consulibus, qui fuere ante paucos annos, factum pridie Kalendas Maias Campania sensit] Marcianus, qui Plinii breviarium composuit, non *pridie Kalendas*, sed *XI. Kalendas*, legit in Plinio. Exemplar Toletanum *II. Kalendas* habet, ut facilis fuerit librarii lapsus in alterutram partem. Horum Consulum, qui Neronis principatu magistratum gesserunt, meminere tum Plinius infra hoc ipso libro, tum Cornelius Tacitus libri decimiquarti initio. Meminit et Fonteii Juvenalis poëta: 'Stupet hæc qui jam post terga reliquit Sexaginta annos Fonteio consule natus.' Marciani codices, ut hoc obiter notetur, atrox menda invasit. *Apiano* enim *et Fonteio consulibus* legitur, pro *Vipsanio et Fonteio consulibus.* Idem.

CAP. LXXI. *Quæ ratio diurnæ lucis in terris.*

In queis prænunciativos ignes] Lego *prænunciaturos*, aut, quod magis probo, ut infra cap. 86. 'Nunquam urbs Roma tremuit, ut non futuri eventus alicujus id prænuncium esset.' *Idem.*

Tertia noctis a tergo ultimis visos] Melichius hoc esse credibile non putat, sicut nec quod de Alexandri cursore sequitur. *Dalec.*

Eundemque remeans obvium contrario prætervertebat occursu] Malui, quod est in scriptis exemplaribus, *Prævertebat*: prævertimus enim ad eandem metam nobiscum tendentes, non obvios. Et æque integra locutio est absque conjunctione *que*. Gelen.

Qua de causa ad Occasum navigantes, &c.] Ita hæc continuanda sunt, quæ perperam in Editis diducta leguntur: *Qua de causa ad Occasum navigantes, &c. ut Solem ipsum comitantes, vasaque horoscopa non ubique eadem sunt usui,*

&c. Salmas. p. 651. a.

CAP. LXXII. *Gnomonica de eadem re, et horologio primo.*

Vasaque horoscopa non ubique eidem sunt usui] *Horospica*, uterque codex, Tol. et Salmant. legit. Græci horoscopia appellant. *Pintian.* *Vasaque horoscopa non ubique eidem sunt usui*] Lege *Eadem*, id est, vasa. *Gelen.*

Quem gnomonem appellant] Vide infra XXXVI. 10. et VII. 34. et 60. Item Vegetium IX. 8. Vitruvium IX. 4. et 8. Ex recentioribus vero Clavium gnomonicis. *Dalec.*

In oppido Ancona] Scribo *Ancone;* nec enim primæ, sed tertiæ inflexionis est. Ancon Græce, apud nos Anco, ut Naro, Narbo, Hippo, Ascalo, astipulantibus non solum vetustis codicibus, sed etiam Prisciano grammatico. *Pintian.*

CAP. LXXIII. *Ubi et quando nullæ umbræ.*

Quod in margine Rubri maris ad primos, &c.] Scribe: *Quod in margine Rubri maris primum, ad elephantorum venatus conditum est.* Vide Salm. pag. 424. a. Paulo post ibid. legend. *Rursus in Meroë, insula hæc, caputque gentis Æthiopum quinque millibus stadium a Syene in amne Nilo habitatur, bis in anno absumi umbras sole duodevicesimam Tauri partem, et quartamdecimam Leonis obtinente.*

CAP. LXXIV. *Ubi bis anno umbræ, et ubi in contrarium.*

In contrarium cadere prodidit] Hoc evenit, quia Troglodytica sita est inter Tropicum Cancri et Æquatorem. *Dalec.*

CAP. LXXV. *Ubi longissimus dies, et ubi brevissimus.*

Ubi æstate lucidæ noctes haud dubie repromittunt, id quod cogit ratio credi, solstitialibus diebus accedente Sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu subjecto terræ continuos dies haberi] In exemplari Salmant. *haud dubia repromittunt*, scriptum invenies, non *haud dubie repromittunt.* Item quinque illa verba, *angusto lucis ambitu, subjecta terræ*, indebito loco, ni fallor, posita sunt. Sic enim, ut sentio, scribendum est: *Ubi æstate lucidæ noctes angusto lucis ambitu, subjecta terræ:* quibus verbis ostenditur ratio, quare in Britannia æstate lucidæ noctes sint. *Ambitum* enim *lucis* appellat lineam illam, quam sol designat motu coacto. Quod autem sequitur statim, *Senis mensibus*, in eodem exemplari non *mensibus* scriptum est, sed *diebus*, ut immerito hac parte taxetur Plinius a Budæo, primo libro de Asse. Quid si duo illa verba, *senis mensibus*, aut *senis diebus*, falso adjecta sunt? *Pintian.*

Thule] Islandia. *Dalec.*

Mona] Vulgo, *Man.* Idem.

CAP. LXXVI. *Item de horologio.*

Umbrarum hanc rationem, et quam vocant Gnomonicen, invenit Anaximenes Milesius, Anaximandri, de quo diximus, discipulus] Hic locus in aliis exemplaribus aliter legitur. Sed nulla mihi lectio satisfacit. Existimo enim verba esse partim adventitia, partim etiam depravata, scribendumque ad hunc modum: *Umbrarum hanc rationem, et quem vocant gnomonem, invenit Milesius Anaximander, de quo diximus.* cætera redundant, ex Laërtio Diogene in Vita Anaximandri. *Pintian.*

Sciotericon] Quod deprehenduntur ad umbram horæ. Sunt enim et automata per arenam, aquam, orbiculos, &c. de quibus Varro de Re Rustic. III. 5. et ibi Fulv. Ursin. Vitruv. Archit. IX. 9. Proclus Hypotypos. Vide et infra VII. 60. et Cœl. Rhodig. Antiq. Lect. VII. 9. et X. 39. et XIV. 7. *Dalec.*

CAP. LXXVII. *Quomodo dies observentur.*

Ipsum diem alii aliter observavere] Alex. ab Alex. IV. 20. 'Diei spatium totum veteres diviserunt in matutinum, ortum, meridiem, occasum: noctis vero in vesperum, conticinium, sive intempestam noctem, gallicinium,

et Luciferum.' Aliter paulo Censorin. de Die Nat. cap. 23. et 24. Beroald. ad Apulei. pag. 35. *Idem.*

CAP. LXXVIII. *Differentiæ gentium ratio.*

Truces vero ex cœli rigore has et illas] Scribe ex Salmant. exemplari, verbis commutatis: *Truces vero ex cœli rigore et has. Illas, &c.* cum majore. *Pintian.*

Pro immanitate naturæ] Salmant. codex, *Pronunciate naturæ.* Toletanus, *Pro unitate naturæ.* Legendum puto, *Pronitate naturæ.* Sic melius, quam ut Hermolaus emendat, *Pro immanitate naturæ.* Idem.

CAP. LXXIX. *De motu terræ.*

De motu terræ] Hæc ex Aristot. Meteorol. lib. II. et de Plantis II. 1. item cap. 4. de Mundo, Seneca in Quæst. Natur. Vide auctores a Joan. Rassio collectos, et Plutarch. de Plac. Philos. III. 15. et Stob. Eclog. lib. I. pag. 68. *Dalec.*

Babyloniorum placita] De Chaldæorum Philosophis loquitur. *Idem.*

Motus terræ] Si quando Romæ terra quassata fuisset, supplicatio in triduum decernebatur, feriis a prætore indictis, præeuntibus duumviris, eoque die terræ motum nemo prænuntiabat, tanquam fœdum et abominandum quodpiam, nec Dei nomen, cui sacrum fiebat, edebatur, quod Pontificum libris traditum non esset, cujus Dei nutu imperiove terra moveretur. Vide Alex. ab Alex. v. 27. Vide Rhodig. XXX. 27. *Idem.*

Præclara quædam esse, &c.] Aristoteles *terræmotuum*, τῶν σεισμῶν, hæc refert genera, 1. χασματίας, *recessus*; 2. ῥήκτας, *hiatus*; 3. βράστας, *succussionem*; 4. ὤστας, *impulsionem*; 5. ἐπικλίντας, *inclinationem*; 6. παλματίας, *vibrationem.* Vide Dionem in Trajano quatuor genera recensentem, &c. et Ammian. Marcellin. lib. XVII. mihi pag. 1503. *Idem.*

Perhibetur et Pherecydis Pythagoræ doctoris alia conjectatio] Scribe dandi casu, *Perhibetur et Pherecydi Pythagoræ doctori alia conjectatio*, ex utroque codice. Sic paulo ante: 'Præclara quædam esse, immortalis in eo, si credimus, divinitas perhibetur Anaximandro Milesio physico.' In quibus verbis substantivum illud verbum *esse* superfluit ex vetere lectione: duas vero dictiones *in eo*, quis non videt, glossulam esse interlinealem? *Pintian.*

Ac prædixisse ibi terræmotum] Particula *ibi* deest in vetustis codicibus. *Idem.*

Intremiscunt terræ, nisi sopito mari] Proclus scribit, ut terræmotus cesset, Neptuno sacrum fieri Asphalio, quoniam mare sæpius obstat, ne terræ latebris erumpant venti, quamobrem Neptunum et γαιήοχον et ἐνοσίχθονα vocaverunt. *Dalec.*

Nec unquam nisi post ventos conditos scilicet in venas et cavernas ejus occulto afflatu] Aptior multo nostrorum exemplarium lectio: *Nec unquam nisi post ventos, condito scilicet in venas et cava ejus occulta afflatu.* Pintian.

Neque aliud est in, &c.] Lege Senec. Quæst. Nat. VI. 9. *Dalec.*

CAP. LXXX. *De terræ hiatibus.*

De terræ hiatibus] Totum hoc caput est ex Aristotele Meteorolog. lib. II. summa 3. Exempla aliquot habes apud Jul. Obseq. de Prodig. et Corn. Gemin. Cosmocrit. *Idem.*

Maritima maxime quatiuntur] Quamobrem Homero Neptunus vocatur ἐννοσίγαιος. *Idem.*

Galliæ et Ægyptus minime quatiuntur] Seneca Quæst. Nat. VI. 26. quia ex limo concrevit tota, quem affert Nilus turbido affluxu. Quamobrem nulla intervalla habet, accrescente in solidum limo, nihil inane quod interveniat, et spiritum includat. Moveri tamen aliquando Ægyptum idem asserit. *Idem.*

Interdiu autem circa meridiem: fiunt et Solis Lunæque defectu] Aristoteles, quem hoc libro sequi videtur Plinius,

Lunæ tantum defectu terram quati prodit, de Sole nullum verbum. Quare dictio *Solis* supervacanea esse videtur, adjecta, ut conjicio, ab aliquo, qui putabat indifferenter terram tremere utriusque sideris defectu. Legendum itaque, *Interdiu autem circa meridiem.* Sed hæc verba anterioribus adjunge ista. Sequitur statim alius sensus: *Fiunt et Lunæ defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur.* Pint.

CAP. LXXXII. *Auxilia contra motus futuros.*

Quale et crebri specus præbent] Exemplar Salmanticense, *Quam rem et crebri specus præbent.* Pintian.

Quod in certis notatur oppidis] Apographon Toletanum, *Quod in totis notatur oppidis.* Salmanticense, *Quod in tutis notatur oppidis,* egregie. Nam sequitur statim: *Multoque sunt tutiora in iisdem illis quæ pendent,* hoc est, cum omnia tuta oppida minus infestentur; hoc malo partes quæ pendent, sunt adhuc tutiores. *Idem.*

CAP. LXXXIII. *Portenta terrarum semel visa.*

Principis] Vide infra XVII. 5. sub finem. *Dalec.*

CAP. LXXXIV. *Miracula terræmotus.*

Miracula terræmotus] Vide Arist. Meteor. I. 4. per totum, et II. 2. de Mundo, c. 4. *Idem.*

Trasymenum] Livius lib. II. Decadis tertiæ. *Idem.*

Sed par aut majus ostentum] Lege *ostento,* ut similis casus simili respondeat, exemplari etiam utroque sic præferente. *Pintian.*

CAP. LXXXV. *Quibus locis maria recesserint.*

Ægypti] Herodotus vocat Ægyptum ποταμοῦ δῶρον, *fluvii donum,* ut et Seneca Quæst. Nat. VI. 26. *Dalec.*

In quam a Pharo insula noctis et diei cursum fuisse Homero credimus] Scribo contra omnia exemplaria: *noctis et diei cursus fuit, si Homero credimus:* ut paulo post, 'Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra Memphin.' *Pintian.* *In quam a Pharo insula, &c.*] Nunc Alexandriæ ponte jungitur. Vide XIII. 11. *Dalec.*

Homero] Odyss. Δ. *Idem.*

De Circeiis] Odyss. K. Εἶδον γὰρ, σκοπιὴν ἐς παιπαλόεσσαν ἀνελθὼν, Νῆσον, τὴν πέρι πόντος ἀπείριτος ἐστεφάνωται. *Idem.*

Itemque a planis Arabiæ] Subdubito an legi debeat, *in planis Arabiæ,* ex ipso quem allegat Herodoto, libro secundo. 'Est,' inquit, 'Arabiæ regionis non procul ab Ægypto sinus maris productus, in quo sinu quotidie reciprocatio aquarum et vadosum æstuarium est.' *Pintian.*

Teuthrania] Troadis mediterranea parte. *Dalec.*

CAP. LXXXVI. *Ratio insularum enascentium.*

Nascuntur et alio, &c.] Vide Strabonem sub finem lib. I. *Idem.*

CAP. LXXXVII. *Quæ et quibus temporibus enatæ sunt.*

Delos et Rhodos] Dicta ἀπὸ τοῦ δηλοῦσθαι. De Rhodo Philo lib. de Mundo. Heracleides lib. περὶ πολιτειῶν· 'Ρόδον τὴν νῆσον, inquit, τὸ παλαιὸν κεκρύφθαι λέγουσιν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἀναφανῆναι δὲ ὕστερον ξηρανθεῖσαν. Hadri. Jun. III. 15. Vide infra IV. 12. *Idem.*

Anaphe] Strabo lib. II. *Idem.*

Thera et Therasia] Seneca Nat. Quæst. lib. VI. 'Theren et Thian nostræ ætatis insulam hanc spectantibus nobis in Ægæo mari enatam, quis dubitat quin in lucem spiritus vexerit?' *Idem.*

M. Junio Syllano, L. Balbo Consulibus] Codex Salmanticensis, *Junio Syllano, M. Lælio Balbo Consulibus.* Tolet. *Cælio* legit, non *Lælio.* De hoc Junio Syllano, quem princeps Caligula *auream pecudem* appellabat, collega Silii Nervæ in Consulatu, principatu Tiberii Cæsaris, mox ab Agrippina Neronis matre veneno ex-

tincto, vide Cornelium Tacitum Historiarum libro IV. et item XIII. *Pintian.*

CAP. LXXXVIII. *Quas terras interruperint maria.*

Æolias insulas] Vulcanias, Liparæas, Hephæstias, infra III. 8. sub finem. *Dalec.*

Pithecusas] Ænaria, Inarime Homero. Pithecusæ Græcis, III. 6. *Idem.*

Mox in his montem Epopon] Scribo *Epomeum*, non *Epopon*, ex Strabone lib. v. non longe a fine: Timæus ait, 'priscos quoque illos multas de Pithecussis fabulas edidisse prodit. Paulo ante ipsum collem Epomeum, in insulæ medio situm, per quosdam terræmotus incendia evomuisse tradit.' *Pintian.*

Stagnum emersisse] Ut intelligas omnia in una insula accidisse, oppidum hiatu haustum, stagnum emersisse, montes provolutos, non eodem tamen terræ motu, sed alio post alium. *Gelen.*

Prochytam] Vide III. 8. *Dalec.*

Siciliam] Seneca Nat. Quæst. VI. 29. *Idem.*

Leucosiam] Leucosia Sirenum una in Neptunium promontorium e mari ejecta insulæ nomen dedit. Lycophron in Cassandra: ἀκτὴν δὲ τὴν προὔχουσαν εἰς Ἐνιπέως Λευκωσία ῥιφεῖσα τὴν ἐπώνυμον Πέτραν ὀχήσει δαρόν. Canterus III. 10. 'Alia est Leucosia dicta ab Æneæ consobrina, ibi sepulta, cujus meminit Halicarnassæus lib. I. et quæ depravata scriptura Festo 'Lectosia' dicitur.' Sirenas Ausonius in Grypho vocat *Siredonas*, quasi σειραήδονας, cantu allicientes: 'Tres in Trinacria Seiridones: omnia trina.' *Idem.*

CAP. LXXXIX. *Quæ insulæ continenti adjunctæ.*

Æthusam Myndo] Plinius v. 31. *Æthecusam* nominat, etsi aliter habeat vetus lectio, ut suo loco dicetur. Cæterum utro modo legatur, per *æ* diphthongon scribendum esse, ex etymologia Græca, notius est quam ut indicari egeat. Item *Myndo* per *y*, ut in Pomponium diximus. *Pintian.*

Domiston et Prienem Mileto, Artemisiam Parthenio promontorio] In Vett. Cod. verius legitur: *Dromiscon et Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio.* Gelen.

Syriten Ephesus in mediterranea habet] Plinius v. 31. *Syrien*, non *Syriten*, appellat; cui suffragatur et vetus lectio. *Pintian.*

CAP. XC. *Quæ terræ in totum mari permutatæ.*

Mox interno quæ videmus hodie, &c.] Lege, *quo videmus hodie*, ex codice Salmant. ut referat mari interno. *Id.*

CAP. XCI. *Quæ terræ ipsæ se sorbuerunt.*

Atque ut sinus et stagna prætercam, ipsa se condens terra, &c.] Ambo exemplaria, *ipsa secum est terra.* Scribo, *ipsa se comest terra*, ut VIII. 51. 'Comesse fœtus his non est prodigium:' et Cicero pro Cluentio, 'comestum' dixit, Prisciano auctore l. x. Verbum autem quod sequitur continuo, *Devoravit*, cum majore litera scriptum, initium esse debet sequentis clausulæ. Porro *Cibotum* montem conjicio fuisse provinciæ Phrygiæ. Nam Apameam Phrygiæ etiam urbem, appellatam aliis nominibus *Cælenas* et *Ciboton*, lib. v. tradit: ut forte, quod frequenter accidit, mons urbi nomen dederit. Confirmant hoc verba sequentia, 'Sipylum in Magnesia.' *Pintian.*

CAP. XCII. *Quæ urbes haustæ sint a mari.*

Elicen] Strabo lib. VIII. Arist. de Mundo. Callisthenes apud Senecam Quæst. Nat. lib. VI. Ovid. Si quæris, Polyp. lib. II. Xylan. super Vitam M. Antonini lib. IV. p. 334. *Dalec.*

CAP. XCIII. *De miraculis terrarum.*

Candor alicujus] Vel unionis, vel Adamantis. *Idem.*

Spiritus letales alibi] Vide Rhodig.

VIII. 12. Babylone in Apollinis templo arculam inventam, qua conscissa prosilierit spiritus pestilens, non solum Babyloniis, sed accolis etiam Parthis. Item principatu M. Antonini et Veri, diruto Apollinis fano Seleuciæ, repertum a militibus foramen, quod obturaverant Chaldæi, eoque recluso vaporem letiferum prorupisse, qui funestus in Gallias usque sit debacchatus. *Dalec.*

Scrobibus emissi] Seneca Nat. Quæst. VI. 28. *Idem.*

Puteolano] Cicero de Divinat. I. 'Plutonia' vocat, eaque sibi in Asia visa tradit, nempe ad Hierapolin. Idem lib. II. multis disputat, qua ratione Delphicus anhelitus et afflatus, quo Pythia, mente incitata, oracula edebat, evanuerit, et cessaverit. Vide Rhodig. VIII. 16. Idem auctor XIX. 12. Charoneis suffocari quævis animalia tradit, præter ea quibus exscissa sunt genitalia. Χαρωνῖται βουλευταὶ, Plutarchus in Antonio. Orcini senatores Suetonio in Augusto, post Cæsaris necem ad orcum demissi et Charonem, gratia vel præmio allecti. Victorius XVI. 16. Fuit et Athenis Χαρώνιος θύρα in Nomophylacio δι' ἧς οἱ κατάδικοι τὴν ἐπὶ θανάτου ἐξήγοντο. Zenobius, Pollux, Rhodig. XVII. 9. Brod. IV. 8. *Idem.*

Spiracula vocant] 'Spiracula Ditis,' Virg. Æneid. VII. nempe in quibus est, 'rupto ingens Acheronte vorago,' id est, eruptio et exæstuatio ἀποῤῥώξ. Homer. Iliad. B. ὅρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀποῤῥώξ. Vide Turn. XXVI. 28. *Idem.*

Hirpinis] Strabo lib. VI. 'Leucis, oppidulo non procul a Tarento sejuncto, fœtidam aquam fons effundit.' *Idem.*

Locum] Speluncam: quidam *lacum* legunt. *Idem.*

Hierapoli in Asia] Galenus, lib. I. tuendæ valetudinis, circa Sardeis talem quoque locum esse tradit. *Idem.*

CAP. XCIV. *De terris semper trementibus.*

Quædam vero terræ ad ingressus tremunt] Exemplar. Tolet. *premuntur* legit, non *tremunt:* verius puto. *Pintian.*

CAP. XCV. *De Insulis semper fluctuantibus.*

Quædam insulæ semper fluctuant] Considerandum an sit commodior lectio, *fluitant.* Plinius infra, capite 107. non longe a fine: 'Sicut illa permira naturæ opera, æs et plumbum in massam mergi, dilatata fluitare.' Et VII. 17. 'Virorum cadavera supina fluitare: fœminarum prona.' *Idem. Quædam insulæ semper fluctuant*] Theoph. Historiæ IV. 11. νήσων πλοάδων meminit. Vide Senecam Quæst. Nat. III. 25. et And. Bacc. de Ther. l. IV. p. 264. *Dalec.*

Vadimonis lacu] Vadimonius lacus, ad quem Livius l. IX. scribit Hetruscos a Romanis superatos fuisse, monti Rosulo vicinus, inter Sutrium et Nepe medius est Blondo: alii prope Tiberim collocant, juxta Bassano, inter Orti et Galese castella. Vide Ortel. Thesaur. *Idem.*

Ad Cutilias aquas] Strabo: Καὶ τὰ ἐν Κοτιλίαις ψυχρὰ ὕδατα, ἀφ' ὧν καὶ πίνουσι, καὶ ἐγκαθίζοντες θεραπεύουσι νόσους. Oppidum quod ad eam paludem erat *Cutilias* numero plurali dixerunt, et inde aquas eas. Aluminosas eas fuisse Gal. tradit; Græcis sedes quærentibus responsum est redditum: Στείχετε, μαιόμενοι, Σικελῶν Σατούρνιον αἶαν, Ἠδ' ἀβοριγενέων Κοτύλη, οὗ νῆσος ὀχεῖται. *Idem.*

Calaminæ] Insulæ Calaminæ et Saltuares eædem. Prope fuit Nympharum templum quibus erant dicatæ. Plinius Nymphæum vocat. Sotion in Eclogis: Ἐν Λυδίᾳ ἐστὶ λίμνη Καλαμίνη καλουμένη, ἱερὰ δ' οὖσα νυμφῶν, ἣ φέρει καλάμων πλῆθος, καὶ μέσον αὐτῶν ἕνα ὃν βασιλέα προσαγορεύουσιν οἱ ἐπιχώριοι, θυσίας δὲ καὶ ἑορτὰς ἐπιτελοῦντες

ἐνιαυσίους ἐξιλάσκονται. Τούτων δ' ἐπιτελουμένων ἐπειδὰν ἐπὶ τῆς ἠϊόνος κτύπος συμφωνίας γένηται, πάντες οἱ κάλαμοι χορεύουσιν, καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν αὐτοῖς παραγίνετ' ἐπὶ τὴν ἠϊόνα. Varro de Re Rust. III. 17. 'Cum eodem tempore insulas Lydorum ibi χορεύουσας vidisses.' Vide ibi Fulv. Ursini notas. *Id.*

Sunt et in Nymphæo parvæ, Saltuares dictæ] Legend. *Sunt et in Nymphæo Saliares dictæ, quoniam in symphoniæ cantu ad ictum modulantium pedum moventur. Saliares* sunt ὀρχηστρίδες, χορητίδες, a *Saliis*, qui sunt ὀρχησταί. *Nymphæum* Lydiæ stagnum erat, in quo insulæ illæ Calaminæ et Saliares dictæ habebantur. *Salmas.* p. 125. a. b.

CAP. XCVI. *Quibus in terris non pluat: et acervata terrarum miracula, et cæterorum elementorum.*

Non impluit] Tacitus Annal. XVIII. de illa ara: 'Sanguinem aræ offundere vetitum, precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quamquam in aperto, madescunt.' *Dalec.*

In Taurorum peninsula in civitate Parasino] Scribo, *in civitate Characena*, a Charace civitate Tauricæ Cherronesi, Ptolemæo, Stephano, Plinio, etsi in Plinio IV. 12. corrupte etiam *Charaseni* scriptum sit, ut proprio loco dicetur. *Pintian.*

Sarcophagus] Si omnia corpora consumit, πανφάγος potius quam σαρκοφάγος dicitur. *Dalec.*

Duo sunt montes] Idem montibus duobus Æthiopiæ infra XXXVI. 16. in fine capitis. *Idem.*

Crotone] Vide apud Strabonem lib. VI. vetus proverbium, Κρότωνος ὑγιέστερον. *Idem.*

Ad aras Murtias] Veneri Murtiæ dicatas, de qua infra XV. 29. Rhodig. XVIII. 12. *Mutias* probat, nempe in honorem Q. Mutii Scævolæ erectas, qui tanta integritate Asiæ præfuit, ut in ejus gloriam *Mutia* diem festum Asiatici celebraverint, sicut et Syracusani 'Marcellea,' eodem fere laudis genere, quo Scipioni in sella Jovis Capitolini, Catoni in curia statua posita est. *Dalec.*

In Veiente, &c.] Hodie *Martignano*, seu *Martheniano*: aliis tamen aliter. Vide Ortel. Thes. Marthenian. *Idem.*

Et in silva Ciminia, &c.] Ciminius mons, Viterbio proximus. Ciminius lacus hodie Viterbiensis. In eo monte Ciminia silva, in qua victos a Fabio consule Hetruscos scribit Livius lib. IX. Per montem illum tendebat via Cassia, ubi nunc est Surianum, arx munitissima. *Idem.*

CAP. XCVII. *Qua ratione æstus maris accedant, et recedant. Et ubi iidem extra rationem.*

Æstus maris accedere] De hoc vide Ptolemæum II. 12. Quadrip. et Arist. Prob. cap. 23. Item Meteor. II. 1. per totum, et Plutarch. de Plac. Phil. III. 17. et Stob. Eclog. Phys. cap. 25. pag. 69. Solin. Polyhist. 22. S. Aug. de Civit. Dei VII. 22. *Idem.*

Horis] Has horas vulgares et temporales καιρινὰς Græci vocant, ut æquinoctiales ἰσημερινάς. Vide Senec. Quæst. Nat. II. 28. Vide et annotata in XXXVI. 10. *Dalec.*

In coitu Solis pares] Lege, *In coitu Solis paret et plena. Eadem Aquilonia et a terris longius recedente, mitiores.* Salmasius.

Inanes vero bruma] *Manes vero bruma*, Tol. et Salmant. codices. Legendum forte, *mansuetiores;* ut paulo ante, 'Mitiores quam cum in Austros degressa.' *Pintian.*

Tardiore semper ad terras omnium quæ geruntur in cælo effectu cadente quam visu] Lego *nisu*, non *visu*, verbo Plinio familiari, ut liquebit etiam paulo post. *Pintian.*

Omnes autem æstus in, &c.] Romani veteres æstum maris accedentem 'Veniliam' appellarunt, reciprocantem vero et in salum redeuntem, 'Salaciam.' Cum autem in Germanicum Oceanum penetrassent Ger-

manicis vocabulis pro Venilia 'Maladinam' dixerunt, vulgo 'marce,' t pro Salacia 'Lidunam,' quibus vocabulis usus est Marcellus Empiricus: 'Conficitur,' inquit, 'XII. Cal. Julias. Non interest quo die vel Luna: Liduna, vel Malina.' His verbis apparet observatione superstitiosa Marcellum credidisse, alias vires herbis esse collectis, cum mare inundat, alias cum recedit. Oceanum refusum vocat Virg. Æneid. VII. 'refluentem,' ἀψόῤῥοον Homerus: idem æstum extumescentem, ac detumescentem ἁλοσύδνην vocat. Vide Scalig. in Festum, voce Salacia. *Dalec.*

Spatiosior laxitas] Lunæ viribus ac imperio. *Idem.*

Euripi] Vide Pomponium Melam. *Idem.*

Gadibus] Strabo sub finem lib. III. *Dalec.*

Pontus semper] Seneca in præfatione lib. IV. Quæst. Nat. 'Ob hoc Pontus in inferum mare assidue fluit rapidus, non, ut cætera maria, alternans ultro citro æstus, in unam partem semper pronus et torrens. Quod nisi faceret, hisque itineribus quod cuique deest redderetur, et quod cuique superest emitteretur, jam aut sicca essent omnia, aut inundata.' Vide infra IV. 13. *Idem.*

Introrsus in Pontum nunquam refluo mari] Legend. *Prorsus in Pontum, &c.* ex autographo Toletano. *Pintian.*

CAP. XCVIII. *Miracula maris.*

Circa Messanam, &c.] Seneca III. 26. *Dalec.*

CAP. XCIX. *Quæ potestas Lunæ, in terrena, et marina.*

Quo vera conjectatio existit] Legend. *Quo vero conjectatio existit haud frustra spiritus sidus Lunam existimari. Hoc est, quod terras saturet, accedensque corpora impleat, abscedens inanit.* Vide Salmas. p. 755. b. *Quo vero conjectatio existit, haud frustra sidus Lunæ existimari*] *Lunam* habet autographum Toletanum, non *Lunæ:* recte, opinor. *Pintian.*

Augeri conchylia] Luna alit ostrea, et implet echinos, muribus fibras Et pecui addit. Lucilius ap. Gellium XX. 8. Vide Arist. de Partibus Animal. IV. 5. Ptol. Quadrip. I. 2. et ibi Procl. *Dalec.*

Sed et sanguine hominem etiam cum lumine ejus augeri] Lego, *Sed et sanguinem hominum etiam, &c.* ex utroque exemplari. *Pintian.*

CAP. C. *Quæ Solis, et quare salsum mare.*

Saporem incoqui salis] Rhodig. XXVI. 15. et 16. Plutarch. de Plac. Ph. III. 16. *Dalec.*

Aut quia exhausto inde dulci] Dictionem *aut* supervacaneam censemus: totum enim perturbat sensum, qui sine illa constat perbelle. Nam etsi paulo post similes particulæ sequantur, non tamen ad hanc referendæ sunt, sed ad confutandam Aristotelis, et Senecæ, et aliorum opinionem de salso maris sapore appositæ. *Pintian.*

Omne asperius crassiusque linquatur] Scribo *liquatur*, hoc est, liquescit ardore Solis: quod cum fieri nequeat in profunda parte æquorum, quo radii Solis non penetrant, sequitur quod subjungit, 'summam æquorum aquam, etsi salsa sentiatur, dulciorem tamen esse profunda.' *Idem.*

Ut uno die in portu dulcesceret mare] Vide Val. Max. lib. VI. cap. ult. *Dalec.*

CAP. CI. *Item de natura Lunæ.*

Quod ferarum occisa corpora in tabem visu suo resolvat] Scribendum, ut testatus sum, *nisu*, non *visu*, ut supra c. 97. 'Eadem aquilonia et a terris longius recedente mitiores, quam cum in Austros digressa, propiore nisu vim suam exercet.' Appellat *nisum* Plinius defluvium illud, quod a sideribus in terram decidens varios pro qualitate ipsius sideris gignit effectus. 'Influentias' philosophi juniores, hoc est, infantes ac barbari, ap-

pellitant. Vetusta etiam exemplaria *nisu* legunt, non aliter. *Pintian.*

CAP. CIII. *Miracula aquarum, fontium, et fluminum.*

Miracula aquarum, &c.] De aquarum miraculis vide Vitruv. VIII. 23. et And. Baccium de Therm. passim quidem, cum primis tamen VI. 23. *Dalec.*

Juxta mare] Vide Arist. Problem. XXVIII. 19. 21. 27. *Idem.*

Ut in Fucino lacu] *Lago di Celano* hodie. *Dalec.*

Lario] *Lago di Como.* Idem.

Addua] *Ada.* Idem.

In Verbano] *Major.* Idem.

In Benaco] *La Gargde.* Idem.

Mincius] *Mento.* Idem.

In Sevinno] *Isero.* Idem.

Ollius] *Oglio.* Idem.

In Alpheum] Idem tradunt de Alpheo Strabo et Timæus. *Idem.*

Lycus in Asia, &c.] 'Dic ubi terreno Lycus est epotus hiatu: Existit procul hinc alioque renascitur ore.' De Erasino vide Senec. Quæst. Nat. III. 26. 'Sic modo qui bibitur tacito sub gurgite lapsus, Redditur Argolicis ingens Erasinus in undis.' Virgilius de Arethusa: 'Sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos, Doris amara suam non intermisceat undam.' *Idem.*

In Piceno lacu Velino] *Piedi luco.* Ovid. 'Flumen habent Cicones quod potum saxea reddit Viscera, quod tactis inducit marmora rebus.' *Idem.*

Durans adhuc integat cortex] Rectior lectio *durus*, etsi repugnant exemplaria, hoc sensu: non lignum tantum, sed durum lapidem, duro adhuc integi cortice. *Pintian.*

Ultra Surrentum] Vide Strabonem sub finem lib. V. *Dalec.*

Paludis Reatinæ] Ea palude sola jumentorum ungulæ durantur XXXI. 2. *Idem.*

Et in rubro mari oleæ virentesque frutices enascuntur] Hæc verba desiderantur in Tol. et Salmant. codd. *Pintian.*

Frutices enascuntur] Vide Theophrast. in Hist. *Dalec.*

Ad Vetulonios] *Viterbo.* Idem.

Musculi] Mures exigui, vel aquatici mytuli, ut in multis Galliæ fluviis. *Idem.*

Anapauomenon] Vide Pontanum. *Idem.*

Jovis Hammonis fons] Vide Scotonem, et nostrum V. 5. *Idem.*

In Falisco, &c.] Virg. Georg. II. 'Hinc albi, Clitumne, greges et maxima taurus Victima.' Silius l. I. 'Et lavet ingentem perfundens flumine sacro Clitumnus taurum.' Ejus fluvii Deus Jupiter Clitumnus vocabatur, de quo Plinius Junior Epist. VIII. 8. 'Adjacet templum priscum et religiosum: stat Clitumnus ipse amictus ornatusque prætexta. Præsens numen atque etiam fatidicum indicat sortes.' Flumen sacrum eum ideo vocarunt, quod, ut idem Plinius ait, in illo ad pontem usque natare liceret, non navigare. *Idem.* *In Falisco Clitumni amnis aqua potata candidos boves facit*] Hominem peritum regionum, qui tam levi momento Clitumnum ex Umbria in Hetruriam traduxit! Vetus lectio, *in Falisco omnis aqua pota candidos boves facit.* Gelen. *In Falisco omnis aqua*] *Amnis*, non *omnis*, nostrates habent codices. *Pintian.*

Cephissus ex eodem, &c.] Uterque in Orchomenium lacum effunditur. Theophrast. Hist. IV. 12. *Dalec.*

In Ponto fluvius Astaces irrigat campos] Astacon oppidum esse Ponti in Bithynia, unde sinus Astacenus dictus sit, Strabo, Ptolemæus, Stephanus, Plinius, auctores sunt. De fluvio qui *Astaces* dicatur nihil comperi. Quamobrem scribendum hic puto, non *Astaces*, sed *Astacenus*, possessive, sicuti multos hoc ipso capite fluvios et aquas Plinius nominat, absque proprio nomine indicata modo regione in qua habeantur. *Pint.* *In Ponto fluvius Astaces irrigat campos, in quibus pastæ oves nigro lacte*

equæ gentem alunt] Cui absurdum visum est Scythicam gentem equino lacte ali, is multo vaniora credidisset, quæ Pausanias de Victimis ex hoc armento tradit, et sacras quoque dapes apud illos equinis visceribus constare. Certe apud Maronem legisse debuerat: 'Et lac concretum cum sanguine potat equino.' *Gelen.*

Lyncestis aqua] Vibius Sequester *Lycesium* nominat, Thraciæque fluvium esse tradit. Ch. exemp. *Lyncesus* legit. Ovid. Met. xv. 'Huic fuit effectu dispar Lyncestius amnis, Quem quicunque parum moderato gutture traxit, Haud aliter titubat quam si mera vina bibisset.' Vide Senec. Quæst. Natur. iii. 20. *Lyncestas* Strabo lib. vii. inter gentes Macedoniæ refert, quæ in Austrum et Ionium sinum jacent. *Dalec.*

Dios Tecnosia vocatur] Ambo scripta exemplaria, *Dies Theodosia appellatur.* Pintian.

Styx] Vide lib. xxxix. cap. ult. et xxxi. 2. *Dalec.*

In Carrinensi Hispaniæ, &c.] Alii *Catanensi* leg. Fons ille Catanensis absorbens omnia hodie *Ferventia* vocatur: ager, Cadima, vicinus municipio Tentugallensi. Auctor stirpis regum Lusitaniæ narrat, jumentum quo vehebatur, demerso pede in eum fontem, vix extractum fuisse a duobus comitibus. *Idem.*

Mira redduntur oracula] Iis per ambages redditis exitium sibi maturum impendere Germanicus monitus est. Rhod. xxvii. 5. *Idem.*

Retulimus] Supra c. 83. *Idem.*

Alia invehi] In Silia Indiæ montanæ fluvio nihil innatare Strabo tradit lib. xv. *Idem.*

Pluvias salinis aquas utiliores esse quam reliquas] Codices nostri, *Pluvias salinis aquis dulciores esse quam reliquas.* Pintian.

Cap. civ. *Ignium et aquarum juncta miracula, et de maltha.*

In Comagenes urbe Samosata] Scribo *Samosatis:* neutrius enim est generis, clara natalibus Luciani, celebris apud Græcos scriptores. Item *Commagenes* cum duplici *m* scribendum, ut ostendimus in Pomponium. *Idem.*

Maltham vocant] Maltha hæc bitumen est. Malthæ factitiæ rationem vide xxxvi. 22. *Dalec.*

Adhæret: præterea tactus sequitur fugientes] Apographon Toletanum: *Adhæret præterea tactus, et sequitur fugientes.* Salmanticense: *Adhæret præterea, et tactum sequitur fugientis.* Pintian.

Cap. cv. *De Naphtha.*

Similis est natura naphthæ, &c.] Legend. *Similis est natura Naphtæ: ita appellatur circa Babylonem, et in Astacene Parthiæ profluens bituminis, &c.* 'Ἀστακηνὴ provincia est regni Parthorum. Per Parthiam igitur intellexit Plinius, τὴν τῶν Πάρθων ἐπικράτειαν. alias 'Ἀστακηνὴ diversa a Parthia proprie dicta, quæ Παρθυηνὴ Græcis. *Salmas.* p. 241. b.

Similis est natura naphthæ, &c.] Latinorum quidam oleum vivum vocant. Gratius: 'Vulcano condicta domus, quam subter eunti Stagna sedent venis oleoque madentia vino.' Xiphilin. ex Dione refert, Tigranocertanos naphtha sese inter cætera defendisse, Lucullo urbem oppugnante. Vide et And. Baccium de Therm. v. 13. *Dalec.*

Visam] Eadem vis in radice Aproxidis infra xxiv. 17. *Idem.*

Pellicem] Horat. 'Hoc delibutis ulta donis pellicem Serpente fugit alite.' *Idem.*

Cap. cvi. *De semper ardentibus locis.*

Exustionem] Veteres enim universitatis rerum apocatastasin, id est, restitutionem, sive redintegrationem, factam fuisse per cataclysmum tradunt, et olim futuram per ἐκπύρωσιν. Ejus meminit Rhodig. ii. 21. Ejus fit et mentio infra vii. 16. *Idem.*

Flagrat in Phaselide mons Chimæra] Ambo codices non *Phaselide* habent, sed *Phaselitis,* quod et melius, ut paulo post *Flagrat in Bactris,* et mox, *Flagrat in Medis.* Pintian.

Eadem in Lycia Hephæstii montes, &c.] Legend. *Eadem in Lycia Hephæstii montes tæda flammante tractim flagrant, et adeo, &c.* Vide Salmas. p. 801. b.

Item Æthiopum juxta Hesperium montem] Utrumque exemplar *Hesperum* habet, non *Hesperium.* Unde et 'Hesperu Ceras' a Plinio alibi et Mela vocatur, ut in eum diximus. Proinde legendum hic, *Hesperu montem,* non *Hesperium,* etsi scio appellari etiam 'Hesperion Ceras,' 'Hesperios Æthiopas.' *Pintian.*

Frondemque densi supra se nemoris non adurens, et juxta gelidum fontem semper ardens. Nymphæi crater dira Apolloniatis suis portendit] In tam paucis verbis quot res in censuram cadunt? Ante omnia conjunctio *et* cum majore litera scribenda, ut adjuncta præcedentibus sit initium insequentium. Legenda quoque verba illa, *Nymphæi crater,* sine distinctione: deinde scribendum videtur *egelidum,* non *gelidum,* quæ dictio significat tepidum vel ex Ovidiano verso, cujus Seneca meminit libro declamationum secundo: 'Et gelidum Borean, egelidumque Notum.' Tepidum vero fuisse fontem juxta Nymphæi craterem, non frigidum, Strabo ostendit septimo Geographumenon, his verbis: 'In ipsis Apolloniatarum finibus celeber locus extat, quem Nymphæum vocant. Ibi vero et petra est ignem vomens: cui fontes subsunt, qui aquas tepidas bituminenque scatent, dum ipsa bituminis petra, ut par est, uritur.' Hæc Strabo. Præterea videtur ordo verborum inversus esse, et præpostere conceptus, sensu aut nullo, aut vix cohærente. Nam si semper ardet, qua ratione Apolloniatis suis dira portendit? Quapropter legendum censeo: *Et juxta egelidum fontem Nymphæi crater. Dira semper Apolloniatis suis portendit ardens.* Neque enim crater ille semper ardet, ut ostendunt Strabonis verba paulo ante adducta, dum ipsa bituminis petra, ut par est, uritur: sed cum ardet, dira semper Apolloniatis prænuntiat. Postremo dispiciendum, an non *egelidum fontem,* sed plurium numero *egelidos fontes* scribi debeat, ut Straboni cum Plinio conveniat. *Idem.*

CAP. CVII. *Ignium per se miracula.*

Specula quoque concava, &c.] De speculis his exurentibus, quibus Romanorum succendit naves Syracosanus ille mathematicus celeberrimus Archimedes, res vulgo eruditorum nota est: cujusmodi autem fuerint ea specula non perinde constat: plerosque recentiorum in ea video sententia esse, quasi, in parabolæ modum cava fuerint, uti præter Vitell. a Milichio laudatum Orontius quoque peculiari libello persecutus est, et Cardan. de Subtil. lib. III. &c. Sed vetus auctor Anthemius περὶ παραδόξων μηχανημάτων (uti ex eo quod superest fragmento didicimus) κλιβανοειδέα fuisse tradit. Idem autem ab aliis præstitum reperies apud Zonaram in Vita Anastas. Dicori. et Curion. Saracen. lib. II. pag. 61. *Dalec.*

Quid quod innumerabiles parvi, sed naturales scatent] Alii, *partus:* antiqua lectio, *parvi.* Naturales dixit propter præcedentem speculorum mentionem: *parvi,* quia hactenus de magnis loquutus. *Gelen.* *Quid quod innumerabiles parvi, &c.*] Vide Senecam Quæst. Nat. II. 2. *Dalec.*

Exit et ad aquas Scantias] Eadem flamma micat in uliginosa terra, cum baculo sculpitur prope Gratianopolim Allobrogum, ad fontem quem Ardentem vocant, e quo stramen admotum possit accendi. *Idem.*

Servio Tullio] Idem infra XXXVII. 1. Vide Virg. Æneid. II. de Iulo. *Dalec.*

Verum egressa mens interpretationem naturæ] Archetypum Toletanum non *Verum* legit, sed *iterum:* ut legendum putem *interim*. Pintian.

CAP. CVIII. *Terræ universæ mensura, longitudo et latitudo.*

Terræ universæ mensura, &c.] Capella Philol. lib. VI. pag. 229. *Dalec.*

Ut dictum est] Supra cap. 66. *Idem.*

Promontorium Artabrum] Ibi sita est Olyssipo. *Dalec.*

Calarim Sardiniæ] Ostendimus in Pomponio, *Caralim* enunciandum, non *Calarim:* errareque eos qui aliter proferant. *Pintian.*

Sarmatarum gentes] Herodoto Sarmatæ supra Mæotin habitant quindecim dierum itinere. *Dalec.*

Eratosthenes] Is Cyrenæus fuit, ut scribit Vitruv. I. 6. *Dalec.*

CAP. CIX. *Harmonica mundi ratio.*

Ut circuitu esse ducenta quinquaginta quinque millia stadiorum pronunciarent] Scribo, *CCLII. M. stadia pronunciarent*, ex ipso Plinio capite præcedente, et Macrobio in Somnium Scipionis lib. II. Ptolemæus vero et Marcianus aliam rationem secuti sunt. Sed et calculi ratio, *duo millia*, non *quinque*, scribendum esse convincit. Nam si a pilæ medio ad summum, quæ est dimetientis dimidia pars, colliguntur XLII. M. duplicata, hæc summa reddet totum dimetientem, hoc est, LXXXIV. M. qui numerus si triplicetur, (nam septima pars dimetientis videtur ab Eratosthene neglecta, ut parvi momenti accessio ad totum circulum,) conficiet numerum prædictum CCLII. M. stadiorum. *Pintian.*

Addit huic mensuræ stadia septem millia] Scribendum videtur *XII. M.* non *VII. M.* facili librariorum lapsu, mutato *X* in *V*. Duodecim autem superiori summæ defuerant ad complementum totius circuli: qui, ut est in confesso, et supra docuit Plinius, complectitur ter dimetientem, et insuper septimam dimetientis partem. Dato ergo, dimetientem continere LXXXIV. M. consequitur, ut septima ejus pars agat *XII. M. stadia*. Pintian.

LIBER III.

Limen interni maris] Mediterranei, quod et supra *internum* dixit. Sallustio 'mare secundum,' et 'fretum maris nostri:' Isidoro, 'mare magnum.' *Dalec.*

CAP. I. *De Europa.*

Quam plerique merito non tertiam portionem fecere] Isocrates in Panegyrico: Τῆς γὰρ γῆς ἁπάσης τῆς ὑπὸ τῷ κόσμῳ κειμένης δίχα τετμημένης, καὶ τῆς μὲν Ἀσίας, τῆς δ' Εὐρώπης καλουμένης, τὴν ἡμίσειαν ἐκ τῶν συνθηκῶν εἴληφεν. Æthic. Cosmogr. postquam vulgo tandem receptam orbis terrarum tripertitam attulisset divisionem: 'Sed hinc,' inquit, 'magnum inter doctos certamen fuit. Nam plurimi, qui res divinas evidentius agnoverunt, duas tantum partes accipiendas suadent, id est, Asiam et Europam tantummodo. Africam vero censent Europæ finibus deputandam. Et revera hoc ita esse evidenti documento monstratur. Quia non solum venenorum male altrix terra partem habet spatii; verum etiam est et cœli adverso sidere plus destituta. Namque illam partem tertiam vocaverunt,

non ut æqualem inclitis præcellentibusque, sed situ pessimo, languidam ardoribus suis, in extremo positam, ab optimis secarunt; non divisionis merito, sed sic ut incisa suis fluctibus invenitur.' Id quod postea p. 32. paucioribus paulo verbis repetit, et p. 52. Simler. quoque alios auctores dilaudat, quibus addatur et Auson. Ep. XVIII. Revera autem rem aliter, quoad caussas ab Æthico adductas, sese habere norunt partim eruditi, qui id omne ex hominum pendere arbitrio sciunt, partim vero qui hodierna die parentumque nostrorum memoria orbem terrarum ipsi lustravere, certioraque experti sunt. Qua de re cum primis, quod huc faciat, Leo Afer in descriptione Africæ, cæterique Cosmographi recentiores. Sallustius in Jugurth. 'In divisione orbis terræ plerique in parte tertia Africam posuere, pauci tantummodo Asiam et Europam esse: sed Africam in Europa.' *Dalec.*

Quorum primus a Calpe Hispaniæ] Scribe: *Quorum primus a Calpe Hispaniæ extimo monte, Locros, Bruttium usque promontorium immenso ambitu amplectitur.* Salmas. p. 83.

Juridici conventus ei quatuor] Marcianus duos assignat Bæticæ duntaxat conventus, Cordubensem et Gaditanum. Mirumque mihi, cur in hac traditione tam diversus abierit a suo Plinio, a quo in cæteris neque latum, ut aiunt, unguem discedere solet. *Pintian.*

Oppida omnia numero CLXXV.] Et paulo post, *fœdere II.* Scribe: *fœdere IIII.* ex exemplari Tolet. eximie: neque enim inferiores numeri collecti redderent aliter prædictam summam 275. *Pintian.*

Latio antiquitus donata XXIX.] Quoniam hac tota Geographia frequens mentio fit juris Latii, ac Municipalis, coloniarum, oppidorum, quæ stipendiaria fuerunt et quæ immunia, gentium, quæ Romana civitate donatæ sint, Alexandrum ab Alex. IV. 10. consulendum puto, qui ea omnia diligenter persequutus est. Jus Latii levatio censitionis fuit, ut idem jus experirentur in censitione quod Italicæ coloniæ, ac præterea in traditionibus nixi, usucapionibus, annali exceptione, jure capiendi. Immunitas vero cum nec pro capite, nec pro solo tributum pendebant. Videatur Onuph. Panvin. Imper. Rom. et Car. Sigon. de Antiq. Jur. *Dalec.*

Lusum enim Liberi patris ac Lysam cum eo bacchantium, &c.] Scribe, *aut Lysam cum eo bacchantem.* Marcianus: 'Cui,' inquit, 'nomen fabulæ a lusu Liberi patris, vel cum eo bacchantium sociavit.' Favent etiam ambo exemplaria. *Pintian. Lusum enim Liberi patris, ac Lyssam, &c.*] Nota est ex poëtis *lyssa*, hoc est, rabies, Mænadum Bacchi comitum obvios thyrso ferientium, et canes pecudesque discerpentium: de qua illud: 'Et torvum vitulo caput ablatura superbo Bassaris, et lyncem Mænas flexura corymbis.' *Gelen.*

At quæ de Hercule] Vetusti codices, *Quæ autem de Hercule.* Pintian.

Bæticæ primum ab Ossigitania infusus] Alii, *Ossigetania.* Codex Salmanticensis, *Ossigitania*, per *i*, in tertia, veriore lectione, ab *Ossigi* oppido conventus Cordubensis cognomine Laconio, de quo mox paulo. *Idem.*

Celticos a Celtiberis ex Lusitania] Scribo, *Celticos, a Celticis ex Lusitania advenisse.* Nam Celtiberi Tarraconensis provinciæ sunt populi, non Lusitaniæ. De Celticis autem Lusitaniæ Plinius in quarto, Ptolemæus primo. *Pintian.*

Ucultuniacum quæ et Turiga nunc est] Exemplar Salmant. *Icuriga.* Toletan. *Et Curiga:* Ptolemæus, *Acurgia.* Pintian.

CAP. II. *Bæticæ longitudo et latitudo.*

CAP. III. *Hispania citerior.*

Accedunt insulæ, quarum mentione

seposita præter civitates contributas aliis, provincia ipsa CCCXIII. continet oppida. In iis colonias XII.] Locus est vitiatissimus, cui opportune suppetias tulit apographon Toletanum, in quo ad hunc modum legitur : *Accedunt insulæ, quarum mentione seposita, civitates provincia ipsa præter contributas aliis CCXCIII. continet oppida CLXXIX.* Pintian.

Flumen Turium] Alii, *Durias:* Toletanum archetypon, *Turium:* Salmant. *Torim:* Ptolemæus, *Turulim.* Pintian.

Flumen Idubeda] Apographum Tolet. *Udiba;* Salmant. *Uduba:* nam *Idubeda* mons est celeber Hispaniæ Straboni et Ptolemæo. *Idem.*

Regio Illergetum] Illurganonenses, vel, ut Fulvius Ursinus legit, *Lurganonenses.* Vide Cæsar. in Comment. *Dalec.*

Qui Phocænsium fuere soboles] Alii leg. *Phocensium.* Scribe, *Phocæensium,* a Phocæa Ioniæ, non a Phocide Helladis. *Gelen.*

Latinorum] Qui Latii jure donati fuerant. Id autem fuit magistratus petendi causa civitatem adipisci. Fuerunt Latini cives et veteres, nimirum ex Latio ipso civitate donati, et novi, beneficio principis idem adepti. Cujacius Observ. x. 35. Car. Sigon. de Vet. Jur. et Onuph. Panvin. de Imperat. Roman. *Dalec.*

Celsenses. Ex colonia Calagurritanos] Scribendum reor, *Celsensi ex colonia Calugurritanos,* hoc sensu : Ex agro Celsensis coloniæ disceptare Cæsareæ augustæ Calagurritanos cognomine Nascicos : ut hoc ipso cap. infra: *Conveniunt Carthaginem ex colonia Accittania Gemellenses, ex colonia Salariensi oppidani Latii veteris Castulonenses, qui Cæsari Venales appellantur.* Celsæ autem Hispaniæ coloniæ et Strabo meminit lib. IV. *Pintian.*

Calaguritanos] Eorum urbs *Calagurus* dicebatur. Florus Epitomes II. De Calaguritanis vide Val. Max. VII. 6. *Dalec.*

Turiasonenses] Turiassonenses a Turiassone oppido ferrariis officinis nobili XXXIV. 14. *Idem.*

Caputque Celtiberiæ Segobrigenses Carpetani, et Toletani] Sic quidem legunt, verum nullo modo sustineri potest hæc lectio. Nam cum Plinius hic sequatur ordinem Alphabeti, quo pacto post elementum S subsequi possint populi incipientes a C, quales sunt Carpetani, non video. Legendum igitur, *Caputque Celtiberiæ Segobrigenses, Carpetaniæ Toletani.* Pintian.

Intercatienses, Palantini] Scribendum *Intercatenses,* ex monumento antiquissimo, quod usque in hodiernum legitur *Cluniæ,* quæ est finis Celtiberiæ, de qua mox paulo. *Idem.*

In his sunt Giguri] Ambo codices cum duplici *rr Cigurri:* Ptolemæus, *Egurri.* Idem.

Lucensis conventus populorum est XVI. præter Celticos et Lebunos ignominiosæ ac barbaræ appellationis] Lege : *præter Ceucos et Lebunos ignobilium, ac barbaræ appellationis,* ex vetere lectione, ut infra in Gallia Narbonensi, *Oppida vero ignobilia XIX.* et sæpe alias. *Pintian.*

Specularibus lapidibus] Talcum vocant, seu Asini speculum. *Dalec.*

CAP. IV. *Narbonensis provincia.*

Gebenna] *Les montagnes de Geneve a l'entour de Anici, les montagnes de Fossigny.* Idem.

Jura] Est exiguus pagus in radice montis non longe distans a D. Claudio, Gallice *Mitou,* a quo Jura mons nomen accepit. *Idem.*

Flumina Tecum, Vernodubrum, &c.] Scilicet Larnum, Alba, Tichis, ut superiori cap. *Dalec.*

Oppida Illiberis] Archetypum Toletanum, *Illiseberre:* Salmant. *Eliseberre:* Strabo, *Illibirris* fluvius et oppidum : Ptolemæus *Illiberris.* Pintian.

Rubrensem permeans lacum] Rubren-

sis lacus alluit Narbonensem, Strabo lib. XVI. *Le lac qui est pres de Capuestun, et de l'Archeveschè de Narbonne.* Dalec.

Massiliensium] De Massiliensibus honorifice et magnifice multa Livius lib. XXXVII. Valerius, Cicero pro Flacco, Isocrates in Archidamo, et Aristoteles conditam putant a Phocæensibus magni regis dominatum fugientibus: addit Plutarch. in Solone, illorum ducem fuisse Protum: Trogus vero, Peranon. Dictam volunt ἀπὸ τοῦ μάσαι, quod cum in littore piscatorem gubernator navis conspexisset, jussi μάσαι τὸ ἀπόγειον σχοινίον, religare funem quo ad terram appellitur. Rhodig. XVI. 8. Massilienses tamen mores Plautus in Casina delicatos et muliebres intellexit: Athenæus autem ait θηλυνθῆναι Μασσαλιώτας, καὶ ἀσχημονεῖν διὰ τὴν ἐν ψυχαῖς μαλακίαν, καὶ διὰ τρυφὴν γυναικοπαθεῖν, ὅθεν καὶ προσῆλθεν παροιμία, πλεύσαις εἰς Μασσαλίαν. Brod. III. 27. qui et adnotat Massilienses a Phocæensibus, non Phocensibus, oriundos. *Idem.*

Rhoda] *Poce de Rhore, Aiguemortes,* quo in loco Marius fossam duxit. *Idem.*

Nec minus seipso torrentem Isaram et Druentiam] *Torrentes* agnoscit exemplar utrunque, Salmant. et Tol. ut ambos fluvios comprehendat: quos, si Ptolemæum sequeris, *Isara* accusativo Græco, et *Truentium* nominabis. *Pintian.*

Massalioticum] *Massalian* enim Græci, non *Massilian* proferunt. In Narbonensi Gallia recumbentibus qui ad nuptias invitati essent prodiens virgo jubebatur a patre aquam ei porrigere, quem sibi dari virum vellet. Ea sorte Peranus Phœnicum Dux Senani regis Segoregiorum gener delectus condendæ Massiliæ locum a socero accepit. Rhodig. XXVIII. 15. Turneb. XXVII. 26. Ex Plutarcho in Solone Protum, non Peranum, vocatum fuisse monstrat. Massaliæ Salyum caput: a Salyis nomen inditum. *Dalec.*

Ultra fossam ex Rhodano C. passuum Marii opere et nomine insigne stagnum, Astromela oppidum] Subsultans et vacillans oratio, erroribus scatens. Verbum *ultra* per majorem literam scribendum, ut sit principium sententiæ. *Ultra fossa ex Rhodano, C. passuum, Marii opere et nomine insignis. Stagnum Astromela. Oppidum, &c.* De fossa Mariana Ptolemæus et Pomponius. De stagno Stephanus, quod tamen ipse *Mustramellam* nominat cum duplici *ll*, non *Astromelam.* Ptolemæus item fossas Marianas plurali numero vocat. *Pintian.*

Insigne stagnum: Astromela oppidum, &c.] Lege, *insigne stagno Mastramela oppidum, Maritima Avaticorum.* Salmas. p. 94.

Maritima Avaticorum] Ptolemæus *Avatilorum.* Vetus tamen lectio et Pomponius, *Avaticorum.* Pintian.

Segovellaunorum] Nominis Segovellaunorum vestigium adhuc restat in appellatione oppiduli Diæ, et Tricoriis vicini, quod incolæ vocant Saillans, et in pago provinciæ dicto Solies, Salyum. *Dalec.*

Promontorium Citharista, Portus Regio] Codices iidem, *Promontorium Lao citharista, portus, &c.* Sed cum constet ex Ptolemæo Citharistam promontorium esse, scribendum videtur permutatione dictionum: *Citharista promontorium, Zao portus.* Pintian. *Promontorium Citharista, &c.*] Lege, *Promuntorium Citharista, Lacydon portus, regio Camatullicorum.* Is. Voss. in Melam, 174. Paulo ante legend. *Ultra fossa ex Rhodano, C. Marii opere et nomine, insigne stagnum Mastramele, oppidum Maritima Avaticorum.* Et oppidi et lacus nomen esse Mastramelam docet Stephanus. Vide Is. Vossium in Melam.

Forum Julii Octavianorum] Sic leg. alii; sed Apographon Toletanum

Octavanorum legit, non *Octavianorum*, recte: sic uti paulo ante *decumani*, et mox *septumani*. Nominantur et hoc capite Sextani et Secundani. Ut igitur a Decimus, Septimus, Sextus, Secundus, Decumani, Septumani, Sextani, Secundani, ita ab Octavus Octavani. *Pintian*. *Forum Julii Octavanorum*] Straboni *villa Franca*. Hod. *ville neuve pres de Nice*: aliis *Breil pres de Nice*: aut *villa Franca*. Oxubii *Oberrois*. Dalec.

Amnis in ea Argenteus] Vetus lectio, *amni sive Argenteus*. Scribendum puto, *Amnes Cænus, Argenteus*, ex Ptolemæo, qui tamen *Argentius* cum *i* in tertia enunciat. *Pintian*.

Ligaunorumque] Ingaunorumque, ut capite sequenti legitur. Ejus nationis caput est Albium Ingaunum (vulgo Arbenga), ut eodem capite. *Dalec*.

Acema] Alii, *amnis Cema*. Cum omnes Geographi Varum in hac ora Galliæ finem faciant, miror cur castigatoribus libuerit Cemam pro Varo supponere, reclamantibus manuscriptis codicibus. *Gelen*.

Arelate] Arelatem Romam Gallulam vocavit Ausonius, ob celeberrimum et opportunissimum emporium, cujus commoditatibus invitatus Flavius Constantinus tyrannus, Imperator in Britanniis salutatus, tempore Honorii junioris, sedem imperii sui illic statuit. Vide commentarios Scaligeri in Ausonium I. 24. *Dalec*.

Bliteræ septumanorum] *Beterre*, uterque Codex: Ptolemæus, *Betiræ*. Pintian.

Aquæ Sextiæ Salyorum] *Salicas* hos idem Ptolemæus nominat, non *Salyos*. Strabo tamen modo *Sallyos*, modo *Sallyas*, cum duplici *ll*. Idem.

Bormannico] Bormanni, Comacina, Turnebus IV. 6. Bormanni: *Obrac*. Comacina: *la Caune*. Dalec.

Cabellio Carcasum] *Caballio*, Strabo: Ptolemæus tamen et scripta lectio *Cabellio*. Item *Carcaso* Ptolemæus, non *Carcasum*. Pintian.

Tectosagum] Tectosagas sub Volscis comprehendi auctor est Strabo. Carcasso certe in confinio Volscarum est, et Tectosagum. *Dalec*.

Meminorum] Quidam volunt esse *la Mure pres Grenoble*. Sed mihi placet magis, *Menosque* vel *Mornas*, oppidum antiquum Rhodano appositum: XVIII. 8. legitur *Meninorum*, et non *Meminorum*. Idem.

Tascodunitari] Quibusdam Tarrasco *pres de Foix*: quibusdam Tasco Dunitari. *Chatelnau d'Arri*, aliis *Mirepois*. Dalec.

CAP. V. *Italia, Tiberis, Roma, Campania.*

Italia] Italiam, præter hanc notissimam appellationem, vel ab Italo Arcade, vel Siculo, vel Penelopes, et Telegoni filio sumptam, vel, ut Cato in Originibus maluit, ab Italo Hesperi fratre, vel ab Italis bobus, quos optimos gignit, etiam Argessam, sive Morgessam, Janiculam, Saturniam, Ausoniam, præsertim maritimum tractum Aruncorum, Volscorum, Campanorum, Calabrorum, Hesperiam, Œnotriam ab Œnotro rege, vel ἀπὸ τοῦ οἴνου quo nobilis est, ut Servius putat, vocaverunt. Hadrian. Jun. Animadvers. lib. I. cap. ult. *Idem*.

Tiberina ostia] De Tiberi vide Andream Baccium de Therm. III. 5. et Georg. Fabric. Rom. c. 16. *Idem*.

Ab Alpium pene lunatis jugis excurrit Italia] Æstimandum lectoribus relinquo, an hic *fine* potius quam *pene* legi debeat, hoc sensu: Italiam a fine Alpium excurrere in maria lunatis jugis, quod Plinius paulo post tradit: 'Et Amazonicæ figura desinens parmæ. Ubi a medio excursu Cocinthos vocatur, per sinus lunatos duo cornua emittens.' Porro Amazonicas parmas lunæ expressisse figuram, et summus poëta scribit, 'Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.' Quem locum Servius grammaticus exponens, 'Pelta,' ait, 'scu-

tum brevissimum, in modum lunæ jam mediæ.' Et alio loco, hoc ipso capite Plinius, 'Patet,' inquit, 'longitudine ab Alpino fine Prætoriæ Augustæ.' *Pintian.*

Marrucini] Marrucinorum regio supra Aquilam a monte Secco, fluvius Sino et Tano, usque Lentem, Album, et Forum torrentes, qui conjuncti Lancianum adeunt. Ferentanis Marrucini propinqui, versus Adriaticum mare. *Dalec.*

Jam vero tota ea vitalis ac perennis salubritatis cœli temperies] Sic legend. *Jam vero tota ea vitalis ac perennis salubritas, talis cœli temperies, &c.*

Tot montium afflatus] Salmas. ad Solin. leg. *tot marium adflatus*, quia montium, inquit, nullus est adflatus, sed marium et ventorum. Sed profecto et hæc quoque aliter se habent. Vide Is. Vossium in Melam, p. 161.

Tam nobilia pecori vellera] Quid si legendum *mollia*, potius quam *nobilia?* Pintian.

Latitudo ejus varia est CCCC X. M. inter duo maria] Nullo modo sic legi potest. Nam, ut mox paulo subjungit, *haud ullo in loco CCC M. in latitudinem excedit*, etsi ibi quoque perperam scriptum est *CC.* pro *CCC.* ut liquet ex Marciano. *Pintian.*

Castro novo] Est et Castrum novum Hetruriæ, hodie *Corneto*, vel extructum, vel auctum, ruinis urbis Tarquiniæ vicinæ. *Dalec.*

Universæ autem ambitus a Varo ad Arsiam] Sic ibi legend. *universæ ambitus a Varo ad Arsiam, vicies centena quadraginta novem millia.* Salmasius capite 83.

A Corcyra minus LXX.] Alii leg. *a Corsica minus CXX.* Est quidem huic ferme par intervallum, et inter Corsicam: magis tamen placet *Corcyram* legi, quam *Corsicam*, ut habent codd. vett. alioqui Corsica ante Sardiniam, non ante Issam ponenda erat, eo scil. ordine quo ipsæ insulæ sitæ sunt. *Gelen.*

Inter sextam horam primamque brumalem] Hoc est, inter meridiem et hibernum exortum, id est, inter Notum et Eurum. Vide annot. VI. 32. *Dalec.*

Oppidum Vediantiorum civitatis Cemelion] Cæsar, Livius, et Plinius solent gentes Hispanas atque Gallicas in civitates dividere, cujusmodi nunc imperitum vulgus 'communitates' vocat. Sic inter Belgarum civitates numerantur Remi, Treviri, Eburones, Nervii, Morini, atque alii. Singulæ civitates plura habebant oppida, pro suis quæque opibus: quædam exiguæ non plus uno. Ita hoc loco Vediantiorum civitatis oppidum Cemelion recensetur non longe ab ora. Et Vediantii dicuntur ea forma, qua in eisdem Alpibus Ebroduntii, qui hodie sunt Ebrodunenses. Venidates diversi sunt ab his trans Padum vicini Carnis. *Gelen.*

Portus Herculis Monœci] Portus Herculis Menœci, *Villa Francha.* Lucanus: 'Quaque sub Herculeo sacratus nomine portus Urget rupe sua pelagus, non Corus in illum Jus habet et Zephyrus: solus sua littora turbat Circius, et tuta prohibet statione Monœci.' Portus Monœci Straboni, *Monigo*, statio potius quam portus, maxime infida, et vix quatuor navium capax. Vide Ortel. Thes. *Dalec.*

Portus Vadum Sabatium] Vadum Sabatium vetustum oppidum, dirutum, hodie *Vae*, superstitibus tantum quibusdam domunculis. Ex ejus ruinis extracta est Savona. Legendum puto, *portus Vadum Sabatium*, pro Vadorum Sabatiorum. *Idem.*

Hæc regio ex descriptione Augusti, nona est] Scribendum *undecima*, non *nona:* qui error, ut puto, ortus est ex similitudine numerorum *XI.* et *IX.* Nam Italia, ut paulo ante meminit, in undecim regiones ab Augusto divisa est. De undecima vero regione nusquam, nisi hic, mentio: at de

nona, capite 16. peculiaris fit commentatio. *Pintian.*

In qua Hetruria est] Ita vocarunt Pelasgi veteres, qui in Italia consederunt, nobilem eam partem Italiæ montosam. ὄθρυες enim montes, unde fit ἔθρυες, ο in ε mutato, ut in Apello, Apollo : τὴν πεδιάδα, *Campaniam :* καμπὸς enim vox prisca *planitiem* significat. Sic Hernicam, asperam, ut in Græcia τραχῖνα : ἀποελίαν, ἀπουλίαν, οε in ου contracto ; ἕλη enim *sol.* Et in ipsa Apulia μεταπίους, nam ἄπιοι, *advenæ*, ut ἰθαγενεῖς, *Aborigenes :* et in ipsa Hetruria Umbros, spurios, nothos, insititios. Scalig. in Var. quamvis Varro ipse IV. de Ling. Lat. ' Umbros ' dictos velit ab imbre, quod ea regio sit humilis, et multis imbribus perfusa. *Dalec.*

Thusci] Dicti sunt ἀπὸ τοῦ θύειν. De illorum origine, imperio, et statu, vide Alexandrum ab Alex. lib. III. cap. ult. *Idem.*

Oppidum Luna] Lunæ, Petræ sanctæ, et Carraræ montanos incolas. Livius Appuanos Ligures appellat, lib. x. ad Macram fluvium, non, ut vulgo legitur, Mœram, sitos. Rupem eo tractu excelsam adhuc vocant Petram Paniam. Lunensis portus Ptolomæo sinus Erycis : hodie *porto di Spetia.* Idem.

Pisæ] Sic dictæ, quod in humido loco positæ sint. Loca enim uda et humecta Græci πίσα vocant, ἀπὸ τοῦ πίσαι, id est, ποτίσαι. Rhodig. XXVIII. 6. *Idem.*

Portusque Telamon] Ptolemæo Telamonium promontorium, hodie Argentarium : cui vicinus est Trajani portus, hodie Herculis : eidem Populonium promontorium, hodie *Troia,* vel *Capo di Toscana.* Portus Herculis meminit Strabo, sub ingenti tumulo siti, juxta Cossam oppidum. *Idem.*

Cære intus M. pass. quatuor, Agylla] Cære a quo de quorundam sententia dictæ ' Cærimoniæ,' hodie *Cervetere :* prope id ad 4. mill. passuum in saxoso tumulo manent ruinæ Agyllæ. Strabo imperite cum Cære Agyllam confundit : quod errandi causam attulit Hermolao. Ptolemæo Alsium, quod Agyllam quidam esse volunt, Pyrgis vicinum et maritimum est : Cære mediterraneum prope Faleriam. *Cerus* veteri lingua sanctus. In Saliari carmine, *Cerus manus*, mysticum nomen Jani, quamvis quidam exposuerint Creatorem bonum. Ita Scaliger in Festum. *Idem.*

Præfectura Claudia Foroclodii] Foroclodii, forum Claudii vel Cassii : oppidum Sutrio vicinum, in via Cassia, euntibus Viterbio Romam, hodie *Vetralla.* Huic oppido contiguum Divæ Mariæ templum in foro Cassii vocatur. *Dalec.*

Pistorium] Inde jocus et allusio Plauti in Captivis : ' Multis et multigeneribus opus est ibi Militibus : primo dum opus est Pistoriensibus.' *Idem.*

Suanenses, Saturnini] Puto scribendum, *Suenses, Saturniani,* a Suena et Saturniana, ex Ptolemæo. *Pintian.*

Volaterrani] Strabo Volaterram vocat οἰνορέαν, ut et auctor libri περὶ τῶν ἀκουσμάτων, qui scribit Volaterranos, ne civitatem quispiam occuparet, solitos imperium ac dominium Reipub. suis libertis dare, quibus abeuntibus magistratu, alios ejusdem conditionis sufficerent. Victor. XXII. 23. *Dalec.*

Prius Albula] Invenio Serram quoque ac Rumonem vocatum, quoniam rapidis et concitatis aquis, quæ alluit, mordet, limat, mollit. Sic veteres loquuti sunt. Horat. ' quæ Liris quieta Mordet aqua taciturnus amnis.' Cornelius Severus in Ætna : ' seu lympha perenni Edit humum lima, furtimque obstantia mollit.' Attius in Telepho : ' remisque nixi properiter navem in fugam Trudunt subter saxa ad lævam qua montem mollibat mare.' Festo ' Rumentum,'

abruptio, interruptiove. *Idem.*

Tinia] Legitur apud Strabonem *Tinias:* hodie *Topino.* Mixtus is ad Canariam oppidum Chiesio nomen amittit, et Chesius dicitur. *Idem.*

Novenorum ita conceptu dierum] Hoc est, cum per novem dies aquæ in piscinis vel alveo claustris et aggeribus cohibitæ fuerint. *Idem.*

Latinumque a Vaticano dirimens] Emendatius, ni fallor, legetur *a Labicano,* ex verbis quæ paulo post sequuntur: 'Et qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano.' Nec sum immemor verborum Solini, quæ favere videntur priori lectioni. *Pintian.*

Aniene] Anio, *Teverone* hodie. Ad eum fluvium Camillus Gallos redempta Roma exeuntes trucidavit. Jungitur via Tiburtina ponte Mænnolo, quem Mammæa Severi Alexandri mater ædificavit. Numentana via, Numentano; Salaria, ponte extructo a Narsete. *Dalec.*

Lucus Jovis Indigetis] Nemus id hodie *Campo Selva,* vicinum Albæ longæ, hodie *Savello,* et Aritiæ ruinis, hodie *la Riccia.* Dalec.

Amnis Numicius] Fl. hic olim ex lacu Nemorensi emissus per Aream in mare labebatur. In ipsum vero Juturnæ fons, cujus aqua victimas conspergebant. Eam vase haustam oris latioris et fundi angusti, ne humi depositum staret: humum namque attingere piaculi loco habitum: aut Flaminicæ virginis sacrorum ministræ, aut Vestalium famulæ, aut patrimi matrimique Camilli, sive pueri coronati manibus tenebant. Alex. ab Alex. IV. 17. Hodie fons Ardeæ proximus tenui rivo in mare descendens. Cæterum lacus Nemorensis meminit Sueton. Calig. *Idem.*

Antium] Antium Equestris fortunæ templo celebre, auctore Tacito, qui incuriose scribit, nullam ejus ædem seculo suo Romæ fuisse: cum Quintus Fulvius Flaccus censor, victis Celtiberis, magnificam ædificasset, tegulis marmoreis tectam, quas Junonis Laciniæ templo detraxerat. Antiates famosos olim prædones fuisse constat: a piratica tamen coactos absistere Græcorum precibus, qui de eorum latrociniis apud Rom. Senatum questi fuerant. Victorius XXXI. 22. Hodie *Anxo.* Tiberius sumptuosissimis ædificiis ornavit: Nero et portu quo carebat, maximo sumptu et cura. In ruinarum parte oppidulum Neptunium extructum est, hodie *Natum.* Idem.

Creditur Homero] Vide locum quem citavit supra II. 80. *Idem.*

Hic jam plusquam et fama] Phrasis observanda, hoc est, certius quam si tantum auditione et fama comperisset. *Idem.*

Flumen Ufens] Flumen inter Formias et Sinuessam Garigliano, a monte Tauro, hujus fluminis ostiis. *Dalec.*

Tarracina] Porphyrio in Horat. ex vetustissimo Codice: 'Quæ nunc Tarracina dicitur, olim Anxur dicebatur, unde Jovem Anxurum colebant:' cujus et Virg. meminit, dum ait: 'Juppiter Anxurus aris præsidet.' Merito autem inquit Horat. 'repimus,' et 'impositum saxis,' quoniam adhuc illis temporibus Tarraconensis urbs in altissimo monte erat: inde postea in æquiorem locum deposita est, ut non solum adhuc sint vestigia ædificiorum in monte, sed et murorum. Si Servio credimus, 'Anxyrus' Jupiter dictus fuit, quod puer et imberbis pingeretur et sculperetur. Ἀξύρος legendum, ἀνεὺ ξύρου, quia nunquam esset barba rasa. In denario stirpis Pansarum altera parte videtur persona ludis Cerealibus conveniens, in altera Jovis imago sine barba, cum hac inscriptione: C. VIBIVS. C. F. C. JOVIS. (pro Jupiter) AXUR. *Idem.*

Amyclæ] Virgil. nono Æneid. 'Tacitis regnavit Amyclis,' id est, dele-

tis, et oblivione sepultis. Ejus oppidi cives Pythagorei, cum animatis omnibus abstinerent, serpentium, quos occidere nolebant, in vicinis paludibus natorum copia deleti sunt. Narrant alii, cum inani rumore hostes adesse crebro nuntiaretur, lege cautum, ne id postea indicarent, et ex improviso aliquanto post facta impressione, ab hostibus oppressos fuisse, unde proverbium, 'Amyclas silentium perdidit.' Lucilius: 'Mihi necesse est loqui. Nam scio Amyclas silentio periisse.' *Idem.*

Formiæ] Formiæ fuerunt a Sarracenis dirutæ anno 956. Prope Tarracinum extant illarum ruinæ. *Idem.*

Lyri amne divisa, Glanico appellato] Scribo *Clani*, non *Glanico*, ex Strabone, v. et Cornelio Tacito, xi. 'Orantibus,' inquit, 'Florentinis, ne Clanis solito alveo demotus in amnem Arnum transferretur, idque ipsis perniciem afferret.' Summus poëta Georgicorum secundo, 'Clanium' appellat Acerranorum fluvium, 'et vacuis Clanius non æquus Acerris.' *Pintian.*

Vulturnum] Vulturnum a colonia Roma eo missa conditum ad ostia Vulturni fluvii, hodie Vulturnia. Liv. lib. iv. ait Capuam olim Vulturnum dictam fuisse; Capuæ vero nomen inditum a Capuo Samnitum duce qui eam ceperat, vel a campestri agro. Vulturnum flumen etiam a Romanis 'Nataronum' vocatum fuisse tradit in vita Fabii Plutarchus. *Dalec.*

Cumæ] Cumis Hamæ vicinæ fuerunt, sacrorum religiones claræ. Liv. lib. xxiii. 'Campani adorti sunt rem Cumanam suæ ditionis facere: primo sollicitantes ut a Romanis deficerent. Ubi id parum processit, dolum ad capiendum eos componunt. Sacrificium ad Hamas nocturnum erat,' &c. In arduo monte, qui a Balneis Tripergulinis abest mille et quingentos passus, Hamarum insignes ruinæ conspiciuntur. *Idem.*

Bauli] Baulos Herculeos vocat Silius, quod eo Geryonis armenta diversatus Hercules egisset, quasi βοαύλους. Hadrian. Jun. i. 9. *Idem.*

Neapolis Chalcidensium, et ipsa Parthenope a tumulo Sirenis dicta] Sic interpungendum, ut verba illa, *et ipsa*, ad superiora referas. Ait enim, sicuti Cumas, quas paulo ante reddidit, ita etiam Neapolin Chalcidensium ædificium esse. Auctor est Strabo lib. v. *Pintian.*

Herculanium, Pompeii: haud procul spectante monte Vesuvio, &c.] Lege: *Herculaneum, Pompeii; haud procul spectato monte Vesuvio, alluente vero Sarno amne.* Vid. Isac. Vossium in Melam, p. 170.

Alluente vero Sarno amne, ager Nucerinus est: et novem millia passuum a mari ipsa Nuceria] Prima illa verba, *Alluente vero Sarno amne*, ad superiora pertinent: ut scribendum putem: *Pompeii haud procul spectante monte Vesuvio, alluente vero Sarno amne. Ager Nucerinus, et IX. M. passuum a mari ipsa Nuceria.* Nam verbum *est* non legitur in scriptis codicibus. Allui vero Pompeios Sarno amne, Strabo tradit libro quinto. *Pintian.*

Circeiis] Circeium est mons, sive promontorium potius, ad cujus radices oppidum Sanctæ Felicitatis situm est. *Dalec.*

Atellani] Atellanorum ruinæ visuntur in Aversa oppido regni Neapolitani. Prope id oppidum divæ Mariæ templum, quod nomine vetusto in Atella vocatur. Robertus Guichardus Aversum nominavit, quod illic munitis castris Neapolin simul et Capuam per longum tempus obsidens adversatus diu sit. *Idem.*

Calatiæ] Calatia, hodie *Cajatia*. Huic vicinus Callis Sidicinus, hodie *Calvi*, et Callicula, hodie *Cajanello*. Idem.

Casinum] Varro de Ling. Lat. lib. vi. *Cassinum* scribit, ac ejus dictionis rationem ducit a 'Casso,' quod 've-

tus' significat, quod veteres Samnites a Sabinis orti id tenuerunt: eadem ratione Forum Cassinum 'vetus' appellari. Papinius 'Casinum' scribit prima brevi: 'Nymphisque habitata Casini Rura evastantur.' Nunc Divi Benedicti cœnobium in monte Cassino. *Idem.*

Calenum] Calenum hodie Carinula. Juven. 'Et molle Calenum Porrectura viro;' sub. 'vinum,' quod in eo tractu nobile fuit: ut Massicum, Falernum, Surrentinum, Cecubum, dicta a collibus Caleno vicinis, imprimis vitiferis. *Idem.*

Ferentinates] Ferentium Tusciæ Ptolemæo, unde Ferentini: Ferentinum Latii, unde Ferentinates. Strabo perpetuo *Ferentinum* scribit. Est et in Samnio Ferentum, sive Sabinis, unde Ferentani et Ferentii. Valer. lib. II. 'Habitabat in villa sua prope vicinum Sabinæ regionis Ferentum:' quamvis illic quidam legant Fretum. *Idem.*

Lavinii] In ruinis Lavinii exstructa est civitas Indivina. Aliud fuit Lanuvium municipium, e quo Licinii Murenæ originem trahebant. Roma Tarracinam petentibus occurrit Marinum, deinde Lucii Murenæ villa, adhuc nonnihil integra, et Portium prædium. Marinum quidam Marianam villam esse putant: alii extructum fuisse ex Lavinii ruinis. Quidam de Zagarolo propinquo id existimant. In denariis Romanis insignia fuere penates tantum duo, hastas manibus tenentes, porca in eorum medio: quod sus Æneæ Lavinii porcos albos triginta pepererat, Albæ post annos triginta a Laviniis condendæ ostentum. Ursinus famil. Sulpic. et Leandr. in Descrip. Latii Litoral. pag. 198. *Idem.*

. *Tusculani*] Prope erat villa Ciceronis Tusculana, hodie *Sancta Maria di grotta ferrata.* Idem.

Cujus nomen alterum dicere, &c.] Roma altero nomine *Valentia* vocabatur. Vide Solinum c. 2. M. Velserum rer. August. lib. III. p. 50. et lib. II. p. 23. Jul. Jacobon. Append. ad Famil. Cæs. p. 9. Pet. Pith. Advers. I. 4. Brisson. Form. I. p. 70. Fabric. Rom. cap. 2. Onuphr. Urb. Rom. p. 16. et auctorem ipsum infra XXVIII. 2. *Idem.*

Urbem] Urbs ab orbe, sive urvo, quod et urbum dicitur. Urvum autem τὸ ἀνάσιμον, indeque et aratri pars. Orbis quem et Olympum, limbum, mundum vocarunt. Fossa primum excavata die auspicato, qua cingebatur urbs junctis bove vaccaque interiore, aratro sulco ducto, introrsumque mœnibus factis. Varro. Magius III. 13. *Idem.*

Tres portas habentem] Quadratam Fabio Pictori, Catoni, Pompeio, Ennio: 'Et quis extiterat Romæ regnare quadratæ.' Plutarcho in Romulo τετράγωνον. *Magius.* Portarum Urbis 34. nomina, appellationisque rationem vide apud Alex. ab Alex. IV. 16.

Compita Larium CCLXV.] Attestatur Ovidianus versiculus, 'Compita grata Lari, compita grata cani.' Nam in compitis sacrum anniversarium Laribus fiebat: unde 'Compitalia' dicta, dies ei sacrificio status. Et verba quæ subjiciuntur intelligenda sunt de paribus inter se a miliario ad omnes portas spatiis. *Gelen.*

Currente a milliario] Milliarium est, 1. spatium mille passuum, 2. columna aurea in capite fori Romani, ad quam viæ publicæ terminabantur, 3. Vas Balneatorium magnum multarum amphorarum capax, Senecæ Quæst. Natur. III. 24. ἱπνολέβης. Milliariæ porticus a spatio mille passuum, vel a numero columnarum. Milliariæ oleæ XVII. 12. *Dalec.*

Crustumerium] In ea regione nunc sunt Mons rotundus, Palumbaria, et quædam oppida ignobilia. Vide Scalig. in Festum voce Crustumina. *Idem.*

Antipolis] Sic vett. edd. legunt: verisimileque est, Pelasgos aut Arcadas, qui cum Aboriginibus Saturniam tenebant, hoc nomen Janiculo indidisse, quod id oppidum sibi ex adverso situm esset. *Gelen.*

Carnem in monte Albano] In visceratione, sive ἐν τῇ κρεωδαισίᾳ, cui apud Lacedæmonios splendidissimus quisque ac clarissimus præficiebatur. Itaque et Lysandro munus aliquando id commissum est. Rhodig. v. 7. τὴν κρεωδαισίαν Lampridius in Alexandro *Edulitatem* nominare videtur. *Dalec.*

Fidenates] Fidenas evertit ac prorsus delevit M. Æmilius Dictator. *Idem.*

Ita ex antiquo Latio LIII. populi interiere] Hi populi, qui ex antiquo Latio, Plinii tempore, defecere, illi ipsi sunt proxima relatione ab ipso memorati. Nam præfatus fuit, 'fuere in Latio clara oppida:' quasi diceret, fuere olim, jam non sunt. Hi autem populi LI. sunt, non LIII. Itaque aut duo oppida librariorum indiligentia omissa sunt, aut in postrema summa non LIII. sed L. scribi debet. *Pintian.*

Casilini] De Casilino et Casilinorum adversus Hannibalem fortissima tolerantia vide Strab. lib. v. *Dalec.*

A Surrento ad Silarum amnem, &c.] *A Surrento ad Silarum amnem triginta millia passuum ager Picentinus fuit Oscorum, Templo Junonis Argivæ ab Jasone condito insignis:* sic legit Salmas. 59.

Ad columnam] Strabo semper hoc vocabulo utitur. Græci στήλην et στηλίδα. Manuscriptum exemplar habet *coloniam.* Dalec.

Utraque] Altera *Evizza*, altera *Frumentara* vocatur. *Dalec.*

Baleares duæ] Statius in Achil. 'Ut flexæ balearicus actor habenæ, Quo suspensa trahens libraret vulnera tortu Inclusum quoties distingueret aëra gyro.' Hadrian. Jun. I. 2. Ortel. Thes. *Idem.*

Oppida habet civium Romanor. &c.] Sensus est: Olim quinque in ea insula oppida fuisse, duo jus civitatis habuisse: duo jus Latii: quintum fœderatum Romanorum fuisse, idque intercidisse. *Gelen.* *Oppida habet civium Romanorum, &c.*] Legend. *Oppida habet civium Romanorum Palmam et Pollentiam: Latina Cinium et Tucim: et fœderatum Bocchorum fuit.* Salmas. pag. 281.

Mænariæ] A mænis piscibus salsamento aptis. *Gelen.*

Et parva Annibalis] Hodie *Alsac* vocatur, inter Hispaniam et Majoricam e regione Ortosiæ, hodie *Tortosa.* Hermolaus haud recte putat esse Cunicular iam. *Dalec.*

Blascon vocatur] Monpessulensibus hodie, *La Plage:* insula cincta altera ex parte mari, altera stagno. *Dalec.*

Stœchades] Ptolemæo et Straboni, Stœchades quinque: duæ parvæ: tres sat magnæ: ac post eos Lero et Planasia. Stœchades tres Plinii, hodie *Pomige*, ab unius nomine. Earum prima, Themista Martiano, Prote Plinio, hodie *Isoco.* Altera Mese, hodie *Divi Stephani:* tertia Hypæa, hodie *Pomige.* Aliæ insulæ parvæ Stœchadib. vicinæ, duæ Straboni et Ptolemæo, plures Melæ, hodie, *Les Iles Dieres*, numero tres: *Bonomo, Porto Crozo, Porto Rhena* sive *Ribadeo.* Quatuor vero Stœchadibus vicinæ, Sturium, Phœnice. Phila Lero, hodie *Aire, Hiare, Proxelo, Reo.* His adjacent et aliæ duæ, quarum unam rubram vocant: Blasconem hodie dici *Gianeam* volunt: et Agatham Ptolemæo memoratam, hodie *L'isle d'Ade:* Lerina, in qua Leronis templum fuit, hodie *Sancti Honorati:* Planasia vero a Strabone memorata, huic vicina hodie Divæ Margaretæ. *Idem.*

CAP. VI. *De Corsica.*

Corsica] De Corsicæ situ, variis incolis, Phocensibus, Liguribus, Cantabris, et de coloniis Mariana et Syl-

lana, vide multa apud Senecam de Consol. ad Helviam, cap. 8. *Idem.*

Cosanum litus] Dicitur etiam a quibusdam Barpona. Pomp. Melæ Carbonaria, hodie Monte Christo. *Dalec.*

Mænaria] Hodie Melora. *Idem.*

Ilua] Ptolemæus in mari Ligustico recenset Iluam, Æthaliam, Caprariam, diversas insulas. Quidam Æthaliam ejus esse putant Palmariam insulam. De illa illiusque portu, variis lapillis, et Argonautarum relictis Stœchadib. ad eam accessu, vide multa apud Vict. XIX. 10. Αἰθαλίαν Græci vocant, pro quo apud Arist. περὶ τῶν ἀκουσμ. legitur corrupte, nunc Θάλεια, nunc Αἰγιαλία. Vict. XXXII. 23. *Idem.*

A Populonia decem, a Græcis Æthalia dicta] Geographi omnes, et utrunque scriptum exemplar, et vulgaris hodie nominatio, *Populonium.* Solus Virgilius poëtica, puto, licentia, *Populonia.* Nam Pomponio idem semper jus est cum Plinio. Occurrit hic notandum, Iluam insulam pro eadem cum Æthalia accipi a Plinio. A quo stare videtur Stephanus. Nam ferri metalla, quæ Iluæ Plinius, ipse Æthaliæ tribuit, unde insulæ nomen proditum tradit. At Ptolemæus diversas facit insulas, Iluam et Æthaliam. Sicuti infra etiam octavo capite, Æthusam et Ægusam Plinius unam intelligit, cum Ptolemæo duæ sint. *Pintian.*

Pandataria] Ex insulis duabus quas nautæ *Le Botte* vocant, altera Sanum, Pandataria est, in quam filiam Augustus relegavit, altera Divi Martini hodie. Vide I. 88. *Dalec.*

Prochyta] Virgil. Æneid. IX. 'Tum Prochyta alta tremit: durumque cubile Inarime, Jovis imperiis imposta Typhœo.' *Idem.*

Æneæ nutrice] Vide Dionysium Halicar. lib. I. *Idem.*

Profusa ab Ænaria erat] Nam Inarime sive Ænaria terræ motu quassata, monte dirupto ac prostrato, insulam divulsam extrusit Prochytam ideo dictam, quod ea causa veluti profusa fuisset. Strab. lib. V. *Idem.*

Ænaria ipsa a statione navium, &c.] Lege: *Ænaria a statione navium Æneæ, Homero Inarime dicta: Pithecusa, non a simiarum multitudine, ut aliqui existimavere, sed a figlinis doliorum.* Salmas. p. 96.

Homero Inarime] Apud Homerum debuit scribi εἰν' Ἀρίμῃ. error est librarii ex contractione εἰναρίμῃ. Virg. hunc sequutus Æneid. IX. ut supra ostendimus: 'Inarime, Jovis imperiis imposta Typhœo.' Veteres vocarunt Arimen. Vide Erythræum in Virg. et Ortel. Thesaur. *Dalec.*

Pithecusa] Sic vocata est, auctoribus Xenagora, Suida, Harpocratione, quod Candulum et Atlantem sceleratissimos homines, ac ideo vocatos Cercopas, quasi caudatas Simias, advenas dolis circumvenientes, Jupiter eadem fraude ab illis petitus in simias verterit. Vide Ovid. Met. XIV. *Idem.*

Extraque conspectum, pelagus Africum, &c.] Lege: *extraque in conspectu pelagus Africum attingens Sardinia, minus octo millibus a Corsicæ extremis, etiam angustias eas arctantibus insulis, &c.* Salmas. p. 98.

Cuniculariæ] Harum altera hodie, *Isola de le Bizze,* Serpentum insula, altera *Speragia.* Dalec.

CAP. VII. *De Sardinia.*

Sardinia] Sardiniæ cœlum Pausanias esse scribit θολερὸν ἐς ἐπιπὰν καὶ νοσῶδες, ob salinas, graves et violentos austros, et montium altitudinem, qui salubrem Boreæ flatum repellunt. Alii Solpugas, venenatæ formicæ genus, et Sardonium Bathrachium causantur potius. Cicero Tigellium in ea insula natum patria sua pestilentiorem esse ait. Martial. 'Nullo fata loco possis excludere, cum mors Venerit, in medio Tibure Sardinia est.' Silius: 'Serpentum tellus pura ac viduata veneno: Sed tristis cœlo,

et multa vitiata palude.' Rhodig. XII. 16. et XX. 24. *Idem.*

Enosin] Enosis, *Diabasta* Ptolemæo, hodie *Santermo*. Idem.

A Caralitano Ficariam] Adde *Galatam*, ex Marciano. 'A Caralitano,' inquit, 'Ficariam Galatamque.' Galatæ meminit et Pomponius, sed in freto Siculo. Meminit et Plinius infra capite octavo: cujus terra Scorpionem dirum Africæ animal necari, scribit v. 7. *Pintian.*

Ficariam] Hodie, *Isola rossa*. Dalec.

Berelidas] Duæ parvæ, hodie *Le Tauro et la Vacca*. Idem.

Collodem] Fortassis a lignorum copia, Ptolemæo Melibodes, sive Plumbea, hodie, Palmæ solis. *Dalec.*

Heras] Apud Ptolemæum et in vetustissimo codice legitur *Hieraca*, hodie *Divi Petri*. Ptolemæus addit, inter Corsicam et Sardiniam, Hermeam, non longe a Nymphata, hodie *Tabularia*. Idem.

Sirene] Straboni Sirenes, sive Sirenussæ insulæ, in circumflexu promontorii Athenæi, et Pestano sinu, olim Possidoniate, sitæ e regione Silaris fluminis, qua sinum eum illabitur, hodie *Trozo, Toro, Nizari*. Plinius unius tantum Leucasiæ meminit. In veterib. Rom. denariis Syren spectatur capite virginis cristata galea tecto, adjectis duabus pilis cum scuto, reliquo ut avis corpore. Nam, quod tradit Servius, Sirenes partim virgines fuere, partim volucres, Acheloi et Calliopes filiæ, numero tres, quarum una voce, altera tibiis, tertia lyra canebat. Juxta Pelorum illæ primum habitarunt: deinde Capreas insulas tenuerunt, prænternavigantes illectos suo cantu in naufragia deducentes. *Idem.*

Parvæ quæ vocantur Ithacesiæ, Ulyssis specula] Videtur et hic deesse præpositio *ab*, ex eodem Marciano: 'Contra Vibonem Ithacesiæ, ab Ulyssis specula dictæ.' Exemplar Salmant. *spectaculo* præfert, pro quo forte commodius legeretur, *speculatu*. Exemplar Toletanum *Ulyssis spectacula* legit. *Pintian.*

Cap. VIII. *De Sicilia.*

Ipsius Triquetræ, ut diximus] Verbum *Triquetræ*, hic et supra, adjectum arbitramur, falsoque Plinio attributum. De Sicilia enim disserit peculiari et dicato tractatu, non de alia regione, insulave. *Pintian.*

Coloniæ ibi, urbes, ac civitates LXXII.] Scribendum reor, *Coloniæ immunes ac civitates, &c.* ut hoc ipso libro, capite primo: 'Hujus conventus sunt reliquæ coloniæ immunes.' Et capite tertio: 'Post Cæsaraugustana colonia immunis amne Ibero affusa.' Et paulo ante, 'Colonia immunis Ilici.' Patet præterea ex Marciano, numerum coloniarum præteritum esse, librariorum incuria. Confirmatur id auctoritate ipsius Plinii, qui statim colonias in Sicilia quinque assignat: Taurominium, Catinam, Syracusas, Thermas, Tyndaridem. Item Marcianus et antiqua lectio *civitates LXXIII.* legunt, quam esse veram lectionem comperiet qui diligenter eas numeraverit. Ut in totum legendum sit: *Coloniæ immunes V. civitates LXXIII.* Idem.

Drepanum] Ex ejus adverso Ptolemæus insulam exiguam Forbantiam statuit, hodie *Lenza*: et ex adverso Lilybæi Sacram, hodie *Maretino*. Dalec.

Taurominium] Hic et paulo post, in ambobus antiquis codicibus, *Tauromenium* leges, non *Taurominium*. Pintian.

Flumen Asines] Acim fluvium ex Ætna monte ἀκίδος, id est, teli, instar decurrere adnotat Eustathius in Dionysium, ab eo fluvio Romæ dicti *Acisculi*, quasi Aciscoli, ut *Agriculi* pro Agricoli. *Dalec.*

Mons Ætna] Plautus in Milite: 'præter thesaurum, Tum argenti montes, non massas habet: Ætna non

æque alta est.' In Mercatore: 'Montes tu quidem mali ardentes in me jamdudum jacis.' Sub Ætna, Liparensibus insulis, et Puteolano, Baianoque agro Typhona Gigantem sepultum fuisse ex Pindaro Strabo scribit lib. IV. Cornelius autem Severus in Ætna Enceladum: 'Gurgite Trinacrio morientem Juppiter Ætnæ Obruit Enceladum, vasti qui pondere montis Æstuat, et patulis expirat faucibus ignes.' *Idem.*

Crater] Est summus verticis hiatus. *Dalecamp.*

Camarina] Virgilio dicitur Camerina: 'Apparet Camerina procul, campique Geloni: Immanisque Gelo fluvii de nomine dicta.' *Idem.*

Æthusa] *Grandolo* hodie. Huic vicina Æoli insula, hodie *Palanderia.* Dal.

Et a Solunte, LXXV.] Exemplar Tolet. *Selinunte.* De Selinusiis, ipse paulo ante Plinius et Stephanus. Est ejusdem nominis fluvius in eadem insula Plinio, Straboni, Ptolemæo. *Pintian.*

Citra vero Siciliam ex adverso Metauri, &c.] Legend. *Citra Siciliam ex adverso Metauri amnis XXV. millibus ferme passuum ab Italia septem Æoliæ appellatæ. Eædem Liparæorum et Hephæstiades a Græcis, a nostris Vulcaniæ, Æoliæ, quod Æolus Iliacis temporibus ibi regnavit.* Salmas. p. 136.

Liparæorum] Insulas has *τὰς τῶν Λιπαραίων νήσους* Strabo vocat, quod aliquando in Liparæorum ditione fuerint. *Dalec.*

Cap. IX. *De Lipara.*

Lipara] Est princeps et maxima Æolidum insula. Apud Liparam Duillius Consul primus Carthaginenses prælio navali superavit. *Dalec.*

Melogonis, vel Meliganis] Dicitur ab *ovium* proventu, a *μῆλον καὶ γίγνομαι.* *Idem.*

Hiera] De Hiera Virg. Æneid. VIII. inquit: 'Insula Sicanium juxta latus Æoliamque Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis.' Turn. XXVI. 29. *Idem.*

Strongyle] Cornel. Severus in Ætna de nomine hujus insulæ ait: 'Insula cui nomen facies dedit ipsa rotunda.' *Idem.*

Cap. X. *De Locris Italiæ fronte.*

In ea ora flumina innumera, sed memoratu digna a Locris Sagra] Sic quidem nostri scripti codices habent, quod correctores fefellit. Multa enim in scripta lectione perperam posita esse contingit, librariorum imperitia. Rectius igitur in hac parte impressa exemplaria: *sed memoratu digna Locœnus Sagra:* ex Ptolemæo evidenter. *Pintian.*

Sagra] Sagrus Straboni, Ferentanos a Pelignis dividens inter Amiternum et Ortonium labitur hodie Sangrus fluvius, et tribus milliaribus a Lantiano fertur. *Dalec.*

Dein sinus, et Scylaciam] Legend. *Dein sinus Scylacius, et Scylacium, Scylletium Atheniensibus cum conderent dictum.* Salmas. p. 82.

Scylacium] Virgilius vocat Scylaceum navifragum: 'Caulonisque arces, et navifragum Scylaceum.' *Dalec.*

Et in ea portus, qui vocatur Castra Annibalis] Scribe: *Et in ea portus qui vocatur castra Hannibalis, nusquam angustiore Italia XL. M. passuum latitudo est.* Salmas. p. 83.

Eranusa] Sirenussarum mentionem facit Strabo. *Dalec.*

Cap. XI. *Secundus Europæ sinus.*

Croto] De eo et Miscello conditore vide multa apud Leopardum II. 14. Cogitanti de Crotone ædificanda oraculum editum est, *Μύσκελλε βραχύνωτε παρ' ἐκ θεοῦ ἄλλα ματεύων Οὐ κολὰ θηρεύεις, δῶρον δ' ὅτι δῶ τις ἐπαίνει.* Legito et Hub. Goltzii Græc. mag. p. 276. *Idem.*

Oppidum Thurium] Uterque codex *Tauri*, non *Thurium:* quæ lectio movet me, ut, quamvis hic *Thurium* sustineri possit, legi tamen malim *Thurii:*

nam et *Thurium*, et *Thuria*, et *Thurii* ea civitas dicitur, auctore Stephano. *Pintian.*

Aliquando Siris vocitata] Apud Athenæum lib. XII. Timæus et Euripides sic dictum volunt a muliere quadam: Archilochus vero a fluvio. *Dalec.*

Tarentinus appellatur] 'Herculeum Tarentum' Virg. appellat, a primis incolis vocatum *Signeum*, ab Ionibus, qui post habitarunt, Πλοῖον, ob navigationis commoditatem: vel quod, ut ait Arist. περὶ θαυμασίων ἀκουσμ. Hercules ex Africa rediens obsessum et expugnatum suo nomine ornaverit: vel quod Taras ejus urbis conditor, Neptuni filius, Herculi et patri aras dicaverit: huic ut prospera esset navigatio, illi ut fortiter ageret et ditesceret. Quamobrem et nummo Tarentino Taras delphino insidens læva manu gestat cornucopiæ. Hadrian. Jun. I. 9. Vide et Hub. Goltz. mag. Græc. *Dalec.*

Ab eo Basta oppidum, et Hydruntum] Diximus in commentariolo, tumultuario studio a nobis in Pomponium composito, *Hydrus* nominari hanc civitatem, non, ut quidam putant, *Hydruntum.* Nam si *Hydruntum* diceretur, nequaquam paulo post sequeretur, 'Ab Hydrunte Soletum desertum,' et mox 'Brundusium L. M. passuum ab Hydrunte.' Omnes denique geographi et historici *Hydrus*, non aliter, enunciant. *Pintian.*

Qua in Græciam brevissimus transitus. Ex adverso Apollonia oppidum] Codices ambo scripti *ex adverso* cum minore litera legunt, et conjunctim cum superioribus, adduntque *cum*, hoc modo: *qua in Græciam brevissimus transitus, ex adverso Apollonia cum oppidi.* Scribo, *qua in Græciam brevissimus transitus, ex adverso Apolloniatum oppidi:* nota res, nec testimoniis confirmanda. *Idem.*

Pediculorum oppida, Rhudia, Egnatia] Lege, *Rudiæ*, *Gnatia.* Et paulo ante ibid. legas: *Oppida per continentem a Tarento. Uria (quia cognominis Apulæ) Messapia, Sarmadium. In ora vero Saënum, Callipolis, quæ nunc est Anxa, LXII. millia passuum a Tarento.* I. Voss. in Melam, p. 165.

Pediculorum oppida Rudia] Legendum numero multorum, *Rudiæ*, ex Strabone, Pomponio, Silio, Eusebio. Politianus quoque noster in Nutritia: 'Quem Rudiis ortum rigidi censura Catonis.' Proinde corrigendum vitiosum Ptolemæi exemplar, in quo *Rudia* pro *Rudiæ* scriptum est. *Pintian.*

Ante Iapyx] In exercitu Minois a Cæculi filiabus occisi in Sicilia dux strenuus Iapyx fuit, Dædali et Cretensis mulieris filius. Post obitum regis collectas exercitus reliquias 16. in Apuliam traduxit, et a suo nomine eum Italiæ tractum vocavit. Strabo apud Athen. l. XII. 'Iapyges posteri fuerunt Cretensium, qui Glaucum, cum in mare se dejecisset, nec usquam emergeret, quæsitum e Creta discesserunt.' *Dalec.*

Salapia] Oppidum id e loco pestilenti, qui 4. millib. pass. a mari distabat, in maritimam et salubrem sedem a M. Hostilio translatum fuisse, vide apud Vitruvium I. 4. *Idem.*

Teanum Apulorum] Apulos rusticos, inciviles, inurbanos, duros, agrestes fuisse monstrat hic Plauti versus in Milit. 'Post Ephesi sum natus, non in Apulis, non sum in Umbria.' *Idem.*

Ita Apulorum genera tria: Teani a duce] Scribendum opinor *Teani, a duce, Varies:* ut sint tria distincta genera: Teani, ab oppido Teano; a duce Dauno, Daunii; ab oppido Varia, cujus paulo ante præcessit mentio, Varies. *Pintian.*

Argos Hippium] Argos fuit Diomedis patria, quam 'Hippobotan Argos' Homerus vocavit. Vide Leopardum v. 16. *Dalec.*

Caudini] Caudium oppidum Samnii, in Caudina valle, dirutum. Dis-

tat ea vallis a Benevento millibus passuum decem: Furcæ vero Caudinæ quatuordecim. *Idem.*

Arpani] Hirpini, hodie Arpadium Caudio vicinum. Livius lib. XXIII. Hirporum in Sabinis prope Compsam meminit. 'Eadem æstate,' ait, 'ab Nola, quam præsidio tenebat, crebras excursiones in agrum Hirpinum et Samnites Caudinos fecit.' NOTA: Omittit Plinius Telesiam civitatem, ad ripam Exerniæ fluvii priusquam Vulturnum accipiat; memoratam Liv. lib. XXII. nunc dirutam. *Idem.*

CAP. XII. *Regio Italiæ quarta.*

In ora Frentanorum] Ferentanorum, Pelignis conterminorum, caput Ferentum, hodie *Franca villa,* in maris littore. Per eam regionem labitur Tifernus lentus fluvius, ex Nicare, seu, ut hodie vocatur, Majela monte nascens. Apud Livium lib. IX. 'Aulus consul uno secundo prælio Ferentanorum effusam aciem profligavit, et eorum urbem in deditionem accepit.' Ferentanorum oppidum mediterrancum Ptolemæo Anaxanum, hodie *Lansano.* Dalec.

Pelignorum] Peligni, hodie *Valuenses,* inter montem Majclam et Apelinum, ab oppido Populio usque ad Sulmonem extenduntur. In eo tractu oppidum est Furea, sivc Palene, quasi Peligne, a quo dictos Pelignos volunt. Addit Strabo Interocleam, quæ hodie Interdocum. *Idem.*

Corfinienses] Corfinium oppidum, in quo Domitius Ænobarbus Julio Cæsari sese objecit, ne Pompeium insequeretur, dirutum jacet. Ejus ruinæ visuntur in pago Divi Pelini, in planitie, quam Petinam vocant, procul ab oppido Populio tribus millibus passuum. *Idem.*

Ad Fucinum lacum] Anaginæ fons Tophanus hyeme, lacu Fucino glaciato, exarescit: vere autem regelato lacu, ut et æstate autumnoque, ingentem aquarum vim fundit, quibus Liris fluvius augetur. Dicitur autem is lacus hodie, *Lago di Celano.* Idem.

Vestinorum Angulani] Ptolemæus, *Angolani.* Pintian.

Samnitium] Hodie, *Apruzo.* Samnitibus olim continebantur Ferentani, Vestini, Peligni, Marsi, Hirpini, Marrucini. *Dalec.*

Ficolenses] Quidam legendum putant *Ficedulenses,* eoque pertinere jocum Plauti in Captivis: 'Opus Tudetanis, opu'st Ficedulensibus.' *Idem.*

Amiternini] Aquila ex Amiterni ruinis, quod millibus quinque inde abest, et Furconii civitatis, episcopatu quodam nobilis, ædificata est. Amiterni reliquiæ visuntur turres, templa, theatrum. Amiternius fuit Caius Sallustius Crispus. *Dalec.*

Curenses] Curenses olim Cures, a quibus Quirites; hodie, *Turres.* Inde nati Numa Pompilius et Titus Tatius, Romanorum reges. Episcopatus Sabinus, divi Euthymii, ei civitati, quæ nunc in exiguum vicum redacta fuit, propinquus est. Divus Gregorius in Registro Gratioso Numentano Episcopo Ecclesiæ divi Euthymii Curium in Sabinis administrationem committit. *Idem.*

Mutuscæi] Mutiscæ Virg. 'Ereti manus omnis oliviferæque Mutiscæ.' Id oppidum postea dictum Trevia, et Trebula, hodie *Truvium.* Mart. 'Numida qua gelidas summittit Trebula valles, Et viridis cancri mensibus alget ager.' Alii sunt Trebulani Balinienses supra c. 5. hujus libri. *Id.*

Æquiculis] Æqui, qui Tyburi montes imminentes ac superiores incolunt. Æquicolæ Virgil. Æneid. VII. 'Horrida præcipue cui gens, assuetaque multo Venatu nemorum, duris Æquicola glebis.' Æqui Livio lib. IX. 'Populus Romanus bellum fieri Æquis jussit. Ad quadraginta oppida intra LX. dies omnia oppugnando ceperunt; quorum pleraque diruta et incensa sunt, nomenque Æquorum prope ad internecionem deletum,' &c. In eo tractu sunt Vicovarro,

Cantalupo, Portella. Leand. p. 224. et Car. Sigon. de Ant. Jur. It. I. 3. *Idem.*

Comini] Cominii Livius lib. x. meminit. Oppidum quondam Samnitum, quod Carbilius cepit, cæsis hominum 4. millibus et 40. Montes altissimos Liri imminentes, ubi arces Viculbum, Alventum, Sanctus Donatus, Picinestum, Gallinarium. Septem fratres Cominium vocant ab illa urbe, cujus locus etiam ignoratur. *Idem.*

Velinos accolunt] Velini lacus in Amsancti vallibus soli multum operuerunt, quod ob inundationem eorum infructuosum fuit. At iis in proximum Narem deductis agri multum juxta Reate detectum est, graminis fœcundissimum, quos Roseæ Campos auctor vocat infra sub finem c. 5. lib. XVII. Virg. 'Rosea rura.' Legendum ergo sic puto: *Velinos accolunt lacus Roseis campestribus. Nam amnis sulphureis aquis, Tiberim petens exhaurit illos ac deplet. E monte Fiscello is labens juxta Vacunæ nemora, et Reate, in eodem conditur.* Vacunæ templum et oppidum prope Molianum fuit. De sulphureis autem Naris aquis Merula super Ennium pag. 388. *Idem.*

Trebunorum ortus] Scribendum reor, *Trebulanorum.* Populi sunt Sabinorum, quos paulo ante reddidit. *Pintian.*

Nomen dedere Sublaqueo] Loci nomen est lacubus illis subjecti, a lacu fictum vicino stagnis Imbruinis. Ibi fuit Neronis Sublacensis villa memorata a Frontino libro de Aquæductibus. Tacit. Ann. XIV. 'Nam quia discumbentis Neronis apud Imbruina stagna, villa cui Sublaceum nomen est, ictæ dapes,' &c. *Dalec.*

CAP. XIII. *Quinta regio.*

Piceni] A Picentibus diversi 'Picentini Neapolitani,' quorum oppida maritima Salernum, Surrentum ad Sarni ostia; mediterranea vero, Nola, Victoria, orti tamen hi ab illis. Qua de re Sigon. de Ant. Jur. It. I. 10. in fin. et c. 15. Piceni autem oppidi, quod regioni huic nomen imposuit, ruinæ supersunt prope portum Firmanum, urbem ad ostium Læti torrentis, quem 'mortuum' vocat. *Idem.*

Adria colonia] Spartiano teste, ejus Adriæ civis fuit Ælius Hadrianus. Memoratur et ea civitas Livio lib. XIV. *Idem.*

Flumina, Albulates, Suinum, Helvinum, quo finitur, &c.] Apographon Toletanum, *Flumen Albula, Tervium quo finitur.* Salmanticense, *Flumen Albula, Tessuinum quo finitur.* Pintian. *Albulates*] Albula, hodie *Librata.* NOTA: Omittit auctor in Piceni descriptione Tignium oppidum, hodie *Sancta Maria in Georgio;* memoratum Cæsari Belli Civil. lib. I. et vicinum fluvium Tigniam, nunc *Tenne.* Dalec.

Ab iisdem colonia Ancona] Apographon Toletanum *Anco,* non *Ancon:* recte, ut supra notatum est. *Pintian.*

Cingulani] Cingulanum oppidum a Labieno ædificatum, quod adhuc extat, Auxino propinquum. *Dalec.*

Ricinenses] Ricinam instauratam, non, ut tradit Blondus, ædificatam, Pertinax de suo nomine Æliam Ricinam vocavit. Maceratæ vicina est. Hujus incolæ, in collem propinquum migrantes, Ricinetum olim, nunc Recanetum, condiderunt. *Idem.*

Septempedani, Tolentinates, Triacenses] Ptolemæus Trajanam hoc loco statuit, unde forte hic *Trajanenses* melius quam *Triacenses* legeretur. Eo magis, quod exemplar Toletanum non *Triacenses* præfert, sed *Traicenses.* Item ambo exemplaria *Septempedates* habent, non *Septempedani.* Pintian. *Septempedani*] E ruinis Septempedæ extructum est oppidum *Sanseverinum,* quod alluit Potentia fluvius: quidam legunt *Septempedates.* Dalec.

Salvia] Ex ruinis Salviæ extructum est oppidum Urbisaglia. *Idem.*

Cap. xiv. *Sexta regio.*

Asirinates] Quidam Asisinates ab oppido Asisio, quod et Axin vocant. Propert. 'Scandentique Axis consurgit vertice murus: Murus ab ingenio notior ille tuo.' *Idem.*

Foroflaminienses] In ruinis Fori Flaminii, eversi a Longobardis, extructum est Fulgineum, hodie *Foligini.* Alii tamen sunt Fulginates Tiburtinis propinqui, quos auctor hic memorat: Straboni Forum Flaminii Nuceriæ propinquum est, ubi nunc Fulgineum. *Idem.*

Forosempronienses] Forosempronium hodie *Fossambruno,* in via Flaminia, qua Roma itur Ariminum, ab Augusto lapidibus strata. *Idem.*

Interamnates] Interamnates Umbri, *Tarni* hodie, Sabini, sive Præcutii, sive Samnites, Termini, vel Tervolæ. Sub Sora in Samnio, ubi Liris coëunt duo capita, insula est, et oppidum Interamna dictum, quod iis duobus fluviis circundetur. *Idem.*

Nucerini] Alii sunt Nucerini prope Neapolim supra cap. 5. hujus lib. Hæc Nuceria, cognomine 'Alphatenia,' apud Livium lib. ix. in Umbris, quam Decius Consul oppugnando ad deditionem subegit, in ripa Penii amnis, hodie *Topino,* prope Fulgineum, et Camerinum, ubi Straboni lignea vasa fiunt, hodie suum nomen retinet *Nuceria:* Fulgineum vero, *Foroligno.* Nuceria 'Alphatenia' Livio lib. ix. fortassis 'Alphateni.' *Idem.*

Sentinates] Sentina Umbriæ, vicina Sentino fluvio, qui etiam hodie nomen retinet, a Longobardis eversa est, ex ejusque ruinis ædificata oppida duo, Saxoferratum, et Fabrianum. Ptolemæus in Umbris collocat, Blondus in Piceno. *Idem.*

Clusiolum] Quidam, *Luceolum,* oppidum in Flaminia via, qua itur Eugubium, a Longobardis dirutum: Candiano oppido in ejus ruinis extructo. Illic Totilæ mors Bellisario nunciata est. *Idem.*

Cap. xv. *Octava regio.*

Fluvius hinc Rubrico] Labitur hic inter Ariminum et Cesennam. Fluit in Adriaticum mare, et quod ait Lucanus, 'Fonte cadit modico, parvisque impellitur undis.' Circa originem *Rucon* vel *Rugon* vocant: cum longius provectus est mare versus, *Pisciatello.* Straboni Rubicon labitur inter Ariminum et Ravennam: exit inter Anconem et Senogalliam. *Dalec.*

Sapis] Sapis, per Candiam vallem Ravennæ propinquam fluens, portum olim faciebat commodissimum, in quo Augustus classem instituit, quæ Adriaticum mare custodiret. Itaque nautarum, remigum, mercatorum concursu ampla illic civitas. Classis Ravennatum, sive Classensis, ædificata est divi Gregorii sæculo Episcopatus, a Luitprando rege Longobardorum capta et diruta, cujus exilia vestigia nunc restant, templum divi Apollinaris, extructum a Theodorico rege Ostrogothorum, murorum, portus, et Phari quædam ruinæ. *Idem.*

Brixillum, Mutina] Ptolemæus, Suetonius, Josephus, *Brixellum.* Vetus lectio, modo *Brixillum,* modo *Bruxillum.* Pintian.

Placentia] Ad id nomen spectat jocus Plauti in Captivis: 'Opus paniceis, opus placentis quoque.' *Dalec.*

Popilii] Pompilium hodie *Forumpovolo.* Anno 700. Crimoaldus Longobardorum tyrannus, die Sabbati sancto, cum Chrisma conceptis verbis sacraretur, ex insidiis captam diruit. Eandem restitutam a Foropovoliensibus Ægidius Cardinalis ecclesiæ legatus evertit, et aratro suffodit. Episcopatus translatus est in Forum Britannorum, hodie *Bretenou,* pro quo hic legitur *Forum Truentinorum.* Dalec.

Cornelii] Forum Cornelii, a Narsetis militibus dirutum, Clephis Longobardorum tyrannus Imolæ nomine restituit, et Ravennatibus, qui in fide

P. R. perstabant, opposuit. Martial. 'Si quibus in terris, qua simus in urbe rogabit, Corneli referas me licet esse foro.' *Idem.*

Faventini] Sylla Carbonem cum exercitu ad Clusium, Faventiam, Fidentiolamque cæso Italia expulit. Livius lib. XVIII. *Idem.*

Tanetani] Tanetum Regio vicinum: hujus meminit Livius lib. XXI. Totila ibi occisus a Narsetis copiis, nempe Longobardis equitibus, quos ad 10000. conduxerat. *Idem.*

Velitates cognomine Vecteri, Regiates] Legendum alterutro modo, aut *Vecteri, Vegiates*, separatim, ut sint duo populorum nomina, aut conjunctim, *Vecteriregiates*, ne turbetur alphabeti ordo. *Pintian.*

Senones] Senones Brenno duce, XIV. Kalend. August. anno U. C. 362. deleto Rom. exercitu, Romam ceperunt: hancque de nomine Ducis Brenogalliam appellarant. Prœlium commissum fuit ad Alliam fluvium, quam hodie Corresium vocant: unde Allienses dies nefasti Romanis: huic vicinum est oppidum Podium Carresii. *Dalecamp.*

CAP. XVI. *De Pado flumine.*

Visendo fonte] Nomen proprium est fontis. Imo vero gerundium est verbi viso, positumque pro digno visu seu conspicuo, ut de Tigride infra VI. 17. auctor loquitur, seu admirando, ut ex Capella quoque interpretatur Ort. Thes. Erid. Sic et XI. 49. infra, 'Seu plane visenda res esset,' &c. *Idem.*

Augetur ad canis ortus, liquatis nivibus, &c.] Lege: *Augetur ad canis ortus liquatis nivibus, ac his quam nativis torrentior, nihil tamen ex rapto sibi vindicans, atque ubi linquit, ubertatis largitor.* Liquatæ nives, sunt aquæ, itaque non opus est vocabulum istud repetere. *Linquit* vero hic accipitur pro 'defluit,' 'decrescit,' λείπει, uti sæpe. *Isac. Vossius* in Melam. p. 164.

Agris quam navigiis torrentior, &c.] Sic legend. *agris, quamvis torrentior nihil tamen ex rapto vindicans, atque ubi liquit, etiam ubertate largior.* Hæc natura torrentium fluviorum, ut aliis agris aliquid ex rapto vindicent et adjudicent, aliis vero adimant et tollant. quod negat facere Padum Plinius, quamvis torrentiorem. Sed perperam legitur, *nihil ex rapto sibi vindicans:* lege *abjudicans*, non injurius est torrens illis agris, quibus aliquid adjicit per alluvionem; sed quibus quid ex rapto abjudicat et tollit, vice iniqui censoris. *Salmas.* pag. 84. &c.

Torrentior] Torrentior, id est, rapidior, concitatior, ac magis exundans: qua in re fallitur Isidorus XIII. 21. Etymol. qui torrentem dictum putat, quod siccitate torrescat et arescat. Ego potius torrentem quasi torquentem dictum putaverim, quod inflatus pluviis, liquatisve nivibus auctus, obvia quæque intorqueat et pervertat. Aliis *torrere* rapere est, unde *torrens* rapidus. Eridano tauri vultum Virgilius tribuit, Georg. IV. quod gravi sono, ut taurus, mugiat; et cornua propter riparum conflexuosos sinus: 'Et gemina auratus taurino cornua vultu Eridanus, quo non alius per pinguia culta In mare purpureum violentior influit undis.' Sic 'tauriformem Aufidum' Horat. IV. Od. 14. 25. hinc figmentum de Acheloi cornu ab Hercule evulso. Magius IV. 2. *Dalec.*

Atque ubi liquit agros] Legi forte melius posset, *atque ubi liquitur nix ubertate largior.* Nam dictio *agros* non habetur in vetusta utraque lectione. *Pintian.*

Inter Ravennam Altinumque passuum CXX.] Scribe, *inter Ravennam Altinumque per CXX.* Nimirum accepit librarius particulam *per*, compendio scriptam, pro *passuum.* Idem.

Altinumque] Ex hujus oppidi ruinis ædificatum est oppidum Torcello, Martial. 'Æmula Baianis Altini littora villis.' Syli fluvio propinquum

est. *Dalec.*

Septem maria dictus facere] Palus versus Æmiliam et Flaminiam porrecta, in eam Pado effuso, et influentibus Anemone, hodie *l'Amone;* Silete torrente, hodie *Sil;* Cliterna torrente apud Bagnacavallo; Idice, prope Mulinellam; Scultenna, hodie *Panario;* Liminio, *Samogia;* Formigine, fluviolis ad Bundenum. Finis ejus paludis Turris Vicelini, et Rheni Bononiensis ostium *Bagnacavallo,* Blondo, olim Tiberiacum. *Idem.*

Qui Vatreni dicitur] Vatrenus, hodie *La riviere de Imola,* et Isaurus, hodie *Folia,* Æmiliæ fines sunt. Addunt quidam et Scultennam, hodie *Pannario.* Dalec.

Padum] Ad id Padi ostium hodie Butrium est, Ravennatium castellum, et Spina, nunc vicus, olim florentissima civitas, nunc a mari distans nonaginta stadiis, olim maritima. *Idem.*

Vatrenus amnis] Vatrenus hodie Spineticum ostium non ingreditur, sed averso cursu pene 20. millium itinere, novi nominis ostium in Padusa habet, hodie Zeniolum. Padi alveus qui a Ferraria Consadalum, et qui a Coderia in mare labitur, ab annis 150. reclusus est. *Idem.*

Airiæ] Ea solo episcopatu famosa est, a paucis piscatoribus hodie incolitur. *Idem.*

Fossiones] Pistrinam Follam nunc dici tradit Rhodig. v. 1. Aliis Pelestrinam. *Idem.*

Philistinæ] A Thuscorum tribubus et decuriis (φυλὰς Græci vocant) ejus rei caussa accitis factæ. *Idem.*

Medoaci duo] Bernardo Justino auctore, alter eorum Brenta nomine Paduam petit, alter, Bachilione, Tarvisium præterlabitur. *Idem.*

Quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quæ Pades Gallice vocetur, Padum hoc nomen accepisse] Vetusta exemplaria brevius ac concinnius: *Quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quales Gallice vocantur padi, hoc nomen accepisse.* Pintian.

Bodincum vocari] A Germanica dictione *Boden,* fundum significante. Aug. Rocha Bibl. Vat. p. 321. Fuerit igitur et altera dictio addenda. Nos enim Germani, qui fundo destituuntur, *Bodenloss* dicimus. *Dalec.*

CAP. XVII. *Italia Transpadana. Regio undecima.*

Fructuoso alveo] Scil. ob importationem variarum mercium. *Gelen.*

Boii] Quidam Boiorum etiam Mutinam esse volunt, ut Tanetum, et Regium. Illorum meminit Livius lib. XX. Unde 'Bononia,' quasi Boionia. *Dalec.*

Insubres Mediolanum] Galli. Claudian. in nuptiis Honorii et Mariæ: 'Ad mœnia Gallis Condita, lanigeræ suis ostentantia pellem.' Nam cum ejus urbis fundamenta jacerentur, effosso solo reperta est lanata sus. Brod. II. 26. *Idem.*

CAP. XVIII. *Venetia. Decima regio.*

Altinum] Id oppidum, ab Attila incensum et dirutum, intra Gallicas paludes situm fuisse Vitruvius tradit I. 4. Martialis: 'Velleribus primis Appulia, Parma secundis Nobilis: Altinum tertia laudat ovis.' *Idem.*

Liquentia] Nascitur prope Pulsinicum pluribus fontibus eodem ferme loco scatentibus. Quidam putant e lacu Domus Stultæ, *Gazappaza,* in agro Bellunensi, per subterraneos meatus profluere. Opiternii fines valde procul abesse tradit Sabellicus. *Idem.*

Alsa] Hodie *Sisanus.* Labitur inter Mugliam oppidum Tergesto proximum, et Justinopolim, hodie caput Istriæ. In Istria Ptolemæus collocat. *Idem.*

Natiso] Natiso, hodie *Natisone;* Turro, hodie *Turrone;* Sontium, hodie *Lisontio;* subeunt prope Manzan, et Ultinum, hodie, Udenæ, 24. stadiis procul Aquileia, quam præterfluit Natissa amnis: ut probabile sit Plinium, pro *Natissa, Natissonem* scrip-

sisse. Apud Paulum Lombardum lib. IV. Dugna matrona Aquileiensis ob metum Hunnorum irrumpentium ex suis ædibus in Natissam præcipitem se dejecit. Sontii nec Plinius nec Ptol. meminerunt. Idem Lombardus scribit, Theodoricum e Sirmio et Pannonia in Italiam transeuntem ad Sontium castra primum posuisse. *Dalec.*

Carnorum] Carnia Straboni montana, tractus montanus Forojulio imminens, hodie *Carantanæ:* ubi civitas Julium Carnicum eversum a Longobardis, hodie *Julio,* Carnia litoralis Ptolemæo, hodie Patriarchatus Aquileiensis, et Forum Julii Provincia, vulgo *Friol,* ubi forum Julium oppidum, hodie *Cividale.* Ejus provinciæ fines: a meridie sinus Adriaticus inter ostia Liquentiæ, et Timavi, quem tractum Chersum vocant, jam Istriæ partem: a Septentrione Noricarum Alpium juga: ab Ortu Istria et Japidia, quas Illyrici partem esse volunt, et præcipue ad ortum solstitialem Japidiæ pars, Craunum: ab occasu Bellunensis et Tarvisinus ager usque ad ortum Liquentiæ. Sabellicus, ejus regionis peritissimus, unicum Trilaventum agnoscit, non duo, ut Plinius. *Idem.*

Timavus] Virgilio novem, Strab. et Martial. septem ostiis in mare evolvitur. Martial. 'Laneus Euganei lupus excipit ora Timavi.' Item: 'Et tu Ledæo fœlix Aquileia Timavo, Hic ubi septenas Cyllarus (equus Castoris) hausit aquas.' Blondus non recte putat Brentam esse. *Idem.*

Istriæ] Istria patet a Formione fluvio, hodie *Cisapio,* ad Farnaticum promontorium. Primaria ejus civitas Justinopolis, hodie *Capo d'Istria,* extructa in insula pullaria, hodie *Capria.* Idem.

In Adriam effluente e Danubio amne, eidemque Istro ex adverso Padi fauces] Legendum ex eisdem: *e Danubio amne, eodemque Istro:* hoc sensu: Ex amne Danubio, qui et ipse alio nomine appellatus est etiam Ister. Cæterum illud est non somniculosis, ut aiunt, oculis prætereundum, traditionem, quam Plinius hic tam fortiter improbat, non vulgarium esse auctorum, sed idoneorum atque adeo summorum, Eratosthenis et Theopompi, referente Strabone lib. VII. item Aristotelis libro de Historia Animalium octavo, et libro de Admiranda Auditione: item Apollonii Rhodii quarto Argonauticῶn et ejus expositorum, et apud nos Melæ Pomponii libro secundo. *Pintian.*

Nauporto] Alius Strabonis Nauportus in Savum defluens, et ejusdem Pamportus in Dravum. *Dalec.*

CAP. XIX. *Istria.*

In mediterraneo regionis decimæ coloniæ, Cremona, &c.] Error est non simplex. Primum sola Cremona Colonia vocatur; quasi non et Brixia et Ateste coloniæ fuerint: deinde Natri coloniarum enumerationi inseritur, quo nomine nulla usquam colonia legitur. *Gelen.*

Regionis decimæ] Hæc ad præcedens caput pertinere videntur. *Dalec.*

Cenomannos] Cenomannorum in Gallia Togata oppida sunt, Bergamum, Mantua, Tridentum: ut Insubrum, Novaria, Mediolanum, Comum, Ticinum: Lybicorum, Vercellæ, Dertona: Taurinum Taurinorum Ptolemæo. *Idem.*

Habitasse in Volscis] Procul a vero id abest. *Dalec.*

Flamonienses, Vannienses, et alii cognomine Culici] Scribo commutatis verbis ex Pliniana loquendi consuetudine, *Flamonienses cognomine Vanienses, et alii Culici.* Argumento sunt, præter alia, verba quæ sequuntur, *Forojulienses cognomine Transpadani.* Sic non dabitur occasio lectoribus putandi interruptum esse ordinem alphabeti. *Pintian.*

Adduam Larius] Apud Strab. sub finem lib. IV. perperam legitur, A-

duam e Verbano, Ticinum ex Lario profluere, sive interpretis culpa, sive librariorum errore ac negligentia. *Dalec.*

Sebinus] Nunc lacus Issei, in Brixiano tractu. Eum fluvius Ollius e superioribus locis natus ingreditur, ac ex eo sese profert. *Idem.*

CAP. XX. *De Alpibus et gentibus Alpinis.*

Rhæti et Vindelici] De his M. Velser. Rer. Aug. lib. I. *Idem.*

Ejusdem et Graios fuisse positos in transitu Graiarum Alpium] Adde dictionem *exercitus*, et deme verbum *positos*, ex utroque exemplari: ut legendum sit: *Ejusdem exercitus et Graios fuisse in transitu Graiarum Alpium.* Pintian.

Vennonetes Sarunetesque] Rhenanus putat legendum, *Vennonetes Rutentesque.* Sunt enim Vennonetes qui et Veneti, lacus Veneti accolæ, nempe partis lacus Constantiensis. *Dalec.*

Trophæo Alpium] Trophæum id fuisse prope Augustam Prætoriam Salassorum arbitratus, deceptus est. Reliquiæ ejus trophæi visuntur prope oppidum Monigo in Liguribus, extante adhuc columna cochleata, qua et speculæ, et arcis loco utuntur. Incolæ vocant Torbia, quasi Trophæa. *Dalec.*

Medulli] Medulli, vel Miolani Ligurum, supra Savonam prope Malvesin. *Idem.*

Lege Pompeia] A Cn. Pomp. Sex. Cn. Nanno U. C. 664. hoc est 88. ante Servatorem Christum, perlata, uti putat Car. Sigon. de Ant. Jur. Ital. III. 2. *Idem.*

CAP. XXI. *Illyricum.*

Illyricum] De hoc quantum ad veteres res Romanas facit Sigon. de Ant. Jur. Prov. I. 7. et Onuph. Panvin. Imp. Rom. pag. 77. et Pancirol. super Notit. Orient. cap. 23. et nonnulla quoque M. Velser. Rer. August. circa principium. *Dalec.*

Uno nomine Illyricum vocatur] Bernardo Justino, Dalmatæ Istri accolæ Liburniam occupatam Dalmatiam vocarunt, secundum littus Adriatici maris a Polo usque Catarum. Montana imminentia, Croatia sunt. Ejus vicini Illyrici, hodie Sclavi et Bosnenses, olim Triballi: ultra quos Albani, olim Epirotæ, a Drino fluvio usque Dyrrachium, et post eos Rasciani, Flavio Vopisco, et Capitolino in vita Constantii primi et secundi, Galerii Maximini, Juliani, Claudii secundi: Illyricum continet quicquid est a Fanatico sinu usque ad Peloponnesum, et Istriam, Macedoniam, Epirum, Pannoniam, Dalmatiam. *Id.*

Iapides] Iapidiam cum Venetorum regione et Istria confusam esse tradunt recentiores Geographi. Bernardus tamen Justinus Historiæ Venetæ lib. III. scribit, Soncium fluvium Carsos montes, quos olim Iapidiam vocarunt, ab Alpibus dividere. Straboni Iapidum oppida sunt Metullum, Arupe, Manetium, Vendum. *Idem.*

Rursus in continente colonia Iadera] Nostra Exemp. et hic et cap. seq. *Iader* scribunt, non *Iadera.* et veram hanc esse lectionem, ipse nos Plinius docet capite hujus lib. I. ultimo: 'Contra Iader,' inquit, 'est Lissa.' Ptolemæus et Pomponius *Iadera* proferunt, sed vitio (ut reor) exemplarium. *Pintian.*

CAP. XXII. *Liburnia.*

Narona colonia] Notavimus supra et docuimus in Pomponium legendum *Naro*, bisyllabum. *Pintian.*

CAP. XXIII. *Macedonia.*

Macedonia] De qua Sigon. de Ant. Jur. Prov. I. 8. Onuph. Panvin. Imp. Rom. p. 775. &c. *Dalec.*

Montes Candaviæ] Deserta Candaviæ Seneca vocat Epist. IV. 31. *Idem.*

Epidamnum] Lege Val. Max. I. 5. in exemplo et historia Apolloniatarum. Plaut. in Menæch. 'Propterea huic urbi nomen Epidamnum inditum est; quia nemo ferme huc sine damno divortitur.' *Idem.*

Cap. xxiv. *Noricum.*

Noricum] Pancirol. super Notic. Occid. c. 63. *Idem.*

A tergo Carnorum et Iapidum qua se fert magnus Ister] Hæc in Manusc. et vet. annectuntur cap. superiori. *Idem.*

Cap. xxv. *Pannonia.*

Pannonia] Onuph. Panvin. Imp. Rom. p. 800. et Pancirol. super Notit. Occid. c. 63. *Dalec.*

Siscia] Sisciam ab aliis vocari, Saviam vero in Not. Rom. Imp. et prope Albanum montem citra Savum in Pannonia superiore sitam, olimque monetam ibi cusam fuisse, ideoque et propositum thesaurorum ibidem versatum et monetæ procuratorem notat Pancirol. super d. Notic. lib. ii. 36. et 37. Videatur et Ortel. Onomast. aut Thes. Sed et stationem unius ex quatuor Danubianis classibus prope eandem, stativaque in ipsa cohortis tertiæ Alpinorum sub Pannoniæ Duce merentium fuisse, is, de quo paulo ante mentionem fecimus, Pancirol. ii. 81. commonet. *Idem.*

Cap. xxvi. *Mœsia.*

Mœsia] Mœsia superior, hodie Bosna, cum parte Serviæ: Mœsia inferior, hodie Bulgaria, cum parte Walachiæ. Bulgari olim Triballi. Ptolemæus, qui sæculo Antonini Imperatoris scripsit, meminit utriusque. Vopiscus tamen, longe posterior, scribit, Aurelianum Dacos, qui ultra Danubium habitabant, in Mœsiam traduxisse, in eum tractum scilicet, ubi nunc Servia est, et Mœsiam in duos secuisse. *Dalec.*

Pannoniæ jungitur provincia] Pannoniæ pars Dacia, sive Transsylvania. Hanc tenent tres gentes: Teotones, sive Teutones, oriundi a Saxonibus, bello fortes, hodie Sibenburgenses, a septem urbibus quas possident nominati. Unde et Latini 'Septemcastra' eam provinciam vocant, Siculi, Ungari vetustissimi, et, ut aiunt, nobilissimi. Agros ii quamvis colant, et greges pascant, invicem sibi occurrentes generosos se Dominos salutant. Immunes sunt, nisi cum rex coronatur. Tum enim quisque paterfamilias taurum pendit. Sexaginta millia ea gens se daturam pacta est. Jussi nisi ad bellum proficiscantur, plectuntur capite, ac omnium bonorum jactura, quæ fisco adjudicantur. Tertii, Walachi, Istro finitimi a Meridie, Rosanis, sive Rutenis, a Septentrione. Nomadibus, Scythis, sive Tartaris, versus Tyran fluvium: olim Getæ, qui Darium Hystaspis repulerunt. A Flacco, qui eo coloniam deduxit, Flaccos, postea Walachos dictos arbitrantur: ut Serviam provinciam, quod teste Strabone, Getarum, et Dacorum, unde Davus Terentianus quasi Dacus, servilia nomina sint, et in Serviam Daci sive Getæ transierint. Steph. de Urb. in verb. Δακία καὶ παρ' Ἀττικοῖς δὲ τὰ τῶν οἰκετῶν ὀνόματα, Δάοι καὶ Γέται. *Idem.*

Teutria appellata] Straboni pariter duæ, et in earum altera Urbs Ureum, hodie Bestia. *Dalec.*

Contra Surium bubus] Codex Salmanticensis, *Contra Surium Bavo.* Toletanus, *Bova*, ut si proprium nomen insulæ *Bavo*, seu *Bova.* Quid si legas, non *intra Surium*, sed *inde;* vel *item Tragurium?* nam Tragurium in hoc sinu Ptolemæus, Strabo, Pomponius celebrant. Superius quidem facta est mentio Tragurii, sed falso illic reddita creditur. Romana exemplaria *Banode contra Surium*, ut forte scribendum sit *Bano*, *Decon*, *Tragurium.* Nam *contra Surium* quid sit, ego etiam cum Hermolao nescire me fateor. *Pintian.*

Et cum oppido Pharia] Ptolemæus cum Plinio, *Pharia:* at Strabo, Stephanus, Pomponius, Polybius, *Pharus;* qualis illa Alexandriæ, quam scriptores omnes famigerant. *Idem.*

Melita] Melita duplex; altera inter Africam et Siciliam, ante Pachynum Malta, a quo Strabo Melitæos

canes vocatos scribit: altera Plinii Dalmatica sive Illyrica, e regione Ragusæ veteris, ab Antonino in Itinerario memorata, et Stephano, qui cum Plinio canes inde cognominatos censet. Veneti, more antiquo, triremium præfectis mandant, ut Venetias redeuntes dextrorsum et introrsum per Melitensem canalem navigent, non lævorsum. Vide proverbium: 'Melitæus canis.' *Dalec.*

In Ionio autem mari ab Orico, M. M. passuum] Scribendum videtur *L. M. passuum.* Nam Strabo, libro sexto, a Brundisio ad Sasonem CCCC. stadiorum intervallum esse ait, quæ agunt passuum *L. M.* et Sasonem insulam in medio sitam esse scribit, ejus spatii quod est inter Epirum et Brundisium: quod Plinius ipse supra c. 11. dixit esse C. M. passuum, non amplius. Quod intervallum pedestri continuare transitu, pontibus jactis, primum cogitasse Pyrrhum Epiri regem, post eum M. Varronem, cum classibus Pompeii præesset piratico bello, et utrumque aliis impeditum curis a proposito destitisse. Porro in Strabone Latino falso XL. scriptum est pro CCCC. Quin etiam Plinius, quod magis adhuc castigationem nostram confirmat, supra c. 22. Oricon a Salentino Italiæ pomontorio abesse tradit LXXXV. M. pass. *Pintian.*

LIBER IV.

PRÆF. *Ubi primum omnis Græciæ fabulositas, et literarum claritas effulsit.*

Epiros in universum] Ab his verbis in Manuscripto incipit caput primum. *Dalec.*

CAP. I. *Epirus.*

Thesprotiæ] Vide Strabonem lib. VII. Gerbel. l. III. Panvin. Imp. Rom. 781. Car. Sigon. de Ant. Jur. Prov. I. 9. Pancirol. super Notic. Or. c. 83. *Dalec.*

Buthrotum] Apud Livium lib. XXIX. Buthrotus amnis haud procul a Locris Epizephyriis abest. *Idem.*

Maximeque nobilitatus Ambracius sinus, faucibus spatiosum æquor, &c.] Lege: *Ambracius sinus DCC. passuum faucibus, longitudinis XXXVII. millia passuum, latitudinis XII. millia.* Is. Vossius in Melam. *Maximeque nobilitatus Ambracius sinus, faucibus spatiosum æquor accipiens*] Duo hic verba desunt, quorum alterum nobis exhibuit Salmanticense, utrumque vero apographum Toletanum. Ea sunt *D. pass.* Scribe igitur *faucibus D. passuum, spaciosum æquor accipiens;* parvo discrimine a Polybii traditione, qui *DC. passuum* has fauces esse prodit. *Pintian.*

Longitudinis XXXIX.] Uterque scriptus codex non *XXXIX.* habet, sed *XXXVII.* quod et vero propius. Nam Polybius longitudinem ejus sinus CCC. stadiorum esse ait, quæ XXXVII. M. D. passuum conficiunt. *Id.*

Reddita] Alii *edita:* (alta) ὑψηλή. Alii *reddita*, rursum adnexa continenti. Ex scopulo ejus peninsulæ in mare porrecto, amoris impatientia, Sappho præcipitem se dedit. Lælius vetus poëta: 'Seseque in alta maria præcipitem misit, Inops et ægra sanitatis Herois.' Qua de re Lilius Girald. de Poet. Dial. IX. Anacreon: ἀρθεὶς δ' ἠὖτ' ἀπὸ Λευκάδος πέτρης Ἐς πολιὸν κῦμα κολυμβῶ μεθύων ἔρωτι. Idem: τὸν ὑπέρκομπον Θηρῶσα Φάων' οἰστρῶντι πόθῳ Ῥίψαι πέτρας ἀπὸ τηλεφανοῦς, Ἀλλὰ κατ' εὐχὴν σὴν, δέσποτ' ἄναξ. Vide apud Scaligerum II. 18. adnot. jucnndissimam hac de re historiam. *Dalec.*

Achelous] Acheloum primum omnium fluviorum erupisse terra crediderunt. Inde Virg. Georg. I. 'Acheloia pocula' aquæ: 'Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis.' Aristophanes in Cocalo: Σαίρειν τε δῶμα τοὐμὸν, ἐκ χρυσηλάτων Τευχέων περισπείρουσαν Ἀχελώου δρόσον. Turn. XXIX. 25. *Id.*

CAP. II. *Ætolia.*

Ætolia] De hac Car. Sigon. de Ant. Jur. Provinc. I. 9. Nic. Gerbel. lib. V. pag. 123. *Idem.*

CAP. III. *Locri.*

Locri] Nic. Gerbel. lib. V. p. 121. *Dalec.*

Oppidum Delphi] Hunc terrarum Umbilicum, nempe medium prorsus, Strabo, Plutarchus, Pausanias scripserunt. Inde Sophocles in Œdip. Tyranno μεσόμφαλα μαντεῖα vocavit. Varro tamen de Ling. Lat. lib. VI. id falsum esse constanter asserit. Vide locum. Manlius vetus poëta: 'O sancte Apollo, qui umbilicum certum terrarum tenes.' Vide Rhodig. c. 20. 15. Plaut. in Pseud. 'si quid vis roga. Quod scribo, Delphis tibi responsum dicito.' De situ Delphorum quod dixere Ethnici, idem et nostri post-

ea de Jeruschalem seu Hierosolymis. Adrichom. in Descript. ejusdem, in princ. et Reisner. Sed et hi ad ornatum potius quam veritatem. Quid enim in orbe seu sphæra possit vel extremum vel medium dici? *Idem.*

Fons Castalius] Castaliam aquam potu dulcem a Castallio dictam quidam volunt, alii ab indigena muliere Acheloi filia. Panyasis de Hercule Πάρνησσον νιφόεντα θεοῖς διὰ ποσσὶ περήσας Ἵκετο Κασταλίης Ἀχελωΐδος ἄβροτον ὕδωρ. *Idem.*

Pagæ] Alii πηγὰς vocant. Apud Strab. VIII. 1. legendum ἧς ἰσθμός ἐστιν ὁ ἐκ Παγῶν Μεγαρικῶν,(non ἐκ πόντων,) εἰς Νίσαιαν τὸ Μεγαρέων ἐπίνειον. Leopard. III. 12. *Idem.*

CAP. IV. *Peloponnesus.*

Peloponnesus] Nic. Gerbel. Descr. Græc. lib. VI. et Ortel. Thes. *Dalec.*

C. princeps Domitius Nero] Refert Dion, adorto id Nerone, cruorem primum scaturiisse, mox auditos mugitus, ululatusque flebiles, visaque formidabilia spectra, et simulachra multa. Demetrium narrant, deterritum ab architectis, ab instituto destitisse, quoniam metati, ii renunciarent Corinthiacum mare altius esse quam ad Cenchras, Æginamque, et universas insulas in propinquo positas submersas iri: præterea non futurum navigabilem alveum, ob rapidam undæ celeritatem, qualis est in Euripo. Vide Rhodig. XXI. 19. *Idem.*

Infausto incepto] Quoniam, ut ait Pausanias, rebus divinitus constitutis manum injicere non licet. *Idem.*

Duo maria prospectans] Hac de causa Horatius *Bimarem Corinthum* vocat: Græci vero *Amphithalasson*, quemadmodum et Atheniensium urbem Xenoph. Mur. Var. I. 7. *Idem.*

CAP. V. *Achaia.*

Achaia] De duplici Achaia commonet Nicol. Gerbel. lib. V. Sigon. Ant. Jur. Prov. I. 9. *Dalec.*

Intus autem ipsa Messene, &c. Zancle] Sensus est: Hæc oppida non simul claruisse, sed diversis temporibus aliud post aliud effloruisse. Pleraque heroicis temporibus nobilia fuere: inter quæ post Zancle eminuit, cæteraque obscuravit, et ad ultimum Zanclen Messene, aliquanto post Peloponnesiacum bellum opera Thebanorum condita. *Gelen.*

Leuctra] Leuctra sunt Bœotiæ, nobilia clade Lacedæmoniorum profligatorum a Thebanis. Sunt et Arcadiæ et agri Laconici, quæ varietas Solino peccandi ansam præbuit. Brodæus II. 11. *Dalec.*

Atque ubi fuere Cardamyle, &c.] Legend. *Atque ubi fuere Cardamyle, Pithane, Antheia, nunc locus Thuria, Gerenia.* Salmas. p. 139.

Hermione] Ibi fuit Asylum Cereris et Proserpinæ, quo qui confugissent a nemine lædebantur, unde apud Suidam et Zenobium adagium ἀνθ' Ἑρμιόνης. Chthonio festo Cereri sacro apud Hermionenses taurum ferocissimum ab anu et invalida sacerdote mactandum ad aram perduci testatur his versib. Aristoph. Δάματερ πολύκαρπε, εὖ ἐν Σικελοῖσιν ἐναργής, Καὶ παρ' Ἐρεχθείσαις· ἔν τι μέγα κρίνεται Ἑρμιονεῦσι· τὸν ἐξ ἀγέλης γὰρ ἀφειδέα ταῦρον, Ὅν τ' οὐχ' αἱροῦσιν ἀνέρες, οὐδε δέκα, Τοῦτον γραῦς στειχοῦσα μόνη μόνον οὔατος ἕλκει Τόνδ' ἐπὶ βωμόν· ὁ δ' ὡς ματέρι παῖς ἕπεται. Σὸν τόδε δάματερ, σὸν τὸ σθένος· ἵλαος εἴης, Καὶ πάντων θάλλοι κλᾶρος ἐν Ἑρμιόνῃ. Rhodigin. XXIII. 30. Leopard. V. 18. Emend. Gerbel. Græc. l. VI. p. 242. *Dalec.*

Trœzen, Coryphasium, appellatumque alias Inachium, alias Dipsium Argos] Commonendus est hic lector, locum hunc acri diligentique censura examinandum esse. Nam cognomina illa, *Hippium, Inachium, Dipsium*, quæ Plinius videtur inter duas urbes cognomines distribuere, uni tantum, hoc est antiquæ illi et celebri Argorum urbi, ab aliis scriptoribus assignantur. Nam Strabo summus auctor, libro octavo, antiquum Argos his cognomini-

bus celebratum tradit: 'Priscum, Iasium, Hippium, equorum alumnum, Dipsium.' Stephanus quoque Argos civitatem prope Trœzenem memorat, hanc videlicet quæ nunc indicatur a Plinio, Argos illud antiquum, et apud omnes nobilitatum, cognominibus his nominatum scribit, 'equorum alumnum, Dipsium, Iasium.' Quin et 'Argos Inachium' non aliud esse quam priscum illud, a flum. sc. Inacho, inter quod et alterum nomine Erasinum situm esse, non multo ante Plinius docuit, tum ratio ipsa ostendit, tum etiam Euripides in Archelao, referente Strabone. Confirmat id quoque Stephanus in dictione 'Inachus.' Quamobrem docti statuant, quid huic malo remedii adhibendum sit. Nam quod ad me attinet, puto verba hæc, *alias Inachium, alias Dipsium,* ad superiora illa pertinere: *Inter quos Argos Hippium cognominatum.* Statim enim post illa consequi volo, *alias Inachium, alias Dipsium;* ut in hoc loco scribendum omnino putem: *Trœzen, Coryphasium, alterumque Argos.* Pintian.

Portus Cænites] Prior lectio tam antiqua quam recentior *Portus Chenitas* agnoscit. Hermolaus, erasa dictione *Chenitas, Cænites* substituit, a Cænis, ut ipse vocat, urbe Laconiæ, ex Ptolemæo et Pausania, toto, ut aiunt, errans cœlo. Nos illi damus, ex his quos advocat auctoribus, Cænen urbem esse Laconiæ, sed nihil ad rem. Multis enim a tergo passuum millibus relicta est in sinu Laconico post urbem Tænaron Cæne. Nunc oppida indicantur sinus, secundum Strabonem Hermionici, secundum Ptolemæum Satonici. Itaque nihil ex antiqua lectione immutandum censeo. Nam quemadmodum Chelonates in Peloponneso promontorium habetur, hoc est testudineus, seu testudinarius, et Ichthys alterum, hoc est piscis; sic appellari potuit Chenitas portus, id est anserarius aut anserinus, a frequentia anserum, qui illic propter opima pascua abundarent, ut sicut in Ægypto Chenoboscia est civitas, Stephano teste, id est anserum altrix, sic in Peloponneso Chenitas seu Chenites dici potuerit ab anserum copia. Cujus mentio si apud alios auctores non invenitur, mirandum non est; nam innumerata in Plinii geographia locorum nomina leguntur, quæ non alibi temere invenias. Alioqui et Chena urbs est Laconiæ Stephano, ut, etiam si de locis ejus provinciæ hic ageretur, nihil foret ex antiqua lectione mutandum. Posset tamen hic neque *Cænites* legi, neque *Chenites,* sed *Schœnuntis,* quo nomine celebratur alter portus in hac ipsa ora, paulo post indicandus, post Cenchreas: ut sicut in ora Italiæ duo castra nova; in Africæ, duo Hippones et duæ Leptes; in Ciliciæ, duo Anemuria; ita in ora Peloponnesi, duo Schœnuntes sint portus. Sed et quod subdit idem Hermolaus, multo adhuc graviore reprehensione dignum est; ait enim (si Diis placeat) ab hac urbe Laconiæ Cæne appellatum esse Jovem Cenæum ab Ovidio, illo versu: 'Victor ab Œchalia Cenæo sacra parabat Vota Jovi.' Quas isacrificia illa ab Hercule facta ob victoriam, et ob id charisteria dicta, in Laconia facta sint, et non in Eubœa, in promontorio Ceuæo. Cujus error etsi refelli multis verbis potest, ex Strabone, Diodoro, Ptolemæo, Stephano, Thucydide, Æschylo, Sophocle, ejusque interprete, et Lycophronis enarratore Tzetze, et ex nostris, Plinio, Seneca, Solino, et aliis pluribus; tamen quia refutatus est ab aliis, qui labori nostro consuluerunt, plura dicere supersedi. Illud nolui omittere, promontorium hoc Eubœæ Diodorum et Stephanum cum *i,* in prima, et nonnunquam cum duplici *n* scribere *Cinnæum,* reliquos cum *e* longo in prima, et simplici *n.* Omnes autem cum *æ* diph-

thongo in penultima. Est etiam in septentrionali ejusdem insulæ plaga aliud promontorium, nomine 'Cleæum,' de quo Strabo decimo. Et item aliud dictum 'Caunum,' cujus etiam Strabo eodem libro meminit: quod notare libuit, ne eni nominum similitudo erroris materiam pareret. *Pintian.*

A Meridie Cretico urgetur, &c.] Legend. *a Meridie Cretico urgetur, ab Oriente solstitiali Myrtoo*, omissis illis, *ab Oriente brumali Ægæo ;* quæ verba ut insitiva prorsus expungenda sunt et explodenda. *Salmas.* pag. 140. b.

Solstitiali Myrtoo] Ægæi pars est, quod paulo post auctor scribit circa finem c. 11. Pausanias ex Eubœensium fama et sermonibus a Myrto, muliere quadam, sic vocatum ait. Alii a Myrtoo Œnomai auriga, quem ab Hippodamia falso accusatum, quasi stuprare eam conatus esset, cum illa, absente Pelope, Myrtoi complexum et concubitum ultro appetiisset, Pelops in mare proximum e curru præcipitem dejecit. *Dalec.*

CAP. VI. *De Arcadia.*

Ad oppidum Lechæum Corinthiaci sinus] Utrunque scriptum exemplar non *Lechæum* habet, sed *Regium.* Scribo, *Ægium.* Oppidum est in sinu Corinthiaco, apud Geographos omnes celebre. Meminere et Aristoteles, et in Quæst. Naturalibus Seneca, de terræ quassatione disserens, et omnes. *Pintian.*

A colonia Megara] Athenienses, ut aborigenes et indigenas sese ostenderent, congestos in conum capillos, aut, mulieres ut Romanæ loquebantur, in tutulum, quod, ait Thucydides, τεττίγων ἐνέρσει, aureis cicadis, loco fibulæ, adstringebant: ac in viris quidem *crobylos* et κρωβύλη id vocabatur; in mulieribus *corymbos* et κορύμβη ; in pueris scorpios. Nonnus: καὶ πολὺς ἀγγέλλων προτέρην αὐτόχθονα φύτλην Χρύσεος ἀμπλέκτῃσι κόμαις ἐσφίγγετο τέττιξ. Virg. 'Aurea solenni comptum quem fibula ritu Cecropiæ tercti nectebat dente cicadæ.' Et interpr. Aristoph. Ἱππεῦσιν p. 256. ἔθος ἦν τοῖς Ἀθηναίοις τὸ πάλαι τέττιξι χρυσοῖς ἀναδεῖσθαι τὴν κόμην· ὡς Θουκυδίδης· οὕτω οἱ εὐγενεῖς ἐφόρουν παῖδες καὶ ἄνδρες πλέκοντες τὴν κεφαλήν. *Dalec.*

Amnis Ilissos] Codex uterque, *Locus silisos*, ut forte legendum sit, *locus Ilissos*, ex Stephano, cui est *Ilissos* urbs Atticæ, ubi colerentur Musæ cognomento 'Ilissides,' Apollodoro auctore. *Pintian.*

Tanagra liber populus] Scribend. *Tanagra liber populus, et in ipsis faucibus Euripi quem facit objecta insula Eubœa, &c.* Tanagram et Aulida in ora ponit, ubi Oropum pro Tanagra debuit. *Salmas.* pag. 148. b.

Oppida celebria Hellas, Halos] Male : jam enim a multo sæculorum numero desierat esse *Hellas* urbs, et Plinius de oppidis, quæ non amplius extant, nunquam loquitur in præsenti, sed semper ait, 'interiit' vel 'fuit :' ergo legatur : *oppida celebria, Hallos, Halos :* quod quidam non concoquens mutavit in *Hellas.* Palmer.

CAP. VIII. *Thessalia.*

Thessalia] Gerbel. Descrip. Græc. lib. II. pag. 41. Panciról. super Notic. I. 137. *Dalec.*

Almon] Est et Almon Romæ fluviolus, quo mater Deum VI. Kal. April. lavatur. Lucanus I. 'Et lotam parvo revocant Almone Cybelen.' Claudianus in Bello Gildonico : 'Prælatoque lavas Phrygios Almone leones.' Brod. II. 26. Steph. Bœotiæ urbem esse ait, Hellanicum laudans auctorem, qui tamen perperam Salmonem etiam dici velit. *Idem.*

Oppida Pheræ, quarum a tergo Pierus, &c.] Lege : *Oppida Pheræ, quarum a tergo Pieris ad Maced. &c.* Salmas. pag. 152. b.

Nemorosa convalle defluens] Aulona vocat Herodotus lib. VII. nempe angustum, oblongum, depressum locum.

Rhod. XII. 5. *Dalec.*

Intus sua luce viridante, allabitur Peneus viridis calculo] Archetypum Tolet. *Intus vero luco viridante. Allabitur Peneus vitreus calculo.* Codex Salmant. *Hac labitur Peneus, &c.* Pint. Legendum: *intus sub luco viridante adlabitur Peneus vitreis calculis, amœno circa ripas gramine, &c.* Salmas. p. 153. a.

Accipit amnem Euroton] Sic quidem Hermolaus legit ex auctoritate Strabonis. Cæterum in Strabone ego non *Euroton* invenio, sed *Eurotam*, eodem quo ille Lacedæmonius nomine. Innominatus autem scriptor apud Græcos, qui Strabonis Chrestomathias, hoc est, collectanea sive selecta composuit, vir doctus et accuratus, non *Eurotos* in Strabone, neque *Eurotas* legit, sed *Europos*, a quo magis sto: nam oppidum etiam est in Macedonia 'Europos ad Axium amnem,' de quo paulo post cap. 10. Plinius, item Ptolemæus et Stephanus. Titaresius hic ab Homero secundo Iliados vocatur. Lucanus quoque noster in sexto: 'Solus in alterius nomen cum venerit undæ Custodit Titaresius aquas.' Quo loco Hermolaus et Lucani interpretes, fraudato fluvii nomine una syllaba, 'Titaresum' perperam legunt, non advertentes, rationem versus defendi Synizesi, figura apud poëtas usitatissima. *Pint.*

Euroton] Τιταρήσιον vocat Strabo, et λιπαρὸν εἶναι scribit, ἔκ τινος ὕλης, ὥστε οὐ συμμίσγεται. Bituminosus is liquor est, cujus pinguedine innatat. Homero Iliad. B. Titaresius etiam dicitur, ut et Lucano lib. VI. Fontem hunc auctor vocat LVII. 2. *Dalec.*

CAP. IX. *Magnesia.*

Promontorium Sepias] In eo promontorio Peleum cum Thetide semel concubuisse, Achillemque genuisse, tradit Euripides. Inde nata fabula est Apollodoro, Peleum cum ea in sepiam mutata rem habuisse. Rhodig. XXIV. 6. *Idem.* In mei Apollodori Biblioth. lib. III. non nisi in varias formas mutatæ, ignis, aquæ, aut feræ cujuspiam mentio fit.

CAP. X. *Macedonia.*

Macedonia] De hac Nic. Gerbel. Descrip. Græc. lib. II. Sigon. de Ant. Jur. Provinc. II. 8. et Pancir. super Notic. I. 135. et Onuph. Panvin. de Imp. Rom. pag. 775. *Dalec.*

In ora sinus Macedonici oppidum Chalastra] Legendum ex apographo Tolet. *In ora sinus, Macedonica oppida Chalastra, &c.* Nec temere additum *Macedonica*, ob vicinitatem Thraciæ et Macedoniæ. Nam Stephanus Chalastram Thraciæ contribuit, non Macedoniæ. *Pintian.*

Pydna, Derrha, Scione] Paullo post in mentione Pallenes reddetur *Scione*. Hic non *Derrha, Scione,* sed *Crestone* legendum puto, ex Herodoto in Polymnia. Meminit etiam Stephanus. *Idem.*

Oppida, Nisos, Brygion, Eleon, Mende] Locus est corruptissimus, non minus in scriptis quam impressis codicibus. Diximus in Pomponium videri nobis legendum, *Sane, Aphitis, Scione, Mende,* ex Herodoto et Strabone in collectaneis. *Idem.*

Oppidum in cacumine fuit Acrothon] Notandum, post hæc verba subsequi debere illa, quæ per errorem paulo post ab imperitis librariis posita sunt, *cujus incolæ Macrobii cognominantur,* ex Pomponio, Luciano, Solino. *Idem.*

CAP. XI. *Thracia.*

Thracia] Pancirolus super Notic. I. 132. Onuph. Panvin. Imp. Rom. p. 783. *Dalec.*

Inde Brysas, Sapæos, Odomantes, Odrysarum, &c.] Lege, *Inde Brysas, Sapæos, Odomontes. Odrysarum gens fundit Hebrum, accolentibus Carbiletis, Pyrogeris, &c.* Salmas. p. 158. b.

Hæmi excelsitas] Hæmus hodie Turcis Balkam, Sclavonibus Konnuila, Kumoviza Ortel. ubi plura. *Dalec.*

Tum locus Doriscus, CXX. millia hominum capax] Sic legunt alii, sed utrumque exemplar rectius, *decem millia hominum capax.* Nota est apud Herodotum historia dinumerati a Xerxe, apud Doriscum Thraciæ, exercitus per myriadas, hoc est X. M. Ammianus quoque Marcellinus libro duodevigesimo : 'Quousque nobis Doriscum Thraciæ oppidum, et agminatim intra consepta exercitus recensitos, Græcia fabulosa, numerabis?' *Pintian.*

Dinumeravit exercitum] In eum locum singulas myriadas advocans, ut ea ratione tam numerosum exercitum recenseret, nec falleretur. *Dalec.*

Portus Stentoris] Vetus lectio, *Portus tentoris.* Hermolaus castigavit, *Portus Stentoris:* probe; sed castigationis confirmatio non probat: 'quia Herodotus,' inquit, 'lacum in Thracia Stentoridem appellat:' quasi innuat, et lacum et portum cognomines esse, et Stentoris hoc loco rectum esse. Nos contra *Stentoris* patrium esse casum arbitramur: et dici a Plinio *Portus Stentoris,* ut a Virgilio 'urbem Patavi.' Liquet id ex Ovidio primo Tristium: 'Saltus ab hac terra brevis est Stentora petenti.' A quo loco, non aliunde, petenda fuit Hermolao castigationis suæ probatio. Hoc autem Hermolai erratum Ovidianum etiam interpretem in errorem traxit, qui 'Stentora' illic pro 'Stentorida' positum ait. Nam rationem syllabæ vis immutabilis sequentis tuetur. *Pintian.*

Ænos] Crediderim Ænea, quam Dionysius in Chersonneso Pallene scribit ab Ænea fuisse conditam: ab ea vero Æneadas vocatos, Stephanus tradit: Æneatas autem Livius et Dionysius. Turn. XVII. 6. *Dalec.*

Namque Thracia altero latere a Pontico litore incipiens, &c.] Lege, *Namque Thracia altero latere a Pontico litore incipiens, ubi Ister amnis immergitur, tres pulcherrimas in ea parte urbes habet, Istropolin Milesiorum, Tomos, Calatinque, quæ antea Cerastis vocabatur.* Vide Is. Vossium in Melam, p. 125.

Oppida, Thynnias, Almedessos] Vetus lectio, *Halmydessos.* Hermolaus *Salmydessos* emendat ex Stephano et Strabone. Sed habet prior lectio suos etiam assertores, Ptolemæum et Pomponium, item Sophoclis enarratorem in Œdipo Tyranno: qui (quod notandum est) cum *i,* in penultima, *Halmydissos* profert: quod et ipsum facit etiam Xenophon sexto ascensus Cyri. *Pintian.*

Ab eo Cherronesus CXXVI. M. pass.] Ita Hermolaus, cum antea *cerron est,* non *Cherronnesus,* scriptum esset. Cæterum Hermolai castigatio nullo modo tolerari potest. Nam si Macrontichos inde appellatus est, quod (ut paulo ante dixit) porrectis muris a Propontide ad Melana sinum procurrentem excludit Cherronnesum, necesse est ut Macrontichos prope ipsam sit Cherronnesum, vel in ipsa potius Cherronneso. Vellem igitur dicat mihi Hermolaus, si hoc datur, quomodo possit Cherronnesus a Macrontichos tot millium intervallo submota esse. Quod si non regionem Hermolaus, sed urbem Cherronnesum accipit, par ratio est. Nam quum Cherronnesus urbs in ipso sita sit Cherronnesi regionis Isthmo, auctore Stephano, et itidem Macrontichos sit in ipso Isthmo, si longo muro Macrontichos excludit Cheronnesum, qua (obsecro) parte exclusio illa fit? nempe in ipso Isthmo. Cum igitur in confesso sit et Macrontichos et Cherronnesum urbem in eodem Isthmo esse, et angustiæ hujus Isthmi sint ejusdem spacii cum Isthmo Peloponnesi, ut mox subjunget, et latitudo Isthmi Peloponnesi sit V. M. pass. ut supra retulit hoc volumine, capite quarto, consequitur ut nullo modo Macrontichos abesse a Cherronneso queat (sive regionem Cherronnesum sive urbem accipias) CXXVI.

M. pass. Quapropter expensis ad amussim, ut aiunt, supradict. Plin. locis, et item veteris utriusque codicis lectione, in qua habetur *ab eo cerron est*, adducor ut putem non *cerron* hic, sed *Serrium* legendum esse. Regreditur enim hic Plinius ad initium septentrionale Thraciæ, quod est Istri ostium, ut ab eo dinumeret locorum in ora insignium distantias, exclusa Cherronneso. Distare igitur tradit ab ostio Istri fluvii os Ponti DLV. M. et ab ore Ponti usque ad Macrontichos, hoc est Isthmum Cherronnesi, esse CL. M. et ab Isthmo per oram ipsam, exclusa Cherronneso, Serrium usque promontorium CXXVI. M. Quod mire quadrat cum præcedentibus Plinii verbis, hoc capite non multo ante: 'A Dorisco incurvatur ora ad Macrontichos, CXXII.' Nam Doriscus locus propinquus admodum est Serrio promontorio, inter ipsum positus et Cherronnesum, et ob id minus distans a Longo muro quam Serrion. Doriscus enim abest a Macrontichos, seu Longo muro, CXXII. M. passuum, ut dixit: Serrium autem, IV. M. amplius. Unde liquet Serrion a Dorisco quatuor tantum millibus pass. distare. Quod autem tenui intervallo submota a se invicem sunt Serrion et Doriscus, patet, tum ex Plinio, qui hoc capite post Serrium et Zonem subjicit statim Doriscum, tum etiam ex Herodoto in Polymnia, unde mutuatus est omnia hæc Plinius. Cujus verba, etsi alioqui (nisi summa necessitate cogente) perquam invitus id faciam, fastidio lectorum parcens, libuit hic subtexere ad majorem rei confirmationem: 'Naves quidem omnes, quæ ad Doriscum appulsæ fuerant, navarchi Xerxis jussu ad littus applicuerunt Dorisco contiguum, in quo Sale urbs Samothracum, et Zone, et ultimum ejus oræ promontorium Serrium.' *Pintian.*

Promontorium Chrysoceras] Scribe, *Chryseon Ceras.* Salmas. p. 165. b.

Oppidum Gonos] Utrumque exemplar scriptum *Ganos* legit. Hermolaus *Gonos* substituit. Nos antiquam lectionem defendimus, tum ex Xenophonte, septimo ascensus Cyri, *Ganon* eam nominante: 'Tradam,' inquit, 'ei Bisanthen, et Ganon, et novum murum.' *Pintian.*

Alius namque ibi Istmos angustia simili est, &c.] Legend. *Alius namque ibi Isthmos angustia similis, eodem nomine est: pari latitudine illustrant duæ urbes utrinque littora: haud dissimili modo tenuere, Pactye a Propontide, Cardia a Melane sinu.* Mox sequitur: *utræque comprehensæ postea Lysimachia quinque millibus passuum longis muris.* Dicit Cardiam et Pactyen Lysimachia comprehensas fuisse muris longis quinque millibus passuum. *Salmas.* p. 167. a.

Pactiæ a Propontide, Cardia a Melane sinu. Hæc ex facie loci nomine accepto, utræque compressæ] Scribendum *Pactye,* numero unitatis, ex omnibus agminatim geographis. Verba autem postrema, *utræque compressæ,* mendosissima esse arbitror, quicquid sentiat hoc loco Hermolaus: quod (pax sit dixisse) et frivolum est, et nihil colligens. Ego autem non dubitabo sententiam hic meam aperte dicere: appellent me divinum, sive quo magis nomine libuerit, modo sciant in rerum omnium cognitione, majorem partem conjectatione divinationeque constare. Puto igitur verbis illis causam assignari, cur Pactye urbs sic dicta sit, quod idem in Cardia urbe fecerat, scribendumque, *altera a compressu,* sive quod ob angustias loci domus ipsæ inter se essent compressæ et stipatæ (ut de Arado insula Strabo et Pomponius tradunt. Quantum patet, totam esse oppidum, tantamque esse habitatorum multitudinem, ut domos multis tabulatis sublimes inhabitent, et super aliena tecta sedem ponere liceat) seu quod in

ipsis Isthmi faucibus sita, compressa quodam modo et arctata sit, a verbo Græco πάκτη. *Pintian.*

Resiston ex adverso coloniæ Parianæ] *Rhedeston* forte potius quam *Resiston* legi debet, ex Ptolemæo: qui Bisanthen sic quoque cognominatam tradit, ut in Pomponium meminimus. Nam auctori, qui Antonini nomine vulgo circunfertur, quantum fidei haberi debeat, alio loco commodius disputabitur. *Pintian.*

Hecubæ tumulus, &c.] Lege: *Hecubæ tumulus, Statio Achæorum, et turris delubrum Protesilai.* Salm. ibid.

Inter Tenedum et Chium] Vetus uterque codex, *Inter Tenum et Chium;* quæ lectio placet magis quam prior. Nec me movet Solini auctoritas, qua Hermolaus innititur. Cujus scriptis (nisi Plinium transcriberet) tam parum deferrem, ut minus nequirem. *Pintian.*

Æx nomine a specie capræ, &c.] Legend. *Et Æx nomine a specie capræ, quæ ita Græcis appellatur e medio mari exiliens, cernunt eum a dextera parte Antandron navigantes ab Achaia, &c.* Vide Salmas. p. 168.

Cap. xii. *Insulæ inter eas terras, inter quas Creta, Eubœa, Cyclades, Sporades, Hellesponti, Ponti, Mæotidis, Daciæ, Sarmatiæ, Scythiæ.*

Et oppido Cassiope, temploque Cassii Jovis] Legendum forte, *temploque Cassiopæi Jovis.* Nam Cassiope Ptolemæo et oppidum et promontorium est, in quo fortasse templum erat Cassiopæi Jovis. Porro Strabo et Stephanus *Cassope* enunciant, non *Cassiope.* Pint. *Et oppido Cassiope, temploque Cassii Jovis*] Illic nunc extat templum divæ Mariæ in Cassiopo, ædificatum ex ruinis Cassiopes. *Dalec.*

Same] Ab hac Samei dicuntur, ut a Samo Samii. Straboni Same civitas est Cephaleniæ. Apud Melam ii. 7. Same et Cephalenia magno errore ut insulæ duæ diversæ recensentur, ac item Neritus et Ithaca, cum Neritus sit Ithacæ mons, ut patet ex hoc capite. *Dalec.*

Ægine] Eam Pericles et Pemades dicebant esse Peiraei λήμην, non, ut interpres legit apud Plutarchum, λιμένα: Samum vero civitatis ἀποῤῥῶγα: fossam, vallum, munimentum. Rhodig. xii. 6. *Idem.*

Œnone] Ab Œnone Asopi filia, ut ab ejus sorore Corcyra, Corcyra, quæ antea Scheria vocabatur. Dicta est et Œnone Oinopia. Ovidius: 'Oinopiam Minos petit, Æacideia regna.' Pindarus: σὲ δ' ἐς νᾶσον Οἰνοπίαν ἤνεγκον κύματα. Æacum Οἰνώνης βασιλέα in Nemæis. Euripides in Iphigenia: Οἰνώνης πρόμον, id est, πρόμαχον, προαγωνιστὴν, προστάτην, προηγούμενον. Ζεὺς (inquit) Αἰακὸν δ' ἔφυσεν Οἰνώνης πρόμον. Leopard. iii. 8. *Idem.*

Et in Megarico sinu Methurides IV.] Stephano *Methuriades* sunt, non *Methurides:* statuitque eas prope Trœzenem inter Africam et Æginam. Cæterum quoniam Æginæ mentio occurrit, non sit mihi fraudi, opem Nasoni periclitanti ferri contra Hermolai auctoritatem, depravare illum volentis. Nam Hermolaus, ubi paulo ante Plinius hujus insulæ meminit, castigare volens Ovidianum illum versum sexti Transformationum, 'Œnopiam veteres appellavere, sed ipse Æacus Æginam,' &c. 'Œnonem' dicit in Ovidio legendum, non 'Œnopiam.' Nos ei damus, 'Æginam' appellatam esse 'Œnonem,' passim id scriptorum magna asserente caterva, sed non ideo concedemus 'Œnopiam' appellatam non esse. Potest enim locus unus, quod frequentissime contingit, duo et plura habere nomina. Æginam autem appellatam esse Œnopiam, auctor est Pindarus, sic Æginam alloquens ultimo Isthmiorum Idyllio: 'Te autem in insulam Œnopiam ducens cognovit, ubi peperisti divinum Æacum gravitonanti patri, præstantissimum omnium mor-

talium.' Lapso etiam in eundem errorem Ovidii enarratore. *Pintian.*

Dosiades eam a Creta Nympha Hesperidis filia, &c.] Lege ac interpunge: *Dosiades eam a Crete Nympha, Hesperidis filia Anaximander, a rege Curetum Philistides Mallotes: Crates Aëriam primum dictam, &c.* Dosiades, qui Κρητικὰ scripserat, Cretam a Crete Nympha indigena scil. vocatam dixerat. Anaximander a Crete Hesperidis filia; alii a Crete Jovis et Idææ Nymphæ filio. Vide Salmas. pag. 169. b.

Apteron] Inter Apteron et mare Μουσεῖον locus fuit, in quo Sirenæ cum Musis contenderunt, quæ a Musis victæ, doloris impatientia ab humeris alis remotis, et abjectis, in mare dederunt se præcipites, unde ἀπτέρου nomen, uti refert Stephan. Unde et Ausonius in Grypho seu Idyll. XI. 21. 'Tres volucres, tres semideæ, tres semipuellæ, Ter tribus ad palmam jussæ certare Camœnis, Ore, manu, flatu, buxo, fide, voce canentes.' Eademque de re Eustath. super Iliad. A. p. 64. Paulo aliter tamen Pausan. Bœot. p. 308. *Dalec.*

Eodem tractu Ophiussa, Butoa, Rhamnus] Vetus lectio, *Ophiussa, Buto, Aranus:* lego *Aradus,* non *Aranus,* ex Stephano, qui tres celebrat Arados insulas: Phœnices unam, de qua supra: alteram in mari rubro. Tertiam prope Cretam. *Pintian.*

Tres Musagores appellatæ] Legendum, *tres Musagoræ appellatæ;* aut certe, ut vetus fere habet lectio, *tres Musagorus appellant,* ut sit *Musagorus* accusandi casus Græcus. Nam in Pomponio etiam libentius legerem, 'Et quas Musagorus numero tres uno tantum vocabulo appellant.' Hoc enim melius quam quod Hermolaus ait. *Idem.*

Ceos] In hac insula Strabo refert, vetusta consuetudine, sexagenarios potos et coronatos, spectantibus necessariis, sacro peracto, cicuta haustam, κονειαζομένους, quam a necandi celeritate quidam ἐφήμερον vocant, mortem sibi consciscere. Rhodig. XVIII. 31. Menander, καλὸν τὸ Κείων νόμιμόν ἐστι, Φανία· Ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς. Meminit et Ælianus Hist. lib. III. et Stephanus in dictione Ἰουλίς. Idem fere mos senes sexagenarios Tiberino e ponte deturbandi apud priscos Romanos olim quorundam de sententia obtinuit: unde et Depontani vocati sunt. Vide apud Fest. Sexagenar. ap. Nonium dictionem 'Casnares,' pro qua corrupte legitur 'Carnales.' De Ceo insula hæc leguntur apud Strab. l. IX. 'Ceos quaternas continet urbes, inde Tetrapolis vocitata. Duæ vero restant, Carthæa scilicet, et quam Iulidem appellant: ad quas reliquarum habitatores concurrerunt: Carthæam quidem a Pœeessa, Iulidem vero e Corisia.' Ex Iulide oriundus fuit Simonides primus auctor condendorum carminum. *Dalec.*

Tam modico interfluente euripo, ut ponte jungatur] Uterque codex, *et tam modico.* Toletanus vero *ponto* legit, non *ponte:* ut non absurde legi queat: *ita modico interfluente euripo, ut ponto jungat.* Pintian.

Geresto ad Atticam vergente et ad Hellespontum Caphareo insignis, a septentr. Cenæo] Puto erratum esse in ordine verborum, concipiendaque esse ad hunc modum, partim ex vetustis codicibus, partim ex conjectura: *Gerasto ad Atticam vergente; ad Hellespontum Caphareo; a septentrione Cenæo insignis.* Pint.

Scyros] A Scyro vate nominata fuit, qui ad Eleusinos cum Erechteo bellum gerentes ex Dodone profectus in prælio occidit, cum in Phalaro Palladis Scyradis sacellum ædificasset. Rhod. XXVIII. 23. *Dalec.*

Delos] Delos Apollinis et Dianæ natalis, quos Latona Titani filia ex Jove peperit. Manilius apud Varronem: Deli gemellos creta Titano

Deos Latona peperit casto complexu Jovis: Διῒ φιλότητι μιγεῖσα. *Scal.* Illic fuit ara cornea, quam inter septem orbis miracula recenset Martial. I. 1. 'Dissimulatque Deum cornibus ara frequens.' Vide Politian. Miscell. c. 52. et Callimach. Hymno Apoll. vs. 62. et Diog. Laërt. lib. VIII. p. 313. et ibi Hortibon. *Idem.*

Quæ diu fluctuata, ut proditur, sola motum terræ non sensit ad M. Varronis ætatem. Mutianus prodidit bis concussam] Delum immobilem mansisse, ex quo Apollo et Diana in ea nati sunt, omnibus compertum est, vulgatis etiam de ea re Maronis versibus: Quam pius arcitenens, oras et littora circum Errantem, Mycone celsa Gyaroque revinxit, Immotamque coli dedit, et contemnere ventos.' Quo in loco multa Servius. Longa item ejusce rei commentaria apud Herodotum in libro cui Titulus Erato, citato oraculi versu: 'Movebo Delum, immobilem quamquam.' Et longior apud Senecam sexto Naturalium Quæstionum. His prædictis, videntur mihi Pliniana verba sic scribenda: *Quæ diu fluctuata, ut proditur, sola terræ motum non sensit. At M. Varronis ætate Mucianus prodidit bis concussam;* stipulante etiam Toletano archetypo, in quo *At* legitur, non *Ad.* Nam si accipiamus Delum, a quo tempore immobilitate donata fertur, immunem terræmotus usque ad M. Varronis ætatem durasse, necesse habebimus crimen falsi intendere, tum Herodoto, qui allegato libro scribit, quo tempore Datis exercitum duxit adversus Græciam, Delum concussam esse, præsagium videlicet futurarum Græciæ calamitatum, (Datin vero multo ante M. Varronis tempora fuisse, nemo est qui ignoret,) tum etiam Thucydidi, qui secundo belli Peloponnesiaci Delum ait circa ejus belli tempora tremuisse. Item Callistheni philosopho, qui inter multa prodigia, quibus denunciata est duarum urbium Helices et Buræ eversio, maxime notabilia fuisse prodidit columnam immensi ignis, et Delon agitatam. *Pintian.*

Phocussa, Phæcasia] Potest quidem defendi *Phocussa,* ut denominata sit a Phocis, sicut et Phocæa Ioniæ urbs, auctore Stephano. Sed magis est, ut legatur *Phacussa* a lente, quasi lentaria, ut in fine quinti 'Erebinthos,' hoc est ciceraria. Agnoscit etiam Phacussas insulas Stephanus. *Pintian.*

Tantundem ipsa in longitudinem patens] Recentiores patere XXX. milliarium longitudine affirmant: et circuitu LXXX. *Dalec.*

Ios a Naxo XXIV. millia passuum] Omissa est hoc loco, incuria librariorum, *Scyros* insula: quæ res Hermolao causa allucinandi fuit. Scribendum igitur *Scyros, Ios, &c.* ex utroque antiquo exemplari. Alioquin infra, ubi in sinu Pagasico Plinius memorat eam, male subjecisset, *Cycinethum et Scyrum supradictam,* cum antea nulla ejus præcessisset mentio. *Pintian.*

Thera] Callimach. apud Strabonem lib. XVII. Καλλίστη τὸ πάροιθε, τὸ δ' ὕστερον οὔνομα Θήρη, Μήτηρ εὐίππου πατρίδος ἡμετέρης. *Dalec.*

Peparethum] Inde vinum Peparethium apud antiquos nobile. Athen. *Dalec.*

Lemnos] Vulcano sacra. Papinius: 'Ægæo premitur circumflua Nereo Lemnos, ubi ignifera fessus respirat ab Ætna Mulciber.' De fumantibus ejus collibus Flaccus: 'Ventum erat ad rupem, cujus pendentia nigris Saxa jugis fumant, coquiturque vaporibus aër.' Dionysius: 'Et celsa Scyros, Peparethus, sacraque Lemnos: Fertilis atque Thasos, simul Imbros: post Corybantum Mœnibus antiquis Samothracia cernitur alta.' *Idem.*

Dardaniam] Dardania Leucadia quoque vocata fuit, quod procul in-

tuentibus albicet: deinde Thracia ab incolis Thracibus, ac tandem Samothracia; quoniam post Thraces Samii iu ea habitavere. Vide Rhodig. XXI. 48. et Ortel. Onomast. seu Thes. Samos. *Idem.*

Constrato in navibus ponte] Sic quidem habet omnis scripta et excusa lectio. Sed vix possim verbis exprimere, quam a meo abhorret animo hic in Plinio loquendi modus, vulgaris adeo et plebeius. Proinde scribetur fortasse magis e dignitate et gravitate Pliniana, 'Constrato navibus ponto,' ut Juvenalis illud: 'Constratum classibus iisdem, Suppositumque rotis solidum mare credimus.' *Pintian.*

Porrigitur inde tenuis Euripus LXXXVI. M. pass. spatio ad Priapum, &c.] Lege, *Porrigitur inde tenuis Euripus CXXXVI. M. pass. ad Priapum urbem Asiæ, qua magnus Alexander, &c.* Nec enim urbem Priapum transcendit, sed mare ad illam urbem. Salmas. 184. b.

Cimmerius Bosphorus id os vocatur, M. M. D. passuum latitudine] Hermolaus, *III. M.D.* ex Polybio legendum censet. Sed habet impressa lectio suos assertores. Strabo libro septimo: 'A Myrmecio autem stadiis bis totidem vicus abest Parthenium, qua ingressus est angustissimus stadiorum XX. Cui opponitur vicus Achilleius nominatus in Asia.' Adstipulatur etiam apographon Toletanum, in quo *II. M.D.* propalam habetur, non aliter. *Pintian.*

Ab ostio ponti Apolloniam, CLXXX. VIII. M.D.] Corrigo *CLXXXVII. M.D.* ex utroque exemplari: nec aliter constaret ratio calculi infra scriptorum numerorum. Pari ratione quod sequitur paulo post. *Idem.*

Ad Panticapæum extremum in Europæ ora, CCXXII. M.D.] Corrigend. ex eisdem exemplaribus, *CCXII. M. D.* Cæterum res est æstimatione digna, cur Plinius dicat Panticapæum extremum esse in Europæ ora. Nam cum Europæ ora protendatur ad Tanais usque ostia, qui duas continentes disterminat, Asiam ab Europa, Panticapæum extremum esse in Europæ ora falso falsius est: monstrante id vel Ptolemæo libro tertio, qui post Panticapæon septentrionem versus statuit in ipsa ora, Myrmecion, Parthenium, Zenonis Cherronesum, Heraclion, Nova mœnia, Lianum, Acram, Hygrin, et postremo Cardeam prope Tanais occidentale ostium. Quapropter non *Europæ ora* puto hic legendum, sed *Euripi ore:* appellat enim Bosphori longitudinem Euripum, ut supra de Bosphoro Thraciæ hoc ipso capite, 'Porrigitur inde tenuis Euripus LXXXVI. M. pass. ad urbem Priapum.' Quod autem Panticapæum situm sit in ore ipso adituque Bosphori, præter Ptolemæum docet Plinius in sequentibus: 'Restat,' inquit, 'in ipso Bosphori introitu Panticapæum:' et Strabo in septimo: 'Tellus alia deinceps fertilitate conspicua est, usque ad Panticapæum Bosphoranorum metropolim. Ea vero in ostio Mæotidis sita est.' Et paulo post idem Strabo: 'Os ipsum Mæotis Bosphorus appellatur Cimmerius: ejus vero initium ab ampliore latitudine ad stadia LXV. ubi ex Panticapæis locis ad Phanagoriam propinquissimam Asiæ civitatem inchoavit; terminatur autem ad angustissimum Euripum.' Hæc Strabo. Appellat autem *Panticapæum* extremum Ponti oppidum: de Ponto enim et ejus mensura hic agitur. Mæotis vero non continetur Ponti nomine. *Pintian.*

Abnobæ] Mss. *Arnoba.* Abnobii montes Herciniæ pars. *Das Hessische Gebirgte.* Arnoba convenit magis loco scaturiginis, quem vocant *uff der Ear.* Fons ejus non procul abest ab *Eschingen* pago. Mox ab origine recipit rivos duos, alterum *die Prigen,* a quo vicinus tractus *Pregena* dicitur: alterum *die Bregen.* Hero-

dotus scripsit, eum ἄρξασθαι ἐκ Κελτῶν, καὶ Πυῤῥήνης πόλιος, ubi fortasse legendum Πρυγήνης χώρας. *Dulec.*

Ac per innumeras lapsus gentes Danubii nomine, immenso aquarum auctu: et unde primum Illyricum alluit, Ister appellatus, LX. amnibus receptis, &c.] Cui non subolet hæc verba a proprio et vero revulsa ordine, in insulsum ineptumque discessisse? Nam compares materiæ separantur, conjunguntur dispares, Danubii nomen cum auctu aquarum, Istri appellatio cum amnibus receptis. Legatur igitur meo periculo sic: *Ac per innumeras lapsus gentes Danubii nomine, et unde primum Illyricum alluit, Ister appellatus, immenso aquarum auctu, sexaginta amnibus receptum, &c.* Pintian.

Peuce insula] Sic vocata a Basternis Peucinorum montium accolis, qui eam occuparunt. *Dalec.*

Naracustoma] A congelatis et stupidis piscibus, quorum ibi capitur maxima copia. *Arecostoma* legendum ait Hartung. Decur. II. num. 2. *Id.*

Tertium Calostoma] Lege *Tertium Calon stoma juxta insulam.* Et paulo post, lege: *Boreon stoma, et Spilon stoma,* i. *Psilon stoma.* Et paulo post, pro *dulcemque intelligi haustum,* scribe, *dulceque intelligi haustu.* Salm. p. 186. a, b.

Et insula Conopon diabasis] Locus est corruptissimus, et tantum non conclamatus. Auguror tamen mentionem fieri Cones insulæ ad Istri ostia, de qua in tertio Lucanus: 'Et barbara Cone, Sarmaticas ubi perdit aquas.' *Pintian.*

Daci Romanis dicti] Erroneam hanc opinionem ostendere conatur Delr. super Sen. Trag. par. ult. pag. 332. et 384. Discrimen inter Dacos et Danos explicat. *Dalec.*

Sarmatæ] Straboni Getæ ad Pontum, orientem versus, circa ostium Danubii sedes habent: Daci vero ad Istri fontem in Germania usque ad ejus præcipites decursus sive cataractas. Utriusque tamen gentis sermo idem est. Vide supra II. 26. Sarmatæ in Europa, Poloni. Sarmatæ Asiatici inter Tanaim hodie *Tana*, et Coracem, hodie *Copa*, fluvios siti, hodie *Abgasti.* Idem.

Iazyges] Hungarorum vulgus adhuc hodie eos appellat *Iaz* voce decurtata. *Idem.*

Amnis Tyra] Nuester Moldaviæ, qua mare ingreditur, supra Turla. *Dalec.*

Tumulo ejus viri clara] Translato in eam herois corpore, a matre Thetide. Eadem et Phaenna dicitur, quasi φαεινὴ, et Alba, ardearum albarum multitudine: nec, ut quidam censent, alia est quam Achillis Dromos. Vide Rhod. XIV. 4. et Melam II. 1. *Idem.*

Enœcadloæ vocantur incolæ] Est vocabulum Græcum ab ἐν, id est, *in,* οἶκος *domus,* καὶ ἀλᾶν, *vagari,* quod domibus currui impositis oberrent et vagentur. *Idem.*

Sex oppida Charaseni, Assyrani] Scribe, *Characeni, Lagyrani,* a Charace et Lagyra oppidis, quæ Ptolemæus simul memorat in ora Tauricæ Chersonesi. *Pintian.*

Clauduntur ab occidente Cherroneso, ab ortu Scythis Satarchis] Utrunque exemplar: *Clauduntur ab occidente Cherroneso nec ab ortu Scythis Sataucis.* Lego: *Cluduntur ab occidente Cherronneso. Ea habitatur Scythis Satarchis.* Quo de loco plura diximus in Pomponium. *Idem.*

Panticapæum Milesiorum a Theodosia, M. XXXV.] Fœda numeri depravatio. Nam Strabone auctore in VII. Panticapæum circiter DXXX. stadia distat a Theodosia, quæ colligunt LXVI. M. CCL. pass. Toletanum apographon, *LXXXVII. D.* Pint.

A Cimmerio vero oppido trans fretum sito, II. M. D. ut diximus passuum] Miretur quis magno jure, qua ratione hic Plinius opponat Panticapæum Cimmerio, cum Panticapæum sit in introitu ipso et initio Bosphori, ut

paulo ante ex Strabone et Plinio probavimus, Cimmerium autem in parte Asiæ, in summa ostii parte, quod libro sexto, capite sexto, Plinius docet his verbis: 'Ultimoque in ostio Cimmerium, quod antea Cerberion vocabatur.' Nam Panticapæum Hermonassæ opponi debuit, secundum Plinium eodem libro et capite, et Ptolemæum libro quinto: secundum Strabonem vero libro septimo, Phanagoriæ. Deinde inter Panticapæon et Phanagoriam LXX. stadia esse prodit idem Strabo eodem libro: hoc est M. passuum VIII. DCCL. deambularique id fretum plaustris nimio rigore, usque adeo ut cœnum fiat et via, quod Plinius statim etiam affirmat: 'Hæc ibi,' inquit, 'latitudo Asiam ab Europa separat, eaque ipsa pedibus plerunque pervia, glaciato freto.' Angustissimum autem Euripum esse Strabo ait, XX. stadiorum inter Parthenium Europæ vicum, et Achilleum Asiæ etiam vicum. Quare verba hæc Plinii magna et audaci curatione indigent. Nam et permutanda sunt verba, et corrigenda. Non omnino itaque male legi ad hunc modum posset, 'Ab Hermonassa vero oppido, ut dicemus, trans fretum Cimmerium sito, IX. M. pass.' ut verba illa, 'ut dicemus,' referantur ad librum sextum, et caput item sextum, ubi de Hermonassa Asiæ oppido trans fretum sito fit mentio. *Idem.*

Bosphori Cimmerii latitudo, XII. M.D. passuum] Scribendum videtur, *Bosphori Cimmerii longitudo, XII. M.D. pass.* Sic enim lego, non *latitudo.* De qua cum statim ante dictum sit, consequens erat ut longitudinem indicaret. Sed adhuc longitudinis numerum non puto vacare errore. Nam teste Strabone undecimo, et Ptolemæo quinto, itemque Stephano, alterum Bosphori aditum, hoc est septentrionalem, vicus obtinet Achilleum nomine, alterum vero a meridie Coricondame vicus. Porro ab Achilleo (ex eodem Strabone) usque ad Satyri monumentum, stadia sunt XC. cui proximus est vicus Patreus, a quo ad Coricondamen stadia sunt CXXX. Colliguntur igitur stadia omnia ab Achilleo ad Coricondamen circiter CCXXX. quæ ad passus redacta fiunt XXVII. M. D. longitudo videlicet Bosphori Cimmerii. Ex supputatione autem Ptolemæi colliguntur stadia CCCLXXV. nam inter parellelas utriusque loci lineas intersunt partis unius magni circuli quadrantes tres. *Idem.*

Geloni] Geloni arcu præliari solebant. Statius in Achillem: 'Quo Magetæ sua gæsa citent, quo turbine cæstum Sauromates, falcemque Getæ, arcumque Gelonus Tenderet.' Had. Jun. I. 2. *Dalec.*

Riphæi montes] Moschovitæ hodie vocant *Semnoi Poyas,* id est, mundi cingulum. *Idem.*

Hyperboreos] Iungros et Vogolicos hodie vocari multi credunt. Permiis, Pecerris, Pinnagis ii contermini sunt. Annosum degunt ævum, hoc est, ex Strabonis sententia, mille annos vivunt. Antimachus Hyperboreos eosdem esse putat cum Arimaspis monoculis Herodoti. Strabo credit ex historia Scythica Homerum Cyclopas induxisse. Damastes, libro de Gentibus, ultra Scythas Isedonas esse tradit: post hos Arimaspos: ac deinde Riphæos montes, ultra quos, Hyperboreos quæ mari vicina sunt tenere, et ab eorum tractu flare Boream. Matth. a Michaw omnia hæc fabulosa esse testatur, ipse oculatus testis. *Idem.*

Ibi creduntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus] Hic locus ita distinguendus: *Ibi creduntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus, semestri luce, et una die Solis adversi, non ut imperiti dixere, ab æquinoctio verno in autumnum: semel in anno solstitio oriuntur in his Solès, brumaque semel occidunt.* Semestris lux illis

una dies est, solemque adversum habebant, ut Pomponius scribit, quem Plinius reprehendit, ab æquinoctio verno in autumnum: ut ipse Plinius mavult, ab solstitio in brumam. Vide Salmas. Plin. Exercit. p. 207.

Regio aprica, felici temperie, omni afflatu noxio carens] Lege: *Regio aprica, felici a se temperie, omni flatu noxio carens:* multæ autem regiones per se, situque ipso satis temperatæ, quæ tamen noxiis afflatibus infestantur. Hyperboreorum vero regionem tum a se felicis esse temperiæ et fertilem, tum omni noxio flatu carere. *Salmas.*

Mors non nisi satietate vitæ, epulatis delibutisque, &c.] Legend. *Mors non nisi satietate vitæ, epulatis delibutisque, serio luxu, ex quadam rupe in mare, &c. serium luxum* quare appellet, vide Salmas. p. 208. b.

Quidam eos in prima parte Asiæ littorum posuere, non in Europa, qui sunt ibi similitudine et situs, Atacorum nomine] Quæ sunt turpiter inquinata. scribe: *quia sunt ibi simili habitudine et situ gens Attacorum nomine:* quidam leg. *simili consuetudine.* Salmas.

Qui alibi quam in semestri luce constituere eos] Sic legend. tollendo *non.* Salmas.

Serere matutinis, meridie metere] Per jocum hoc dictum est; nam cum semestris eis lux sit unica dies, matutinum primos duos menses intelligimus; meridiem, extremam partem sequentium duorum; vesperam autem ultimos reliquos. *Dalec.*

CAP. XIII. *Insulæ Ponti.*

Citra Istrum Apolloniatarum una LXXX. M. a Bosphoro Thracio ex qua M. Lucullus Capitolinum Apollinem advexit] Ita loquitur quasi plures sint insulæ Apolloniatarum. Ex Apollonia Ponti urbe simulacrum illud sive colossum Apollinis Capitolini a Lucullo translatum fuisse, idem Plin. alio loco memorat. *Salm.*

Cephalonesus, Rhosphodusa] Scribendum cum duplici *n, Cephalonnesus*, ut notatum est: et *Rhodussa* lego potius quam *Rhosphodusa*, ex Stephano in dictione *Schimissa.* Est etiam eodem nomine insula prope Caunum urbem Cariæ Plinio, ut postea constabit, et item urbs Argivæ regionis Stephano. *Pintian.*

Septentrionalis oceanus, Amalchium eum Hecatæus appellat] Vacillat hæc sententia ob inversum, ni fallor, verborum ordinem. Puto sic scribendum: *Septentrionalis oceanus a Paropamiso amne, qua Scythiam alluit. Amalchium eum Hecatæus appellat, quod nomen ejus gentis lingua, &c.* Pintian.

Mortuum mare] Apud Senecam Epistola LXVIII. Demetrius Stoicus vitam securam, et sine ullis fortunæ incursionibus festive et eleganter mare mortuum vocat. *Dalec.*

Cronium] Cronii maris meminit Eustathius: 'Post Scythas,' inquit, 'qui mari Cronio vicini Caspium accolunt, Unni sunt, quos Sinocatus historiographus Turcos a Persis vocari tradit, ad orientem vernum spectantes.' Cronium dictum putat Rhodig. XII. 6. a frigoris immanitate, cui præest Κρόνος, id est, *Saturnus.* Ego vero a Cronlandia, provinciarum ultima in eo tractu, voce illis nationibus usitata, sed a Græcis depravata. Cronium mare dictum etiam Hadriaticum, vel a Saturno, qui in Italia regnavit, vel a Chrono insula, Apollonius Argon. IV. ostendit. Lycophronis interpres Ionium sinum et Cronium vocatum fuisse, id est, Saturnium, tradit. *Idem.*

Fanesiorum aliæ] Fanesios et Sarmalos Pomponius vocat: Strabo ἐνωτοκοίτους, quod dormituri auribus, ut lecto, incubent. 'Panotii' (inquit Isidorus) 'apud Scythas esse feruntur, tam diffusa aurium magnitudine, ut eorum totum corpus contegant.' Panotii dicti sunt a πᾶν καὶ οὖς. Turn. Advers. VI. 19. Vide de his Rhod. III. 29. Horum etiam mentio fit

postea VII. 2. *Idem.*

Ingævonum] Lege, *Inguæones.* Vide Salmas. p. 229. b. *Ab gente Ingævonum, quæ est prima inde Germaniæ, Sevo mons*] Et hic rursus idem erratum esse puto, præposteri verborum situs. Scribendum arbitror: *Ab gente Ingævonum, quæ est prima Germaniæ. Inde Sevo mons.* De Ingævonibus, capite sequente. *Pintian. Ingævonum*] Beatus Rhenanus hanc vocem interpretatur dicens, *Wic,* aut *Vig,* Saxonum lingua, et eorum qui mare accolunt, sonare maris aut fluvii sinum: *Wonen* seu *Wohnen* vero (ut et Germanica communi lingua) habitare. Unde *Wigwoner,* seu, ut Belgæ enunciant, *Wigwoners,* Wigævones maris accolæ, quos Ingævones Latini vocaverunt. Hanc opinionem quoque Beuther. in sua commentat. super Tacit. de Mor. German. transtulit. Sed erroneam esse judicat doctiss. Hadr. Jun. Hist. Bat. p. 337. dietosque fuisse Istævones ab Germanico *Ost* seu *Estwoners,* hoc est, ad ortum incolentes. Sed et de seq. cap. mendo quodam, quod nos sustulimus, commonuit. *Dalec.*

Item Glessaria, a succino militiæ appellata, a Barbaris Austrania] Legend. *item Glesaria a succino militi appellata, barbaris Austravia.* Genus loquendi Plinianum, *militi appellata,* id est, appellata a milite. *Salm.* p. 234. a.

CAP. XIV. *Germania.*

Rhetiæ] Rhenanus dicit hæc non esse a superioribus distrahenda: siquidem cum iis necessario cohæreant usque ad hæc verba: Germanorum genera quinque. Atque his verbis incipit c. 14. *Dalec.*

Vindili] Sive Vandali, a vocabulo Germanico *Wandeln,* quod peregrinari. Inde Vandali advenæ, peregrini homines. Eorum sedes in Polonia ad caput Vistulæ. Megalburgenses, Pomerani, Pruteni, Marchia, Saxoniæ pars. *Idem.*

Ingævones] Indigenæ, aborigenes. autochthones, *Innwohners.* Hodie Frisii, Dani, Holsati, Ditmarsi, Westvali, Saxoniæ pars maxima. Vide cap. præced. *Idem.*

Istævones] Qui ad Istrum habitant. *Westwoners,* occidentales. Ii sunt Sicambri, Batavi, Mattiaci, Tencteri, Bructeri, Usipetes, Chamani, Angrivatii, Tubantes, Bosactori, Vangiones, Nemetes, Ubii pars Saxoniæ, Franci, Suevi, Danubii et Rheni accolæ. *Idem.*

Hermiones] Bellatores. Horum sedes incolunt Turingi, Misnenses, Boiemi, Lusatii, Silesii, Moravi, pars Polonorum. Hermiones, olim Hertwoners, ab *hert* seu *Erdt,* terra, propinqui Danubio. Had. Jun. supra a nobis adducto in loco dictos putat *ther-mitd-woners,* hoc est, in medio incolentes, seu *Hertdmitwoners,* hoc est, telluris meditullium insidentes. *Idem.*

Chatti] Ad hos addendi sunt, ex sententia Melancht. Narisci, Marcomanni, Ligii, Arii, Elisii, Quadi. *Idem.*

Basternæ] Bastarnarum et Jazygum nomine comprehenduntur Walachi, Lituani, Ruteni, Westarnæ occidentales aratores, coloni, agricolæ. Peucini ii dicti sunt quia Peucen insulam ad ostia Danubii positam occupassent. Melanch. IV. Chronicorum. *Idem.*

Guttalus] Guttalus Ptolemæo Viadrus, Odera, *die Oder.* Visurgis, *Weser.* Alluit is civitatem Saxoniæ Hamelen. Labitur in *Aller* fluvium, ad oppidum *Verden,* supra *Bremen.* Dalec. Quod Dalec. Guttalum ait Viadrum dici, erroneum asserit Ortel. Viadumque, seu Οὐίαδον dici. *Dalec.*

CAP. XV. *Insulæ in Gallico Oceano.*

Cauchorum] Cauchi, aliis *Cadsant:* aliis *Walcheren,* prope Meydelburgum. Melancht. Cauchos minores esse tradit ad Bremam et Wisurgim: majores, ad Luneburgum et veterem Marchiam. *Idem.*

Marsatiorum] Seelandos vocant, quasi maritimos homines. Sturii, *Staveren.* aliis *Snithewt.* Frisiabones, *Fredeborch land.* Idem.

Modicum nomini suo custodiens alveum] Mallem scriberes, *nominis sui.* Sciendum tamen in Apographo Toletano omnia supra scripta verba minime legi. *Pintian.*

Cap. xvi. *Britannia et Hibernia.*

Britannia] A *Brith,* vetusta gentis lingua, quicquid depictum coloratumque est significante, et *tania* regio. Ita ut sit Brithtania Βριτανία, seu ut Græci perperam Βρετανία, Brithonum, hoc est, pictorum, regio. Notus autem eruditis ex Cæs. Mela, auctore nostro, aliisque scriptoribus mos veteribus hujus vicinarumque insularum cultoribus receptus corpora glasto depingendi, ut multis inculcetur non est necesse; videatur tamen Camden. Britan. p. 7. Tribuni cohortis iii. Britonum mentio fit sub Duce Rhætiæ in Notic. Imp. uti Pancirol. restituit. *Dalec.*

A Silurum gente] Silurorum oppidum Ptolemæo, Bulæum: nunc *Wirksam.* Fuit et Siluriæ pars Caricta, nunc Gallonidiæ pars. Boet. idem Coil et Gunigamam Siluriæ partes fuisse tradit. *Dalec.*

Dumnam] Quibusdam Dumna, Dumo, Nerigon, Nordera, Islandiæ vicinæ insulæ. Est autem Nordera maxima ex aliquot insulis, quas Patras vocant, proxime Islandiam sitas. *Dalec.*

Cap. xvii. *Gallia.*

Gallia omnis Comata] Gallia omnis Italis vel Cisalpina est, quam togatam ideo vocarunt, quod, ut scribit Dion lib. xlvi. placidior esset, ac Romano vestitu uteretur, vel Transalpina; ac rursum Cisalpina vel Cispadana est, vel Transpadana: incipit hæc ab Ancone, terminatur Alpibus. Ad mare superum finis Rubico, ad inferum Arnus. Transalpina circumscribitur Oceano, Rheno, Alpibus, mari mediterraneo, montibus Pyrenæis. Dividitur hæc in Comatam, sic appellatam, quod incolæ studiosius comam alerent et summitterent; ac in Brachatam sive Narbonensem, a brachis nuncupatam, nempe tunica, quæ sago imponebatur, et qua in curia deposita latum clavum Gallos sumpsisse, Suetonius in Caio Cæsare tradit, nimirum senatoriam tunicam. Provincia Romana privatim quoque dicta hæc est, quod prius a Romanis superata, et in provinciam redacta, leges Romanas moresque accepisset. Comata sive capillata in Celticam, quam et Lugdunensem nominarunt, dividitur, n Belgicam, et Aremoricam seu Aquitaniam. De Comata Catullus: 'Quis hoc potest videre, quis potest pati? Mamurram habere quod Comata Gallia Habebat omnis, ultima et Britannia?' Pomp. Melæ Carni et Veneti Galliam togatam incolunt. Vide Comment. Cæsar. initio lib. i. de Bello Gal. ubi eandem Galliæ divisionem cum nostro auctore tradit. *Dalec.* Imo vero confundit hic Plin. quæ erant discernenda. Julius namque in tres partes divisit Galliam: Comatam, Celticam, Belgium et Aquitaniam: at vero Augustus in iv. adjecta prioribus Lugdunensi, finibusque nonnihil mutatis: quam divisionem secutus est Strabo et Æthic. p. 42. utramque viva delineatione expressit in suo theatro elegantiss. ævi nostri Geographus Abraham. Ortell. Videatur et Carol. Sigon. de Ant. Jur. It. i. 24. et de Ant. Jur. Prov. i. 6. et Onuph. Panvin. Imp. Rom. pag. 791. De posterioribus autem divisionibus Onuph. d. lib. p. 885. &c. Pancirol. super Notic. ii. 3. et 68. et 90.

Quibus Narbonensem Galliam excludit] Excludit, tanquam jam antea in provinciæ formam redactam, quam reliquam vicissent aut subegissent Romani, ac ideo sejunctam. *Dalec.*

Toxandri] In Eburonibus Tasandrum civitas nunc etiam celebris est, quam vulgus appellat *Sainct Truden*, quam Toxandrorum caput fuisse volunt. De Toxandria Marcellinus lib. XII. 'Quibus paratis, petit primos omnium Francos, eos videlicet, quos consuetudo Salios appellavit, ausos olim in Romano solo apud Toxandriam locum habitacula sibi prælicenter figere.' *Dalec.*

Gessoriacus] Scaliger, in Ausonium, pagis olim habitatam fuisse totam Galliam putat, ut Vellaunio, Gebalo, &c. fuisseque illas totas præposituras provinciarum, et amplos tractus, etiam oppidis frequentes, ut nunc apud Helvetios, qua ratione Galli etiam nunc vocant *pays*. Itaque Gessoriacum pagum fuisse tractum, qui porrigitur a Northmannis Belgis usque ad Borioniam, in quo oppidum Gisors vetustam adhuc appellationem servat. *Idem.*

Hassi] Hem, oppidum et arx S. Quintino vicina: aliis *Henaut*. Vide Turn. Advers. VIII. 21. *Idem.*

Rinuci] Melanchthon lib. IV. Chronicōn legit *Runici*, Belgis *Das Runckerland*, et apud Tacitum male scribi *Sunici* putat. Siti sunt inter Batavos et Phrisios. Rinuci aliis dicti *Roermonde*, aliis *Ravenstein*. Idem.

Equestris] Alii dicunt esse Lausannensem, alii vero Neocommensem. *Idem.*

Rauriaca] Hanc Cæsar in Commentariis suis vocat Sequaniam, ut est Basilea, Porrentraucum, Mompelgardum, &c. *Idem.*

CAP. XVIII. *Lugdunensis Gallia.*

Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum a fine Osismiorum circuitu DCXXV. &c.] Lege: *Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum a fine Osismiorum circuitu DCXX. M. pass. cervice in lat. &c. Cervicem* vocat Isthmon, quæ insula, seu caput, continenti seu corpori adhæret. *Gelen. Sed peninsulam, &c.*] Peninsula ea continet civitates indigenarum dictas *Brest, le Conquet, Sainct Mahe, le Four, Sainct Paul.* Dalec.

Secusiani] Secusiani *Forests*. In ea regione est arx dominorum de Cuzieu, quæ vetustatem nominis et originis testatur. Forum Setusianorum *Fours*. In ejus oppidulo legitur inscript. DEO. SYLEIANO. FABRI. TIGNVARII. QVI. FOR. SEC. CONSISTVNT D. S. P. R. (id est, de sua pecunia restituerunt.) Alii sunt Sebusiani, Buzei, et Bressæ. Forum Sebusianorum *Bourg en bresse*. Sebusianorum caput, *Beley*. Dalec.

Colonia Lugdunum] Officina monetaria Romanorum Imperatorum celebre et clarum. Alex. ab Alexand. IV. 24. Sed et olim hac eadem in urbe ad communem aram Cæsaris sexaginta quotannis populi, ingenti coacta manu, conveniebant, et, peracto sacro, de maximis rebus publico concilio decernebant. Idem V. 2. In aversa parte antiqui denarii cusi a quodam ex Antoniorum stirpe Leo signatus est, ejus coloniæ insigne, cum his literis infra supraque scriptis, LVGVDVNI, et hisce ad latera, A. XL. quæ annos significant deductæ coloniæ post ædificatam civitatem. Dion. lib. XLVI. scribit Λουγουδοῦνον postea Λουγδοῦνον vocatam fuisse. De quibus omnibus Fulv. Ursin. Fam. Rom. pag. 23. At omnes antiquitus inscripti lapides, qui inventi sunt et quotidie inveniuntur, habent LVGVDVNVM. III. GALL. PROVINCIA. *Dal.* Non omnes habere disces ex d. Fulv. lib. pag. 168. et inscript. ant. Lipsii et Goltzii Thesaur. Ant.

CAP. XIX. *Aquitania.*

Santones liberi cognomine Ubisci] Lego, *Santones, Bituriges cognomine Vibisci*, seu *Vivisci*, seu *Bibisci*: tot enim modis olim scripserunt. Porro sic Burdegalenses vocati sunt ad aliorum differentiam. Burdegalæ nunc extat inscriptio hæc: AVGVSTO. SA-

CRVM. ET. GENIO. CIVITATIS. BIT. VIV. *Dalec.* Cum nullis in exemplaribus τὸ *liberi* omissum notetur, utique retinendum, ac si omnino cum Dalechampio quippiam mutandum fuerit, hoc modo legendum censuerim : *Santones liberi, Beturi,* (seu Bituriges) *cognomine, &c.* Notare namque solere auctorem, quinam liberi fuerint, ex superioribus notum est. Cæterum de mutua functione lit. *b* et *v* possemus innumera loca exemplaque adducere, sed sufficiant quæ apud elegantissimum Merulam extant super Ennium pagina 60. et 187.

Tarneque] Tarnis *le Tar.* Celebres in ea provincia fluvii, Tarnis, Duranius, *la Dordonne,* Olda, *Loda,* Aturrus, vel Atyr, Tarbellam præterfluens, *l'Ador ;* Lucanus: 'et ripas Atyri, quem littore curvo Molliter admissum claudit Tarbellicus Ancon.' *Dalec.*

CAP. XX. *Citerior Hispania.*

Citerior Hispania] De Hisp. Sigon. de Ant. Jur. Prov. I. 5. Onuphr. Imp. Rom. p. 768. et 884. et 891. Pancirol. II. 3. *Dalec.*

Verum etiam semetipsa, ut diximus, immensum quantum] Dispiciat hic curiosus lector, an scribi debeat non *quantum,* (ut omnia præferunt exemplaria,) sed *cuneata,* ut libro tertio capite tertio, *E radicibus Pyrenæi, ubi cuneatur angustiis inter duo maria.* Pint.

Ipsa Pyrenæi juga ab exortu æquinoctiali fusa in occasum brumalem, breviores latere septentrionali quam meridiano Hispanias faciunt] Lectio ridicula, secum pugnans, falsissima, contra Strabonem, Ptolemæum, Pomponium, Plinium : ex qua etiam multa consequerentur absurda : denique contra vulgatum experimentum, cotidianamque et oculatam fidem. Ante omnia illud mihi dari peto, si Pyrenæi juga ab oriente æquinoctiali in occasum brumalem porrigantur, ut hic verborum ostendit contextus, orientalem Pyrenæorum extremitatem magis ad septentrionem accessuram quam occiduam. Nam exortus æquinoctialis magis in septentrionem inclinat, quam occasus brumalis. Hoc concesso, quod nemo diffiteri potest, sequeretur, Œasonem promontorium in septentrionali Pyrenæorum extremitate situm, cum illa sit etiam ex hypothesi orientalis, majorem habiturum longitudinem, quam templum Veneris situm in extremitate occidua : magis enim distabit ab occidente et meridiano per insulas Fortunatas. Quod est manifeste adversus Ptolemæum, tradentem libro secundo, Œasonis longitudinem esse partium XV. templi autem Veneris XX. et amplius. Cujus veridicum documentum incolis ejus tractus, assiduis itineribus, crebrisque navigationibus ultro citroque commeantibus, exploratissimum est. Strabo præterea, libro tertio, Pyrenæos ab Austro in Boream protendi tradit, hoc est, a meridie in septentrionem, non ab ortu in occasum. Pomponius quoque, libro secundo, Pirenæos a templo Veneris et Cervaria fine Gallicæ oræ, qua interno mari alluitur, ad oceanum Britannicum porrigi scribit. Ad hæc si templum Veneris minoris esset longitudinis quam Œaso, quis non videt, quum templum ipsum finis sit Galliæ et initium Hispaniæ, meridianum Hispaniæ latus brevius futurum quam septentrionale ? quod est contra Plinium, qui statim subjungit, 'Breviores latere septentrionali quam meridiano Hispanias faciunt.' Sed ne in re comperta amplius tundam, opinor oscitantem somniculosumque librarium, verborum ordine mutato, vitiatisque syllabis scripsisse, *Ab exortu æquinoctiali in occasum brumalem ;* cum e contrario scribendum esset, *Ab exortu brumali in occasum æquinoctialem.* Quam lectionem, si forte Pliniana non est, ad veram saltem propius accedere, rationique et experimento ma-

gis consentaneam, nemo puto inficiabitur. *Pint.*

Portus eorum Vesci, Veca] Scribe conjunctim, *Vescivesca*, tum ex antiquis codicibus, tum etiam quod celebretur in Hispania *Virvesca* Ptolemæo secundo, aut *Vitrovesca* Plinio tertio. *Idem.*

Promontorium Celticum. Amnes Florius] Barathrum hic occurrit ingens, et librariorum altissimus somnus, vel lethargus potius, illo Epimenidis multo monstrosior. Nam quæ hic subjicienda erant, in proximum et tertium ab hoc caput rejecerunt, permistis omnibus et confusis in unum veluti cyceona. Sequatur igitur diligens lector tractatus seriem, contextumque verborum sequent. *Promontorium Celticum, quod alii Artabrum appellavere, terras, maria, cœlum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, et a circuitu ejus incipit frons: Septentrio hinc Oceanusque Gallicus, Occasus illinc et oceanus Atlanticus. Promontorii excursum LX. M. prodidere: alii XC. Ad Pyrenæum inde non pauci XII. L. et ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit manifesto errore. Arotrebas enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere, literis permutatis. Amnes Florius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, superque Tamarici, quorum in peninsula tres aræ Sestianæ Augusto dicatæ, Cepori, oppidum Noëla, Celtici cognomine Præsamarci, Cileni. Ex Insulis nominandæ, Corticata, et Aunios. A Cilenis conventus Bracarum, Heleni, Gravii, Castellum Tyde, Græcorum sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidum Abobrica. Minius amnis IV. M. pass. ore spaciosus, Leuni, Seurbi, Bracarum oppidum Augusta: quos supra Gallæcia, flumen Limia. Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelendonibus et juxta Numantiam, lapsus deinde per Arevacos, Vaccæos, disterminatis ab Asturia Vectonibus, a Lusitania Gallæcis, ibi quoque Turdulos a Bracaris arcens. Erratum et in amnibus inclytis. Ab Minio quem supra diximus CC. M. passuum, ut auctor est Varro, abest Æminius, quem alibi quidam intelligunt, et Limeam vocant, Oblivionis antiquis dictus. Omnisque dicta regio a Pyrenæ metallis referta auri, argenti, ferri, plumbi, nigri albique. A Durio Lusitania incipit. Turduli veteres, Pesuri, flumen Vacca. Oppidum Vacca, Oppidum Talabrica. Oppidum et flumen Minium. Oppida Conibrica, Collippo, Eburo, Britius. Excurrit deinde in aliud vasto cornu promontorium, quod alii magnum appellavere, multi Olisipponense ab oppido. Ab Durio Tagus CC. M. passuum interveniente Munda,* et reliqua usque ad finem capitis XXII. Et hic quidem ordo est, conceptusque verborum Plinii, ut res ipsa situsque locorum veluti intento digito monstrare videtur. Nunc quædam ex antedictis, quæ censura indigent, repetemus. *Pint.* *Amnes Florius, &c.*] Multa ex hoc loco in proximum et tertium caput perperam videntur trajecta, ex rerum serie, locorumque ipsorum situ municipiis suis restituenda. *Dalec.*

CAP. XXI. *Lusitania.*

Illo finitur Hispania latus, &c.] Lege, *Illo finitur Hispaniæ latus et a circuitu ejus incipit frons.* Sequitur deinde aliud caput cum hoc titulo, *Insulæ in Oceano:* caput ita incipit, *Septentrio hinc, &c.* quæ ita disjecta sunt ac dissipata, ut integri corporis umbra vix appareat. sic ergo reconcinnanda sunt: *Illo finitur Hispaniæ latus, et circuitu ejus hinc incipit frons Septentrionis, Oceanusque Gallicus: occasus illinc et Oceanus Atlanticus.* Titulus autem supra scriptus: *Insulæ in Oceano Atlantico:* ita enim integre legi debet: reponendus est infra ante illa verba: *Ex adverso Celtiberiæ complures sunt insulæ:* inde novum caput auspicandum est. Vide Salmas. pag. 275. b.

CAP. XXII. *Insulæ in Oceano.*

Septentrio hinc oceanusque Gallicus]

Gallicus oceanus, ut superius ostensum est, inter Sequanam Galliæ fluvium, et Pyrenæum statuitur. Quapropter non *Gallicus* scribendum contenderim. De quo inter alios Martialis poëta lib. x. ad Maternum Jurisconsultum: 'Municipi, Materne, tuo, veterique sodali, Calaicum mandas si quid ad Oceanum.' *Pintian.*

Ex adverso Celtiberiæ complures sunt insulæ Cassiterides dictæ, &c.] Cassiterides insulæ in oceano occiduo statuuntur a Ptolemæo secundo, et Strabone tertio, et reliquis geographis. Non intelligo igitur quo pacto esse possint ex adverso Celtiberiæ, quæ in continenti sit introrsus, longe ab ora, in mediterraneo Hispaniæ. Proinde re diligenter animadversa, venio in eam conjecturam, ut putem, non *Celtiberiæ* legendum hic, sed *Celticorum Neriarum.* Etenim sciolus quispiam, quantum assequi possum, nesciens quinam essent *Celtici Neriæ*, oblitusque supra a Plinio indicatos capite xx. pro *Celticorum Neriarum*, *Celtiberiæ*, quod ad manum habebat, substituit: et præcipue, si per compendium, ut fieri consuevit, *Celti, Neri,* scriptum invenit. Sunt autem *Cassiterides* Ptolemæo, e regione extimi Hispaniæ promontorii, a quo initium sumunt duo ejus latera, septentrionale et occiduum. Promontorium Ptolemæus Nerium appellat, item Strabo tertio. Plinius tum Celticum, tum Artabrum, Pomponius Celticum: qui etiam Cassiteridas insulas in Celticis locat. *Pintian.*

Abest a continente proxima parte minus passus DCC.] Legend. *abest a continente proxima parte minus pedes septingentos.* Ibid. paulo post: *Erythea dicta est, quoniam Tyrii aborigenes earum orti ab Erythræo mari ferebantur.* Tyrii auctores ac conditores tam Gadium quam Erytheæ. ideo *Erytheam* nominatam dicit, quod earum insularum aborigines ab Erythræo mari orti. Vocem *aborigines* heic usurpavit pro conditoribus et originis auctoribus, πρωτόγονοι sunt vel γενάρχαι. *Salmas.* pag. 284. Et ibidem paulo ante lege, *oppidum civium Romanorum, appellatum Augustam sive Juliam Gaditanam.* Quod Julius Cæsar et Augustus coloniam eam diversis temporibus deduxissent, ab aliis Julia Gaditana, ab aliis Augusta Gaditana vocabatur. *Idem ibidem.*

Majorem Timæus Cotinusam apud eos vocatam ait] Prior lectio, *a puteis vocatam ait.* Hermolaus *apud eos* correxit, emendatione, ut mihi videtur, parum apta. Concinniorem lectionem putarem, si *ab oleis* pro *a puteis* scriberetur, dictamque esse Cotinusam accipiamus a cotinis, hoc est oleastris, ut ex Eustathio Dionysii Byzantii interprete Hermolaus ipse ostendit. Et ut colligi posse video ex eodem Dionysio et Ruffo Festo, crediderim antiquo nomine Cotinusam in universum dictam, deinde a Tyriis Tartesson, postea a Pœnis Gadir appellatam. Quare etsi videri possim audacter facere, pro illa dictione quæ sequitur, *nostri*, legerem libenter *mox Tyrii,* seu *post Tyrii.* Nam Hermolai castigatio *Tarteron* non *Tartesson* legentis, jam pridem confutata est a Baptista Egnatio, viro in omni disciplinarum genere eminentissimo, et nunc in his studiis primi nominis. *Pintian.*

Pœni Gadir, &c.] Leg. *Pœni Gadir ita Punica lingua sepe significante:* et fortasse *hoc sepe* veteres dixerint, ut *hoc præsepe,* quod inde compositum est. *Salmas.* pag. 284. b.

Ab Erythræo mari ferebantur] Vide Strabonem lib. xvi. Dionysium in Periplo. *Dalec.*

Cap. xxiii. *Universæ Europæ mensura.*

Polybius latitudinem Europæ ab Italia ad oceanum scribit XI. M. L. esse] Scribendum videtur non *XI.* sed *XX.* Quia si ab Alpibus ad portum Morinorum sunt xiii. centum xviii. m.

siculi ex auctoritate Polybii liquebit statim, quo pacto potuit Polybius latitudinem Europæ ab Italia ad oceanum facere XI. L. quasi Italia nihil adjiceret latitudini Europæ, vel detraheret potius? *Pint.*

Est autem ipsius Italiæ ut diximus, XII. M. ad Alpes] Vetus lectio partim *XI.* partim *XII.* sed vitiose. scribendum enim *X.* ex Plinio supra III. 5. item Marciano ac Solino. *Idem.*

Ab iisdem dirigitur Alpibus XII. M. XLIII.] Scribendum reor, *XVI. M. XVIII.* nam si ad Polybii mensuram, quæ erat, ut dictum est, XIII. M. XVIII. ab Alpibus ad portum Morinorum, addantur CCC. qui certiorem effecerunt mensuram, conflabitur prædicta summa. *Idem.*

LIBER V.

PRÆF. *Africæ descriptio.*
CAP. I. *Mauritania.*

Ad C. Cæsarem] Cognomento Caligulam, qui Ptolemæo Rege consobrino suo interempto Mauritaniam in provinciæ formam redegit, bipertitoque divisit; quam hic auctor merito taxat sævitiam. Ea de re autem adeatur Onuph. Panvin. Imp. Rom. pag. 820. De administratione vero sub posterioribus Impp. pag. 890. et 894. et Pancirol. super Not. Imp. Rom. II. 65. et 78. *Dalec.*

Cum coloniam faceret, appellatum Julia Traducta] Obscure hæc Plinius, et fortassean false; nec enim *Traducta* in Mauritania fuit, sed in Hispania Bætica. Vide Salmas. pag. 288. b.

Ibi regia Antæi, certamenque cum Hercule, &c.] Vide Salmas. Plinium falsi convincentem, pag. 373. a.

Affunditur autem huic æstuarium e mari flexuoso meatu, &c.] Legend. *Affunditur æstuarium e mari flexuoso meatu, in quo draconis custodis instar fuisse, &c.* in eo æstuario flexuosis meatibus recurrente draconis custodis instar fuisse interpretabantur. *Salmas.* p. 292. a.

Ad flumen Anatin CCCCLXXXV. M. pass. Ab eo Lixum, &c.] *Ad flumen Anatin CCCCLXXXV. M. pass. Ab eo Lixum CCV. A Gaditano freto CXII. M. abesse.* Ita legimus expuncto *Agrippæ* nomine, quod perperam infultum est. *Salmas.* p. 304. a.

Hippopotamis] Vide de hoc animali quod auctor tradit VIII. 25. *Dalec.*

Theon ochema] Θεῶν ὄχημα. *Deorum vehiculum, currus.* Idem.

Quinque sunt, ut diximus, Romanæ coloniæ in ea provinciæ] Hæc verba ex alio domicilio in hunc locum importunissime translata sunt. Propriam enim sedem habent in initio capitis sequentis, ut liquebit. *Pintian.*

Et equidem minus miror incomperta quædam esse equestris ordinis, &c.] Legend. *Et quidem minus miror incomperta quædam esse equestris ordinis viris, jam vero et senatum inde intrantibus, quam luxuriæ cujus efficacissima vis sentitur atque maxima, cum ebori citroque silvæ exquirantur, &c.* Minus mirari se dicit incomperta quædam esse equestris ordinis viris, jam et ex eo ordine senatum intrantibus, id est, senatoribus, quam luxuriæ aliquid esse incompertum, cujus potentissima vis et maxima in exquirendis silvis ebori et citro, littoribus murici et purpura: multo magis mirandum esse aliquid inexploratum reliquisse luxuriam illam, cujus tanta vis est in

scrutandis et indagandis quæ ad rem suam faciunt. *Salmas.* p. 295. b.

Et ultra ad fluvium qui Niger vocatur] *Niger* Plinio dicitur, qui Ptolemæo Νίγειρ, aliis Græcis Νίγρις, quibusdam Νίγρης, a quo Νίγρητες, qui aliis Νιγρῖται. Plin. v. 4. 'tota Getulia ad flumen Nigrum ;' ita libri, non *Nigrin.* Salmas. pag. 304. b.

CAP. II. *Tingitania provincia.*

Tingitania provincia] Vulgo et apud Ptol. *Tingitana.* Sed Plinio consentiunt ea quæ in suo Antiq. Thes. enotavit Goltz. pag. 146. et Just. Lips. Ant. Inscript. p. 161. num. 7. et Not. Rom. de Comite Tingitaniæ, et Onuph. Panvin. Imp. Rom. p. 894. provincia Tingitania præsid. sub Vicario. Eam prius Sitifensem dictam fuisse, ait Pancirol. super Notic. II. 65. Vide et Onuph. d. lib. pag. 890. *Dalec.*

Tingitaniæ provinciæ longitudo, &c.] Post hæc verba, quantum conjicio, subseqni debent illa quæ paulo ante notavi posita esse in alieno loco : *Quinque sunt, ut diximus, Romanæ coloniæ in ea provincia.* Patet hoc a simili ordine ac modo dicendi, quem observat alias Plinius, ut infra capite IV. peracta Africa proprie dicta, quæ procedit a fluvio Ampsaga usque ad Cyrenaicam, subdit : 'Ad hunc finem Africa a fluvio Ampsaga populos XXVI. habet, qui Romano parent imperio. In his colonias habet VI.' *Pintian.*

Montosa, fert elephantos. In Abila quoque monte, &c.] Lege : *montuosa, fert elephantos, in Abila quoque ex quo Septem fratres a simili altitudine appellati freto imminent.* Si qua ab Oriente montuosa est, fert elephantos : in illis nempe montibus qui ad Orientem sunt. Addit, *In Abila quoque, &c.* id est, in Abila quoque et septem fratribus junctis Abilæ montuosam esse. Vide Salmas. pag. 305. a. *Fert elephantos. In Abila quoque monte, &c.*] Lege : *Fert elephantos in Abila quoque monte, et quos septem fratres a simili altitudine appellant : freto imminent hi juncti Abilæ.* lectionem hanc oppugnat Salm. Vide Is. Voss. in Melam, p. 20.

Rusardir oppidum et portus] Lege : *Rhysadir oppidum et portus, Malvæ fluvius navigabilis, Siga oppidum ex adverso Malacæ, &c.* Vide reliqua apud Isac. Vossium in Melam, p. 21.

Siga oppidum ex adverso Malachæ in Hispania sitæ, Syphacis regia, alterius jam Mauritaniæ. Namque diu regum nomina obtinuere, ut Bogudiana appellaretur extima, itemque Bocchi quæ nunc Cæsariensis. Ab ea Portus magnus a spatio appellatus, civium Romanorum oppidum. Amnis Mulucha Bocchi Massæsylorumque finis] Si oppidum Siga pertinet ad alteram Mauritaniam, hoc est, Cæsariensem, quæ diu Bocchi dicta est, quod hic tradit Plinius, et Mulucha fluvius, ut mox sequitur, Bocchi est Massæsylorumque finis, quod Strabo etiam ultimo geographiæ ostendit, hoc est, terminus inter duas Mauritanias, quo pacto in ordine et serie locorum hujus oræ, quæ orientem versus procedit, potest Siga oppidum esse ante Mulucha fluvium, seu, ut Strabo appellat, Molocath? Item cum sit officium hujus conjunctionis *namque*, causam reddere ante dictorum, qua ratione constare potest sensus illorum verborum, *Namque diu regum nomina obtinuere, ut Bogudiana appellaretur*, et reliqua, cum nulla præierit mentio Bogudis Bocchive regum ? Hæ duæ rationes, prætereaque Strabonis et Ptolemæi auctoritas, a quibus ordo Plinianus in hoc oppidorum amniumque situ desciscit, trahunt me in eam sententiam, ut mutato verborum situ legendum putem ad hunc modum : *Rusadir oppidum et portus. Amnis Mulucha, Bocchi, Massæsylorumque finis. Namque diu regum nomina obtinuere, ut Bogudiana appellaretur extima, itemque Bocchi quæ nunc Cæsariensis. Mal-*

va fluvius navigabilis. Siga oppidum ex adverso Malacæ in Hispania sitæ, Syphacis regia, alterius jam Mauritaniæ. Ab ea Portus magnus a spatio appellatus, civium Romanorum oppidum. Quiza Xenitana, &c. Nam Ptolemæus post Magnum portum Quizam statim locat, quamvis in Ptolemæi Græcis codicibus *Buyza* pro *Quiza* perperam scriptum sit. Nec ignoro Melam Pomponium libro primo post Sigam Mulucham fluvium statuere. Sed is auctor, ut digniora prius memoret, solet interdum locorum ordine abuti. Illud non præterierim, ante verba illa, *amnis Mulucha*, præfigi debere lemma, *Cæsariensis provincia.* Pintian.

Amnis Mulucha] Muluchæ meminit Sallust. in Jugurth. fol. 67. *Dalec.*

CAP. III. *Numidia.*

Numidæ vero Nomades] Sallust. in Jugurth. de Medis, Persis, Armenis, Getulisque Africæ populis : 'Et quia sæpe tentantes agros, alia atque alia loca petiverant, semetipsi Numidas appellavere. Cæterum adhuc ædificia Numidarum agrestium, quæ mapalia illi vocant, oblonga incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ sunt.' Vide Festum in voce Numidas. Solin. 'Hæc gens plaustris invecta pabula passim sequitur.' *Dalec.*

Domus plaustris circumferentes] Hoc Scythis tribuit Strabo, ἁμαξοικοὺς ideo eos vocans. Horatius III. Od. 24. 'Campestres melius Scythæ, Quorum plaustra vagas rite trahunt domos.' *Idem.*

Trabracha] Juvenalis : 'Quales umbriferos ubi pandit Tabracha saltus.' *Dalec.*

CAP. IV. *Africa.*

Duos efficiunt sinus: Hipponensem, proximum ab oppido quod Hipponem dirutum vocant, Diarrhython a Græcis dictum propter aquarum irrigua, cui finitimum Theudalis] Videntur nonnulla hoc loco verba deesse, et rursus in sequentibus alia superfluere. Quapropter si fiat permutatio, et revocetur huc, quod illic redundat, omnia bene habebunt. Proposuit Plinius, tria illa promontoria, Candidum, Apollinis, Mercurii, duos efficere sinus. Ex quibus proximus dictus sit Hipponensis, ab Hippone diarrhyto. Quod autem orationis ordo deposcebat, subjungi videlicet sequentem sinum, hoc auctor omisit : idque est, quod conjecto hoc loco desiderari. Verba autem, quæ infra manifeste supervacanea sunt, videntur mihi illa, *Inter Africanum sequentem et reges.* Ea si prius castigata huc transferamus, omnia sarta tecta erunt, redderturque sensus integer, nulla ex parte claudicans. Opinor autem legendum esse, non *inter Africanum sequentem et reges*, ex quibus verbis nullum sensum elicias ; sed, *Item Africanum sequentem a regione ;* ut continuato verborum contextu ordineque disserendi, sic scribendum videatur : *duos efficiunt sinus, Hipponensem proximum ab oppido quod Hipponem vocant, Diarrhyton a Græcis dictum, propter aquarum irrigua. Item Africanum sequentem a regione.* Nec mihi persuadebit Hermolaus recipiendam esse dictionem *dilutum,* quam ego adulterinam puto, et expositionem verbi Græci διάῤῥυτος. Nam libro nono, capite octavo, de delphinis agens, non dilutum Hipponem, humectumve Latine, sed Græco et a Latinis recepto nomine *Diarrhyton* appellat : 'Alius,' inquit, 'inter hos annos in Africo littore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominis manu vescens,' &c. *Pintian.*

Hipponensem proximum ab oppido, &c.] Lege : *Hipponensem proximum ab oppido, quod Hipponem Diarrutum vocant, διάῤῥυτον Græcis dictum propter aquarum rigua.* Hipponem hunc *Diarrutum* Latini vocabant voce Græca, ad discrimen Hipponis Regii. Salmas. p. 321. a, b.

Diarrhytum] Hipponis Diarrhyti meminit auctor infra capitibus 7. et 9. *Dalec.*

Duarum Syrtium] Sallust. in Jugurtha tradit oppidum a Sidoniis conditum, situm inter duas Syrtes, quibus nomen ex re inditum: 'Nam duo sunt sinus,' inquit, 'prope in extrema Africa, impares magnitudine, pares natura: quorum proxima terræ præalta sunt; cætera, uti fors tulit, alta; alia in tempestate vadosa,' &c. p. 114. *Dalec.*

Œensis] Censeo legendum *Oasensis*, nempe vastis desertis circundata. Oasena Theodosio, in Codice lib. IX. tit. de Nili aggeribus non rumpend. Vide annotationes c. 9. *Idem.*

Syrtis major circuitu DCXXV.] Confirmat hanc lectionem Marcianus libro sexto. Cui tamen quantum fidei haberi debeat, haud sane mihi constat. Pomponius altero fere spacio qua dehiscit, quaque flexum agit, ampliorem majorem Syrtim minore tradit. In Strabone numerus stadiorum aditus et circuitus insanabiliter depravatus est, consulto etiam a me frustra Lascari Rhyndaceno, Græce ac Latine doctissimo, quo tempore legatus Leonis Pontificis maximi venit in Hispaniam: ferebat enim secum inter alios codices Strabonem antiquum, et, ut ipse jactabat, emendatissimum. Cujus tamen hac in parte conditio communis erat cum cæteris vulgatis codicib. *Pintian.*

In intimo sinu fuit ora Lotophagon, &c.] Lege: *In intimo sinu fuit ora Lotophagon, quos quidam Machryas dixere, &c.* Vide Is. Voss. in Melam, p. 31.

Alachroas] Alochroas, a glauco maris colore. *Dalec.*

Philænorum aras] Vide Sallust. in Jugurth. p. 114. *Idem.*

Abutucense, Aboriense] Scribo, *Apariense*, ab oppido Apari, Ptolemæo, quarto. Nec obstat corrigi infra ab Hermolao *Aparitanum* pro *Achuritanum*, non advertente indicari illic mediterranea, quæ interjacent Castra Cornelia et Borion promontorium: Aparin vero statui a Ptolemæo inter Ampsagam fluvium et Tabracam, quæ tanto ante præcedit Castra Cornelia. *Pintian.*

Castris Corneliis] Opinor addendam præpositionem *a*, ut legatur *a Castris Corneliis*, hoc sensu: Oppida superius monstrata, esse in Mediterraneo sita, ab Ampsaga fluv. ad Castra Cornel. quem locum post Bragadam flumen locat capite proximo in Africa proprie dicta, nunc vero indicari loca quæ sunt a Castris Corneliis ad Borion usque promontorium majorem claudens Syrtin. *Idem.*

CAP. V. *Cyrene.*

Fonte Solis] Supra II. 103. Fontem Solis Troglodytis assignat, ut hic locus ex illo videatur emendandus, vel contra. *Dalec.*

Cyrene] Cyrene est colonia Thereon: ac deinceps duæ Syrtes, interque eas Leptis: deinde aræ Philenôn, quem locum Ægyptum versus finem imperii habuere Carthaginenses: Sallust. pag. 67. Cyrenes, seu Zoës potius, quæ Cyrene postea est nuncupata, Battus ἰσχνόφωνος καὶ τραυλὸς, conditor fuit, post diuturnos labores illic positis sedibus. Ovid. in Ibin: 'Conditor ut tarde blæsus cognomine Cyrrhæ Orbis in innumeris inveniare locis.' Leopardus III. 11. *Idem.*

Berenice in Syrtis extimo cornu est, quondam vocata Hesperidum, &c.] Vide Salmas. Plinium convincentem falsi, p. 373. a.

Syrtis] De utraque Syrti majore et minore vide Strab. lib. XVII. fol. 792. *Dalec.*

Catabathmum] Lege Sallust. in Jugurtha p. 65. in divisione orbis: 'Ab ortu, soli declivis latitudo, quem locum Catabathmon incolæ appellant:' et p. 67. 'Ubi ad Catabathmum, qui locus Ægyptum ab Africa dividit,' &c. *Idem.*

Fertilis habetur. Intus eodem spatio, &c.] Legend. *Fertilis habetur, &c. et CCL. M. passuum longitudine, lasere modo. Post Nasamonas Asbytæ et Macæ vivunt.* Quæ ergo lasere modo

fertilis est. *Post Nasamonas Asbytæ et Macæ vivunt,* id est, degunt, non autem lasere vivunt, ut inepte accepit Solinus. *Salmas.* 381. b. 382. a.

Garamantum] Strabo: 'Ultra Getuliam est Garamantum regio, quæ cum illa pariter progreditur, unde Carchedonii lapilli afferuntur.' *Dalec.*

Et a Cornelio Balbo triumphata, &c.] Lege: *et a Corn. Balbo triumphata, unius omnium curru externi, et Quiritium jure donati. Currus* hic pro triumpho: dicit ergo triumphum Balbi externi hominis fuisse et civitate donati, unius ex omnibus. Vide Salmas. pag. 383. a. *Cornelio Balbo*] De isto Cornelio multa posthac VII. 43. *Dalec.*

Proximo bello quod cum Œensibus gessere initiis Vespasiani Imperatoris] Circa initia Imperii Vespasiani, bellum illud gestum innuit a Romanis. Et *proximum bellum* vocat, quia proxime gestum, quum illa scriberet. *Salmas.* pag. 383. a.

Ad eum terminum Cyrenaica Africa a Syrti minore decies CLX. M. pass.] Scribo *a Syrti majore;* non *a Syrti minore.* Nam a Syrtis majoris fine, hoc est, a Boreo promontorio, incipit Africa Cyrenaica, cujus longitudinem ac latitudinem ostendit hoc loco Plinius. Liquet id tum ex Plinio supra capite quarto, non longe a fine, cum dicit: 'Promontorium quod majorem includit, Boreum appellatur. Ultra, Cyrenaica provincia.' Tum ex Ptolemæo, IV. his verbis: Cyrenaica provincia limites habet ab occasu Syrtin magnam.' *Pintian.*

In latitudine qua cognitum est, DCCC.] Duo illa verba, *in latitudine,* non leguntur in antiquis codicibus. Quod si recipitur, permutandi, ut sentio, erunt numeri, scribendumque, *DCCC. M. pass. in longitudine. Qua cognitum est, decies centena LX. M.* Id.

CAP. VI. *Libya Mareotis.*

Mareotis Libya] Ejus regionis vinum Mareoticum celebre fuit. Plautus in Casina 'Libycum florem' appellavit. 'Nisi,' inquit, 'hæc miraculose uspiam percussit flore Libyco.' Turnebus Advers. VIII. 12. *Dalec.*

Parætonium] Parthenio civitas ab Æthico (ni mendum sit) dicitur p. 33. et pag. 46. *Parthenium.* Idem.

CAP. VII. *Insulæ circa Africam, et ex adverso Africæ.*

Clarissima est Meninx, longitudine XXXV. M. passuum, latitudine XXV.] Vetus lectio castissima, *longitudine XXV. latitudine XXII.* Nam Meninx insula, et altera e regione ejus non longe dissita, Cercina nomine, æquali sunt magnitudine, auctore Strabone libro ultimo. Cercinæ vero longitudinem esse XXV. mox paulo Plinius docet: *Ipsa a dextro Syrtis minoris promontorio p. CC. sita.* Vetus lectio, *mille quingentis.* Porro duas has insulas continenti adhærescere, auctor est Strabo ultimo libro. *Pintian.*

At contra Carthaginis sinum duo Ægimori a re] Archetypum Toletanum, *At contra Carthaginis sinum duæ Ægimeræ Caree;* ut fortasse scribi possit, *duæ Ægimurus et Aræ.* De Ægimuro constat apud omnes. De Aris Virgilius intellexit noto versu: 'Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus Aras.' Nam quas Virgilius saxa, Plinius statim scopulos dicit. *Idem.* Vide Servium in illum locum, et Observat. Schott. p. 228. *Ægimori*] Ptolemæo Æginus vel Ægimonis, hodie *Isola di Trabacha,* sita inter Galatam insulam, hodie Garitam, et Trabracham oppidum Africæ. Ad Ægimurum M. Fab. Buteo cons. Rom. navali prælio Carthaginenses vicit. *Dalec.*

CAP. VIII. *Æthiopes.*

Super eos Æthiopum, &c.] In vetustis Cod. hic incipit c. 8. Ut et in manuscripto. *Idem.*

Æthiopas] De iis Æschylus, χαλκοκέραυνόν τε παρ' Ὠκεανῷ Λίμναν παντοτρόφον Αἰθιόπων, Ἵν' ὁ παντεπόπτας Ἥλιος Αἰεὶ χρῶτ' ἀθάνατον, Κάματον θ' ἵππων, θερμαῖς Ὕδατος μαλακοῦ προχοαῖς

ἀναπαύει. Leopardus v. 17. *Idem.*

Atlantas] Herodotus in Melpomene. *Dalec.*

Solem orientem occidentemque dira imprecatione contuentur] Legend. *solem orientem occidentemque dira imprecatione comitantur*, id est, prosequuntur. *Salmas.* 411. b.

Neque insomnia visunt] Scribit Marcellinus, cum Romæ delatorum pestis sævius grassaretur, ne somnia quidem citra vitæ discrimen ausum quenquam patefacere: ideoque nonnullos mœruisse, quod apud Atlanteos nati non fuissent, ubi nulla videntur somnia. Rhodig. XXVII. 16. De Atlantibus idem etiam scribit Tertullianus libro de Anima, et Solin. Polyhist. cap. 54. et Mela I. 8. *Dalec.*

Troglodytæ specus excavant. Hæ illis domus. Victus, serpentium carnes: stridorque, non vox, adeo sermonis commercio carent] Ex Herodoti hoc Melpomene desumptum, ut quod præcessit de Atlantibus. Pomponius quoque primo, ex eodem bibens saliente: 'Troglodytæ,' inquit, 'nullarum opum domini, strident magis quam loquuntur.' Idipsum et Solinus cap. 33. Cæterum postrema illa verba, *Adeo sermonis commercio carent*, quid attinebat adjici, cum dixisset ante, stridorem eis esse, non vocem? Non sane magis quam si de muribus aut vespertilionibus locutus esset. Quapropter constanter asseverarem, ad Gamphasantas, qui statim redduntur, ea, non ad Troglodytas attinere, et illinc librariorum negligentia in alienam sedem transvecta esse. Ut verba quæ de Gamphasantibus confestim subtexuntur, ad hunc modum concipienda putem: *Gamphasantes nudi præliorumque expertes. Ideo, sermonis commercio carent. Nulli externo congregantur, &c. Ideo*, inquam lego, non *adeo.* Approbabit, puto, hoc nostrum commentum, qui diligentius expenderit contuleritque verba auctorum quos subjungam. Herodotus in Melpomene ita ait: 'In tractu venenatis animalibus infesto Gamphasantes habitant, omnes mortales fugientes, omneque colloquium: nullumque armorum genus, sive ad inferendam seu ad propulsandam injuriam, norunt.' Pomponius Mela libro primo: 'Nudi sunt Gamphasantes, armorumque omnium ignari, nec vitare sciunt tela, nec jacere: ideoque obvios fugiunt, neque aliorum, quam quibus idem ingenium est, aut congressus aut colloquia patiuntur.' Viden', optime lector, Herodotum, et qui ab Herodoto hausit Pomponium, hanc colloquii aversationem non Troglodytis tribuere, sed Gamphasantibus? Solinus item, qui Plinium transcripsit, ob id a quibusdam parvus Plinius cognominatus, ordinem ipsum Plinianorum verborum, imo ipsummet verbum, quo Plinius utitur, non modo sensum nobis repræsentat capite 33. his verbis: 'Gamphasantes abstinent præliis, fugiunt commercia. Nulli se externo misceri sinunt.' Adhæc falsum esset Troglodytas, etsi strideant magis quam loquantur, ideo sermonis carere commercio, nullique externo se congregare; nam Plinio auctore v. 5. cum Troglodytis commercium est gemmæ, quam appellant Carbunculum, ex Æthiopia advectæ: quod Solinus quoque repetit cap. 33. *Pintian.*

Pharusi quondam Persæ comites fuisse dicuntur Herculis, &c.] Lege: *Pharusii quondam per se comites fuere Herculis ad Hesperidas tendentis. Per se*, id est, sponte sua. *Salmas.* pag. 415. *Pharusi quondam Persæ comites fuisse dicuntur Herculis*] Pharusios Marcianus et Solinus comites fuisse Herculis scribunt, Persas fuisse non scribunt. Proinde nonnulli legendum hic antumant, nec omnino absurde: *Pharusii quondam pars e comitibus*, sive *comitatu, fuisse dicuntur Herculis;* quibus neque omnino fidem

habeo, neque omnino abrogo. In causa Strabo est septimodecimo volumine prodens, esse quosdam qui putent Mauros Indos esse, qui cum Hercule in hunc locum descenderunt. Quod videtur antiquæ lectioni patrocinari ; ut sicuti a principio Mauri fuere Indi, sic Pharusii fuerint Persæ. Scribendum item *Pharusii* quatuor syllabarum, non *Pharusi* trium. Sic Stephanus, sic Dionysius, sic cæteri. *Pintian.*

CAP. IX. *De Asia.*

Donec a tergo prætendantur Æthiopes] Lege, *donec a tergo prætendant Æthiopes.* Est et verbum castrorum : 'prætenta' castra dicuntur, homines vero ipsi 'prætendere :' hinc et *prætenturæ*, *παρεμβολαί*. 'Prætendere' et 'prætendi' proprie de his dicitur, quæ ad frontem objecta sunt, *καὶ προβεβλημένα*. *Salmasius* pag. 415. b. a.

Delta] Ejus meminit Theoph. Hist. I. 15. *Dalec.*

Œasitæ] Ouasis sive Oasis, unde Oasitæ, Straboni lib. XVII. *οἰκουμένη χώρα περιεχομένη κύκλῳ μεγάλαις ἐρημίαις, ὡς ἂν νῆσός τις πελαγία.* Historiæ Eccles. Socratis II. 28. Georgius Arrianus quosdam catholicos relegavit in magnam Oasim : I. 7. ejusdem historiæ Euagrii, Nestorius hæreticus edicto Theodosii in Oasim, quam et Ibim vocant, relegatus est. Apud Ulpianum cap. 4. De interdictis et relegatis, in provincia Ægypto 'in Oasim relegare' genus quoddam est quasi in insulam relegationis. Duar. Anniver. II. 39. Vide et Ortel. Onomast. *Idem.*

Nilus incertis ortus fontibus, it per deserta et ardentia: et immenso longitudinis spatio ambulans, &c.] Legendum : *Nilus incertis ortus fontibus, ut per deserta et ardentia, et immenso longitudinis spatio ambulans, et quia fama tantum inermi quæsitus sine bellis quæ cæteras omnes terras invenere, originem, ut Juba, &c.* Rationes reddit, cur incerti sint fontes Nili : primum quia per deserta et ardentia immenso longitudinis spatio ambulet, ut necesse sit longe submotos ejus esse fontes, ideoque ignotos; deinde quia inermi tantum fama quæsitus, quum bellis ceteræ omnes terræ inventæ sint. Et paulo post lege : *lacu protinus stagnante, quem vocant Nilidem, ibi pisces reperiuntur alabetæ, coracini Siluri, crocodilus quoque inde ob argumentum hoc Cæsareæ in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie.* Ait Nilidem lacum Cæsareæ in Iseo ab Juba dedicatum fuisse, ob hoc argumentum quod Nili origo credatur esse : intelligit picturam illius lacus a Juba fuisse dicatam in templo Isidis, apud Cæsaream urbem Mauritaniæ. Statim quod sequitur ita legend. *prout Mauritaniam nives imbresve satiaverint*, id est, prout in Mauritania imbres nivesque adundaverint et eam impleverint. *Salmas.* 415. b. 416.

Crocodilus quoque. Inde ob argumentum hoc Nili ortus creditus Cæsareæ in Iseo dicatus spectatur hodie] Ante omnia non *Theseo*, ut Hermolaus vocat in dubium, sed *Iseo* nostra habent exemplaria, ut ambigendum amplius de Pliniana lectione non sit. Deinde tria illa verba, *Nili ortus creditus*, superfluunt ex eisdem. Postremo in intellectu horum verborum dissentimus longe ab Hermolao. Ipse enim accipit lacum illum, unde oritur Nilus, dicatum esse a Juba in templo Isidis. Nos non ita: sed Crocodilum ex ipso lacu, ob id argumentum, dicatum esse putamus. Quam ob rem verbum *Crocodilus* cum majore litera scribendum censemus : et verbum *inde*, e contrario, cum minore. *Pintian.*

Cæsareæ in Iseo dicatus] Juliam Cæsaream quidam intelligunt, quam nunc Alger vocant. *Dalec.* *Cæsareæ in Iseo*] Hoc est, in Isidis fano, cujus numen, initio ab Ægyptiis orto, tota Africa religiose colebat. *Gelen.*

Aquam e tenebris profluentem] Ser-

vius Grammaticus, eadem etymologia, Μέλανα vocari tradit, quasi *atrum*, et Atlanta montem Τελαμῶνα, quod laboris multum ferat in sustinendo cœlo. Rhodig. x. 4. Nilum in Alexandria Lycophron Tritona vocavit, quod tribus nominibus appellatus fuisset. Primum enim dictus Oceanus, mox Ætos, postea Ægyptus, et postremo Nilus, a limo. Idem auctor xx. 13. Διϊπετῆ Nilum vocari tanquam a Jove fluentem, aut imbribus augescentem. Idem auctor scribit i. 10. quasi *νέον ἰλὺν, novum limum*, dictum vult, quoniam quotannis limo novo agros Ægypti oblinit. Festus in Alumento *Melo* pro Nilo vocatum fuisse scribit a priscis Romanis, nondum assuetis Græcæ linguæ, ut pleraque alia. Prope fontem a Barbaris Dara. Nuchul vero ab reliquis accolis vocari auctor est Ethic. Cosmogr. pag. 37. *Dalec.*

Ad locum Æthiopum qui Catadupi vocantur] Scribendum reor: *Ad locum Æthiopum qui Catadupa vocatur*, ex Cicerone de Republica lib. vi. et Macrobio in eum, et Aristidis Oratione Ægyptia, itemque Herodoto secundo historiarum, et Seneca quarto Naturalium Quæstionum. Est autem *Catadupa* extrema pars minoris, sive, ut aliqui vocant, novissimi cataractæ, ad Syenem urbem, et insulam Elephantinem, præceps quidam locus, unde in inferiora præcipitatus Nilus ingenti fragore circumjacentia loca exsurdat, unde nomen invenit. Liquet hoc tam ex allegato Senecæ loco quam ex Strabone novissimo libro. Nam quæ Seneca de Catadupis, eadem refert de novissimo cataracte. Nec oblitus sum infra sexto volumine, capite 29. gentem prope Syenem monstrari nomine Catadupos, quorum mentio etiam fit a Philostrato in Vita Apollonii: placet nihilominus legatur hic omnino *Catadupa* pro loco. *Pintian.*

Per totam spatiatus Ægyptum] Inde Byzantio Parmenoni Αἰγύπτιος Ζεὺς *Nilus* dicitur, quod aquis suis Ægyptum riget ac fœcundet, ut alias terras imbre Jupiter. Eadem ratione Κρονίδην appellat Pindarus in Pythiis, et 'Chrysorrhoan' alii. Rhod. xxvii. 6. Euripides in Prologo Helenæ ὃς ἀντὶ δίας ψεκάδος Αἰγύπτου πέδον Λευκῆς τακείσης χίονος ὑγραίνει γύας. *Dalec.*

Maxime probabiles] Pomponius Mela: 'Aut Etesiæ per ea tempora flantes, venienti obvii, adverso spiritu cursum descendentis impediunt, aut arenis, quas cum fluctibus litori applicant, ostia obducunt.' Vide Senecam Quæst. Nat. iv. 2. et Solin. c. 35. Julian. Apost. Epist. p. 329. *Idem.*

Etesiarum eo tempore ex adverso flantium repercussum ultro in ora acto mari] Toletanum Archetypum *ultra* legit, non *ultro*. Itaque commodius scribetur: *Etesiarum ex adverso flantium repercussu ultra ora acto amne:* posset etiam legi *oram*. Nec absurde mutato loco præpositionis *in* scriberes, *in interiora acto amne*, ex Seneca Naturalium Quæstionum lib. iv. et Aristide in Oratione Ægyptia, et Diodoro in primo. *Pintian.*

Leonem] Id simulacris ostenditur, quæ cum Ægyptio capitis ornatu anteriore parte virginis effigiem, posteriore Leonis monstrant. Talia multis in locis visuntur, et Sphinges a multis esse creduntur. *Dalec.*

Cubitorum decem] Male apud Plutarchum de Iside et Osiride: μεγίστην ἀνάβασιν περὶ τὴν Ἐλεφαντίνην ὀκτὼ γίνεσθαι καὶ εἴκοσι πηχέων, pro ὀκτὼ καὶ δέκα. Brod. vi. 22. *Dalec.*

Claudio principe: minimumque Pharsalico bello veluti] Legend. *Claudio principe: minimum quinque Pharsalico bello, veluti necem Magni, &c.* quinque cubiti et quinque ulnæ idem sunt apud Plin. Et paulo post lege: *ditionis Ægypti esse incipit a fine Æthiopiæ Syene: ita vocatur peninsula X. millium passuum ambitu, in qua castra*

sunt latere Arabiæ, et ex adverso insulæ quattuor Philæ. Sensus Plinii est: Syenem peninsulam decem millia passuum in ambitu habere, et ex adverso insulam Philas quatuor, scilicet quatuor millium ambitu esse, vel duum et triginta stadium. *Salm.* pag. 437. a, b.

Cum stetere aquæ apertis molibus admittuntur] Legendum videtur *emittuntur*, potius quam *admittuntur*, unde dicuntur Emissaria, fossæ, incilesve, per quas superfluentes aquæ emittuntur. Cicero postremo Epistolarum: 'Nullo emissario, nulla maceria.' Suetonius in Claudio: 'Fecit et emissarium Fucini lacus.' *Pintian.*

Nullas expirat auras] Affirmat idem et Heliodorus in Æthiopum historia. Anauron tamen in Thessalia ac Syria fluvium, ideo dictum, notavit Lipsius, cap. ult. lib. II. auram nullam emittere. Quin et auctor XXXI. 5. Borysthenem scribit, omnium aquarum tenuissimum, nullum halitum reddere, nedum nebulum. Videtur cum hoc loco pugnare quod auctor scripsit XXI. 7. in Ægypto minime flores odoratos esse, quia nebulosus et roscidus aër est a Nilo flumine. Vide locum. De Nilo idem Herodotus in Euterpe, addita ratione, ὡς κάρτα ἀπὸ θερμῶν χωρίων οὐκ εἰκός ἐστιν οὐδὲν ἀποπνέειν· αὔρη δ' ἀπὸ ψυχροῦ τινος φιλέει ἀποπνέειν περὶ τῶν ἀνέμων, scribit a Nilo οὐκ ἀποπνέειν ἢ αὔρας ἐλαχίστας, ὅτι θερμὸς ὁ τόπος, καὶ ἐξ οὗ, καὶ εἰς ὃ ῥεῖ· αἱ δ' αὖραι πυκνουμένου τοῦ ὑγροῦ εἰσι: idque commune esse cunctis Libyæ fl. Brod. III. 30. Hircius in bello Alexandr. Nili aquam limosam et turbidam multos variosque morbos efficere tradit. Aëtius pravas esse fluviatiles et palustres omnes, præter Niliacam, quæ πάσαις ταῖς ἀρεταῖς κεκόσμηται. Spartianus in Pescennio, tantam ejus dulcedinem ac suavitatem esse, ut accolæ vinum non quærant. Gal. in Simpl. hoc explicat, et Comment. in VI. Epid. ut salubris sit, bis vel ter colandam esse per vasa fictilia, donec, subsistente limo, defæcata prorsus sit et lympida. Brod. IV. 29. *Dalec.*

A fine Æthiopiæ Syene, ita vocatur peninsula centum mill. passuum ambitu] Hermolaus, etsi veterem lectionem *peninsulam* habere fatetur, ut et nostri codices præferunt, ipse tamen *insula* defendit, et ad Syenem refert, magno errore. Nam si unquam inventus fuerit auctor Latinus Græcusve, qui Syenem urbem in confinio Ægypti et Æthiopiæ sitam insulam esse scribat, habear ego omnium hominum inscientissimus. Nam Strabo, cujus testimonium advocat, nihil ei opitulatur. Quod ut constet, ejus verba subtexam ex libro XVII. quæ videntur hominem in hanc opinionem impulisse: 'Deinde Apollinis civitas, quæ etiam crocodilis est inimica, Syene vero et Elephantine altera in finibus est Æthiopiæ, altera est insula spacio semistadii, in qua est civitas, quæ Cnuphidis templum habet.' Hæc Strabo. In quibus verbis ubi, quæso, Syenem insulam esse asseritur? Nam verba illa, 'altera est insula,' &c. quis non videt ad Syenem non esse referenda, sed ad Elephantinem? Ad Syenem enim attinent prima illa verba, 'in finibus est Æthiopiæ.' Nam Syenem in finibus esse Æthiopiæ ad collimitium Ægypti, et Plinius hic ostendit, et reliqui passim, non minus geographi quam historici. Quam ob rem verba illa, *Ita vocatur c. m. passuum ambitu*, non esse hujus loci arbitrantur, neque ad Syenem ullo modo pertinere, sed ad Philas. Itaque tantisper seponantur, quoad eis proprium locum assignemus. *Pintian.*

Syene] Syene Thebaidis oppidum, sub tropico Cancri positum, in qua cum Sol ejus signi eam partem ingreditur, in qua solstitium efficit, nullam umbram corpora faciunt hora diei sexta. Lucan. lib. II. 'Atque

umbras nusquam flectente Syene.' Macrobius perverse 'nunquam' legit. Seneca in Herc. Furente: 'Et qua Sol medium tenens Umbras corporibus negat.' Brod. v. 17. Unde et Eratosthenes observatis ejus temporis horologiorum Alexandrinorum umbris, intervalloque harum urbium, universi terrarum orbis indidem collegit ambitum. Testis Cleomed. Cyclic. lib. I. p. 402. *Dalec.*

In qua Cerastæ sunt latere Arabiæ] Scribendum *castra,* non *cerastæ,* ex utroque antiquo exemplari: quibus subscribit Strabo lib. XVII. de administratione Ægypti disserens in hæc verba: 'Sunt tres militum legiones, quarum una circa urbem sedet, aliæ in reliqua sunt regione. Præter has novem cohortes Romanæ. Tres in urbe, tres in finibus Æthiopiæ præsidio circa Syenem collocatæ, et reliquæ tres in cætera regione.' Et rursus de Syene agens: 'Hoc in loco tres Romanorum cohortes collocatæ sunt præsidii gratia.' Item non multo post: 'Ingruentes in Thebaidem, et in tres cohortes quæ Syenes præsidio erant, Syenem et Elephantinem et Philas repentino impetu ceperunt.' *Pintian.*

Et in adverso insulæ IIII. Philæ] Scribendum, *Et ex adverso IIII. M. pass. Philæ.* Nam dictionem *insulæ* expositionem fuisse supra dictionem *Philæ* positam, et postea lectioni per errorem insertam. Erit ergo sensus: Ex adverso castrorum Syenes meridiem versus esse Philas, IV. m. passuum a castris motas. Cæterum hoc loco intercalanda sunt verba paulo ante a me jussa seponi. Ea sunt: *Ita vocatur insula, C. M. passuum ambitu.* Quæ verba, ut dixi, ad Philas, non ad Syenem accommodanda sunt. Porro in apographo Toletano elementum, *C.* non legitur. Totus ergo hic Plinianus locus, mendis frequens, sic, meo judicio, scribendus est: *Ditionis Ægypti esse incipit a fine Æthiopiæ Syene, in qua castra Æthiopiæ sunt latere Arabiæ, et ex adverso, IIII. M. passuum Philæ. Ita vocatur insula, mille passuum ambitu.* Idem. Seneca Natural. Quæst. IV. 2. 'Nunc vero magnas solitudines pervagatus, et in paludes diffusus, gentesque sparsus, circa Philas primum ex vago et errante colligitur,' &c. Ac rursum: 'Primum incrementum Nili, circa insulam quam modo retuli, Philas, noscitur,' forsan illic legend. 'insulas quas.' Inde eidem Senecæ ad finem Epistolæ II. Philistæ latrones et prædones, quales fuere earum 4. insularum incolæ. In iis accipiter numinis instar colebatur. *Dalec.*

Elephantis insula infra novissimum cataracten, CCCC. M. pass.] Legend. *Elephantine,* non *Elephantis,* contra omnes Latinos codices, ut diximus in Pomponium: nec *infra* scribendum, sed *intra,* nec *CCCC.* sed *IIII. M. passuum.* ex archetypo Toletano utrumque. Nam Cataractes hic novissimus inter Elephantinem est ad Ægyptum versam, et Philas ad Æthiopiam, exiguo spacio ab utraque submotus, Strabone auctore libro XVII. *Pintian.*

Et supra Syenen, XVI. M. habitatur] Erratum rursus est in numero passuum. Nam quomodo Elephantine distare potest a Syene XVI. M. passuum? cum ab eadem Syene usque ad Philas intersint C. stadia, quæ agant XII. millia passuum, et longius Philæ distent a Syene quam Elephantine, ut ex Strabone et Ptolemæo colligitur. Abesse vero Philas a Syene, XII. M. passus, Strabo testatur his verbis: 'Nos Philas ex Syene plaustro venimus per campum valde planum C. stadiorum spacio.' De reliquo Strabo idem, dimidium stadium abesse Elephantinem a Syene, prodit, si quis ex exemplari Græco, non Latino, hauriat. Nam Latinus interpres ineptissime eum locum vertit, scribens semistadii spacio esse insulam Elephantinem. Quomodo

enim in tanta insulæ parvitate poterat esse urbs, et in ea templum Cnuphidis, et Nilometrium, ut in Memphi, quod Strabo de ea prodit? *Id.*

CAP. X. *Alexandria.*

Juxta Mareotin lacum, qui lacus antea Arapotes nominabatur] Legendum, *qui locus ante Rhacotes nominabatur*, ex Stephano et Strabone XVII. Hoc enim nomen prius Alexandriæ fuit, ut ait Stephanus, seu partis Alexandriæ, ut Strabo. Hanc emendationem debes Jano Parrhasio, Claudiani enarratori: sed in eo is deceptus est, quod legit non *locus*, (ut nos legendum censemus,) sed *lacus*, quasi lacus Mareotis dictus fuerit alio nomine Rhacotes, quod neque ipse, neque alius usquam legit. *Pintian.*

Quindecim M. passuum laxitate] Castigandum quidam hunc locum arbitrantur ex Curtio, qui ambitum Alexandriæ LXXX. stadiorum esse tradit, et pro *XV. M. pass.* substituendum putant, *X. M.* tot enim supradicta colligunt stadia. Sed falluntur. Nam Stephanus Alexandriæ circuitum CX. stadiorum fuisse ait: hoc est XIII. M. DCC. pass. quæ summa propius ad Plinianam accedit. Sed Curtii mentio paulo ante habita nos admonet, ut locum restituamus facundissimi scriptoris, in omnibus quæ hactenus nobis videre contigit exemplaribus corruptissimum. Ejus verba, cum de Alexandria disserit, sunt: 'Fama est, cum rex urbis futuris muris polentam (ut Macedonum mos est) destinasset.' Corrige: 'Fama est, cum rex urbis futuros muros polenta (ut Macedonum mos est) designasset,' ex Strabone, Plutarcho, Stephano, Arriano. *Idem.*

XXX. M. p. trajectu, DC. ambitu] Fieri quidem posset, ut lacus, cujus trajectus XXX. M. pass. sit, ambitum habeat DC. millium; verisimile tamen non est. Proinde vetus lectio videtur mihi sincerior, *CCL. ambitu:* etiamsi in libris scriptis vitiose legatur, *CD.* confusis duobus elementis *cl* in unam *d*, ut fieri a librariis consuevit, quæ illorum est diligentia, ut infra constabit cap. 12. Strabo Mariam lacum latitudinem habere supra CL. stadia, longitudinem citra CCC. tradit. *Idem.*

Naucratis: unde ostium quidam Naucraticum, &c.] Legend. *Naucratiticum*, vel *Naucratioticum*. Vide Salmas. p. 476. a, b. *Naucraticum*] Athenæus l. XI. p. 237. vs. 3. πολλοὶ δ' ἐν τῇ Ναυκράτει κεραμεῖς, ἀφ' ὧν καὶ ἡ πλησίον τῶν κεραμείων πύλη Κεραμικὴ καλεῖται. Sunt autem Naucratici figuli multi, a quibus proximum Nili ostium Ceramicum appellatur. *Dalec.*

Quod alii Heracleoticum Canopico, cui proximum est, præferentes] Verba, ut reor, malo ordine locat, redigendaque ad pristinum statum, hoc (ni fallor) pacto: *Canopico quod alii Heracleoticum vocant, cui proximum est, præferentes.* Nam Canopicum ostium Heracleoticum etiam nominatum esse Ptolemæus satis docet: non Canopicum illud, sed Heracleoticum appellans, a civitate Heracleopoli prope Canopum, auctore Stephano. Accedit Strabonis testimonium lib. XI. 'Necessarium est,' inquit, 'ad Canopi et Alexandriæ loca reverti: hic est enim ultimum ostium, quod Canopicum Heracleoticumque vocant.' *Pintian.*

CAP. XI. *Arabia.*

Arabia] Solinus paulo plura c. 36. congerit huc facientia. Legito et Onuph. Panvin. Imp. Rom. p. 843. *Dalec.*

CAP. XII. *Syria, Palæstina, Phœnice.*

Syria] ארם *Aram*, Hebræis dicta, seu Ἀραμαία, quo et Strabo utitur. Cæterum de ipsius latitudine et regionibus legatur Mela I. 11. et Æth. Cosmograph. p. 35. Strabo l. XVI. et Car. Sigon. de Antiq. Jur. Prov. I. 12. Onuph. Imp. Rom. p. 788. c. 37. et Adricho in Descript. Terr. Sep. 95.

et Bertram. Gram. Ebr. ubi hoc modo recenset regiones: 1. Aram κατ' ἐξοχὴν dicta, seu Paddan Aram, Suria jugata, seu concise Paddan, hoc est, jugum seu Aram Necharajim Suria, interamnis Μεσοποτάμια. 2. Aram Zobah, seu Zonah, fortean Sophene. 3. Aram Beth, Rechob. 4. Aram Mahachab. 5. Aram Dameschek, Suria Damascena, quæ et Cana seu Cælesyria. 6. Aram Chamat, Suria Comagena seu Antiochena. *Dalec.*

Navaliumque ac bellicarum artium] Ciceroni apud Nonium de Repub. Phœnices primum mercaturis et mercibus suis avaritiam et magnificentiam et inexplebiles cupiditates omnium rerum importaverunt in Græciam. Victorius XII. 4. *Idem.*

Casius mons] De monte Casio lege Strab. lib. XVI. p. 721. ex quo loco videntur hæc desumpta, et ad verbum fere descripta. Vide et Solinum c. 37. *Idem.*

CAP. XIII. *Idumæa, Syria, Palæstina, Samaria.*

Rhinocolura] Rhinocera Diodor. in Bibliotheca II. 1. in Ægypti et Arabiæ confinio sita, haud procul a mari, dicta a narium mutilatione. Nam Actisanes, Æthiopum rex, superato Amaside Ægypti crudelissimo rege, Ægyptoque subacta, latrones omnes excisis naribus in ultimum desertum abire coëgit, et eam illic civitatem condere, quod et Strabo refert lib. XVI. quamvis lib. de Ira Seneca factum id a rege Persarum in Syria scripserit. Hadr. Jun. V. 3. *Idem.*

Jamnes duæ] Lege, *Jamneæ duæ.* Vide Salmas. p. 569. a.

Inde Apollonia] De qua Ovid. Met. IV. et auctor infra c. 23. et vide Lil. Gyrald. Syntag. p. 60. *Dalec.*

A Vespasiano Imperatore deducta] Colonia Flavia Vespasiani Imperatoris beneficio immunis fuit. Remisit enim iis tributum capitis, Titus vero etiam soli. Cujacius Observat. X. 35. *Idem.*

Sebaste in monte altiore Gamala] Scripta exemplaria, *Sebasten in monte et altiore Gamala,* ut sit sensus, Sebasten in monte sitam esse, et in altiore monte alio Gamalam. Nam Josephus, in primo, castellum validissimum scribit esse Gamalam, et initio quarti: 'Gamala vero ei non cedebat, freta locorum difficultate amplius quam Jotapata. Jugum namque asperum, ex alto monte deductum, mediam cervicem erigit: et ubi supereminet, in longitudinem tenditur, tantum contra declive, quantum a tergo, ut cameli similitudinem præferat, unde nomen etiam duxit, nisi quod expressam vocabuli significationem indigenæ servare non possunt.' *Pintian.*

CAP. XIV. *Judæa, Galilæa.*

Supra Idumæam et Samariam] In manuscripto hæc, *Supra Idumæam et Samariam,* annectuntur præcedenti capiti, sequensque incipit: *Judæa longe, &c.* Dalec.

Pars ejus Syriæ juncta, Galilæa vocatur, &c.] Legend. *Pars ejus Syriæ juncta Galilæa vocatur, Arabiæ vero et Ægypto proxima Petræa asperis dispersa montibus.* Petræam illam partem Judææ dictam intelligit, ab asperis saxis quibus montuosa est. *Salm.* 470. a.

Non Judææ modo. Herodium cum oppido illustri ejusdem nominis] Exemplar Salmant. *Nomen Judææ modo:* Toletanum: *non Judææ modo Herodium oppidum illustrissimum ejusdem nominis.* Excusso igitur diligenter loco, puto scribendum: *Non Judææ modo Herodium oppidum illustrissimum est, Herodis nomine;* hoc sensu, Hierosolyma fuisse longe clarissimam urbium orientis, non tantum Judææ: nunc autem, iis eversis, successisse in locum eorum Herodium, &c. vel, si vis retinere lectionem impressam, intellige Norinem præfecturam appellatam, postea Herodium, cum oppi-

do illustri ejusdem nominis. *Pintian.*

CAP. XV. *Jordanis.*

Jordanis amnis oritur e fonte Paneade] Marcianus, et aliquando Stephanus, et exemplaria nonnulla, *Paneade.* Solinus cap. 36. *Peneade.* Utrunque antiquum exemplar *Paniade,* quibus favet Josephus secundo Judaici belli. Stephanus quoque Panion vocari tradit specum, unde Jordanis erumpit. Nec non Hegesippus et Josephus multis id locis confirmant. Ptolemæus etiam Cæsaream, cui Plinius inditum tradit ab hoc fonte cognomen, Cæsaream Paniæ vocat. *Idem.*

Et quatenus locorum situs patitur, ambitiosus, &c.] Legend. *Et quatenus locorum situs patitur, ambitiosus accolisque se præbens, velut invitus Asphaltiten lacum natura dirum potat, a quo postremo ebibitur.* Elegantissime dicit Jordanem non recto cursu petere lacum Asphaltiten a quo ebibitur, sed ambitiosum esse, et accolis præbentem se, et insinuantem, moras quærere, veluti invitus petat lacum illum natura dirum, quo laudatas suas aquas perdit pestilentibus mixtas. *Salmas.* p. 577. a. Sequitur, *amœnis circumseptum oppidis.* lege, *circumsessus.* Idem, 578. a.

CAP. XVI. *Asphaltites.*

Corpus] Vivum. Nam aqua bitumine spissa, non admittit corpora viva et spiritibus repleta. *Dalec.*

CAP. XVII. *Gens Essenorum.*

Gens Essenorum] Essenos Josephus Antiquit. Judæor. lib. XVIII. Philosophos, ut et Sadducæos et Pharisæos, ἀπὸ τῆς ὁσιότητος dictos vult. Rhodig. v. 9. Alii vocem eam significare putant τοὺς θεωρητικούς. Illorum placita Philo longa oratione recitat libello, Omnes studiosos liberos esse. *Dalec.*

Ab Occidente litore Esseni fugitant, &c.] Legend. *Ab occidente litora Hesseni fugiunt usque qua nocent, gens sola et præter cæteras mira.* Fugiebant littora Hesseni, ut interiora Judææ habitarent, ne puritati ac tranquillitati vitæ, quam sectabantur, maritima commercia nocerent. *Salmas.* p. 612. b. 613. a. Sequentia sic lege: *quos vita fessos ad eorum mores fluctibus agitata eicit;* vel, *agitata jacit, &c.* Mare fluctibus agitatum plerumque navigantes ad aliquod littus ejicit, &c. *Salmas.* 616. a. Præcessit *socia palmarum.* Mira loquutio: an quod inter Palmeta viverent? imo et absurda. Puto scripsisse, *esu palmarum.* Salmas. ibid.

CAP. XVIII. *Decapolis.*

Plurimi tamen Damascum et Opoton riguas, &c.] Lege: *plurimi tamen Damascum, et Opoton riguis ex amne Chrysorrhoa fertilem, Philadelphiam, Raphaneam.* Vel etiam, *riguis amnis Chrysorrhoæ fertilem.* Nihil verius. *Rigua* Plinio sunt ὀχετεῖαι. Sequitur, *omnia in Arabiam reincidentia.* Malo tamen credere Plinium scripsisse: *Damascum Eupoton riguis, &c.* cum adjuncto epitheto ad discrimen alterius cujusdam Damasci. Hoc indubitatum. atqui εὔποτος idem quod εὐπότιστος, *irrigua* et *rivis bene satura.* Sequitur *Pella, Gerasa, Canatha.* Male *Galasa.* Vide Salmas. p. 617. a. b.

Plurimi tamen Damasc. et Opoton, &c.] Lege: *Plurimi tamen Damascum ex epoto riguis amne Chrysorrhoa fertilem, &c.* Urbs Damascus fertilis est, quia crebris suis riguis totum epotat Chrysorrhoam. Notum est universum amnem istum in crebros dispersum rivos emori. Vide Isac. Vossium in Melam, pag. 28.

Paneas, in qua Cæsarea] Legendum, ut ante dixi, *Panias,* Josepho auctore, lib. secundo Judaici Belli multis locis, confirmante id etiam Hegesippo. Ptolemæus quoque libro quinto: 'Phœnices,' inquit, 'mediterraneæ civitates, Arra, Palæobiblos, Gabala, Cæsarea, Panias.' Stephanus in mentione Cæsareæ, *Paneas;* sed opinor vitio exemplaris. *Pintian.*

CAP. XIX. *Tyrus et Sidon.*

Dorum, Sycaminam, Promontorium Carmelum] Ptolemæus, *Dora:* Stephanus, *Doras.* Par varietas in urbe sequente. Stephanus neutra terminatione in recto *Sycaminon* nominat: Ptolemæus et Strab. genitivi pluralis desinentia, *Sycaminων,* hoc est, mororum civitas, sicut paulo ante Crocodilon, hoc est, crocodilorum. Et ita interpretes Ptolemæi et Strabonis verterunt, ille Græco genitivo usus *Sycaminων,* hic Latino *Sycaminorum* et *Crocodilorum.* Quapropter Hermolai sententia non placet, qui in Strabone legit in recto singulari *Sycaminon.* Cujus erroris potuissent eum admonere duo plurales genitivi sequentes, *Bucolων* et *Crocodolων,* ut supra *Alabastrων* et *Lycων,* et infra hoc ipso capite *Ornithων,* et rursus sequente *Leontων:* hoc est, alabastrorum, luporum, avium, leonum urbes. Corrigendus igitur Ptolemæus Græcus, in quo *Sycaminos* scriptum est, pro *Sycaminon.* Præterea *Carmelus* in recto omnes proferunt, nemo *Carmelum.* Nota res, nec confirmanda verbosius. *Idem.*

Belus] Vide XXXVI. 36. *Dalec.*

Tyrus] ער seu ציר *Tsor* Ebræis dicta. Unde et Sarram suam mutuati sunt scriptores Latini. Qua de re P. Merula super Ennium p. 393. *Idem.*

Alexandri oppugnantis operibus continens] Vide Quint. Curt. de Reb. Gestis Alexandri Magni lib. IV. et Arrian. lib. II. Diod. Sicul. lib. XVII. *Idem.*

CAP. XX. *Mons Libanus.*

Leontos oppidum] Scribendum, ut admonui, *Leontων,* id est, leonum, ex Strabone XVI. male ejus interprete transferente *leonum.* Pintian.

Byblos] Hesiodus: Βίβλον τ' ἀγχίαλον καὶ Σιδῶν' ἀνθεμόεσσαν. Sic dictam volunt, quod e Byblo compositi libri in ea repositi non corrumperentur. Idem poëta diebus fervidis umbrosa, saxosa, cavernosa quæri jubet, et vinum byblinum bibi, celebratum ab Achæo tragico et Theocrito. Interpres Hesiodi exponit, aquosum et tenue.' Guillandinus in XIII. Plinii multo plura. Vide ejus scripta: ut et Etymolog. Magnum, Βίβλινος οἶνος, et Steph. de Urb. *Dalec.*

Contraque Aradum Antarados] Exemplaria duo, magno consensu: *Contraque Arados septem stadiorum oppidum et insula, &c.* ut sit sensus: Contra Marathon urbem, in continente sitam, oppositam esse in mari, CC. pass. submotam a continente, Aradum insulam cum oppido ejusdem nominis, septem stadiorum. Quæ lectio multo rectior est ea quam hic Hermolaus agnoscit, parum (ut mihi videtur) aptam. Quod ut sit perspicuum, Strabonis verba subjiciam lib. XVI. 'In fronte,' inquit, 'jugosæ cujusdam et importuosæ oræ Aradus jacet, inter ejus portum scilicet atque Marathum, distans a terra stadiis viginti. Ea est petra quædam mari circumfusa, septem stadiorum ambitu.' Ex quibus Strabonis verbis apparet scribendum esse in Plinio, non *CC. pass.* sed *II. M. D. pass.* aut, si mavis, *XX. stadiis.* Pintian.

Promontorium, in quo Laodicea libera, &c.] Legend. *Promontorium in quo Laodicea libera, Diospolis, Heraclea, Charadrus, Posidion. Deinde promontorium Syriæ Antiochiæ: intus ipsa Antiochia libera Epidaphnes cognominata.* Perperam hæc divulsa sunt, et capitibus sectis diducta. Et *Antiochia* scribitur pro *Antiochica* vel *Antiochena.* Salmas. 890. b.

CAP. XXI. *Syria Antiochena.*

CAP. XXII. *Casius mons.*

CAP. XXIII. *Cœle Syria.*

Atargatis] Vetus legit *Atergatis.* Strabo de hoc nomine et similib. lib. XVI. in fine: 'Nominum mutationes permultæ sunt, præsertim Barbarorum: quemadmodum Dariacem Darium, Pharzirin vero ipsam Parysa-

tim, Atargatam, Atharam, quam Ctesias Derceto vocavit.' *Dalec.*

Derceto] Ad Ascalonem templum ejus fuisse scribit Rhodig. XXIII. 5. Prodigiosam auctor vocat, quod ejus facies humana foret, cætera piscis. Semiramidis matrem fuisse narrant. Fabulosa de illa vide plurima apud Rhodig. et Lil. Gyrald. Syros et piscibus abstinere, et columbas tanquam sacras venerari, refert Victorius ex Xenophonte et Porphyrio XII. 15. vide et supra c. 13. hujus libri, et Diod. Sic. lib. III. *Idem.*

CAP. XXIV. *Euphrates.*

Oritur in præfectura Armeniæ majoris Caranitide, &c.] Vide ibi quæ observat Cl. Salmasius p. 620. a, b. &c. Sequentia sic legenda: *Fluit Xerxenen primum, mox Anaiticam Armeniæ regiones a Cappadocia excludens.* Et pro *Simyram* lege *Zimaram.* Vide Salmas. 624. b. Sequitur: *Ommam vocant irrumpentem; mox ubi perfregit Euphratem, tum quoque saxosum et violentum.* Sequitur, *Arabiam inde læva Oroëon dictam regionem, &c.* vide VI. 9. Sequitur: *apud Claudiopolim Cappadociæ cursum ad occasum Solis agit primo. Hunc illic in pugna Taurus aufert, victusque ac abscissus sibimet, &c.* Vide Salmas. 626. a.

In monte Aba, Licinius Mutianus] Lege: *in monte Aca, Lycinius Mutianus, &c.* Salmas. 194. a.

Anaëtiam] In Anaëtia fuit Anaitidis religiosissimum templum, cujus meminit Strabo lib. XII. et auctor XXXIII. 4. *Dalec.*

Melitenen] Ptolemæus Armeniæ minori assignat. *Idem.*

Ultra quoque saxosum ac violentum. Arabiam inde læva] Sic interpungendum, ut verbum *Arabiam* superioribus jungas. Significat ea vox apud Græcos sonorum, fragorem excitantem. Ita fit, ut ab Hermolao et ejus Solino ex diametro (ut dici solet) distemus. *Pintian.*

Originem a Syris trahens, in qua Antemusia, &c.] Legend. *Originem ab Assyriis trahens, in qua Anthemusia et Nicephorium oppida. Mox Arabes qui Pretavi vocantur. Horum caput Suigara.* Sequentia longe corruptissima; lege, *Gindara Commagenem finit, Imme incipit:* nihil verius. Vide Salmas. 630. b. 631. a.

CAP. XXV. *Palmyra.*

Seleucia] Ptolemæus Seleuciam ad Tigrin Mesopotamiæ adscribit. *Dalec.*

Propius] In manuscripto vocabulum *propius* est initium capitis sequentis. *Idem.*

CAP. XXVI. *Hierapolis.*

CAP. XXVII. *Cilicia, et adjunctæ gentes Isauricæ, Homonadum, Pisidia, Lycaonia, Pamphylia, Taurus mons, Lycia.*

Campi Aleii] 'Αλήϊα πεδία, ἀπὸ τοῦ ἀλᾶσθαι, *ab errando*, quoniam excussus Pegaso Bellerophon per eos solus oberraverit. Quidam ab oppido, quod Alas vocant, dictos fuisse volunt, esseque sitos inter Pinarum et Cydnon fluvios. Quidam interpretantur, *οὐκ ἔχοντα λήϊα, τοῦτ' ἔστιν, σιτοφόρα, καὶ χωρὶς βοσκημάτων.* Homerus: Ἤτοι ὁ καππεδίον τὸ 'Αλήϊον οἶος ἀλᾶτο, Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων. Hos versus sic reddidit Cicero: *Qui miser in campis merens errabat Aleis, Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.* Rhodig. XVII. 23. Leopardus VII. 20. *Dalec.*

Mopsos] Stephanus Μόψου ἑστίαν vocat. D. Hieronymus Mopsi viculum, ubi supremum diem obiit Constantius Imperator, a Mopso vate dictus est, qui Chalcanti mortis causam attulit. Cum enim Chalcanti fata prædixissent vita tum decessurum, cum incidisset in vatem se præstantiorem, occurrit is Mopso, arte vaticinandi celebri, rogavitque, ut ait Hesiodus, in caprifico quot ficus essent. Respondit ille, decem millia, et unam. Ut vero ait Pherecydes, percunctatus est, sus præg-

naus obvia quot porcellos gestaret. Respondit ille, tres, ac ex iis unam fœminam: quod ubi verum esse deprehenderunt, mœrore et tristitia vitam Chalcas finivit. Rhodigin. XXIX. 15. *Idem.*

Mox flumen Calycadnus, &c.] Lege: *Mox flumen Calycadnus, promontorium Sarpedon: oppida Holmæ, Myle, &c.* Salmas. 620. a.

Trachiotis cognomine a mari relata, ubi vocabatur Hormia] Vetus lectio, *Tracheodes.* Stephanus, *Trachea.* Item Hermolaus ex Strabone *Olmos* aut *Olmia* pro *Hormia* suffecit. Sed multum differt Olmos, quod scribit Strabo, ab Olmia. Itaque posset legi vel *Olbia* vel *Hydria,* ex eodem Stephano. Nam et vetus lectio *Ermia* præfert. *Pintian.*

Lalassis decurrit] Est *Lalassis* oppidi nomen, teste Stephano. Cæterum *decurrit* ad Isauriam referendum, quod declivius sit, qua versus mare protenditur editiore situ mediterraneo. *Gelen.*

Platanistus] Strabo Platanistum vocat quosdam scopulos in mari Cilicio vortiginosum mare reddentes. *Dalec.*

Junctum ei mare Lycium est, gensque Lycia, &c.] Legend. *Junctum mare, Lycium est, gensque Lycia. Inde vastum sinum Taurus mons ab Eois veniens littoribus, Chelidonion promontorio disterminat.* Promontoria, ut notum est, sinus disterminant et claudunt. Tauri promontorium, quod est contra Chelidonias, sinum vastum disterminat a Lyciaco mari. *Chelidonion promontorium* heic vocat, quod sit contra Chelidonias oppositum. Vide Salmas. p. 779. a. *Junctum ei mare Lycium est, gensque Lycia, &c.*] Locum hunc Plinii valde vexat Salmasius. Nihil mutandum: ait enim, Phaselidi junctum esse mare Lycium, gentem Lyciam et sinum vastum ab ea denominatum. Omnia autem hæc a Pamphylia et mari Pamphylico disterminare Chelidonium promontorium. Vide Vossium in Melam, p. 74. 75.

Riphæorum montium juga] Fallitur Plinius: nulli enim existunt Riphæi. *Dalec.*

Numerosis nominibus] Strabo lib. XV. de diversis nominibus Tauri, inquit: 'Indigenæ Taurum, alias Paropamissum, Emodum, Imaum, et aliis nominibus appellant, Macedones vero Caucasum vocant.' *Idem.*

Caria mediæ Doridi circumfunditur ad mare utroque latere ambiens] Sic quidem vetera præferunt exemplaria: sed hac in parte magis placet recentior lectio: *Caria mediæ Doridi circumfunditur mari utroque latere ambiente.* Pintian.

Promontorium Pedalium] Ptolemæus has urbes omnes Ciliciæ assignat. *Dalec.*

Amnis Glaucus deferens Telmessum] Vetus lectio, *Telmedium.* Hermolaus *Telmessum* correxit, nescio qua ratione; nam si *Telmessum* legas, quis, rogo, intellectus accommodari poterit verbis illis, *deferens Telmessum?* Quapropter etsi auctore caream, suspicor tamen *Temedium* nomen esse fluvii, qui in Glaucum influat, et in mare ab eo deferatur. Deferri enim dicuntur fluvii a majoribus, in quos exonerant, ut infra c. 29. 'Alluitur Caystro Cilbianis jugis orto, multosque amnes deferente;' et sæpe alias sic loquitur Plinius. *Pintian.*

Dædala] Ptolemæus Dædala pro loco usurpat. *Dalec.*

CAP. XXVIII. *Indus fluvius.*

Ab ea Doris incipit, &c.] Lege: *Ab ea Doris incipit. Sed prius terga et mediterraneas jurisdictiones indicasse conveniat. Una appellatur Cibyratica. Ipsum oppidum Phrygiæ est. Conveniunt eo XXV. civit. celeberrimæ urbe Laudicia. Imposita est Lyco flumini latera alluentibus Asopo et Capro.* Sic totus ille locus conjunctim legendus et continuandus, quem male editio-

nes divellunt capitum sectione. Quo ex loco facile intelligis libros suos Plinium per capita non divisisse. Ex omnibus urbibus Cibyratici conventus celeberrimam esse dicit Laudiciam ad Lycum. Vide Salmas. p. 828. a, b.

CAP. XXIX. *Laodicea, Apamia, Ionia, Ephesus.*

Apamiam] Apamia dicta est ab Apama, Artabazi filia, quæ Seleuco Nicanori nupsit, et mater Antiochi Soteris fuit, qui urbem Apamiam condidit. Vocata fuit et Cellæne a Cellænis, oppido, ex quo traducti sunt incolæ Apamiæ. Hoc in loco est palus quædam quæ calamos gignit ad tibiarum linguas idoneos, unde nata fabula de Marsyæ cum Apolline contentione. Vide Strab. lib. XII. *Dalec.*

Sita est in radice montis Signiæ, &c.] Situm veterum Celænarum confundere Plinius videtur cum situ novæ urbis. Vide Salmas. p. 826.

Marsyas ibi redditur, &c.] 'Reddere' hic pro tradere: et 'reddi flumina' dicuntur, qui emergunt, postquam aliquantisper latuerunt. Salmas. 826. b. 827. a. *Marsyas ibi redditur*] Vide fabulam apud Ovid. Met. VI. *Dalec.*

Mossinus] Alius est Mossinus Thraciæ apud Athen. lib. VIII. p. 172. vs. 18. *Dalec.*

Oraculum Branchidarum] Ptolemæus *Branchidas* usurpat pro ea parte montis Didus quæ Orientem spectat. *Dalec.*

Didymæi Apollinis] Didyma oraculum Mileto vicinum, Jovi sacrum et Apollini, quasi geminis Diis, (διδύμους καὶ διδυμάονας Græci geminos vocant,) unde Apollo Didymæus appellatur. Papin. Theb. VIII. 'Nec Clarias hac luce fores, Didymæque quisquam Limina, nec Lyciam supplex consultor adibit.' Didymæi Apollinis fit et mentio VI. 16. Vide Rhodig. IV. 23. Didymæo Jovi cum res divina fit, libant hederæ foliis. Inde κισσίβιον poculum dictum. Athen. p. 235. vs. 14. *Idem.*

Super octoginta urbium per cuncta maria genitrix] Verior lectio *LXX. urbium*, quam *LXXX.* Seneca de Consolatione ad Helviam matrem: 'Miletus LXXV. urbium populum in diversa effudit.' Qui locus ante nostras in eum auctorem castigationes corruptissime legebatur. *Pintian.*

Nec fraudanda cive Cadmo qui primus prosam orationem condere instituit] Quod hic Cadmo Milesio, infra VII. 56. Pherecydi Syrio tribuit Plinius. Quid igitur est? contradicit sibi Plinius? Minime gentium. Nam Strabone auctore primo volumine, ante omnia apparatio ipsa poëtica processit in medium, et approbata complacuit. Dehinc illam imitari, cum metrum solvissent, reliquis poëticæ servatis partibus, rem scriptis commendaverunt, Cadmus videlicet et Pherecydes et Hecatæus. Notandum vero, et hic et infra lib. VII. ubi agit de inventoribus rerum, non legi in archetypo Toletano *prosam*, sed *prorsam:* de Cadmo Milesio prosæ inventore et Solinus. *Idem. Cive Cadmo*] Auctor VII. 56. dicit Pherecydem Syrium primum Cyri regis Persarum ætate prosam orationem instituisse: historiam vero Cadmum Milesium. *Dalec.*

Postremo Cariam placidus omnesque, &c.] Leg. *Postremo Cariam placidus, Ionesque agros*, vel *Ionumque agros.* Livius, 'per Caras primum, deinde Ionas.' Idque et Strabo confirmat. *Salmas.* 836. b.

Regio omnibus Ionibus sacra] Asylon Ionium fuit in promontorio montis Icales. *Dalec.*

Ephesus Amazonum opus, multis antea, &c.] Legend. *Epesos Amazonum opus, multis antea expetita nominibus, Alopes cum pugnatum apud Trojam est, mox Ortygiæ et Samornas vocatæ, et Smyr-*

næ cognomine Trachiæ, et Samonide, et Pteleæ. Et paullo post pro *Callipia*, lege *Halitæa*. Salmasius pagina 809. b. 810. b.

Alluitur Caystro] Propertius 'cygnæum Caystrum' vocat, a cygnorum copia qui in eo sunt fluvio: 'Et qua Cygnæi visenda est ora Caystri, Et qua septenas temperat unda vias.' Lipsius I. 2. *Dalec.*

Fons in urbe Callipia, templum Dianæ complexa. E diversis regionibus duo Selinuntes] Pausanias tria celebrat in Ephesia terra: Cenchrium fluvium, Pionis montis naturam, (cujus ante Plinius meminit,) et Halitæam fontem. Nihil muto, aurem tantum securo lectori vello, ut æstimet an hic pro *Callipia* substitui debeat *Halitæa*. Item *Sellenuntes* lego, non *Selinuntes*. Neque lacus accipio cum Hermolao ex Strabone, sed fluvios cum Xenophonte libro quinto de Ascensu Cyri. 'Et Ephesi,' inquit, 'circa Ephesiæ Dianæ templum Sellenus fluvius labitur.' *Pintian.*

Lebedos] Ptolemæi meum exemplar habet *Lacerca*. Dalec.

Promontorium Coryceon, mons Mimas CCL. M. passuum excurrens atque in continentibus campis residens] Dicit Mimantem montem a mari incipere ubi promontorium Coryceon est, et excurrere in continentem ubi residet, per CCL. millia passuum. Sed hanc excurrentiam aliter exhibent libri veteres, et legunt *CLC.* an legendum *CCC.* an potius *CIↃ.* sed minus exiguus hic numerus. Iidem libri pro *Coryceon* habent *Coryneon*, et infra ubi legitur *nunc est Aleon fluvius, Coryneon Mimantis promontorium*, de eodem promontorio intelligendum. *Salmas.* p. 861. b. et 862. a. Et paulo post ibid. lege: *Obiit et Archæopolis substituta Sipylo, et inde illi Colpe, et huic Lebade.* Dicit igitur substitutam Sipylo Archæopolin, quæ et ipsa obiit. Inde etiam Colpen similiter obiisse quæ in locum Archæopolis successit. Vide Salm. p. 862. b. 863. a.

Erythrasque] Straboni Gnopopolis. *Dalec.*

Juxta eas fuerunt oppida Pteleon] Lego: *Juxta Teos. Fuerunt oppida Pteleon, &c.* ex Ptolemæo, cui post Erythras statim locantur Teos et Lebedos: notanda librariorum allucinatione, qui pro *Lebedos* ibi *Lesbos* scripserunt. Porro Teos una ex XII. Ioniæ urbibus, media totius provinciæ, testibus Herodoto primo volumine, et Stephano, clara natalibus Anacreontis poëtæ lyrici, Apeliconis, Hecatæi historici, Protagoræ philosophi, et Scithini iamborum poëtæ, adeo est apud cunctos auctores celebris, ut neque a Plinio fuerit prætermittenda, neque ullo ampliore testimonio a me indicanda, tantum famæ superfluit. *Pintian.*

Substituta Sipylo] Μάγνητες ὑπὸ Σιπύλῳ Straboni lib. XIII. Nam etiam fuerant Μάγνητες ἐπὶ Μαιάνδρῳ. Cicero ad Q. Fratrem: 'De te a Magnetibus ab Sipylo mentio est honorifica facta, cum te unum dicerent postulationi L. Pansæ restitisse.' Victor. XXX. 1. *Dalec.*

Macedones Hyrcani cognominati] Mosteni et Mofeni, Ptol. *Dalec.*

Cæsarienses Metropolitæ] Ierocæsarea, Ptolemæo. *Idem.*

CAP. XXX. *Æolis, Troas, Pergamus.*

Palæscepsis, Gergithos] *Gergitha* non *Gergythos* uterque antiquus codex præfert, et ante Hermolaum ita legebatur; ipse *Gergis* seu *Gergythos* substituit. In quo quum Stephanum sequatur, lapsu memoriæ Strabonem citat. Atqui Strabo lib. XIII. *Gergetha* nominat. 'In Lampsaceno locus est,' inquit, 'vinearum ferax, qui Gergethium appellatur.' Fuit etiam civitas Gergetha a Gergethibus, qui sunt in Cumano agro. Et alibi: 'Prope ejus ortum vicus est Gergetha, in quem Attalus eos transtulit qui in Troade erant, quum locum eum cepisset.' Itaque nihil ex

priore antiquaque lectione mutandum. *Pint.* *Gergithos*] Athenæus lib. VI. pag. 128. lib. XXI. Gergina sive Gergitha, Æolidis oppidum, ab assentatoribus conditum. Vide locum. Γεργὶς dicitur quoque Steph. *Dalec.*

Ida mons] Idæ ferarum latibula, νάπαι, θάμνοι, φωλεοὶ, ὀργάδες. Rhodig. lib. XXVI. cap. ult. Ida, quivis mons excelsus, unde circunjecta spectari possunt. Idem XXVIII. 1. *Idem.*

Olim Pedasus dicta] Pedasensibus mirum hoc contingere scribunt Herodotus, Aristoteles, Strabo, ut quoties adversi quippiam illis, aut vicinis imminet, Antistiti Minervæ, quæ illic est, prolixa barba nascatur. Rhodig. XIV. 21.

Smintheum templum durat, intus Colone intercidit] Prior lectio, *colonia.* Hermolaus *colone* legit: quam recte nescio. Nam (ut conjicio) Plinius hic ora indicata regreditur more suo ad monstranda iuteriora. Coloniam vero hic accipio Sminthium, eodem quo templum nomine, quam Strabo Sminthium, Stephanus Sminthem nominat. *Pintian.* *Smintheum templum durat*] Quare Sminthens Apollo dictus fuerit, vide apud Strabonem lib. XIII. pag. 576. *Dalec.*

Deportata Adramytteum negotia] Libentius legerim *deportant,* hoc est, jura petunt Adramitteum gentes, quas subjicit: et exemplar Salmanticense *deportant* legit. Sic supra, cum de Mileto et Smyrna, locisque circumjacentibus, tractasset, subjungit: 'Smyrnæum conventum magna pars Æoliæ, quæ mox dicetur, frequentat.' *Pintian.*

Remotum a portu Ilium immune] Plenissima immunitate, omnium tributorum et munerum publicorum, militiæ, metati, etiam tutelarum. Callistratus in l. non solum § Iliensibus. D. de excusat. item, ut qui matre Iliensi esset, fieret eorum municeps, et ut Minerva Iliensis hæres institui posset l. I. D. ad municip. Data vero est primum decreto decem legatorum, icto fœdere cum Antiocho, Rhœteo et Gergitho insuper concessis, Liv. lib. XXXVIII. propter inclytam nobilitatem civitatis et conjunctionem originis Romanæ. Confirmat Claudius Cæsar propter originis gloriam. Tacit. lib. IV. Cujac. X. 5. Observat. Turneb. VII. 21. Ilium novum a vetere distat XXX. stad. juxta Strabonem. *Dalec.*

Fuit et Achilleon oppidum juxta tumulum Achillis, conditum a Mitylenæis et mox Atheniensibus, ubi classis ejus steterat. In Sigeo fuit et Æantion, &c.] Duo illa verba *in Sigeo* ad præcedentia pertinent, illisque adjungenda sunt: tum sequitur: *Fuit et Æantion in altero cornu,* hoc est, in Rhœteo altero montis Idæ promontorio: quod Pomponius tradit libro primo, et Strabo lib. XIII. Quæ vitiosa interpunctio causam Solino erroris præbuit. Scribit enim cap. 42. in Rhœteo promontorio Achilleon oppidum conditum esse, quod falsum est. Strabonis verba subjeci ex lib. XIII. 'Hujus oræ spatium a Rhœteo usque Sigeum et Achillis tumulum recta navigantibus est stadiorum LXX.' Hic Strabo Sigeum cum Achillis tumulo copulat. Item Achillis monumentum in oppido Achilleo esse, idem Strabo in eodem loco testatur: 'Achilleon,' inquit, 'locus est in quo Achillis tumulus ostenditur.' Et paulo post: 'A priore autem aliis XXX. stadiis ad partem quæ est Idam versus, Achilles et templum habet et tumulum juxta Sigeum.' Et rursus: 'Demetrius,' inquit, 'Timæum mentiri ait, qui scribit e lapidibus Ilii Achilleon a Periandro munitum, dum Atheniensibus contra Pittacum auxiliaretur. Munitum quidem hunc locum a Mitylenæis apud Sigeum contendit.' Stephanus quoque in Sigeo Achilleum urbem statuit. Suffragatur Herodotus etiam in Terpsichore, Achilleon simul cum Sigeo memorans.

Porro *Sigeum* scribendum sine diphthongo in penultima, meminimus in Pomponium. *Pint.*

Et ipso in statione classis suæ] Scribo, *Et ipsum in statione classis suæ;* hoc sensu: Sicut Achilleum conditum sit in Sigeo a Mitylenæis et Atheniensibus juxta Achillis tumulum, ubi classis ejus steterat, sic Æantion conditum a Rhodiis in Rhœteo juxta tumulum Ajacis, et ipsum in statione classis Ajacis. *Idem.*

Hieracomitæ] Ieragermæ Ptolemæo civitas eorum dicitur. *Dalec.*

CAP. XXXI. *Insulæ ante Asiam, Pamphylium mare, Rhodus, Samus, Chius.*

Tribus omnino aditur alveis maris, &c.] Lege: *tribus omnino aditur alveis mari Stegano, Posideo, Tauro.* Salmas. p. 479. b.

In Phœnicio deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua objectam beluæ Andromedam ferunt, et jam dicta Arados] Familiarem librariorum errorem permutandorum verborum hoc etiam loco admissum opinor. Nam quod hic Pariæ tribuitur, totam esse oppidum, non Pariæ ignobili alioqui insulæ alii auctores assignant, sed Arado celebratissimæ apud cunctos insulæ maris Phœnicii: de qua Strabonis et Pomponii verba supra retulimus. Erit ergo hoc loco verborum contextus talis: *in Phœnicio deinde mari est ante Ioppen Paria, in qua objectam beluæ Andromedam ferunt, et jam dicta Arados.* Quid si non *ante Ioppen*, sed *Antioppe*, et non *Paria*, sed *parva*, scribendum est? ut sit Antioppe nomen insulæ, sic dictæ quod contra Ioppen sita sit: ut in montibus et promontoriis, Antilibanus, Anticragus, Antitaurus, Antirrhium, quod sint opposita Libano, Crago, Tauro, Rhio: et in oppidis Antarados, Antiphelus, Anticinolis, et in insulis, Antissa, quod opposita esset Lesbo, quæ quondam Issa dicta fuit, auctore Myrsilo, referente in primo volumine Strabone, ut rursus in Plinio ad hunc posset modum legi: *In Phœnicio deinde mari est Antioppe, in qua objectam beluæ Andromedam ferunt, et jam dicta Arados, parva, tota oppidum:* quæ lectio propius ad Pomponii verba accedit, a quo etsi exiguo, divite tamen penore, multa Plinium mutuatum, in confesso est. *Pintian.* *In Phœnicio deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, &c.*] Nulla ad Ioppen est insula, neque unquam fuit. Vide Isaacum Vossium in Melam, p. 201.

Cilicium ex quinque maximis Cyprum] Legendum reor, *ex VII. maximis Cyprum.* Strabo lib. XIV. 'Quidam post captam Trojam dicunt insulas Gymnesias ab eis habitatas, quarum majorem Timæus ait maximam esse post VII. Sardiniam, Siciliam, Cyprum, Cretam, Eubœam, Cyrnum, et Lesbum.' *Pintian.*

Cerastin] Cerastiam vocari Xenagoras scripsit, ὅτι πολλὰ κέρατα, τοῦτ' ἔστι πολλὰς ἐξοχὰς ἔχει, multis promontoriis superciliosa est ac erecta: quamvis sint qui ideo sic dictam putent, quod aliquando in ea cornuti fuerint homines. Dicta et Sphecia ab incolis Sphecibus, vel a Vespis. Rhod. XXX. 1. *Dalec.*

Proximaque Cauno Rhodussa] Legebatur ante Hermolaum, *Proximaque Cunorhodosa;* ipse *Cynorhodossa* correxit, non recte. Nos tum ex Stephano, tum ex vetere utroque codice sic scribimus, *Proximaque Cauno Rhodussa.* Nam ambo exemplaria *Cauno* legunt, non *Cuno:* et Caunus urbs est Cariæ; parum a Rhodo submota, apud omnes decautata, unde ficus illæ Canneæ, quæ Crasso in Parthos proficiscenti omen fecere. De Rhodussa autem insula Stephanus: Schinussa, ut Rhodussa, Phocica insula. Est eidem Rhodussa urbs Argivæ regionis. *Pintian.*

Ophiusa] Dicta est a multitudine serpentum, quos eo tempestate dela-

tus Phorbas Triobæ filius occidit: *Asteriæ* ab Astri figura: *Æthræa* a serenitate, quia illic nunquam tantæ nubes sunt, ut aliquando de die sol non cernatur: *Trinacria* a tribus oppidis eminentibus: *Corymbia* a specie Corymborum hederæ: *Poëessa* ab herbido virore. Had. Jun. III. 15. Straboni vocata fuit et *Stadia* et *Telchinia*. *Pontiam* vocat Pindarus, ut *Pelagiam* Marcellinus lib. XVII. Pindarus Ialyson aureo imbre perfusam scribit ob divitias et summas opes: ἔνθα ποτὲ βρέχε θεῶν βασιλεὺς χρυσαῖς νιφάδεσσι πόλιν. *Dalec.*

Samon liberam] Samon insulam Apul. Florid. lib. II. Frumento pigram, aratro irritam, fœcundam olivetis, ait, nec a vinitore, nec ab olitores calpi, sed totam ejus, quamvis frequentibus incolis, hospitibus celebris, culturam esse in surculo et sarculo. Vide locum. *Dalec.*

Thallusa] Sic Hermolaus legit conjectura tantum ductus, cum prius scriptum esset *Thellusa*. Cæterum legentes meminerint, insulam nomine Pelus circa Chium a Stephano locari. *Pintian.* *Thallusa*] Stephano hic Pelus insula collocatur. *Dalec.*

Clara vero in alto Teos] Pro *heos*, ut ante scriptum habebatur, Hermolaus *Teos* suffecit, et patriam Anacreontis accipit; procul, ut ego puto, a vero; nam Teos, Anacreontis patria, urbs est continentis, una ex XII. Ioniæ urbibus, ut geographi omnes juxta historicique testantur. In peninsula sitam esse Teon, Strabo Pomponiusque testantur; insulam esse, et præcipue in alto ab Erythris, Ioniæ urbe, LXXI. M. pass. submotam, ut Plinius adjicit, nec Strabo, nec Pomponius, nec omnino, quod sciam, alius. *Pintian.*

Eresos] Eresos Theophrasti patria, præstantissimo et candidissimo tritico nobilis, cujus pollinem Mercurius ad Deos ferret, si qua farina vesci cuperent. Archestratus in Gastronomia, ἐν Λέσβῳ, κλεινῆς Ἐρέσου περικύμονι μαστῷ, Λευκότερ' αἰθερίας χιόνος· θεοὶ εἴπερ ἔδουσι Ἄλφιτ' ἐκεῖθεν ἰὼν Ἑρμῆς αὐτοῖς ἀγοράζει. Ea ratione Delphis olim Etesii statuam Cereris Ἑρμούχου dicarunt. Hadrian. Jun. v. 4. Infamis ea fuit infanda libidine, unde λεσβιάζειν, vel ore morigerari, vel capiti illudere, ut Φοινικίζειν, ἄῤῥητον μίξιν μίγνυσθαι, a Phœnicum execrandis moribus. Brod. II. 21. Hier. Mercurial. Var. IV. 13. *Dalec.*

Tenedus] Tennin Cyeni filium, Neptuni nepotem, cum noverca Philonome de stupro appellasset, recusantem apud patrem insimulavit, tanquam vim afferre voluisset. Credulus is juvenem capsa inclusum in mare abjecit, quæ Neptuno innocenti, et nepoti propitio, cum Leucophrim delata fuisset, aperta illa, et re cognita, incolæ regnum detulerunt, insulam de suo nomine appellarunt, mortuum pro Deo coluerunt. Muret. Var. I. 12. *Idem.*

CAP. XXXII. *Hellespontus, Mysia, Phrygia, Galatia, Bithynia, Bosphorus.*

Dascylos] Ptolemæo locus est dictus Dascylæum. *Dalec.*

Qui partem eam insedere] Strabo refert Volscorum Tectosages, cum robore et multitudine hominum valerent, seditione quodam tempore inter eos orta, magnum numerum hominum e finibus suis ejecisse, qui post longos errores in Phrygiam Paphlagoniæ et Cappadociæ profecti, illis non invitis, loca illa occuparunt, l. IV. et l. XII. ubi etiam ducem ipsorum vocat Λεονόριον, quem alii Lomorium, Pausanias fortean Cerethrium, nos Germani, ni fallamur, Leonhardum dicimus. Gentes autem tres tantum numerat, Trocmo set Tolistobogos a Ducibus, ac Tectosages ab natione Celtica denominatos, institutæque reip. commemorat formam. *Dalec.*

A Nicomedia, LXXII. M. D. Procerastis ante dicta] Legendum reor:

A Nicomedia, LXXII. M. D. pass. Cerastis ante dicta. Nam, ut conjicio, pro litera *p.* passus significante, imperiti librarii aut correctores *pro* scripserunt, sequenti verbo *Cerastis* adjungentes. Dicta autem sic Chalcedon, forte propter frequentiam Promontoriorum, seu cubitorum in pontum excurrentium. Etenim Cyprum ob eandem causam Cerastin dictam esse a Philonide supra meminit hoc ipso volumine, cap. 31. *Pintian.*

Dein Compusa] Utrumque exemplar *Colposa* legit, non *Compusa.* Scribendum puto *Colpoësse*, hoc est, sinuosa : quod optime quadrat cum præcedenti nomine Cerastis; ad multa namque promontoria multi sinus consequantur necesse est. *Idem.*

In quo portus Amyci] Is fuit Bebricum rex, pugil eximius, a Polluce in eo certamine victus et occisus, cum Argonautas hospitio prohiberet. *Gelen.*

Est et Elæa et duæ Rhodiussæ, Erebinthus, Megale, Chalcitis] Scribendum *Rhodussæ*, non *Rhodiussæ*, ut admonuimus. Item *Erobinthotes* ostentant duo scripta exemplaria, eximie, hoc est, Ciceraria, ut quod statim sequitur, *Pityodes*, id est, Pinaria. Videtur quoque scribendum potius *Calcetis*, quam *Chalcitis*, ex Stephano in dictione Chalcedon. *Pintian.*

LIBER VI.

Cap. i. *Pontus Euxinus.*

Pontus Euxinus antea ab inhospitali feritate Axenos appellatus est, &c.] Ex cæso uno duo facta sunt, falsa interpositione substantivi verbi *est*, quod in neutro habetur scriptorum exemplarium. Legendum igitur: *Pontus Euxinus, ante ab inhospitali feritate Axenos appellatus, peculiari invidia naturæ, sine ullo fine indulgentis aviditati maris, et ipse in Europam Asiamque funditur.* Pint.

Et partem earum aucta immanitate abstulisse] Exemplar Salmanticense et fere Toletanum *inanitate* legunt; non *immanitate*, quod et melius. Est enim familiare Plinio, quæ non habitantur, *inania* appellare. *Idem.*

Calpeque Africæ avulsa] Legendum puto, *Calpeque Abylæ avulsa.* Alioqui dicendum videbatur *Europaque Africæ avulsa.* Idem.

Sangarius fluvius ex inclytis. Oritur in Phrygia, accipit, &c.] Legend. *Sagaris fluvius ex inclytis oritur in Phrygia, accipit vastos amnes, inter quos Tembrogium et Gallum, idem Sangarius a plerisque dictus, a quo incipiunt Mariandinus sinus, oppidumque Heraclea, Lyco flumini adpositum.* Vide Salm. p. 880. b. et 881. a.

Fluvius Bilis] *Fluvius Billis, ultra quem gens Paphlagonia.* Hæc ita cum capite sequenti continuanda. *Salm.* p. 888. a.

Cap. ii. *Gens Paphlagonum et Cappadocum.*

Cognomines eorum Venetos credi postulat] Legend. *Cognomines eorum Venetos credi ea re putat.* Ea re putat credi Venetos Itatiæ ex Henetis Paphlagonia ortos, quod idem nomen habeant, ac sint eorum cognomines. Vide Salmas. pag. 888. b.

Amisum liberum] Scribe, *Amisus libera*, ex Stephano, Arriano in Periplo, et Strabone undecimo, apud quem tamen interdum *Aminsus* est. Cui orthographiæ subscribit Suidas, per *i*, et item per *e*, in penultima scribi

tradens *Aminsus* et *Amesus.* Ptolemæus cum duplici *ss, Amissus.* Pintian.

A Sinope CXXX. M. pass.] Exemplar Salmant. vero propius, *CXX. M. pass.* Nam Stephanus intervallum ab Amiso ad Sinopen nongentorum stadiorum esse tradit, quæ agunt passuum XII. M. D. Scripsit et ante Stephanum id quoque Strabo XII. volumine. *Idem.*

Cæteras Barbarorum] Cur Barbari dicantur vide apud Strabonem. *Dalec.*

CAP. III. *Cappadocia.*

Sebastiam] Ptolemæo Augusti civitas. *Dalec.*

CAP. IV. *Themiscyrenæ regionis gentes.*

Gentes Genetarum] Quartum cap. in manuscripto incipit a duobus posterioribus vocabulis cap. præcedentis hoc modo: *Nunc Matium gentes, &c.* Idem.

Trapezus liberum] Vide Strabonem lib. XII. *Dalec.*

Æa] Plinio Æa et Dioscurias civitates duæ sunt diversæ, Stephano vero una et eadem. *Idem.*

Suani] Σόανες Straboni lib. XI. ubi tamen Πόανες perperam legebatur. ut et apud Eustath. super Dionys. Θοᾶνες, commonente Hartungo decur. II. num. 6. *Idem.*

Regio Ecrectice] Ptolemæus, ut puto, appellat regionem hanc *Necreticen:* Arrianus *Niticen.* Pintian.

Flumen et oppidum Pityus] Sic Hermolaus, cum tamen antiqua omnis et recentior lectio *Penius* habeat, non *Pytius:* quam lectionem approbare videtur poëta Ovid. ex Ponto lib. IV. 'Huc Lycus, huc Sagaris, Peniusque, Hypanisque, Cratesque.' Itaque antiquam lectionem mutandam non censeo. Hanc castigationem debes Ovidiano enarratori. *Idem.*

CAP. V. *Regio Colchica, Achæi, et cæteri eodem tractu.*

Subjicitur regio Ponti Colchica] Locus frequens erroribus. Nam et in capitum distinctione erratum est, et in ordine verborum, et verba ipsa corrupta sunt. Aperiam igitur libere, ut soleo, sententiam meam, etiamsi periculum adeam, audax, et temerarius, et quibusvis aliis probrosis nominibus appellari, qui res tot jam seculis veluti communi doctissimorum hominum consensu receptas et persancte habitas convellere coner. Affirmo igitur initium quinto Capiti assignandum esse, unde prius admonui, deinde processum continuationemque verborum sic concipiendam esse: *Deinde multis nominibus Heniochorum gentes, urbe Colchorum Dioscuriade juxta fluvium Anthemunta, nunc deserta, quondam adeo clara, ut Timosthenes in eam trecentas nationes, quæ dissimilibus linguis uterentur, descendere prodiderit : et postea a nostris CXXX. interpretibus negocia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab Amphito et Tolchio Castoris ac Pollucis aurigis putant, a quibus ortam Heniochorum gentem feram constat. Reliquæ littora feræ nationes tenent, Melanchlæni, Coraxi, Achei, Mardi, Cercetæ. Post eos Serri, Cephalotomi. Subjicitur Ponti regio Colchica, in qua juga Caucasi ad Riphæos montes torquentur, ut dictum est, altero latere in Euxinum et Mæotin devexa, altero in Caspium et Hyrcanum mare. A Dioscuriade oppidum Heracleum, distat a Sebastopoli LXXX. M. pass. In intimo eo tractu Pityus oppidum,* et reliqua usque ad finem capitis quinti. Nunc ostenso verborum ordine, ex collatione Strabonis, Ptolemæi, Arriani, Pomponii, cum verbis Plinianis, reliquum est ut verba ipsa corrigamus. *Subjicitur Ponti regio Colchica*] Neutrum ex nostris exemplaribus *Colchica* habet, sed alterum *collita,* alterum *colica,* ut putem scribendum esse *obliqua,* et totum locum legendum esse sic: *Subit tum Ponti regio obliqua, &c.* Movet me tum Arrianus in Periplo, qui enumeratis Heniochis et quibusdam aliis

gentibus, quas hic refert Plinius, subdit: 'A Sigame fluvio deflexinus in latus sinistrum Ponti usque ad fluvium Hippum, et ab Hippo ad Astelephum et Dioscuriada urbem vidimus Caucasum, altitudine Gallicarum Alpium. Apparebat autem et jugum quoddam Caucasi nomine Strobilus, unde fabulantur Prometheum Jovis imperio suspensum fuisse a Vulcano.' Hactenus Arrianus. Pomponius quoque primo libro, memoratis Melanchlænis, Coraxis, Phthirophagis, Heniochis, Achæis, Sindis, subjungit: 'In Heniochorum finibus Dioscurias a Castore et Polluce pontum cum Jasone ingressis, Sindos in Sindorum ab ipsis terrarum cultoribus condita est. Obliqua tunc regio et in latum modice patens, inter pontum paludemque in Bosphorum excurrit.' *Pintian.*

Sunt qui conditam eam ab Amphito et Telchio Castoris ac Pollucis aurigis putant] Solinus depravatam Plinii lectionem secutus, ut in plerisque omnibus solet, *Amphito* quoque et *Telchio* legit. Nos ad normam Græcorum scriptorum Plinii verba redigentes, non *Amphito* hic et *Telchio*, sed *Amphistrato* et *Rheca*, scribendum asserimus. Strabo libro undecimo: 'Tradunt Phthiotas Achæos ex Jasonis exercitu Achaiam, quæ hic est, habitasse: Laconas vero Heniochiam, quorum duces Rhecas et Amphistratus fuerunt Castoris et Pollucis aurigæ, unde Heniochi, ut verisimile est, ab his fuerunt nominati.' *Idem.*

A quibus ortam Heniochorum gentem feram constat] Pomponius, in primo, feras incultasque gentes appellat omnes, quas hic Plinius memorat, Melanchlænos, Coraxos, Phthirophagos, Heniochos, Achæos, Cercetas. Itaque ubi omnes sunt feræ gentes, nihil attinebat Heniochos feros appellare. Quapropter probo magis veterem utriusque codices lectionem, in quibus non *feram*, sed *fere*, legitur. *Idem.*

Ad hos confugerat Mithridates Claudio principe, narravitque Thalos, &c.] Lege, *Ad hos Sauromatas profugerat Mithridates Claudio principe, narravitque Thalos his esse vicinos, qui ab oriente Caspii maris fauces attingerent.* Thali vicini Sauromatis, qui Thali Caspii maris fauces attingebant. *Salmas.*

Inde promontorium Cronea, quo supercilium arduum, &c.] Nostra exemplaria rectius: *Inde promontorium Crunœ, a quo supercilium, &c.* Nam et Dionysopolin urbem Thraciæ Crunos ante dictam, sive mavis Crunus, hoc est salientes, Plinius supra docuit, et Strabo ac Stephanus et reliqui tradunt. Erit ergo rectus pluralis *Crunœ*, ut Solœ, et capite sequente Cepœ, et multa hujus notæ. *Pint.*

Cap. vi. *Bosphoros Cimmericus, Mæotis.*

Cap. vii. *Gentes circa Mæotin.*

Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni, &c.] Lege, *Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni Amazonum connubia.* Vide Vossium in Melam, p. 107.

Messeniani] Moschovitæ, qui, ut Apollonius tradit, a Græcis Μοσσυνοικοὶ dicuntur. Modacas Ptolemæus vocat. *Dalec.*

Matrem maris] Sic et Dionys. μητέρα πόντου vocare; at revera Scythicum Temerinda maris finem potius denotare auctor M. Anton. Delr. super Sen. Trag. par. ult. p. 297. Fuerit itaque *Themersend*, seu, ut nos enunciamus, *Dessmœrs-end.* Idem.

Mazacas] Alii sunt Mazaces Africæ gens, quorum præcurrentium ac iter explorantium comitatu nobiles Romani delectabantur. Suetonius in Nerone c. 30. 'Armillata et phalerata cum Mazacum turba, et cursorum.' Claud. in Panegyr. ad Stiliconem 'pavidus projecit missile Mazax.' Id mirum est quod scribit Seneca lib. xxii. Epist. 124. 'Omnes jam sic pe-

regrinantur, ut illos Numidarum præcurrat equitatus, ut agmen cursorum antecedat.' Mart. x. 13. ' Cum cathedralitios portet tibi rheda ministros, Et Libys in longo pulvere sudet eques.' Turneb. xxx. 3. *Idem.*

Amnem Menotharum Imituenis ex montibus scissum] Vetusta exemplaria castigatius : *Amnes, Menotharum, Imituem, ex montibus Cissiis;* unde et quod sequitur statim, *Circaque fontem Imitissi,* emendandum erit *Imituis,* a quo etiam *Imitui* populi dicti videntur. *Pintian.*

CAP. VIII. *Cappadocia, Armeniæ.*

Nunc reddantur gentes in mediterraneo sinu] Castior lectio antiquorum codicum, *Nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus.* Impressa quoque omnis lectio *ingens* agnoscit, non *gentes.* Appellat autem Plinius certos quosdam terræ tractus *sinus,* ut in mari fit, infra etiam c. 11. ' Ita se habet,' inquit, ' terrarum sinus e clarissimis.' *Pintian.*

Vadit super Antiochiæ tractum, et usque ad Cyrrhestiam, &c.] Per *Antiochiam* non urbem intelligit, sed *Syriam Antiochiam.* Salmas. p. 627. a.

CAP. IX. *Armeniæ duæ.*

CAP. X. *Albania, Iberia.*

Et deinde Macrones] Archetypum Toletanum, *Macarones.* Legendum forte, *Machelones.* Sic enim eos appellat Arrianus in Periplo: cæteri fere omnes *Macrones.* Pintian.

Cornelius Nepos CL. M. pass.] Concinnior lectio veterum codicum *CCL.* ne sit tanta in numero differentia inter Cornelium Nepotem et cæteros auctores. *Pintian.*

CAP. XI. *Portæ Caucasiæ.*

CAP. XII. *Insulæ in Ponto.*

Insulæ in Ponto Planctæ, sive Cyaneæ] Rectam hanc esse scripturam convincunt ea quæ nunquam satis laudata in Onomast. seu Thesauro suo notavit Ortel. ex Strabon. Ab Homero jam olim *πλάγκτας* (ita enim scribendum norunt vel pueri Grammatici) dictas puto, Od. M. his versibus : *Ἔνθεν μὲν γὰρ πέτραι ἐπηρεφέες, προτὶ δ' αὐτὰς Κῦμα μέγα ῥοχθεῖ κυανώπιδος Ἀμφιτρίτης. Πλαγκτὰς δή τοι τάς γε θεοὶ μάκαρες καλέουσι.* Pindar. Pyth. IV. 10. *συνδρόμους πέτρας* vocat. Ea autem quæ de his insulis fabulati sunt veteres, cum passim sint obvia vulgoque protrita, uti hic inculcentur pluribus nil est necesse. Unicum hoc tantum addere libuit; ortum id omne ex Opticis, uti elegantibus quidem, sed sectæ suæ consentaneis, attingit versibus Lucret. lib. IV. ' Exstantesque procul medio de gurgite montes, Classibus inter quos liber patet exitus, idem Apparent: et longe divolsi licet absunt, Insula conjunctis tamen ex his una videtur.' *Dalec.*

Ariam] De hac vide Theophrast. Histor. IV. 5. *Idem.*

CAP. XIII. *Gentes in Scythico Oceano.*

Lytarmis] Id hodie *Capo de Oby,* hoc est, promontorium Obycum, ab Obyo fl. eo loci in mare sese exonerante, dici videre est in Ortel. et Mercatoris Tab. Geograph. *Dalec.*

Fluvius Carambucis, ubi lassata cum siderum vi Riphæorum montium deficiunt juga, &c.] Intelligit, ubi montium Riphæorum juga deficiunt, ibi quoque vim siderum rigentium lassari, et majorem esse aëris temperiem : sic paulo ante loquitur: ' verum Asiæ quoque magna portio apposita Septentrioni, injuria sideris rigentis, vastas solitudines habet.' *Salmas.*

Inviolatosque esse etiam feris accolarum populis] Legend. *inviolatosque esse etiam feris accolarum populorum.* Græca locutio est, *τοῖς ἀγρίοις τῶν περιοικούντων ἐθνῶν.* Salmas. p. 209. b.

Ultra eos plane jam Scythæ, Cimmerii, &c.] Lege : *Ultra eos plane jam Scythæ, Cimmerii, Cissianti, Georgi et Amazonum gens.* Vid. Isac. Vossium in Melam, p. 12.

Hæc usque ad Caspium et Hyrcanum mare, &c.] Leg. *Hæc usque ad Caspi-*

um et Hyrcanum mare: nam id erumpit e Scythico Oceano in aversa Asiæ, &c. Salmas. p. 210.

Erumpit Scythico Oceano] Errat Plinius: Caspium enim mare in continenti est velut lacus: nulloque ostio ex Oceano erumpit. Communem hunc veteribus errorem fuisse jam ante notavimus ad II. 67. Vide et infra c. 17. *Dalec.*

Inde per Aratiaticos, Amarbos, &c.] Leg. *Inde per Anariacas, Amardos, Hyrcanos ad ostium Oxi fluminis quater mille octingenta stadia.* Salmas. pag. 210. a.

Scythici arcus, ut auctor est M. Varro, similitudine] Toletanum apographon non *Scythici arcus* habet, sed *silicis.* Salmanticense commodius, et minore a vero distantia *sicilis:* legendum reor *sicilicis.* Sextus Pompeius, 'Sicilices,' inquit, 'hastarum spicula lata.' Confirmare videntur hanc lectionem verba paulo post sequentia: 'Ab introitu dextra mucronem ipsum faucium tenent,' &c. *Pint.*

Dein per oram Albani (ut ferunt) ab Jasone orti] Per oram intelligit Plinius Caspii maris, cujus fauces ad mucronem ipsum Udinos dicit tenere, Scythiæ populum, dein per oram Albanos: ante quos mare quod est, vocatur Albanum. Sed hoc minus bene. Vide Salmas. Plin. exerc. p. 189. 190.

Oram omnem a Caucaso prœaltis rupibus inaccesso] Archetypum Toletanum non *Caucaso,* sed *raso* præfert: Salmant. *Caso.* Fortasse vera est lectio, *Cassio.* Flumine videlicet mox ante dicto. Et in eisdem exemplaribus *inaccessam* fere legitur, ut intelligas *oram.* Pintian.

Proxima Syriæ] Scribendum arbitror *Assyriæ,* hoc sensu: Assyriæ initium esse Adiabenem, et ejus partem, quæ sit proxima Assyriæ proprie dictæ, nominari Arbelitin. *Idem.*

Mygdaniam cognominaverunt a similitudine] Vide Straboncm l. XVI. *Dalec.*

Ninus] *Mosul,* indeque Assyria vulgo dicitur *Mosul.* Ejus Metropolis est Ninive, ubi Jonas Propheta prædicavit pœnitentiam. *Dalec.*

CAP. XIV. *Media, Caspiæ portæ.*

CAP. XV. *Gentes circa Hyrcanum mare.*

Adiabenis connectuntur Carduchi] Non *Cadurci;* nam *Cadurci* Galliæ sunt provinciæ, non Parthorum regni. Et Carduchorum appellationem Macedones postea in mollius deflexerunt, Corduenos vocantes. *Gelen.*

Mox ejusdem Parthiæ amœnissimus situs] Legendum *amœnissimus sinus,* ut supra c. 8. hujus lib. ostendi, favente etiam antiqua lectione. *Pintian.*

CAP. XVI. *Item aliæ gentes.*

Zapavortene dicta, et in ea fertilitatis inclytæ locus, Daræon mons: gentes Tapyri, Anariaci, Hyrcani] Id est, τῶν Δαραίων ὄρος. An Plinio *Daritis* eadem est? VI. 23. 'Arianæ partem aliqui Daritin esse volunt.' Sed Daritis in ea Ariana non erat, quam Plinius eo capite descripsit. Vide Salmas. pag. 982. b.

Qua diruta a barbaris, &c.] Legend. *Quam dirutam a barbaris Antiochus Seleuci filius eodem loco restituit. Syrii amne eam interfluente Margo, qui corrivatur in Zothalicis, maluerunt illam Antiochiam appellari.* Antiochus Alexandriam Margianæ dirutam a barbaris eodem loco et nomine restituerat. Syri, quos incolas dedit urbi, maluerunt eam *Antiochiam* appellari de nomine conditoris sive restitutoris. Vel sic potius emendes: *Qua diruta a barbaris Antiochus Seleuci filius eodem loco restituit Seleuciam, interfluente Margo qui corrivatur ab incolis: maluere et illam Antiochiam appellari.* Seleuciam in loco Alexandriæ restituit Antiochus Seleuci filius, indito patris nomine. Eam interfluit Margus, qui corrivatur ab incolis, hoc est, in rivos deducitur ad irrigandam regionem, εἰς τὰς ὀχετείας ἀναλίσκεται. *Salmas.* 983. b.

Antiochus Achaida appellavit] Ergo ab Achæo aliquo condita, non ab Alexandro. De alio Achæo non possumus intelligere, quam de illo, qui Antiochum Seleuci regis filium cognatione contingebat, et Asiam cis Taurum dynastæ nomine, mox regis, aliquamdiu tenuit. Vide Salmas. pag. 984. b.

Gens hæc obtinet aversa montis, &c.] Sic lege : *Gens hæc obtinet aversa montis Paropamisi, exadversus fontes Indi.* Sic infra : *Exadversum Bactrianos hoc oppidum.* Vide Salmas. pag. 985. b. Infra ibid. legitur, *Demonax*, pro *Demonas*, et hoc pro *Demodamas.* Idem ibid.

Apollini Didymæo] De Didymæo vide supra v. 19. *Dalec.*

CAP. XVII. *Scytharum gens.*

Massagetæ] Negotiatores, qui mercium gratia Cambalum petunt, prohibentur edicto magni Cham Massagetas transgredi. *Dalec.*

Adjicit idem Pompeii ductu exploratum in Bactros septem diebus ex India perveniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat] Lege : *Perveniri ad Achrum flumen quod in Oxum* (an *Ochum*) *flumen influit.* Mens Plinii est, cum Romani ductu Pompeii ibi locorum ad Caspium scil. mare cum Mithridate vel Tigrane bellum gererent, exploratum illis esse septem diebus ex India Bactros usque ad Icarum flumen perveniri posse. *Salmas.* pag. 216.

Et ex eo per Caspium in Cyrum, &c.] Plin. scribit ex flumine Dargilo, quod in Oxum influit, Indicas merces per Caspium mare subvehi posse in Cyrum amnem, qui fines Iberiæ et Armeniæ interluit: ex Cyro porro amne quinque dierum tantum iter esse terrenum usque ad Phasin : inde in Pontum devehi. *Salmas.* pag. 216. b.

Haud dissimilem hominum immanitatem obsidens] Lege : *haud dissimilis hominum immanitati, obsidens;* id est, juxta solitudines et eas obsidens ferarum multitudo hominum immanitati haud dissimilis. *Salmas.* pag. 189. b.

Seres lanicio silvarum nobiles, &c. unde geminus fœminis nostris labor, redordiendi fila, rursumque texendi] Hinc colligitur, Serica texta quæ ex Seribus adferebantur, quod pressius densata essent, filatim resolvi solita a mulieribus Europæis, et rursus texi, tenuiore ac rariore textura, ut inde scilicet vestes fierent, quæ fœminas tegendo nudarent, et per quas in publico totæ tralucerent. Vide Salmas. in Tertull. pall. pag. 246. 247. *Seres, lanicio silvarum nobiles*] Virg. Georg. II. 'Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres.' *Dalec.*

Seres mites quidem, sed et ipsis, &c.] Legend. *Seres mites quidem, sed et ipsi feris similes, cœtum reliquorum mortalium fugiunt, commercia despectant,* id est, despiciunt. *Salmas.* pag. 989. a. *Seres mites quidem, &c.*] Claudianus : 'Stamine quod molli tondent de stipite Seres.' Seneca Poëta : 'Quæ fila ramis ultimis Seres legunt.' Arrianus in Periplo *νῆμα Σηρικὸν* vocat. Dionys. lib. *μγ*. *Σηρικὸν ὕφασμα χλιδῆς βαρβάρου ἔργον*. Strab. l. XVIII. *τοιαῦτα δὲ τὰ Σηρικὰ ἔκ τινων φύλλων* (non *φλοιῶν*) *ξαινομένης βύσσου.* *Dalec.*

Cœtum mortalium reliquorum fugiunt, cum commercia expectent] Hodie ubi merces exposuere venales, pretium in tabulis scribunt, in oraque dimittunt. Mercatores igitur mutata negotiatione euntes deponunt pretium et merces auferunt. *Idem.*

Ab Attacoris, gentes Thyri et Tochari] Inde Attacoros populos hic nobis reddiderunt: atqui legendum est: *Ab Attacorum gente, Thyni et Tochari.*

Sed inde, ut plane consentiunt omnes] Lege : *Sed inde ut plane constat inter omnes, &c.* Salmas. 991. a.

Quam ab occidente æstivo ad occidentem, &c.] Legend. *quam ab occidente*

æstivo, ad occidentem hiberno metabatur totam. Favonio itaque obversam, ejus venti afflatu juvari Indiam, salubremque fieri ea ratione docuit. Salmas. 991. a.

Binæ messes in anno, binæ æstates, &c.] Leg. *binæ æstates in anno, binæ messes, media inter illas hieme Etesiarum flatu, nostra vero bruma.* Idem ibid.

Non tamen deest diligentiæ locus, &c.] Leg. *Nec tamen est diligentiæ locus, adeo diversa, &c.* Non esse diligentiæ locum dicit, ubi tam diversa et tam incredibilia narrantur. *Salmas.* 991. a.

In eo tractu Indiæ, quem subegerant, &c.] Leg. *in eo tractu Indiæ quem is subegerit.* Et pro *nullum Cominus*, libri scribunt: *nullum cogi minus:* tralaticia, *nullum Coi minus*, pro *nullum Coo minus.* Puto itaque in libris Plinii scriptum esse: *scripserunt quinque millia oppidorum fuisse, nullum Coo minus, gent. IX.* hoc est, *gentes novem*, ut subintelligatur, *millia*, ex superiore repetendum. Vide Salmas. pag. 992. a.

Gentium IX.] Solinus cap. 53. *gentium IX. M. &c.* Novem enim, non plures, esse Indiæ gentes, verisimile non est, cum mox paulo sequatur, Senecam duodeviginti centumque posuisse. *Pintian.*

Colliguntur a Libero patre, ad Alexandrum Magnum, &c.] Sic leg. *Colliguntur a Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum CLIII. annis sex millibus CCCCLI. adjiciunt et menses tres.* Salmas. 992. a.

Junguntur inter se Imaus, Emodus, &c.] Lege: *Junguntur inter se Imaus, Paropamisus, Caucasus.* Vide Salmas. 788. b.

Diognetus et Beton itinerum ejus mensores, &c.] Legend. *Diognetus et Beton itinerum ejus mensores scripsere a portis Caspiis Hecatompylon Parthorum quot diximus millia esse: inde Alexandriam Arion, quam urbem is rex condidit CCCCLXXV. inde ad Prophthasiam Drangarum CXCIX. Hinc ad Arachosiorum oppidum CCCCLXV. Hortospanum CLXXV. Inde ad Alexandri oppidum quinquaginta. In quibusdam exemplaribus diversi numeri reperiuntur. Hanc, &c.* Vide Salmas. p. 792. a.

Inde Alexandri oppidum] Quid sit aliud Alexandri oppidum quam Alexandria, non video. Nec item intelligo qua ratione, si ab Alexandro conditum est, non sit Alexandria potius, aut Alexandropolis vocatum, ut hactenus visum est, quam Alexandri oppidum, insolita nominatione. Quapropter suspicio me tenet, non *Alexandri oppidum*, sed *Alexandriam Opianes* hic esse scribendum, ex Stephano, qui eam circa Indiam locat. *Pintian.*

Ab ea ad flumen Chepta, et oppidum, &c.] Lege: *Ab ea ad flumen Copheta, et oppidum Indorum Peucelaotin CCXXVII.* Salmas. 795. a. *Ab ea flumen Chepta*] Scribo *Copheta*, ex utroque exemplari. Fluvius est Cophes Indiæ, celebratus ab omnibus Græcis juxta ac Latinis: qui et Cophen etiam in recto dicitur. Plinius de eo infra cap. 23. 'Flumen Cophes. Influunt in eum navigabilia, Sadarus, Parospus, Sodinus.' *Pintian.*

Tractusque ejus finis Ganges] Hæc verba hujus capitis conjunge cum sequentib. et lege: *finisque ejus tractus est Ganges. Hunc alii incertis fontibus, ut Nilum, &c.* Quæ verba sic connectenda. Vide Salmas. pag. 992. a.

CAP. XVIII. *Fluvius Ganges.*

Ubi modicum stadiorum C.] Persuasum habeo negligentia librarii prætermissa hoc loco verba. Ea sunt, *ubi maximum CLX.* ex Marciano et Solino, qui XX. M. pass. maximæ latitudini tribuunt: ea faciunt stadia CLX. *Pintian.*

CAP. XIX. *Gentes Indiæ.*

Novissima gente Gangaridum, &c.]

Lege: *Novissima gente Gangaridum, Calingarum regia Proclais.* Vide Salmas. p. 992. b. Mox lege: *Regi sexaginta millia peditum, equites mille, &c.* Idem p. 994. Sequentia sic veteres libri leg. *merces alii suas evehunt, respublicas optumi ditissimique curant.* Salmas. ibid.

Quintum genus celebratæ illic] Novo anno incipiente Philosophi omnes Gymnosophistæ et Brachmanes in venationem cum rege exeunt, et quicquid quisque composuerit, vel annotaverit eo anno, in medium proferunt. Ei, qui ter mendax fuerit tota vita repertus, ex lege silentium indicitur: qui autem vera dixerit, immunitatem omnium rerum tota vita obtinet. De iis vide Theoph. Hist. IV. 5. *Dalec.*

Insula in Gange est amplæ magnitudinis, &c.] Veteres codd. sic legunt: *Insula in Gange est magnæ amplitudinis, gentem continens unam nomine Modogalingam.* Vide Salmas. pag. 995. a.

Ultra siti sunt Modubæ, Molindæ, ubere cum oppido, &c.] Voci adjectivæ *ubere* nullus hic locus est, sed abiit in eam appellatio tertii populi, *Umbræ* vel *Umbritæ*, qui oppidum eodem nomine incoluerunt. Eos vero e capite sequente, quo nominantur, reduximus. Vide Reines. Var. Lect. II. 7. p. 169.

Dramasa] Mathematicis Canopus dicitur. *Dalec.* Distat Canopus seu Canobus, ut vet. vocavere, a polo austrino cir. 39. gr. Veteribus, qui versus eam partem orbis navigavere, pro Cynosura fuit. Quod quidem velle arbitror Dalecampium: sed diversum a priore noverunt mathematici.

CAP. XX. *Indus fluvius.*

Hi montium qui perpetuo tractu, &c.] Lege: *Hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oræ prætenti, incolæ, liberi et regum expertes.* Hi populi, quos ibi enumeravit, montium sunt incolæ, qui perpetuo tractu oræ Oceani prætenti sunt. *Salmas.* 995. a.

Ab ea deducentes originem imperitant CCC. oppidis, peditum CL. M. Elephantis D.] Scribendum: *Ab ea ducentes originem imperitant CCC. oppidis, peditum CXXX. M.* ex Arriano in Indica Historia, ut constabit libro septimo capite tertio. *Pintian.*

Accolunt Indum adversum evidenti demonstratione] Toletanum archetypum: *Accolunt Indum adversus eos cadente demonstratione.* Minus corrupte legetur: *Accolunt Indum adversum scandentes;* ut vitiosum verbum, *demonstratione*, digerendum videatur in syllabas, quæ cum sequentibus populos Indiæ significent. Suffragantur huic lectioni verba illa quæ paulo post subtexuntur: ‘Transgressisque Indum, et cum eo decurrentibus.’ *Idem.*

Etenim plerique ab occidente, &c.] Lege: *Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adjiciunt quatuor Satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas, ultimo fine Cophete fluvio: quæ omnia Ariorum esse aliis placet.* Sic ille locus continuatim legendus est. *Salmas.* 794. b.

CAP. XXI. *Arii et junctæ gentes.*

Ac genere frugum arborumque aut ferarum] Apographon Toletanum non *aut ferarum* legit, sed *aviferarum:* ut scribendum videatur *laniferarum.* Nam de Indicis arboribus lanam ferentibus frequens Plinio mentio. Tradit id quoque Strabo libro XV. ex relatione Nearchi. *Pintian.*

Ab his XX. M. pass. Crocale. Ab ea XII. M. pass. Bibaga] Scribendum, *Crocala* neutro genere, non *Crocale*, et *Bibacta*, non *Bibaga*, ex Arriano utrumque in Indica historia, qui et Bibactam ait ostrearum fertilem esse: quod et hic Plinius. Non alienum fuerit commonere hoc loco lectores, hanc Arriani Nicomediensis Indicam historiam, cujus testimonio

subinde utor, pro adespota, hoc est incerti auctoris, citari ab Hermolao. In quo puto eum errare. Nam de opere altero ejusdem Arriani, quod Alexandri bellum adversus Darium literis mandavit, neque Hermolaum, neque ullum omnino alium dubitare video. Atqui in hac ipsa Indica historia, cui nullum Hermolaus assignat dominum, non semel Arrianus prioris illius historiæ tanquam a se compositæ meminit. Quod si in antiquis aliquot codicibus titulo ea constructio careat, negligentiæ id librariorum tribuendum est. Nam nos duos peculiares habemus Arriani codices scriptos et antiquissimos, quibus utrumque opus continetur, cum titulo Arriani in utroque opere. Itaque non est quod Hermolaus aliusve quispiam de auctore Indicæ Historiæ ambigat. *Idem.*

CAP. XXII. *Taprobane Insula.*

Eratosthenes et mensuram prodidit longitudinis VII. M. stadiorum, latitudinis V.] Scribo *latitudinis D.* ex Stephano. Nec me fugit Marcianum et Solinum *quinque millia* in Plinio legisse. Sed apud me pluris multo est Stephani auctoritas: immo, ut verum fatear, hujus maxima est, illorum fere nulla. *Pintian.*

A Prasiana gente distare, &c.] Leg. *a Prasiana gente distare, quia papyraceis navibus, armamentisque Nili peteretur, mox ad navium nostrarum cursus septem dierum intervallo taxata:* navigatione taxata septem dierum intervallo. An *Papyraceas* naves vocat Plinius, non ex papyro factas, sed quæ vela ex libro papyri haberent? *Salmas.* p. 110. b.

Mox quia papyraceis navibus armamentisque Nili peteretur ad nostrarum navium, &c.] Sensus verborum manifeste proclamat particulam *mox* non tenere suum locum. Legendum itaque sentio: *quia papyraceis navibus, armamentisque Nili peteretur. Mox ad nostrarum navium, &c.* Pintian.

Sed certis canalibus adeo profundum, ut nullæ anchoræ sidant] 'Sidere' anchoræ dicuntur, quæ in fundo fixæ hærent: ita 'naves sidere' dictæ, quæ in vadis hærent. *Salmas.*

Ob id navibus utrimque proræ ne per angustias, &c.] Per alveum intelligit canalem profundum et angustum, qui certis locis illius maris occurrebant. *Idem.*

Circumagi sit necesse: magnitudo alterna milia ad forum] Postrema verba quia nimis corrupta sunt, omittuntur in omnibus editis exempl. sed comparent in scriptis. Salmasius legit, *magnitudo alterna ilium ad forum.* Nugæ. Plinius scripsit: *Magnitudo ad terna millia amphorum.* Sic Cic. Epist. lib. III. Lentulus facit mentionem navium onerariarum, 'quarum nulla minor erat duum millium amphorum.' Sic et apud Liv. navis trecentarum amphorarum. Capacitatem enim navium olim per amphoras aut per modios indicabant. Vide Isac. Vossium in Melam, p. 280.

Nec plus, quam ternis mensibus, &c.] Sic legas: *Nec plus quaternis mensibus in anno navigant.* Salma. 16. 117. a.

Mirum in modum in auditis justitiam ille suspexit, quod pares pondere denarii, &c.] Non in auditis justitiam suspexit ille, sed in visis; nam denarios illos in captiva pecunia vidit, qui pares erant pondere, licet diversis vultibus signati. Vide Salmas. p. 1117. b.

Ex iis cognitum D. esse oppida, portum contra meridiem adpositum oppido Palæsimundo omnium ibi clarissimo ac regiæ CC. plebis] Cum linea supraducta ducenta millia plebis urbanæ in eo oppido fuisse dicit. Longe major numerus plebis fuit Seleuciæ Babyloniæ, de qua idem Plinius; *ferunt ei plebis urbanæ DC. M. esse.* Sed nimium ingens hic numerus videtur. Scribunt libri, *ferunt et plebis urbanæ CD. esse.* Lege *CCL.* id est, ducenta quinquaginta millia. Palæsimundo igitur τὸ βασίλειον in Tapro-

bane. *Salmas.* 1117. b. 1118. a.

Appositum oppido Palesimunda] Scribendum cum diphthongo in secunda, *Palæsimundo,* ex Stephano: quem non vulgare erit operæ pretium legere hoc loco: ut æstimetur a curiosis lectoribus an per errorem pro *Simundo* positum sit a Plinio *Palæsimundo.* Pintian.

CC. M. plebis] Prior lectio, *CC. plebis.* Scribendum reor, *CC. plebes,* et sic fere legitur in antiquis codicibus. Confirmat id Plin. ipse infra cap. 26. de Seleucia Babylonia agens: 'Exhausta,' inquit, 'vicinitate Seleuciæ ob id conditæ a Nicatore intra nonagesimum lapidem in confluentem Euphratis fossa perducti atque Tigris, quæ tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui juris, Macedonumque moris. Feruntur ei plebes urbanæ sexcentæ esse.' *Pintian.*

Iidem narravere, latus insulæ, &c.] Sic distingue: *Iidem narravere latus insulæ quod prætenderetur Indiæ X. M. stadiorum esse ab Oriente hiberno. Ultra montes Emodas Seras quoque ab ipsis aspici, notos etiam commercia.* Legati erant Taprobanitarum regis, qui hæc narravere. *Salmas.* *Iidem narravere latus insulæ, quad prætenderetur Indiæ, &c.*] Prodigiosa hæc sunt et inaudita, sed sane sic se res habet. Taprobanensium legati non de sua insula hæc dixere, sed de Serica regione. Hujus autem latus unumquodque hanc mensuram proxime æquat. Sed et alia, quæ iidem legati narrabant, de Taprobana accipi nequeunt. Vide Isaac. Vossium in Melam, p. 278.

Patrem Rachiæ commeasse eo, &c.] Sic lege: *patrem Rachiæ commeasse ea: advenis sibi Seras occursare.* Hæc de se ac sua gente loquuntur ibi Taprobanitæ. Seras ab ipsis aspici, qui a cæteris nolunt: notos etiam esse commercio; nam eo commeare solitos negotiandi causa. Advenis sibi Seras occursare, quum reliquos advenas aversentur ac refugiant. Sequitur: 'Ipsos vero excedere hominum magnitudinem,' nempe Seras ipsos. *Salmas.*

Cætera eadem, quæ nostri negotiatores] Legati nempe Taprobanitæ cætera eadem de his Seribus retulere quæ Romani negotiatores. *Idem.*

Fluminis ulteriore ripa merces positas, &c.] Ergo et cætera, quæ præcessere, de iisdem Seribus intelligenda. Nam hoc modo merces mutabant cum aliis gentibus Seres. *Idem,* 1121. a, b.

Aurum argentumque et ibi in, &c.] Lege: *Aurum argentumque et ibi in pretio, marmar, testudines. Simili gemmæ margaritæque in pretia, multa præstantiores.* Aurum et argentum in pretio esse dicit Taprobanitis, item marmor et testudines, quæ et ipsæ inter instrumenta luxuriæ, quibus in laminas sectis lecti ac repositoria operiebantur. *Salm.* pag. 1122. b.

LXX. judices dari] Puto legendum contra omnia exemplaria, *LX. judices.* Sequitur enim, *si liberent ii reum amplius XXX.* Pintian.

Iis nullam esse dignationem gravissimo probra] Scribo: *Iis nullam esse, damnationem gravissimo probro;* hoc sensu, liberatis absolutisve, nullum esse probrum: damnatis vero, gravissimo esse probro damnationem. *Idem.*

Cap. xxiii. *Capissene, Carmania.*

A proximis Indo gentibus montana, &c.] Lege: *A proximis Indo gentibus montana. Capisene habuit Capisam urbem, quam diruit Cyrus.* Vide Salmas. p. 1174. a.

Cum oppido et flumine ejusdem nominis, quad Caphen dixere] Converte verba ex utriusque exemplaris fide: *Cum flumine et appido ejusdem naminis, quod quidam Cutim dixere.* *Cutim* enim in ambobus codicibus scriptum est, non *Cophen.* Nam Cophes seu Cophen, utroque enim modo dicitur, Arianæ regionis amnis est, ut paulo post. *Pintian.*

Hæc regio est ex adverso Bactrianorum, &c.] Lege: *Hæc regio est exadversum Bactrianos. Aria deinde cujus oppidum Alexandria a conditore dictum.* Aria proxima Paropamisadis, cujus oppidum Alexandria ἐν Ἀρίᾳ cognominatum. Mox lege ac distingue: *Mazi ad Caucasum, Cadrusci, oppidum Alexandro conditum.* Per oppidum Alexandri conditum, intellexit Alexandriam sub Caucaso, quam Alexander construxit in radicibus Caucasi, quum pararet monte eo superato in Bactrianam pergere. *Salmas.*

Infra hæc omnia ora ab Indo. Ariana regio] Verbum *ora* superfluit ex utroque exemplari. Reliqua scribenda sunt hac interpunctione: *Ab Indo Ariana regio.* Nam repetere memoria diximus quæ supra a Plinio dicta sunt cap. 20. et 21. 'Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adjiciunt quatuor satrapias Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas, ultimo fine Cophete fluvio, quæ omnia Ariorum esse aliis placet.' Hæc Plinius. Strabo quoque volumine xv. de Eratosthene loquens, sic ait: 'Dicit ergo Arianam ab Oriente Indo terminari, ab austro mari magno.' Et alio loco ejusdem libri: 'Post Indiam est Ariana, prima regionis pars, quæ post Indum Persis obtemperat.' *Pint. Infra hæc, &c.*] Lege: *Infra hæc omnis ad ora Indi Ariana regio.* Salmas.

Alii Gedrusos et Scyros posuere, &c.] Vet. lib. ita legunt hunc locum: *Alii Gedrosos et Scyros* (an *Oros*) *posuere per CXXXIV. p. Mox Ichthyophagos Oritas propria non Indorum lingua loquentes per CC. Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piscibus vivere. Inde posuere Arbiorum gentem per CC. p. ultra, dein Carmania ac Persis et Arabia.* Vide Salmas. 1176. a.

Oritas] Illos defunctorum cadavera voranda feris objicere scribit Rhod. vi. 23. quemadmodum et Gedrusos inhospitales ac sævos, ungues nunquam præcidere: cetaceis ali, quorum costis trabium vice domos contignant, squamis vero tegularum loco contegunt. *Dalec.*

Flumen Tuberum navigabile, &c.] Lege: *Flumen Tuberum navigabile, circa quod Pasiræ:* an *Tomerum* pro *Tuberum?* Vide Salmas. 1176. b.

Insula quæ Solis appellatur] Hujus insulæ mentionem facit apud Strabonem lib. xv. Nearchus, et contra sparsam famam quod in ea insula προσορμισθέντες ἀφανίζονται, fabulosum id esse tradit experimento suo. Meminit et Curtius circa finem lib. x. his verbis: 'Adjiciebam navigia, quæ lixas mercatoresque vexissent, famam auri secutis gubernatoribus, in insulam esse transmissa, nec deinde ab his postea visa.' Meminit Solinus cap. 67. Martianus Animalia vi ferveris in ea perire tradit. *Dalec.*

Deximontani] Legend. pro *Deximontani, dextram ejus accolunt Uxii montani.* Salmas. 1181. a.

Patalis] Patale nunc regnum Cambaiæ: veteri lingua Indorum hoc significat insulam triangularem, qualis est Cambaia. Patalem adhuc Indi vocant, nunc Patam, nunc Diu Patam, oppidum populosissimum et mercatura celeberrimum. *Dalec.*

Syagro] Syagrus, *Sfacalath.* Idem.

Si ab eodem promontorio Zizerum amnem portum Indiæ peteret] Superfluit dictio, *amnem*, ex vetere lectione. Porro hunc portum videtur paulo infra Plinius *Muzirum* appellare: Ptolemæus vii. *Muzirin.* Pintian. *Zizerum amnem*] Zizerus est ad civitatem Anor, prope Calicut, ad insulam quam vocant Amiadiva. *Dalec.*

H-S. quingenties] Ea summa efficit duodecies centena millia coronatorum. Infra xii. 18. 'Minima,' inquit, 'computatione millies centena millia sestertium annis omnibus India et Seres, peninsulaque illa (Arabia) imperio nostro adimunt,' &c. *Idem.*

Coptum] Coptus, nunc *Cana*, distat a Cairo 400000. millibus. *Idem.*

Berenice oppidum] Nunc *Sues.* Id.

Ocelim] Nunc *Capo de celi*, Gabinitarum Arabum portus XII. 19. *Dalec.*

Canan] Cana, nunc *Canocain.* Id.

Muza] Muza, nunc *Hali.* Idem.

Muzirim] Muziris, nunc *Anor*, supra Calicut. *Idem.*

Regnabat ibi, cum proderem hæc, Celebotras, &c.] Legend. *Regnabat ibi, quum proderem hæc Cepobotras, vel Ceprobotas. Alius utilior portus Neacridon qui vocatur Bacare.* Vide Salm. p. 1185. b. Et mox, *piper monoxylis lintribus Bacaren convehunt.* Idem 1187. a.

Alius utilior portus gentis Necanidon qui vocatur Becare] Apographon Toletanum, *Neacindon.* Salmanticense, *Neacridon.* Item Ptolemæo septimo *Becares* portus est, non *Becare.* Pintian.

Necanidon] Nunc *Nelcinde.* Dalec.

Monoxylis lintribus] Vide Stewech. super Veget. III. 7. p. 208. De mendo namque hunc locum sibi suspectum ait, τῷ *lintribus*, nimirum, ex glossemate, ut puto, apposito, et in contextum recepto. *Idem.*

Sabin] Nunc *Bindamir.* Dalec.

Armuzia] Nunc *Ormuz.* Idem.

Irrumpit deinde et in hac parte geminum mare in terras quod Rubrum dixere nostri, &c.] Quare geminum? quia in duo sinus dividitur, Persicum et Arabicum: ergo duo illi sinus Rubrum mare constituunt juxta Plinii sententiam. *Salmas.* p. 481. b.

Rubrum dixere nostri] Curtius lib. VIII. 'Mare certe, quo alluitur, ne colore quidem abhorret a cæteris. Ab Erythro rege inditum est nomen, propter quod ignari rubere aquas credunt. Reliqua stultorum ac infantium nugæ sunt, et somnia.' Hebræi vocant Suph, seu Sup, id est, junco, ut quidam volunt, seu silvis et carice refertum, quod et auctor scribit lib. XIII. et Theophr. Hist. lib. IV. Brodæus III. 9. *Dalec.*

Aut ut alii solis repercussu talem reddi colorem existimantes] Si verba permutentur, puto lectionem fore commodiorem, et quæ magis Plinium sapiat: *Aut ut alii a colore solis repercussu talem reddi existimantes.* Pint.

CAP. XXIV. *Sinus Persicus et Arabicus.*

Persicus appellatur XXX. mill. pass. circuitu] Legend. *Persicus appellatur XXVI. circuitu.* hoc est, vigesies sexies; neque intelligendum esse, vigesies sexies centena millia passuum. Sic paulo post lege: *ex adverso est Arabia, cujus XXII. longitudo.* id est, duodecies. *Salmas.* p. 1191. b.

Atque illinc Babylonem ab Euphratis paludibus] Particula *ab* non legitur in scriptis codicibus, ut arbitror, recte: erit itaque *Euphratis paludibus*, id est, per Euphratis paludes. *Pintian.*

In Carmaniæ angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casas tegentes, carne vescentes] Postrema duo verba desiderantur in apographo Toletano, non omnino male: videtur enim fuisse satis, dicere *Chelonophagi.* Pintian.

CAP. XXV. *Cascandrus insula, Parthorum regna.*

Reliqua septem regna inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet] Legendum *quæ*, non *quod:* et alio verborum ordine sic: *Reliqua VII. regna quæ inferiora appellantur ad Parthos attinent.* Pint.

Parthia in radicibus montium] In utroque vetusto codice *Parthiæa* legitur, non *Parthia:* adstipulante etiam Stephano: error idem capite sequente. *Idem.*

In medio Hecatompylos, Arsacia, Regio Nysæa Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis a conditore, &c.] Hermolaus pro *Arsace*, ut prius legebatur, *Arsaciam* substituit, quam Parthi sic nominarint, cum prius Rhagea dicere-

tur. Non placet Hermolai sententia, quia Arsacia non Parthiæ, de qua hic disserit Plinius, sed Mediæ urbs est Straboni XI. et Ptolemæo VI. Proinde legendum hic videtur non *Arsacia*, sed *Arsacæ regiæ:* ut sit Arsace nomen regis; unde Parthi a poëtis Arsacidæ appellari consueverunt. Nam Ptol. citato lib. Hecatompylon regiam appellat. Quid si legas: *In medio Hecatompylos, Arsace, Regionis ea Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis;* ut accipiamus Arsacen urbem esse Parthyenes nobilis regionis; nam quod de Nisæa Hermolaus ait, omni ratione caret: quia Nisæa itidem ad Mediam pertinet, non ad Parthiam, auctoribus Strabone, Stephano, Herodoto, et omnibus. *Idem.*

CAP. XXVI. *Media, Mesopotamia, Babylon, Seleucia.*

Parthiæ occurrens] Apographon Toletanum, *Parthieeo currens.* Scribo, *Parthiææ occurrens.* Ex loco hoc, et illo capitis antecedentis, apparet *Parthiæam* semper appellatam a Plinio, non *Parthiam.* Pintian.

Laodiceam] Hodie *Lor.* Dalec.

Artemitam] Artemita *Caramit:* Aroëi, *Esron:* Mardani, *Myrdino:* Gordyæi, *Gon:* Aloni, *Alangiacana:* Orontes, *Orfa:* Classitæ, *Galat:* Azochis, *Azanchif:* Hebata, *Besin.* Idem.

Arabis vocatur] *Arabis* cognominata est ad differentiam aliarum, ideo quod esset inter Arabas sita: *Nicator* vero regis est cognomen. *Gelen.*

Gaugamela] Hic vicus est ad quem Darium ab Alexandro Magno fatali prælio devictum contendit Plutarch. in Vita Alex. mihi pag. 1252. Sequitur Ammian. Marcellin. Indeque id mutuatus doctiss. Scalig. de Emend. Tempor. lib. V. pag. 226. Auctor supra cap. 13. hujus libri in Arbelitide regione sc. id factum testatur. Id quod non usque adeo pugnat cum latera opinione; cum fieri possit ut Gaugamela ejus pars fuerit. Utut sit, non longe hinc Arbelam abfuisse, ex Ptolemæi Geographicis constat, facileque fieri potest, ut ad utrunque tunc temporis sit pugnatum. *Dalec.*

Armalchar] Nahar Malcha: Syrorum lingua, qua usi sunt Orientales. Unde et corrupta hæc Plinii appellatio, more plerumque scriptoribus nativæ cujusque nuncupationis linguæ imperitis solito. *Mitalerius.* Græcis ποταμὸς βασίλειος, Seleuciam præterfluens, ut ait Ammian. Marcellin. *Dalec.*

Muris] E bitumine et testaceo latere structis. Vitruvius VI. 3. *Idem.*

Ob id conditæ a Nicatore intra XC. lapidem] Strabo CCC. stadiis remotam esse ait Seleuciam a Babylone, hoc est XXXVII. M. D. pass. quod vidit et Hermolaus. Itaque legendum non *XC.* sed *XL.* Videtur enim imperitia librarii versam fuisse *l* literam in *c.* Pintian.

Narragam] Nunc *Narsingua.* Dalec.

Qui vero postea scripserunt a Seleucia CCCC. XC.] Apographon Tolet. *CCCCXL.* Videtur legendum, permutatis elementis, *CCCCLX.* Nam si ex hac summa, quæ est a Seleucia ad sinum Persicum, subtrahantur CCCCXXI. M. pass. quæ connumerantur a Babylone ad sinum eundem, ut statim ante dixit, reliqua erunt XXXVIII. M. hoc est CCC. stadia: quo spacio dictum est paulo ante ex Strabone, submotam esse Seleuciam a Babylone. *Pintian.*

Cum Persæ quoque schœnos et parasangas alii alia mensura determinent] Sensus est, Non debere cuiquam mirum videri, quod inter auctores de spatiis earum regionum parum constet, cum apud ipsos Persas locorum indigenas alibi magis, alibi minus prolixæ sint parasangæ; quod idem apud Germanos quoque in milliariis accidit. *Gelen.*

Unde in meridiem flecti eum diximus, solitudines Palmyrenas relinquentem] Constat ex hoc ipso quem Plinius

citat loco, v. 13. scribendum hic esse: *Unde in Orientem flecti, &c.* non, *unde in meridiem.* Verba Plinii: 'Ita fertur usque ad Uram locum, in quo conversus ad orientem relinquit Syriæ Palmyrenas solitudines.' Et in eodem cap. ostensum fuerat expulsum a Tauro in meridiem, cum ante adversus occasum decurreret. *Pintian.*

Zeugma a Seleucia Syriæ ad nostrum littus C. XXXII.] Supra v. 12. mensuram indicans Syriæ, 'Longitudo,' inquit, 'ejus inter Ciliciam et Arabiam CCCCLX. M. passuum est: latitudo a Seleucia Pieria ad oppidum in Euphrate Zeugma *CLXXV.*' Legendum itaque et hic, non *CXXXII.* sed *CLXXV.* adstipulante etiam Marciano lib. VI. *Idem.*

Hæc est ibi latitudo terrarum inter duo maria. Parthici vero regni DCCCCXLIIII. M. passuum] Præposterus verborum ordo sensum alioqui facilem, non difficilem modo, sed falsum etiam reddit. Ecquæ, obsecro, duo sunt maria inter Seleuciam Syriæ et Zeugma urbem? Ex his igitur verbis prima illa, *Hæc est ibi latitudo terrarum*, superioribus adjungenda sunt. Quæ sequuntur, sic, ut sentio, legenda: *Parthici vero regni inter duo maria DCCCCXL. M. pass.* Meminisse enim hoc loco debemus eorum quæ supra a Plinio dicta sunt cap. 15. 'Regna Parthorum duodeviginti sunt omnia. Ita enim dividunt provincias, circa duo, ut diximus, maria, Rubrum a meridie, Hyrcanum a Septentrione.' Præterea infra, capite proximo, ex sententia Agrippæ tradit, latitudinem Mediæ, Parthiæ, Persidis, DCCCXL. quod adhuc magis correctionem nostram obvallat. *Idem.*

CAP. XXVII. *Flumen Tigris.*

Diglito] Theteclus Chaldæus paraphrastes: Josephus I. 2. ἀρχαιολογίας. Diglath. *Mitalerius.*

Unum ei genus piscium est] Deesse puto negationem, scribendumque: *Nec unum genus ei piscium est*, ex Strabone l. XI. scribente, piscium palustrium unum duntaxat genus esse, in hoc autem lacu plura esse genera. Proinde quod sequitur confestim, *Idque transcurrentis non miscetur alveo*, legend. erit, *Idque transcurrentis non miscentur alveo.* Pintian.

Fertur autem et cursu et colore dissimilis] Credo legend. *Fertur alite cursu et colore dissimilis.* Vide Salmas. p. 596. b.

Tauro monte] Seneca Quæst. Natural. VI. 8. *Dalec.*

Tigris autem ex Armenia, &c.] Lege: *Tigris enim acceptis ex Armenia fluminibus claris, Parthenia ac Nicephorione, Arabas, Oroëos, Adiabenosque, &c.* Vide Salmas. p. 698. a.

Acceptis fluminibus claris Partheni, Agnice, Phorione] Lego, *Acceptis fluminibus claris Parthenia, Nicephorione*, ex vulgata Græciæ nomenclatura. Alioqui Parthenias fluvius est Peloponnesi Straboni octavo: et alius ejusdem fere nominis in Ponto Ptolemæo, Stephano, Straboni, Arriano, Apollonio, apud nos Valerio Flacco et cæteris. Et Nicephorion urbs est Mesopotamiæ Ptolemæo, Stephano. Plinius quoque c. 26. 'In viciniam Euphratis Nicephorium.' Favet etiam apographon Toletanum, in quo ad verbum, ut aiunt, scriptum est, *Parthenia ac Nicephorione.* Pintian.

Lustratis montibus Gordiæorum] Legebatur ante Hermolaum, *Choridiorum*, ipse *Gordiæorum* corrigit. Apographon Toletanum *Corideorum* habet: nos scribendum censemus *Corduenorum*, seu *Carduchorum*, ex Plinio supra c. 15. 'Adiabenis connectuntur Carduchi quondam dicti, nunc Cordueni, præfluente Tigri.' *Idem.*

Apamiam] Nunc *Gresiræ*. Dalec.

Cauchas] Nunc *Cuerch*. Idem.

Dibituch] Nunc *Dehebech*. Idem.

Ibi mortalium soli aurum in odio contrahunt. Id defodiunt, ne quo cui sit in

usu] Lego partim ex archetypo Tolet. partim ex conjectura: *His mortalium solis aurum in odio. Contrahunt id, defodiuntque, ne cui sit in usu.* Pintian. *Ibi mortalium soli aurum, &c.*] Lege: *Iis mortalium solis aurum in odio: contrahunt defodiuntque, id ne cui sit in usu.* Salmasius p. 1194. b.

Susianis ad orientem versus junguntur Cossæi] Prior lectio tam impressa quam scripta, partim *Oxi*, partim *Oxii* præfert: Hermolaus pro *Oxii* substituit *Cossæi;* non recte. Substituendum enim erat *Uxii*, ex Strabone lib. XI. 'Eorum,' ait, 'Mardi Persis erant finitimi. His atque Susiis Uxii et Elymæi, Cossæi autem Mediæ.' Et lib. XV. 'Sed magis Paretaceni Apolloniatis imminent, unde eos plurimum infestant. Elymæi autem illos et Susios: cum Elymæis vero Uxii pugnant.' Et eod. lib. adhuc magis perspicue: 'Ad orientem vero ex Susis in Persiæ mediterranea euntibus per Uxianos iter est.' *Pintian.*

Recipit amnem Hedypnum] Videtur legendum *Hedyphum*, ex Strabone lib. XVI. qui tamen *Hedyphonta* appellat, quinta inflexione: capta est etiam prope fluvium Hedyphonta Seleucia magna civitas, quæ prius Soloce vocabatur. *Pintian.*

Nomenque suum dedit emunito situ juxta, &c.] Castius fortasse legeretur ad hunc modum: *Nomenque e suo dedit et e munito situ*, ut sint duo verba, *e munito*, hoc sensu: E nomine suo vocasse Spasinu, et e loco munito, Charax. Significat *Charax* vallum. Vocatum est autem primo oppidum hoc a conditore Alexandro Alexandria, deinde ab Antiocho v. rege, Antiochia, postremo a Spasine et a munito loco, Spasinu Charax: sic enim appellatum est, teste Stephano. *Pintian.*

In introitu hujus operis] Proœmio libri tertii. *Dalec.*

CAP. XXVIII. *Arabia, Nomades, Nabatæi, Omani, Tylos et Ogyris insulæ.*

Arabia gentium nulli postferenda, amplitudine longissima, a monte Amano, a regione Ciliciæ, Comagenesque descendit] Scribendum reor partim conjectura, partim ex scriptis codicibus: *Arabia gentium nulli postferenda amplitudine, longissima a monte Amano, e regione Ciliciæ Commagenesque descendit.* Nam et Toletanum apographum *e regione* palam ostendit. *Pintian.*

Nec non in media Syriæ ad Libanum montem, &c.] Legend. *nec non et in media Syriæ ad Libanum penetrantibus Nombæi, quibus junguntur Ramisi.* Nombæi populi Judææ, Libanum versus tendentibus, quos Arabiæ Plinius dat. *Salmas.* p. 492. b.

Nomadas infestatoresque, &c.] Lege, *Nomades infestatoresque Chaldæorum Scenitæ, &c.* Et eodem libro c. 26. de Euphrate 'ubi desiit alveo munire ad confinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones, Arabum gens, ultra quos Scenitæ,' &c. Vide quæ Salmas. ibi notat, p. 484. a. 489. a.

Teredon] Nunc *Balzara*. Dalec.

Thumatam] Nunc *Thyma*. Idem.

A promontorio ejus XII. M. pass.] Plinius XII. 11. distare ait minorem Tyson a majore x. M. pass. Itaque aut illic vitium sit, aut hic necesse est. *Pintian.*

Insula in alto objacet Ogyris, &c.] Lege, *Insula in alto objacet Ogenis, clara Erythra rege ibi sepulto.* Distat a continente CCXXV. p. M. Vide Is. Vossium in Melam, p. 287.

Pars eorum Atramitæ] Scribo, *Pagus eorum Atramitæ.* Patet id ex lib. XII. c. 14. 'In medio ejus sunt fere Atramitæ, pagus Sabæorum.' Repetit verba eadem Solinus. *Quorum caput Sabotale, LX. templa muris includens*] Exemplar Salmanticense: *Quorum caput Sobotale, templa muris includens.* Scribo, *Quorum caput Sa-*

bota LX. templa muris includens. Sicque ad verbum legit apographon Toletanum. Sabotam vocatam esse eam urbem, ostendunt verba Plinii XII. 14. 'In medio ejus sunt fere Atramitæ, pagus Sabæorum, capite regni Sabota.' Ex cap. 15. ejusdem voluminis: 'Thus collectum Sabotam camelis convehitur, porta ad id una patente.' Stephanus Sabo eam appellare videtur. *Pint.* *Tomala. Pars eorum, &c.*] Lege: *Tomala. pars eorum Atramitæ, quorum caput Sabota, &c.* Frustra contendunt veram esse lectionem: *pagus eorum Atramitæ:* quasi non idem sit, pars Sabæorum Atramitæ populi, qui Sabæi in multas gentes sive pagos dividuntur. *Salmas.* p. 482. b. 490. a.

Sygaros insula, quam canes non intrant] Scribendum reor *Syagros*, non *Sygaros*, argumento quod pleræque insulæ a promontoriis et circumjacentibus terris nominari soleant, ut testatum nobis est. Porro Syagros extimum esse Arabiæ promontorium, præter Ptolemæum et alios, Plinius paulo ante retulit. *Pint.*

Nam et ipsum sinum nostri Ælaniticum, &c.] Scribe: *Nam et ipsum sinum nostri Ælaniticum scripsere, alii Ailanticum, Artemidorus Elaniticum, Juba Læaniticum.* Salmasius, pag. 482.

Ampelone colonia Milesiorum] Alii leg. *Amyelone.* Milesii coloniis suis, vel in barbarissimas gentes deductis, Græca tamen solebant imponere nomina, quemadmodum videre licet in tot eorum coloniis per oram Ponticam dispersis. Proinde magis placet *Ampelone* a vinetis, quam *Amyelone*, vox Græcis nihil significans. *Gelen.*

Agrei] Nunc *Vargan.* Dalec.

Arabes mitrati degunt aut intonso crine] Legend. *Arabes, mitrati degunt, intonso crine.* Illud *aut* additum ab imperito aliquo correctore. Vide Salmas. p. 555. b.

CAP. XXIX. *Sinus maris Rubri, Troglodytici, et Æthiopici.*

Myros] Nunc *Cosir.* Dalec.

Troglodytice] Troglodytas hodie vocant Abyssinorum gentem proximam rubro mari. Regnum Barnagas appellant indigenæ. Ἐρέμβους ab Hom. Od. Δ. dictos volunt his versibus, quibus ad eos se pervenisse Menelaus refert: Αἰθίοπάς θ' ἱκόμην, καὶ Σιδονίους, καὶ Ἐρεμβοὺς, κ. τ. λ. Ἐρεμβοὺς autem ἀπὸ τοῦ εἰς ἔραν ἐμβαίνειν dictos interpretantur, qua etymolog. et Τρωγλοδύτας appellant. *Dal.* Videatur magnum etymologicum, et Ortelii Onomast. Lis enim vetusta est.

Ophiophagos] Vocavit Pythie Lacedæmonios ὀφιοδείρους, quod excoriatis serpentibus vescerentur. Auctor libri τῶν θαυμασίων ἀκουσμάτων. *Dalec.*

Promontorium et portus Mossylites, &c.] Lege: *Promontorium et sinus Mosylicus quo cinamomum devehitur. Huc usque Sesostris exercitum duxit.* Imo angustias Dires non est prætergressus, et per eas transiit, non per illas Mosylici sinus. Plinius de his angustiis Dires: 'faucesque Orienti hiberno obversos alii VIII. millibus, alii XXV. patere mill. passuum:' ut duas illas angustias confuderit. Vide Salmas. pag. 1265. a, b.

Ad Malchu insulam quindecim, &c.] Lege: *ad Malachu insulam, quindecies centena mill. passuum. Inde ad locum quem vocant Sceneos, CCXXV. M. Inde ad insulam Adanu centum quinquaginta mill. passuum.* Salmas. p. 1261. b.

Arabes Ascitæ appellati quoniam bubulos utres binos sternentes ponte, piraticam exercent, &c.] Vocat Plinius 'pontem' tabulas junctas et utribus superstratas. 'Utres ponte sternere,' nihil aliud est, quam utribus junctis tabulas stratas superponere. Hinc 'pontilis stratus' apud Veget. Vide Salm. 1266. b.

Gentes Troglodytarum Juba tradit Therothoas, &c.] Apud Jubam, qui

Græce scripsit, fuit θηροθοὰς, quasi dicas, in venatione, in feris persequendis pernicies, quæ appellatio gentis non est. Vide Reines. Var. Lect. lib. I. 17.

Duce P. Petronio et ipso equestris ordinis præfecto Ægyptiis, oppida eorum expagnavit] Scribe distincte: *præfecto Ægypti. Is oppida, &c.* De hoc Petronio Ægypti præfecto Strabo septimodecimo. *Pintian.*

Memnone] De eo vide infra x. 26. et xxxvi. 7. *Dalec.*

Quoniam a Syene DCCCLXII.] Vetusta exemplaria, *DCCCCLXXIV.* Sed nullo modo hæc summa quadrat cum sequentibus numeris, quare dempto uno tantum *C* lego *DCCCLXIV. Pintian.*

Delubrum Hammonis] Jovis, quem κριοπρόσωπον ideo vocarunt, quod in ejus simulachro intacta cornua supra aures extarent. Qua de re late Lil. Girald. Syntag. II. p. 102. et Fulv. Ursin. Famil. Pinet. et Anton. Meminit et Prudentius contra Symmach. lib. II. et Pausan. Arcad. mihi p. 263. *Dalec.* *Delubrum Hammonis et ibi*] Dicit enim in Meroë quoque Hammonis delubrum esse, diversum ab illo Libyco, in quo oracula reddebantur, et quod Alexander adiit, Hammonem patrem, ut credi volebant, salutaturus. *Gelen.*

Cap. xxx. *Multiformes et miræ hominum effigies.*

Contra in Arabico latere Daron oppidum esse eorum] Hermolaus *Diacoron*, priorem lectionem, in *Daron* mutavit, genitivum Græcum, ex Ptolemæo. At exemplar Salmanticense *Darion* legit, non *Diaron*, seu *Daron.* Quid si neutro modo legendum, sed *Dalion?* ut sit nomen auctoris, cujus testimonio priore capite usus est Plinius, et post etiam utitur. Alioqui non tria, ut tradit Plinius, sed quatuor essent fugitivorum oppida. *Pintian.*

Caput eorum in insula Sembobitin] Æstimandum an sit commodior lectio, *Pseboïtin:* sic videlicet dicta a Psebo lacu, cujus est insula: quam bene habitatam esse prodit Strabo lib. XVII. Meminit et Artemidorus, referente Stephano. *Idem.*

Inde per ripas oppida, Navos, Modundam, &c. Colligat, Secandæ, Navectabe, Cumi, &c.] Per ripas dicit ideo, quia superius ex Bionis commentariis relata in insulis Nili sita sunt. Sunt autem appellationis barbaricæ, et accusativo casu posita. *Gelen.*

Nisitas, &c. sed quia sagittis præcipua contemplatione utuntur] Id est, quod præcipui sint in contemplando et destinando ad ictum quicquid sagittis percutere volunt. *Salmas.* pag. 385. a.

Ab ea vero parte Nili quæ supra Syrtes majores oceanumque meridianum protenditur] Fieri nequit ut tam proterva pugnansque inter se et intractabilis lectio monstro aliquo vacet. Attentiore igitur cura loco excusso, arbitror commodius sic legi posse: *Ab ea vero parte cœli quæ supra Syrtes majores oceano meridiano prætenditur.* Nam exemplar Salmanticense non *Nili quæ*, sed *reliquæ*, habet: ut facile vera lectio, *cœli quæ*, transire potuerit in *reliquæ*. Pintian.

In latitudinem cum superiore Ægypto duodecies centena XCVII. M. Agrippa existimavit] Castiorem lectionem duxerim *quindecies*, quam *duodecies.* Nam, ut sequitur confestim, constat inter auctores ab Oceano ad Meroën esse DCCXXV. M. et Meroën distare a Syene DCCCLXXII. Si ergo misceantur hæ duæ summæ, agent *quindecies XCVII. M.* Superiorem autem Ægyptum appellat tractum eum qui est a Syene ad Meroën: etsi alii Ægyptum Syene terminari scribant, et a Syene ad Meroën Arabas esse, non Ægyptios aut Æthiopas. *Idem.*

Quidam longitudinem ita diviserunt] Legendum absque ulla controversia *latitudinem*, non *longitudinem.* Nam

hæc divisio fit a Septentrione in meridiem, hoc est, a Meroë ad Oceanum Æthiopicum. At Æthiopiæ longitudinem finiri ab ortu hiberno in occasum hibernum, Plinius docet paulo infra: et situs provinciarum, ratione habita ad cœli plagas, per longitudinem præcipue indicari palam est, ut de Italia, III. 5. 'Incedit per maria cœli regione, ad meridiem quidem: sed si quis subtilitate id exigat, inter sextam horam primamque brumalem.' Et de Arabia Felici: 'In eandem etiam cœli partem nulla differentia spectat.' *Idem.*

Ad promontorium quod Hesperion ceras vocatur] Sic quidem majore ex parte hoc promontorium appellatur ab auctoribus. Cæterum in codicibus scriptis ubicunque apud Plinium hujus promontorii occurrit mentio, non *Hesperion* legitur, sed *Hesperu*, de quo plura in Pomponium. *Pintian.*

CAP. XXXI. *Insulæ Æthiopici maris.*

Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula adversa Æthiopiæ] Tres priores dictiones ad præcedentia, ni fallor, spectant, non ad insequentia. Nam vix animo concipere possis, insulam Æthiopiæ adversam, contra sinum esse Persicum. *Idem.*

Atlantis appellata] Varias veterum hac de insula fabulas reperies apud Diod. Sicul. lib. III. pag. 207. Plutarch. Sertorio. Ammian. Marcellin. lib. XVII. Ubi insulam Europæo orbe potiorem vocat: et Ortel. Onomast. &c. Cætera notavimus supra II. 67. *Dalec.*

Gorgades insulæ] Alii eas paulo longius versus meridiem remotas aiunt, versusque id promontorium sitas, quod hodie viride dicitur. Unde et insulæ promontorii viridis vocantur. Aliis veteribus Gorgones et Satyrides. Vide Ortel. Onomast. *Idem.*

CAP. XXXII. *De fortunatis insulis.*

Fortunatas contra lævam Mauritaniæ] Fortunatas insulas contra lævam Mauritaniæ, in octavam horam solis locari auctor ait. Hoc est, inter Meridiem et hibernum solis occasum, sive inter Notum et Libanoton. Geographi et rei rusticæ scriptores per horas vulgares solent regiones cœli, terrarumque situm et positionem designare. Vide adnot. in XVII. 11. Plautus in Trinummo de his inquit: 'Sicut Fortunatorum memorant insulas, Quo cuncti, qui ætatem egerunt caste suam, Conveniant.' Vide Ortel. Onomast. et Muret. Var. V. 1. *Dalec.*

Vocari in convalle a convexitate et Planariam a specie] Toletanum apographon, *Vocari Invallem: Convexitatem, et Planitiem a specie:* ut accipiantur, *Invallis, Convexitas et Planities*, propria insularum nomina. *Pintian.*

Convallis circuitu, &c.] *Invallis*, rursus idem exemplar agnoscit. *Idem.*

A purpurariis, DCCXXV.] Scribo uno elemento minus *DCXXV.* ut colligitur ex summis sequentibus, confirmante eam lectionem apographo quoque Tolet. *Idem.*

Quæ expellantur assidue putrescentibus] Prædicti codices, *putescentibus.* Notanda orthographia: quia videlicet dicitur, *putidus, putor, et puteus;* ab aquarum putore. *Pintian.*

CAP. XXXIII. *Terræ per mensuras computatæ digestio.*

Polybius a Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Mæotis XXXIV. XXXVII. M. D. pass. prodit] Marcianus, 'A Gaditano,' inquit, 'freto per longitudinem directo cursu ad os Mæotis XXXIII. XXXVII. M. D. pass.' Sed deceptus est hac quoque parte Marcianus. Neque enim ullo pacto legi potest, *tricies ter.* Etenim, ut supra visum fuit lib. IV. cap. ult. Artemidorus et una Isidorus longitudinem Europæ a Tanai ad Gades octogies quater et quatuordecim M. pass. prodidere. Quo igitur modo inter Artemidorum Isidorumque hinc, et Polybium inde, tam insignis esse

potuit differentia in tradenda Europæ longitudine? Nimirum legendum hic non *XXXIII.* sed *LXXXIV.* ut quod intervallum fecerunt Artemidorus cum Isidoro a Tanai ad Gades, idem fecerit Polybius ab ore Mæotis ad easdem Gades. *Pintian.*

Siciliam XII. LX. mill. D. p.] Scribe ex exemplari Tolet. et Ch. *XII. L. Mill. pass.* sicque esse legendum ostendit ratio postremæ summæ, quæ alias non congrueret præcedentibus. *Idem.*

Cyprum CCCXXV.] Lego *CCXXV.* tum ex iisdem exemplarib. tum ex ratione calculi, quæ id exposcere videtur. *Idem.*

Colligit ad Mæotin lacum] Citata exemplaria, *Colligit intra Mæotin lacum.* Verius ut puto: quia sequitur statim, 'Idem cum Mæotide,' &c. *Pintian.*

Idem cum Mæotide, CLXXIII. XC. pass. esse tradit] Marcianus, *Centies octies bis XC. p.* Sed legendum in Marciano, *centies octogies bis,* sicque Pliniani numeri sunt interpretandi. Nam *octies bis* quid aliud sit quam *sedecies,* non percipio. *Idem.*

Est ergo ad hoc præscriptum Europæ magnitudo LXXXI. XLII. M. p.] Magna occurrit hoc loco dubitandi causa, cur Plinius in Africa et Asia longitudinem et latitudinem distincte posuerit, nec idem in Europa fecerit. Nimirum locum hunc decurtatum, insuperque vitiosissime scriptum esse certum habeo: existimoque restitui sic posse: *Est ergo ad hoc præscriptum, Europæ longitudo, LXXXIV. latitudo XVI. XVIII.* Marcianus depravatam Plinii lectionem secutus: *octogies bis nonaginta quatuor* legit. Idem.

Asiæ longitudo in confesso est LXIII. M. DCCL.] Marcianus, *Asiæ vero longitudo, sexagies ter DCCL.* Sed non intelligo, si recipitur hæc lectio, quomodo constare queat quod sequitur, 'Europam paulo minus dimidia Asiæ parte majorem esse, quam Asiam.' Quod si legatur, *tricies DCCC. L.* quadrabit fere ratio calculi. *Idem.*

CAP. XXXIV. *Digestio terrarum in parallelos, et umbras pares.*

Arabia ad Petras usque] Plinius hoc ipso libro, c. 28. unitatis numero *Petram* appellavit, non *Petras*: 'Deinde Nabatæi oppidum incolunt Petram nomine.' Strabo quoque lib. XVI. Nabatæorum Metropolin 'Petram' nominat. Item Stephanus et reliqui 'Petram.' *Pintian.*

Utraque Hippo] Toletanum apographon, *Uterque Hippo,* rectius. Masculino enim genere efferuntur ab omnibus, *Hippo regius, Hippo diarrhytus,* nunquam aliter. *Idem.*

Eubœa, Bœoti] Apographon Toletanum, *Eubœa Bœotum.* Scribendum arbitror, *Eubœæ Oreum.* Duæ enim in Eubœa urbes præcipuæ celebrantur, Oreus et Chalcis, Plinio, Straboni, Ptolemæo, Stephano, &c. *Pint.*

Picenum] Picenum, hodie *Marcha d'Ancona;* Marsi, *Labruzzo;* Peligni, *Ducada di Spoleto;* Sabini, *Sarina.* Dalec.

LIBER VII.

Mundus, et in eo terræ, gentes, maria, insulæ, insignes urbes, ad hunc modum se habent] In Veteri Codice manuscripto paulo aliter legitur, nempe sic: *Mundus et in eo terræ, gentes, maria, insignie insulæ urbes, ad hunc modum se habent.* Quid sibi vellet illud *insignie*, diu me anxium habuit. Videbam id a doctis in *insignes* mutatum esse, et transpositum, nempe ut sic sit lectio, *insulæ, insignes urbes.* Qui sensus non est ita absurdus. Sed, nisi multum fallor, videtur hic epilogus, a quo septimum librum exorditur Plinius, ex asyndeto constans, quæ figura brevitati inprimis apta est, substantivum vocabulum, non adjectivum flagitare. Quare e vestigiis etiam ultimarum literarum ejus dictionis conjicio scriptum fuisse *Sinus*, quod per inscitiam librarii primo mutatum sit in *Signus*, postea in *Insignie et Insignies.* Meminit autem Sinuum Plinius, ut libro sexto, Persici, Arabici, ejus qui in mari rubro est Troglodytici. Hujus errati postremo venit in mentem, cum tamen in ipso statim libri initio occurrat, adeo quædam suffugiunt nos, vel parum attentos, vel alio properantes, nisi etiam atque etiam inspiciamus. *Rhenanus.*

Animantium in eodem natura] De animalium divisione, et an quædam sint terrestria, alia aquatica, aërea, cœlestia: quod Ovidius his versibus ostendit: ‘ Neu regio foret ulla suis animantibus orba, Astra tenent cœleste solum, formæque Deorum: Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ: Terra feras cepit, volucres agitabilis aër.’ Vide doctam et eruditam quæstionem apud Magium I. 21. *Dalec.*

Magna et sæva mercede contra tanta sua munera] Lege Salustium initio Belli Jugurthini. *Idem.*

Hominem tantum nudum et in nuda humo natali die abjicit] Augustinus de Civitate Dei, l. I. priscum fuisse apud Romanos morem tradit, infantem nuper editum humi ponerent, ac continuo levarent, a quo ministerio Dea eis Levana excogitata et culta est. Ad hunc Romanorum morem prædicta Plinii verba referenda censent Baptista Pius, quem adolescentes Bononiæ professorem vidimus, et Cælius Rhodiginus et plerique alii, seu vero hic Plinius de Romanis duntaxat, et non de toto humano genere in universum pronunciet. Sed ut hoc errore illos liberemus, simulque constet hanc sententiam a Platone, ut plura alia, mutuatum esse Plinium, subjiciemus Plutarchi verba ex libro qui De fortuna inscribitur, Latine, ut potuimus, versa: ‘ Quandoquidem plurima,’ inquit, ‘ ex mutis animantibus et fortunam et generis naturam feliciorem sortita sunt. Quædam cornibus, dentibus, aculeis armantur. Erinacei, ut Empedocles ait, tergore præacutis stimulis obsepto inhorrescunt. Calciata sunt alia, vestitaque cortice, lanugine, unguibus, ungulisque durissimis. Homo solus, secundum Platonem, nudus, inermis, sine calciamento, sine lecto, a natura in medium abjicitur.’ Quod ergo Plato sine lecto dicit abjici hominem in medium quo die genitus est, id Plinius aliis verbis expressit, nudum dicens et in nuda humo natali die

abjici. Cæterum quia Hermolaus naturæ patrocinium suscepit adversus Plinium, petito ex Aristotele testimonio de Generatione Animalium lib. II. scire lectorem volumus patrocinium hoc, piamve apologiam, melius ab Hermolao desumi potuisse ex libro de Partib. Animalium IV. 9. *Pintian.*

Nullumque tot animalium aliud ad lacrymas, &c.] Sic leg. *Nullumque animalium aliud ad lacrimas, et has statim vitæ principio :* hominem, inquit, tantum, nullumque animalium aliud, abjicit ad vagitus statim et ploratum, ad lacrimas, et has statim vitæ principio. *Salmas.*

Quadrupedi similem facit] Hujus rei caussam Rhodiginus explicare nititur III. 10. nempe superiora corporis ea ætate inferioribus adhuc tenellis ac molliusculis esse graviora. *Dalec.*

Qui non nasci optimum censerent, aut quam ocyssime aboleri] In promptu erat auctor hujus sententiæ, ut non fuerit necesse a remotioribus eam petere. Posidippus primo epigrammaton Græcorum tomo : Ἦν ἄρα τοῖνδε δυοῖν ἑνὸς αἵρεσις, ἢ τὸ γενέσθαι Μηδέποτ', ἢ τὸ θανεῖν αὐτίκα τικτόμενον. *Elige*, ait, *e duobus, utrum malis aut nunquam natum esse, aut post natalem protinus tolli e medio.* Quam Græci poëtæ sententiam apud nos Ausonius ita reddidit : 'ergo Optima Graiorum sententia, quippe homini, aiunt, Non nasci esse bonum, natum aut cito morte potiri.' Jam vero Seneca noster pulcherrime, ut omnia in libro de Consolatione ad Marciam : 'Itaque felicissimum est non nasci, proximum puto brevitate vitæ defunctos cito in integrum restitui.' Præterea quod sequitur paulo post, cætera animantia probe in suo genere degere, congregari, et stare contra dissimilia, exceptionem patitur. Plinius X. 9. de Coccyge ave : 'Quin absumitur ab accipitre, si quando una apparuere, sola omnium avis a suo genere interempta.' Et lib. eod. cap. 72. 'In quo genere omnia magis exitialia, si suum genus edere, antequam noceant.' Et Aristoteles nono de Historia Animalium, cap. 1. olores seipsos adinvicem maxime omnium avium devorare tradit. Item quod paulo ante præcedit, *Atque uni etiam post sede futuro*, Joannes Britannicus in quibusdam Observationib. scribendum censet, *defuturæ*, ut referatur ad sepulturam ; sed magis hic ab Hermolao, qui aliter hunc locum accipit ex illis Plinii verbis : 'Habere sensum victus, generationis, atque operis, et de futuro etiam curam ;' etsi ea verba Hermolaus, ignoscendo memoriæ lapsu, in hoc volumine haberi tradit, cum sint in principio undecimi. Apographon quoque Tolet. *de futuro* habet, non *defuturæ.* Pintian.

CAP. I. *Gentium mirabiles figuræ.*

Neque enim ritus moresque nunc tractamus] Vetus liber *tractavimus* habet : ut indubie legendum sit *tractabimus.* Nam *u* pro *b* in codicibus paulo vetustioribus subinde occurrit. *Rhenanus.*

CAP. II. *De Scythis et aliarum diversitate gentium.*

Hominem immolari gentium earum more solitum] Gallorum videlicet Allobrogum. vide Strab. lib. IV. et infra XXXVI. 5. *Dalec.*

Gesclitron] Τὸ τῆς γῆς κλεῖθρον, id est, terræ claustrum. Turn. Advers. XXIV. 42. Var. de Ling. Lat. V. Hellesponti claustra. Poëta in Medea ἐφ' ἁλμυρὰν πόντου κλῇδ' ἀπέραντον. Æschylus in Persis dixit Βόσπορον κλεῖσαι. Herodot. ζεῦξαι. Scal. *Id.*

Uno oculo in fronte media] Aristides Rhetor salso mordacique dicterio, Philippo altero oculo capto, μονομμάτους Arimaspos cognatos esse dicebat. Rhodig. XXI. 8. Æschylus μονῶπας vocat. Quidam putant eam gentem, quæ arcu et sagittis excelleret, in illis dirigendis, ut fit, alterum oculum claudere solitam, et propterea

creditum unum tantum oculum illis fuisse. Muret. Var. XII. 8. Vide et supra IV. 22. *Idem.*

Cutibusque cum capillo pro mantelibus ante pectora uti] *Mantelia* pro mappis posuit. Vide Salmas. Hist. Aug. 357. a. Herodot. in Melpom. Rhodig. Antiq. Lect. XVI. 10.

Circa Parium genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocat] Apud Priscianum Varro lib. I. Rerum humanarum: 'Ut habent Parii, qui vocantur ὀφιογενεῖς, et in Africa Psyllos: quorum ὀφιογενεῖς cum arbitrantur suppositum aliquem esse in stirpe, ei admovent ut pungat, colubram. Cum pupugerit, si de genere sit, vivere: si non sit, mori.' In eodem: 'Admota aspis cum pupugerit, si non occidat, sciat ex Psyllorum stirpe esse.' Muret. Var. II. 2. Celsus V. 27. ait Psyllos, ore vulneri admoto ictæ percussæve partis, angnium venenum extrahere, idque non præcipua quadam scientia, sed audacia usu confirmata. Vide quid de his auctor dicat XXVIII. 3. *Dalec.*

Androgynos] Ii si quando Romæ nascerentur exportatus fœtus in mare vel flumina dejiciebatur, tum a virginibus ter novenis carmen per urbem canebatur, Junonique donum offerebatur. Alex. ab Alex. V. 27. *Idem.*

Quarum laudatione intereant probata] Virg. Ecl. VII. 'Aut si ultra placitum laudarit, baccare frontem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.' Fascinus pro Deo habitus, qui fascinum depelleret, hominis pudendum fuit, turpicula res, ut inquit Varro, pueris solita e collo suspendi. Itaque cum animo bono, candide et sine livore, laudari quempiam volebant, laudationi ut adderetur, præfiscini, exigebant, id est absque fascino, ἀβασκάντως. Titinius in Setina: 'A. Paula mea, amabo. B. Pol tu ad laudem addito Præfiscini, ne puella fascinetur.' Turn. XXII. 10. XXIII. 27. 31. 34. Scaliger in Varronem, et ad Catull. Plautus in Asinaria: 'Præfiscini hoc nunc dixerim, nemo etiam me accusavit Merito meo.' Vide XXVIII. 4. Quidam tamen probata hic πρόβατα, oves intelligendas esse putant, morbis pestilentibus obnoxias, et ea caussa sæpe gregatim pereuntes. Qua de caussa pestem sive luem Thucydides cum describit, ægros ὥσπερ τὰ πρόβατα θνήσκειν tradidit, et id Lucretius imitatus lib. VI. 'Lanigeras tanquam pecudes,' &c. Vultque Muretus Variar. I. 3. eadem ratione dictum, qua Ciceroni in Verrem, in acta, ἐν τῇ ἀκτῇ, eidemque, ut et Terentio, astu, τὸ ἄστυ. *Idem.*

Qui visu quoque effascinent] Ὀφθαλμὸν βάσκανον vocat Heliod. Æthiop. ut interpretatur Theocriti Scholiastes καίνοντα καὶ φθείροντα τὸ ὁραθέν. Καὶ μάλιστα παῖδας, ut scribit Aphrod. Probl. II. et Plut. Symp. V. *Idem.*

Pupillas binas in oculis singulis habeant] Ovid. Amor. I. 'oculis quoque pupula duplex Fulminat, et geminum lumen in orbe manet.' Vide Brod. I. 37. *Dalec.*

Bithyæ] Bithyas in Thracia Stephanus memorat, gentem ab his fœminis diversam. *Idem.*

Thibiorum genus] Plutarchus Sympos. V. 7. Καίτοι τούς γε περὶ τὸν Πόντον οἰκοῦντας πάλαι, Τυβεῖς προσαγορευομένους, ἱστορεῖ Φίλαρχος οὐ παιδίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τελείοις ὀλεθρίους εἶναι. Horum Gal. meminit lib. I. Methodi, ut servorum emptitiorum. Vide Junium Cent. VIII. Adag. 36. Hæc gens adeo pestilens fuit, ut solo halitu perimeret. Didymus. *Idem.*

In altero equi effigiem] Nomine τοῦ ἵππου deceptum Plinium fuisse arbitror: significat enim ea vox et equum animal, et ingenitum oculi vitium, quo instabilis et tremulus assiduo motu concutitur. Philarchus nictationem perpetuam intellexit, quam Plinius equi effigiem interpretatur. *Idem.*

Haud dissimile iis genus, &c.] Legend. *Haud dissimile his genus Pharmaceum in Æthiopia prodidit Damon, &c.* τὸ γένος τῶν φαρμακέων. Aliud φαρμακὸς, aliud φαρμακεύς. Φαρμακεῖς proprie sunt *venenarii*, at φαρμακὸς, *homo piacularis*, qui urbis alicujus purgamento devotus extra fines ejiciebatur. *Salmas.*

Haud procul urbe Roma in Faliscorum agro familiæ sunt paucæ quæ vocantur Hirpiæ, &c.] In optimo cod. ita legitur: *perpaucæ familiæ sunt, quæ vocantur Hirpiæ, &c.* lege: *quæ vocuntur Hirpi: hæ sacrificio annuo, &c.* Idem.

Apollini] Strabo lib. v. non Apollini, sed Feroniæ hæc sacra fieri solita tradit, cujus et eo loci fanum fuerit, urbsque cognominis. *Dalec.*

Et ob id perpetuo senatusconsulto] Utrumque exemplar, non *Senatusconsulto* legit, sed *Senatusconsultu:* quam lectionem approbavit, qui Plinianum observavit morem, quæ apud alios auctores nomina aliarum sunt inflexionum, in quartam libentissime mutandi. *Pintiun.*

Ut sub una ficu turmæ conduntur equitum] Nearchus apud Strabonem lib. xv. quadringentorum, Aristobulus quinquaginta. *Dalec.*

Arundines vero tantæ proceritatis] Megasthenes apud Strabonem quasdam stantes esse ulnarum 30. refert, quasdam humi prostratas, 50. diametro cubitorum trium, et interdum sex. *Idem.*

Monosceli] Fabulosos esse, ac rationem cur ita creditum sit, vide apud Rhod. iv. 12. *Dalec.*

Eosdemque sciopodus vocari] Scribo *Sciapodas* cum *a*, in secunda syllaba, ex Stephano et Philostrato in Vita Apollonii: item Alexandrino Hesychio, astipulante etiam utroque scripto exemplari. De reliquo notandum, hæc verba paulo post inserenda esse, post illa quæ sequuntur: *Eudoxus in meridiunis Indiæ viris plantas esse cubitales, eosdemque Sciapodas vocari, quod in majore æstu humi jacentes resupini umbra se pedum protegant.* Pint.

Eosdemque Sciopodas vocari, &c.] Legend. *eosdem Sciapodes vocari, quod in calore æstus, &c.* Vide Salmas. p. 1006. a.

Non longe eos a Troglodytis abesse. Rursusque ab his occidentem versus quosdam, &c.] Existimo converso ordine legendum esse: *Rursusque ab his occidentem versus quosdam sine cervice, oculos in humeris habentes. Non longe eos a Troglodytis abesse.* Nam cum illos qui oculos in humeris habent in India esse constet, Solino etiam teste, et Troglodytæ pertineant ad Æthiopiam, si post Sciapodas, quos non longe a Troglodytis distare ait, alias rursus occidentem versus Indiæ gentes collocet, videbitur Plinius in ordine et situ regionum aberrare. *Pintianus.*

Satyri] In vasto Oceano repertos Satyros ab Euphemo Care in insulis, quas Satyridas vocant, Pausanias narrat l. i. ruffos, caudis non minoribus quam equorum, salacissimos, ut qui mulierem expositam et anteriore Venere et posteriore vexarint petulantissime. *Dalec.*

Tum quadrupedes, tum recte currentes] Exempl. Salmanticense, et impressa lectio: *Tunquam quadrupedes, tam recte currentes.* Scribendum opinor: *Quanquam quadrupedes, tamen recti currentes.* Pintianus.

Hirtis corporibus] Eadem fere de Arimaspis supra recitata sunt ex Strabone, nisi quod iis pectus hispidum esse ait, non corpus, et aures caninas, non dentes, mendose forte. *Dalec.*

Struthopodes] Sic Struthocephalos Themistius dixit in paraphrasi Physicorum, quibus amplius caput non est quam passeri. Quidam non a passere Struthopodas ducunt, sed a Struthio camelo. *Dalec.*

Megasthenes gentem inter Nomadas

Indos narium loco] Strabo Amyctyras vocat, omniaque et cruda comesse, parum vivere, ante senectutem mori, superius labrum eminentius habere tradit. *Idem.*

Anguium modo loripedem, vocari Syrictas] Lege: *anguium modo loripedes vocari Syrtas.* Συρτὴς est *qui trahit:* quod traherent pedes et reperent potius quam ambularent, *Syrtæ* dicti, ἀπὸ τοῦ σύρειν τῶ πόδε. *Salmas.* p. 415.

Halitu tantum viventem et odore quem naribus trahant] Lege hac de re Strabonem lib. XV. Ex Onesicriti sententia Rhodiginus hunc locum XXIV. 21. ex Platone interpretatur. Dicit autem in calidis regionibus ac odoriferis homines plerumque esse gracili corpore, tenui cibo ac pene nullo, ex odoribus ali, et ipsam naturam loci herbarum et frugum succos redigere in odores, et humanorum corporum humores in spiritus resolvere. Quum igitur uterque (odor videlicet, ac spiritus) sit vapor quidam, et simile simili nutriatur, nimirum et spiritus qui spiritum ducit homo plurimum odoribus accipit alimentum. Qui scripsit Homeri Vitam, narrat malorum odore prorogatam ei aliquandiu vitam. Olympiodorus ex Aristotele historiam citat cujusdam, qui aëre tantum ac sole nutriretur. *Dalec.*

Spithamæi Pygmæi] Scribendum puto, *Trispithamæi Pygmæi:* quia subjicit statim, *Ternas spithamas longitudine*, hoc est ternos dodrantes non excedentes. Strabo lib. XV. 'Sed ad fabulas rediens ait, homines quosdam esse quinquepalmos, quosdam tripalmos, quorum nonnulli naso careant, et duo tantum spiramenta supra os habeant.' Cum tripalmis grues pugnare, quod et Homerus significat. *Pintian.*

Ternos dodrantes non excedentes] Id est, 19. pollices, nimirum pedes duos ac quinque pollices. Vide quæ de hac re notata sunt in XXXV. 14. *Dalec.*

Annos ducenos vivere] Seribus tam longam vitam esse Strabo auctor est l. XV. *Dalec.*

Mandrorum nomen iis dedit Clitarchus] Vetus omnis recentiorque lectio *Mandorum* præfert, non *Mandrorum*, Scribendum videtur aut *Pandarum*, ex Plinio VI. 20. et item Stephano, aut *Pandæorum*, ex Arriano lib. VII. cujus verba libuit ponere, ut collata cum Plinianis VI. 20. omnem ambiguitatem lectoribus adimant: 'Ornatum autem corporis, quo utebatur hic Hercules, Megasthenes fuisse illi similem scribit, quo Thebanus Hercules uti solebat, quod et Indi affirmant, eique multos fuisse filios virilis sexus, multas enim uxores habuisse: filiam vero unicam nomine Pandæam, terramque in qua nata est, quam Hercules ei tradidit, de nomine ejus Pandæam appellatam. Datos insuper elephantos D. equites ad IV. M. pedites circiter CXXX. M.' Et mox paulo: 'Ad hæc in regionibus, quas Herculis filia regno tenuit, fœminas, ubi ad septimum vitæ annum perveniunt, viris maturas censeri, ac nubere, viros quadraginta annos summum vivere.' Et rursus, 'Herculem eundem cum filia VII. annorum concubuisse, ut ex se soboles Indorum regibus procrearetur.' *Pintian.*

Alios auribus totos] Hos Fanesios vocavit supra IV. 13. Ἐνωτοκοίτους Strabo vocat, auribus ad talos usque demissis indormientes, adeo robustos ut arcus nervum frangant, et arbores evellant. Adnotatum loco citato Panotios ab Isidoro vocari. *Dalec.*

Oritas ab Indis Arbis fluvius disterminat] Hermolaus pro *Soritas*, ut antea scriptum erat, *Oritas* substituit; pro *Arabis, Arbis.* Priorem castigationem probo, posteriorem improbo. Nam vetus omnis lectio, Romanaque et Parmensia exemplaria, tum hoc capite, tum VI. 24. item IX. 3. semper *Arabis* legunt, nunquam *Arbis.* Strabonem fatemur Arbin appellare, Pto-

lemæum negamus. Nam et Græce Arabis apud eum legitur: et e duobus ejus interpretibus prior Arabin, posterior Arabium vocat. Item Arrianus septimo: 'Prope hanc,' inquit, 'habitat gens Indica Arabies dicti, quorum in majore conscriptione commemini esse cognominatos a flumine Arabi, quod per ipsorum regionem fluens exonerat in mare, disterminans horum provinciam ab Oritarum terra.' Et paulo post bis Arabin fluvium nominat. Porro idem auctor in majore conscriptione, cujus hic mentionem habuit, Arabium vocat fluvium, non Arabin, nec semel, et Arabitas populos. Stephanus, ceu dubius in utram partem inclinaret, modo Arbin, modo Arabium vocat. Neque illud omiserim, sæpe apud eundem Arrianum scriptum inveniri per duplex *rr*, Arrabis et Arrabitæ populi. *Pintian.*

CAP. III. *De prodigiosis partubus.*

Horatiorum Curiatiorumque exemplo] Livius lib. I. Decad. 1. *Dalec.*

Supra] Numerum tergeminorum. *Idem.*

Præterquam in Ægypto, ubi fœtifer potu Nilus, &c.] Lege: *præterquam in Ægypto, ubi fœtifer potu Nilus amnis. Proxime supremis Divi Augusti, Fausta quædam e plebe, Ostiæ duos, &c.* Salmas.

Quinos quater enixa] Strabo l. XV. quatergeminos. Idem ex Aristotele tradit, quandam peperisse septemgeminos. Albertus prodidit, mulierem in Germania conformatis jam in utero 22. infantium corpusculis abortum fecisse: aliamque ejecisse in pelvim Embryonum auricularis digiti magnitudine CL. corpuscula: aliam LXX. Neque enim quod de Margareta Hollandiæ Comite ferunt affirmare libet, quæ uno partu 360. filios peperisse vivos ann. Dom. 1314. traditur. *Dalec.*

Androgynos vocatos] Vocant et διφυεῖς, et ἀνδροθήλυας, et ἀρσενοθήλυας. In maribus id fit tribus modis: cum in perinæo, sive interfemineo, muliebre pudendum exiguum videtur: cum itidem in scroto, sed nullo excrementi profluvio: cum ibidem, exeunte lotio. In fœminis unico: cum penis supra genitalis fastigium in clitorio et ima pube prominet. Addunt quidam in maribus, cum supra colis radicem muliebris natura extat: in fœminis, cum penis ad inguina vel in perinæo profertur. Rhodig. XV. 10. et XIX. 12. androgynos vocavit, et Pollux concubinos. Cornel. Gemma Cosmocrit. I. 6. *Dalec.*

CAP. IV. *De mutatione sexus, et geminis partubus.*

Nanque et serpentem peperit inter initia Marsici belli ancilla] Ut et Sullanis temporibus Clusiana materfamilias, teste Jul. Obseq. de Prodig. cap. 118. et App. Alexand. de Bel. Civ. lib. I. mihi pag. 411. Legatur et recens exemplum apud Cornel. Gem. Cosmocrit. tom. II. pag. 201. *Idem.*

Hippocentaurum in Thessalia natum] Vide XXII. 24. Centauros, Scyllas, et id genus monstra gigni fierique non posse, multis versibus ostendit Lucretius lib. IV. An existere possint, vide Magium I. 20. *Idem.*

Ex fœminis mutari in mares] Pontano Caietana muliercula piscatoris per annos 14. uxor repente vir facta est. Idem contigit Æmiliæ conjugi Antonii Spensæ, civis Ebulani anno 12. postquam nupserat. Sexu mutato ea duxit uxorem, et liberos sustulit. Idem et alteri mulierculæ accidit, cum jam semel peperisset. Temporibus Ferdinandi primi Neapolitanorum regis, Carlotta et Francisca filiæ Ludovici Quarna Salernitani, annos XV. natæ, sexum mutarunt. Videsis A. Gell. Noct. Att. IV. 4. et Phlegontem Trall. de Admirand. pag. 74. *Idem.*

Geminis raram esse, aut puerperæ] Ex Aristot. de Gener. Animal. IV. 6. *Id.*

Fœminas gigni celerius quam mares, &c.] Sive verbum *gigni* significet formari in utero fœtum, seu significet in lucem prodire infantem, falsum est fœminas gigni celerius quam mares. Docet id Aristoteles de Historia Animalium, VII. 2. his verbis: 'Quum itaque fœtus in utero formatur, fœmina tardius quam mas perfectionem omnium partium recipit, et serius in decimum mensem quam mas protrahitur.' Et cap. 4. 'Plus etiam motus magna ex parte mas in utero infert quam fœmina, et celerius prodit; fœminæ enim partus tardior est.' Possem etiam, nisi me pudor avocaret, citare Avicennam de Animalib. IX. 5. de transmutatione spermatis, et Albertum Magnum, aliosque Aristotelicæ doctrinæ assectatores. Cæterum in exemplari Toletano non *gigni* legitur, sed *nasci*. Quod si duo hæc verba jungerentur *gigni nasci*, et pro eis scriberetur *juvenescere*, bellissime locus restitueretur. Aristoteles loco proxime citato: 'Sed cum in lucem prodierit fœmina, ocyus quam mas et accrescit, et ætate floret, et senectute maceratur.' Posset etiam locus minus superstitiose restitui, si pro duobus illis verbis, *gigni celerius*, poneretur *juvenescere*, deinde permutatione verborum sequentium legeretur: *fœminas juvenescere celerius quam mares, sicut senescere*, vel sic, *fœminas juvenescere quam mares celerius, sicuti senescere*. Pintianus.

CAP. V. *De homine generando, et pariendi tempore per illustria exempla a mensibus septem, ad undecim.*

Partus] Mirum Plinium partum, *τὸν τόκον*, pro fœtu, aut conceptu, *ἀντὶ τῆς συλλήψεως, ἢ τοῦ κυήματος*, usurpasse, *καταχρηστικῶς*. *Dalec.*

Alius septimo] Quinto mense vitales in Hispania editos fuisse scribit Ferdinandus Mena suis commentariis in Hippocr. de Septimestri Fœtu. Vide Aristot. VII. 4. de Nat. Animal. et D. Gothofred. ad Nov. XXXIX. 2. et Fab. Paulin. de Hebdom. VI. 4. Censorin. de Die Nat. cap. 7. Plutarch. de Placit. Phil. V. 18. et seq. Hier. Mercurial. Val. IV. 10. &c. *Dalec.*

Alius octavo] Cur vitalis partus non sit octavo mense vide Rhodig. XIX. 22. et XXII. 1. 20. 13. Octavo quidem mense in Ægypto fere nasci, ut nono apud nos, fabulosum putant; verum qui octavo gignuntur raro mori. Asclepiades Naxias mulieres edere *ὀκτόμηνα* prodit, sive Junone Lucina id gratificante ob Dionysii benevolentiam, sive quia Bacchus eo mense in lucem prodiisset, cujus nomine et Dionysiam Naxum appellarunt: tametsi quidam a vitium fœcunditate, quod auctor scribit IV. 12. ita dictam interpretantur, et quod fons vini sapore in ea fluat. *Idem.*

Ex his quatuor partus enixa Sempronium septimo mense genuit, Suilium Rufum undecimo, Corbulonem septimo, utrumque consulem: postea Cæsoniam C. principis conjugem octavo. In quo mensium numero genitis intra quadragesimum diem maximus labor] Locus non vulgari indigens censura. Ante omnia scripta omnis et impressa lectio non *Sempronium* agnoscit, sed *septimo semper:* sicque haud dubie legendum est. Deinde pro duobus illis verbis, *in quo*, scribendum est *iniquo:* et id verbum cum duobus sequentibus ad præcedentia adjunge. Postremo dictionem, *Genitis*, cum majore litera scribe, ut sit principium sequentis cæsi, hoc sensu: Vestiliam C. Herdicii, ac postea Pomponii atque Orphiti conjugem, quatuor ex his partus enixam, æquo semper mensium numero genuisse, hoc est septimo semper mense. Deinde, e contrario, peperisse tres alios filios iniquo numero mensium, Suilium Ruffum undecimo, Corbulonem septimo, Cæsoniam octavo. Genitis vero, hoc est, fœtui adhuc intra maternum uterum clauso, intra quadragesimum

diem maximum esse laborem, hoc est, periculum illis imminere, ne abortu ejiciantur. Aristoteles Hist. Animal. VII. 3. 'Effluxiones vocantur quæ intra septimum mensem corruptiones incidunt; Abortiones autem quæ intra quadragesimum diem: et quidem plurimi fœtus intra tot numero dies depravantur.' *Pintian.*

Massurius auctor est, L. Papyrium prætorem secundo herede lege agente] Exemplar Salmanticense *cohærede* præfert, non *hærede.* Præterea vix credo ordinem horum verborum non esse inversum. Rectius enim multo, et magis e communi intellectu, verba hoc ordine fluerent: *Massurius auctor est, L. Papyrium prætorem, secundo cohærede lege agente, cum mater partum XIIII. mensibus diceret tulisse, bonorum possessionem contra eum dedisse: quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur.* Pintian.

Lege agente] Brisson. IV. 20. *Dalec.*

Quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur] Gellius III. 16. 'Decemviri partum legitimum esse mense decimo voluerunt.' Victorius V. 18. Lege Nonium in vocabulo 'Spissum.' Tertul. de Anima. Legitima nativitas decimi mensis ferme ingressus est. Rævard. c. 28. in Leg. XII. Tabul. Apud Hom. Neptunus sic nympham alloquitur: χαῖρε, γύναι, φιλότητι· περιπλομένου δ' ἐνιαυτοῦ, Τέξεις ἀγλαὰ τέκνα· id est, *anno circumacto speciosum partum edes,* nimirum decimo mense. Tot enim mensibus apud Æolas, ut et apud priscos Romanos, constabat annus: et Homerum Æolem fuisse indubitatum. Videatur hac de re D. Gothofred. ad Nov. XXXIX. 2. et Anton. Augustin. ad XII. Tab. cap. 24. *Idem.*

CAP. VI. *De conceptibus, et signa sexus in gravidis prævenientia partum.*

Vertigines] Δῖνοι. *Idem.*

Tenebræque] Σκοτώματα. *Idem.*

Fastidium in cibis] Græci μαλακίαν et κίτταν eam ægritudinem vocant. Moschopulus quoniam hedera (κίττα) συμπλέκεται ἀεὶ τοῖς παρατεθεμένοις, in mulieribus τὸ κιττᾷν esse putavit inconsiderate τὸ μεθ' ἡδονῆς συλλαμβάνειν. Brod. V. 30. Conceptus signa vide apud Aristot. Histor. Animal. VII. 3. *Idem.*

Redundatio stomachi] Nausea. *Id.*

Motus in utero quadragesimo die] Hoc incertum. Quia fœtus, sive mares, sive fœminæ, absolvuntur 35. die, auctore Hippocrate, moventur 70. nascuntur triplo, hoc est, 210. die, et septimo mense: qui vero formantur 40. moventur 80. et eduntur 240. id est, octavo mense: sic qui perficiuntur die 45. moventur 90. prodeunt 270. id est, nono mense: qui quinquagesimo die delineantur, moventur 100. exeunt 300. id est decimo mense. *Dalec.*

Ingestabile onus, crurum] Observa ἀφόρητον. *Idem. Ingestabile onus, crurum et inguinum levis tumor*] Scribe, *et inguinis lævi tumor.*

Adeoque incessus atque omne, &c.] Lege: *adeoque et inesus, atque, &c.*

CAP. VII. *De conceptu hominum et generatione.*

Tu cujus semper in victoria mens] Aliam hic lectionem manuscriptus codex habet, sed mendosissimam, nempe hanc: *Tamen cujus semper tinctoria est mens.* Hæc corruptissima verba doctus quispiam in hunc modum castigavit, ut legendum affirmaret: *Tu cujus semper in victoria est mens.* At cum nullo modo mihi satisfaceret hæc sententia, cœpi aliam eruere: verum non succedebat expedite divinatio. Desperanti jam semel atque iterum tandem in mentem venit ipsissima Plinii lectio, ni fallor; hæc videlicet, *tamen cura pertinaci æstuans.* Porro hæc clausula a nobis maximo labore restituta aptissime ad præcedentia respondet. Id quod nullus negabit, modo totam sententiam inspiciat, ac consideret, quæ sic habet: *Tu qui*

corporis viribus fidis: tu qui fortunæ munera amplexaris, et te ne alumnum quidem ejus existimas, sed partum, tamen cura pertinaci æstuans, tu qui te deum credis aliquo successu tumens, tanti perire potuisti. Rhenanus. *Tu cujus semper in victoria est mens*] Lege: *Tu cujus semper cinctoria mens est. Mens cinctoria* idem quod apud Terentium, 'gladiatorius animus.' Vide Vossium in Melam, p. 114.

Ut Anacreon poëta, acino uvæ passæ] Eadem de re et Valer. Max. IX. 12. Idem Sophocli evenisse Neanthes annotasse traditur. Qua de re et Pet. Crinit. de Hon. Discip. II. 6. *Dalec.*

CAP. VIII. *De Agrippis.*

In pedes procedere nascentem] Hoc nimirum est quod inquit Varro, pueros in lucem prodeuntes in utero confixos esse, capite infima obtinente, pedibus in superna porrectis arborum modo, non hominis, eosque nonnunquam præter rationem conversos, diductis passisque brachiis, in pedes exire magno periculo maloque parentis, cujus deprecandi caussa Carmentibus Postversæ ac Prosæ erectæ statuæ sunt. De perversi rectique partus nomine Rhodig. c. 15. Vide Suetonium in Augusto. *Idem.*

Exercito ævo inter arma mortesque, ad noxia successu] Quis ille successus ad noxia, aut quomodo sumendus? scribe: *obnoxio secessu.* Intelligit secessum Agrippæ, cum ille ex levi frigoris suspicione, et quod Marcellus sibi anteferretur, relictis omnibus Mitylenas se contulit: quem secessum *obnoxium* vocat. Vide et Sueton. lib. III. de Tiberio in secessu Rhodi. Salmas. p. 31.

Conjugis] Juliæ. *Dalec.*

Socerique] Augusti. *Idem.*

Parens ejus] Neronis mater: quæ, ut ait Tacitus Annal. lib. IV. Commentariis vitam suam casusque suorum posteris memoravit. *Dalec.*

CAP. IX. *Monstruosi partus excisi utero.*

Auspicatius enecta parente gignuntur] Dispice an legendum potius sit, *Execta parente;* quoniam subjungat statim, *primusque Cæsarum e cæso matris utero dictus.* Pintianus. *Auspicatius enecta parente gignuntur*] Lege, *Auspicatius e necata parente gignuntur.* Salmas.

CAP. X. *Qui sint Vopisci.*

Sicut Scipio Africanus] Tertul. de Anima: 'Possumus illos quoque recogitare, qui execto matris utero vivi aërem hauserunt, Liberi aliqui, et Scipiones.' Fortassis, 'Laberii.' *Dalec.*

Cæsones appellati] Cæsones Probo dicuntur, qui necatis matribus nati sunt. *Idem.*

Vopiscos appellabant] Probo, Opiscus qui in utero matris geminus conceptus, altero abortu ejecto editus est. *Opiscum* dictum puto, quasi ὀπίσθιον, quod alterum pone sequatur. *Idem.*

Namque maxima, et rara, circa hoc miracula existunt] Lege: *namque maxima, etsi rara, circa hoc exempla existunt.* Salmas.

CAP. XI. *Exempla numerosæ sobolis.*

Uterque profertur] Apograph. Tolet. *Utrumque profertur;* ut referatur ad puerperium, non ad conceptus. *Pint.*

Et in alia quæ unum justo partu, quinque mensium alterum edidit] Lego, *Et in alia quæ geminos justo partu, &c.* ex Arist. Hist. Animal. VII. 4. 'Jam et cum geminos quædam ferret, tertium superfœtavit: et cum tempus pariendi justum jam esset primos vitales peperit, secundum quinto mense elisit, qui statim mortuus est.' Ex quibus Aristotelis verbis liquebit rem subtilius rimanti, legendum esse, non *Et in alia,* ut hactenus lectum est, sed *Est alia.* Neque enim exemplum, quo utitur, eandem cum superioribus rem indicat. Illa ostendunt, si inter duos conceptus parum temporis intercedat, utrunque perfectum edi, ut apparuit in Hercule et Iphiclo: hoc docet, si post conceptos geminos tertius superfœtetur, geminos nasci vitales,

tertium perire abortione. Quare et paulo post scribendum videtur, *Rursus alia*, non *Rursus in alia*. Pintianus.

Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur] Locus est corruptissimus, et in quo restituendo frustra a viris etiam doctissimis laboratum est. Utcunque minus male legetur, *Tertio partu avorum originis nota in brachio redditur.* Sumptum id ex Aristotele, ut fere omnia, ex Hist. Animal. VII. 6. 'Jam tale quid vel tertia prole post regeneratum est: ut cum quidam suo in brachio puncti notam haberet, filius non retulit, sed nepos ea corporis parte nigritiam quandam habens confusam prodiit.' Sed raro hæc eveniunt. *Idem.*

CAP. XII. *Exempla similitudinum.*

Exempla similitudinum] Vide et consule Aristotelem Histor. Animal. XVII. 6. ex quo auctor totum hoc caput mutuatus est. *Dalec.*

Obducto membrana oculo] Fuerunt et in quibusdam stirpibus gentilitia quædam signa, ut Spartis Thebanis lancea, quibusdam stellæ, Thyesti cancer, innata et insita statim ab ortu: quæ interdum extincta et tecta in filiis proximisque nepotibus, longo post tempore in remotis posteris veluti reviviscerent. Victorius VIII. 16. vide notata XLIV. 9. Seleuco ejusque posteritati anchoræ imago in femore visebatur. Alex. ab Alex. II. 19. *Idem.*

Annoque post genitum majori similem fuisse, ut geminum] Scribendum arbitror, *pauloque post genitum majori, &c.* 'Genitum' hic accipio conceptum. Aristoteles libro et capite citato: 'Gemini vel dissimiles inter se nati jam sunt, sed plurimi magna ex parte similes prodeunt. Nam et quædam cum septimo die a partu concubuisset, concepissetque, peperit similem superiori, ut geminum.' *Pintianus.*

Nicæi nobilis Pyctæ Byzantii geniti] Annotaverunt alii *Pyctæ* legendum esse, ubi antea *poëtæ* scriptum erat. Nos addimus, hunc qui regeneraverit in avum Æthiopem, non Byzantii natum videri, sed in Sicilia, si Aristoteli credimus libro et capite toties allegato: 'Aliqui,' inquit, 'similitudinis nihil referunt. Redditur etiam vel post plures ejusdem prosapiæ, ut in Sicilia ejus quæ adulterium cum Æthiope commiserat filia, non colorem patris Æthiopis reddidit, sed qui natus ex hac est in avum Æthiopem regeneravit.' Idem tamen Aristoteles, a seipso dissentiens, libro primo de Generatione Animalium, in Elide rem gestam prodit. *Idem.*

Similitudinum quidem in mente] Vide Rhod. XX. 15. *Dalec.*

Similes omnibus, singulisque in suo cuique genere] Cicero Tuscul. I. 'Similitudo,' inquit, 'magis apparet in bestiis, quarum animi sunt rationis expertes.' *Idem.*

Antiocho regi Syriæ] Valer. Max. IX. 12. *Idem.*

Scipioni Serapionis, &c.] Lege, *Scipioni Serapioni inerat suarii negotiatoris vile mancipium, &c.* Salmas.

Cognomen Salutio Mimus] Quendam ex Scipionibus adoptione testamentaria Salutionem cognominatum fuisse auctor scribit XXXV. 2. non ob similitudinem cum Salutione Mimo. *Dalec.* Patietur Dalechamp. æquo animo si nostram sententiam in adversa inclinare dixerimus. Neque enim allegatus alter huic repugnat locus, sed egregie potius consentit. Salutio namque, in Africanam adoptatus familiam, Cornelii inde nomen est assecutus, quod et Salutionis proprio a vitio tracti fœditate conspurcasset, ni Corneliæ genti suam asseruisset laudem Messala, ostendissetque discrimina gentium, et quæ cui nativa, quæ per adoptionem quæsita. Videatur Sueton. I. 59. et ibi Casaub.

Suræ quidem Proconsulis etiam, &c. et sermonis tumultum] *Sermone tumul-*

tuari dixit Tertullianus, quod Græci παφλάζειν dicunt. *Salmas.*

Cassio Severo celebri oratori, &c.] Lege, *Cassio Severo celebri oratori Armentarii Myrmillonis.* Armentarius nomen proprium Myrmillonis illius, id est, gladiatoris. In scriptis Plinii semper *Murmillo* reperitur, aut *Murmilio.* Idem.

Toranius M. Antonio jam Triumviro] Lege, *Toranius mango Antonio jam Triumviro.* Vide Macrob. XI. 4. Sed ibi legitur *Toronius* pro *Toranius.* Salmas. Pintian.

Tanta unitas erat] Eam oris et faciei similitudinem venuste Plautus in Menæch. expressit his verbis: 'Ei sunt nati filii duo gemini: Ita forma simili pueri, uti mater sua Non internosse posset, quæ mammam dabat, Neque adeo mater ipsa quæ eos pepererat.' Ubi matrem eam et quæ parit, et quæ nutrit, dici observandum. *Dalec.*

CAP. XIII. *Quæ sit generandi ratio.*

Divus Augustus, in reliqua exemplorum raritate, neptis suæ nepotem vidit genitum quo excessit anno M. Syllanum, qui cum Asiam obtineret post consulatum, Neronis principis successione veneno ejus interemptus est] Scribo non *M. Syllanum,* sed *Junium Syllanum.* Item *proconsulatu,* non *post consulatum.* Fuit nihilominus Marcus Syllanus Tiberii principatu potens, insignique nobilitate præcellens civis, auctore Cornelio Tacito lib. III. non tamen is proconsul Asiæ fuit, neque veneno Neronis sublatus: sed utrumque hoc Junio Syllano congruit, qui ejusdem Tiberii tempore consulatum cum Silio Nerva gessit, eodem teste. De eo idem Cornelius Tacitus Annal. XII. circa initia sic scribit: 'Prima novo principatu mors Junii Syllani, proconsulis Asiæ, ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ patratur.' Et mox paulo: 'Quippe et Syllanus divi Augusti abnepos erat: hæc causa necis. Ministri fuere P. Celerius eques Romanus, et Ælius libertus, rei familiari Principis in Asia impositi: ab his proconsuli venenum inter epulas datum est, apertius quam ut fallerent.' Hactenus Tacitus. Porro successionem hanc Junii Syllani a principe Augusto, de qua hic Cornelius Tacitus, existimo sic deduci posse. Decius Syllanus, auctore eodem Tacito, frater prædicti M. Syllani, Juliam Augusti neptem temeravit, ob id in exilium missus, Julia ob adulteria damnata in exilio peperit infantem, ut scribit Tranquillus, quem agnosci et ali vetuit Augustus. Hic forte adulta jam ætate Junium hunc Syllanum procreavit Augusti abnepotem. Patet item ex antedictis, Tacito cum Plinio non convenire. Ille, ignaro Nerone, veneno Agrippinæ sublatum Junium Syllanum tradit: hic non ab Agrippina, sed a Nerone scelus patratum asserit. *Pintian.*

Qui se patris appellatione salutarent] Socer enim, vitricus, noverca parentum loco sunt; nurus autem, generi, et privigni filiorum. Cujacius Observ. XVIII. 9. *Dalec.*

CAP. XIV. *De eodem multiplicius.*

Profluvium genitale] Inepte Plinius menstruam fœminarum purgationem, τὰ καταμήνια, profluvium genitale, τὴν γονόῤῥοιαν, hic vocat. *Idem.*

Massinissam regem] Eadem de re Valer. Max. VIII. 14. *Idem.*

E filia Salonii clientis sui] E filia coloni sui, Seneca Controv. lib. VII. E filia scribæ sui Salonii, Plutarchus in ejus Vita. *Dalec.*

Notum est Cornelia Scipionum, &c.] Lego, *notum, cum Cornelio Scipionum gentis, Volusium Saturninum, qui consul fuit, &c.* Vide Dorleans in Tacitum pagina 371.

CAP. XV. *De menstruis mulierum.*

Animal menstruale mulier est] Mulieres quibus menses fluunt veteres

Ancunulentas dixerunt, quasi inquinatas. Festus. Vide Aristot. de Gener. Anim. IV. 7. *Dalec.*

Inde] Id est, ex ea causa, quod menstruum videlicet profluvium habeat. *Rhenanus.*

Molas] Molucrum vocavit Afranius. 'Ferme virgini, tanquam gravidæ mulieri, crescit uterus: molucrum vocant: transit sine doloribus.' Apud Festum. *Dalec.*

Movetur sistitque menses, &c.] Lege: *Movetur sistitque menses ut partus: alias letalis, alias una senescens, aliquando alvo citatior excidens.*

Moriuntur insita, exuruntur, &c.] *Moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, fructus arborum quibus incidere decidunt.* ita legendum ἀσυνδέτως. *Insita* sunt τὰ ἔμφυτα, ut Glossæ interpretantur. Novellas arbores intelligit per insitionem plantatas. *Salmas.*

Speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur] Inde priscis *Bubinari*, menstruo sanguine inquinari, ut *bulbitari* puerili stercore, quod Græci βόλβιτον appellant. Lucilius: 'Hæc te imbubinat, et contra te imbulbitat.' Festus, in explicanda causa, multa philosophatur. Rhodig. III. 28. *Dalec.*

Odorque dirus aëra] Cave, ne postrema dictione significari elementum, non metallum, putes. Ostendit id Plinius libro XXVIII. capite septimo: 'Æs contactum grave virus odoris accipere et æruginem.' Quid si non 'virus' legas, sed 'viri,' more Pliniano? ut IX. 30. de portentoso illo Polypo? 'Primum omnium magnitudo inaudita erat. Dein color muria obliti, odore viri.' Et paulo post Plinius hoc ipsum malum virus appellat. Cæterum verbum *æra* in apographo Toletano non habetur: ut sentio, recte. *Pint.*

Ad omnem contactum adhærens, &c.] Lege, *Ad omnem contactum adhærens, præter quam filorum quæ tale virus infecerit.* Vel, *ad omnem contactum adhærens præterquam fili.* Ad omnem, inquit, contactum adhæret bitumen, præterquam si filis contingas, quæ infecta sunt cruore menstruo. *Salmas.*

Filio quod tale virus infecerit] Vel aspersum lotio secari solet. Joseph. IV. de Captivitate. Strab. lib. XV. ex Posidonio refert lacus accolas incantatores carmina quædam recitare, deinde urinam et alios fœtidos succos affundere. Brod. IV. 23. *Dalec.*

Trimestri spatio largius] Aristoteles Hist. VII. 1. paucis fœminis purgationem eam singulis mensibus συνεχῶς, id est, contiuuata vacuatione, nec intermissa, fieri tradit; quod Plinius largius hoc loco interpretari videtur; plurimis autem tertio quoque mense, quoniam humor copiosior, et ad motum imparis numeri potestate concitatior, naturam, veluti resumptis viribus alacriorem, vehementius irritat. *Idem.*

CAP. XVI. *Idem de ratione partuum.*

Hoc statu] Menstrua purgatione. *Dalec.*

Prærogativam] Argumentum certum ac minime fallax. *Idem.*

Infici] Medicamento in os defluente. *Idem.*

M. Curium] Vide Valer. Max. VI. 3. *Idem.*

Quasdam concreto genitali gigni] 'Ατρήτους Græci vocant. *Idem.*

Gracchorum] Vide hujus libri caput 36. et XXXIV. 6. *Idem.*

Prusiæ regis] Μονόδους apud Festum dictus: ut et Pyrrhus rex Epirotarum. Alex. ab Alex. I. 9. Dentatos Romæ vocatos fuisse tradit, quod illis dentium vice continuum os foret, aut quod auctor gentis dente jam nato in lucem prodierit. Vide Valer. Max. V. 8. *Idem.*

Quin et augurium in hac esse creditur parte. Triceni bini viris attribuuntur, excepta Turdulorum gente. Quibus plures fuere, longiora promitti vitæ putant spacia: fœminis minor numerus] Si paululum mentis aciem intendas, videbis luce clarius, verba hæc con-

fuso ordine collocata esse. Scribo igitur, *et cum defluxere, explanationem omnem adimentes. Treceni bini viris attribuuntur; excepta Turdulorum gente: fœminis minor numerus. Quin et augurium in hac esse creditur parte. Quibus plures fuere, longiora promitti vitæ putant spatia.* Pintian.

Turdulorum] Turdulos et Basculos nationem esse minime aptam ad pecuariam ait Varro II. 10. *Dalec.*

Plures fuere] Hippocr. Aphoris. VI. 2. 6. Epid. *Idem.*

Quibus in dextra parte gemini superne a canibus cognominati, fortunæ blandimenta pollicentur] Constat quidem sensus nulla lectionis mutatione facta. Nam et puer quidam meus a pedibus, tempore quo hæc prodebamus, hanc Plinii notam in ore habebat, etiamsi nulla tunc illi fortunæ blandimenta arriderent. Sed præterire silentio nolui, Solinum in Plinio legisse non *superne*, sed *superant*, hoc est, eminent extra cæteros. Verba Solini cap. 3. 'Quos cynodontas vocant, in quibus gemini procedunt a dextra parte, fortunæ blandimenta promittunt.' *Pintian.*

In trimatu suo cuique dimidiam esse mensuram staturæ, certum est] Lego *quimatu*, non *trimatu*. Aristoteles libro de Generatione Animalium primo cap. 18. 'Quinquennio fere corpus in homine quidem dimidium capere videtur omnis magnitudinis, quæ reliquo toti corpori comparetur.' Item apographon Tolet. non *staturæ* legit, sed *futuræ*; quæ lectio mire mihi probatur. *Pintian.* Dicit cuique in trimatu suo dimidiam esse mensuram futuræ, id est, ejus mensuræ quæ futura est in homine. *In plenum autem*, inquit, ea mensura cuncto mortalium generi minor in dies fit, *in plenum autem*, ὅλως δέ. *Salmas.*

Alii Oti fuisse arbitrantur] Hunc Otum tam vasto corpore tantisque viribus præditum fuisse poëtæ narrant, ut socio Ephialte fratre Martem ipsum ex insidiis aggredi sit ausus. Hos Maro Æneid. VI. 'Aloidas' vocat. *Gelen.*

Orestis corpus oraculi jussu refossum, &c.] In Orontis fluvii alveo, Orontis, quem Indum fuisse Syris consulentibus respondit Apollinis Clarii oraculum, cadaver compertum est undecim cubitorum, et amplius. E regione Valentiæ Allobrogum in torrente qui rigat pagum Divi Peratii, regnante in Gallia Ludovico undecimo, gigantis cadaver effossum est stupendæ et inusitatæ magnitudinis, et quæ, ut ex variis ejus picturis ac ossibus deprehenditur, ad octodecim pedes accederet. Rhodig. XVIII. 31. Pausaniæ l. I. in Ajacis cadavere mola genuum disci magnitudine fuit, qua utuntur quinquertiones. Asterii vero Anactis filii cadaver decem cubitos procerum. Plutarcho Thesei corpus inusitatæ magnitudinis. Henrici tertii principatu Pallantis, a Turno interfecti, corpus inventum et ad muros urbis erectum, illarum pinnas vertice tangebat. Boccacius Geneal. lib. IV. tradit prope Drepanum Polyphemi corpus in specu repertum incredibilis magnitudinis. Nuper ad Juliam Cæsaream in Africa effossa est calva ambitu duodecim spithamarum, Magius I. 4. De Orestis cadavere vide Gell. III. 10. *Dalec.* Ut et de aliis huc pertinentibus, Pausan. Arcad. p. 261. et 264. &c. et Rich. Stanihurst. Hib. Hist. c. 13. num. 3. et Joan. Cassanion. de Gigantibus. Phlegon de Rebus Admirand. p. 81.

Homerus non cessavit minora corpora, &c.] Juvenal. Sat. XV. 'Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero: Terra malos homines nunc educat atque pusillos.' Ubi interpr. et S. Aug. de Civit. Dei XV. 9. allegat. *Dalec.*

Ectrapelos Græci] Monstrosos, τῆς κοινῆς ἀνθρώπων αὐξήσεως ἐκτρεπομένους, prodigioso incremento augescentes, ab usitato nostrorum corporum auctu discedentes, averso naturæ ordine

nascentes. Vide Hermog. περὶ πολιτικοῦ λόγου. Συνθετά τινα ζῶα, καὶ ἐκτράπελα, οἷον Πήγασοι, καὶ Γοργόνες, καὶ Κένταυροι, καὶ Σειρῆνες. *Dalec.*

CAP. XVII. *Insignia corporum.*

Quod sit hominum spatium] Vide Vitruvium III. 1. et Solin. c. 5. et Cardanum de Subtilit. lib. II. p. 641. et Albert. Durer. de proport. corp. hum. *Idem.*

Nec id unquam in fœminis] Rationem explicat Rhodig. IV. 3. Idem scripsit et Hippocrates γυναῖκα ἀμφιδέξιον οὐ γίνεσθαι. Aphoris. IV. 7. Vide Arist. Histor. Anim. II. 1. *Idem.*

CAP. XVIII. *Exempla variarum figurarum.*

Fœminarum prona] Rhodig. III. 10. ejus rei causam affert, quod ob mammas et uterum in fœminis graviores sint anteriores partes. Sed et in maribus uteri loco pudenda sunt foris exposita, ac propendentia, quæ si id tantum spectamus, gravitatem corporis anterioris æque augent ac uterus in fœminis. *Idem.*

CAP. XIX. *Diversorum morum exempla.*

Sed hæc pravæ naturæ insignia, &c.] Lege, *Sed hæc parva naturæ insignia in multis varia cognoscuntur.* Narraverat Plin. ante aliquot magna naturæ insignia, ut de Crasso, Socrate, &c. hæc scil. magnæ naturæ insignia, nunquam risisse, nunquam vultus vertisse, &c. parva vero illa quæ deinceps exsequitur : *nunquam spuisse, nunquam ructasse,* quorum et exempla adfert. *Salmas.*

Quibus natura concreta sunt ossa] Vasa medulla vacua: ii sunt torvi natura, inflexibiles, rigidi, ἀπαθεῖς. Hinc Persio, 'cornea fibra.' et XXXI. 9. Cornea piscatorum corpora, sole et sale durata, ideoque τῶν ἔξωθεν ἀπαθῆ. *Dalec.*

CAP. XX. *De fortitudine et velocitate.*

Corpore vesco] Parvo, gracili, et minuto. Ovid. Fast. I. 'Nunc vocor ad nomen: vegrandia farra coloni Quæ male creverunt, vescaque parva vocant.' *Idem.*

Tritanum] Apud Ciceronem de Finibus lib. I. in Lucilii versibus ex fide vetusti codicis legitur: 'Municipem Pontii, Tritanni centurionum :' et ex lib. de Senect. T. Pontii validi robustique hominis meminit Turn. XXV. 2. *Idem.*

Samnitium armatura] Samnites gladiatores stataria pugna dimicantes, scuto ad summum latiore, qua pectus et humeros tegebant pari fastigio, ad imum cuneato, pectore tecto spongia : sinistro crure ocreato : galea cristata : ex Livio, Horat. Lucilio, Turn. XXV. 10. Lips. Saturn. II. 11. *Idem.*

Inermi dextra uno digito superatum, et postremo correptum in castra tralatum] Legendum censeo ordine inverso : *Inermi dextra superatum et uno digito postremo correptum, in castra tralatum,* ex Solino c. 8. *Pintian.*

Crotoniatam Milonem] Pugnum sic manu compressa tenebat, ut nemo extorqueret, et id tamen non elideret. Uncto disco consistentem nemo detrudebat. Nervum, quo caput præcingeretur, intercluso spiritu labiis adductis rumpebat: cubito dextro lateri admoto, exporrecta manu, et sublato pollice, cum reliquos digitos junctos intendisset, minimum nemo a cæteris sejungebat. Pausan. in Eliacis. Hieron. Mercurial. de Arte Gymnast. III. 3. et 5. et VI. 3. Eo tamen robustiorem ac tanquam ἕτερον Ἡρακλῆν describit ex Athenæo Rhodigin. Titormum Ætolum, bubulcum XXI. 36. cap. vero 36. lib. XIII. Polydamanta, editis virium suarum incredibilibus fere documentis. *Dalec.*

Biduo Philippidem] Herodotus lib. VI. eum memorat. Rhodig. XVIII. 8. Alex. ab Alex. II. 21. Plutarcho in Aristide Euclydes uno die stadia mille emensus est.' Æmilius Probus

cursores eos in Miltiade ἡμεροδρόμους vocat. Sic et Philippidem Herodot. loco citato. *Idem.*

Annos IX. genitum puerum, a meridie ad vesperum, LXXV. M. pass. cucurrisse] Vetus utrunque exemplar et Solinus, *octo annos*, non *IX. et XLV. M. pass.* non *LXXV.* Pintian.

Tiberium Neronem] Vide Valer. Max. v. 5. *Dalec.*

CAP. XXI. *De visu.*

In nuce inclusam Iliada, &c.] Hadrian. Jun. I. 7. refert Franciscum Alumnum in denariolo sine notis perscripsisse symbolum Apostolorum, et principium Evang. D. Joannis : item se vidisse cerasi nucleum in modum quasilli exsculptum, quo continerentur quindecim paria tesserarum, suis punctis affabre distincta. Vide Solin. c. 6. *Dalec.*

Idem, fuisse, qui pervideret, &c.] Cic. Acad. IV. 'At ille nescio quis, qui in scholis nominari solet, mille et octingenta stadia quod abesset videbat.' *Idem.*

Etiam numerum navium dicere] Valer. Max. IV. cap. ult. *Idem.*

Callicrates ex ebore formicas, &c.] Lege : *Callicrates, &c. ut partes eorum a cæteris cerni non possent. Myrmecides quidam in eodem genere inclaruit, quadriga ex eadem materia quam musca integeret alis, fabricata: et nave quam apicula pinnis absconderet.* Sensus est: Eorum animalium partes tam subtiles, ac tam parvas fuisse, ut a cæteris non possent cerni, sed a solo artifice, qui ea fecerat. *Salmas.*

A quo quadrigam ex eadem materia] Cum agitatore, infra XXXVI. 6. ultimo. Ælianus de Var. Histor. lib. I. Varro de Ling. Lat. lib. VI. 'Etenim facilius obscuram operam Myrmecidis ex ebore oculi videant, si extrinsecus admoveant nigras setas,' &c. Et auctor noster infra XXXIV. 36. de consimilibus quadrigis Theodori. *Dalec.*

CAP. XXII. *De auditu.*

Nam Cimbricæ victoriæ Castoresque Romani] Didacus Covarruvias legendum putat addita negatione, hoc pacto: *Nam Cimbricæ victoriæ Castores Romani, quique Persei victoriam eo die quo contigit nunciavere, non visus aut auditus sed numinum fuere præsagia.* Pintian. *Nam Cimbricæ victoriæ*] De hac Cicero de Nat. Deor. *Dalec.*

CAP. XXIII. *Exempla patientiæ.*

Nunciavere] Narrat Pausanias in Eliacis, quo die Taurosthenes Æginetа Olympiæ coronatus est, spectrum ei simile Æginæ victoriam illius nuntiasse. *Dalec.*

Aristogitonem] Alius fuit Aristogiton sycophanta, quem Phocion claudum, improbum, mendacem dixit. Eum in vincula conjectum rogatus ab illo Phocion cum vellet invisere, amicis suadentibus ne ad virum tam scelestum accederet, καὶ ποῦ τίς ἂν, εἶπεν, ἢ οἷον Ἀριστογείτονι λαλήσειεν; Rhodig. XXV. 10. Vide Pausaniam in Atticis: Thucyd. lib. VI. *Idem.*

Anaxarchi] Valer. Maxim. III. 48. de Patientia. *Idem.*

CAP. XXIV. *Memoriæ exempla.*

Omnibus in exercitu suo militibus, &c.] Τοῖς ὑφ' αὐτὸν ἡγεμόσι, Xenophon lib. V. περὶ τῆς παιδείας Κύρου. Omnibus qui sub ejus imperio ducebant ordines: omnibus militum præfectis. Vide Valer. Max. VIII. 7. Eam ut et Simonidis et Hippiæ medicaminibus adjutam, ait Ammian. Marcellin. lib. XVI. Cujusmodi hodierna quoque die circumferuntur; sed magno cum incautorum vitæ periculo. Seneca Declam. lib. I. admirabilem suam memoriam prædicat. Refertque Lud. Cæl. Rhod. Var. XV. 6. ut et contrarium exemplum X. 11. Muretus Corsici hominis memoriam multis laudibus effert, c. 13. De Themistoclis, Luculli, et Hortensii insignibus memoriis, earundemque discrimine, Cic. Acad. Quæst. lib. II. *Idem.*

A Simonide] Τοῦ μελοποιοῦ. De Simonide jactatum hoc distichon : Μνήμην δ' οὔ τινά φημι Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν

'Ογδωκονταετεῖ, παιδὶ Λεωπρεπέος. De eo vide Strabon. Geograph. l. XIII. *Dalec.*

Ictus lapide oblitus est] Valer. Max. lib. I. cap. de Miraculis. Sic Georg. Trapezunt. Latinæ et Græcæ linguæ doctissimus in senectute memoriam utriusque amisisse dicitur. *Idem.*

Itaque sæpe deficere tentat, ac meditatur, &c.] Legend. *Itaque se reficere tentata meditatur, vel quieto corpore et valido. Somno quoque serpente amputatur, ut, &c.* Salmas. p. 50.

Cap. xxv. *Laus C. Julii Cæsaris.*

Animi vigore præstantissimum arbitror Caium Cæsarem dictatorem] Exemplaria ambo non *Caium* præferunt, sed *genitum*; quod fortasse aptius, ne videatur Romanis tantum eum anteferre, sed universo humano generi. Quod videtur sentire Solinus cap. 5. 'Quantum,' inquit, 'inter milites Sicinius aut Sergius, tantum inter duces, imo vero ut verius dicam, inter omnes homines, Cæsar dictator enituit.' *Pintian.*

C. Cæsarem dictatorem] Laudem Cæsaris vide apud Ciceronem Orat. pro M. Marcello. *Dalec.*

Epistolas vero tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare: aut etiam si nihil aliud ageret, septenas] Verba illa, *librariis dictare, aut etiam si nihil ageret, septenas,* in optimo Rigaltii codice ad marginem extra textum habentur, scripta et alia quidem manu, ut inde non parva sit suspicio supposititia esse. *Salm.*

Nam præter civiles vict. &c.] Lege: *Nam præter civiles victorias, undecies centena et octoginta duo millia hominum occisa præliis ab eo, non equidem in gloria posuerim, tanta etiam coacta, in humani generis injuria.* Si tantam, inquit, hominum multitudinem coëgisset, ac ex diversis orbis partibus in unum conduxisset, quantam variis præliis occidit, hoc tamen sine injuria et incommoditate generis humani non fecisset, quid dicendum de occisa? *Idem.*

Luxuriæ faventis est] In exemplari Murbacensi legitur duntaxat, *luxuriæ faventis,* absque *est.* Unde mihi nata suspicio, scriptum fuisse non *faventis,* sed *fuerit;* sic videlicet: *spectacula edita effusasque opes aut operum magnificentiam in hac parte enumerare luxuriæ fuerit.* Nam sequitur: 'Illa sit vera et incomparabilis.' Ubi perperam in vulgatis editionibus *fuit* legitur pro *sit.* Quanquam si etiam receptam lectionem sequaris, quæ mihi in primis placet, nempe *luxuriæ faventis,* ut *luxuriæ* dandi casus sit, non minus eleganter subauditur *est,* quam exprimitur. *Rhenanus.*

Cap. xxvi. *Laus Pompeii Magni.*

Verum ad decus imperii Romani, non solum ad viri unius pertinet victoriam Pompeii Magni titulos omnes] Lego aliter et alia distinctione, *Verum ad decus imperii Romani non solum ad viri unius pertinet victorias magni Pompeii, &c.* Pintian.

Æquato non modo Alexandri Magni rerum fulgore] Alexandro Magno futurum se similem sperasse Pompeium ab historicis proditur, Magnique cognomen a multis oblatum ideo non rejecisse, ridentibus ac contemnentibus æmulis, ac inimicis, ipsumque per jocum Alexandrum vocantibus. Sylla certe Dictator ob summam virtutem, et quod ejus partes strenue juvisset, ipsi obvio de equo descendere, surgere de sella, caput aperire solebat. Victorius ex Nonio et Plut. v. 2. *Dalec.*

Magnique nomine spolio inde capto] Apographon Tolet. *Magnique nomine in spolium inde capto.* Quid si legas, *Magni cognomine?* quamvis refragentur exemplaria. *Pint. Magnique nomine*] Valer. Max. lib. VII. cap. ult. Car. Sigon. ad Fast. an. 672. *Dalec.*

Quod omnia externa conciebat] Quid opus erat, *conciebat* mutare in *concuticbat?* Quasi non recte dictum esset, externos hostes Mithridatem aliosque intestinis Romanorum bellis ex-

citos fuisse; ratos invicto alioqui populo inferendi bellum nullum aliud tempus oportunius fore. *Gelen.*

Sacris certaminibus vincentium] Quatuor: Olympiis, Nemæis, Pythiis, Isthmiis. *Dalec.*

Ipsi coronantur] Infra XVI. 4. *Idem.*

In delubro Minervæ quod ex Manubiis dicabat] A. Gellius X. 1. delubrum hoc non Minervæ fuisse, sed Victoriæ, videtur asserere. Cujus verba, ut cum Plinianis conferas, subnectere libuit: 'Cum Pompeius ædem Victoriæ dedicaturus foret, cujus gradus vice theatri essent, nomenque ejus et honores inscriberentur, quæri cœptum est, utrum consul tertio scribendum esset, an tertium.' *Pintian.*

Imperium maris populo Romano restituisset] Hoc indicat Romani denarii pars altera, in qua Delphin spectatur cum aquila, intermedio sceptro, subscriptis literis, MAGN. PROCOS. Ursin. 258. *Dal.*

Summa summarum in illo gloria fuit] Consuevit quidem Plinius dictiones iterare, sed non hoc modo. Item apographon Tolet. *illa* legit, non *illo.* Quare exactius pensitato loco, opinor scribendum: *Summa, summa res, in illa gloria fuit;* ut infra c. 28. 'Capitolium et in eo summam rem.' *Pint.*

CAP. XXVII. *Laus Catonis primi.*

Odio] Tam vehementi, ut aliquando sit objectum in auctione regia Cantharidas seu venenum vendidisse. Infra XXIX. 4. Id est, quod apud Charisium in oratione de suo consulatu inimicos suos multa miracula fecisse ait, se tamen non desinere mirari eorum audaciam atque confidentiam. *Dalec.*

Quater et quadragies causam dixisse] Valer. Max. III. 7. 'Aristophon quinquagies Athenis accusatus et absolutus est.' Æschines in Demosthenem. *Idem.*

CAP. XXVIII. *Item de fortitudine.*

L. Siccius Dentatus] Infra XXII. 25. Hic propter fortitudinem Achilles Romanus dictus. Valer. Max. l. III. cap. de Fortitudine. In denariorum, quos Sicinia gens percussit, altera parte quorundam expressa sunt indicia fortitudinis hujus Sicinii, Herculis clava, operta leonis pelle, cum arcu et sagittis, ut fortassis apud Valerium, pro 'Achilles Romanus,' legendum sit 'Hercules:' in aliorum vero, caduceus cum palma et laurea corona, signatumque altera parte virginis caput cum his literis, FORT. P. R. Fortitudo populi Romani. Ursin. 245. *Dalec.*

Sp. Tarpeio, A. Æternio consulibus] Livius tertio libro *A. Æternio* legit: apographon Toletanum, *A. Thermo:* quæ nomenclatura frequens est apud Latinos scriptores, tum Suetonium in Cæsare dictatore, 'Stipendia prima in Asia fecit, M. Thermi prætoris contubernio.' Solinus quoque, 'A. Thermo,' capite 5. Cæterum quoniam Livii mentionem incurrimus, et Consulum Sp. Tarpeii et A. Æternii, propellamus ex finibus præstantissimi scriptoris monstrum horrendum, informe, ingens, a nullo, quod legerim, hactenus debellatum. Ejus verba sunt libro tertio: 'Itaque ergo ut magistratu abiere, Sp. Tarpeio et A. Æternio consulibus, dies dicta est Romulio ab Claud. Cicerone tribuno plebis, Veturio ab L. Halieno Ædili plebis. Uterque magna patrum indignatione damnatus: Romulius X. M. æris; Veturius, XV. M.' Hæc Livius; apud quem scribendum non 'C. Claudio Cicerone,' sed 'Lucio Siccio:' pro 'Lucio' enim 'C. Claudio' scripserunt; pro 'Siccio,' 'Cicerone.' Ab hoc enim Siccio accusatus convictusque est male acti imperii T. Romulius, ut hic tibi ostendit Plinius. Item tribunum eum plebis fuisse Livius tradit, consulibus Sp. Tarpeio et A. Æternio, quod hic etiam legis.

Ut cum Livius scribat, accusatione L. Siccii damnatum fuisse T. Romulium a populo x. m. æris, et Plinius donatum fisco x. m. æris, verisimile fiat, illa x. m. quibus damnatus fuit Romulius, donasse populum tribuno suo L. Siccio accusatori. *Pintian.*

Item spolia cepit XXXIV.] Sic vetus et Romana lectio: item Solinus cap. 5. Exemplaria tamen quædam *XXXV.* Valer. Maxim. lib. III. capite de fortitudine, *XXXVI.* Idem.

Hastis duodeviginti] Hasta pura, sine ferro. Virgil. Æneid. VI. ' Ille, vides, juvenis, pura qui nititur hasta.' Hæc olim præmium ejus fuit qui tum primum in prælio vicisset: quoniam, ut Festus explicat, hasta summum imperium armorum significabat, quamobrem δορυάλωτοι, sive δορύληπτοι, id est, captivi, sub ea vænibant. Existimarunt quidam veteres, hastam, perinde ac diadema, fastigii regii signum fuisse. Itaque Deorum Dearumque simulacris addidere; uti et in Vet. infinitis propemodum numis videre est; unde et Curitis Juno vocata est ab hasta, quam Curin Sabini dicunt. Legitur apud Livium, inter prodigia quæ nuntiabant Pontifices, nunc Lanuinæ Junonis hastam, nunc Prænestini Martis sponte motam fuisse. Rhodig. XXI. 16. ' Militem de gradu dejicere, exauctorare, vite aut virgis cædere, equum adimere, hastam dare jubere, tanquam spe merendi stipendia prorsus amissa, turpissimi facinoris gravissimum supplicium fuit.' Alex. ab Alex. II. 13. *Dalec.*

Torquibus tribus et LXXX.] Addit Valer. Maximus huic numero *centum*, volumine citato. Solinus cum Plinio *LXXXIII.* c. 5. mendosa cujus verba, ut castigentur, subjeci: ' In phaleris, hastis puris, armillis, coronis, CCCXII. meruit.' Adde dictionem ' torquibus:' ' In phaleris, torquibus, hastis puris,' &c. Confer Plinium cum Solino, et supputa. *Pintian.*

Armillis] Ornamenta erant circulorum modo, quæ milites, imperatorum dono, in brachiis sinistris gestabant. Veteres hos ' Calbeos ' appellasse, auctor est Festus. *Dalec.*

Fisco æris X. captivis et XX. simul bubus] Puto scribendum: *e fisco æris X. capti æris XX. millibus.* ut dicat e fisco, id est, ærario, donatum esse Siccium decem æris; æris autem capti sive captivi, e præda nimirum, viginti millibus, quod prædaticium æs militibus ante triumphum solebant elargiri imperatores pro dignitate cujusque et meritis. *Salm.* *Una, fisco æris X. captivis, &c.*] V. C. *una: ex fisco, æris decem millibus, captivis, et simul bubus viginti:* priorem hujus lectionis partem agnoscit Rhodig. XXIX. 6. Similis est locutio in XII. Tab. ' Si quis injuriam alteri faxit, vigintiquinque æris pœnæ sunto,' quod apud Gellium Phavorinus interpretatur.

Convicto male acti imperii militaris] Quid vocat ' male actum imperium militare?' Lege, *male in imperio actæ rei militaris.* Vide Salmas. in Plin. p. 48.

Exitu vitæ] Livius lib. VI. Decad. 1. Val. Max. lib. VI. c. de Severitate. *Dalec.*

M. Sergio] Vocabatur is *M. Sergius Silus.* In Romani vetusti denarii altera parte Romæ galeatæ caput expressum est cum denarii nota, et his literis, ROMA EX S. C. altera vero facie equo procurrenti insidens sinistra manu caput hostis præcisum tenet, cum his literis, Q. M. SERGI. SILVS. Fulv. Urs. p. 239. *Idem.*

Sacris arceretur a collegis ut debilis] Veteribus cautum, ne corpore mutilati sacris admoverentur, ostendit Seneca Declam. IV. contra Metellum petentem Sacerdotium: ' Sacerdos non integri corporis, quasi mali omi-

nis res vocanda est. Hoc in victimis notatur, quanto magis in sacerdotibus?' Rhodig. XII. 2. *Dalec.*

CAP. XXIX. *De ingeniis, sive laudibus quorundam ab ingeniis.*

Homero vate Græco] Ambigitur multum inter doctos, cujas fuerit Homerus, et qua ætate vixerit: Chium fuisse, monstrat versus ex ejus hymno in Apollinem: *Τυφλὸς ἀνὴρ, οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἐνὶ παιπαλοέσσῃ.* De seculo non constat in scriptorum maxima diversitate; probabilior tamen visa est Aristarchi, Philochori, et Apollodori sententia, qui centum quadraginta annis floruisse post Trojanum bellum asseruerunt. *Idem.*

Scrinio capto] Ferula scrinium id compactum fuisse prodiderunt. Itaque cum exemplar illud diligentissime correctum cura et opera Aristotelis, Callisthenis, Anaxarchi, post Alexandri mortem evulgatum esset, editionem *ἐκ τοῦ νάρθηκος* vocarunt, hoc cognomine ab aliis non paucis eo seculo celebribus distinguentes. Victor. XXXI. 19. *Idem.*

Pretiosissimum humani animi opus] Homeri poëmata tanti fecerunt Athenienses, ut lege sanxerint, quinto quoque anno in Panathenæis ejus unius carmina publice decantari: sicut ex tragicis poëtis Æschyli solius fabulas eo mortuo doceri. Muret. in Var. VI. 6. Homerum natura cæcum fuisse quidam et tradunt et putant: at Herodotus antea sanum Colophone excæcatum fuisse tradit. Pausanias id morbo contigisse, ut et Thamyridi. Tzetzes inopem ac senectute cæcum obiisse. Brod. V. 9. Plato in Phædro oculis captum, quod in Helenam invectus esset. *Dalec.*

Pindari vatis familiæ, &c.] Cum Pindarus in quodam asmate his verbis Athenas laudasset, *αἵ τε λιπαραὶ καὶ ἀοίδιμοι Ἑλλάδος ἔρεισμ' Ἀθᾶναι*, a suis civibus pecunia multatus est, quod alienis potius, quam suis, tantum laudis dedisset. Hoc ubi rescivissent Athenienses, et duplum pecuniæ miserunt, quæ exigebatur, et ante regiam porticum æneam statuam posuerunt, sedentis figura cum pallio, et diademate lyram tenentis, librumque apertum super genua. Pausanias. Muret. in Var. cap. 14. *Idem.*

Aristotelis Philosophi patriam condidit] Val. Max. V. 6. Plutarchus in Alexandro. Laërtius in Aristotele. *Id.*

Archilochi poëtæ interfectores Apollo arguit Delphis] Scribo, numero unitatis, *interfectorem:* neque enim multi Archilochum interfecerunt, sed unus duntaxat, Calondas nomine, Corax cognomine; quo scelere pollutus, cum ad oraculum Apollinis venisset Delphos, a Pythia tanquam nefarius sacrilegusque repulsus est, auctore Suida in ea dictione. Meminit et Eusebius Pamphili, volumine Evangelicæ Præparationis V. 12. qui tamen, quod animadversione dignum est, non Calondam Archilochi interfectorem, ut Suidas appellat, sed Archiam. 'Quare,' inquit, 'qui eum occidit Archias a templo quasi scelestus exire abs te jussus est: Musarum enim occidit amicum.' *Pintian.*

CAP. XXX. *De Platone, Ennio, Virgilio, M. Varrone, et M. Cicerone.*

Platoni sapientiæ] Platoni quod natali suo decessisset et unum et octogesimum sine ulla deductione annum implevisset, Athenis Magos sacrum fecisse, tanquam viro amplioris sortis quam humanæ, vide apud Senecam Epist. LV. *Dalec.*

Ipse quadrigis albis egredientem in littore excepit] Exemplar utrunque, *Ipse a gradibus egredientes in litore excipit.* Scribendum opinor, *ipse Achradine egrediens in litore excepit.* Achradinen partem esse urbis Syracusanæ, Livius multis locis auctor est. Meminit et Stephanus, et Plutarchus in Dione. *Pintian.*

Isocrates] Platonis et Socratis æqualis, in Phædro magnopere laudatus. Nam et alii duo fuerunt: alter

Apolloniates, superioris auditor, memoratus a Suida, cui Harpocration λόγον παραινετικὸν ad Dæmonicum Hipponici filium tribuit: alter Ciceroni σύγχρονος, familiaris et sodalis Halicarnassæi, quem is supradictæ orationis auctorem fuisse tradit. Muret. in Var. I. 1. *Dalec.*

Defensionem Demosthenis] Valer. Max. VIII. 10. *Dalec.*

Fores percuti de more] Legend. *forem percuti de more a lictore vetuit: et fasces literarum januæ submisit is, cui se Oriens Occidensque submiserat.* Salmas. pag. 53.

Eandemque linguam] Leg. *eam denique linguam ex duobus Catonibus, in illo abegisse, in hoc importasse memorabile est.* Salmas.

In illo] Censorio. *Dalec.*

In hoc] Uticensi. *Idem.*

Africanus] Cicero pro Archia Poëta. Val. Max. VIII. 15. *Idem.*

Exempla Romana] Multa vide apud Valer. Max. VIII. 15. *Idem.*

Et tota vita tua consulatus tantum operibus electis] Scribo, contra omnia exemplaria: *Et tota vita tua consulatus tanti operibus electum;* hoc sensu: Nullo magis excellentem insigni posse Ciceronem prædicari, quam si palam cunctis fiat, testimonio amplissimo totius populi Romani, et tota ejus vita, evectum esse ad Consulatum, potius quam præpotentum civium studio ac factione. Ita esse hunc locum intelligendum, argumento est ipse Cicero Oratione secunda contra P. Rullum tribunum plebis, his verbis: 'Neque enim ullo modo facere possum, ut cum me intelligam non hominum potentium studio, non excellentibus gratiis paucorum, sed universi populi Romani judicio me Consulem ita factum ut nobilissimis hominibus longe præponerer, non et in hoc magistratu et in omni vita essem popularis.' Cæterum libentius in Cicerone legerem, *ut in omni vita*, quam *et in omni vita*, ut uterque Plinius et Cicero significent, popularem fuisse in omni vita Ciceronem, et propter hoc in populum perpetuum studium creatum esse Consulem. *Pintian.*

Te suadente, Roscio Theatralis auctori legis ignoverunt, notatasque se discrimine sedis æquo animo tulerunt] Exemplar. Salmant. *Notasque se ignominiæ discrimine æquo animo tulerunt.* Toletanum paucioribus verbis: *Notasque sedes æquo animo tulerunt.* De reliquo, desidero hoc loco Hermolai doctrinam, tantamque illam antiquitatis cognitionem, qui in hac Roscii historia nos ad Macrobium delegat, seu vero Roscius ille, de quo Macrobius tertio Saturnalium loquitur, idem sit cum eo, de quo nunc Plinius: cum ille Macrobianus Roscius histrio fuerit Syllæ dictatori acceptissimus, a Valerio Maximo, Plutarcho, et Plinio memoratus: hic vero, de quo in præsens agitur, appellatus sit L. Roscius Otho, qui in tribunatu plebis legem tulit de XIV. ordinibus. Cujus Plutarchus in Cicerone, Tacitus Annal. XV. Asconius Pedianus, Juvenalis, Horatius, ejusque interpretes, Livii item abbreviator, et plerique meminere. De proscriptorum item liberis præter Quintilianum, Plutarchus in Sylla, Suetonius in Cæsare dictatore, Seneca de Ira, Velleius Paterculus lib. XI. nec semel. *Idem.*

Proscriptorum liberos] Hac de re vide Plutarchum in Sylla, Suetonium in Julio, Velleium Paterculum lib. II. *Dalec.*

Parens patriæ appellate] In Senatu a Q. Catulo ejus ordinis principe, quod testatur et ipse Cicero oratione in Pisonem, et pro Sextio: ut autem Plutarchus et Appianus literis mandarunt, a Catone. Lipsius IV. 20. *Idem.*

CAP. XXXI. *De morum majestate.*

Cati] Id Æliorum cognomen fuit. Qua de re scriptores genealogici

Reich. Strein. Fulv. Urs. Ant. Aug. *Dalec.*

Corculi] Ita cognominatus est P. Cornel. P. F. C. N. Scipio Nasica, de quo item dicti scriptores. *Idem.*

Apud Græcos Socrates] Valer. Max. VII. 2. *Idem.*

CAP. XXXII. *De auctoritate.*

Nosse se quemque] Plautus in Pseud. 'Ecquem in angiportu hoc hominem tu novisti, te rogo? BAL. Egomet me. SIC. Pauci istuc faciunt homines, quod tu prædicas: Nam in foro vix decumus quisque est qui ipsus se noverit.' *Dalec.*

Et nihil nimium cupere, comitemque æris alieni atque litis esse miseriam] Multa hic verba ab ineptis expositoribus temere addita quis non videt? fremant licet critici, spument, sibilent, non ideo minus aperiam sententiam meam. Lego igitur contra omnes homines et omnia exemplaria: *Et nihil nimis, comitemque sponsionis esse miseriam.* Cætera omnia adulterina verba et falso adjecta sunt. Confirmare supersedi, quia Hermolaus, multis auctoritatibus allatis, laborem nobis ademit. *Pint.* *Et nihil nimium cupere*] Hanc sententiam Chiloni tribuunt Pindarus quidem et Critias: Sisypho Theophrastus: quidam Thaleti. Sodamo vetustum hoc distichon: Ταῦτ' ἔλεγε Σώδαμος 'Επηράτου, ὅς μ' ἀνέθηκεν, Μηδὲν ἄγαν, καιρῷ πάντα πρόσεστι καλά. Varro apud Nonium in dictione 'Medioximum:' 'Quid aliud est quod Delphica canat columna literis suis, μηδὲν ἄγαν, quam nos facere ad mortalium modum medioxume, ut quondam patres nostri loquebantur?' Had. Jun. VI. 24. Plautus in Pœnulo: 'Modus omnibus in rebus soror optimu'st habitus: Nimia omnia nimium exhibent negotium hominibus ex se.' *Dalec.*

Expirasset gaudio] Simile exemplum apud Valer. Max. de muliere in filii occursu, IX. 12. *Idem.*

CAP. XXXIII. *De divinitate.*

In Melampode] Auditu Melampodem præstitisse ostendit quod Galenus ait: imbecillum esse nobis visum, si conferamur cum lyncibus et aquilis: auditum, si conferamur cum Melampode: invalidos nobis esse pedes, si Iphicli pernicitatem spectemus: languidas manus, si Milonis robur. De Melampode Amythaonis Pylii et Idomenes F. late Apollodor. Bibliothec. lib. I. *Dalec.*

CAP. XXXIV. *De Nasica.*

Scipio Nasica] Val. Max. VIII. 16. Graviter hoc in loco Plinium lapsum notat vir nobiliss. Reich. Strein. Famil. Rom. Cornel. *Idem.*

Bis repulsa notatus a populo] Livius lib. VII. belli Macedonici. *Idem.*

CAP. XXXV. *De pudicitia.*

Electa ex centum præcipuis] Libri scripti legunt, *electa ex centum præceptis.* An scribendum, *receptis?* ut probatissimas intelligat. *Salmas.* pag. 54.

Veneris] Verticordiæ, quæ virginum et mulierum mentes a libidine vertebat ad pudicitiam: quoniam tunc Vestales tres nobilissimæ cum aliquot Romanis equitibus incæsti damnatæ fuerant. Val. Max. VIII. 16. Julius Obsequens, Solinus, Lilius Gyraldus, Ovid. Fast. IV. 'Roma pudicitia proavorum tempore lapsa: Cumæam veteres consuluistis anum. Templa jubet fieri Veneri; quibus ordine factis, Inde Venus verso nomine corda tenet.' Fabric. Rom. c. 10. pag. 126. *Dalec.*

Claudia] Livius lib. IX. Decad. III. Herodian. lib. I. Fenestel. c. 12. Lactantius II. 8. *Idem.*

CAP. XXXVI. *De pietate.*

Humilis in plebe] Sanguinis ingenui matrem fuisse tradit Valer. Max. V. 4. de pietate. *Dalec.*

A Janitore semper excussa ne quid inferret cibi] Pro *excussa* Gud. Men. Acad. *curante;* ut et Mss. ad marginem, et tres quos vidit Salmasius; unde ille modo elicit *exquirente*, modo

ipsum *curante* retinet, modo tentat *excussa ante.* Pintiani Toletanus, *excutiente.* Non video hic appellari Chifletianum; quod si argumentum est firmati ab eo τὸ *excussa,* facile prægravat omnes alios cum suo *curante.* Sic Asinius Pollio ad Ciceronem Famil. x. 31. 'Sexcentis enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur a Lepido tabellarii.' Spartianus in Septimio: 'Armatumque, circumstantibus armatis, salutarunt excussi, ne quid ferri haberent.' Sin et ipse sic habet, nihil verosimilius quam *scrutante* scripsisse Plinium. Ut 'scrutatores' in officiis principum apud Justinum xxxviii. 1. et Suetonium Claudio 35. Vespasiano 12. *Gronov.*

Gracchorum pater] Cicero de Divinat. Val. Max. lib. iv. de Amore conjugal. Alex. ab Alex. i. 18. *Idem.*

Apuleiæ uxoris] Vide cap. 53. hujus libri. *Idem.*

Cap. xxxvii. *De artium plurimarum excellentia, Astrologia, Grammatica, Geometria.*

Patronum adeo dilexit] Multa quoque exempla fidelitatis servorum apud Valer. Max. vi. 8. et viii. 4. *Idem.*

Cui Amphictyones Græciæ honorem habuere] Sanctissimum Græciæ concilium ab Amphictyone Heleni filio institutum, ad Thermopylas haberi solitum, ac ideo vocatum Pylaicum, eo convenientibus Græciæ populis duodecim, videlicet, Iones, Æoles, Dores, Perrhœbi, Bœotii, Magnesii, Achæi, Pthiotæ, Melienses, Æinianes, Delphi, Phocenses, veris et autumni principio, ut de maximis rebus et ad universæ Græciæ statum pertinentibus decernerent. Alex. ab Alex. v. 7. Concilium id commune alii publicum Græciæ vocant. Suidas Amphictyonem Deucalionis filium fuisse tradit. *Dalec.*

Relato e funere homine] Hanc historiam narrat copiose Apuleius Floridor. lib. iv. vide locum. *Dalec.*

Si unquam invalidus ullo modo fuisset ipse] Sponsionum hæ fuerunt olim formulæ: 'Si bona ex edicto Prætoris dies triginta possessa non essent.' Cicero pro Quinctio: 'Ni juste appellatum sit.' Paulus l. v. Vide Pithœum Advers. i. 18. *Idem.*

Archimedi] Valer. Max. viii. 7. *Idem.*

Laudatus est et Ctesiphon Gnossius, &c.] Lege, *Laudatus est et Crisiphon Gnosius æde Ephesi Dianæ admirabili fabricata.* Salmas. 812. b.

Ctesibius] Apud Athenæum pag. 245. vs. 13. Ctesibius Alexandriæ in templo Zephyri potorium vas τὸ κέρας, sive τὸ ῥυτὸν, fabricatus est, quod appulsu aquarum eliso spiritu, et bellicum canebat, et hilares festivosque modos personabat. Hedylus in Elegis: Ζωροπόται, καὶ τοῦτο φίλον Ζεφύρου κατὰ νηὸν Θρεπτὸν μὲν βασιλεὺς εἰσέθεσεν τὸ κέρας, Σαλπίζον λιγέας τοῦ κρούνου πρὸς ῥύσιν ἤχους, Δεινοῦ καὶ πολέμου σύνθεμα, καὶ θαλίης. *Dalec.* Quod de pneumaticis seu spiritualibus Ctesibio repertis ait, apud Vitruv. extat, ix. 9. libri autem ab eo his de rebus scripti interierunt. Cæterum ejusdem materiei a discipulo ipsius exarati haud ita dudum a Frid. Gummandino, nunquam satis laudato, summaque ævi nostri mathematico, Latinitate donati in vulgus editi sunt: in bibliothecis vero doctorum extant Græci sub πνευματικῶν καὶ κλασματικῶν titulis.

Hydraulicis organis repertis] Hydraulica vel deducendis hauriendisve aquis excogitata, Græcis ἀρυτῆρας et ἀντλητήρια, Lucretio haustra, nempe aquarias machinas, rotas, tympana, de quibus vide Vitruv. x. 9. 10. 11. 12. 13. et Diod. Sic. i. 21. et lib. vi. pag. 432. vel musica organa, in quibus aquæ motus et agitatio tubulos animat. De iis Claudianus ad Manlium: 'Et qui magna levi detrudens murmura tactu Innumeras voces le-

betis moderatur ahenæ. Intonat (forte, 'insonat') erranti digito, penitusque trabali Vecte laborantes (recte 'adlabantes') in carmina concitat undas.' Ejus fuit generis apud Corn. Severum, in Ætna, Triton, qui aquarum assultu auram conciperet, ac per buccinam ori admotam vocem ederet, sive, ut ait poëta, irriguum carmen. Alia sunt Pneustica nostra ventum follibus accipientia, de quibus πεζαβάτης: 'Αλλοίην δονάκων δρόω φύσιν, κ. τ. λ. quod ejus Atticæ elegantiæ hexametrum Epigramma Elegiaco æmulatus est Ang. Politianus, εἰς ὄργανον, scribens, Χαλκείων δονάκων δρόω στίχον, κ. τ. λ. libro Græcorum Epigrammatum. Fuit et pneusticon πίθος, unde πιθαύλης, cadus ligneus aut eburneus, impactis tibiis plenus, quæ cum ex parte quadam spiritu animabantur, cantum, modulationes, et, ut ait Gellius, frequentamenta edebant, foraminum varietate distincta, absque regularum motu. Seneca: 'Quo modo in dolio cantantis vox per totum cum quadam discussione percurrit et resonat, et tam leviter mota circuit tamen, non sine tactu ejus ac tumultu, quo inclusa est.' Varro apud Nonium: 'Inflet priusque tibias in orchestra, Domi suæ pithaula ramices rumpit.' Propert. 'Tibia Mygloniis cantat eburna cadis.' Alius est utricularius, ὁ ἀσκαύλης, qui utre ventum conceptum instigans, cubito exprimit, ac utrem exanimat. In Copa: 'Ad cubitum raucos excutiens calamos.' *Scalig.*

Quam Apelles pingeret] Val. Max. VIII. 11. *Dalec.*

CAP. XXXVIII. *Item mira opera artificis.*

Unam tabulam] De hac infra capite quarto et decimo libri trigesimi quinti. *Dalec.*

Cæsar dictator] Eod. c. 4. lib. eod. *Id.*

Candaules rex] Lib. eod. c. 8. *Idem.*

Expugnator] Πολιορκήτης: vocem Græcam exprimere voluit. Vitruv. l. x. 'Interea rex Demetrius, qui propter animi pertinaciam Poliorcetes est appellatus:' intellige, in obsidendis et oppugnandis urbibus. Vide et cap. 10. libri trigesimi quinti hujus operis. *Idem.*

Gnidiaque Venere] Eadem refert XXXVI. 5. *Idem.*

Jupiter Olympius] Infra XXXVI. 5. *Idem.*

Diana Ephesia] Dianam Ephesiam ab artifice Canetia factam memorat auctor XVI. 40. *Idem.*

CAP. XXXIX. *De servitiis.*

Pretium hominis in servitio, &c.] Leg. *Pretium hom. &c. fuit Grammaticæ artis Daphni, Natio Pisaurense vendente, et M. Scauro Principe civitatis H-S. DCC. licente.* Natius nomen proprium illius, qui Daphnidem vendidit, qui et Pisaurensis fuit. summa pretii *H-S. DCC.* hoc est, *sestertiis quingentis licente.* Nota porro illa, *H-S.* pro sestertiis, plus mille locis in Plinio corrupta invenitur. *Salmas.*

III. M. DCC. sestertiis licente] Suetonius de Illustribus Grammaticis, de Lælio Præconino, 'ducentis millibus nummum,' idque, διαῤῥήδην, sine notis numerorum. *Mitalerius.*

Roscius histrio] De illo plurima Rhodiginus XIV. 17. *Dalec.*

Quem Nero H-S. CXX. M.] Corrige et scribe, *quem Nero H-S. CXXX.* hoc est, sestertiis centum et triginta. *Salmas.*

Quem Nero H-S. CXX. M. manumisit] Sic reddiderunt, quum in Mss. et edit. antiquis esset *III CXXX.* vel *in CXXX.* Repone, inquit Salmasius ad Solin. p. 41. *quem Nero IIS CXXX. manumisit,* hoc est, sestertiis centum triginta. Modicam tamen hanc summam intelligit ipse, si cum cæteris ejus capitis comparetur: eoque forte scripsisse auctorem, *sestertiis CCCC.* sed dispensatorem illum tantum fuisse, nullo artificio commendabilem. Quasi non omni artificio

par et majus in servo fuerit, fide ac peritia omnem rem ac statum domini tuendi et locupletandi præditum esse. Atqui ‘ex tota familia probatissimos’ dicit Suetonius in Nerone dispensatores et amanuenses. Sed et si servus suffragationem ad dispensationem Cæsaris decies sestertio emit, quanti Cæsar, ad luxum pecunia indigus, libertatem servo, qui multos annos dispensator fuit, vendere debuit? Is est, de quo Suetonius Othone cap. 5. Mihi prorsus non tam liberare servum voluisse videtur Nero, quam spongiam humentem exprimere. Itaque nihil promptius, quam ut notas illas explicemus: *quem Nero sestertio centies tricies manumisit;* hoc est, trecentis viginti quinque millibus Philippum. Et jam commonstraverat illam viam Budæus; etsi librum veterem secutus, in quo esset, *III CXX. sestert. centies vicies,* interpretatus sit. Et profecto grandem summam requirit, quod sequitur: *Sed hoc pretium belli, non hominis, fuit; tam hercle, quam libidinis, non formæ, Pæzontem e spadonibus Sejani, sestertia quingenta, mercante C. Lutorio Prisco.* Ita enim legendum, cum sit in membranis: *III D. mercante a Sutorio P.* Quemadmodum ait quingenta sestertia, vel quingenta millia nummum, C. Lutorio Prisco tanti mercante Pæzontem, fuerunt pretium libidinis qua furebat emptor, non formæ qua decebat puer. Quingenta sestertia intelligi vidit et Salmasius. *Sejani* autem intelligo confiscati: quemadmodum et *luctum civitatis* interpretor, cum is punitus traxit, quicumque Tusco favissent. Is erat annus urbis conditæ DCCLXXXV. Coss. Memmio Regulo, Fulcinio Trione, qui Tiberio et Sejano in parte anni erant suffecti. Quare accipio quidem *Lutorio Prisco:* sed hic non est is, quem Tacitus in tertio Annalium carnifici subjectum scribit, quod carmen ἐπιτάφιον Druso ægro composuisset, et sic mortem ejus ominatus esset. Id enim accidit anno U. C. DCCLXXIII. Coss. Tiberio et Druso. Gentilem ejus quocumque gradu fuisse credibile est. Hermolaus, *libidinis, non fortunæ;* quare, non assequor. Idem, *a Sutorio Prisco,* ut Sejanum videlicet ab hoc Sutorio, sive Sertorio, mercatum intelligas. Sed obstat, quod dixi, de luctu civitatis; et Sejanus sane ad tempus multo majores injurias lucrifecit. *Gronov.*

Tam Hercule quam libidinis, &c.] Nomen convenit homini probroso, quale est Camazon, quem Heliogabalus Imperator in deliciis habitum ad consulatum usque evexit. Porro participia interdum verti in propria nomina novum videri non debet, cum etiam passiva forma quædam in hoc genere reperiantur, ut Sozomenus: is fuit Ecclesiasticæ historiæ scriptor. *Gelen.*

E spadonibus Sejani III. M. D. mercante Sutorio Prisco] Scribe *H-S. D.* hoc est, sestertiis quingentis; vel, quod est idem, sestertium quingentis millibus. *Salmas.*

Sutorio Prisco] Eques Romanus is fuit, majestatis damnatus imperante Tiberio, et exanimatus in carcere ob quoddam poëma. Tacitus lib. III. apud quem in quibusdam exemplaribus legitur, et male, *Clutorius,* pro *C. Lutorius.* Dalec.

CAP. XL. *De præstantia gentium.*

De præstantia gentium] Præstantiam gentium Plin. metiri videtur potentia, et imperii magnitudine; oblitus discriminis boni et magni. Unde rectius Cephesias: Οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα. Athenæus Dipnosoph. lib. XIV. Cæterum de discrimine gentium quoad insigniores virtutes, aut vitia, legatur Plutarchus Præceptor. Politic. et Dicæarch. Geograph. *Dalec.*

Romana extitit] Vide Plutarch. περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς τύχης. *Idem.*

Mortalium nemo est felix] Homerus Odyss. Z. Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων, Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ

ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Cæterum haud parum durior rigidiorque est hæc sententia Soloniana illa vulgo eruditorum nota, neminem ante mortem beatum dicendum. De qua Herod. lib. I. Aristot. Eth. Nicom. I. 10. et ibi interpp. discrimen facientes inter εὐδαιμονίαν et εὐτυχίαν. *Dalec.*

Pari numero] Nunquam tamen pari numero esse conqueritur Ovid. de Arte. 'Pluraque sunt semper deteriora bonis.' Et Plutarch. Consol. Apol. p. 101. *Idem.*

Numerus dierum comparatur] Hoc est, numeri dierum felicium infeliciumque inter se conferuntur uter major sit. *Gelen.*

De felicitate summa] Titulus in membranis ita concipitur: *Raritas continuationis in familiis.* Salmas. p. 52.

CAP. XLI. *De felicitate summa.*

In omni ævo Lampido] In regum nostrorum progenie Blancha regis Hispaniæ filia fuit regis uxor, regis mater: itidem Claudia regis Ludovici filia, regis Francisci uxor, regis Henrici II. mater. *Dalec.*

Pherenice] Callipateram quoque Pausanias vocat lib. v. et de virili ejus animo historiam narrat scitu dignam. Vide et Ælianum Historiæ Var. x. 1. *Idem.*

Una Fabiorum] Ex ea familia trecenti perierunt ad Cremeram fluviolum Hetruriæ, vicinum Romæ, nascentem ex parvo lacu in silva Baccana, et Tiberim subeunte ad Valcam. Ovid. 'Una dies Fabios ad bellum miserat omnes: Ad bellum missos abstulit una dies.' *Idem.*

Nepos] Florus I. 21. *Idem.*

CAP. XLII. *Varia exempla fortunæ.*

CAP. XLIII. *De bis proscripto L. Sylla, Q. Metello.*

Servavit proscriptum a Sylla M. Fidustium senatorem annis XXXVI. Sed iterum proscriptus, superstes Syllæ vixit usque ad M. Antonium. Constatque nulla alia de causa proscriptum, quam quia proscriptus esset] Si bis proscriptum accipiamus a Sylla M. Fidustium, nulla fuit ratio Plinio, cur notaret secundam proscriptionem tanquam raram et causa carentem. Nam qua ratione primo proscriptus fuit, eadem proscribi potuit et secundo et tertio et sæpius, sine ulla rei admiratione. Item raras hic, memoratuque dignas hominum fortunas Plinius exequitur. Ecquid, rogo, miraculi fuit, servari hominem bis proscriptum ab eodem Sylla? Nunquam igitur in animum inducere potui, verba hæc sincera esse, sed hæsit semper scrupulus, luxato ordine scripta esse. Nam, nisi opinio mea me fallit, Marcus hic Fidustius bis proscriptus a duobus Romanis principibus, utriusque sævitiam evasit, et utrique supervixit; primo a Sylla, et eo mortuo, iterum a M. Antonio: quem successum magnæ fuisse felicitatis, negari non potest. Notat autem, nec immerito, Plinius, non alia causa proscriptum fuisse a M. Antonio, quam quia prius proscriptus fuisset a Sylla. Scribendum igitur hunc locum reor ad hunc modum: *Servavit proscriptum a Sylla, M. Fidustium senatorem annis XXXIII. usque ad Antonium. Sed iterum proscriptus, superstes illi vixit. Constatque, &c.* Pintian.

Sylla] Syllam quidam dictum volunt, una litera mutata, a *sillo naso.* Sigonius vero quasi *Sibyllam*, quod Decemvir aut Prætor ex libris Sibyllinis ludos Apollinares instituerit. *Dalec.*

P. Ventidium] Val. Max. VI. 10. et infra XXII. 22. *Idem.*

Castrensem suffaraneum] Vide Scalig. Append. Virgil. ad Catulli Phaseli παρῳδίαν, 'Sabinus ille,' &c. quæ tota est in Ventidium. Vide et Turn. Advers. XXIX. 18. *Idem.*

Fuit et Balbus Cornelius major Consul, &c.] Corn. Balbus major cognominabatur, ad differentiam alterius Balbi ex fratre filii, qui triumphavit: jus civitatis simul acceperunt, et dis-

criminis gratia patruus Balbus major dictus. Legendum itaque: *Balbus Cornelius major consul fuit: sed accusatus atque de jure virgarum in eo judicio in consilium missus.* Eo judicio quo accusatus est Balbus, de jure virgarum etiam deliberatum est, an competeret in eum, quod civis Romanus non esset. *Salmas.* p. 383. b.

De Jure Virgarum] Legem M. Porcius Cato tulit. Unde et Porcia dicta est, ne civis Roman. aut verberaretur aut necaretur. Eam ille *pro scapulis* vocabat, ut auctor est Festus. Livius lib. x. 'pro tergo:' auctor hoc loco de Jure Virgarum. *Dalec.*

Felicis sibi cognomen asseruit] Felicem Syllam dictum putant, quod feliciter in hostes pugnasset, quod amicus fuisset Metelli Pii, quod Athenas vi captas non delevisset. Scribit Appianus equestrem imaginem Syllæ auream ante rostra positam cum inscriptione: CORNEL. SYLLÆ. IMPERAT. FORTVNATO. Venustum quoque Sylla cognominari se voluit. Rhodig. xxiv. 6. Syllæ immolanti jecur extrema fibra coronæ laureæ imaginem ostendit, ostento mirabili felicitatis. Alex. ab Alex. v. 25. Vide Val. Max. vi. 9. et ix. 2. *Idem.*

Sylla civili nempe sanguine, &c.] Ita legend. *L. Sulla, civili nempe sanguine, ac patriæ obpugnatione adoptatum: sed quibus felicitatis inductus argumentis? quod proscribere, &c.* Salmas. p. 54.

Et quibus felicitatis inductus argumentis] Verior, ut mihi videtur, lectio, *En quibus felicitatis, &c.* sine ulla interrogatione, cum derisu et suggillatione talis felicitatis. *Pintian.*

Exitus vitæ] Φθειριάσει, sive *pediculari morbo*, interiit. Val. Max. ix. 4. et infra xi. 33. *Dalec.*

Et supremo somnio ejus, cui immortuus quodammodo est] In intellectu horum verborum longe dissentimus tum ab aliis, tum vero ab Hermolao, qui nos ad illum Juvenalis versum remittit: 'et nos Consilium dedimus Syllæ, privatus ut altum Dormiret.' Quasi Plinius hoc loco de somno illo declamatorio Syllæ loquatur, quem Romani adulescentes ut altissimum caperet in scholasticis controversiis suadebant, rejecta omni reipublicæ cura. Nos secus hunc locum accipientes, non *somno* cum Hermolao legimus, sed *somnio*, ut alii emendarunt, et apogr. habet Tolet. de quo antequam loquamur, illud legentes nosse oportet, Syllam commentarios rerum suarum conscripsisse, ac Lucullo Græcarum juxta Latinarumque literarum peritissimo nuncupasse, quorum vigesimum secundum librum absolvit, biduo antequam e vita discederet. Cujus rei auctor est Plutarchus in vita Luculli, et in vita Syllæ. Deinde illud quoque noscendum, Syllam summam habuisse fidem somniorum visis, ut ex eodem liquet Plutarcho in Sylla his verbis: 'Lucullum etiam in commentariis quos ad illum inscripsit commonefacit, nihil tam stabile duceret, quam quod noctu sibi numen imperaret.' Et aliquanto post: 'Ferunt et dormienti Syllæ visam esse deam, quam Romani eximia veneratione colunt, accepta ex Cappadocibus disciplina, sive Luna sit, sive Minerva, sive Bellona. Hanc sibi astitisse Sylla existimavit, et posito manibus fulmine nominatim ut suos feriret inimicos imperasse, eosque percussos collabi atque deleri. Eo ex insomnio spe plenus cunctis collegæ expositis, Romam ductabat exercitum.' Hæc Plutarchus: qui eodem quoque loco non longe a fine somnium quod Sylla vidit, paulo antequam e vita migraret, his verbis exequitur: 'Sylla non modo suum prævidit interitum, verum etiam quodam modo scriptis eum commendavit; nam vigesimum secundum commentariorum librum biduo, antequam mortuus est, scribendi finem fecit: ubi Chaldæos sibi

prædixisse affirmat, quod ei, cum beate vixisset, in ipso felicitatis vigore moriendum esset. Scribit etiam filium, qui paulo ante Metellam expiraverat, per quietem sibi assistentem patrem suppliciter obsecrantem, ut ab his se curis absolveret, euntem cum eo ad matrem Metellam quiete et omni negociorum abjecta cura cum illa vitam duxisse.' Appianus etiam Alexandrinus Bellorum Civilium lib. I. de somnio Syllæ paulo ante mortem sic narrat: 'Ferunt Syllam, cum in agris esset, dæmonem quendam per somnium aspexisse, seque ab illo vocari existimavisse: quod somnium cum amicis mane retulisset, summa celeritate testamentum conscripsisse, insequentique nocte obsignato eo, cum febris accessisset, sexagesimo exacto anno e vita discessisse.' Hactenus Appianus. In hoc igitur insomnio, sive idem sit cum eo quod Plutarchus narrat, seu aliud ab eo, Syllæ dictum fuisse existimamus, vel a filio, vel a dæmone quem vidit, vel ab aliquo qui ei per quietem apparuerit, invidiam ab eo uno gloria superatam. Nam quod Appianus ait, exposito amicis somnio summa celeritate testamentum conscripsisse, insequentique nocte decessisse, mire quadrat cum his Plinianis et supremo somnio ejus, cui immortuus quodammodo est. Hæc annotasse quamvis nulla inerat Plinianis verbis menda, non fuerit alienum, ut doctis minime necessaria, ita cæteris non magno opere pœnitenda. *Pintian.*

Qui primus Elephantos primo Punico bello duxit in triumpho] L. Metellum pontificem duxisse primum elephantos in triumpho primo Punico bello, longe a veritate abhorret; idque ne longe exempla petantur, Plinius docet VIII. 6. cujus verba ad roborandam sententiam nostram necessarium erit apponere: 'Elephantes,' inquit, 'Italia primum vidit Pyrrhi regis bello, et boves Lucas appellavit, in Lucanis visos anno urbis CCCCLXXII. Roma autem in triumpho, septem annis ad superiorem numerum additis.' Triumphus autem hic, si quis hoc desideret, Manii Curii fuit de Pyrrho rege, qui superiorum omnium speciosissimus fuit. De quo L. Florus libro primo, capite de bello Tarentino, ita loquitur: 'Neque ullus pulchrior in urbem aut speciosior triumphus intravit, cum ante hunc diem nil nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisset. Tunc si captivos aspiceres, Molossi, Thessali, Macedones, Brutius, Apulus, atque Lucanus. Si pompas, Aurum, Purpura, Signa, Tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed nihil libentius populus Romanus aspexit, quam illas quas timuerat cum turribus suis feras, quæ non sine sensu captivitatis submissis cervicibus victores equos sequebantur.' Hæc Florus: quæ et Livii Epitome confirmat, itemque Polybius primo volumine, et plerique alii historici. Patet ergo elephantos in triumpho non primum duxisse L. Metellum Pontificem, sed Manium Curium, pulso ex Italia Pyrrho rege annos ante circiter XXV. Quid igitur est? Nimirum legendum hic esse, non *primus elephantos*, sed *plurimos elephantos*, cujus castigationis Plinius ipse duobus locis est auctor; tum VIII. 6. his verbis: 'Eadem plurimos anno DII. victoria L. Metelli pontificis in Sicilia de Pœnis captos. CXLII. fuere:' tum VIII. 3. 'M.' inquit, 'Varro auctor est, cum L. Metellus triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse.' Patet igitur Manium Curium elephantos primum aliquot triumpho duxisse. Post eum plurimos, primo bello Punico, L. Metellum pontificem. Sic et fides historiæ constabit, et Plinius non dissentiet a seipso. *Pintian.*

Voluisse enim primarium bellatorem esse] Exemplar Salmant. *Valuisse enim, &c.* Posset etiam non absurde totus hic locus aliter legi: *In quibus quærendis sapientes ætatem exigerent, consummasse ævo. Fuisse enim primarium bellatorem, optimum oratorem, &c.* Pintian.

CAP. XLIV. *De altero Metello.*

Quatuor filiis illatus rogo, uno prætore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio] Scribendum *uno prætorio*, non *uno prætore*, ex Valerio Maximo VII. 1. de felicitate. Præterea si unus erat prætorius, tres consulares, duo triumphales, unus censorius, septem fuerunt, non quatuor. Respondendum arbitror, quatuor fuisse, ut Plinius ait, *Unum prætorium, tres consulares.* Sed ex his tribus, qui fuerunt consulares, duos præter consularem dignitatem triumphales etiam fuisse, tertium etiam censorium. Alioqui de numero filiorum hujus Metelli magna est inter auctores dissensio. Plinius supra cap. 13. sex liberos reliquisse tradit, undecim nepotes, nurus vero generosque, qui se patris appellatione salutarent, XXII. Unde non abs re hic Plinius: 'Convolante,' ait, 'tam numerosa illa cohorte quæ eum patrem appellabat.' Valer. Max. lib. et cap. ante citatis, septem liberos habuisse tradit, viros quatuor, fœminas tres. Augustinus secundo de Civitate Dei cap. 23. quinque scribit, consulares omnes. Plutarchus, de Fortuna Romanorum, senem inquit Cæcilium Metellum Macedonicum elatum a quatuor filiis Consularibus, qui nominati fuerint Q. Balearicus, L. Diadematus, M. Metellus, C. Caprarius. Nepos de Viris Illustribus: 'Hic,' ait, 'quatuor filiorum pater supremo tempore humeris eorum ad sepulchrum latus est.' Velleius Paterculus priore volumine: 'Quatuor filios sustulit: omnes adultæ ætatis vidit: omnes reliquit superstites et honoratissimos. Mortui ejus lectum pro rostris sustulerunt quatuor filii, unus Consularis et Censorius, alter Consularis, tertius Consul, quartus candidatus consulatus: quem honorem adeptus est.' *Pintian.*

Catinio Labeone] Quod de Labeone hic auctor narrat, et de M. Druso legimus, qui Trib. pleb. Philippum consulem, quia concionantem interpellasset, tam præcipitem in carcerem egit, ut multa vis sanguinis e naribus flueret. Alex. ab Alex. I. 3. Idem exemplum narrat idem scriptor III. 13. de P. Sempronio Tribuno plebis, qui, nisi collega obstitisset, Appium Claudium Censorem in vincula duci jusserat. *Dalec.*

Ad Tarpeium raptus] Vide Turn. Advers. IV. 9. *Idem.*

Virtutis suæ opera et censuræ periturus] Erratum hic etiam in ordine verborum. Nam hæc verba post illa haud dubie sequi debent, quæ paulo ante præcesserunt: *Ad Tarpeium raptus ut præcipitaretur.* Subjice statim: *Virtutis suæ opera et censuræ periturus.* Pintian.

Faucium certe intortarum] Magistratus, si quis imperio suo parum obediret, ipsi manu injecta in collum invadebat, ac torquebat, tanquam eo genere pœnæ coërcens, Turn. XXVIII. 34. Cicero VI. in Verrem: 'Quem obtorta gula de convivio in vincula atque in tenebras abripi jussit.' Plaut. in Rud. 'opta ocyus, Rapi an obtorto collo mavis, aut trahi?' *Dalec.*

Diadematis] In Metellorum familia quosdam fuisse Diadematos Cicero tradit. Beroaldus legit *Dalmaticos*, quoniam L. Metellus Dalmatas vicerit. Plutarchus de Fort. Rom. tradit, Cæcilium Metellum Macedonicum elatum a quatuor filiis consularibus, Q. Balearico, L. Diademato, M. Metello, C. Caprario. Rhod. XVII. 22. Diadematum vocatum fuisse, quod ulceratam frontem diademate, id est, fascia, diu ligaverit, auctor est Plu-

tarchus in Coriolano. Sigonius : 'Cum Pompeius ulceratum crus fascia vinctum circumferret, Favonius quidam amare dixit, nihil referre qua in parte diadema gestaret.' Rhodig. XXIV. 6. Vide Val. Max. IV. 1. *Dalec.*

Nescio morum gloriæ, an, &c.] Subindicat Plinius, majorem ulciscendi libidinem ætate sua regnasse, quam Metellorum, de quibus loquitur, tempore, cum mores P. R. adhuc minus corrupti essent. *Gelen.*

CAP. XLV. *De Divo Augusto.*

In divo quoque Augusto] Ita leg. *In divo quoque Augusto quem universa mortalitas in hac censura nuncupat, si diligenter æstimetur quam magna sortis humanæ reperiuntur volumina.* Per *sortis humanæ volumina* intelligit auctor variantes et volubiles fortunæ vices. *Salmas.*

Contra petitionem ejus, &c.] Lege: *contra petitionem ejus prælatus Lepidus, ad proscriptionis invidiam, collegium in Triumviratu pessimorum civium.* Id est, præter proscriptionis invidiam inita societas cum pessimis civibus. *Salmas.*

Nec æqua saltem portione, sed prægravi Antonio] Ubi quidam codices, *prægravante.* Metaphora a lancibus pondérariis, in quibus pars quæ præponderat leviorem prægravat, καθέλκει. *Idem.*

Philippensi prælio morbus, fuga et triduo in palude ægroti, et ut fatentur Agrippa et Mæcenas, aqua subter cutem fusa, turgida latera] Sic legend. Salmas. censet.

Toties petita insidiis vita] Præsertim a L. Cecinna. Seneca de Clementia lib. I. Illum a Valerio significari IX. 11. censet Brod. cap. 27. quem apud inferos, si illic receptus esset, quæ mereretur, supplicia pendere Valerius scribit. Sueton. Aug. c. 19. et ibi Læv. Torrent. *Dalec.*

Luctusque non tantum orbitate tristes] Legend. *Luctusque non tantum orbitate tristis.* Luctus Augusti non tantum tristis orbitate, sed etiam ob incusatas mortes liberorum. *Salmas.*

Pestilentia urbis, fames sitisque Italiæ] Dele *sitisque*, et lege, *urbis pestilentia, fames Italiæ, rebellio Illyrica.* Et sane ridiculum de siti; quasi inter publica mala etiam sitis timenda sit, tot salientibus in propatulo aquis, tot e cœlo descendentibus. *Salmas.*

Inde suspicio in Fabium, &c.] Leg. *Inde suspicio in Fabium arcanorum proditorem.* Et sic sequentia interpunge: *hinc uxoris et Tiberii cogitationes: suprema ejus cura.* ita Plinius loqui amat ἀσυνδέτως. *Salmas. Inde suspicio in Fabium, &c.*] Lege, *inde suspicio in Fabium arcanorumque proditio. Num hinc uxoris et Tiberii, &c.* Vide Dorleans in Tacit. p. 22.

Fabium] Fabium Maximum, quo solo comite Augustus Planasiam ad invisendum Agrippam vectus fuerat. Id Fabius, cum uxori Martiæ aperuisset, eaque Liviæ, ac tandem C. Navius Augusto, paulo post extinctus est, Martia se in funere accusante quod exitii causa marito fuisset. Tacitus. *Dalec.*

Uxoris et Tiberii cogitationes] Dion Augustum periisse scribit veneno a Livia dato in fico. *Idem.*

Hostis sui filio excessit] Nam Tiberii pater Antonii partes civili bello secutus erat. *Idem.*

CAP. XLVI. *Quos beatissimos dii judicaverint.*

Phedium felicissimum qui pro patria proxime occubuisset] Exemplar Tolet. *Pedium* legit, non *Phedium.* De Phedio porro, seu Pedio, qui pro patria occubuerit, nihil comperi, sed de Tello Atheniensi, qui auctore Herodoto libro primo, et apud nostros Ausonio Poëta, in prælio quod apud Eleusinem inter Athenienses et finitimos commissum est, cum hostes in fugam vertisset, pro patria fortiter dimicans mortem oppetiit. Quam ob rem interrogatus Solon a rege Crœso, quem ex mortalibus fortunatissimum judi-

caret, Tellum respondit. Iterum rogatus, quem post Tellum putaret, Cleobin et Bitonem respondit. Etsi Ausonius, ab Herodoto discrepans, secundas non Cleobi et Bitoni datas a Solone dicat, sed Aglao. Notandum autem Ausonium non *Tellum* vocare, sed *Telena*, quasi Telen quintæ sit apud Græcos inflexionis. *Pint.*

Iterum a Gyge rege tunc amplissimo, &c.] Lydorum, qui post Midam Gordii filium primus Delphos pretiosissima dona misit, quæ θήσαυρον Γυγάδα vocaverunt. Ejus annulus multorum scriptis celebratus est, præsertim a Cicerone, et Platone lib. II. de Justo. Rhodig. VI. 11. Vide XXXIII. 1. Val. VII. 10. Solinum quoque. *Dalec.*

Nunquam ex eo egressus] Sic Ælianus sophista nunquam extra Italiam pervagatus est, navem nunquam ascendit, mare ne movit quidem. Apud Platonem in Phæd. Socrates, potius hospiti, quam incolæ similis, extra mœnia non egrediebatur, civitatis fines non transibat. Rhodig. XXI. 32. *Dalec.*

CAP. XLVII. *Quem viventem, ut Deum, coli jusserint.*

Euthymus pycta, semper Olympiæ victor, et semel victus] Quo pacto, quæso, semper victor ille dicetur, qui semel victus? Emendaverim, *Euthymus picta, sed ter Olympiæ victor, &c.* Quater decertavit Euthymus: ac semel victus, ter victoriam reportavit. *Meurs.* Att. Lect. pag. 301.

Semel victus] A Theagene, non justo quidem bello, sed dolo, unde nec Theageni honos decretus, sed mulctæ nomine talentum Euthymo coactus est repræsentare. Pausanias in Eliacis. *Dalec.*

Vivo factitatum et mortuo] Mortuum non esse, sed alio quodam modo hominem esse desiisse, narrat Pausanias. *Idem.*

CAP. XLVIII. *De spatiis vitæ longissimis.*

De spatiis vitæ longissimis] Lucian. μακροβίοις, Phlegon Trall. de Mirac. et Longæv. Jac. Panton Tyrocin. Poët. II. 19. *Dalec.*

De spatio atque longinquitate] Qua ratione brevior ætas longiorve nobis contingat, vide luculenter disputatum a Rhod. XIX. 21. In antiquis inscriptionibus Romæ: 'L. Clodius Hirpanus vixit annos 155. dies 5. puerorum halitu refocillatus ac educatus.' Cujacius in Nov. V. *Idem.*

Anacreon poëta Arganthonio Tartessiorum regi CL. tribuit annos] Legendum videtur *CLII.* si credimus divo Augustino citanti hunc Plinii locum, de Civitate Dei XV. 12. his verbis: 'Plinius Secundus cum commemorasset relatum fuisse in literas quendam vixisse CLII. annos, alium decem amplius,' &c. Hæc Augustinus; puto tamen eum in mendosum Plinii exemplar incidisse. Fidelior enim mihi videtur nostrorum exemplarium et item excusorum lectio, in qua semper *CL.* nunquam *CLII.* legitur. Lucianus in libro de Macrobiis, CL. annos Arganthonium vixisse asserit. Idem Strabo summus auctor libro tertio, adductis etiam verbis Anacreontis poëtæ, quem advocat hic Plinius. Ea sunt; Ἐγώ τ' ἂν οὔτ' Ἀμαλθείης Βουλοίμην κέρας, οὔτ' ἔτεσι Πεντήκοντά τε χἠκατὸν Ταρτησσοῦ βασιλεῦσαι. *Equidem Amaltheæ cornu nolim, neque annorum CL. imperium tenuisse Tartessi.* Valer. Maximus libro octavo, capite de senectute, CL. annos vixisse scribit: octoginta namque annos patriam suam rexisse ait, cum ad imperium quadragesimo accessisset. Quod et Herodotus primo volumine, et Cicero in Catone Majore asserunt. Secundum autem Pollionem Asinium, CXXX. vixit. Illud non dissimulaverim, nescire me, qua ratione inductus Hermolaus *Argathonius* dicendum esse asseveret, non *Arganthonius,* contra vetera omnia et nova exemplaria, contraque auctores cunctos, tam Græcos quam Latinos,

apud quos *Arganthonius* semper cum *n* in secunda, nunquam secus, legas. *Pintian.*

Theopompus] Val. VIII. 14. *Dalec.*

Xenophon in Periplo maritimorum regem] Quis ille rex maritimorum? Libri scripti habent, *in Periplis Latmiorum, &c.* lege, *Xenophon in Periplu Latmiorum insulæ regem.* Latmus vel urbs vel insula, unde 'sinus Latmicus.' *Salmas.*

Maritimorum regem] Vetusti codices, *Latiniorum insulæ regem.* Valer. Maximus libro octavo, capite de senectute, *Latinorum regem.* Sequitur statim: *DC. atque ut parce mentitus filium ejus DCCC.* Valerius Maximus loco nuper allegato, *DCCC.* scribit, non *DC.* regem hunc vixisse. Et paulo post ubi *DC.* scriptum est, Valerius Maximus *DCCC.* ponit, nimirum ordine verborum commutato. Item magna librariorum allucinatione, (nam Plinii inhumanum esset dicere,) ubi scribi *patrem* debuit, *filium* positum est. Val. Max. 'Sed multo,' inquit, 'liberalius Xenophon, cujus Perigeros legitur. Is enim Latinorum regem octingentis vitæ annis donavit. Ac ne pater ejus parum benigne acceptus videretur, ei quoque DC. assignavit annos.' *Pintian.*

Inscitia temporum acciderunt] De statuendi anni spatio perquam multa Alex. ab Alexand. III. 23. Solin. Polyhist. c. 3. Censorin. de Die Nat. seu, ut alius, Pictorius Philol. I. 2. Diod. Sicul. lib. I. *Dalec.*

Gorgiam Siculum CVIII. vixisse] Cicero in Catone Majore, et Valerius Maximus, CVII. Lucianus in Macrobiis cum Plinio CVIII. Pausanias CV. Quintilianus in tertio, CIX. *Pintian.*

Q. Fabius Maximus LXIII. annis augur fuit] Valerius Maximus loco toties allegato LXII. scribit, uno minus. 'Q.' inquit, 'Fabius Maximus et LXII. annis auguratus sacerdotium sustinuit, robusta jam ætate id adeptus.' *Idem.*

Statilia Claudio principe] Seneca Epistola LXXVIII. 'Nulla vita est non brevis. Nam si ad naturam rerum inspexeris, etiam Nestoris et Statiliæ brevis est, quæ inscribi monumento suo jussit, annis se nonaginta novem vixisse. Vides aliquem gloriari senectute longa. Quis illam ferre potuisset, si contigisset centesimum implere?' &c. *Dalec.*

Emboliaria] Τὰ εἰσόδια jocularia, quæ ante mimos et Attellanas vel alta voce recitabantur, vel canebantur ad citharam aut psalterium, a scurris mimicis, urbicis, urbicariis. Eadem mediæ fabulæ interposita, τὰ ἔμβολα dicebantur, unde fit *Embolaria mulier,* id est, *Scenica,* θυμελική: ad finem vero fabulæ, Exodia. Juvenalis Sat. VI. 'Urbicus exodio risum movet Attellanæ.' Sunt autem Mimi, ut ait Claudianus, qui lætis salibus faceti risum movent: Pantomimi vero, ut idem ait, 'nutu manibusque loquaces.' Scalig. in Manilium. *Idem.*

Saltare instituit] De saltationis ac musices studio et exercitatione vide plura apud Alex. ab Alex. II. 25. *Id.*

CAP. XLIX. *De varietate nascendi.*

Tetartemorion] Est *tetartemorion* Græce, qui *quadrans* Latine dicitur, constans ex quatuor partibus signiferi circuli, hoc est, signis tribus, ut annotavit Budæus de Asse lib. I. *Dalec.*

Quod anaphoras vocant] Eam cœli partem intelligit, quæ 30. partibus, hoc est, duobus signis, ab horoscopo distat. *Idem.*

Rursus Æsculapii secta quæ stata vitæ spacia] Exemplar Salmanticense, *Æsculapii sententiam secuti qui vitæ spacia, &c.* Verbum enim *rursus* in eo non legitur. Item non *Æsculapii,* sed *Asclepiadæ* fortasse legendum ex Indice, in quo duo hujus nominis auctores referuntur: alter Medicus, Philosophus alter, qui scripsit tragodu-

mena. Medici Asclepiadis et Plinius supra et Galenus frequenter et omnes meminere. *Pintian.*

Scansili annorum lege occidua] Gellius xv. 7. annum vitæ 63. cum periculo et clade aliqua venire tradit, quod septies novem contineat. De hac re fusius Firmicus iv. 14. et Censor. de Die Nat. c. 14. Cæl. Rhod. 36. *Dalec.*

Census] Census ea fuit ratio. Cives omnes bona æstimabant, et jurejurando obstricti æstimationem deferebant: præterea nomen et ætatem uxoris, liberorum, libertorum, servorum: ac cum Romæ id fiebat, qua regione urbis habitarent. Qui secus fecisset, bona publicabantur, verberatus ipse vænibat, et civitatem amittebat. Institutum hoc a Servio Tullio. Sigonius de Ant. Jur. Civ. Rom. i. 14. Onuph. Panvin. super Fast. pag. 53. et 87. De censu vero in coloniis peracto, singulatim Justus Lipsius de Milit. Rom. i. 7. p. 49. *Idem.*

Polydamanta] Alius Polydamas fuit, corporis prodigiosi, viribus Miloni vel æquandus, vel etiam anteponendus, de quo Rhod. xxix. 36. *Idem.*

Cap. l. *In morbis varia exempla.*

P. Cornelius Rufus qui consul] In Epitome Livii lib. xiv. 'P. Cornelius Rufinus' nominatur hic, non *Rufus.* Valerius item Maximus libro secundo, capite de censoria nota: 'Quid de Fabricii Licinii censura loquar? Narravit enim omnis ætas et deinceps narrabit, ab eo Cornelium Rufinum, duobus consulatibus et dictatura speciosissime functum, quod decem pondo vasa argentea comparasset, perinde ac malo exemplo luxuriosum, in ordine senatorio retentum non esse.' Astipulantur Florus libro primo, Eutropius secundo, Gellius xvii. 21. *Pintian.*

E diverso Phalereus tum deploratus a medicis] Romana et omnis impressa lectio, *Phalereus jam tum deploratus, &c.* Duo nostra exemplaria, *Phareus jam tum.* Scribo, *Phereus Jason,* ex Valerio Maximo libro primo, capite de miraculis: 'Divinæ fortunæ vulnus Phereo Jasoni quidam exitii ejus cupidus intulit,' &c. Magna Hermolai memoriæ hæsitatione, et aliorum qui post eum in Plinium aliquid annotaverunt, in restitutione loci qui maxime omnium ad manus et in expedito erat. *Idem.* *Phalereus dum, &c.*] Phereus Jason, Cicero de Natura Deor. Prometheus Thessalus, Plutarch. lib. Quid intersit inter amicum et adulatorem. Τύραννος Προμηθεὺς, Simplicius in ii. φυσικῆς ἀκροάσεως. Victorius vii. 9. Idem et Proclus. Brodæus i. 21. *Dalec.*

Q. Fabius Maximus] Æmilianus is fuit, adversus quem ad confluentem Isaræ et Rhodani, deinde qua Sulgas Rhodano miscetur, adversus Domitium Ænobarbum, Bittus Zuarii filius Avernus, summus et fortissimus Imperator cc. m. hominum, generose, quamvis infœliciter, couflixit. Strabo lib. iv. *Idem.*

Quid quod æstimatione nocturnæ, &c.] Id nimirum est quod scripsit Plato de Leg. lib. vii. Καθεύδων γὰρ οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος οὐδὲν μᾶλλον τοῦ μὴ ζῶντος. Et Aristot. lib. i. Ethicorum, οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἄλλων. Scopelianus tamen apud Philostratum lucubratam noctem inter Deos πλεῖστον σοφίας μέρος ἔχειν dicebat. Rhodig. xx. 11. Mnesimachus comicus scite dixit, 'Somnum esse parva mortis mysteria.' Idem auctor xxx. 6. ex Plutarch. Consolat. ad Apollon. Insigne est et Aristonis dictum, 'Vivendi breve tempus homini datum, quoniam somnus veluti publicanus dimidium aufert.' Gorgiam senio fessum et dormientem cum familiaris quidam excitasset, et ecquid valeret sciscitaretur, respondit is, ἤδη με ὕπνος ἄρχεται παρακατατίθεσθαι τῷ ἀδελφῷ. Præclarum et illud Ovid. 'Stulte, quid

est somnus, gelidæ nisi mortis imago?' De somno ænigma lepidissimum apud Athenæum legitur ex Alexi comico, quod recitat Hadr. Jun. VI. 26. Ejus ultimus versus est: Ὕπνος βροτείων ὦ κόρη πανστὴρ πόνων. Hygino e Nocte et Erebo lethum et somnus nati sunt: unde Virg. 'Tum consanguineus lethi sopor.' Infra XXXVI. 1. *Dalec.*

Non senectæ in pœnam vivacis] Apud Ciceronem, in Catone Majore, senibus quibusdam ita odiosa est senectus, ut se onus Ætna gravius dicant sustinere: quod et senum chorus apud Euripidem in Hercul. Furente queritur, Ἁ νεότας μοι φίλον· ἄχθος δὲ τὸ γῆρας αἰεὶ Βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων ἐπὶ κρατὶ κεῖται. Callimachus Priamum sæpius quam Troilum plorasse scripsit, nempe quod diutius vixerit. *Idem.*

Hebescunt sensus] De senibus præclare Plaut. in Merc. 'Senex cum extemplo est, jam nec sentit, nec sapit: Aiunt solere eum rursum repuerascere.' *Idem.*

Xenophilum Musicum] Valerius VIII. 14. Xenophilus is fuit Chalcidensis et Pythagoricus. *Idem.*

Qualiter nullis aliis animalibus, &c.] Leones tamen et capræ febre vexantur. *Idem.*

Per sapientiam mori] *Desipientem,* φρενιτίζοντα. male hoc Plinius. *Idem.*

Quadrini circuitus febrem] Quartanam Octavius Horatianus, medicus, vetustate commendabilis, Saturni filiam esse tradit, ob tarditatem et malignam contumaciam. In ejus curatione Democritus flagitium aliquot insigne committere putavit necessarium, ut hominem jugulare aut sauciare, sanguinem bibere, menstruum adlinire, sacras aves et animalia religione prohibita comesse. Hadrian. Jun. III. 1. *Dalec.*

Universis gentibus] Ἐνδημικοί. *Idem.*

CAP. LI. *De signis mortis.*

Furoris morbo] Maniæ. *Idem.*

Risum] Hippocrates Aphoris. VI. 63. desipientiam, quæ cum risu fit, tutiorem esse vult; quæ cum studio, periculosiorem. At hic risum intelligo, non quidem hilaritatis indicium, sed Sardonium risum, nempe convulsionem faciei, risui similem. *Idem.*

Sapientiæ vero ægritudine] Sapientiæ morbum vocat, non in quo ægri sapiunt, et mente constant, sed in quo læditur et offenditur eorum sapientia; in quo desipiunt; φρενῖτιν, Celsus II. 6. Hippoc. lib. Proga. *Id.*

A somno moventium] Scribe, *a somno morientium.* Sic utrumque præfert exemplar. Est autem periphrasis lethargi. *Pintian.*

Neglectum] Vide infra IX. 39. *Dalec.*

Præfandi humoris] Urinæ. *Idem.*

Præfandi humoris] Sic Plinius more suo verecunde genitale semen circumloquitur; ac si dicat, cum præfatione honoris aurium nominandi. *Gelen.*

Venarum inæquabili aut formicante percussu] Hippocratis more sic arterias appellat, quod et annotavit Rhodigin. III. 14. Priscis enim duplices venæ fuerunt: ἄσφυκτοι, priores, quæ citra motum sanguinem dispergunt: aliæ micantes et pulsatiles, σφύζουσαι, quas arterias vocavit posteritas, ὅτι ἀείρονται, *quoniam* dilatantes sese *attolluntur.* Dalec.

Innumerabilia sunt mortis signa] Celsus II. 6. *Dalec.*

Ut Pherecydes Syrius copia serpentium, &c.] Ὑπὸ τοῦ τῶν φθειρῶν πλήθους τελευτῆσαι, Suidas scribit, quos 'animalia tetra' vocavit Serenus. Laërtius, versibus de illo editis, ad hunc modum scripsit: εἰς φθεῖράς ἐστιν ἀλλάξαι τὸ πρὶν εἶδος. Idem sua ad Thaletum Epistola totum se pediculis opertum queritur: quæ cum ita sint, mirum cur hic Plinius serpentum copia tradat expirasse, quasi τῶν ἑρπετῶν nomine pediculi significari possint. Hæc cum attentius considerarem, occurrit apud Ælianum sub fi-

nem Var. l. iv. Pherecydis historia, ex Laërtio, ut videtur, sumpta. Deinde mox v. 2. alia narratio petita ex alio quodam auctore qua refert: Ἐμπεσόντα εἰς ἀῤῥωστίαν πρῶτον μὲν ἱδρῶσαι ἱδρῶτα θερμὸν, ἰξώδη, ὅμοιον μύξῃ, ὕστερον δὲ θηριώδη, μετὰ δὲ φθειριάσαι, καὶ διαλυομένων τῶν σαρκῶν ἐς φθεῖρας, τῆξιν ἐπιγενέσθαι, καὶ οὕτως τὸν βίον καταλλάξαι. Hæc cum fortassis Plinius legisset, suspicor eum vocem θηριώδη ad serpentes retulisse, cum potius eo loco significet sudorem noxiorum animalium fœcundum, genitorem ac effectorem, quæ statim pediculos fuisse declarat, quamvis Gesnerus fœtidum et virosum interpretatus sit. Aurelianus, cap. de phthiriasi, pediculos, in eo morbo, infestissimos, non consuetos, aut simplicis formæ, sed ignotos, latiores, duros magis, vehementer morsu sævientes, qui sæpe corpora sub capillo penetrant. Ferales vocari tradit, eos fortassis, quos hic Plinius serpentes vocat. Nec iis assentior qui serpentes hinc significari putant medicorum dracunculos, morbum Arabibus, Æthiopibus, et corporibus in eo tractu melancholicis familiarem. Pediculos et vermes olim vocaverunt. Theoph. lib. I. de signis pluviarum, inter earum præsagia numerat, ἰούλους, id est, τοὺς ὀνίσκους πρὸς τοῖχον ἕρποντας: cum tamen ii non serpant anguium modo, sed instar pediculorum multis pedibus ambulent. *Idem.*

Syrius] Syrius non a Syria provincia, sed a Syro insula una ex Cycladibus. Illum cum inviseret Pythagoras, ac, πῶς διέκειτο, rogaret, digito per januam immisso, ἐν χροῒ δῆλα, respondit. Hunc etiam fato defunctum humi religiose ut magistrum mandavit. Narrarunt Delii pestiferum eum morbum ab Apolline immissum, quod in ejus templo sedens in frequenti corona circumstantium arroganter et superbe gloriatus fuisset, nulli Deo se unquam sacrificasse, nec ideo minus sanum degere, quam qui hecatombas immolant: offensum ergo Deum illam hominis κουφολογίαν tam diro morbo vindicasse. Quidam scribunt *Scyrium* a Scyro, Suidas tamen Σύρον et Σύριον scripsit. Rhod. ex Æliano xiv. 13. et xix. 30. *Idem.*

Antipater Sidonius Poëta] Valer. l. I. cap. ult. *Idem.*

Cap. lii. *De his qui elati revixerunt.*

Aviola Consularis in rogo revixit] Val. Max. I. 8. Vide et Celsum II. 6. *Dalec.*

Nam C. Ælium Tuberonem] Cicero de Claris Oratoribus. *Q. Ælium Tuberonem* celebrat, L. Pauli nepotem, disciplina Stoicum, Gracchorum aliorumque clarissimorum oratorum tempore. *Pintian.*

Hermotimi Clazomenii, &c.] Sic eum Aristoteles primo Metaphysicorum appellat: item Lucianus in laudatione muscæ, et communis Græciæ nominatio. Verum Plutarchus maximæ auctoritatis scriptor *Hermodorum*, non *Hermotimum*, nuncupat, in libro de Dæmonio Socratis verbis: 'De Hermodori autem Clazomenii anima accepisti quo pacto e corpore egressa vagabatur per loca complura, deinde regrediebatur, cum et audisset et interfuisset multis quæ longe inde acciderant, quoad, uxoris proditione, inimici corpus illius, dum anima abesset, in suam potestatem redactum, domi exusserunt.' *Idem.*

Vagamque e longinquo multa annuntiare] Plato in Phædone pollutas et impuras animas, cum e corpore discesserint, circa monumenta et sepulchra vagari tradit. Quidam ejus auctoritate freti putant, eorum, qui mortem sibi consciverunt, post fatum animas cadaveri magis vinciri et adhærescere, illincque nata lemurum et Umbrarum terriculamenta. Virg. Æneid. iv. 'Et cum frigida mors anima seduxerit artus, Omnibus umbra locis adero.' Brod. v. 11. Magius III. 5. de animarum post obitum recursu, et in

percussorem corporis odio, multa refert, quæstionem obscuram explicans et arduam. Quid causæ sit, cur præsente eo qui interfecerit ex ejus vulneribus qui occisus est sanguis manet? Homer. Iliad. I. 408. animam, quæ e corpore excessit, non amplius reverti his versibus docet: Ἀνδρὸς δὲ ψυχὴ πάλιν ἐλθεῖν οὔτε λῃϊστὴ, Οὔθ' ἑλετὴ, ἐπεὶ ἄρ κεν ἀμείψεται ἕρκος ὀδόντων. Apud Plin. Jun. lib. VII. Epistolarum mirabilis est et terribilis historia domus pestilentis et infamis Athenis ob vagantem noctu senis umbram. Vide Magium IV. 12. Huc pertinet Miltiadis sepulchrum apud Pausan. et aliud in Lipara Æolica apud Arist. περὶ θαυμασίων ἀκουσμ. Ovid. Fast. II. 'Vix equidem credo: bustis exisse feruntur, Et tacitæ questi tempore noctis avi.' *Dalec.*

Aristæi etiam visam, &c.] Scribe *Aristeæ*, non *Aristæi*, ex Herodoto et Plutarcho in Romulo, et Suida, et gregatim omnibus qui Proconnesium hunc scriptorem *Aristeam* appellant, non *Aristæum*; ut erravit Plutarchi interpres, qui monstrato loco pro *Aristeam*, *Aristæum* vertit. *Pintian.*

Epimenide] De illo quidem Victorius XXIV. 1. Varro et Plutarchus quinquaginta tantum obdormisse tradunt. *Dalec.*

Rerum faciem mutationemque mirantem, velut postero experrectum die] Puto vitiatum esse ordinem verborum, scribendumque: *Experrectum velut postero die, rerum faciem mutationemque mirantem.* Pintian.

Huic malo] Ἀπνοίᾳ, spiritus et animæ interceptioni ac privationi. *Dalec.*

Conversione vulvæ] Sic vocat ὑστερικὴν πνῖγα Græcorum. Eo morbo vexatas fœminas ὑστερικῶς πνιγμένας Græci vocant. *Idem.*

Jussu ejus incisa cervice] Averrhoës, lib. VII. Physicon, tradit arietem se vidisse amputato capite huc illuc ambulantem. In Caria Jovis Hoplosimi sacerdos occisus, cum percussor ignoraretur, capite præciso Cereidam accusavit. Rhodig. III. 23. Apud Platonem in Politicis. Val. Max. lib. I. Clement. Alexand. lib. V. Stromatou. Eris Armenii filius, natione Pamphylius, multis acceptis vulneribus, inter mortuos ad decimum usque diem relictus, deinde duodecimo ad sepulturam sublatus, in rogo revixit, ac mira quædam sibi visa, dum exanimis jaceret, narravit. Leopard. IX. 2. *Dalec.*

CAP. LIII. *De mortibus repentinis.*

De quo diximus] Cap. 32. hujus libri. *Dalec.*

Mater pugna illa Cannensi] Vide Valer. Max. V. 12. *Idem.*

Kalend. Januarias] Quibus fiebant comitia consularia. Statum ea tempus non habuisse, sed ab eo Magistratu, penes quem tempore quovis ea constitit potestas, edicto significatum, notat Cl. Prævot. de Magistr. Rom. p. 94. et 101. Sed cum hoc tempore Kal. Jan. coss. anno præced. designati magistratum inirent, Quinctusque ad pridie Kal. Jan. ejus anni qui consulatum ipsius sequebatur fato concessisset, paucas tantum in horas ei suffici cupiebat Rebelius, non autem sequentem in annum cos. designari. *Idem.*

Rebilus paucissimarum horarum, &c.] Macrob. Satur. lib. II. de illo Ciceronis jocos refert: 'Uno die consulem fuisse: rostra cum ascendisset, honorem consulatus iniisse pariter, et expirasse: ὀλιγωρητέον fuisse, tanquam paucarum horarum: somnum toto suo consulatu non vidisse: hoc consecutum, ut quæreretur quibus consulibus consul fuisset: eo consule nihil mali factum. Sed ad eum consulem venientem, a nocte comprehensum: cum multi ad eum prehensandum et deducendum irent, properandum, priusquam ille occuparet sibi magistratum abrogare: eo consule neminem prandisse.' Sed et festive M. Otacilium Pitholaum, olim

Flamines diales fuisse, nunc consules diales fieri. Leop. III. 17. Macrobius idem et simile dictum de Vatinio refert, magnum ostentum ejus anno factum, quod nec ver, nec æstas, nec autumnus, nec hiems fuerit. Idem cap. 18. ejusdem libri. *Idem.*

Cornelius Gallus] Valer. v. 12. *Dalec.*

Felice russato auriga elato] Is Russatorum factionis fuerat. Aurigarum factiones vestis colore potissimum distinguebantur, XXXIII. 5. Nero publicis spectaculis arenam circi chrysocolla stravit, concolori panno aurigaturus. Russatus color, Ruscens Catonis, e viridi rutilus aut flavus. Turn. Advers. XVII. 8. Cassiodor. Var. Epist. III. 51. Xyland. ad M. Antonini Vit. p. 325. Fulv. Ursin. in Append. ad Ciacon. de Triclin. pag. 113. Fabr. Rom. c. 12. p. 155. *Idem.*

Jecisse sese, &c.] Lego, *Jecisse se, sed frivolum dictu.* Vide Dorleans in Tacitum, p. 26. a.

Frivolum dictu] Sic parvum dictu usurpat II. 7. *Dalec.*

Adversis studiis, &c.] Aurigis qui adversæ factionis seu adversarum partium erant. Quidam legunt, *adversis ludiis.* Idem.

Corruptum criminantibus] Mente alienatum. *Idem.*

Quem eventi anxietate diximus mortuum] Ambo nostri codices non *eventi,* sed *deverti,* agnoscunt. Scribo *divorti,* seu *divortii.* Nam superius cap. 36. ostensum fuit, M. Lepidum Apuleiæ uxoris charitate post repudium obiisse. *Pintian.*

CAP. LIV. *De sepultura.*

Non fuit veteris instituti] Cicero de Legib. lib. II. 'Hominem mortuum, inquit lex in XII. Tabulis, in urbe ne sepelito, neve urito. Credo, propter ignis periculum. Quod autem addit, 'neve urito,' indicat non sepeliri eum qui uritur, sed humari.' Tabulæ quidem earum legum anno 300. ab urbe condita scriptæ fuerunt, teste Gellio XX. 1. Apud Plut. Numa corpus suum uri vetat, itemque rogum vino aspergi cap. 12. 14. hujus operis. Ovid. Fast. IV. de Remi funere: 'Arsurosque artus unxit: fecere quod ille Faustulus, et mœstas Acca soluta comas, &c. Tunc juvenes nondum facti flevere Quirites: Ultima plorato subdita flamma rogo est.' Hæc omnia ostendunt antiquiorem cremandi corpora morem fuisse, quam Plinius censet. Quanquam a poëtis id per πρόληψιν scribi quidam volunt. Magius III. 10. Locum Romæ in quo plebeiorum et vulgarium hominum corpora comburebantur, Puticulos et Culinas appellabant. Cremandi morem sub Antoninorum imperio relictum et antiquatum fuisse tradit Alex. ab Alex. III. 2. magna diligentia omnia persecutus, quæ ad funerandi et sepeliendi cadavera leges pertinent. Vide Valer. Max. IX. 2. Rhodig. XVII. 19. 20. 21. *Dalec.*

Sepultus intelligitur quoquo modo conditus] Apud Jurisconsultos, de relig. et sumpt. fun. ex edicto divorum fratrum cavetur, ne inquietetur corpus sepulturæ traditum, hoc est, terra conditum, viderique terra conditum, etsi in arcula conditum sit, eo animo, ut non alio transferatur. Arcularum sepulchralium lapidearum mentio est apud Cassiodorum in epistola quadam regis Theodorici ad Danielem marmorarium lapidicidam. Senec. Epist. lib. I. 'In ipsa Scipionis Africani villa jacens hæc tibi scribo, adoratis manibus ejus et arca, quam sepulchrum tanti viri esse suspicor.' In Epitaphio An. Crestinæ: NE. QVIS. NOS. INQVIETET. EX ARCA. NEQVE. AB. ANTE. ALIAM PONAT. AVT. COMMVTET. Rævard. Varior. II. 4. *Dalec.* *Sepultus intelligitur quoquomodo conditus, humatus vero humo contectus*] Hæc verba subdubito an sint Plinii, an vero alicujus grammatici, qui differentiam inter ea

duo verba in margine libri, ut fieri solet, notare voluerit. *Pintian.*

Humatus vero humo contectus] In ustrina mortui comburebantur: humabantur cum justa persoluta fuissent post Denicale sacrum, *sepulchro*, τῷ τύμβῳ, invecti. Siti vocabantur, imposito sepulchri titulo. Inferiarum et funerandi morem vide copiose a Vertranio explicatum commentario in lib. IV. Varronis de Ling. Lat. *Dalec.*

CAP. LV. *De Anima, vel de Manibus.*

Manium ambages] Manibus Diti et Proserpinæ sacros dies esse putavit antiquitas, quibus mundus patet, quod illis abdita et occulta religionis eorum numinum patefierent, et in lucem proferrentur, orcique fores, alias clausæ, iis aperirentur. Varroni autem mundus patet ter in anno: pridie Vulcanalia; tertio Nonas Octobris; sexto Idus Novembris. Gyrald. ex Varr. Alex. ab Alex. IV. 20. *Dalec.*

Nec magis a morte sensus ullus] Homer. Iliad. Ψ. Ὢ πόποι, ἦ ῥά τις ἐστὶ καὶ εἰν ἀΐδαο δόμοισι Ψυχὴ καὶ εἴδωλον. Sic Cn. Mattius lib. XXIII. suæ Iliadis: 'An maneat specii simulachrum in morte silentum.' *Scaliger.* Plautus in Capt. 'Post mortem in morte nihil est quod metuam mali.' *Dalec.* Doctrina hæc seu sentina potius ex fœtulenta Epicuri schola hausta. Lucret. lib. III. 'Nunc age, nativos animantibus et mortalis Esse animos, animasque levis ut noscere possis,' &c. Primum autem Pythagoram apud Ethnicos animæ immortalitatem asseruisse notat Carrio Emend. II. 14. Aliter tamen Pausan. censente Messen. p. 142. Videatur et Plutarchus Consolat. Apollon. pag. 188. et Sympos. pag. 278. &c.

Manes colendo] Plinio Nepoti lib. VII. Epistolarum, manes condere, parentare, justa persolvere, quod Virg. Æneid. III. animam condere: 'Inferimus tepido spumantia cymbia lacte, Sanguinis et sacri pateras, animamque sepulchro Condimus, et magna supremum voce ciemus.' Ovidio condere umbras Fast. V. 'Romulus ut tumulo fraternas condidit umbras, Et male veloci justa soluta Remo.' *Dalec.*

CAP. LVI. *Quæ quis invenerit in vita.*

Diadema] Quale diadema fuerit, et quæ insignia regum: corona, chlamys, et crepidæ, sceptrum, stola, cidaris, tiara, mitra, prolixe exponit Alex. ab Alex. I. 28. *Idem.*

Ceres frumenta] Quamobrem in ejus sacris placentæ, sesama, papaverum capita, et id genus alia mysticis cistis inclusa contrectabantur et offerebantur, nulla animalium cæde. Sacris iis qui initiabantur, hac formula religionem profiteri solebant, ἐνήστευσα, ἔπιον τὸν κυκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης, ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς κάλαθον, καὶ ἐκ καλάθου εἰς κίστην: quod fuit occulti et arcani ejus mysterii σύμβολον. Had. Jun. ex Arnobio et Eusebio, VI. 23. Apud Pausaniam ea ficum arborem Pythalo prima ostendit: Ἔνθα δ' ἄναξ ἥρως Φύταλός ποτε δέξατο σεμνὴν Δήμητραν, ὅτε πρῶτον ὀπώρας καρπὸν ἔφηνεν, Ἣν ἱερὰν συκῆν θνητῶν γένος ἐξονομάζει, Ἐξ οὗ δὲ τιμὰς Φυτάλου γένος ἔσχεν ἀγήρως. *Idem.*

Glande vescerentur] Arcadas Pelasgus rex docuit glande vesci, tuguria, καλύβας, ædificare, pellibus vestiri. Inde βαλανηφάγοι Arcades in oraculo Pythiæ dato Lacedæmoniis: Πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν Οἵ σ' ἀποκωλύσουσιν, ἐγὼ δέ τοι οὔτι μεγαίρω. Arcas humaniorem vitæ rationem monstravit, nimirum panis usum, lanificiique, et texendæ vestis solertiam. Rhod. XVI. 3. *Idem.*

Molere] Pausanias in Laconicis Myletam, Lelegis filium, tradit in Alesia vico molam primo reperisse, et ejus usum in molendis frugibus do-

cuisse: indeque dictum vicum eum Alesiam, quasi pistrinam aut pistorium. *Idem.*

E Phœnice] Tyrios primos literas aut docuisse aut didicisse, tradit Q. Curt. lib. IV. *Idem.*

Palamedem adjecisse] Palamedem aiunt Υ literam invenisse ex ordine gruum volantium. Martialis: 'Turbabis versus, nec littera tota manebit, Unam si tollas, hinc Palamedis avem.' Φ, vero a figura crucis, quæ in inferiore parte ejus literæ spectatur: 'Hæc crucis effigies Palamedica porrigitur Φ.' *Scaliger in Auson.*

Simonidem Melicum] E Cæo insula fuit Simonides, Melicus vero ἀπὸ τῶν μελῶν. *Dalec.*

Laterarias ac domos constituerunt, &c.] Legend. *Lateritias domos constituerunt primi Euryalus ac Hyperbius fratres Athenis, &c.* Agrolas ac Hyperbius homines Pelasgi, qui sub arce Athenarum habitarunt, muro eam cinxere. Pausan. Attic. accepta in extructi ejus mercede regione sub Hymetto quam colerent. Herodot. lib. v. Hos οἰκοδομητικῆς auctores indicare voluit Plin. Mutandum igitur alterutrius nomen. Vid. Reines. Var. Lect. II. 7. pag. 169.

Cyclopes] Virg. Æneid. VI. 'Cyclopum educta caminis Mœnia conspicio.' Nam ii fabricam ferrariam invenerunt, et munitiones oppidorum, ut Tyrinthes Pausaniæ, et quod quidam putant, Mycenarum. Turneb. XXVIII. 46. *Dalec.*

Æs conflare et temperare] Pausan. in Arcadicis Rhæcum Philæi et Theodorum Teleclis filium, ambos Samios, æs conflare et cudere primos docuisse tradit, a Theodoroque cælatum smaragdum, quo Polycrates Samius maxime delectabatur. *Idem.*

Ærariam fabricam] Ferri fundendi modum Theodorum Samium invenisse ex Pausania constat, et Rhod. scribit XVIII. 5. *Idem.*

Cyclopas] Cyclopas fulminis Jovis fabros Virgil. et Hesiodus Asteropen, Bronten, Argen nominant. Hos cum Apollo sagittis occidisset, quod Jovi fulmen cudissent, quo Æsculapium necaverat, cœlo depulsus Admeto famulari coactus est. Panyasis apud Clementem Alexandrinum, τλῆ δ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων Ἀνδρὶ παρὰ θνητῷ θητεύσεμεν εἰς ἐνιαυτόν. Leopard. II. 9. *Idem.*

Ferrum Hesiodus] Ferri ferruminandi rationem primum invenisse Glaucum Chium, Pausanias in Phocicis tradit. Strab. lib. XX. Idæi Dactyli ferrum primum fabricati sunt. Eidem l. XIV. Telchines primi ex ære et ferro varia opera fecerunt. *Idem.*

Prometheus] Pausanias non a Prometheo, sed a Phoroneo, ex Argivorum sententia, repertum ignem, et cum mortalibus communicatum, scribit. Vide Rhodig. XV. 14. et 15. *Dalec.*

Oleum et trapetas Aristæus Atheniensis] Diodorus quinto docet nos, *Cyrenensis* hic legendum esse, non *Atheniensis,* his verbis: 'Nunc Aristæi acta sequentur. Hic ex Apolline ac Cyrene Hipsei filia genitus est. De cujus genere quidam ita tradunt. Cum Cyrene apud Pelium virgo educaretur, Apollo ejus forma captus raptam virginem in Libyam detulit ad ea loca, in quibus postmodum civitas condita est ab ejus nomine Cyrene. Ex ea filium suscepit Aristæum, quem infantem tradidit Nymphis nutriendum, a quibus triplici nomine est appellatus Nomius, Aristæus, Agræus. Ab his nymphis cum lac coagulare, mel atque oleum conficere didicisset, primus ea in usum hominum traduxit.' *Pintian.*

Cretas catapultam] Ælianus inventam scribit in Sicilia a Dionysio tyranno: ideoque allata e Sicilia catapulta Græcum quemdam dixisse, ὤλετο ἀρετά. Siculos Machinalis scientiæ peritissimos fuisse ostendit Archimedes. Turn. XXIX. 18. *Dalec.*

Syros, Phœnicas balistam et fundam] Scribe conjunctim *Syrophœnicas*, tum ex vetusto utroque codice, tum ex geographis. Mentio et in Sacris Literis mulieris Syrophœnissæ. *Pint.*

Fundam] Ætolos Strabo invenisse scribit. Pollux fundam Acarnanum, qui Ætolis vicini sunt, laudat. Had. Jun. I. 2. *Dalec.*

Epeum ad Trojam] Septimius Florens inventum fuisse a Carthaginensibus ait; Vitruvius in oppugnatione Gadium id factum fuisse scribit. Vide Turn. VIII. 20. Adversar. *Idem.*

Pelethronium] Virgil. ‘Frena Pelethronii Lapithæ gyrosque dedere, Impositi dorso,’ &c. Contra quam Plinius scribit, Lapithas Pelethronios Virgilius nominat, a Pelithronio Thessaliæ monte, quem incolebant, ubi primum domitos equos fuisse tradunt. Turn. Advers. XXI. 9. *Idem.*

Quadrigas Erychthonius] Cicero de Natur. Deor. lib. III. quadrigarum inventricem fuisse tradit quartam Minervam Jove natam, ex Coryphe Oceani filia, quam Arcades a matre Coryphasiam vocaverunt. Victorius XI. 15. *Idem.*

Tesseras] Idem scribunt et Philostratus in Heroicis, et Nazianzenus in I. στηλιτευτικῇ, Pausanias in Argolicis, cubosque abs se inventos consecrasse illum in Fortunæ templo. Sophocles in Palamede: Οὐ λιμὸν οὗτος τόνδ' ἀπῶσε, ξὺν θεῷ Εἰπεῖν, χρόνου τε διατριβὰς σοφωτάτας Ἐφεῦρε, φλοίσβου μετὰ κόπον καθημένοις, Πεσσοὺς, κύβους τε, τερπνὸν ἀργίας ἄκος; Polemonis ætate apud Ilium saxum monstrabatur, super quo Græci tesseras jacebant. Celebratur et ab auctoribus ἀβάκιον Παλαμήδειον. Plato tamen in Phædro Ægyptios invenisse ait numerandi ac calculos subducendi rationem, tum etiam πεττείαν atque κυβείαν. Hadrian. Jun. II. 4. *Idem.*

Ignispicia Amphiaraus, auspicia avium Tiresias Thebanus] Verbum *auspicia* desideratur in utroque exemplari. Reliqua sic lego, *ignispicia Amphiaraus aut Tiresias.* Nam si auspicia tribuas Tiresiæ, discordabit Plinius a seipso: supra enim auspicia assignaverat Cari. *Pintian.*

Somniorum] Quorum alia sunt ἀλληγορικὰ, alia θεωρηματικά. Ὀνειροκριτικοὺς libros de his præscitis scriptos vocant, ut οἰωνιστικοὺς augurales, et θυτικοὺς, de aruspicina. Clemens Alex. ἐν στρώμασι, Telmisseos narrat primos excogitasse, τὴν δι' ὀνείρων μαντικήν. Cicero quidem in Telmesso oppidulo Lyciæ excelluisse testatur aruspicum disciplinam, ut et Arrianus de Gest. Alex. lib. II. Hadr. Jun. cap. 18. eos recenset, qui suis scriptis eam artem illustrarunt. *Dal.*

Tibiam Midas in Phrygia] Vide notata infra ad XXXV. 8. Tibias porro funebres, quibus Næniæ, Lessi, Mortualia, θρηνῳδη sive θρηνητικὰ αὐλίσματα canebantur a præficis, quæ, ut ait Papinius, ficta pietate alienos dolores colunt, nec sua plorant funera, Phryges invenerant, nempe θρηνητικοὺς αὐλούς. Quamobrem apud Nonium Varro Pergameam præficam requirit, in voce ‘Nænia.’ Cares a Phryg. id didicerunt, unde Καρικὸν μέλος Polluci, et Καριναὶ Hesych. θρηνῳδοὶ μουσικαὶ, αἳ τοὺς νεκροὺς τῷ θρήνῳ παραπέμπουσαι πρὸς τὰς ταφάς. *Scaliger.*

Phrygios] Auditis illis semiviri Galli, matris Deum sacerdotes, in furorem quasi ex imperio agebantur, non item reliqui homines. Seneca Epist. CIX. Lucianus in Nigrino, Philostratus, Brodæus V. 13. *Dalec.*

Pyrrichen Pyrrhus] Aristoteli Achilles. Quidam ab ardore, id est, velocitate dictam volunt. Ardere enim festinare est. Poëta, ‘Instant ardentes Tyrii:’ ac rursum, ‘Ardet abire fuga.’ Nicolaus apud Stobæum, οἱ δὲ Κρητῶν παῖδες ἀγελάζονται κοινῇ, καὶ τὴν ἐνόπλιον πυῤῥίχην ἐκπονοῦντες, ἥντινα πρῶτος εὗρε Πύῤῥιχος Κυδωνιάτης, Κρὴς τὸ γένος. Pyrricha lusus et saltatio cum simulachro pugnæ, vel

equestris, Dioni πρύλις et ἱππασία, vel pedestris. Cujacius Observ. XIII. 10. Apud Apuleium l. x. Asini, pueri et puellæ Pyrricham saltant, dispositis ordinationibus decoros ambitus inerrantes, nunc in orbe rotarum flexuosi, &c. Vide locum. *Dalec.*

Prosam orationem, &c.] 'Prosam orationem condere Pherecydes Syrius instituit,' &c. Et v. 29. 'Nec fraudanda cive Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit:' iisdem verbis eandem rem diversis locis, diversis auctoribus attribuit in eodem opere. Vide Salmas. pag. 840. b. 841. a.

Funebres Acastus] Romanis duplex funus fuit, alterum in quo adhibebantur ludi et desultores, indictivum: alterum, in quo ludi tantum, Simpludearium, quasi simplex. *Scaliger in Ausonium.*

Post eum Theseus in Isthmo] Legendum opinor, *Sisyphus in Isthmo*; non *Theseus*, auctore Pindari enarratore in argumento Isthmiorum. *Pintian.*

Pilam lusoriam] Lydos omnium primos pilæ, tesserarum, aleæ lusum, institoriam cauponariamque artem invenisse, aureum item et argenteum nummum primos cudisse, scribit Rhod. XXIV. 14. *Dalec.*

Gyges Lydius] Archetypum Toletanum, *Cynges, luctus*, ut forte scribi posset, *Cynges Lyctius*, ab urbe Lycto. *Pintian.*

Inventis in mari rubro] Navem primum a se inventam gloriatur apud Æschylum Prometheus: Θαλασσόπλαγτα δ' οὔτις ἄλλος ἀντ' ἐμοῦ Λινόπτερ' εὗρε ναυτίλων ὀχήματα. Muret. Var. I. 11. *Dalec.*

Jasonem] Jasonem pro quovis ditissimo rege dixit Plautus in Pseud. 'atque adeo ut frumento affluam, Ut civitas mihi nomen commutet, meque ut prædicet Lenone ex Ballione regem Iasonem.' *Idem.*

Thucydides] Φαίνεται δὲ, inquit, καὶ Σαμίοις Ἀμεινοκλῆς Κορίνθιος ναυπηγὸς ναῦς ποιήσας τέτταρας. *Dalec.*

Cyprii] Corcyræi interpreti Thucydidis: cujus opinionem utcumque asserit τοῦ Κερκούρου appellatio. Turn. XXIX. 18. *Idem.*

Vela Icarus] Hoc Dædalo tribuit Pausanias in Bœoticis. *Idem.*

Hippagum Samii aut Pericles Athenienses] Ambo exemplaria, *Hippagum Damias, aut Pericles Atheniensis.* Hippagines has vocat Festus, quibus equi vehantur, quas, inquit, Græci *Hippagus* vocant. *Hippagogus* appellat Aristophanes ejusque expositores in comœdia Hippis. Suidas quoque *Hippagogus.* Quid vero in hoc loco sibi velit Hermolaus, minime intelligo. *Pintian.*

Rostra addidit Piseus. Tyrrheni anchoram. Eupalamus eandem bidentem: Anacharsis Hippagonas, &c.] Præpostera punctorum interlocatio et lectionem, et sensum et rerum fidem depravavit, nonnullosque nostræ ætatis doctos alioqui viros in errorem invexit. Scribendum igitur sic: *Rostra addidit Piseus Tyrrhenus, Anchoram Eupalamus. Eandem bidentem Anacharsis.* De Piseo enim Tyrrheno hoc ipso capite supra Plinius. Bicipitem autem anchoram ab Anacharsi inventam, auctor est Strabo lib. VII. *Pintian.* Vide Rhodig. XVIII. 24.

Harpagonas et manus Pericles Atheniensis] Si sic legatur, duas res esse quispiam putabit, cum una tantum sit. Curtius lib. IV. 'Omnia belli apparatu strepunt. Ferreæ quoque manus, (harpagonas vocant,) quas operibus hostium injicerent, corvique, et alia tuendis urbibus excogitata præparabantur.' Proinde lego hic, *Harpagonas aut manus.* Pintian.

Classe princeps depugnavit Minos] Iis viribus, auctore Arist. lib. II. de Repub. insulas partim subegit, partim, oppidis conditis, populosas, et frequentes reddidit: ad extremumque cum Siciliæ bellum intulisset, ad Camicum oppidum, cui imperabat

Cocalus Dædali filius, *dolo interfectus est*, ἐδολοφονήθη. Victorius ex Strabone et Stephano XVI. 18. *Dalec.*

CAP. LVII. *In quo primus gentium consensus.*

CAP. LVIII. *De literis antiquis.*

CAP. LIX. *Quando primum tonsores Romæ.*

In Italiam ex Sicilia] Antea, ut apud Nonium Sisennas ait, immissa barba, id est, demissa, populus fuit. Vide Gell. III. 4. An. Hot. πωγωνίᾳ. *Dalec.*

Varro] XI. 11. *Idem.*

Primus omnium radi quotidie instituit Africanus] Eum, qui primus Athenis radi se passus est, per ludibrium Κόρσην vocatum fuisse Chrysippus scripsit. Hadrian. Jun. de Coma Alexis: Τί γὰρ αἱ τρίχες λυποῦσιν ὑμᾶς πρὸς θεῶν, δι' ἃς ἀνὴρ ἕκαστος ὑμῶν φαίνεται; Adductis ante Romam e Sicilia tonsoribus, juvenibus mos fuit barbam radere, et comam tondere: ad annum usque 40. postea vero minime. Alex. ab Alex. v. 18. *Id.*

CAP. LX. *Quando primum horologia.*

Post aliquot annos adjectus est et meridies accenso consulum id pronunciante, cum Curio, &c.] Florianus Senticensis, vir eruditissimus et antiquitatum Hispaniæ illustrator, alio modo legendum censet. Subjiciam autem ejus verba ex epistola quam ad me misit nono ferme ab hinc anno. Mitto, inquit, ad te pro hoc beneficio vicem ultimi capitis septimi libri historiæ naturalis emendationem, ubi cum de horologiis Romanis Plinius agat, statim a principio sic legitur: *Post aliquot annos adjectus est et meridies accenso consulum id pronunciante, cum Curio, &c.* In Gottico meo codice particulæ illæ, *id pronunciante*, non reperiuntur, sed tota dictio sic legitur: *Post aliquot annos adjectus est meridies a Cæso consule, dum ad Curiam inter rostra et Græcostasin prospexisset talem solis umbram e columna ærea qualem carcerem inclinato sidere supremum medontavit.* Hactenus Gottica lectio: in ultimis voculis duntaxat mendosa, sed ex qua veram facile elicias, sic videlicet: *Post aliquot annos adjectus est et meridies a Cæsone consule, dum ad curiam inter rostra et Græcostasin prospexisset talem solis umbram columna ærea, qualem ad carcerem inclinato sidere supremum medio notavit*, hoc est, in puncto medio quod esset inter umbras ad ortum et ad occasum supremum notavit solis sidus, id est, altissimum, et maxime sublime, quo tempore est meridies ubique. Cæterum Cæso Consul, de quo nunc agitur, is videtur esse, qui et T. Quintius Cæso dictus sit, C. Sulpitii Potiti collega, quorum magistratus in annum incidit Urbis conditæ, CCCCIV. non CCCCLXXVII. ut Plinii habet corruptus calculus, qui fuerit ante Christum natum annus CCCXLIV. Nam Cæsones alii consules fuerunt perplures: sed is primus Cæso post leges XII. tabulis scriptas. Infra etiam: *Nec congruebant ad horas ejus lineæ, paruerunt tamen ei annis undecim, &c.* Tu ex codice Gottico *annis undecentum* scribe. Quæ lectio vel hoc uno verior est, quod a Messalæ consulatu, quando horologium deportatum est, adusque consulatum Q. Martii Philippi, anni interfuere septem et septuaginta. Id quod in Cassiodori libello de Consulibus liquida computatione reperias. Gessit autem Philippus censuram annos aliquot post consulatum, ut jam tanto annorum interstitio natus esse non potuerit Valerio Messala consule: quod oportebat si non plus annis undecim censor fuit post Messalæ consulatum, ut habet impressa lectio Pliniana. Quæ tu omnia in Annotationibus tuis repones cum honorifica nostri mentione, qui tuus est candor, ut dum te noverit posteritas, noscant et juvenes amicos quibus cum vixeris, non omnino indiligentes. Quod si hæc forte placuerint, habebis et alia plurima et

docta pariter et jucunda. Vale. *Pintian.*

Cum Curio inter Rostra et Græcostasin, &c.] Legend. *quum ab Curia inter Rostra et Græcostasin prospexisset talem Solem.* Accensus Consulum quum ab Curia Solem prospiciebat inter Rostra et Græcostasin, meridiem pronuntiabat. *Salmas.*

A columna ænea ad carcerem, &c.] Sic legend. *a columna Mænia ad carcerem inclinato sidere supremam pronuntiavit:* ita quum eundem Solem prospexerat a columna Mænia ad carcerem radios mittentem, quod fiebat inclinato sidere, tum *Supremam* pronuntiabat. *Suprema* igitur dicebatur ante Solis occasum. *Idem* pag. 649. a, b.

Princeps Romanis solarium, &c.] Sic lege: *Princeps solarium horologium statuisse ante IIIdecim annos;* id est, ante tredecim. L. Papirius Cursor consul fuit, et ædem Quirini dedicavit anno urbis quadringentesimo septuagesimo quinto. *Idem ibid.*

Aqua] Per Clepsydram stillante: de cujus verbi notione vide Victorium XXII. 1. *Dalec.*

LIBER VIII.

CAP. I. *De animalibus terrestribus, elephantorum commendatio, et de sensu eorum.*

Quippe intellectus illis sermonis, &c.] Legend. *Quippe intellectus illis sermonis patrii, et in priorum obedientia officii, eorum quæ didicere memoria, amoris et gloriæ voluptas:* intellectus, inquit, illis sermonis patrii et officii in priorum obedientia, τοῦ καθήκοντος ἐν τῷ ὑπακούειν τοῖς πρεσβυτέροις. Priores ætate elephantos intelligit, quibus minores obedientiam præstant, officii intelligentes sunt in priorum obedientia. *Salm.* 305. b.

Intellectus illis sermonis patrii, et imperiorum obedientia, officiorumque, quæ didicere, memoria] Quid quæso dici potest expressius et elegantius? Est *illis imperiorum obedientia,* obsequium in rebus imperatis: legitima patiuntur imperia: accipiunt jussa et exsequuntur. Sive *obedientiæ* malis cum Chifletiano, a quo non facile recedendum: est *illis imperiorum obedientiæ memoria,* meminerunt jussa et illis obsequi, meminerunt obedire imperiis. Dein, est eisdem *officiorum, quæ didicere, memoria,* id est, operarum, laborum, ministeriorum; quæ agere, præstare consueverunt, qua in re inservire hominibus semel edocti sunt, pulchre callent. Tamen hæc displicent Salmasio. *Imperiorum obedientia,* inquit, vix est Latinum, nedum Plinianum. Ego vero qui magis id efferam Latine, non invenio. At veteres libri, qui sanioris scripturæ retinentissimi sunt, *in priorum obedientia.* Quid ergo ex *in priorum* mitius et minore cum violentia fingi potest quam *imperiorum?* Et tamen in manuscriptis suis sic lectum testis Gelenius. Commodius Salmasio: *in priorum obedientia officii, eorum, quæ didicere memoria;* et explicat illis esse intellectum *officii in obedientia priorum;* quod sit, minores obedientiam præstare ætate prioribus. Quid potest esse distortius? Posse et legi ait *officium;* et hanc pulcherrimam emendationem vocat ad Solin. p. 305. Judicet lector. *Gronov.*

Amilo] Dion ait pergere πρὸς ὕδωρ ἀείναον, *perennem aquam.* Vetusti codices habent *Annulo,* quæ vox a Græca ἀείναος fortassis depravata est. Rhodig. x. 18. Primus ex Europæ regibus Indis victis elephantos Alexander habuit: plurimos Antigonus: multos Pyrrhus in prœlio captos superato Demetrio, quos Romanis objecit. Idem Rhod. XXII. 20. *Dalec.*

Atque ita salutato sidere in silvas reverti] Id est, salutata luna. *Salmas.* p. 306. a.

CAP. II. *Quando primum juncti.*

Arma jacere non auferentibus ventis] Velut quadam prælusione, more pilariorum et ventilatorum, ea quæ emiserant, ut scribit Quintilianus lib. x. ita librantium, ut venire in manus viderentur, et qua juberent, decurrere. Rhodig. c. 8. Vide quæ adnotata sunt infra ad finem lib. XXXVI. *Dalec.*

Aut lasciviente pyrrhiche colludere] Est autem πυῤῥίχη saltationis genus Cretensibus imprimis familiare. *Gelen.*

CAP. III. *De docilitate eorum.*

Funibus subire] Apud Labeonem

Jurisconsultum his verbis: *Si per catadromum servus curreret*, funis protensus intelligitur, per quem histriones ac etiam elephanti ingrederentur ac currerent. Apud Suetonium, in Nerone, notissimus eques Romanus, elephanto supersedens, per catadromum decurrit. Brod. III. 6. *Dalec.*

Cornua] Varro quoque de Ling. Lat. lib. VI. esse cornua putavit. Qua de re infra ad c. 10. *Idem.*

Dentes] Juvenalis Sat. XI. 'Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes, Et Mauri celeres, et Mauro obscurior Indus, Et quos deposuit Nabathæo bellua saltu, Jam nimios, capitique graves.' *Idem.*

CAP. IV. *De clementia eorum, et quod pericula sua intelligant, et de tigridis truculentia.*

Mirum in plerisque animalium, &c.] Lege: *Mirum in plerisque animalium scire quare petantur, sed et fere cuncta quid caveant.* Vide Salmas. p. 306. b.

Iras proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere] Constantius Fanensis non *erutum* hic, sed *cretum*, scribit, sensum Plinianis verbis accommodans parum, ut sentio, congruentem, cum tamen et Romana et cætera impressa exemplaria, Salmanticensis item codex, *erutum* habeant. Hermolaus quoque *erutum*: propius veram lectionem, sed sensu inepto et falso. Apogr. Tolet. eximie hic, ut in plerisque omnibus, *derutum* agnoscit. Petendusque est sensus horum verborum ab Æliano, libro de Natura Animalium primo, ubi de Elephantis ad hunc modum disserit: 'Tum etiam sagacissime odorantur, tum acerrimis sensibus existunt, tum vero ex his partim antegredientes, partim subsequentes ordinatim eunt. Atque horum primus narium sagacitate herbam, ante pedes suos positam, sentiens humanis vestigiis esse transitam, eam evellit, et ei qui a tergo proximus odorandam tradit. Is rursus alteri qui post eum stat, ac deinceps per omnium quasi manus sagaciter contrectatur, quoad ad illum ipsum qui extremum agmen ducit, perventum fuerit. Is simul ac olfecerit, barritum vastum edens, quasi signum ad fugam dat.' *Pintian.*

Nudorum quidem pedum] Sed calceis tectorum, qui efflatum humani corporis impediunt. *Dalec.*

CAP. V. *De intellectu et memoria eorum.*

Novere ea] Cognomina. *Dalec.*

Mas quinquennis] Aristot. Histor. VI. 27. non nisi post vigesimum annum coire, aut gignere tradit. *Idem.*

Initur autem biennio] Scribendum videtur, *Initur a triennio*, hoc est, post triennium exactum, ex Aristot. Hist. Animal. V. 13. 'Coitum,' inquit, 'triennio interposito repetit.' Nec me fugit in Solino *biennio* etiam legi. *Pintian.*

Cum Bocchus rex] Seneca de Brevit. Vitæ, c. 13. *Dalec.*

CAP. VI. *Quando primum in Italia.*

Elephantos Italia primum vidit] Manium Curium Dentatum victis Pyrrho, Sabinis, Samnitibus primum in triumpho elephantos duxisse scribit Seneca de Brevit. Vitæ, cap. 13. *Idem.*

In Lucanis visos] Varro de Ling. Lat. lib. VI. nec a Libya, nec a Lucania dictos putat, sed a luce, quod longe relucebant propter inauratos regios clypeos, quib. turres eorum ornatæ fuerunt. *Idem.*

Victoria L. Metelli Pontificis] Hanc ob causam in multis denariis antiquis, Metellorum gestas res indicantibus, nunc elephas unicus impressus fuit, nunc ad currum juncti duo, cum Imperatore stante, quem coronat victoria, nunc sub biga, cui insidet Imperator, Elephanti caput. Ursinus 38. *Idem.*

Centum quadraginta duo fuere] Adde ex utroque exemplari: *Aut ut quidam, centum quadraginta.* Sic capite sequenti: 'Pugnavere in circo XX.

aut, ut quidam tradunt, XVII.' Verum de numero horum elephantorum parum sibi auctores constant. Livius, in Epitome libri decimi noni, CXX. fuisse tradit; L. Florus, libro secundo, centum circiter asserit. Paulus Orosius lib. IV. CIV. Eutropius CXXX. Seneca de Brevitate Vitæ CXX. cum Livio. *Pintian.*

CAP. VII. *Pugnæ eorum.*

Dimicare inter se coëgisset] Val. IX. 2. *Dalec.*

Ædilitate curuli] Scenam in iis ludis magnam picturæ admirationem habuisse traditur infra XXXV. 4. *Idem.*

Pugnavere in circo XX. aut ut quidam tradunt, XVII.] Scribo, *Aut ut quidam tradunt, XVIII.* Seneca in libro de Brevitate Vitæ: 'Num et Pompeium primum in circo elephantorum duodeviginti pugnam edidisse, commissis more prælii noxiis hominibus, ad ullam rem bonam pertinet?' *Pintian.*

Pugnavere et Cæsari dictatori] In denarii antiqui altera parte cusa sunt flaminis dialis insignia, albogalerus, secespita, aspergillum, sympulum, in altera elephantus serpentem obterens cum his literis: CAESAR; nempe ad ostendendum et celebrandum spectaculum id elephantorum. *Dalec.*

In consummatione gladiatorum] Absoluto et consummato gladiatorio munere, fine gladiatorii spectaculi, velut corollarium ad concludendos finiendosque ludos. Rhodigin. tamen XI. 11. exponit adversus gladiatores jam consummatos, emeritos, rude donatos, manumissos, longa digladiandi consuetudine confirmatos, et animosiores, qui præmiorum magnitudine interdum in harenam et ludorum certamina revocabantur. Ego vero intelligendum arbitror simplicius, singulos elephantos dimicasse, cum gladiatores pugnare desiissent. Vide Turn. XXX. 33. Lips. Saturn. II. 16. *Idem.*

Occurrentia manu dimoveat] Turbam dimovere dicitur, qui viam sibi in turba manu facit. Malo legere: *in grege pecudum occurrentium, manu dimovet;* id est, cum grex pecudum occurrit, et conferta pecorum multitudo, manu dimovet, gregem scilicet: dimovetur grex aut turba cum in duas partes finditur viæ faciendæ. *Salmas.* p. 307. a.

Ac velut imperio ac ratione per vices subeunt] Ambo exemplaria scripta, et Romana, ac reliqua omnia excusa, non *ac ratione* habent, sed *aut ratione:* neutra mihi lectio satisfacit. Perspecto itaque diligentius loco, legendum arbitror: *Ac velut imperio auctorati, onus per vices subeunt.* Toletanum tamen Archetypum non *subeunt*, sed *subeuntes*, præfert. *Pintian.*

Hordei succo] Ptissana. πτισσάνῃ πραΰνονται. *Dalec.*

CAP. VIII. *Quomodo capiantur.*

Capiuntur autem in India] Aliam capiendi domandique rationem vide apud Strab. lib. XV. *Dalec.*

Antea domitandi gratia greges equitatu cogebant in convallem] Scribo contra omnia exemplaria, *Antea militandi gratia, reges equitatu cogebant in convallem.* Probant fere hanc correctionem verba, quæ infra habentur cap. 10. 'Domiti militant, et turres armatorum in hostes ferunt.' Est igitur increpatio morum: antea militandi gratia, nunc dentium, ad delitias. *Pintian.*

Cujus inclusos ripis fossisque fame domabant] Lego *euripis*, non *ripis*, ut capite præcedente: 'Qua de causa Cæsar dictator postea simile spectaculum editurus euripis arenam circumdedit.' *Idem.*

CAP. IX. *Quomodo domentur.*

Domantur autem rabidi fame et verberibus, elephantis aliis admotis] Iterum mihi cum Constantio Fanensi negocium est. Is in sua centuria, non *elephantis aliis*, legendum in Plinio affirmat, sed *elephantarchis.* Cui, ut

non assentiar, sunt causæ, tum quod omnis vetus et recens refragatur lectio, quod in superioribus bis mentione facta rectoris non elephantarcham, sed rectorem appellavit: deinde quod sicut in captura mansueti adhibentur ad verberandos feros, ut proximo capite relatum est, et confirmant Aristoteles, Strabo, Ælianus, sic rationi consentaneum videtur, ut in domitura eadem utantur arte, qui illos mansuefaciunt. Accedit novissime Aristotelis auctoritas, qui eos ita domari prodit VI. 19. 'Elephanti,' inquit, 'ad coitum efferari solent, quam ob rem apud Indos his haudquaquam initum permitti aiunt. Libidinis enim rabie agitati casas prosternunt male conditas, pluraque alia incommoda faciunt. Mitigari pabuli copia narrantur. Plagis etiam temperant, adductis aliis quibus ferire præcipiunt.' *Pintian.*

Elephantis aliis admotis] Arist. Histor. VI. 19. *Dalec.*

CAP. X. *De partu eorum et reliqua natura.*

Decem annis gestare in utero vulgus existimat] Plautus in Sticho: 'Audivi sæpe vulgo a multis dicier, Solere elephantum gravidam perpetuos decem Esse annos: ejus ex semine hæc certo est fames.' *Dalec.*

Maxime odere murem] Suem odisse, non murem, scribit Ælianus Hist. VII. 31. et XVI. 36. Plutarchus: Εἰκότως δὲ καὶ τῷ λέοντι πρὸς τὸν ἀλεκτρυόνα, καὶ τῷ ἐλέφαντι πρὸς τὸν ὗν, μῖσος ἰσχυρὸν γεγενηκέναι, καὶ τὸν φόβον. Deceptus est Plinius affinitate vocum ὗς et μῦς. *Constantinus Robertus.* Cæterum auctor sub finem præcedentis capitis suis quoque minimo stridore terreri scribit. *Dalec.*

Durissimum dorso tergus] Hinc Plauti jocus in Milite: 'Herus meus elephanti corio circumtectus est, non suo: Neque habet plus sapientiæ, quam lapis.' *Dalec.*

Dentibus ingens pretium] Cornua esse, quos dentes vocant, multis rationibus probare conatur Pausanias, quas Rhodiginus repetit XIII. 18. Et Jubam ejusdem fuisse sententiæ supra cap. 3. attigit auctor. *Dal.* Contrarium sentit Ovid. ex Ponto IV. 'Et totum Numidæ sculptile dentis opus.' Vide sis Jacobi Palmerii Exercitationes nuper editas ad Pausaniæ Eliaca, p. 395. ubi prolixe hanc quæstionem tractat.

CAP. XI. *Ubi nascantur, et de discordia eorum et draconum.*

Tantæ magnitudinis, ut et ipsos circumflexu facili ambiant] Converte verba: *Tantæ magnitudinis et ipsos, ut circumplexu facili ambiant. Circumplexu* enim legunt, non *circumflexu*, ambo exemplaria: et sic esse legendum Plinius ipse paulo post ostendit, cum dicit: 'Victusque corruens complexum elidit pondere.' Item pro verbo illo *facili*, in eisdem *faciunt* habetur, ut non absurde *fasceatim* pro *faciunt* substituere posses. *Pintian.*

Commoritur ea dimicatio, &c.] Leg. *Commorituris dimicatio vict. &c.* Salm.

CAP. XII. *De solertia animalium.*

Mira animalium pro se cuique, &c.] Lege: *Mira animalium pro se cuique solertia, ut hic una lacessendi tantam altitudinem difficultas draconi: itaque iter ad pabula speculatus, &c.* Mira, inquit, animalibus solertia in vitandis ac declinandis quæ contraria sunt, et sectandis quæ utilia; ut heic in pugna elephantis et draconis, una difficultas draconi adoriendi ac lacessendi tantam altitudinem, quum animal sit per humum repens. Quid igitur facit ut hanc difficultatem evincat? speculatur iter quo ad pabula eunt elephantes, ex alta arbore se injicit. *Salmas.* 307. b. 308. a. *Mira animalium pro se cuique præcipua solertia est*] Adde particulam *que*: *præcipuaque solertia est,* ex eisdem: in Toletano tamen verba illa, *pro se cuique,* non leguntur. *Pintian.*

Ut iis una scandendi in tantam alti-

tudinem difficultas. Draco itaque] Idem exemplar non *Draco* præfert, sed *Draconi.* Totum ergo hoc cæsum aliter lego et interpungo: *Ut his una, scandendi in tantam altitudinem draconi;* nam verbum *difficultas,* adjectivum, ut puto, sensum alioqui perspicuum conturbat, difficilemque reddit: posset etiam non absurde legi, *Ut ex imo scandendi, &c.* Idem.

Itaque iter ad pabula speculatus] Exemplar Salmant. *Itaque ut tritum iter ad pabula speculatur.* Commodior fortasse lectio sit: *Itaque ut itantem ad pabula speculatur;* ut lib. IX. de delphinis: 'Divo autem Augusto principe Lucrinum lacum invectus, pauperis ejusdem puerum ex Baiano Puteolos in ludum literarum itantem.' *Idem.*

Itaque arborum aut rupium attritum, &c.] Lege, *arborem aut rupem adfrictui quærunt;* arborem quærunt aut rupem cui se adfricare possint, ad dracones atterendos. *Salmas.* 308. a.

Quam quis aliam tantæ discordiæ causam, &c.] Leg. *Qua quis aliam tantæ discordiæ causam attulerit, nisi naturam spectaculum sibi ac paria componentem? est et alia dimicationis hujus fama elephantis frigidissimum, &c.* Natura, inquit, causa est tantæ discordiæ, quæ spectaculum sibi parat et paria componit: quam quis aliam causam attulerit? est alia tamen dimicationis hujus: aiunt elephantis frigidum esse sanguinem qui expetitur a draconibus. *Salmas.*

Paria componentis] Apogr. Tolet. *componentem,* non *componentis.* Quod si admittimus, *naturam* scribendum habebimus, non *naturæ;* nam et Salmant. codex *natura* legit, non *naturæ.* Et in eodem ac Romana impressione, *spectaculum sibi ac paria* habetur. *Pintian.*

Quamobrem in amnes mersos, &c.] Lege: *Quamobrem in amnes mersos insidiari bibentibus, arctiusque illigata manu morsus in aurem defigere.* Salm. p. 308. a. b.

CAP. XIII. *De draconibus.*

CAP. XIV. *De serpentibus maximis et bois.*

Megasthenes scribit] Apud Strabonem lib. XV. Onesicritus refert apud Abisarum Indiæ regem duos fuisse dracones, alterum pedum 140. alterum 80. Nearchus autem visam viperam fœminam cubitorum sedecim. *Dal.*

Bagradam] Nunc *Megarada.* Vide Val. Max. lib. I. cap. ult. Liv. XXIX. Decad. primi belli Punici. Nam Senecam non dubito huc spectasse lib. I. de Clement. cap. 25. his verbis: 'Lenis et privata pernicies non solas urbes movet. Quod late furere cœpit, et omnes appetit, undique configitur. Serpentes parvulæ fallunt, nec publice consequuntur: ubi aliqua solitam mensuram transit, et in monstrum excrevit, ubi fontes potu infecit, et si afflavit, deurit, obteritque quacunque incessit, balistis petitur.' *Dal.*

Appellatæ boæ] Talis draco fuit, qui Lanuvii colebatur et alebatur a virgine, memoratus a Plutarcho in Parallelis, et a Propertio IV. 8. signatus in vetusti denarii Romani altera parte, cum virgine cibum oblatura, canistro ad cingulum suspenso. *Idem.*

Aluntur primo bubuli lactis succo] Apogr. Tol. et Salm. non *primo,* sed *trimo,* agnoscit, hoc est triennio: quam recte, libera sit æstimatio. *Pintian.*

CAP. XV. *De Scythicis animalibus, et Septentrionalibus.*

Jubatos bisontes] Ælianus IV. 44. Bisontem describit, eumque unico tantum cornu armatum esse tradit. De iisdem eorumque venatione Pausanias in Phocicis. *Dalec.*

Vituli potius cervive] Rangiferos his describit: cornutos equos ex antiquis scriptoribus nonnulli vocarunt. Strabo lib. XV. equos in India unicornes esse tradit ex Megasthene, et

cervi capite. *Dalec.*

Septentrio fert et equorum greges ferorum] Nascuntur et in Africæ vastis solitudinibus equi feri, quorum historiam, mores, naturam, venationem, capturam Joannes Leo suis de Africa libris diligenter exposuit. Medicinam ex iis vide infra XXVIII. 13. Fert et India Æliano de Animal. XVI. 9. *Idem.*

Item notam in Scandinavia, &c.] Lege: *Item natam in Scandinavia insula, nec unquam visam in hac urbe, multis, &c.* Salmas. 232. b.

Labrum ei superius prægrande. Ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens involvatur] Hæc verba non ad Machlin attinent, sed ad Alcem, si Solino credimus cap. 22. Itaque illuc transferri debent, ubi paulo ante de Alce agebatur. Legendum itaque hoc pacto: *Præterea Alcem, ni proceritas aurium et cervicis distinguat, jumento similem. Labrum ei superius prægrande, &c.* Pintian.

Quæ bonasus vocetur] Arist. Hist. II. 1. vocat βόνασσον· libro vero περὶ τῶν θαυμασίων ἀκουσμ. eam vocat βόλινθον· item Hist. IX. 35. vocat et βόνασσον et μόναπον, quæ ultima vox est Pæoniæ incolarum. *Dalec.*

Reddentem in ea fimum, interdum et trium jugerum longitudine] Aristotelis, a quo locus hic tralatus est, verba sunt ex libro nono, cap. 45. de bonaso: 'Cum percussus est, fugit: nisi defatigatus, nunquam consistit: repugnat calcitrans, et proluviem alvi vel ad quatuor passus projiciens; quo præsidio facile utitur, et plerunque ita adurit, ut pili insectantium canum absumantur.' Ex his Aristotelis verbis planum fit, non *trium* apud Plinium legendum esse, sed *quatuor*. De cætero discrimen tralationis inter Plinium Theodorumque attulit ambiguitas verbi Græci *orgyla:* quod tum jugerum significat, tum etiam passum ulnamque. Plinio prior significatio magis placuit, Theodoro posterior. Cui subscribunt, modo non sit mihi fraudi inconditos et barbaros scriptores interdum citare, Albertus Magnus libro de Animalibus octavo, capite primo tractatus v. et Avicenna libro etiam octavo, capite septimo. A quibus in hac parte, quod cum bona Plinii venia dictum sit, magis sto, quam ab ipso Plinio, tanto alioqui inter illos Pliniumque interstitio, aut potius chao. *Pintian.*

CAP. XVI. *De leonibus.*

Leoni præcipua generositas] Leones Porphyrius dictos vult παρὰ τὸ λάω, vel λεύσσω, quod acerrimo sint *visu:* σμερδαλέους vocat Homerus ab oculis radiantibus; nam μέρδειν μαίρειν significat, *lucere, splendere.* Dalec.

Aut longius comitatur] Ne propius accedens odore crimen suum prodat. *Idem.*

Semel autem edi partum] In Æsopi fabulis, leæna vulpi glorianti multos se fœtus edere, unum respondit se tantum parere, sed leonem. Herod. lib. III. et Gellius hanc fabulam in vulgus sparserunt. Apud Philostratum, ingens leæna octo catulos in utero gestare comperta. Idem auctor scribit, leænam sex mensibus uterum ferre, parere ter, primum tres, post duos, ac unum postremo. Rhodigin. XXIX. 9. *Idem.*

Ac per annos singulos uno minus, &c.] Legend. *ac per annos singulos minus ab uno sterilescere.* Salmas. p. 325. b.

Nec minus halitum] Hinc putant quidam vetulæ pudendum mucidum jam ac fœtens a Martiale dici leonem, hoc versu: 'noli, noli, Barbam vellere mortuo leoni.' Ob hanc causam Catullo Cæssius 'leo' dicitur hoc versu: 'Cæssio veniam obvius leoni.' Non, ut vulgo legunt, 'Cæsio.' Nam Græcis κχίσσειν *cacare* est. Inde 'Cessale' privata et familiaris sella, Italis *Cesso.* Apud Plautum in Menæch. Leoninum cavum domus est in qua mulier habitat gravem halitum et virosum spirans: 'Etiam nunc

concede audacter ab leonino cavo.' *Dalec.*

Ut si fugiendum sit, non in satietatem abeant] Cod. Tol. *Aut si fugiendum in satietate habeant*, eximie. Quidam scribunt: *Ut si fugiendum sit, non satietate habeant.* Quæ lectio, etsi non displicet, non tamen perinde atque superior placet, quam et Solinus confirmare videtur cap. 29. his verbis: 'Tum quod carnes justo amplius devoratas cum gravant, insertis in ora unguibus sponte protrahunt. Sane et cum fugiendum est in satietate, idem faciunt.' *Pintian.*

Quod plerique dentibus defecti reperiantur] Aristoteles IX. 44. de leonibus loquens, 'Vivere,' ait, 'annos multos putantur: et quidem qui captus est claudus, dentes complures fractos habebat. Quo argumento quidam leonum vitam longam esse existimarunt: haud enim hoc accidere, nisi longo tempore potuisse.' Ex his Aristotelis verbis censeo hic scribendum, non *plerique*, sed *plerisque:* nec *defecti*, sed *defractis*. Idem.

Credit Libya intellectum pervenire ad eos precum] Locutio quidem hæc usitata Plinio, ut hoc ipso volumine, c. 36. 'Cerebro veneficium inesse Hispaniæ credunt,' et alias sæpe. Nihilominus subdubito num hoc loco non *Libya* scribi debeat, sed *Juba:* ut supra cap. 13. 'Id mirum, unde cristatos Juba crediderit.' Idem Solinus cap. 29. *Juba* in Plinio videtur legisse, non *Libya*. Sic enim ait, 'Getulæ etiam mulieris nomen Jubæ libris comprehensum est, quæ obtestata occursantes feras, impune rediit.' Hoc si recipimus, legendum erit paulo post, *audivit*, non *audivi*, ut ad eundem Jubam referatur. *Idem.*

Cæterisque imperantis] Scribe, *Ac cæteris imperitantis*, ex utroque exemplari; ut infra cap. 38. 'Quo gustato tanta illis vis est, ut cæteris quadrupedum imperitans illico spiret.' *Id.*

Quippe ubi etiam serpentes, &c.] Legend. *quippe ubi jam serpentes extrahi cantu, cogique in pœnam verum falsumne sit, vita decreverit:* an feræ mulceantur alloquiis variam opinionem esse dicit, ex cujusque ingenio vel casu: præsertim cum jam vita decreverit, verum falsumne sit, serpentes protrahi cantu et cogi in pœnam. *Vita decrevit*, ὁ βίος κέκρικεν, communis scilicet hominum consensus sanxit. *Salm.*

Extrahi cantu] Atque adeo rumpi. Virg. 'Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.' Ovidius: 'Vipereas rumpo et verbis et carmine fauces.' Horatius: 'Caputque Marsa dissilire nænia.' Turn. XXX. 39. *Dalec.*

Namque et has notas generosissimo cuique natura tribuit] Dicit generosissimo cuique animalium hujusmodi notas insitas a natura, quales leoni et equo. *Salmas.*

Immota ergo placidus, &c.] Lege: *immota ergo placido, clemens blandienti.* Dicit immotam esse caudam leoni placido, clementem autem blandienti. *Clemens cauda* quæ in leni et blando motu est, ἡ προσηνής. Et sic lege sequentia: *clemens blandienti quod rarum est, crebrior enim iracundia, cujus in principio terra verberatur, incremento terga, seu quodam incitamento flagellantur.* Idem.

Spernens tela diu se terrore solo, &c.] Lege: *Quod spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogitat statum;* tantum abest a timore, ut diu terrore se tueatur, ac terreat potius quam timeat: tantum vero abest a fugiendi voluntate, ut statum velut cogitet, ut de resistendo potius cogitet, quam de fugiendo. 'Status' verbum pugnatorum: hinc 'statu dimovere,' 'statum componere:' sic et 'cogitare secessum,' &c. Quod sequitur, sic lege: *Velut abscondens rem turpem loco. Dum sequitur, insilit: saltu in fuga non utitur.* Idem.

Spernens tela diu se solo terrore tuetur, ac velut cogi testatur] Salmasio ad

Solinum pag. 326. non magna in eo generositas videtur, quod *cogi* potest; multo minor, quod *cogi se testatur;* præterea *cogi* absolute positum in ea significatione, quæ ibi desideratur, vix Latine reperiri: natam autem sibi emendationem ex ipso ductu literarum: *ac velut cogitat statum.* Miror, quid tandem ei Latinum sit. *Velut cogi testatur*, est, parvula mora velut antestatur; nam ad eum morem vim facturorum juris causa omnino alludit; quasi testes facit præsentes, se ad vim inferendam contumeliis non ferendis invitum adigi; non temere, non quasi promptum ad injurias prosilire. Quod etiam generosissimorum hominum et populorum est in bellis suscipiendis, aut propulsanda invadentium lascivia et temeritate. Ovid. Met. II. 'At pater omnipotens Superos testatus, et ipsum, Qui dederat currus, nisi opem ferat, omnia fato Interitura gravi.' Quid hoc aliud quam testatus se cogi? Apud eundem, lib. v. 'Quoniam, dixit, certamine vobis Supplicium meruisse parum est, maledictaque culpæ Additis, et non est patientia libera nobis; Ibimus in pœnas, et, qua vocat ira, sequemur.' Testatur se cogi, id est, testatur non esse sibi patientiam liberam. Nec vero eidem Salmasio aut Pintiano accedimus pro nec sano nec Pliniano delentibus quæ sequuntur: *cooriturque non tanquam vi coactus, sed tanquam amentiæ iratus;* sunt enim et hæc magnifica pariter et elegantia: tandem impetum facit, non ut metuens sibi, sed ut succensens stultitiæ lacessentium. Quid aliud apud Statium Jupiter Theb. lib. x. in Capaneo: 'ipse furentem Risit, et incussa sanctarum mole comarum, Quænam spes hominum tumidæ post prælia Phlegræ? Tune etiam feriendus? ait.' Par exemplum Neriades ille apud Samuelem II. 2. Sed in Mss. est *cogiturque*, et *amentia*. Recte igitur sic, ut editur, restitutum est, nec potest quidquam propius vestigia veterum librorum reperiri. *Gronov.*

Amentiæ] Illorum, qui invadentes lacessunt. *Dalec.*

Illa nobilior animi significatio] De leonum moribus et ingenio perquam multa Rhod. XIII. 8. et 19. *Idem.*

Insilit saltu] Theocritus in Hercule leonis interfectore, Idyll. XXV. *τηλοῦ δὲ μιῇ πηδησεν ἐφ' ὁρμῇ. Dalec.*

L. Sylla] Seneca de Brevit. Vitæ cap. 13. auctor est Syllam in Circo leones solutos dedisse, cum alioqui alligati darentur, ad conficiendos eos missis a Boccho rege jaculatoribus. *Idem.*

Cum dimicatum esset in Pharsalicis campis] An id verum sit, exquirit et pensitat Victorius XVI. 3. qui et legendum putat apud Ciceronem Philippica II. 'Sequebatur rheda cum leonibus,' comites nequissimi, non 'lenonibus.' *Dalec.*

Prodigio significante] Elegans graveque dictum Senecæ, magnis telis magna portenta feriri, fabula leonem non excipi. *Idem.* *Et ostendere mansuefactum*] Plutarchus *ἐν τοῖς πολιτικοῖς παραγγέλμασι* tradit, eum leonem in castris habuisse *σκευοφόρον*, ideoque solum vertere coactum, quod ad tyrannidem adspirare id argumento foret. *Idem.*

Mentor Syracusanus in Syria leone obvio] Gellius v. 14. *Idem.*

Præcipuus votorum locus est] Sic vetustus Homeri scholiastes *δυστυχίας ἐπίτασις, καὶ σωτηρίας ἀπόγνωσις, εὐχὴ θεῶν.* Victor. XXVIII. 14. *Idem.*

CAP. XVII. *De pantheris.*

Servatum a dracone narrat] Ælianus id prolixe narrat VI. 63. de Animalibus. *Dalec.*

Cum essent expositi] *Χαμαιῤῥιφεῖς, χαμεύρετοι*: qui hos tollit et educat, inventor est, ac nutricius. Inventi enim proprie dicuntur. *Idem.*

Panthera et tigris] Inde tigrinæ et pantherinæ mensæ, XIII. 15. Apud

Plautum in Epidico, cum Epidicus dixisset varie se valuisse, festive respondit Thesprio: 'qui varie valent, Caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus.' *Idem.*

Odore earum mire solicitari] Vide Theophr. Causs. 5. et 26. *Idem.*

Senatusconsultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam advehere] Ibi enim per Africanas solas pantheras intelligit. *Salmas.* Hist. Aug. 371. b.

Cn. Aufidius Tribunus plebis] Cnei Aufidii civis Romani, oculis capti, qui cum eorum sensu careret, ne atrum ab albo posset discernere, videbat tamen in literis, et Græcam historiam scribebat, meminit Cicero Tuscul. lib. IV. Victorius III. 20. *Dalec.*

CAP. XVIII. *De tigridis natura, et camelis, et camelopardali, et quando primum visa Romæ.*

Velocitatis tremendæ, et maxime cognitæ, &c.] Sic interpunge: *velocitatis tremendæ et maxime cognitæ dum capitur totus ejus fœtus qui semper numerosus est. Ab insidiante rapitur equo quam maxime pernici, atque in recentes subinde transfertur.* Salmas. De tigri loquitur. p. 210. b.

Ocyor acta remeat] *Remittit,* non *remeat,* præfert exemplar Toletanum: hoc est, restituit, reponitque catulum in cubili. *Pintian.*

Camelos inter armenta pascit Oriens] Artemidorus primo Onirocriticῶn, ex Euæni sententia in Eroticis, Camelos dictos vult, quasi καμμήρους, ὅτι βαδίζοντες μέσους τοὺς μήρους κάμπτουσι. Rhodig. VII. 18. *Dalec. Camelos inter armenta pascit Oriens, &c.*] Lege: *Camelos inter armenta pascit Oriens, quarum duo genera, Bactrianæ et Arabicæ.* Et mox, *illæ bina habent tubera in dorso, hæ singula.* Salmas. 986. a.

Quod illi bina habent tubera in dorso] Διτύλους et δικύρτους Græci vocant. Hesychio, τύλοι, ὀχθώδεις, ἐπαναστάσεις, καὶ τὰ τῶν ἀχθοφόρων ἐπὶ τῶν ὤμων τυλώματα. De iis Diodor. Biblioth. lib. III. πλεῖστα δὲ καὶ διαφορώτατα γένη καμήλων τρέφει, τῶν δὲ ψιλῶν, καὶ δασέων, καὶ διπλοῦν ἀνατετακότων τὸ κατὰ τὴν ῥάχιν κύρτωμα, καὶ διὰ τοῦτο διτύλων ὀνομαζομένων. *Dalec.*

Omnes autem jumentorum in iis terris, &c.] Legend. *Omnes aut jumentorum ministeriis dorso funguntur, aut vicem equitatus in præliis, his velocitas ut equis, sed suæ cuique mensuræ, sicut vires.* Vide Salmas. pag. 987. a.

Utcunque rabiem et ipsi sentiunt] Lege, *Utcunque rabiem et ipsæ sentiunt.* Plinius genere fœminino 'Camelos' ubique vocavit, ut testantur libri veteres. Sic etiam Græci τὰς Καμήλους dicunt. *Salmas.* 986. a.

Camelopardalis] Varro de Ling. Lat. 'Camelus suo nomine Syriaco in Latinum venit: ut Alexandria camelopardalis nuper adducta, quod erat figura ut camelus, maculis, ut panthera (vulgo *Giraffe*).' Eam Dion accuratissime descripsit lib. XLIII. περὶ δὲ τῆς καμηλοπαρδάλεως ὠνομασμένης λέγεται, ὅτι τότε πρῶτον εἰς τὴν Ῥώμην εἰσήχθη, καὶ πᾶσιν ὑπεδείχθη. Heliodorus Æthiopicῶn x. Solin. c. 33. Horat. 'Diversum confusa genus panthera camelo.' Politianus Miscellan. cap. 3. *Dalec.*

CAP. XIX. *De chao et cepho.*

Chaum] Fortassis Thoën: vulgo lupum cervarium: qui Gennettam nostram esse putant verisimiliora loqui videntur. Alii sic dictas putant zibetas, sive catos zibetas. *Dalec.*

Cephos] Strabo lib. XV. κεῖπον vocat, esseque tradit facie Satyro similem, cætera inter ursum et canem, et in Æthiopia nasci: semivulpem nunc appellant. *Idem.*

CAP. XX. *De rhinocerote.*

Rhinoceros] Pausanias Æthiopicum taurum esse putat, ac super cornu, quod in nare prominet, alterum habere, sed exiguum. Rhinocerota et Hippopotamum Romæ primum visos Dion scribit, Augusto triumphante de Cleopatra. Martial. III. 22. 'Nam-

que gravem cornu gemino sic extulit ursum, Jactat ut impositas taurus ad astra pilas.' Vide Politian. Miscell. cap. 56. *Dalec.*

CAP. XXI. *De lyncibus, et sphingibus, et crocutis, cercopithecis, Indicis bubus, leucrocutis, eale, tauris Æthiopiæ, mantichora, monocerote, catoblepa, basilisco.*

Crocutas, velut ex cane, &c.] Leg. *Crocottas velut ex cane lupoque conceptas, &c.* Mens Plinii est, *crocottas* mixtam ex lupo et cane formam habere, quasi horum duorum animalium mixto semine conceptæ essent. *Salmas.* pag. 337. a.

Indicos bove unicornes tricornesque] Scribendum puto : *Indi equos unicornes, tricornesque;* nam dictionem *boves* adjectitiam putamus ; paulo enim post, boves Indicos reddit. De equis autem Indicis, Strabo l. xv. 'Equos ubi unicornes esse, cervinis capitibus,' &c. *Pintian.*

Leucrocutam pernicissimam feram] Quid si legas *Leocrocutam*, quasi compactam ex leone et crocuta ; sequitur enim, 'collo, cauda, pectore leonis.' *Idem.*

Cruribus cervinis] Scribo, *Clunibus cervinis*, ex utroque exemplari, et item Solino cap. 53. astipulante etiam Romana impressione. *Idem.*

Tauros silvestres majores agreslibus] Potiorem lectionem ducimus, *Aggregibus:* aut si mavis, *congregibus*, quam *agrestibus;* nam differentiam inter silvestres et agrestes tauros non satis intelligo. *Idem.*

Velocitate ante omnes] *Ante aves*, non *ante omnes*, legendum colligitur ex Solino cap. 53. si castigatiora ipse, quam nos, nactus est exemplaria. Alioqui quantum fidei homini habeamus, supra testati sumus. *Idem.*

Mantichoram] Pausanias in Bœoticis vocat Martioram: Philostratus in Apollonio, Martichoram. Idem Ctesias, e quo Plinius hanc fabulam ad verbum sumpsit, vanissimus homo, Pygmæos, Steganopodas, Pegasos, Sphinges impudenti mendacio posteritati tradidit. Brod. v. 24. *Dalec.*

Unicornes] Unicornes et Asini Indici et Oryges, infra XI. 46. ad quem locum septem animalium genera unico armata cornu adnotavimus. *Idem.*

Axin] Quidam eam esse volunt e qua fit moschus, suavissimum et pretiosissimum odoramentum : vulgo *Chat de Musc.* Idem.

Catoblepas] Eadem de Gorgone animante prodit Athenæus sub finem lib. v. *Idem.*

XII. non amplius digitorum] Aëtio παλαιστῶν τριῶν, quod cum Plinio convenit. *Idem.*

Sibilo omnes fugat serpentes] Similis ἱερὸς ὄφις in Asia, cujus meminit Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Vide infra XXIII. 4. *Idem.*

Sed celsus et erectus in medio incedens] Legend. *Sed celsus et erectus medio incedens;* id est, media parte ; scribit enim Plinius basiliscum media parte corporis serpere, media erectum et celsum incedere. *Salmas.* pag. 371. b. Et circa finem lege : *inferciunt eas cavernis;* per vim scilicet eas infulciunt intrare nolentes : vulgo legitur *injiciunt.* Salmas. pagina 372. a.

Injiciunt eas cavernis, facile cognitis sola tabe] Apogr. Tolet. *Facile cognitis soli tabe:* eximie. Solinus cap. 29. 'Nec hominum tantum aliorumve animalium exitio datum, sed terræ quoque ipsius, quam polluit, et exurit, ubicunque ferale sortitus receptaculum.' *Pintian.* *Injiciunt eas cavernis, facile cog.*] Injiciunt eas, mustelas scil. regiæ cupiditatis mercenarii ministri. Alioqui mihi non fit verisimile, mustelam esse adeo nocendi avidam, ut ultro latebras basilisci pervestiget, et vel cum certa sua pernicie tam dirum monstrum lacessere non dubitet. *Gelen.*

CAP. XXII. *De lupis.*

Vocemque homini] Virgil. Bucolicis :

'vox quoque Mærim Jam fugit ipsa: lupi Mærim videre priores.' Vide proverbium, Lupus in fabula. *Dalec.*

Homines in Lupos verti] Animi is morbus est, ac melancholiæ genus, quod λυκανθρωπίαν medici vocant. Aët. XI. 6. Arabes Charab. Avicen. I. 3. *Idem.*

Versipelles] Plautus in Amphitr. de Jove in Amphitruonem mutato: 'Ita versipellem se facit, quando lubet.' *Idem.*

Auctores Græciæ] Vide Pausaniam initio lib. IX. *Dalec.*

Tradit Arcadas scribere] Plautus in Amphitruone: 'Nam verum est, quod olim est auditum Fabularier, mutatos Anticos in Arcadia homines: Et sævas belluas mansitasse, nec unquam denuo parentibus Cognitos.' Videatur et Pollet. Hist. For. Rom. lib. II. in fine. *Idem.*

Demænetum Parrhasium] Demarchum vocat Pausanias in Eliacis, narratque Olympiæ statuam ei positam cum hac inscriptione: 'Dinytta genitus Demarchus dedicat hancce Effigiem, Arcadico Parrhasius genere.' *Idem.*

Restitutum Athleticæ, &c. victoremque Olympia, &c.] Sic Horatius: 'Magna coronari quis victor Olympia.' et Athleticæ est τῇ Ἀθλητικῇ. *Gelen.*

Inter auguria ad dexteram commeantium] Lupum ad dexteram euntem ore pleno, fœlicissima promittere aiunt. Prodigiosum fuit Lupos in Capitolio vidisse. Lupus ingressus castra, et obviis laceratis egressus incolumis, exitium Romanis portendit insigne. Lupi in foro visi incolumes evaserunt. Id significavit armis oppressam iri patriam. In Africa lupi metas, quibus ager designabatur, dissipantes, ne colonia deduceretur effecere, Alex. ab Alex. V. 13. et Jul. Obseq. de Prodig. *Dalec.*

CAP. XXIII. *De serpentibus.*

Quod ad serpentes attinet, &c.] Leg. *Quod ad serpentes attinet, vulgatum est colorem ejus plerasque terræ habere in qua occultentur:* pleræque serpentium ejus terræ in qua delitescunt colorem præferunt, inter eas maxime hammodytes. *Salmas.* 343. b. *Quod ad serpentes attinet, vulgatum est colorem plerosque terræ habere, qua occultentur*] Ambo codices ad veram lectionem propius accedentes, sic habent: *Quod ad serpentes attinet, vulgatum est colorem ejus plerasque terras habere in qua occultentur.* Unam tantum literam si mutaveris, et *terræ* pro *terras* scribas, verissimam elicies scripturam: docente id Nicandro in Theriacis, tradente accidere, quod hic prodit Plinius, serpentibus sepedoni et sepi. Scribit hoc ipsum et Oppianus de leporibus Cynegeticωn quarto. *Pint.*

Plerosque terræ, &c.] Præsertim Sepa et Sepedona. Nicander in Theriacis. *Dalec.*

Nullo ictus remedio] Eadem de causa imagine aspidis reges Ægyptii diadema ornabant, vim principatus invictam significantes. Gignuntur interdum quinum cubitorum aspides, atri ut plurimum coloris, nonnunquam cinerei, aliquando fulvi. Rhodig. XXV. 31. Somniculosam aspidem Sisenna vocat, quoniam lethalem somnum morsu affert, et, ut inquit Plutarch. κάρον ὑπνώδη, καὶ καταφοράν. Idem auctor XXVII. 14. *Idem.*

Eosque non in fronte ex adverso cernere, &c.] Lege: *Eosque non in fronte, ne adverso cernere, sed in temporibus: adverso* pro *adversum.* Salmas. p. 344. a.

Itaque excitatur sæpius auditu quam visu] Lege, *Itaque ex auditu sentit citius quam visu.* Solinus ait, *citius audire quam aspicere.* Salmas. 344. a, b. priora sequentis capitis cum præcedenti conjungit.

CAP. XXIV. *De ichneumone.*

Habet deinde internecinum bellum] Verbum *habet* supervacaneum est, ex utroque exemplari: repetendum enim

verbum *dedit*, quod paulo ante præcessit: ut sit, dedit deinde internecinum bellum, &c. *Pintian.*

CAP. XXV. *De crocodilo, et scinco, et hippopotamo.*

Crocodilum] Crocodili ἀπὸ τοῦ δειλαίνεσθαι omnes dicuntur, marini quidem, τὰς κρόκας, nempe litorum vel lapides, vel testas, nam ad terræ contactum expavescunt: terrestres vero τὸν κρόκον· nam quamvis mel valde appetant, alvearia tamen illita croco non attingunt. Rhodig. xv. 21. *Dalec.*

Unum hoc animal terrestre, &c.] Leg. *Unum hoc animal terrestre linguæ usu caret: unum superiore mobili maxilla imprimit morsum alias horribilem pectinatim stipante se dentium serie.* Salm. p. 442. a, b.

Parit ova, quanta anseres] Lege, *Parit ova quanta anseris.* Idem, 442. b.

Noctes in aqua teporis utrunque ratione] Lege, *Noctes in aqua teporis utique ratione.* Idem 443. a.

Hunc saturum cibo piscium] Aristot. Hist. IX. 6. et lib. περὶ θαυμας. ἀκουσμ. *Dalec.*

Quin et gens hominum est huic beluæ adversa] Scribendum reor, *Quin et genus hominum est huic beluæ adversum.* Nec sum oblitus Virgiliani carminis in Æn. VIII. 'Gensque virum truncis et duro robore nata.' Permissum illud poëtis fuerit, qui muscarum etiam et apum gentem appellant: non ideo et oratoribus. Denique Plinius ipse paulo post ostendit, quomodo hic locus sit legendus, cum dicit: 'Olfactuque ejus generis hominum, ut Psyllorum, serpentes fugantur.' *Pintian.* *Quin et gens hominum est huic, &c.*] Lege: *Quin et gens hominum est huic belluæ adversa in ipso Nilo a Tentyris insula in qua habitat appellata.* Salm. 147. b.

Tentyritæ] Vide Senecam Quæst. Natur. IV. 2. et infr. XXVIII. 3. ubi scriptum *Tentyri*, sed perperam. Vide Strabonem Geograph. lib. ultimo, et Ælianum Histor. Animal. x. 21. *Dalec.*

Mensura eorum parva, &c.] Sic legend. *Mensura eorum parva, sed præsentia animi in hoc tanto ausu mira.* Salmas. p. 453. a.

Impenetrabilis] Idem scribit auctor Historiæ Africanæ de corio animalis, quod *Lant*, aut *Dant* vocant. *Dalec.*

Depascitur segetes, destinatione, &c.] Legend. *Depascitur segetes, destinatione ante, ut ferunt, determinatas, indidem et ex agro ferentibus vestigiis:* determinat ante ac destinat segetes quas depasturus est *indidem*, id est, ex eo loco ipso segetis, *et ex agro ferentibus vestigiis.* Salmas. p. 456. b.

CAP. XXVI. *Quis primus Romæ hippopotamum et crocodilos ostendit: et medicinæ ab animalibus repertæ.*

Exit in litus, recentes harundinum cæsuras speculatus, &c.] Legend. *Exit in littus recenti harundinum cæsura speculatum, atque ubi acutissimam videt stirpem, imprimens corpus venam quandam in crure vulnerat:* recenti harundinum cæsura, id est, cum recens cæsæ sunt harundines, exit in littus speculatum, atque ubi videt acutissimam stirpem, ibi corpus imprimit. *Salmas.* 456. b.

CAP. XXVII. *Quæ animalia quas herbas ostenderunt, cervi, lacerti, hirundines, testudines, mustela, ciconia, aper, anguis, draco, panthera, elephas, ursi, palumbes, columbæ, grues, corvus.*

Dictamnum herbam extrahendis sagittis cervi monstravere, percussi eo telo, pastuque ejus herbæ ejecto] Hæc sunt corruptissima, nec sensum habent. Scribe, *Dictamnum herbam extrahendis sagittis cervi monstravere percussi telo, pastu ejus herbæ ejecto.* Salm. 224.

Cervi monstravere] Idem repetit XXV. 8. At Valerius lib. I. cap. ult. et Arist. Hist. IX. 6. id capris tribuunt: auctor vero libri τῶν θαυμασ.

ἀκουσμ. capris. Dioscorides et Virgilius capris: 'non illa feris incognita capris Gramina, cum tergo volucres hæsere sagittæ.' *Dalec.*

Testudo cunilæ] Idem scribitur et XX. 16. et ab Arist. Hist. IX. 6. et in lib. *τῶν θαυμασ. ἀκουσμ. Idem.*

Mustela rutæ in murium venatu] Aristoteles IX. 6. 'Mustela, quoties cum serpente dimicatura est, rutam comedit: odor enim ejus herbæ infestus serpentibus est.' Ex quibus Aristotelis verbis videtur legendum hic non *murium*, sed *anguium*. Certe Romana exemplaria sic habent. Alioqui scribi posset, non *in murium venatu*, sed *in murium venantes*: aut *in murium venatores*, ut sic Plinius vertat Latine, quos citato loco Aristoteles 'myotheras' appellat: 'Quin et mustela,' inquit, 'prudenter capere aves videtur: jugulat enim quas cepit, ut lupus ovem. Serpentem quoque impugnat: eum præcipue qui mures venatur; videlicet ea causa, quia etiam ipsa mures persequitur.' Hæc Aristoteles. Præterea quæ potest esse dimicatio mustelæ cum muribus, serpentes quoque debellanti? Sed ut ad priorem castigationem redeam, si *ruta* legas, sensum obscurabis; nam ambiguum erit, pastu an frictione et contactu refoveat vires. Ob id quod sequitur, *Ciconia origano*, recte auferendi casu expressum est. Neque enim origani pastu ciconiæ et aliæ volucres medentur vulneribus in dimicatione acceptis, sed applicatu ejus herbæ ad plagam, auctore Arist. loco prædicto. *Pintian.*

Obtorpuere] Tardius et difficilius separantur. *Dalec.*

Pantheras perfricata carne, &c.] Lege: *Pantheras perfricatas carnes aconito, venenum id est, barbari venantur.* Salm. pag. 212. b.

Carne aconito] Παρδάλειον φάρμακον hoc vocat auctor libri *τῶν θαυμ. ἀκουσμ.* a quo et sequentia de hominis stercore traduntur, sumpta tamen ex Aristotele Hist. IX. 6. Cicero de Nat. Deor. lib. II. Auditum est Pantheras, quæ in Barbaria venenata carne caperentur, remedium quoddam habere, hominis nempe excrementa. Vide infra XXVII. 2. *Dalec.*

Alioqui vivacitatis adeo lentæ, &c.] Leg. *Alias vivacitatis adeo lentæ ut ejectis interaneis diu pugnet.* Salmas. pag. 213. a.

Ursi] Plutarchus, de Animal. Prudentia, hoc remedio uti scribit ursos, cum sunt ἀσώδεις, id est, cum *cibum fastidiunt, aversantur*, et *abhorrent*: ἄλλως δ' ἀσώδης γενομένη, inquit, πρὸς τὰς μυρμηκίας τρέπεται, καὶ κάθηται προβάλλουσα λιπαρὰν καὶ μαλακὴν ἰκμάδι γλυκείᾳ τὴν γλῶσσαν, ἄχρις οὗ μυρμήκων ἐμπλέως γένηται· καταπίνουσα δ' ὠφελεῖται. Cæterum fortassis aliquis suspicari possit esu fructus mandragoræ ursis τὴν ἄσην nasci. Victorius XIII. 17. Vide infra IX. 6. *Dalec.*

Cervus herba cinare venenatis pabulis resistit] Scribe, *herba cinaræ*; sic Horatio, 'herba lapathi;' nam κίναρα dicitur Græce, non κινάρη. *Salmas.* pag. 225.

Palumbes, gracculi, merulæ, perdices, &c.] Lego: *Palumbes, gracculi, merulæ, lauri folio annuum fastidium purgant: perdices, columbæ, &c.* Hinc namque Perdicium Helxine vocatur, quod ea comesa se perdices purgent, ut idem scribit XXII. 10. *Dalec.*

Siderite] Seride ex Colum. VIII. 14. Ideoque Virg. Georg. I. inter segetum noxas cum memorasset improbos anseres, Strymoniasque grues, adjecit, 'et amaris intyba fibris.' Quæ radicum fibris terram defrugant, triticum angunt, et anseribus expetitæ illos invitant. Turn. XXVII. 35. *Idem.*

CAP. XXVIII. *Prognostica animalium.*

Ruinis imminentibus musculi præmigrant] Cicero ad Atticum: 'Tabernæ mihi duæ corruerunt: reliquæ rimas agunt. Itaque non solum inquilini,

sed mures etiam migraverunt.' *Idem.*

Auguria quidem artem fecere, &c.] Lege: *Auguria quidem artem fecere apud Romanos et sacerdotum collegium: vel maxime solenne est inter ea locis rigentibus et vulpis, animalis alioquin solertia diri: amnes gelatos lacusque non nisi ad ejus itum reditumque transeunt.* Vide Salmas. pag. 440. b. *Auguria quidem, &c.*] De augurum numero, dignitate, disciplina, officio, habitu, vide Alex. ab Alex. v. 19. et Fenestell. seu potius Floccum de Sacerd. Rom. cap. 4. Onuph. Panvin. Civit. Roman. pag. 459. *Dalec.*

In Thracia locis rigentibus et vulpes animal alioqui solerti auditu amnes gelatos lacusque non nisi ad pastus ituræ redituræque transeunt. Observatum eam, et reliqua] Sensum pulcherrimum verba vitiosissima adumbrant, neque sinunt percipi ad plenum. Ambo exemplaria verba illa, *non nisi ad pastus ituræ redituræque*, aliter legunt, ut puto recte, *Non nisi ad ejus itum reditumque.* Beneficio igitur scriptæ lectionis totus hic locus sic restituetur: *In Thraciæ locis rigentibus et vulpes, animal alioqui solerti auditu;* repetendum hic, *artem periculis fecit:* tum sequitur: *Amnes gelatos lacusque non nisi ad ejus itum reditumque transeunt. Observatum eam, &c.* Confirmat hanc correctionem Plutarchus in libro, cui titulum fecit, Utra animalium sagaciora aquatica an terrestria, ubi multis verbis persequitur, quod hic Plinius paucis complexus est. *Pintian.*

CAP. XXIX. *Civitates et gentes a minutis animalibus deletæ.*

Citra Cynamolgos Æthiopas, &c.] Leg. *Circa Cynamolgos Æthiopas late deserta regio est, a scorpionibus et solpugis* (an *solifugis?*) *gente sublata.* Salmas. p. 100.

Scolopendris] Terrestribus; nam et marinæ sunt. *Dalec.*

CAP. XXX. *De hyæna, et crocuta, et mantichora, et fibris, et lutris.*

Crocuta] Arabes vocant, *Adib.* Vide infra XXVIII. 8. *Idem.*

Collum et juba continuitate spinæ porrigitur] Scribe, *Collum et jubam ei unitatem spinæ porrigitur;* hoc est, quod ait Solinus, collum ei cum spina rigere continua unitate. Dicit ergo collum et jubam unitate spinæ ei porrigi, id est, collum cum spina unum esse, et jubam per totum porrigi. *Salmas.* 336. b. *Collum et juba continuitate spinæ porrigitur*] Citra vertebrarum distinctionem, cum dorsi spina continuatur, quæ in nodos et articulos divisa est in cæteris animalibus, quemadmodum videre est infra, XXVIII. 8. *Dalec.*

Item vomitionem hominis imitari] Ælianus de Animal. VII. 22. *Dalec.*

Præterea umbræ ejus] Aristot. περὶ θαυμ. ἀκουσμ. Ælianus de Animal. III. 7. *Idem.*

Hujus generis coitu leæna Æthiopica parit crocutam] Nulla ratione defendi potest, *crocutam.* Nam cap. 21. ex cane lupoque crocutas concipi tradit: confirmaturque auctoritate Strabonis lib. XVI. hic vero ex hyæna leænaque Æthiopica. Itaque ne a seipso dissentiat Plinius, commodius legetur *leocrocutam*, quam *crocutam.* Nam leocrocutam voces humanas imitari superius scripsit, et item dentium loco os habere perpetuum, quam duplicem naturam hic repetit. Sed repugnant tum auctoritas Solini c. 29. tum quod Plinius Indicum animal supra fecit leocrocutam, non, ut hic, Æthiopicum. Apogr. Tolet. *corocotiam* legit, non *crocutam:* ut forte animal sit diversum corocotia a crocuta. Non placet hoc nimis, nec item nimis displicet. Ita ad Aristotelicum in ambiguis remedium confugiendum erit, ut consideretur melius. *Pintian.*

Acies ei perpetua in utraque parte oris] De acie dentium perpetua debet accipi, ac continuo dentium acumine. *Salmas.* 338. b. 338. a. *Acies ei*

perpetua in utraque parte oris, nullis gingivis] Legendum opinor: *Acies ei perpetua in utroque orbe, oris nullis gingivis.* Solinus cap. 29. 'Nunquam connivet aciem orbium, sed in obtutum sine nictatione contendit. In ore gingiva nulla.' *Pintian.*

Easdem partes sibi ipsi Pontici amputant fibri] Juvenalis Sat. XII. 'imitatus Castora, qui se Eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno Testiculorum, adeo medicatum intelligit inguen.' Falsum tamen vanumque id esse Sextius tradit infra XXXII. 3. *Dalec.*

Alias animal horrendi morsus, arborem juxta flumina ut ferro cædit. Hominis parte comprehensa, non antequam fracta concrepuerint ossa, morsu resolvit] Locus inter cæteros hujus operis insigniter vitiatus, ac prope conclamatus: qui si opera mea non fuerit in integrum restitutus, elegantiorem tamen habitum, ut puto, assumet. Scribo igitur sic: *Latax animal horrendi morsus, arbores juxta flumina ut ferro incidit. Homine Lutra comprehenso, non antequam fracta concrepuerint ossa, morsu resolvit.* Aristoteles VIII. 5. 'Sunt inter quadrupedes ferasque quæ victum ex lacu et fluviis ferant, at vero a mari nullum, præterquam vitulus marinus. Sunt etiam in hoc genere fiber, satherium, satyrium, lutris, latax, quæ latior lutre est, dentesque habet robustos, quippe quæ noctu plerumque egrediens virgulta proxima suis dentibus ut ferro præcidit. Lutris etiam hominem mordet, nec desistit, ut ferunt, nisi fracti ossis crepitum senserit.' Hæc Aristoteles; a quo tamen longissime abeunt quæ subjicit Plinius, utrique molliorem pluma esse pilum. Nam lataci Aristoteles eodem loco pilum esse tradit durum, specie inter pilum vituli marini et cervi. Nisi quis dicat non *utrique* scribendum in Plinio, sed *lutræ*. Lutræ præter alios et Athenæus undecimo, et Herodotus primo meminere. *Pintian.*

CAP. XXXI. *De ranis, et vitulis marinis, et stellionibus.*

Juxta flumina] Festo fiber quasi fimber dicitur, quod in extremis fluminum oris ac tanquam fimbriis degat. *Dalec.*

Cædit] Aristoteles id scripsit περὶ τῆς ἐνυδρίδος, quam *lutram* vocamus, Hist. XI. 5. Plautus: 'Sic me subes quotidie, quasi fiber salicem.' *Idem.*

Ranæ quoque rubetæ] De rubetarum veneno et sumpto, et afflatu incusso, vide Ælianum de Animal. XVII. 12. et infra XXXII. 6. *Idem.*

Coagulum] Theoph. in fragmento de animalium invidia. Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. *Dalec.*

Senectutem exuere] Aristoteles et Theophrastus citatis locis. Senectutem stellionis tuniculam auctor vocat XX. 10. *Idem.*

Eosdem mortiferi in Græcia morsus, innoxios esse in Sicilia] Imo e contrario scribendum videtur verbis permutatis: *Eosdem mortiferi in Sicilia morsus, innoxios esse in Græcia.* Aristoteles in libro de Admirandis Auditionibus: 'Et in Sicilia autem aiunt et in Italia stelliones letali esse morsu, non sicuti nostrates.' *Pintian.*

CAP. XXXII. *De cervis.*

Fœminæ autem ante partum purgantur herba quadam quæ seselis dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas habent herbas quæ aros et seselis appellatur, &c.] Multa hic animadversione digna. Seselim et a partu et ante partum cervas pasci. Quod non fit mihi verisimile. Alia ergo herba est, quam seseli, qua post partum pascuntur. Helxinen eam appellat lib. XXV. ut habent libri scripti. Iidem libri hoc loco sic scribunt: *a partu duas, quæ Tamo et siselicis appellantur: pastæ redeunt ad fœtum;* carent enim illis verbis, *herbas habent.* Puto scribendum: *a partu duas, quæ Tamus et sideritis appellantur, pastæ*

redeunt ad fœtum. Salmas. p. 224.

A partu duas habent herbas, quæ aros et seselis appellantur, pastæ redeunt ad fœtum] In voce *seselis* nihil mutandum. Sed pro *quæ aros,* legendum *chorion,* quod æque ac *seselin* pro herbæ genere accepit Plinius insigni errore; cum χόριον Græce dicatur ea membrana, qua fœtus involvitur. *Bouchart.* 891.

Saltumque demonstrant] Cubile et lustrum, Turneb. III. 22. Adversariorum. Quidam exponunt editum montem; alii, saliendi pernicitatem. *Dalec.*

Ut vestigia cum ipsis abeant] Vestigiis persequi feras dicuntur qui odorem earum sequuntur. Hinc *vestigia* pro odore. *Salmas.* pag. 220. b.

Latent amissis velut inermes, &c.] Sic scribe: *latent amissis velut inermes, sed et heic bonum suum* (an *bona sua ?*) *invident: dextrum cornu negant inveniri.* Cervi cum cornua amittunt dexterum defodiunt, quod multis in rebus efficacius ad medelam esse creditum: sic bona sua invident cervi, non bono suo; nec enim hoc illis prodest, sed ne homini prosit, ideo putantur subtrahere. *Salmas.* pag. 221.

Sed et hi bono suo invidentes] Scribo alterutro modo, aut expuncta particula *sed: Et ipsi suo bono invidentes.* aut certe, *Sed et ipsi bono suo invident.* Pintian. *Bono suo invidentes*] Inter lapides Orpheus, suo de illis poëmate, cornuum cervi dotes et medicas vires diligenter prosequutus est. Theophrast. de Invidia Animal. *Dalec.*

Dextrum cornu negant inveniri] Solinus *dextrum* quoque cum suo Plinio: sed magis est ut *sinistrum* legatur. Aristoteles IX. 6. 'Fertur autem sinistrum cornu a nemine unquam visum: abscondi enim ab his tanquam medicam quandam vim habens.' Sed quoniam idem Aristoteles, in libro de Admiranda Auditione, Epiri cervas dextra cornua defodere ait, videtur Plinius, aut quivis alius, lapsu memoriæ, quod est proprium cervarum Epiri, cervis omnibus tribuisse. *Pintian.*

Accensis autem utrislibet, &c.] Sic leg. *accensi autem utriuslibet odore et comitiales morbi deprehenduntur:* scil. adusto cervino cornu. *Salmas.* pag. 221. *Accensis autem utrislibet odore serpentes fugantur, et comitiales morbi deprehenduntur*] Duo illa verba, *serpentes fugantur,* in neutro exemplari habentur: non male; nam ejus rei paulo post fit mentio. Reliqua in eisdem sic leguntur: *Accensi autem utrius collibeat odore, et comitiales morbi, &c.* Pintian.

Indicia quoque ætatis in cornibus gerunt, singulos annis adjicientibus ramos usque ad sexennes] Lege, *singulis annis adjicientibus ramos.* Usque ad sexennes id incrementum perseverat. In trimatu ramosa habere cornua incipiunt. *Salmas.*

Erumpunt autem renascentibus, &c.] Sic leg. *Erumpunt autem renascentibus tuberibus primo aridæ cutis similia: eadem teneris increscunt ferulis, harundineas in panniculas molli plumata lanugine.* Plumata molli lanugine in panniculas harundineas, id est, ad instar pannicularum harundinearum. *Idem.*

Q. Sertorii cervam] Val. Max. lib. I. cap. de simulata relig. *Dalec.*

CAP. XXXIII. *De tragelapho et chamæleonte.*

Cervos Africa propemodum sola non gignit] Licet cum Plinio id Aristoteles asserat, in Africa tamen cervorum greges multos pasci notum est. *Idem.*

Et spina simili modo. Eminet rostrum, ut in parvo haud absimile suillo] Verbum *eminet,* cum minore litera scriptum, superioribus annecte. Aristoteles lib. XI. cap. 12. 'Et spina erigitur æque ut in piscibus.' Reliqua sic legenda sunt: *Rostro, ut in parvo, haud absimili suillo.* Porro in impressione Romana, et plerisque

aliis, *ut in parvo sit* legitur. Existimo igitur hunc locum truncatum sic posse in priorem, aut priori propinquum, statum reponi: *Rostro, ut in parvo, simiæ haud absimile suillæ.* Arist. loco prædicto: 'Rostrum simiæ porcariæ simillimum.' *Pintian.*

Nec cibo nec potu alitur] Quamvis famem multos menses toleret, lingua tamen sesquipalmum longa exerta, ac vibrata, mucoque oblita, locustas, formicas, muscas, scarabæos, et alia insecta quibus vescitur corripit, retinet, ad se adducit. Brod. VI. 21. *Dalec.*

Nec alio quam aëris alimento] Theophrasto auctore, parum abest quin pulmo totum corpus impleat, ideoque dum auram captat, et consectatur avidius, ea vivere sola creditur: eadem quoque causa et colorem mutare idem censet, nempe raro et pellucente corpore, ob aëris copiam distendentis. *Idem.*

CAP. XXXIV. *De tarando, et lycaone, et thoë.*

Tarandus] Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. et Theophrastus fragmento de iis quæ colorem mutant. *Dalec.*

Thoës] Φιλανθρωπότατον, nempe *homini amicissimum* esse, occurrentemque venerari, ac si feræ cæteræ invadant, opitulari et defendere, scribit Rhod. XXIII. 27. *Idem.*

Habitum, non colorem mutant] Falsum hoc est, si Aristoteli plus fidei quam Plinio habetur. Is IX. 43. mutari ait colorem a thoë, ut a quibusdam aliis generibus piscium, quadrupedum, avium. *Pintian.*

Per hiemes hirti, æstate nudi] Ex eodem Aristotele sumptum hoc, capite eodem. Cujus verba Theodorus, maxima Plinianarum vocum laverna, sic vertit: 'Atque æstate nudi, hieme hirti redduntur.' Sed pensitandum, an verbum Græcum λεῖοι, etsi aliquando *nudos* significat, melius hic versum esset *læves, tersi, nitidi.* Pintian.

Sed cum libuit sui coloris esse, asini similis est] Videtur Solinus *ursini* legisse in Plinio, non *asini.* Ejus verba, cap. 32. 'Mittit et tarandum, boum magnitudine, bisulco vestigio, ramosis cornibus, capite cervino, ursino colore pariter et villo profundo.' Cæterum prædictorum Plinii verborum ordo luxatus sane est, debentque subjici illis quæ paulo post sequuntur: *Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorumque in quibus latet, reddit metuens, ideoque raro capitur: sed, cum libuit sui coloris esse, ursini similis.* Postremum autem verbum *est* in neutro exemplari legitur. *Id.*

CAP. XXXV. *De hystrice.*

Hystrices generat India, &c.] Legend. *Hystrices generat India et Africa spinea cum tecta ac herinaceorum generis. Spinea cum tecta,* id est, cum spineo integumento: *tectam* dixit, pro tergoris tegmine. *Salmas.* pag. 390. a, b. *Hystrices generat India*] Mures Africanos Plautus in Pænulo: 'Non audis? mures Africanos prædicat In pompam ludis dare se velle ædilibus.' *Dalec.*

CAP. XXXVI. *De ursis et fœtibus eorum.*

Eorum coitus hiemis initio] Aristoteles lib. VI. cap. 30. coire ursos tradit mense Elaphibolione. Theodorus Februarium vertit. Si igitur Theodori tralationi credimus in re præsertim peculiaris illi commentationis, male hic Plinius coire hiemis initio ursos scribit, cum Februarius finis sit hiemis, non initium, Varrone auctore lib. primo de Re Rustica, cap. 28. Et sane major animalium pars in venerem excitatur appetente vere, teste Aristot. Hist. Anim. V. 8. *Pintian.*

Hi sunt candida informisque caro] Hoc falsum. In utero gravidæ ursæ a venatoribus captæ et exenteratæ omnibus suis membris distinctos catulos formatos vidi. Fabulæ causam præbet catulorum ortus crassissimis

secundinis obvolutorum, quas non nisi diu lambendo mater revellere potest. Sic videlicet contecti informis carnis speciem monstrant. *Dalec.*

Nec quicquam rarius quam parientem videre ursam] Exemplar Salmant. et pleraque excusa: *Nec quicquam rarius homines quam parientem videre ursam.* Vera porro sit an falsa hæc Plinii traditio, mihi sane haud liquet: fides penes Plinium venatoresque esto. Nos quod sentimus, libere, more nostro, promemus. Putamus igitur Plinium male Græca Aristotelis verba accepisse. Neque enim Aristoteles raram esse visu parientem ursam uspiam tradit, sed difficilem esse captu prægnantem ursam scribit VI. 30. Cujus verba sic Theodorus transtulit: 'Gravidam capi ursam difficile est.' Rursus VIII. 17. 'Fœtu gravida ursa vel a nemine vel a paucissimis capta est.' Videlicet Plinius pro eo, quod dixit Arist. 'capere,' accepit *videre*, pro 'gravidam,' *parientem.* Quid igitur est? in ordinem Plinium redigis, ignorantiamque ei Græcarum literarum objicis? Minime ædepol. Imo vero peritissimum utriusque fuisse linguæ, omnesque absolutissimi scriptoris numeros consummasse fatemur: mirandum tamen non esse ducimus, si, in tanta rerum varietate, homo, in aula principum versatus, deflexa interdum aliorsum mentis acie, pro eo, qui Socrates erat, Calliam salutaverit. *Pintian.*

Ideo mares quadragenis diebus latent] Legendum reor: *Hieme mares, &c.* non *ideo mares.* Aristot. VIII. 17. 'Quadrupedum quæ animal generant, hystrices conduntur et ursi: sed utrum propter frigus, an alia de causa, ambigitur.' *Idem.*

Impenetrabiles imbribus, mollique fronde constratos] Error solitus, et familiare malum Plinianorum exemplarium, verborum permutationis. Legendum: *Molli fronde constratos, impenetrabilesque imbribus;* ut præcedat causa, sequatur effectus. Nam arceri imbres constratis frondibus, X. 33. monstrat, de galgulo loquens: 'Jam publicum quidem omnium est tabulata ramorum sustinendo nido provide eligere, cameraque ab imbri fronde protegere densa.' Et XVI. 11. de abiete: 'Folio,' inquit, 'pinnato, denso, ut imbres non transmittat.' *Idem.*

Gravi somno premuntur] Juvenalis Sat. III. altissimo somno correptos ursos vocat et Phocas: 'rhedarum transitus arcto Vicorum inflexu, et stantis convicia mandræ, Eripiunt somnos ursis vitulisque marinis.' Virgilius: 'Sternunt se somno deserto in litore Phocæ.' *Dalec.*

Ab iis diebus residunt] Legendum reor *resident*, et intelligo in clunes, ut ex capite sequente planum fit: 'Similiter,' inquit, 'resident in clunes, et in binis pedibus gradiuntur, prioribusque, ut manibus, utuntur.' In quibus verbis dictionem illam, 'similiter,' nisi ad ursas referas, quo referri possit, non invenies. *Pintian.*

Priorum pedum suctu vivunt] Ursi manus esse gustatu dulces ac suaves, ejusque rei causam ex Plutarcho quæsitam, vide apud Rhodig. XXVI. 19. *Dalec.*

Non alio incubitu quam ova volucres] Ambo exemplaria: *Non aliter incubitu, &c.* Proinde commutatis verbis sic scribo, *Non aliter quam incubitu ad ova volucres.* Pintian.

Cujus rei causa non prompta est] Tunc fructuum silvestrium in latebras congestorum magna copia devorata inertes crassescunt. *Dalec.*

Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis intestinis alioquin concretis devorant] Ubi tamen in omnibus libris constanter legitur: *herbam quandam caram nomine.* Cara herba qualis, vide Salmas. Plin. Exercit. pag. 225. a. *Exeuntes herbam quandam Aron nomine*] Hujus inter bulbos me-

minit infra XIX. 5. et XXIV. 16. *Dalec.*

Circaque surculos cum dentiunt prædomantes ora] Ita Hermolaus castigavit; melius facturus si *præmandentes* correxisset ex suo quem citat Aristotele: ut legendum in totum putem, *Circa surculos quasi dentiant præmandentes.* Dictio autem quæ sequitur, *ora*, cum aspiratione scripta legitur in codice Toletano, ut forte adjuncta sequentibus sic legendum sit: *Hora eorum oculi hebetantur*, hoc est, vere: id enim ea dictio inter alia significat apud Græcos. Quid si legas, non *Ora oculi eorum hebetantur*, sed *Orbes oculorum hebetantur?* Nam verbum quod sequitur, *crebro*, desideratur in utroque exemplari. Aristoteles IX. 6. 'Ligna etiam manducant quasi dentiant.' Fieri tamen posse non negaverim, ut sensum Plinius, non verba exprimens, *prædomantes ora* scriptum reliquerit; nam in antiquis exemplaribus *prædomantes* habetur, non *præmandentes.* Locum indico: liberum sit unicuique judicium intelligendi. *Pintian. Circaque surculos seu dentium prædomantes ora, &c.*] Leg. *circaque surculos seu dentientia prædomant ora.* Salmas. 217. b. 218. a.

Arborem aversi derepunt] Hoc est, non proni, sed posterioribus primum pedibus, anterioribus interim molem corporis sustentantes, ne ruant: id quod notum est omnibus, qui modo vel semel ursum ab arbore descendentem viderunt. Atque in hoc quoque hominem imitantur præter morem quadrupedum. *Gelen.*

Ursos non gigni constet] Ursinus, in Romanis familiis, legendum putat *leones:* denariique ab hoc Ænobarbo cusi imaginem ostendit, in quo cum leone homo pugnat. *Dalec.*

CAP. XXXVII. *De muribus Ponticis, et Alpinis, et herinaceis.*

Hi duntaxat albi] Vulgo, *hermines;* alii, *rosereaux, menuver.* Idem.

Supra se complexo fasce herbæ] In apographo Tolet. *subrosæ* legitur, non *supra se:* et *fascem* accusandi casu, non *fasce:* ut commodius forte sic scribas: *Subrosæ complexos fascem herbæ.* Pintian.

Sunt his pares et in Ægypto] Theophrastus περὶ ἀθρόων φαινομένων ζώων. *Dalec.*

Herinacei] Herinaceus 'eres' quoque dicitur Plauto in Menæch. 'Cur ausus facere, cui ego æque ac eres hæreo?' Nemesianus in Cynegeticis: 'Implicitumque sinu spinosi corporis erem.' *Idem.*

Iidem mutationem aquilonis in austrum condentes se in cubile præsagiunt] Non magis erinacei præsagiunt mutationem aquilonis in austrum, quam retro austri in aquilonem. Quam ob rem puto scribendum, *aquilonis et austri;* aut sic, *aquilonem et austrum.* Aristoteles IX. 6. 'De erinaceorum sensu locis multis perpensum est, ut qui in cavernis sunt, commutent sua cubilia, aquilonum et austrorum mutatione.' Theodorus Græcam dictionem ὀπὰς *cubilia* convertit: quod ego, cum bona Theodori venia, minime fecissem. Nam *cubile* Græcis κοίτη seu κοιτίον dicitur, ὀπὴ autem *foramen.* Quanto melius nobis summus auctor Plutarchus Aristotelicum sensum expressit, eo libro cui titulus est, Utra animalium solertiora, aquatica an terrestria, in hunc modum scribens: 'Cubile autem ipsorum foramina duo habet, alterum ad austrum vergens, alterum ad aquilonem. Prævidentes igitur aëris mutationem venturam, foramina commutant, ceu gubernatores vela, et quod vento expositum erat obturantes, alterum aperiunt. Quod cum Cyzici homo quidam observasset, existimatus est a seipso futura flamina præsagire.' Hactenus Plutarchus. Eandem solertiam Plinius infra cap. 38. sciuro tribuit. *Pintian.*

Urinam ex se reddunt] Theophrast. in Fragm. de Animal. Invidia. Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. *Dalec.*

Quamobrem exinanita prius urina venari, &c.] Lege: *quamobrem exinanita prius urina venari ars est: et tum præcipua dos tergori: alias corrupto, fragiti, putribus spinis atque deciduis, etiamsi vivat subtractus fuga.* Salmas. p. 399. b.

Suspendio ac fame necatur] Utrumque exemplar, *Suspendiosa fame necantur;* quæ lectio non magnopere mihi displicet; nam *suspendiosus* dictionem esse Latinam, etsi non ita frequentem, Ulpianus jurisconsultus ostendit tertio Digestorum volumine, titulo de his qui notantur infamia: 'Non solent,' inquit, 'lugeri, ut Neratius ait, hostes, vel perduellionis damnati, neque suspendiosi, neque qui manus sibi intulerunt, non tædio vitæ, sed mala conscientia.' *Pintian.*

Ipsum animal non verentur plerique dicere vitæ hominum supervacuum esse] Apographum Toletanum pulcherrime, *Ipsum animal non, ut rentur aliqui, vitæ hominum supervacuum est;* reliqua superfluunt. *Pint.* *Ipsum animal non verentur, &c.*] Legend. *Ipsum animal, non ut remur plerique.* Non quælibet vestes, sed quæ, e lana molliori factæ, erinaceorum cute, aut spinarum acervo pectebantur, hæ *pexæ* proprie dictæ. *Salmas.* 390. b.

Nulloque non principe adito querimoniis provincialibus] Quod panni fulloniis spinis, non echinorum aculeis polirentur. Quod herinaceorum corio vel putri, vel non sat diligenter id fieret. Quod ditiores mercatores ea sibi coria coëmerent, et foro intercepto apud se haberent, nec tenuiores in usum commodumque suum mercari paterentur. De quo importuno hominum genere, qui fraude et iniquitate varie annonam mercium onerant, vide Cujac. Observ. x. 19. *Dalec.*

Cap. xxxviii. *De leontophono, lynce, melibus, et sciuris.*

Leontophonon] Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμάτων. *Dalec.*

Ergo corpus ejus adustum aspergunt aliis, &c.] Lege: *ergo corpus ejus exustum adspergunt carnibus aliis polentæ modo, insidiantes feræ, necantque etiam in hora, tam contraria est pestis. In hora,* id est, illa ipsa hora necant, qua gustaverit, *tam contraria est pestis;* adeo nempe præsentanea, ut illa ipsa hora necet, qua ex illis carnibus aliquid sumpserint. Græci dicunt ἀυθωρί. *Salmas.* pag. 328. b.

Lyncum humor ita redditus, uti, &c.] Scribe: *Lyncum humor ita redditus ubi gignitur, glaciatur arescitve in gemmas carbunculis similes et igneo colore fulgentes, lyngurium appellant.* Dubitat Plinius utrum humor, quem reddunt lynces, frigore concrescat an calore: quæ frigore indurantur, 'glaciari' proprie dicuntur, quæ calore densantur, 'inarescere.' *Salmas.*

Gignuntur] Theophrast. de Lapidibus. *Dalec.*

Novere hoc, sciuntque lynces] Arist. loco proxime citato. Theophr. de Animalium Invidia. *Idem.*

Cap. xxxix. *De vipera, cochleis, et lacertis.*

Serpentium vero vipera sola terra dicitur condi: cæteræ arborum aut saxorum cavis] Scribendum videtur commutatis verbis: *Serpentium cæteræ terra dicuntur condi. Vipera arborum aut saxorum cavis.* Aristoteles viii. 15. 'Aliæ serpentes in terra conduntur. Viperæ sub petris abscondunt sese.' *Pintian.*

Illæ quidem iterum et æstatibus] Non hieme tantum ut serpentes. Plautus in Captivis: 'Quasi cum caletur, Cochleæ in occulto latent: Suo sibi succo vivunt, ros si non cadit,' &c. Cochleæ tarditas in proverbium abiit. Plaud. in Pseud. 'Nunc vos quia mihi dixi et testes ducere, Podagrosi estis, ac vicistis cochleam tarditudine.' Potissimum cochleæ apparent cum imbre leni rorescit. Aristias comicus apud Athenæum: Καὶ κοχλίας γενομένου ψακαδίου Ἠγρεύετ' ἄν,

καὶ λάχανα τῶν αὐτοχθόνων. Varro III. 14. de Re Rust. Victor. XXXIII. 23. De cochleis altilibus et earum vivariis vide infra IX. 56. *Dalec.*

Est et aliud genus] Pomaliæ. *Idem.*

Indiæ verò Nysa monte] Legendum reor: *In India, Mero Nyssæ monte.* Plinius VI. 21. ' Nec non et Nyssam urbem plerique Indiæ asscribunt, montemque Merum Libero patri sacrum: unde origo fabulæ, Jovis semine editum.' Eadem ferme verba et apud Melam Pomponium leges: nec est ullus ferme aut geographus aut historicus qui non ejus montis meminerit. *Pintian.*

CAP. XL. *De canibus.*

Fidelissimumque ante omnia homini canis] Plurima et memorabilia Rhodig. XVII. 28. Alex. ab Alexand. I. 3. Romæ fuisse in templo Vulcani pro æditnis, solis sacrilegis adlatrantes, ejusdem Dei fanum custodisse in Ætna, in Daunia Achaiæ Minervæ delubrum, in Creta Dictææ matris, Græcis blandientes, barbaris infestos, &c. *Dalec.*

Ab alio in Epiro agnitum in conventu percussorem domini] Eadem fide interfecto Hesiodo canes assistentes latratu cædis auctores prodidere. Benevolentiam canum venatoriorum in Nician dominum refert Rhod. XXIII. 27. Canum mirum ingenium in Ætnæo Vulcani templo, ubi ignis ἀκοίμητος καὶ ἄσβεστος custodiebatur, et Minervæ Dauliadis, vide apud Rhod. XXIII. 29. et 30. *Idem.*

Memorat et Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus] Scribendum puto, *Memorat et Gelonis tyrranni canem Philistus.* De cane Pyrrhi Pollux lib. V. Canes autem præstantes fuerunt, canis Pyrrhi Epirotæ, qui expergefactum dominum vociferantemque servavit, accurrens confestim. Postea eo vita functo, cum cadaver cremaretur, rogo se injecit. Plutarchus etiam libro, Solertiorane sint terrestria animalia, an aquatica, tum hujus canis Pyrrhi Epirotæ privati hominis, tum etiam alterius canis qui fuit Pyrrhi regis, mentionem habet. *Pintian.*

Qui Ceselium jus civile docuit] Jurisconsultum celebrem, Horatio III Sermon. Cascellium. Fuit et L. Cæsellius eruditione celebri grammaticus, cum cujus appellatione Lucii Cæcilii Vindicis, famosi quoque grammatici, memorati Agellio, Charisio, Prisciano, nomen confunditur ab imperitis. Vide Lipsium Var. III. 26. *Dalec.*

In gradibus gemoniis] Ἀναβάθμους vocat Dion in Tiberio: alii *scalas.* Tacitus confossum collaceratumque et abscisso capite truncum Sabini corpus in scalas Gemonias tractum fuisse prodit. A gemitu et planctu dictas vult Rhodig. X. 5. Fuerunt et gradus Castoris ad Græcostasin, et gradus Aurelii in foro, de quibus Cic. in Oratione pro Cluentio. Scalæ Gemoniæ fuerunt in Aventino, prope templum Junonis reginæ, a Camillo captis Veiis dicatum: locum, ubi damnatos suppliciis afficiebant, Sextricium vocaverunt. Alex. ab Alex. III. 5. quo plurima de carceribus, suppliciis, ct damnandi modo refert. De gemoniis videatur Sueton. Tiber. c. 75. et Dio Cass. lib. LVIII. p. 712. Cæl. Rhod. VI. 5. et Jac. Fab. Semest. IX. 2. *Idem.*

Solertia et sagacitas præcipua est] Lepide Plautus in Milite: ' Si ita non reperio, ibo odorans quasi canis venaticus, Usque donec persecutus vulpem ero vestigiis.' *Idem.*

Quam silens et occulta, quam significans demonstratio] Adde ex Apogr. Tolet. particulam *sed*, quæ plurimum leporis conciliat orationi: *Sed quam significans demonstratio est.* Pintian.

E lupis Galli] Sic Laconici ex vulpe nati et cane ideo ἀλωπεκίδες vocabantur, Arcadicæ ex Leone λεοντομιγεῖς. *Dalec.*

Ductorem e canibus et ducem habent]

Ita vulgo fit et in Narbonensi provincia. *Idem.*

Indiam petenti Alexandro Magno] De canibus generosissimis Alexandro a Sepithe datis alia memorabilis historia apud Strab. lib. xv. *Idem.*

Jussit ursos, mox apros, et deinde, &c.] Lege: *Jussit ursos, mox apros, deinde damas emitti, contemptim immobili jacente eo, qua segnitie tanti corp. &c.*] Salmas. pag. 191. a. Et paulo post lege: *ingenti primum latratu insonuit, mox increvit assultans, contraque belluam, &c.* Idem.

Rabies canum Sirio ardente] Galenus ultimo κατὰ τόπους, et Aphrodisæus solum canem in rabiem agi ex quadrupedibus scribunt. Porphyrius eo quoque morbo equam tentari prodit, ut et tetano, febre, podagra: boves præterea vulpesque insania corripi. Rabiosi equi meminit Absyrtus. Hierocles eum morbum accidere tradit, vel æstu immodico, vel ob nimium esum ervi. Brod. iii. 19. Vide supra ii. 40. et infra xxix. 5. *Dalec.*

Per XXX. eos dies] Fortassis per xl. Tot enim diebus caniculæ vis durat. Galenus de Aliment. Facult. lib. ii. Dioscor. de Origano, Hippocr. de Medicam. Purgant. numerat 50. ut et vetus Kalendarium. *Idem.*

Cap. xli. *Ad canis rabidi morsum.*

Oraculo quodam nuper repertum] Vide infra xxv. 2. et Barthol. Anglic. de Prop. Rer. vii. 67. latissime. *Idem.*

Cap. xlii. *De natura equorum.*

Bucephalon] A frontis latitudine. Strabo lib. xv. *Dalec.*

Neminem hic alium, quam, &c.] Lege: *Neminem hic alium quam Alexandrum regio instratus ornatu recepit in sedem, alias passim recipiens:* quum alias passim sessores reciperet, quum regio instratus erat ornatu, neminem recipiebat in sedem. Vide Salmas. p. 893. a. Et paulo post lege: *Scythici quidem equitatus equorum gloria hæc: repetunt occiso regulo ex provocatione dimicante, hostem cum victor ad spoliandum venisset, ab equo ejus ictibus morsuque confectum: alium detracto oculorum operimento, et cognito cum matre coitu petiisse prærupta atque exanimatum. Qua ex causa in agro Reatino laceratum prorigam accepimus.* Vide Salmas. p. 893. b.

Alios passim rejiciens] Scribo, *Alios passim recipiens*, ex Apogr. Tol. recte: hoc sensu, Instratum ornatu regio, neminem recepisse præter regem: sine illo, passim omnes. *Pintian.*

Urbemque tumulo circumdedit] Supra vi. 20. Aseni, inquit, trium urbium incolæ. Caput eorum Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat nomen) ibi sepulto conditum. Strabo lib. xv. Bucephaliam ad Hydaspem et in adversa ripa Nicæam, Poro victo, ab eo conditas refert. *Dalec.*

Equum adamatum a Semiramide] Vide quæ notata sunt infra ad xxxv. 10. *Dalec.*

Equam eadem ex causa in Reatino agro, laceratumque pariter aurigam invenimus] Sic leg. alii: verum apographon Tolet. rectius: *Qua ex causa Reatino agro laceratum prorigam invenimus.* Lego *perorigam*, non *prorigam.* M. Varro de Re Rust. ii. 7. 'Peroriga,' inquit, 'appellatur quisquis admittit: eo enim adjuvante equæ alligatæ celerius admittuntur.' *Pintian.*

Prorigam invenimus] Varro ii. 7. apud eum legitur *peroriga*, sive *perauriga*, ut olim *claudus* et *clodus;* at in vetustis exemplaribus hujus auctoris, *proriga*, et fortassis aliquando rectius *pruriga*, ab admissuræ prurigine. *Scal.* Prurigam igitur, qui ad pruritum Veneris excitat admissarios. Similis huic est historia de Camelo apud Aristotelem περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Vide Varronem loco citato. *Dalec.*

Philarchus refert Centaretum e Galatis prælio occiso Antiocho potitum equo ejus] Lego: *Philarchus refert, Centaretrio e Galatis in prælio occiso. Anti-*

ochum potitum equo. Solinus cap. 46. 'Cum prælio Antiochus Galatas subegisset, Centaretrii nomine ducis qui in acie ceciderat equum ovaturus insiluit.' Consentiunt Solini lectioni præstantes duo auctores Græci. Alter est Lucianus, qui in Dialogo, cui est titulus Zeuxis, vel Antiochus, tradit beneficio elephantorum XVI. vicisse Antiochum regem Galatas, omni belli apparatu instructissimos. Alter Appianus Alexandrinus libro Syrio, quo auctore fuit hic Antiochus primus cognomento Soter, qui Stratonicen novercam amavit. *Pintian. Philarchus refert Centaretum*] Legend. *Philarchus refert, Centareto duce e Galatis in prælio occiso, Antiochum potitum equo ejus conscendisse ovantem.* Vide Salmas. 894. b.

Excusso in carceribus auriga, &c.] Lege: *Excusso in carceribus auriga Albati equo Corace occupavere, primatum obtinuere, opponentes, effundentes, omniaque contra æmulos quæ debuissent peritissimo auriga insistente facientes.* 'Corax' equus dictus in illa quadriga præcipuus. In Circensibus nomina equis indebantur vel a celeritate, vel a colore, &c. *Salmas.* 895. 900. b.

In Capitolium cucurrisse equos] Solitos per Latinas ferias illic agitari et exerceri quotannis vide infra XXVII. 7. Idem de Arione equo pernicissimo traditur, illum, in Nemeis deturbato rectore Polynice, reliquos omnes cursu antevertisse. Alex. ab Alex. v. 8. Fiebat id in equitum transvectione, de qua Cujacius Observat. XIII. 29. Just. Lips. de Milit. Rom. I. 5. p. 39. *Dalec.*

Ab Veiis cum palma et corona] Plutarchus in Publicola. *Idem.*

Effuso Ratumena] Vide Lucium Faunum.cap. 24. *Idem.*

Mittantur ad sobolem reparandam] Postremum verbum superfluit, ex codice Salmanticensi. *Pintian.*

Et ad quadraginta durasse tradunt] Multum hoc in loco debemus Toletano archetypo, restituta nobis dictione in omnibus exemplaribus obliterata: scribendum igitur, *Opunte et ad quadraginta esse tradunt.* Aristot. VI. 22. 'Equum apud Opuntem gregarium fuisse accepimus qui annos quadraginta natus posset coire, sed adjumentum, quoad sui pedes priores attollerentur, desiderabat:' ridiculo Solini errore, qui Opuntem, nobilem in Locride Græciæ urbem, proprium equi nomen accepit. *Idem.*

Vixisse equum LXXV. annos proditur] Legendum, ut arbitror, *equam*, non *equum.* Nam etsi ambigue id profert Aristoteles VI. 33. unde hæc ferme cuncta hausit Plinius, quia equus dubii est generis apud Græcos, tamen quia paulo ante tradiderat fœminam in eo genere vivaciorem esse, propius vero est ut *equam* legatur, quam *equum.* Idem.

Hippomanes] Theophrastus fragmento de Animalium Invidia. Vide infra XXVIII. 11. *Dalec.*

Caricæ magnitudine, colore nigro] Solinus, *colore fulvo*, non *nigro*, male; nam Aristoteles *nigro* esse tradit, VI. 22. Depravatam in Solino dictionem reor, et pro *furvo*, indoctos librarios *fulvo* scripsisse. *Pintian.*

Quod statim edito partu devorat fœta, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat. Olfactu id genus in rabiem agitur] Vitiata interpunctio sensum elegantem obnubilat, et ex raro vulgarem facit. Legendum sic: *Quod statim edito partu devorat fœta aut partum ad ubera non admittit. Si quis præreptum habeat, olfactum in rabiem id genus agit.* Aristoteles VI. 22. 'Cum equa peperit, statim secundas devorat, atque etiam quod pupilli nascentis fronti adhæret, Hippomanes dictum, magnitudine minus exigua fico passa, specie latiusculum, orbiculatum, nigrum. Hoc si quis prærepto odorem moveat, equa excitatur, furitque agnito eo odore.' Accedit et Theocriti inter-

pres in expositione Pharmacentriæ: 'Fertur,' inquit, 'equas, percepto odore hippomanis, furore correptas, impetum in eum qui habeat facere.' *Idem.*

Et Tagum amnem equas Favonio flante] Id fieri in Monte sacro, qui juxta Oceanum procurrit in Occidentem, Columella tradit VI. 27. pro quo apud Varronem Rei Rust. II. 1. corrupte legitur, 'in monte Tagro.' *Dalec.*

In eadem Hispania Gallaica gens, et Asturica equini generis quos Thieldones vocamus minori forma appellatos Asturcones gignunt] Lege: *In eadem Hispania, Calaica, gens est, et Asturica. Equini generis hic sunt quos Thieldones vocamus. Minori fama appellatos asturcones gignunt*, ex archetypo Tol. *Pintian.*

CAP. XLIII. *De asinis.*

Opera sine dubio geruli mirifica, &c.] Legend. *Opera sine dubio generi munifica arando quoque, sed et mularum maxime pro generatione.* Huic generi, inquit, præter dossuariam omnibus notam, opera quoque arando munifica, sed et mulorum progeneratione. Vide Salmas. pag. 338. b.

Mares in remissione operis deteriores] Aut legendum, *Mares intermissione operis deteriores;* aut certe præpositio *in* superfluit. Varro de Re Rustica II. 6. 'Mares non disjungunt ab opere, quod remissione laboris fit deterior.' *Pintian.*

Partus a tricesimo mense ocyssimus, sed a trimatu legitimus, totidem quot equæ, et reliqua] Fœdam verborum depravationem suspicor hic esse, et cum veniæ præfatione castigandam; dictionem enim *partus* in *coitus*, et *legitimus* in *gignunt*, sentio esse mutandam, ut in totum scribatur sic: *Coitus a trigesimo mense ocyssimus, sed a trimatu gignunt totidem quot equæ, et eisdem mensibus;* nam etsi asina et equa vivipara sunt animalia, pariunt tamen interdum geminos, et utraque duodecimo mense, ex Aristotele VI. 22. et 23. Hoc tractandi ordine usus est proximo cap. de equis agens: 'Coitus verno æquinoctio, Bimo utrinque vulgaris, sed a trimatu firmior partus.' Prius de coitu locutus est, deinde de partu. Eundem ordinem hic servari reor. Aristoteles V. 14. 'Asinus tam mas quam fœmina mense tricesimo coit, sed magna ex parte nequeunt generare.' *Idem.*

Sed incontinens uterus urinam genitalem reddit] Apographum Tolet. verius: *Sed incontinens uterus, urina genitale reddit;* hoc est, simul cum urina genituram emittit. *Idem.*

Per raritatem eorum] Alii *per raritatem plancarum;* quam vocem Dictionaria scribunt, hujus loci testimonio auctoratam, et Nonii. Ego malim, *sublicarum*, φάλαγγες Græcis, inquit Scaliger, priscis palangæ et palancæ, unde plancæ, teretes fustes, quibus subjectis naves ex alto subducuntur. Varro de Vita Pop. Rom. lib. IV. 'Cum Pœnus obviam venisset nostris, et quosdam cepisset, crudelissime pro palangis carinis subjecerat, quo metu debilitarat nostros.' Sic Appianus et Plutarchus scribunt: τοῖς τῶν αἰχμαλώτων σώμασι ποταμοὺς καὶ τάφρους γεφυρώσαντα ἐπιβῆσαι. Palare, extendere: inde palancæ, et plaustrum, quasi palaustrum, quod asseribus distentis fiat. *Dalec.*

Notum est, in Celtiberia singulas, &c.] Lege: *Notum est in Celtiberia singulas quadringentena millia nummorum enixas mulorum maxime partu. Aurium referre in his et palpebrarum pilos aiunt.* Reditus asinarum in mularum maxime partu consistebat. Sic singulæ asinæ quadringentena millia plerunque reddebant quotannis, mularum maxime partu. *Salmas.* pag. 338. a.

Pullos earum epulari Mecœnas instituit, multum eo tempore prælatos onagris. Post eum interiit auctoritas saporis] Quæ sequuntur, *Asino moriente*

viso celerrime id genus deficit, Viri docti ita emendant: *Lalisionum oriente usu, celerrime id genus deficit.* Lalisio est onagri pullus. Idem cap. sequenti, ubi de onagris: 'Pullis eorum, seu præstantibus sapore, Africa gloriatur, quos lalisiones appellant.' Vide Martial. XIII. 97. *Bouchard.* 191. *Pullos earum epulari, &c.*] Lege, *Pullos earum epulari primum Mecænas instituit, multum eo tempore prælatos onagris: post eum interiit auctoritas sapori: lalisionum oriente usu celerrime id genus defecit.* Vide Salmas. pag. 338. a.

Cap. XLIV. *De mulis.*

Dentes quos pullinos appellant] Sic eos vocat, quibus ætas dignoscitur: unde ἀγνώμονες et λειπογνώμονες equi annosi, quorum ætas ex dentibus nequit cognosci. *Dalec.*

Equo et asina genitos mares hinulos antiqui vocabant] Lego *hinnos*, cum duplici *n*, non *hinulos*. Columella VI. 34. 'Qui ex equo et asina concepti generantur, quamvis a patre nomen traxerint, quod hinni vocantur, matri per omnia similes sunt.' *Pintian. Equo et asina genitos, &c.*] Fortassis burdos, buricos, et mannos veterum: de quibus Horatius, 'Appiam mannis terit.' Hieronymus in Ecclesiasten: 'Dignitate perflati vias publicas mannis terant, quos vulgo buricos appellant.' Cujac. Observ. II. 16. *Dalec.*

Vini crebriore potu] Vide quod adnotatum est infra ad XXXIV. 9. *Dalec.*

Cum equa muli coitu natum, quem vocaverint hinnum] Scribo *ginnum*, non *hinnum*. Aristoteles VI. 24. 'Mulus supervenire coireque incipit missis dentibus primis, sed septennis implere potest. Etiam cum equæ conjunctus ginnum procreavit.' Et mox paulo: 'Prodeunt quos ginnos vocant ex equa cum in gerendo utero ægrotant, more pumilionum in ordine hominum, aut porcorum depravatorum in genere suum.' Repetit hoc ipsum secundo de generatione animalium, capite ultimo. Verba autem quæ statim sequuntur, *parvum mulum,* Pliniana non puto. *Pintian.*

Duritia eximia pedum, verum strigoso] Laudo, qui pro *rugoso,* ut antea legebatur, *strigoso* substituerunt: quod dubitanter id fecerint, non laudo. *Strigoso* enim, nec aliter legendum esse, monstrant tum ambo exemplaria, tum maxime Columella VI. 35. his verbis: 'Neque tamen ullum est in hoc pecore aut animo aut forma præstantius, quam quod seminabit asinus; quamquam possit huic aliquatenus comparari quod progenerat onager, nisi et indomitum et servire contumax, silvestri more strigosum patris præferret habitum.' *Idem.*

Onagro et asina genitus omnes antecellit] Quod ex onagro et asina procreatus cæteros antecellat, falsum est; idque eximiorum testimonio auctorum comprobabitur. Columella VI. 35. 'Neque tamen ullum est in hoc pecore aut animo aut forma præstantius, quam quod seminabit asinus.' Palladius lib. IV. tit. 14. 'Creantur ex equo et asina vel onagro et equa. Sed generosius nullum est hujusmodi animal, quam quod asino creante nascetur; utiles tamen admissarii nascentur ex onagro et asina, qui post in sobole secutura agilitatem fortitudinemque restituant.' Ex prædictis Columellæ et Palladii verbis palam est, in hoc pecore præferri cæteris quod asinus genuerit: patet etiam ex Palladio utiles esse admissarios ex onagro et asina genitos, quod et Columella ostendit loco ante citato his verbis: 'Itaque ejusmodi admissarius nepotibus magis quam filiis utilis est. Nam ubi asina et onagro natus admittitur equæ, per gradus infracta feritate, quicquid ex eo provenit, paternam formam et modestiam fortitudinemque et celeritatem avitam præfert.' Sed et M. Varro libro secundo, capite sexto, semini

onagros esse utiles scribit. Horum ergo trium auctorum verbis expensis, existimo legendum hoc loco sic: *Sed strigoso corpore, indomito animo. Generando onagro et asina genitus omnes anteeellit;* hoc est, ad generandam sobolem. *Idem.*

Lalisiones appellant] Martialis: 'Dum tener est onager, solaque lalisio matre Pascitur, hoc infans, sed breve nomen habet.' *Dalee.*

Templum in arce faeerent] Ἑκατόμπεδον id, ac παρθενῶνα, vocaverunt, in omnem partem centum pedum, ædificatum a Callicrate et Ictino architectis. Plutarchus in Pericle. Pausan. Att. pag. 22. 27. et Arcad. pag. 271. 26. Strabo lib. IX. *Dalee.*

Ne frumentarii negotiatores] Publica impensa ut aleretur, decretum fuisse scribit Rhod. XIII. 51. *Idem.*

CAP. XLV. *De bubus.*

Epirotieis laus maxima] Epiroticos boves dici et Larinos Rhodig. testatur cap. 76. a Larino pastore, ab Athenæo lib. IX. etiam nominato, cui Geryone victo educandos Hercules tradidit: alii a patulis naribus, quasi λαρίνους. Eosdem et Cestrinos vocatos fuisse reperio. Pyrrhicas boves, quas et ἀταύρους nuncupabant, quasi tauris intactas, non a Pyrrhi tantum regis nomine appellatas volunt, sed vel a colore, vel ab ignea mobilitate: oves etiam Pyrrhicas, ut et boves, dictas fuisse idem Rhodig. scribit. *Dalec.*

Non ante quadrimatum ad partus vocando] Scribendum non *quadrimatum,* sed *novimatum,* si licet dicere. Aristoteles VIII. 7. 'Augentur juvencæ amplius, cum plus temporis expertes Veneris degunt. Quam ob rem terræ Epiri incolæ, quas Pyrrhicas vocant, annis novem intactas Venere servant, ut incrementum ampliter capiant, et setauros nuncupant. Has numero *CCCC.* esse, et proprias regis accipimus, nec posse vivere locis aliis, quanquam tentatum ab aliquibus est.' Meminit etiam Varro II. 5. boum Epiroticorum, quos ait non Græciæ tantum meliores esse, sed etiam Italiæ. *Pintian.*

Tauri generationem quadrimi implent, et singulis denæ eodem anno traduntur. Si autem post eoitum ad dextram partem abeant tauri, &c.] Hunc locum, vitiosissime scriptum, sic posse restitui puto, ex scriptoribus de Re Rustica: *Tauri generant optime quadrimi. Implent et singuli quindenas eodem anno. Traditur autem si post eoitum ad dextram partem abeant tauri, &c.* Columella VI. 22. 'Unumque marem quindecim vaccis sufficere, abunde est.' Repetit idipsum Palladius VIII. 5. Secus Varro II. 5. 'Habeo,' inquit, 'tauros totidem quos Atticus: ad matrices LXXII. unum anniculum, alterum bimum.' Quod vero statim sequitur: *si post eoitum in dextram partem abeant tauri, generatos esse mares, si in lævam, fœminas:* sumptum id quidem ex Varrone libro citato, sed addit Columella, hoc signum verum esse non aliter apparere, quam si post unum coitum forda non admittit taurum, quod ipsum raro accidit; nam quamvis plena fœtu, non expletur libidine. *Idem.*

Gignunt raro geminos] Omnis scripta et impressa lectio, *Nune raro geminos.* Lego, *unum, raro geminos.* Aristoteles VI. 21. 'Pariunt singulos, raro geminos. *Idem.*

A Delphini exortu ad pridie nonas Januarii, diebus triginta] Legendum videtur, *diebus quadraginta.* Varro II. 5. unde hoc desumptum, 'Maxime,' inquit, 'idoneum tempus ad concipiendum a Delphini exortu usque ad dies quadraginta aut paulo plus.' *Idem.*

Gentibus quidem quæ lacte vivunt] Lacte potissimum aluntur Scythæ, ideoque servos excæcant, ut assiduam operam in eo agitando et quatiendo præstent. Herod. in Melpomene. Canterus IV. 25. *Dalee.*

Gibber in dorso] Tales vaccas in Americæ septentrionali parte qui His-

pani viderunt, eas sua lingua vaccas 'cocorbadas' vocant. *Idem.*

Socium enim laboris agrique culturæ] Ideo sancitum Athenis lege fuit ne immolaretur, quoniam, ut aiebant, γεωργός ἐστι καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων κοινωνός. Rhod. xix. 26. Ælianus Hist. lib. v. et Sueton. Domit. c. 9. inter initia usque adeo a eæde ipsum abhorruisse ait, ut absente adhuc patre recordatus Virgilii versuum, 'Impia quam cæsis gens est epulata juvencis,' edicere destinarit, ne boves immolarentur. Et Arat. Phænom. vs. 132. ait æreo demum seculo institutum uti boves aratores seu operarii ederentur. Numæ institutum vetus fuisse refert Bar. Brisson. de Ritu Nupt. mihi pag. 475. Nec abs re est quod Aristoteles in Œconomicis ait, βοῦς ἀντὶ οἰκέτου τοῖς πένησίν ἐστιν. Constantinus certe leg. Executores. Cod. Quæ res pig. obl. poss. ob civilia debita boves aratorios pignori capi vetuit, ne culturæ abstraherentur. Cujacius Observat. iv. 20. *Idem.*

Damnatus a populo Romano] Val. Max. viii. 1. *Idem.*

Thessalorum gentis inventum, equo juxta quadrupedante, cornu intorta cervice tauros necare] Verba hæc Plinii absque dubio mendosa sunt; nam quid est, *cornu intorta cervice tauros necare?* nos scimus moris fuisse Thessalis illis equitibus in hac taurorum venatione, ut tauris adequitantes, injecto ad cornua vinculo, eos cernuare, et humi procumbere, magna vi cogerent. Legendum igitur apud Plinium: *cornu intorto restibus*, vel *retibus.* Πλέγμα et ἅμμα dixit in eadem re Philippus qui hanc Taurorum venationem Thessalis familiarem ita describit hoc epigrammate: Θεσσαλίης εὔιππος ὁ ταυρελάτης χορὸς ἀνδρῶν Χερσὶν ἀτευχήτοις θηρσὶν ὁπλιζόμενος Δενδροτυπεῖ πώλους ζεύξει σκιρτήματι ταύρων, Ἀμφιβαλεῖν σπεύδων πλέγμα μετωπίδιον. Ἀκρότατον δ' ἐς γῆν κλίνας ἅμα κ' εὔροπον ἅμμα Θηρὸς τὴν τόσσην ἐξεκύλισσε βίαν. Artemidorus quoque ostendit, in Thessalia qui generosissimi essent, et nobilissimi taurorum venationi operam dedisse. *Salmasius* Hist. Aug. p. 286. b.

Quamobrem victimarum probatio in vitulo] De cura apud veteres, delectuque anxio hostiarum, quas Diis offerrent non mancas aut mutilas, sed omni sui parte integras, vide Alex. ab Alex. iii. 12. et Magium iv. 4. *Dalec.*

Nec claudicante, nec aliena hostia] Morbosa, vitiosa, fissis auribus, lingua nigra, cauda, pilo amisso, acuminata. Alex. ab Alex. loco citato. Aliena hostia est, quæ Deo non convenit. Apollini, Marti, Neptuno, taurus cæditur. Nundinis Jovi arietem Flaminica immolat. Idem. *Idem.*

Sub dio haberi solitum] Non in rostris aut curia, sed aprico loco, patentique cœlo, tamen inaugurato, ne senatusconsulta irrita forent. Alex. ab Alex. v. 27. *Idem.*

Cap. xlvi. *De Api bove.*

Quem cantharum appellant] Cantharum a coloris nigredine, et scarabæi figura. Auctor est Porphyrius de carnis abstinentia, Ægyptios scarabæum imprimis venerari, quod Solis sit animata effigies. Lunæ eosdem Apin consecrasse, Solis et Lunæ signa gestantem: Solis quidem, nigrum pilum, et sub lingua cantharum: Lunæ vero maculam albam, nascentis Lunæ modo sinuatam. *Dalec.*

Sunt delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, &c.] Legend. *Tum delubra ei gemina, quæ vocant thalamos: augurio populorum alterum intrasse lætum est, in altero dira portendit: responsa privis dat e manu consulentium cibum capiendo.* Populi universi augurabantur læta cum alterum ex his delubris intrasset, in altero dira portendebat; at *privis*, id est, singulis, dabat responsa cibum capiendo e manu. *Salmas.* pag. 440. b.

Omnibus annis ibi auream pateram]

Seneca Quæst. Natural. IV. 2. de Nilo tractans: 'Post magnum deinde spatium duo eminent scopuli, (Nili venas vocant incolæ,) ex quibus magna vis effunditur, non tamen quantum operire possit Ægyptum. In hæc ora stipem sacerdotes, et aurea dona præfecti, cum solenne venit sacrum, jaciunt.' *Dalec.*

CAP. XLVII. *De natura pecorum, et generatione eorum.*

Placamentis Deorum] Herodotus in Euterpe narrat Ægyptios, qui Thebas accolunt, et omnino Thebanam præfecturam habitant, non oves, sed capras Diis immolare: alias vero in præfectura Mendesia oves sacrificare, non capras. Muret. Var. VIII. 13. *Dalec.*

Coitus omnibus ad arcturi occasum, &c.] Scribo, *Coitus omnibus ab arcturi occasu.* Varro XI. 11. 'Tempus optimum ad admittendum ab arcturi occasu ad aquilæ occasum, quod quæ postea concipiunt, fiunt vegrandes atque imbecillæ.' Astipulatur et apographon Toletanum, in quo *ab arcturi occasu* scriptum est ad verbum. *Pintian.*

Rubis vescatur] Colonicum vero solo gramine. *Dalec.*

CAP. XLVIII. *De generibus lanarum, et vestium.*

Lana autem laudatissima Apula] Martialis: 'Velleribus primis Apulia, Parma secundis, Nobilis Altinum tertia laudat ovis.' *Dalec.*

Laodiceæ] Hieronymus in Jovinianum: 'Nunc lineis et sericis vestibus, et Attrebatum, ac Laodiceæ indumentis ornatus incedis.' *Idem.*

Vellendi mos] Varro de Ling. Lat. l. IV. 'Veliæ unde essent plures accepi caussas, in queis, quod ibi pastores palatim ex ovibus ante tonsuram inventam vellere lanam sint soliti, ex quo vellera dicuntur.' Idem de Re Rust. lib. II. 'Quam demptam ac conglobatam alii vellera, alii velumina appellant: ex quorum vocabulo animadverti licet, prius lanæ vulsuram, quam tonsuram inventam.' Victor. XVI. 24. *Idem.*

Hispania nigri velleris præcipuas habet, &c.] Legendum: *Hispania nigri velleris præcipuas habent; et Pollentia juxta Alpes. Canusium rutili, quas Erythras vocant, item Bœtica. Fulvi Tarentum et suæ pulliginis.* Salmas. pag. 316. b.

Pexis aliena vestibus] Pexæ vestes, in quibus nec stamen, nec subtegmen apparet, eminente et operiente villo. Nam quibusdam licia numerare licet, ut in quarum textis et tramis lana est propior. Tales sunt Istrianæ. Turn. Advers. V. 14. *Dalec.*

Scutulato textu] Scutulas vocat auctor *τὰ πλινθία*, nimirum quadra, similia retium maculis, quas Græci vocant *τοὺς βρόχους*. Gallos Diod. ait Saga gestare *ῥαβδωτὰ, πλινθίοις πολυάνθεσι καὶ πυκνοῖς διαλελημμένα, scutulata, et reticulatim distincta*: 'virgata' Propertio et Virgilio, Polluci *ῥαβδοειδῆ*, non assuto purpureo limbo ornata, ut exponit Servius. Scutale Livio in funda, quod est reticulatum. Polluci *βρόχος*, sive *macula*, *τὸ συνεχὲς ἐν τοῖς δικτύοις διάστημα τετράγωνον, συνεστηκὸς ἐκ τεττάρων ἁμμάτων, ὃ τεινομένης τῆς ἄρκυος γίνεται ῥαβδοειδές.* Scutulatus ergo textus, virgatus est, macularum instar cancellatim et reticulatim distinctus. *Lausagias* Galli vocant, a similitudine foliorum Lauri, quasi Laurangias. *Scaliger.* Scutulæ forma quadrata et oblonga. Censorinus, *ἑτερομήκες*, quadrangulum imparibus lateribus, et angulis minime rectis, scutulæ simile, XI. 24. Araneorum rete scutulatum est. Turn. XXVII. 24. *Dalec.*

Lanæ et per se coactæ vestem faciunt, &c.] Ad desperationem usque vitiatus hic Plinii locus: lege: *lanæ et per se coactæ vestem faciunt, et si addatur acetum, etiam ferro resistunt: immo vero etiam ignibus.* Hæc ad vestem e coacta lana factam pertinent, quam

faciunt coactilia: πιλωτὰ Græci vocant. quæ sequuntur nihil huc spectant, et longe sunt depravatissima. *Salmas.* 391. b.

In tomenti usum veniunt] Sic legend. Loquitur enim de lanarum purgamentis. Est autem tomentum, culcitræ fartum. Martialis: 'Culcitra tomento quam viduata suo.' Et de tomento, non de indumento accipiendum alioqui satis indicant quæ sequuntur: 'Antiquis enim torus e stramento erat.' *Gelen.*

Antiquis enim torus e stram. &c.] Lege: *Antiquis enim torus e stramento erat, qualiter etiam nunc in castris. Gausapa patris mei memoria cœpere: amphimalla nostra, &c.* Dicit toros antiquitus e stramento fuisse, et sua adhuc ætate in castris ita esse. *Salmas.* p. 398. a.

Qualiter nunc etiam in castris gausape. Patris mei memoria cœpere, &c.] Aliter in Apographo Toletano: *Qualiter etiam nunc in castris causa patris mei memoria, &c.* Ut forte scribendum sit: *Qualiter etiam nunc in castris gausape. Avorum memoria cœpere amphimalla, sicut nostra villosa etiam ventralia.* Movet me quod non ea fuit conditione Plinius, ut non desiderata fuisset ejus prudentia si in commentatione rerum naturalium, quam ad communem totius humani generis utilitatem componebat, et præsertim Romano imperatori dicata, patris sui meminisset. *Pintian.*

Amphimalla nostra] Ἀμφιτάπητες Hesychio. Lucilius: 'Psilæ, atque amphitapæ molles cum ingentibus villis.' Talia amphimalla hodie sunt, quæ vocamus *couvertes de Cathelogne.* Dalec.

Ventralia] Ventrale, κοιλιοδεσμὸς, φοῦνδα. Glossæ. Jurisconsultis zona, crumena, quam et Fundum vocaverunt et Profundum. Cujacius Observ. x. 27. Gausapa et Gausapia, tapetes insignes mollitia villorum, et artificio texturæ, quibus mensæ teguntur. Martial. xiv. 138. 'Nobilius villosa tegant tibi gausapa citrum.' *Idem.*

Caia Cæcilia] Caia usu super omnes celebrata est. Fertur enim Caia Cæcilia, Tarquinii Prisci regis uxor, optima lanifica fuisse: et ideo in ejus memoriam sempiternam institutum fuit, ut novæ nuptæ ante januam mariti interrogatæ quænam vocarentur, Caiam se esse dicerent. Alex. ab Alex. ii. 5. Vide Festum in 'Recta' et 'Regilla.' *Idem.*

In templo Sangi] Equidem demiror quod hic Sangus tantopere ignotus fuerit recentioribus Grammaticis, ut etiam in Liviana historia uno atque altero loco in Janum sit demutatus. Et est quidem unius numinis utrumque nomen: sed hæc Romana appellatio est, illa altera Sabina. *Gelen.*

Colus compta] Vide quod notatum est xxix. 2. *Dalec.*

Rectam tunicam] Recto filorum ductu textam, ὀρθοστάδιον, ἄῤῥαφον, ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸν δι' ὅλου. Recta tunica Isidoro, quam sursum versus stantes texunt: *qu'on fait aut mestier droit.* Idem.

Soriculata defluxit] Interpretantur quidam Soriculatas vestes ex lino et sparto consertas et condensatas, a conserendo. Turn. ut et Man. legit *Surorieulatas*, sive *Suroreclatas*, quod idem est, exponitque suris et latioribus regulis virgatas, ac eo toto texendi genere confectas, tanquam suro regulatas. *Surus*, ramus, inde fit *surculus.* Quidam a Sura et rica, sive ricula deducunt, non a regula. *Idem.*

Phrygianasque] Seneca de Benef. i. 3. de Gratiis: 'Inveniam alium poëtam apud quem præcingantur, et spicis auro Phrygianis prodeant.' E vetusto codice sic Muretus legit xii. 1. Variar. Turn. tamen *Phryxianas*, quæ Phryxæi velleris crispos ac eminentes villos imitantur: vulgo, *de la frise.* Dalec.

Papaveratæ] Papaveratæ, Isidoro 'Pavitenses:' graviter pressæ et cal-

catæ. Contra 'rallæ,' quas tamen idem Isidorus interpretatur rasiles. *Papaveratæ* Sophocli σπαθηταὶ ἐσθῆτες, quoniam κροτοῦνται καὶ σπαθοῦνται. *Pavire*, ferire, παίειν. 'Pavera' frumenta Festo, quorum granum obtritu multo deglubitur, et glumis evaginatur. *Scalig.*

Prætextæ] Lucilius Sat. lib. I. 'Prætextæ ac tunicæ Lydorum opus sordidum omne.' *Dalec.*

Trabeis] Triplex trabea fuit. Prima Diis consecrata, texta sola purpura: altera ex purpura immixto albo, regibus et consulibus peculiaris: tertia ex purpura et cocco, auguribus permissa, dum auguria captant. Alex. ab Alex. v. 18. *Idem.*

Pictas vestes] Palmatas. Tertullian. de Coron. Milit. 'Picta vestis, quæ nunc toga dicitur, antea purpurea vocitata est, eratque sine pictura. Ejus rei argumentum est pictura in æde Vertumni, et Consi, quarum in altera M. Fab. Flaccus, in altera T. Papyrius Censor triumphantes ita picti sunt.' Fest. ἀνθινὰς et ἀνθηρὰς Græci vocarunt. Pollux καταστίκτους, ζωωτοὺς, ζωδιωτούς. Artem. ὀνειροκρ. locupleti fœminæ et meretrici permissas tradit: huic, ut majorem corpore faciat quæstum, illi, luxus causa. Idem Suidas in distinctione ἑταιρῶν. Philarch. Hist. v. tradit, Syracusis mulieri non licuisse uti picta veste, aurove caput redimire, nisi publice prostans cuivis sui copiam faceret: Strab. xv. refert Persarum duces æstate vestem gestare aut purpuream, aut pictam. Had. Jun. I. 13. *Idem.*

Acu facere id Phryges invenerunt] Ægyptii quoque artem illam exercuerunt: eleganter et egregie Martial. 'Quando eques et picti tunica Nilotide Mauri.' Lucanus: 'Quod Niliotis acus compressum pectine Serum Solvit, et expanso laxavit stamina velo.' *Idem.*

Babylon maxime celebravit] Lucretius de amoris insani damno: 'Adde, quod alterius sub nutu degitur ætas: Labitur interea res: tum Babylonia fiunt: Languent officia, atque ægrotat fama vacillans.' Plutarchus auctor est, cum hereditate obvenisset Catoni Βαβυλώνιον πρόβλημα, statim jussisse vendi. *Idem.*

Polymita appellant] Filis diversi coloris in longum et transversum ductis, ut fit hodie. Quidam 'multitia' vocant. Meminit Trebellius Pollio in Quieto, cum ait in ejus familia tunicas, limbos, penulas matronales variantibus liciis effigiem Alexandri monstravisse. Pithæus I. 2. Trilicem loricam tribus liciis ornatam et distinctam fuisse tradit. Turn. XXIX. 35. *Idem.*

Sesquipedalibus libris infecta, &c.] Nam vivarum ovium cum lanam et vellus tingere vellent, adhibitis corticibus sive libris sesquipedalibus medicamento imbutis, qui conservarent inhærentem velleribus infecturam, id faciebant. Turn. Alii *sesquilibris*, id est, in singulas oves adhibita libra et dimidia infectura. Fortassis, *sesquipedalib. fibris*, ut in manuscript. id est, lanæ villis. Isidoro XXX. 22. Fibræ, lana caprina, unde Fibrina vestis, quæ ex ea tramam habet. *Idem.*

Apicas vocabant] Ovis apica, mina Varroni II. 2. *Idem.*

CAP. XLIX. *De musmone.*

De musmone] Vide in Lexico Constantini vocem μούσμονες. *Idem.*

Genus musmonum] Alii *Musimonum*: alii *Musmonium*. Olim Musimonas etiam vocarunt asinos, mulas, equos breves. Lucil. 'Pretium emit, qui vendit equum Musimonem.' De Musimonibus Strabo: Γίνονται δ' ἐνταῦθα οἱ τριχὰ φύοντες αἰγείαν ἀντ' ἐρέας κριοὶ, καλούμενοι μούσμονες, ὧν ταῖς δοραῖς θωρακίζονται. Inde *Sardos Mastruccas* Cicero vocat in oratione pro Scauro, Musimonum pellibus munitos et loricatos. Turn.

Advers. xx. 9. Id animal fortassis est quod xxviii. 9. 'ophion' vocari tradit, item xxx. 15. *Idem.*

Umbros vocarunt] Umbri, Ibri, Imbri, priscis spurii. Græcis ὀμβρίκαλοι, et ὀμβρίκια, *ferarum catuli.* Hinc Ibridæ canes, Lyciscæ. In veteri glossario, *Umber*, ἡμίονος πρόβατον· *Iber*, ἡμίονος. *Scalig.*

CAP. L. *De capris, et generatione earum.*

Trimæ minus utiliter generant] Archetypum Toletanum et Ch. *Ante trimos minus utiliter generant:* recte, ut de hircis intelligas; nam de caprarum conceptu paulo post. *Pintian.*

Et in senecta, nec ultra quadriennium] Particula *nec* in neutro habetur exemplarium scriptorum: optime; nam teste Columella vii. 6. 'Senecta his ante sextum annum, et quinquennis parum idoneus habetur implendis fœminis.' *Idem.*

In trimatu inutiles] Scribendum proculdubio *utiles*, vel *haud inutiles.* Columella loco proxime signato: 'Aniculæ vel bimæ capellæ, nam utraque ætas partum edit, submitti hœdum non oportet: neque enim educare nisi trima debet.' Palladius xii. 13. 'Trimæ educare optime possunt. Quod teneriores matres generant, transigendum est.' *Idem.*

Longis auriculis infractisque, armis quam villosissimis] Legendum *auribus*, non *auriculis*, ex archetypo Toletan. Confirmat id quoque Columella vii. 6. 'Optimus,' inquit, 'habetur amplissimi corporis, cruribus crassis, plena et brevi cervice, flaccidis et prægrandibus auribus.' *Pintian.*

Laciniæ] Festus vocat Noneolas, vel, ut quidam legunt, Nævolas. Varro ii. 3. mammillas pensiles. *Dalec.*

Archelaus auctor est] Ab Alcmæone id proditum, non Archelao, scribit Arist. sed οὐκ ἀληθῶς, ὅτι ἄπνουν ἐστὶ μόριον. Vide Rhodig. v. 29. Victor. xxxvi. 9. Varronem de Re Rust. ii. 3. Oppianus capras silvestres scripsit non quidem auribus spirare, ut Alcmæon apud Aristot. sed fistula, quæ a palato pertinet ad interstitium cornuum. Spirare utraque parte putat Ælianus de Animalibus i. 51. *Idem.*

In Cilicia, circaque Syrtes villo tonsili vestiuntur] Alii leg. *circaque Syrias*, non male. *Bouchart.* 625.

Quem aruncum vocant] Græci ἤρυγκον. Inde apud Plutarch. de herba Eryngio male hoc ipsum scriptum, quod hic Plinius ex Arist. tradit. Locus est in lib. de iis qui sero a numine puniuntur. Vide in Lexico Constant. ἤρυγκος. *Dalec.*

Olivam lambendo quoque, &c.] Huc refer illa xvii. 24. 'Oleam quidem etiam si lambat capra, sterilescere auctor est Varro, ut diximus.' Vide et Ursin. Not. Var. pag. 19. *Idem.*

Minervæ non immolantur] Vide et quæ supra cap. 47. hujus libri adnotavimus. *Dalec.*

CAP. LI. *De suibus et natura earum.*

De suibus] De hoc animali, et multis ejus nomenclaturis, vide Rhod. xxv. 26. *Idem.*

Partus bis anno] Plutarch. in Caus. Natur. sues domesticas sæpius ait parere et incerto tempore, feras autem semel duntaxat æstatis initio. *Idem.*

Flaccidas aures] Id est, pendulas et demissas: quod accidit porcis natu jam grandioribus; nam junioribus subriguntur et erectæ manent. *Id.*

Anginæ maxime] Plaut. in Trinum. 'Sues moriuntur angina hic acerrima.' *Idem.*

In luto volutatio generi grata] Id nimirum est, quod Heraclitus Ephesius scribit, sues cœno lavari, ut cortales aves pulvere et cinere. Aristophani γρυλλίζουσι et κοΐζουσι sues. *Idem.*

Quin et duces in urbe] Habet et vetus exemplar sic. Sed quid sibi volunt hæc duo vocabula, *et duces?* Possem hic aliquid comminisci pro illorum expositione. Verum ut inge-

nue fatear, mihi locus videtur esse depravatus, et *cicures* forte legendum, non *et duces.* Quia autem insolens verbum erat, corrupit librarius quod non intelligebat; nam sequitur statim *et feri.* Disserit itaque prius de cicurum porcorum natura, mox de feris. *Rhenanus.*

Castrantur fœminæ quoque sicuti cameli post bidui inediam suspensæ pernis prioribus] Aristoteles libro nono capite ultimo, *posterioribus,* non *prioribus,* ait Græca voce ὀπισθίων. Theodorus tamen *prioribus* transfert: causam ignoro, nisi quod ita in Plinio invenerat. *Pintian. Castrantur fœminæ quoque*] Vide quod adnotatum est ad XI. 37. *Dalec.*

Celerius ita pinguescunt] Et caro suavior est. Galen. lib. I. de semine. *Idem.*

Abdomina] Vide infra XI. 37. *Id.*

Publii] Syri, qui Laberium vicit eo genere poëmatis. *Idem.*

Aprugnum] Sumen aprugnum: quod cum sua vulva convivis Heliogabalum apposuisse Lampridius testatur. *Idem.*

CAP. LII. *De vivariis bestiarum.*

CAP. LIII. *De semiferis animalibus.*

Solidum aprum Romanorum] Juvenalis Sat. I. 'quanta est gula, quæ sibi totos Ponit apros, animal propter convivia natum?' *Dalec.*

Hybridas] Vide quod annot. in superius caput proximum 49. ad vocem 'Umbros.' *Idem.*

Quanquam onerato capite vastis cornibus gladiorumque vaginis, in hæc se librant, ut tormento aliquo rotati, in petris potissimum e monte aliquo in alium transilire cupientes, atque recursu pernici quo libuerit exultant] Difficilis est hic locus, et dubio procul a nemine intellectus. Exemplar manuscriptum hujusmodi lectionem continet: *Quanquam onerato capite vastis cornibus gladiorumque vaginis in hæc se librat ut tormento aliquo rotatus in petras potissimum et monte aliquo in alium transilire quærens atque recursu suo pernicius quo libuit exultat.* Nodus vero omnis in his duobus vocabulis est, *gladiorumque vaginis,* quidnam hæc sibi velint; nam alioqui vetus lectio cum vulgata consentit, nisi quod doctus quispiam in plurativum numerum mutavit quæ illic in singulari ponuntur, nihilo melius quam *petras* in *petris,* et *recussu* in *recursu.* Christophorus Longolius, huic loco manum admolitus, *in his se librant* legendum putavit, ut referatur ad vaginas gladiorum, quod esse debet, *in hæc se librat,* quemadmodum vetus exemplar testatur; hoc est, germanam Plinii lectionem mutavit in adulterinam. Quod si etiam *in iis se librant,* non *in hæc se librat* legamus, id quod tamen faciendum non est, quid tum? An bene propterea habebit sententia? Minime sane. Quis interim docet quid sibi velit *gladiorum vaginæ?* Mirabile vero animal quod gladiorum vaginis oneratum caput habet; num in vaginis conditi sunt gladii, an vacuæ vaginæ sunt? Vastis certe cornibus et alia quædam animantia prædita reperiuntur: at monstro similis est, imo monstrum potius, belua gladiorum vaginas in capite circunferens. Itaque cum reliqua satis recte habeant, video nodum omnem, ut ante dixi, in his duabus dictionibus *gladiorumque vaginis* consistere, quarum utramque mendosissimam reor, qui putem a Plinio scriptum fuisse *lateque vagis;* quod vocabulum cum distantioribus syllabis exaratum esset, hoc forte pacto, *la te que ua gi s,* librarius, aliquid deesse existimans, expletis per sinistram suam diligentiam lacunis, hoc est, *g* litera addita, et *t* in *d* mutata, (nam *glate* non placebat,) et *orum* genitivi plurativi terminatione annexa, ac postremo *ni* syllaba introserta, in hunc tandem modum tam fœde depravarit. Enimvero dum hunc locum curiosissime excuterem, cum quo, crede mihi,

diutissime sum luctatus, visum est mihi legendum esse: *lateque vagis. Ibix in hæc se rotat;* nam conjicio *ibix* in *ivix*, primum eo quod *u* pro *b* usurpent librarii, mox in *ivis*, et postremo in *inis* facile mutari potuisse. Quæ vox ad *vagis* addita, *vaginis* indubie constituit: quanquam etiam si non exprimatur *ibix*, subintelligitur tamen in hac oratione, *in hæc se librat;* additum vero, sensum illustriorem reddit; imo plane vaginas gladii consecuti sunt. Nam cum hoc erratum admissum esset, ut *vaginis* pro *vagis ibix* scriberetur, jam non quadrabat præcedens dictio *lateque;* male enim sonabat in auribus librarii quamlibet crassis hæc oratio, *lateque vaginis.* Quare cum vaginæ fiant, ut in iis gladii condantur, vocabulum *lateque* mutavit in *gladiorumque* pulchro futuro sensu, *gladiorumque vaginis*, ut stipiti illi videbatur. Profecto nusquam verius est illud Aristotelis, ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος, τὰ ἄλλα συμβαίνει, quam in depravationibus auctorum, ubi unum erratum admissum statim multa consequuntur. Leges itaque et distingues totum Plinii locum hoc modo: *Sunt ibices pernicitatis mirandæ, quanquam onerato capite vastis cornibus lateque vagis. Ibix in hæc se librat, ut tormento aliquo rotatus in petras, potissimum e monte aliquo in alium transilire quærens, atque recussu pernicius quo libuit exultat.* Sententia nunc est clarissima, quæ hactenus obscurissima fuit. Restituimus præterea e codice manuscripto *petras*, ubi perperam in vulgatis editionibus *petris* legebatur, et *quærens*, quod doctus quispiam in *cupientes* mutarat, non putans satis Latine, dici, *quærens transilire.* Item *recussu pernicius quo libuit exultat*, quod prius scriptum erat, *recursu pernici quo libuerit exultat.* Rhenan.

E monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recursu pernicius quo libuerit exultant] Scribo, partim ex veteribus codicibus, partim ex conjectura: *E monte aliquo in alium transitum quærentes, æque recursu pernici quo libuit exultant.* Nam scripta lectio *transitum*, non *transilire*, et *pernici*, non *pernicius*, agnoscit. *Pintian.*

CAP. LIV. *De simiis.*

Hominis figuræ proximæ] Habes infra hujus argumenti integrum XI. 44. 'Nam simiarum,' inquit, 'genera perfectam hominis imitationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris,' &c. Vide locum. *Dalec.*

Caudis inter se distinguuntur] Simias curtas et cauda carentes Græci πιθήκους nominant, caudatas vero κερκοπιθήκους. Harum genera sunt κῆβοι, Aristot. οὐρὰν ἔχοντες, ut et callitriches. Festive Juvenal. Sat. x. de rugoso sene: 'deformem pro cute pellem, Pendentesque genas, et tales aspice rugas, Quales, umbriferos ubi pandit Tabraca saltus, In vetula scalpit jam mater simia bucca.' Festus: 'Cercolopis (alii *Cercalopex*) genus simiæ, quæ ultimam partem caudæ villosam habet.' Idem clunas simias a clunibus tritis dictas existimat. Vide ad eadem Scaligerum. De simiis multa Solinus Polyhist. c. 40. qui eadem quæ hic fere tradit: Arist. Histor. Animal. II. 8. *Idem.*

Mutianus et latrunculis lusisse, &c.] Lege: *Mutianus latrunculis lusisse, fictas cera icones visu distinguere:* cereæ icones optime et ad nativum vultus repræsentant, et nulla pictura veritatem magis imitatur quam cera; at simiæ sciunt visu ipso distinguere icones cera fictas a veris vultibus. *Salmas.* pag. 376. a.

Simiarum generi præcipua erga fœtum affectio] Lege: *Simiarum generi præcipua erga fœtum affectio: gestant catulos: quæ intra domos peperere, omnibus demonstrant, tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus similes.* Vide Salmas. pagina 377. a.

Tractarique gaudent similes gratula-

tionem intelligentis. Itaque magna ex parte, &c.] Locus est corruptissimus. Exemplar Toletanum: *Tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus. Similiter magna ex parte, &c.* Salmanticense propius veritatem: *Tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus. Similis itaque magna ex parte, &c.* Scribo: *Tractarique gaudent, gratulationem intelligentes. Simiolas itaque magna ex parte, &c.* Oppiani sententiam hoc loco præterire nolui; scribit enim libro Cynegeticῶn III. simias semper duos parere, quorum alterum amant, alterum odere, quem statim arctiore complexu enecent. *Pintian.*

Satyris et Sphingibus] Quales fuerint Satyri et Sileni, Bacchi, et cur ita dicti, vide Rhodig. XIX. 25. *Dalec.*

CAP. LV. *De leporibus et cuniculis.*

Leporum generis sunt] Πτωκὰς Græci vocant a pavore; nam, ut inquit Pollux, δειλία ὑπερβάλλει τοῦτο ζῶον ἔμπληκτον ῥᾷστα γιγνόμενον καὶ ἀναπτοούμενον. Quamobrem ei lustra sunt θάμνοι συνηρεφεῖς, καὶ ἀμφιλαφεῖς, *densa umbrosaque dumeta.* Dicitur et λαγὼς *ab aurium magnitudine,* ἀπὸ τοῦ λὰ καὶ τῶν ὤτων, vel, ut aliqui volunt, ἀπὸ τοῦ λάειν, id est, βλέπειν, quod dormiat oculis apertis. ἐν πᾶσι τοῖς λαγῴοις Græci aiunt, lautissimas delicias significantes. Hujus animalis colorem ἐπίπερκνον dicunt, qualis est olivæ nondum maturitate nigrescentis. Varroni leporum genera sunt, Italicum, Gallicum, Hispanum; Xenophonti montanum, campestre, palustre; Polluci Elymæon describitur vulpis magnitudine. Chelidonios memorat Athenæus: Moschias quidam citant, tanta vi spiritus, ut in furorem canes agant. Rhod. XXVI. 29. et 30. Vide quod notavimus ad XXVIII. 19. *Idem.*

Archelaus auctor est, quot sint corporis cavernæ ad excrementa lepori] Ex Varrone hoc mutuatus est, diversis quidem verbis, an sensu eodem, non statuerim. Varronis verba sunt de Re Rust. III. 12. 'Itaque de his Archelaus scribit, annorum quot sint qui velit scire, inspicere oportere foramina naturæ, quod sine dubio alius alio habeat plura.' *Pintian.*

Benigna circa hoc] Herodotus lib. XIII. *Dalec.*

Superfœtat] Ἐπικυΐσκεται. Equas et mulieres quoque superfœtare, pro indubitato habetur. Hæc non leguntur apud Herodotum. *Idem.*

CAP. LVI. *De semiferis.*

CAP. LVII. *De muribus et gliribus.*

Arrosis Lavinii clypeis argenteis] Plautus in Persa: 'Pater, avos, proavos, abavos, tritavos, Quasi mures edere semper alienum cibum.' *Dalec.*

Theophrastus auctor est] Fragmento περὶ τῶν ἀθρόων φαινομένων ζώων. Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Stephanus de Urbibus. *Idem.*

Vænisse murum CC. nummis] Valerius VII. 6. ducentis denariis. Strabo lib. V. μέδιμνον, non *murem,* vænisse διακοσίων δραχμῶν. Nummi enim sestertii intelliguntur. Pollux Onomast. lib. IX. δύνασθαί φησι νοῦμον οἷα ἡμιοβόλια, non, ut legitur, ὀμόλια, id est, *quantum sestertium.* Mitaler.

Nam soricum occentu] Audito soricis occentu Fabius Max. dictatura, Caius Flaminius magisterio equitum se abdicarunt. Valer. Max. lib. I. Mures in fundamentis urbis, quæ ad Strymonem ædificabatur, pugnantes reperti, cives ostenderunt feroces ac bellicosos fore. Alex. ab Alex. V. 13. et 19. Lepide Plautus in Truculento: 'sed tamen Cogitato, mus pusillus quam sapiens sit bestia, Ætatem qui uni cubili nunquam committit suam; Quia si unum obsideatur, aliud perfugium erit.' *Dalec.*

Quos censoriæ leges, princepsque M. Scaurus in cons.] Hoc est, Censores, et ante eos Scaurus Consul, cœnis ademere. Sic enim dictum est hic *Prin-*

ceps, quomodo apud Poëtam: 'Princeps ærata Tarchon secat æquora prora,' id est, primus. *Gelen.*

Senium finitur hiberna quiete] Videtur scribendum *somnus*, non *senium*, ex Oppiano Cynegeticωn lib. XI. prodente totam eos dormiendo hyemem exigere: et Aristotele VIII. 17. 'Glires etiam latent in ipsis arboribus, pinguescuntque per id tempus vehementer.' Martialis in Xeniis: 'Tota mihi dormitur hyems, et pinguior illo Tempore sum, quo me nil nisi somnus alit.' *Pintian.*

Rursus æstate juvenescunt] Depravata priore dictione *somnus*, detortaque in *senium*, hoc est, senectutem, cutemve, exuviasque illas quæ exuunt nonnulla animalium quæ conduntur, consentaneum erat ut posterior illi conjuga eandem subiret aleam. Existimo igitur legendum non *juvenescunt* sed *vivescunt*, hoc est, reviviscunt, quasi tota hieme, quam dormiendo transegerunt, mortui potius quam vivi jacuerint, quando, ut summus ait poëta: 'consanguineus est leti sopor.' Hoc verbo 'vivesco' tum alias Plinius utitur, tum IX. 51. de anguillis loquens his verbis: 'Anguillæ atterunt se scopulis: ea strigmenta vivescunt.' *Idem.*

Nitelis quiete] Nitedulæ, parvi mures, subterranei puto, a nitore pilorum et cutis dicti: vulgo *rate courte*, Northmannis *mulots*, quasi *nilots*. Cic. pro Sestio: 'Quum id etiam civitatis fatum fuit, ut illa ex vepreculis extracta nitedula Remp. conaretur arrodere.' *Dalec.*

CAP. LVIII. *Quæ animalia quibus locis non sint.*

In Lycia dorcades non transeunt montes Syris vicinos] *Cilicia* verior lectio quam *Lycia;* nam Ciliciam conterminam esse Syriæ, haud Lyciam, in aperto apud omnes est. *Pintian.*

Onagri montem qui Cappadociam a Lycia dividit] Eadem hic quæ statim ante menda. Scribendum enim, *a Cilicia*, non *a Lycia:* tum ex utroque exemplari, tum ex Ptolemæo tradente, Tauro monte Cappadociam a Cilicia dirimi. Item Lycaoniam partem esse Cappadociæ, idem prodit Ptolemæus. At in Lycaonia multos esse onagrorum greges, et M. Varro tradit de Re Rustica, XI. 6. et Plinius hoc ipso libro, cap. 43. *Pintian.*

In Bœotiæ Lebadia illatæ, &c.] Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. *Dalec.*

Cyrenis mutæ fuere ranæ] Idem ibid. vide et inf. XI. 51. *Idem.*

Nec in Creta insula] Nec in Britannia. *Idem.*

Maleficum animal] Addit Solinus: 'Serpens nulla:' quamvis incolæ spectati viri in ea serpentes gigni narrent, sed morsu innoxio: quidam etiam perniciosos. Brod. III. 11. *Idem.*

Item apros et attagenas herinaceos] Scribendum videtur permutato conjunctionis loco, *Item apros, attagenas, et herinaceos.* Cæterum inter animalia terrestria, et quadrupedes, de quibus non tantum hoc capite, imo vero toto hoc volumine, disseritur, quis locus est, obsecro te, humane lector, attageni avi Ionicæ? Nam etiamsi in Creta non esset Attagen, alienum erat hoc loco indicari id quod erat proprium X. 29. cujus lemma est: 'Quæ aves in quibus locis non sunt:' ubi Plinius scribit noctuam in Creta non esse: non utique prætermissurus de attagene. Et ut quod sentio dicam ingenue, puto hanc dictionem inter eas esse connumerandam, quæ falso in Historiam Naturalem irrepserunt. *Pintian.*

Nec ursos] Supra cap. 36. hujus libri, sub finem, Domitius Ænobarbus Ædilis Curulis ursos Numidicos centum, et totidem venatores Æthiopas in Circo dedit. Juvenal. Sat. IV. 'Profuit ergo nihil misero quod cominus ursos Figebat Numidas Albana nudus arena Venator.' Martial. 'Et freno Libyci domantur ursi.' Virgil. 'Horridus in jaculis, et pelle Libys-

tidis ursæ.' Solinus forma Numidicos ursos cæteris præstare tradit. Fortassis legendum, *Uros.* Dalec.

CAP. LIX. *Quæ advenis noceant.*

LIBER IX.

CAP. I. *De aquatilium natura.*

CAP. II. *Quare in mari maxima animalia.*

Mollique ac fertili accremento] Antiqua lectio, *Mollique ac fertili nutrimento.* Nec displicet. Aristoteles de longitudine ac brevitate vitæ capite secundo: 'Oportet enim intelligere, quod animal est natura humidum et calidum, et vivere tale quippiam est: at senectus frigida et sicca.' Et de Generatione Animalium I. 16. 'Nutrimentum enim omnium humidum magis.' *Pintian.*

CAP. III. *De Indici maris belluis.*

Tunc illic ruunt turbines] Nam ea pars anni illis hiems est, non, ut nobis, frigoris asperitate, sed assiduis imbribus, tonitruis, tempestatibus, nimbis, procellis. *Dalec.*

Gedrosos] Strabo lib. XV. de Ichthyophagis inter Carmanos et Oritas sitis id tradit, non de Arbiis. Verisimile est autem vicinos Gedrosios id de illis narrasse. *Idem.*

Exeunt et pecori similes belluæ] Onesicritus apud Strab. lib. XV. narrat circa Taprobanen Indiæ belluas marinas ancipitis vitæ nasci, alias bobus similes, alias equis, alias variis animalibus terrestribus. *Idem.*

CAP. IV. *Quæ in quoque Oceano maxima.*

CAP. V. *De Tritonum et Nereidum, et elephantorum marinorum figuris.*

Concha canentem] Interpres Homeri scribit, ante inventam a Tyrrhenis tubam priscos ejus loco usos fuisse concha: unde Virgil. Æneid. VI. 'Sed tum forte cava dum personat æquora concha.' Turn. XXVIII. 44. *Dalec.*

Nereidum] Sic Poëta vocant Nerei et Doridis filias, Νησαίην, Κυμοθόην, et alias permultas. Nereum, Orpheo in Argonaut. Deorum antiquissimum, Virgilio grandævum, Oceani et Tethyos filium, ex imitatione Pherecydis Syrii, vaticinantem et futura prædicentem inducit Horatius Protei modo. Hadr. Jun. IV. 22. Tritonis figuram, qualis sit, accuratissime describit Pausanias, et Vitruv. de Architect. I. 6. et Hub. Goltz. Græc. Vet. tab. I. num. 4. et 6. &c. *Idem.*

Squamis modo hispido corpore, etiam quo humanam effigiem habent] Exemplar Salmant. *etiam in qua* legit, non *etiam in quo.* Scribendum censeo: *Squamis modo hispido corpore, ut in aqua humanam effigiem habente.* Pintian.

Marinum hominem] Juvenal. Sat. XIV. 'Grande operæ pretium est, ut tenso folle reverti Inde domum possis, tumidaque superbus aluta, Oceani monstra et juvenes vidisse marinos.' *Dalec.*

Contra Lugdunensis provinciæ littus in insula] Scribere mallem, *Contra Lugdunensis provinciæ littus impulsas;* ut capite sequente: 'Et dum saginam persequitur in littus fluctibus propulsa.' *Pintian.*

Elephantos] Elephantus, Rosmarus Olai Magni. Vide quod adnotatum est XXXII. 11. *Dalec.*

Cornibus assimulatis] Exertis dentibus, ut in elephantis terrestribus. Horum autem dentes cornua vocari Juba et Pausanias ostendunt. *Idem.*

Nereidas] Apud Alexand. ab Alex. III. 8. Gaza Nereidem in Peloponnesi littus ejectam vidit, Trapezuntius in mari natantem, Draconetus Bonifacius Neapolitanus Tritonem melle conditum, multi vivum captum in maritimis Epiri. *Idem.*

Belluæ, cui dicebatur exposita, &c.] Πίστρικα, πρίστιν, et πρῆστιν hoc ceti genus auctores vocant. Pistricem Festus in voce 'Balæna,' Cicero in hoc versu: 'Tum vero fugit Andromeda, et Neptuni pistrix:' Arati Græcus est: Οὐδὲ μὲν Ἀνδρομέδης, καὶ κήτεος ὅσσ' ἐλέλειπτο. Pristin Virgil. 'Frons hominem præfert, in pristin desinit alvus.' Florus III. 5. Epicharmus in nuptiis Hebes: Ἦν δὲ ζύγαιναι, πρίστιες, ῥῖναι τε τραχυδέρμονες. Polycharmus in Lyciæ commentariis, quo loco scribit, vati augurium captanti e piscibus interdum apparere Orphos et Glaucos, interdum φαλαίνας et πρίστεις. Ἀπὸ τοῦ πρίζειν dictam volunt, quod tenuis corporis longo tractu fluctus secat et findit. Seneca e Pedone: 'Qui ferat Oceanum, qui sævas undique pristes, Æquoreosque canes ratibus consurgere pansis.' Πρῆστιν dixit Oppianus Ἁλιευτικῶν l. I. ἐν δὲ δαφοινῇ Πρῆστις. Pristin et poculi genus, et navis item dixerunt. Quadrigarius apud Nonium, Livius lib. IV. Decad. V. Polybius. Virgil. 'Velocem Mnestheus agit acri remige pristin.' Had. Jun. II. 13. *Idem.*

CAP. VI. *De balænis et orcis.*

Et cujus imago nulla repræsentatione, &c.] Balænarum plana et lævis cutis est, orcarum canaliculatim striata, qualem vidimus in litus ejectam prope Monspessulum. *Idem.*

Ora balænæ] Tubulatas fistulas. *Dalec.*

CAP. VII. *An spirent pisces, an dormiant.*

Aliæ spirabilia inesse viscera] De hac quæstione multa Rhodig. IV. 15. *Id.*

Dormiunt in terra] Vide quæ supra notata sunt ad cap. 36. hujus libri. *Dalec.*

CAP. VIII. *De Delphinis.*

Ut plerunque vela navium transvolent, &c.] Lege: *ut plerumque vela transvolent, vagantur fere conjugi: pariunt catulos decimo mense.* Salm. pag. 185. *Ut plerunque vela navium transvolent*] Aristoteles non vela navium, sed malos transgredi ait libro nono cap. 48. 'Quo,' inquit, 'impetu fit, ut sese ejaculentur in aërem, et supersiliant malos navigiorum quæ forte affuerint.' Decepit Plinium similitudo quæ apud Græcos est duorum nominum, *veli* et *mali*, hoc est, ἱστίον et ἱστός. Vidit hoc ante me Franciscus Massarius, et ante Massarium Matthæus Fortunatus in Castigationibus naturalium Senecæ quæstionum. *Pintian.*

Agunt fere conjugia] Scribo, *Agunt vera conjugia.* Naturalia enim conjugia veraque sunt marium cum feminis. Aristoteles eodem libro et capite, *Degunt conjugatim mares cum feminis.* Romana quoque impressio *vera* habet, non *fere*, neque, ut alia præferunt exemplaria, *vere.* Pintian.

Pariunt catulos decimo mense] Arist. Hist. VI. Κύει δὲ δέκα μῆνας· τίκτει δὲ ὁ δελφὶς ἐν τῷ θέρει· ἐν ἄλλῃ δὲ ὥρᾳ οὐδεμίᾳ. Solinus: 'Catulos edunt; decimus mensis maturum facit partum; Lucinam æstivus dies solvit.' Vide locum cap. 22. Polyhist. ubi ad verbum hoc caput fere citatur. *Dalec.*

Solent in terram erumpere incerta de causa, et statim tellure tacta moriuntur] Scribo: *Nec statim. Tellure tacta moriuntur.* Significat autem hic *statim*, non confestim et illico, quod Hermolao causa erroris fuit, sed stato, certo, ac definito tempore. Aristoteles libro nono, cap. 48. 'Ambigitur autem de ipsis, cur in terram erumpant. Facere enim ipsos hoc temere, et ut casus tulit, non certa de causa prædicant.' Sic enim melius Aristotelis mens exprimitur, quam ex

Theodori tralatione. Quod ergo Aristoteles *temere*, Plinius *incerta de causa;* quod ille, *ut casus tulit*, Plinius *nec statim*. Nam quod Hermolaus ait, statim tacta terra delphinos emori, falsum est. Tacta terra emori fateor, statim tacta nego. Idque in Plinio Cæcilio, nisi ei excidisset, Hermolaus legerat libro epistolarum octavo: 'Incredibile,' inquit, 'tam verum tamen quam priora, Delphinum gestatorem collusoremque puerorum in terram quoque extrahi solitum, arenisque siccatum ubi incaluisset in mare revolvi.' Vetus quoque et omnis impressa lectio *nec statim* habet, non aliter. *Pintian.*

Tellure tacta moriuntur] Inde proverbium: 'Delphinus in litore.' Ovid. 'Quem postquam bibulis injecit fluctus arenis, Unda simul miserum, vitaque destituit.' Loquitur de Delphino. *Dalec.*

Lingua mobilis] Liberam et absolutam esse negat Aristoteles Histor. lib. IV. *Idem.*

Nomen Simonis] Apud Nonium in Pecus, Livius, vel, ut legit Scaliger, in Ægistho, delphinos vocat 'lascivum Nerei simum pecus.' *Idem.*

Delphinus non homini tantum, &c.] Lege: *Delphinus non hominis tantum amicum animal, verum ex musica arte mulcetur, symphoniæ cantu, &c.* Salmas. pag. 185. a.

Ni res Mæcenatis et Flaviani] Scribendum *Fabiani*, non *Flaviani*, tum ex Indice operis, tum etiam ex Solino, cap. 17. 'Pigeret,' ait, 'asseverare hoc, ni Mæcenatis et Fabiani, multorumque præterea esset literis comprehensum.' Utitur etiam testimonio hujus Fabiani Seneca, in libro de consolatione ad Martiam, et alibi sæpe. *Pintian.*

Per magnum æquor in ludum ferebat] Parem fere historiam in Laconicis Pausanias refert ad Emporoselenen visum a se Delphinum, qui puero a quo sanatus fuerat, cum piscatores eum caperent, mercedem curationis pendebat, dicto se audientem præbebat, et quocunque jussisset, dorso transvehebat. *Dalec.*

Inhospitales] *In hospitales* divisim legendum: hoc est, Hipponenses, qui magistratus magno sumptu excipiebant. *Dalec.*

Puerum Alexander Magnus, &c.] Lege: *Puerum Alexander Magnus Babylonem nomine, Neptuni sacerdotio præfecit.* Salm. *Puerum Alexander Magnus, &c.*] Athenæus Dionysium vocat lib. XIII. ubi ejusdem argumenti pleraque alia leguntur scitu dignissima. Vide locum, non procul a fine. *Dalec.*

Ad intercipiendos ejus quæstus] Ut pecuniam auferrent, quam is arte sua quæsiverat. *Idem.*

Ut prius caneret cithara] Magnam vim Musices non solum in ea quæ ratione carent, sed etiam in animos corporaque hominum, vide apud Magium IV. 13. et Carpentar. super lib. VI. Aristot. de Divina Sap. Ægypt. et Martian. Capell. Philolog. lib. IX. pag. 369. Apollon. Hist. Mirabil. pag. 48. Boëth. Music. in princip. Cæterum id quod de vi ejus in morbis quibusdam curandis scribitur, dubitationem habere, ait Muret. Var. VI. 14. *Idem.*

Est provinciæ Narbonensis et in Nemausiensi agro, &c.] Lege: *Est provinciæ Narbonensis et in Nemausiensi agro stagnum Latera appellatum, ubi cum homine delphini societate piscantur. Innumera vis mugilum stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, observata æstus reciprocatione. Qua de causa prætendi non queunt retia aquæ, molem ponderis nullo modo toleratura. Jam si non solertia insidietur tempori, simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite adfligitur, locumque solum pandendis retib. habilem effugere festinant. Quod ubi animadvertere piscantes, concurrit autem multitudo, temporis gnara, et magis etiam*

voluptutis hujus uvida, totusque populus e litore quanto potest clamore conciet Simonem ad spectuculi eventum. Celeriter Delphini exaudiunt desideria, Aquilonum flatu vocem prosequente, Austro vero tardius ex adverso referente æstum, tum quoque improviso in auxilium advolant. Properare apparet; aciesque protinus disponitur in loco, ubi conspectus est pugnæ: opponunt sese ab alto, trepidosque in vada urgent, &c. Vide Isac. Voss. in Melam, pag. 179.

Stagnum Latera appellatum] Vide quod adnotatum est supra III. 4. *Dalec.*

Angustis faucibus stagni, &c.] Eas fauces Monpessulani vocant, *la Cruu pres de Mangueil.* Idem.

Quod ubi animadvertere piscantes, concurrit uutem multitudo temporis gnara et magis etiam voluptutis hujus avida, totusque populus e littore quanto potest clamore conciet Simonem, ad spectaculi eventum] Luxatus est, ni fallor, dictionum sensuumque ordo, et permista ac confusa omnia. Tolerabilior autem lectio et rationi magis consentiens ad hunc modum: *Quod ubi animadvertere piscantes totusque populus (concurrit autem multitudo temporis gnara, et magis etiam voluptatis hujus avida ad spectaculi eventum) e littore quanto potest clamore conciet, &c.* Pintian.

CAP. IX. *De tursionibus.*

CAP. X. *De testudinibus, et quomodo capiantur.*

Testudines tantæ magnitudinis] Vide XXXII. 4. Pausanias lib. I. marinas terrestribus dissimiles tantum esse scribit magnitudine, et pedum figura vitulo marino simili. *Dalec.*

In terram egressæ in herbis pariunt ova] Verba illa, *in herbis*, puto non esse Pliniana. Plutarchus in libro, Utra animalium, &c. 'Parit enim,' de testudine loquens, 'egressa in littus prope ipsum mare, sed cum ovis incubare nequeat, neque in terra diutius commorari, arenæ gremio ova mandat, tenuissima mollissimaque ejus parte cooperta.' Quid si legas sine præpositione, et adscribas dictionem *herbis* superioribus? ut sit sensus: Testudines in mari vivere conchyliis, egressas in terram herbis. Quod autem sequitur continuo, *Avium ovis similia*, ex Aristotele sumptum v. 33. Verum notandum, comparari ab Aristotele ovis avium ova testudinis terrestris, non testudinis marinæ, ut hic comparat Plinius, tumultuaria fortasse lectione deceptus; gallinarum enim ovis comparat ova testudinum marinarum Aristoteles prædict. lib. et capite. *Pintian.*

Educant fœtus annuo spatio] Scribo, *Educant fœtus*, hoc est, *excludunt*, non *educant.* Aristoteles loco antedicto: 'Fœtumque sequente anno excludit.' Similis autem hic allucinatio priori; nam de testudine terrestri hæc scribit Aristoteles, non marina. Ova enim testudinis marinæ non indigere tam longa incubatione, docet Plutarchus libro illo toties allegato, his verbis: 'quod autem hoc admirabilius, diem quadragesimum observantes, tot enim diebus excoquuntur abrumpunturque ova, accedit ad locum, agnoscensque unaquæque depositum suum, ut solertius nequiret homo ullus auri repositum agnoscere, avide prompteque aperit.' *Pintian.*

Operibus Chersinæ vocantur] Laminis sectilibus, quæ ex ejus cortice fiunt. *Dalec.*

CAP. XI. *Quis primus testudines secare instituerit?*

Testudinum putamina] Vide XXXII. 4. *Idem.*

Secare in laminas] Seneca de Benefic. VII. 9. 'Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, et fœdissimorum pigerrimorumque animalium testas, ingentibus pretiis emptas, in quibus illa ipsa quæ placet varietas sublitis medicamentis in si-

militudinem veri coloratur.' *Idem.*

CAP. XII. *Digestio aquatilium per species.*

Silicum duritia, ut ostreæ] Inde facetus jocus Plauti in Pœnul. 'Itaque jam quasi ostreatum tergum ulceribus gestito;' id est, durum, asperum, tuberosum. *Dalec.*

CAP. XIII. *De vitulo marino.*

Ut pistris] Vide quæ notata sunt paulo ante cap. 5. hujus libri. *Idem.*

Hic parit in terra pecudum more, secundo partus reddit initu. Canum modo cohæret] Longolius seu Longoliani discipuli locum hunc sic legunt: *Hic parit in terra pecudum more. Secundas cum partu reddit. Canum modo cohæret:* verbum *initu*, quod omnis scripta lectio agnoscit, sine causa detrahentes, et adjicientes a se præpositionem *cum*, minime necessariam, et perperam pungentes post illa verba, *pecudum more.* Nos sic scribendum et distinguendum censemus: *Hic parit in terra pecudum more, secundus partu reddit. Initu canum modo cohæret.* Hæc est vera genuinaque Plinii lectio. Aristoteles VI. 11. 'Ergo hic animal concipit statim intra se, et parit, secundas quoque emittit et lac reddit more pecudum.' Rursus V. 2. 'Vituli marini modo animalium retro mingentium coëunt, et diu ligati in coitu cohærent, ut canis.' *Pintian.*

Et parit nunquam geminis plures] Scribo, *Parit nonnunquam geminis plures;* nam conjunctio *et* in exemplari Salmanticensi redundat; et geminis plures nunquam parere vitulum marinum, falsum est. Aristoteles VI. 12. 'Parit singulos aut geminos, et cum plurimum, tres.' *Idem.*

Ipsis in somno mugitus] Apographon Toletanum, item Salmanticense, Romana quoque exemplaria, et omnes ante Hermolaum impressi codices *sono* habent. Hermolaus, derasa ea dictione, *somno* substituit. Et ad confirmationem erroris sui testimonium petit ab Aristotele libro sexto. Qua in re Hermolai ingenuitatem requiro. Nam si unquam ab Aristotele tale quippiam tradi inventum fuerit, quale asserit Hermolaus, fiam ego, ut Theocriti utar verbis, Melantius pro Comata. Imo e contrario patrocinatur Plinianæ lectioni Aristot. VI. 12. his verbis: quæ ad faciendam fidem repetere altiuscule necessarium fuit: 'Vitulus marinus generis ambigui est; nam et mari degit, quanquam humorem non recipit, sed spirat ac dormit, et egressus in terram, parit in littore, ut terrestre.' Et post multos versus, nulla jam dormitionis mentione: 'Emittit,' inquit, 'vocem similem bovi.' Quæ verba Theodorus, maximus Plinianarum vocum, ut dixi, assectator, sic vertit: 'Mugitus ei in sono.' Allucinatus est cum suo Hermolao Franciscus Massarius, vir alioqui perdoctus, et de Plinio optime meritus. *Pintian.*

Accipiunt tamen disciplinam] Τὴν ἀναγωγὴν δέχονται. *Dalec.*

Voceque pariter et visu populum salutant, incondito fremitu] Legendum arbitror: *Vocique parent, et jussi populum salutant.* Vel sic: *Vocati parent et jussi, &c.* nam Toletanum apographon *jussu* habet, non *visu*. Pintian.

CAP. XIV. *De piscibus pilo carentibus, et quomodo pariant, et quot eorum genera.*

Pilo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera] Scribo: *Pilo carentium non omnia animal pariunt, ut delphinus ac vipera;* vel sic: *Pilo carentium non omnia. Animal pariunt delphinus ac vipera.* Pendet enim sensus ab initio capitis prioris. Illic dixerat: 'Quæ pilo vestiuntur animal pariunt, ut Pistris,' &c. hic subdit: *Pilo carentium non omnia animal pariunt, &c.* Idem. *Pilo carentium duo omnino, &c.* Falsum hoc esse monstrat Rondelet. Hist. XVI. 11. Piscium. *Dalec.*

Nunc enim naturæ tractantur insignium, &c.] Cap. 14. et 15. conjungenda: lege: *Nunc enim naturæ tractantur insignium præcipua magnitudine. Thynnum invenimus talenta quindecim pependisse: ejusdem caudæ latitudinem duo cubita et palmum. Fiunt et in quibusdam amnibus haud minores. Silurus in Nilo, Esox in Rheno, Attilus in Pado inertia pinguescens ad mille aliquando libras.* Vide Salmas. pag. 1314. a.

CAP. XV. *De nominibus et naturis multorum piscium.*

Silurus in Nilo] Silurus Plinii a Gesnero luculenter descriptus est, malefica et vorax bestia. Silurus Ausonii ab eo diversus, Sturio noster. Probatur id versibus poëtæ coætanei Ausonio de Ægirtio fluvio Aquitaniæ scribentis: 'Obtinet expulsus stabulum campestre silurus, Plus rapitur terris, quam modo piscis aquis.' Scalig. in Auson. Silurus Ungaris, *Harcha*: Illyricis, *Sum*: Bernensibus, *Salvi*: Suevis, *Waller*, quasi Balæna: Danubii accolis, *ein Schaid*. Dalec.

Esox] Vide imaginem apud Gesnerum, Galei Rhodii figuræ utcunque similem. *Idem.*

Attilus] Vulgo, *Adano.* Idem.

Minimus piscis appellatus clupea] Minimum dicit, comparatione ad cetaceum piscem, quem jugulat. *Idem.*

Silurus grassatur, ubicunque est, &c.] Lege: *Silurus grassatur ubicunque est, omne animal appetens, equos innatantes demergens, præcipue in Mœno Germaniæ amne. Protelis boum in Danubio extrahitur, porculo marino simillimus.* Salm. 1314. b. et 1318. b. *Silurus grassatur, ubicunque est omne animal appetens, equos innatantes sæpe demergens, præcipue in Mœno Germaniæ amne prope Lisboum, et in Danubio. Mario extrahitur, porculo marino simillimus*] Hoc loco nominatim recensentur pisces magnitudine insignes, non marini: sed fluviorum, Nili, Rheni, Padi, Danubii, Borysthenis, Gangis. Horum medio catalogo non satis apte inseritur marinus quidam piscis innominatus. Sequenda igitur antiquorum codicum lectio, ut post *Lisboum* novæ orationis initium faciamus: *Et in Danubio mario extrahitur, porculo marino simillimus.* Is vulgo Italorum etiam nunc semilatino nomine *Moro* appellatur, ob salsamenta illis notus, gustu aspectuque porcinam salitam nonnihil referentia: Germanis *Husio* dictus, quasi ὗς, sicut *Mario* ἀπὸ τῆς μάρεως. *Gelen.*

Præcipue in Mœno] Plinii tempore nullus fuit in Germania Mœnus fluvius: sic posteritas eum vocavit, quem tali nomine seculum nostrum agnoscit. Quapropter legendum Rond. putat: *præcipue in Rheno.* In Hermo et Mæandro Siluros esse, Pausanias in Messenicis auctor est. *Dalec.*

Amne prope Lisboum. Et in Danubio mario extrahitur] Lege, *Protelis boum et in Danubio extrahitur.* Nec 'protelum,' jugum est, sed tenor in ducendo quidam, tractusque longus et continuatus. Et 'ducere protelo,' idem est atque uno tenore et continuo tractu ducere. Hinc 'protelare' verbum pro longe pellere vel incessanter persequi. Vide Salmasium pag. 1318. b. 1319. a. *Amne prope Lisboum*] Beatus Rhenanus Rerum Germ. lib. II. legit: *amne prope Erlisbornim. Et in Danubio, &c.* Erlisbornimque, id est, fontem alnorum, vicum esse tradit ad Mœni ripam situm, vulgo *Erlenbrunnen* dictum, qua trajectus est, vadosusque locus, abluendis equis et potu reficiendis commodus. *Dalec.*

Nullis ossibus] Sed cartilagine tantum. *Dalec.*

Vermes branchiis binis, &c.] Lege: *Vermes branchiis binis, senum cubitorum, cæruleos, &c.* ipsi, inquam, vermes longi sunt cubita sena, non ipsorum branchia, multo minus verum de brachiis quibus carebant. Vide Salmas. pag. 1012. a. *Vermes branchiis binis*]

De vermibus Gangeticis Solinus ex Seboso longe aliter quam Plinius refert, esse colore cæruleos et nomine, cubitos sex longos, bina brachia habere : tam robustos, ut venientem ad potum Elephantem mordicus comprehensum manu in profundum rapiant. *Dalec.*

Comprehensa manu eorum abstrahant] Legendum forte, *Comprehensa manu deorsum abstrahant.* Videtur ita in Plinio legisse Solinus de his loquens : 'Adeo,' ait, 'robustis viribus, ut elephantes ad potum ventitantes mordicus comprehensos ipsorum manu rapiant in profundum.' *Pintian.*

Thynni mares sub ventre, &c.] Elegantes Lucilii versus in Lupum, apud Varr. lib. VI. 'Tunnos captato: cordylum exclude: minores Occidunt, Lupe, saperdæ te: hæc jura, silurum Sumere te atque amiam.' Quidam legunt, *Thynno capto corvum excludendum foras:* quod videtur sumptum ex his Amphidis comici: *Ὅστις κορακῖνον ἐσθίει θαλάττιον Γλαύκου παρόντος, οὗτος οὐκ ἔχει φρένας. Dalec.*

Intrant e magno mari Pontum] Mare internum appellari magnum aut a Plinio alibi, aut ab alio auctore, non memini. Proinde castigatiorem hic lectionem existimo, *Intrant ex Ægæo mari Pontum.* Corrigamus in transitu locum in pulcherrimo historiographo Cornelio Tacito Annal. x. ubi de hac re agit, a nemine quod sciam visum : 'Quippe,' inquit, 'Byzantium fertili solo, fœcundoque mari, quia vis piscium in metapontum erumpens,' &c. Lege : 'Quippe Byzantium fertili solo, fœcundoque mari quia vis piscium innumera Pontum irrumpens,' &c. Quid si in Plinio verbum illud, *magno* ab indocto adjectum sit lectore? stolida enim nautarum multitudo mare nostrum magnum appellitat; ut legendum videatur, *Intrant e mari pontum verno tempore.* Quam lectionem videntur astruere verba mox paulo sequentia : 'Cordyla appellatur partus, qui fœtas redeuntes in mare autumno comitatur.' Non dixit, 'magnum mare,' sed simpliciter 'mare.' *Pintian. Intrant e magno mari*] Nempe Mediterraneo : sic Isidorus exponit. Cicero e quodam vetusto Poëta : 'Jamque mari magno classis cita texitur.' Turn. Advers. XIX. 20. *Dal.*

Verno tempore] Aristoteles Hist. VI. 17. *Idem.*

Limosæ vero a luto pelamides incipiunt vocari] Locum hunc audacter sic restituendum contendo : *Reversæ vere a luto Pelamides incipiunt vocari.* Aristoteles lib. VI. 'Eodem redeunt verno tempore jam adeptæ eam magnitudinem, qua Pelamides nomen accipiant.' *Pintian.*

Clidio] Clidia Thynni Festus, in voce Petimen, ex Nævio, Petimen piscinum, quod est inter duos armos ad pectus. Claviculas Medici vocant. Athenæus lib. VI. orcynos Gadibus esse pinguissimos tradit, proptereaque seorsum eorum cleidia sale condiri, ut Antacæorum palatum, et maxillas, ex iisdemque parari Melandryas dictos. Idem paulo ante laudatas fuisse Thynnorum κλεῖδας testatur citato Aristophane. In his verbis Athenæi observandum, quod μελάνδρυα neutro genere Plinius scripsit, masculino genere ab Athenæo usurpari. *Dalec.*

Melandrya vocantur] Melandryon, quercus medulla nigra, Theophr. Hist. I. 19. V. 4. Vide infra lib. XXXII. cap. ult. Melandryas magnos Thynnos Athenæus vocat lib. III. et VII. ex Archestrato et Sostrato. *Id.*

Caudæ proxima] Ὡραῖα illa dicuntur, quasi οὐραῖα. *Idem.*

Quia pingui carent] Ideo ἀπίονα dicta. *Idem.*

Apolectos] Quales sint apolecti, pelamides, cordylæ, orcyni, Tritones, Sardæ, vide XXXII. 11. *Idem.*

Cybiorum dispartiuntur] Κυβία sal-

samenti frusta, in formam κυβοειδῆ dissecta. Cybium concisa pelamis XXXII. 11. *Idem.*

Gregatim cum suis quæque ducibus] Rectius forte, *Gregalesque suis quique ducibus.* Aristoteles VIII. 13. 'Sed thunni, limariæ, hamiæ, subeunt Pontum vere, æstatemque ibi traducunt, et reliqui fere plurimi fusanei et gregatilis generis eodem transeunt.' Et sane plurima piscium pars gregatilis, neque ullus grex caret duce. Petunt autem Pontum pastus gratia. *Pintian.*

Scombri] Salamentarii Chærephili civitate donati, quod Athenas magnam vim eorum piscium convexisset, cum filios equo insidentes vidisset Timocles, facete dixit: Scombros esse super Satyris. Alexis apud Athenæum. Vide quod notatum est XXXII. 7. *Dalec.*

Cetarias] Inde apud Nonium Cetarii, Varroni θυνοσκόποι. 'Non animadvertes cetarios, cum videre volunt in mari thunnos, adscendere in malum alte, ut penitus per aquam perspiciant pisces?' Vide XXXI. 8. *Idem.*

Utroque hebete natura] Secus Aristot. VIII. 13. sinistro enim non clare cernere ait. Confirmat id quoque Plutarchus libro, Utra animalium, &c. Quare æstimandum, an hic legendum sit: *Altero utique hebete natura;* vel, *sinistro oculo hebete natura.* Pintian.

Byzantii promontorium ex ea causa appellatum auri cornu] Cum lib. IV. cap. 11. in relatione Thraciæ, promontorium hoc Plinius appellaverit, 'Chrysoceras,' Græco quidem nomine, sed jure Latii jam pridem donato; cur illic Græco et publico nomine, hic Latino et inusitato uti maluerit, considerandum. Certe Plinius Græca urbium et aliorum locorum vocabula vertere nequaquam solet, quod vitiosissimum esse, nisi summa urgente necessitate, in confesso apud doctiores est. Quam ob rem dictionem *auri cornu* pro vera Plinianaque non habeo, sed opinor ab imperito lectore suffectam in prioris locum, Græcum nomen, tanquam rem magnam faceret, ita Latine reddente: unde fit, ut Hermolai judicium hac in parte non probem. *Idem. Byzantii promontorium, &c.*] Lege: *Byzantii promontorium ex ea causa appellatum Aurei cornus;* id est, τοῦ χρυσοῦ κέρατος. Nam 'cornum' pro 'cornu' aliis locis usurpavit Plin. *Salmas.* p. 165. b.

Nec nisi intrantes Pontum Byzantii capiuntur] Quidam hunc locum restituere volentes pro verbo illo, *Pontum, Propontidem* substituerunt, depravatiorem quam antea erat reddentes. Nos alio modo curandum putantes sic legimus, *Nec nisi infantes tunc Byzantii capiuntur.* Planissime id ex Aristotele colligitur, VIII. 13. 'Sed cum peperit,' inquit, 'et proles jam adoleverit, exeunt post Vergilias statim. Et si hiems austrina sit, tardius, si aquilonia sit, citius, propter secundi flatus commoditatem; prolesque adhuc parva apud Byzantium capitur, utpote cum longior mora in Ponto non fuerit. Sed de cæteris et cum adeunt et cum exeunt constat.' Hæc Aristoteles. Usurpare autem Plinium hoc nomen *infantes* etiam in animantibus ratione carentibus, et supra curiosus lector observare potuit, et infra etiam leget, X. 41. de vespertilionibus: 'Geminos volitat amplexa infantes.' De hac pelamidum captura in Thraciæ sinu, cui nomen est 'melas,' cum e Ponto exeunt, Oppianus Halieuticων IV. copiose. *Pintian.*

Sed hi soli Istrum amnem subeunt] Fabulosum id esse putant multi, ac e vulgi sermonibus potius Aristoteli proditum quam verisimile. Nec enim creditu facile Danubium, tam longo spatio ab Adria dissitum, in id mare subterraneis cuniculis corrivari. *Dalec.*

Thynnorum captura] Qui Thynnos

speculantur sub aquis natantes et gregatim lusitantes, *θυννοσκόποι* Græcis dicuntur: rupes vero editior, in qua stantes observant, *θυννοσκοπεῖον*. Strab. lib. v. Quanquam in Ponto, alta trabe in vado defixa, ex summa speculatores intueantur: quæ forte piscatio Ulpiano l. Venditor D. Com. 'tignaria' dicitur, sive, ut alii legunt, 'thynnaria.' Brod. vi. 8. *Idem.*

Animal est parvum, scorpionis effigie, aranei magnitudine] Ex Aristotele hoc viii. 19. meminit et Oppianus secundo. Illud tamen notandum, Athenæum non legisse in Arist. *arachnes* magnitudine, hoc est, *aranei*, ut Plinius et Theodorus videntur legisse, sed *drachmes*, hoc est, denarii. *Pintian.*

Scorpionis effigie] Asylum et œstrum vocant: figura multum distat a scorpione. Depingit Rondelet. in Orcyno. *Dalec.*

Hoc se et thynno, et ei qui gladius vocatur, crebro delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit aculeo] Particulam *se*, ut supervacaneam, detraho, et *aculeum*, non *aculeo*, lego. Cæterum Aristot. a quo cuncta hæc haurire videtur Plinius, nequaquam scribit vinci magnitudinem delphini, sed celeritatem æquari a Xiphia, hoc est, gladio. Ejus verba viii. 19. 'Thunni et gladii agitantur asilo canis exortu; habent enim utrumque per id tempus sub pinna ceu vermiculum quem asilum vocant, effigie scorpionis, magnitudine aranei. Infestat hoc tanto dolore, ut non minus interdum gladius quam delphinus exiliat, unde fit ut navigia sæpenumero incidant.' *Pintian.*

Cap. xvi. *De auguriis et diversitate piscium.*

Quo argumento vates respondere, Neptunum patrem adoptantem eum sibi, Sex. Pompeio repudiato. Tanta erat navalis rei gloria, sub pedibus Cæsaris futuros qui maria tempore illo tenerent] Apogr. Tolet. *tum* legit, non *eum*; et verbum illud, *repudiato*, in eodem non habetur; ut in universum legendum sit: *Quo argumento vates respondere, Neptunum patrem adoptante tum sibi Sex. Pompeio, tanta erat navalis rei gloria, sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria tempore illo tenerent.* Idem.

Aiunt et si iteretur gurges interesse capturæ. Itaque plures secundo tractu trahi quam primo] Potest quidem hæc lectio tolerari; sed melius magisque e mente Aristotelis legeres, *teratur*, quam *iteretur*, et *jactu*, quam *tractu*. Aristot. viii. 15. 'Aiunt etiam, si gurgitum ima sæpius terantur, plures eadem sagena capi secundo jactu quam primo.' Et verbum Græcum *τρίβω*, quo utitur Aristot. proprie *tero*, non *itero*, significat. *Idem.*

Iteretur gurges] Iterum et secundo retibus ambiatur. *Dalec.*

Dein modicis imbribus gaudent] Legendum diversa distinctione, *De immodicis imbribus gaudent.* Vidit hoc Massarius, confirmatque Aristot. testimonio viii. 19. *Pintian.*

Fluviatilium silurus, &c.] Lege, *Fluviatilium Silurus caniculæ exortu sideratur, et alius semper per fulgura sopitur;* id est, fulgurante et tonante cœlo. Vide Salmas. p. 1314. b.

Sideratur] De glanide hoc Aristoteles Hist. viii. 20. *Dalec.*

Fulgure sopitur] Tonitruo, Aristot. Siluri nusquam meminit Arist. *Idem.*

In mari accidere] Nihil de mari Arist. sed ex professo de fluviatilibus hæc tradit. *Idem.*

Cap. xvii. *De mugili, et aliis piscibus, et quod non iidem ubique placeant.*

Apud antiquos piscium nobilissimus habitus acipenser, unus omnium squamis ad os versis contra quam in nando meat] Pisces omnes secunda squama natant. Solus Acipenser in nando meat contra quam habet squamam; nam ad os versa est. *Salmas.* 1315. b.

Acipenser] Plautus in Bacch. 'Quis est mortalis tanta fortuna affectus unquam, Quam ego nunc sum? cujus hæc ventri portatur pompa, Vel nunc

qui mihi in mari acipenser latuit antehac, Cujus ego latus in latebras reddam meis dentibus et manibus.' Varro : ἐπὶ τῇ ταφῇ μύρον : 'Nec multinumus piscis ex salo captus helops, neque ostrea ulla magna capta quivit palatum suscitare. Ab aquis vero qui pensera dictur vult.' Rhodig. XIII. 5. absurde, ut existimo : ἔλλοπα vero vel ἀπὸ τοῦ ἴλλεσθαι τῆς ὀπὸς, *quod voce privatus sit*, vel παρὰ τὸ ἐν λεπίσιν εἶναι : quæ duplex interpretatio partim omnibus piscibus convenit, partim plurimis. *Dalec.*

Asellorum duo genera] Τῶν ὄνων, sive ὀνίσκων. Muretus in Varr. VIII. 15. sic dictum putat, vel a colore asinis simili, vel quod in capite lapides habeat lapidi molari similes. Ὄνον Hesychius exponit superiorem in pistrino lapidem, et Eustathius : τὸ κινούμενον τοῦ μύλου. *Idem.*

Nunc scaro datur principatus] Ennius : 'Quid Scarum præterii, cerebrum pene Jovis supremi?' Petronius : 'Ingeniosa gula est, Siculo scarus æquore mersus Ad mensam vivus perducitur.' *Dalec.*

Qui solus piscium dicitur ruminare, herbisque vesci] Videtur scribendum *algis*, non *herbis*. Aristoteles VIII. 2. 'Muli vero et carne vescuntur, et alga, et concha, et cœno : Capitones cœno : Dasquilli cœno et stercore : Scarus et Oculata alga.' *Pint.*

Optatus] Macrob. III. 16. Saturn. *Octavium* vocat. Is fortassis est, quem Seneca Epist. XCVI. appellat 'Publium Octavium.' *Chifflet.*

Proxima est his mensa generis duntaxat mustelarum] Ambo exemplaria *pecoris* legunt, non *generis*; quæ lectio non magno opere displicet; nam et armentum et pecus de piscibus etiam dicitur : illud de majoribus, hoc de minoribus : ut Georg. IV. de Proteo summus poëta : 'Quippe ita Neptuno visum est, immania cujus Armenta et turpes pascit sub gurgite phocas.' Et Horatius primo Odarum : 'Omne cum Proteus pecus egit altos Visere montes.' De fucis quoque Virgilius : 'Ignavum fucos pecus a præsepibus arcent.' *Pintian.*

Lacus Rhætiæ Brigantinus] Hodie *Hydrus*, unde oritur in finibus Tridentinorum Clisius fluvius. Mustela hæc Plinii, ut et Ausonii, Lampetra est : Dorioni apud Athenæum fluviatilis muræna : Archestrato apud eundem, ἔγχελυς ἀπύρηνος : Cassiodoro in descriptione Regini litoris, Exormistos. Reperiuntur et in Sebino lacu, qui Brigantino proximus est, hodie *Hiscio*, unde exit Ollius amnis, tales mustelæ, et in multis Galliæ fontibus, ac rivulis, marinis prorsus similes, sed minores vulgus eas vocat *lamproyons.* Dalec.

Pariunt ter anno] Hac de causa Hecatæ sacer est, quoniam τριοδῖτις τρίγληνός τ' ἐστὶν, καὶ ταῖς κατὰ νουμηνίαν αὐτῇ δεῖπνον φέρεται ὑπὸ τῶν πλουσίων, quam cœnam pauperes ac Cynici esurientes rapiebant ac diripiebant, ab Hecate consumptam esse jactantes. Athenæus Mœnidas inter cibos Hecates recenset. Plutarchus et Tzetzes canes ei sacrificari tradunt, unde versus Theocriti : Τᾷ χθονίᾳ δ' Ἑκάτᾳ, τὰν καὶ σκύλακες τρομέοντι. Brodæus I. 24. *Dalec.*

Mullum exspirantem, &c.] Seneca Quæst. Natural. III. 18. *Idem.*

Apicius] Prodigam ejus luxuriam Seneca refert Epist. XV. et lib. de Consolatione ad Albinam. Dion in Tiberio, Rhod. IX. 11. Apicios duos fuisse luxuria gulaque infames, vide apud Victor. XVII. 6. *Idem.*

Asinius Celer e Consularibus, &c.] Lege : *Asinius Celer e Consularibus, hoc pisce prodigus, Caio principe unum mercatus R. VIII. mullum.* Cur *R.* insertum declarat Salmas. illo loco. At tempore Tertulliani recte legebatur : *unum mercatus VIIS. mullum*; hoc est, sex sestertiis : ex *VIIS.* proclive fuit facere *VIII.* Macrobius non sex sed septem millibus hunc

mullum emptum scribit. Vide Salmas. in Tertull. Pall. 453. 454.

Octo millibus nummum] Aureis nostris 80. *Dalec.*

Qui in conquestione luxus coquos emi singulos pluris quam equos quiritabant. At nunc coci, &c.] Juvenal. Sat. IV. 'Poterat fortasse minoris Piscator quam piscis emi.' Et Cato, 'carius emi piscem quam bovem.' *At nunc coci, &c.*] Paronomasia in *coquorum* et *equorum* vocabulis, vulgari verbo veterum olim elegantiam addit; eam etiam retinet Plin. expresso simul numero; ut cum priores illi singulos coquos pluris emi, quam equos singulos questi fuissent; posteriores quod coqui singuli trium equorum, vel trium horum, pretiis comparentur conqueri soleant, &c. Vide Reines. Var. Lect. II. 7. p. 170.

CAP. XVIII. *De mullo, et coracino, salpa, et salmone.*

De mullo] Mullei, calcei Regum, ac patritiorum deinde, a mullando, id est, suendo vocati. Ab eorum colore dicti Mulli pisces. Festus. *Dalec.*

Coracinus] Salsamentum ex eo paratum *Saperdam* vocabant, auctore Polluce. Persius Sat. V. 'en saperdam advebo ponto, Castoreum, stuppas, hebenum, thus, lubrica coa.' Festo piscis vilissimus. Varroni insipiens, inelegans, in Modio: 'Omnes nobis videmur belli et festivi, cum saperdæ simus σαπροί.' Sic enim legendum apud Nonium. *Idem.*

Omnibus præfertur] *Piscibus*, non *salmonibus*, ut quidam. *Idem.*

His aquam emittunt acceptam ore] Fallitur hic Plinius; branchiis enim pisces aërem accipiunt, et reddunt; ore aquam. *Idem.*

Larius] *Lac major.* Idem.

Verbanus] *Lac de Como.* Idem.

Vergiliarum ortu] Die 7. Maii. *Id.*

Squamis conspicui] Cypriani clavati Rondel. lacuum vero accolis Pigo. *Idem.*

Quam circa eum mensem] Sic in lacu Allobrogum, quem *Paladru* vocant, Gratianopoli vicino, Umblæ pisces delicatissimi Novembri et Decembri mense capiuntur, anno toto reliquo nunquam. *Dalec.* Alausæ vero circa Argentinam mense Maio tantum, in Rheno. Qua de re Gesnerus de Animal. lib. IV. Paralipom.

CAP. XIX. *De exocœto.*

In siccum somni causa exeat] Non de exocœto, sed de Pæcilia, id scripsit Pausanias in Arcadicis. Idem non in Clitore, sed in Aroanio, qui in Clitorem fluit, eos ait pisces reperiri. *Dalec.*

Et sine branchiis] Clearchus Peripateticus apud Athenæum lib. VIII. sub ipsum principium scribit, ἰχθύων τινὰς οὐκ ἔχοντας βρόγχον φθέγγεσθαι· *quosdam pisces vocem edere, quibus guttur non sit.* Pro βρόγχον, Plinius legit βράγχια. *Idem.*

Et qui marini mures vocantur] Testudines Theophr. de piscibus. *Idem.*

In Indiæ fluminibus] Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. *Idem.*

CAP. XX. *Digestio piscium in figuras corporum.*

Soleæ] Lingulacam a Festo eum piscem dictum volunt, quanquam et sic argutatricem mulierem vocarent. Canterius IV. 28. Vide infra XXXII. 10. *Idem.*

Dexter resupinatus est illis, passeri lævus] Passerem et Rhombum si ita statuas, ut mentum terram spectet, oculi cœlum, Rhombi pars supina dextra est, Passeris læva. *Dalec.*

Nullæ ut murænis] Nullas pinnas intellige, quibus natare possint. *Idem.*

Branchiæ] Arist. Hist. II. 13. Murænis branchias nullas esse minime ait, sed non integras. Rondel. III. 12. primi tomi. *Idem.*

Ut polypi] Aristoteles tamen et pinnis et pedibus natare polypos scripsit. *Idem.*

CAP. XXI. *De anguillis.*

Anguillæ] Lepide Plautus in Pseu-

dolo, de versuto et veteratore homine: 'Quid cum manifesto tenetur? CHAR. Anguilla est, elabitur.' *Idem.*

At hiemem eædem in exigua aqua non tolerant, nec in turbida] Audere aliquid par est, ut vitiosissimus locus restituatur. Primum ergo expungendam arbitror hanc dictionem *hiemem,* quæ totam interturbat sententiam. Deinde non *tolerat* legendum, sed *durat.* Sic omnia ad unguem cum Aristotele quadrabunt. Scribendum ergo: *Durant et sine aqua senis diebus aquilone spirante, austro paucioribus. Eædem in exigua aqua non durant, nec in turbida.* Aristoteles VIII. 2. 'Vivere exemptæ aquis vel ad diem quintum sextumve possunt: et aquilone plures durant, austro pauciores.' Et paulo post: 'Quin et si exigua in aqua stabulentur, pereunt.' Rursus eodem loco: 'Nam nisi aqua sit clara, brevi strangulatæ intereunt: branchias enim habent exiguas. Hinc turbare aquam soliti sunt qui eas piscantur.' Præterea si, ut Plinius asserit, non tolerant hiemem anguillæ in exigua aqua, nec in turbida, sequitur ut aliquid aliud ex cæteris tribus anni temporibus tolerent; nam si nullum tolerant, quid oportuit hiemem signasse? atqui anguillas tolerare ver, aut æstatem, aut autumnum, in exigua aqua aut turbida, falsum esse tum cotidiano experimento patet, tum confirmatur ab Aristotele et Athenæo, septimo. *Pintian.*

CAP. XXII. *De captura earum in lacu Benaco.*

Autumnali sidere] Arcturo oriente. *Dalec.*

Hiemato lacu] Velut tempestate procellaque agitato. *Idem.*

CAP. XXIII. *De murœna.*

In sicco littore lapsas vulgus, &c.] Verbum *littore* falso additum putamus, contento alias semper auctore *siccum* tantum dixisse, ad Græcorum imitationem, qui ξηρὰν vocant, hoc est, *aridam,* seu *siccam.* Sic paulo ante, cap. 20. 'In sicco quoque repunt;' et cap. 8. 'Delphinumque causam leti fatentem non reversum in maria, atque in sicco expirasse.' De hac vulgata opinione, coire serpentes cum murænis, Oppianus lib. I. Athenæus lib. VII. Ælian. lib. XII. et Nicander in Theriacis. *Pintian.*

Aristoteles Myrum vocat marem . . . Myrus unicolor et robustus] Lego priore loco *Smyrum,* posteriore *Smyrus,* tum ex vetere utroque exemplari, in quibus quod notandum est, per Z in principio scriptum invenies *Zmyrus,* ut *Zmyrna, Zmaragdus, Zagunthus,* antiqua consuetudine, de qua Priscianus et alii, tum ex Aristotele V. 10. 'Differunt,' inquit, 'Smyrus et Smyræna,' hoc est muræna; 'nam Smyræna varia est et imbecillior, Smyrus unicolor et firmus, colore pini arboris, dentesque intus et foris habet.' Theodorus Smyrum *Murum* transtulit, quia videlicet *Smyræna* Muræna vertitur; Athenæus *Myrum* enunciat et *Myrænam.* Utroque igitur modo profertur, *Smyrus, Myrus, Smyræna, Myræna.* Idem.

Dentesque extra os habet] Liquet ex Aristotelis verbis paulo ante allatis, verba hæc imperfecta esse, unius defectu dictionis; nam cum locus sit ad verbum, ut aiunt, ab Aristotele sumptus, planum est scribendum esse, *Dentesque extra os habet.* Pintian.

Dextra in maxilla septenæ maculæ] Matron apud Athen. lib. IV. scribit, Murænam dum ad magnanimi draconis thorum pergit, ἀγαλλαμένην περὶ δείρην ζώνην φέρειν, *lætabundam cingulum circa collum gestare.* Dalec.

Vedius Pollio] Seneca libro de Clementia, et libro de Ira. *Idem.*

Prætextatos] Prætextatis mulcta non est instituta, quod verberibus, non pecunia, facinoris admissi pœnas luerent, nec alio supplicio castigarentur. Ut adolescentes ferula, flagris, puerili verbere. Alex. ab A-

lex. II. 25. *Idem.*

CAP. XXIV. *De planis piscibus.*

Omnia autem carnivora sunt talia] Alii *carnosiora:* sed legendum *carnivora*, ex Aristotele VIII. 2. suffragante etiam apographo Toletano. Vidit hoc etiam Massarius. *Pintian.*

CAP. XXV. *De echeneide.*

Echeneis appellatus] Remoram Latini vocant. Inde 'remoram facere' Plauto in Trinummo: 'Ita vincunt illud conducibile gratiæ, Quæ in rebus multis obstant, odiosæque sunt, Remoramque faciunt rei privatæ et publicæ.' 'Remeliginem' apud Festum vocant Afranius et Plautus in Patina. Lucanus: 'Non puppim retinens Euro tendente rudentes In mediis echeneis aquis.' Vide XXXII. 1. *Dalec.*

Amatoriis quoque veneficiis] Vel ad amatorum castiganda et coërcenda desideria, ne amicarum damno et odio alias captent, vel ad cohibendam puellarum et amicarum facilem levitatem, ne aliis obsequantur. *Idem.*

Concha] Hic describitur Veneria concha Rondeletii, qua et chartas levigari ait, XIII. 12. *Idem.*

Plenam ventis stetisse navem portantem nuncios a Periandro, ut castrarentur nobiles pueri] Verbum *nuncios* redundat ex utroque exemplari. Et sane apud Herodotum, qui libro tertio ejus historiæ meminit, non invenitur ea vox, sed duntaxat misisse Periandrum Sardis ad Haliatten, &c. Itaque expositionem puto fuisse lectoris supra verbum *portantem*, explicare volentis quid navis Periandri portaret. *Pintian.*

Apud Gnidiorum Venerem] Plaut. in Rudente: 'Te ex concha natam autumant: cave tu harum conchas spernas.' Servus his Venerem alloquitur. *Dalec.*

CAP. XXVI. *De varietate naturæ piscium.*

CAP. XXVII. *De lucerna pisce, et dracone marino.*

Subit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna] Verbum *subit*, cum tribus sequentibus verbis, annecte præcedentibus. Mox cum majore, lege, *Piscis est argumento appellatus lucerna;* de alio enim pisce loquitur. *Pintian.*

Attollit e mari sesquipedanea fere cornua] Cornutam Plinii cetaceam belluam esse, non Lyram Rondeletii, putant attentiores. *Dalec.*

Rursus draco marinus captus immissus in harenam, cavernam sibi rostro mira celeritate excavat] Lego: *captus atque missus, in arena cavernam, &c.* Et Romana exemplaria *missus* habent, non *immissus.* Aristoteles IX. 37. 'Serpens maxima colore et corpore congro proxima est, sed obscurior atque acrior. Hæc si capta dimittatur foris in arenam, rostro quam primum adacto terebrat, subitque tota.' *Pintian.*

Draco marinus] Northmannis *equille*, a lubrico sub arena lapsu; ii namque sua lingua *equiller* dicunt in humido loco labi. *Dalec.*

CAP. XXVIII. *De piscibus sanguine carentibus.*

CAP. XXIX. *De loligine, et sepiis, et polypis, et nautilis.*

Loligo] Τεῦθος vel τευθὶς Græcorum. Themistocles Eretrienses loliginibus similes esse dicebat, ὅτι μάχαιραν μὲν, καρδίαν δὲ μὴ ἔχοιεν· non absimili dicto Leosthenis sive Demadis, qui Alexandro mortuo exercitum illius Cyclopi excæcato similem aiebat, quoniam Imperatore orbatus esset. Rhodig. XXIV. 29. *Dalec.*

Sepiarum] Sepiis, cum in cibum parabantur, oculos adimi solitos, monstrat hic versus Plauti in Rudente: 'Jube oculos elidere itidem, ut sepiis faciunt coqui.' Apud Athenæum pag. 302. vs. 45. Antiphanes lepide vocat sepiam κυφόνωτον, *dorsogibbam.* Idem.

Terreni majores] Πρόσγειοι Arist. *littorales; terrenos* licenter Plin. vo-

cat. *Idem.*

Fistula] Αὐλὸς, φυσητὴρ Aristot. *Idem.*

Cætero per brachia velut acetabulis dispersis, eo hausto quodam modo cui adhærescunt, tenent supini] Vetusta exemplaria: *Cæterum per brachia velut acetabulis disparsis haustu quodam adhærescunt. Tenent supini.* Sunt autem acetabula Latine, seu cotyledones Græce, mammæ illæ seu caliculi in brachiis polypi, dicti a similitudine vasis acetabuli, quod alio nomine hemina dicitur. Cujus rei admonendos lectores duxi, ne Hermolai traditioni fidem habentes in errorem trahantur; ait enim brachia polypi modo cirros, modo acetabula a Latinis vocari, a Græcis plectanas, plocamos; cotyledonas, trichas, duas res diversas in unam confundens. Brachia enim polypi Latini cirros, barbas, pedes, crura, crines, brachia, vocant, Græci plocamos, plectanas, trichas. At quæ a Græcis cotyledones dicuntur, Latini a similitudine, ut dixi, vasculorum acetabula appellant. *Pintian.*

Acetabulis dispersis] Plautus in Asin. 'Ego istos novi polypos, qui ubi quid tetigerint tenent.' Ovidius: 'Utque sub æquoreis deprensam polypus hostem Continet, ex omni demissis parte flagellis.' *Dalec.*

Duntaxat asperum] Arist. μάλιστα, præcipue. *Idem.*

Colorem mutat] Phocyl. Μήδ' ὡς πετροφυὴς πολύπους κατὰ χῶρον ἀμείβου, Πᾶσιν δ' ἁπλόος ἴσθι, τὰ δ' ἐκ ψυχῆς ἀγόρευε. Ion apud Athenæum: καὶ τὸν πετραῖον πλεκτάναις ἀναίμοσι Στυγῷ μεταλλακτῆρα πουλύπον χροός. Plutarchus περὶ πολυφιλίας· Πουλύπου ὀργὴν ἴσχε πολυπλόκου, ὃς ποτὶ πέτρῃ Τῇ προσομιλήσει, τοῖος ἰδεῖν ἐφάνη, ex Theognide. Vide Theophrast. Fragm. περὶ τῶν μεταβαλλόντων τὰς χρόας. Inde Græcis dicitur τρεψίχρως et πολύχροος. *Idem.*

Ipsum brachia sua rodere, &c.] Athenæus, Horus, Pherecrates ipsum rodere scripserunt: item Alcæus, ἔδωδα ἐμαυτὸν ὡς πολύπους. Hesiodus, ὅτ' ἀνόστεος ὃν πόδα τένδει, quo loco polypum Eledanem ab edendo dictum interpres ait significari. Oppian. in Halieut. id scripsit: Ἀλλ' οἵγε γλαφυρῇσιν ἐνεζόμενοι θαλάμῃσι Πτήξαντες δαίνυνται ἑοὺς πόδας, ἠΰτε σάρκας Ἀλλοτρίας. Hinc Joanni Grammatico polypi dicuntur κολοβόποδες. Ælianus mutuo se vorare polypos tradit. Rhod. XIII. 32. polypum suos cirros fame coactum absumere tradit, et Ælianus. Inde Græci αὐτοφάγον vocant. *Idem.*

Sed renasci sicut colotis et lacertis caudam, haud dubium est] *Colchotis* ante Hermolaum legebatur. Ipse *colotis* emendavit, genus lacertulæ apud Aristotelem ita appellari asserens. Aristotelis autem verba sunt, IX. 1. 'Colotæ hostis asinus; dormit enim colota in præsepibus, et narem subiens asini, ne comedat, impedit.' Hæc Aristotelis verba magis innuunt aviculæ genus esse *colotam*, quam lacertam: et ita Aldus sensit, vir impense doctus diligensque, ac de omni literarum genere quam optime meritus. Verum hoc loco neque *colchotis*, nec *colotis* legendum censeo, sed *colubris* ex Aristotele lib. II. cap. ult. 'Caudæ,' inquit, 'etiam serpentibus atque lacertis amputatæ renascuntur.' Dictio rara quidem est *coluber* apud Plinium, aliquando tamen ea utitur, ut XXXII. 6. Nec sum oblitus prodi a Plinio XXIX. 3. colotum eundem esse cum galeote et ascalabote, quem Nicandri interpres in Theriacis similem esse lacertæ scribit, quod fortasse materiam errandi Hermolao præstitit. Sed ille colotus, hæc colota; ille idem qui et galeotes et ascalobotes: unde fieri nequit, ut sit genus lacertæ. Nam quod est simile lacertæ, non continuo et lacerta est. *Pintian.*

Qui vocatur nautilos, &c.] Polypi ovum, Arist. καλούμενος ἀπό τινων ναύτιλος, καὶ ναυτικὸς, ὑπ' ἐνίων δὲ ᾠὸν πο-

λύποδος. Rondelet. *Dalec.*

Supinus] Imo pronus. *Idem.*

Retorquens] Ἄνω ποιῶν, *attollens.* Athenæus. *Idem.*

Brachiis] Brachio ultimo, quod solum albicat, acutius est, et in extremo bifidum, adnexumque dorso in coitu polypum, uti scribit Arist. brachium id Plinius caudam vocat. *Idem.*

Ut gubernaculo] Alia duo brachia in mare demittit loco gubernaculi. *Idem.*

CAP. XXX. *De ozæna, nauplio, et locustis.*

Dicta a gravi capitis odore] Imo vero potius quod suave quidpiam oleat: Græci ideo vocant ὀσμύλην· hoc seculo Neapolitani Muschardinum. Idem est Ozolis, Osmylus, Eledole, Bolitæna. *Rondelet.*

Conduntur] Φωλεύουσι, *latent.* Dalec.

Pereunt autem tabe semper] A coitu mares, a partu fœminæ. *Idem.*

Sed si invertatur elanguescit vis] Plinius a seipso dissentire hic videtur, cum superiori cap. scripserit polypos ea, quibus adhærescunt, ita supinos tenere, ut avelli nequeant, quod expono, si jam altius dentes infixerint; alioqui facile resupinatos elanguescere. *Idem.*

Carteja in Cetariis assuetus] Eandem historiam de polypo Puteolano refert Ælianus VI. 13. *Idem.*

Et afflatu terribili] Odore; non enim flat, aut spirat. *Dalec.*

Barbas] Crines, cirros, brachia, flagella. *Idem.*

Pondo DCC.] Strabo circa Carteiam polypos talenti pondo reperiri auctor est. *Idem.*

Navigeram similitudinem] Nautili in mari ludentis et navigantis. Nauplium, ἀπὸ τοῦ ἐν νηῒ πλέειν, Mutianus solus vocavit. *Idem.*

Simulque eam descendere in duo sensu carentia, nisi forte tristi (id enim constat) omine navigantium, humana calamitas in causa est] Scripta Exemplaria, *simulque eandem descendere.* Cætera verba nihili sunt, apinæ, tricæque, falso Plinio adscriptæ: mirorque Hermolaum agnoscere ea, exponereque ut legitima. Nec enim Plinius *descendere mergive* naupliis tribuit, ut Hermolaus accepit, sed conchæ. Hæ cum visu careant, sensuque omni alio, nisi cibi et periculi, ut hoc ipso capite ostensum est, duo illa verba, quæ in suis codd. haberi ait, neque simul accipi possunt, neque conchæ tribui. *Pintian.*

Omine navigantium] Putant enim qui navigant, velificantem Nautilum grande aliquod malum et infortunium portendere, et maxime sinu clauso repente occultum et demersum. *Dalec.*

Locustæ crusta fragili] Plautus in Menæch. jocose: ‘ Medicus: Dic mihi etiam, solent tibi unquam oculi duri fieri? Menæch. Tu me locustam censes esse, homo ignavissime?’ *Idem.*

Fluida carne] Laxa, molli, uda carne: non habet solidam duramque pulpam. *Idem.*

CAP. XXXI. *De cancris, echinis, et echinometris.*

Cancrorum genera, carabi, astaci, maja, paguri, heracleotici, leones] Risum, scio, movebit castigatio hæc mea lectoribus, quibus fortasse videbitur, quod Horatius ait, ‘ultra Legem tendere opus;’ sed si diligentius animo versent portenta, quæ cotidie in scribundis imprimundisve libris committuntur, postrema excusorum imperitia, quibus interdum, imo sæpenumero, contingit, ut prima elementa Latinæ linguæ ignorent; ut correctores prætercam non multo illis aliquando peritiores; remittent, puto, multum ex opinione sua, bonique consulent meam hanc audaciam in restituendis aliquot jam obliteratis ex doctorum memoria locis, modo id fiat idonei scriptoris auctoritate, et potissimum ex eorum numero, quos se-

cutus est Plinius. Lego igitur non *leones*, sed *fluviales*. Aristoteles IV. 2. 'Cancrorum genus multiplex est, nec facile enumerandum. Maximum quas Majas appellant. Secundum paguri, et quos Heracleoticos vocant. Tertium fluviales. Cæteri minutiores et nullis pene nominibus annotati.' Hæc Aristoteles: quæ ad verbum mutuatus videtur Plinius. Sunt quidem in mari leones, Oppiano, Hippocrati, Plinio, Claudiano etiam alibi; sed nemo eos ex genere cancrorum esse prodit, nihilque ad præsens institutum illi. *Pintian.*

Ostrearum testis se condere] Lucilius: 'Ostrea nulla fuit, non purpura, nulla Peloris.' Afranius: 'Conchas, echinos, ostreas marinas.' *Dalec.*

Etiam retrorsum] Plaut. in Pseud. 'Ut transversus cedit, quasi cancer solet, non proversus.' *Idem.*

Echini] De iis Plautus in Parasito pigro: 'Addite lepades, echinos, ostrea.' Idem in Rudente: 'Echinos, lepadas, ostreas, balanos captamus, conchas, Marinam urticam, musculos, plagusias, striatas.' *Idem.*

CAP. XXXII. *De cochleis.*

Correptisque operari lapillis] Plutarchus in Dialogo, Utra prudentiora sint, terrestria an aquatica. *Dalec.*

CAP. XXXIII. *De pectinibus, murice, et concharum generibus.*

Navigant ex his Veneriæ] Sic legendum; sunt enim conchæ non gratæ modo Veneri, sed etiam cognatæ, ob communem e mari originem: celebrisque est ejus Deæ effigies, concham, atque haud scio an ex hoc ipso genere, pede premens. *Gelen.*

CAP. XXXIV. *De divitiis marinis.*

Conchylia] Buccina, quorum sanguine, et purpurarum, ad tingendas lanas utebantur. *Dalec.*

In gulas condi maria] A natura fieri. *Idem.*

Quid mari cum vestibus] Proverbium vetus, 'Qui natare vult, se exuit.' *Idem.*

CAP. XXXV. *Quomodo, et ubi inveniantur margaritæ.*

Non recipit hæc nos rerum natura, nisi nudos] Scribo non *hæc*, sed *hic*; ut sit anthypophora: Dicat, inquit, aliquis, haud clementer naturam facere, quæ nos hic protinus ex utero nudos et inopes excipiat: tunc adhibetur solutio: Fateamur, inquit, ita esse; caret vita cibis, petantur e mari; at vestes inde tingi, et se, non redimendæ nuditatis gratia, sed luxuriæ, periculis objicere, quis recte factum tueri possit? *Herm. Barb.* Multa Hermolaus in expositione hujus loci; quem tamen, nisi opinione fallor, neque emendate legit, neque sensum percepit. Mea igitur sententia locus hic cum interrogatione legendus est, *Num rite recipit nos hæc rerum natura, nisi nudos?* Neque enim de terra loquitur, sed de mari et elemento aquæ, quam ingressuri vestes ponimus. *Pintian.*

Esto sit tanta veneri cum eo societas] Scribo contra omnia exemplaria: *Esto, sit tanti ventri cum eo societas*, hoc est, constet tot laboribus periculisque hæc quam venter cum mari iniit societas. *Idem.*

Vescimur periculis] Sic legit Turneb. Advers. X. 9. *Dalec.*

Perimula promontorium Indiæ] Æliano Histor. Animal. XV. 8. Περιμοῦδα urbs Indiæ. *Dalec.*

In Persico sinu maris rubri] Ulpianus leg. X. ff. de auro et arg. legat. margaritas vult nec gemmis contineri nec lapillis, quia apud Rubrum mare crescit et coalescit concha. Tertullianus, de Habitu Muliebri, pustulam conchæ, sive duram et rotundam verrucam esse ait. Hieronymus 'Rubri maris grana' vocat. Martialis, 'Erythræos lapillos,' et 'gemmas Erythræis erutas vadis.' Cujacius Observ. X. 18. Multa quoque de iis Jacob. Ræward. Varior. I. 4. *Idem.*

Conchæ] Conchas eas nunc Persæ *Cheripo* vocant. *Idem.*

Partumque concharum] De hac re vide Rondeletium. Androsthenes apud Athenæum lib. III. in ostrei carne gigni putat, non aliter quam grandinem in suibus. *Idem.*

Pro qualitate roris accepti, &c.] Lege: *pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candore conspici.* Pro candore conspicuas esse. *Salmas.* p. 1133. b.

Ex eo quippe constare, &c.] Legend. *ex eo quippe constare cœli quieti his majorem esse societatem quam maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum.* Dicit cœli quieti ac pacati majorem esse conchis societatem quam maris. *Claritatem matutinam* vocat, qualis esse solet matutino tempore, Aurora commodum exoriente. Vide Salmas. pag. 1134. b. 1135. a. Et paulo post, *Si fulguret.* Aliud est 'fulgerare,' aliud 'fulgurare.' Illud ἀστράπτειν, hoc κεραυνῶσαι. *Fulgurare* tamen apud eundem Plinium est ἀστράπτειν. In præfatione: 'Fulgurat in nullo unquam verius vis dicta eloquentiæ.' XI. 50. et alibi passim. Et quomodo differant 'fulmina' et 'fulgura,' vide Salmas. pag. 1135. b. et 1136. a.

Miror ipso tantum eos cœlo gaudere, &c.] Sic legendum: *Mirum ipso tantum eos candere cœlos, sole rufescere, candoremque perdere ut corpus humanum. Quare præcipue eum custodiunt, pelago altius mersæ quam ut penetrent radii.* Mirum, inquit, quum candorem a cœlo tantum habeant, e rore scilicet qui de cœlo liquitur, eum tamen sole perdere ac rufescere. Plinii ergo mens est, margaritas in conchis e cœlestis roris infusione concipi ac formari, et candorem illum acquirere. Postquam rorem eum hauserint conchæ, atque ex eo conceperint, gnaras partum suum Sole maculari, et candorem perdere, pelago altius mergi quam ut eo penetrent radii. Vide Salmas. 1133. b.

Nisi lima] Apud Pers. Sat. II. 'Hæc baccam conchæ rasisse.' *Dalec.*

Aversis planities ob id tympana nominantur] Τὰ τυμπάνια, *exigua tympana.* Idem.

Manumque si præveniat, acie sua abscindit] Isidorus Characenus: Κινδυνεύουσι δὲ θηρῶντες τοὺς μαργαρίτας, ὅταν εἰς κεχηνότα κόγχον κατ᾽ εὐθὺ ἐκτείνωσι τὴν χεῖρα· μύει γὰρ τότε, καὶ πολλάκις οἱ δάκτυλοι αὐτῶν ἀποπρίονται, ἔνιοι δὲ καὶ παραχρῆμα ἀποθνήσκουσι. *Scalig.* in Manil. ex Athenæo lib. III.

Haud promptis rebus] Haud inventu facilibus, eximiis illis præstantiæ notis omnibus in unico unione. *Dalec.*

Ne apud Barbaros quidem inventores ejus aliud] Persæ vocant hodie *lutu*, Indi vero *moti* vel *motu.* Idem.

Summa laus coloris est exuluminatos vocari] *Exaluminati* dicebantur, quasi alumine infecti. Summa candoris claritas ea voce intelligitur, ab aluminis claro colore. *Salmas.* 1166. a, b.

Exaluminatos vocari] Quaquaversum sine fusco nitentes et pellucidos. *Dalec.*

Fastigiata longitudine] In pyri modum turbinata. *Idem.*

Binos ac ternos auribus fœminarum gloria est] Petronius tribaccam margaritam vocat: 'Quo margarita cara, tribacca, Indica, An ut matrona ornata faleris pelagiis, Tollat pedes indomita in strato extraneo?' Had. Jun. VI. 15. Juvenalis Sat. VI. 'Cum virides gemmas collo circumdedit, et cum Auribus extensis magnos commisit elenchos.' Seneca VII. 9. de Benefic. 'Video uniones non singulos singulis auribus comparatos; jam enim exercitatæ oneri ferendo sunt. Junguntur inter se, et insuper alii bini superponuntur. Non satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent.' *Dalec.*

Subeunt luxuriæ ejus nomine et tædia exquisita perditiore portatu; siquidem

cum id fecere, crotalia appellant] Hic locus et Hermolaum et multos post illum frustra torsit; diu me quoque suspensum tenuit. Tandem puto, aut restitutum omnino esse, aut parum ei deesse, quo minus in integrum restitutus sit. Scribo igitur sic: *Subeunt luxuriæ nomina, et tædia exquisita perditi nepotatus; siquidem cum illisere, crotalia appellant.* Primum utrumque exemplar *potatu* præfert, non *portatu*. Deinde verbum hoc *nepotatus* familiare est Plinio, quoties vult in luxum sui temporis invehi, ut ex sequentibus libris patebit. Item *illisere* scripsi, pro duobus illis verbis *id fecere;* quia sequitur paulo post, 'Seu sono quoque gaudeant, et collisu ipso margaritarum.' *Pint.* Vide Turneb. Advers. x. 9.

Affectantque jam et pauperes lictorum fœminæ] Sensus est, Pauperes fœminas unionibus gaudere, quod, in publico cum sint, ipsis de via decedatur, videanturque divites, ut margarita pro lictore sit, et turbam summoveat; id enim fuit lictorum officium. Horat. 'neque consularis Summovet lictor miseros tumultus Mentis.' Quidam docti *licitatorem* legunt, quasi emptorem pudicitiæ matronalis, verbis vim afferentes, et pro arguta elegantique sententia turpem comminiscentes. Turneb. Advers. xv. 10. Carol. Sigon. de Ant. Jur. Civ. Rom. II. 15. *Dalec.*

Nec crepidarum tantum obstrigillis, sed totis socculis addunt] Vulgo *obstragulis:* sunt ansulæ vel corrigiæ quibus adstringuntur crepidæ, Græci ὕσκλους vocant; unde ὑσκλωτὰ ὑποδήματα apud Dicæarchum. *Salmas.* 56.

Socculis addunt] Tertullian. de Habitu Virginis: 'Latent in cingulis smaragdi: cylindras vaginæ suæ solus gladius sub sinu novit: et in peronibus uniones emergere de luto cupiunt.' Manilius lib. v. de margaritis et aliis gemmis: 'Perque caput ducti apides, per colla manusque, Et pedibus niveis fulserunt aurea vincla.' Chares Mitylenæus apud Athenæum scribit ex margaritis σκευάζεσθαι ὁρμίσκους τε καὶ ψέλια περὶ τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς πόδας. *Dalec.*

Myas appellant] Tales hodie reperiuntur in gelidissimis quibusdam Arvernorum rivis et torrentibus. *Idem.*

Similem pectini insecto] Insectam, οὐ διαγεγλυμμένην Athenæus, *minime striatam aut cælatam.* Dalec.

Hirsutam] Δασεῖαν Athenæus, *spissam,* ut recte vertit Rondeletius, non *hirsutam.* Idem.

Enormes fere] Minime aut rotundi aut leves. *Idem.*

Pondus ad hoc ævi semunciæ, &c.] Lege, *Pondus ad hoc ævi semunciæ paucis singulis scripulis excessere.* Aliud *scrupulum,* aliud *scripulum.* Tria scripula in drachma, sex drachmæ in uncia. Sic decem et octo scripulorum uncia est; semuncia, novem. Margarita igitur, quæ semunciæ pondus uno scripulo superaret, decem scripulorum esset. Paucas ad ætatis suæ tempus inventas Plinius affirmat, quæ penderet decem scripula. Vide Salmas. pag. 1170. b. 1172. a. *Pondus ad hoc ævi, &c.*] In India nunc ponderosissimæ pendunt centum sexaginta grana bordei. *Dalec.*

Alterno textu fulgentibus, &c.] Lege: *Altero textu fulgentibus, toto capite, crinium spira, auribus, colli monilibus, digitis; quæ summa quadringenties sestertium colligebat, ipsa confestim parata mancupationem tabulis probare.* Vide Salmas. 1172.

Spiris] Vittarum circumductus sic vocat. Vittis enim, stola, sellis, ac lecticis primariæ locupletesque matronæ a tenuioribus et impudicis distinguebantur. Ovidius: 'Scripsimus hæc illis, quarum nec vitta ligatos Attingit crines, nec stola longa pedes.' Brissonius I. 4. *Dalec.*

Non illos curru detractos, quam in hoc vicisse malit] Sensus est, satius fuisse Curium et Fabricium non triumphas-

se, quam locupletatam eorum victoriis posteritatem ad tam immanem luxum pervenire. Turn. Advers. x. 9.

Aceti] Id nimirum est quod scribitur in leg. Seia, ff. de auro et arg. 'Seia unionem cum hyacinthis legavit, postea unionem solvit, nec ullum mortis tempore inter ornamenta sua unionem reliquit: quæsitum est, an hæres æstimationem rei, quæ in hæreditate non est, præstare debeat.' Eam vim aceti esse tradit Vitruvius VIII. 3. Macrobius III. 7. Saturnalium. Idem de Æsopi filio scribit Valer. IX. 1. De Caligula Suetonius. Brissonius I. 10. *Dalec.*

Injecit alteri manum L. Plancus, judex sponsionis ejus, eum quoque paranti simili modo absumere, victumque Antonium pronuntiavit] Legendum videtur *Munacius Plancus*, ex Macrobio Saturn. III. Fuit hic unus ex amicis Octavii, cujus sententia 'Augustus' appellatus est. Construxit Romæ templum Saturni, auctore Suetonio in Augusto. Præterea opinor verba hæc partim permutata esse, partim etiam nonnihil corrupta, scribendaque hoc conceptu: *Injecit alteri manum, eumque parante simili modo absumere, Munacius Plancus judex sponsionis ejus, victum Antonium pronuntiavit.* Pintian.

Æsopi filius] Horatius: 'Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ, Scilicet ut decies solidum absorberet aceto, Diluit insignem baccam.' Vide Valer. IX. 1. *Dalec.*

Ælius Stilo] Varronis magister. Dicere is solebat, Musas Plautino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent. Ejus meminerunt Grammatici Sosipater lib. I. Priscianus lib. VI. Pompeius in voce 'Sonticus,' Varro de Lingua Lat. lib. IV. Hadrian. Jun. VI. 12. *Dalec.*

Conchylia et purpuras omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria pæne et margaritis pretia fecit] Purpuram a conchylio, hoc est, purpuream vestem a conchyliata, Plinius semper discernit. et XXII. 2. 'Transalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit, omnesque alios colores.' Et XXI. 8. tria genera præcipua ac principalia statuit purpurei coloris, 'Tyrium, amethystinum, et conchylium.' Vide Salmas. in Tertull. Pall. p. 185.

CAP. XXXVI. *De natura purpuræ et muricis.*

Sicut murices] Apud Aristotelem κήρυκες, *buccina.* Muricem hic de buccino Plinius usurpat, supra vero cap. 25. de concha Veneria. *Dalec.*

Lentorem cujusdam ceræ salivant] Lentore cujusdam cerii salivant: ποιοῦσι μελίκηραν, id est, οἷον κηρίον κηριάζουσι. Aristot. Gaza vertit, *favare*, et *favificare.* Idem.

In mediis habent faucibus] Inter papaver et cervicem. Arist. *Idem.*

Vivas capere contendunt] Forte scribend. *vivas captas contendunt.* Bouchart. 726. 2.

Detracta concha auferunt] Eam prius diffringebant, et ubi fracta esset, cervicem a papavere separabant; nam inter hæc supra ventrem flos situs est. *Dalec.*

Tyrii] Vide Pollucem lib. I. et Vitruv. VII. 13. *Dalec.*

Fasces securesque] Consulatus insignia fuerunt duodecim fasces, totidem lictores, purpurea prætexta, curulis sella. De comitiis consularibus, imperioque et potestate ac dignitate consulum, amplissime disserit Alex. ab Alex. III. 3. et V. 18. *Idem.*

Pro majestate pueritiæ est] In prætextis. Qua de re Bayf. ad l. vestis ff. de aur. et arg. leg. c. 10. *Idem.*

Distinguit ab equite curiam] Vide quæ supra notavimus ad VIII. 48. *Id.*

Diis advocatur placandis] Consules enim nonnisi purpurati sacrificabant. *Idem.*

Sed unde conchyliis pretia? queis virus grave in fuco, color austerus in

glauco] Πικρὸν χρῶμα ἐν τῷ κυαναυγεῖ, τὸ κυαναυγέστατον· et c. 38. ‘ nimiæque ejus nigritiæ dat austeritatem illam,’ &c. ‘austeritatem’ vocat saturitatem et superbiam nitoris. *Salmas.* in Tertullian. de Pallio p. 183.

Conchyliis] Ex iis, ut buccinis et purpuris, succus tingendis lanis colligitur. *Dalec.*

Irascenti similis mari] Conchylii triplex fucus est: unus Heliotropii, paulo saturatior quam auctor hic significat: alter floris malvæ ad purpuram inclinans: tertius violæ serotinæ. XXI. 8. *Idem.*

Purpuras et conchylia] Purpurei et conchyliati coloris infecturas. *Idem.*

Buccinum nonnisi petris adhæret, &c.] Verba Plinii sic continuanda, quæ perperam capitibus secta divelluntur: *Buccinum nonnisi petris adhæret, circaque scopulos legitur: purpuræ nomine alio pelagiæ vocantur.* Plane innuit purpuras alio nomine proprie vocatas ‘Pelagias,’ quod in alto mari caperentur: quum buccina circa scopulos et petras, quibus adfixa sunt, legantur. Hinc alibi passim ‘Pelagium’ pro purpuræ medicamento ponit, cui buccinum opponit. Vide cap. 40. ejusdem libri. Vide Salmas. p. 1132. b.

CAP. XXXVII. *Quot sint genera.*

Pelagiæ vocantur] Universo generi, quod situs ac loci proprium est, Plinius oscitanter tribuit; nam purpurarum aliæ sunt pelagiæ, aliæ litorales. Qua de re Gesner. de Animal. lib. IV. pag. 898. ex Rondelet. Idem tum discrimen auctor servat et infra cap. 40. *Dalec.*

Lutense putri limo, et algense, &c.] Lege: *Lutense e putri limo, et algense nutritum alga, vilissimum utrumque. Melius Tæniense, in tæniis maris collectum. Hoc quoque etiamnum levius atque dilutius Calculensi. Id appellatur a calculo maris, mire aptum Conchyliis. At longe optimum purpuris Dislocense, id est, vario soli genere pastum. Dislocense* sic dictum, quod varietate locorum gauderet, et pabuli diversitate. Videatur Salmas. p. 1133. a.

In Tenei maris ora collectum] Monuimus *in tæniis maris* hic ab aliis legi. Sunt autem tæniæ candidæ in mari cautes longo tractu fasciam imitantes. *Dalec.*

Dialutense] Quasi διαλυτὸν, *vagum, solutum, errabundum, eidem sedi minime adhærens.* Lego, *ut Dialetæ vario soli genere pasto:* ἀλήτης, *erro, vagus, sedem mutans,* ἀπὸ τοῦ ἀλᾶσθαι, unde ficta vox διαλήτης, nisi magis placeat διαλητεύουσαι, ἀπὸ τοῦ ἀλητεύειν.

Concharum flos Aristot.	1 Niger ex	1 Pelagiis. 2 Magnis. 3 Aquiloniis.
	2 Flavus aut Rubens ex	1 Litoralibus. 2 Parvis. 3 Austrinis.

Dalec.

Vario soli genere] Cœnoso, algoso, calculoso. *Idem.*

Clusiles mordacesque conchæ] Apud Athenæum lib. III. pag. 43. Concha ea μέλαινα dicitur et κογχόθηρα. *Idem.*

CAP. XXXVIII. *Quo capiantur tempore.*

Quoniam, cum fœtificavere, fluxos habent succos] Apographum Toletanum non *fœtificavere* habet, sed *cerificavere:* recte puto. Aristoteles lib. V. ‘Capiuntur purpuræ tempore verno, cum favos extruunt.’ Et mox paulo: ‘cum favificant purpuræ, tum deterrimum habent florem.’ Ipse quoque Plinius in initio cap. 36. ‘Congregantur verno tempore mutuoque attritu lentorem cujusdam ceræ salivant;’ sive ‘cujusdam cerii,’ id est, favi, ut alii legunt: quod idem de verbo *cerificavere* dici potest, significare videlicet, aut ceras aut favos facere; quamvis verbum compositum ex Græco et Latino raro reperiatur. *Pintian.*

Cui addi salem necessarium] Quoniam liquor salsus, incisa vena, saniem, quæ velut purpuræ sanguis est, co-

piosiorem elicit. Sic medici, cucurbitis admotis et cute scarificata, ut sanguis fluat largius, nec coëat, vulnera aqua salsa madefaciunt. *Dalec.*

Ferme in libras centenas] Libram unam et bessem, sive uncias viginti. *Idem.*

In plumbo] Cortina plumbea; nam ferrea et ænea suos colores illinunt. *Idem.*

Aquæ amphoris] Aquæ libris octoginta. Ex hominis tamen lotio tincturam eam confici, capite sequenti docet, non aqua. *Idem.*

Medicaminis libras] Conchæ tusæ, aut carnis exemptæ. *Dalec.*

Æquari] Legendum *aquari*, id est, dilui. Seneca Natur. Quæst. I. 3. 'Sic enim et purpura eodem conchylio non in unum modum exit. Interest quantum macerata sit: crassius medicamentum, an aquatius traxerit: sæpius mersa sit, an excocta, an semel tincta.' *Idem.*

Ita despumatis subinde carnibus, &c.] Vide Salmas. notas pag. 345. a.

Liquata cortina] Quod satis est cocta. *Dalec.*

Vellus elutriatum] Μεταγγιζόμενον, *transvasatum*, a lutra vase, vel, ut quidam censent, a lura, culei ore: unde lurcones Festo, gulæ capacis homines. Laberio tamen 'elutriare lintea,' lavare est, et 'labandria,' sordida quæ lavari oportet. Rhod. XVIII. 40. et auctor infra XVII. 14. *Idem.*

Fucum remittit] Tincturam dilutiorem monstrat. *Idem.*

Pelagio admodum alligatur, &c.] Lege: *Pelagio admotum alligatur, nimiæque ejus nigritiæ dat austeritatem illam, &c.* Buccinum solum ac per se damnatur, quia fucum remittit. Pelagio admotum alligatur ac fucum suum tenet. Alligari dicuntur colores qui non facile eluuntur, nec fucum remittunt. Idem Plin. XXXII. 7. de alga marina: 'tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui postea non possit.' Ita alligatur buccinum, admotum Pelagio, vel admixtum, quum alias per se colorem non teneat. *Salmas.* pag. 1132. b.

Excitatur] Vividius fit aut obscurius. *Dalec.*

Amethysti color eximius ille] Tria purpuræ genera a varietate colorum sumpta memorant veteres, πορφυρίδα, coloris violacei saturati, et subnigricantis, quo colore πορφύρεον κῦμα, θάνατον πορφύρεον, Homerus dixit. Talis fuit Amethystina, et quæ e pelagiis purpuris solis fiebat atque buccinis: φοινικίδα, *puniceam, rubentem*, colore cocci, qualis fuit Tyria et Tarentina, a colore puniceo maturæ palmulæ dictam: ἁλουργίδα, colore glauco, irato mari simili, austero, diluto, qualis fuit conchyliata, et quæ fiebat e solis buccinis. Olim Odyssea Homeri agebatur ἐν ἁλουργοῖς ἐσθήμασιν, ad significandos per maria Ulyssis errores: Ilias ἐρυθροβαφέσι, indicandis vulneribus cruentis, et cædibus. Sextus Pompeius, Magni filius, ob hostium naufragia duo gloriabundus, imperatorium paludamentum phœnicium in cæruleum vertit, ad instar Neptuni, cujus se filium esse prædicabat, quoniam fœlicissima navigatione usus fuisset. Hadr. Jun. II. 2. *Dalec.*

Immatura viridique cortina] Nondum satis liquata et percocta. *Idem.*

Purpureus dicitur sanguis] A purpuræ illustri colore, *quicquid nitet ac splendidum est*, ἅπαν τὸ ἀγλαὸν, 'purpureum' Latini dixerunt. Catullus, 'quercus purpureos ramos;' Albinovanus ad Liviam, 'purpuream nivem:' 'purpurea sub nive terra latet.' Horatius: 'purpureis ales oloribus.' Ἀγλαοῖς, ἀγλαομόρφοις. Quin etiam Anacreon, πορφυρᾶν Ἀφροδίτην. *Scaliger.*

CAP. XXXIX. *Romæ quando usus purpuræ.*

Denariis centum] Aureis decem. *Dalec.*

Denariis mille] Aureis centum. *Id.*

Ædilis curulis] Ædiles curules, et prætores et consules, prætexta olim ornabantur. *Brissonius.*

Dibapha tunc dicebatur] Proverbii 'Strumam dibapha vestire' quis sensus sit apud Ciceronem, vide explicatum a Rhod. xxx. 26. 36. *Dalec.*

Præterque jus temperatur aqua] Hoc est, præterquam quod buccinum detrahitur, etiam hoc interest, quod hic jus pro lotio aqua temperatur, et ex medicaminibus dimidium inditur ejus, quod in purpuræ tinctura iudi solet. *Præter* Plinius utitur pro 'præterea.' *Gelen.*

Jus] Jus vocat succum infectorium conchylii, qui ad lanam coquitur tingendam, in purpurea veste, cum urina et duplicatis medicaminibus: in conchyliata, cum simplicibus tantum pigmentis, et aqua, urinæ loco. Urinam rubro colori et purpureo conciliando aptissimam esse monstrant infectores, qui pigmentum rubrum, vulgo dictum *orseille*, conficiunt ex acerrimo lotio marium et terræ muscosa crusta, quæ nudis saxis inhærescit candicans, et imbre aspersa veluti fungos exiguos rubentes gignit. *Dalec.*

Inviso humani potus excremento] Abominatos lotium hominis veteres fuisse, ostendit hoc, quod 'lotiulente' fœde et lutulente dixerint. Titinius: 'Lotiulente flocci fiet is cultor gulæ.' Turnebus Observ. xviii. 20. Plaut. in Menæch. 'Summum me olfactare oportet vestimentum muliebre: Nam ex hoc loco spurcatur nasum odore illutibili;' nimirum, lotii. Romanis turpe fuit atque ominosum vel lotium tantum nominare. Quamobrem auctor xxviii. 6. cum urinæ vires persequitur: 'Sua cuique autem' ait, 'quod fas sit dixisse, maxime prodest.' Idem vii. 51. inter signa mortis recenset neglectum effluvium præfandi humoris, id est, urinæ cum honore et præfatione nominandæ. Sic Seneca de Ira iii. 2. irritationem humoris obscæni, id est, lotii et urinæ; et de Tranq. Vitæ ii. 18. immundam aquam vocat. *Idem.*

Cap. xl. *De pretio earum.*

Non tamen usquam pelagii libras, &c.] Legend. *Non tamen usquam Pelagii centenas libras quingentos nummos excedere, et buccini centenos sciant, qui ista mercantur immenso.* Centenæ libræ pelagii quingentis nummis vænibant; at buccinum longe purpura vilius. Ideo centenæ ejus libræ centenis nummis dabantur. Sic libræ singulæ pelagii quinque nummis, buccini nummo uno exponebantur. Sequentia sic lege: *Sed alia e fine initia, juvatque ludere impendio, et luxus geminare miscendo utrumque, et ipsa adulterare adulteria naturæ.* Vide Salmas. p. 1132. b.

Pelagii] Hoc est, Lanam pelagiæ purpuræ tinctura infectam libræ pondo nusquam excedere. *Dalec.* Meo quidem animo hæc mens Plinii est, Pelagii seu purpuræ mendicaminis seu succi libras non pluris quinquagenis, buccini vero centenis æstimandas.

Cap. xli. *De tingendo amethystino, et cocco, et hysgino.*

Coccoque tinctum Tyrio tingere, &c.] Aperte coccum ab hysgino separat: si cocco tinctum Tyria purpura tingebant, ut fieret hysginum, color hysginus inter purpureum et coccinum fuerit oportet. *Salmas.* 272. b.

Hysginum] De hysgino vide quæ adnotata sunt in xvi. 8. et xxxv. 7. *Dalec.*

Dicemus] Lib. xvi. cap. 8. et xxiv. 4. *Idem.*

Cap. xlii. *De pinna et pinnotere et aquatilium sensu.*

Concharum generis et pinna est] Apud Ciceronem de Nat. Deor. Balbus, et de Finib. lib. iii. Cato, idem narrant ex scriptis et disciplina Stoicorum, et præcipue Chrysippi, cujus verba ipsa Muretus refert in cap. 5. *Idem.*

Squilla parva] Hoc est, cancellus,

quem Græci vocant *καρίδιον*. *Herm. Barb.*

Illa ore compresso, quicquid inclusit, exanimat] Verbum *ore* in archetypo Tolet. non legitur. Et sane Aristoteles v. 16. non os comprimi a concha tradit. Ejus verba : ' Nasci etiam in cubilibus spongiarum novimus bestiolam aranei similem, nomen pinnothera mutuantem. Degit hæc intra spongiarum cubile, et aperiendo claudendoque pisciculos capit. Aperit antequam ingrediantur, claudit et contrahit cum ingressi sunt.' Hæc Aristoteles. Apud quem an legendum sit pinnothera, cum aspiratione, an sine illa, non absurde dubitari posset, ut sit ' pinnoter' quasi pinnarum custos, quod alterum nomen ' pinnophylax ' ostendit. Confirmat id Plutarchus in libro, Utra animalium, &c. Nisi quis dicat appellari ' pinnother,' quod pinna venetur pisciculos. Lego igitur in Plinio, *Illa compressa quicquid conclusit exanimat;* ut quemadmodum ante venationem dixit pandere se, sic in venatione et captura dicat comprimi. *Pintian.*

Et rhombus] Arist. Hist. lib. IX. *περὶ τῆς ψήττης*, id est, *de passere*, hoc prodidit. Athenæus tamen, sub finem libri septimi, rhombum Romanis passerem vocari scribit. *Dalec.*

CAP. XLIII. *De scolopendris, vulpibus, et glanis.*

Hamo devorato omnia interanea evomunt] Oscitanter de Vulpe marina id scripsit Plutarchus Dialogo, Utra prudentiora, &c. *Idem.*

Cautius qui glanis vocatur: aversos mordet hamos] Hermolaus alterutro ex duobus modis hunc locum castigat. Unus est, *Glanius qui et glanis vocatur;* alter, *Glaucus et qui gelanis vocatur.* Neuter verus est, neque item vero similis; nam quod Hermolaus ait Aristotelem lib. IX. scribere de glani, hoc ipsum quod hic a Plinio traditur, falsum est. Id ut constet, Aristotelis verba de glani subjungam, ex eodem IX. 37. ' Tunc si minor sit natu, minusque usu exercitatus, facile hamo capitur ; sed si peritus, et hamifraga est, morsu dentis sui durissimi rumpit hamum, et fœtum assidue custodit.' Hæc Aristoteles. De cætero Plutarchus libro, Utra animalium, &c. non glani hoc tribuit, qui silurus apud nos vertitur, sed cestreo, qui mugil : quo auctore, nisi dura esset castigatio, scribendum censerem: *Cestreus, qui mugil a nobis vocatur, aversus mordet hamos.* Nec mihi hac in parte satisfacit Franciscus Massarius, vir alias dignissimus qui maxime laudetur. Quo modo igitur hic locus restituendus sit, æstimandum exactiore diligentia. *Pintian.*

Glanis vocatur] Aristot. Glanidem *ἀγκιστροφάγον εἶναι*, *hamos devorare*, scribit. De Mugile hoc tradit Plutarch. Dialogo, Utra prudentiora, &c. Quare Pintianus ferme audet legere: *Cestreus, qui mugil a nobis vocatur.* Dalec.

CAP. XLIV. *De ariete pisce.*

Aries] Belua marina, nomine tantum cognita. *Rondel.*

CAP. XLV. *De his quæ tertiam naturam habent, non animalium, neque fruticum, et de urticis, et spongiis.*

Tertiam ex utroque naturam habent] Ζωόφυτα, ζωόδενδρα. *Dalec.*

Vagantur] Vagantur, quæ solutæ quidem sunt; nam alterum earum genus saxis affixum semper hæret. *Idem.*

Contactos] Hoc est, ab urtica ipsa pisciculos. Fit enim protinus, ut pruritum contacti sentiant, quem scalpere ad petram aliquam conantes apprimit urtica. *Herm. Barbarus.*

Tacta uredinem mittit] Admotam contrectantis manum pungit. *Dalec.*

Tragos id vocatur] Ab odore gravi; nam quia cœno et luto ea solum vivunt, male olent. *Idem.*

Penicilli] Turundæ sinuosis et cavis ulceribus immittendæ. Penis, ac

inde peniculus, penicillus, et peniculamentum, cauda. Et quoniam veteres caudis boum, ut nos vulpium, uti solebant ad pulverem excutiendum, peniculos et penicillos inde vocarunt ea, quibus mensas et soleas tergebant, præterea que pictorium veluti calamum ex setis compactum. Plaut. in Menæch. 'Quis est iste peniculus quo extergentur baxeæ.' Afranius: 'Lares ludentes peni pinxit bubulo.' Arnobius lib. v. 'Peniculamenta decurtantem canteriorum, innectentem laqueos mobiles.' Ennius apud Nonium: 'Pendent peniculamenta unum ad quodque pedule.' Ælianus ex silvestrium boum caudis μυιοσόβας, *muscaria* olim factitata scribit. Itaque penicilli trium sunt generum, excussorii, abstersorii, pictorii. Caudis equorum tota fere Germania hodie pectines barbæ et capilli contactu sordidos deterget. Apud Plaut. in Menæch. Peniculus, parasiti nomen, quod instar spongiæ mensam tergeret: 'Juventus nomen fecit Peniculo mihi: Ideo, quia mensam, quando edo, detergeo.' In Rudente: 'Age jam hic te itidem quasi penicillus novus exugeri solet. Ni hunc amittis, exugebo quicquid humoris tibi est.' Theopompus lepide apud Athen. vetulam, quæ linctu lances detergebat, λεκάνης σπόγγον καὶ πτερὸν λεπαστῆς appellat, ut apud Nonium terginocalicem, qui calices terget, in voce 'cluo.' Cic. ad Famil. Epist. *Idem.*

Achilleum] Quoniam, ut inquit Eustathius, robustissimum est, sicut hordeum præstantissimum Achilleum vocatur, quale suis equis Achilles objecit. Rhodigin. XXIV. 6. Vide infra XXXI. 12. *Idem.*

Sunt et aliæ] Fistulæ, per totum corpus earum sparsæ; verum hæ superne occlusæ et obturatæ. *Dalec.*

Elui non possunt] Adeo sordidæ sunt et inquinatæ. *Idem.*

CAP. XLVI. *De caniculis marinis.*

Canicularum maxime] Plinius in universum galeorum, sive squalorum, species omnes, quæ multæ sunt, caniculas vocat; cum hoc nomen peculiare sit ei, quem Græci νέβριον, σκύμνον, σκυλάκιον appellant, Galli *Roussete*, et hæc canicularum adversus urinantes dimicatio intelligenda sit de galeo tantum cane, et de galeo glauco, magna feritate et immanitate spongotheras invadentibus: γαλεοὺς κύνας Arist. vocat. *Idem.*

Super capita] *Super oculos* dicere debuit. Est enim nubes non quidem malum, aut vitium, sed in galeo cane, et galeo glauco crassa membrana, quæ palpebræ avium modo ex inferiori oculi parte nascens totum eum contegit, et inter dimicandum visui plurimum obest. Eadem est et in raiis planis piscibus, sed et ex interiore oculi angulo in eum totum distenditur, prætereaque in ambitu velut serrata et fissa est. *Idem.*

Planorum] Cartilagineorum. *Idem.*

Reciprocando] Impetu resumendo, iterando morsu, repetendo impetu mordendi. *Dalec.*

Lineis annexos habere sese] Rhod. v. 14. in his verbis Quintiliani lib. XI. 'Transire in diversa subsellia parum verecundum est. Nam et Cassius Severus urbane adversus hoc facientes lineam poposcit:' lineam interpretatur longurium, nempe longiorem perticam, equis a præsepibus interjectam, et eos discernentem, ne inter se pugnent. *Idem.*

Ipsi adjuvere] Hic notatu dignum, quod scribit Rhod. XXV. 16. spongotheras in imo maris effuso oleo aquam illustrare, et luminis aliquid sibi præbere: quod etiam scriptum est supra II. 103. *Idem.*

CAP. XLVII. *De his, quæ silicea testa includuntur, et quæ sine ullo sensu, et de reliquis sordidis animalibus.*

Certissima est securitas vidisse planos pisces] Videtur legendum, *anthias pisces*, non *planos pisces*. Quæ castiga-

tio, etsi aspera duraque est, devoranda tamen, ut in Plinio, in quo alias multo atrociores esse, constabit ex sequentibus et constitit ex præteritis; ad quas si quis pavitet, perinde faciat, ac malus chirurgus, qui adhibitus ad secanda exurendave inveterata ulcera, parcens ægrotantis cruciatibus, a curatione desistit. Aristoteles IX. 30. 'Quo in loco anthias sit, nullam ibi beluam esse confessum est; quo jam indicio secure spongiatores urinantur, et sacrum hunc piscem ob eam rem nominant.' Hæc Aristoteles. Porro quinam vocentur sacri pisces, longa est disputatio apud Athen. lib. VII. *Pintian.*

Urinantes] Spongotheres. *Pintian.*

Sacros appellant] Arethusæ pisces sacros vocat Diodorus; anthian Plutarchus; pompilum et delphina Athenæus; leucon Theocritus in Berenice; chrysophryn idem in Galatea; icien idem in Epigrammatibus. Rhod. XII. 12. *Idem.*

Adeoque nihil non gignitur] Scalig. in Propert. Conopeorum animalia, *οἱ κώνωπες, culices:* quæ capillus celat, *οἱ φθεῖρες, pedes.* Inde conopea dicta quæ adversus culicum morsus tendebant gentes quædam ab iis infestatæ, præsertim per æstatem. Horat. 'Interque signa, turpe, militaria Sol aspicit conopea.' Propertius de Cleopatra: 'Fœdaque Tarpeio conopea tendere saxo.' *Idem.*

Æstiva animalia] Arist. Hist. IV. 10. *Idem.*

Infestare] Idem ibid. *Idem.*

CAP. XLVIII. *De venenatis marinis.*

Pestiferum animal araneus] Idem et draco. *Dalec.*

CAP. XLIX. *De morbis piscium.*

CAP. L. *De generatione eorum mira.*

Nisi editis ovis inter se versando mares et fœminæ vitale asperserint virus] Aliquot ex his verbis, si recte conjicio, supervacanea sunt, ab emendatore seu expositore inconsiderate adjecta; nam mares suapte natura circa tempus, quo fœminæ pariunt, copia seminis turgent, ut ad emissionem seminis non sit necessaria mutua illa versatio maris ac fœminæ. Item fœminæ vitale illud virus non adspergunt, sed mares duntaxat. Aristoteles de Generat. Animal. III. 5. 'Tempore enim eodem mares semen genitale, fœminæ ova habent; et quo fœmina propius ad partum accedit, eo copiosius et humidius redditur semen genitale in mare. Et ut incrementum seminis in mare, ovi in fœmina eodem tempore evenit, sic emissio. Neque enim fœminæ universum, sed paulatim pariunt; neque mares semen suum universum emittunt.' Et de Hist. Animal. VI. 13. 'Nec vero hæc omnia fœcunda, sed quibus mas semen asperserit genitale. Sub partu enim mas sequens semen ovis aspergit, et quæ vitale id virus contigerit, ex his pisciculi enascuntur, ex cæteris ut contigit.' Ex his Aristotelis verbis evidenter apparet, vera Pliniaque verba esse, *Nisi editis ovis mares vitale asperserint virus;* reliqua adulterina esse. *Pintian.*

CAP. LI. *Item de generatione, et qui pisces ova pariant.*

Plani piscium quibus cauda non est, aculeatique ut testudines in coitu superveniunt] Dictionem illam *testudines* pro Pliniana non agnosco. Nemo enim testudines planos pisces dixerit, imo nec simpliciter pisces; quippe quæ sint quadrupedes Aristoteli v. 3. et idem auctor tradit in lib. De spiritu, testacea omnia ex aquatilibus prædita esse pedibus, ob gravitatem. At pisces pedibus carere, Aristoteles idem prodit, II. 13. Quapropter etsi scio visum iri hanc, ut plerasque alias, asperam castigationem, contenderim tamen, non *testudines* hic, sed *pastinacæ* legendum esse. Aristot. v. 5. 'Plani autem ejusdem generis, iidemque habentes caudam ut raia, pastinaca, et reliqua hujuscemodi, non solum admotis supinis,

sed etiam tergo fœminarum supinis marium superpositis, modo cauda impedimento nullo ob crassitudinem sit, coëunt.' *Idem.*

Naribus] *Fistulæ*, αὐλῷ, φυσητῆρι. Plinius apud Aristot. μυκτῆρι legit, pro φυσητῆρι. Plinii errorem Gaza secutus est, crine uno fistulæ adnexo. *Dalec.*

Sepiæ et loligines] Sepiis et loliginibus lingua non est. Pariunt illæ ore ori admoto, mutuo compositorum et applicatorum brachiorum complexu, fistulam (Gaza *narem*) fistulæ inserentes, natatu alterius retrorsum, alterius antrorsum. Pariunt fistula, qua et coire putantur. Lego inde: *loliginis fistulis, &c.* Idem.

Sed polypi in terram verso capite coëunt] Polypus fœmina, verso in terram capite nitibunda, explicat, porrigitque brachia: mas supervenit, passisque flagellis acetabula sua singula singulis fœminæ adjungens, adhærescit. Aristot. *Idem.*

Reliqua mollium tergis] Molli crusta tecta. Apud Arist. est: τὰ δὲ μαλακόστρακα ὀχεύεται καθάπερ τὰ ὀπισθουρητικὰ τῶν τετραπόδων, *ut quæ ex quadrupedibus retrorsum in caudam resiliunt.* Gaza vertit, *quæ retro meiunt.* Idem.

Cancri ore] Cancri priore parte copulantur, rugosos operculorum loculos conserentes. Aristot. *Dalec.*

Carnes nigras] Carnes hæ non pariuntur, sed e putri limo gignuntur. *Idem.*

Quas gyrinos vocant] Vide XXII. 10. De gyrinis id verum est sponte natis, non autem de ranarum vero fœtu. Rondel. *Idem.*

Salivario lentore] Ex salivario lentore folliculi fiunt, favi modo substructi. Illis autem ruptis et sanie, quam continent, in putrem limum effusa, gignuntur parvæ purpuræ et murices. Arist. Hist. v. 15. *Idem.*

In ostreariis] Ejus meminit XXII. 6. *Idem.*

Nomen ex utroque compositum] Rhinobatos. *Idem.*

Limaces] Limaces Varroni, scorta, limacibus similia, quæ olerum et plantarum fila rodunt, quemadmodum Menander αἶγα vocavit, quæ amatorem θαλλὸν κατέφαγε, *voraverat.* Quidam *a limando* malunt, ἀπὸ τοῦ ῥινεῖν, ob eandem causam, quod sui cupidos abrodant, et fortunis spolient. Apud Menandrum, ut scribit Ælianus, parasitus Θήρων μέγα φρονεῖ, ὅτι ῥινῶν ἀνθρώπους αὐτοὺς ἐκείνους φάτνην εἶχεν, *quod homines, quos arrodebat, haberet pro præsepi.* Scaliger.

Hirudines] Apud Plautum in Epidico festive Epidicus: 'jam ego me convertam in hirudinem, Atque eorum exugebo sanguinem, senati qui columen cluent.' *Dalec.*

Squali] Squali, galei, a squala, id est, sordida, aspera, et scabra cute. 'Squalum' enim prisca vox id significat. Ennius apud Nonium: 'Elavare lacrymas, vestem squalam et sordidam.' *Idem.*

Ova ejus, &c.] Arist. Hist. v. 10. *Idem.*

Pariunt vere, &c.] Cerium sive favum edunt. *Idem.*

Silurus mas solus] De glanide id Arist. Hist. lib. IX. *Dalec.*

CAP. LII. *De vulvis piscium.*

Chanæ vulvas habere traduntur] Chanæ omnes vulvas, &c. nam quod scribit Arist. Hist. IV. 6. in eo piscis genere nulla est sexus distinctio, omnesque ovis gravidæ capiuntur. *Idem.*

Qui trochos appellatur a Græcis, ipse se inire] Falsum et ridiculum id Aristoteles existimat, Herodoto Heracleota duo enim genitalia maris et fœminæ sortitum credente. *Hermol. Barb.* De cinœdis hoc exponi potest, qui mutuo consequuntur κατ' οὐρὰν, ut Suidas, κατὰ πυγὴν, ut Athenæus, et alii aliorum clunibus natando invehuntur, ut qui nefandam et præposteram libidinem exercent. Τρόχους fortasse quasi *cursores* Græci

vocaverunt, a cursus pernici celeritate, non quasi rotas. Trochos diversus a cetaceo, quis et qualis sit ignorant. *Dalec.*

CAP. LIII. *De longissima vita piscium.*

CAP. LIV. *De vivariis ostrearum, et quis ea primus invenerit.*

De vivariis ostrearum] Vide XXXII. 6. *Dalec.*

Sergius Orata invenit] Val. Max. IX. 1. ejus luxuriam carpit. Vide et Ciceronem in Officiis. *Idem.*

Ostreis Lucrinis adjudicavit] Tarentina præfert omnibus Varro. Brod. IV. 14. Abydena Græci. *Idem.*

Sicut lupi pisces] Lucilius Sat. XVI. 'Fingere præterea afferri, quod quisque volebat: Illum sumina ducebant atque altilium lanx: Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo:' id est, lupus liguritor. Macrobius Saturn. III. 16. Horat. 'Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alto Captus hiet?' *Idem.*

In Sicilia] Ἐν πορθμῷ τῷ Σικελικῷ. Flutas Latini vocant. Martialis: 'Quæ natat in Siculo grandis muræna profundo, Non valet exustam mergere sola cutem.' *Idem.*

Britannica serviebant litora] Quæ ostrea præstantissima nutriunt. *Id.*

Lucullus] Vide Sallust. in Catilin. p. 9. n. 8. *Idem.*

Tricies piscinæ a defuncto illo vænire pisces] Lego, *quadraginta millibus ipsius piscinæ a defuncto illo vænire pisces.* Macrobius ait, Marcum Catonem, qui post Uticæ periit, cum Hæres testamento esset relictus, pisces de piscina ipsius quadraginta millies vendidisse. *Hermol. Barb.* Macrobius graviter errat, scribens Catonem hæredem a Lucullo relictum; quod sane neque in ipso, cujus utitur testimonio, Varrone, neque in alio Latino Græcove auctore Macrobius unquam legit. Sed quia in Plinio legerat, defuncto vita Lucullo, pisces Catonem ex piscina ejus venditasse, idcirco credidit bona Luculli hæreditario jure ad Catonem pervenisse, largiter allucinatus; nam ex eo ipso Varrone et Columella discere potuisset, Catonem tutorem Luculli relictum, non hæredem. Quod si etiam non percipiebat, sciat Lucullum imperatorem, fato defunctum, puerulum filium, Lucullum nomine, reliquisse, quem sustulerat ex Servilia Catonis sorore, muliere impudica, quam procreato hoc filiolo ob vitæ probra repudiavit. Hic igitur puer Luculli majoris filius, et illius, ut dixi, appellatus nomine, paternorum bonorum hæres fuit. Quæ cum per ætatem administrare non posset, tutor ei datus est Cato Uticensis avunculus. Auctor est Plutarchus in Vita Catonis Uticensis. Hic igitur Cato Lucillianas delicias exosus, parumque necessarias pupilli incrementis judicans, pisces illos quam potuit maximo precio permutavit. *Pintian.*

CAP. LV. *Quis primus murænarum vivaria fecerit.*

Mutuo appendit] In pondus dedit. Varro lib. III. cap. ult. *Dalec.*

Hujus villam intra quam modicam quadragies piscinæ vænierunt] Ambo exemplaria *vendiderunt* præferunt, non *vænierunt.* Budæus, cum quo iterum mihi res est, libro secundo de Asse hunc locum sic legit: *Hujus villam intra quam modicam XL. piscinæ vendiderunt;* profiteturque se id facere ex vetere lectione et Varrone ac Macrobio. Nos adversus veterem lectionem et Budæum ac Macrobium *pisces* legendum contendimus, non *piscinæ.* Nam Varronis auctoritas, qua nititur Budæus, mihi favet, non illi, confirmatque *pisces,* ut ego sentio, non *piscinæ,* ut Budæus, scribendum esse. Potuit enim unica duntaxat piscina villam Hirii tanti vendere: et possunt in una tantum piscina multi esse et magnæ taxationis pisces, ut ex fine capitis præcedentis patuit. Sed Varronis ipsius verba, de Re Rustica III. 17.

apponam, ut apertius fiat utro ex duobus modis legendum sit, *piscinæ*, ut Budæus, an *pisces*, ut ego sentio: 'Hirius,' inquit, 'circum piscinas suas ex ædificiis duodena M. sestertium capiebat. Eam omnem mercedem escis, quas dabat piscibus, consumebat. Nec mirum: uno tempore enim memini hunc Cæsari VI. M. murænarum mutua dedisse in pondus, et propter piscium multitudinem quadragies sestertium villam vænisse.' Hactenus Varro. Ex cujus verbis colligitur, ob pisces numerosos, non piscinas, villam Hirii vænisse tanti. Præterea, si ut ait Varro, ex ædificiis quæ circum piscinas erant duodena M. sestertium Hirius capiebat, insumebatque pascendo egregio illo pecore, qua ratione piscinæ illæ tantæ æstimationis simul cum villa mediocri pretio, quadragies sestertium, hoc est mille aureorum vænire potuerunt? Sed non universas dicet quis Hirii piscinas cum villa venditas, sed aliquot earum. Tantum abest ut eos probem qui ita sentiant, ut mirer potius attenta piscium, quæ illis temporibus erat, ingenti æstimatione, unicam etiam piscinam, cum villa quantumcunque mediocri, tam exiguo precio venalem inventam. Macrobius vero, qui aliter sentit, rem non accurate perpendit, ut pleraque alia, de quibus lis homini intendi non injuria posset; mendosum enim Plinii exemplar nactus in errorem ipse lapsus est, et Hermolaum una secum traxit. Parem invenies in Columella mendam; nam ubi *pisces* scribi debuit, *piscina* falso scriptum est: 'Attamen,' inquit VIII. 16. 'iisdem temporibus, quibus hanc commemorabat Varro luxuriem, maxime laudabatur severitas Catonis, qui nihilominus et ipse tutor Luculli grandi ære sestertium M. quadringentorum piscinas pupilli sui venditabat.' Scribendum, 'pisces pupilli sui venditabat,' tum ex Varrone libro tertio, unde id Columella transtulit, tum ex Plinio in fine capitis præcedentis: adde etiam, si placet, ex Macrobio Saturnalium. *Pintian.* *Murænarum vivarium privatum excogitavit C. Hirrius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæsaris dictatoris sex millia numero murænarum mutua appendit: nam permutare quidem pretio noluit aliave merce. Hujus villam (intra quam modicum!) quadragies piscinæ vendiderunt*] Ita recte Budæus, et summa est centenum millium Philippeum vel scutatorum. Sed acriter ei repugnat Pintianus, legique vult *pisces*, non *piscinæ*. 'Potuit enim,' inquit, 'unica piscina villam tanti vendere, et possunt in una tantum piscina multi esse et magnæ taxationis pisces.' Vide Gronov. de Sestertiis p. 622. 623.

Quam modicam] Minorem mediocri. *Dalec.*

CAP. LVI. *De cochlearum vivariis, et quis primus instituit.*

Cochlearum vivaria] Vide VIII. 39. *Idem.*

Separatim ut essent albæ quæ in Reatino agro nascuntur] Legendum videtur *albulæ*, non *albæ*, ex ipso, quem in fine capitis profitetur sequi, Varrone libro tertio, capite Cochleis: 'Genera,' ait, 'cochlearum sunt plura, ut minutæ, albulæ, quæ afferuntur e Reatino.' *Pintian.*

Cujus artis gloria in eam magnitudinem, &c.] Legend. *cujus artis gloria in eam magnitudinem perductas, ut octo quadrantes implerent singularum calices, auctor est M. Varro.* Vide Salmas. 1134. b.

CAP. LVII. *De piscibus terrenis.*

Piscium genera etiamnum a Theophrasto mira produntur] Libello de piscibus. Hoc ipsum tradit et Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Prope Mompessulum in vico quem vocant *Baillargnet*, ad ripam amnis Liriæ, vulgo *le Liz*, pisces effodiuntur. Idipsum fit et prope Salsas, arcem regis Galliæ

permunitam, quæ ultra Narbonam sita est. *Dalec.*

Circa Heracleam et Cromnum et multifariam in Ponto unum genus esse, &c.] Romana impressio, et Parmensis, itemque aliæ, aliter legunt, *Circa Heracleam et Toronem et Lycum amnem et multifariam, &c.* Apographon Toletanum et Salmanticense: *Circa Heracleam et Scrona et multifariam, &c.* Recte qui pro *Scrona*, *Cromnam* substituerunt. Est enim *Cromna* maritima Paphlagoniæ urbs in Ponto, prope Tium, et Heracleam ad Lycum, omnibus gregatim auctoribus; nam et in urbe ejusdem Paphlagoniæ Tio hujusmodi etiam pisces gigni, Athenæus tradit lib. VIII. ut verisimile fiat, eadem ratione, qua Tii reperiantur, posse etiam Cromnæ reperiri. Aristoteles in libro de Admiranda Auditione: 'In urbe,' inquit, 'Heraclea Ponti et in Rhegio gigni aiunt fossiles pisces:' ubi mendosissime 'et in Rhegio' scriptum est, pro 'et in Tio.' Sane verba illa, *et Lycum amnem*, quæ in impressis codicibus haberi, in scriptis desiderari dixi, Pliniana esse et legitima, incuria vero librariorum omissa, planum faciunt, quæ Plinius post scribit: *Circa Heracleam eandem, eodemque Lyco amne;* quæ tamen verba non suo loco posita sunt. Collatis igitur accuratius his quæ Aristoteles, Theophrastus, Athenæus, Plinius scribunt, videtur mihi, locum hunc vitiatissimum sic posse corrigi: *Circa Heracleam ad Lycum amnem, et Cromnam, et multifariam in Ponto, unum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur;* nam Heraclea hæc Paphlagoniæ, ut ab aliis ejusdem nominis urbibus distinguatur, appellari ab scriptoribus solet, *Heraclea ad Lycum*, seu *Heraclea Pont.* Plin. VI. 1. 'Oppidumque Heraclea Lyco flumini appositum.' Theophr. libro de piscibus: 'Quædam enim non ex animalibus, ut anguilla. Videtur autem hæc fieri sicuti et qui vocatur centriscus apud Heracleam circa Lycum fluvium.' *Pintian.*

In limo generat pisces] Centrinas præcipue. Theophr. *Dalec.*

Qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis, quod fieri non indigo humoris] Scribendum reor diversa lectione et interpunctione: *Qui ad pabula petenda palpitent, exiguis branchiis, quo fieri non indigos humoris.* Ut sit sensus, habere eos pisces exiguas branchias, eoque fieri ne indigeant humoris; nam quæ ex aquatilibus exiguis branchiis prædita sunt, minore indigere refrigeratione quæ ex aqua percipitur, præter Aristotelem, Theophrastus quoque de Piscibus prodit, unde hoc videtur a Plinio tralatum. *Pintian.*

Gobiones] Viles pisces. Juven. Sat. X. 'Nec mullum cupias, cum sit tibi gobio tantum In locula.' Martialis: 'In Venetis sint lauta licet convivia terris, Principium cœnæ gobius esse solet.' *Dalec.*

Miraturque et ipse gigni sine coitu. Humoris quidem, &c.] Verbum *humoris* cum minori litera scribi et antecedentibus jungi debet, ut sit, *sine coitu humoris*, hoc est, sine restagnatione aquarum, ex Theophrasto de Piscibus. Quæ vero statim subtexuntur, inverso ordine scribi debent: *Vim quidem aliquam inesse quum puteis arbitratur.* Pintian.

Quam puteis, arbitratur, cum in nonnullis, &c.] Legend. *quam puteis arbitratur seu vero in illis reperiantur pisces.* Ex Theophrasti scripto, de Piscibus in sicco degentibus, hæc desumsit. *Isaac. Vossius* in Melam, p. 181. 182.

Quicquid est hoc, certe minus admirabile talparum facit vita] Ambo exemplaria et recentior omnis lectio: *Quicquid est hoc, certe minus admirabilem tulparum facit vitam.* Hæc est vera et Pliniana lectio. Hermolaus tamen, parum accurate horum verborum sensum scrutatus, elegantiorem ait esse lectionem quorundam codi-

cum, in quibus habeatur, ut a principio legi. Qua in re, ut censeo, Hermolaus aberrat, idque existimo hac ratiocinatione probari posse. Mirum quidem videtur, Talpam animal terrestre sub terra degere; magis tamen mirum est, piscem sub eadem terra vivere; quia cum sit Talpa animal terrestre, utcunque vivit tamen in proprio elemento; at piscem, aquatile animal, extra proprium domicilium, in aliena sede sub terra degere, majus multo miraculum est. Hoc cum ita se habeat, constetque, mirum magis esse, piscem sub terra, quam talpam, vitam ducere; piscium vita miraculum talpæ elevabit, non retro; nam majus miraculum minus imminuit, non a minori imminuitur. *Pintianus.*

CAP. LVIII. *De muribus Nili.*

CAP. LIX. *De anthia pisce, et quomodo capiatur.*

Scopulosi maris] Eas propterea navigantibus esse pestiferas supra dicit v. 13. *Dalec.*

CAP. LX. *De stellis marinis.*

CAP. LXI. *De dactylis eorumque miraculis.*

Concharum e genere sunt dactyli ab humanorum unguium similitudine appellati] Verbum *dactyli* adlectitium opinamur. Reliqua sic legimus: *Concharum e genere sunt, ab humanorum similitudine ungues appellati.* Plinius supra cap. 33. ‘Pectines in mari ex eodem genere habentur, reconditi et ipsi in magnis frigoribus ac magnis æstibus, unguesque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.’ Cum igitur illic Plinius *ungues* appellaverit, non est, quod credi debeat hic velut mutato proposito *dactylos*, hoc est digitos, nominasse: credibilius est adjectam ab aliquo temere eam dictionem. Aristoteles v. 15. ‘Solenas’ Græce vocat, Theodorus ‘ungues’ vertit. Dioscorides etiam libro secundo, capite octavo, ‘concham onychem,’ hoc est, ‘unguem,’ appellat, cujus suffitu strangulationem vulvarum tolli, et excitari comitiales scribit. Repetit idem Paulus septimo, ‘ungues’ operculum esse tradens Indicorum conchyliorum, quorum suffitu excitentur vulvæ strangulatione laborantes, et epileptici: item epotum ventrem ciere. *Pintian.*

Dactyli] Vide infra cap. 9. et XXXII. cap. ult. *Dalec.*

CAP. LXII. *De inimicitiis et amicitiis inter se aquatilium.*

Polypum in tantum locusta pavet, ut si juxta viderit, omnino moriatur. Locustam conger, rursus Polypum congri lacerant] Locus est ab Aristotele desumptus ad verbum fere ex libro octavo, capite secundo. Ergo Aristoteles nos docebit ejus curationem; ægrotavit enim hactenus, et quidem capitali morbo. Illius verba sunt: ‘Locustæ vel pisces majores convincere possunt. Evenit usu ut locustis polypi superiores sint, et adeo ut si eisdem in retibus senserit locusta Polypum, præ metu emoriatur. Congros locustæ convincunt, nam elabi non queunt propter crustæ asperitatem. Congri Polypos superant, sed edere non possunt; læve enim et lapsum polypi corpus usum hostis effugit.’ Ex his Aristotelis verbis constat legendum esse apud Plinium, non *locustam conger*, ut hactenus lectum est, sed *locustæ congrum*, rursus *polypum congri lacerant.* De reliquo, archetypum Toletanum *juxta viso* legit, non *si juxta viderit.* Pintian.

LIBER X.

CAP. I. *De natura avium.*

Conosque bellicos] Theophrastus Histor. IV. 5. *Dalec.*

CAP. II. *De phœnice.*

Cristis faciem caputque plumeo, &c.] Lege: *cristis fauces, caputque plumeo apice cohonestante.* Salmas. 548. b.

Vivere annis DCLX.] Exemplar Salmanticense, *D. LX.* Toletanum *D. XL.* vero propius, auctore Seneca, qui ait: 'Virum, qui vere dicatur bonus, quingentesimo quoque anno nasci, ut Phœnix.' *Pint.* *Vivere annis DCLX.*] Multi habent *XL.* pro *LX.* quidam etiam *DXL.* et vulgatior est opinio de quingentis annis. *Salmas.* 548. b.

Principioque justa funeri priori reddere] Lege, *principioque justa funerea priori reddere.* Prope Panchaiam igitur nidum suum sive rogum in solis urbem defert Phœnix, non prope Panchaiam concinnat: itaque pro *concinnat* memini alibi emendare *continuat,* id est, continuo defert. Vide Salmas. pag. 549. a.

Et fuisse ejus conversionis annum prodente se P. Licinio, M. Cornelio consulibus] Aliquid hic deest; nec enim dicit, quotus annus conversionis fuerit sub illis consulibus. Repono ex veteri libro Rigaltiano: *P. Licinio, M. Cornelio Coss. CCXV.* prodebat illa Manilius de Phœnice consulibus Licinio et Cornelio, quem annum ducentesimum decimum quintum agi volebat magni anni conversionis, id est vitæ Phœnicis; nam annis vitæ Phœnicis circuitum anni magni circumscribit ac terminat. Vide Salmas. 551. a, b.

CAP. III. *De aquilis.*

Secunda magnitudine et vi] Aristoteles, dum aquilas enumerat, primam omnium recenset Pygargum, eique mox subjicit Plangum, quam a Pygargo secundam esse vi ac magnitudine confirmat, non autem in universo aquilarum genere. *Dalec.*

Carentique lingua] Hoc falsum et fabulosum. *Idem.*

Eandemque aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda] Duo ultima verba, *prominentiori cauda,* ad alium pertinent locum; hæc enim aquila, prominentioris caudæ, non est ex eo genere quod 'Morphnos' vocatur, sed alterius, de quo proxime tractabitur, nomine 'Percnopteros.' Aristoteles IX. 32. 'Quartum genus percnopteros ab alarum notis appellatum capite albicante, corpore majore quam cæteræ adhuc dicta hæc est, sed brevioribus alis, cauda longiore. Vulturis speciem hæc refert.' *Pintian.*

Consentit et Boëthus] Ita Hermolaus correxit in Indice, cum antea legeretur *Boëtius.* Sed cum Athenæus, nono, in testimonium vocet scriptorem Ornithogoniæ, hoc est, avium generationis, puto et hic et in Indice reponendum *Boëus,* pro *Boëthus.* Scio nihilominus publicam esse nominationem Græciæ *Boëthus,* sed non est aliena *Boëus;* nam Pausanias in Laconicis de Boëo quodam mentionem facit, qui Boëas urbem condidit, et in Phocicis de Bœone muliere divina: eo magis, quod in ipso Indice Romanorum et Parmensium exemplarium non *Boëtho* habetur, sed *Boëo.* Idem.

Media magnitudine] Æstimatione dignum, an hic non *media* legendum sit, sed *hemiolia,* ex Aristotele eodem loco: 'Maxima,' inquit, 'aquilarum omnium hæc est, major etiam quam

ossifraga; sed cæteras aquilas vel hemiolia proportione excedit.' *Pintian.*

Et discussis pectore aquis rapiens] Post hæc verba subsequi debent illa quæ non longe post sequuntur: *Sæpe et aquilæ ipsæ non tolerantes pondus apprehensum una merguntur.* Illuc enim commearunt indiligentia librariorum, hinc avulsa. Docet id Aristoteles his verbis: 'Quintum tum genus est quod haliæetus, hoc est marina, vocatur, cervice magna et crassa, alis curvantibus, cauda lata. Moratur hæc in littoribus et oris. Accidit huic sæpius, ut cum ferre quod ceperit nequeat, in gurgitem demergatur.' *Idem.*

Quam tertiam fecimus] De Haliæeto id scribit Arist. Hist. IX. 24. *Dalec.*

Aquila inde ictu abigente alæ] Sic castigatores emendarunt, cum omnia impressa exemplaria haberent, *aquila in dejectu abigente alio.* Duo quoque archetypa nostra *dejectu* agnoscunt. Hermolaus pro verbo illo, *alio*, *ala* supposuit, ex Aristotele se id facere professus; et sane ambo codices *ala* habent, non *alio.* Sed neque vetus lectio fidelis hac parte est, neque Hermolaus recte emendavit; parumque ei favent Græca, quæ affert, Aristotelis verba. Aliorsum ea spectant, quam Hermolaus aut intellexit, aut intelligi voluit. Nam paulo infra a Plinio redduntur, cum dicit: 'Respersu pennarum hostem occæcantes.' Scribendum igitur *alio*, hoc est, in aliam partem. Confer prius, deinde statue. *Pintian.*

Una merguntur] De Haliæeto hoc tradit Arist. Hist. IX. 24. *Dalec.*

Haliæetus] Apud Arist. est ἀετὸς, *aquila*, non *haliæetos.* Idem.

Suum genus non habent] Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. *Idem.*

Id quidem quod ex iis natum] Plinius incogitanter ossifragum, sive φίνιδα Græcorum, Gallice *Freneau, Bris'os et Bif*, haliæetorum generi adscribit, cum teste Arist. ossifragus parum oculis valeat, quoniam illos nubeculis oblæsos habet; haliæetus vero clarissima sit oculorum acie. Quæ Plinius recitat de vulturum progenie, apud Arist. nusquam extant, fortassis ex aliquo augurum auspicumve libro hæc ille mutuatus est. *Idem.*

Tribus primis et quinto aquilarum, generi, &c.] Lege, *Tribus primis et quinto generi innidificatur lapis aëtites.* Innidificatur lapis, qui in nidificando vel nido faciendo adhibetur. Et pro *gagaten*, lege *gangiten.* Vide Salmas. p. 251. a, b.

Lapis aëtites] Vide XXXVI. 21. in principio. *Dalec.*

Gagatem] Gagates ab aëtite diversus est, ut res ipsa docet, et testantur Galenus et Dioscorides. Itaque necessum est utrumque lapidem in aquilarum nido reperiri, vocarique ideo aëtiten, quamvis natura plurimum dissideant. Serinus aquilas incubantes gagaten sibi subjicere tradit, refrigerationis causa, ne immenso calore ova percoquant; nam, ut inquit Lucanus, 'fœta tepefacta sub alite saxa.' Florus aquilam e terra vel mari sumptum lapidem quemvis nido inferre scribit, διὰ τὸ ἀσφαλῶς μένειν, *ut stabilis sit.* Hæc Plinius non satis distinxit. Vide infra XXXVI. 19. *Idem.*

Est autem lapis iste prægnans, &c.] Lege: *Est autem lapis iste prægnans intus alio, quum quatias velut in utero sonante.* Lapis iste prægnans est alio, subaudi 'lapide,' qui velut in utero sonat quum quatias. *Salmas.* 713. b.

Alterum expellunt tædio nutriendi] Apud Plutarch. in Mario, ex Musæo vetustissimo poëta, Aquila ova τρία μὲν τίκτει, δύο δ' ἐκλέπει, ἓν δ' ἀλαπάζει *unum* (ovum, non pullum, ut auctor) *corrumpit, perdit, duo excludit, tria parit.* Dalec.

Ossifragæ excipiunt] Ossifragum in

aquilarum numero et genere ab Aristot. reponi diximus. *Idem.*

Oppetunt non senio] Post Arist. idem scripsit Demetrius Phalereus libro περὶ τῆς ἑρμηνείας. Vide quæ in hanc rem tradidit Rhod. XIII. 20. *Idem.*

CAP. IV. *Quando legionum signa esse cœperint, et cum quibus sit aquilis bellum.*

Romanis eam legionibus C. Marius, &c.] Dion lib. XL. aquilam militarem fuisse dicit aquilæ auream imaginem, in ædicula quadam collocatam, quam gestabat spectatæ virtutis miles, hasta parva suffixam, cujus inferiorem partem cuspidatam et acuminatam in terram adigeret: nec illam ex hibernis moveri solitam, nisi prodiret universus exercitus. Had. Jun. III. 2. De legione, centuria, decuria, manipulo, vexillo, turma, cohorte, et id genus militari ordinum, ac potestatis differentia, Alex. ab Alex. I. 5. Idem de Signis Militarib. IV. 2. et cur aquilam Rom. cæteris omnibus anteposuerint, et unde sumpserint. *Dalec.*

CAP. V. *Mirum de aquila.*

Est percelebris apud Seston urbem aquilæ gloria: educatam a Virgine, &c.] Vetusta exemplaria, *sæpe celebris apud Seston, &c.* Verbum *sæpe*, cum minore litera scriptum, fini præcedentis capitis annecte. Deinde lege cum majore, *Celebris apud Seston urbem aquilæ gloria est, educatam, &c.* Castigationem hanc confirmant Plinii verba inferius capite octavo: 'Bellum internecinum gerit cum aquila, cohærentesque sæpe prehenduntur.' *Pintian.*]

Quod vocat Heroum] Monumentum. De hujus verbi significatione multa Rhodigin. XVII. 18. Auspicia ex aquilis et vulturibus vide apud Alex. ab Alex. III. 13. *Dalec.*

CAP. VI. *De vulturibus.*

Vulturum prævalent nigri] Magnas aves Plaut. in Rudente vocat: 'Nam, hercle, ego te barba continuo arripiam, et in ignem conjiciam, Teque ambustulatum objiciam magnis avibus pabulum.' Cur his potissimum Romani uterentur ad auspicia Plutarch. docet in Quæst. Rom. 93. *Idem.*

Nidificant enim in excelsissimis rupibus] Credidit Juvenalis in arboribus nidos facere Sat. XIV. 'Vultur, jumento et canibus crucibusque relictis, Ad fœtus properat, partemque cadaveris adfert. Hic est ergo cibus magni quoque vulturis, et se Pascentis, propria cum jam facit arbore nidos.' *Idem.*

Triduo autem ante] Plaut. in Truculento: 'Illud est: vide ut jam, quasi vulturii, triduo Prius prædivinant quo die esuri sient.' *Idem.*

CAP. VII. *De sanguale.*

Sangualem avem] Vide quod notatum est proxime sequenti cap. 19. *Idem.*

Augures Romani] Homero μάντις, *augur*, οἰωνιστής· ἱερεὺς vero, ἱεροσκόπος, *auruspex*; ὀνειροπόλος, *somniorum interpres*. Iliad. A. 'Ἀλλ' ἄγε δή τινα μάντιν ἐρείομεν ἢ ἱερῆα, Ἢ καὶ ὀνειροπόλον. Brod. VI. 1. *Idem.*

CAP. VIII. *De accipitribus.*

Accipitrum genera sedecim invenimus] Scribendum arbitror: *Accipitrum genera sunt decem, non minus.* Aristoteles IX. 36. 'Genera non pauciora quam decem esse accipitrum, aliqui prodiderunt.' Pari locutionis modo usus est infra cap. 12. 'Itaque parvis in vicis non plus una conjugia sunt.' *Pintian.*

Ex iis circon claudum altero pede, prosperrimi augurii nuptialibus negotiis et pecuariæ rei] Exclamare libet, populus quod clamat, Osiri invento. O miserandam ac multis prosequendam lacrymis præstantissimi scriptoris vicem, in cujus monimenta, æternitate dignissima, tam fœde sæveque grassata est librariorum juxta ac correctorum imperitia et incuria, cum incredibili bonarum literarum jactura.

Hæc enim verba nec ad materiam accipitrum, de quibus hic agitur, pertinent; nec si pertinerent, *circon* scribendum erat, sed *ægithum*, ut vetus lectio rectissime habet: in utroque enim apographo *ægithum* manifeste scriptum est, non *circon*. Confirmant veterem lectionem Aristotelis verba IX. 15. 'Ægithus vitæ commoditate et partus numero commendatur, sed alterius pedis clauditate cedit.' Theodorus 'salus' vertit. Sed si quis velit luce clarius nosse, verba hæc aliunde huc esse advecta, (unde vero fuerint, postea ostendemus,) sublatis illis e medio, legat principium hujus accipitrum tractatus, quod sumetur a dictione *Triorchem*, et conferat cum Aristotelis verbis IX. 36. videbit unum idemque esse quod ab utroque scribitur. Præterea multa in hoc capite verba desiderari, intelliget qui rem accurate dispexerit. Nam ex decem generibus accipitrum, tot enim esse ex Aristotele præfatus est, duorum tantum meminit, aut cum circo trium, cum Aristoteles IX. 36. distincte suis quæque nominibus persequatur: 'Triorchem, æsalonem, circon, asteriam, palumbarium, pernem, hypotriorchen, percem, spizam, phrynolochon.' Cur enim hic Plinius facere neglexisset, quod in sex aquilarum generibus tam exacte persecutus est, præsertim cum inter aves tertium accipitri locum tribuat? *Idem.*

Nuptialibus negotiis] Nuptias advocatis duobus auspicibus, et totidem signatoribus, spondebant stipulabanturque noctu, ac interdum luce prima diei, magna cautione, id ne fieret motu cœli aut terræ, cœlo turbato, inquieto, procellosoque die, publicis festis, Lemuriis, quibus occisi Remi umbra placabatur, feralibus, sive parentalibus, ancilibus nondum conditis, postridie Nonas, Idus, Calendas, quoniam ii dies atri sunt. Macrob. Alex. ab Alex. II. 5. Plautus in Prologo Casinæ: 'Argentum si quis dederit, ut ego suspicor, Ultro ibit nuptum, non manebit auspices.' *Dalec.*

Familia etiam ex eo cognominata] M. Fabius Buteo a Livio nominatur lib. XXIII. et a Plutarcho in Fabio Maximo. Post Cannensem pugnam dictatores fuisse M. Junium et hunc Buteonem, annalibus cognitum est. Buteonis oratoris meminit Seneca in controversiis. Agathoclem *κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν κοινὸν πόρνον*, Theopompus vocatum fuisse *τριόρχην* scribit. Rhod. XXIV. 4. Buteonis auspicium fœlix. Alex. ab Alex. V. 13. *Idem.*

Æsalona] *Αἰσάρονα* vocat Hesychius. Vetusta duo exemplaria habent, *Epileion Græci, &c.* Est autem *ἐπίλειος, ἐπιχώριος, indigena*, et qui minime abit. *Turneb.* Leios Arist. accipitris genus. De triorche tamen, vel, ut alii legunt, 'Hippotriorche,' scribit Aristot. *ὅτι διὰ πάντος φαίνεται.* Postea cap. 74. Æsalon parva avis dicitur. Vide locum. *Dalec.*

In Oceano accipitres totius Massyliæ humi fœtificant] Apographon Toletanum non *Massyliæ* legit, sed *Masæsyliæ*, rectius; est enim *Masæsylia* Africæ regio, contermina duabus Mauritaniis, auctore Stephano et reliquis. Sunt et Massyli gens Libyæ. Sed prior lectio magis casta, quamvis aliter putet Hermolaus. Scribendum autem *Masæsylia* per simplex utrobique *s*, et *æ* diphthongon in secunda, ex eodem Stephano. *Pintian.*

In Thraciæ parte super Amphipolim, &c.] Extat et id apud Aristot. libro *περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.* At in Hist. Animal. sic scribit: *Ἐν δὲ τῆς Θρᾴκης καλουμένῃ ποτὲ Κεδροπόλει ἐν τῷ ἕλει θηρεύουσιν ἄνθρωποι τὰ ὀρνίθια κοινῇ μετὰ τῶν ἱεράκων.* *Dalec.* *In Thraciæ parte super Amphipolin homines atque accipitres societate quadam aucupantur*] Hermolaus *Cedropolin*, non *Amphipolin*, probat, ex Aristot. IX. 36. sic prodentis, 'Thraciæ parte, quæ olim

Cedropolis vocabatur, homines societate accipitrum per paludes aucupantur.' Sed potest sustineri *Amphipolin*, ex eodem Aristotele, circa Amphipolin contigisse hoc scribente in libro de Admiranda Auditione. Cujus operis testimonio uti, cur vitaverit Hermolaus non intelligo. An quod Theophrasti, non Aristotelis, putabat? at citasset Theophrastum; sunt enim argumenta quæ Theophrasti esse suadeant. An quod neutrius esse duxit? at is error est manifestarius; nam præterquam quod dicendi character Aristotelem plane refert, apud Stephanum familiarem suum legisse Hermolaus potuit, non semel eam conscriptionem pro Aristotelica citari. In eo igitur, sive Theophrasti, seu Aristotelis, opere verba hæc leges: 'In Thracia super Amphipolin contingere monstrosum quoddam narrant, supra quam credi queat ab his qui experti non sunt. Prodeuntes enim pueros ex vicis regionibusque finitimis ad aucupium avicularum in societatem accipitres assumunt,' &c. *Pintian.*

Et cum tempus sit capturæ clangore ac volatus genere invitare ad occasionem] Si hæc verba ad aves referantur, non conveniet Plinio cum Aristotele. Quapropter ne discrepent inter se hi duo scriptores, quorum juniorem ab antiquiore mutuatum esse, in aperto est, legendum duxerim, non *clangore*, sed *clamore*, nec *volatus*, sed *vocatus*, et *invitari* potius quam *invitare*, ut totam rem ad pueros, non ad aves referas. Aristoteles id demonstrat loco citato: 'Hoc,' inquit, 'faciunt sic: cum pervenerint ad locum opportunum vocant accipitres, nominatim clamantes. Illi voce puerorum audita advolant, aviculas in frutices compellunt. Ibi pueri lignis percutientes comprehendunt, et quod præ omnibus admirationem auget, accipitres cum aliquam cepere avicularum, eam aucupibus projiciunt. Pueri, peracta captura, ex omni præda certa parte illis impertita abscedunt.' *Pintian.*

CAP. IX. *De coccyce, quæ a suo genere interimitur.*

Coccyx ex accipitre videtur fieri] Cucullum ex accipitre fieri, qui in cuculli formam sit mutatus, nonnulli putant, quoniam is accipiter, cui similis est, nusquam accipitur, cum cucullus apparet: cæterum nec reliqui quidem accipitres tum videntur, ovis edendis et incubandis in solitudinibus occupati, cum cucullus canere incipit, nisi perquam paucis diebus. Arist. Hist. v. 7. Hæc Plinius confuse et obscure. Accipitrum minimo (hic Gallice *émerillon*) magnitudine et volatu cucullum similem esse ibid. Arist. tradit. Cucullum veteres per convicium et opprobrium, fatuum, stolidum, insipientem vocaverunt. Horat. 'magna compellans voce cucullum.' Plaut. in Asinaria: 'At etiam cubat cucullus: surge, amator, i domum.' In Mercat. 'huic vero, ut mero cucullo, Id certum est, mentiri ampliter.' In Pseud. 'Quid fles, cuculle? vives.' In Persa: 'S. Cædere tu hodie restibus. P. tua quidem, cuculle, causa.' In Trinummo: 'Ibi ille cucullus: Ocelle mi, fiat et istud.' Vide infra XVIII. 26. *Dalec.*

Ac rictu columbi, &c.] Vetus lectio, *ac victu columbi potius;* ut intelligamus, eam et leguminibus vesci, præter reliquorum accipitrum morem. *Gelen. Ac rictu columbi potius*] *Ac visu columbi potius* exemplar Salmanticense. Scribendum reor, *ambobus columbi potius*, scil. unguibus et capite, ex Aristotele VI. 7. 'Est,' inquit, 'neque aduncis unguibus, ut accipiter, neque capite accipitri similis, sed ea utraque parte columbum potius quam accipitrem repræsentat, neque alio quam colore imitatur accipitrem.' *Pintian.*

Maxime palumbium] Aristoteles περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. *Dalec.*

Educat ergo subditum] De Curruca audienda sunt hæc omnia, in cujus nido sæpe Cucullus ova parit. *Idem.*

Suavitate carnis] Pinguis et suavis saporis est. Aristot. *Idem.*

CAP. X. *De milvis.*

Famelicam semper alitem] Plaut. in Menæch. *milvina mensa;* quæ cum aviditate maxima devoratur: 'Madida quæ mihi apposita milvinam mensam suggerant.' In Pseudolo idem: 'An invenire postulas quemquam coquum, Nisi milvinis aut aquilinis ungulis?' Idem perquam lepide in Pœn. 'Tene sis me arcte, mea voluptas: male ego metuo milvom: mala Illa bestia est, ne forte me auferat pullum tuum.' Idem: 'Vidi petere milvium, etiam cum nihil auferret tamen.' *Dalec.*

Ex funerum ferculis] In funeribus cœna lauta apparabatur, quam ad rogum delatam cum defuncto cremarent. Virg. 'congesta cremantur Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.' Apuleius Florid. IV. 'Exclamavit hominem vivere: procul ignes amolirentur: rogum demolirentur: cœnam feralem a tumulo ad mensam inferrent.' Silicernium ea dicitur, quod silentes umbræ eam cernant: vel quod qui adstant, cernant, non attingant. Nam Diis inferis libata qui edisset, vel bibisset, funestabatur. *Idem.*

Videntur artem gubernandi docuisse] Circaneam avem nominarunt ideo veteres, quod oberret semper, agros circando, κυκλεύουσα, περινοστοῦσα, περιδινοῦσα. *Scalig. in Tibull.*

CAP. XI. *Digestio avium per genera.*

Aut digitos] Aduncos, ut Gallinæ. *Dalec.*

Ex parte magna] Arist. Hist. VIII. 3. *Idem.*

CAP. XII. *De inauspicatis avibus, cornice, corvis, bubone.*

Ipsa ales est inauspicatæ garrulitatis] Hinc 'cornicari' Persio, pressa et strangulata voce mussitare, Sat. V. 'Nescio quid tecum grave cornicaris, inepte.' Cornicem humanum sermonem discere monstrat hic versus Papinii in Silvis: 'Quæque refert jungens iterata vocabula cornix.' *Idem.*

A quibusdam tamen laudata] Quoniam magna sit in eo avis genere concordia maris et fœminæ, et ab iis perpetua servetur conjugii lex ac fides: quamobrem solitariæ cornicis occursus malum omen facit, et in nuptiis auspicato societatis præsagio accinebatur, ἐκκορεῖ κόρη κορώνην. Ex Æliano de Animal. lib. III. Oro, Apolline, Gregorio Nazianzeno, Politianus in Miscellaneis. Rhod. XXIX. 18. Had. Jun. I. 1. Alex. ab Alex. II. 5. *Dalec.*

Itaque parvis in vicis non plus bina conjugia sunt] Bina conjugia quatuor faciunt corvos; nam singula ex binis constant corvis, mare et fœmina. At Aristoteles non quaternos morari corvos in parvis vicis ait, sed binos tantum. Ergo hic *una* legendum erit, non *bina.* Verba Aristotelis sunt IX. 31. 'Corvi vicis arctioribus, et ubi non satis cibi sit pluribus, duo tantum incolunt.' Et de Admiranda Auditione, idem accidere circa Cranonem Thessaliæ urbem confirmat, quod statim Plinius refert. Posset etiam legi, *binûm conjugia,* eodem sensu. *Pintian.*

Genitores soboli loco cedunt] Arist. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. *Dalec.*

Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur] Inde fellatores appellarunt. Martialis: 'Corve salutator, quare fellator haberis? In caput intravit mentula nulla tuum.' Ab Anaxagora id quidem fuit proditum, quod Arist. de Animalibus simul et ridet, et refutat. Rhodig. XIX. 25. *Idem.*

Ideoque gravidas, si ederint corvinum ovum] Recte Plinius dixit vulgus id arbitrari. Est enim hoc fabulosum. *Idem.*

Corvi in auspiciis soli videntur, &c.] Alexandro Babylonem ingressuro, et

Ciceroni fugienti, ii obstrepentes mortem imminere significarunt. Alex. ab Alex. v. 13. *Dalec.*

Nam cum Mediæ hospites occisi sunt] Sumptum hoc ex Arist. Histor. lib. IX. Περὶ δὲ τὸν χρόνον ἐν ᾧ ἀπώλοντο οἱ Μηδείου ξένοι ἐν Φαρσάλῳ ἐρημία ἐν τοῖς περὶ Ἀθήνας καὶ Πελοπόννησον ἐγένετο κοράκων ὡς ἐχόντων αἴσθησίν τινα τῆς παρ' ἀλλήλων δηλώσεως. Quo loco Vict. XXXVII. 2. ξένους vertit, non *hospites*, ut Plinius, sed *milites externos mercede conductos*, legendumque putat, δηλώσεως, non ἐδηδώσεως, *intellectum* significationis habere, non *pabuli*. Idem.

Pessima eorum significatio] Tempestatum atrocium. Infra XVIII. cap. ult. *Idem.*

In luce visus, dirum ostentum est] Ejus tamen conspectus Agrippæ captivo regnum Judæorum portendit. Alex. ab Alex. v. 13. *Idem.*

CAP. XIII. *De incendiaria ave.*

Incendiaria avis] Incendiaria avis, ambustanea, quæ circa busta versabatur. Ea si, ut inquit Servius, de busto sudem ad tectum detulisset, incendium portendebat: si cujus ædes insedisset, et vocem misisset, significabat mortem. Vide Scalig. in Festum, voce 'Bustum.' *Idem.*

CAP. XIV. *De clivina.*

Clivinam quoque avem] Cluinam, a cluendo, id est, clamando. Festo avis certa non est, sed quæcumque in auspiciis voce aliquid fieri prohibet. *Dalec.*

Prohibitoriæ] *Aves prohibitoriæ*, σκαιαὶ ὄρνιθες, quæ aliquid fieri prohibebant. Eædem et Festo dicuntur alteræ, præsertim cum superveniunt, quæ auspicio fœlici vitium faciant; arculæ ab arcendo; cliviæ, quoniam *clivia* προσάντη, *difficilia*; enebræ et inebræ, quod obstaculum dant, ab inhibendo; remores; fecilytræ; volsgræ, quia sese vellendo malum auspicium nuntiant. Statius: 'simul ora recurvo Ungue secant rabidæ, planctumque imitantibus alis Exagitant Zephyros, et plumea pectora cædunt.' Æschylus in Persis: Μεθύστερον δὲ κίρκον εἰσορῶ δρόμῳ Πτεροῖς ἐφορμαίνοντα, καὶ χηλαῖς κάρα Τίλλοντα. *Scalig.* Est in auguriis negritis infœlix vox, qua ægritudo significatur. *Idem.*

CAP. XV. *De avibus incognitis.*

CAP. XVI. *De avibus nocturnis.*

Trogonem] Loxiam Gesnerus vocat. *Idem.*

CAP. XVII. *De noctuis.*

Novem voces habere] Auspicatissimæ illæ fuerunt Atheniensibus. Pyrrhi regis contra Argivos euntis hastæ insidens noctua exitii quod instabat augurium fuit. Alex. ab Alex. v. 13. Noctuæ cantus videtur 'tu' syllabam exprimere. Inde festivus jocus apud Plautum in Menæch. 'Tu isthic, inquam, vin' afferri noctuam, Quæ, tu, tu, usque dicat tibi? nam nos jam hoc defessi sumus.' *Dalec.*

CAP. XVIII. *De pico Martio.*

Sunt et parvæ aves uncorum unguium, ut Pici, Marcio cognomine insignes et in auspiciis magni. Quo in genere arborum cavatores scandentes in subrectum, felium modo; illi vero et supini] Locus insigniter vitiatus, ita præpostero ac luxato ordine verborum, ut non casu et temere, sed consulto, et malefico depravandi animo factum videatur. Nos ex Aristotele IX. 9. deperditum hunc locum restitui in integrum posse speramus; sic igitur lego: *Sunt parvæ aves uncorum unguium, sed in auspiciis magnæ. Quo in genere pici, Martis cognomine insignes, arborum cavatores. Illi vero et supini scandentes in subrectum stellionum modo.* Porro verbum Aristotelicum δρυοκολάπτης Plinius *arborum cavatores* transtulit. *Pintian.*

Pullos in cavis educant avium soli] Scribendum videtur, non *avium*, sed *arborum*, ut ostendunt verba quæ paulo post sequuntur: 'Clavum vel cuneum adactum quanta vi libeat in arbores in quibus nidum habeat,' &c.

desumpta ex Aristot. IX. 9. Nam
cavis simpliciter picos tantum pullc
nutrire, a veritate abhorret, ci
idem faciant columbæ, passeres. im
seli, et meropes, qui et subte cyp-
cavos vel ad quatuor cubita raneos
auctore eodem Aristot. IX aciunt,
trochilis, ut idem scribit, f 13. et
coli, et foramina. Æstim uteta in-
an sit verior lectio educandum item
excludunt, quam educant, hoc est,

CAP. XIX. *De unc* Idem.
habentibus et os ungues

In capite Prætoris, digitos.
in Stratagem. hoc *&c.*] Frontinus
Lælio tribuit. *Dalec.* aio Cœlio sive

Oscines] Cicero k
nam lib. VI. 'Non pist. ad Cæcin-
volatu, nec e cantigitur ex alitis in-
ut in nostra discipu sinistro oscinis,
pudiis solistimis aulina est, nec e tri-
&c. Canterus IV somniis auguror,'
tat *occines*, ab oc. 28. legendum pu-
ab ore. Oscines cinendo, non *oscines*,
nentes faciunt a Festo, quæ ore ca-
cornix, noctua: uspicium, ut corvus,
ut aquila, buteo, alites, quæ volatu,
sangualis. In ap, vultur, immissulus,
bentur picus nbobus generibus ha-
et parra. (*fe* Martius, feroniusque,
puto, coloris n*ronium* hic dici picum
vonium.) Vi gri, a furvo, quasi fur-
et 19. Fur de Alex. ab Alex. v. 13.
admissivæ, erunt et præpetes, inferæ,
quæ quidq arculæ, cliviæ, inebræ,
Asinaria: uam vetabant. Plautus in
est, quo 'Impetritum, inauguratum
et corni dvis admittunt aves: Picus
ab dex x est ab læva, corvos, parra
auguri tra: Consuadent.' Præpetes
tu. I vam volatu faciunt, occines can-
valer Et quoniam plurimi rapaces alis
car *tut*, κατ' ἐξοχὴν præpetes eæ vo-
pr *latur*. Turn. XXIX. 4. Virg. 'quem
d' æpes ab Ida Sublimem rapuit pe-
ibus Jovis armiger uncis.' Servio
quæ aves pennis ac volatu faciunt
omina, si prosperæ sunt, Præpetes
appellantur; si adversæ, Inebræ. Vi-
de Festum in voce 'Enebræ;' eun-
dem in voce 'Præpes,' et Scaligerum
in eum locum. Fuerunt et olim auc-
tore Festo auspicia pedestria a vul-
pe, lupo, equo, serpente. Horatius: 'Rumpet et serpens iter institutum.' Turn. XXX. 29. *Dalec.*

CAP. XX. *De pavonibus, et quis eos primus cibi causa occiderit.*

Cum foliis arborum] Autumno et hieme, ad veris usque finem, æstatisque initium: unde Proverbium: ἔαρ ἤδη, καὶ ὅθεν ὁ ταώς. Rhodig. XVI. 9. *Idem.*

Orator Hortensius] Varro III. 6. Ælianus Hist. v. 2. qui addit, ob id factum Hortensium κριθῆναι, *in jus vocatum* fuisse, vel, ut alii legunt, κακοκριθῆναι, *condemnatum.* Idem.

Aditiali cœna] Affluente, lauta. Alii *adjiciali* legunt. Vide infra XXIX. 4. fere ab initio, ubi *epulum adjiciale* vocatur: nimirum ab adjiciendo. Fiebat inaugurandi gratia, aut in publica et festa lætitia. Cornel. Tacitus Annal. II. 'Rescuporis sanciendo, ut dictitabant, fœderi convivium adjicit, tractaque in multam noctem lætitia per epulas ac vinolentiam.' Adjicialis cœna adipalis et pontificalis, Macrobius III. 13. In ea enim cœna dicis causa Pontifex epulari dicebatur, id est, religiosi solemnisque instituti causa, ut infra XXVIII. 2. νόμου, ὁσίας, ὁσίου, ἀφοσιώσεως ἕνεκα, χάριν. *Idem.*

CAP. XXI. *De gallis, et quomodo castrentur, et de gallinaceo locuto.*

Quos excitandis, &c.] Gallicinium propterea veteres appellarunt. *Dalec.*

Diemque venientem, &c.] Hujus rei causam reddere conatur Cicero de Divin. lib. II. Eam multis explicatam vide apud Rhodigin. XIII. 16. Inde scilicet Tragœdi κήρυκας ἀλεκτρυόνας, tanquam vocales et clamosos præcones, appellant, ἀπὸ τοῦ γηρύειν Eustathio, *a vociferando;* quo etymo et εὐρυβόαι, ut Stentor, et εὐρυβάται, ut Homeri præcones, dici possunt, παρὰ τὸ εὐρὺ βάζειν, quod eorum sonora vox procul exaudiatur, Hadr. Jun. v. 20. *Idem.*

Quidam ad bella, &c.] Ὄτραν Hesy-

chius vocat peculiari nomine. *Idem.*

Tripudia solistima] Læta, cum prodeuntes e cavea cibum oblatum capere non recusabant, et inter edendum nihil in terram ex ore decidebat. Horum alterutrum si accideret, triste ac perniciosum augurium censebatur. Festus in voce Puls. Vide Alex. ab Alex. I. 29. *Dalec.*

Habent ostenta præposteri eorum vespertinique cantus] Archetypum Toletanum, *Habent ostenta præproperi eorum vespertini cantus.* Confirmant eam lectionem verba quæ statim sequuntur: 'Namque totis noctibus canendo,' &c. *Pintian.*

Bœotiis nobilem illam, &c.] Sic Themistocli, priusquam in Xerxem exercitum duceret, pridie auditus gallorum cantus victoriam promisit. Gallinarum cantum futurum incommodum, vel dirum quidpiam, significare putant. Alex. ab Alex. v. 13. Quod de Bœotiis tradit Plinius, accidit cum ii de bello oraculum Trophonii consulentes sacra facerent. Idem Alex. ab Alexan. VI. 2. *Dalec.*

Lumbis adustis] Parte postrema alvi, quæ in coitu procidit, Aristot. *Idem.*

Pergami omnibus, &c.] Factum id et Athenis, Persis a Themistocle victis. Commissæ quoque sunt et ad certamen coturnices. Severi filii invicem contendebant edendis coturnicum et gallorum pugnis. Socrates Iphicrati duci animos adjecit monstratis gallis coram Callia pennis ac rostro dimicantibus. Chrysippus, de Justitia, gallorum exemplo ad fortitudinem nos excitari tradit. Rhod. XVI. 13. et XVII. 32. *Idem.*

Seu gladiatorum] Hinc sumptum Alectoromachiæ exemplum in scholis nostris circa Hilaria. Vide Ælianum. *Idem.*

CAP. XXII. *De anseribus, et quis primus jecur anserinum comederit, et de adipe anserino Comageno.*

Per id tempus canum, &c.] Vide Livium et Gellium. *Dalec.*

Censores inprimis locant] Alex. ab Alex. IV. 13. Jan. Dus. super Arbitr. II. 17. *Idem.*

Quin et fama amoris] Sic apud Solos Ciliciæ formosum puerum amatum a cane fuisse, et Spartæ adolescentem a graculo, Rhodig. scribit XIII. 12. Clearchus primo Eroticῶn Amphilochum Olenium ab ansere dilectum prodit; in Leucadia virginem a pavone eousque ut illa vita functa moreretur; Nicander pincernam regis Bithyniæ a gallo, quem Centaurum vocabant. Idem auctor XVI. 13. Vide supra de Delphinis. *Idem.*

Fartilibus in magnam, &c.] Saginatis, præsertim ficubus. Jecur id συκωτὸν olim vocavere. Juvenalis Sat. V. 'Anseris ante ipsum magni jecur, anseribus par.' Martialis: 'Aspice quam tumeat magno jecur ansere majus.' Persius Sat. VI. 'Ut tuus iste nepos divi satur anseris extis, Cum morosa vago singultiet inguine vena, Patritiæ immeiat vulvæ.' Minime fartos, herbaque tantum pastos, et ideo graciliores, 'herbiles' vocat Festus. Lucilius apud Servium: 'Anseris herbilis viris.' *Idem.*

Scipio Metellus, &c.] Vide Sigonium de Consulib. anno 750. creatis. Ejus mentio fit XXXII. 10. *Idem.*

A Morinis usque Romam, &c.] Inde fortassis ea Galliæ pars dicta est Comitatus anserum, *la Comté d'Oie.* Dalec.

Ita cæteris stipatione, &c.] Agmine stipato Anseres natura incedunt. E Morinis Romam producebantur, tum ut farto jecinore vescerentur, (Horatius: 'Pinguibus e ficis pastum jecur anseris albi,') tum ut molles plumas vellerent, culcitris et cervicalibus implendis. *Idem.*

Candidorum alterum] Eos plurimum ob id laudant Columella et Varro. *Idem.*

Durare jam ne virorum, &c.] Nam ex ea pluma cervicalia fiunt. *Idem.*

Anserini generis] Vide infra XXIX. 3. circa finem. *Idem.*

Decet tetraonas suus nitor] Politianus Miscel. c. 37. hunc locum primus restituit. *Idem.*

CAP. XXIII. *De gruibus, ciconiis, oloribus, et peregrinis avibus, et coturnicibus, et glotte.*

Inducias habet gens] Vide supra IV. 11. *Dalec.*

Immensus est tractus] Ab ultimis Scythiarum campis et Troglodytica regione advenire scribit Aristot. *Idem.*

Quando proficiscantur consentiunt: Volant alte] Hermolaus non *consentiunt* legit, sed *consertim*, et conjunctim cum verbo sequente, *consertim volant.* Cæterum duo nostra exempl. *consentiunt* agnoscunt, non omnino male; nam potest hic significare *consentiunt*, conveniunt, coëuntque, et communi ceu consilio discessuræ mutuo sese operiuntur; ut de Pelecanibus Aristoteles tradit, de quibus simul et gruibus disserit VIII. 12. et Plinius paulo infra de Ciconiis: 'Abituræ congregantur loco certo, simlique ratione anseres et olores commeant.' *Pintian.*

Volant ad prospiciendum alte] Id est, alte volant ad prospiciendum. *Salm.*

Ducem quem sequantur eligunt: in extremo agmine per vices qui acclament dispositos habent, &c.] In extremo agmine est, qui cogit agmen: dux est qui præit: ad continendum agmen adclamare postremos qui hoc munus per vices sortiuntur scribit Plinius. *Salmas.*

Cum hæc nunc ales inter primas, &c.] Sempronium Ruffum mensis primum Ciconiam invexisse tradunt, ac de illo scriptos hos versus: 'Ciconiarum Ruffus iste conditor, Quanquam est duobus elegantior Plancis, Suffragiorum puncta non tulit septem. Ciconiarum populus ultus est mortem.' Horatius: 'Tutus erat rhombus, tutoque ciconia nido, Donec vos auctor docuit prætorius.' Ciconiam Petronius Arbiter his epithetis honestat: 'Ciconia etiam grata peregrinhospita, Pietaticultrix, gracilipes, corallistria,' (nempe a rostri et pedum colore, simili corallo,) 'Avis exsul hiemis, titulus tepidi temporis.' Vide Hadr. Jun. VI. 15. Jan. Dus. super Arbitrum I. 17. Ciconias in auspiciis concordiam polliceri, grues vero retrorsum a recto cursu deflectentes, ac remeantes, procellas ac infandas tempestates, notat Alex. ab Alex. V. 13. *Dalec.*

Honos iis, &c.] Juvenal. Sat. XIII. 'serpente ciconia pullos Nutrit, et inventa per devia rura lacerta.' *Dalec.*

Ut in Thessalia, &c.] Arist. περὶ θαυμ. ἀκουσμ. *Idem.*

Olorum morte narratur, &c.] Κύκνειον ᾄδουσι, sive ἐπᾴδουσι, qui spem omnem salutis abjecerunt. Julianus παραβάτης· Ἐνταῦθα τί πράττειν ἐχρῆν ἄνδρα τῶν Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ζηλωτὴν δογμάτων; ἆρα περιορᾷν ἀνθρώπους ἀθλίους τοῖς κλέπταις ἐκδιδομένους, ἢ κατὰ δύναμιν αὐτοῖς ἀμύνειν; οἶμαι ὡς ἤδη τὸ κύκνειον ἐξᾴδουσι, διὰ τὸ θεομισὲς ἐργαστήριον τῶν τοιούτων. *Idem.*

Invitare videri possunt] Ut tam longo itinere ad nos commeent. *Idem.*

Conquestio labore expressa] Arist. Hist. VIII. 12. *Dalec.*

Comitatum solicitant] Prosecuturas comites de discessu admonent. *Idem.*

Asionem vocat] A plumeis auribus, asini modo eminentibus et exertis. *Gesner.* Mihi potius a voce, quæ rudentem asinum æmulatur. Athenæus de hac ave multa lib. IX. *Dal.*

Imitatrix alias avis ac parasita] Sic κόβαλον reddit Plinius, quanquam Dæmonas quosdam Dionysiacos olim κοβάλους appellaverunt, id est, *asperos ac immites;* eodemque nomine illos qui assimulato lusu fallerent. Rhod. II. 7. *Idem.*

Quem solæ animalium, &c.] Addit et Plutarchus capram; quamvis Aris-

tot. Probl. Cur homini soli pervertuntur oculi, affirmet, μόνους ἀνθρώπους ἐν τῷ τῶν ζώων γένει ἐπιλήπτους γίνεσθαι. Ego vero et canes, et feles, et arietem eo morbo periisse vidi. Rhodigin. VI. 9. Capras et oves eo modo vexari tradit Hippocrates περὶ τῆς ἱερῆς νόσου: equos Absyrtus, accipitres, et gracculos. Brod. III. 23. *Id.*

Simulque comitialem propter morbum despui suetum] Pintianus e Toletano, *suetæ.* Suspicor insiticium esse τὸ *comitialem,* et cum explicandi causa suprascriptum esset ab interprete, librario erranti admissum. Plinii fuit: *simulque propter morbum despui suetum, quem sola animalium sentiunt præter hominem.* Morbus *despui suetus* est comitialis. Plautus Captiv. 3. 4. 'Et illic isti, qui sputatur, morbus interdum venit.' *Gronov.*

CAP. XXIV. *De hirundinibus, merulis, turdis, et sturnis, turturibus, et palumbis.*

Nec Biziæ in Thracia] Lege, *Nec Bizyes in Thracia.* Salm. 166. b.

Illito victoriæ colore] Melius, *Illita victoria colore;* hoc est, e conchula victoriæ colore expressa illitaque; nam in apographo Toletano *victoria* scriptum est, non *victoriæ.* Pintian.

Merulæ] Merum, solum. Inde merula, quod sola volat. Græci hanc avem surdam esse putant. Unde proverbium: κίχλης κωφότερος. Εὔβουλος ἐν Διονύσῳ μέμνηται. *Dalec.*

Hieme maxime turdi, &c.] Juniperi, qui frequens ibi est, baccas hieme maturas et edules consectantes. *Id.*

Turtur] Turturem pro meretrice basiis et suaviis illiciente Plautus lepide dixit in Bacchid. 'Ubi ego capiam pro machæra turturem.' *Idem.*

Nonnisi in volatu pascitur] Muscis et culicibus, quos escam vilem, id est, frequentem, Nonius interpretatur. Varro dicit in Virgula divina: 'Ad quos tum volucres venit pusillos, Usque ad limina nidica esca vilis.' Fritinniunt hirundines sua nutritione, ut ait Festus. Attius apud Varr. de Ling. Lat. l. VI. 'Nefrende, fritinni suaviter.' *Nefrende,* νωδέ. Sic dicitur vel puer, qui per ætatem, vel senex, qui dentibus amissis cibum frangere non potest. *Scalig.*

CAP. XXV. *Quæ avium perennes, quæ semestres, quæ trimestres.*

CAP. XXVI. *De avibus mira.*

Ad Memnonis tumulum] Prope Ptolemaida et Belum fluvium Memnonis sepulchrum esse Josephus tradit; Strab. lib. XIII. ultra Esapi ostia, idemque alibi circa Paltum Syriæ, juxta flumen Bandam, ex Simonide. De Memnonidib. Ovidius: 'Præpetibus subitis nomen facit auctor: ab illo Memnonides dictæ: cum Sol duodena peregit Signa, parentali morituræ more rebellant.' Memnonis et Sarpedonis, Jovis filii, funebrem diem luctu et jejunio celebrari solitum, indicant versus hi Comici veteris: Πολλάκις δ' ἡμῶν ἀγόντων τῶν θεῶν ἀπαστίαν, Ἡνίκ' ἂν πενθῶμεν ἢ τὸν Μέμνον', ἢ τὸν Σαρπηδόνα, Σπένδεθ' ὑμεῖς, καὶ γελᾶτε. Rhodig. XXII. 5. *Dalec.*

Memnonidas vocant] Sunt accipitribus similes, coloris nigri, seminibus tantum vescentes. Ælianus. Cornicularum genus esse puto, quæ ex diversis locis advolantes, et illic inter se obviæ dimicant, ut inter eas sæpe fit. *Dalec.*

CAP. XXVII. *De avibus Seleucidibus.*

Seleucides aves vocantur] De iis Galen. VI. 4. Loc. Affect. Eloriorum genus esse arbitror. *Dalec.*

Casii montis] Est is mons et in Ægypto, ubi Magni Pompeii tumulus; et in Syria Antiochene, ubi Seleucia cognomento Pieria, quæ vocabulum dedit avibus. 'Super Seleuciam,' inquit Plinius V. 22. 'mons est eodem quo alius nomine, Casius.' *Herm. Barbarus.*

CAP. XXVIII. *De ibi.*

Invocant et Ægyptii Ibes suas contra serpentium adventum: et Elei Myiagron] An *Elii Myiacoren Deum?* hoc

est, Ἠλεῖοι τὸν Μυιακόρην, vel Μυιοκόρην, *Deum* scil. *muscarum everritorem*, ἀπὸ τοῦ καθαίρειν καὶ κορεῖν τὰς μυίας. Et paulo post, lege: *quæ protinus intereunt, quam litatum est ei Deo.* Vide Salm. Plin. Exerc. pag. 12. b.

Myiagron] Sic apud Strabonem lib. XIII. Apollo σμινθεὺς et πορνοπίων a muribus, ἐρυθίβιος a rubigine vocatur; Hercules vero κωνωπίων a culicibus, et ἰποκτόνος a vermiculis tenella vitis germina rodentibus: μυιώδη auctor vocat eum Deum, XXIX. 6. ἀπόμυιον Pausanias v. *Dalec.*

CAP. XXIX. *Quæ aves in quibus locis non sunt, et quæ mutant colorem et vocem, et de lusciniis.*

In Creta insula non est] Ælianus v. 2. *Idem.*

Translatitium] Vulgare, publicum, omnibus notum. *Dalec.* Quid sit *translatitium* Salmasius pag. 176. docte explicat.

Quid est illud unius generis saluti adversum] Legendum reor, *Quid est illud unius generis aliti adversum?* Sciendum tamen in Toletano exemplari hæc verba redundare. Item quæ statim sequuntur sic ibi legi, *Quæ his naturæ invidia.* Pintianus.

Larium lacum amœnum arbusto agro] Lego, *arbustato agro.* Est enim *arbustare* Plinio, agrum arboribus conserere ad usum maritandarum vitium, ut XVII. 23. 'Italia præter supradicta, corno, populo, tilia, acere, orno, carpino arbustat agros.' *Idem.*

Gracculorum] Τῶν κολοιῶν, qui ἀπὸ τοῦ κολούειν, *a tumultuando,* dicuntur. Avis est enim loquax et *obstrepera ac tumultuosa,* θορυβητικὴ, καὶ κραυγαστικὴ, de qua Pindarus: κραγέται δὲ κολοιοὶ ταπεινὰ νέμονται. Agathocles κολοιὸς dictus est, vel ob ferocitatem, vel ob loquacitatem. Rhodig. XXIV. 4. *Dalec.*

Nuper, et adhuc tamen rara] Hinc illud Martial. XIV. 76. 'Pica loquax certa dominum te voce saluto: Si me non videas, esse negabis avem.' Vide Jan. Dus. super Arbitr. I. 14. *Idem.*

Perdices non transvolant Bœotiæ fines in Atticam: nec ulla avis in Ponto, insula qua sepultus est Achilles, sacratam ei ædem] Repetendum ex superioribus, *transvolant*: ait, ergo, nullam avem transvolare ædem Achilli sacram, id est, volatu transcendere, ὑπερπέτασθαι. *Salmas.*

Insula qua sepultus est Achilles] Albam Ptolemæus vocat. Sita est in ora Tartariæ minoris, ante Borysthenis ostium, supra IV. 12. *Dalec.*

In ædem Herculis] Vide quæ notata sunt XXXIV. 7. Herculi hinc bonorum decimam Romani dicabant, sacrabant, solvebant; unde lepidus jocus Plauti in Bacchidibus: 'Si frugi est, Herculem fecit ex parte: decumam partem ei Dedit, sibi novem abstulit.' Cic. de Nat. Deor. 'Neque Herculi decimam quisquam vovit unquam, si sapiens factus esset.' Inde Plauto in Mostel. Herculis divitiæ: 'unus isti servus est sacerrimus Tranio: is vel Herculis conterere quæstum possiet.' *Dalec.*

Hieme balbutit] Turdos, merulas, sturnos, turtures hieme latere scribit Arist. Hist. VIII. 16. *Idem.*

Primum tanta, &c.] Lusciniarum cantus suavitatem et varietatem his versibus eleganter Homerus expressit: Ὡς δ' ὅτε Πανδαρέου κούρη, χλωρηῒς ἀηδὼν, Καλὸν ἀείδησιν ἔαρος νέον ἱσταμένοιο, Δένδρεων ἐν πεταλοῖσι καθεζομένη πυκινοῖσιν, Ἥτε θαμὰ τρωπῶσα χέει πολυηχέα φωνὴν, κ. τ. λ. Festive Plautus in Bacchidibus: 'Pol magis metuo, in monendo ne mihi defluat oratio. BA. Pol ego quoque metuo, Lusciniolæ ne defluat cantio.' *Dalec.*

Stesichori] Scripsit is Helenes Epithalamium, sive γαμήλιον λόγον, κατακοιμητικὸν potius, ut arbitror, quam διεγερτικὸν, vespertinum, quam matutinum. Hæc enim epithalamiorum differentia est. Rhod. XXVIII. 15. *Id.*

Animosa contentio est] Vide quod adnotatum est e Charmide XXIX. 1. *Idem.*

Alia ratio ficedulis ; nam formam coloremque mutant. Hoc nomen non nisi autumno habent, postea melancoryphi vocantur, &c. Mutat et upupa, ut tradit Æschylus] Præpostera verba, permutatæ sententiæ, omnia transposita et confusa. Quod upuparum est ficedulis tribuitur; quod ficedularum, upupis. Quippe ficedulas formam mutare, a vero alienum est : hoc si upupis tribuas, vera locutus fueris. Aristoteles de ficedulis IX. 49. 'Sic et ficedulæ melancoryphi vicibus commutantur ; fit enim ineunte autumno ficedula, ab autumno protinus melancoryphus : nec inter eas discrimen aliquod nisi coloris et vocis est. Avem autem esse eandem constat, quia dum immutaretur hoc genus, utrumque conspectum est nondum absolute mutatum, nec alterutrum adhuc proprium ullum habens appellationis.' His verbis Aristoteles non formam mutare ficedulam tradit, sed vocem et colorem. Videamus rursus quid de upupa idem auctor eodem loco scribat : 'Nec non,' inquit, 'upupa cum colore tum vero specie immutatur.' Et capite quintodecimo ejusdem voluminis : 'Upupa nidum potissimum e stercore hominis facit. Mutat formam tempore æstatis et hiemis.' Patet ergo ex antedictis, ficedulas colorem tantum et vocem mutare, upupas et colorem et formam. Si ergo verba, quæ de ficedularum formæ et coloris mutatione hic habentur, ad upupas transfers, et rursus duo illa verba, a quibus de upupa incipit tractare, quæ sunt, *Mutat et*, ad ficedulas, omnia debitum ordinem recipient. Legendum ergo videtur in universum sic : *Pariunt vere primo, cum plurimum sena ova. Mutant et ficedulæ. Hoc nomen non nisi autumno habent, postea Melancoryphi vocantur. Sic et Erithacus hieme, idem Phœnicurus æstate. Alia ratio upupæ ; nam formam simul coloremque mutat, ut tradit Æschylus, &c.* Non sum nescius visum hæc iri quibusdam, ludibria potius præstigiatorum, quam censorias castigationes. Sed meminerint humani lectores, in tanta verborum sententiarumque prope dixerim strage, violentia opus esse, et veritati quocumque discrimine viam patefaciendam, satiusque esse, vi aliqua literæ allata, scire nos aliquid, quam immutare verba non audentes, omnia in dubium vocare, et falsa sæpenumero pro veris admittere. *Pintian.*

Hoc nomen non nisi autumno habent] Distingue : *Hoc nomen autumno : non habent postea: melancoryphi vocantur.* Salm. p. 238. a.

Idem Phœnicurus] Aristoteles IX. 49. *Phœnicurgus*, modo exemplar vitio careat. Heron auctor Græcus in Georgico de antipathia agens, *Phœnicurus*, cum Plinio. *Pintian.*

Obscœna alias pastu avis] *Pastu* redundare videtur ; pastu enim ea obscœna non est, sed nido, quem e stercore, præcipue humano, conficit. Aristot. IX. 15. Idem tamen Hist. VI. 1. upupam non nidificare ait, sed in cavis arborum parere sine ullo stramento. Pausanias lib. I. tradit upupam primum Megaris visam ad Terei sepulchrum. *Dalec.*

CAP. XXX. *De Merulis.*

Cæteris omnibus locis candida] Ægypti. Arist. Hist. IX. 27. *Dalec.*

CAP. XXXI. *Tempus avium genituræ.*

CAP. XXXII. *De halcyonibus, et de diebus earum navigabilibus, et gaviis, et mergis.*

Halcyones] Pacuvius in Teucro : 'Flexanima, tanquam lymphata et Bacchi sacris Commota, in tumulis Teucrum commorans meum, Alcyonis ritu littus pervolans feror.' Apollon. lib. IV. *τηλόθι δ' οἴη Λυγρῇσιν κατὰ πόντον ἅμ' ἀλκυόνεσσι φορεῦμαι.* Plaut. in Prologo Casinæ : 'Tranquillum

est: Alcedonia sunt circa forum.' In Pseudolo: 'Jam hercle tu peristi, nisi illam mihi tam tranquillam facis, Quam mare est olim, cum ibi alcedo pullos educit suos.' Vide Varron. de Ling. Lat. lib. VI. *Idem.*

Colore cyaneo ex parte majore, tantum purpureis et candidis admistis pennis] Scribendum reor *pallidis*, non *candidis:* nullus enim halcyoni candor, si Aristoteli fidem habemus. Ejus verba sunt IX. 14. 'Alcedo non multo amplior passere est, colore tum cæruleo, tum viridi, tum etiam leviter purpureo insignis.' Et cap. 14. Meropis colorem, halcyonis colori comparat. De Meropis vero coloribus sic scribit: 'Pennæ hujus avis inferiores pallidæ sunt, superiores cæruleæ, ut halcyonis, postremæ pinnulæ rubræ habentur.' Et Plinius capite proximo: 'Merops vocatur, genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, primori subrutilo.' Si quis objiciat in Græco Aristotelis codice, non ὠχρὸν, hoc est, *pallidum colorem*, halcyoni tribui, sed χλωρὸν, hoc est, *viridem*, seu *luteum;* sciat duo hæc nomina pro se invicem poni apud Aristotelem; quod patet ex ejus verbis cap. tertiodecimo: 'Lutea,' inquit, 'dicta est a colore partis suæ inferioris pallido.' Et ubi Meropi pallidum Plinius tribuit, ibi Aristoteles ὠχρόν. Ergo luteus et pallidus color vel idem sunt, vel ferme idem. *Pintian.*

Alterum genus earum magnitudine distinguitur et cantu] Lego, *Alterum genus earum magnitudine distinguitur, nec canunt.* Aristoteles VIII. 3. 'Præterea genus alcedonum aquas adamat: quod duplex est. Alterum vocale, arundinibus insidens, alterum mutum, quod ampliore corpore est.' Notandum in transitu succurrit, in Aristotelis Græco codice atrocem inolevisse mendam. Pro ἀλκυόνων enim ἀηδόνων scriptum invenies, hoc est, *lusciniarum.* Idem.

Magnitudine distinguitur et cantu] Aristot. Maximis amplior magnitudo quam spongiæ. Sunt enim majores et minores. *Dalec.*

Brumamve] Vide infra XVIII. 36.

Qui dies halcyonides] Quinque Simonidi et Aristoteli; Demagoræ Samio septem; Philochoro novem; quibusdam quatuordecim, et iis ad octavum Calend. Martias. Vide Rhodig. XIV. 11. Cum Cæyx Trachiniorum rex, ejusque uxor Alcyon, tantum fastu elati fuissent, ut suo contempto nomine, ille Jovem, hæc Junonem vocari se vellent, vindice Deorum ira extincti sunt; hicque naufragio submersus in Cerylum, illa luctu exanimata ob mariti desiderium, in avem cognominem mutata est. *Idem.*

In reliquis partibus est quidem mitius pelagus, Siculum utique tractabile] Horum verborum sensus, proximis duobus verbis, breviter quidem, sed abunde, redditus fuerat. Quapropter credi hæc Pliniana non esse, nullum esse piaculum. *Pintian.*

Nidi earum admirationem, &c.] Colore subrufi. Cucurbitulis medicorum longioris colli similes esse ait Aristot. materia vero Pilæ marinæ, et Halosachne. *Dalec.*

Perquam angusto] Ut etiamsi invertatur, mare non influat. Aristot. *Idem.*

Ut spuma arida maris] Sic vocat ἁλοσάχνην: de qua vide XXXII. 8. Aristot. ἅμα δὲ κόπτοντι, καὶ ταῖς χερσὶ θραύοντι, ταχὺ διαθραύεται, ὥσπερ ἡ ἁλοσάχνη. *Dalec.*

Putant ex spinis aculeatis; piscibus enim vivunt] Scribo: *Putant ex spinis acus piscis; piscibus enim vivunt.* De acu pisce, qui Græce *belone* dicitur, Plinius supra IX. 51. Aristoteles quoque III. 11. 'Ambigitur,' inquit, 'ex quanam materia componatur. Videtur tamen ex spinis acus piscis constitui. Piscibus enim Alcedo vivit.'

Confirmat id quoque Plutarchus in lib. qui inscribitur De amore erga sobolem. *Pintian.*

Gaviæ in petris nidificant, mergi in arboribus. Pariunt plurimum terna; sed gaviæ æstate, mergi incipiente vere] Hic quoque locus ex Aristotele tralatus est: quapropter ad ejus exemplar dirigendus est. Forte autem legendum commutatis verbis: *Gaviæ et mergi in petris nidificant maritimis. Pariunt, &c.* Aristoteles v. 9. 'Mergi et Gaviæ saxis maritimis ova bina ternave pariunt, sed gaviæ æstate, mergi a bruma ineunte vere.' *Idem.*

CAP. XXXIII. *De avium solertia in nidificando, hirundine, argatili, cinnamologis, et perdicibus.*

Molem continuatione] Veluti aggerem quendam Nilo coërcendo. Jurisconsultis ff. de extraordin. crimin. l. saccularii: ea munimenta χώματα vocant. Magius I. 10. *Dalec.*

Juxta oppidum Copton] Apud Apul. Asini lib. II. quidam prophetam Ægyptium rogat per aggesta Coptica, incrementa Nilotica, arcana Memphitica, sistra Phariaca. *Idem.*

Rostrum ejus firmantes] Insulæ superiorem partem, quæ irruentis Nili impetum excipit. *Idem.*

Mortifero faucium malo] Anginæ. Celsus lib. IV. *Idem.*

Cui nidus ex musco arido] Talem reguli conficiunt. *Idem.*

Picorum aliquis, &c.] De Galgulis id verum est. Pici omnes in arborum cavis nidificant. Versus de Upupa Æschyli apud Aristot. IX. 49. sunt emendati: Τοῦτον δ' ἐπόπτην ἔποπα τῶν αὐτοῦ κακῶν Πεποικίλωκε κἀποδειλώσας ἔχει, Θρασὺν πετραῖον ὄρνιν ἐν παντευχίᾳ· Ὃς ἦρι μὲν φαίνοντι διαπάλλει πτερὸν Κιῤῥὸν μὲν ἐπ' ἀγροῦ· δύο γὰρ οὖν μόρφ' εὐφανεῖς· Παιδός γε αὐτοῦ μί' ἔπεστι νήδυος, Νέας δ' ὀπώρας, ἡνίκ' ἂν ξανθῇ σταχὺς Τίκτῃ, τότ' ἀμφιέννυσ' ἀλλ' αὖθις πτερά. *Hunc calamitatis Upupam testem suæ Variam fecit, tenetque perculsum metu, Ferum antea, armatum petrarum nunc avem; Vere appetente quæ novo pennas quatit Ruffas in agris: nam est figura duplici: Unus quidem juveni colos est pectoris, Autumno at illa, flava cum peperit seges, Mutata pennas rursus alias induit.* Scaliger vs. 2. legit, ἀποδηλώσας· 4. φαιόν τι· 5. κίρκου λεπάργου· δύο γὰρ οὖν μορφὰς φανεῖ· 6. παιδός γέ τ' αὐτοῦ νήδυος μιᾶς ἀπό· 7. τίκτει νιν αὖθις κ' ἀμφινωμήσει πτέρυξ: putatque hæc Cuculo convenire; Cuculumque ab Æschylo cum upupa confusum fuisse. Addend. sunt et hi versus duo: Ἀεὶ δὲ μίσει τοῦδε παλλήνης τόπου Δρυμοὺς ἐρήμους, ἢ πάγους ἀποικίσει. Quidam legunt: κἀπεδήλωσεν βραχὺ Δειλὸν πετραῖον· nam timidissima est avis illa, non ὄρνις θρασύς· deinde vs. 6. παῖς μέν γ' αὐτός· et vs. proximo: ἡνίκ' αὐανθῇ στάχυς. *Dalec.*

In Arabia cinnamologos avis appellatur: cinnami surculis nidificat] An *cinnamomos* legend. quod indubitatum. Vide Salmas. p. 554. b. 555. a.

Cinnami surculis nidificat] Falsum hoc, minimeque probabile: in Arabia namque cinnamum non nascitur. *Dalec.*

In Scythis avis magnitudine otidis binos parit] Scribendum arbitror: *In Scythis aves magnæ, nomine otides binos pariunt.* Aristoteles IX. 33. 'In Scythia avium genus est otides. Hæ procreant pullos duos: et quæ peperit ova, non incubatu fovet, sed condita in leporina aut vulpina pelle relinquit, atque ita obvoluta in summa arbore locat. Cumque a venatione vacet, custodit ea: et si quis arborem scandat, oppugnat eum alis, aquilarum more everberans.' Sic Græci Aristotelis codices præferunt. Theodorus Plinium secutus, 'magnitudine otidis' transfert, quod non probo. *Pintian.*

Perdices] Perdix, ἀπὸ τοῦ πέρδειν, quoniam eum sonum edit, aut imitatur volando. Eadem ad Venerem incitata κακκαβίζει. *Dalec.*

Contra aucupis indicem exeunte in prælium duce totius gregis] Scribendum videtur, *contra aucupem illicem.* Vocatur enim illex, quæ conciliat aucupium, quamvis subest suspicio quædam, ipsam etiam dictionem *illicem* adjectam esse. Satis enim erat dicere aucupem, ut paulo post appellat, Aristoteles venatorem vocat. Ejus verba sunt IX. 7. 'Perdicem venatorem dux silvestrium primus invadit, pugnamque obviam conserit: quo capto compage, alter occurrit, tum alius, atque ita singulis dimicatur, si mas sit qui venatur. Sed si femina est, ubi dux ad ejus vocem occurrerit, cæteræ universæ eum invadunt, feriunt, fugant ab ea femina, invidentes quod non sibi, sed illi accesserit.' Ex quibus Aristotelis verbis rursus locus sequens restituitur. *Pintian.*

Rursus circa conceptum feminæ capiuntur, contra aucupum feminam exeuntes, ut rixando abigant eum] Legendum enim, ut Plinius cum Aristotele concordet: *Rursus circa concentum feminæ capiuntur, contra aucupem feminæ exeuntes, ut rixando abigant eum;* hoc sensu, prodeunte duce ad aucupem fœminam canentem, capi etiam perdices feminas, exeuntes ut rixando abigant ducem ab aucupe; invident enim dolentque se contemni, et aucupem amari a duce. Mallem tamen legeres commutato ordine verborum: *Rursus circa concentum feminæ, capiuntur feminæ, contra aucupem exeuntes ut rixando, &c.* Idem.

Concipiunt supervolantium afflatu] Aristoteles de Gener. Anim. III. 1. ostendit, *olfactu* hic legendum, non *afflatu;* nam afflatu prægnantes fieri perdices, statim ante Plinius retulerat. Aristotelis verba sunt: 'Tum etiam perdices feminæ, et quæ nondum coierint, quarum usus in aucupiis, cum olfaciunt marem vocemque ejus audiunt, alteræ implentur, alteræ statim pariunt.' *Pintian.*

Voce tantum audita masculi] Clearchus apud Athenæum lib. IX. Perdicem Indicam vulture majorem Strabo memorat lib. XV. *Dalec.*

Rabie quidem tanta feruntur] Lege: *Rabie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantium sæpe cæcæ velut sedeant.* Salmas. 152.

Ut in capite aucupantium sæpe cæcæ metu sedeant] Verbum *metu* Plinianum non est; neque enim metu cæcæ, sed rabie libidinis in aucupes ruunt, eorum capitibus insidentes. Aristoteles IX. 8. 'Usque adeo tum perdices, tum etiam coturnices copia libidinis gaudent, ut in aucupantes corruant, et sæpenumero capitibus eorum residant.' *Pintian.*

Procurrit ad pedes fœta, &c.] Inde fictum Aristophani in Avib. verbum ἐκπερδικίζειν, id est *astute elabi, periculumque vitare.* Nam πανοῦργον ὄρνεον πέρδιξ ἐστί. Rhodig. XXIX. 26. *Dalec.*

Eadem jam pavore libera ac materna vocante cura] Rectius: *Eadem in pavore libera, ac materna vocans;* non enim narrat, quid perdix facere soleat abducto per dolum a nidis aucupe; nam tunc volans se proripit, sed quo ingenio adversus illum alioqui utatur, cum aut non habet pullos, aut longe alio loco habet. *Gelen.*

Cap. XXXIV. *De columbis.*

Columbarum maxime, &c.] Columbam Veneri sacram, quod libidinosa sit avis, Apollodorus scribit περὶ θεῶν. Ideo vero περιστερὰν Græcis vocari ὅτι περισσῶς ἐρᾷ, interpres ejus tradit. Virgilius: 'tum maximus heros Maternas agnoscit aves.' Æneæ ramum aureum optanti advolantes geminæ columbæ locum ostenderunt ubi servabatur. Apud Apollon. lib. III. Mopsus augur, conspectis iis avibus, bene sperare jubet heroas. Quod Phineus prædixerat, placere Veneri ut a periculosa illa navigatione redeant. Victorius III. 14. *Dalec.*

Pullis primo salsiorem terram, &c.]

Aristot. Hist. lib. IX. exclusis pullis, in os mas inspuit *ὡς μὴ βασκανθῶσι, ne fascinus officiat :* Æliano vero de Animalibus lib. I. *ἀπελαύνων αὐτῶν φθόνον, ἵνα μὴ βασκανθῶσι δι' ἀρᾶς. Livorem abigens, ne fascinantium noceant imprecationes.* Had. Jun. VI. 5. Apud Arist. pro *φροντίζει τῆς ἁρμοττούσης τροφῆς*, legendum *ἁλμυριζούσης. Idem.*

Proprium generis ejus et turturum, cum bibant colla non resupinare, large bibere jumentorum modo] Addendam puto particulam *ni: Colla non resupinare ni large bibere,* ut *bibere* sit præteriti temporis. Postrema autem duo verba, *jumentorum modo,* criticorum jure fungentes, familia Pliniana eximimus. Aristot. IX. 7. 'Proprium columbarum, et palumbium, et turturum esse videtur, ne collum cum bibunt resupinent, ni satis hauserint.' *Pintian.*

CAP. XXXV. *De palumbibus.*

Palumbes] Palumbem lepide Plautus in Pœnulo vocat hominem peregrinum, ac hospitem, prædæ, insidiisque lenonis objectum, quo modo Galli *pigeon* dicunt, et *appigeonner :* 'Nos tibi palumbem ad aream usque adduximus, Nunc te illum melius capere est, si captum esse vis.' *Dalec.*

Vere vocalibus] Auctor XVIII. 28. palumbum gemitus non nisi confecto peractoque solstitio audiri scribit. *Id.*

CAP. XXXVI. *De passeribus.*

Occultus fronde latro] Columella VIII. 8. *Idem.*

CAP. XXXVII. *De tinnunculo.*

Tinnunculus] Cenchris vocatur. XXIX. 6. *Idem.*

In ollis novis oblitis] Pullos sic conditos in angulo columbarii Columella suspendit. *Dalec.*

Amne] Pado. *Idem.*

CAP. XXXVIII. *De volatu et incessu avium.*

Rusticulæ] *Perdris grises.* Idem.

Pendentesque raro intervallo quatiunt] Milvi. *Idem.*

Aliæ crebrius] Ut Spiziæ, *Eperviers.* Dalec.

Aliæ et tota latera pandunt] Corvi. *Idem.*

Compressis volant] Pici. *Idem.*

Gemino ictu aëre feruntur] Carduelles. *Idem.*

Ejaculantur sese in sublime] Hirundines. *Idem.*

Impingi putes aliquas] Perdices. *Id.*

Ab altero cadere has] Alaudæ. *Id.*

Illas salire] Coturnices. *Idem.*

Anates solæ] Apud Nonium, in Pecudes, Anates Varro 'quassagipennas' appellat, quod veluti quassis pennis volent. Verba ejus sunt : 'Neque quassagipennas anates, tremipedas, buxeis rostris, pecudes palustres, nocte nigra ad lumina lampadis sequens.' *Idem.*

Atque e vestigio cœlum petunt] Expende an legi debeat *solum* potius quam *cœlum,* quia statim sequatur : 'Itaque in foveas delapsæ,' &c. *Pintian.*

Fere graviores nisi ex procursu, &c.] Ut grues, otides. *Dalec.*

Nonnullæ vescuntur ea, &c.] Aquilæ. *Idem.*

Semper in volatu silent] Ardeæ. *Id.*

Subrectæ, pronæ, obliquæ] Milvi, gaviæ. *Idem.*

Quædam et resupinæ feruntur] Ardeæ, infestante accipitre. *Idem.*

CAP. XXXIX. *De apodibus.*

CAP. XL. *De caprimulgis et plateis.*

Caprimulgi appellantur grandiores merulæ aspectu] Scribendum puto, permutatis verbis insuperque castigatis, hoc pacto : *Caprimulgi appellantur a suctu, grandiores merula.* Aristoteles IX. 30. 'Quem caprimulgum appellant, avis montana est, magnitudine paulo major quam merula : sugit caprarum ubera advolans, unde nomen accepit.' Et paulo post Plinius : 'Caprarumque uberibus advolant suctum propter lactis.' *Pintian.*

Se implevit conchis] Aristotel. *περὶ*

θαυμασ. ἀκουσμ. *Dalec.*

Testas excernens] Recte qui pro *excreans*, ut antea legebatur, *excernens* correxerunt, ex Aristotele IX. 10. et de Admiranda Auditione; suffragantibus etiam ambobus nostris exemplaribus. Subit hoc loco mirari Plutarchum, summum alioqui et nunquam satis laudatum scriptorem, quod Aristoteles, Plinius, Cicero, Ælianus quintodecimo volumine de Hist. Anim. pelecani seu pluteæ tribuunt, erodio ascribentem, libro, Utra animalium solertiora. In similem incidit lapsum et de vulpe marina loquens, quam tradit, devorato hamo, sese invertere, ex interioribus extera facientem, ut hamum excutiat; nam quod de scolopendra marina legerat apud Aristot. lib. IX. et Plinius etiam repetit, ut suo loco visum est, ipse vulpi marinæ dat: quia videlicet de utroque animali aquatico eodem loco Aristoteles agit. *Pintian.*

CAP. XLI. *De ingeniis avium.*

Villaribus gallinis et religio inest] Aristoteles non villaticis duntaxat gallinis hoc tribuit, sed omnibus. Neque vocem Latinam receptamque existimo esse *villaris* a villa, sed *villaticus;* qua et M. Varro et Columella et cæteri utuntur. Aristoteles VI. 2. 'Inhorrescunt a coitu, ac se excutiunt. Sæpe etiam festuca aliqua sese lustrant, quod idem et edito ovo interdum faciunt.' *Pintian.*

Excutiuntque sese] Theophr. fragmento περὶ τῶν ζώων λεγομένων φθονεῖν. *Dalec.*

Festuca aliqua sese et ova lustrat] Περικαρφισμὸν vocat Plutarchus. *Idem.*

CAP. XLII. *De carduele, et psittaco, et avibus quæ loquuntur.*

Super omnia humanas voces, &c.] Legend. *Super omnia humanas voces reddunt psittaci: quidam etiam sermocinantes. India, &c.* Salmas. p. 1013. b.

Sed expressior loquacitas, &c.] In hac re memoratu digna recitatur a Plutarcho historia lib. de Animal. Prudent. quam Victorius Latine reddidit IX. 14. de pica, quæ Romæ in officina tonsoris, ad Græcostasin, tubarum cantum imitari didicit. *Dalec.*

Habebant et Cæsaris juvenes sturnum] Papinius in Sylvis: 'plangat Phœbeius ales, Auditasque memor penitus dimittere voces Sturnus, et Aonio versæ certamine picæ, Quique refert jungens iterata vocabula perdix, Et quæ Bistonio queritur soror orba cubili.' Ubi etiam Perdicem inter vocales referri audis. Et vero Plutarchus in Symposiacis sermonem hominum discere Perdicem scripsit, ut et Athenæus, qui Aristomenem Atheniensem, Adriani libertum, appellatum ideo scribit Ἀττικοπέρδικα, quod esset histrio veteris comœdiæ. *Dalec.*

CAP. XLIII. *De corvorum intelligentia.*

Tiberio principe] Vide Macrob. Saturn. lib. III. *Idem.*

Funusque innumeris aliti celebratum exequiis] Legendum forte, *Funusque in humeris aliti celebratum;* nam verbum sequens *exequiis* adjectum reor ab eo qui *innumeris* legebat, non *in humeris;* statim enim sequitur, 'Super Æthiopum duorum humeros.' *Pintian.*

Nec non et recens fama, &c.] Lege: *Nec non et recens fama Crateri Monocerotis cognomine in Eresia regione Asiæ corvorum opera venantis, eo quod devehebat in silvas eos insidentes corniculo humerisque.* Per cornicula palam est intelligi galeæ cornua quibus insidebant corvi; atque inde monoceros cognomen habuisse videtur ille Craterus ab unico galeæ corniculo. Et pro *Erizena* leg. *Eresia,* ab Ereso urbe Lesbi insulæ. Vide Salmas.

CAP. XLIV. *De Diomedeis avibus.*

Nec Diomedeas, &c. oculosque igneo colore, &c.] Scribe: *et eis esse dentes oculosque igneos, colore cetero candidas*

tradens: quod catarractas ait Plinius Jubæ vocari, id epitheton omnium esse possit rapacium et impeteiarum avium. *Salmas.* p. 92. *Nec Diomedeas præteribo aves*] Arist. 'Charadrios:' in insula una ex Diomedeis, mari Adriatico, quam vocant *Santa Maria de Tromiti:* nunc Artenæ vocantur. *Dalec.*

Contra Apuliæ oram] Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσ. *Idem.*

CAP. XLV. *Quæ animalia nihil discant.*

CAP. XLVI. *De potu avium.*

CAP. XLVII. *De himantopode, et onocrotalis, et de peregrinis avibus.*

Fruge vescuntur] Σπερμολόγοι εἰσί. *Dalec.*

In Hercynio Germaniæ, &c.] Lege, *In Hercynio Germaniæ saltu invisitata genera alitum accep.* minus recte legitur *inusitata*, quod verbum et aliis locis pro illo positum frequens occurrit. *Salmas.* 230. a.

Inusitata genera alitum accepimus] Eæ sunt garruli Boëmici. Gesneri, quorum pennæ in summa cauda luteæ, in extremis pennis cocco nitentes, sublustri nocte lucent. *Dalec.*

CAP. XLVIII. *De multarum avium nominibus et natura.*

Phœnicopteri linguam, &c.] Vide Suetonium in Caligula, Spartianum in Heliogabalo. *Idem.*

Est et alia nomine eodem] Alpinis, *Gelabre.* Idem.

CAP. XLIX. *De novis avibus et fabulosis.*

Venere in Italiam Bebriacens. bellis civil. trans Padum et novæ aves, &c.] Loquitur de bello civili Othoniano, quod, propter cladem ad Bebriacum Galliæ Cisalpinæ oppidum, Bebriacense nominat. Cæterum aves ipsæ *novæ* appellatæ sunt, cum recens advenissent, ac deinde appellatio mansit, etiam post multos annos ab earum adventu: id quod satis indicare poterat vel titulus capitis: *De novis avibus.* Gelen.

Bebriacensibus] Bebriacum, vicus situs inter Cremonam et Veronam, vulgo *Labina*, ad quem Othonianos Vitelliani superarunt. Sueton. in Othone. Tacitus Ann. XVIII. In exemplaribus Tranquilli manuscriptis, 'Betriacum,' sive 'Bretiacum,' legitur. Apud Plutarchum in Othone, 'Betriacum.' Turn. XXIV. 36. Huc pertinent Juvenalis versus, Sat. II. 'Et curare cutem, summi constantia civis, Bebriaci in campo spolium affectare palati.' Onuphrius in sua Roma Bebriacum Hostiliam vocari, propinquum Veronæ pagum. *Dalec.*

Novæ aves] Turdi montani. Caryocatactæ Gesnero. *Idem.*

Gryphas] Gryphum meminerunt Solinus, Pausanias in Arcadicis, Ælianus ex Ctesia, Philostratus in Vita Apollonii. Pegasos scribit Solinus præter aures nihil equinum habere. *Idem.*

Equidem et tragopanadem] Lege: *Equidem et tragopanem, quem plures affirmant majorem aquila.* Salmas. pag. 399. a. *Equidem et tragopanadem*] Lege, *tragopana.* Nomen impositum, quia Pan cornutus. Pomponio Melæ aves illæ dicuntur 'tragopomones.' Solino avis Æthiopica, cornibus arietinis armato capite. Ab hirco quidam dictam volunt. *Dalec.*

Scopes] Homeri versus est Odyss. E. 66. Σκῶπές τ' ἴρηκές τε, τανύγλωσσοί τε κορῶναι. Σκῶπας, vel ut Arist. Alexander Myndius, et alii plerique κῶπας, vocarunt, quasi σκαίαν ὄπα, id est, ἀτερπῆ φωνὴν ἔχοντας. Tyranion, tanquam σκιόπας, ὅτι ἐν σκιᾷ ἔχουσιν ὄπα, *quoniam in tenebris canunt.* Rhodig. XII. 14. Aut quod varia gesticulatione, tanquam irridendo, σκώπτοντες, venatorum et spectatorum motus imitentur. Callimachus dici vult, ὅτι φωνὴν ἀφιᾶσιν ἐπισκώπτουσαν, quasi auribus *illudentem*, nempe *ingratam et injucundam:* κόβαλος, inquit Arist. καὶ μιμητὴς ἀντορχούμενος ἁλίσκεται, *ludificator et imitator contra saltando ca-*

pitur. Vide quod not. est XXXV. 11. *Dalec.*

CAP. L. *Quis gallinas farcire instituerit. De aviariis, et quis ea primus instituerit.*

Gallinas saginare Deliaci cœpere] Cicero Academica II. 'Videsne, ut in proverbio sit ovorum inter se similitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuisse complures salvis rebus illis, qui gallinas alere permultas quæstus causa solerent. Hi cum ova inspexerant, quæ id gallina peperisset, dicere solebant.' Petronio Arbitro: 'Deliaci gallinarum curatores.' 'Molles, veteres, Deliaci, manu recisi,' id est, castrati. *Scal.* Vide Varr. III. 9. Columel. *Idem.*

Hoc primum antiquis cœnarum interdictis exceptum invenio] In exempl. Tol. non *cœnarum* legitur, sed *Eranon.* Dictio est Græca, significans quod a singulis amicis contribuitur ad cœnam, conviviumque celebrandum. Nec memini me alibi in Plinio eam aliove Latino auctore legere. *Pintian.*

Lege C. Fannii Cos.] Lege Fannia permittebatur ludis Romanis, plebeiis, Saturnalibus, et aliis quibusdam diebus, in dies singulos centum æris insumi, decem aliis diebus singulorum mensium tricenos, cæteris omnibus denos. C. Fannio et M. Val. Messala Coss. factum est Senatusconsultum, ut civitatis principes ludis Megalensibus antiquo ritu mutitantes, id est, mutua convivia agitantes, verbis conceptis jurarent apud consules, in singulas cœnas sumptus se amplius facturos non esse, quam centenos vicenosque æris, præter olus, far, vinum; vinoque patrio se usuros, non alienigena, argentique in convivio plus pondo, quam libras centum, non illaturos. Sigonius ex Gellio. Macrobius ex Gellio historiographo tradit, Fanniam legem latam fuisse anno ab urbe condita 88. eique similem fuisse Orchiam, qua cœnantium numerus cohibebatur. *Dalec.*

Per omnes leges ambulavit] Inter omnes alias leges sumptuarias, postea diversis temporibus publicatas, sumptuariæ leges fuerunt Fannia, Orchia, Didia, Oppia, Cornelia, Antia, Julia. De quibus Alex. ab Alexand. III. 11. *Idem.*

Gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis: multo ita gratiores approbantur] Neutrum ex scriptis exemplaribus, ullumve, quod sciam, ex impressis hoc verbum *madidis* agnoscit, sed *lacte additis cibis* legunt. Romana impressio et aliæ, *lacte addito cibis.* In Salmanticensi exemplari verbum *cibis* non habetur; recte, ut sentio. Ad hunc igitur modum legendum censeo hunc locum: *Gallinaceos quoque pascendi lacte, addito mulso. Ita gratiores approbantur.* Plinius supra cap. 22. de jecore anserino: 'Exemptum quoque lacte mulso augetur.' Et Columella VIII. 7. 'Jam illi qui volunt non solum opimas, sed etiam teneras aves facere, mulsa recente aqua prædicti generis farinam conspargunt, et ita farciunt.' Heron quoque Georgici volumine XIV. anseres melicrato saginari tradit. *Pintian.*

Ut dividantur in tergora] Juvenalis Sat. V. 'Nec minimo sane discrimine refert, Quo gestu lepores, et quo gallina secetur.' Seneca ad Lucil. 'Alius pretiosas aves scindit, et per pectus et clunes certis ductibus circunferens eruditam manum, in frusta excutit.' *Dalec.*

M. Lælius Strabo] Videtur legendum *Lenius,* non *Lælius.* Varro III. 5. 'In quo,' inquit, 'diceris longe vicisse non modo archetypum inventoris nostri ornithotrophion M. Lenii Strabonis, qui Brundisii hospes noster primus in peristylo habuit exhedra conclusas aves quas pasceret.' Et supra capite proximo. *Pintian.*

Quibus natura cœlum assignaverat]

Ambo nostra exemp. *quibus rebus natura cœlum assignaverat.* Scribo, *quibus rerum natura cœlum assignaverat.* Diximus et alibi familiare Plinio esse jungere duo hæc verba, *rerum natura;* ut in fine capitis sequentis, 'Summas rerum naturæ opes,' et passim tibi exempla occurrent. *Pintian.*

CAP. LI. *De Æsopi patina.*

Maxime tamen insignis est, &c.] Lege, *Maxime tamen insignis est in hac memoria Clodii Æsopi patina C. sestertiis taxata, in qua posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, IIS. VI. singulas coëmptas.* Sex autem sestertia, ut notum est, sunt sex millia nummum, hoc est, aurei nostri centum et quinquaginta: diversum itaque patinæ ipsius manupretium fuit, diversum avium pretium quæ in ea patina appositæ sunt. *Salmas.* Tertull. Pall. 457.

Clodii Æsopi] De Æsopi filio id narrat Val. IX. 1. *Dalec.*

Patina] Macrobius Saturnal. lib. III. *Idem.*

Diximus] Lib. IX. cap. 35. *Idem.*

Nisi quod minus est summas rerum naturæ opes quam hominum linguas cœnasse] Utrunque exemplar, *si quod minus est summas, &c.* Scribendum puto: *si quidem minus est summas rerum naturæ opes, quam avium linguas cœnasse? Avium* namque, non *Hominum* lego, cum nota etiam interrogationis ducentis ad negationem. *Pint.*

CAP. LII. *De generatione avium, et præter aves quæ quadrupedes ova pariant.*

Quoniam et quadrupedes ova gignunt] Commodior lectio archetypi Toletani, *quin et quadrupedes ova gignunt.* Idem.

Ova gignunt] Ennius: 'Ova parire solet genus pennis condecoratum, Non animas.' ἀρχαϊκῶς pro 'animans.' Scalig. in Festum, voce 'ommentans.' *Dalec.*

Pennatorum infœcunda sunt quæ aduncos habent ungues. Cenchris sola, &c.] Eam esse volunt, quam 'tinnunculi' nomine alibi idem Plinius appellat, columbis amicam avem. Non sane id mirum in Plinio, ut diversas nominibus aves faciat, quæ reapse eædem sunt, quia nescivit tinnunculum et cenchrida esse easdem. *Salmas.* 340. a.

Sali] Ægillii. *Dalec.*

Alia punctis distincta, ut meleagridi: alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi] Scribendum alio ordine, et aliis verbis: *Alia punctis distincta, ut meleagridum et phasianorum: alia rubri coloris, ut cenchridi.* Aristoteles VI. 2. 'Differunt et colore et inter se ova avium. Sunt enim alia candida, ut columbarum et perdicum; alia pallida, ut palustrium; alia punctis distincta, ut meleagridum et phasianorum. Rubrum cenchridis est, modo minii.' *Pintian.*

Lutei plusquam albi] Τὸν λέκιθον, καὶ τὸ χρυσοῦν Græci vocant. *Dalec.*

In quo nil candidi] Imo, *in quo plus candidi,* si Aristoteli credimus VI. 10. 'Ovum,' inquit, 'piscium non bicolor, ut avium, sed unicolor omnium est, et plus albi trahens quam lutei, tam ante quam postea cum fœtus insidet.' Nec tamen pœnitenda esset lectio, pro *in quo nil candidi, Æquabili candido.* Idem de Generatione Animal. III. 1. 'Quam ob rem omnia piscium ova unicolora sunt: atque ad lutea, candida, ad candida, lutea esse dixeris.' *Pintian.*

Quæ oblonga sint ova, &c.] Horat. II. Sat. 4. 'Longa quibus facies ovis erit, illa memento, Ut succi melioris, et ut magis alba rotundis, Ponere; namque marem cohibent callosa vitellum.' *Dalec.*

Fœminam edunt, &c.] Idem Columella lib. I. 'Cum deinde,' inquit, 'volet aliquis quam plurimos mares excludi, longissima quæque et acutissima ova subjiciet, et rursus, cum fœminas, rotundissima.' Contra Arist. in Histor. Ἔστι δὲ τὰ μὲν μακρὰ καὶ

ὀξέα τῶν ὠῶν, θηλέα· τὰ δὲ στρογγύλα, καὶ περιφέρειαν ἔχοντα κατὰ τὸ ὀξὺ, ἄρρενα. Qua in re multa philosophatur Albertus Rhodig. XXVII. 17. Ad hunc locum parum spectat, quod ex præparandi varietate medici ova dicunt ῥοφητὰ, τρομητὰ, seu ἁπαλὰ, ταγηνιστὰ, πνικτά. Item quod apud Græcos inter bellaria, quæ τραγήματα, ἐπιδειπνίδας, ἐπιδορπίσματα, μεταδόρπια, ἐπιφορήματα, ἐπιτραπεζώματα vocant, ova fuerunt. Apud Romanos prima mensa apponebantur. Unde proverbium: 'Ab ovo usque ad malum.' Rhod. ibidem. Brodæus III. 25. *Idem.*

CAP. LIII. *De ovorum generatione, incubatu avium, et coitu.*

Quædam omni tempore coëunt, ut gallinæ, et pariunt, præterquam duobus mensibus hiemis brumalibus] Scribendum mutato verborum ordine: *Quædam omni tempore coëunt et pariunt, ut gallinæ, &c.* Aristoteles VI. 1. 'Aves autem ova pariunt omnes, sed tempus coëundi pariendive non idem est omnibus; quippe cum aliæ coëant et pariant omni fere tempore, ut gallinæ, ut columbæ. Gallina enim toto anno, præterquam duobus mensibus brumalibus, parit.' *Pintian.*

Hadrianis laus maxima] Pumilis, nanis, proximo sequenti cap. 56. *Dalec.*

Pene contextim] Opere continuato, ut quasi nidorum quædam catena videatur. Arist. Hist. VI. 1. *Idem.*

A coitu X. diebus ova maturescunt in utero] De gallinis tantum id Arist. Hist. VI. 1. *Idem.*

Omnibus ovis medio vitelli parva inest veluti sanguinea gutta, quod esse cor avium existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes. In ovo certe gutta salit palpitatque] Lege, *in medio albi*, non *in medio vitelli;* nam pullus ex albo corporatur, in vitello cibum habet, teste Aristotele et Plinio mox paulo; etsi non ignoro contra sentire Hippocratem in libro de Natura Fœtus. Præterea verba illa, *in ovo certe gutta*, falsa sunt et adulterina, et sine illis reliqua optime cohærent. Si cum Plinio Aristotelis verba conferas, omni dubitatione liberaberis. Is VI. 3. ita ait: 'Gallinis porro tertia die ac nocte postquam cœpere incubare, indicium præstare incipiunt. At majorum avium generi plus præterea temporis necesse est: minori autem minus sufficit. Effertur per id tempus luteus humor ad cacumen qua principium ovi est, atque ovum detegitur ea parte, et cor quasi punctum sanguineum in candido liquore consistit, quod punctum salit jam et movetur, ut animal.' Scribendum autem, *ea salit palpitatque*, ex utroque antiquo exemplari. *Pintian.* *Omnibus ovis medio vitelli parva inest*] Græci τὰ χρυσᾶ καὶ τὰ ὠχρὰ τῶν ὠῶν vocant. Athen. lib. IX. ἐν λοπάδι ῥοδωνιὰ, καὶ τῶν ὠῶν τὰ χρυσᾶ, μεθ' ἃ ἔλαιον, γάρος, πέπερι, οἶνον. Victor. XXXVIII. 4. *Dalec.*

Ex albo liquore ovi corporatur] Aliter sentit Hippocr. de Natur. Fœtus. *Idem.*

Aves omnes in pedes nascuntur, contra quam reliqua animalia] Cum duplex sit avium ortus, prior ex utero in ovo, potentia; posterior ex ovo actu, jam animal; ut omnis amphibolia tollatur, meliorem duxerim lectionem, *Ova omnia* quam *Aves omnes*, ex Aristotele, unde translata hæc a Plinio evidentissimum est, de Generatione Animal. III. 2. 'Partus ovorum contra atque animalium evenit. Animal enim in caput, suumque principium nascitur. At ovum quasi in pedes conversum exit. Cujus rei causa quod diximus est, quod ovum ea parte, qua principium continetur, adhæret.' *Pintian.*

Plus vicena quina incubanda subjici vetant] Vide Varronem lib. III. et Columell. lib. VIII. *Dalec.*

CAP. LIV. *De vitiis et remediis incubantium.*

Vetera aut recentiora infœcunda]

Quæ *requieta* veteres appellabant. Rhod. XXVII. 17. *Idem.*

Inane fluitat] Τὸ ἀφανισθὲν, καὶ ἐξουρίσαν. ut integrum, ἀπαθές. Causam vide apud Rhodigin. XXVII. 17. Vocant et Græci ὑπηνέμιον, ut Latini *subventaneum*, οὖρος ἄνεμός ἐστιν. Inde Homero οὐρῆες muli, διὰ τὸ ἄγονον, quoniam illorum genitura infœcunda et subventanea est. *Idem.*

In Ægypti fimetis] Nunc in eadem provincia furnis tepido calore foventibus magna industria et miranda. *Id.*

Donec cooperta terra fœtum ederent ova] Scribendum videtur, *Cooperta storea*, non *Cooperta terra*. Aristoteles VI. 2. 'Syracusis potator quidam ovis sub storea in terra positis, tamdiu potabat, donec ova ederent fœtum.' *Pintian.*

CAP. LV. *De auguriis ovorum.*

Livia Augusta] Vetus lectio, *Julia Augusta*. Nec erat mutanda; nam tametsi hæc ipsa gentilitio nomine Livia primum dicta est, tamen jam natu grandior, ut marito tam honorifica appellatione æquaretur, *Augusta* consalutata, et peræque honoris gratia in gentem Juliam ascita *Julia Augusta* vocari cœpit, relicto priore nomine, quemadmodum ex Tacito discere licet. *Gelen.*

Mox incertos incubitus solicite convocantis: postremo lamenta, &c.] Archetypum Tolet. *mox incertis incultus solicite, &c.* Lego, *mox incerti singultus solicite, &c.* Ut gradatim crescat oratio. Primo admiratio, deinde incerti singultus, postremo lamenta. *Pintian.*

CAP. LVI. *Quæ gallinæ optimæ.*

Primis nigris, ore rubicundo] Legendum *pinnis*, non *primis*, ex M. Varrone, qui etiam inter generositatis notas plumam rubicundam, non os, memorat. Ejus verba sunt de Re Rustica III. 9. 'E queis in parando eligat oportet fœcundas plerumque rubicunda pluma, nigris pinnis, imparibus digitis, magnis capitibus, crista erecta, ampla. Hæ enim ad partiones sunt aptiores.' Columella item VIII. 2. 'Eæ sint rubicundæ vel fuscæ plumæ, nigrisque pinnis.' *Pintian.*

Ad opertanea sacra] Quæ Opi fiebant in abdito, ne prophanorum oculis polluerentur; et seclusa quoque vocabantur. *Dalec.*

Pumilionum genus] Hadrianas Arist. vocat Hist. VI. 1. et auctor ipse paulo ante cap. 53. hujus libri. *Id.*

Sed quibus certa fœcunditas rara, et incubatio ovis noxia] Scribend. reor alio ordine: *sed quibus certa fœcunditas incubatio ovis noxia, et rara.* Ut sit sensus: Incubationem gallinarum, quibus certa fœcunditas sit, noxiam esse ovis. Item raram incubationem nocere etiam ovis. Quorum alterum Aristotelicum est Gener. Animal. III. 2. 'Et ut vinum,' inquit, 'æstu acescit fecibus in sublime ascendentibus, sic ovum luteo quod est terrestre contingit: et hoc in gallinis multiparis, cum nequeant æqualem ovis impertire calorem, sed aliis plus, minus aliis quam opus esset.' Alterum vero Plinius ipse docet infra c. 60. 'Urina,' inquit, 'fiunt, incubatione derelicta, quæ alii cynosura dixere.' *Pintian.*

CAP. LVII. *De morbis earum, et remediis.*

Pituita] E cerebro in nares et fauces descendens. *Dalec.*

Vitis albæ] Aut Staphysagriæ. Columell. *Idem.*

CAP. LVIII. *De conceptu et numero fœtus avium.*

Palumbes et turtures plurimum terna, nec plus quam bis fere pariunt] Scribendum non *fere*, sed *vere*. Aristoteles VI. 4. 'Columbæ omni tempore, ut dictum est, pariunt. Turtur et palumbes vere, nec plus quam bis; atque ita si prior fœtus corruptus est; frangunt enim ova mares avium complures.' *Pintian.*

Urinum] Κυνόσουρον et οὔρινον. *Dalec.*

Columbæ marem semper et fœminam pariunt. Priorem marem, postridie fœminam] Scribe *sæpe,* non *semper ;* et *post triduum,* non *postridie.* Aristoteles VI. 4. 'Columbæ magna ex parte marem et fœminam generant; priorem marem, posteriorem fœminam: et cum pepererint primum ovum, uno interposito die secundum pariunt.' Posset etiam legi *posteriorem,* non *postridie ;* ut liquet ex Aristotelis verbis paulo ante citatis. *Pintian.*

Ipsi deinde pulli quinquemestres fœtificant] Legendum videtur *semestres* potius quam *quinquemestres.* Aristot. eodem loco: 'Coëunt intra annum columbæ, quippe quæ semestres nosse incipiant Venerem.' *Idem.*

CAP. LIX. *De pavone et anseribus.*

Aut in excelso cubantes] Particula *aut* superfluit. Nam pavones majore ex parte in excelso cubantes pariunt. Columella VIII. 11. 'Maximeque temporibus his quibus parturiunt pluribus stramentis exaggerandum est aviarium, quo tutius integri fœtus excipiantur. Nam fere pavones cum ad nocturnam requiem venerunt, prædictis perticis insistentes, enituntur ova, quæ quo propius ac mollius deciderint, illibatam servant integritatem.' *Pintian.*

Anseres in aqua coëunt] Lepide Plautus in Truculento: 'Sed est huic unus servus violentissimus, Qui ubi quamque nostrarum videt prope ædes hasce egrediens, Item ut de frumento clamore anseres absterret, abigit.' *Dalec.*

Bis anno si priorem fœtum gallinæ excludant] Columella *ter* scribit, non *bis,* VIII. 14. his verbis: 'Singulæque ter anno pariunt, si prohibeantur fœtus suos excludere.' Scripsit idem etiam ante eum M. Varro III. 10. 'Singulæ,' ait, 'non plus quam ter in anno pariunt:' quamvis in Varrone 'quater' mendose pro 'quam ter,' scriptum invenias. Eandem tuetur sententiam Heron Græcus auctor, Georgici sui lib. XIV. 'Pariunt,' inquit, 'anno ter, usque ad duodecim ova.' Nec me deterret comparativum, quod sequitur, *priorem ;* sæpe enim apud Plinium proximum præcedentemve ante actum significat. Cujus rei ignorantia errandi materiam forte præstitit correctoribus, ut pro *ter* substituerent *bis.* Pintian.

Donec rumpantur] Nisi subjectis etiam suis. Columell. *Dalec.*

Si vero tepidiores sint, viginti quinque] Lego, *vicenis quinis ;* dixit enim ante, 'tricenis diebus ;' et paulo infra ; 'Aquila incubat tricenis diebus, minores vicenis.' *Pintian.*

Apprehensa radice] Sic Varro. Columella vero frutice aut herba duriore. *Dalec.*

CAP. LX. *De ardeolis, et quomodo serventur optime ova.*

Aquila tricenis diebus incubat, et fere majores alites ; minores vicenis, ut milvus et accipiter] Scribendum non *minores* sed *mediocres,* ex Arist. ad literam VI. 6. 'Aquilæ,' inquit, 'tricenis diebus, et cæteris quoque magnis alitibus tempus incubandi tantundem a natura statutum est, ut anseri, ut tardæ. Mediocribus viceni perficiunt incubationem, ut accipitri, ut milvo.' Ex quibus Aristotelis verbis, et ex ordine quo aves monstrant, adducor ut putem permutatis dictionibus legendum apud Plinium, *ut accipiter et milvus ;* sic enim, nec aliter, quadrabit ad unguem correctio sequentium verborum. *Pintian.*

Singulos fere parit, nunquam plus ternos] Scribendum enim opinor, *Sed hic binos fere parit, nunquam plus ternos ;* ut pronomen *hic* milvum referat, quem hoc loco Plinium indicare existimaverim. Arist. VI. 6. 'Pariunt milvi bina magna ex parte, interdum tamen et terna, totidemque excludunt pullos.' *Idem.*

Major parvis] Romana lectio, *paris,* non *parvis ;* quæ nec placet nimis, nec

rursus displicet. Sed si ea lectio recipitur, aliter verba quæ præcedunt legenda sunt ; nam uterque codex scriptus *tanta* legunt, non *tanto*. Est porro avicula parus, Græce dicta ægithalos, magnæ fœcunditatis, ut infra patebit. Cæterum Aristoteles de Gener. Animalium IV. 4. animalia tradit, quo majore sint corpore, eo minus esse fœcunda. Et Plinius id infra repetit, adducta ad probationem acanthide exigua avicula, quæ duodenos pariat. Illud autem attentiore cura advertendum, verba illa quæ capite octavo hujus voluminis, ut perperam locata, ex illo loco submovenda diximus, quæ sunt, 'Ex his Ægithum claudum altero pede,' &c. ad hunc locum pertinere. Nam Aristoteles IX. 15. post Melancoryphum statim Ægithum subjicit, his verbis : 'Parus ova plurima edit, ut aiunt. Atricapillam etiam plurima edere aliqui referunt, sed post Africanum struthionem. Jam et decem et septem atricapillæ ova reperta sunt, sed plura etiam quam viginti parit, et numero impari semper, ut narrant. Nidificat ea quoque in arboribus, et vermiculis alitur. Proprium et hujus lusciniæ, præter cæteras aves, ut linguæ summæ acumine careant. Ægithus et vitæ commoditate et partus numero commendatur; sed alterius pedis clauditate cedit.' *Idem.*

Hirundini cæci primo pulli] Arist. Histor. VI. 2. *Dalec.*

Aut pulvere] Aristot. duplex est causa hæc ova gignendi, altera Favonii vere afflatus, quamobrem et Zephyria vocant : τὸ τῇ χειρὶ ψηλαφᾷν, *fricare, contrectare, palpare* clunes, dorsum, collum, pectus, caudam, et fortassis podicem, id quod velut ineuntis maris imaginem affert. Initus fœminarum inter se, libidinosæ imaginationis, pulveris nullam mentionem facit Aristot. Plinius pro ψηλαφὴ, videtur legisse ἁφή. Est autem ἁφὴ *pulvis*, et non quivis, sed qui luctatoribus post unctionem inspergitur. *Dalec.*

Cynosura] Κυνόσουρα, quod caniculæ tempore, ἐπὶ τῆς κυνοσουρᾶς, gignantur. Aristot. de Gener. III. 2. *Id.*

CAP. LXI. *Quæ volucrum sola animal pariat, et lacte nutriat.*

Eidem coxendix una traditur] Sine genuum, malleolorum, et pedum articulis. *Idem.*

CAP. LXII. *De conceptu viperæ et partu, et quæ terrestrium ova pariant.*

Viperæ mas caput inserit in os] Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Verum quod abrodere scribit, e poëtarum fabulis sumptum potius est, quam ex historia Aristotelis. *Dalec.*

Tertia die intra uterum, &c.] Brodæus III. 11. non tantum viperas vivos fœtus parere scribit, unde et nomen impositum, sed et Cerastas ; quod facile nolim ei credere. *Idem.*

Perrumpunt latera] Fabulosum hoc Aristot. V. cap. ult. 'Vipera catulos parit, obvolutos membranis, (secundis,) quæ tertio die rumpuntur. Contingit vero nonnunquam, ut qui adhuc in utero sunt erosis membranis prorumpant.' *Idem.*

Occisa parente] Ob id parricidæ culeo cum vipera, cane, gallo, simia, insuti necabantur. A catulis viperam exedi, et interfici, tradunt Nicander, Plutarch. Apuleius in Magia, D. Hieronymus, Basilius Magnus, Horus lib. II. qui scribit viperæ fœtum ἐκβιβρώσκοντα τὴν γαστέρα τῆς μητρὸς ἐκπορεύεσθαι. Præterea Grammatici etymolog. ἔχιδναν dictam interpretantur, ὅτε γονὴν ἔχει ἐν ἑαυτῇ ἄχρι θανάτου. Ælianus de Animal. l. I. At, quod verissimum est, Apollonius apud Philostratum, et Maximus Tyrius superesse partui suo viperam tradunt, eumque fœtum editum lambendo polire, et, ut auctor ait, purificare. Vide Rhodig. cap. 13. vide et notata XI. 44. *Idem.*

Cæteræ serpentes contecta ova in terra incubant, et fœtum sequente excludunt anno] Ambo antiqua exemplaria *contexta* agnoscunt, non *contecta*, verissima lectione. Aristoteles v. 34. 'Cæteræ serpentes ova pariunt foris contexta ad monilis, hoc est, ornamenti mulierum, quod ambit collum, similitudinem. Incubant quæ peperint in terra, et fœtum sequente excludunt anno.' *Pintian.*

CAP. LXIII. *De generatione terrestrium.*

Cæteris animalibus, &c.] In hunc locum multa Rhodiginus accurate scripsit I. 11. *Dalec.*

In hominum genere maribus diverticula] In ambobus exemplaribus non *maribus*, sed *manibus* habetur; forte rectius; ut perstringat, (honor sit auribus,) quos masturbatores appellant. *Pintian.*

Diverticula] Aliæ partes, quam quas natura exercendæ Veneri destinavit. *Dalec.*

Hesiodus prodidit] Versus Hesiodi sunt ἐν Ἔργοις· θέρεος καματώδεος ὥρῃ. . . Μαχλόταται δὲ γυναῖκες, ἀφαυρότατοι δέ τε ἄνδρες Εἰσὶν, ἐπεὶ κεφαλὴν καὶ γούνατα Σείριος ἄζει. Vide quod adnotatum est XII. 22. *Idem.*

Elephantis] De elephantis et camelis aliter Aristot. Hist. v. 2. *Idem.*

Supra dictorum plerisque fœminæ priores superveniunt, reliquis mares] Dura castigatio, non dissimulanda tamen. Puto enim scribendum: *Dasypodum maribus fœminæ priores superveniunt, reliquis mares.* Aristoteles v. 2. 'Sed quæ retro urinam mittunt, aversa coëunt, ut leones, dasypodes, lynces. Dasypodum etiam fœmina marem prior supervenit. Cæterorum magna ex parte modus coëundi idem est; plurima enim quadrupedes more coëunt justo, fœminam scilicet mare supergrediente.' *Pintian.*

Ursi autem (ut dictum est) humanitus strati] Neque dictum est humanitus stratos coire ursos, neque si dixisset, vera dixisset. Lib. VIII. c. 36. ursos scripsit coire, sed ambobus cubantibus complexisque. Sumpsit id ex Arist. v. 2. tradente ursos venerem exercere cubantes, applicatis marium partibus supinis ad fœminarum pronas. At humanus concubitus non ita fit, sed applicatis mutuo complexu, supinis utriusque sexus partibus. Quapropter scribendum hic censeo, non *humanitus strati*, sed *humi strati.* Aristoteles VI. 30. 'Ursi coëunt, ut dictum est, non conscendentes, sed humi strati.' *Pintian.*

Cæcos autem gignunt canes, lupi, pantheræ, thoës] Lego non *pantheræ*, sed *pantheres.* Diversum omnino hoc animal a panthera. Theodorus *lupum canarium* vertit. Aristoteles VI. 35. 'Panther item, hoc est lupus canarius, cæcos parit lupornm ritu, numero quum plurimum quatuor. Quinetiam thos coitu ut canes impletur, et cæcos generat, numero duos aut tres, aut quatuor.' *Idem.*

Canum plura genera] Columellæ villatici, pastorales, venatici, et omnes muti custodes. Lepide Plaut. in Captivis: 'Prolatis rebus, parasiti venatici Sumus: quando rure redierunt molossici, Odiosique et multi incommodistici.' *Dalec.*

Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas] Scribe: *Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere major post laborem salacitas.* Aristoteles VI. 20. 'Peculiare generis Laconici est, ut cum laborarint, coire melius quam per ocium possint.' *Pintian.*

Felium] Feles Columella et Varro nostras fovinas appellare videntur, quæ sunt generis mustelarum. *Dalec.*

A partu statim implentur. Concipiunt quamvis ubera siccante fœtu] Impleri et concipere idem est. Itaque alterum ex duobus verbis redundet necesse est. Puto verbum *concipiunt*

expositionem fuisse illius, *implentur.* Item dispice an castigatior sit lectio *suctante* quam *siccante.* Aristoteles vi. 33. 'Habet fœmina lac antequam pariat, et a partu continuo repetit coitum, et lactans adhuc concipit fœtum.' *Pintian.*

Coguntque invitas] Festo id *testiculari* dicitur, nempe mares equos fœminis, vel maribus fœminas admovere. *Dalec.*

Mulier septima die concipere facillime creditur] Portentum verius quam menda. Scribendum non *mulier*, sed *asina*: de mutis enim hic animantibus, non de homine agitur. Aristoteles vi. 23. de asina: 'A partu die septimo mari jungitur, eoque die juncta maxime recipit initum.' Et Plinius viii. 44. 'Fœminas a partu optime septimo die impleri observatum est.' *Pintian.*

Currunt ex adverso, &c.] Ante coitum id facere tradit Aristot. Hist. vi. 18. ad Venerem incitatas et furioso procursu marem quærentes, neque id unquam ad orientem vel occidentem. *Dalec.*

Colorem illico mutant rubriore pilo, &c.] Legendum arbitror, *raviore pilo*; nam rubram equam quis vidit? nisi forte pictam. *Pintian.*

Cap. lxiv. *De varia generatione animulium.*

Sed superfœtant dasypus, &c.] Mures quoque superfœtare pro certo habetur. *Dalec.*

De quibus ante diximus] Lib. vii. cap. 15. *Dalec.*

Cap. lxv. *De murium fœtu.*

Sues tantum et numerosos edunt: item plures contra naturam, &c.] Sensus ineptus et Plinio indignus; quid enim significat, *numerosos edunt. Item plures?* Quod si verbum *plures* ad alia animalia referri dicas, cur dixit *sues tantum?* Re igitur curiosius pensitata, puto sic scribendum: *Ex omnibus quæ perfectos fœtus, sues tantum unum et duos edunt, item plures, &c.* Aristoteles de Gener. Anim. iv. 6. 'Sola inter multipara sus parit perfectos, eaque una evariat. Generat enim multos more multifidi generis, cum et bisulcum et solipes sit; sunt enim locis quibusdam sues solida ungula. Partu igitur numerosa est, quoniam alimentum quod in corporis magnitudinem absumeretur, in excrementum seminale decedit; id enim ut solipes magnitudine caret. Quin et potius quasi ambigens, cum natura solidipedum bisulcum est. Hac igitur causa, et unum parit, et duos, et, quod plurimum, multos.' *Pintian.*

Contra naturam solidipedum] Nam ut cap. 63. scripsit, 'quæ solidam ungulam habent, singulos; quæ bisulcam, binos; sus vero nonnunquam decem edit.' *Dalec.*

Supra cuncta est murium fœtus] Mures salacissimos esse Ælianus de Animal. lib. xii. ostendit, citatis multis scriptorum locis. Inde Cavum murinum Epicrati de libidinosissima muliere. Martial. 'Nam cum me murem, cum me tua lumina dicis.' Polit. Miscellan. c. 96. *Idem.*

Generatio eorum lambendo constare] Vide quod adnotatum xxix. 1. *Dalec.*

Proventus eorum siccitatibus, &c.] Theophr. περὶ τῶν ἀθρόων φαινομένων ζώων. *Idem.*

Ægyptiis muribus] Aristoteles sub finem Hist. lib. vi. *Idem.*

Bipedes ambulant] Μυωξοὺς vocat Epiphanius libro Anchorato et contra Originem, et Galenus Aliment. lib. iii. *Idem.*

Alpini] De certo murium Africanorum genere id scribit Herodotus. *Id.*

Cap. lxvi. *De spina hominis anguem nasci.*

Cap. lxvii. *De Salamandra.*

Huic tantus rigor ut ignem tactum extinguat] Id quidem Aristoteles scribit Hist. v. 19. sed Dioscorides refragatur. Theophrastus de Igne, ubi de Salamandra, quæ ignem extinguere dicitur: Ψυχρὸν γὰρ τῇ φύ-

σει τὸ ζῶον, καὶ ἡ ἀποῤῥέουσα ὑγρότης γλισχρὰ, καὶ ἅμα χύλον τιν' ἔχουσα τὸν αὐτὸν, ὥστε διϊκνεῖσθαι ποῤῥωτέρω· σημεῖον δὲ καὶ τὰ ὕδατα ὀλέθρια γίνεσθαι, καὶ τοὺς καρποὺς ἐὰν καταμιχθῇ, καὶ μᾶλλον τεθνεώσης· ἔτι δὲ καὶ τὸ νωθὲς τῆς πορείας συνεργεῖ, πλεῖον γὰρ χρόνον ἐπιμένον μᾶλλον σβέννυσιν, ἡ δὲ σβέσις οὐκ ἐᾷ ὁποσονοῦν ἦν τὸ πῦρ, ἀλλ' ἐὰν σύμμετρον πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν δύναμιν. Id est, ut Turnebus vertit: *Nam bestia frigida est sua natura, humore, qui effluit, lento, eumque habente succum, qui penitus pervadat. Argumento est tetales reddi aquas et fructus, si misceatur, magisque ea mortua. Sed et incessus quoque languor confert, diutius morante, magisque restinguente, nec ignem quantumcunque restinguit, sed pro naturæ viriumque modo.* Et ad eundem sensum Franciscus Rabelesius medicus ait ignem quidem ex palea levem et infirmum id animal non lædere, sed ignem validum id consumere. Vide Doctissimi Jacobi Palmerii Exercit. pag. 613. ubi diversas Doctorum de Salamandra opiniones recenset.

Quacunque parte corporis humani contacta toti defluunt] Scribo, *Totius defluunt pili*, hoc est totius corporis. Plinius XXIX. 4. 'Quippe cum saliva ejus, quacunque parte corporis, vel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus.' *Pintian.*

CAP. LXVIII. *De iis qui nascuntur ex non genitis: et quæ nata nihil gignunt.*

Ut salamandræ] Gravida Salamandra mense Martio pede et baculo elisa, lactea sanies ex omnibus corporis partibus, capite, dorso, alvo, cauda, pedibus exiliit, non aliter quam ex papilla uberis, digitis compressa; tum etiam ex dirupto ventre plus quam triginta fœtus adhuc palpitantes et in aqua nantes, ac plus quam triginta ova prodierunt. Ego quidem fœminam dissecui prægnantem, tum ovis tum catulis plenam, aliis inchoatis tantum, aliis jam perfectis, gradientibus, et in aqua natantibus; ut falsum esse quod tradit Plinius, nihil eas gignere, manifestum sit. *Dalec.*

Per se generantur] Ex putri materia. Aristot. Hist. v. 1. *Idem.*

Privatim dicato opere narranda] Libro sequenti. *Idem.*

CAP. LXIX. *De sensibus animalium.*

CAP. LXX. *Auditum et olfactum esse piscibus.*

Genera piscium ad nomen venire] Lucianus in Oratione de Syria Dea: οὗτοι δὲ καὶ ὀνόματα ἔχουσι καὶ ἔρχονται κεκλημένοι. 'Nostri principes,' inquit Cic. Epist. ad Attic. 'digito cœlum se putant attingere, si muli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant.' *Dalec.*

Itaque produntur clarissime audire, mugil, lupus, salpa, chromis] Quatuor hic pisces nominantur qui clarissime audiunt; cum tamen apud Aristotelem quinque sint, IV. 8. his verbis: 'Sunt vero qui liquidius inter pisces audiant, mugilis, chremps, lupus, salpa, chromis: cætera piscium genera minus audiunt; quam ob rem imis gurgitibus versari potius solent.' Sic habetur in Græcis Aristotelis exemplaribus. In tralatione vero Theodori et *minus* pro *imis*, et *chremps piscis*, sicuti apud Plinium, desideratur. Expendendus igitur hic locus accuratius, nihilque temere statuendum. Athenæus lib. VII. *cremyos* piscis meminit, qui lapidem in capite habeat, citatque Aristotelem, apud quem tamen *chromis* est, non *cremys*. Pintian.

Salsamento illitis faucibus, &c.] Imo vero captos odore, ad escam salsamentorum objectam allectos, ac libenter prodeuntes. Aristot. Hist. Animal. lib. IV. ἔτι δὲ πολλοὶ τῶν ἰχθύων διατρίβουσιν ἐν σπηλαίοις, οὓς ἐπειδὰν βούλωνται προσκαλέσασθαι εἰς ἄγραν οἱ ἁλιεῖς, τὸ στόμα τοῦ σπηλαίου περιαλείφουσι ταριχηραῖς ὀσμαῖς, πρὸς ἃς ἐξέρχονται ταχέως. Victorius IX. 1. *Dalec.*

Cornus cervini odore serpentes fugantur] Fugari serpentes incenso cervino cornu, res est exploratissima, a Plinio supra tradita VIII. 32. et Dioscoride lib. II. Varrone lib. III. Columella lib. VIII. pluribusque aliis Græcis juxta Latinisque scriptoribus. Verum hic haud dubie non *serpentes* legendum, sed *insecta*. Ostendit liquido id Aristoteles, cujus fulgor tanquam clarissimi sideris in emetiendo hoc Pliniano gurgite subinde prospectari debet. Is IV. 8. sic scribit: 'Sulfuris item odore genera insectorum multa intereunt. Ad hæc formicæ origani sulfurisque pulvisculo insperso suas relinquunt cavernas, alioque migrant. Cornus præterea cervini facto incensu plurima insectorum pars fugiunt.' *Pintian.*

CAP. LXXI. *Tactum communem esse omnibus.*

CAP. LXXII. *Quæ venenis vivant, et quæ terra.*

Ut diximus] Sub finem cap. 23. hujus libri. *Dalec.*

Aut enim solida hauriunt] Sumptum ovum serpens iterum atque iterum sibi admovet, quoad summam partem rectam statuat, et tum parum contractum se colligit, ut distento corpore haustum ovum deorsum labatur. Arist. Hist. VIII. 3. Plin. hoc aliter. *Idem.*

Contentione plumas et ossa revomunt] Lego, *Contentione plumam excitam et ossa revomunt*, ex utroque antiquo exemplari, quanquam in Salmanticensi non *contentione*, sed *certione* habeatur: præcedente vacua areola, ut conjiciam *excreatione* legendum. Item in Toletano duo illa verba *et ossa* desunt. *Pintian.*

Eædem minimo et pene nullo cibo] Theophr. Hist. IV. 4. *Dalec.*

CAP. LXXIII. *De cibo et potu quorundam.*

Sues] Sues quomodo saginandi, et naturam earum, vide supra VIII. 51. *Idem.*

Omni cibatu] Et quavis colluvie; unde Festo 'colluviares porci.' Aluntur tamen fere in pistrinis furfuribus; unde pistores 'scrophipascos' Plautus appellat in Captivis. 'Colluviares' Varro de Ling. Lat. lib. VI. vocat et 'volutares:' Appion Grammaticus χαμευνάδας. *Scalig.* Vide quæ notata sunt VIII. 51. *Dalec.*

Ut diximus] Lib. VIII. cap. 22. *Idem.*

Pontici quoque mures] Vulgo, *rosereaux, hermines, menus verds.* Dalec.

In Africa] Ἡ μὴ ὑομένη τῆς Λιβύης. Theophr. IV. 4. *Dalec.*

CAP. LXXIV. *Quæ inter se dissideant, et quæ inter se conveniant.*

Corvus et Chlorio noctu invicem ova exquirentes] Aristoteles avem pipram vocat IX. 1. Hanc Plinius soricem, ut paulo post constabit, Theodorus piponem vertit. Quare hic non *corvus* sed *sorex* forte legendum ex Aristotele loco ante dicto: 'Et sorex,' inquit, 'et chlorens; nam ova sibi ad invicem devorant.' *Pintian.*

Noctu invicem ova exquirentes] Mirum, cum aves illæ noctu non volent. *Dalec.*

Trochilus] Trochilum Aristot. cum noctua inimicitias gerere tradit. *Id.*

Aquaticæ anates et gaviæ. Harpe et triorches accipiter] Scribo: *Aquaticæ anates, gaviæ et harpe, triorches accipiter.* Aristoteles IX. 1. 'Inimica sunt etiam sibi mutuo quæ in aquis degunt, ut anas, gavia, harpe.' Quod autem sequitur de triorche, hoc est, buteone, locus est, ut censeo, mutilatus, multaque hic verba librarii indiligentia omissa videntur; nam Aristoteles buteonem adversari ait ranis, rubetis, anguibus; devorat enim ea. Triorche igitur præmisso, consequens erat ut animalia subtexeret, quibuscum bellum ei est. *Pintian.*

Harpe et triorches accipiter] Aristoteles dicit harpam et triorchen, (lego 'brenthum,') rubetam et serpentem, piponem (in Aristotel. exemplaribus

legitur ἵππιν) et ardeam mutuis se odiis prosequi. *Dalec.*

Æsalon vocatur parva avis] Falsum hoc; æsalon enim, vel Suida et Gesnero testibus, accipitris genus, quod nos vocamus *emerillon*, ideoque parvam avem a Plinio dictam putat Gesnerus. *Idem.*

Ægithum vero anthus, &c.] Plutarchus, περὶ Φθόνου· πολεμοῦσι δ' ἀετοὶ καὶ δράκοντες, κορῶναι καὶ γλαῦκες, αἰγιθαλλοὶ καὶ ἀκανθυλλίδες· ὥστε τούτων γέ φασι μηδὲ τὸ αἷμα κίρνασθαι σφαττομένον, ἀλλὰ κἂν μίξῃς, ἰδίᾳ πάλιν ἀποῤῥεῖ διακρινόμενον. *Idem.*

Merulæ et turdi] Aristot. Hist. Animal. IX. 1. sic habet: φίλοι κόττυφος καὶ τρυγών. Unde et hic legendum videtur, *merulæ et turtures.* Adde ex Oppiano in Halienticis non solum merulas et turtures aves mutuo se amare, sed etiam pisces iisdem nominibus. *Dalec.*

Dicta sunt] Lib. VIII. cap. 17. *Idem.*

De aspide miraculum Philarcho] Vult Plinius fidem rei quam narrat penes auctorem Philarchum esse. *Gelen.*

CAP. LXXV. *De somno animalium.*

Somniat statim infans] Infantes non statim somniare, auctor est Aristoteles de Insomniis cap. 3. et de Animal. Hist. IV. 10. Idem tamen lib. VII. somniare asserit. At rursus negat libro de Divinatione per insomnium. Familiare hoc Aristoteli, ut sæpenumero repugnantia sibi loquatur. Quod qui ignorat, parum se in ejus lectione versatum ostendit. Non quod sua ipsius placita Aristoteles refellat, rescindatve, sed quod varia et interdum dissidentia diversorum auctorum dogmata literis mandare, utile et e republica literaria esse duxerit. *Pintian.* *Somniat statim infans*] Negat hoc Aristoteles Hist. Anim. lib. IV. 'Nuper,' inquit, 'in lucem editi, et infantes ante quartum aut quintum ætatis annum fere non somniant.' Sed cur pavore expergiscuntur et suctum imitantur? Respondet de Animal. Gen. lib. v. 'Infantes,' inquit, 'dum vigilant non rident; cum dormiunt, et rident et flent quandoque.' Numquid ergo somniare dici possunt, qui ea dormientes faciunt, quæ nunquam fecere vigilantes? Igitur somnia, inquit, non sunt quæcunque dormiendo aguntur, sed præter somnia; ut iis, qui dormientes resurgunt, ambulant et loquuntur ridentque, inquit, eodem modo, quo qui vigilant, accidunt hæc, et observantur quidem penitus, sed non ut somnia. Idem tamen auctor lib. VII. 'Infantes,' inquit, 'somniant, sed sero meminisse possunt imaginum.' Quid igitur; contradicit ipse sibi Aristoteles? minime; sed hoc sentit, quod infantes, si minus proprie loquendum sit, somniant; si proprie, non somniant. Sed hæc alibi fusius edisserenda sunt. *Herm. Barb.*

Quibus mortiferum fuisse signum contra consuetudinem somnium, &c.] Exemplar Salmanticense, *contra consuetudinem somniorum.* Lego, *contra consuetudinem somniare.* Potest tamen legi *somnium*, idemque est sensus; nec aliter apographum Toletanum legit, sed nescio qua ratione implet magis animum *somniare.* Pintian. *Quibus mortiferum, &c.*] Ut Cleon ex Daulia, et Thrasymedes. Plutarch. de Oraculis. Rhodig. XXVII. 16. Tertullianus de Anima. Leopardus VIII. 2. *Dalec.*

Contra consuetudinem] Neronem nunquam somniare solitum, tradit Suetonius, sub extremum vitæ tempus evidentibus portentis somniorum territum fuisse. *Idem.*

In redormitatione vana esse visa] Horat. 'Atque ego cum Græcos facerem, natus mare citra, Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus, Post mediam noctem visus, cum somnia vera.' *Idem.*

Equos, canes, boves] Stantes; unde festive Plautus in Menæch. 'Certe hæc mulier cantherino ritu adstans somniat.' *Dalec.*

LIBER XI.

CAP. I. *De insectorum genere.*

Pennis et pedibus carentia] Ut lumbrici. *Dalec.*

Insecta] Græcis ἔντομα. *Idem.*

Fistula] Meatu fistuloso cibi et spiritus. *Idem.*

CAP. II. *De subtilitate in his naturæ.*

Facilis officina, &c.] Animalium procreatio ac effectio, perfectio, ut paulo post. *Idem.*

Prælongavit pedum crura] Observa. *Dalec.*

Reciproca geminavit arte] Duplici, mutuo sibi consentiente. *Idem.*

CAP. III. *Utrum spirent, an habeant sanguinem.*

Nexus spirabilis non inesset] Arteriæ, per quam spiramus, connexus ac contextus. *Idem.*

Unde numerosa quæstionum, &c.] Aristotelem tacite carpit Histor. IV. 4. *Idem.*

Docuimus] Lib. IX. cap. 7. *Dalec.*

Animatu carere in ipso, &c.] Observatione dignum. *Idem.*

Esse tamen his auditum, &c.] Hos sensus insectis Aristoteles tribuit Hist. IV. 7. *Idem.*

CAP. IV. *De corpore eorum.*

CAP. V. *De apibus.*

Cum sint neque mansueti generis, &c.] Apum feram esse naturam Justinianus in Instit. tit. de rerum divisione. et Caius l. 5. ff. de acquirendo rer. dom. Auctor posthac cap. 18. eas distinguit in rusticas sive silvestres et urbanas; Varro in feras et cicures. Aristoteles sex earum genera recenset. Apes feras novit Paulus in l. Si apes. ff. de furtis. Magius I. 3. *Dalec.*

CAP. VI. *Qui ordo naturæ in eis.*

Non ad veris initium] Quod Homerus αἰεὶ νέον ἐρχομένας μελίττας, veris tempus innui significarique Porphyrius censet, quo ad opus laboremque apes exeunt; νέον enim τὸ ἔαρ dixerunt. Pythagoras autem hiemem πατέρα τῶν καιρῶν vocat. Rhodig. XXIII. 35. *Dalec.*

Melliginem] Materiam e qua fit Commosis, Pissoceras, Propolis. Vide aliam melliginis significationem XII. 27. *Idem.*

His primum alveum ipsum, &c.] Primum tectorium κόμμωσις est, *gummitio.* Materia ex qua fit, amara et glutinosa, Aristot. μίτυς, Varroni lib. III. Erithace, Plinio Melligo. Colligitur ea ex succo gummi, resinæ, salicis, ulmi, arundinis; Aristoteli quasi ceræ excrementum, valde nigra, acris odoris, ad plagas et suppurationes utilis, et longe Pissocero valentior. *Idem.*

His deinde fores quoque latiores circumstruunt] Verbum *His* superfluit, ex exemplari Toletano; et videtur mihi aptiorem *arctiores*, quam *latiores.* Pint. Aristoteles: καὶ τὰς εἰσόδους δὲ περιοικοδομοῦσιν, ἐὰν εὐρεῖαι ὦσιν.

CAP. VII. *De vocabulis operis.*

Commosin vocant periti] Corium primum. Quidam legunt κόνησιν vel κονίασιν, nimirum *tectorium* et *illitionem*, quæ favorum primum fundamentum est. Καλοῦσι δὲ οἱ μελιττουργοὶ τοῦτο κώννσιν, inquit Aristot. Μίτυς Aristot. *commosi* Plinii respondere videtur, nempe illitus quidam præter imum tectorium. Hesychio tamen κόμμωσις est, ὁ τοῦ σώματος ὡραϊσμὸς, καὶ ὑπὸ τῶν μελιττουργῶν ἡ τοῦ σμήνους διάχρισις. Turneb. Advers. XXIII. 12.

κόμμωσιν Græci *ἀπὸ τοῦ κόμμεως, gummosi et glutinosi succi illitum.* Dalec.

Pissoceron] Corium secundum. *Idem.*

Propolin] Vide XXII. 24. *Idem.*

Inter coria cerasque, &c.] Inter crustas duas priores et favorum ceram. *Idem.*

Pissoceros super eam venit picantium modo seu dilutior cera, &c.] Scribendum puto *picatus*, non *picantium*, et *dilutioris ceræ*, casu patrio, potius quam *dilutior ceræ*, in recto; nam cum præierit verbum *venit*, commodius redditur nomen *picatus*, quam participium *picantium*, præcipue cum verbalibus quartæ inflexionis libentissime Plinius utatur, ut sunt 'luctatus,' 'cogitatus,' 'vocatus,' 'spiratus,' 'gustatus,' et id genus aliis. Verba autem illa, *seu dilutioris ceræ*, etymologiam compositionemque dictionis, *pissoceros*, monstrant. *Pintian.*

Ceræ initium plerumque e mitiore gummi] Scribo, *E vitium populorumque mitiore gummi*, ex utroque exemp. nam qua ratione tolerari potest, *ceræ initium?* cum de tertia crusta quæ in opere mellificii propolis dicitur, sequatur paulo post, 'Nondum tamen cera.' Legendum vero esse, ut dixi, *picatum*, non *picantium*, Theodori etiam tralatio confirmat; *pissoceron* enim vertit, 'cereum picatum,' IX. 40. *Idem.*

Propolis] Lib. XXIV. cap. 8. e gutta, quam in foliis populi ferunt, Propolin apes faciunt. *Dalec.*

Additis floribus] Euripides in Iphigenia: Καὶ τῆς ὀρείας ἀνθεμόῤῥυτον γάνος Ξανθῆς μελίσσης ἐς πῦρ ἐμβαλῶ σέθεν. Lib. XXIV. cap. 8. e gutta, quam in foliis populi ferunt, propolin apes faciunt. *Idem.*

Odore et ipsa etiamnum gravi] Dioscorides propolin esse vult jucundi odoris, et ad styracem accedentis, quod Plinio repugnat. Qui vero pro Galbano utuntur, facultatem ejus tantum, non odorem spectant, id quod Plinium fefellit. *Idem.*

Gignitur autem rore verno] Mel gigni rore verno, non erithacem, Aristoteles, Plinius, et alii acervatim auctores produnt. Quapropter verior hic erit lectio, *rore marino*, quam *rore verno*. Nam inter arbusculas quæ conseri debent circa apiarium ros marinus memoratur a Columella IX. 5. Item Varro III. 16. ex alia materia aliud mel fieri tradit, liquidum ex siseris flore, e contrario spissum e rore marino; et Plinius infra cap. 16. 'Marino e rore spissum.' *Pintian.*

Græcis nucibus] Amygdalis. *Dalec.*

Sed nemo præter eum] Decepit Menecraten ambiguus Cerinthi significatus, quo nunc herbam floremque intelligimus, nunc vel apum cibum, vel gluten, quo favorum obturant foramina. *Idem.*

CAP. VIII. *Ex quibus floribus opera fiant.*

Chenopode] Equinopode. Quidam tribulum interpretantur, alii echion, alii spinæ genus. Ejus mentio fit in veteri disticho: Ὡς ἀν' ἐχινόποδας, καὶ ἀνὰ τρηχεῖαν ὄνωνιν Φύονται μαλακῶν ἄνθεα λευκοΐων. Turnebus Advers. XXIII. 12. *Idem.*

Spartum] Non quidem juncus sterilis, et flore fructuque privatus, descriptus XIX. 2. sed genista, iisdem locis, quibus et ille nascens, flore apibus jucundissimo. Vide quæ notata sunt in eum locum. *Idem.*

Falso et oleas excipi arbitror] Verum tamen id esse affirmat XXI. 12. *Idem.*

CAP. IX. *De amatoribus earum.*

CAP. X. *Ratio operis.*

Ad opera exeunt] Ex operariis apibus alias dici *σειρῆνας*, alias *ἐργοφόρους*, alias *ἡγεμόνας*, alias *πλάστιδας*, Ælianus adnotavit: *κηφῆνας* vero nunc apes masculas *ἀπράκτους*, nunc *ἀκέντρους*, et steriles, interpretantur. Rhodig. lib. XXIII. cap. ult. *Dalec.*

Struunt orsa ea concameratione alvei, textumque vel usque ad summa tecta perducunt] Scribendum videtur: *Struunt orsæ a concameratione alvei, textuque vel usque ad ima telas deducunt.* Nam et in Salmanticensi exemplari, *tela* legitur, non *tecta*. Aristoteles IX. 40. ‘Exordium operis a tecto alvei, textusque ad pavimentum perpetuo stabilimento agitur, pluresque ad pavimentum telæ deducuntur.’ *Pintian.*

Limitibus binis circa singulos arcus] Aristoteles scribit favos construi similitudine poculorum geminos habentium fundos, et in diversa patentium, quæ Martialis hoc versu designat: ‘Hi duo censentur longævo Nestore fundi.’ Græci vocant ἀμφικύπελλα. Ejus verba sunt: περὶ μίαν γὰρ βάσιν δύο θυρίδες εἰσὶν, ὥσπερ ἡ τῶν ἀμφικυπέλλων. *Dalec.*

Favi superiore parte affixi] Mel olei crassitudine, absque favis, in Cappadocia confici ab apibus traditur. Apud Medos ab arboribus mel stillare Euripides in Bacchis scribit. Apud Ciceronem defluere dulces e ramis guttas memoriæ proditum, sicut et in Thracia mel in arboribus nasci et in Hyrcaniæ pagis fortunatis. Diodoro iisdem in locis ἀνθηδὼν, ape minor aliquanto, in saxorum rimis aut arborum cavis favos struit, et mellificat. In Mycone apes nullæ sunt, et si quæ inferantur, emori certum est. Rhodig. lib. XXIII. cap. ult. *Idem.*

Nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter poscit alveus] Legendum puto: *nunc oblongi, nunc rotundi, qualiter poscit alveus;* nam quæ vicinitas comparative est inter obliquum et rotundum? Columella IX. 15. ‘Cæterum figura cerarum talis est, qualis et habitus domicilii; nam et quadrata et rotunda spatia, nec minus longa, suam speciem velut formæ quædam favis præbent.’ *Pintian.*

Ruentes ceras fulciunt] Favos cadentes erigunt, fulturam subjicientes, sic ut subire possit. Aristot. *Dalec.*

Intergerinis] Qui sint intergerini parietes notatur XIII. 12. *Idem.*

Ponduscula lupilli se librant] Idem Ælianus. *Idem.*

Unum congesta in locum] In favi semotam partem. *Dalec.*

CAP. XI. *De fucis.*

Sine aculeo] Κόθουροι, οὐρὰν κεύθοντες. Hesiodus: Τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἀνέρες, ὅς κεν ἀεργὸς Ζώῃ, κηφήνεσσι κοθούροις ἴκελος ὁρμὴν, Οἵ τε μελισσάων κάματον τρύχουσιν ἀεργοὶ Ἔσθοντες. *Idem.*

Regias imperatoribus futuris in una parte alvei extruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes] Videtur Columell. sequi IX. 11. ita scribentem: ‘Tum denique ceræ, quæ semina pullorum continet, partem recidere, in qua regii generis proles animatur. Est autem facilis conspectu, quoniam fere ipso fine cerarum, velut papilla uberis, apparet, eminentior et laxioris fistulæ quam sint reliqua foramina, quibus popularis notæ pulli detinentur.’ Hæc Columella. Cujus verbis illis ‘Fere ipso fine cerarum,’ ductus forte Plinius, non *una parte*, sed *ima parte*, ut conjecturare licet, scriptum reliquit. Cæterum, cum dixit Columella, ‘Ipso fine cerarum,’ non intellexisse imam partem alvei, sed extremum favorum circuitum, monstrant Celsi et Higini opiniones, quas statim refert: ‘Celsus,’ inquit, ‘affirmat in extremis favis transversas fistulas esse, quæ contineant regios pullos. Higinus quoque auctoritatem Græcorum sequens negat ex vernaculo ut cæteras apes fieri ducem, sed in circuitu favorum paulo majora quam sint plebei seminis inveniri recta foramina repleta quasi sorde rubri coloris, ex qua protinus alatus rex figuretur.’ *Pintian.* Vide Senecam de Clementia I. 19.

Quod si exprimatur, non gignuntur soboles] Scribo *eximatur*, non *exprimatur.* Aristoteles V. 21. ‘Sunt qui fucorum quidem fœturam comportari

ab aliquo ex his quæ modo dixi arbitrentur, sed apum generi ortum præstari a ducibus.' Et mox: 'Argumento referunt, quod fucorum fœtus editur etiam sine duce, apum nunquam.' *Idem.*

Et melle uno alterove, &c.] Sic legenda et cum sequenti capite continuanda: *At melle uno alterove die cellas replent. Venit hoc aëre, et maxime siderum exortu, præcipueque ipsa iri impendente. Nec fit omnino prius Vergiliarum exortu. Sublucanis temporibus itaque, cum prima aurora folia arborum melle roscida inveniuntur.* Vide Salmas. p. 1020. b.

CAP. XII. *Quæ natura mellis.*

Et melle uno alterove ad summum die cellas replent] Sic jam editum video Lutetiæ 1514. neque aliter Manutius, Venetiis 1559. At Jo. Andreas dederat, *uno alterove summum die.* Et sic scripti, verumque ac Latinum est. Vide ad Livium XXI. 35. *Gronov.*

Vergiliarum exortu] Oriuntur octavo Calend. Aprilis, id est, XXIII. Martii, in octava parte Arietis. Columel. IX. 14. *Dalec.*

Sublucanis temporibus] Apud Athenæum pag. 321. vs. 36. mel Alcman vocat ὀπώραν κηρίναν, *ceræ* vel *cereum fructum.* Epicharmus vero πόντον ὄρθριον, *matutinum mare,* quod diluculo, sublucano tempore ex aëre fluat. *Idem.*

Suæ naturæ] Vide quæ adnotata sunt ad XXXII. 24. *Idem.*

Cœlestis naturæ, &c.] Alludit ad id Virgilianum: 'Protinus aërii mellis cœlestia dona.' *Dalec.*

CAP. XIII. *Quæ optima mella.*

CAP. XIV. *Quæ genera mellis in singulis.*

Vernum] Vergiliarum exortu, Varro. *Idem.*

Magnorum siderum exortu] Sirii, caniculi, arcturi, quæ magnam in cœlo et universo rerum statu mutationem efficiunt. *Idem.*

Ac jam melle non erithace pasci] Hoc est, si copia mellis adsit, fastidiri erithacen in cibo ab apibus. *Gelen.*

Ipso Sirio exsplendescente] Æstate acta, priusquam totus Arcturus oriatur. *Dalec.*

Post solstitium diebus XXX. fere] Sub vigesimumtertium Julii. *Idem.*

Namque ab exortu sideris cujuscunque] Leg. *Namque ab exortu sideris cujuscunque, sed nobilium maxime, aut cœlesti arcu si non sequantur imbres, sed ros tepescat solis radiis, medicamenta non mella gignuntur oculis, ulceribus, &c.* Atqui *exortus* de sideribus, non de cœlesti arcu dicitur; at *cœlesti arcu* significat, quum cœlestis arcus apparet. Inter omnes porro ferme convenit mel apum ex illo roscido humore qui venit ex aëre confici. Vide Salmas. p. 1020. b.

CAP. XV. *Quomodo probentur mella.*

Oculis, hulceribus, &c.] De melle albo, quod e sincero thymo confectum non est, id Arist. scribit. *Dalec.*

In omni melle, &c.] Lege: *In omni melle quod per se fluxit ut mustum oleumque appellatur acetum. Maxime laudabile est æstivum omne rutilum, ut ulceribus aptissimum. In æstimatu est e thymo coloris aurei, saporis gratissimi.* Sic 'in nota vivunt,' qui in ignominia vitam agunt. Græci quoque dicunt ἐν ὀνείδει. Vide Salmas. p. 1008. Lege: *In omni melle quod per se fluxit, ut mustum oleumque appellatur acœtum. Maxime laudabile est etiam omne rutilum.* Gronov. Observ. II. 16.

Aceton] Ex Græco ἀκητόν. Alii, sed meo judicio peperam, *Atticum.* Ἀκητὸν, id est, κράτιστον. Ἀκητὸν dicebant quod citra operam hominum fluxisset sponte, voce composita ex α particula privativa et κήδομαι. Quidam legunt ἄκοιτον, sic dici putantes, quod statim fluxisset, nec diu jacuisset in vinaceis, fracibus, favo. κοίτην enim in oleo amurcam, in vino sic *fæcem* dici volunt, quasi purioris succi lectum stratum, cubile: hinc

ἄκοιτον, *defecatum*, purum, excrementi ac sedimenti expers. Ego vero legendum puto vel *acedes*, ἀκηδὲς vel *acedeston*, ἀκήδεστον, *curioso studiosoque nullo labore confectum*. Sic et horti *acedaria* dicuntur XIII. 4. Pintianus quidem legit *acedon*. Dalec.

Aptissimum existimatur] Vide XXI. 10. *Idem.*

Quod fit palam doliolis] Nam ut mel θυμῶδες esse monstrarent, Thymi folia miscebant, quod etiam astu et fraude fieri solitum ab impostoribus Galenus meminit. *Idem.*

Marino e rore spissum] Vel ex Rosmarino herba, ex qua mel apes colligunt, ut e Thymo, vel afflatu et halitu maris. Quod enim fit in locis marinis, præstantius mel est. Alii legunt, et apposite, *matutino e rore*. Rosmarinum prope alvearia seri, Varro præcipit. *Idem.*

Decimam partem Thasio Dionysio apibus relinqui placet] Legendum, non *Thasio*, sed *Cassio*; tum ex vetere lectione, tum etiam ex M. Varrone in Præfatione librorum de Re Rustica: 'Hos nobilitatos Mago Carthaginiensis præteriit Pœnica lingua, quod res dispersas comprehendit libris duodetriginta, quos Cassius Dionysius Uticensis vertit libris viginti Græca lingua, quos Sextilio prætori misit.' Dionysium vero hunc eum esse qui Magonem transtulit, ex Indice etiam apparet. Meminit et Columella libro primo. *Pintian.*

CAP. XVI. *De tertio genere mellis, et quomodo apes probentur.*

Caprificialem diem Vulcano sacrum] Nonas Julii, quas et Caprotinas et vulgi fugam vocabant, quibus Romulus e vita excessit. Primus is dies est ab exortu caniculæ. Vide Plutarch. Alex. ab Alex. c. 4. Lil. Gyraldum. *Dalec.*

Ob id harenoso] Harenoso simile est, quia humilis ericæ flos harena, quam imber cadens excitat, conspergitur. *Idem.*

Quoniam ad æquinoctium autumni ab eo supersunt dies XIIII.] Lego *dies XII.* non *XIIII.* Nam arcturus exoritur pridie Septembris, hoc est duodecimo Septembris die, ut hoc loco tradit Plinius, et repetit libro decimo octavo; æquinoctium vero autumnale, ut eodem libro prodit, fit octavo Calendas Octobris, id est, 24. die Septembris: a duodecimo igitur Septembris ad 24. ejusdem mensis dies intersunt duodecim. *Pintian.*

Tetralicem appellant] Alia est spinosa et aculeatis foliis pungens *tetralix* Theophrasto Hist. VI. 4. memorata ab auctore XXI. 16. *Dalec.*

Nimio fumo inficiuntur] Σφόδρα πονοῦσι, *vehementer offenduntur*. Arist. Hist. IX. 40. *Dalec.*

Ut fuci, sirenes, aut cephenes] Alii legunt, *ut sirenes fuci, quos cephenas vocant; ἀπὸ τοῦ σείρεσθαι*, quod intra membranam contracti et curvati jaceant. Nymphæ sunt apum, vesparum, crabronum, sirenes fucorum. *Id.*

Fit in favis quibusdam qui vocatur clerus, amaræ duritia ceræ, cum fœtum inde non eduxere morbo, aut ignavia, aut infœcunditate naturali. Hic est abortus apum] Lege *sclerus*, non *clerus*; sic enim Græci durum appellant, quam lectionem Plinius agnoscere videtur, subjungens, *amaræ duritia ceræ*. Item particula *Cum* per majorem literam scribenda est, ut sit initium alterius sensus; et quod consequitur pronomen *hic*, cum minore, et annectendum superioribus, ut intelligantur duo esse morbi *sclerus* et *abortus apum*, non unus tantum. Aristoteles IX. 40. 'Morbo examina valentiora potissimum infestantur, sclero; sic enim vocant vermiculos, qui in pavimento nascuntur, e quibus crescentibus velut aranea alveo toti obducitur, et favi carie pereunt.' De abortu ibidem: 'Incubant apes suis favis et concoquunt; quod nisi fecerint, vitiari ex aranea favos aiunt. Quod si de cætero se continere po-

tuerint, ut incubitu perseverent, partis quasi abortus fit; sin minus, toti pereunt favi.' Nec me fugit superiorem morbum *cleron* ab eodem Aristotele vocari VIII. 27. Plinius etiam infra duos facit morbos cap. 19. 'Sunt,' inquit, 'et operis morbi, cum favos non explent, cleron vocant; iidem blapsigoniam, si fœtum non peragunt.' Quod si admittimus, dicendum erit vocari utroque modo et *scleron* et *cleron*; ut σμικρὸς, μικρὸς, et pleraque alia Græce. *Pintian.*

CAP. XVII. *Quæ regiminis ratio.*

Rex nullumne solus habeat aculeum] Seneca de Clementia I. 19. 'Iracundissimæ ac pro corporis captu pugnacissimæ sunt apes, et aculeos in vulnere relinquunt. Rex ipse sine aculeo est.' Basilius Homil. VII. ἔστι μὲν κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τούτῳ πρὸς ἄμυναν. Brod. IV. 10. *Dalec.*

In officio conspici gaudet] Id est, quod ait Homerus, βοτρυδὸν πέτασθαι. Rhod. lib. XIII. cap. ult. *Idem.*

Aut forte aberravit] Si ab examine rex aberravit, vestigantes excurrunt, quoad odore invenerint. Arist. lib. IX. *Dalec.*

Domibus templisve] Secundo bello Punico Q. Fabio Max. quartum, M. Claudio Marcello tertium Coss. apum examen in foro visum. Livius lib. IV. Decad. III. *Idem.*

In ore infantis tum etiam Platonis] Valerius I. 6. Sic in ore Stesichori luscinia. Supra x. 29. Aluisse Pindarum apes domo patria ejectum, scribit Ælianus Hist. XII. 45. Dionysio vero portendisse regnum cap. 46. lib. ejusdem. *Idem.*

Sedere in castris Drusi Imperatoris] Dion lib. LIV. Drusum ait imprudentibus hostibus regionem peragrasse, Visurgim etiam transiturum, nisi alimentorum inopia, hiemis propinquitas, et visum in castris apum examen deterruisset. Idem scribit Julius Obsequens, qui et infeliciter pugnatum scribit. Tacitus lib. I. tradit, Germanicum ad Aras barbaras contra Germanos prospere dimicasse. Quamobrem quidam legunt: *in castris Germanici Imper. cum prosp. pugnatum apud Aras barbaras est, &c.* Quidam Arbalonem Salam Germaniæ fluvium esse putant, ad quem Drusus Augusti privignus insignem cladem accepit, auctore Munstero cap. de Westphalia lib. III. Quidam *Arfeld*, Westphaliæ oppidum, quod magis placet ob nominis vicinitatem, quidam *Arusperg*, urbem ejusdem provinciæ. *Idem.*

Tunc et fucos abigunt] Si mellis inopiam futuram præsciant, aut ad prolis incubatum eorum auxilio prospiciant non futurum opus. *Idem.*

Sicut furibus, &c.] Φῶρας Arist. vocat Hist. cap. 40. *Idem.*

Maxime rixa in convehendis floribus exorta et suos quibusque evocantibus. Quæ dimicatio injectu pulveris, &c.] Nunquam mihi hæc lectio satisfecit, neque visa est digna Pliniano lepore. aptior videtur: *Maxima rixa in convehendis floribus exhortantibus suos quibusque evocantibusque. Dimicatio injectu pulveris, &c.* Pintian.

Injectu pulveris, &c.] Virgil. 'Pulveris exigui jactu compressa quiescit.' *Dalec.*

CAP. XVIII. *De genere apum, et quæ inimica apibus.*

Horridæ aspectu] Δασύτεραι, *hirsutiores.* Arist. *Idem.*

Iracundiores] Χαλεπώτεραι, *infestiores. Idem.*

Pilosæ] Nihil Aristoteles. Aut fucos significat, aut fures. *Idem.*

Circa Thermodoontem] In Themiscyra. Arist. *Idem.*

Quidam eas statim emori putant] Seneca de Clement. I. 19. 'Utinam quidem eadem homini lex esset, quæ apibus, et ira cum telo frangeretur, nec sæpius liceret nocere quam semel; facile enim lassaretur furor, si per se sibi satisfaceret, et mortis periculo si vim suam effunderet.' *Dalec.*

Ut intestini quippiam sequatur] Aristoteli eæ proferre aculeum non possunt, quin simul intestinum elidatur. *Idem.*

Unguenta redolentes infestant] Aristotel. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Theophrast. de Causs. Plant. VI. 4. *Idem.*

Muliones] Ἐμπίδες Aristot. Hist. V. 19. qui onustos in via mulos æstatis tempore vexant. *Idem.*

CAP. XIX. *De morbis apum.*

Ut intexant] Vel intra alveum, vel in ejus aditu. Novellas enim apes intercipiunt et occidunt. *Dalec.*

Papilio] Ὁ ἠπίαλος. Lanuginem quandam respiratu is gignit, nec ab apibus gignitur, fumoque tantum fugatur. Arist. *Idem.*

Alarum maxime lanugine obtexit] Quæ alæ veluti pulverulentæ sunt. *Idem.*

Alvo cita] Præsertim cum ulmi samera aut Tithymali flore vescuntur. Columel. *Idem.*

Illitæque ab adversa, &c.] Alis ut visco implicatis, et fistula, quæ oris loco est, obturata, ademptoque cibi ac spiritus usu, eo impedimento. *Idem.*

CAP. XX. *De continendis apibus, et quomodo reparentur.*

Sunt qui mortuas] Hyginus apud Columel. *Dalec.*

Juvencorum corpore exanimato] Inde βουγενεῖς apud Varron. Callimach. Ἄρμενα παρ' Δαναοῦ γῆς ἐπὶ βουγενέων. *Idem.*

Equorum vestas, &c.] Nicander in Theriacis: Ἵπποι δὴ σφηκῶν γένεσις, ταῦροι δὲ μελισσῶν. Marc. Varr. de Re Rust. lib. III. versum eum tribuit Archelao. Lib. I. Epigrammatωn ex Pallada citatur. Philo, in compositione Philonii versibus descripti, mel vocat νάματα θυγατέρων ταύρων, *liquorem filiarum taurorum.* Idem.

CAP. XXI. *De vespis et crabronibus.*

E luto nidos faciunt] In columnas, vel aliquid aliud quod foramen habeat, ibique pariunt. *Idem.*

Cætera autem e cortice et harena] Archetypum Toletanum, *Cæræ autem cortice araneose.* Scribo, *Ceræ autem cortice araneosisve.* Aristoteles V. 23. 'Cellis sexangulis favos extruunt omnes ut apes, sed ex materia corticea quadam et araneosa.' Et mox paulo: 'Verum non in omnibus cellis inest æquabilis fœtus; sed aliis tam grandiusculus, ut vel queat volare, aliis in nympha est, aliis in vermiculo.' Hæc Aristoteles: quæ omnia hoc modo legis apud Plinium fere ad literam, ut culpam effugere nequeant, qui pro *araneis harena* substituerunt. *Pintian.*

Sed vespæ muscas, &c.] De crabronibus id Arist. *Dalec.*

Crabronum silvestres] Crabrones terra egesta alveos construunt. Verum amisso duce, aut si forte ab alveo aberraverint, ad aliquam arborem se colligunt, et favos ibi construunt. Aristot. Hist. V. 23. IX. 42. *Idem.*

Vita bimatum non transit] De vespis matribus id Aristot. *Idem.*

Moriuntur hieme] Νεκύδαλον Gaza *invalidum* vertit. Ego vero *sepultum, et tanquam emortuum:* ὑποκοριστικῶς, οἷον νέκυν. *Idem.*

Nidos vere faciunt] *Favos et veluti vesparia,* κηρία καὶ οἷον σφηκῶνες. Arist. *Idem.*

Non egrediuntur] Videntur, ut apum reges, habere aculeos, sed nec exstringere, nec ferire. Arist. Ut hic *exeruntur*, quemadmodum monuimus, videatur legendum. *Dalec.*

Et his sui fuci] Vesparum quædam carent aculeo, et fuci. Arist. *Idem.*

Omnibus his ad hiemem, &c.] Plerisque ex iis quæ habent. Arist. *Id.*

Nec crabronum autem] Duces et reges tum vespis esse, tum crabronibus, Aristoteles plurimis locis apertissime scribit. *Idem.*

Sed subinde renovatur] Subnascentes semper novellæ illic manent. *Id.*

CAP. XXII. *De bombycibus, et bombylio, et necydalo, et quis primus bombycinam vestem invenerit.*

Genus est bombycum] Vesparum grandiorum, quas a bombyzatione, ut est apud Festum, sic vocarunt. Nec omnium tamen hic intelligit, sed quorundam tantum. Aristot. v. 24. *Idem.*

Et alia horum origo] Lege: *et alia horum origo: e grandiore vermiculo gemina sui generis protendente cornua urica fit, dein quod vocatur bombylis, ex ea necydalus.* 'Urica' ab urendo sic dicta. Bombyx igitur et bombylius tunc vocitatur, quum testa sua, sive sepulcro textili inclusa est, nec movens sese nec sonans, ita ut bombo vel sono dicta videri non queat, ut bombyx vespa: certe a figura sic appellata est. *Salmas.*

E grandiore vermiculo] Aristotel. Hist. v. 19. Ἐκ δέ τινος σκώληκος μεγάλου, ὃς ἔχει οἷον κέρατα, καὶ διαφέρει τῶν ἄλλων, γίνεται πρῶτον μὲν, μεταβαλόντος τοῦ σκώληκος, κάμπη, ἔπειτα βομβύλιος, ἐκ δὲ τούτου νεκύδαλος. Ἐν δ' ἓξ μησὶ μεταβάλλει ταύτας τὰς μορφὰς πάσας. Ἐκ δὲ τούτου τοῦ ζώου καὶ τὰ βομβύκια ἀναλύουσι τῶν γυναικῶν τινὲς ἀναπηνιζομέναι, κἄπειτα ὑφαίνουσι. Πρώτη δὲ λέγεται ὑφᾶναι ἐν Κῷ Παμφίλη Λατῴου θυγάτηρ. *Ex quodam magno verme, qui cornua habet, et ab aliis differt, primum quidem, cum is mutatus est, nascitur eruca, deinde bombylius, atque ex illo necydalus. Sex porro mensibus in has omnes formas mutatur. Ex hoc animali bombycia mulieres quædam carminando resolvunt, ac texunt. In Co prima texuisse Pamphila dicitur, Latoi filia.* Lego κάμπη, ἔπειτα νεκύδαλος, ἐκ δὲ τούτου βομβύλιος, et prorsus ille ordo est. *Dalec.*

Bombylius] Theophr. Causs. I. 8. νεκύδαλον vocat χρυσαλλίδα, a colore tegminis et velleris, bombylium vero, sive bombycem, τὴν ψυχὴν, *papilionem.* Dalec.

Bombyx] Bombycas a Græcis σῆρας vocari tradit Pausan. in Eliac. sed eorum ortum ac naturam inscite narrat. *Idem.*

Araneorum] Aranearum. Araneæ retia sunt, quibus muscæ captantur, Aranei vero illorum textores. Cum araneis comparantur illæ telæ, raritate texturæ, et macularum pervia latitudine, nobis *crepe* et *crepiline.* Idem.

In Ceo] Ἐν Κῷ. Arist. Unde 'Coa vestis.' Tibullus: 'Illa gerat vestes tenues, quas fœmina Coa Texerat.' Ovidius: 'Sive erit in Cois, Coa decere putat.' Erat autem pellucida, sub qua fere corpus transpareret. Tales Spartianis virginibus φανομηρίδες, quas δωριάζουσαι induebant, dum saltarent et exercerentur. Vide σηρικὸν in Diction. Constant. et supra VI. 17. *Idem.*

Ut denudet fœminas vestis] Ac si dicat, nihil absurdius fieri posse, quam cum vestis, ad tegendum partes, quibus pudor debetur, inventa, eadem ad nudandum eas adhibeatur pellucida. *Gelen.*

CAP. XXIII. *De bombyce Coa.*

Bombycas et in Co insula, &c.] Bombycum naturam et lanificii solertiam strictim indicavit Alexand. ab Alex. IV. 9. *Dalec.*

Radentes foliorum, &c.] Lege: *foliorum lanuginem vellere, hanc ab his cogi, unguium carminatione mox trahi, inter ramos tenuari seu pectine, postea adprehensa involvi nido corpori volubili.* Vide Salmas. in Tert. Pall. p. 233.

Radentes foliorum lanuginem] Fallitur Plinius; lanuginem enim tenuem et subtilem, qua nidus obvolvitur, papilio non e foliis radit, quibus insidet, sed ex alvo sua promit. *Dalec.*

Volubili] Tereti, oblongo, ovato. *Dalec.*

Ad alia pensa dimitti] Ut eodem ordine vermiculos gignant, unde fiant erucæ, quæ neant alia vellera. *Idem.*

Quæ vero cœpta sint lanificia] Lege, *Quæ vero capta sit lanitia humore lentescere.* 'Lanitiam' dixit lanitium: lanitiam, quæ capta est, vocat lanuginem illam hirsutam et hispidam bombycis, quæ adhæret cortici bombycini

folliculi, quæque sic implexa et implicita est, ut evolvi expedirique nequeat, nisi prius humore lentescat. Vide Salmas. in Tertull. Pall.

Humore lentescere] Aquæ tepentis. *Dalec.*

Mox in fila tenuari junceo fuso] Lege, *Mox in fila tenuari juncto foco.* Inhærens igitur et implexa bombycis lanugo primum aqua adspergebatur, ut lentesceret, ut facilior lentiorque fieret ad evolvendum, deinde etiam adjuncto et adhibito foco tenuabatur in fila. Vid. Salmas. in Tertull. Pall. p. 138.

Nec puduit has vestes, &c.] Seneca Epist. 123. 'Nonne videntur tibi contra naturam vivere, qui commutant cum fœminis vestem?' &c. Idem Epist. 115. vestem eam 'pellucentem' vocat. Plura de hac re Clemens Alexand. Pædag. III. 3. εἰς τοὺς καλλωπιζομένους. Apud Tacit. Annal. III. Tiberius accusat promiscuas virorum et fœminarum vestes. *Dalec.* *Nec puduit, &c. levitatem propter æstivam*] Primum fœminarum lascivia his usa est, quæ gauderent nuditatem suam per eas adspectari. Deinde viri quoque usurpare cœperunt, ob delicatam levitatem æstati convenientem. *Gelen.* *Nec puduit, &c.*] Lege: *Nec puduit has vestes usurpare etiam viros, levitate propterea æstiva. In tantumque a lorica, &c.*] De bombyce Coa ita scribit cap. 22. ejusdem libri: 'Telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque fœminarum quæ bombycina appellatur: prima eas retorqueri rursusque texere invenit in Coo mulier Pamphile Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, ut denudet fœminas vestis.' Vide Salmas. in Tertull. Pall. p. 226. 227.

Cap. xxiv. *De araneis et generatione eorum.*

Araneorum his non absurde, &c.] Arist. Hist. IX. 39. *Dalec.*

Phalangia] Phalangiorum genera exactius distinguuntur XXIX. 4. *Idem.*

Noxii morsus] Δηκτικά. *Dalec.*

Assultim ingredientium] Πηδητικά. *Id.*

Altera eorum species] Phalangiorum alterum hoc genus est, morsu non infestum. Aristot. *Idem.*

Tertium eorundem genus erudita, &c.] Σοφώτατον Arist. vocat. Est et alterum Araneorum genus morsu non infestum. *Idem.*

Sive ita corrupta] Eam Democriti opinionem Aristoteles improbat, araneamque non ex interiore corpore reddi putat tanquam excrementum, sed exteriore velut corticem quendam, qui in filum tenuatus netur. *Idem.*

Circinato orbe, &c.] Circinatum vocat tam absolutum, ut circino ductus videri possit. *Gelen.*

Subtegmina annectens] Quæ stamina subtus tegunt, κρόκας, *tramam.* Aristot. *Idem.*

Scutulato] Vide quod annotatum est ad VIII. 48. *Dalec.*

Quam non ad hoc videtur pertinere] Lege, *Quam non ad hoc videtur pertinere crebratæ pexitas telæ, &c.* 'Crebrata' tela est dense texta, et multo subtemine farta, quæ res pexitatem floccorum facit. *Salmas.* 391. a.

Ipsa per se tenax ratio tramæ] Id est villosa et lanuginosa filorum natura: Turneb. densitas; panni enim cum pexi sunt tractis lanæ filis densiores fiunt ac tectiores. Ad araneos domesticos potius, quam phalangia, pertinet hæc orationis splendida expositio. *Dalec.*

Non ad respuenda] Hesiodus: Τῇ γάρ τοι νεῖ νῆματ' ἀερσιπότητος ἀράχνης. *Hac enim net fila in aëre suspensus araneus.* Idem.

Derelicta lasso prætenti, &c.] Sensus erit, Prætentæ telæ summam partem imperfectam præ lassitudine ab araneo derelictam. *Gelen.*

Fœminam putant esse quæ texat] Aristoteli fœmina venatur et texit, mas capturæ particeps est. Aristot. *Dalec.*

Pariunt vermiculos ovis similes] Eos unguento Nardino dilutos ad dentium dolorem Archigenes valde probat lib. v. κατὰ τόπους. *Idem.*

Pariunt autem ova ea in telas] Alii subtili et brevi, alii crassiore, alii in rotundo telæ sinu. Ut quisque pullus exit protinus salit, et filum emittit. Aristot. Hæc Plinius pervertit. *Idem.*

Cap. xxv. *De scorpionibus.*

Semper cauda in ictu est] Lucilius apud Nonium in 'Tenta:' 'Muscipulæ ut tentæ, atque ut scorpius cauda sublata.' *Dalec.*

Et inflexo] Præsertim cum retrocedunt, ac, ut ait Plautus in Casina recessim: 'Recessim cedam ad parietem, imitabor nepam.' *Idem.*

In novem genera descriptis, per colores maxime supervacuos, quoniam non est scire, &c.] Legendum reor: *In novem genera descriptis per colores maxime. Supervacuo, quoniam non est scire, &c.* Describit etiam in novem genera Apollodorum, seu Apollodori sectatorem, secutus Avicennas, auctor quidem ut barbarus sane eximius, sed qui ab ipsis barbaris medicis, qui ex illo hauriunt, quique divinis tantum non honoribus colunt, minime percipiatur, culpa tum pessimi tralatoris, tum etiam scriptorum et impressorum ignorantia, innumeris scatens erroribus, qui a doctioribus medicis, Græce et Latine peritis, subinde deprehenduntur. Tradit id iv. 6. 5. Quod etiam fecisse videtur sequente documento, 'pennas inesse quibusdam.' *Pintian.*

Constat et septena, &c.] Dissentit a Plinio Avicennas allegato loco, quosdam tradens sex habere in cauda spondylos, et esse lethales, alios vero pauciores. Sed, ut puto, menda est in Avicenna, legendumque in eo *septem*, non *sex*. Confirmat hoc Ælianus Hist. Animal. lib. viii. Nicandri quoque interpres in Theriacis ex Apollodori auctoritate *septem* quibusdam internodia esse scribit cum Plinio. *Pintian.*

Ut circa Pharum, &c.] Vide Arist. Hist. viii. 29. *Dalec.*

In Scythia interimunt etiam sues] Scorpionem gigni in Scythia frigidissima regione, haud simile vero est, cum etiam in Italia, tanto minus aëris inclementiæ obnoxia, raro, Plinio teste, visantur. Legendum igitur, *In Caria interimunt etiam sues.* Aristot. viii. 28. 'Morsus beluarum ex locorum diversitate plurimum differunt, ut in Pharo locisque aliis scorpiones non lædunt. At in aliis, et præcipue in Caria, multi et magni et nocui sunt, et si vel hominem, vel quamvis bestiam percusserint, interimunt. Nec sues evadere possunt, quanquam cæteros violentos ictus minime sentiunt. Et nigri eorum potissimum interimuntur: quisque tamen celerrime interit, si ictus adierit aquam.' Hæc Aristoteles, in cujus Latina tralatione non *Caria*, sed *Scythia*, ut in Plinio, legas. Ita puto de industria faciente Theodoro, quod auctoritatem Plinianorum exemplarium sequi, quam Græcorum maluerit. Sed rem non recte perspexit; nam Græcam lectionem veram esse, Latinam vero falsam, et a veritate dissidentem, et ratio et natura ipsa clamitat. *Pintian.*

Ipsorum cinis potus in vino] Constat quotidianis experimentis, scorpium in oleo demersum, ac suffocatum, si teratur et vulneri a scorpione illato imponatur, remedium esse præsentissimum. *Dalec.*

Stellionibus] Τοῖς ἀσκαλαβώταις. Vide xxix. 4. *Idem.*

Ab ipsis fœtum, &c.] Pelli interficique a prole tradit Aristot. *Dalec.*

Cap. xxvi. *De stellionibus et cicadis.*

Stelliones] Stelliones dictos quidam volunt, quod eorum tergus velut stellis notatum sit. At Verrius apud Festum, quod cibo virus stillet. Ter-

tullianus de cibis Judæorum : 'Quis stellionem? (repete comedit) sed maculas execratur, prædam de aliena morte quærentes?' *Idem.*

Naturam habent] Aristot. Hist. v. 30. *Idem.*

Araneis] Inter stellionem et araneum bellum esse scribit Aristot. Hist. IX. 1. *Idem.*

Sunt autem mutæ] Sunt autem magis mutæ, et volatu raræ : sequuntur majores quæ novissimæ. Prodeunt et primæ pereunt, ac cum canunt vocantur Echetæ, ut quæ minores. Ex Aristot. Hist. v. 30. *Idem.*

Echetæ] Ἠχῆται. Pausaniæ echetæ sunt maximæ cicadæ: minima vero κερκώπη, et καλαμαία. Grammatici quidam 'echetas' mares esse volunt, 'tettigonias' vero, vel, ut aliqui scribunt, 'titigonias,' ἀπὸ τοῦ τιτίζειν, fœminas mutas. Sunt et Suidæ τέττιγες ἀκανθίαι, sic dictæ quod in spinis vivant. Vide Rhod. XVII. 6. *Idem.*

Mares præferunt] In cibo suaviores sunt. Aristot. *Idem.*

Pro eo quiddam, &c.] Quiddam longum, adnexum, eorum linguæ simile, quæ aculeum in ore habent. Arist. Hist. IV. 7. *Dalec.*

Hoc in pectore] Nihil Aristoteles. *Idem.*

Pectus ipsum fistulosum] Distinguuntur, quod echetæ infra succinctum divisi sunt, et conspicuam membranam ostendunt, non item tettigoniæ. Aristot. *Idem.*

CAP. XXVII. *Cicadæ ubi non sint, et ubi mutæ.*

Circa oppidum] Circa oppidum, sed nullæ in campis. Arist. *Idem.*

At in Rhegino, &c.] Idem et Pausanias in Eliacis. *Idem.*

Ultra flumen] Cæcinum, quod Rheginum agrum dividit a Locrensi. *Id.*

CAP. XXVIII. *De pennis insectorum, et scarabæorum generibus.*

Scarabæorum generibus] Scarabæorum genera sunt, lucani, *stercorarii*, κοπριῶνες, fullones. XXX. 11. virides lib. XXIX. cap. ult. mylagrides, sive mylabrides, grylli, blattæ pistrinariæ, melolonthæ, χρυσίζουσαι, rutuli prægrandes, longipedes, tauri. Tauros eosdem cum lucanis quidam esse putant, a cornibus dictos. Hist. v. 19. *Idem.*

Quæ aculeis in alvo armantur] Ut apes, vespæ, fuci, crabrones. *Idem.*

Quibusdam] Τοῖς κολεοπτέροις. *Idem.*

Sed in quodam, &c.] Tauris: hi procreantur ex verme in arido ligno nascente, et πρασοκουρίδας gignunt. Aristot. Hist. v. 19. *Idem.*

Infantium etiam remediis ex cervice suspenduntur] Heic *remedia* sunt amuleta, φυλακτήρια. *Salmas.* 439. a.

Lucanos vocat hos Nigidius] Scaliger Comment. in Varr. legi posse credit, *Lucas vocat hos Nigidius, &c.* qua forma elephantos appellarunt lucas boves, eadem ut lucas scarabæos nominent. *Dalec.*

Nidulantur] Velut in nido reponunt et recondunt. *Idem.*

Volitant alii magno, &c.] Vide dictionem κάρβος in Dict. Constant. *Id.*

Alii] Grylli. *Idem.*

In Thracia juxta, &c.] Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. *Dalec.*

Insectorum pedes, &c.] Vide XI. 4. Vide in Dict. Constant. in voce σκολοπένδρα. *Idem.*

CAP. XXIX. *De locustis.*

Vergiliarum exortu parere, &c.] Vergiliæ exoriuntur Plinio lib. XVIII. sexto Idus Maii, Columellæ Nonas Maii. Canis ortus est septimo Kal. Augusti fere. Fieri igitur nequit, ut locustæ, quæ Vergiliarum exortu peperere, obeant ad canis ortum, cum Aristotele auctore v. 28. et Plinio paulo post, matres, postquam fœtificavere, e vestigio extinguantur, et mares itidem eodem tempore; itaque puto ordine converso sic legi debere: *Vergiliarum exortu parere, deinde obire, et ad canis ortum renasci.* Pintian.

Quasi dentes] Arist. Hist. iv. 9. πηδάλια vocat, quasi *navium clavos* et *gubernacula*. Dalec.

Cap. xxx. *De formicis nostratibus.*

Et formicæ] Theocritus: Μυρμάκων ὅτε πλοῦτος ἀεὶ κέχυται μογεόντων. Idem: Μύρμακες ἀνάριθμοι καὶ ἄμετροι. Idem: Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμαξ. Eleganter Apuleius Asini lib. vi. undas populorum sepedum vocat formicarum herbam, quæ sex pedibus ambulant. *Idem.*

Cap. xxxi. *De Indicis.*

Indicæ formicæ cornua] Nearchus apud Strabon. lib. xv. formicæ id genus pellem sibi visam refert, pardi pelli similem. Addit postea Strabo, ex iis formicis quasdam alatas esse. In Peplino insula candidas esse tradit Pausanias in Laconicis. *Dalec.*

Indi furantur æstivo fervore] Et fugientes ferarum carnem huc illuc abjiciunt, quæ insequentes detineat. Strabo. *Idem.*

Cap. xxxii. *De diversitate insectorum.*

Nascuntur] Quod de universo quodam genere insectorum Aristoteles prodidit, Plin. hic de papilione particulatim refert. *Idem.*

Eruca] Eruca, quæ immobilis ac crescit, sed adjectis diebus, duro tecta cortice et araneis obsita, ad tactum tantum movetur. Hujus erucæ, quam tum chrysalidem appellant, rupto cortice evolat papilio, ex Arist. *Idem.*

Cap. xxxiii. *De animalibus in ligno et ex ligno nascentibus.*

Viventium quoque hominum capillo] Postremum verbum *capillo* additum ab indocto lectore constantissime assevero, ignorantia sequentis historiæ, de exitu Syllæ et Alcmanis, quam et supra lib. vii. retulit Plinius, et ante eum Aristoteles v. 31. 'Accidit,' inquit, 'morbus hic nonnullis hominibus præ nimio corporis humore; et quidem aliquos ea fœditate obiisse proditum est, ut Alcmanem poëtam et Pherecydem Syrium.' *Pintian.*

Capillo] Pediculos significat sive pedes, unde pedicosus, apud Festum, Titinnio et Lucilio. Plautus in Curculione: 'Item genus est lenonum inter homines, meo quidem animo, Ut muscæ, culices, pedesque, pulicesque, cimices. Odio, et malo, et molestiæ, bono usuique estis nulli.' *Dalec.*

Sylla dictator] Serenus: 'Sylla quoque infœlix, tali languore peresus, Corruit, et fœdo se vidit ab agmine vinci.' Vide vii. 43. *Dalec.*

Et Alcman] Adde et Pherecydes. Aristot. Hist. v. 31. et Plato ipse, ut scribit Myronianus apud Laërtium. Vide Erasmum proverb. Pediculi Platonis. *Idem.*

Quod animalium, &c.] Ἄκαρι vocat Aristot. Hist. v. 32. *Idem.*

Sordibus aridi soli] Pulices. *Idem.*

Volucria] Muscæ. *Dalec.*

Cap. xxxiv. *De animali, cui cibi exitus non est.*

Est animal ejusdem turpitudinis] *Ricinus*, κρότων. *Idem.*

Infixo semper, &c.] Columella redivium vocat, quia suctu carnem animalium resolvit. Redivire, solvere, priscum verbum. Vide xxx. 11. *Idem.*

Aliquando] Imo frequentissime: quamobrem vocant κυνοῤῥαϊστάς. Arist. *Idem.*

Cap. xxxv. *De tineis et culicibus.*

Tineas creat] Aquaticarum meminit xxxi. 3. *Idem.*

Est earum genus tunicas suas, &c.] In pellibus eæ nascuntur. Xylophthoron vocat Arist. Hist. v. 32. *Id.*

Quippe cum et in nive candidi, &c. Nam et ipsa nix vetustate rubescit, hirti pilis, grandiores torpentesque] Locus miris modis confusus, et Cimmeriis, ut aiunt, involutus tenebris. Cujus restitutio, si modo restitutus est, magno nobis labore constitit. Hoc igitur pacto scribendum censemus: *Quippe cum in nive vetustiore vermiculi*

reperiantur rutili, nam et ipsa nix vetustate rubescit, et hirti pilis. n media quidem candidi et grandiores, torpentesque. Aristot. Hist. An. v. 19. 'Quin etiam in his quæ putredinem nullam posse recipere existimantur, nasci animalia novimus, ut vermes in nive vetustiore, qui hirti sunt pilis et rubidi, quoniam et ipsa nix vetustate rubescit. Sed in nive mediæ terræ candidi et grandiores inveniuntur. Torpent omnes ac difficulter moventur.' *Pintian.* Leg. *Quippe cum et in media nive candidi inveniantur vermiculi, et vetustiore quidem rutili; nam et ipsa nix vetustate rubescit, hirti pilis grandiores torpentesque.* Vide Arist. Hist. Animal. v. 19. *Salmas.* pag. 177. b.

CAP. XXXVI. *De pyrali, sive pyrausta.*

In Cypri ærariis, &c.] Lege, *In Cypri ærarii fornacibus et medio ignium majoris musca magnitudinis, &c.* Salmas. 177.

Hemerobion vocatur] Vide in Diction. Const. vocem ἐφήμερος. Tali tempore id eulicum genus in Arari nascitur, eodemque die mortuum aquis innatat, piscibus avidissime consectantibus. Lugdunenses piscatores vocant *de la manne.* Dalec.

Et vermiculo ter septeni] Et plurimis vermium speciem habentibus τοῖς σκωληκοειδέσι Aristot. *Idem.*

Tabani quidem etiam cæcitate] Oculis aqua tumentibus, et inflatis: Aristot. ὀμμάτων ἐξυδρωπιόντων. *Dalec.*

CAP. XXXVII. *Historia naturæ animalium per singula membra.*

Phœnici plumarum serie e medio eo exeunte alio] Lege *alia.* Dicit in capite paucis avium, et diversi quidem generis apices esse; phœnici esse plumarum serie alia exeunte e medio eo, id est, e medio capite; caput ergo pluma coopertum phœnici, ut ceteris avibus; e medio eo alia plumarum series exit quæ apicem facit. Et legend. sequentia: *stymphalidi, cirro: phasianæ, corniculis: præterea parvæ avi quæ ab illo galerita appellata quondam, &c.* dicit cornicula apicem phasianæ facere, et præterea parvæ volucri, quæ ab illo apice corniculato galerita quondam appellata, postea dicta alauda Gallico vocabulo, etiam legioni nomen dederit. Phasianæ Colchicæ 'geminas ex pluma aures submittunt surriguntque;' ut idem ait x. 48. has plumeas aures, sive apices, heic vocat *cornicula;* ita et galeritæ avis λόφον sive *apicem,* quod instar sit corniculi, atque inde dicta *galerita,* ἡ κορυδαλὶς, a corniculis scilicet galeæ. *Salmas.* pag. 547. b.

Stymphalides cirro] Stymphalides Arabiæ peculiares, ibi similes, gruum magnitudine, rostro validiore, sed non adunco, venatores invadunt, et plerumque interimunt, perforatis etiamnum ferreis æneisque loricis. Remedium, corticeum thoracem objicere, in quo defixum rostrum hæreat. Eas Herculem sagittis quidem impetivisse, Pisander Camireus tradit, sed non occidisse. Plura de his Rhodig. XVI. 11. Stymphalidem esse putant nonnulli visam plurimis annis avem in aula Maximiliani Imperatoris, Philippi generi, et Caroli nepotis, quem Germani vocaverunt, *Vogel Hain.* Dalec.

Galerita] Κορυδαλλὶς Græcis. Theocritus Idyll. VII. Οὐδ' ἐπιτυμβίδιοι κορυδαλλίδες ἠλαίνονται. Causam ejus nominis reddit in Avibus Aristophanes. Meminit et Galenus Simplicium lib. II. *Idem.*

Diximus et cui plicatilem] Numidicam gallinam intelligit, descriptam XX. 29. aut potius upupam. *Idem.*

Et Cippum] De Genutio Cippo vide Valerium v. 6. Cornu in fronte nobilis fœminæ natum, quam *de fortiuc* Mompessulani vocant, digiti longitudine, filo paulatim adstricto præcisum, vidi anno 1542. *Dalec.*

Sparsit hæc in ramos ut cervorum: aliis simplicia tribuit, ut in eodem ge-

nere subulonibus ex argumento dictis] Subulones sunt οἱ σπαθίναι, vel πατταλίαι. vulgo dicimus *brocards;* nam *brocæ* Gallis sunt verua. Et capreærum quoque cornua, cum recta et simplicia sint, *brocas* vocant nostri venatores, ut in cervis *daguas*. Latini *subulas* et *ferulas;* Græci σπάθας et παττάλους. *Salmas.* p. 222.

Platycerotas vocant] Εὐρυκέρωτας vocat Oppianus in Cyneget. Animal est cervo minus, cauda proportione corporis longiore, pilo magis albicante, arunco carens, cornibus maxime patulis. Nullum ei cum cervo amicitiæ vinculum, raroque ob id simul degunt: Gallis, *un Dain*. Brod. VI. 21. *Dalec.*

Dedit ramosa capreis, sed parva, nec fecit decidua] Falsum est; nam capreis cornua decidunt, ut cervis. *Salmas.* pag. 224. b.

Lyras] Sulcos. *Dalec.*

Phrygiæ armentis] Bobus. *Idem.*

Medio capite] Orygi. *Dalec.*

Naribus] Rhinoceroti. *Idem.*

Et singula] Cerastis. *Idem.*

Urorum cornibus, &c.] Leg. *Urorum cornibus barbari Septentrionales potant, urnisque bina capitis unius cornua implent.* Salmas. *Urorum cornibus, &c.*] Uri hodie Moscovitis, *Thur.* Dalec.

Potant] Traditum ab antiquis, priusquam pocula reperta fuissent, cornibus homines bibisse, indeque fictum verbum ἐγκεράσαι, id est, οἶνον ἐπιχέειν, *vinum affundere.* Rhodig. XXX. 1. Athenæus lib. XI. p. 234. et 235. *Idem.*

Alii præfixa hastilia cuspidant] Lege, *alii præfixa his pila cuspidant.* Et paulo post legas: *multasque alias ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nunc quæ cestrota picturæ genere dicuntur:* κεστρωτὰ genus encaustices fuit, qua cestro, id est, vericulo pingebatur in ebore et cornu, quod genus κεστρωτὸν vocabant, et ἐγκαυτόν. *Salmas.*

Cerostrata] Cerostrata fiebant tessellis cornuum vario colore pictis, et ligno insertis, vulgo *marqueterie.* Dalec.

Capita piscibus, &c.] Quiduam in capite et singulis hominum partibus religiosum, venerabile, et ingenii morumque sit indicium et argumentum, vide apud Alex. ab Alexand. II. 19. *Dalec.*

Ostrearum generi nulla] Ob id Turpilius vocat 'inoras ostreas,' ἀστόμους· 'In acta cooperta alga inoras ostreas.' Vide Festum. *Idem.*

Myconii carentes, &c.] Hinc Myconios proverbiali loco 'calvos' appellant. Vide Erasmum in Chiliadibus. *Idem.*

Præterquam innatum] Ut Phalacrocoraci. *Idem.*

Et equis] Vide XIII. 27. apud Rhodig. *Idem.*

Vertices bini homini tantum] Δικορύφους Histor. I. 7. intelligit, τῇ τῶν τριχῶν λυσώσει, *capillorum discrimine ac distinctione*, non gemino verticis fastigio. *Idem.*

Corporea cicatrice] Τοῦ πώρου. *Dalec.*

Cerebrum] Ἔγκαρ Lycophron vocavit, indeque, ut scribit Plutarch. in Sympos. apud Homerum Iliad. I. τίω δέ μιν ἔγκαρος αἴσῃ. Sophocles in Trachin. λευκὸν μυελὸν vocat. Rhod. III. 23. *Idem.*

Hominibus hoc sine sanguine, sine venis, et reliquis sine pingui] Ex his verbis, sensus hic elicitur: Homines cerebrum habere carens venis et sanguine; reliquorum autem animalium cerebrum carere pingui, quasi innuat, humanum non carere; nam si et hominum et reliquorum animalium cerebrum pingui carere intellexisset Plinius, aliter locutus esset. At cerebrum humanum pingue habere, falsum est, si Aristotelem audimus I. 16. ita scribentem: 'Cerebrum omnibus privatum sanguine est, nec venam intra se ullam continet, ad tactum frigidum per naturam est.' Nul-

la hic mentio pinguis in cerebro humano est. Idem de Partibus An. II. 7. 'Sed enim medullam calidam esse pluribus sane rationibus constat. Cerebri autem frigiditas et tactu percipi potest, et ratione intelligitur, quod omnium maxime humorum corporis sanguine caret, quippe quod nihil sanguinis habeat, squalloreque obsitum sit atque horridum.' Item quod pingue est, non facile exsiccatur, de Generat. v. 3. At cerebrum congelatur et durescit, de Part. Animal. lib. II. et Plinio paulo post, 'Ergo,' &c. Quam ob rem legendum hic, non *sine pingui*, sed *sui pingue*. Verum locus est mutilus et defraudatus aliquot verbis, si recte conjicio. Aristot. III. 7. 'Cerebrum,' inquit, 'ut adipe pinguescentium, pinguiusculum est veluti suis, sic sebo obesorum squallidiusculum sentitur, ut ovis.' *Pintian.*

Cervis in capite inesse vermiculi] Contra Aristot. II. 15. Hist. *Dalec.*

Aures homini tantum immobiles] Quibusdam mobiles visæ sunt; mihi etiam adolescens visus, qui et aures et capitis cutem prompte moveret. *Idem.*

Ab iis Flaccorum cognomina] A pendulis et flaccidis auriculis. *Idem.*

In Oriente quidem et viris, &c.] Juvenalis Sat. I. 'Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestræ Arguerint.' *Idem.*

Frons et aliis, &c.] 'Nubem frontis' inde Latini Græcique vocant severum, tristem, et cogitatione majore vel ægritudine perturbatum vultum. Horat. 'Deme supercilio nubem.' Eurip. in Hyppolyto: Στυγνὸν δ' ὀφρύων νέφος αὐξάνεται. Victorius XVI. 14. *Dalec.*

Severitatis index] Addo his, et pudoris; unde frontem vel os perfricuisse dicuntur, τὸ μέτωπον τρίψαι, qui verecundiam abjecerunt, et impudenter in aliquo negotio se gerunt. Vide Victorium VIII. 6. *Idem.*

In ascensu] Veluti, τὰ γεῖσσα, seu γεισσώματα, id est, suggrundia quædam: vide Rhod. III. 27. *Idem.*

Supercilia homini] Supercilia salire et palpitare veteres bonum omen crediderunt, quod et polliceretur ex animi sententia successura quæ optamus. Plautus in Pseudolo: 'Atque id futurum unde, unde dicam nescio, Nisi quia futurum est, ita supercilium salit.' Suidæ ex Posidonio id παλμικὸν οἰώνισμα est: παλμοσκόποι, ii qui tali vaticinatione utuntur. Apud Theocritum quidam oculum dextrum sibi salire ait. *Idem.*

Hæc maxime indicant fastum] Inde supercilium attollere dicuntur arrogantes, fastuosi, severi, tristes, duri, et asperi homines, Græcis τὰς ὀφρῦς αἴρειν. Diphilus: Ὦ πᾶσι τοῖς φρονοῦσι προσφιλέστατε Διόνυσε, καὶ σοφώτατε, ὡς ἡδύς τις εἶ, Ὅταν ταπεινὸν μέγα φρονεῖν ποιῇς μόνος, Τὸν τὰς ὀφρῦς αἴροντα συμπείθῃς γελᾶν, Τὸν δ' ἀσθενῆ τολμᾶν τι, τὸν δειλὸν θρασύν. Victorius VIII. 1. *Id.*

Pars corporis pretiosissima] Hinc veteres quod clarissimum est *oculeum* dixerunt. Plautus in Curcul. 'Huic proximum illud ostium oculissimum. Salve: valuistin', ostium oculissimum?' Idem in Asinaria: 'Da, meus ocellus.' *Idem.*

Talpis visus non est] Et musculis, quos Curtos rustici vocant, in terra semper defossis. *Idem.*

Alii nisi prope admota] Ἀμβλυῶπες. *Dalec.*

Die non cernentium] Νυκταλώπων. *Idem.*

Ferunt Tibero Cæsari, &c.] In scriptis veterum mentio fit hujus oculorum vitii. Dio in Tiberio ἀμβλυωπίαν nominat, medicorum nonnulli νυκταλωπίαν, cujus proprium esse scribunt, ἡμέρας μὲν μὴ ὁρᾶν, νυκτὸς δὲ βλέπειν· verum νυκταλωπίαν alii aliter interpretantur. Galen. lib. VII. De Hippocratis et Platonis scitis: Καὶ οἶδα γέ τινα τῶν οὕτω παθόντων, διηγούμενον ἡμῖν, ὡς πρὶν παθεῖν ἀνοιχθέντων τῶν

βλεφάρων ἑώρα φῶς πολὺ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν· ὅπερ ἀμέλει κἀμοὶ καὶ πολλοῖς ἄλλοις ὑπάρχει. Vides rem pro vulgari, et quæ plerisque accidat, haberi: quare etiam Alexander Aphrodiseus ejus rei, ceu translatitiæ, causam quærit, explicatque, Problematum II. 69. Equidem vix putem reperiri aliquem posse, naturæ præsertim calidioris atque igneæ, cui non aliquando in adolescentia id evenerit: mihi certe et cum junior eram persæpe, et nunc quoque aliquando id ipsum solet accidere. Verum ut diutius aliquis luce illa fruatur, et in tenebris videat, legat, taliaque præstet, id vero non jam translatitium, sed plane miraculosum est. Atque hujuscemodi oculos Tiberius dicitur habuisse. Fortasse et Asclepiodorus Philosophus, cui præceptor Proclus: hic enim in densis tenebris et adstantes dignoscebat, et literas legebat, ut in Bibliotheca narrat Photius. *Casaubon.* Fuit et pater meus oculis cœruleis dilutioribus, quibus interdum noctu videbat, ut in crepusculo solemus, quod et mihi contigit, a pueritia ad vicesimum tertium annum: nam postea hoc in me, ut alia multa, mutavit. *Jos. Scaliger.*

D. Augusto] Augustus existimari volebat divinum oculis suis vigorem inesse, ac ideo qui eum contuerentur vultum summittere solitos, quasi ad splendidum solis fulgorem. Suetonius.

Caio principio rigentes] Albicantes et magni. Idem Suetonius in Caio. *Dalec.*

Animo autem videmus] Rhodig. II. 30. hunc locum diligenter exposuit. *Idem.*

Quin et patentibus, &c.] Leg. *Quin et patentibus dormiunt lepores, multique hominum, quos κορυβαντιᾶν Græci dicunt.* Κορυβαντιᾶν Græci dicebant eos qui patentibus oculis dormiebant, etiamsi furore aliquo ab illis dæmonibus immisso id eis minime contingeret, sed natura. *Salmas.* 1086. a.

Lepores] Apud Suidam ideo δερκεύνεῖς vocantur, ὅτι εὐνάζοντες, id est, κοιμώμενοι δέρκουσι, *quod dormientes vident*, id est, tanquam videant oculos aperiunt. *Dalec.*

Quod corybantiam Græci dicunt] Turneb. Advers. XIII. 24. legit *quos Corybantia*, nimirum Corybantum sacra, *regrediunt;* id est, sanitati restituunt. Qui sic dormiunt sani esse non putantur. Malesanos autem curabant Corybantum sacris, quibus ægros tum animo, tum corpore initiabant. Ego vero, cum sciam κορυβαντιᾶν esse furere ac insanire, et qui furore divino percelluntur, oculos distorqueant, ex dimidioque apertos, ex dimidio clausos ostendant, ut inter dormiendum lagophthalmi, et lepores, nihil mutandum esse puto. Scaliger in Catul. legit, *quos Corybantiare credunt.* Imaginosum eum morbum vocant, ut et phrenitin, quo qui laborant, aures putant sibi perpetuis imaginibus, id est, musicis carminibus, personari, et vigiliis ac insomnia vexantur, oculisque patentibus dormiunt. Varro in Prometheo: 'Levisomna mens sonorinas imagines Adfatur: non umbrantur somno pupulæ.' Eum morbum superstitiosa vetustas credidit Corybantibus immitti, non ab iis sanari. Hæc Scaliger. *Dalec.*

Tunicis] Κερατοειδῆ significat. *Id.*

Media eorum cornea, &c.] In rhagoeide tunica, non cornea, aperta ea fenestra est. *Idem.*

Sed homo solus, &c.] In suffusionis morbo. Humor in eo morbo non educitur, sed aut transponitur, ne pupillam occupet. *Dalec.*

Ego ad stomachum, &c.] Falsum id est, anatomicæque historiæ repugnans. *Idem.*

Morientibus illos operire] Apud Virg. Æneid. Mercurius ψυχοπομπὸς, 'Lumina morte resignat,' nempe a cognatis clausos, in pyra et rogo aperit. Servius illic inepte exponit, 'clau-

dit et perturbat.' Turneb. XXVI. 5. Varro apud Nonium in Sigillo: 'Contra lex Mævia est in pietate, ne filii patribus luci clara sigillent oculos,' id est, occludant. *Idem.*

Ab iisdem qui altero lum. orbi, &c.] Ut hoc intersit inter luscinum et coclitem; quod hic sit unoculus natus; ille per vim eluscatus. Porro coclitem eo modo opici ex Cyclope detorserunt, quo ex Ganymede catamitum. Fuerunt autem 'Coclites' Horatiorum gentis. *Gelen.*

Coclites vocabantur] Varroni de Ling. Lat. lib. VI. 'cocles,' quasi 'ocles,' qui unum haberet oculum. Plautus in Curcul. 'De coclitum prosapia te esse arbitror: Nam hi sunt unoculi.' *Dalec.*

Luscini injuriæ cognomen habuere] Festo *Lucini* sine *s*, quibus oculi sunt hebetiores: inde 'oblucinare' et 'allucinare.' *Idem.*

Mulieribus vero etiam infectæ, &c.] Quotidianam infectionem recte Plinius vocat eum ornatum. Nam quibus mulieribus illita fuco semel est facies, id nisi quotidie fiat, turpissimis rugis et lurido colore statim illa fœdatur. *Dalec.*

Ut tingantur oculi quoque] Juven. 'Illa supercilium madida fuligine tinctum Obliqua producit acu.' Divus Hieronymus 'orbes' vocat 'stibio fuliginatos.' Vide Rhodig. III. 28. *Idem.*

Unde et supercilia] Inde et Varro dictos oculos, quasi 'ocilios,' id est, ciliis occultos, ut ait Lactantius. Vid. Rhodig. III. 27.

Non coalescit] Hippocrates Aphoris. VI. 19. *Dalec.*

Radi a fœminis eas vetantes] Unguibus lacerari, cruentari, proscindi, Festo fidicines, rasores veteribus dicti, quod fides radant et obterant. Ne vel illæ igitur in se raderent, quod decoris affectatione fieri solet a quibusdam, vel, ne in viris raderent. Tonsores enim ante annum ab urbe condita 454. in Italia non fuisse, auctor scribit VIII. 59. Lex ea fuit Decemviralis: 'Mulieres genas ne radunto, neve lessum funeris ergo habento:' Rævard. cap. 15. in leg. Duodecim Tabul. Solon, quod in ejus Vita Plutarchus scripsit, ἀμυχὰς κοπτομένων ἀφεῖλεν, *Plangentium lacerationes sustulit.* Idem.

Pudoris hæc sedes] Apud Athenæum pag. 279. linea 37. Aristoteles τὴν αἰδῶ ἐν ὀφθαλμοῖς κατοικεῖν scribit. *Id.*

Irrisioni dicavere] Horatius: 'Naso suspendit adunco.' Martialis: 'Nasutus sis usque licet, sis denique nasus.' Μυκτὴρ ὕβριν πνέων Gregorio: εἰρώνεια μυκτήρ: inde μυκτηρίζειν, μυκτηρισμὸς, μυκτηριστὴς, et alia id genus. μυκτηρίζει, qui, quod ait Plaut. frigidam subdole suffundit, deridet, elanculum mordet, maledictisque ac probris incessit. Brod. IV. 32. *Idem.*

Silonum] Silones prominentibus superciliis Nonio, quod Silenus prominentibus superciliis fingeretur: hic vero, nasus sursum versus repandus est; quos etiam 'Silos,' ut ex Festo discimus, appellabant, unde galeæ quoque, inquit idem, a similitudine Silæ dicebantur. Alii *Cilonum.* Cilones in Glossis προκέφαλοι, *angusto capite*, quibus a partu contigit. Caper Grammaticus. Chilones vero, Labeones. Cujacius Observat. X. 26. Arnob. lib. III. Ergo esse dicendum est quosdam capitones, cilunculos, frontones, labeones: atque in his alios mentones, nævimos, ac nasicas, &c. Vide locum. *Idem.*

Brocci] Brochi, sive Bronchi, quibus os prominet, et exorti dentes sunt. Nonius. *Dalec.*

Os probum duriusve] Ut in equo frenum admittente, vel recusante. Aliud est *os probum* hominis, nempe cum quadam majestatis specie morum integritatem et probitatem indicans, quale in Pompeio supra cæteros mortales insigne fuisse dixit VII. 12. *Idem.*

Qui digerunt] Dividunt, *οἱ τομεῖς*.

Capræ superiores non sunt, præter primores geminos] Verum hoc non esse, supra Plinius monstravit, nullum scribens cornua habere, cui superne primores essent dentes, sumpsitque id ex Aristotele II. 1. *Pintian.*

Apri percutiunt] Exertis dentibus. *Dalec.*

Sed duo in supera parte] Viperæ mari quatuor, fœminæ duo. *Dalec.*

Terrestrium minutis quadrupedibus] Cuniculis, sciuris, soricibus, canibus, &c. *Idem.*

Mutantur homini] Anno vero septimo fere primum decidunt. Plautus in Menæch. 'Quot eras annos natus, cum te pater a patria avehit? M. Septennis; nam tum dentes mihi cadebant primulum.' Idem in Mercatore, 'puer est ille quidem, stulta; Nam illi quidem haud sane diu est cum dentes exciderunt.' *Dalec.*

Maxillares, &c.] Hoc falsum esse, vide apud Vesalium I. 11. *Idem.*

Cætero maribus plures] Falsum hoc ex Aristotelis fide Pliuius tradit. *Id.*

Timarchus Nicoclis filius Paphii] Scribendum reor: *Timarchus Nicoclis illius pater duos, &c.* Pollux lib. II. cap. de Dentibus: 'Nicoclis autem Cyprii pater, ad quem Atheniensis sophista moralia scripsit præcepta, Timarchus nomine, duplicem ordinem dentium habuit.' Pronomen *illius* adjecit Plinius, quasi clari principis et celebrati monumentis tanti Oratoris. *Pintian.*

Duos ordines habuit, &c.] De Mithridatis filia id quoque Valerius scribit lib. I. de Miraculis. *Dalec.*

Cæteris senecta rubescunt: equo tantum, &c.] Scribendum existimo *livescunt*, non *rubescunt*; ut illud Ovidianum de Invidia: 'livent rubigine dentes.' Aristoteles II. 3. 'Agitur certe in equis contra atque in cæteris animalibus; cum enim cæteris in senectute dentes nigrescant, equo candidiores redduntur.' *Pintian.*

Erumpentibus morbi corpora, &c.] Hippocrates Aphoris. III. 25. *Dalec.*

Tenuissima serpentibus et trisulca] Plautus in Asinaria: 'Fac proserpentem bestiam, duplicem ut habeam linguam.' In Pœnulo: 'Qui nostra venisti huc tentatum magalia, Bisulca lingua, quasi proserpens bestia.' In Persa: 'Tanquam proserpens bestia bilinguis est, et scelestus.' Arist. quidem de Part. Animal. lib. II. cap. ult. bisulcam linguam serpentibus tribuit, non trisulcam. *Idem.*

Saliva, invitat ad rabiem] Si ira concitati, ut dum Venere stimulantur, aut devorato animali venenato, putrive carne, contrectantium cutem lambendo radant. *Dalec.*

Ranis prima cohæret, &c.] Lege: *Ranis prima cohæret, intuma absoluta a gutture, qua vocem mittunt mares, cum vocantur ololygines. Stato tempore, &c.* Salmas. 1318. a.

Ut intercidi eas necesse sit] In Ancynoglosso morbo. *Dalec.*

Septimo ferme anno, &c.] Cum tardissime. *Idem.*

Uvæ nomine] Gurgulionis potius. Morbi nomen uva est. *Idem.*

Hanc operit in epulando, ne spiritu et voce illac meante] Necessaria est hoc loco diligentior attentio: hæc si adhibita sit, non displicebit, puto, commentum nostrum. Existimo verba hæc ordine turbato scripta esse, scribendaque ad hunc modum: *Exterior earum appellatur arteria, spiritu, ac voce illa meante, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne si potus cibusve alienum deerraverit tramitem, torqueat. Altera interior est, appellatur sane gula, qua cibus atque potus devoratur. Tendit hæc ad stomachum, deinde in ventrem. Hanc per vices operit, cum spiritus tantum aut vox commeat, ne restagnatio alicui intempestiva obstrepat.* Hoc pacto si legas, par ordo servabitur in describenda utraque fistula a præstantissimo scriptore; nam primum, nomen

et situs indicatur: secundo, quid per utramque commeet: tertio, quo tendant: quarto et ultimo, quando et cui usui ab epiglottide operiatur. Porro emendavi, *illa meante*, pro *illac meante*, ex vetere lectione. *Pintian.*

Ne restagnatio intempestiva] Recursus cibi e ventriculo in fauces et os redundatio, per vomitum rejectio. *Dalec.*

Carne arteria] Carnosa tunica. *Idem.*

Nervo et carne constat] Membranosa carne. *Idem.*

Quibus tantum gula] Ut piscibus. *Idem.*

Vertebratis orbiculatim, &c.] Κύβους Arrianus poëta dixit, ἀστραγάλους Tryphiodorus, Hadrian. Jun. II. 4. *Idem.*

Articulorum nodis jungitur] Lucilius Sat. lib. IV. de corpore hominum: 'Hæret verticulis adfixum in posteriore Parte, atque articulis, ut nobis talu' genusque.' *Idem.*

Spinæ] Metaphreno. *Idem.*

Intumescit] Morbo Bronchocele. *Dalec.*

Plerumque vitio] Præsertim auctore Vitruvio, apud Equicolas Italiæ, et Medullos Alpinos, vulgo *Miollans*, et *la vallée de Tarentaise*. Juvenal Sat. XIII. 'Quis tumidum guttur miratur in Alpibus.' *Idem.*

Testudini marinæ lingua nulla] Hæc ad superiora pertinent, ubi de dentibus agitur. *Idem.*

Postea arteria et stomachus] Legendum videtur, *post arteriam stomachus;* nam ut ex verbis Aristotelis I. 16. patet, priorem locum arteria obtinet, posteriorem stomachus. Illud vero noscendum, tractationem hanc stomachi et corruptam apud Plinium, et interruptam haberi, verbis partim depravatis, partim alienis falsisque intermistis, ut totus hic locus sic fortasse emendatius scribi possit: *Summum gulæ fauces vocantur, postremum stomachus. Hoc nomen etiam, jam carnosa inanitas, adnexa spinæ, ad latitudinem ac longitudinem lagenæ modo fusæ. Est autem denticulatus callo in modum rubi ad conficiendos cibos, decrescentibus crenis, quicquid appropinquat ventri. Novissima asperitas, ut scobina fabri. Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec guttur, ut piscibus, sed ora ventribus junguntur. Cor animalibus, &c.* Pintian.

Involucro] Pericardio. *Dalec.*

Animo] Τῷ θυμῷ. Medici in eo situm esse τὸ ὀργανιστικὸν putant, ut in capite, λογιστικὸν, id est, νοῦν, *mentem*, quam ab animo dividunt. Virg. Æneid. VI. 'magnam cui mentem animumque Delius inspirat vates.' Catullus: 'Mens animi tantis fluctuat ipsa malis.' Turneb. XXVIII. 44. *Dalec.*

Sinuoso specu et in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino] Aliquot hic suspicor verba librariorum incuria omissa. Nam cum sit locus manifeste ab Aristotele tralatus, diversam refert sententiam. Forte igitur Plinius sic scriptum reliquit: *Sinuoso specu et in magnis animalibus triplici, in minoribus gemino, in nullo non aliquo.* Aristoteles III. 3. 'Habent intra se corda omnia sinum triplicem, sed magnitudine varia: minutissimorum enim animalium sinus arctiores sunt, ita ut unus, qui amplior est, vix conspici possit, reliqui sensum effugiant. Mediocrium animalium secundus etiam conspicuus est. Maximorum perspici omnes possunt.' Et de Partibus Animal. III. 4. 'Ventriculum triplicem cor magnorum animalium habet, duplicem minorum, unum ad postremum; nullumque est quod sine ullo ventriculo constet.' *Pintian.*

Quibus parum est] Σπλάγχνον et σπλαγχνίδα veteres vocarunt, κατ' ἐξοχήν. Hinc ἄσπλαγχνος, *timidus:* εὔσπλαγχνος, *virilis, strenuus.* Rhodig. XIV. 16. *Dalec.*

In Paphlagonia bina, &c.] De hac

re Rhodiginus loco citato. *Idem.*

In equorum corde et boum, &c.] Cervorum, et omnium prægrandium animalium. *Idem.*

Hirsuto corde gigni, &c.] Valer. Max. lib. I. cap. ult. *Dalec.*

Qui CCC. occidit Lacedæmonios] Qui ter Hecatomphonia, centum Laconibus ter in prælio occisis, Jovi Ithomatæ, veteri Messeniorum instituto, fecit. Pausan. in Messen. Plutarchus in Romulo, Poliænus Stratag. lib. II. Clemens Alexandrinus in Protrep. Leopardus VI. 19. *Idem.*

Per cavernam latomiarum evasit] Scribendum *lautumiarum*, haud *latomiarum*, tum ex Toletano et Salmanticensi apographis, tum ex Livio sexto et vigesimo volumine, sed evidentissime ex Seneca nostro, Declam. IX. 4. extra controversiam de Sabino quodam: 'Ille etiam,' inquit, 'cum reus rogaret, ut in lautumias transferremur, ne nunc, inquit, quenquam vestrum decipiat nomen: lautumiæ illæ minime lauta res est. Jocabatur in miseriis et periculis suis. In quibus non debuisse, quis nescit? potuisse, quis credit?' Nec ignoro quæ de hac dictione ab indoctis et elementariis grammaticis afferantur. *Pintian.* *Per cavernam, &c.*] Conjectum εἰς καιάδαν, scribit Pausan. Fuit autem καιάδας Lacædemoniis σπήλαιόν τι καὶ δεσμωτήριον, εἰς ὅπερ κακούργους ῥίπτειν, εἰσβάλλειν, ἀπάγειν, εἰώθησαν. Nam καίατα, *fossæ*, *hiatusque* sunt, ῥωχμοὶ καὶ ὀρύγματα, *terræ motu reclusi*, οἱ κῶοι· unde Homero feræ ὀρεσκῷοι dicuntur. Rhodig. XVII. 9. *Dalec.*

Tertio capto Lacedæmonii, &c.] Pausanias lib. IV. extremum diem Rhodi apud Damagetum Ialysi regem, cui tertiam filiam nuptum dederat, scribit. *Idem.*

Hirsutumque cor repertum est] Idem scribitur in Hermogene Rhetore, Leonida, Lysandro, cane Alexandri. De fatuo scribit Plato: ἀνδραποδώδεις ἔχειν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τρίχας. Rhod. ibid. *Idem.*

Non semper autem in parte, &c.] Qua religione et ceremonia aruspex, flamen, sacerdos, cultro ferreo, oblongo (Festus 'clunaculum' vocat) exta divideret, ac dispicienda sibi retegeret, vide apud Alex. ab Alex. IV. 17. *Idem.*

Cum rex Pyrrhus, &c.] Valer. Max. I. 6. de prodigiis. *Idem.*

Pulmo est] Tumorem et animi fastum in pulmone veteres collocarunt: unde Græcis μέγα πνέειν: et proverbium, 'De pulmone revellere,' id est, stultam et arrogantem opinionem animo eximere. Persius: 'Grande aliquid, quod pulmo animæ prælargus anhelet.' Erasm. in Chiliad. Plaut. in Epid. 'Di immortales, otiose isse admiror pedibus pulmoneis, Qui probitet prius venisse, quam tu advenisti mihi.' Id est, mollissimis, tardissimis. Theocr. Idyl. XXV. Μεσσηγὺς δ' ἔβαλον στήθεων, ὅθι πνεύμονος ἕδρα. *Dalec.*

Caput extorum vocant] Summam et altissimam hepatis fibram ita vocant. Vide Alex. ab Alex. v. 25. Id geminum vel impense auctum, vel fibra introrsum replicata contractum, fœlicia promittebat, tristia vero luridum, saniosum, pustulosum, coctura tabescens, quovis modo vitiosum. 'Fibrum' Varroni, extremum; inde vestimentorum fimbriæ, et fibra, extremum in jecore, quod *extorum caput* auctor vocat. Pers. Sat. II. 'Rem struere exoptas cæso bove, Mercuriumque Accersis fibra.' 'Fissum' etiam 'jecoris,' haruspicum vocabulum fuit; nempe rima, unde profertur vena, quæ partuum umbilico inseritur. Hinc 'fissiculare exta,' vel extorum prosicia Apuleio et Martiano; nempe rimari, contemplari, θυοσκοπεῖν, καρδιουλκεῖν, Luciano. *Scalig.* In extis vero prosecta, et prosicia, partes quæ coctæ et recisæ Diis offerebantur. *Nonius.* Turn. XXVI. 39. Apud Festum exta vel muta sunt,

e quibus nihil responsi aut divinationis elicitur; vel adjutoria, quæ quidpiam indicant. Hic autem extorum significatio de hepate solo accipienda est; non enim vel absque jecinore hostiæ inventæ sunt, vel cum duplici; sed in prima hostia Marcelli jecinoris caput defuit; in ejusdem secunda duplex repertum est. Plutarchus in Marcello, Valerius I. 6. de Prodigiis. *Dalec.*

Cæsum quoque est] Cultro victimarii tactum ac vulneratum. *Idem.*

Circa Briletum] Circa Bisaltiam, Theopompus apud Athenæum lib. VI. *Idem.*

Equi, muli, asini, cervi, capræ, apri, cameli, delphini, non habent] Capras fel non habere, falsum est, docente id vel Plinio XXVIII. 10. Idcirco legendum videtur, *capreæ,* haud *capræ.* Aristoteles II. 15. 'Fel aliis adnectitur jecori, aliis minime. Ex genere enim quadrupedum quæ animal generant, cervo et damæ deesse notatum est, atque etiam equo, mulo, asino, vitulo marino, et murium nonnullis.' Item de Partibus Animal. IV. 2. 'Quædam felle omnino carent, ut equus, mulus, asinus, cervus, dama. Camelus non discretum, sed venulis quibusdam confusum habet. Vitulus etiam marinus caret: et inter pisces marinos delphinus.' Porro damam ex genere caprearum silvestrium Plinius supra retulit VIII. 54. At Dioscorides II. 69. fel habere tradit, et inunctum sanare lusciosos. Illud quoque animadvertendum, apri, quem Plinius inter animalia felle carentia enumerat, nullam inveniri in Aristotele mentionem. E contrario Aristoteles vitulum marinum fel habere negat: Plinius paulo post fel habere tradit. Sed *apri* nullo modo legi posse liquet ex Dioscoride, qui loco citato suem fel habere prodit, et ex Plinio XXVIII. 10. ubi in usibus medicinæ utile esse fel apri indicat. Quo pacto igitur curandum hoc carcinoma? Nempe ut permutatis sedibus, in locum aprorum vituli marini commeent, et apri in vitulorum marinorum. Sic fiet ut Plinius non dissentiat ab Aristotele; et, quod pejus est, a seipso. *Pintian.*

Et cervo in cauda] De Achaino tantum id Arist. Hist. II. 15. *Dalec.*

Ut a canibus non attingantur] Falsum id esse, docent venatores, qui, capto cervo, in more habent ejus visceribus, intestinis, sanguine canes cibare, id quod dicunt, *faire la curée.* Idem.

Sed in felle nigro insaniæ, &c.] Plaut. in Amphit. 'Delirat uxor. So. Atra bile percita est: Nulla res tam delirantes homines concinnat cito.' Idem in Capt. 'ardent oculi: fune opus, Hegio. Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis? Atra bilis agitat hominem.' *Idem.*

Morsque toto reddito] Hippocrates Aphoris. IV. 24. *Idem.*

Colorem quoque oculis aufert] Plaut. in Menæch. 'Viden' tu illi oculos virere? ut viridis exoritur color Ex temporibus atque fronte? ut oculi scintillant? vide.' Et paulo post: 'Ut pandiculans oscitatur? quid faciam, mi pater?' In Curcul. 'Quis hic est homo cum collatino ventre, atque oculis herbeis?' *Idem.*

Sed renibus et parte tantum altera intestino jungitur in corvis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantum, ut columbis, accipitri, murænis] Nulla ratione verbum *renibus* tolerari potest, quia utitur exemplo avium, quas renibus et vesica carere Aristoteles auctor est II. 16. et Plinius infra c. 33. De reliquo locus est lacunosus et lacer, in quo partim verba desunt, partim in ditionem alienam migrarunt, partim etiam redundant. Qua enim ratione Plinius columbas et accipitres, avium species, murænis piscibus conjunxisset? Legi itaque verius posset: *Sed avibus ex parte tantum ventri: aliis intestino jungitur, ut*

columbis, corvis, coturnicibus, phasianis; nam de accipitre mox paulo, ob idque supervacaneam esse eam dictionem putaverim. Aristoteles II. 15. 'Quod etiam in avibus pari modo perspectum est; aliis enim ventri, aliis intestino jungitur, ut columbæ, corvo, coturnici, hirundini, passeri; aliis jecori simul et ventri, ut capricipiti; aliis jecori simul et intestino, ut accipitri, milvo.' *Pintian.*

Geminumque fuit Divo Augusto] Arato sacrificanti idem cum accidisset, aruspex vaticinatus est reconciliatas iri civium dissensiones, quod eventu verissimo consequutum est. Alex. ab Alex. v. 25. Fellis magnitudo in extorum observatione fortunata omnia feliciaque promittit. *Dalec.*

Murium jecusculis fibræ] Plutarch. Quæst. Sympos. IV. 5. non de quovis mure id scripsit, sed de mygale, id est, araneo mure, quem Ægyptii venerabantur quia cæcus sit, tenebras luce priores et antiquiores existimantes; deinde quod solus e muribus ætate quinta nascatur, id est, novilunio; et quod senescente Luna jecur ejus minuatur. *Idem.*

Congruere dicuntur, &c.] Vide infra XXIX. 4. *Idem.*

Jecur maxime, &c.] Turnebus Advers. XX. 23. adnotavit hunc locum suspectum esse, nec tamen restituere potuit. *Idem.* *Jecur maxime, &c.*] Sic lege: *Jecur vetustatis maxime patiens: centenis durare annis Oxyrynthon exempta prodidere.* Vide Salmas. 1315. a.

Extu homini ab inferiore] Exta non viscera quævis sunt, sed supra præcordia, cor et pulmo; quod in suo situ extant, id est, infra præcordia, ventriculus, jecur, lien; quod aliis, ut renibus, vesicæ, lactibus, utero, superposita sint. Non ergo præter rem Plinius inferiorem hic viscerum partem dixit. Chiffletius legit, *ab interiore*, quod non probo. *Dalec.*

Membranis quæ præcordia appellant] Vetus lectio correctius *membrana* habet, non *membranis;* nam septum transversum, a Græcis diaphragma appellatum, una duntaxat est, non plures membranæ. *Pintian.*

Præcordia appellant] Dissipium sive disseptum Macrobius vocat I. 6. in Somn. De hoc viscere multa Rhodiginus IV. 12. διάφραγμα et διάζωμα Græci vocant. Grammatici συντελεῖν εἰς τὸ φρονεῖν, καὶ φλεγμαῖνον παραφροσύνην ποιεῖν credunt, quod negat Hippocrates de Sacro Morbo; nullam enim iis inesse δύναμιν, ὥστε φρονέειν καὶ νοέειν. Idem Aristot. de Part. Animal. lib. III. Οὐ μετέχειν μὲν τοῦ φρονεῖν, ἀλλ' ἐγγὺς εἶναι τῶν μετεχόντων, καὶ ἐπίδηλον ποιεῖν τὴν μεταβολὴν τῆς διανοίας· ut omittatur Galeni judicium lib. τῶν πεπονθ. μορ. et de Administrat Anatomic. Brodæus V. 14. *Dalec.*

Omnia quidem principalia viscera membranis propriis ac velut vaginis inclusit providens natura] Verbum *principalia* adulterinum invectitiumque ducimus, quod omnia viscera, non tantum principalia, membranis natura involverit. Aristoteles de Partibus Animal. III. 11. 'Membranis omnia viscera includuntur, quod tegmine opus est, quo illæsa serventur.' Idem scribit de Historia Animal. III. 13. *Pintian.*

Membranis propriis] Præter communes. *Dalec.*

Ideo nulla est ei caro] Falsum id esse monstrat Anatome. Septi quidem ambitus nervosus et membranosus est, media vero pars carnosa. *Idem.*

Subest venter stomachum habentibus, cæteris simplex, ruminantibus geminus] Legendum reor, *ruminantibus quadrigeminus.* Aristoteles II. 17. 'Sed ventris dissimilitudo: primum quod quadrupedes viviparæ, cornigeræ, altera maxilla dentatæ quaternos ejusmodi habent sinus, quæ quidem et ruminare dicuntur; gula enim, incipiens ab ore, deorsum tendit ad

pulmonem, septumque transversum. Hinc se ad ventrem applicat majorem, qui parte interiore asper interceptusque est; ac prope gulæ commissuram sinum sibi adnexum habet, quem ex argumento reticulum vocant; est enim ventri extrinsecus similis, intus reticulis mulierum implexis, magnitudine multo quam venter minor. Hunc excipit omasum parte interiore asperum, cancellatum, crustatum, magnitudine reticuli. Abomasum venter ab eo alius jungitur, magnitudine amplior omaso, forma oblongior, cancellis intus et crustis multis, magnis et lævibus, innormatus. Mox intestinum jam sequitur. Cornigera altera maxilla dentata omnia ad hunc modum suum habere ventrem certum est; sed differunt inter se magnitudine, aut figura, atque etiam quod gula vel in medium ventris tendat, vel in latus vergat. At vero omnia dentata maxilla utraque ventres singulos habent, ut homo, canis, sus, ursus.' *Pintian.*

Angustias] Inferioris partis ad pylωron. *Dalec.*

Ab hoc ventriculo lactes, &c.] Lege: *A ventriculo lactes, per quas labitur cibus: cætera, ilia a quibus, &c.* Ineptus quidam addidit margini, in *homine et bove:* quasi vero lactium, ilium, sive eilei, et crassiorum intestinorum, non eadem structura sit, quæ et hominis. Lactes auctor vocat νῆστιν, *jejunum*, et δωδεκαδάκτυλον: *ilia*, τὸν εἰλεόν: capaciora, κῶλον τυφλὸν, εὐθύ. His distribuitur et separatur cibus ab inutilibus purgamentis. Varro in Prometheo: 'Retrimenta cibi, quæ exierant per posticum, evallefecerunt,' id est, ejecerunt. Lactes 'pantices' prisco et obsoleto verbo Plautus appellat in Pseud. 'improbæ vini modo cupidæ estis: Eo vos vestrosque pantices adeo madefacitis, Cum ego hic sim siccus.' Apud Festum 'pantices,' frux ventris. Mesareon vocant medici, et mesentereon. *Idem.*

Ut guttur] Πρόλοβον Aristoteli, *ingluviem* Latinis priscis, apud Festum, *gigerium:* Galli vocant *Gizier.* Dalec.

Sed gula patentiore utuntur] Vel tota vel prope ventrem. Aristot. Hist. lib. II. cap. ult. *Idem.*

Quædam neutro modo] Ut passeres. *Idem.*

Pulmo quadruplo major bubulo] Memoriæ lapsus, venia dignus; nam quod Aristoteles de jecore scribit, Plinius pulmoni tribuit; nisi quis malit errorem in librarium detorquere. Aristoteles lib. II. cap. ult. 'Exta quoque eadem suillis proxima, sed majora; jecur enim quadruplo majus bubulo est, et reliqua pari ratione, excepto liene; hic enim minor portione est.' *Pintian.*

Rubenti colore] Dioscoridi alter est coloris varii, alter sinceri. *Idem.*

Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento teguntur, præterquam ova gignentibus] Secus Aristoteles de Partibus Animal. IV. 3. 'Omentum membrana est, aut sevosa aut adiposa, scilicet utro modo pinguescere animal solet, oritur id de medio ventre, tam univentri quam multiventri generi, qua veluti sutura describitur. Inest enim et in ventre, ut in corde, suturæ vestigium quoddam, unde omentum exorsum reliquam ventris partem cunctaque intestina complectitur in omnibus sanguine præditis, tum terrestribus tum aquaticis animalibus.' Idem auctor eodem libro, capite primo, Omentum habere omnia animalia sanguine prædita, scribit. Quare æstimandum, an hic legi debeat, *præterque*, non *præterquam*. Pintian.

Lien in sinistra, &c.] Plautus in Curculione: 'Nunc jam quasi zona liene cinctus ambulo; Geminos in ventre habere videor filios. Nihil metuo, nisi ne medius disrumpar miser.' Apud eundem, in Mercatore, Acanthio celerrimo cursu properans ait: 'Perii, seditionem facit lien;

occupat præcordia; Perii; animam nequeo vertere; nimis nibili tibicen siem.' *Dalec.*

Adimi simul risum homini] Ob usum aspleni. *Idem.*

In qua minimos, &c.] Apud Rhodig. IV. 18. Horus nec ridere, nec odorari, nec sternutare tradit *τελείως σπληνετικούς*. *Idem.*

Costæ homini tantum octonæ] Apud Pausaniam lib. I. Protophani Magnesio, in Olympia eodem die pancratio et lucta victori, costæ, ut in aliis hominibus, discretæ non fuerunt, sed os unum continuum a jugulo ad situm usque postremæ nothæ costæ. Lego vero, *Costæ homini tantum duodenæ.* Nisi forte superiores octonas tantum intelligat, veras et legitimas, non adnumeratis quatuor spuriis. *Dalec.*

Arteriæ] Aut vasa genitalia marium, aut venæ et arteriæ ad crura descendentes. *Idem.*

Ad pubem tendentes] *Pubem τὸ ἐφήβαιον*, nunc *κῆπον* veteres dixerunt, tam fœminarum quam marium; unde proverbium, *γλυκεῖ ὀπώρα ἐκλελειπότος φύλακος*: nunc *πεδίον*, in fœminis præsertim: Aristophanes: Νὴ Δί', ὦ Βοιωτία, *καλόν γ' ἔχουσα τὸ πεδίον*. Λ. Καὶ, *νὴ* Δία, *κομψότατα τὴν βληχὼ παρατετιλμένα.* quo in loco festive 'pulegium' vocat pudendi pilos: nunc *λειμῶνα*: Euripides in Cyclope: *Ἵν' ἐστὶ τουτὶ τοὔρθὸν ἐξανιστάναι, Μαστοῦ τε δραγμὸς, καὶ παρεσκευασμένου Ψαῦσαι χεροῖν λειμῶνος.* Scaliger. nunc *κλειτώριον, εὐδιαῖον, βρόκτον, χειμάῤῥουν*, ut Latini eugium. *Idem.*

Quæ vulnerata cicatrice, &c.] Hippocrates Aphoris. VI. 18. *Idem.*

Unde dictus uterus] Lucilio Sat. lib. XXI. 'bulga,' quasi folliculus, loculus: 'Ita ut quisque nostrum e bulga est matris in lucem editus.' Inde 'vulva.' *Idem.*

Hujus et sumen optimum] Vide supra VIII. 51. Delicias, cupedias, et ganeam e suibus peti solitas Plautus memorat in Carbonaria: 'Sic ego pernam, sumen suis spectile, callum, glandia.' Idem in Captivis: 'Dii immortales, ut ego callos prætruncabo tergorios! Quanta pestis pernis veniet! quanta labes larido! Quanta sumini absumendo! quanta callo calamitas,' &c. Idem in Menæch. 'de foro obsonarier Glandulam suillam, laridum, peronidem, aut Sinciput, aut polimenta porcinea,' &c. Idem in Pseud. 'Pernam, callum, glandium facito ut in aqua jaceant.' Sinciput 'opthalmia' vocasse videtur Plautus in Captivis. Scaliger in Carbonaria legit: 'Esto pernam, sumen sueris, spectile,' &c. ac 'spectile,' ex Festo interpretatur carnem sub umbilico. Eidem scriptori 'Petimen' dicitur ex Nævio, quod est inter duos armos suis, ut pectus. Nævius: 'Petimine porcino qui meruerat.' *Dalec.*

Abdomen vocabant] Abdomen Plautus in Milite dixit pudenda, et testes: 'Vide istic tibi sit acutus, Cario, culter probe. CAR. Quin jamdudum gestio mœcho hoc abdomen adimere, Ut faciam quasi puero in collo pendeant crepundia.' De sumine festive Martialis: 'Esse putes nondum sumen, sic ubere largo Effluit, et vivo lacte papilla tumet.' *Idem.*

Bisulca scissisve in digitos pedibus] Et quæ dentata sunt utrinque. Aristot. Hist. III. 17. *Dalec.*

Quam ob causam] Varro Rei Rusticæ II. 4. 'In Arcadia scio me esse spectatum suem, quæ præ pinguedine carnis non modo surgere non posset, sed etiam ut in ejus corpore sorex exesa carne nidum fecisset, et peperisset mures.' *Idem.*

Quod defluente evenit, &c.] Transeunte in fracturæ locum. *Idem.*

Cætera tanta duritia, ut ignis elidatur velut e silice] Exemplar Salmanticense, *Cæteris in tanta duritia.* Legendum arbitror, *Cæterum inest tanta duritia;* vel potius permutatis verbis, *Cæterum tanta in iis duritia;* de

ossibus enim leonis loquitur. Aristoteles III. 7. 'Constat profecto leo præcipue omnium animalium ossibus solidis; sunt enim adeo dura, ut ex eis concussis ignis velut e silice elidatur.' *Pintian.*

Non pinguescunt] Sed sevum gignunt. *Dalec.*

Cartilaginea aquatilium] Raia, lamia, canicula. *Dalec.*

Cartilago rupta non solidescit] Hippoc. Aphor. VI. 19. *Idem.*

Suffraginem] Articulum quo tibiæ pes annectitur, et quo pedis versura fit. *Idem.*

Nodum quendam solvere] Articulum qui auctum impedit. Fabulosum hoc. An, ut, cum abditur et reponitur quidpiam in sacculo, vel pera, nodo solet id colligi et colligari, cum vero promitur, nodum solvi opus est, hac etiam Metaphora *nodum solvere* pubescens dicitur, cum in ejus corpore clausi, delitescentes, et velut nodo compressi morbi sese produnt, et palam fiunt? *Idem.*

Præcipue ægritudine, sentitur] Censorinus auctor est, septimo quoque anno articulos quosdam naturam ostendere, id est, rerum caussas, τὰς προφάσεις, et congruentes, convenientesque occasiones, ac in his novi semper aliquid. Rhod. XIX. 21. Seneca de beneficiis scribit septimum quemque annum ætati signum imprimere, qua ratione septenarios climactericos, tanquam scansiles, vocant, Ptolomæo hanc observationem repudiante. Rhod. XXI. 2. *Idem.*

Nervi orsi a corde, bubuloque etiam circunvoluti, similem naturam et causam habent] Hermolaus *bibulo* nobis potius, quam *bubulo*, ut scribamus præcipit; quanquam in secunda editione, priore sententia prope repudiata, in dubium vocat utro modo legi debeat: nequaquam id facturus, si libros de Generatione Animalium accuratius evolvisset; in quorum ultimo volumine, capite septimo, hæc verba leguntur: 'Sed potissimum tauri nervosi sunt, et eorum cor ita constat. Itaque contentiorem eam obtinent partem, qua spiritum movent quasi fidiculam intentam. Talem cordis bubuli esse naturam significatur, vel eo osse quod in nonnullis gignitur; ossa enim naturam nervorum requirunt.' *Pintian.*

In omnibus, &c.] Animalium corporibus. *Dalec.*

Aliubi interventu, &c.] In coxa. In cubito. In manus tendinibus. *Idem.*

In cacumine, &c.] Τοῖς ἄκροις, *extremis partibus* corporis, musculis et carne non tectis. Varro περὶ ἐξαγωγῆς apud Nonium venas et arterias, τὰ ἀγγεῖα, sic indicat: 'Quamnam te esse dicam? feram? qui manu fervidos corporis fontes operis, et lacus sanguinis, teque vita levas ferreo ense.' *Scalig.*

In modulos certos legesque metricas per ætates stabilis aut citatus, aut tardus, descriptus ab Herophilo medicinæ vate miranda arte nimiam propter subtilitatem desertus] Exemplar Salmant. *In modulos certos, legesque metricas per ætates stabilis, aut citatius aut tardius descriptas ab Herophilo medicinæ vate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertas.* Scribendum opinor: *In modulos certos, legesque metricas per ætates stabilis, aut citatioris aut tardioris, descriptas ab Herophilo medicinæ vate miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertas.* Posset etiam legi *deserta*, non *desertas*, vel *desertus*, ut referat artem, vel Plinii auctoritate, XXIX. 1. 'Deserta,' inquit, 'et hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire.' *Pintian.*

Gubernacula vitæ temperat] Robur naturæ monstrat, aut imbecillitatem. *Dalec.*

Et sanguine] Falsum hoc, sumptum ex Erasistrati disciplina. *Idem.*

Aves nec venas, nec arterias habent] Contra Aristoteles III. 4. omne animal sanguinis compos venas habere

tradit. *Pintian.*

Venarum in umbilico nodus ac coitus] Scribe cum majore litera, et aliter, *In umbilico venarum nodosus coitus*, ex utroque exemplari. *Idem.*

CAP. XXXVIII. *De sanguine et quorum celerrime siccetur, quorum non coëat, quorum gravissimus vel tenuissimus, quorum nullus.*

Inferiore parte pinguior] Sanguis emissus, vaseque exceptus, superne semper dilutior est; inferne vero nigrior, spissior, magis concretus. *Dalec.*

Timidiora quibus minimus; at quibus nullus, hebetia] Postremum verbum redundat, ex ambobus exemplaribus. Reliqua sic lego: *timidiora quibus minimus, aut quibus nullus.* Pintian.

At quibus nullus, hebetia] An in formicis id constet et apibus, videndum. *Dalec.*

Ideo pestifer potu maxime] Vide VIII. 9. et quæ ad eum locum adnotata sunt, et Scalig. in Catul. de Cimbro declamatore. *Idem.*

Aprorum, et cervorum, caprarumque aut bubalorum omnium non spissatur] Eadem hic, quæ superius notata fuit, menda. Scribendum enim *caprearum*, non *caprarum*. Aristoteles III. 6. 'Genus id ergo fibrarum, quanquam majori ex parte, in sanguine omnium animalium inest; tamen cervi, damæ, bubali, et aliorum quorundam sanguini deest; quocirca eorum sanguis non, perinde ut cæterorum solet, concrescit.' Ubi autem Plinius *capream* vertit, ibi apud Aristotelem Theodorus *damam* transfert. *Pintian.*

Quæ animalium] Ursos, glires, serpentes, mures Alpinos. *Dalec.*

Quæ mutari diximus] Polypum, chamæleontem. *Idem.*

CAP. XXXIX. *An in sanguine principatus, et de tergore et pilis, et mammis.*

Seu vero non crocodilis, &c.] Coarguit enim hoc exemplo quorundam opinionem, qui subtilitatem animi constare cute operimentisque corporum putabaut. *Gelen.*

Elephantorum quoque tergora] Leg. *Elephantorum quoque e tergore Mauri impenetrabiles cetras habent.* Mauri, apud quos elephanti plurimi, ex eorum tergore cetras faciebant, quæ erant impenetrabiles: *cetra* Maurorum clypeus. *Salmas.* 307. b.

Quæ animal pariunt, &c.] An de delphinis et caniculis id verum sit, considerandum. *Dalec.*

Pubescit homo solus] In mento. Alioqui plerisque animalibus circa pudendum veluti pubes nascitur. Vide Rhodig. XIX. 21. *Idem.*

Congeniti autem non desinunt] Pili congeniti auctore Aristotele III. 11. sunt pili capitis, superciliorum, et palpebrarum. Hos non desinere, procul a vero est. Sequitur enim haud multo post, 'Libidinosis congeniti maturius defluunt;' quod et ipsum, ut reliqua prope omnia, ab Aristotele mutuatus est. Est igitur *desunt*, non *desinunt*, legendum; ut sit sensus, in ortu congenitos nunquam deesse; at post genitos deesse; nam his, qui ante pubertatem castrati sunt, non exeunt, et post pubertatem excisis soli decidunt, præterquam pubis. Et fieri potest ut homo, tum mas tum etiam fœmina, pilis post genitis careat, jam inde ab ortu naturæ vitio contracto. Hæc Aristoteles ante dicto loco. *Pintian.* Quidam legunt, *non decidunt.* Dalec.

Sicut nec fœminis magno opere] Locus est dimidiatus, mutilusque; nam, ut puto, Plinius scriptum reliquit: *Spadonibus, pueris non cadunt pili, sicuti neque fœminis magno opere.* Et ex eodem Aristotele eodem loco, 'Calvitii,' inquit, 'mulieres esse immunes, pueros et spadones, apertum est.' *Pintian.*

Post geniti viris sponte, &c.] Ut pubes et barba. *Dalec.*

Agnati] Barba, pubes. *Idem.*

Quadrupedibus senectute crassescunt, lanæque rarescunt] Neque hic locus vitio caret; legendumque: *Quadrupedibus senectute crescunt lanæ, quanquam rarescunt.* Aristoteles III. 11. ‘Quadrupedum etiam pili lanæve senectute prolixius augentur, quanquam rarescant fiantque pauciores.’ *Pintian.*

De strigibus] Vide Serenum cap. de infantibus dentientibus, aut Strige vexatis. Maleficas fœminas et quasi lemures etiam hodie Itali vocant *strighe.* Vide in Lex. Constant. vocem κερχναλέος. *Dalec.*

Esse in maledictis jam antiquis, &c.] Plaut. in Pseud. ‘Et homines sibi cœnas coquunt: cum condiunt, Non convivis condiunt, sed strigibus: Vinis convivæ intestina quæ exedunt.’ Ovid. Fast. VI. *Idem.*

CAP. XL. *Notabilia animalia quæ mammis.*

Ac resilit] In alvum redit, contacta, flaccida, rugosa. *Idem.*

CAP. XLI. *De lacte et unde caseus non fiat.*

Profusum lac, inutile] Varro in Andabatis: ‘Candidum lacte papilla cum fluit, signum putant partuis, quod hic sequatur mulierem e partu liquor.’ Apud Nonium. Idem de liberis educandis: ‘Eam nutricem oportet esse adolescentem. Anuis enim ut sanguis deterior, sic lac.’ Lac enim, ut quidam dicunt Physici, sanguinis spuma est. *Idem.*

Totis mammis] Arist. Hist. VII. 11. *Idem.*

Colostra fiunt] Vulgo, *Betton.* Idem.

Caseus non fit ex utrimque dentatis] Fit ex asinarum et equarum lacte, quæ utrinque dentatæ sunt. *Dalec.*

Crassissimum asinæ] Falsum id medicorum omnium judiciis, qui tenuissimum post humanum esse putant. *Idem.*

Poppæa certe Domitii, &c.] Juvenal. Sat. VI. ‘atque illo lacte fovetur, Propter quod secum comites educit asellas Exsul Hyperboreum si dimittetur ad axem.’ Vide infra XXVIII. 12. *Idem.*

In acorem jucundum] Mechlam, oxygala. *Idem.*

CAP. XLII. *De diversitate caseorum.*

Gabalicique pagis] *Ballicipagi,* (quare ita legendum putem, mox dicam,) vulgo *les Baux,* villæ aut potius casæ, in saltuosis nemoribus sitæ, qua itur ex Avenione Tarraconem. Lesura, etiamnum hodie, *Leso,* pagus aliquot domunculis constans. Ibi caprarum et ovium multi greges aluntur, e quorum lacte fiunt casei molliusculi, præpingues, præcipuæ commendationis apud Avenionenses et circumvicinos. Hodie *fromages des Baux.* Lego *Ballici,* depravatumque puto ab iis, qui cum nescirent hujus rei historiam, et alibi in hoc scriptore legissent *Gabales,* ex illis Gabalicos pagos sibi finxerunt. In Gaballis, vel ut legitur IV. 19. *Gabalibus,* vulgo *Genauden,* est etiam mons Lesora, vulgo *Losere,* unde Tarnis fluvius oritur memoratus a Plinio loco citato. Ejus meminit Sidonius Apollinaris in Propemptico ad libellum: ‘Hinc te Lesora, Caucasum Scytharum Vincens, aspiciet, citroque Tarnis.’ *Roaldes.*

Doclearem mittunt] *Drina di Sclavonia.* Idem.

Vatusicum] Hodie is vocatur *fromage de Passy:* quasi Passiacus pro Vatusico: et fortassis vox, qua Plinius utitur, corrupta est. Aliis *fromages de saint Bon en Tarentaise.* Id.

Cebanum hic e Liguria mittit] Cebanum, *du marquisat de Ceve.* Ejus regionis incolæ hos caseos vocant, *robles,* et bonitate cum Placentinis ac Marsolinis conferunt. *Idem.*

Eam augente gratiam fumo] Romæ et in plerisque Italiæ locis caseus et siccabatur et colorabatur fumo. Columel. VII. 8. Est etiam non ingrati saporis muria perduratus, atque ita maligni ligni vel culmi fumo colora-

tus. Apud Ulpianum Aristot. censet, ex taberna casearia in ædificium alienum, quod superius est, fumum jure non immitti, nisi fuerit nominatim constituta servitus: alioqui vicino negatoriam actionem competere. Duaren. Anniv. I. 24. Martial. in Xeniis: 'Non quemcunque locum, nec fumum caseus omnem, Sed Velabrensem qui bibit, ille sapit.' Brisson. IV. 15. *Idem.*

CAP. XLIII. *Differentia membrorum hominis a cæteris animalibus.*

Uni juguli] *Jugula*, τὰς κλεῖδας, etiam simiis, talpis, sciuris, muribus Alpinis auctor nesciit. *Dalec.*

Digiti quibusdam in manibus seni] *Pollex* (in pedibus, *halluchus*) μέγας, ἀντίχειρ: *index*, *salutaris*, δεικτικὸς, λιχανός: *medius*, *infamis*, *verpus*, μέσος, ἰατρὸς, κατάπυγος: *annularis*, παράμεσος, δακτυλιώτης: *minimus*, *auricularis*, μικρὸς, ὠτίτης. Medium unguem ostendere, probrose ac contumeliose despicere. Juvenalis: 'cum fortunæ ipse minaci Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem.' Martial. 'Rideto multum, qui te, Sextile, cynædum Dixerit, et digitum porrigito medium.' Alex. ab Alexand. lib. IV. cap. ult. *Idem.*

Quibus ex rapina victus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, et pauca in posterioribus quoque quinos ungues habent, uno juxta cruris articulum dependente. Reliqua quæ sunt minora, digitos quinos] Verbum *leones* scribi non debet cum majore litera, ut præbeat initium sequentibus, sed cum minore, ut adjungatur præcedentibus. Legendumque: *Reliquis quaterni, ut leonibus, lupis, canibus:* ex Aristotele evidenter de Partibus Animalium IV. 9. 'Ut nonnullorum quorum pedes in digitos finduntur. Ob id pedes priores quinis distinctos digitis habent, posteriores quaternis, ut leones et canes, atque etiam lupi et pantheræ; quintus enim eorum quinto magnoque manus respondet. Sed quæ parva interdigitata sunt posteriores etiam quinque digitos obtinent, quoniam serpere solent, scilicet ut unguibus numerosioribus apprehendendo facilius obrepant ad sublimiora.' Item, non *ungues* præfert utrunque exemplar, sed *lynces*, et, ut reor, non male; de digitis enim hic agitur tantum. De unguibus infra cap. 45. Præterea addenda conjunctio *et*, scribendumque, *minora et digitos quinos*. Pintian.

CAP. XLIV. *De simiarum similitudine.*

Perfectam hominis imitationem, &c.] Auctore Galeno, ridiculam, exhilarandis oblectandisque pueris natam, summa tamen æquitate naturæ in ejus fabricando corpore, quod animam non minus ridiculam eo vestierit. Thersitis deformem turpemque faciem Lycophron cum exprimere conatur, πιθηκόμορφον appellat. Rhod. III. 10. vide VIII. 54. Plaut. in Mostell. 'Vide ut fastidit simia!' id est, monstrum hominis. Idem in Milite Glorioso: 'Pithecium hæc est præ illa, et sphinturnicium.' *Dalec.*

Sunt enim ut manus prælongi] Lego *prælongæ*, tum ex utroque apographo, tum etiam Aristotele II. 8. 'Pedes,' inquit, 'sui generis habent; sunt enim velut manus majusculæ, et digitis ut manus constant, medio longiore; vestigium etiam manus simile est.' Ex quibus Aristotelis verbis planum fit, locum etiam sequentem mendosum esse. *Pintian.*

Sed vestigium palmæ simile faciunt] Scribendum enim, *et vestigium palmæ simile faciunt.* Idem.

Ac præter genitale tantum, et hoc in maribus] Legendum ex Salmanticensi exemplari: *et præter genitale, et hoc in manibus tantum;* nam qui dicit, *præter* (modo de eadem re intelligat) non necesse habet addere *tantum:* an non satis est dicere, omnia animantia esse muta præter hominem, nisi addas etiam *tantum?* Idem.

CAP. XLV. *De unguibus.*

Defuncto crescunt] Rationem vide apud Rhodig. III. 24. petitam ex Aristot. Problem. *Dalec.*

In posterioribus articuli breves] Scrib. *In posterioribus marculi breves.* Aristotel. II. 1. 'Excepto elephanto, qui digitos numero quinque indivisos leviterque discretos, crura priora multo posterioribus longiora, et malleolos posterioribus imis cruribus possidet.' *Pintian.*

In diversum posterioribus articuli pedibus quam prioribus] Sententia imperfecta, præterque ante reddita, ut supervacuum fuerit eam repetere. Quapropter tollenda hæc verba e medio tanquam otiosa puto. Id si fiat, priora cum sequentibus mire quadraverint. *Idem.* Lego, *tam poster. &c.*

Ova parientibus quadrupedum crocodilo, lacertis, priora genua post curvantur, posteriora in priorem partem] Verba corruptissima, a mente Aristotelis, et a veritate ipsa abhorrentia. Primo Aristotelis verba prætexam, deinde ad eorum exemplar, quomodo restitui Pliniana queant, ostendam. Aristoteles ergo II. 1. sic inquit: 'At oviparis quadrupedibus, crocodilo, lacertæ, et reliquis generis ejusdem, crura tum priora, tum posteriora retro flectuntur, paululum in latus vergentia; nec secus in cæteris multipedibus agitur, nisi quod medii pedes subinde ambigui amplius in latus flectuntur.' Hæc Aristoteles, quem secutum Plinium existimo in hæc verba, aut his similia, scripsisse: *Ova parientibus quadrupedum, ut crocodilo, lacertis priora genua posterioraque post curvantur:* reliqua, ut superflua, demenda. *Pintian.*

Sic et multipedibus præterquam novissima salientibus] Si relata paulo ante Aristotelis verba diligentius inspiciantur, patebit, *subeuntibus* hic, aut si mavis, *subsequentibus*, non *salientibus*, esse legendum; ut sit sensus, crocodilo et lacertis esse crura obliqua, et item in multipedibus, præterquam in cruribus subeuntibus postrema, hoc est, interjacentibus prima et novissima, quæ auctore Aristotele ambigua sunt. *Idem.* *Sic et multipedibus, &c.*] Pintianus ex Aristot. Hist. II. 1. legit, *præterquam novissima subeuntibus,* aut *subsequentibus,* sub. pedibus, *qui ambigui sunt.* Ego nil muto, sensumque perspicuum ac verum esse puto, *salientibus multipedibus,* ut araneo, locustæ, novissima sive postrema crura esse minus obliqua, sed recta potius, quoniam eorum nixu saliendo antrorsum in rectum se vibrant. *Dal.*

Hominis genibus, &c.] Priamus apud Homerum, Achillem oraturus ut filii corpus redimere liceret: Γούνων ἁψάμενοι λιτανεύσομεν, αἴκ' ἐλεήσῃ. Apud eundem Iliad. E. λαβὼν ἐλίσσετο γούνων. Apud Tryphiodorum Sinon perjurus Priamo advolutus ἱκεσίαις παλαμῇσιν ἥψατο γούνων. Apud Euripidem Orestes supplex Menelaum sic alloquitur: Τῶν σῶν γουνάτων πρωτόλεια θιγγάνω. Inde apud Synesium: Πρηνὴς καὶ γουνυπετὴς ἱκέτης γενόμενος. Virgilius: 'Et genua amplectens effatur talia supplex.' Claudianus de raptu Proserpinæ: 'genibusque suas cum supplice fletu Admovere manus.' *Id.*

Sicut dextra osculis, &c.] Varro, Callimachum secutus, rationem affert, quod omnium rerum auctoritas dextræ viribus constet: ideoque majores, cum se mutuo salutarent, hac parte corporis se potissimum veneratos fuisse. Plethon Rerum Græc. lib. II. ejus consuetudinis meminit. Diodorus Persis id fidei pignus sanctissimum esse tradit. Aristophanes in Nubibus: Κύσον με, καὶ τὴν χεῖρα δὸς τὴν δεξιάν. Nam, inquit interpres, ἔθος ἦν ἐπὶ πίστει καὶ συνθήκαις βεβαίαις τὰς δεξιὰς διδόναι ἀλλήλοις. Rhod. IV. 3. Eodem loco ὀπισθέναρ, *extima et aversa manus pars,* quam Catoni de

provincia discedenti, raro et inusitato quodam honore, milites osculatos fuisse tradit Plutarchus. *Idem.*

Mentum attingere mos erat] Ulyssi, ut inexorabili et duro objicit Hecuba, quod vultum avertisset, ὡς μὴ προσθίγειν γενειάδος. Apud Homerum supplices contingunt mentum eorum quos rogant, ut vel annuant, vel apud alios pro se intercedant; dextram, ut quod precantur faciendum suscipiant; genua, ut in eo, quod facere aggressi fuerint, pergant. Hadr. Jun. II. 11. Supplicandi omnia genera priscis usurpata, sed et quas cui Deo humani corporis partes sacras esse vetustas putaverit recenset Alex. ab Alexand. II. 19. *Dalec.*

Est in aure ima memoriæ locus] Hinc 'vellere aurem,' admonere dicimus. Virgilius: 'mihi Cynthius aurem Vellit et admonuit.' Ejus quoque tamen partis contrectatio benevolentiam, qua parentes nos prosequimur, auditus sensu animis nostris inseri monet, sicut Clemens Alexandrinus 5. Stromat. exposuit. Quamobrem olim mos fuit, ut pueri patres oscularentur arreptis utrinque auribus, quod osculi genus Pollux lib. x. χύτραν vocat. 'Et fœtus matrona dabit, natusque parenti Oscula comprensis auribus eripiet.' Theocrit. Οὐκ ἔραμ' Ἀλκίππας, ὅτι με πρὰν οὐκ ἐφίλασε, Τῶν ὤτων καθελοῖσ', ὅκα οἱ τὰν φάσσαν ἔδωκα. Canterius I. 19. Plaut. in Asinaria: 'Prehende auriculis, compara labella cum labellis.' *Id.*

Attestamur] Lego cum veteribus, *antestamur.* 'Antestari,' testem vocare prehensa tritaque auricula, cum adversarius, qui vadanti non paruit, in jus trahitur. Horat. I. Sat. 9. 75. 'et, quo tu, turpissime? magna Exclamat voce, et, Licet antestari? ego vero Oppono auriculam: rapit in jus.' Vide Lipsium Epist. IV. 27. *Idem.*

Varices] Varices 'flegmina' veteres appellarunt, quod flexuosæ et tortuosæ venæ sint ac in multos sinus divaricatæ. Plautus in Epidico, 'Alium tibi comitem melius quærere, ita, dum te sequor, Lassitudine me invaserunt miserum in genua flegmina.' Tamæ Festo. Lucilius: 'Inguen ne existat, papulæ, tamane an boa noxit.' Varicosos Lucilius, ut ex ejus verbis post paulo adscriptis manifestum est, 'vatraces' appellavit. *Idem.*

Mulieri raro] Frequentiores hoc seculo fœminis quam viris. *Idem.*

C. Marium, qui septies consul fuit, stantem sibi extrahi passum unum hominem, Oppius auctor est] Non uni tantum homini, C. Mario stanti, varices extractæ sunt, sed aliis post eum auctore Cicerone secunda Tusculana: 'Caius,' inquit, 'Marius rusticanus vir, sed plane vir, cum secaretur, ut supra dixi, principio vetuit se alligari. Neque quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. Cur ergo postea alii? Valuit auctoritas.' Patet ex his Ciceronis verbis legendum apud Plinium aut *primum omnium,* aut *primum hominem;* nam *unum hominem* non procedit. *Pintian.*

Omnia animalia a dextris partibus incedunt, sinistris incubant] Ex his verbis priora Aristotelica sunt ex II. 1. 'Initium,' inquit, 'incedendi omnibus a dextris partibus.' Repetit idem de Incessu Animalium. Posteriora suspecta habeo, hærensque nihil audeo statuere. Certe illud quotidie cernimus, differenter modo dextris, modo sinistris partibus incubare animalia. *Idem.*

Plauti] Plauti quasi πλατεῖς· Scauri, quasi γαῦροι, quibus tali sive malleoli eminent. *Dalec.*

Vari] Varis valgi, qui et vaciæ, contrarii sunt; vari enim distortis sunt cruribus extrorsum, valgi vero, seu vaciæ, introrsum. Valgos 'compernes' Lucilius vocat Sat. lib. XVII.

'Compernem aut varam fuisse Amphitryonis ἄκοιτιν.' Nonius. Legendum vero hic puto *vaciæ*, quoniam eos vacaces Lucilius vocat Sat. lib. XXVII. 'Ut si progeniem antiquam qua est Maximu' Quintus Vacax,' qua varicosus, et vatrax. Vacaces, vatiæ, vatii sunt quos valgos dicimus. *Idem.*

Iidem digitos habentibus non sunt] Ex Aristot. hoc Plinius. Astragalum tamen seu talum in homine esse indicat anatome, atque id in Epistolis Seneca, et Herodotus affirmat. *Idem.*

Est enim bisulcus, &c.] Legend. *Est enim bisulcum* (sc. Camelus bisulcum est animal) *discrimine exiguo, pes imus vestigio carnoso ut urso: qua de causa, &c.* Salmas. pag. 986. b.

CAP. XLVI. *De ungulis.*

Solidas habent ungulas] Solidipedes sunt. Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Καὶ ἐν Μακεδονίᾳ δὲ τῇ ἐν τῶν Ἠμαθιώτων χώρᾳ τοὺς σῦς εἶναι μώνυχας. *Dalec.*

Unicorne asinus tantum Indicus, &c.] Unico ac singulari cornu animalia septem armata legimus: rhinocerontem, orygem, monocerontem Æliano VII. 3. et auctori I. 21. bovem Indicum cap. et lib. cit. equum Indicum, e cujus cornu poculum factum veneni noxam frangit, Æliano IV. 12. asinum Indicum, in cujus cornu eadem vis comperta est, et contra multos alios morbos efficax, Æliano V. 22. asinos id genus, quotannis Indiæ rex publico spectaculo committit, Æliano IV. 42. bisontem Æliano IV. 44. Ludov. Bertheme, IV. 2. Navigat. suarum, in insula Zeilam vaccas asserit se vidisse uno tantum cornu præditas. *Dalec.*

CAP. XLVII. *De pedibus avium et unguibus.*

Avium aliæ digitatæ] Aristot. Hist. II. 12. *Idem.*

Hic deest quibusdam] Quin et Psittaci, Meropes, Pici, nocturnarumque multæ. Lego itaque ex Arist. Hist. II. 12. *Iynx cum aliis paucis utrinque.* Idem.

Iynx sola utrinque, &c.] Iyngis simplex et teres lingua est, serpentis vero bisulca, de Part. Animal. II. 17. et Hist. lib. II. cap. ult. quamvis trisulcam serpentibus esse Plinius tradat, XI. 37. Confertur igitur iyngis lingua non cum lingua serpentum, sed cum ejus vibratu, quo serpens exertam profert. *Idem.*

Collum circumagit in aversum] Vetus lectio, *collum circumagit in adversum se.* Forte legendum, *collum circumagit in aversa se*; hoc est, collum in aversum torquet, non averso corpore. Aristoteles XI. 12. 'Collum retro intorquet, quiescente reliquo corpore.' *Pintian.*

Nulli uncos habentium ungues, longi pedes. Porrectis ad caudam cruribus volant] Lego: *Nulli uncos habentium ungues: Longipedes adporrectis ad caudam cruribus volant*; hoc sensu, Nulli uncunguium datos a natura radios. Longipedes porrectis, &c. Aristoteles XI. 12. 'Sicut nonnulla ex avibus genera, quibus natura calcar etiam dederit. Sed nulli datum hoc est, cui ungues adunci sunt.' Et paulo ante eodem loco Aristoteles: 'Cauda etiam tali, qualis data quadrupedibus est, volucres carent; sed pennis conditam gerunt. Brevem, quæ longipedes ac planipedes sunt, majorem autem, quæ e contrario constant: quæ vel contractis ad ventrem pedibus volant, cum illæ caudæ pusillæ gerulæ porrectis in caudam cruribus ferantur.' *Pintian.*

Qui negant volucrem ullam sine pedibus esse, confirmant et apodas habere, et ocen, et drepanin] Hermolaus pro *oten*, ut antea legebatur, *nycterin* emendavit, quod in vetustis codicibus non *oten*, sed *nectorem*, habeatur. Cujus sententiam minime approbo. Cur enim Hermolaum rogo ad significandum vespertilionem Græca voce usus esset Plinius, cum Latina et recep-

tissima præsto et ad manus esset? præsertim ab ipso Plinio, ut alios sileam, semper alias usurpata. Nunquam enim ejus avis mentio incidit, ut non semper vespertilionem appellarit, haud alio nomine. Sic x. 51. et 61. et xi. 37. et 39. et xxix. 30. semper vespertilionem, nunquam nycterin, appellat. Ego pro *nectorem*, non *nycterin*, ut Hermolaus, sed, quamvis dura castigatio videri possit, *hirundinem* scriberem, ex eodem cujus testimonio Hermolaus utitur Aristot. libro eodem, cap. 1. ubi tria avium genera, quæ hic recensentur a Plinio, conjunctim memorat his verbis: 'Sic nonnullæ aves depedes sunt, quæ ob eam rem apedes a parvitate pedum nuncupantur; quod genus aviculæ pennis plurimum valet, sicut cætera quoque prope similia, ut pennis prævalere, sic pedibus degenerare videntur, ut hirundo et falcula sive riparia; hæc enim omnia et moribus, et volatu, et specie proxima inter se conspiciuntur. Apparet apes omnibus anni temporibus: riparia æstate tantum cum imber incessit; tunc enim et apparet et capitur: denique rara hæc avicula est.' Hæc Aristoteles, apud quem *apedes* Theodorus vertit, ego cum Plinio et cæteris qui Latine locuti sunt *apodes* dixissem, dictione quidem Græca, sed jam pridem a Latinis recepta; quod item in *drepani* fecissem et plurimis aliis, quæ cum Plinius tantus vir Græcis enunciet vocabulis, Theodorus, ut ei visum est, hoc aut illo modo vertit, unde apud alios magnam, apud me nullam laudem consecutus est. *Idem.*

Cap. xlviii. *De pedibus insectorum.*

Quia longitudo superficiem corporum solam, &c.] Locus est depravatissimus, et quantum conjectura assequi possum, sic aut restituendus, aut tanquam concerpta vestis pro tempore, quoad peritior artifex adhibeatur, resarciendus: *Quæ* [*ætas*] *longam reddit cervicem, crura solum ampliat.* Pint. Hæc conjectura non admodum firma. Leg. *queunt, quia crurum superficies sola, non longitudo ampliat.* Dalec.

Cap. xlix. *De pumilionibus et genitalibus.*

Gentium quoque] Ut Judæorum, Ægyptiorum. *Dalec.*

Citra perniciem amputantibus] Testa Samia, infra xxxix. 12. sub finem. 'Præcisos' ob id vocat Lampridius in Heliogabalo: 'Jactavit autem caput inter præcisos fanaticos, et genitalia sibi devinxit.' Solebant porro illi fanatici et lymphati, velut divino spiritu afflati, et æstu quodam mentis perciti, vagari, caput jactare, contorquere, huc illuc flectere furibundorum specie, virilitatem amputare, vaticinari; quæ, ut Plutarchus ait, *μανία ἦν τῶν ὀρινομένον σὺν ῥιψαύχενι κλόνῳ.* Lucanus: 'crinemque rotantes Sanguinei populis cecinerunt tristia Galli.' Brissonius ii. 13. *Idem.*

Contra mulierum paucis, &c.] Ταῖς τριβάσι, quæ tentiginem in summa vulva marium pudendo similem habent. *Dalec.*

Homini tantum injuria] Testes olim etiam 'vasa' nuncuparunt. Plaut. in Pœn. 'Facio quod manifesto deprehensi mœchi haud ferme solent. Mi. Quid id est? Syn. Refero vasa salva.' Τέστωρ prisca vox Græca, *μάρτυρ*: *μάρτυρας θέσθαι, testes advocare: δίδυμοι* ob id *testes* vocantur, quod *τῆς ἀῤῥενότητος μάρτυρες εἰσί*: in suibus polimenta, quoniam educta suis folliculis, polis, id est pilis alutaceis similia sunt. Laberius: 'Quænam mens? quænam deliritas vos suppolitores facit, cum cano eugio puellitarier?' Suppolitores, subagitatores: puellitari, lascivire: cum eugio, pudendo muliebri. Vide quod adnotatum est supra cap. 37. et infra xxviii. 4. Festus 'polimenta' dicta vult, quod castratura exempta vestium modo poliuntur. Arnobius lib. vii. verecundius 'proles' dici tradit. Vide

Scal. in Festum, voce 'Polimenta.' *Idem.*

Cap. l. *De caudis.*

Cap. li. *De vocibus.*

Alia cum tractu stridorem, ut cicadas, recepto enim ut duobus sub pectore cavis, spiritu mobili occursante membrana intus attritu ejus sonare viscera sat notum est. Cætera simut cum volatu et incipere audiri et desinere] Alius verborum conceptus in apogr. Toletano: *Alia cum tractu stridorem, ut cicadas. Recepto enim ut duobus sub pectore cavis spiritu, mobili occursante membrana, intus uttritu ejus sonare. Muscas, apes, et cætera similia, cum volatu incipere audiri, et desinere. Sonum enim attritu, &c.* Porro scribendum reor, non *cum tractu*, sed *attritu*, ut ex sequentibus patet: *et duobus sub pectore, &c.* non *ut duobus*, nisi malis commutatione particularum scribere, *et enim, &c.* Pintian.

Mutæ in Macedonia traduntur, muti et apri] Mutas esse apud Cyrenen Africæ ranas Aristoteles auctor est viii. 28. et in lib. de Admiranda Auditione. In Macedonia vero ranas mutas esse, mutosque apros, apud Aristotelem, nisi memoria fallor, neutiquam reperietur. Nec verebor hic aperire, pro consuetudine mea, ingenue quid sentiam. Puto aut hiantem esse locum, nonnullis verbis omissis: aut si hoc non est, Plinium errasse, perperam acceptis Aristotelicis verbis. Ea sunt in libro de Admiranda Auditione ad hunc modum: 'Apud Cyrenen aiunt ranas mutas omnino esse. Et in Macedonia quoque in Hæmatiotarum regione sues esse solidorum unguium.' Hoc ipsum et l. ii. c. 1. scribit idem Aristoteles. Et ante Plinius meminit hoc libro, cap. 16. *Idem.* Vide supra viii. 58.

In homine etiam castratis] Non homo duntaxat castratus, sed omnia castrata animalia exiliorem emittunt vocem. Quapropter videtur mihi legendum hic esse non *in homine*, sed *in omnibus.* Aristoteles v. 14. 'Verum non in omnium animalium genere ita agitur. Sunt enim in quibus econtrario fit, ut in bubus; nam boum fœminæ graviorem quam mas agit vocem, et vitulis gravior quam adultis perfectisque: quam ob rem his castratis vox econtrario mutatur. Transeunt castrata in fœminam.' Et apertius volumine de Gener. Animal. lib. v. cap. penultimo: 'Execta omnia in fœminam mutantur: et quoniam utres nervosæ in suo originali principali laxantur, similem fœminis mittunt vocem.' *Idem.*

Semestris locutus est Crœsi filius] Herodot. lib. i. in capta urbe Sardis fuisse cum patre scribit, et patri timentem, cum eum stricto gladio occisurus Persa invaderet, exclamasse, ne Crœsum interimeret: quæ si vera sunt, jam adultus fuit, non in cunis. *Dalec.*

Vox roboratur, &c.] Quo tempore adolescentes, ut inquit Aristot. ἀφροδισιάζειν ἄρχονται, *hirquitallire, et ad Venerem concitari.* Est autem τραγίζειν illud tum vocem graviorem emittere, tum alis fætere. Nam quod ait Theophr. περὶ ὀσμῶν· τράγοι, ἔλαφοι, λαγοὶ, καὶ τἄλλα περὶ τὰς ὀχείας μάλιστα ὄζει. In vetere glossario: *Hirquitallus,* τραγῶν παῖς, ἀρχὴν, vel ἀκμὴν, ἡβώσας. Vide Festum. *Idem.*

Orchestris] Theatri parte, quinque gradibus non altiore, ut omnia commode spectarentur, in qua scenici artifices saltabant et agebant, Senatoresque et civium honoratissimi considebant. *Idem.*

Cap. lii. *De agnascentibus membris, et dicta Aristotelis de vita hominis.*

Frons ubi est magna] Signa hæc longa oratione colligit Alex. ab Alexand. ii. 19. *Idem.*

Cap. liii. *De anima et halitu animalium, et quæ gustata interimant, et de victu hominis, et quibus de causis non coquatur.*

Animæ leonis virus grave] Ob id Plauto in Menæch. maritus ædes suas, in quibus uxor habitabat, 'leoninum cavum' appellat: 'Etiam nunc concede audacter ab leonino cavo.' Ac rursum: 'Ut ego hunc proteram leonem Getulum, olentem, edentulum.' *Idem.*

Contacta halitu ejus attingit nulla fera, citiusque putrescunt afflata reliquis, hominis tantum natura infici voluit pluribus modis] Legendum diversa distinctione: *Citiusque putrescunt. Afflatu reliquis homini tantum infici natura pluribus modis voluit;* hoc sensu, cætera animalia tantum inficere animam, hoc est aërem, hominem autem volente sic natura pluribus modis, ciborum dentiumque vitiis, sed præcipue senio. *Pintian.*

Et ciborum ac dentium vitiis] Est etiam sua jejunis graveolentia, quæ sumpto cibo emendatur. Græci νηστείας ὄζειν vocant. Ejus meminit Aristot. in Problemat. Significat et eam Cæcilius Comicus apud Nonium, inducto marito, qui uxoris parum acceptæ odiosam comitatem et blanditias dedignaretur: 'Quis mihi,' inquit, 'ubi Domum adveni, assedi, extemplo suavium Dat jejuna anima.' Plaut. in Mercat. 'Jejunitatis plenus animam fœtidat.' Victorius cap. 2. Vinosis postero die fœdos halitus esse auctor scribit lib. xv. cap. ult. vide quod notatum est ad eum locum. *Dalec.*

Vultures unguento qui fugantur, alios appetunt odores, scarabæi rosam] Ordinem horum verborum vitiatum esse, Theophrastus nos admonet, de Causis Plant. vi. 4. odores tractans his verbis: 'Enimvero aliis alii adversi, nec quicquam commodi sentiuntur: non ita solum ut non indigeant, neque quærant, sed etiam ab his perimantur, quæ nobis suavissime olent, ceu vultures ab unguentis, et scarabæi rosis: nec non et apes vehementer eos oppugnare videntur, qui uncti sunt.' Hæc Theophrastus, ex cujus auctoritate sic Plinii verba lego et dispono: *Vultures unguento quidem necantur, scarabæi rosa.* Pintian.

Sagittas tingunt viperina sanie] Quomodo id venenum pararetur ac misceretur, docet Rhodig. xxiii. 10. Arabas quoque veneno sagittas illinire Pollux scribit, in India milites Alexandri, sagittis veneno imbutis saucii, protinus moriebantur: at Alexandro monstrata per quietem herba, quæ præsentissimo remedio esset. In Harmatis Bragmanum civitate sagittæ veneno tingebantur. Limæo Gallos sagittas inficere auctor scribit xxvii. 7. Straboni Transalpini Galli perniciosissimo lacte arboris fieni similis sagittas tingunt, inde fortassis dictum 'toxicum' veneni genus. Vide quod adnotatum est lib. xvii. cap. ult. *Dalec.*

Pisce viventium, &c.] Ichthyophagorum. *Idem.*

Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora corpora faciunt, inimica oculis, maxime autem dentibus] *Fragiliora*, non *frigidiora*, scribendum esse, omnium medicorum tam Græcorum quam Latinorum placita proclamant, qui frequentes vomitiones corpus debilitare, multaque alia adversa gignere tradunt. Paulus i. 42. et plerique alii, et, si recipitur, Avicenna etiam fen. quarta primi, ubi multis capitibus de vomitu disserit, laudatque eum, modo non sit nimius: alioquin nocere stomacho, et debilitare, et resolvere, reddereque aptum ut materiæ ad eum perveniant. Obesse quoque pectori, et visui, et dentibus, et antiquis capitis doloribus. Nocere etiam hepati et pulmoni, et venam quandoque scindere, et actionem ejus ex eis esse, quæ perducunt homines ad malas ægritudines. *Pintian.* *Vomitiones homini*] Vomunt qui ex tempore dicunt. Aristides Rhetor se non esse τῶν ἐμούντων, sed ἀκριβούντων, impe-

ratori Marco respondit. 'Vomitores' dicuntur, qui crapulam vomitu levant. Pompeius Marcellino acerbius contra se in senatu oranti exprobravit suo beneficio e muto vocalem factum, *ex esuritore vomitorem*, ἐκ πεινατικοῦ ἐμετικόν. Vomitus quotidianos aut nimis frequentes universa medicorum schola damnat. Queritur Seneca multos vomere ut edant, comesse ut vomant, epulas toto orbe conquisitas, quas coquere dedignantur. Plutarchus vomitiones et per alvum purgationes esse inquit μικρὰ παραμύθια πλησμονῆς· utendum vero potius ὑδροποσίᾳ καὶ ἀσιτείᾳ· remedia porro hæc esse veluti ἐκβόλια et φθόρια, quibus intemperantes mulieres partum necant et abigunt, ut Venerem repetant et iterum concipiant. Rhodig. XXI. 10. Vide XXIX. 1. *Idem.*

Corpulentiæ] Graviter et acute Pythagoras, cum audiret quendam ex familiaribus exercitatione ac pleniore cibo id curare, ut habitior foret, dixit molestiorem sibi illum carcerem parare. Rhodig. XXI. 10. *Dalec.*

Cap. LIV. *De corpulentia augenda vel minuenda, et quæ gustu famem ac sitim sedent.*

Augescunt corpora dulcibus, atque pinguibus et potis. Minuuntur siccis et aridis frigidisque ac siti] Duo illa verba *frigidisque*, etsi in scriptis exemplaribus, Romanaque impressione leguntur, in Parmensi tamen et recentioribus impressionibus redundant; ut opinor, recte. Scribendum item reor *amaris*, non *aridis*. Oppone pinguia siccis; potum siti; dulcia amaris; non omnino sententiam nostram improbabis. *Pintian.*

Mori esuriendi semper inexplebili aviditate animalium uni homini] In exemplar. Salmant. tria postrema verba superfluunt. In Tol. unum tantum *homini*. Nec *mori esuriendi* legendum crediderim, sed *moriendi*. Idem.

LIBER XII.

Prooem. *Ut inde eruta dicantur*] Exemplar Tolet. *erudita* legit, non *eruta*. Pintianus.

Unionem in rubri maris profundo] Scribo, *in rubri maris profunda*, ex eodem; nam eadem locutione qua dixit, *vestes ad Seras peti*, subdidit, *in rubri maris profunda*. Idem.

Cap. I. *De arborum honore, et quando platanus primum in Italia, et de natura earum.*

Hæc fuere numinum templa] Hoc etiam nostro seculo fit. Procerissimas arbores in ædium sacrarum vestibulis, et sepulchretis vicinis alunt. *Dalec.*

Quin et Silvanos Faunosque et Dearum genera silvis ac sua numina tanquam et cœlo attributa credimus] Locum esse suspicor non solum corruptum, sed verbis etiam aliquot deminutum. Utcunque melior erit lectio: *Quin et Silvanis Faunisque et nympharum generibus e silvis sua nomina tanquam e cœlo attributa credimus;* nam et codex Toletanus *nomina* præfert, non *numina*. Pintian.

Viresque potus vini] Ovidius: 'Et jam deficiens sic ad tua verba revixi, Ut solet infuso vena redire mero.' *Dalec.*

Secundæ] Vitruvius II. 1. *Idem.*

Hanc primum habuisse causam superfundendi se Italiæ] Livius lib. V. Decadis I. Plutarchus in Camillo, scribunt fama jactatum, Gallos dulcedine

frugum, maximeque vini tunc nova voluptate captos, Alpes transisse, agrosque ab Hetruscis ante cultos possedisse. Invectum autem in Galliam vinum, illiciendæ gentis caussa, ab Arunte Clausino. Ejus rei fortassis exemplo, imperatores Valentinianus et Gratianus in codice prohibent, ad barbaros vinum, oleum, liquamen transferre, ne gustus quidem caussa aut commercii. Magius III. 12. *Idem.*

Elico ex Helvetiis civis earum] Alia exemplaria, *civis eorum:* ego puto scriptum fuisse a principio, *civis Rom.* pro *civis Romanus;* et postea depravatum fuisse in *civis eorum.* Pintian.

Præmissa] Primitias, quas e musto 'sacrima' vocari Festus tradit, ex messe *præmessum.* Hermolaus *promissa* legit; sed, ut censet Rhod. VI. 6. jejuno sensu. *Dalec.*

Platanus] Platanum multam in Hetruria sponte nasci, vide apud Victorium XIX. 19. *Idem.*

Ad tributarium etiam pertinens solum] Harmenopulus suo seculo non tantum pro solo, sed etiam pro cælo et aëre vectigal exactum fuisse tradit a Michaële Paphlagone imperatore. *Idem.*

Dionysius prior] Theophrastus Hist. IV. 7. *Idem.*

Nunc est clara in Lycia] In Lydia Xerxem Herodotus scribit platanum comperisse, quam ob pulchritudinem monili aureo donaverit, et custodiendam mandaverit uni ex immortalibus. Idem et Ælianus: θερειλεχέα πλάτανον Nicander vocat, quod æstate τοῖς σκιατροφουμένοις lectum ac cubile umbram frondis suæ præbeat. Rhod. XXV. 1. Vide ibidem cur se platano similem esse Themistocles diceret. Platanum a foliorum latitudine dici in confesso est. Lycium et gymnasium et Apollinem Athenis fuisse Callimachus, Thebis Sophocles in Œdipode scribit. Idem XIX. 20. *Dalec.*

Nemoroso vertice, et se vastis protegens ramis] Lege: *nemorosa vertice, et se vestis protegens ramis, nemoris instar agros longis obtinens umbris: ac ne quid desit speluncæ imagini saxeæ intus crepidinis corona muscosos complexa pumices, tam digna miraculo, &c.*] Vide Salmas. p. 816. a.

Optantem imbrium per folia crepitus] Honestior quorundam codicum lectio, *captantem imbrium per folia crepitus,* et paulo ante, *domus suæ miraculum;* ubi *domui* legit, non *domus,* exempl. Tolet. ut forte legi debeat, *domui umbraculum.* Pintian.

Cum ipse pars esset umbræ] Scribendum reor, *cum imparis esset umbræ.* Convitium quidem in Caium, non tamen Plinii. *Idem.*

Est Gortynæ in insula Creta] Theophrastus Hist. I. 15. Ex Cretica tamen satam fuisse is non ait. *Dalec.*

Platani satæ generavere vitium] Legendum credo, *platani satæ degeneravere in vitem;* quia sequitur illico: 'quandoquidem commendatio arboris ejus non alia major quam solem æstate arcere, hieme admittere.' *Pintian.*

Sed qui se potentiæ causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus prædives, et merito dici posset is quoque Dionysius] Hæc tam solicita disquisitio fortunarum ac morum hominis libertinæ conditionis nec præsenti instituto congruit, et indigna est Pliniana gravitate. Itaque verba hæc non Plinii, sed aliena censemus. *Idem.*

Dionysius] Fortassis ob vineta multa et ampla quæ possidebat. *Dalec.*

CAP. II. *De chamæplatano, et quis primus totonderit viridaria.*

Arborum etiam abortus invenimus] Theophrastus Hist. IV. 4. *Idem.*

Pumilionum] Staturæ brevis et pumilæ caussas investigat Rhod. III. 10. citato etiam hoc loco. *Idem.*

Tonsilia] De silvis tonsilibus mentio apud Senecam in proœmio Quæst.

Natur. *Idem.*

CAP. III. *De peregrinis arboribus et malo Assyria.*

Medicam] Theophrast. Hist. IV. 4. *Dalec.*

Folium ejus est unedonis] Virgilius: 'Ipsa ingens arbos, faciemque simillima lauro: Et si non alium late jactaret odorem, Laurus erat.' *Idem.*

Qui transit in vestes una conditus] Oppius apud Macrobium III. 14. et citrum et θύαν vocatam arborem putat, et de illa versum hunc Homeri exponendum: Εἵματά τ' ἀμφιέσασα θυώδεα, σιγαλόεντα. Leopardus VIII. 6. Quidnam id sit, quod ejus florem apprime tenacem esse Virgilius tradidit, vide diligenter explicatum a Victorio Observ. XXXII. 8. Fructum hujus arboris aureum malum dictum volunt: cujus meminit Orpheus, crepundia Bacchi et suppellectilem infantium enumerans: Κῶνος, καὶ ῥόμβος, καὶ παίγνια καμπεσίγυια, Μῆλά τε χρύσεα καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυφώνων. Scalig. Vide Athenæum lib. III.

Meminisse conveniet] Verior lectio, *monuisse conveniet.* Quanquam puto verborum quoque ordinem mutatum esse et rectiorem esse scripturam: *qualiter omnia transitura longius seri, arctissimeque transferri monuisse conveniet.* Pintian.

Incoquere diximus] Penultimo cap. libri superioris. Virgilius: 'Flos apprime tenax: animas et olentia Medi Ora fovent illo, et senibus medicantur anhelis.' *Dalec.*

CAP. IV. *De Indiæ arboribus, et quando Romæ primum ebenus.*

Lanigeras Serum] Lanigeras Tyli insulæ. Vide apud Theoph. Hist. IV. 6. Indicas vero c. 5. libri ejusdem. Vide et supra VI. 17. *Dalec.*

Virgilius] Georg. 'India fert ebenum, molles sua thura Sabæi.' Vide infra XXIV. 11. et Theophrast. IV. 5. *Idem.*

Centenas] Ducentenas Herodotus in Thalia. *Idem.*

Phalangas] *Phalanges,* ἔργματα, ligna rotunda, fustes teretes, quibus subjectis in litus naves subducuntur, et in mare deducuntur. Prælium Afros contra Ægyptios primum fecisse fustibus, quos phalangas vocant, dixit supra VII. 57. Phalanx Chananæorum vox est. Afri certe, qui Carthaginem et plerasque maritimas urbes incoluerunt, a Chananæis originem habuerunt. Atque hoc quidem a Mitalerio observatum est. *Idem.*

Qui Padum amnem vidisset, neminem ad id tempus Asiæ Græciæque aut sibi cognitum] Verba sunt Herodoti lib. III. Οὔτε γὰρ ἔγωγε ἐνδέκομαι Ἠριδανὸν καλέεσθαι πρὸς βαρβάρων ποταμὸν, ἐκδιδόντα ἐς θάλασσαν τὴν πρὸς Βορέην ἄνεμον. Et mox: Οὔτε δὲ οὐδενὸς αὐτόπτεω γενομένου. Tamen turbat lectorem nonnemo velut scripta lectione oblata, *qui Padum amnem non vidisset;* tum conjiciendo, *nemini.* Quid est autem, *nemini cognitum, qui Padum amnem non vidisset?* Itane omnes undique currebant ad videndum Padum? Sed nec recte illum adnotasse suspicor veterem lectionem; nam Vossiani duo, Gud. et Acad. *qui Padum non vidisset.* Ex quo merito eruditi fecere, *qui Padum amnem vidisset.* Gronov.

Ut diximus] Lib. VI. c. 29. *Idem.*

Raram arborem ebenum Meroën usque a Syene, &c.] Scribe, *raram arborem a Syene fine imperii per nongenta M. passuum, nullamque nisi palmarum generis.* Et quod sequitur, sic emenda, *fortassis in tributis auctoritate tertia res fuerit ebenus:* in tributis quæ pensitabant Æthiopes regibus Persidis tertius ebeno locus fuit. Vide Salmas. p. 387. a.

Duo genera ejus] Theoph. Hist. IV. 5. aliter hæc recitat. *Dalec.*

Rarum id, quod melius, arboreum trunco, &c.] Lege: *rarum id quod melius, arbore mire enodi.* Salmas. pag. 1035.

Nigri splendoris] Εὔξυλον καὶ καλὸν, *præstanti pulchroque ligno.* Dalec.

Sine arte protinus jucundi] Coloris gratiam recondita et asservata, θησαυριζομένη, non accipit, sed natura statim. Theoph. *Idem.*

Alterum fruticosum, &c.] De utroque id Theophrastus, non tantum de viliore. *Idem.* *Alterum fruticosum, &c.*] Finalia hujus capitis verba cum sequenti capite conjungenda sunt, eo modo: *alterum fruticosum cytisi modo et tota India dispersum. Est ibi et spina similis, sed deprehensa vel lucernis igni protinus transiliente.* Vide Salmas. p. 1033. a.

Cap. v. *De spina et ficu Indicis.*

Igni protinus transiliente] Hæc omnia ex Theophrasto IV. 5. et I. 12. *Dalec.*

Ficus ibi exilia poma habet, &c.] Lege: *Ficus ibi exilia poma sed ipsa semper ferens, vastis diffunditur ramis.* Salmas. p. 1015. b.

Vastis diffunditur] Ad duodecim cubitos. Strabo. *Dalec.*

Æstivant] Morantur homines. Theoph. 50. equites apud Strabonem Aristobulus. *Idem.*

Ut LX. p. pleræque] Eadem Oviedus scribit de Mangle IX. 6. Strabo lib. XV. ex Onesicrito et Nearcho describit, et in Musicana Indiæ provincia nasci tradit. *Idem.*

Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet] Theophrastus de Hist. Plant. IV. 4. non effigiem tradit, sed magnitudinem habere peltæ. 'Folium,' inquit, 'pelta non minus habet.' *Pintian.*

Nec fabæ magnitudinem excedens] Digna transformatio quæ inter Ovidianas reponatur, ciceris in fabam. Theophrastus loco proxime citato: 'Fructum admodum parvum, magnitudine ciceris, ficui similem.' *Idem.*

Cap. vi. *De arbore pala, et arboribus Indicis sine nominibus, et laniferis.*

Alas avium] Στρουθίων, *struthiorum,* (struthiocamelorum,) quæ galeis imponuntur. Theophr. *Dalec.*

Imitatur] Sic describitur Indicum Lycium a Garcia. *Idem.*

Arbori nomen palæ] Quidam, ut dixi, Musam esse putant, Thevetus c. 33. arborem vocari ait 'pagovere,' fructum 'pacona:' Oviedus platanos: utrunque nomen ad palam accedit. Aliam huic similem, et usus frequentissimi, Thevetus ibidem scribit vocari 'hoyriri.' Oviedus 'jajama.' *Idem.*

Plurima est in Sydracis] Scribo *in Oxydracis* ex Strabone lib. XVI. et Stephano, et reliquis. *Pintian.* *Plurima est in Sydracis*] Ad Acesinem amnem. Theoph. *Dalec.*

Dulcior pomo] Fructu longo; contorto, non recto, in cibo suavi. Theophr. Hanc Tamarindos nostros esse putant. *Idem.*

Est et alia similis huic, dulcior pomo, sed interancorum valetudini infesta] Censeo scripsisse Plinium *valetudine infesto,* hoc est, morbo, ut passim ea voce optimi quique utuntur. Infestum est id pomum eo, quod interaneorum valetudinem vel dolores gignat. *Gronov.*

Interancorum valetudini infesta] Quia morsum facit et dysenteriam excitat. Theophr. *Idem.*

Terebintho similis] Arborem hanc Pistaciam nostram esse volunt. *Dalec.*

In Bactris utique] Hæc verba, ni fallor, ad præcedentia pertinent. Theophrastus Hist. Plant. IV. 4. 'Ferunt et terebinthum haberi, ut alii similem terebintho, cui folia, et rami, et reliqua omnia terebintho similia, fructus autem diversus; similis enim amygdalis. Nam et in Bactris terebinthum hanc esse, ferreque nuces amygdalarum magnitudine: quoniam non magnæ sint, sed visu similes, et suavitate amygdalis præstantiores.' Ex his Theophrasti verbis colligitur, verba, quæ statim ante præcedunt, aliter legenda esse, *pomo amygdalis minore tantum magnitudine;* scriben-

dum enim, *pomo amygdalæ magnitudine*, ut superfluant duæ illæ dictiones, *minore tantum;* nisi quis velit erroris notam Plinio inurere, qui verba illa Theophrasti, *quoniam magnæ non sint*, male verterit, *minore tantum magnitudine;* nam Theophrastus non minora amygdala, sed pari cum amygdala magnitudine poma ferri ab ea arbore prodit. *Pintian.*

Sed unde vestes lineas faciunt] Scribo *laneas*, non *lineas;* nihil enim notius lanigeris Indiæ arboribus; nam præter Herodotum in tertio, Theophrastus quoque de arboribus laniferis Tyli insulæ sic loquitur de Hist. Plant. IV. 8. 'In Tylo,' inquit, 'insula, quæ in sinu Arabico est, parte ad orientem spectante, tantam arborum multitudinem esse affirmant, ubi æstus recesserit, ut locus frequentissimo vallo munitus relinquatur: atque his omnibus magnitudo quæ fico, flos odore excellens, fructus ingustabilis, et visu lupino similis. Lanigeras quoque arbores multas eandem insulam ferre: has folia vitigena gerere, verum minora fructum nullum: id in quo lana continetur, mali amplitudine cerni, verum nascens compressum cum tempestivæ maturitatis sit, aperiri, et lanam excipi, qua telas texunt, alias viles, alias pretiosas: hoc idem et in India, sicut dictum est, et in Arabia fieri asseverant.' *Idem.*

Foliis moro similis, calyce pomi cynorrhodo] Sic Hermolaus corrigit, ex Theophrasti auctoritate se id facere professus; sed temperare mihi nequeo, quo minus dicam mirari me in plerisque Hermolai frontem, auctores cum magno studiosorum dispendio falso subinde citantis, et quorum nec minima subsit mentio, eis tribuentis, ut plane videatur imposturam voluisse lectoribus facere. Theophrasti verba subtexam, ut planum fiat omnibus quam vera Hermolaus tradiderit: 'Plantæ,' inquit, 'ex quibus vestes conficiunt folium moro simile habent, totam autem stirpem similem cynorrhodo.' Hæc ad verbum Theophrastus: in quibus verbis ubi, obsecro, est, similem esse laniferam arborem calyce pomi cynorrhodo? Nec scio unde Hermolaus collegerit valere argumentationem a similitudine totius ad totum, ad similitudinem partis ad partem; ut si sic argumenteris: Tota simia toti homini similis est: ergo simiæ nasus naso hominis. Ita et si tota arbor lanigera similis est cynorrhodo, non consequetur, puto, ut calyx pomi arboris lanigeræ similis sit calyci pomi cynorrhodi. Publica ante Hermolaum lectio impressorum codicum erat, *calyce bombycinorrhodo ;* ex qua, si Theophrastum et Plinium convenire volumus, hanc eliciemus: *corpore toto cynorrhodo*, hoc est, stirpis universitate. At durior, inquis, est correctio; quis neget? sed multo duriores præcessere aliæ, quas tamen fatearis necesse est veriores esse Sibyllæ foliis, tam eximiis scriptorum testimoniis obvallatæ sunt. *Idem.*

Serunt eam in campis] Addit Theoph. per ordines; quare procul aspicienti vites esse videntur. *Dalec.* *Serunt eam in campis, &c.*] Lege: *Serunt eam in campis, nec est gratior villarum prospectus.* Villarum prospectum posuit pro vinearum. Et sane villa diminutivum a vinea. Vide Is. Vossium in Melam, p. 266.

Nec est gratior ullarum prospectus] Vetus lectio, *nec est gratior villorum aspectu;* scribo non *villorum aspectu*, sed *vinearum aspectu.* Theophrastus Hist. Plant. lib. IV. 'Seruntur ordinatim, quapropter e longinquo aspicienti vites apparent.' Nec est quod minus credam quam verba illa, *nec est gratior*, sincera esse; sed quomodo castigem ad præsens non occurrit. *Pintian.*

CAP. VII. *De piperis arboribus, de garyophyllo, et aliis pluribus.*

Oliva Indiæ sterilis, præterquam ole-

astri fructu] Et natura pene inter oleum et oleastrum, folio latiore, quam oleastri, angustiore quam oleæ. Theophr. *Dalec.* *Oliva Indiæ sterilis, &c.*] Sic postrema hujus capitis verba cum sequenti capite conjungenda: *Oliva Indiæ sterilis, præterquam oleastri fructu. Passim vero quæ piper gignunt, juniperis nostris similes; quamquam in fronte Solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere.* Eorum porro opinio qui tradidere piper in ea parte Caucasi, quæ solibus opposita est, tantum gigni, prorsus hodie falsa deprehenditur. *Salmas.* p. 1023. b.

De piperis arboribus] De pipere pauca Theophrastus Histor. lib. IX. cap. ult. paulo plura Philostratus in Vita Apollonii III. 1. *Dalec.*

Juniperis nostris similes] Plinius ex aliena fide falsa hæc narrat omnia. Certas omnium generum piperis historias pete ex Garcia, I. 22. *Idem.*

Iis] Piperi nigro. Diosc. *Idem.*

Fiuntque semina cassa et inania] Lego, *fiuntque semine cassæ et inanes;* ut referatur ad siliquas; nam et scripta lectio *semine* agnoscit, non *semina.* Pintian.

Quod vocant brechmasin sic Indorum lingua significante abortum] Ambo antiqui codices: *quod vocant brigma: sic Indorum lingua significante mortuum.* Idem.

Gratius] Ἐννομώτερον. Diosc. *Dalec.*

Sola placere amaritudine] *Placuere* exemplar Toletanum, non *placere.* Pintian.

Utrumque silvestre gentibus suis est] Tria piperis genera indicata sunt, non duo, longum, album, nigrum: non est igitur locus verbo illi *utrumque:* quare *utcunque* lego, non *utrumque.* Idem.

Italia habet] Italici piperis arbusculam esse, quam adhuc officinæ et olitores piper vocant; quidam Ison nigrum, descriptum in historia nostra plantarum. *Dalec.*

Garyophyllon] Hoc quidam esse putant comacum Theoph. memoratum Hist. IX. 7. *Idem.*

Piperis similitudinem] Hallucinatur Plinius. Hæc est Lycii descriptio in Cappadocia, Lycia, et, ut ait, in Pelio nascentis. Indica spina Lycii, quam lonchitin vocant, ramos rectos mittit, tricubitales majoresve, rubo crassiores, a radice multos; folia oleæ; fractus cortex rubet. Diosc. qui de aromatibus Indicis scripsit, narrat Lycium ab Indis vocari *cate;* fieri e ramis arboris *hacchic,* minutim concisis, elixis, contusis, cum farina, nachani succo mixto, et in pastillos tabellasve formato. Arborem esse magnitudine fraxini, folio minuto, ericæ, vel tamaricis, semper virente, multis spinis horridam; florere, sed fructum non ferre; lignum durum et densum ubivis incorruptum manere. *Dalec.*

Hæc in aqua cum semine excepta in æreo vase medicamentum fit quod vocatur lycion] Scribo, *Hac in aqua cum semine excocta;* nam et vetus et recentior omnis lectio *hac* habet, non *hæc,* refertque id pronomen, radicem. Item *frutice* malim legere quam *semine,* quanquam violenta correctione. Dioscorides lib. I. 'Colligitur ex ea succus, tusis una cum frutice radicibus, et cum diebus aliquot in aqua maduerint decoctis; tum exempto ligno, iterum eo qui superest liquore ad crassitudinem mellis decocto.' Plinius XXIV. 14. 'Coquuntur in aqua tusi rami, radicesque summæ amaritudinis æreo vase per triduum.' *Pintian.*

Spumosum] Quod uri potest, et restinctum spumam rubentem ostendit. Alia est Lycii Indici descriptio apud Diosc. et Garciam. *Dalec.*

Spinam ipsam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium vocant] Scribe fœminina terminatione, *pyxacantham Chironiam.* Dioscorides præallegato loco: 'Lycion, quod pyxacantham

aliqui vocant, spinosa arbor est.' Plinius XXIV. 14. 'Lycion præstantius e spina fieri tradunt, quam et pyxacantham Chironiam vocant.' *Pintian.*

CAP. VIII. *De macir, saccaro, arboribus Arianæ gentis.*

Saccaron] Gal. Sim. p. 5. Varro Narbonensis: 'Indica non magna nimis arbore crescit arundo, Illius e lentis premitur radicibus humor, Dulcia cui succo nequeant contendere mella.' Statius Syl. I. 'Et quas percoquit Ebutia cannas.' Lucan. lib. III. 'Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos.' Strabo lib. V. Εἴρηκε δὲ καὶ περὶ καλάμων, ὅτι ποιοῦσι μέλι, μελισσῶν μὴ οὐσῶν. Arrianus in Periplo, καὶ μέλι τὸ καλάμινον, τὸ λεγόμενον σακχαρί. Brod. IV. 22. Indicum solem vocavit Archigenes, Arabes *tabaxir* nominant, Indi *saccar mambu.* Dalec.

Contermina Indis gens Arriana appellatur] Theophrastus Histor. IV. 5. *Idem.*

Myrrhæ similis] Strabo lib. XV. Gedrosiam ferre myrrham et nardum scribit: est autem Gedrosia Arrianæ contermina. Theophrast. eam lacrymam Illyriæ aspectu odoreque similem esse tradit. Legunt quidam *Illyricæ Iridi:* lego: τῇ Γαβιραίᾳ σμύρνῃ, *Gabiræa myrrhæ.* Idem.

Accessu propter aculeos anxio] Accessu Solis profluente cum illuxit, ex Theophrast. *Idem.*

Item laurino folio et ibi spina tradita est] Particulam *item,* per minorem literam scriptam, cum duobus verbis sequentibus, superioribus annecte, ex Theophr. l. IV. apertissime. *Pintian.*

Cujus liquor] Lacteus, e nodis aculeatis, fractis, tritisve expressus. Theophrast. Idem refert Strabo lib. XV. Sed spinæ, cujus liquor excæcat, fructum humi jacere et cucumeri similem esse tradit, quod tacet Theophrastus. *Dalec.*

Herba, &c.] In Maritimis arenæ tumulis Gedrosiæ nascens. Strabo. *Idem.*

Mel horis] Mel id *xirquest,* id est, lac arboris *quest,* Arabibus et Persis dicitur: vulgo corrupte *siracost.* Utribus reconditum venditur, ac Indis in frequenti usu est. Alterum quoque hujus generis nascitur, melli candido simile, Hormusii copiosum. Vide Garciam I. 11. *Idem.*

CAP. IX. *De bdetlio, et arboribus Persici maris.*

Brochon] Arabes *molochil* et *molachal* bdellium vocant. Hæ dictiones in bolchon et madalcon detortæ ac corruptæ fuerunt. *Idem.*

Simile ceræ] Taurino glutino. Diosc. *Idem.*

Aliqui peraticum] Quædam exemplaria *pyraticum:* vetus lectio *Parthicum;* quod magis probo; nam, ut supra ostendit Plinius VI. 25. duodeviginti erant Parthorum regna; ut mirum non sit si ex Media advectum Parthicum appellaretur. *Pintian.*

Cætera ejus genera cortice scordasti, &c.] Adde conjunctionem *et, cortice et scordasti.* Idem.

Bactriano nidor siccus] Vetus lectio *nitor* habet, non *nidor.* Legendum existimo, *nitor suus,* hoc est, peculiaris, proprius, ut confestim: 'Præterea suum pondus.' *Idem.*

Multique candidi ungues] Gal. lib. II. de Antidotis, in Antidoto Charmidis bdellium præstantissimum vocat βδέλλην ὄνυχα: lib. VIII. κατὰ τόπους in Iambicis Damocratis: lib. X. ejusdem operis in malagmate Fabullæ; et id quidem, non quod in eo candidi visantur ungues, quemadmodum censet Plinius, sed quia bdellium accensum unguis odorati modo oleat. Serapion sic interpretatur verba Dioscoridis, ἐοικὸς εἶναι βδέλλιον τῷ ὄνυχι. *Dalec.*

Gentes supra dictas] Carmaniam. Theophrastus Hist. IV. 8. *Idem.*

Namque erosæ sale] Theophrastus

arborum harum tria genera memorat. Primum in insulis quas æstus operit, magnitudine ingentis platani populive, folio lauri, perpetuo; flore violæ, odore, et colore; fructu suaviter olente, magnitudine olivæ. Secundum in eo mari, semper foliosum, fructu lupini. Tertium in maritimis Carmaniæ, Adrachnæ simile, nuda radice polypi modo adhærens, fructu extrorsum amygdalæ, intus in cohærentes veluti flexuosas spiras convoluto. Hæc Plinius suo more confundit. Vide lib. XIII. cap. ult. *Idem.*

Operiuntur totæ] De insularibus id Plinius, non de iis quæ in continente nascuntur. *Idem.*

CAP. X. *De arboribus Persicæ insulæ, et lanigeris arboribus.*

In eodem sinu] Theophr. IV. 9. *Id.*

His folia infœcunda] Lanæ: aliter quam apud Seras, quorum in tractu laniferæ arbores folia lana operta gerunt. *Idem.*

Cucurbitas] Fructus cucurbitæ similes, id quod lanam continet, vere compressum, maturitate se recludens, unde lanas trahunt; ex quibus telas nunc pretiosas texunt, nunc viliores, inquit Theophrastus. *Idem.*

CAP. XI. *De gossampinis, et arboribus ex quibus vestes fiunt, et quibus modis constent arborum fructus.*

Arbores vocant gossampinos] Puto legend. esse *gossypinon; idem* quod gossypion. Vide Salmas. p. 298. b.

Arbores vocant gossampinos] Theophrastus IV. 9. *Dalec.*

Albæ violæ] Λευκοΐου. Theoph. Hist. IV. 9. *Idem.*

Quod miremur in eo tractu] De loto Ægyptia eadem post traduntur. XIII. 18. *Idem.*

Quem noctu comprimens] Vesperi paulatim colligit, et noctu rursus omnino claudit. Theophrast. *Idem.*

Vicina his Arabia, &c.] Legendum: *Vicina his Arabia flagitat quandam generum distinctionem, quoniam fructus his constant radice, frutice, cortice, succo, lacrima, ligno, surculo, flore, folio, pomo. Radix et folium Indis, et maximo pretio.* Fructus Arabibus constant, radice, frutice, folio, &c. Sed radix et folium etiam Indis, et maximo quidem pretio. Radix illa, costi est; folium nardi; quæ ambæ species in India nascuntur. Costum in Arabia quoque. *Salmas.* 1064. b. et 1065. a.

Generum distinctionem] Odorum sive aromatum genera his fere versibus complexus est Plaut. in Curcul. 'Nam omnium odor unguentum præ tuo nausea est. Tu mihi stacte, tu cinnamum, tu rosa, Tu crocum, et casia es, tu bdellium,' &c. *Dalec.*

Constat radice] Aromata constant 1. radice, cyperus; 2. frutice, casia; 3. cortice, macer; 4. succo, silphium; 5. lacryma, myrrha; 6. ligno, agallochum; 7. surculo, caryophyllum; 8. flore, nardus, rosa; 9. folio, malabathrum; 10. pomo, malus medica. *Idem.*

CAP. XII. *De costo, et nardo, et differentiis nardi.*

Gustu fervens] Vide Garciam I. 35. *Dalec.*

Patale] Vulgo *patan.* Idem.

De folio nardi] Malabathrum, sive φύλλον, nardi folium esse, deceptus Plinius judicavit, quo errore lapsos quoque multos alios fuisse Dioscorides tradit. Vide Garciam I. 33. *Idem.*

Frutex est gravi et crassa radice] Lege: *Frutex est gravi ac crassa, &c. ut cyperi, aspero sapore, folio parvo densoque: cacumine aristæ se spargunt, &c.* Vide Salmas. p. 1064. b.

Alterum ejus genus apud Gangem nascens damnatur in totum, ozænitidis nomine] Legendum videtur *Gangitidis,* non *ozænitidis.* Dioscorides lib. I. unde hoc mutuatus videtur Plinius: 'Ex Indicis,' inquit, 'nardum quoddam Gangitis vocatur, a fluvio Gange apud quem enascitur.' Nec me fugit Hermolaum in Corollario aliter sen-

tire; sed ille conjectura ducitur, nos Dioscoridis auctoritate nitimur. *Pintian.*

Pseudonardo] Item luto siccæ radici permixto, ex Diosc. *Dalec.*

Item sua radice permista ponderis, &c.] Legend. *Item sua radice permixta ponderis causa et gummi, spumaque argenti ac stibio, ac cypiri, cyperive radice.* Item nardus adulteratur sua radice, ac cypiri, vel cyperi, permixta et gummi ponderis causa et spuma argenti ac stibio. Vide Salmas. p. 1065. b.

Folia divisere annonam] Lege : *Folii divisere annonam: ab amplitudine hadrosphærum vocatur, majoribus pilulis.* Mercatores scil. dum aliud pretium faciunt folio hadrosphæro, aliud mesosphæro, &c. Non plura folia in unam pilulam solebant conglobari, sed ex singulis foliis complicatis singulæ sphæræ fiebant. Vide Salmas. p. 1070. b. *Folia divisere annonam*] Folia sub. malabathri. De malabathro verbis totidem et iisdem hæc refert Arrianus. Annonam pretium mercis vocat. *Dalec.*

Majoribus foliis X. XXX.] Exemplar Salmant. *populis* legit, non *foliis*: Toletanum *pipulis*; ut forte legendum sit *scripulis.* Pintian.

Phu] Plinius hoc loco tacet flores phu esse narcisso similes, ut est apud Dioscoridem, nondum animadverso mendo codicis Græci, cum legendum sit, ἄνθη πρὸς τὰ τοῦ κισσοῦ, quod optime convenit et colori et figuræ. *Dalec.*

Purpura albicante] Ἐμπορφύρῳ Dioscor. *purpurascente*, ex obliquo villosa. *Idem.*

Avium pedes] Veratrum nigrum, seu *melampodium*, ex Dioscoride. Ex voce *melampodium* vetustorum exemplarium corruptores effecerunt τοὺς τῶν ὀρνίθων πόδας. *Idem.*

De quo dicemus inter flores] Lib. XXI. c. 6. et 9. *Idem.*

Semper nascitur herba] De suo id Plinius. Dioscorides ea tantum herba nardum adulterari scribit. *Idem.*

CAP. XIII. *De asaro, amomo, amomide, et cardamomo.*

Asarum] Vide infra XXI. 6. et 9. *Dalec.*

Est autem ederæ foliis rotundioribus tantum mollioribusque] Lege: *Est autem hederæ foliis rotundioribus tantum mollioribusque, flore purpureo radici alligato, alterci simili, acinoso, saporis, &c.* *Altercus* Latinis ὑοσκύαμος, quasi *altericus*, quod mentem alteret et alienet. De saliunca minime dubium, quin Latini nardum montanum ita appellarint. Vide Salmas. p. 1069. a.

Acinosum] Ἐοικὸς γιγάρτῳ. Dioscor. *acini grano simile.* Dalec.

Amomi uva in usu est, Indica vite labrusca, &c.] Lege, *Amomi uva in usu est, Indica vite labrusca ; ut alii existimavere, frutice botruoso.* Amomum veram esse *uvam* ex Indica labrusca, hoc est, βότρυν, nonnulli veterum crediderunt. Alii *fruticem* esse *botrosum*, θάμνον βοτρυώδη. *Salmas.*

Frutice myrtuoso] Scaliger legit *frutice myrteolo ;* nempe coloris myrtei, id est, inter nigrum et flavum medii, sicut apud Horatium exposuit Porphyrio, hoc versu : 'Myrteum nodo cohibere crinem ;' ut hac appellatione id nos intelligamus, quod Dioscorides dixit ὑπόκιρρον. *Dalec.*

Colore ruffo] Dioscorides recens et candidum, vel subrubrum, præfert. Armeniacum, optimum, χρυσίζει : Ponticum, secundum, subrufum est; medicum, deterrimum, ὑπόχλωρον, *subviride.* Idem.

Pretium uvæ in libras X. LX. friato, &c.] Lege: *pretium uvæ in libras X. LX. friato vero amomo X. XLVIII.* Dicit pretium uvæ in libras denarios fuisse sexaginta, friato vero amomo, denarios quadraginta octo. Vide Salmas. p. 400. a, b.

Amomis] Amomide Dioscorides scribit amomum adulterari. *Dalec.*

In Arabia] Advehitur ex India et

Media, Theophr. Hist. IX. 7. *Idem.*

CAP. XIV. *De thurifera regione.*

Thura] Theophr. Histor. IX. 4. *Idem.*

Saba appellata, quod significare Græci mysterium dicunt, spectans ortus solis æstivi, undique rupibus invia et a dextra maris scopulis inaccessa] Paucioribus verbis ambo exemplaria: *Saba appellatur, hoc significare Græci mysterium dicunt: spectat ortus soli æstivi, undique maris scopulis inaccessa.* Pintian. Leg. *Saba appellatur, quod significare Græci mysterium dicunt.* Vide Salm. pag. 496. b. 497. a.

Schœnus] Supra V. 10. stadia triginta; Herodoto lib. II. sexaginta. Erasmus Prov. 'Hirundo totos schœnos anteibit.' *Dalec.*

Colles alti] Et nive operti. Theophr. *Idem.*

Feruntque MMM. non amplius esse familiarum] Deest in libris numerus familiarum, et sane tot familiæ urbem vel populosam facere queant; scriptum, ut opinor, fuerat: *ferunt CIC. non amplius esse familiarum.* Vide Salmas. pag. 501. a.

Alii lentisco similem subrutilo] Verum hos (Theophr.) prodidisse, vide apud Garciam I. 7. *Dalec.*

Virgis etiam thuris ad nos commeantibus, &c.] Legend. *virgis etiam thuris ad nos commeantibus: quibus credi par est matrem quoque terete, enodi fruticare trunco.* Vide Salmas. p. 500. b.

Jam quæstus alteram vindemiam affert] Legend. *Jam quæstus alteram vim affert;* nam vis adfertur arbori, dum inciditur ac vulneratur: 'saucias arbores,' et 'plagam arboris' paulo post dicit: 'Prior atque naturalis vindemia circa canis ortum flagrantissimo æstu, incidentibus qua maxime videatur esse prægnans tenuissimusque tendi cortex.' Vindemia non erat circa canis ortum, sed tantum incisio; nam quæ incidebantur æstate, et circa canis ortum, non ante autumnum legebantur; infra: 'Autumno legitur de æstivo partu. Secunda vindemia est vere, ad eam hyeme corticibus incisis:' non igitur prior vindemia circa canis ortum, sed ἐντομὴ tantum et partus. Heic Plinius videtur sui oblitus, nisi distinguendum sit: *Prior atque naturalis vindemia, circa canis ortum flagrantissimo æstu incidentibus;* ut circa canis ortum incidant, quæ postmodum autumno legantur, ac vindemientur; quod verum est. Sequitur: *laxatur heic plaga, non adimitur:* heic in thuris arbore incidenda: cortex laxatur et aperitur tantum plaga, non adimitur, ut in picea; de qua XVI. 12. his verbis: 'Aperitur picea e parte solari non plaga, sed vulnere ablati corticis,' ubi notandum est, plagam a vulnere distingui. *plaga* est ἐντομὴ, ubi cutis tantum laxatur et scinditur: *vulnus,* τὸ ἕλκος, cum distrahitur et tollitur ac separatur a corpore. Sequitur: *nec corpori ipsi parcitur, ut in ceteris quoniam astula in fructu est.* Vulnus in picea fiebat sola detractione corticis, id est, postquam humore confluente repletum esset, abscindebatur securi. Vide Salmas. hac de re latius disserentem, pag. 501. a, b. 502. a.

Prior atque naturalis] Vide Theophrast. Hist. IX. 2. *Dalec.*

Persona adjicitur capiti] Ne videat opifex qua adeundum sit ad furtum, qua exeundum. *Dalec.*

Illud carpheotum, &c.] Legend. *Illud carphiotum; hoc dadioton,* ἀπὸ τοῦ δᾳδίου, quod simile esset τῷ δᾳδίῳ, sive *resinæ,* quæ ex arboribus πισσοφόροις manat. Resina quidem picea candidior est: ideo thus ea adulterabant: τὸ καρφιωτὸν, ἀπὸ τῶν καρφίων, ita vocabant thus quod autumno colligebatur candidissimum et purissimum. *Salmas.* pag. 505. b.

Carpheotum] A festucacea levitate; κάρφος enim Græci *festucam* dicunt. *Dalec.*

Dathiathum] Ἀπὸ τῆς δᾳδὸς καὶ τοῦ θείου· quod incensum tædam aut sul-

phur oleat; aut quod ἐν τῷ θύειν, *in sacrificiis*, odorem tædæ imitetur; quo etymo scribendum fuerit *dathyaton.* Idem.

Masculum] *Melato* Arabes hodie vocant. Masculum thus ab iis, qui sacris operando eblandiri favorem Deorum omni industria et cura cupiebant, et ab iis qui magico sacro et amatoriis carminibus mentem alicujus mutare, aut Deos placare, propensioresque reddere conabantur, potissimum adolebatur. Virgil. Ecl. VIII. 'Verbenasque adole pingues, et mascula thura.' Turn. Advers. x. 2. 'Mascula thura' Virgilius adoleri præcipit tanquam excellentia, quoniam ea primam bonitatis gloriam obtinent. Diis enim quod offertur, præstantissimum esse debet, ut eximia hostia. Brodæus I. 34. Plautus in Pœnul. 'granum thuris' vocat: 'Quive ullum thuris granum sacrificaverit.' *Idem.*

Singula hæc manum implere solita invenio, cum minore diripiendi aviditate lentius nasci liceret] Hæc nihil ad rem, ut alieno plane loco infulta: præcessit de mammoso quod ex germinatione guttæ manantis formatum est: subjungit, *hæc singula manum implere solita.* Vide Salmas. 508. b. Et in sequentibus legend. *etiamnum tamen inveniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ; hoc est, XXVIII. denariorum pondus æquent.* Octoginta quatuor denarii Romani minam constituebant, cujus pars tertia viginti octo denarii. *Idem* ibid. et 509. a. *Singula hæc manum, &c.*] Theophr. Hist. IX. 4. *Dalec.*

Et atomum] Et Syagron, Dioscor. *Idem.*

Minorem autem orobiam] Sic legendum, non *Arabium,* tum ex apographo Toletano, tum ex Diosc. lib. I. quantitate minimum; sic dictum ab ervo notissimo leguminis genere, quod Græci appellant orobos. *Pintian.*

Quæ tertiam partem minæ, hoc est, XXXIX. denariorum pondus æquat] Exempl. Salmant. XXVIII. non XXXIX. neutra lectio vera: scribendum XXXIII. nam mna, seu mina pendet drachmas Atticas C. auctore Plinio XXI. 34. ergo tertia pars minæ erunt fere XXXIII. drachmæ seu denarii. *Idem.*

Large Deos adoraret] Fieri id solebat thure ex acerra tribus digitis sumpto. Ovid. Fast. II. 'Et digitis tria thura tribus sub limine ponit.' Lactant. Instit. lib. v. 'Nam cruciari atque interfici malle, quam thura tribus digitis comprehensa in focum jactare.' Apud Porphyrium, Pythia inquit Deum non magis lætatum fuisse Thessalo boves *auratis cornibus,* χρυσοκέρους, et Hecatombas offerente, quam Ἑρμιωνέως θύσαντος τῶν ψαιστῶν ἐκ τοῦ πηριδίου τοῖς τρισὶ δακτύλοις: *quam cum Hermionensis quidam ex sacculo tribus digitis de placenta libaret.* Brodæus v. 8. Sic apud Plautum in Bacchidibus: 'Sic hoc digitulis duobus sumebas primoribus.' Idem in Milite: 'Inde ignem in aram, ut Ephesiæ Dianæ laudes latas Gratasque agam, eique ut Arabicos fumificem odores amœne.' *Dalec.*

Deo] Soli, Theophrast. pretii tertiam partem. *Idem.*

Evehi non potest, nisi per Gebanitas: itaque et horum regi penditur vectigal] Notant docti hos *Gebanitas* Straboni vocari *Catabanitas:* falsum. Καταβανεῖς Strabo nominat, non Καταβανίτας, et *Catabanes Gebanitis* vicini. *Gebanitæ* porro sunt qui alii *Gebulitæ* ab oppido Gebala. *Salmas.* pag. 494. b.

Thomna abest a Gaza nostri litoris in Judæa oppido LXXX. XXVII. (*alii XXXXIIII. XXXVI.*) *millia passuum, quod dividitur in mansiones camelorum LXII.*] Nimis paucæ sunt mansiones pro tanto intervallo: credo scribendum: *IIII. decies, XXXVI. milia;* id est, quatuor decies centena millia passuum. Vide Salmas. pag.

496. a, b. *Abest a Gaza nostri littoris Judææ oppido*] Sic alii leg. Codex Tolet. *abest a Gaza nostri littoris in Judæa oppido.* Pintian.

Apud nos adulteratur resinæ, &c.] Lege: *apud nos adulteratur resinæ candida gemma, per quam simili;* hinc δᾳδιωτὸν *thus rufum* a colore resinæ dictum est. *Salmas.* pag. 505. b.

Cap. xv. *De myrrha, et arboribus myrrhæ.*

Ad quinque cubita] Theophrasto arbor quinque fere cubitos alta est, myrrhæ vero ea minor. *Dalec.*

Caudice duro et intorto, &c.] Legend. *caudice duro et intorto, crassiore quam cruris, et ab radice etiam quam reliqua sui parte:* ἐπὶ τῆς γῆς, *ab radice*, ea parte quæ terræ ac radici propior. *Salmas.* pag. 522. a.

Prius, quam incidantur, stacten dictam] Theophrastus περὶ ὀσμῶν· ἐκ κινναμώμου καὶ ἐκ σμύρνης κοπτομένης ἔλαιον ῥεῖ. Dioscorid. vocat τὸ λιπαρὸν προσφάτου σμύρνης κεκομμένης, quæ Plinio adversantur. Basilius in Psalm. iv. 'stactem' myrrhæ tenuissimæ genus esse scribit. Cum enim odor is exprimitur, quod effluit, in stactem seponi, quod crassum restat myrrham vocari. στακτὰ μύρα Græcis, *liquida*. Archestr. apud Athenæum καὶ στακτοῖσι μύροις ἀγαθοῖς χαίτην θεράπευε. Stactem unguentum e stacte Lucretius vocat: 'Sicut amaracini blandum stactæque liquorem.' Brod. v. 7. Parum attente Plinius existimavit *stactem* sudare ex arbore myrrhæ, non ipsa myrrha. *Dalec.*

Cap. xvi. *De generibus myrrhæ, et natura, et pretio ejus.*

Sequens Minæa] Eam approbari Dioscorides tradit. Galenus libro de Antidot. καλλίστην εἶναι tradit, et eandem cum Troglodytica. *Idem.*

Tertia Dianitis] Forte *Danniatis*, ab oppido Sabæorum Dannia Plinio vi. 28. ut paulo post: 'quanta Sembracena a civitate regni Sabæorum.' *Pintian.*

Collatitia] Hinc illinc collata et contributa. Alii *colaticia*, a colando, excolata. *Dalec.*

In Massalum oppidum confertur] Plinius vi. 28. *Messallam* appellat, non *Messalum*. Pintian.

In plenum] Ὅλως δέ. *Dalec.*

Adorariam] Θυμιατικήν. *Dalec.*

Cucumeris] Cucumeris agrestis succo; nam, ut inquit Dioscorides, frutex totus amarus est: nec amaritudinis tantum causa, sed ut color subvireat. *Idem.*

Sapore gummi] Myrrha adulteratur gummi macerato aqua, in qua myrrha maduerit. Dioscor. *Idem.*

Hoc solum pejus India affert, &c.] Posteriora hujus capitis conjungenda cum prioribus capitis sequentis, hoc modo: *Hoc solum pejus India affert facili distinctione tanto deterior est: ergo transit in mastichen, quæ et ex alia spina fit in India, itemque in Arabia: Lainom vocant.* Indica myrrha, quæ ex spina colligitur, mastichæ proprior, quæ mastiche ex alia spina Indica legebatur, item in Arabia. *Salmas.* p. 529. b.

Cap. xvii. *De mastiche, ladano, et bruta, enhæmo, et strobo, et de styrace.*

Herba radice folia emittens] Chamæleonem album significat, qui ixiam mastichæ similem gignit. *Dalec.*

Tertia in Ponto est] Eam vini conditur is olim admisceri solitam, vide xiv. 20. *Idem.*

Capras maleficum alias frondibus animal] Apud Eupolin in capris de varietate frondium, quas depascuntur, eæ gloriantur. Versus Poëtæ lepidissimos vide apud Macrobium Saturn. vii. 5. et Plutarchum in Symposiacis, Leopardum viii. 10. *Dalec.*

Distillantemque ab his casus mistura succum, &c.] Scribe: *distillantemque ab his succum improbo barbarum villo abstergere; hunc glomerari pulvere, incoqui sole.* Salmas. pag. 368. a. *Distillantemque ab his casus mixtura suc-*

cum] Duo illa verba, *casus mixtura*, non puto esse Pliniana. *Pintian.*

Qui sunt ex Arabia contermini Syriæ] Vide xxvi. 8. *Dalec.*

Sunt qui herbam in Cypro, &c.] Emenda: *Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat, ledam appellent; etenim illi ledanum vocant hujus pingue: ei insidere: idque attractis funiculis herbam in eam convolvi atque offas fieri.* Vel etiam hoc modo: *Ledanum vocant hujus pingue insidere id, atque attractis funiculis, &c.* Herbam, ex qua ladanum fiebat, *ladam* a quibusdam appellari scribit, et *ladanum* a Cypriis hujus herbæ *pingue*, id est, τὸ λίπος vel τὴν λιπαρίαν, quæ illi herbæ insidet. Et id pingue, quod insidit herbæ ledæ, tractis ad herbam eam funiculis convolvitur, id est, circa funiculos volvitur, et inde exemptum in offas formatur. *Salmas.* pag. 362. b. *Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat, ledam appellent; etenim illi ledanum appellant*] Budæus *ledam* et *ledanum* hic legit: ego *ladona* et *ladonon* legi posse video. Paulus lib. vi. 'Ladonon,' inquit, 'a cistho vocato ladone fit, est autem in Cypro.' Appellari porro ladonem fruticem testis est et Dioscorides lib. i. Galenus vero lib. vii. de simplicium facultate cisthon fruticem ladanon vocat. *Pintian.*

Hujus pingue insidere] Lego, *huic pingue insidere.* Dioscorides loco ante dicto: 'Sunt etiam qui tractis per frutices funibus inhærentem illis pinguitudinem deradunt, conformatamque pariter servant.' *Idem.*

Terrenum et factitium] Non colatum, sed cum arenis et pulvere adhuc permixtum: alterum colatum et purgatum. Frigide hoc Plinius. Vide xxvi. 8. Rupibus inhærent, in quas ascendunt capræ, ut cisthum decerpant. *Dalec.*

Odore jucundo gratum] Rectius in utroque exemplari, *odore jucunde gravi.* Pintian.

In Arabia et olea dotatur lachryma] Vide ult. cap. hujus libri. *Dalec.*

Contrahendis vulnerum cicatricibus] Sistendo potius sanguini, quod vox ἔναιμον indicat. Apud Theophrastum recte Gaza vertit iv. 8. 'sistendo sanguini utile.' *Idem.*

In maritimis eæ fluctibus æstuque operiuntur] Non de Arabicis oleis Theophrast. loco citato id scribit, sed de oleis Indicarum insularum. Vide locum eum et confer. *Idem.*

Arborem brutum] Bruten esse quidam volunt arborem Paradisi. *Dalec.*

Contra ligna alia remedio] Quæ noxium et venenatum, vel gravem et injucundum accensa odorem mittunt. *Idem.*

Nundinarium] Nundinis frequens et celebre. Observa. *Idem.*

Inde Gubbam omnes petere solebant] Scribo *Gabbala*, non *Gabbam*; tum ex Dioscoride qui styracem Gabbalitem celebrat, tum ex Plinio infra cap. 26. *Pintian.*

Ex Syria revehunt styracem, &c.] Lege: *Ex Syria revehunt styracem, acri odore ejus abigentes suorum fastidium, cetero non alia ligni genera sunt in usu, quam odorata: cibosque Sabæi coquunt thuris ligno, alii myrrhæ, oppidorum vicorumque non ex aris fumo atque nidore, ad hunc ergo sanandum urunt styracem, suffiuntque tecta.* Corrige, *ad hoc ergo sanandum*, id est, ad hoc fastidium sanandum et abstergendum. *Salmas.* 540. b.

Ad hunc ergo sanandum urunt styracem in pellibus hircinis] Tria postrema verba, *in pellibus hircinis*, per errorem hoc in loco inserta conjectamus, arbitramurque locanda esse post illa quæ non longe ante præiere, *ex Syria revehunt styracem;* quandoquidem et de ladano supra dictum est, excipi pellibus caprinis, et de myrrha, conferciri in follibus promiscue. *Pintian.*

Quæ non assiduitate sui fastidium pariat] Verbum *sui* redundat ex Toletano archetypo. *Idem.*

Cap. xviii. *De felicitate Arabiæ.*

Falsa et ingrata cognominis] Codex Salmant. *falsi* legit, non *falsa* : scribendum reor, permutatis dictionibus, *ingrata et falsi cognominis.* Id.

Cum plus ex eo inferis debeat] Quoniam odores ii magno pretio empti mortuorum bustis atque rogis cremantur. *Dalec. Cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit, &c.*] Utrumque exemplar: *cum plus ex eo inferis debeat, armillam facit.* Scribo : *cum plus ex eo inferis det. Beatam illam fecit, &c.* Sic paulo post: 'Acervatim congesta honori cadaverum, quæ Diis per singulas micas dantur.' *Pintian.*

Etiam in morte luxuria] Persius Sat. iii. 'Hinc tuba, candelæ, tandemque beatulus alto Compositus lecto, crassisque lutatus amomis, In portam rigidos calces extendit.' *Dalec.*

Quæ Diis intellexerat genita, adhibens urendis defunctis] Verbum *adhibens* superfluit ex ambobus exemplaribus, et scribendum *intellexerunt*, numero multorum, ex eisdem. *Pint.*

Novissimo Poppææ] Eam Nero cremari noluit, sed rogum externorum modo, variis odoribus conditam et refertam sepeliri. Auctor Tranquillus. *Dalec.*

Æstimentur postea toto orbe] Funerum impensæ sunt odores, unguenta, loci pretium in quo defunctus inhumatur, *vectigal* quod in itinere præstatur, dum corpus ex uno loco perfertur in alium, *marmoreus sarcophagus, vestis*, τὸ τέλος, ἡ σορὸς, ἡ στολή· ac tandem compotatio sive silicernium, dictum a silentio, quod in eo nullo accenso lumine silentes umbræ tantum cernantur, λύχνους γὰρ ἅπτειν ἐν πένθει οὐ θέμις. Varro in Meleagris: 'Funus exequiati lante ad sepulchrum antiquo more, Silicernium confecimus: (id est, περίδειπνον:) quo pransi discedentes, diximus, alius alii, vale.' Cujacius Obser. xi. 20. Juvenal. Sat. iv. 'Et matutino sudans Crispinus amomo, Quantum vix redolent duo funera.' Festo, acerra, ante mortuum posita, in qua odores incendebantur. Eos Apuleius Apologia prima recenset, thus, myrrham, casiam, illos medicamento parari ait, et sacrificio, nempe fœtori ustrinæ emendando. Ræward. cap. 15. in leg. xii. Tabul. *Dalec.*

Quæ Diis per singulas micas dantur] Profusiore in cadaver urendum, quam in Deorum cultu impensa. *Idem.*

India, et Seres, peninsulaque illa imperio nostro adimunt] Per *peninsulam illam* manifestum est intelligere Arabiam Felicem: non eadem est hæc summa quam vi. 23. de sola India posuit, ut male sibi persuadent: hæc verba sunt: 'Digna res, nullo anno Imperii nostri minus sestertio quingenties exhauriente India,' &c. sestertium quingenties efficit quingenties centena millia sestertium, quæ summa dimidio minor est : sed ibi de India sola loquebatur; heic de India, Seribus, et peninsula Arabiæ. *Salmas.* 546. a.

Peninsulaque illa] Ubi est Malaca, et regnum Siam a Seribus dictum. *Dalec.*

Cap. xix. *De cinnamomo, et xylocinnamomo, et casia.*

Cinnamomum et casias fabulosa narravit antiquitas, princepsve Herodotus avium nidis et privatim phœnicis; in quo situ Liber pater educatus esset, ex inviis rupibus arboribusque decuti] Permutandæ particulæ, et ubi legitur *ve*, scribendum *que*, et econtrario, ex Herodoto evidentissime lib. iii. 'Cinnamomum,' inquit, 'etiam quam superiora mirabilius legunt; nam aut quomodo, aut qua in terra gignatur, illud nequeunt dicere, nisi quod probabili ratione utuntur, quod quidam volunt id gigni in his regionibus, ubi Dionysius educatus est, et ipsas cinnamomi festucas afferri a grandibus quibusdam alitibus ad nidos e luto constructos in præruptis montium et

homini inaccessis.' Hæc Herodotus: a quo quia ambigue subobscureque dictum fuit in præruptis montium nidos strui, neque additum in rupibusne eos construant, an in arboribus, ut pleræque aves solent, ideo Plinius, per disjunctivam, ex *inviis rupibus arboribusve* dixit. *Pintian.*

Herodotus] Herodoti sensum, quem auctorem citat, non satis videtur assecutus Plinius. *Dalec.*

Item casiam circa paludes oppugnante unguibus diro vespertilionum genere] Scribendum *paludem*, unitatis numero: una enim tantum palus est ex qua legitur. Herodotus loco citato lib. III. de casia agens: 'Ea,' inquit, 'nascitur in palude non alta, circa quam et in qua degunt feræ alatæ, vespertilionibus simillimæ, stridore diro et viribus prævalentibus.' Ex quibus Herodoti verbis liquet, mendose legi verba etiam statim sequentia, *aligerisque serpentibus ;* videtur enim scribendum, *aligerisve serpentibus.* Pintian.

Aligerisque serpentibus] Fabulæ de serpentibus, sed non aligeris, meminit Theophrast. IX. 5. Vide Garciam I. 15. *Dalec.*

Odore primum nunciatam] Mallem legeres, *odore prænuntiatam.* Pintian.

Mercantes] Æthiopes qui in Arabiam vehunt. Chinenses sic vocat. Insulse tamen Plin. apud Æthiopas nasci tradit, mox subjungens Æthiopas mercari a conterminis. Si enim apud illos nasceretur, ab aliis non emerent. Multo magis etiam oscitat, cum per vasta maria eas merces Æthiopas vehere scribit; nam si contermini sunt qui vendunt, navigatione tam longa quorsum opus est? Ut nunc, ita et olim, e Moluccis in superiorem Indiam Cinnamomum vehebatur, mercimonium id potissimum exercente, quæ ad Rubrum mare jacet, Æthiopum gente, quos Abyssinos vocamus, ob commodam Oceani propinquitatem: quæ res Plinium fefellit. *Dalec.*

Per sinus] Ab Oriente in Æthiopiam redeuntes. *Idem.*

Promontorii] Quod est in Serum peninsula. Promontorium Camorin intelligit, Zeilan insulæ objectum. *Idem.*

Argeste] Vento spirante ab occasu æstivo. Vulgo *Mestral.* Dalec.

In portum Gebanitarum qui vocatur Ocila] *Ocelin* non *Ocilam* vocavit portum hunc libro sexto capite vigesimo tertio: 'Navigare,' inquit, 'incipiunt æstate media ante canis ortum, aut ab exortu protinus, veniuntque circiter tricesimo die Oeelim Arabiæ, aut Canan thuriferæ regionis.' *Pint. In portum Gebanitarum*] Vulgo *Zigen Aden.* Dalec.

Ocila] Vulgo, *Porto Oceli.* Vide VI. 23. *Idem.*

Revehunt] Ex Arabia et Æthiopia in Indiam. *Idem.*

Gignitur in planis quidem] Duo postrema verba in neutro quidem exemplari leguntur; legitima tamen esse apparet ex illis quæ sequuntur: 'Frutex et casia est, juxtaque cinnami campos nascitur.' *Pintian.*

Reliquum mercator, &c.] Legend. *reliquum mercator massa condit ;* vel, *reliquo mercator massas condit :* massas condit cinnamomi sarmentis, ut eas avehat mercator. *Salmas.* pag. 406. a.

Ad longitudinem palmi] Theophr. Hist. IX. 5. *Dalec.*

Propter origani acrimoniam] Vel quod origanum olet, ut vult Dioscorides, vel quod origanum sapit. *Idem.*

Quidam cinnami] Theoph. duo, Dioscorides vero quinque genera Cinnamomi refert. Ex iis duo tantum peculiari nomine vocata, mossyliticum et montanum, reliqua odore, colore, et aliis hujusmodi notis distincta. Casiæ idem Diosc. septem genera memorat, achy sive daphnitin, hic daphnoëidem, et isocinnamum, quod bonitate et viribus æquet

cinnamomum, aut pretio; nam, quod inquit Galenus, cum cinnamomum abest, ejus loco duplum casiæ substituitur; zigir, hic balsamoden; mossyliticum germen, id est, e Zeilan, hic lactam; aphemon, hic unguentariam; darca, Persis dardimi, id est, Chinæ lignum: citto, corrupte pro *cuurdo*, quo nomine Zeilaui vocant: et pseudocasiam. *Idem.*

Damnatur in primis molle, aut cui albet cortex] Inter cinnami genera nullum apud auctores recensetur, cui cortex albidus sit. Lege, *aut cui abit cortex*, ὃ περιφλοίζεται. *Salmas.* p. 406. a.

Incensis ut ferunt silvis ira barbarorum. Id acciderit ne ob iniquitatem præpotentium, an forte non satis constat] Confusissimus verborum contextus, simul et distinctio: scribendum puto: *incensis ut ferunt silvis: irane barbarorum ob iniquitatem præpotentiam? an forte id acciderit, non satis constat.* Pintian.

Quem contra atque in cinnamomo levari pretium est] Codex Toletanus rectius *labare* legit, non *levari*. Ut non multo ante: *Damnatur inprimis molli, aut cui labitur cortex.* Quod ergo illic dixit *labitur*, hic alio verbo, sed paris intellectus, repetiit. *Pintian.*

Exinaniri pretium] Tenue, ac gracile esse. *Dalec.*

Consecant surculos] Alia exemplaria, *Tum secant surculos.* scribo, *Cum secant surculos*, ex Theophrasto libro nono, ut statim liquebit. *Pintian.*

Longitudine binum cubitorum] Lego *digitorum*, non *cubitorum*, ex Theophrasto apertissime IX. 5. his verbis: 'Cum itaque virgas secant longitudine binum digitorum, aut paulo ampliores abscidere, recenteque bovis corio eas persuere; tum ex eo lignis putrescentibus vermiculos nasci qui lignum erodant, corticem vero nullatenus tangant ob amaritudinem acrimoniamque odoris.' Hæc Theophrastus: quæ omnia vides, optime lector, hic a Plinio tralata. Præterea dictio sequens *mox*, cum minore scripta, præcedentibus assuenda est. *Idem.*

Excavent corticem] Fabulosum id est. *Dalec.*

Gustuve quam maxime fervens] Scribe *gustuque quam maxime fervens*, ex vetere lectione. *Pintian.*

Balsamodes] Dioscoridi ῥοδίζουσα τῇ ὀσμῇ, *quæ rosam odore imitatur*, crassa, e purpureo nigricans, et præcipui, quod idem ait, usus in medicina, zigir nomine, vel, ut apud Gal. legitur lib. de Antidotis, gizi. *Zangues* Nigros Arabes vocant. Colligit eam gens insulæ Zeilam quæ nigra est. Inde nominis ratio. In Malavar *cais manis*, id est, dulce lignum, vocant. Hinc casiæ nomen. *Dalec.*

Sicut nigra] Ἄφημον, quasi *minime fama claram*, vocat Dioscorides. *Idem.*

CAP. XX. *De isocinnamo, et cancamo, ac taro.*

Daphnoiden] Dioscor. primum casiæ genus, quod *achy* Barbari vocant, a negotiatoribus Alexandrinis *daphnitin* vocari scribit, quod lauri cortici similis sit. *Idem.*

Quin et in nostro] Casia, lavendula nostra, Theophrasti alba casia; eidem nigra nostra, libanotis coronaria: casiam Hygini, quæ Theophrasto κνέωρον est, cum Indica negligenter Plinius hic confundit. *Idem.*

Cancamum] Cancamum Lusitanis: hodie *anime*. Idem.

Tarum] Tarum hodie Lusitanis *aquila brava*, id est, agallochum silvestre, lignum odoratum, agallocho vero nonnihil simile. Nascitur in promontorio Comorin, quod olim Cori nuncuparunt, et in Zeilam insula. In Malaca agallochum *garo* vocant, inde sumptum tari nomen. Garc. I. 16. *Inde.*

Troglodytas] Sic Chinenses vocat. *Idem.*

Qui considere ex Nabatæis] Hæc verba in exemplari Salmanticensi

superfluunt. *Pintian.*

CAP. XXI. *De serichato, et gabalio, et de myrobalano.*

Serichatum] Serichatum quidam esse conjectantur nostrum *benivinum:* gabalium vero, *caphuram.* Alii Sericatum santalum flavum, a serici crudi colore; cabalium vero, benivinum. *Dalec.*

Unguento] Vide Theophr. Hist. IV. 1. et libro de Odoribus. *Idem.*

Heliotropio] Dioscoridi myricæ similis est. Theophrast. loco citato folium myrto simile est, sed longius. *Idem.*

Sed liquore] Quod vitium est. Prorsus enim odoris expertem oportet esse liquorem eum. *Idem.*

Crassiori cortice] Rubenti. Tali fere colore est durum putamen. Vide ann. ad ult. hoc caput. *Idem.*

Spissiorem] Densiori et firmiori cortice. *Idem.*

Nucleo candido] Falsum id est. Nucleos utrique premunt; sed unguentarii absque igne et aqua calida, ut quod fluit oleum alienæ prorsus qualitatis expers sit, nec rancescat: medici affusa calida, ut plus olei extundant. Quidam cortices premi censent, non eliciendi olei gratia, quod nullum habent, sed ut unguentis sint pro stymmate. *Idem.*

Unguentarii autem] Lego: *unguentarii autem exuto cortice premunt, affusa eis paulatim calida aqua: medici nucleis tusis utuntur.* Sic porro vocat ἐκκοπείσης καὶ ἐκθλιβείσης πίεσμα apud Dioscoridem, tusæ et expressæ fæcem. Fefellit Plinium corrupta Theophrasti litera, τοῦ καρποῦ δὲ τοῖς κελύφεσι χρῶνται οἱ μυρεψοὶ κόπτοντες· εὐῶδες γὰρ ἔχει· τὸν δὲ καρπὸν αὐτοῦ ἀχρεῖον· pro quibus lego: τῷ καρπῷ δὲ οὐ τοῖς, κ. τ. λ. κόπτοντες· εὐῶδες γὰρ κατέχει· ὁ δὲ καρπὸς ἐσθίειν ἀχρεῖος. *Unguentarii putamine non utuntur, sed tuso fructu. Is enim odorum suavitatem retinet. Est autem edendo inutilis.* Hist. IV. 2. *Idem.*

CAP. XXII. *De phœnicobalano, et calamo odorato.*

Calamo odorato] Ob ejus elaten odoratam, qua in spissamentis utuntur unguentarii. *Idem.*

Myrobalano in] Rondeletius apud Dioscor. putavit Arabicam myrobolanum non esse intelligendam unguentariam, sed nostrarum officinarum flavam myrobalanum, palmulæ valde similem. Legendum puto: *Myrobalano unguentariæ similem proximamque figuram habet;* Dioscorides enim ait palmæ fructum παρεμφέρειν τῇ Ἀραβικῇ μυροβαλάνῳ, nempe figura similem esse, quod ad eundem usum in unguentis Plin. negligenter refert. *Idem. Myrobalano in unguentis similem, &c.*] Vide quæ Salmas. ibi observavit p. 463. b. 464. a, b.

Palma in Ægypto] Palmula Ægyptia medio suæ maturitatis tempore πῶμα, quasi *potus* sive *potio,* vocatur Dioscoridi, auctori ἄδιψος, quoniam humore multo plena non aliter sitim minuit, quam si bibatur aqua, nec caput tentat; ac maturitate peracta a puniceo sive phœniceo colore phœnicobalanus dicitur; ac sic caput gravat, ut, quod ait Solinus, sensus intercipiatur, gressus præpediatur, lingua retardetur, obsessisque mentis et corporis officiis, imitetur vitium ebrietatis. Had. Jun. V. 2. *Dalec.*

Nullo intus ligno] Ἀπύρηνος. Aëtius XI. 30. id fieri tradit et natura et arte; sed quænam ars fuerit non explicat: ossa reliquarum modo in balano non habet, XXIII. 5. De palmulis Diosc. ea scribit, quæ hic tradit Plin. nisi quod ille nusquam prodit os sive lignum intus nullum esse. Theophrastus Hist. II. 8. in fructu palmæ candidum, nigrum, flavum colorem agnoscit; et alios sine ligno, alios cum ligno; quosdam cum ligno molli, quosdam cum duro esse testatur. Phœnicobalanum dictum volunt non a colore phœniceo seu puniceo, sed quasi palmæ glandem. *Idem.*

Colligitur autem, &c.] *Colligitur autem paulo ante quam incipiat maturescere: quod si relinquatur phœnicobalanus, &c.* Vide Salmas. 471. a.

Myrobalano precium in libras X. bini] Codex Toletanus, *X. binis:* alia exemplaria *binas*, non *bini* aut *binis;* ut forte legendum sit, *bini asses*, ut infra cap. 27. 'precium optimo in libras bini asses.' *Pintian.*

Bini] Denarii. *Dalec.*

Fæcem] Fæcem, τρίμμα, sive ἐκπίεσμα. *Idem.*

Calamus quoque] Calamus aromaticus, sive odoratus duplex est; alter Syriacus, ad ripas lacus Genesaretici, quem alii mare Galilææ, alii mare Tiberiadis vocant, nascens, a vulgari nihil dissimilis, præterquam quod, post quadragesimum diem siccatus, nonnihil flagrat; alter Indicus, descriptus a Diosc. olim, nuper a Garcia Horto Lusitano, diversissimus a Syriaco. Dionysius de Situ orbis ἐρυθραῖον vocat a colore, non ut Eustathius putat, quod ejus altrix India Erythræo mari contermina sit. Dioscor. κιῤῥὸν esse tradit. Apud Vegetium de Re Veterinaria, lib. IV. Absyrtus in confectione pulveris quadrigarii calamum Syriacum et aromaticum, id est Indicum, memorat. Ea calami genera plurimum inter se discrepantia Plin. ignoranter miscuit ac confudit. *Guilland.*

In Arabia nascens] Plutarch. libro, Quod Bruta ratione utuntur, id quoque prodidit, sed errore manifesto. *Guilland.*

Inter Libanum] Hæc ad verbum ex Theoph. Hist. IX. 7. Calamum aromaticum Arabes vocant *cassab ossiri, et cassab Alderina.* Guilland.

In convalle modica, &c.] Lege: *in convalle modica juxta lacum cujus palustria æstate siccantur tricenis spatio stadiis, calamus et juncus odorati nascuntur.* Salmas. 1052. a.

De junco] Vide infra XXVII. 18. *Dalec.*

Statim e longinquo] Aliena fide Theoph. hoc scripsit, quod minime verum esse Guillandinus testatur, qui eam regionem peragravit. Idem scripsit et Vitruvius VIII. 3. *Idem.*

Inest fistulæ araneum, &c.] Vide Sarraceni notas in Dioscorid. p. 6. a. Mox leg. apud Plin. ibid. *lentusque in frangendo:* mallem, *in mandendo.*

CAP. XXIII. *De hammoniaco et sphagno.*

Hammoniaci] Vide XXIV. 6. *Dalec.*

Arbor] Ferulacea. Diosc. *Idem.*

Quam metopion] Quam agasyllim vocant. Diosc. *Idem.*

Phyrama] Collectis terra et calculis sordidum. Diosc. *Idem.*

Sphagnos] Splanchnon a Dioscoride, phascos is vocatur a Theophrasto Hist. III. 9. et posthac XXIV. 6. *Idem.*

Bryon] Græci σφάγνον, σφάκνον, σπλάγχνον, βρύον, φάσκον vocant: Soranus βρύον ἀρωματικόν. Vide cap. 28. hujus libri. *Idem.*

Quales in] Ex omnibus quercuum generibus in Cerro solo, quem Ægylopem Græci vocant, gignuntur, XVI. 8. et loco supra citato Theophrastus. *Idem.*

CAP. XXIV. *De cypro, et aspalatho, et maro.*

Cyprus] Vide infra XXIII. 4. *Dalec.*

Flore candido] Inde Virgilio: 'Alba ligustra cadunt,' &c. Ovid. Met. XIII. 'Candidior folio nivei Galatea ligustri.' Ut quod flori Virgilius, foliis Ovidius tribuat. *Idem.*

In eodem] In Istro, Nisyro, Syria, Rhodo. *Idem.*

Flore rosæ] Apud Diosc. id non legitur. *Idem.*

Tradunt, in quocunque, &c.] Legend. *Tradunt in quocunque frutice curvetur arcus cœlestis, eandem quæque sit aspalathi suavitatem odoris existere, sed si in aspalatho, inenarrabilem quandam;* id est, sed si in aspalatho curvetur. *Salmas.* p. 397. b. *Tradunt, in quo-*

cunque] Aristot. in Probl. Sect. Quæst. 2. *Dalec.*

Inenarrabilem] Perpetuo verum hoc non esse, vide apud Rhod. XXII. 31. Inde, nec absque ratione, quidam non ἐρυσίσκηπτρον vocandum censent, sed ab incubitu et innixu iridis, ἰρίσκηπτρον. Plutarch. in Sympos. Quæst. IV. 2. Vide XXIV. 13. *Idem.*

CAP. XXV. *De balsamo, et opobalsamo, et xylobalsamo, et styrace, et galbano.*

Uni terrarum Judææ] Et Ægypto, Dioscor. Strabo lib. XVI. silvestre nasci tradit in maritimis Sabæorum. Pausanias in Bœoticis balsami arbores in Arabia describit, myrtorum magnitudine, foliis amaraci. Vide reliquam historiam viperarum sub ejus fronde latitantium, quam longum esset hic adscribere. *Dalec.*

Utroque regio] Theophrast. Hist. IX. 6. *Idem.*

In triumpho] Mithridatico triumpho ebenum is ostendit. Supra cap. 4. hujus libri. *Idem.*

Malleolis seri dicitur nuper vincta] Apographum Toletanum, *Malleolis seri dicit nuper victa.* Scribo, *Malleolis seri didicit nuper victa.* Pintian.

Implet colles, &c.] Dalecampius legit, *et nunc implet colles vinearum modo, &c.* inepte; quasi non et ante victoriam Romanorum colles impleret balsami frutex. Præcedit: *quippe viti similior quam myrto. Malleolis seri dicitur, nuper vincta, ut vitis:* hæc falsa; nam sequitur: *et implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent:* si sine adminiculis se ipsa sustinet hæc arbuscula, quid opus eam vinciri? frustra vinciatur, quæ adminiculatione non eget. *Salmas.* p. 586. a.

Proceritas intra bina] Punicæ magnæ Theophrast. Cyliso et Terebintho similis. Strabo lib. XVI. *Dalec.*

Arbori] Xylobalsamo. *Idem.*

Semen] Carpobalsamum. *Dalec.*

Incidentis manus libratur artifici temperamento, &c.] 'Artifex temperamentum' et 'artifex plaga,' quæ cum artificio facta est. *Salmas.* pag. 591. a. Statim, quod sequitur, sic legend. *toto die æstivo unam concham impleri justum erat homini: anni vero fæcunditate, &c.* Idem ibid. b.

Succus e plaga] Vid. infra XXIII. 4. *Dalec.*

Omni vero fæcunditate, &c.] Budæus de Asse lib. V. sic leg. *anni vero fæcunditate e majore horto congios senos singulis annis, cum et duplo, &c.* Vide Sarracen. in Dioscorid. p. 6. b.

Nunc etiam singularum arborum largior vena, ter omnibus percutitur æstatibus, postea deputatur] Tunc temporis dicit, vel singularum arborum venam largius balsamo sudasse, majoremque balsami copiam dedisse, quam duos hortos illos, qui soli erant ætati Alexandri: septenos congios hi reddebant: hoc unum est τῶν ἀδυνάτων. *Salmas.* 593. Sequitur, quod ita legend. *DCC. HS. amputatio ipsa surculique væniere intra quintum devictæ annum:* hoc est, septingenties sestertio. Vide Salmas. pag. 593. b.

Et sarmenta quoque, &c.] Legend. *Et sarmenta quoque in merce sunt. DCC. sestertio amputatio ipsa surculique væniere intra quintum devictæ annum.* Vide Salmas. pag. 582. a.

DCCC.] Alii, *Denariis trecentis.* Dalec.

Intra quintum demum annum] Ambo exemplaria: *Intra quintum devictæ annum:* nec *vænit* legunt statim ante, sed *væniere.* Pintian.

Petræo hyperico] Semine Hyperico simili, quod a Petra oppido defertur. Dioscor. *Dalec.*

Nequissime autem, &c.] Lege: *Nequissime autem gummi, quoniam inarescit in manu inversa, et in aqua sidit, quæ probatio est gemina. Debet sincerum et inarescere, sed hoc e gummi arescere addita fragili crusta evenit, et gustu deprehenditur.* Inarescere dicuntur quæ calore densantur et côn-

gelantur, ut de sale lyncurio et bitumine notavimus, quæ omnia vi ardoris coëunt in duritiem lapidis; nequissime autem balsamum gummi adulterari dicitur, quia difficillime deprehenditur. *Salmas.* 494. a. Sequitur: *Carbone vero, quod cera resinaque adulteratur, est nigriore flamma;* id est, nigriorem flammam habet, cum uritur. *Idem ibid.*

Nam melle mutatum, statim contrahit muscas] Adde *manu: Nam melle mutatum statim manu contrahit muscas,* ex utroque exemplari, ut paulo ante: 'quoniam et ipsum quoque inarescit in manu inversa.' *Pintian.*

Quippe millibus, &c.] Legend. *Quippe millibus denarium, sextarii empti vendente fisco trecenis denariis væneunt.* Sextarii empti trecenis denariis vendente fisco, millibus denarium vænibant vendentibus institoribus, qui a fisco emerant: hinc fraus manifesta institorum. *Salmas.* p. 592. a.

Xylobalsamo pretium, &c.] Lege, *Xylobalsamo pretium in libras X. V.* hoc est, denarii quini. *Salmas.* p. 593. b.

Intus similitudo] Plin. cur καλαμίτης vocetur dicere conatus est, sed absurde; non enim ratio nominis est, quod arundini similis sit, sed quod arundinibus obvolutus et circumseptus afferretur. Ideo autem arundinibus recondebatur, ut et cætera olim odorata, ne expiraret, et vires amitteret, quod et de dictamno Cretico Theophrastus scriptum reliquit, Hist. IX. 16. *Dalec.*

Pennati vermiculi] Satyracen quoque vermiculatum, cognomine scoleticen, in magno pretio fuisse Dioscor. testatur apud imperitos. *Idem.*

Styrax laudatur, &c.] Legend. *Styrax laudatur post suprascripta ex Pisidia, Cypro, Cilicia, Creta: minime ex Amano Syriæ medicis, sed, &c.* Dicit minime laudari medicis qui ex Amano Syriæ veniebat, sed unguentariis magis, quia fortasse magis succosus esset, ideoque unguentis et χρίμασιν utilior. *Salmas.* pag. 545. b. Et paulo post lege: *vel gummi alia, melle aut amygdalis amaris.* Mox legend. *pretium optimo X. VIII.* id est, denarii octo. *Salmas.* ibid.

Post supra dicta ex Pisidia, Sidone, Cypro, Cilicia, Creta] Scribo: *Post supradicta ex Pisidia. Sed et Cypro, Cilicia, Creta,* ex apographo Tolet. rectissime; provinciæ enim hic, non civitates, enumerantur. *Pintian.*

Exit et in Pamphylia, &c.] Legend. *exit in Pamphylia, sed acrior, minusque succosus.* Salmas. p. 545. a.

Dat et galbanum, &c.] Legend. *Dat et Galbanum Syria in eodem Amano monte, e ferulaque ejusdem nominis, resinæ modo stagonitin appellant.* Χαλβάνην σταγονίαν maxime laudari dicit, quæ ita dicitur, quod guttatim fluit; nam σταγόνες sunt *guttæ.* Salmas. p. 352. a. *Dat et galbanum Syria*] Vide infra XXIV. 5. Theophr. Hist. IX. 7. ferulam eam *paco* vocari tradit. Dioscor. vero a quibusdam nominari *metopion.* Rotundum et masculum thus Diosc. *Stagonian* vocat. *Dalec.*

CAP. XXVI. *De panace, et spondylio, et malobathro.*

Unguentis] Imo potius medicinæ quam unguentorum deliciis; est enim odoris ingrati. Vide infra XXV. 4. *Idem.*

Ampla magnitudine rotundis] Ficulneis similibus. Dioscor. *Idem.*

Spondylion] Vide XXIV. 6. *Dalec.*

Dat et Malobathrum Syria, arborem folio convoluto] Hoc falsissimum; nam sola India hoc mittit. Vide Salm. 1061. a. *Dat et malobathron*] Vide infra XXIII. 4. 'Petalion' Plauto in Curcul. 'Folium' Latinis: unde 'foliatum unguentum,' cap. 1. lib. sequentis: 'Tu stacte, tu cinnamum, tu rosa es, tu crocum, tu casia es, tu petalium.' *Dalec.*

Exprimitur] Imo conditur. *Idem.*

Lentis modo] Lenticulæ palustris modo aquis innatare. *Idem.*

CAP. XXVII. *De oleo Omphacio.*

Viride] E druppa. Vide XXIV. 6. *Idem.*

In prima lanugine] Cum nondum nigrescit, Diosc. μήπω περκάζουσα· incipientis uvæ pubertatem vocat in Prooemio lib. XXIII. *Idem.*

Nocturni rores caventur] Quoniam concrescere succum non sinunt. Dioscor. *Idem.*

Melligo] Melliginem τὸν λυγὸν ἐκθλιβόμενον Dioscor. vocat, succum expressum. Qua de causa Plinius melliginem vocet, incompertum. Qui dictionaria ediderunt melliginem interpretantur fructuum immaturorum, et vix delapso flore, succum expressum: eodem vocabulo auctor utitur cap. 6. lib. superioris, sed alia significatione. *Idem.*

CAP. XXVIII. *De bryo et œnanthe, et de elate arbore, et cinnamo caryopo.*

Optima circa Gnidum] Optimum bryon cedrinum, deinde *populneum*, λεύκινον ex Dioscor. Plinius legisse videtur Λύκιον. Jam antea cap. 23. de phaseose sive splanchno, quod idem est cum bryo, Plinius disseruit. Vide et XXIV. 6. *Idem.*

Ad medicos tantum pertinet] Odoribus tantum gigni idem scribit in fine procemii lib. XXIII. *Idem.*

Est præterea arbor ad eadem, &c.] Fallitur Plinius multiplici τῆς ἐλάτης significatione. Est autem elate ad unguenta pertinens, sive σπάθη Archigeni lib. II. κατὰ τόπους, φοίνικος σεβένιον, gliscentis *palmæ floris involucrum*, et *tegumentum*. Idem. *Est præterea arbor ad eadem unguenta, &c.*] Vide Salmas. p. 464. b.

Pingui lacryma] Lacrymam elate non sudat, sed, ut ait Dioscor. λιπαρὸν τὸ ἐντὸς ἔχει, *pinguis intus est.* Dalec.

Ad domandum] Εἰς τὰς τῶν μύρων στύψεις, Dioscor. *ad unguentorum spissamenta.* Vide cap. 1. lib. sequentis. *Idem.*

In Syria gignitur et cinnamum, quod caryopon appellant] *Comacum* antea legebatur. Hermolaus derasa priore dictione *caryopon* substituit, citatque suorum codicum fidem, nescio quam bona fide. Ego vero cum, e duobus quæ habere potui exemplaribus, in uno *chamochon* inveniam, in altero *comachum*, et Romana impressio cæteræque recentiores *comacum* agnoscant; antiquam lectionem convellendam non censeo, præsertim cum Plinius libro sequente cap. 2. rursus *comacum* nominet. Sed quid exemplarium fidem Pliniive imploramus, cum Theophrastus omni nos dubitatione solvat lib. IX. Comacum enim duplex facit: alterum fructum; alterum quod probatissimis quibusque miscetur unguentis: quem locum parum fideliter Theodorus transtulit. Quod autem in Syria, ut Plinius scribit, nascatur comacum, falsum est; in Arabia enim, eodem Theophrasto auctore loco citato, nascitur. Quapropter aut vitiatus est in Plinio locus, legendumque : *in Arabia gignitur ut cinnamomum, quod comacum appellant :* aut Plinius non recte Theophrasti verba accepit. *Pintian.*

Hic est succus nuci, &c.] Lege : *Hoc est succus nuci expressus, multum a masculo viro cinnami differens.* Succum cinnami, acri, vehementi, ac viroso odore præditum, vocat *masculum virus.* Vide Salmas. 1307. b. *Hic est succus nuci expressus, multum a surculo veri cinnami differens*] Legendum reor : *Hic est succus nuci expressus multum a succo illo veri cinnami differens.* Pintian.

LIBER XIII.

Cap. i. *De unguentis, et quando primum sunt cognita nobis, et de compositione.*

Iliacis temporibus] Unguenti meminit Homerus Iliad. Ξ. his versibus: Ἀλείψατο δὴ λίπ' ἐλαίῳ, Ἀμβροσίῳ, ἑδάνῳ, τό ῥά οἱ τεθυωμένον ἦεν ..... Ἔμπης ἐς γαῖάν τε καὶ οὐρανὸν ἵκετ' ἀϋτμή. *Dalec.*

Fumo convolutum nidorem] Plaut. in Menæch. 'Sternite lectos, incendite odorem: Munditia illecebra est animo amantum.' *Idem.*

In olei laude] Id est, appellatione et vocabulo. Locus est Iliad. Γ. Ῥοδόεντι δὲ χρῖεν ἐλαίῳ, Ἀμβροσίῳ. Turn. in Theophr. de Odoribus. *Idem.*

Ingluvie natum virus extinguunt] Idem fere de Parthis xi. 53. *Idem.*

Alexander cepit scrinium unguentorum. Postea voluptas ejus a nostris, &c. admissa est, honosque et ad defunctos pertinere cœpit] *Postea voluptas ejus:* ita loquitur, quasi proxime præcessisset, *unguenti*, non *unguentorum.* Quod præcedit sic legendum, *unguentum Persarum genti se debet.* Unguentum hoc ipsum, quod sit in rerum natura et usu, debet se Persarum genti. Vide Salmas. p. 947. a, b.

Non erunt fruticum] Sed vel seminum, vel herbarum. *Dalec.*

Mendésium] Paulus Ægineta vii. 18. ita vocatum fuisse scribit, quod in Ægypto sit inventum, ubi Mendes colitur. Mendes hircus est. Sic autem Panem Mendesii vocabant, quod illum effigie hirci colerent. *Idem.*

Ratio faciendi duplex: succus et corpus: ille olei generibus fere constat, hoc odorum: hæc stymmata vocant, illa hedysmata] Duabus rebus unguenta dicit fieri, succo et corpore: succum generibus oleorum constare, corpus generibus odorum: *hæc,* genera nempe odorum, *stymmata* vocari tradit; *illa,* olei genera scil. *hedysmata.* Salmas. p. 465. b. 466. a.

Hæc stymmata vocant] Lego: *partim stymmata vocant, partim hedysmata.* Cornarius. Stymmata olim nominarunt aromata, quibus in unguentorum compositione oleum spissabant: ea Dioscorides fere numerat xylobalsamum, juncum, calamum: hedysmata vero ea, quibus spissatum oleum suavi odore imbuebant et perfundebant. Ea recensere solet Dioscor. amomum, nardum, myrrham, balsamum, carpobalsamum, costum, amaracum. *Dalec.*

Tertius inter hæc est colos] In unguentis quatuor spectantur; succus qui est oleum quodvis inodorum, tenuissimum, et minime pingue, ut Balaninum; corpus quod est partim stymma, sive spissamentum, nempe quod oleum adstringit, odorem ut melius combibat, et pertinacius retineat, quemadmodum tinctores principio medicamentis quibusdam pannos imbuunt et præparant; partim hedysma, sive condimentum, cujus odorem unguentum potissimum refert; color, de quo multi non valde solliciti sunt, magma, sive fæx. Diosc. cap. de fuligine thuris χρωματισμὸν μύρων vocat, et ad id resinam coctam laudat. *Id.*

Sal aspersus olei naturam coërcet] Vel oleum spissat, vel ne rancescat prohibet. *Idem.*

Supra diximus] Cap. 21. libri superioris. *Idem.*

Et id in vetustissimis esse] Sic describit oleum myrteum, non unguentum, Dioscorides. *Dalec.*

Singuli quoque succi, &c.] Legend. *Singuli quoque succi nobilia unguenta faciunt, inprimis malabathrum, postea iris Illyrica et Cyzicena amaracus, herbarum utraque pauca his et alia alii miscent.* Malabathrum succus est, id est, oleum quod ex malabathro exprimitur: *herbæ* sunt iris et amaracus, quarum succus, id est, oleum, per se unguentum faciunt, quibus pauca et alia alii miscent. *Salmas.* pag. 468. b.

Externa omnia et prodigiosa. Cinnamomino adjicitur balaninum] Aliter antiqua omnis et recentior lectio: *Externa omnia et prodigiosa cinnamomino pretia. Adjicitur cinnamomino, &c.* ut XII. 26. 'In precio quidem prodigio simile est,' &c. *Pintian.*

Quidam satis habent aspergere] De Mendesio tantum id Dioscorides, cui ea parsimonia cinnamomum additur. *Dalec.*

CAP. II. *Quod unguentum regale vocetur, et quæ diapasmata, et qualiter serventur.*

Constat myrobalano] Unguenta ex variis odoribus temperat. Empedocles apud Athenæum, p. 251. vs. 37. vocat μύρους δαιδαλεόδμους, Γραπτοῖς δὲ ζώοισι, μύροισι τε δαιδαλεόδμοις. *Dalec.*

Cinnamomo, comaro] Legendum, ut supra ostensum est, *comaco*, non *comaro*: sic enim habent et scripta et excusa omnia exemplaria. *Pintian.*

Cypro, amaraco, colato melle, &c.] Exemplar Toletanum, *Cypro, amara, coloto*; scribo, *Cypro, amaraco, loto*, ex Theophrasto lib. IX. de stirpibus: 'Quibus,' inquit, 'ad unguenta utuntur, hæc fere sunt casia, cinnamomum, nerum, balsamum, aspalathus, styrax, consecratix, narta, costus, lignsticum, crocum, myrrha, gladiolus, juncus, calamus, amaracus, lotus, anethum,' &c. *Idem.*

Nihilque ejus rei causa in Italia victrice omnium, in Europa vero tota, præter irim Illyricam et nardum Gallicum gignitur] Notandum est quatuor illa verba antecedentis capitis duodecimo fere a calce versu, *Externa omnia et prodigiosa*, illic per errorem posita hic inseri debere; ut sic scribendum putem: *Externa omnia et prodigiosa. Nihilque in Italia victrice omnium, in Europa vero præter Irin Illyricam et nardum Gallicum nascitur*; nam verba illa, *ejus rei causa*, adventitia putamus, et supra verba illa, *victrice omnium*, scripta ab aliquo, qui exponere voluit, ideo fuisse Italiam victricem omnium, quod ab hujusmodi deliciis abstinuisset. *Idem.*

Nardum Gallicum] Et Cyperum. *Dalec.*

Diapasmata vocantur] Theophr. de Odoribus. *Idem.*

Inter omnes potentissimus odor] Ἐπικρατεῖ γὰρ εἰς τὸ ἔσχατον ἐμβαλλόμενον, κἂν ἔλαττον ᾖ. Theophrast. *Idem.*

In alabastris] Et plumbeis vasis. Theophr. de Odorib. *Idem.*

Ut ex amygdalis] Plinius a Theophrasto dissentit. Ejus verba sunt: τὸ γὰρ δεκτικώτατον, οἷον τῆς βαλάνου, καὶ χρονιώτατον· τὸ δ' ἀμυγδάλινον παρακμάζει ταχὺ, καὶ ὀλιγοχρονιώτατον. *Idem.*

Coquuntur plumbeis vasis] Quidam legunt, *coquuntur, ac conduntur plumbeis vasis.* Theophr. Διαφθείρει δὲ τὰ μύρα καὶ ὁ ἥλιος, ἂν τεθῶσι. Διὸ καὶ οἱ μυροπῶλαι καὶ ζητοῦσι τὰς οἰκίας ὑπερῴους, καὶ μὴ προηλίους, ἀλλ' ὅτι μάλιστα παλισκίους. Et paulo infra: Διὸ καὶ εἰς ἀγγεῖα μολυβδᾶ ἐγχέουσι, καὶ τοὺς ἀλαβάστρους ζητοῦσι τοιοῦτον λίθον. Plumbeis vasis duplicibus inquit Cornarius Comment. in lib. V. κατὰ τόπους. *Idem.*

CAP. III. *Quanta in unguentis luxuria, et quando primum Romanis in usu.*

Experimentum eorum inversa manu

capitur] Theophr. Τὸ δὲ κοινὸν ἐπὶ πάντων ἀπόρημα, τί δήποτε ὑπὸ (alii ἐπὶ) τοῦ κάρπου τῆς χειρὸς ἥδιστα φαίνεται, δι' ὃ καὶ οἱ μυροπῶλαι τοῦτο μυρίζουσι τὸ μέρος. *Idem.*

Ac suis moriuntur horis] Ob id Jurisconsultis, lib. VII. § Si maritus. D. De donat. inter virum et uxor. unguenta ‘ rem mortuam ’ vocat: quod eorum possessio brevis, inutilis, inanis sit. Cujacius Observ. IX. 30. *Idem.*

Ut transeunte fœmina odor invitet etiam aliud agentes] Dictionem *fœmina* expositionis causa additam putamus, legendumque *transeuntes*, non *transeunte:* cur enim fœminam transeuntem potius quam virum probatum unguentum alliceret, promiscuo illis temporibus inter utrosque unguenti usu. *Pintian.*

In M. Ciceronis monumentis invenitur unguenta gratiora esse quæ terram, quam quæ crocum sapiunt, &c.] Unguenta quæ terram sapiunt, quænam illa sunt? scribendum puto: *gratiora esse quæ ceram, quam quæ crocum sapiunt.* Vide Salmas. p. 1063. b. Vide et Plin. XVII. 5.

Sed quosdam crassitudo maxime delectat, stypsim appellantes] Sic legendum, id est, στύψιν, quæ crassitudinem unguenti significat. *Salmas.* p. 465. b.

Linique jam, &c.] Plato Politic. lib. III. Homerum e civitate, quam sibi fingit, pellendum censet, sed ut sanctum virum, mirabilem, suavem decet, capite unguentis delibuto, et lana coronatum: vel, ut ait Cic. apud Nonium, redimitum coronis. Cic. in Verrem Act. VI. ait, Segestanas mulieres, cum simulachrum Dianæ oppido exportaretur, unguentis unxisse, complesseque coronis et floribus. Themistii pater Epicurum Philosophorum choro exturbavit, capite unguento perfuso, quod toto corpore voluptatem secutus fuisset. Victor. IV. 13. Lege elegantissimum locum apud Plautum in Mostell. *Dalec.*

Vidimus etiam vestigia pedum tingi] Id multo ante Athenis factum fuisse ostendit hic Cephisodori versus apud Athenæum: Καὶ τοῖς ποσὶν χωρὶς πρίω μοι βάκκαριν. Apud eundem Antiphanes: Αἰγυπτίῳ μὲν τοὺς πόδας καὶ τὰς χέρας, Φοινικίνῳ δὲ τὰς γνάθους καὶ τιτθία, Σισυμβρίνῳ δὲ τὸν ἕτερον βραχίονα, Ἀμαρακίνῳ δὲ τὰς ὀφρῦς καὶ τὴν κόμην, Ἑρπυλλίνῳ δὲ τὸ γόνυ καὶ τὸν αὐχένα. Præterea Diogenes unguentatis pedibus incedebat. Tum etiam in Aulularia ‘Myrobatharii’ dicuntur, qui muliebres soleas unguentis linebant. *Idem.*

Quæso ut qualiter sentiretur juvaretque ab ea parte corporis] Convertenda puto verba: *Quæso ut sentiretur, qualiter juvaret ab ea parte corporis;* nam particula *que* a nullo exemplari scripto impressove agnoscitur. *Pintian.*

Caium principem, &c.] Suetonius in Caio, cap. 37. Apud Petronium in Satyra, Trimalcio in balneo unguento perfusus tergitur, non linteis, sed palliis ex mollissima lana factis. *Dalec.*

Quando id primum, &c.] Jam Tarquinii tempore unguentorum fuit usus. Ennius enim ait, nisi subsit poëtica πρόληψις, ‘Tarquinii corpus bona fœmina lavit et unxit.’ *Dalec.*

Quidam etiam, &c.] Apud Theoph. περὶ τῶν ὀσμῶν, μύρον καὶ τἄλλα ἔνοσμα τοὺς μὲν οἴνους ἡδύνει, τῶν δὲ βρωμάτων οὐδέν. *Idem.*

L. Plotium] Valer. Max. VI. 8. Ubi legitur *Plotinus Plancus,* Numatii vel Mumacii Planci frater, &c. *Idem.*

CAP. IV. *De palmis, et natura earum, et generibus.*

Nulla est in Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum nisi calida] Ambo exemplaria: *Nulla est in Italia parte terrarum nisi in calida.* Minus male legetur: *Nulla est in alia parte terrarum nisi in calida.* Pintian.

Gaudet et riguis, totoque anno bibere cum amet anno sitienti] Legendum arbitror: *Gaudet et riguis totoque anno bibere: quin etiam non sitienti*, hoc est, et si annus sit pluvius, gandet tamen rigari: favet huic correctioni Theophrastus II. 8. palmas scribens magis gaudere aquis scaturientibus quam pluviis. *Idem.*

A fimo quidem etiam lædi putant: et Assyriorum pars aliqua si non rivis misceatur] Scribo, *A fimo quidam etiam lædi putant, si non rivis misceatur*: cætera falso inserta sunt. Paret apertissime ex Theopbrasto II. 8. cujus hæc verba sunt: 'De fimo diversa sententia est: quidam enim has fimo delectari negant, sed abhorrere omnino statuunt: alii usum fimi concedunt, incrementumque magnum capere eo affirmant, rivis tamen miscere fimum oportere affirmant.' *Idem.*

Reliquæ teretes atque proceræ, densis gradatisque, &c.] Lege ex veteri scriptura: *Densis gradatisque corticum pollicibus auctioribus* (an *acutioribus*?) *faciles ad scandendum Orientis se populis præbent, utilem sibi arboremque inductis circulum, mira pernicitate cum homine subeunte.* Palmæ arboris caudex totus scaber est et asper densis squamis per gradus dispositis et extantibus. Vel lege: *faciles ad scandendum Orientis se populis præbent, utilem sibi arborique inductis circulum, mira pernicitate tum homine subeunte.* De circulo quem pedibus inducunt qui palmas arbores scandunt omnino accipiendum. Vide Salmas. 1329. a. *Densis gradatisque, &c.*] Legend. *densis gradatisque corticum cochlicibus, &c.* Κόχληκες, κόχλακες, κοχλάδες sunt tortuosi, instar cochlearum turbinati circuli, totum arboris scapum circumflexu more claviculárum ambientes et complexi, quibus sursum quasi per scalas κοχλιοειδεῖς in gyrum ascendi possit, a κόχλω, *gyro.* Vid. Reines. Var. Lect. II. 9. 206. *Reliquæ teretes atque proceræ, densis gradatisque corticum pollicibus auctioribus faciles se ad scandendum Orientis populis præbent, utilem sibi arborisque induviis circulum mira pernicitate tum homine subeunte*] Plinius *pollices auctiores* vocat, amputatorum vel decidentium ramorum reliquias eminentes et ex cortice protuberantes, ut pollex exertus ex manu. Id Gallice dicimus *chicots.* Hunc Plinii locum sane salebrosum et mendosum ita debere legi contendit Salmasius, *utilem sibi arborique inductis circulum.* Quæ lectio mihi videtur aliquid habere absurditatis; qua enim utilitate affici potest arbor tali circulo? Ego igitur pridem in margine nostri Plinii codicis emendaveram: *vitilem sibi arborique indutis circulum*, et ita censueram legi debere, doctus a quodam nobili navarcho de modo quo incolæ Palmiferæ regionis in Africa celeriter cum suo circulo scandunt excelsas palmarum arbores: scilicet induunt se una cum arbore ipsa circulo e vitili ligno facto, et pedibus in arboris pollicibus illis nitentes, et lumbis circulo innixi, manibus vero ambabus circulum gradatim et subsultim attollentes, celerrime usque ad arboris summum, ubi sunt rami et fructus, scandunt: id sæpe facientes, ut lagenas suas ramis succisis appendeant, vel eas plenas vino palmeo reportent. *Palmer.* Exercitat. ad Luciani tom. III. pag. 573.

Coma omnis in cacumine] Legend. *Coma omnis in cacumine et pomum est: non inter folia hoc, ut in cæteris, &c.* dicit non solum comam omnem in cacumine palmæ arboris esse, sed etiam pomum. Et paulo post lege: *fœmina citra florem germinat statim spicæ modo.* Salmas. pag. 410. a. *Coma omnis in cacumine*] Theophr. Hist. I. 23. *Dalec.*

Ad funes vitiliumque, &c.] Nam quia tunc maxime succo abundant, ideo tractabiliora sunt. Apud Apul. Asini lib. II. Zachlas Ægyptius Propheta palmeis baxeis pedes indutus est. *Idem.*

Et capitum levia umbracula finduntur] Ad ea opera decerpuntur a messe. Vide XVI. 24. *Idem.*

Omnibus quæ terra gignat] Theophr. Hist. V. 11. *Idem.*

Mas in palmite floret] Theophr. Hist. I. 22. et II. 8. *Dalec.*

Lignum intus] Theophrastus Hist. I. 18. Plinius male *lignum* vocat: est enim ossiculum instar carneæ substantiæ durum. Paulo infra osseum quibusdam inesse dicet. *Idem.*

Quaternæ coalescunt] Theophr. Hist. II. 8. *Idem.*

In Cypro] Peculiare Cypro id genus est. Theophr. *Idem.*

Et folium ibi latius, fructus quam reliquis rotundior, nec ut devoretur corpus, verum ut expuatur succo modo expresso] Desunt hic manifeste aliquot verba; de altero enim genere palmæ quod est in Cypro loquitur; duo namque illic palmæ genera reddit Theophrastus II. 8. his verbis: 'Alterum autem in Cypro nascitur, quod et folium habet latius, et fructum majorem multo, et peculiaris formæ, magnitudinis mali punici, formæ oblongæ, non grati saporis, ut alii, sed similis radicibus, itaque non devoratur, sed mansus expuitur.' Puto igitur in Plinio legendum: *Est alterum in Cypro palmæ genus, folium hic latius, fructus quam reliquis.* Pintian. *Et folium ibi latius, &c.*] Hæc, a Theophrasto de duobus generibus dicta, male in unum confunduntur. *Dalec.*

Cætero non sine, &c.] Guillandinus in Ægypto et Oriente observavit, ne fœminæ steriles sint, aut immaturum fructum perdant, mares eo intervallo seri, ut ab iis pulverem ventus in illas perferat. Quod si longius distent, quam ut pulvis odorve pervenire possit, tum a mare funem religatum ad fœminam perduci, ut maris fœcunda vis per eam copulam ac vinculum irrepat. Refert Pontanus palmas duas, marem Brundisii satum, fœminam Hydrunti, steriles diu fuisse, quod adultæ se invicem aspexerint, ac tum quamvis longo tractu dissitas fructum edidisse. *Idem.*

Nutare in eum pronas blandioribus comis] Idem prolixius Florentinus in Georgicis. *Idem.*

Adeoque est Veneris intellectus] Theophr. Hist. lib. II. cap. ult. et de Causis, III. 23. quem semel vide ad totum hunc locum. *Idem.*

Seruntur autem palmæ et trunco] Legend. *Seruntur autem palmæ, trunco duorum cubitum longitudine a cerebro ipso arboris, fissuris diviso atque defosso.* Cerebrum ipsum arboris trunci summum est. Truncum præcidunt duorum cubitum longitudine a summo: id defodiunt cerebro deorsum verso, et fissuris diviso. Vide Salmas. 1328. b.

A cerebro ipso arboris viridi] Ultima dictio redundat ex scriptis codicibus; sane recte, ex Theophrasto, unde locus sumptus est, ut pleraque omnia in hac plantarum commentatione, sicuti in animalium tractatu ab Aristotele. *Pintian.*

In Cypro vero, Syria, Ægypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes] Exemplar Toletanum: *In Cypro vero, Syria, Ægypto quadrimæ, aliquæ quinquennes.* Pintian.

Quod cerebrum appellant] Præter Theophrastum Galenus, Strabo, Plutarchus, Philostratus ἐγκέφαλον vocant, Dioscorides ἐγκάρδιον. Nam veteres ἔγκαρ sive ἔγκαρον etiam cerebrum dixerunt. Plutarchus quidem de Tuend. Valetud. id prædulce esse ait, sed κεφαλαλγές. Philo de Vita Mosis lib. I. auctor est, palmæ vitalem vim in radicibus defossam non esse, ut in reliquis stirpibus, sed in summo trunci vertice vigere, tanquam in corde, ac in ramorum medio, quibus velut satellitibus stipatur. *Guilland.*

Vocantur autem chamæropes] Sic quidem antiqua nostra exemplaria præferunt, sed male: legendum enim

chamæriphes ex Theophrasto II. 8. quod vidit et Hermolaus. *Pint.* *Vocantur autem chameropes*] Petalas quoque dici minutas palmas et θαμνώδεις notavit Rhod. xxv. 26. χαμαιῤῥιφεῖς Theophr. vocat, Diosc. χαμαιζήλους. *Dalec.*

Uno in horto Bagou] Theophrastus II. 8. spadonem hunc *Battu* non *Bagoum* appellat. Theodorus neutro modo vertit, sed *Battoni:* tanta in eo loco varietas est exemplarium. *Pint.* *Uno in horto Bagou*] Bagoæ eunuchi meminit ex Diodoro Rhod. XIII. 39. qui cum veneno sanguinarium ac crudelem regem Occhum sustulisset; eodem mox necatus est, a Dario coactus poculum bibere, quod et ipsi paraverat. Plutarch. de Fortitud. Alexand. lib. II. scribit, interfecto Occho, regnum Arsæ (alii, ' Oarsæ') tradidisse, et mox eodem interempto, Dario. Leopardus IV. 25. *Dalec.*

Una earum arbor in Chora esse traditur] Scribendum reor, *Una earum arbor in Charace traditur;* notissimum est oppidum Charax in intimo recessu sinus Persici, de quo multa in sexto. *Pintian.*

Sapore ferino quem ferme in apris novimus, evidentissimeque causa est nominis] Lego : *Sapore quem ferme in apris novimus, quæ causa nominis,* ex apographo Toletano. *Idem.*

Ab his caryotæ maxime celebrantur] Scribe *careotæ,* seu *careotides,* ut in Sylvis Papinius : ' Prægrandes careotides cadebant :' utrobique per *e,* non per *y,* aut *i,* ut video plerosque etiam ex doctissimorum nota scribere, nulla ratione : nam cum *e* scribendum etymologia ipsa docet; caput enim κάρη, seu κάρηνον Græce dicitur. Nec apud Papinium prædicto versu ratio syllabæ claudicat; nam sæpe Græcum η in *e* breve apud Latinos vertitur, ut apparet in ' crepides' apud Catullum et Persium, et in ' diastema' apud Sidonium, cui tamen iniquissime de ea re lis ab Hermolao intenditur: et in *o* magno idem contigit in dictione ' Ionium,' apud Virgilium et Catullum, ut necesse non sit inverti ordinem in illo Lucani versu lib. I. ' Edonis Ogygio decurrit plena Lyæo,' ut Constantius Fanensis putavit. *Pintian.*

Ex quibus præcipua vina Orienti] E Chydæis maturis fieri auctor scribit XIV. 16. *Dalec.*

Unde pomo nomen] Nempe ἀπὸ τοῦ καρός. *Idem.*

Sicciores in hoc genere] De quibusdam tantum palmis id Theoph. non addita particulatim Nicolaorum appellatione. *Idem.*

Nicolai] A Nicolao Damasceno, peripatetico, Augusti familiarissimo, eas palmas vocatas fuisse scribit Rhod. V. 6. ex Plutarcho in Sympos. Quæst. VIII. 4. *Idem.*

Pateton] Vide quæ adnotata sunt XIV. 16. *Idem.*

Suum genus e sicciore, &c.] Lege: *Suum genus e sicciore turba balanis, prælonga gracilitate, curvatis interim.* Plinii ætate ' dactyli' inauditi hac notione. Vulgus Græciæ recentioris hoc nomen usurpavit de balanis palmæ. Vide Salmas. 1322. b.

Chydæos] Viles, exigui pretii. *Dalec.*

In totum arentes, &c.] Lege: *In totum arentes Thebaidis atque Arabiæ, macroque corpore exiles, et assiduo vapore torrente crustam verius quam cutem obducunt.* Salmas. 472. a.

Thebaides] Sic dictæ a Thebis Ægypti. Papinio in Sylvis Thebaicæ: ' Chartæ, Thebaicæve, caricæve.' Rhodig. v. 6. *Dalec.*

Nam in aliqua parte Phœnices, &c.] Legend. *Nam in aliqua parte Phœnices, Græciæque populari etiam nomine a nobis appellantur balani.* Hic *Phœnices* sunt φοίνικες, id est, *palmulæ;* sic enim etiam vocarunt palmæ fructus, qui Græcis quoque βάλανοι dicuntur. Vult ergo Plinius *tragemata* a Syris vocari palmulas. In alia parte *Phœ-*

nices, id est, φοίνικας. Populari etiam Græciæ nomine a Romanis dici *balanos*. Vide Salmas. 1322. b. 1324. a.

Cap. v. *De Syriæ arboribus.*

Syria præter hanc, &c.] Vide xv. 22. et xxiii. 8. *Dalec.*

Quæ cottana vocant] Cottana Juvenal. Sat. iii. 'me prior ille Signabit, fultusque toro meliore recumbet, Advectus Romam quo pruna et cottana vento.' Pruna scilicet Damascena: Martial. 'Hæc tibi, quæ torta venerunt cottana meta, Si majora forent cottana, ficus erat.' 'Metam tortam' poëta vocat e tortis juncis textam sportam metæ modo in acuminatum fastigium desinentem. Talibus canistris Massilienses caricas suas recondunt ac exportant, et *cabas* vocant. Hesychius κόττανα legit, non κόκτηνα· κόττανα, inquit, εἶδος συκῶν. Turneb. xxv. 28. *Dalec.*

Ex myxis in Ægypto et vina fiunt] Theoph. Hist. iii. 12. *Idem.*

Juniperi similem habent, &c.] Historiam totam Theophrasti Plin. pervertit et corrumpit. Phœnicia cedrus eadem quæ et Syriaca, sive cedrelate; Lycia vero, quam et cedrida vocat Hist. i. 15. et 16. oxycedrus est. Deceptus Plinius Lyciam et Phœniciam minoris cedri species esse putavit, et utramque bacciferam, cum baccas Lycia, conos Phœnicia gignat. Utrique folium quidem juniperi, sed Phœniciæ brevius, firmius, durius. *Idem.*

Lycia et Phœnicia] Theoph. Hist. iii. 18. *Idem.*

Semen ejus cupresso simile] Theophrastus iii. 12. corticem, non semen, dicit habere similem cupresso: 'Cortice,' inquit, 'cupresso similes videbantur, verum scabriore.' *Pintian.*

Materiæ vero ipsi æternitas] Ob siccitatem maximam, quæ a putredine illam vindicat: quamobrem in Argonauticis ὀξαλέην κέδρον Orpheus vocavit. *Dalec.*

Cedro similis in Arcadia est arbor] His verbis Plinius reddere conatur quod Theoph. ait, Idæos narrare unicum esse cedri genus junipero simile, quoniam scilicet apud eos cedrelate non nasceretur; Arcadas vero trium simul annorum fructum genere. *Idem.*

Cap. vi. *De terebintho.*

Syria et terebinthum habet] Theophrastus Hist. iii. 15. *Idem.*

Ex his mascula est sine fructu, &c.] Lege: *Ex his masculæ sine fructu. Fœminarum duo genera: arteri fructus rubet lentis magnitudine, alteri pallidus cum vite maturescit, non grandior faba, odore jucundior, tractu resinosus, circa Idam Troadis, et in Macedonia brevis arbor atque fruticosa, &c.* Vide Salmas. p. 594. b.

Alteri fructus rubet, &c.] Protinus ruffus est, nec concoquitur. Theoph. *Dalec.*

Tactu resinosus circa Idam Troadis, sed in Macedonia brevis arbor hæc] Scribo: *tactu resinosus, circa Idam Troadis et in Macedonia brevis arbor hæc*, ex Theophrasto aperte iii. 15. 'Nigrum,' ait, 'novissime facit magnitudine fabæ resinosum et furfurosum. Circa Idam et Macedoniam brevis, fruticosa, contortaque nascitur: at apud Damascum Syria magna, copiosa, decoraque.' *Pintian.*

Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem] Scribo alio ordine verborum, *Materies ei lenta ac fidelis admodum ad vetustatem*, ex eodem Theophrasto eodem loco, his verbis: 'Materies ei lenta, radices validæ in profundo, atque in totum incorrupta hæc arbos habetur.' *Idem.*

Eximii ac nigri splendoris] Duo primo verba superfluunt, ex utroque antiquo codice. *Idem.*

Etiam thus Syriæ mascula fert, &c.] De rhu loquitur, quam perperam mutarunt editores in *thus*. Vide Salmas. pag. 465. a.

Cap. vii. *De ficu Ægyptia, et Cypria.*

Et in Ægypto, &c.] Vide Theoph.

Hist. IV. 2. et infra XXIII. 7. *Dalec.*

Ante omnia ficus, ob id Ægyptia cognominata] Ubi ficus Ægyptia est, quæ *συκάμινος* Theophrasto. *συκόμορος* dicitur Dioscoridi. *Salmas.* 459. a.

Ferreis unguibus] Ungue aut ferro, Dioscor. oleoque inungendo, Theophr. de Caussis I. 21. *Dalec.*

Hoc est ejus siccari] Sic dictum: ut 'scire tuum nihil est.' Sequitur: *certoque sugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat.* Lignum hujus fungosum non est, nec rarum cum in aquam mittitur; nam subsidit cum in aqua diu desederit; tum arefactum rarefactumque sustollitur. *Salmas.* pag. 463. b.

Sugit] Siccat. Guilland. ad fabrilem materiaturam aptam reddit; cum enim ligno sit raro et fungoso, humore perfusa lentescit, et tractabilem se præbet. *Dalec.*

Qui aliam omnem rigat] Utrumque exemplar hanc lectionem præfert, non *alvum*, ut Hermolaus emendat ex Theophrasto et Solino, quorum neuter eum adjuvat. Theophrasti verba sunt IV. 2. 'Proprium id præter cætera habere videtur, quod cæsum continuo viride est, siccatur autem in profundo aquæ; mergitur enim in profundas fodinas stagnaque protinus atque conditur, madefactumque in profundo siccatur: cumque siccum omnino fuerit, superfluitat atque innatat: itaque probe conditum esse videtur; fit enim leve atque solutum.' Et Solinus cap. 34. 'Materia ejus in aquam missa subsidit: deinde cum diu desederit in liquore, levior facta sustollitur, et versa vice (quod natura in alio ligni genere non recipit) fit humore sicca.' In his verbis Theophrasti atque Solini nulla apparet alvi intestinorumve mentio; nisi quis dicat citari ab Hermolao prædictos auctores quod attinet ad verbum *sugit*, quod pro *fugit* substituit, cujus rei debuit lectorem admonere, ne judicaretur voluisse præstigiatorum more legentium oculos præstringere, ut supra etiam in 'cynorrhodo' fecit. *Pintian.*

Cypria ficus, &c.] Dioscoridi hæc ulmus est, folio tamen sycomori, fructu pruni magnitudine, dulciore, cætera sycomoro similis. *Dalec.*

Sed hæc germina, &c.] Legend. *sed hæc germen amittit sine ullis foliis ut radicem, similis populo, folium ulmo.* Hæc, inquit, arbor, quæ germen amittit sine ullis foliis, ut radicem, similis populo est, caudice scilicet et magnitudine; nam folium ulmo simile. *Salmas.* pag. 462. b. *Sed hæc germina, &c.*] Tenuia, quibus fructus præfigitur. Theoph. *Dalec.*

CAP. VIII. *De Ceraunia siliqua.*

Similis his siliqua, quam Iones Ceraunian vocant, &c. ob id quidam ficum Ægyptiam dixere errore manifesto] Quamvis error sit, sic tamen usus obtinuit apud Græcos: perperam scribitur *Ceraunia* pro *Ceronia;* nisi quis dicat ita scriptum pro *ceraonia.* Salmas. p. 459. a. *Similis his siliqua quam Iones Ceranniam vocant*] Lego, *Similis et quam Iones Cerauniam vocant,* ex utroque exemplari: rectissime, astipulante etiam Theophr. de Plantis IV. 11. 'Similis,' inquit, 'huic et quam Iones ceroniam vocant.' Nam Theodorum, qui aliter transtulit, Plinii depravata lectio decepit. Item *Ceroniam* libentius legerim quam *Cerauniam;* nisi quis dicat utroque modo posse proferri, ut 'olla,' 'aula,' 'coda,' 'cauda,' 'plodo,' 'plaudo,' et similia; sed in dictionibus Latinis locum id habere dixerim, non in Græcis. Utcunque in his quæ ad nos e Græcis fluxerunt tutius est literaturam sequi Græcam, exceptis quibusdam in quibus receptissimum est aliter fieri. *Pintian.*

Siliqua] Siliqua hæc nostra Carrobia est. Falluntur qui arborem Judæ esse putant, quoniam arboris ejus ruber flos est, non albus: item qui Cassiam nostram fistularem. Est e-

nim illi flos luteus. Vide Theoph. Hist. IV. 2. et infra XXIII. 8. *Dalec.*

Trunco et ipsa fertilis, sed pomo siliquæ] Siliqua ipsa mandebatur: semina, quæ intus habet, amara et esui inutilia: cortex ipse prædulcis et edulis. *Salmas.* p. 459. b.

Sed pomo siliquæ] Exemplar Toletanum, *Sed pomum siliqua.* Lego, *Sed pomo in siliqua,* ut cap. seq. 'semen in siliquis.' Theophrastus pomum Græce *ellobon* appellat, hoc est siliqua contentum. Theodorus: 'Nam et ipsa caudice maximam fructus partem expellit; ramis autem, ut diximus, paucum fert siliqua.' *Pin-*

Plantigera imis partibus] Legend. *plantigera imis partibus, et ideo superficie flaccescens;* sic idem XV. 29. de myrto. *Salmas.* pag. 461. b.

Postea florem, per Arcturum hieme fœtus enutriente] Legendum videtur, *postea flores per Arcturum, &c.* Theophr. 'Fructum anniculum simul et novum habet: altero namque detracto post Canis ortum protinus alterum gigni patefecit, gignitur enim uvæ modo indiscretus atque uniformis: tum auctus circa Arcturum et Æquinoctium floret.' *Pintian.*

CAP. IX. *De Persica Ægypti, et spina Ægyptia.*

Ægyptus et Persicam arborem sui generis habet] Scribo *Perseam* non *Persicam,* ex Theophrasto loco sæpe citato, et Dioscoride lib. I. 'Est,' inquit Theophrastus, 'in Ægypto alia quoque arbor Persea dicta.' Dioscorides: 'Ægypti arbor Persea est, fructum fert stomacho accommodatum,' &c. Quod si apud Dioscoridem legis: 'Perseam Romani pariter Græcis Perseam sive Persicam dicunt:' scito verba illa Dioscoridis non esse, nec in Græco ea haberi exemplari, sed a Marcello interprete addita, quem fefellit mendosus Plinii codex: in quem etiam errorem incidit Hermolaus in Corollario. *Pintian.*

Similem pyro] Folio, ramo, flore, Theophr. *Dalec.*

Subnascente crastino fructu] Non placet Plinii tralatio ex Theophrasto, cujus verba sunt de arbore Persea: 'Fructum autem fert copiosum et omnem horam,' Plinius *crastino* vertit. Ego puto apud Theophrastum 'horam' non partem diei significare, sed anni: alioqui ridiculum esset credere arborem esse quæ cotidie fructum novum gignat. *Pintian.*

Pomum longius pyro] Adde *æquum,* aut *par,* aut aliam hujusmodi dictionem; est enim sensus, Perseam arborem habere pomum oblongum, magnitudine pyri. Theophrastus: 'Fructum abunde parit, omnique tempore perficit; quippe novus anniculum semper occupat: maturitas anniversariorum afflatu conficitur, reliquum crudiorem auferunt atque recondunt: est magnitudine pyri, figura oblongus, amygdalæ modo.' Hæc Theophrastus; apud quem magnam rem fecisse putavit Theodorus, si, quos ventos universitas scriptorum 'etesias' appellat, ipse Latino nomine 'anniversarios' diceret. *Idem.*

Sed ubi nux illi, huic pomum] Utrumque exemplar non *pomum* legit, sed *primum:* scribo *prunum.* Theophrastus: 'Habet autem intus nucem quemadmodum prunum mollicie, sed longe minorem et molliorem.' *Idem.*

Materies bonitate] Theophr. Hist. II. 20. et 38. *Dalec.*

Simulacra ex ea factitavere, non eadem gratia quam fideli materia, ut ex arbore quam balanum appellavimus] Prima illa verba, *simulacra ex ea factitavere,* ad antecedentia pertinent: deinde sequitur alius sensus, scribendumque sic: *Non eadem gratia, quanquam fideli materia, est arbor quam balanon appellamus.* Theophrastus eodem loco: 'Glans a fructu nomen accepit, folium ei simile atque myrto, oblongius tamen; illæsa magnaque arbor est, verum non recta, sed con-

torta; materies ei valida, et tam ad alia quam ad navigia percommoda.' *Pintian.*

Novalis itaque] Lege, *navalis itaque tantum est.* Vel legend. *non eadem gratia, æque fidelis materies, arbori quam balanum appellavimus : navalis itaque tantum est.* Salmas. 463. b.

Lignum intus grande] Sub corticoso et fibroso velamine, quod sese primum offert. *Dalec.*

Ob id Persis gratissima] Ad lectorum pedes conficiendos. Theophr. *Id.*

Spina] Ἄκανθον Theophr. hanc *spinam* vocat. *Idem.*

In eadem gente duntaxat nigra] Hæc omnia e Theophr. IV. 3. Vide infra XXIV. 12. *Idem.*

Circa Thebas hæc, &c.] Lege : *Circa Thebas hæc, ubi et quercus et Persea et oliva, CCC. a Nilo stadiis, silvestri tractu et fontibus suis riguo. Ibi et prunus Ægyptia, non dissimilis, &c.* Ita scribendum continuata serie, quam vulgo capitibus divellunt. *Salmas.* p. 533. a. *Circa Thebas hæc, ubi et quercus, et Persica, et oliva*] Scribendum, ut admonui, *Persea,* non *Persica.* Theophrastus IV. 3. 'Et silva ingens circa agrum Thebanum est, ubi et robur, et Persea, et olea.' Theodorus, quod Græce Theophrastus dixit Θηβαϊκὸν νομὸν, *agrum Thebanum* vertit : ego *præfecturam,* non *agrum,* transtulissem, cum Plinio v. 9. *Pintian.*

CAP. X. *De pruno, et arboribus circa Memphim.*

Ibi et prunus Ægyptia] Vide Theophr. Hist. IV. 3. qui natalibus cum Plinio convenit, alia re nulla prorsus. Quibusdam myrobalanus emblica officinarum, ut chrysobalanus Galeni, flava. *Dalec.*

Spinæ proxime dictæ] Descriptæ superiori proximo capite. *Idem.*

Lignum in pomo grande] Theophrastus non *grande,* sed *rotundum* scribit. 'Alia,' inquit, 'quædam arbor prunus habetur insignis magnitudine, fructum ferens natura et magnitudine mespilis proximum, nisi quod rotundum nucleum habet.' *Pintian.*

Silvestris fuit et circa Memphin regio] Verbum *fuit* neutrum scriptorum exemplarium agnoscit. *Idem.*

Ut terni nequirent vel circumplecti] Videtur scribendum præpostero ordine : *ut vel terni nequirent circumplecti.* Idem.

Nec pomum propter, &c.] Lege : *nec pomum propter usumve aliquem, sed eventum, facies ei est spinæ, folia habet seu pinnas, quæ tactis, &c.* Salmas. p. 538. b.

Folia habet seu pennas] Φύλλα ὅμοια πτερίσι, seu *filicum,* Plinius legit πτεροῖς. Garcias II. 17. luteum florem esse scribit, folium vero Polypodii, qua in re cum Theophrasto convenit. *Idem.*

CAP. XI. *De gummi generibus, et papyro.*

Gummi optimum esse ex, &c.] Lege : *Gummim optimam esse ex Ægyptia spina convenit, vermiculatam, colore glauco, puram, sine cortice, dentibus adhærentem.* Atque ita Plinius ubique declinat : *hæc gummis, hujus gummis, hanc gummim.* Salmas. pag. 533. *Gummi optimum esse ex, &c.*] Vulgo Arabicum. Acanthinum Celsus vocat v. 1. quoniam stillat ἐκ τῆς Αἰγυπτίας ἀκάνθης, Ἀραβικῆς. Sic vocat et Marcellus Empiricus cap. 14. *Dalec.*

Colore glauco] Vitro simile, pellucidum. Dioscor. Vide supra cap. 9. hujus libri. *Idem.*

X. III.] Denarii tres. *Idem.*

In Coryco monte] Κώρυκος, *folliculus* in ulmo et terebintho, intra quem nascuntur culices et gummi. Inepte Plinius Corycum montem esse putavit. *Idem.*

Fit et ex sarcocolla (ita vocatur arbor) gummi utilissimum] Codex Toletanus non *gummi utilissimum* legit, sed *commis utilissima,* semperque ita profert genere fœminino, non neutro. *Pintian.*

Et hanc Alexandri Magni victoria repertam] Guillandinus, hujus loci dili-

gentissimus et ingeniosissimus enarrator, ex Anacreonte, Alcæo, Æschylo, comicis veteribus, Platone, Aristotele, probat papyrum, sive biblum, cognitam quidem fuisse antequam nasceretur Alexander, verum in usu frequenti et publico fuisse Alexandri seculo. *Dalec.*

Antea non fuisse chartarum usum] Pertinent huc Lucani versus: 'Nondum flumineas Memphis contexere biblos Noverat, in saxis tantum volucresque feræque, Sculptaque servabant magicas animalia linguas.' *Dalec.*

In palmarum foliis, &c.] *In malvarum foliis,* non *palmarum,* legendum putat Guilland. quoniam olim in malvarum foliis scribebatur. Cinna apud Isidorum: 'Hæc tibi Arataeis multum invigilata lucernis Carmina, queis ignes novimus aërios, Lævis in aridulo malvæ descripta libello, Prusiaca vexi munera navicula.' *Idem.*

Mox et privata linteis, &c.] Linteos libros memorat Livius lib. IV. primæ Decad. et Vopiscus in Aureliano. 'Ceras' cera oblitas tabulas vocat, in quibus primum ferreo stylo scribebatur, deinde ossea cuspide, cum vetitum fuisset, ne quis e ferro graphium haberet. Plaut. in Bacchid. 'CHRY. Nunc tu abi intro, Pistoclere, ad Bacchidem, atque effer cito. PIST. Quid? CHRY. stylum, ceram, tabellas, et linum.' Atta in Satyra: 'Vertamus vomerem in ceram, mucroneque aremus osseo.' Hinc scribarum vulgatum dictum: 'Ceram ferro ne cædito.' Præter arborum cortices, ac folia plantarum, ligna cerata, lintea, plumbum, chartas, membranas, etiam in ligno, ut Solonis leges, ebore, ut Romanorum Principum edicta, libris elephantinis, quorum Ulpianus Pandect. XXXII. 50. meminit, et Vopiscus in Tacito: lapide, ut sepulcrorum elogia, sacras Ægyptiorum literas, et alia id genus monumenta: ære, ut XII. Tabularum leges, fœdera, senatus decreta: animalium intestinis ac gemmis quondam scriptum fuisse, multis argumentis ostendit Guillandinus. Alexandr. ab Alex. II. 30. *Idem.*

Pugillarium] Codicillorum, ceratarum tabellarum. Codicillos vocat infra XXXIII. 1. Homeri locus est Iliad. Z. πόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρὰ, Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά. Pugillares olim dicti fuerunt duplices, triplices, quincuplices, a numero foliorum: citrei, buxei, eburnei, membranei a materia: lutei, virides, crocei, purpurei, a colore. *Guilland.*

Ne terram quidem ipsam totam fuisse quæ nunc Ægyptus intelligitur] Verbum *totam* redundat ex exemplari Toletano: recte, ut infra cap. 13. 'Quod eo magis miror, si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat.' *Pintian.* *Ne terram quidem, &c.*] Herodotus lib. II. Ægyptum esse γῆν ἐπίκτητον, καὶ δῶρον ποταμοῦ, scribit: Heliodorus IX. Æthiopicorum idem tradit: idem Aristot. I. 14. Meteorolog. idem Strabo, Diodorus, Eratosthenes. Seneca Natur. Quæst. VI. 20. Nilum turbidum defluentem, et limum secum trahentem multum, quem prioribus terris apponat, annuis incrementis semper Ægyptum proferre auctor est. Tot testibus et insignis auctoritatis viris confisus Plinius idem asserit. At constat omni memoria, in inferiori Ægypto celebres urbes fuisse Canopum, unde ostium Canopicum dictum, quo post excidium Trojæ, cum Helena Menelaus appulit, vulgo *Bicheri:* Tanin, vulgo *Damiatam,* unde Taniticum: et in vertice Deltæ, *Sain,* hodie, ut volunt, *Sait,* quæ chartæ Saiticæ nomen dedit: tum etiam Heliopolin, quæ *Bethsemes* appellatur, et *No* populosam, quæ in Alexandriam postea versa est: Latopolin, in cujus ruinis Cambyses Babylonem ædificavit, *Cairum:* Memphim, Pyramidum miraculis claram: ut inde credendum hodie

sit, Ægypti eam partem non adaggeratam fuisse limo fluvii, sed incolis multis semper habitatam, oppidisque frequentissimis cultam. Pro Sebennitica præfectura Guillandinus *Saiticam* reponit, quoniam licet Sebenniticus tractus, in quo etiam hodie visitur ampla civitas *Sibnit*, ab historicis celebratus fuerit, nulla tamen charta Sebennitica nucupetur, cum de Saitica multa legantur apud auctores. Homeri versus de Pharo sunt: *Νῆσος ἔπειτά τις ἐστὶ πολυκλύστῳ ἐνὶ πόντῳ Αἰγύπτου προπάροιθε, Φάρον δέ ἑ κικλήσκουσι, Τόσσον ἄνευθ᾽ ὅσσον τε πανημερίη γλαφυρὴ νηῦς Ἤνυσεν ᾗ λιγὺς οὖρος ἐπιπνείῃσεν ὄπισθεν.* Continenti adjuncta est oblongo et angusto aggere, quem pontem *γέφυραν* vocant, industria Cleopatræ reginæ, quæ legatos et publicanos Rhodiorum vectigal, cui obnoxia diu fuerat, superbe petentes, in suburbana cum duxisset solennis festi specie, septem dierum spatio, molibus in altum jactis, totidem stadia occupavit, et ita continenti admovit. Aliquanto vero post vehiculo in eam profecta, Rhodios ludificata est, portorium non ab insula, ut putabant sed a terra exigentes. Guilland. ex observatione Brodæi Miscell. III. 5. *Dalec.*

In Sebennytico, &c.] Varro, loco quem Plinius citat, scripserat, in Sebennytico tantum nomo Papyrum, unde chartæ fiunt, nasci: cum autem nascatur in multis aliis locis Ægypti, probabile est Ægyptum totam terram tum non fuisse. *Idem.*

Noctis dieique velifico, &c.] Quantum navis plenis lata velis diurno cursu metiri poterat. Seneca, Plutarchus in Iside et Osiride. *Idem.*

Æmulatione circa bibliothecas, &c.] Ælianus Hieronymusque, ad Chromatium, inter Ptolemæum et Attalum contentionem eam habitam fuisse tradunt, qua in re nihil dissensionis est, cum, ut suos omnes reges Ptolemæos Ægyptus vocavit, ita et suos Attalos Pergameni cunctos nuncupaverint. De membranarum initiis statuendum fere idem quod de chartis, Eumenem frequentiorem quidem illarum usum vulgasse, cum maximum earum numerum ad bibliothecæ suæ volumina compararet, quamvis jam annis multis illarum usus fuisset ante Eumenem; cum Herodotus in Terpsichore scribat ab Ionibus byblon sive chartam appellari *διφθέραν*, nempe *membranas:* chartæque penuria, in membranis caprinis et ovillis eos ac plerosque alios barbaros scribere solitos. Scribit præterea Josephus Antiquit. l. XII. a Judæorum summo pontifice missos ad Ptolemæum senes, libros Sacræ Legis expectantem, membranas suis involucris extractas ostendisse, aureis literis perscriptas, tenuitatis admirandæ, ac sic compositas, ut visu discerni commissuræ non possent. Facit et ad id proverbium notissimum, 'Diphthera vetustiora,' de quo vide Suidam et Erasmum. Aristotelem primum omnium undique colligere libros cœpisse, et Ægypti reges *σύνταξιν* bibliotheces docuisse, Strabo affirmat: quod sic intelligendum puto, non quidem vivum et coram locutum id monstrasse, verum exemplo suæ bibliothecæ, quam instructissimam, copiosissimam, et ordine convenientissimo digestam fuisse credi par est, eos principes incitasse, ut præclaram illam et incomparabilem suam instituerent. Pisistrati bibliothecam, ante Philosophi tempora, urbe potitum Xerxem Gellius tradit in Persidem transtulisse: eamque multis post annis Seleucum Nicanora reportandam Athenas curavisse. Julianus Imperator ad Ecdicium Ægypti præfectum scripsit, alios quidem feris, avibus, equis delectari, sibi vero *ἐκ παιδαρίου δεινὸν πόθον ἐντετηκέναι τῆς τῶν βιβλίων κτήσεως, a puero maximam cupiditatem comparandi libros inolevisse.* Capitolinus Serenum Sammoniacum erudi-

tissimum virum Gordiano juniori discipulo bibliothecam suam donasse refert, in qua sexaginta duo volumina selectorum et optimorum librorum numerabantur. *Dalec.*

Papyrum ergo nascitur, &c.] Legend. *Papyrum ergo, &c. triangulis lateribus in gracilitatem fastigatum, thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut usu ejus alio quam floris ad coronandos Deos;* id est, cacumen in gracilitatem thyrsi modo fastigatum includens. Vel sic lege: *in gracilitatem fastigatum, thyrsi modo cacumen includens, nullo semine, haud alio quam floris usu ad Deos coronandos.* Salmas. pag. 536. a. et 537. a. *Papyrum ergo nascitur, &c.*] Papyrus duplex est: altera biblos Ægyptia, Ægypto peculiaris et Indiæ, si Straboni fides; in Syria quoque nascens Theophrasto; Plinio, etiam Babylone, cujus flore Dii coronantur, philuris charta conficitur, scapo vescuntur, radicibus ignem alunt. Altera Sari Theophrasti, Biblos secunda Eustathii, extra Ægyptum auctore Strabone, in Italiæ palustribus cum Typha et Anthela crescit, in Sicilia, Apulia, Calabria frequens, ubi voce a papyro sumpta vulgus etiamnum *papero* appellat. Radicem habet præduram, flexuosam, e qua Saria, id est, molles tenellique cauliculi germinant, ad duorum cubitorum altitudinem surgentes, crassitudine pollicis, trianguli, chartis inutiles, coma papyro simili. Hic locus Aristotelem parum certa et vera de plantis judicasse probat, qui Probl. VI. 8. asseveret, nulli plantæ caules triangulos, aut quadrangulos produci: cum et papyri scapus tribus angulis distinguatur, et aliarum multarum, quatuor: quod ex historia Dioscorid. manifestissimum est. *Guilland.*

Triangulis lateribus decem non amplius cubitorum longitudine] Lege, *Decem et amplius cubitorum longitudine.* Theophrastus IV. 8. 'Nascitur papyrus non in altitudine gurgitum, sed prope intra duo cubita, nonnusquam etiam minus, crassitudine radicis qua vola viri robusti, longitudine super dena cubita provenit.' *Pintian.*

In gracilitatem fastigiatum] Dictum a nobis sæpe, scribendum *fastigatum*, non *fastigiatum.* Idem.

Thyrsi modo cacumen includens] Quod Theophrastus dixit, κόμην (Strabo χαίτην) ἔχοντας ἀχρεῖαν, ἀσθενῆ, Plinius his verbis reddidit, cum aptius esset, *comam,* sive *jubam, inutilem habens, atque invalidam.* Non parum sane discrepat thyrsus a coma. Hæc enim exporrecta, diffusa, ac explicata est, in milio et arundine, Plinio; thyrsus vero in globosum caput coactus, quale est colocasiæ, κῴδιον Theophrasto, σφηκίον Dioscoridi περιφερὲς, vel in spicatam congeriem stipatus, ut in alismatis et acanthi caule, a similitudine thyrsi Bacchici vocatus, quem Macrobius telum fuisse ait circumplicata hedera obligatum, quæ fronde mucronem tegebat. *Dalec.*

Quam floris ad Deos coronandos] Plutarchus in Agesilao scribit eum papyro coronaria delectatum fuisse ob coronarum simplicitatem, eamque discedentem a rege petiisse et accepisse. Athenæus vero lib. XV. ridet eos qui putarunt e papyro et rosis coronas fieri; idque non minus absurdum esse tradit, quam si ex allio et rosa corona necteretur, utpote papyro grave quiddam et cœnosum olente. *Idem.*

Ex ipso quidem papyro, &c.] Herodotus l. II. tradit Ægyptios naves fabricare e sua spina, compages introrsum e biblo facere ex amputato papyri vertice, ex eodem et vela, et calceos: inferiora vero, longitudine cubiti, et comesse et vendere. Lucanus: 'Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.' Ægyptiis sacerdotibus calceos tantum papyraceos gestare licebat, quorum Aristides lib. I. Sacrorum Sermonum meminit, scribens in ulceris curatione Æsculapi-

um sibi dedisse calceos Ægyptios, quibus utuntur sacerdotes. Usi sunt et veteres arundinum coma ad navium structuram, quo modo et papyro, commissuris interjicientes ad textus ferruminandos, ut quæ glutino sit tenacior, et explendis rimis pice fidelior, XVI. 36. *Idem.*

E libro vela] Apud Theophrastum est, *etiam e biblo vela, &c.* nimirum ex eadem papyro, sive caulis ejus tæniis et philuris, non autem libro sive extimo cortice, ne funibus quidem, nisi in humore, utili. Plinius negligenter hæc vertit. Omisit et idem quod apud Theophrastum mortalibus imprimis necessarium usum hujus plantæ declarat, e biblo texi biblia, nempe chartas, etiam externis notissimas; cum Græci longe plura chartis memoriæ tradiderint, quam ipsimet Ægyptii, apud quos papyrus gignitur, memorabilium rerum monumenta saxeis obeliscis et pyramidibus insculpere soliti. *Guilland.*

Mandunt quoque crudum, &c.] Dioscorides et ejus auctoritate deceptus Pierius in Hieroglyphicis falso putaverunt radicem ἔχειν τρόφιμόν τι, *alimenti nonnihil præbere*, ideoque Ægyptios διαμασσωμένους ἀποχυλίζειν, *mandere exugereque succum*, τὸ διαμάσσημα ἀποπτύοντας. Nam et præter Theophrasti perspicuam hac de re narrationem, Herodotus apertissime refert in Euterpe, Ægyptios papyri e palustribus collectæ annua messe partem superiorem præcisam in alios usus quam alimentorum vertere, inferiorem autem, cubiti longitudine, et vendere et comesse, eximia quadam suavitate, cum in luculento furno torretur. Ante fruges repertas priscis Ægyptiis usitatissimum et frequentissimum eum cibum fuisse ex Oro cognoscimus. Scribit enim Ægyptios antiquissimam, et omni memoria priorem, originem suam significantes, papyri fasciculum pinxisse, quia eo primum vescerentur. *Dalec.*

Odoratus ille calamus] Vide quæ notata sunt supra in XII. 22. *Idem.*

CAP. XII. *De generibus chartarum, et quomodo chartæ fiant, et de chartarum probatione et vitiis, et glutino earum.*

Hieratica appellabatur antiquitus] Guillandinus aspere Turnebum reprehendit, ex hoc loco tres chartæ species invehentem, Hieraticam, Augustam, Livianam, Advers. VII. 2. cum una eademque sit, Ægyptiis dicta Hieratica, quoniam religiosis et sacris Voluminibus tantum dicata esset; Romanis adulatione prima, Augusta; adulatione secunda, Liviana, ut obscurius et ignotius, ordineque tantum tertium, ejus nomen fuerit Hieratica. At quam juste, viderit; nam cum paulo post genera chartarum pro latitudinis differentia recenset auctor, emporeticæ digitos sex esse vult; Saiticæ, pauciores novem; Amphitheatricæ, novem; Fannianæ, decem; Hieraticæ, undecim; optimis vero, cum minimum duabus tredecim, quæ esse proculdubio non potuerunt aliæ, quam Augusta et Liviana, adulatione Augusti et Liviæ principem locum nactæ Augusti seculo, rejecta in locum tertium bonitatis et nobilitatis Hieratica. Nam Taniticam cortici propiorem, et venalem pondere, non bonitate, in eo sensu præteritam, nemo reposuerit inter optimas. Ad Guillandini opinionem refellendam, tuendamque Turnebi et Ruellii sententiam, hoc argumentum satis fuerit. Verum Livianam et Augustam eandem non fuisse monstrant apertissime quæ mox sequuntur: *Augustæ in epistolis auctoritatem suam relictam, Livianam vero suam tenuisse, cui nihil primum erat, sed omnia secunda.* Sic enim in manuscripto legitur. Ordo ergo fuit ille chartarum dum vixit Augustus, mutatus a Claudio, densata charta, quæ literas ob tenuitatem transmittebat, addito tertio corio, et aucta latitudine digitis aliquot. Strabo lib. ult. Hieraticam,

non chartam, sed papyrum appellat, abundantem et præcipue cultam inferiore Deltæ parte, eamque duplicem, alteram præstantiorem, viliorem alteram. Memphiticam chartam idem Turnebus prodit inauditam, et minime ab aliis scriptoribus notatam, deceptus Lucani versu, quem Isidorus corruptum sic refert: 'Conficitur bibula Memphitis charta papyro;' cum legendum sit, ut antea monuimus: 'Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.' 'Conseri,' 'contexi,' 'sui' naves veteres dixerunt: unde 'spartea serilia' funes sparteos ad eum usum destinatos dixit Pacuvius in Niptris: 'Nec ulla subseus cohibet compagem alvei, Sed suta lino et sparteis serilibus.' Inde et 'serilia Istrica Liburni,' eaque navigia olim dixerunt. Nostrates eorum funium loco juniperi virgis contusis, et musco, navium commissuras explent, additis subscudibus ferreis, quas vocant *Happes*, Græci ἀγκτῆρας. *Idem.*

Proximum amphitheatricæ, &c.] *Athribicæ* Guilland. ab Athribitica præfectura, cujus meminerunt Strabo, Ptolemæus, Stephanus. Athribin ejus caput memorat auctor v. 10. Quidam ita dici potuisse suspicantur, quod in amphitheatris Ægypti Alexandriæque potissimum a concursu populi vacuis conficeretur, ut solent manuarii opifices in locis publicis a vulgi turba non occupatis artem suam exercere. Fortassis et id Romæ factum in aliquo amphitheatro, unde nomen. *Idem.*

Fannii sagax officina] Rhemnium Fannium Palæmonem significat, qui, ut ait Tranquillus in Grammaticis illustribus, officinas promercalium chartarum et vestium exercuit, verna mulieris, sed manumissus, principem locum inter grammaticæ doctores adeptus, sed libidine et vitiis omnibus tam infamis, ut Tiberius et Claudius palam dictarent nemini minus puerorum ac juvenum institutionem commendandam: arrogantiæ tam insolentis, ut Varronem porcum appellaret; secum natas et morituras literas gloriaretur: quin etiam latrones aliquando sibi propter nominis celebritatem pepercisse: nomen præterea suum a Virgilio non temere positum in Bucolicis, sed præsagiente poëta, fore se aliquando omnium poëmatum judicem. *Idem.*

Propiorque etiamnum cortici Tæniotica a vicino loco] Uterque codex *leneotica* legit. Quidam scribendum putant, *leneotica a vicino lacu;* nam lacus Græce *lenos* dicitur; sed magis probo legatur *Tanitica,* ab urbe Ægypti Tani celebrata omnibus. *Pintian.*

Segestriumque in mercibus, &c.] Quidam legunt *stegestrium* ἀπὸ τοῦ στέγειν, σκεπάζειν, καλύπτειν. Varroni tamen 'segestria' dicuntur stramenta e segete, quibus lecticas involvebant, ut ab imbre, pulvere, et externis quibusvis injuriis defenderent. Alii quævis ἐνειλήματα, *involucra,* sic appellari putant, quod iis segerantur, et seponantur, ac separentur quæ occultant. *Dalec.*

Extremumque ejus scirpo simile] Vetusti codices legunt *extimum,* quod probo. 'Scirpus' Festo juncus palustris, procerus, et levis, e quo tegetes fiunt, id quod repetit Isidorus XVII. 9. Etymolog. Plinio XXI. 18. Mariscus, ad vitilia et texendas tegetes idoneus, Græcorum Holoschœnos. *Dalec.*

Texuntur omnes tabulæ, &c.] Hic Guillandinus, cui plurimum defero ob multas rarasque virtutes, eximiam doctrinam, judicium acutum, summam diligentiam, et plurimam haud vulgarium rerum cognitionem, peregrinatione in semotas et longinquas regiones comparatam, ac denique amabilem et ingenuum animi candorem, Turnebum et Ruellium ignorantiæ postulat, quod hunc locum non intellexerint, nec viderint *tabulas* hic dici papyri schedas, quæ avulsæ

compingantur, non autem asserem philuris subditum, super quo glutinantur. Quod bona ejus venia dictum sit, recte sensisse illos existimo, quod ex sequente clausula, *cum primo supina tabula scheda adlinitur*, innotescet, in qua Guillandinus putavit orationem Plinii sic accipiendam: cum primo scheda, id est, philura, adlinitur, et insternitur supina tabula, (auferendi casu,) id est exporrecta in longum eadem philura. Hoc sane repetitionis genus insulsum minime convenit succinctæ Plinii gravitati, cum pressius dici potuisset, et aptius, *cum primo supina scheda adlinitur*. Præterea dum charta fiebat, necessum fuit tabulam subjici, super qua distenderentur rectæ ac transversæ philuræ, quæ glutino, vel aqua Nili turbida committerentur: quod obiter hic Plinius indicat. Quinetiam tabulæ significatio multum distat a philuræ notione. Quamobrem manuscripti codicis fidem sequendam arbitror, qui habet: *Texuntur omnes tabulæ madente Nili aqua:* ac rursum: *cum prima supina tabulæ scheda adlinitur;* quibus verbis nihil clarius aut congruentius esse potest. Supinam schedam idem exponit, recto situ positam, quo modo Livius 'supinas manus' dixit erectas, matronis in publico dolore ad cœlum et Deos illas tendentibus. 'Pronam manum' constat a medicis vocari, cujus vola terram spectat, 'supinam,' cum eadem in cœlum obvertitur, supplicantium more, quo gestu etiamnum Franciscani taciti et mussitantes orant. 'Supinam schedam' ego potius interpretandam censeo, cujus pars quæ in scapo vergebat introrsum, cum super tabula distenditur, extrorsum vertitur, nec tabulæ lignum tangit. Sic enim posita, quia mollior, humidior, ac tenerior est, facilius superinjectam alteram amplexatur, et retinet. Idem legendum putat, *Transversa postea cute peragitur:* at manuscripti codicis integritas nihil mutari suadet. Commodius autem et concinnius appellari non potuit chartarum textus, quam cratis nomine, ob rectas transversasque philuras sibi mutuo superincumbentes, quæ cratis vel clathrorum figura est. Porro, an apricis locis chartæ siccarentur, an umbrosis et perflatis, non est indignum scitu, quod id pertineat ad Plinii literam vel emendandam, vel confirmandam. Verum id quidem est, quæ solo aquæ humore glutinantur, dissilire, cum vapore Solis inarescunt, at quæ luto pingui, aut pollinis flore aqua diluto cohærent, Solis tepore et æstu, atque adeo ignis calore tenacius committuntur. Itaque qui chartas densas libris compingendis aut tegendis mercibus conficiunt, ubi prælo chartæ quadratam plagulam satis presserunt, insolatu siccant, et librarii voluminum quæ consuuntur posteriora, glutine oblita, vel igni admovent, vel Soli exponunt, ut citius resiccentur. Quamobrem et olim chartas insolatu durari siccarique solitas, vero absimile non est. Ac quoniam vocabulorum, quibus Plinius historiam papyri et chartarum explicuit, varietas lectorem in hac re parum versatum remoratur, eum juvare statutum est aliquot expositis. Scapum papyri quatuor plerunque cubitos, id est, sex pedes longum, tunicis sive membranis ad summum viginti constantem, aquis extractum præcidebant, ad verticem, sive cacumen, quia pars illa gracilior foret ac invalidior, et ad radicem, quia tenella molliusculaque ea pars, humore adhuc perfusa, flaccesceret, firmitateque careret ad glutinationem, præli torturam, malleorum ictus, lævigaturam necessaria. Quantum utrinque amputaretur, non proditum. Ad pedem circiter unum resecatum conjector, ut quatuor pedes truncati scapi superessent, quem tum demum in duo dividebant, medium ferro quo-

dam ad id destinato et aptato, quod fortassis 'acum' vocaverunt, membranis separantes, e quibus recto transversoque situ collocatis chartam conficerent. Has membranas sive tunicas a scapo revulsas Plinius 'philuras,' 'schedas,' 'ramenta' vocat, cum in tabula recto situ disponuntur 'stamina,' sive 'statumina,' cum transverso, 'subtegmina,' vocabulis e textorum officina petitis: earundem sive in rectum sive in transversum conjunctarum seriem et struem, 'corium,' quod ad Claudii usque tempora duplex tantum fuit, prius rectis fibris, alterum transversis: ejus vero jussu triplex in ea charta, quam de suo nomine Claudiam vocavit. Illam enim primo et tertio corio rectis, secundo transverso contexuerunt. 'Papyrum' pro philuris nusquam Plinius usurpat, et apud Ulpianum, tertio de Legatis, papyrum ad chartas paratum non tam philuras, quam papyri scapos intelligunt, quod philuræ distrahi non solerent, ut ad manum et in parato essent, nisi cum instaret confecturæ tempus. 'Tænia,' chartæ vitium, quid Plinio sit, paulo post declarabimus. Ea certe vox pro philura nusquam apud illum reperitur, quamvis in eo significatu dici posse non inficior, ut nec pagina, nec tabula, nec plagula. Est enim 'plagula' chartæ confectæ, et suis jam philuris textæ, veluti lamina, quam in linteis nostris chartis 'folium' vulgus nuncupat. Ejus autem utraque facies, aversa et adversa, sive anterior et posterior, 'pagina.' De tabula, quæ jacentes philuras sustinebat, quoad peracta crates, et absoluta textura fuisset, antea tractatum. Restat *cutis* nomen, quod in *cratis* expunctæ locum recipiendum non arbitror, reclamantibus antiquis exemplaribus, nec quadrante ipsa significatione *cutis*, quæ semper extima et obvia est, cum philularum multæ in profundo abstrusæ delitescant, maxime præstantiores ac meliores, et si quæ philura *cutis* vocanda sit, extrema tantum, omnium deterrima, eam appellationem mereatur. *Idem.*

Nec malleo sufficit] Vel tam angusta est, ut malleum qua parte ferit latiorem non adæquet, vel tam fragilis est, ut malleo percussa disrumpatur. Rugosas chartas malleorum ictum complanare ac extendere mos fuit, unde l. XXXII. Pandectarum Ulpiano, 'libri malleati.' *Guilland.*

Lituræ metum afferebat adversis] Uterque codex, *lituræ metum afferebat ex aversis.* Pintian. *Lituræ metum afferebat adversis*] *Adversa charta,* anterior et nostris oculis objecta, quam scribentes contuemur, in qua calamus properat: *aversa,* posterior, et a tergo posita. Litura vero effusi sparsique atramenti in bibula charta macula, ei similis, quam penna scripturam delentes, inducimus. Apparet certe ea magis in aversa chartæ facie, illo subeunte atramento, ut cum adversa jam aliquid scriptum est, in aversa maculis nigris fœdata præterea nihil pingi queat. Utraque vero facie veteres scripsisse, testantur hi versus Juvenalis: 'Scriptus et a tergo, necdum finitus, Orestes.' Martialis: 'Scribit in aversa Picens epigrammata charta; Et dolet, averso quod facit illa Deo.' Commentarios opisthographos sic descriptos vocant, quibuscum nonnihil similitudinis habent adversaria, nempe tabulæ tumultuariæ, et multis rebus conjectis negligenter scriptæ, quæ in codices referuntur justos, æternos, ordine digestos. Cicero pro Roscio. De syngraphis, opisthographis, autographis, cheirographis, Alex. ab Alex. II. 30. *Dalec.*

Igitur et secundo corio, &c.] Vetustus codex: *Igitur et secundo corio stamina facta sunt, ut primo subtegmina:* sensu nihil discrepante, si etiam *statumina* legamus: *stamen,* id est, quod colo advolutum, mulieres nent; et in

textrinis filum telæ directum, intra quod subtegmen sive trama currit transversim; *statumen* vero, ridica, sive palus, quo vitis fulcitur. Auctoris ergo sensus est minime obscurus: in charta Claudia, sicut primo corio, e rectis philuris confecto, additum est secundum, velut subtegmen, aut trama, e schedis transversis textum, sic huic impacta, pro tertio corio, sive stamina, sive statumina, rursum e rectis philuris composita, quemadmodum in primo corio. *Idem.* *Igitur et secundo corio statumina facta sunt e primo subtegmine*] Hermolaus *statumina* defendit, ubi ante *stamina* legebatur, ex vetere, ut ait, lectione: et sane sic nostra præferunt exemplaria. Sed neque Hermolao, neque Merulæ, neque scriptæ lectioni hac parte accedo, commodioremque duco lectionem *stamina*, quam *statumina;* nam si *statumina* legatur, ut Hermolaus et Merula probant, quis, obsecro, erit intellectus sequentis dictionis *subtegmine?* Igitur sic accipio: ad roborandam tenuitatem additum alterum corium, hoc est philuram; et ita duo coria in tabula fuisse locata, ut primum vicem staminis præberet, secundum subtegminis, transverse locata, ut supra dixerat, 'Peragitur transversa crates.' *Pintian.* *Igitur et secundo corio statumina, &c*] Lege, *Igitur e secundo corio stamina facta sunt, e primo subtemina.* Hinc et texi charta dicebatur, quod in morem plane telarum texeretur, et stamen suum, suumque subtemen, haud minus quam tela, haberet. Antea enim dixit, *texuntur omnes madente Nili aqua.* Quæ verba sic legenda: *Texuntur omnes tabula madente Nili aqua: turbidus liquor glutinis præbet vicem: primo supina tabula scheda adlinitur longitudine papyri, quæ potuit esse præsegminibus utrimque amputatis: transversa postea cratem peragit. Premuntur deinde prælis et siccantur sub sole plagulæ, atque inter se junguntur.* Vide Salmas. Hist. Aug. 444. b. 445. a.

Pedalis erat mensura, &c.] Vetustus codex legit, *Revulsione ampliores infestante paginas.* Macrocolla ἀπὸ τῶν μακρῶν κολλῶν dicta Guillandinus censet, tanquam *a longo tergore:* ego potius ἀπὸ τῶν μακρῶν κώλων, *a longis* velut *artubus* et *membris.* Mensura pedalis, et cubitalis, id est, sesquipedis, harum chartarum, an in longitudinem exporrigeretur, an in latitudinem, Plinius non statuit: in latitudinem potius existimo, quandoquidem hic agitur de latitudine, et scapi papyri, unde schedæ distrahebantur, nota est longitudo, circiter quatuor pedum, quæ ad pedis vel cubiti mensuram contrahi non potuit, quamvis μακροκώλου nomen longitudinem potius indicet, quam latitudinem. Quod autem unius schedæ revulsione ampliores, vel plures paginæ infestarentur, hoc nos docet plagulas chartæ confectæ, siccatæ, malleatæ, lævigatæ plicari solitas in paginas, ut fit et in nostris linteis, quæ quo ampliores essent, magis scriptura conturbaretur, ac læderetur, si quis unam philuram vel improbitate ac malitia, vel corruptam ac vitiosam exemisset. Augustam epistolis laudatam et relictam, Martialis IX. 101. 'salutatricem' vocat: 'Marcus amat nostras Antonius, Attice, Musas, Charta salutatrix si modo vera refert.' Quod pro *Liviana* reponit Guilland. *Fannianam,* ut Augustam, Livianam, Hieraticam eandem esse constanter affirmare non desinat, id contra veterum codicum auctoritatem statui, a nobisque minime probari, supradictum est. Hinc quidem nos pro æstimationis ac pretii ordine, et latitudinis varietate, quoniam fere par esset omnium longitudo, chartas numerare, ac suis classibus recensere possumus, Augusti tempore macrocolas primas, pedem aut sesquipedem latas; Augustam et Livianam optimas digitos tredecim; Hieraticam undecim; Fan-

nianam decem; Amphitheatricam novem; Saiticam, et quam omisit auctor, Taniticam, pauciores nempe, septem, vel octo; Emporeticam sex; quas omnes anteivit et bonitate et dignatione Claudia, principatu Claudii texta e duobus staminibus, sive statuminibus, et interjecto uno subtegmine, optimis, nempe Augusta et Liviana, aliquanto latior, ut suspicor ad digitos quatuordecim, vel quindecim. *Dalec.*

Cui nihil e prima erat] Quæ nihil accipiebat ex prima philura, sed omnia coria ex secunda; vel, quæ nullas dotes primæ, nimirum Claudiæ, sed omnes secundæ, nimirum Augustæ, habebat. *Idem.*

Scabritia levigatur] Vitia chartarum hic auctor memorat quatuor, scabritiem, rebellem contumaciam, lentiginem, tæniam unam, vel plures. Scabritiæ remedium est, dente vel concha politura, moderatione tamen adhibita, ne vehementius exteratur. Nam quamvis ea complanatione ac erugatione splendeat magis, fulgenteque nitore oculis placeat, validiore tamen attritu non sorbet atramentum, sed respuit, et, si quæ literæ appictæ sint, instabilis et fugax scriptura non permanet. Alterum vitium est 'rebellio.' Rebellant qui armis subditi et pacati bellum rursus movent. Rebellat humor incuriose datus, cum artificis curæ ac studio reluctatur pertinacius, nec omne corii spatium ex æquo rigat, et oblinit, sed alicubi subsistit copiosior, alibi parcior affunditur, unde plagularum fit inæqualis et superficies et resiccatio. Nam cum probe curatam, subactam, tractamque chartam esse putat artifex, nec quicquam operæ suæ præterea desiderare, tum contra ejus spem vitium id detegitur, et tanquam recrudescit, quod iterum ejus diligentiæ negotium faciat. Est itaque retexenda charta, et eodem labore domanda, atque pervincenda, quo prius. Malleo deprehenditur hoc vitium, aut quod eminentiora tubera, depressioresque lacunas plagularum, inæquali percussu tundat, et invenusta deformitate tusas ostendat. Prodit arguitque eam labem etiam odor, charta præsertim negligentius prælo compressa et siccata, muccidus, virosus, fœtidus, putrescente ac situm olente humore, qui nec prælo est elisus, nec insolatu dissipatus. 'Lentigo' macula est chartarum plagulis aspersa, colore ruffa, vel subruffa, qualis in hominum ore conspicitur. Græcis φακός. Ab ea in facie crebra φακᾶς Dioscorides, auctore Suida, cognominatus est. In charta ergo nævos, sordes, decolores punctorum notas, et maculosas velut aspergines 'lentiginem' Plinius vocat: quæ fiebant, dum compingerentur coria, si quid illaberetur impurius, quod nativum colorem inquinaret, aut si quid in schedis contortum et conglobatum chartam infuscaret. Oculis id cognoscebatur, vel perfecta statim charta, si maculæ in aperto forent, vel ad Solem explicata, si altius insiderent. Quartum et postremum vitium 'tænia' est, non, ut retur Guillandinus, philura, vel scheda, sed oblongus et angustus in plagulis ductus, nullo glutine, aut pingui humore litus, et opertus, in quo sola papyri fungosa et bibula raritas absque ullo tectorio calamis scribentium occurrit, et literam, sive atramenti picturam, dum haurit, diffundit, quod nec ictu mallei, nec oculorum conspectu exploratur, sed scriptura tantum, dum picta litera liquescens utraque parte combibitur, et tam aversam, quam adversam faciem inquinat. *Idem.*

Conchave] Veneria, quam Echneidis nomine Mutianus depingit. *Idem.*

Rebellat sæpe humor, &c.] Leg. *Rebellat sæpe humor incuriose dato primis, quod mal. depr. aut et. od. cum fuerint indiligentiores, &c.* Rebellat, inter-

pretor, humore nimio madida inflatur, et ob inæqualem tumoris molem scribenti velut resistit, ac reluctatur. Alii postrema legunt, *cum fuerit graveolentior*. Idem.

Deprehenditur et lentigo oculis] Fortassis, *osculis*, nempe contactu labrorum madidorum, quomodo chartæ nostræ bonitatem probamus. *Chifflet.* Non probo. *Dalec.*

Sed inserta mediis glutinamentis tænia, fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se] Scribo : *sed inserta mediis glutinamentis. Tunitico papyro bibula vis nisi litera fundente se.* De Tanitico papyro supra hoc capite, et exemplaria ambo *vis* legunt, non *vix.* Pintian.

Tænia] Tænias auctor vocat angustos, oblongos, et inanes sub schedis veluti linearum ductus, quibus vel gluten non adhæsit, vel illitum evanuit, aut corruptum est : quod fit, ut aiunt ejus artis magistri, si, dum plagulæ funibus appositæ siccantur, aura vehementior afflaverit, præsertim Austri ; vel gluten ob novitatem liquidius justa tenacitate careat, vel mucescat vetustate, vel Austro flante, humidioreque cœlo coctum, et corruptum sit. Lego, *tænia vix nisi litera junco papyri bibulo fundente se.* Dalec.

Alius igitur iterum texendis labor] Toletanus codex non *texendis* agnoscit, sed *tenendis*, ut putem scribendum *tenuandis ;* nam ut paulo ante dixit, 'spectatur in chartis tenuitas, densitas,' &c. *Pintian.*

Fragilia] Nec convolvi et complicari chartam patiuntur. *Dalec.*

Intergerii] Μεσοτοίχου. 'Intergerini parietes' Festo, inter confines extructi ; vel etiam qui medii inter distantissimos pro fultura intergeruntur, sustinendis trabibus accommodati. Eorum fit mentio, XXXV. 14. et XI. 10. *Idem.*

Apud Pomponium Secundum] Hujus meminit auctor VII. 19. et XIV. 4. Plinius Nepos Epist. lib. III. Tacitus. *Idem.*

CAP. XIII. *De libris Numæ.*

Vetustissimus auctor] *Verissimus* Guillandinus ; nam is Augusto et Tiberio coævus, quibus historiam suam dicavit, Plinium vix antecessit annis 70. *Idem.*

Cn. Terentium, &c.] Lucium Pætilium, Livio, Lactantio, Valerio Maximo. *Idem.*

Qui Romæ regnavit] Et non minus trecentis annis Alexandro superior ætate fuit. *Idem.*

Libros ejus, &c.] Livius lib. X. belli Macedon. Plutarchus in Numa, Valerius Max. I. 1. Lactantius I. 22. Institut. D. Augustinus de Civ. VII. 4. qui ex Varrone duodecim numero libros illos fuisse refert. *Idem.*

P. Cornelio L. F. Cethego, &c.] Livius eo anno Consules scribit C. Bæbium Tamphilum et M. Æmilium Lepidum. Plutarchus quadringentis tantum annis post regnum Numæ id accidisse in ejus Vita scribit ; neque id factum imprudentia bubulci aratoris, qui terra proscissa duas arcas, et non solam unam, evertit, sed alluvie vehementissimorum imbrium, qui tumulum perrupere. *Guilland.*

Et libros cedrutos fuisse] Cedrio sive cedria perunctos, de qua vide XVI. 11. et XXIV. 5. Vitruvius II. 9. 'quæ unguntur cedrio, ut libri, a tineis et carie non læduntur.' Hinc illud, 'et cedro digna locutus.' *Dalecamp.* Exemplar Tolet. *citratos*, non *cedratos*, legit. *Pintian.*

Quia philosophiæ scripta essent] Et quod lectis rerum summis animadvertisset, pleraque religionum dissolvendarum esse. Livius.

Septem] Latinos. *Idem.*

Totidemque] Græcos. *Idem.*

Pythagoricos] Nam eum Pythagoræ auditorem fuisse, fama vulgatum. *Dalec.*

Quinque] In veteribus legitur, *quinto.* Notissimum est Varronem de

Antiquitatibus libros scripsisse. *Idem.*

Antias secundo] Plutarchus in Numa ex Antiate scribit, duodecim fuisse de rebus sacris, et totidem de studio sapientiæ. *Idem.*

Sibyllam] De Sibyllis vide Commentarios Vivis in XVIII. 24. Divi Augustini de Civit. et libellum Onuphrii Panvinii de Sibyllis: vide et apud Canterum I. 3. arcanum oraculum Θεοῦ Σωτῆρος. *Idem.*

Ad Tarquinium, &c.] Lactantius ex Varrone Instit. I. 6. et Suidas Tarquinium eum Priscum fuisse quintum Romanorum regem prodiderunt. Iidem cum Dionysio Halicarnasseo l. IV. et Gellio c. 19. l. I. scribunt novem libros allatos, ex quibus sex cremaverit Sibylla, reliquos tres rex mercatus sit. Eos libros, in Capitolio custoditos, cum Dii immortales consulendi essent, adibant primum Duumviri, post autem Decemviri, deinde Quindecimviri, ac postremo sexaginta, nomine tamen Quindecimvirorum, eosque non Sibyllinos tantum, sed et fatales et fatidicos appellaverunt. Livius, Dionysius Halicarnasseus, Valer. Maximus, Macrobius, Fenestella, Alexander ab Alex. III. 16. *Idem.*

In ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos] Lego, *in ipsam illam Lyciam Bellerophonti, &c.* Non enim Prœtus codicillos Bellerophonti dedit in Lycia, sed in Lyciam perferendos ad socerum Jobarem, auctore Homero in sexto Iliados: 'Misit,' inquit, 'illum in Lyciam datis exitialibus literis quas in codicillo exaraverat, multa continentes atrocia.' *Pintian.*

Codicillos datos, non epistolas] Tabulas arcanis hieroglyphicisque literis notatas, non vulgaribus elementorum formis, quibus epistolæ conscribuntur. Eustath. Cujus sententiam non ita laudo. Quod vero putant quidam hic Plinium incuriose codicillos ab epistolis distinguere, cum codicilli nihil aliud sint quam epistolæ Latinis, accusandum hac in re Plinium minime censeo, mirantem si jam tum usus chartæ fuit, quod indicat epistola Sarpedonis, cur non potius Prætus mandata sua in charta descripta, quo modo epistolæ mittuntur, quam pugillarium ligno consignata Bellerophonti dederit: quo sensu nihil potest esse explicatius. Locus apud Homer. est Iliados Z. πόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρὰ, Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά. *Dalec.*

Cap. XIV. *De arboribus Æthiopiæ.*

Cap. XV. *De Atlantis arboribus, et cedrinis mensis, et quæ in his laudentur, et quæ vituperentur.*

Cedrinis mensis] Hoc titulo capitis legendum esse *citreis*; ac deinceps, *arbor citri*; ac rursus, *dedit citrum*, multi contendunt argumentis duobus: altero, quod Ciceronis mensam, cujus hic fit mentio, Tertullianus, de Pallio, 'citri orbem' vocaverit: altero, quod in Indice librorum, qui primus liber est hujus operis, scribatur, *De Atlantis arboribus, et citreis mensis.* Addit Cujacius Observat. II. 5. citrum esse frugiferam, cedrum vero, ut ait Suidas, δένδρον ὑψίκομον, καὶ ἄκαρπον, ᾧ ἀπεικάζει Δαβὶδ τὴν εἰδωλολατρίαν. Indignatur etiam Plinius circa finem V. 1. quo loco de Atlante tractat, ebori citroque silvas ejus exquiri a Romanis dignitatibus. Varro in Gerontodidascalo apud Nonium: 'In quibus Libyssa citrus fasciis cinget fores.' Persius: 'non quicquid denique lectis Scribitur in citreis.' *Idem.*

Cedri, &c.] Cedrus nunc resiniferam arborem significat, et eam duplicem; alteram cedrelatem proceriorem, Asiæ fere peculiarem; alteram oxycedrum, multis locis communem; nunc thyiam, sive citrum, Mauritaniæ alumnam, quamvis et aliud cœlum patiatur, landatissimis pretiosissimisque mensis expetitam, cupresso foliatura similem et fructu, sed mino-

re. Hæc πολυωνυμία, plantarumque varietas, in magnas hæsitationes et dubitationes multos conjecit. Cedrum Gallicam apud Velleium Paterculum, ex quo apparatus Gallici triumphi, quem egit Cæsar, constitit, quidam exponunt Galaticam, a Galatis Asiæ, alii laricem cedrelatæ similem, ideoque vocatam cedrum Gallicam. Strabo lib. IV. de Liguribus: Ἔχουσι δ' ὕλην ἐνταῦθα παμπόλλην, ναυπηγήσιμον, καὶ μεγαλόδενδρον, ὥστ' ἐνίων τοῦ πάχους τὸν διάμετρον ὀκτὼ ποδῶν εὑρίσκεσθαι· πολλὰ δὲ καὶ τῇ ποικιλίᾳ τῶν θυΐνων οὐκ ἔστι χείρω πρὸς τὰς τραπεζοποιΐας. *Idem.*

Extat hodie M. Ciceronis, &c.] Lege: *Exstat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, et quod magis mirum est, illo ævo empta IO IS. memoratur et Galli Asinii IS. XI.* hoc est, empta sestertiis quingentis et Galli Asinii mille: hæc nota *IS* sæpe sestertia significat in veteribus libris. Vide Salmas. in Tertul. de Pall. 434. *Extat hodie M. Ciceronis, &c.*] Budæus de Asse lib. III. non procul a principio hunc in modum legit: *extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, et, quod magis mirum est, illo ævo emptæ H-S. XI. Memorantur et Galli Asinii H-S. XI. venundatæ. Sunt et duæ a Juba rege pendentes: quarum alteri pretium fuit H-S. XII. alteri paulo minus. Interiit nuper incendio attegiis descendens H-S. XIV. permutata latifundii taxatione, &c.* Ubi *attegias,* mapalia, tuguria intellige. Qui locus, mihi tamen suspectus, ostendit mensam eam ex attegiis pastorum, qui radicem Atlantis citris frequentem incolunt, petitam et advectam fuisse. *Dalec.*

Venundatæ sunt et duæ Juba, &c.] Lege: *venundatæ sunt et duæ a Juba rege pendentes, quarum alteri, &c.* et sane non ipse rex Juba mensas eas venum dedit, sed cum post mortem Jubæ bona ejus sub hasta venderentur, duæ illæ mensæ cum reliquis bonis sub titulo pependerunt, ut mos erat in auctionibus. Vide Salmas. in Tertull. Pall. 434. *Venumdatæ sunt et duæ Juba rege vendente*] Salmasius ad Tertulliani Pallium pag. 434. *a Juba rege vendente;* sed scriptos habere, *a Juba rege pendentes;* et sane non ipsum regem Jubam eas vendidisse; sed cum post mortem Jubæ bona ejus sub hasta venderentur, duas illas mensas cum reliquis bonis sub titulo pependisse; licere etiam legere, *a Juba rege pendente,* ut ipse sub titulo pependerit. Proxime scopum jaculatus est. Scribendum enim, *venumdatæ sunt et duæ Juba rege pendente.* Intelligo Ptolemæum Jubam, quem consanguineum suum Caius interfecit et bona ejus corripuit. Suetonius 26. et 27. 'Ptolemæus Juba,' qui revera 'Ptolemæus Jubæ,' ut 'Ajax Oileus,' 'Herodes Atticus,' de quo ad Senecæ Medeam. 'Pendere' dicitur eleganter, cujus bona proscripta sunt et sub titulo pendent: ut dicitur 'confiscari,' cujus rem fiscus aufert. *Juba pendente,* cum bonorum Jubæ proscriptio et auctio fieret. Suetonius Claudio cap. 9. 'Ad eas rei familiaris angustias decidit, ut cum obligatam ærario fidem liberare non posset, in vacuum lege prædiatoria venalis pependerit sub edicto præfectorum.' Quem locum optime contra Casaubonum et Torrentium interpretatur ὁ πάνυ de Modo Usurar. pag. 739. Sed et 'venalem pependisse' quid esset, recte vidit Lipsius ad Senecæ Beneficia IV. 12. Illud, 'in vacuum,' sic positum observavimus apud Lactantium ad Statii Theb. VI. 790. 'Rapiunt conamina venti.' 'Excipiunt sive frustrantur; id est, in vacuum minarum ejus impetus perierunt.' Item apud Tertullianum adversus Marcionem IV. 16. 'In vacuum patientiam præcipit, non exhibens mihi mercedem præcepti.' Significat eam proscriptionem contumeliosam potius quam damnosam fuisse Claudio. *Gronov.*

Per medium ambitum] Quid sit medius ambitus, et præsertim in orbiculari rotundaque figura, non satis intelligo; *per medium* autem hic accipio *per dimetientem;* et forte Plinius *medium* tantum scriptum reliquit: postea vero adjecta fuit dictio *ambitum*, ab aliquo qui voluit exponere verbum illud *medium;* nam et paulo post easdem duas dictiones *per medium* repetit, nec adjecit *ambitum.* Pintian.

Quam potuisset esse natura solidæ. Item a Nomio Tiberii Cæsaris liberto] Lego, *Quam potuisset esse naturæ. Solidæ &c.* nam genitivus *naturæ* respondet genitivo *artis;* dictio vero *solidæ* initium est diversi cæsi, et secunda pars præmissæ divisionis, eritque ordo: *Magnitudo amplissima unius commissæ duobus orbibus a Ptolemæo rege Mauritaniæ. Solidæ a Nomio Tiberii Cæsaris liberto.* Idem.

Sicilicis] Sicilicus, quarta pollicis pars. Drachmæ duæ mensurales. *Dalec.*

Mensis præcipua dos, &c.] Legend. *Mensis præcipua dos in venam crispis vel in vortices parvos: illud oblongo evenit discursu, ideoque tigrinum appellatur: hoc intorto, et ideo tales pantherinæ vocantur.* Eleganter *in venam crispas* vocat, quæ venatim crispæ sunt; et *crispas in vortices*, quæ ad instar vorticum intorte crispantur. Sequitur: *Sunt et undatim crispæ, &c. quas ob id a similitudine apiatas vocant.* Apiatæ dicuntur, non ab apibus; sed ab apio, quod densa grani congerie crispæ apii semen et grana dense congesta referant. Vide Salmas. in Tertull. Pall. 435. 436.

In vena crispis vel in vertice variis] Utrumque exemplar, *in venam crispis vel in verticem parvis:* scribendum videtur *pravis*, id est, tortuosis; quia sequitur, *hoc intorto.* Pintian.

Hoc intorto et ideo tales pantherinæ vocantur. Sunt et undatim crispæ majore gratia si pavonum caudæ oculos imitentur] Subvereor ne parum recto ordine verba hæc scripta sint; nam credibilius est, et rationi magis consonum, in vortices pravas intortasque, et ob id pantherinas appellatas, caudæ pavonum oculos fere imitatas esse, quam undatim crispas: quapropter considerandum an ita legi debeat: *Hoc intorto et ideo tales pantherinæ vocantur, majore gratia si pavonum oculos imitentur. Sunt et undatim crispæ.* Idem.

Magna vero post has gratia extra prædictas] Quis tam lusciosus, cui non pelluceat verba illa, *extra prædictas*, expositionem esse statim ante præcedentium verborum, *post has?* nam quæ necessitas tenuit Plinium, verborum alioqui parcissimum, cum prædixisset *post has*, subjungere illico, *extra prædictas*, quod erat idem? *Id.*

Apiatas] Apiatas, veluti muscarum et apum stercore inquinatas. Alii, *apiculatas:* crebris velut apiculis notatas. *Dalec.*

Post hæc amplitudo est jam totius caudicis, juvant plura quoque in una mensa vitia: lignum ita vocant, &c.] Lego: *Post hæc amplitudo et jam toti caudices juvant, pluresque in una mensa;* hæc ex vetere lectione. Quod autem sequitur, *vitia lignum, &c.* puto legendum conjunctim *vitiliginum.* Pintian.

Materia surda] Non splendens, nudumque lignum et linearum crispo ductu minime virgatum. *Dalec.*

Mirumque ponderi quantum ita detrahant] Elegantius exemplar Salmanticense per verbum impersonale: *mirumque ponderi quantum ita detrahatur.* Pintian.

CAP. XVI. *Thya arbor quæ.*

Inter pauca nitidioris, &c.] Ita hæc legenda ac continuanda, quæ perperam in vulgatis diducta ac divulsa sectione capitis habentur: *Inter pauca nitidioris vitæ instrumenta hæc arbor est; quapropter insistendum ei quoque videtur. Nota etiam Homero fuit: Thyon Græce vocatur, ab aliis Thya.* Vide

Salmas. p. 950. b.

Θεῖον *Græce vocatur*] Θύον apud Macrob. Saturn. III. 14. atque ita legendum. *Dalec.*

Hanc igitur inter odores uri tradit in deliciis Circes] Insignis memoriæ lapsus; neque enim Circe inter odores urebat citrum, cedrum, et laricem, ut constat ex decimo Odysseæ, sed Calypso, ex quinto ejusdem operis. In eundem incursavit errorem et summus poëta septimo Æneidos: 'Proxima Circeæ raduntur littora terræ, Dives inaccessos ubi Solis filia lucos Assiduo resonat cantu, tectisque superbis Urit odoratam nocturna in lumina cedrum.' Tribuit videlicet Circæ, quod erat Calypsus. E contrario Aristoteles Calypso dat quod est Circes, secundo Ethicorum: 'Quocirca,' inquit, 'oportet, cum quis medium assequi vult, ante omnia longius abire a magis contrario, ut Calypso monebat dicens, Extra fluctum et fumum navem adige.' Non hoc, eminentissime philosophe, Calypso monebat, sed Circe, ex duodecimo Odysseæ. Pari incuria Pomponius quoque Mela conterraneus noster in secundo libro 'Calypso' pro 'Circe' posuit, ut in ejus castigationibus meminimus. *Pintian. Hanc igitur inter odores, &c.*] Legend. *Hanc itaque inter odores uri tradit in ædibus illius Circes, quam Deam volebat intelligi, magno errore eorum qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cum præsertim eorum versu cedrum laricemque una tradat uri.* Vide Salmas. p. 950. b.

Eodem versu] Versus Homerici sunt: τηλόσε δ' ὀδμὴ Κέδρου τ' εὐκεάτοιο, θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει, Δαιομένων, κ. τ. λ. In his versibus inepte Plinius pro voce Græca θύον *laricem* interpretatur. Locus est apud Homerum Odyss. E. *Dalec.* De primo errore commonuit jam ante et Hartung. Decur. II. num. 5.

Laricemque, &c.] Guillandinus legit, *laricemve.* Vide Leopardum VIII. 6. Virgilius: 'Robora nec cuneis et olentem scindere cedrum, Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.' Apud Athenæum p. 231. vs. 38. Empedocles λίβανον θυώδη vocat snaviter olentem: Σμύρνης τ' ἀκρήτου θυσίαις, λιβάνου τε θυώδους. *Idem.*

Memoratas templorum veterum contignationes] Verbum illud *templorum* suspicor esse falso additum, ductus auctoritate Theophrasti v. 5. 'Et adhuc,' inquit, 'memorant contignationes quasdam antiquorum.' *Pintian.*

Circa Hammonis delubrum] Mirum, cum idem Theophrastus scribat Hist. IV. 1. thyam in montium cacuminibus et locis algidis nasci. *Dalec.*

Alia est arbor eodem nomine] Citriam sive Assyriam malum intelligit. *Idem.*

Malum ferens, &c.] Virgilius: 'Media fert tristes succos tardumque saporem Felicis mali, quo non præsentius ullum, Pocula si quando sævæ infecere novercæ.' *Idem.*

CAP. XVII. *De arbore loto.*

Arborem loton gignit] De hac Theoph. Hist. IV. 4. Joannes Leo in Africa sua cap. de Monteverde sic loton describit: 'Ibi nascuntur arbores quarum fructus rubos Africanos vocant.' Paliurum vero cap. de Zarfa. Sunt et ibidem spinosæ multæ arbores, fructu minore quam cerasi, sapore ferme ziziphorum, Arabes vocant *rabich.* Paliurum vero Agathoclis, quem connarum Alexandrini cognominabant, memoratum Athenæo lib. XIV. cap. de Hani Elchallu: 'Nascuntur,' inquit, 'illic corni, et arbores spinosæ multæ, fructu tereti, luteo, simili ziziphis, nucleo majori quam olivarum, gustu non admodum grato.' Loti secundum genus a Theoph. depictum viret Genuæ in horto Principis Auriæ, et a multis 'laurocerasus' dicitur; quod folium lauro simile, fructum ceraso gignat. Loti genera tria diligenter distincta vide XXIV. 2. *Idem.*

Circa Syrtes] Syrtium insulam in historia loti Theophrastus vocat Lo-

tophagiten, et Pharidem, hodie *Gerbi:* Syrtes vero, *los Baxos et Secagne di Barbaria.* Idem.

Incisuræ folio crebriores, &c.] Lege: *folio incisuræ crebriores, quæ ilicis videntur.* Vide Salmas. p. 1038. a. *Incisuræ folio crebriores: alioquin ilicis viderentur*] Locus est depravatissimus: vetus lectio sic habet: *Incisura et folia breviora quæ ilicis viderentur.* Ego verbum illud *breviora*, sive *crebriores*, ociosum puto; aut si ociosum non est, quod illius loco substituam non occurrit: reliqua sic lego: *incisuras habent folia quæ ilicis videntur.* Theophrastus IV. 3. 'Incisuras folium habet, ac ilicis esse videtur.' *Pintian.*

Ilicis viderentur] Plin. apud Theoph. legit πρινῶδες, alii vero πριονῶδες. *Dalec.*

Fructibus fiunt] Nam alii, qui et suaviores, exosses sunt, alii nucleum continent. *Idem.*

Ante maturitatem, &c.] Priusquam perfecte maturescat: maturo niger. *Idem.*

Nimis hospitali, &c.] Homerus Odyss. I. Τῶν δ' ὅστις λωτοῖο φάγοι μελιηδέα καρπὸν, Οὐκ ἔτ' ἀπαγγεῖλαι πάλιν ἤθελεν, οὐδὲ νέεσθαι· 'Αλλ' αὐτοῦ βούλοντο μετ' ἀνδράσι Λωτοφάγοισι Λωτὸν ἐρεπτόμενοι μενέμεν, νόστου τε λαθέσθαι. *Dalec.*

Quod ultra denos dies durare, &c.] Lego *binos*, non *denos*. Theophrastus IV. 3. 'Et vinum,' inquit, 'quod ex eo exprimitur, non nisi binos aut ternos dies durare, deinde acescere.' *Pintian.*

Negat durare idem Nepos] De fructu loti secundæ id Theophrast. *Dalec.*

Quin et exercitus, &c.] De fructu prioris loti id Theophrast. *Idem.*

Ligno colos niger] De secunda loto hæc Theoph. *Idem.*

Ad tibiarum cantus expetitur] Loti secundæ, Theophrast. Ut buxus tibiæ Phrygiæ, quam ἔλυμον vocat Pollux, εὕρημα Φρυγῶν, τὴν ὕλην πύξινον. Virgil. 'Tympana vos buxusque vocat Berecynthia matris.' Turn. XXX. 39. Vide XVI. 36. *Idem.*

Et herba] Lotus urbana Dioscoridi. *Idem.*

Caulis] Hanc posthac XXII. 21. lotomentram vocat. *Idem.*

Similis fabæ] Theophrasto Hist. IV. 10. caulis Ægyptiæ fabæ similis est, non nostrati. *Idem.*

Similis incisuris] Theoph. ibidem. *Idem.*

Ea comprimi] Flores comprimi et capita contegere. Vide XXII. 21. infra scripta multa de hac loto. *Idem.*

CAP. XVIII. *De scapo ipso, et radice loti.*

Vespera mergi, &c.] Theoph. Hist. IV. 10. *Idem.*

Emergere extra aquam] Idem fere scribitur de flore Arabicæ arboris cap. undecimo libri duodecimi. *Idem.*

Radicem lotos] Corsion vocat Theophrastus. *Idem.*

CAP. XIX. *De paliuro, et Punico malo, et de flore Punici mali.*

Paliuro] Theoph. IV. 4. latius et fusius describit quam Plinius. *Idem.*

Punicum, &c.] De eo Empedocles, οὕνεκεν ὀψίγονοί τε σίδαι, ὑπέρφλοια μῆλα. Opsigonos appellat, quod tarde maturescant fructus, aut serius gignantur: ὑπερφλοίους vero, quod cortice vestiantur præcrasso, nempe malicorio: vel quod floribus luxurient: φλοίειν enim et ἄγαν ἀκμάζειν est, et θάλλειν. Rhod. XXIX. 23. *Idem.*

Apyrinon vocando] Lego *apyrenum* ex utroque exemplari, aut si mavis forma Græca *apyrenon;* nam per *i* in tertia *apyrinon* nulla ratione defendi potest: ostendunt id Aristoteles, Theophrastus, Dioscorides, Heron, et Græci omnes Glossematωn scriptores. *Pintian.*

Lignosus] Durus. Joannes Leo id depingit in cap. de Mechnase. Ea, quorum nucleus durus est, Athenæus lib. IV. vocat σκληρόκοκκα. *Dalec.*

Ægyptia distinguuntur erythrocomis et leucocomis] Hermolaus, pro *leucocomis*, *glaucocomis* emendat, sicque ex

ejus emendatione impressa jam exemplaria circunferuntur; citatque Theophrastum libro puto secundo, capite tertio. Sed locus ille nihil correctioni Hermolai favet; de granis enim Theophrasto illic, non de frondibus sermo est. *Pintian.*

Flos balaustium vocatur] Vide XXIII. 6. *Dalec.*

Color] Nimirum puniceus. *Idem.*

CAP. XX. *De Asiæ et Græciæ fruticibus.*

Sicut erices contra serpentes] Dioscorides I. 8. 'Cui arbor est tamarici similis, multo tamen brevior: coma ejus floresque serpentium morsibus illita medentur.' *Pintian.*

CAP. XXI. *De thymelæa, sive chamelæa, et tragacanthe, et de tragio, sive scorpione, et myrice, et brya, et galla.*

Colore et specie farris] Fructu pallido (χλωρῷ Diosc.) principio, tandem rubente. Plinius χλωρὰν *herbacei coloris* male vertit. Vide XXVII. 9. *Dalec.*

Tragion] Cretenses hodie vocant γλέγουρον. Aloisius. *Idem.*

Veprem sine foliis] Imo junci genus. *Idem.*

Myricen et Italia] Lege: *Myricen Italia quam tamaricen vocant, Achaia autem bryam silvestrem.* Potius totus locus sic legendus: *Myricen tamericam vocat Lenæus, similem scopis Amerinis. Sanari dicit ea carcinomata in vino decocta.* Salmas. p. 597. a. *Myricen et Italia*] Vide infra XXIV. 19. *Dalec.*

Cujus infelicia ligna appellamus] Scribe, *cujus infelicia ligna appellat vulgus,* ex Plinio ipso XXIV. 9. de hac eadem tamarice loquente: 'Vulgus,' inquit, 'infelicem arborem eam appellat, ut diximus, quoniam nihil ferat, nec seratur unquam.' Ex quibus verbis tria ultima suspecta mihi sunt tanquam non Pliniana; nam de sativa tamarice mentionem fecit eodem XIII. 21. 'Insigne,' ait, 'in ea quod sativa tantum ferat gallæ similem fructum.' *Pintian.*

Ostryn] Theoph. III. 10. *Dalec.*

Solitariam] Theophrastus μονοειδῆ Græce vocat III. 10. hoc est *unius tantum speciei.* Quare Theodorus melius hoc loco quam Plinius *specie simplicem* transtulit. *Pintian.*

Circa saxa aquosa] Addenda videtur conjunctio *et,* ad vitandam amphibologiam, legendumque, *circa saxa et aquosa.* Theophrastus eodem libro et capite: 'Aquas convallesque arbor hæc gestit:' quod enim Theodorus *convalles,* Plinius *saxa* transtulit, habente utrumque intellectum Græca dictione φάραγξ. *Idem.*

Similem fraxino cortice et ramis] Scribo, *similem oxyæ cortice et ramis.* Theophrastus loco antedicto: *Est et ostrys specie simplex, quam nonnulli ostryam vocant, tam corpore quam cortice oxyæ similis.* Theodorus more suo *scissimam* vertit. *Idem.*

Folio pyri] Foliis pyri majoribus, non multo longioribus, in acutum contractis, fibrosis, rugosis circa fibras, tenui per ambitum scissura: reliquis fibris a media costarum modo in rectum juxta magnam porrectis: materie dura, decolori, exalbida: fructu parvo, oblongo, hordeo simili. Theophrastus. *Dalec.*

Ac rugosis incisuris, quæ per tota discurrunt] Lego, *ac rugosis. Incisuræque per tota discurrunt.* Theophrastus: 'Item per nervos rugatum, et ambitu leviter serratum.' *Pintian.*

Et colore. Materies est dura atque firma] Scribendum, *Decolore materia est dura atque firma.* Theophrastus III. 10. 'Materies dura, decolor, exalbida.' *Idem.*

CAP. XXII. *De euonymo, et adrachne, coggygria, et thapsia.*

In Lesbo] Ordymno monte; cujus mentio fit Theophrast. II. 31. *Dalec.*

Flore candidiore statim pestem denuntians] Lego: *Flore candido, odore statim pestem denuntians.* Theophrastus lib. III. cap. ult. 'Flos colore albæ violæ similis; odore infestus, velut

cruorem inferens.' Quo in loco transferendo notandum est insigniter errasse et Plinium et Theodorum; refert enim hæc arbor euonymos odorem seu virus attractylidis herbæ, quæ teste Theophrasto VI. 4. et Plinio XXI. 16. succum sanguineum effundit: quare et *φόνος* a quibusdam, eisdem testibus, appellatur: est etiam odore tetro atque infesto. Quia igitur *φόνος* Græce *mortem* Latine significat, Plinius *pestem*, Theodorus *cruorem* transtulit, neuter bene; transferre enim debuissent: *odore gravi phonu*, vel si ita maluissent, *attractylidis*. Pintian.

Ex qua facta esset Argo] Apollonius Argonaut. lib. IV. scribit, Palladem ex Phago Dodonide navis ejus carinam fecisse vocalem: *αὐτίκα δ' ἄφνω Ἴαχεν ἀνδρομέῃ ἐνοπῇ μεσσηγὺ θεόντων Αὐδῇ ἐν γλαφυρῇ νηὸς δόρυ.* Quamobrem Lycophronis interpres, *λαλιστάτην*, ait, *εἶχε τὴν τρόπιν ἐκ τῆς Δωδώνης δρυός·* et Lycophron *λάληθρον κίσσαν*, *garrulam picam*, vocavit. Rhod. XXIX. 15. *Dalec.*

Adrachnen omnes fere] Theoph. III. 16. Vide infra XVI. 21. Cretenses nunc vocant *andrecles*. Idem.

Andrachne vocetur] Pausaniæ in Bœoticis in Helicone adrachnæ frutices longe suavissimum pomum ferunt. *Idem.*

Cæterum adrachne est silvestris arbor] *Cæterum andracle est silvestris arbor, neque in planis nascens, &c.* ita scribitur in antiquis exemplaribus. Et paulo post: *similis et apharce bifera æque quam pandracle.* Et XVI. 22. in Thuanæo codice inveni: 'Inter utraque genera sunt andracile (pro 'andracle') in Græcia et ubique unedo.' Plinii ergo sententia est, *ἀνδράχλην* dici de arbore, *ἀνδράχνην* de herba portulaca. *Salmas.* 510. b. Et paulo post, pro *coggygria*, lege *coccygia*. Idem ibid. 511. a.

Cortice non scabro quidem] Adrachne, non aliter quam suber, detracto cortice juvatur. Eadem, ut et apharca, anno bifera, priorem fructum perficit, cum variat uva, (*περκάζει*, Plinio, cum pubescit,) alterum, cum floret uva. Plinium fefellit Theophrasti litera male distincta, in qua post *ἀνθοῦντι* statim subjicitur, *ἀρχομένου τοῦ χειμῶνος ἐλάτη καὶ μίλος ἀνθοῦσι, μικρὸν πρὸ ἡλίου τροπῶν. Initio hiemis taxus et abies florent paululum ante brumam.* Dalec.

Similis et coggygria folio] Exemplar Toletanum: *Similis et coccigia folio.* scribo, *similis et coccymeleæ folio*, id est 'pruni;' sic enim coccymeleam supra esse scribit, fructumque ejus in pappos abire, ut nullus supersit dubitationi locus. *Pintian. Similis et coggygria folio*] Cotinum hanc arborem auctor vocat XVI. 8. *Dalec.*

Nulli alii arborum evenit] Hoc salici, populo, Nerio similiter contingit. Apud Theophrastum vitiose legitur *coccymelæa*. Dalec.

Arborumque generi ascripsisse] Suffruticibus annumerat Theophrastus. *Idem.*

Ferula calidis nascitur locis] Copiosior clariorque harum historia petenda e Theophrasto. *Dalec.*

Nec corticem abdicant, &c.] Nec corticem radicis in usu medicinæ rejiciunt; nam in purgationibus is datur quatuor obolis, succus tribus, lac uno. Dioscor. *Idem.*

Quibusdam tamen morbis, &c.] Suspiriosis, diuturnis laterum doloribus, sanguinis rejectionibus. Dioscorides. *Idem.*

Quidam caulem incidunt per messes] Facto in ambitu scrobe, radicis corticem incidunt, aut in ipsa radice. Dioscor. *Idem.*

Converberatam faciem illinens sibi] Utrumque exemplar non *sibi* legit, sed *sic*, ut credam scribendum esse *succo*. Pintian.

Illinens sibi cum thure ceraque] Laudat et id remedium Dioscorides, dum amplius binis horis non dimittatur, postea locus marina calida foveatur. *Dalec.*

CAP. XXIII. *De cappari, sive cynosbato, aut opheostaphyle, et de sari.*

Cynosbato] Vide infra XXI. 13. et Theophrast. Hist. VI. 5. *Idem.*

Siquidem Arabicum pestilens] Dioscoridi Arabicum e rubro mari advectum, itemque Libycum, in cibos non admittenda, quia in ore pustulas excitant, et osse tenus gingivas exedunt. Africum vero, præsertim Marmaricum, vehementer inflat. *Idem.*

Cynosbaton vocant] Quoniam hamatas rubi modo spinas habet. Diosc. *Idem.*

Alii opheostaphylen] In notis Dioscoridis male *phyllostaphylen*. Idem.

Fruticosi est generis, &c.] Legend. *Frutectosi est generis et sari circa Nilum nascens.* Dicitur enim *frutectum* ὁ θάμνος, vel θάμνοι, ut 'virgultum' a 'virgula,' 'carectum' a 'carice.' Inde *frutectosus*, θαμνώδης. Vide Salmas. p. 1004. a.

Sari] Theophr. Hist. IV. 9. *Dalec.*

Similique manditur modo] Cum Saria, id est, nati radice canaliculi manduntur, mansæ exuccæque reliquiæ, ut fit in papyro, expuuntur. Theophr. *Idem.*

CAP. XXIV. *De spina Babylonis regia, et de cytiso.*

Estque sicut viscum in arboribus, sed illud in spina tantum quæ regia vocatur, Mirum quod, &c.] Scribendum diversa distinctione: *Estque sicut viscum in arboribus. Sed illud in spina tantum quæ regia vocatur mirum, quod,* eadem reliqua. Theophrastus de Causis Plant. II. 23. 'Si vero semina quoque aliqua ejusmodi sint, ut quod apud Babylonem spinæ sub ortum sideris eadem die enasci atque etiam spinam posse complecti celeriter asserunt; et Syriaca illa herbula cadytas vocata, quæ arboribus vepribusque atque aliis quibusdam innascitur; hinc porro anceps admiratio redditur.' *Pintian.*

Quæ regia vocatur] Theophr. de Causis II. 23. et 24. ejusdem, ἐπισπείρειν. Vide infra XXIX. 8. Id semen, ut equidem sentio, cassuthæ nostræ est, quam alibi Plinius cadytam vocat. *Dalec.*

Ab Aristomacho, &c.] Columella lib. V. cap. ult. *Idem.*

Utilitas quæ ervo, sed ocior satietas] *Ergo* habent exemplaria antiqua, non *ervo;* pro quo libentius *herbæ* legerem quam *ervo;* nam hæc comparatio cytisi cum ervo mihi non probatur; etsi Columella tradit ervi modo seminandum esse. Item *satias* scribendum, non *satietas*, ex archetypo Toletano. *Pintian.*

Seritur cum ordeo] Columellæ IX. 4. sativum est, et suæ spontis. *Dalec.*

Vel caule autumno ante brumam] Vel ramis, Autumno instante ante Septembrem. Ex Columella hic Plinius, (ut pomum,) indiligenter vertit ex auctore Græco, apud quem scriptum fuit, εἰς πρασιὰς φυτεύεσθαι, *in areolis seri;* quemadmodum et Columella reddidit. *Idem.*

Satum spargitur] Rigatur quindecim proximis diebus. Columella. *Idem.*

Cum florere desiit] Nam tota hieme floret. *Idem.*

Madidum] Madefactum et maceratum; nam aridum majores vires habet, et nimis satiat. Columella. *Idem.*

Fertile est] Utile. Vide Columellam IX. 4. *Idem.*

CAP. XXV. *De fruticibus et arboribus nostri maris, atque Rubri et Indici.*

Arboresque minores in nostro] Theophrastus Hist. IV. 7. et 8. Vide infra XXXII. 7. et 9. *Dalec.*

Quoniam alga herbarum, &c.] Plinius satis negligenter hoc statuit. *Id.*

Folia lata colore viridi gignit, quod quidam prason, alii zostera appellant] Vetus lectio, *Folio lato, colore viridi. Gignit quod quidam, &c.* Hæc si vera est, deceperunt Plinium Theophrasti verba male intellecta. Neque enim alga hæc gignit quod alii prason, alii zostera appellant, sed ipsum algæ

genus sic vocant; sunt enim multa algarum genera. Theophrastus IV. 6. 'Nam algæ quoddam genus folio lato, colore herbido est, quod prason quidam appellant, alii zostera:' ubi relativum *quod*, non *folium*, sed *genus algæ* refert. Theodorus morbo solito pro *prason*, *porrum*, pro *zostera*, *cingulum* reddit. *Pintian.* *Folia lata colore viridi gignit*] Ταινιοειδῆ Theoph. *fasciis similia*, vel, ut alii legunt, τεταvoειδῆ, *distenta.* Dalec.

Superius in, &c.] Ζωστήρ. *Idem.*

Verno utrunque, et interit autumno] Lectio nec integra nec sincera; videntur enim multa desiderari verba. Theophrastus IV. 6. 'Annuum esse aiunt, et nasci vere desinente, vigere æstate, minui autumno, interire hieme.' *Pintianus.* *Verno utrunque*] *Vere utrumque.* Non de Zostere id Theophrastus, sed de fœniculacea tantum, quam scribit extremo vere nasci, æstate vigere, autumno languere, hieme mori. *Dalec.*

Circa Cretam insulam] Diversum hoc algæ tinctoriæ genus a fœniculacea Theophrastus memorat, laudatissimamque provenire Aquiloniis locis Cretæ ait, ubi spongiæ, et alii id genus marini frutices, marinæve plantæ præstantiores gignuntur. Vide XXXII. 6. et XXVII. 7. *Idem.*

Aut cum spongiis] Sic Hermolaus; cum prior lectio tam scripta quam impressa haberet *aut spongeis:* aptiorem lectionem ducimus, *ut spongiæ.* Theophrastus: 'Gignitur parte aquilonia tum copiosius, tum melius, ut etiam spongiæ reliquaque similia.' *Pintian.*

Jam hoc interius nascens] *Jam hoc in alto nascens. Terris vero abies vicina et quercus,* ex Theophr. Hist. IV. 7. *Dalec.*

Glandem etiam, &c.] Apud Athenæum lib. VII. Polybius narrat in mari Lusitanico gigni quercus, quarum glande thynni vescantur, et pinguescant: itaque a vero minime aberraturum, qui thynnos esse marinos porcos dixerit. *Dalec.*

Naufragis hæc deprehensa urinantibusque. Et aliæ traduntur prægrandes circa Sicyonem] Scribo, *naufragis urinantibusque et aliæ traduntur prægrandes;* cætera adjecta sunt, et falso Plinio attributa, ex Theophrasto manifeste IV. 6. quem in hac parte ad verbum fere transfert Plinius, confer et statue. *Pintian.*

Sine foliis] Εὔφυλλος, *foliis comosa.* Ficus similitudo absque foliis intelligi nequit, nisi fructus illam ostendat. *Dalec.*

Nascitur frutex et alius lauri et thymi] Sic quidem legunt antiqua exemplaria, sed rectius impressa, *nascitur frutex et alius lauro et thymo similis:* convertenda tamen verba: *Nascitur frutex thymum, et alius lauro similis.* Theophrastus loco ante allegato: 'In extero autem circa Gaditanum fretum porrum, ut retulimus, nascitur, et ea quæ in lapidem transfigurantur, ut thymum, et quæ lauriformia sunt.' *Pintian.*

In mari vero Rubro silvas vivere] Theophrast. Hist. IV. 8. *Dalec.*

Laurum maxime, &c.] Agriæ prorsus similem: oleam vero folio tantum. Theophrastus. *Idem.*

Caniculis referta] Crediderim omissam incuria librarii dictionem *maria*, ex Theophrasto superiore loco: 'Mare,' inquit, 'hoc beluis refertum, plurimasque caniculas habet, in tantum ut nare tutum non sit.' *Pintian.*

Ut vix prospicere] De hoc Theophr. nihil. *Dalec.*

Qui navigavere in Indos Alexandri milites] Scribo, *Qui navigavere in Indis Alexandri milites.* Theophrastus IV. 7. 'Qui vero ex India missi ab Alexandro navigarunt: plantas marinas, quod in aqua sint, colorem algæ minutæ habere,' &c. *Pintian.*

Arbusculas colore, &c.] In Adriatico quæ arbusculæ nascuntur, glutini taurino colore similes sunt. *Dalec.*

Altiores platanis] Magnitudine platanorum. Theophr. *Idem.*

Autumno nascentes] Flore et fructu primo autumno nascente, vere defluente. Theophr. *Idem.*

Isidos plocamon] Quidam corallium esse volunt, coloris punicei, non rubri, oculis quidem grati, et arridentis, sed minoris pretii et auctoritatis, quam quod saturatius et plenius rubet. Horum opinioni non assentior, quoniam isidos plocamos præcisus nigrescit, non autem id corallii genus. *Idem.*

Charitoblepharon] Nigrum esse corallium hinc quidam arbitrantur, quod olim in superciliis fœminarum color niger pulcherrimus et venustissimus haberetur. Quamobrem medicamenta superciliis tingendis apta καλλιβλέφαρα prisci vocaverunt. *Idem.*

Spathalia eo, &c.] Σπαθάλη, ornamentum muliebre, brachialis et armillæ loco. Allusit ad id Claudianus in Epithalamio: 'Et gravibus spathale baccis diadema ferebat Intextum, rubro quas legerat ipsa profundo.' *Idem.*

LIBER XIV.

In quo frugiferæ arbores traduntur.

Prœm. *Ac societate festæ pacis*] Quo die Romani pacem cum hoste faciebant, Diis tantum sacra persolvebant, et vota, ab omni opere abstinentes. Inde festa pax. *Dalec.*

Ante millia annorum inter principia literarum Hesiodo præcepta agricolæ pandere orso] Scribendum existimo, *ante mille annos*, non *ante millia annorum;* nam a Plinio ad Homerum mille anni intercesserunt, ut testatur vel Juvenalis versus: 'atque uni cedit Homero, Propter mille annos.' Et Plinius vii. 16. 'Jam vero ante annos prope mille vates ille Homerus non cessavit minora corpora mortalium quam prisca conqueri.' Porro Hesiodum eodem fuisse tempore quo Homerus, auctores nonnulli tradunt. *Pintian.*

Maximo, &c.] Libertate. *Dalec.*

Hanc alius alio modo et in aliis adorare] Budæus verba hæc ex fide antiquorum codicum superfluere scribit; habentur tamen in nostris; tractat et hunc locum Rhenanus, vir doctus, et de Plinio benemeritus. *Pint.* *Alius hanc alio modo et in aliis adorare, eodem tamen habendi quæstu ad spes hominum tendente voto*] In edit. quam nobis dedit Lutetia, annotatum est, Gulielmum Budæum, virum eruditissimum, priorem istius sententiæ partem tanquam subdititiam resecuisse, non inventam in vol. quodam veteri. De qua re equidem multum miror; nam ea dempta video sententiæ quoque elegantiam perire, quæ est in his verbis: *alio modo, et in aliis,* deinde *eodem voto.* Vult enim hoc dicere Plinius, miram esse servientium diversitatem propter varias servitutis species: et rursus miram convenientiam, dum omnes huc spectant, ut ditescant. Alteram vero partem, nempe posteriorem, sic legendam putat: *eodem tamen habendi, quo spes omnium, tendente voto.* Manuscr. exemplar hic habet: *Hanc alius alio modo et in aliis adorare, eodem tamen habendique ac spes omnium tendente voto.* Proinde malim legere: *Hanc alius alio modo et in aliis adorare, eodem tamen, habendique spes omnium accendente voto.* Nam conjicio *adcendente* scriptum fuisse, avulsa primore syllaba a reliquis, hoc modo *ad cendente:* cumque librarius duas esse dictiones putaret, præpo

sitionemque suo casu carere, transtulit hanc in anteriorem locum, aptius legi censens, *ad spes omnium*, quam *spes omnium ad.* Deinde *cendente*, quod nihil significabat, mutavit in *tendente.* Cæterum *habendique* expositivum est, ut sit, *Eodem voto habendique voto*, hoc est, *eodem voto*, nempe habendi, *spes omnium accendente.* Suspicatus aliquando sum pro *habendique* scribendum *appendice*, sed alterum magis probatur. *Rhenanus.*

Eodem tamen habendi quo eat spes hominum tendente voto] Sic Budæus legit: sed non sapit hæc sententia salem et elegantiam Plinianam. Ego puto redundare verbum illud *habendi*, et cætera sic legenda: *Eodem tamen, quæstus spe, omnium tendente voto;* ut sit *eodem* adverbium, hoc est, ad eandem servitutem; nam ambo nostri codices *omnium* habent, non *hominum.* Pintian.

Hortorum dotes fugisse] De hortorum cultura nihil scripsisse. *Dalec.*

Ut vel hoc uno omnia gentium vicisse, quanquam odorifera, possit videri bona] Vetustus codex non habet *quanquam odorifera*, sed tantum *quam odorifera.* Conjicio scriptum fuisse *usquam;* nec enim hic placet *inquam;* magis placeret *quamlibet.* Itaque sic leges: *Quorum principatus in tantum peculiaris Italiæ est, ut vel hoc uno omnia gentium vicisse usquam odorifera possit videri bona.* Rhenanus.

Cap. I. *De vitium natura, et quibus modis ferant.*

Vites jure apud, &c.] Theophrastus Hist. I. 5. vitem inter arbores recenset. Columella l. XI. arborem esse negat, sed medium quoddam genus inter arborem et fruticem esse vult. *Dalec.*

Jovis simulacrum in urbe Populonia] Geographi omnes 'Populonium' appellant, non 'Populoniam:' et sic in Pomponium legendum diximus, sicque duo nostri codices præferunt. Virgilius tamen, poëtica licentia, nomine abusus 'Populonia' protulit lib. X. *Pintian.*

Verum ista ex silvestribus, &c.] Lege: *Verum ista ex silvestribus facta crediderim. Mites tonsura annua coërcentur, et vis earum omnis evocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succique tantum gratia exire sinitur, pluribus modis ad cœli mores solique ingenia.* Vide Salmas. p. 817. a.

Vindemiator auctoratus, &c.] Dum ad putandum vineam conducitur, paciscitur, si forte casu pereat, rogum ac sepulchrum sibi fieri impendio auctorantis. *Dalec.*

In Liviæ porticibus] De Liviæ porticu vide Sueton. in Augusto. De porticibus milliariis, stadiariis, subterraneis, simplici, duplici ordine columnarum extructis, vide Lucium Faunum III. 5. in explicatione porticus Octaviæ, ubi nunc est fanum Divæ Mariæ in porticu. *Idem.*

Legatum regis Pyrrhi Cineam] Eum ἄπρακτον, infecta pace, Senatus remisit, ut ait Plutarchus in Pyrrho, ἀποκρινάμενοι ἐξελθόντα τῆς Ἰταλίας, εἰ δέοιτο, περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας διαλέγεσθαι. De eo legato Ennius apud Varronem: 'Orator sine pace redit, regique refert rem.' *Idem.*

In austeriorem gustum vini] Vinum ejusmodi, atrum et asperum, Crucium vocat Festus, Gallam Lucilius: 'Quæ gallam bibere, ac rugas conducere ventri Farre aceroso, oleo decumano, pane coëgit Cumano.' Exemplo Alexidis poëtæ: Οἶνος ξενικὸς παρῆν, ὁ γὰρ Κορίνθιος βασανισμός ἐστι. *Id.*

Rumbotinus vocatur] Rumbotinus Columel. V. 7. non arboris genus, sed arbusti Gallici, vulgo *de Hautins.* Vide infra XXIV. 19. *Idem.*

Producto dracone in palmam ejus] Emerito palmite, multis annis durato. Sic vocant a squamoso et aspero cortice, qualis est draconum cutis, vel a longitudine anguinea. Scalig. pag. 312. vs. 33. *Idem.*

Amplo discursu atria media complentes] Hæ sunt jugatæ et compluviatæ

vites. *Idem.*

Excrescere ultra suos pollices prohibita] Codex Toletanus *prohibentes*, non *prohibitæ*. Pintian.

Semperque pastinatis similes] Legendum reor non *pastinatis*, sed *per se natis*; quod manifeste indicant verba statim sequentia: *Herbarum modo vagantur per arva.* Et considerandum an scribendum sit paulo ante, *duos pollices*, non *suos pollices*. Idem. *Semperque pastinatis similes*] Nam cum vinea pastinatur, soluta suis adminiculis sarmenta vinitores humi jacere patiuntur, quoad putata suis rursum pedamentis alligent. *Dalec.*

Duracina] Vulgo *Piquepoulle*, Monspessulanis vero *Marroquin*, a *Maroch* Africæ civitate. *Dalec.* Sic appellatur a duritia acini omnibus rei rusticæ scriptoribus, et postea etiam liquebit. *Pintian.*

Bumasti] *Ollares* vocat Aurelianus. Vide Columellam XII. 43. Martial. lib. VII. de Sanctra cœnarum fure his versibus: 'Dulci placenta sordidam linit mappam, Illic et uvæ collocantur ollares.' Aëtius vocat σταφυλὴν ἀπὸ χύτρας, καὶ ἐκ τῶν στεμφύλων. Dioscor. σταφυλὴν ἐκ τῶν στεμφύλων, καὶ ἐκ τῶν βηκῶν. *Dalec.*

Aliæ in sua tantum, &c.] Horum conditure generum meminit Cato cap. 143. et cap. 7. Varro I. 58. *Id.*

Fumus affert fabrilis] Fabriles vocat Aurelianus IV. 3. Chronion. Vide XXIII. 1. et XV. 17. *Idem.*

Quin et a patientia, &c.] Fallitur Plinius. Passas vocamus, quod ad Solem expandantur. *Idem.*

Conduntur et musto uvæ] Nempe Sapa, ut XXIII. 1. conduntur enim musto, vino dulci, sapa, aqua cœlesti. *Id.*

Jam inventa vitis per se, &c.] Allobrogica, cap. proxime sequenti. Vide et XXIII. 1. *Dalec.*

Viennensem agrum nobilitans] Ejus vinum in summo apud Romanos pretio fuisse tradit Plutarch. Sympos. Quæst. V. 3. καὶ τῶν Ἰταλικῶν, inquit, οἱ περὶ τὸν Πάλον οἰκοῦντες· ἐκ δὲ τῆς περὶ Βίενναν Γαλατίας ὁ πισσίτης οἶνος κατακομίζεται, διαφερόντως τιμώμενος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. *Idem.*

Helvico] Helvii, hodie *Vivarez*. Id.

Atque etiam in delictis, &c.] Polybio, tribuni Rufuli legionum delicta coërcebant, ut auxiliarium copiarum, Socium præfecti. Rhod. XXV. 22. In castigandis militibus centuriones vitem adhibuisse traditum a Livio lib. LVII. et a Floro, observatumque ab Africano Scipione qui Numantiam evertit. Hujus supplicii meminit Plutarchus in Galba. Macrobius centurialem vitem appellat. Martianus ff. de Re militari, Si miles vitem tenuit, militiam mutat; si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur. Rhod. lib. XXVI. cap. ult. Qui castigatur a Centurione miles, Pompeio 'sub vineam jacere' dicitur. Vide Pithœum I. 15. Scipio Æmilianus si quem militem deprehendisset in delicto, Romanum civem, vulgato inter milites exemplo, vite, externum vero fuste, cædebat. Alex. ab Alex. I. 22. Castigationum ac animadversionum militarium varietatem, et graviorem levioremque modum, pro noxæ magnitudine et conditione, vide apud eundem auctorem II. 13. Juvenal. Sat. VIII. 'Nodosam posthæc frangebat vertice vitem, Si lentus pigra muniret castra dolabra.' Gerebant vitem centuriones. Vitis eum, cui erat aquila commissa, paulatim et lente ad Primipili centurionatum perducebat. Turn. XXV. 26. In antiqui denarii adversa parte Romæ caput signatum est, in aversa Centurio vite bifida militem scutatum et hastatum genibus flexis tanquam supplicem verberans cum hac scriptura, T. DEIDI. *Idem.*

Ut per sese vino ipso remedia sint] Lego, *ut per sese vina ipsa remedia sint*, ex codice Salmanticensi; nam vinum multos in medicina usus habere, res nota est. *Pintian.*

CAP. II. *De generibus vitium.*

Genera vitium numero, &c.] Vide Theophr. Hist. II. 7. Columel. III. 2. *Dalec.*

Ammineis, &c.] Vulgo *Gros plant.* Quidam scribunt cum duplici *m*, syllaba media correpta. Ausonius : 'Solus qui Chium miscet et Amminenm :' alii cum simplici *m*, media producta. Serenus : 'Succus Amineæ vitis cum pane medetur.' Turn. XXIX. 26. Virgil. 'Sunt et Amineæ viti fortissima vina.' Hesychius in suis Glossis: Ἀμιναῖος, δἰ ἑνὸς ν, οἶνος· ἡ γὰρ πευκετία, Ἀμιναία λέγεται. *Idem.*

Lanatæ] Cujus lanugine vestiuntur aversa folia. Lanatam uvam Marcellus Empeiricus cap. 14. 'caniculatam' vocat, veluti lanugine canescentem et hirtam. *Idem.*

Ex eis duo genera] Major et minor, vel candicans et nigra. *Dalec.*

Nulla magis vite gaudet] Vinea ; uvas enim Apianas e vinea longe suaviores esse quam pergulis, arbusto, jugo, compertissimum est. Vulgo *muschat.* Idem.

Chio] Tibullus: 'Nunc mihi fumosos veteris proferre Falernos Consulis, et Chio solvere vincla cado.' *Idem.*

Græcula] *Raisins de Corinthe.* Id.

In Rhætica Allobrogicaque] *Di la valtolina* Allobrogica Viennensis, *qui sent la violette.* Allobrogicum vinum, quod ex Allobrogica fit, Celsus vocat IV. 5. *Idem.*

Supra] Sub finem primi capitis hujus libri. *Idem.*

Fecenia] Supra rubella ; sic dieta, quod fecis plus afferat, quam cæteræ. Columel. *Dalec.*

Biturica] *Le plant d'Orleans.* Idem.

Biturica] Non *Biturica*, sed *Biturigiaca*, archetypum Toletanum, magis ex etymologia a Biturigibus Galliæ Aquitaniæ populis Plinio IV. 19. *Pintian.*

Quæ minor est ex eo genere] Visulam eam dictam fuisse ostendit Columella, qui hæc omnia de Visula tradit. *Dalec.*

Putrescens cadit] Talis est quam Lugdunenses vocant, *des Gametz.* Idem.

Helvolæ] Elveolæ, olim olera, elera : inde elvela, olera minuta, et elveola vitis herbacei coloris. Titinnius : 'Lenti calido, elvela, rapulæ, rumices.' *Scaliger.*

Capiti inimica] Tale vinum est ex ea expressum, quod Monspessulani vocant *piquardant.* Dalec.

Justius sobriam dicturi] Latini sic vocaruut, quod innoxia sit et iners tentandis nervis. Columel. *Idem.*

Temulentiam sola non facit] Ideo Græci amethyston vocant. Columel. *Idem.*

Horconia] Fortassis quam arelacam majorem Columella vocat. *Dalec.*

CAP. III. *Item de vitium generibus, secundum locorum et regionum proprietatem.*

Talpana nigra] A colore talpæ. *Idem.*

Etesiaca fallax] Quæ Etesiis variat. *Idem.*

Conseminia nigra] *Conseminia* cognomen hic proprium est. Alioquin 'Conseminalis vitis' Columellæ XII. 45. diversis vitium generibus consita. *Idem.*

Municipii uvam Pompeii nomine appellant] Exemplar Toletanum, *Municipi suam Pompeii nomine appellat.* Scribendum reor præpostero ordine, *Pompeii municipii suo nomine appellant.* Pintian.

Pompeii nomine] Oppidum Neapoli vicinum. *Dalec.*

Acinosissimæ] *Racemosissimæ.* Uvæ majores, et crassioribus acinis, racemi minores, et tenuioribus, fere a vindemiatore sub pampinis latentes et fallentes relinquuntur. Græcis ἐπιφυλλίδες : inde 'racematio.' Turn. XXV. 26. *Idem.*

Et magis purpureæ cognomine bimam.

miæ] Legendum arbitror, *Et magis purpureæ cognomine bibammiæ;* hoc est, duplicis tincturæ: ut dibapha purpura, de qua supra Plinius IX. 39. 'Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi.' Cur vero dictæ sint *bibammiæ*, ilico subjicit, quod gerant diversos, hoc est, diversicolores, non racemos, sed uvas, quales etiam apud nos plerisque in locis cernuntur. *Pintian.*

In pergulis vero seruntur escariæ, &c.] Lege: *in pergulis vero seruntur escariæ appellatæ. Ederæ acinis albæ nigræque bumasti, totidemque coloribus.* Vides bumastum uvam dici, quæ acinos hederæ habet. Ergo acini hederæ Græcis proprie *μαστοί*. *Salmas.* p. 366. b.

Quæ forenses vocantur] Rusticis nostris servato nomine veteri, *des foirars.* Dalec.

Rabuscula] *Ravuscula*, colore ad Ravum inclinante. Asinisca, asini colore, quemadmodum in hoc Virgilii versu: 'Et passo psythia utilior, tenuisque lageos.' Servius exposuit leporis colore. Brod. IV. 25. *Idem.*

Alopecis] Vulgo, *raisins barbus.* Idem.

Alexandrina appellatur vitis circa Phalacram] Scribo *phalacras* numero plurium, ex Theophrasto III. 17. 'Vitis,' inquit, 'nascitur ea parte Idæ quam vocant phalacras,' astipulante etiam Stephano. *Pintian.*

Acino nigro fabæ magnitudine] Acino nigro, dulci, oblique ramis adhærente, fabæ magnitudine, qui vinaceo simile quippiam intus continet, molle, folio parvo, &c. Theophr. *Dalec.*

Alba, &c.] Vulgo, *Aubenas de Vivarez.* Idem.

CAP. IV. *Insignia culturæ vinearum.*

Ita prodidit] Cap. 6. et 7. *Dalec.*

Helvinum minusculum] Scribo, *Helveolum minusculum*, ex Catone ipso cap. 6. Confirmat etiam Varro repetitis Catonis verbis I. 25. et Columella III. 2. Sunt et helveolæ quas nonnulli varias appellant, neque purpureæ, neque nigræ, ab helvo, nisi fallor, colore. *Pintian.*

Aut Murgentinum, Apicium, Lucanum serito] Cato prædicto cap. 'Aut Murgentinum aut Apicium Lucanum serito.' *Idem.*

In lora recte conduntur] Scribo *olla*, non *lora*. Sed complura, ut conjicio, verba hic desiderantur ex ipso Catone, ex cujus cap. 7. puto legendum hoc pacto: 'Amineum minusculum et majusculum et apicium, hæc in ollis, ollæ in vinaceis conduntur, eadem in sapa et musto in olla recte conduntur.' *Idem. In lora recte conduntur*] Musto diluto. In Elsatico agro hodie *laureu* vocant. *Dalec.*

Vel ad fabrum ferrarium] Ambustus etiam locus, potest vero resarciri ex Catone sic: *Et scantianas opportunissimas esse. Hæ et ad fabrum ferrarium pro passis recte servantur.* Pint.

In Campaniæ rure Linternino] Archetypum Toletanum *Liternio*, non *Linternino*. Et sane docti jam omnes sic enunciant. *Pintian.*

Africani colebat exilium] Valer. Max. V. 3. *Dalec.*

Vilitas mercis] Prædiorum ac fundorum. *Idem.*

Cura Stheneli dum agricolam imitatur] In archetypo Toletano aliter: *cura Sthenelei agricolam invitatus.* Legendum reor, *cura Sthenelei agricolæ invitatus.* Porro verba quæ statim ante præcedunt, *non virtute animi, sed vanitate, quæ primo nota mire in illo fuit*, non Plinii, sed aliena esse duco. Nec enim Plinio historiam naturæ scribenti tantum ocii superfuisse verisimile est, ut grammatici mores tam curiose nobis describeret. *Pintian.*—*Cucurritque non nemo ad spectandas uvarum in his vineis strues*] Omnes fere, qui admovere Plinio manus, hunc ad locum vel restituendum vel illustrandum aliquid contulerunt, Hermolaus, Rhenanus, Gelenius, Pintianus, Dalecampius, et super hos in quinto de Asse

Budæus. Quo magis miror non fuisse, qui moneret scribendum, *Cucurritque nemo non;* nam, *non nemo,* quid nisi *aliquis?* quid autem hic, *cucurrit aliquis?* Immo certatim cucurrerunt undecumque. Et hoc, *cucurritque nemo non.* Gronov.

Literis ejus altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinante] Emendatius, ut puto, legetur: *Literis a latrantibus contra, impigra vicinitate sibi patrocinante.* Idem. *Literis ejus altioribus, &c.*] Putabatur enim, quod insigniter esset literatus, rectius potuisse et scivisse agrum colere. *Dalec.*

Novissime Anneo Seneca] Emendemus errorem publicum; omnes enim *Anneus* penultima correpta scribunt et proferunt, quæ longa est diphthongo, ut manifestum facit Terentiani versus: 'Annæus Seneca et Pomponius ante Secundus.' Verba autem quæ sequuntur: *Principe cum eruditionis, ac potentia, quæ postremo nimia fuit super ipsum,* non redolent Plinium, putamusque falso Plinio attribui. *Pintian.* *Novissime Anneo Seneca*] De his Senecæ vinetis Columel. III. 3. et ipse Epist. CV. *Dalec.* *Annæo Seneca, principe tum eruditionis ac potentiæ, quæ postremo nimia fuit super ipsum*] Rhenanus cum applausu Steph. Aquæi, *quæ postremo nimia superfuit ipsi.* Pintianus totum hoc eloginm non redolere Plinium, et ei falso attribui existimat. Dalecampius interpretatur, in ejus calamitatem et exitium, credo cogitans illud, 'Philistium super te, Samson.' Si verum vis, scribe, *quæ postremo nimia ruit super ipsum.* Curtius lib. VII. 'Magnum onus sustines capite, regium insigne: hoc aut moderate ferendum est, aut, quod abominor, in te ruet.' *Gronov.*

Super ipsum] In ejus calamitatem et exitium. *Idem.*

Ut non puderet inviso alias et ostentaturo tradere palmam] Exemplar Toletanum: *Ut non puderet inviso alias regiones, et ostentaturo;* scribendum arbitror, *ut non puderet in ipsa illa regione Nomentana tradere palmam,* ex Columella, scribente vineas Senecæ in Nomentano fuisse. *Pintian.* *Ut non puderet, &c.*] Et superba arrogantia, qua natas secum literas atque morituras jactabat, et insolentissima maledicentia, qua Varronem, tantum virum, porcum appellabat. *Dalec.*

Denos culeos] Sexenas urnas, Columel. III. 3. *Dalec.* *Quindenos culeos* legit Fulv. Ursin. ad Varr. de Re Rust. I. 2. pag. 15.

Maroneo] Μάρων rex Thraciæ. Cratino apud Pollucem vinum Maroneum, οὔτ' ὤπιον τοσοῦτον, οὐδὲ μάρωνα πίομαι. Maronea Thraciæ urbs nobilis vino. *Idem.*

Homerus prodidit] Odyss. A. *Dalec.*

Præsens in eo tractu] Commodius legetur *præses,* quam *præsens.* Pint.

Et Pramnio] Ex eo, caseo, et polenta, Iliad. Λ. Hecamede τὸν κυκεῶνα parat. *Dalec.*

In reliquis claritas generi, &c.] Legend. *In reliquis claritas generi non fuit alicui, anno fuit omnium generum bonitatis L. Opimio Consule, cum C. Gracchus Tribunus plebem seditionibus agitans, interemptus, ea cœli temperies fulsit, cocturam vocans solis opere, Natali Urbis DCXXXIII.* Anno fuit claritas bonitatis omnium generum. *Salmas.* pag. 467. b.

Usura multiplicata semissibus] Usura semissum in singulos annos adaucta, in centenarium sex, in millenarium sexaginta. Amphora continet sextarios 48. cyathos 12. *Dalec.*

Annis CLX. singulas uncias vini] Sors in singulas amphoras Opimio Cos. Nummi 100. Annua usura semissis 160. annorum efficit 960. quibus si addas sortem, nempe 100. summa sortis et multiplicatæ usuræ futura est 1060. *Idem.* *Annis CLX. singulas uncias vini*] Lego *nummis,* non *annis.* Pintian.

Nec alia res majus, &c.] Hinc ex-

plere liceat præceptum seu regulam Varronianam de Re Rust. I. 65. *Dalec.*

CAP. V. *De natura vini.*

Vino natura est] Οἶνος Græcis, vel διὰ τὸ τῆς οἰήσεως ἐμπίμπλασθαι τὸν νοῦν, vel ἀπὸ τῆς ὀνήσεως. Nam, ut ait Homerus, ὀνήσεαι, αἴκε πίῃσθα. In levandis curis vini utilitatem versus hi Homerici declarant: Οἶνόν τοι, Μενέλαε, θεοὶ ποίησαν ἄριστον Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας. *Idem.*

Accendendi calore] Αἴθοπα οἶνον Homerus vocat, ἐπικεκαυμένον τὴν ὄψιν, μέλανα ἢ ἐρυθρόν: vel θερμὸν, καὶ ἐκκαίοντα, παρὰ τοῦ αἴθειν. Plutarchus interpretatur λαμπρὸν, καὶ διαυγῆ. *Idem.*

Memento te bibere sanguinem terræ] Lego contra omnia exemplaria, et contra omnium hactenus sententias, *memento te bibere sanguinem tauri*; id est, venenum; nam sanguinem tauri mortiferum esse haustu præter Paulum Aëtium, Dioscoridem, Nicandrum, Psellum, et omnem medicorum scholam, Plinius quoque prodit XI. 38. 'Taurorum,' inquit, 'sanguis celerrime coit atque durescit: ideo pestifer potu maxime.' Confirmant hanc correctionem verba illa quæ statim subnectuntur. *Pintian.*

Sicut cicuta homini venenum est, sic cicutæ vinum] Duo verba superfluunt ex exemplari Toletano, *sicut*, et *sic*: legendumque prorsus ex ejus fide: *Cicuta homini venenum est, cicutæ vinum.* Vidit et hoc ante nos Hermolaus. *Idem.*

Amicos in temulentia non interemisset] Clytum, Seneca de Ira cap. 17. Callisthenem, idem auctor Natur. Quæst. VI. 23. Idem de Clyto Epist. XII. 84. Val. Max. IX. 3. *Dalec.*

Neque viribus corporis utilius aliud] Venustum hac de re Græcum epigramma: Οἶνος, καὶ τὰ λόετρα, καὶ ἡ περὶ Κύπριν ἐρωὴ, Ὀξυτέρην πέμπει τὴν ὁδὸν εἰς ἀΐδην. Rhod. XXVIII. 35. Elegantissimi sunt de Cratino et Nicerato versus: Οἶνός τοι χαρίεντι μέγας πέλει ἵππος ἀοιδῷ. Ὕδωρ δὲ πίνων χρηστὸν οὐδὲν ἂν τέκοις, κ. τ. λ. Rhodig. ibidem ex Athenæo. *Idem.*

Aliud voluptatibus perniciosius] Vocem *voluptatibus* Muretus in Varronem, VI. 12. expungendam censet, eamque lectionem a Politiano et Hermolao probari testatur. Lucilius: 'Scito etenim bene longinquum mortalibus morbum In vino esse, ubi qui invitavit dapsilius se.' Theognis: Οἶνος πινόμενος πουλὺς κακός· ἢν δέ τις αὐτὸν Πίνῃ ἐπισταμένως, οὐ κακὸς, ἀλλ' ἀγαθός. Panyasis: Ὡς οἶνος θνητοῖσι θεῶν πάρα δῶρον ἄριστον Πινόμενος κατὰ μέτρον, ὑπέρμετρος δὲ χερείων. Vide Politian. Miscellan. c. 61. *Idem.*

CAP. VI. *Vina generosa.*

Pucino] *Pizzino d'Istria.* Idem.

Pyctanon appellaverunt ex Adriatico sinu] Exemplar Salmanticense non *pyctanon* legit, sed *praictanum*: Toletanum vero *praitianum*: scribendum puto, *parætypianum*, ex Dioscoride l. v. 'Parætypianum,' inquit, 'quod ex Hadriano agro itidem affertur, odoratum molliusque est; ea propter fallit bibentes copiose potum,' &c. Neque *pithanon* scribendum hic esse persuadebit mihi Sabellicus, aut, qui eum carpit, Hermolaus, *pyctanon*; nam a Pucino castello, quod item Ptolemæus Pucinon Græce vocat, quomodo possessivum deduci possit *pyctanon*, non video. *Pintian.*

Setinum prætulit cunctis] Setia oppidum in colle, a Tarracinæ paludibus quinque millia dissitum: hodie, *Sezza.* Martial. 'Pendula Pontinos quæ spectat Setia campos, Exigua vetulos misit ab urbe cados.' Idem: 'Setinum, dominæque nives, densique trientes, Quando ego vos, medico non prohibente, bibam?' Juvenal. 'et lato Setinum ardebit in auro.' Vicinum et Setiæ oppidum Signia vino Signino clarum. *Dalec.*

Non temere cruditatibus noxiis ab ea saliva. Nascitur supra forum Appii]

Simile, non *saliva*, exemplar Salmanticense. Scribendum opinor : *non temere cruditatibus noxiis ab eo. Setiæ nascitur supra forum Appii.* Pintian.

Ab ea saliva] Saliva, gustus et sapor. Persius : 'Nec tenuem solers turdorum nosse salivam.' De vini tamen familiari et peculiari sapore usurpatur infra XXIII. 1. circa medium. *Dalec.*

Cæcubo, &c.] Galen. κατὰ τόπους in Arteriacorum expositione Cæcubum vinum a loco dictum minime putat, sed ita vocatum fuisse quodvis vetustissimum, et ob vetustatem *fulvum*, πυῤῥὸν, quod etiam 12. Meth. rursus confirmat, et de Antidotis lib. I. *Idem.*

Sinu Amyclano] In eo tractu fuerunt Amyclæ deletæ a serpentibus, et in propinquo Fundanus lacus. Supra I. 5. *Idem.*

Quam a Baiano lacu Ostiam usque navigabilem inchoaverat] Scribendum, non *a Baiano*, sed *ab Averno*. Suetonius in Nerone cap. 31. 'Fossam ab Averno Ostiam usque, ut navibus nec tamen mari iretur, longitudinis per CLX. miliaria, latitudinis qua contrariæ quinqueremes commearent.' Cornelius Tacitus lib. XV. 'Namque ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressurum promiserat.' *Pintian.*

Summis collibus Gauranum gigni] *Caucinum* utrumque exemplar, non *Gauranum*, agnoscit : recte, puto; nam de Gaurano infra disserit. Caucinum autem vinum Athenæus celebrat inter Italica lib. I. *Pintian.*

Albana urbi vicina, prædulcia, ac rara in austero. Item Surrentina in vineis tantum nascentia] Legendum reor *in arbusto*, non *in austero*, ut infra : 'Et, quæ in vineis arbustisque nascuntur, Fundana.' *Idem.*

Prædulcia] Γλυκάζειν subdulce esse, non prædulce esse, Athenæus lib. I. ex Galeno asserit. Vide Athenæum lib. I. *Dalec.*

Surrentino darent] Galeno 12. Therapeutices, Surrentinum adstringit nonnihil, aliisque suavius est ac calidius. *Idem.*

Vappam] Vappa, vinum corruptum, ἐξεστηκὸς οἶνος *vin tourné:* ut ὀξίνης, *acescens ;* ἐκφαντίδης, et ἐξίτηλος, *evanidum, fugiens, qui n'est point de garde; ἐκλελυμένος, languidum* et *sublestum, qui n'a point de force.* Idem.

Massica] 'Nec veteris pocula Massici.' Horatius.

Quartum curriculum, &c.] Quartum auctoritatis et nobilitatis gradum. Sumpta metaphora ab aurigis qui curru in Circo certabant. *Dalec.*

Mamertina circa Messanam in Sicilia genita. Ex iis Potulana ab auctore dicta] Locum corruptissimum sic restituo : *Mamertina circa Messanam in Sicilia genita et Iotalina ab auctore dicta ;* ut sit sensus : Mamertina a Romanis dicta, eadem in Sicilia genita appellari Iotalina. Athenæus auctor lib. I. *Pintian.*

Mamertino] 'Amphora Nestorea tibi Mamertina senecta Si detur, quodvis nomen habere potest.' Martialis.

Mecœnatiana] A Mecœnate, Augusti familiari, et fido amico, regio sanguine orto, quod Horatius palam facit. Ejus enim pater Menodorus Cæsaris partes secutus contra Pompeium. Menodori pater Menippus, et hujus Cecinna, rex Hetruscorum. Cilnium vocatum fuisse ostendit Tacitus lib. V. Cæterum Augustus bellis civilibus Cilnium Mecœnatem equestris ordinis cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. *Dalec.*

A Virgilio] Georg. II. 'et quo te carmine dicam, Rhætica ?' Admirantis hoc esse Plinius existimat. Seneca vero, incerti, laudaturusne, an vituperaturus sit. Turn. XXIX. 26. *Idem.*

Pinguius] Nigrius et crassius. *Id.*

Quoniam officinam ejus rei fecere tingentes fumo] Exemplar Toletanum,

Quoniam officinam ejus rei fumo tinguentes fecere. Legendum puto, *Quoniam officinas eorum fumo et unguentis infecere.* Nam alibi Plinius vina unguentis condiri tradit. *Pintian.* *Quoniam officinam, &c.*] Vinum id Plato Comicus apud Athenæum *καπνίαν* vocat: Martialis fumos Massilitanos. Locum, in quo sic coudiebantur, Columella Nebularium appellat. *Dalec.*

Quippe etiam oloën mercantur] Ad potum vinum id non parabatur, sed ad usum medicinæ. *Dalec.* Alii *aloën.*

Babiæ] *Balbiæ.* Hermolaus in Dioscoridem Balbina vina eadem esse putat, quæ Athenæus Barbarina vocat. *Idem.*

Trebulanis] Italorum vulgo, *Trebiano.* Idem.

Trifolinis gloriata] Quæ tertio foliorum exortu, nempe tertio anno, ad bibendum tempestiva forent: vulgo, *vin de trois fueilles.* Martial. 'Non sum de primo, fateor, Trifolina Lyæo.' *Idem.*

Incrementum est] Durationis et ætatis tempus, *ἡ ἀκμή. Idem.*

CAP. VII. *Vina transmarina.*

Transmarina] Transmarina Plautus in Pœnulo memorat: 'Ubi tu Leucadio, Lesbio, Thasio, Coo, Vetustate vino edentulo ætatem irriges.' *Dalec.*

Arvisium vocant] *Arusium.* Turn. XXV. 26. ab agro aspero et importuoso insulæ Chii. Strabo lib. XIV. Virgilius: 'Vina novum fundam calathis Arvisia nectar.' Quamvis aliqui legant 'Arethusia.' Hujus meminit Clemens Alex. Pædagog. II. 2. Plutarch. adversus Epicurum. Victorius XV. 24. Servius apud Virgil. Georg. II. in his versibus: 'Sunt et Amineæ vites, firmissima vina, Tmolus et assurgit quibus, et rex ipse Phanæus:' notat Lucilio *Χῖον οἶνον δυναστὴν* vocatum fuisse, tanquam satrapam, eademque forma loquendi Phanæum regem appellari. Tmolus Lydiæ mons Sardibus imminens, Phanæus promontorium in insula Chio, vino nobilissimum. Canterus III. 3. *Idem.*

Nec Tmoliti per se gratia ut vino] Illud prætermittendum non est, Tmoliten et mesogiten idem vinum esse, Plinio diversa, qui paulo post de mesogite tanquam diverso loquitur: subscribit Plinio Strabo l. v. *Pintian.*

Dulci admisto] Τῷ γλυκεῖ, *passo.* Dalec.

Tribus generibus uvarum ibi nobilissimis, Thasia, æthalo, peuce] Codices omnes, tam antiqui quam impressi, *Thasia* et *alopece* agnoscunt; sed quia præcessit verbum *tribus*, emendatores veterem lectionem inverterunt, ut ex duobus generibus tria facerent vitium genera. Sed satius fuisset, pro *tribus*, *duobus* substituere, cum pauci in Plinio numeri errore vacent, quam ita impudenter vim priscæ lectioni afferre; nam de Æthalo et Peuce nusquam mentio, de alopece vero, sic dicta quod caudas vulpium imitetur, in fine capitis tertii dixerat. *Pintian.*

Æthalo] Æthalo, quasi fuliginosa. *Dalec.*

Peuce] Quasi picea. *Idem.*

Cantharitæ] A Cantharorum doliis. De canthurea vite vide Theophrast. de Causis, II. 12. *Idem.*

Catacecaumenitæ] Quasi *retorrido.* Κατακεκαυμένη regio 500. stad. longitudinis, 400. latitudinis, Mysiæ vicina, exustæ similis, vino generoso celebris, de qua Strabo lib. XIII. et XIV. *Idem.*

Et quod cunctis prætulit Præparentium] Lego *Peparethium,* ex Athenæo primo, ab insula Peparetho. *Pintian.*

CAP. VIII. *De vini salsi generibus septem.*

Bion] Βίαιον Rhodig. XXVI. 8. quod ad vetustatem accelerandam affuso mari cogeretur; marinam enim veteres vinis miscebant, tum ut gratior sapor esset, tum ut celerior et præcocior vetustas contingeret. Maris expers vinum Gal. 12. Meth. *ἀπαράχυτον* vocat. Hermol. in Diosc. a

festinatione nomen impositum, quasi violenter fiat. Plaut. in Rud. ‘ Quasi vinis Græcis Neptunus nobis affudit mare. Itaque alvum prodisparavit nobis salsis poculis.’ Turneb. xxv. 26. legit *abion*, id est, adynamon. Vini Græci faciendi rationem Cato docet cap. 24. Miscetur et sal, ut vinum incorruptum servet. Colum. xii. 37. apud Horat. ‘ Chium maris expers.’ *Dalec.*

In parte medicinæ] Lib. xxiii. c. 1. *Idem.*

Cui marinam aquam largiorem miscent] Exemplar Toletanum *Coi* legit, non *Cui*, ut intelligas habitatores insulæ Co, nobilis alioqui natalibus Hippocratis. Cui lectioni favere videntur verba illa quæ paulo post sequuntur. *Pintian.*

Tethalassomenon vocant] Oraculum vetus redditum narrant, Dionysium mari demergendum. Athenæus refert Dionysium fulmine Jovis accensum in mare fugisse. Utrunque id vini temperaturam cum aqua marina indicat. *Dalec.*

Super cætera in sole quadriennio maturandum præcipiens] Lego *triduo*, non *quadriennio*. Verba Catonis sunt c. 11. ‘Uvas relinquito in vinea, sinito bene coquantur, et ubi pluerit et siccaverit, tunc deligito et ponito in sole biduum aut triduum sub dio, si pluviæ non erunt : si pluvia erit, in tecto in cratibus. *Pintian.*

Rhodium Coo simile est] E Zacyntho præcipue laudabatur. *Dalec.*

Cap. ix. *De dulcium generibus quatuordecim.*

Minus odoratum] Aristot. Problem. iii. 13. et Theoph. Caus. vi. 24. *Idem.*

Colores vinis quatuor : albus] Galeno vinorum colores sunt, λευκὸς, *albus ;* κιῤῥὸς, *fulvus ;* ἐρυθρὸς, *ruber*, sive *sanguineus ;* ξανθὸς, *flavus*, sive *gilvus*, quem idem vocari posse ait πυῤῥὸν ὠχρὸν, *e ruffo pallescentem ;* μέλας, *niger ;* ὠχρὸς, *pallidus*, medius inter album et fulvum, ut fulvus medius est inter album et nigrum. Color κιῤῥὸς annis et vetustate in ξανθὸν transit. *Idem.*

Psythium, &c.] Psythiam vitem eam esse putant, quæ et Pramnia dicitur. Rhod. xix. 15. *Idem.*

Passi genera sunt] Athenæus lib. i. *Dalec.*

Et halyntium in Sicilia] Legendum puto *Alontium* non *halyntium*, ab oppido Siciliæ *Alontio*, Ptolemæo et Plinio : cui tamen *Aleuntium* est non *Alontium*. Pintian.

Sapam appellant] Columel. xii. 19. *sapam* fieri tradit nunc quarta parte consumpta, nunc tertia, nunc dimidia. Vide locum. ‘ Carenum ’ sapam Marcellus medicus appellat ; vulgo, *Vin cuit ;* at defrutum, *Resinée.* Dalec.

Uva terraque constant] Saporis proprietatem ex uvæ terræque natura et conditione obtinent, non hominum industria. *Idem.*

Diutius in vite sole adustis] Passas Græci vocant, πατηθείσας, quasi conculcatas, non quidem quod conculcentur, sed ob resiccationem calcatis similes videantur : qua ratione palmulæ genus πατητὸν supra vocatum est xiii. 4. *Idem.*

Aut fervente oleo] Aut aqua fervente et oleo. Sic Monspessulani, passam uvam dum parant, racemos binos hinc illinc filo ligatos, vitiosis acinis forfice detractis, ferventi lixivio, addito olei paululum, immergunt, quoad flaccescant tantum, et corrugentur: deinde perticis imponunt, ut siccescant, ac post triduum quatriduumve insolant : ut et Columel. docet xii. 6. *Idem.*

Sine sarmentis madefactos, &c.] Columel. xii. 39. Cato cap. 13. ‘ scorpiones’ vocant: Varro i. 54. ‘scopos,’ nempe uvas cum acinorum detractorum pediculis integras, a scoparum similitudine. Pediculos acinorum in uva Græci vocant κρεμαστῆρας, ficuum πείσματα, pomorum πέλ-

ματα, Palladius 'tenacia.' *Idem.*

Quod Græci aigleuces vocant, hoc est, semper mustum] *Aigleucos* ambo exemplaria, non *aigleuces*, idque magis vero consonum: alioqui si *aigleuces* defenditur, ut sit forma adjectiva, *musteum* erit, non *mustum*, scribendum. Sed vetus lectio magis blanditur. *Pintian.*

Ergo mergunt, &c.] Cato cap. 120. *Dalec.*

Quod vocat dulce, &c.] Nunc *piquardant*, aliis *muscat de Languedoc.* Id.

Diachyton] Columella XII. 27. *Id.*

Uvis in sole siccatis loco, &c.] Uvas sic resiccatas extra vitem, et a suis palmitibus extractas, Græci vocant θηλοπεδευμένας. In crate, et super cannas id commode fieri ostendit Colum. XII. 16. Ea voce utitur Dioscorides in vino Myrtite, οἱ δὲ, inquit, προθηλοπεδεύουσιν ἐκ ἡλίῳ. *Idem.*

Melitites] Dioscorides v. 15. 16. *Idem.*

Mustum, &c.] Lixivium *mustum* a Latinis vocari auctor est Rhod. XXVIII. 34. Vide Athenæum lib. I. *Dalec.*

CAP. X. *De deuteriis et secundariis, vini genera tria.*

Quæ Græci deuteria appellant] Deuterias Hesychio δευτερίας, ὁ μετὰ τὸ ὕδωρ ἐπιχεθῆναι εἰς τὰ στέμφυλα οἶνος. Turn. Advers. XXVIII. 19. *Idem.*

Cato appellat] Cap. 153. *Idem.*

CAP. XI. *Quæ nuper in Italia generosa vina esse cæperunt.*

CAP. XII. *De vini observatione.*

Posthumia lex est] Posthumia, id est, postrema supremoque vitæ tempore lata. De hujus verbi notione vide apud Gellium XII. 16. Cesellii Vindicis et Sulpitii controversiam. Ut ab extra extumus, a citra citumus, sic fit a post postumus. Canterus II. 10. Vel *postuma*, ab eorum similitudine, qui patre mortuo nascuntur; nam multis annis post ejus interitum Numæ libri reperti sunt Pontificii juris, ac in lucem editi, quibus id jussisse verisimile est. Supra XIII. 13. Scaliger in Catulli versu, 'Ut lex Posthumiæ jubet magistræ,' interpretans 'legem Posthumiæ,' pro 'lege Posthumia' eadem ratione dictum censet, qua urbem Romæ, et herbam lapathi legimus; citansque hunc Plinii locum, vult has leges Numæ συμποτικὰς fuisse, non πολιτικάς. Qui enim id Numa vetarit, cum ex veteribus auctoribus satis constet, vino rogum respergi? Apparet itaque, inquit, allusum esse ad voluptariorum dicteria, cujusmodi sunt hæc in Epigrammatis Græcis: Μὴ μύρα, μὴ στεφάνους λιθίναις στήλαισι χαρίζου, Μηδὲ τὸ πῦρ βρέξῃς· εἰς κενὸν ἡ δαπάνη. Ζῶντί μοι, εἴ τι θέλεις, χάρισαι· τέφρην δὲ μεθύσκων Πηλὸν ποιήσεις, οὐχ' ὁ θανὼν πίεται. Quanquam, subjungit, in Duodecim scriptum fuit: MURRINAM MORTUO NE INDITO. *Dalec.*

Vino rogum ne respergito] Manibus cum parentabatur, rogum sepulchrumve conversa manu vino respergebant, pocula libabant, effuso vino vasa in ignem mittebant, nigras hostias immolabant. Alexander ab Alexandro v. 26. Quamvis ob inopiam Numa rogum vino aspergi vetuerit, Decemviri tamen, quorum leges interpretati sunt Scævola, Lælius, Capito, ab auctore nominati, vino quovis id fieri permiserunt, præterquam Murrato, quod ex Varrone Festus citat. Pythagoricæ disciplinæ scientissimum regem hoc Symbolo putant vinum iracundis prohibuisse. *Idem.*

CAP. XIII. *Qui vini usus antiquis, et de vinis antiquorum.*

Non licebat id fœminis Romæ bibere] Vide Val. Max. II. 1. Scribit Gellius Romanas mulieres usas in potu laurea, passo, murrhina: quo loco 'lauream' loram esse intelligunt. Grandiores natu fœminas auctor est Varro bibere solitas loram, poscam, defrutum, passum, quod a Plauto dictum volunt Murrhinam. Rhod. XVIII. 37. mulieres Romanas, servos, ephebos

ad annum usque tricesimum, mulieres item Massilienses vino abstinuisse refert idem auctor XXVIII. 5. Apud Gellium Cato in oratore de dote: 'Vir, nisi cum divortium facit, mulieri judex et pro censore est: imperium, quod videtur, habet: si quid perverse tetreque factum est a muliere, multatur: si vinum bibit, si cum alieno viro quid probri fecit, condemnatur,' &c. Lips. I. 13. Apud Nonium Cic. de Rep. lib. III. 'Ita magnam vim habet disciplina verecundiæ. Carent temeto omnes mulieres.' Idem lib. IV. 'Atque etiam si qua erat famosa, ei cognatio osculum non ferebat.' Apud Athenæum lib. X. Polybius scribit, etiam nullo modo fallere potuisse quæ bibissent, cum mos ille mane ipsas osculandi ea de causa sit inventus, et illarum curæ non committeretur cella vinaria. Victorius XXIV. 7. *Dalec.*

Mulierem videri plus vini bibisse] Ea modestia fuit priscorum hominum, ut qui testimonium dicerent, etiamsi referrent quæ vidissent, et certo scirent, ea tamen ἠθικῶς sibi *videri, νομίζεσθαι δοκεῖν*, loquerentur. Idem observatum fuit in Senatusconsultis, quæ ob id δόγματα Græci vocaverunt, in Plebiscitis, et a Judicibus in causarum cognitione, quæ vera esse didicissent, ut ea, non tanquam essent, sed tanquam facta viderentur, pronunciarent. Cujacius Observ. III. 26. Brissonius cap. 22. *Idem.*

L. Papyrius Imperator, &c.] De hoc vide XVII. 11. *Idem.*

Lautissima apud priscos vina erant, myrrhæ odore condita, &c.] Libri veteres legunt, *vina erant miro odore condita.* Sed apud Plaut. Pers. I. 3. mulsum, non vinum, describitur. Vide Salmas. pag. 709. b. Vel sic scripsit Plin. *Lautissima apud priscos erant vina pomorum odore condita, &c.* Salmas. pag. 710. a, b.

Myrrhæ odore condita] Myrrhæ odorem hic τὸ ἄρωμα vocat Colum. XII. 19. Ad prædictum autem modum musti adjici debent hi odores, nardi folium, iris Illyrica, nardum Gallicum. Brod. IV. 20. Vinum sic conditum ἀνθοσμίαν οἶνον, et ἀνθινὴν Græci vocabant, ut et Latini veteres vini florem. Ennius: 'Hæc anus admodum Frigutit, nimirum sauciavit se flore Liberi.' *Dalec.*

Scævolam quoque et Lælium et Ateium Capitonem] Lego *Ælium*, non *Lælium*, ex Indice antiquorum codicum et Romanæ etiam impressionis; tres enim hic jurisconsulti memorantur, Scævola, Ælius, Ateius Capito: quorum inter alios Pomponius meminit Jurisconsultus primo Digestorum volumine, titulo de origine juris: verba cujus de hoc Ælio sunt: 'Non post multum temporis spatium Sextus Ælius alias actiones composuit, et librum populo dedit, qui appellatur Jus Ælianum.' Et mox: 'Deinde Sextus Ælius, et frater ejus P. Ælius Aterius, et P. Atilius, maximam scientiam in profitendo habuerunt; et duo Ælii etiam consules fuerunt; Atilius autem a populo primus Sapiens appellatus est. Sextum Ælium etiam Ennius laudavit, et extat illius liber qui inscribitur Tripartita.' Hæc Pomponius. Versus autem Ennii, quo Ælius hic laudatur, a Cicerone affertur prima Tusculana: 'Egregie cordatus homo catus Æliu' Sextus.' Et in Catone Majore idem Cicero hunc Ælium laudat, cujus verba, ut ab inveterata multos jam annos menda asserantur, libuit subtexere: 'Nihil Sextus Æmilius tale, nihil multis annis ante T. Coruncanius, nihil modo P. Crassus, a quibus jura civibus præscribebantur.' Scribendum, 'Sextus Alius,' non 'Sextus Æmilius.' *Pint.*

Murrhinam] Quidam legunt *murrianum*, alii *murinam*, alii *myrrhinum*. Had. Jun. V. 19. *murrynum, ἀπὸ τοῦ μύρου*, quoniam, ut inquit Ælianus, *οἶνον μύρῳ μιγνύντες οὕτως ἔπινον, vinum odoribus imbutum bibebant: μυρινί-*

νην οἶνον, sive, ut legit Pollux, μυρίνην, Philippides Comicus appellavit: ἦν δέ τις, inquit Pollux, καὶ μυρίνης οἶνος, μύρῳ κεκραμένος· οἱ δὲ τὸν γλυκὺν οὕτως οἴονται κεκλῆσθαι. Sex. Pomp. murinam exponit Græcorum nectar: quibus argumentis fit, ut interpretatio Plinii minus sit probabilis; quamvis Fulgentius laudet; ac præterea, quia ingrato amarore myrrhæ perfusum vinum vix cuiquam placiturum sit. Juvenal. Sat. VI. 'Cum perfusa mero spumant unguenta Falerno.' Martialis: 'Et foliata sitis.' Brod. IV. 4. Est et οἶνος ἀνθοσμίας Xenophonti Ἑλλην. Δ. ac Luciano, idem fortassis cum myrino. Thomas interpretatur εὔοσμον. Brod. V. 26. et 33. Alexand. ab Alexand. III. 11. Scalig. in Theophrast. Caus. IX. 6. murrhinam vocatum censet vinum, quod Romanis fœminis premebatur ex baccis myrti, quoniam myrrha ob amarorem non sit idonea potui, et myrtum ubique Theoph. vocet μύῤῥινον. Murratam potionem Ædiles per supplicationes ad pulvinaria Diis addebant. Duodecim Tabulis cautum erat, ne illa mortuo inderetur. *Murrinam* Græci vocant nectar; mulieres *murriolam;* quidam *murratum vinum;* quidam dictum putant ab uva murrina. Festus. Plauti versus est: 'Bene in strutheis concaleat (mulsum), et calamum injice.' Apud Sutrium Comicum Glycerium: 'Myrinum mihi adfer, quo virilibus armis occurram fortiuscula.' Supplicationibus publicis ad Deorum pulvinaria Ædilium jussu myrinum apponebatur, quos ambrosia et nectare pasci credidit antiquitas. Apud Petronium Arbitrum quidam myrini potu se ad libidinem concitatum fuisse narrat. *Dalec.*

CAP. XIV. *De apothecis, et de vino Opimiano.*

Et diffundi solita vina, &c.] Scribe: *et diffundi solita vina anno DCXXXIII. urbis apparet, in consulatu Opimii, Opimiani vini argumento.* Nam hoc anno urbis consul fuit Opimius. *Salmas.* 467. b. *Et diffundi solita vina, &c.*] Colari, saccari, διαχεῖσθαι, *transvasari, elutriari,* ex cupa in qua per aliquot dies ferbuit, in dolia et cados transfundi, in quibus conditum servabatur, ac unde œnophoris haustum in crateres et pocula fundebatur bibituris: ἠθικὰ Theophrast. Caus. VI. 24. quasi ἠθούμενα vocat. *Dalec.*

Opimiani vini, &c.] L. Opimii Consulis anno omnium vini generum bonitatem laudavit supra cap. 4. hujus libri. *Idem.*

Itaque omnia tunc genita, &c.] Cicero in Bruto: 'Ut si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis Coss. natum velit, nec rursus ita vetere, ut Opimium aut Anatium Coss. quærat. Atqui hæ notæ sunt optimæ. Credo. Sed nimia vetustas nec habet eam, quam quærimus, suavitatem; nec est jam sane tolerabilis.' *Idem.*

Sicut apparet ex illo Comico versu Anaxipolis Thasii, &c.] Quid ego audio, Anaxipolim Thasium Latinos versus scriptitasse? an forte Græce quidem scripsit, sed togatas fabulas? Alioqui inepte citatur testis, ubi agitur de auctoritate, quæ fuit vinis in Urbe atque Italia. Subjiciam et hic veterem lectionem, quo magis appareat depravatio: *Sic quoque postea diu transmarina, &c. sicut apparet ex illo Comico versu, Quippe Thasii, &c.* non *Quinque, &c.* Gelenius.

Edixerunt, ne quis, &c.] Olim minime liberum fuit cuique negotiatori tanti res suas æstimare quanti vellet, sed quanti censuisset magistratus, cujus censionem ac æstimationem annonam fori vocabant. Apud Terent. Donatus illud, 'scisti uti foro,' sumptum vult a negotiatoribus, qui, quanti vendant, quæ advehunt, non præscribunt, priusquam veniant in commercii locum; sed secundum annonam fori, quam deprehenderint, de vendendis, aut non vendendis merci-

bus consilium capiunt. Ræward. Variorum, III. 17. *Dalec.*

Octonis æris singula, &c.] Sextarius 48. *Idem.*

Congiariorum, &c.] Congius Italici sextarii sex: Congiarius cadus, qui sextarios sex capiebat. *Idem.*

CAP. XV. *De liberalitate Cæsaris in vino.*

In convivia distribuit] Id est, in singula convivia singulos cados, singulasque amphoras. *Convivia* hic vocat certum convivarum numerum una discumbentium, qui fere intra Musarum numerum consistebat, juxta tritum illud proverbium: 'Septem convivium, novem convitium.' *Gelen.*

CAP. XVI. *De vinis factitiis.*

Cum ipsa stipula, &c.] Cum juba, sive phoba. *Dalec.*

Ex loto arbore] Lapsus est memoria Plinius, tum quod citato loco ex fructu loti, Africanæ arboris, vinum tantum fieri dixit mulso simile, quod ultra denos dies non durat, tum quod loti arboris, et herbæ Ægyptiæ, ibi tantum meminit, non autem fruticis. *Idem.*

Dictum est uti quæque fierent] Lib. XIII. cap. 17. arborem vocat Africanam; fruticem, Lotometram; herbam, Ægyptiam. *Idem.*

Maturarum quas vocant chydæas] Lege, *mitiorum quas vocant chydæas:* vocat *mitiores* quæ maturæ sunt, easque vocari chydæas ait, quasi tum viliores. Sic olivæ maturiores pessimæ. *Salmas.* 1326. b. *Maturarum quas vocant chydæas*] E caryotis fieri, non e chydæis, auctor scribit XIII. 4. E chydæis fieri Dioscorides ait. *Dalec.*

Palmiprimum] Hæc vox si integra est, vinum Palmeo bonitate proximum significat. Quidam legunt *carycinum.* Idem.

Pro aqua tantundem, &c.] Pro aqua, cremoris vinaceorum tantundem, Dioscor. lib. V. ἔνιοι ἀντὶ ὕδατος στεμφύλων ἀπόβρεγμα νεοθλίπτων τὸ ἴσον μέτρον βάλλουσι. *Idem.*

Acetum fit præcellens] Aceti Sycitis, id est, ficulnei, parandi modum tradit Columel. XII. 17. *Idem.*

Atque Alexandrino, &c.] Alexandriæ plurima Sycomorus est, cujus e fructu liquor in acetum aëre facile degenerat. Diosc. V. 24. *Idem.*

Et e siliqua Syriaca] Diosc. V. 32. *Idem.*

Nucleis pineis] Idem cap. 44. lib. eod. *Idem.*

Cato] Cap. 125. *Idem.*

Myrtidanum vocant] Myrtidanum Dioscoridi est adnatum myrto tuber, inæquale, verrucosum, concolor, quod manus instar caudicem myrti amplectitur. Ex eo vinum non fit, sed tusum cum vino austero reconditur, deinde in pastillos formatur, qui in umbra resiccati efficacius adstringunt, quam myrti et folium, et fructus. Vide infra cap. ultimo 23. Catonem cap. 125. Palladium cap. 2. et Columel. XII. 18. *Idem.*

E napis fit, XII. denariorum pondere] Archetypum Toletanum: *fit duum denariorum:* verbum etiam *pondere* superfluit, ex eodem exemplari. Hermolaus *undecim* defendit ex Dioscoride, nescio quo jure; nam Dioscoridis verba libro quinto mire cum verbis emendatissimi exemplaris faciunt: 'Tundito,' inquit, 'naporum drachmas duas,' &c. Porro idem esse pondus drachmæ et denarii, in aperto est apud omnes. *Pintian.*

Ex rosæ foliis tusis in, &c.] Legend. *Ex rosæ foliis tusis in linteolo in mustum chalatis cum ponduscule, ut sidat, CCL. denariorum pondere in sextarios vicenos musti, nec ante tres menses vase aperto.* Nam minæ sive centum denariorum pondus in sextarios octo, requirit duas minas in sedecim, duas et ἡμίμναιον in vicenos. Male vulgo, *XL. denariorum.* Sed nec recte *colatis.* Scripsi *chalatis,* id est, demissis; quod verbum apud Vegetium, ut et 'chalatorios funes,' eruit Turnebus. Vide Gronov. de Sestert. 193.

In mustum] In Hyssopite id Dioscorides. *Dalec.*

Nec ante tres menses vase aperto] Ut defæcatum vinum transfundatur. Diosc. *Idem.*

Aromatiten quoque, &c.] Palladius in Octobri cap. 14. Dioscor. lib. v. Colum. lib. XII. Athen. lib. I. τρίμμα vocari scribit. *Idem.*

Pipere et melle addito] Hunc tertium modum non describit Diosc. *Id.*

Radice ponderis, &c.] Lege, *radice ponderis V. denariorum in sextarios XXXVI. musti addita.* Gronov. de Sestert. p. 194. *Radice ponderis XL. denariorum in sextarios sex musti addita*] Scribe, *radice ponderis V. denariorum.* Dioscorides: 'Conficitur et nectarites dictum vinum ex helenio herba, quam alii a gente Medicam, alii symphyton, alii verbascon Idæon, alii orestion, alii neetarion appellant. Sumito helenii radicis siccatæ drachmas quinque, colligatasque in linteolo in musti congios sex demittito,' &c. *Pintian.*

Scopis] Manualibus fasciculis. *Dal.*

Cato docet] Cap. 115. Cæterum serendum veratrum esse non scribit, verum ejus radicis fasciculos tres circa vitis ablaqueatæ radicem defodiendos. Dioscorides ex plantæ radicibus musto immissis elleboritem et scammonitem parat. *Idem.*

Saporem alienum, &c.] Non saporem tantum, sed etiam vires. Dioscor. v. 77. *Idem.*

Aut cucumis silvester aut scammonea] Scribe *scammonia*, non *scammonea;* unde *scammonites vinum* paulo ante: semper autem per iota in penultima invenies in Plinio, Dioscoride, Paulo, Galeno, reliquis. *Pintian.*

Cedri utriusque] Negligenter Plinius de utraque cedro id scribit, cum de cedrino ex oxycedri baccis parato, et cedrite ex cedrya confecto, id scribat Dioscor. *Dalec.*

Decem denariorum pondere addito] Diosc. hanc vini et materiæ, quæ injicitur, portionem docet cap. De vino ex Chamelæa. *Dalec.*

CAP. XVII. *De hydromelite et oxymelite.*

CAP. XVIII. *Prodigiosa genera vini.*

Sunt et in vino prodigia] Theophrastus Hist. IX. 19. *Idem.*

In Arcadia fieri] Apud Heracleam. Theophrast. Hist. IX. 20. Athen. lib. I. *Idem.*

Caryniam, &c.] *Cabineam* Theoph. *Ceryniam* Athenæo. Addidit Theophrastus, canibus, si uvas gustaverint, etiam catulos elidi. Victorius VII. 23. *Dalec.*

Thasios duo genera vini diversa facere proditur] Verior lectio ejusdem exemplaris, *Thasos duo genera, &c.* ut insulam intelligas, non insulares. *Pintian.*

Theriace vocatur] Vide infra XXIII. 1. et Palladium in Februario, c. 28. *Dalec.*

Aspendios] Quidam sic dictam interpretantur ab Aspendo urbe Pamphyliæ. Lego *aspondos*, vel *aspondios*, a particula privationis Græca α; et verbo σπένδειν, *libare;* ut uva sit, cujus vino Diis libare nefas est. *Idem.*

Vina in apothecis Canis, &c.] Hesiodus tamen vinum tum esse optimum scribit, Τῆμος πιόταταί τ' αἶγες, καὶ οἶνος ἄριστος, ut interpres, quoniam τότε ἤδη κεκριμένος, τὰς μεταβολὰς ὡρῶν ἐκφυγὼν, καθ' ἃς ἦν κίνδυνος τραπῆναι. Ea de causa sub Canis ortum veteres largius bibendum præceperunt; non tantum quod ingens æstus sitibundos ad potum invitet. Theognis: Ἄφρονες ἄνθρωποι καὶ νήπιοι οἵτινες οἶνον Μὴ πίνουσ' ἄστρου καὶ κυνὸς ἀρχομένου. Alcæus: θέρους δὲ τέγγε πλεύμονας οἴνῳ, τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται. Brod. III. 20. Magius I. 18. *Idem.*

CAP. XIX. *Quibus vinis ad sacra uti fas non sit, et quibus generibus musta condiantur.*

Prolibare Diis nefastum habetur vino præter imputatæ vitis] In Toletano exemplari distincte legitur, *nefas tum*

habetur. Ergo duo illa verba, *tum* et *præter*, falso adjecta puto, ut capite duodecimo: 'Eadem lege ex imputata vite libari vina Diis nefas statuit:' nam quod ait Hermolaus, *præterimputatæ* unam esse dictionem, mihi non fit verisimile. *Pintian.*

Vina] Spurca hæc vina Pontifices appellabant. *Dalec.*

Hominis mors laqueo pependerit] Mortui laqueus, vel homo mortuus. *Idem.*

Circumcisis, &c.] Tortivo. *Idem.*

Calce] Condiri etiam vina gypso et calce, vide XXIII. 1. *Idem.*

Rabulana pice] Lego *radulana*, tam sicca ut radi possit; nam, ut ait Columel. XII. 20. quanto vetustior, tanto melior. Idem auctor *rasim*, lego *rasilem*, vocat, ξεστήν. Quidam *Rhetica* legunt. Eam certe Constantinus in Geoponicis maxime laudat. *Idem.*

Ad sapas musta] Vinum id γλύτριν vocat Athenæus lib. I. *Idem.*

CAP. XX. *De picis generibus, et resinis et mustis condiendis, et de aceto, et fæce.*

Resinis, &c.] De resina et pice vide XVI. 11. et 12. et XXIII. 1. et XXIV. 6. *Dalec.*

Arborum succo manantium picem resinamque, aliæ ortæ in oriente] Verbum illud *ortæ* proculdubio depravatum est. Exemplar Toletanum *acta* legit, non *ortæ:* puto scribendum *Asiæ*, quia sequitur statim: 'Quæ interest Asia utrinque quasdam habet.' Verior lectio *utramque*, quam *utrinque*; hoc est, Asiam Orientalem et Europam. *Pintian.*

Quam et mastichen vocant] Plinius falso mastichen resinis liquidis annumerat. *Dalec.*

Liquidam omnes, &c.] Idem etiam e lentisco resinam liquidam fluere tradit XXIV. 6. quod tamen usus falsum esse monstrat. *Idem.*

Colophonia, &c.] Colophoniacam vocat et Celsus v. 18. *Idem.*

Creta figlinarum] Cretam figularem vocat Celsus v. 1. *Idem.*

Pudetque confiteri, &c.] Καταπιττοῦν id Græci vocabant. Clemens Alexand. Pædag. III. 3. de Cynædorum impura infamique mollitie: Διὰ τούτους γοῦν πλήρεις αἱ πόλεις πιττούντων, ξυρούντων, παρατιλλόντων τοὺς θηλυδρίας τούτους. Qui sic vulsi et glabri forent πιττοκοπημένοι eidem dicuntur. Fuit et καταπιττοῦν tormenti genus, cum ferventi pice instillata corpora hominum urebantur. Lucretius: 'Verbera, carnifices, robur, pix, lumina, tædæ.' Plautus in Capt. 'Atra bilis agitat hominem. B. At pol, te, si hic sapiat senex, Atra pix agitet apud carnificem, ac tuo capiti illuceat.' Victorius VIII. 18. Visco quoque pilos evelli solitos monstrant hi versus Juvenalis: 'nullus tota nitor in cute, qualem Præstabat calidi circumlita fascia visci.' De hac re plura Had. Jun. de Coma. Idem Poëta: 'quid enim resinata juventus, Cruraque totius facient tibi lævia gentis?' Philostratus in Vitis, de Scopeliano, ὡς οὐκ ἐκδεδωκὼς ἑαυτὸν πίττῃ καὶ παρατιλτρίαις. Theopompus apud Athenæum narrat, omnes barbaros, qui ad Occidentem habitant, picari et radi; apud Thuscos multas esse ad eam rem institutas officinas, quas adeunt, et peritis artificibus radendos ac picandos se præbent, nulla prorsus verecundia, si quis foris intueatur, vel, dum hoc fit, interveniat. 'Evirationem' pilorum eam vulsuram auctor vocat XXIX. 1. Palladius in Octobri cap. 14. *Dalec.*

Crudo flore resinæ] Coquendi in aqua ejusdem floris rationem vide XVI. 11. *Idem.*

Crapula compesci, &c.] Crapula resina, resinæve coctus flos, qui pro condimento vino immiscetur, sic dicta quod vinum resinatum, novitium præsertim, caput tentet. XVI. 11. et XXIII. 1. Confecturam tradit Dioscorides v. 23. *Idem.*

Liguriæ maxime circumpadanisque mustis utilitas discernitur] Addit codex Salmanticens. verbum *crapulæ: Utilitas crapulæ discernitur.* Pintian.

Alia, &c.] Vel musta condienda, vel mustorum condimenta. *Dalec.*

Vappæque accipit nomen] Οἶνον παρατρέπεσθαι, *vappescere*, vulgo *se tourner*, εἰς ὀξίνην μεταπεσεῖν, ὀξύνεσθαι dicunt, *s'enaigrir*. Chrysost. οἴνου μὲν ἀρετῆς βλάβη τὸ παρατραπῆναι, καὶ εἰς ὀξίνην μεταπεσεῖν. Ἀχρήστους homines etiam Græci ὀξίνας dicunt, quasi corrupta vina. Aristophanes in Equitibus: Ἄνδρα μοχθηρὸν πολίτην, ὀξίνην, ὑπέρβολον. Idem: Ἐμαχόμεθ' αὐτοῖσι θυμὸν ὀξίνην πεπωκότες. Inde Græcis οἶνος τροπίας, καὶ ἐκτροπίας, *vinum mutatum*, fugiens, in vappam aut acetum degenerans et exolescens, quod ætati cedit. Horatius: 'Ac nisi mutatum parcit defundere vinum.' Turn. I. 1. VII. 9. XX. 13. *Idem.*

Amara et arida] Non *arida* uterque codex habet, sed *avida*; ut legendum forte sit *uvida*, aut *mucida*, ut infra patebit. *Pintian.*

Supra dicta] Amarorem, ariditatem, gravem odorem. *Dalec.*

Acore jucundo] Quoniam in cortinas æneas conjecta aceto spissatur. *Idem.*

Asia picem Idæam maxime probat] Hermolaus pro *Indicam*, ut prius legebatur, *Idicam* substituit, id est, montis Idæ: melius qui *Idæam* emendat; nam picem Idæam et summus poëta celebrat Georg. III. 'Idæasque pices et pingues unguine ceras.' Idicus vero possessivum ab Ida nusquam (quod recorder) legi. Exemplar quoque Toletanum *Idæam* habet, non *Indicam.* Pintian.

Nigram mastichen] Nigræ mastichis supra meminit XII. 17. *Dalec.*

Nam ceram accipientibus, &c.] In picandis doliis ceram pici admisceri solitam scribit Palladius cap. 11. Septembris. Adjecta cera ampliore vina vappescere scribit VI. 5. et 7. et fortassis hic legendum *vappescere.* Dalec.

Cineris lixivii, &c.] Sic auctor vocat κονίαν στακτὴν Græcorum, nempe *liquidum lixivium;* nam calce addita cum cinere quolibet, lixivium id aut πρωτόστακτος, aut στακτὴ διηθημένη vocabatur, quasi excolatum lixivium. *Idem.*

Pulegii vel salis sesquilibra] Utrumque scriptum exemplar *culeum* agnoscit, non *pulegii*, verissima lectione, ex Catone ipso cap. 23. 'Si opus,' inquit, 'erit, defrutum indito, cineris lixivio cocti partem quadragesimam addito, defruti vel salis sesquilibram in culeum indito.' *Pintian.*

Et adjici mustis tingendi gratia coloris] Ambo codices non *adjici mustis* legunt, sed *adjicimus:* scribo cum majore litera in initio: *Et adjici mos tingendi gratia colores;* nam Toletanum archetypum *colores* legit, non *coloris.* Idem.

Et miramur noxium esse] Vetus lectio *noxiam* habet, hoc est, damnum. *Idem.*

Mucescere aut in acetum verti] Proprium verbum id usurpatur de pane, carne, et aliis id genus, quæ diutino situ lanuginem contrahunt, cum quadam graveolentia. In vino mucorem nos intelligimus saporem evanidum et obsoletum, cum odore ingrato, vulgo *vin poussé.* Dalec.

CAP. XXI. *De cellis vinariis.*

Mirum dictu, &c.] Æque mirum quod prodit Arist. in Arcadia vinum ἀναξηραίνεσθαι ὑπὸ τοῦ καπνοῦ ἐν τοῖς ἀσκοῖς, ὥστε ξυόμενον πίνεσθαι. Rhod. XXVIII. 36. Virgil. Georg. III. 'cæduntque securibus humida vina.' Vide Brod. V. 31. *Dalec.*

Non gelascit] Vide apud Macrobium Saturn. lib. VII. causam, cur vinum et acetum non gelascant. *Idem.*

Aut ad proportionem situs] Nam calidiore cœlo, tota sub dio relinquuntur; frigidiore, tota defodiuntur; medio, partim abduntur terra, partim

cœlo permittuntur. *Idem.*

Obverti in Aquilonem oportere] Vitruvius I. 4. *Idem.*

Addita mastiche ac pice. Bruma aperiri vetant] Exemplar Salmanticense non *Bruma* legit, sed *Brutia;* quare alia distinctione legendum erit: *addita mastiche ac pice Brutia. Aperiri vetant, &c.* De pice Brutia Plinius XVI. 12. Dioscorides primo, Heton Græcus auctor septimo. *Pintian.*

Flos vini candidus probatur] Flos vini, odor, fragrantia. Plaut. in Curcul. 'Flos veteris vini naribus objectus est meis.' *Flos vini, ἀνθοσμίας οἶνος,* vinum optimum, et odoris jucundissimi. Festus: 'Florem anclabant Liberi e carchesiis.' Plaut. in Cistellaria: 'Quippe ubi linguam percussi flore Liberi.' Flos vini, tenuis spuma in summo innatans. Turn. XXIX. 34. Cæcilius apud Nonium, in 'Flores,' tria hæc numerat, florem, floces, id est, fæcem, et vinum: 'Ego,' inquit, 'neque florem, neque floces volo: mihi vinum volo.' *Dalec.*

Odoremque trahere] Alium, quam suum et nativum. *Idem.*

Fumum excipere] Qui permixtus sapæ eam corrumpere potest. *Idem.*

Verberari Sole] Ulpiano proprie verberatur, quod anima præditum verbere feritur cum doloris sensu: pulsatur, quod anima carens ictu crebro percutitur, ut lana, janua. Alex. ab Alex. III. 19. *Idem.*

CAP. XXII. *De vitanda ebrietate.*

In nulla parte operosior vita est] Eubulus primum cratera sanitati, secundum voluptati et amori, tertium somno, quartum injuriæ dicat. Panyasis vero primum Gratiis, Horis, Dionysio; secundum Veneri, ac rursum Dionysio; tertium injuriæ. Athenæus.

At nos vinum bibere, &c.] Hector apud Homerum Il. Θ. sic equos suos alloquitur: Νῦν μοι τὴν κομιδὴν ἀποτίνετον, ἣν μάλα πολλὴν Ἀνδρομάχη, θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἠετίωνος, Ὑμῖν πὰρ προτέροισι, μελίφρονα πυρὸν ἔθηκεν, Οἶνόν τ' ἐγκεράσασα πιεῖν, ὅτε θυμὸς ἀνώγοι, Ἢ ἐμοὶ, ὅσπερ οἱ θαλερὸς πόσις εὔχομαι εἶναι. Vide VIII. 44. *Dalec.*

Sacco frangimus vires] Vinum sacco castratum, σεσακκισμένον, τῷ σάκκῳ ἐξευνουχιζόμενον, καὶ ἀποθηλυνόμενον, ἠθικὸν, Theoph. Causs. VI. 24. vocat: alii διηθικὸν, *colatum, saccatum,* ἀπὸ τοῦ ἠθεῖν. Cic. II. de Finibus, 'Quibus vinum defusum e pleno sit: hir siphon, ut ait Lucilius, cui nihil demsit, nil vires sacculus abstulit.' Nempe vinum integerrimum, quod nec siphone depletum est, nec vola manus, hic id significat, pitissatum. Hic sipho tubulus est, quo vinum exugitur, alias vero, γευστρὶς, veteri glossario. Meraria, sive gustatorium eidem, γευστρίδιον vasculum, quo in caupona vinum gustatur, tenui fistula, angustove collo. Inde 'simpo' veteribus Latinis, et a simpone 'simpulum.' Scalig. Vide XXXV. 12. Huc pertinet quæstio apud Plutarchum in Sympos. VII. 6. An colandum vinum sit. *Idem.*

Pumicis farinam] Vide quæ ex Theophrasto refert XXXVI. 21. *Idem.*

Pudet docere] Ut de Cosso tradit Seneca Epist. XII. 84. *Idem.*

Balineis coqui videmus] Cruditatem, ex pridiana temulentia infestam, balneo coquere, et in eo tantum perdurare, tantumque sudare, ut animus deficiat. *Idem.*

Lectum expectare non posse] Sed in mensa obdormiscere. Theophrast. Hist. IX. 18. *Idem.*

Nec tunicam] E lecto surgentes. *Idem.*

Peregrinæ exercitationes] Halterum, luctæ, saltus, pugilatus, &c. *Idem.*

Volutatio in cœno] Pulvere palæstritarum, quem ἁφὴν vocaverunt. Aqueus hæc omnia refert ad inhonestas et indecoras poculis certantium inter bibendum leges et gesticulationes: *cervicemque repandam,* curvam interpretatur, nervis temulentia de-

bilitatis, quod mihi non placet. Prolixe locum hunc enarrat Rhod. VII. 26. *Dalec.*

Præmio invitatur ebrietas] Apud Flavium Vopiscum Aurelianus suos phagones, sive comedones et bibones habuit. Vide apud Eras. proverb. 'Edax currus.' *Idem.*

Et si Diis placet, emitur alius ut quantum biberit, tantum edat] Scribo diversa interpunctione, *et si Diis placet emitur;* quæ prioribus annectenda sunt: deinde sequitur cum majore litera: *Alius ut quantum biberit, tantum edat, &c.* Pintian.

Alius quantum alea quæsierit, &c.] Tot haurit pocula, quot imperat modiperator, sive convivii magister et dominus, vel, ut aiunt Græci, βασιλεὺς, talorum sorte eam præfecturam adeptus; de quo Macrobius, Cicero, Plato in Legibus. 'Nec regna vini sortiere talis,' inquit Horat. Ego vero puto accusari perditos mores eorum, qui statim ab alea compotarent, ut quantum lucrati essent, tantum in convivia prodigeretur, omneque vitæ tempus in alea et bibendo periret. Vide et Rhod. XXVIII. 6. Insignis est de hoc vitio, ac perverso illo vitæ genere, Senecæ Epistola CXXIII. *Dalec.*

Vulgoque veritas jam attributa vino est] Inde natum proverbium: 'Vinum cum pueritia, et sine pueritia veridicum.' Sub Tiberio Cæsare, cum vigeret accusandi publica rabies, exceptum quoque fuisse ebriorum sermonem, Senecæ de Beneficiis tradit. *Idem.*

Solem orientem non vident] Smindrydes Sybarita, luxu et opibus diffluens, id sibi contigisse annis plus minus viginti gloriabatur. Idem et Hestieus Ponticus, sed honesta causa, cum studiis operam daret tota fere vita. Rhod. XI. 13. ex Athenæo lib. VI. *Idem.*

Oculorum hulcera] Iidemque et πελιδνοὶ, et κυλοιδιῶντες, *lividi, et circa cavum tumidi,* quod et amantibus et melancholicis contingit. Theocritus: οἱ δ' ὑπ' ἔρωτος Δηθὰ κυλοιδιόωντες ἐτώσια μοχθίζοντι. *Idem.*

Libido portentosa] Veneris imaginarium somnium. *Idem.*

Ex ore halitus cadi] Apud Ulpianum Trebatius ait non esse morbosum os olere alicui, ut lurcosum et raponem; hoc enim ex ingluvie oris accidere, nempe ἐκ τῆς ἀδηφαγίας καὶ πολυποσίας. Quidam legunt, *ut hircosum et strabonem;* hoc enim ex illuvie oris. *Scalig.* Vide quod notatum XI. 53. *Dalec.*

Tribus congiis] Id est, libris triginta. Hemina libram pendit; sextarius 2. congius 10. urna 40. amphora 80. culeus 1600. Vel, hemina libram; sextarius heminas duas; congius sextarios quinque; urna congios quatuor; amphora urnas duas; culeus amphoras quatuor. Rhod. XXIX. 1. *Idem.*

Uno impetu] Ἀμυστί. Sic Diotimum Atheniensem χῶνα vocarunt, quoniam infundibulo ori apposito vinum affusum perpetuo biberet: sic Xenarchum Rhodium Metreten. Aureliani Phago uno die aprum integrum absumebat, vervecem, porcellum, panes centum, vini plus orca. Rhodig. XXIX. 1. Idem auctor, c. 7. lib. ejusdem, Heraclidem Pycten voracissimum et bibacissimum memorat. *Id.*

Tiberio Claudio principe, in senecta jam severo] Scribendum opinor *sobrio,* non *severo;* nam sequitur mox: 'Sed ipsa juventa ad merum pronior fuerat.' Verba autem illa, *atque etiam alias sævo,* invectitia esse existimo. *Pintian.*

Ad merum pronior fuerat] Quare per jocum quidam eum 'Biberium Meronem' pro Tiberio Nerone vocaverunt. *Dalec.*

L. Pisonem urbis Rom. curæ, &c.] Hoc est, ad curam. Præfectus urbis creatus est, non curator: et præfecturam circumloqui libuit. *Gelen.*

Regenerasse, &c.] Repræsentasse. Vide Sueton. cap. 42. in Tiberio. Druso huic Cæsari fastiditum cauli-um delicatiorem teneriore mque cauliculum, neque id sine castigatione Tiberii patris, dicit infra XIX. 8. *Dalec.*

Hæc ars suis legibus constat] De iis legibus potoriis vide Ciceronem ultima Tusculana. *Idem.*

Non respirasse in hauriendo] Hoc paulo ante dixit *uno impetu; ἀμυστὶ* et ἀπνευστὶ Græci ; unde ἀμυστίζειν· quomodo Dion scribit Commodum in theatro feras ex alto jaculis impetentem dulce vinum bibere solitum acclamante populo ζήσειας. *Idem.*

Ad elidendum in pavimentis] Eum morem indicat Horatius his versibus: 'Absumet hæres Cæcuba dignior, Centum servata clavibus, et mero Tinget pavimentum superbo, Pontificum potiore cœnis.' Vide Rhod. XXVIII. 5. ἀποκοτταβίζειν id Græci dicunt. *Idem.*

M. Antonio] Is, teste Paterculo, hedera redimitus, aurea corona tectus, cothurnos indutus, curru vectus, Liberum patrem vocari se jussit. Cum ergo sic Athenienses salutassent, ac ut Minervam suam in matrimonium duceret, rogarent, ducturum is ait, sed dotis nomine imperare se mille talenta. Imitatus est tantam insaniam et Caligula, et Commodus, Antigono et Mithridate jam antea Dionysii et cultum et nomen usurpare ausis. Had. Jun. V. 1. Seneca Suasoria I. *Idem.*

Per Gallias Hispaniasque] Vide infra lib. XXII. cap. ult. *Dalec.*

E fruge, &c.] Hordeo, tritico, avena, olyra. Cassianus in Geoponicis lib. VI. ex Leontio. Columel. 'Ut Pelusiaci proritet pocula zythi.' Vide infra loco proxime citato. *Idem.*

Aqua quoque inebriaret] Nationes, quibus familiaris est potus ejusmodi, illo inebriari testantur Leontius apud Cassianum in Geoponicis, Dioscorides, qui zytho et curmi cerebrum tentari, excitarique dolorem capitis ait, Dion Academicus, qui Ægyptios hordeaceo potu exhilaratos cantare et saltare temulentos scribit, Arist. de Temulentia, qui scribit, zytho ebrios, quoniam id potionis genus καρωτικὸν est, in dorsum supinos cadere, ac reclinari, μόγους τῷ πίνῳ μέθυσθέντας εἰς τὀπίσω καὶ ὑπτίους κλίνεσθαι, *vino autem madidos in faciem pronos ferri.* Virg. de Septentrionalibus populis, his versibus: 'Hic noctem ludo ducunt, et pocula læti Fermento, atque acidis imitantur vitea sorbis.' Had. Jun. II. 12. Scythæ herbarum quarundam vapore, dum uruntur, Thraces quorundam seminum, inebriantur, et veluti temulenti jacent; Babylonii quarundam arborum fructu prunis injecto; Indi succo arundinis saccharatæ. Alex. ab Alex. III. 11. Elegantes hi sunt Lucilii versus apud Nonium de vinosis, in Invito: 'Scito enim bene longinquam mortalibu' morbum In vino esse, ubi qui invitavit dapsilius se.' Quos etiam supra adduximus. *Idem.*

Duo sunt liquores, &c.] Alludit ad Pollionis Romuli festivum responsum, cujus meminit infra XXII. 24. *Idem.*

LIBER XV.

CAP. I. *Naturæ frugiferarum arborum.*

Nisi intra XL. M. pass. a mari nasci, &c.] Videtur legendum *LX.* non *XL.* ex Columella v. 6. 'Hanc,' inquit, 'arborem plerique existimant ultra miliarium LX. a mari aut non vivere aut non esse feracem.' Sed in Columella vitium est, non in Plinio, ostendit id Theophrast. VI. 1. scribens, spatium a mari esse CCC. stadia, quæ colligunt miliaria fere XL. *Pintian.*

Quæ nunc pervenit trans Alpes quoque] Legendum, ut sentio, *provenit,* non *pervenit.* Idem.

Appio Claudio Cæci nepote, L. Junio consulibus, olei libræ duodenæ assibus veniere, et mox anno DCLXXX. M. Seius, L. F. ædilis curulis olei denas libras singulis assibus præstitit] Hæc verba si quis accurate expendat et conferat inter se, deprehendet comparari summam olei caritatem summæ vilitati: quapropter liquet evidenter legendum non *duodenæ,* sed *duodenis:* et mox legere mallem, *duodenas libras,* quam *olei denas libras.* Idem.

Ædilis curulis olei denas, &c.] Annonæ dispensationem penes Ædiles fuisse monstrat hic locus Livii lib. X. 'Caritas etiam annonæ solicitam civitatem habuit, ventumque ad inopiæ ultimum foret, ut scripsere, quibus Ædilem fuisse anno Fabium Maximum placuit, ni ejus viri cura, qualis in bellicis rebus multis tempestatibus fuerat, talis domi tum in annonæ dispensatione, comparando ac convehendo frumento fuisset.' Ræ_vard. Varior. III. 17. *Dalec.*

Genera earum tria dixit Virgilius, Orchites, et radios et pausias] Virgilius *orchades* appellat, non *orchites,* Georg. II. 86. 'Orchades, et radii, et amara pausia bacca:' at capite septimo Cato *orchites.* Varro quoque de Re Rustica I. 24. *orchites:* item Columella libro de arboribus cap. 17. Rursus Macrobius cum Virgilio *orchades,* Saturn. IV. *Pintian.*

Arsque vel major oleum quam musta temperandi] In exemplari Toletano, *Arsque vel major olei musta temperandi;* verbum enim *quam* neutrum exemplar agnoscit; appellat vero *olei musta,* oleum recens. *Idem.*

Nondum inchoatæ maturitatis] Omphacinum. Viride Catoni cap. 65. *Dalec.*

Ut nuper inventum est] Exilibus regulis sampsa inclusa. Columel. XII. 50. 'Postea resolutis corticulis moli debebunt, adjectis binis sextariis integri salis in singulos modios; et aut regulis, si consuetudo erit regionis, aut certe novis fiscinis sampsa exprimi.' *Idem.*

CAP. II. *De oleo.*

CAP. III. *De natura olivæ, et oleæ incipientis.*

Docuimus] Lib. XII. cap. 27. *Dalec.*

Augetur oleum ab Arcturi exortu ad XVI. Calendas Octobris] Ambo exemplaria: *Augetur oleum ad Arcturi exortum, ad XVI. &c.* verissima lectione, et quæ patrono fulciatur Theophrasto. Erit ergo *ad Arcturi exortum,* ad tempus usque quo exoritur Arcturus, quod est 16. Calendas Octobris. Theophrastus libro primo de Causis Plantarum cap. vigesimo-ter-

tio: 'Nonnullis quodam tempore post copia largior data, ut olivis post Arcturi exortum: ad id enim temporis usque oleum augescere creditur: postea carnis incrementum succedit.' *Pintian.*

Cum sitienti imbres copiosi accessere, vitiatur oleum in amurcam] Nihil de hac siti Theophrastus, a quo Plinius hæc omissa hausit, ut ipse manifestum facit mox paulo illum citans: quare ita ego legendum censuerim: *Quid si etiam imbres copiosi accessere, &c.* Theophrastus de Causis Plant. I. 23. 'Postea carnis incrementum succedit, et si imbres copiosi accessere, oleum in amurcam deterius redditur.' *Idem.*

Vitiatur oleum in amurcam] Oleum deterius redditur et amurcæ plus habet. Theoph. Causs. I. 23. *Dalec.*

Ergo tum maxime rigantur. Quod ubi cura multa sive imbribus accidit] Scribe: *Quod ubi cura, multisve imbribus accidit,* ex exemplari Toletano. Præterea transpositio hujus particulæ *ubi* sensum elegantem perdit. Lego igitur: *Ergo tum maxime ubi rigantur, quod cura, &c.* Theophrastus loco citato: 'Enimvero si calor vehementior sit, non eodem fungi officio potest, sed velut alienus et adjectitius quidam deficit, vimque omnem succi impellens ad carnem, corpus tantummodo crescere cogit, quod etiam æstate ac hieme imbrium accessu et aquis scaturientibus accidit incrementi tempore; caro enim crescit, atque ita oleum alimenti nimietate absumitur, nisi secuta serenitas corpus exsiccet atque extenuet; sic enim servari.' *Pintian.*

Theophrasto placet] Loco citato. *Dalec.*

In torcularibus] Cato c. 65. *Idem.*

Anni damno] Theoph. loco citato. *Dalec.*

Olivantibus] Olivas colligentibus. *Idem.*

Prima ergo ab, &c.] Columellæ olivarum decem genera, pausia, licinia, sergia, sive regia, radius, nevia, culminia, cominia Plinio, orchites, algiana, murtea, circites, contia Plinio. *Idem.*

Cominia] Varro I. 24. *colminia;* Cato cap. 6. *colmiana;* Columella XII. 48. *culminea;* Palladius III. 18. et codices scripti *cominia* cum Plinio. *Pintian.*

Accedere etiam ratio pravitati videtur] *Parvitati* legerem potius quam *pravitati,* quia præcessit paulo ante *minimæ.* Idem. *Accedere etiam ratio, &c.*] Prave judicantium hominum opinioni. *Dalec.*

Frigore, &c.] Exactæ hiemis, qua memorata olivarum genera non colliguntur. *Idem.*

Similis error] Cato c. 64. *Idem.*

Phauliæ] Tales afferuntur ex Hispania et Africa. *Dalec.*

Præferuntur] Ob magnitudinem. *Idem.*

Herbarumque, &c.] Præcipue fœniculi, in Narbonensi Gallia. *Idem.*

Olivas bibere] In maturitate acerbas. *Idem.*

Per se, &c.] Nulla conditura. *Idem.*

Oleum ipsum, &c.] Ne concrescat et spissetur supra modum. *Idem.*

Palati gratia nulla est] Palatum, vini modo, non aliquo eximio insignique sapore, titillat ac invitat, oleosa sua lenitate solagratum. *Idem.*

Tribus ut plurimum, &c.] Prima, secunda, et tertia pressura. Columella. *Dalec.*

CAP. IV. *De natura olei.*

Magistratus, &c.] Qui gymnasiis præsunt. *Idem.*

CAP. V. *De cultura olivarum.*

Turmas equitum Idibus, &c.] Quintus Fabius Rutilianus, equites Romanos equis insidentes, et olea coronatos, Idibus Quintilibus ab æde honoris in Capitolium transire, et transvehi, statuit, ordinis ejus recognoscendi et probandi gratia. 'Augustus,' inquit Suetonius, 'turmas equitum

frequenter recognovit post longam intercapedinem reducto more transvectionis; sed neque detrahi quenquam in transvehendo ab accusatore passus est, quod fieri solebat,' &c. Atque id est, quod Ulpianus ait, eum, qui equo publico in Capitolium transvehitur, in jus vocari non posse. Alia fuit equitum porro censio, de qua fuse Rævardus II. 15. Var. Just. Lips. de Milit. Rom. lib. I. dial. 5. *Idem.*

Oleastro Olympiæ] Theocriti interpres et Aristophanis, Aristoteles in Pantho Callistephani oleæ ramis, non oleastri, coronatos fuisse tradunt. Ejus autem folia extra, non intus, candicare; ramos esse myrto similes; plantatam eam ab Hercule in Olympia. Rhod. XII. 19. Olympicorum certaminum initia et progressus fuse docet ex Pausania idem auctor XIII. 17. Atheniensium duces ad bellum profecturos fronde ex olea sacra sumpta coronari solitos scribit Alex. ab Alex. III. 3. *Idem.*

Catonis placita de olivis] Cap. 6. *Idem.*

Vitiari, &c.] Nequam esse hostum, id est, fructum. Cato. *Dalec.*

Nec alio ullo modo laudat] Hæc fere omnia Cato a cap. 64. ad cap. 69. *Dalec.* *Nec ullo alio modo laudat*] Hæc verba præcedenti capiti annectenda esse recte monet doctissimus Fulvius Ursinus super Varr. de R. R. pag. 41. et 60.

CAP. VI. *De servandis olivis, et quomodo faciendum oleum.*

Condi olivas] Cato cap. 117. *Dalec.*

Pausias] Ad verbum hæc Varro I. 60. *Idem.*

Fracibus] *Fragibus* vet. a frangendo, tanquam fragmentis. Eæ sunt reliquiæ fractarum ac contusarum trapetis olivarum; unde fracescere, seu fragescere, apud Catonem et Nonium ex Accio. Turn. XXVIII. 7. *Idem.*

Quare sæpius die decapulandum] Archetypum Toletanum non *decapulandum* habet, sed *crapulandum*; Salmanticense, *copulandum.* Scribo *capulandum*; unde dicti 'capulatores.' Cato cap. 67. 'Ligna in torculario ne cedant, oleum frequenter capulent.' 'Decapulo' verbum nusquam, quod meminerim, legi; quamobrem Hermolaus, qui in Lexico Plinianarum castigationum id agnoscit, et post Hermolaum alii, quibus vel Hermolai auctoritas, vel vitiosum Plinii exemplar imposuit, ubi id legerint, ipsi rationem reddant. *Pint.* *Quare sæpius die decapulandum*] Decapulandum conchis, et plumbeas oportere esse cortinas, Cato cap. 66. *Dalec.*

Ferventibus] Columella I. 6. *Idem.*

Ideo nec ligna ibi cædi oportere] 'Illud autem in totum præcipiendum habeo, ut neque fumus, neque fuligo, quamdiu viride oleum conficitur in torcular admittatur, aut in cellam oleariam,' &c. Colomel. XII. 50. *Id.*

Ut fraces et amurca liquentur] Adde dictionem *solide*, ex vetere lectione, *ut fraces et amurcæ liquentur solide.* Pintian.

Ob id crebrius vasa mundanda] Scribendum *mutanda*, non *mundanda*, ex utroque exemplari: rectissime. Cato cap. 66. 'Ubi factores vectibus premerint, continuo capulator concha oleum quam diligentissime poterit tollat, nec cesset, amurcam caveat ne tollat. Oleum in labrum primum indito: inde in alterum dolium indito: de his labris fraces amurcamque semper subtrahito.' Et cap. 67. 'Cotidie locum oleum commutet, donec in dolium pervenerit.' *Idem.*

Mox trapetis fractæ premerentur: iterum premi plusquam centenos modios non probant] Scribendum ita ut dictio *iterum* ad priora pertineat. Non abs re fuerit, quando *trapeti* mentionem incurrimus, confutare errabundam Servii Grammatici, et aliorum qui eum secuti sunt, opinionem, circa *trapeti* intellectum. Exponens enim

versum Virgilianum secundi Georgicon: 'Venit hiems: teritur Sicyonia bacca trapetis:' Servius: 'Trapetis,' inquit, 'molis olivaribus.' Falsum esse documentum hoc, Columella, ut reliquos omittamus, nos docet libro decimo secundo, capite quadragesimo nono: 'Oleo,' inquit, 'conficiendo molæ utiliores sunt quam trapetum: trapetum quam canalis et solea. Est et organon erectæ tribulæ simile, quod rudicula appellatur, idque non incommode opus efficit, pro conditione tamen et regionum consuetudine prædictæ machinæ exercentur.' Hæc Columella, cujus ex verbis elicitur conficiendo oleo quinque fuisse in usu machinas, molam, trapetum, canalem, soleam, rudiculam. *Idem.*

Factus tergeminos fere a quaternis hominibus] Codex Salmanticensis: *Factus tres gemino ferro a quaternis hominibus;* ut forte 'ferrum' appellet, quem Cato 'vectem.' *Idem.*

CAP. VII. *De oleo factitio.*

Non erat tum, &c.] Vide XXIII. 4. *Dalec.*

Ex chamelæa, &c.] Vide infra XXIV. 14. et XXV. 7. *Dalec.*

Non altiore palmo] Ramis dodrantalibus, foliis oleæ. Dioscor. *Idem.*

Foliis oleastri baccisque] Oleæ similitudine, quæ baccifera est. Plinius decipitur. Chamelæa enim baccas non gignit, sed fructum triangulum principio viridem, deinde rubrum. *Idem.*

Fit et e cici, arbore in Ægypto copiosa] Legend. *fit et e cici arbore in Ægypto copiosa: aliis crotonem, aliis sili, aliis sesanium agreste appellantibus: quæ non pridem et in Hispania repente provenit.* Salmas. p. 977. a, b. *Fit et e cici, arbore in Ægypto copiosa*] Fallitur et hic Plinius. Herba est, non arbor. *Dalec.*

Altitudine oleæ] Altitudine ficus, cavo instar arundinis, folio platani, semine quale in uvis asperis. Dioscor. *Idem.*

Innatansque oleum tollitur] Dioscorides I. 38. *Idem.*

Nigra baccis] Supervacuæ sunt hæ duæ voces. Omnibus enim lauri generibus maturæ baccæ nigræ sunt. *Idem.*

Simile est e myrto nigra, et hæc latifolia melior] Prava interpunctio sensum, alioqui perspicuum, subobscurum et vacillantem reddit. Legendum: *Simile est e myrto. Nigra et hæc latifolia melior;* nam quia præmonuerat oleo laurino faciendo optimam esse laurum nigram et latifoliam, adjicit et myrtum similium accidentium accommodatam esse oleo myrtino faciendo. Consule Dioscoridem libro primo. *Pintian.*

Tunduntur baccæ, &c.] Dioscorides e foliis tantum parat; Palladius ex baccis, in Januario cap. 21. *Dalec.*

Oxymyrsinen vocant] Cum silvestri myrto ruscum, qui et oxymyrsine dicitur, inscienter confundit, e quo nusquam oleum parabatur. *Dalec.*

Acaron, &c.] Acares pusillum et exiguum, adeo ut præ brevitate tonderi nequeat. *Idem.*

Malis cedri, quod cedrelæon] Fallitur. Cedrelæon fit ex accensis cedri Syriacæ ramis, halitu, inquam, cedriæ, dum coquitur, lana excepto, ut et Pisselæon. Cedrelæon *chitram* Arabes vocant. Negligenter hæc Plinius. *Idem.*

Dictum est] Lib. XII. cap. 21. *Id.*

E piscibus] Cetaceis, quorum adipe pro oleo utuntur. *Idem.*

In unguentis] Lib. XII. cap. ult. *Idem.*

Gleucino mustum, &c.] Columel. XII. 51. *Idem.*

Fit et de aspalatho, calamo] Dioscorides confectionem tradit ex oleo omphacino, musto, calamo et junco odoratis, nardo Celtico, spartha, aspalatho, costo, meliloto. *Idem.*

Aut gramine herba] Gramen e quo oleum fit, meo judicio, gramen man-

næ est, Germanis *himmel daw*, id est, manna cœlestis: Italiæ vulgo, *capriola*, et *sanguinella*, quod æstate pueri spicas ejus convolutas, et naribus inditas, extrahant sanguinis eliciendi causa. Sclavi Carniolæ incolæ et Goricienses id studiose colunt, et serunt, granumque oblongum, candidum, cortice deglubunt in pilis, milii, et panici modo, ac cum carnibus coquunt, non minus suavi gustu quam orizæ. Vide Matthiolum commentario in caput Dioscoridis de coronopo et de gramine. *Dalec.*

Item sesama et urtica, quod cnecinum appellant] Lege, *Item sesama et cnico quod cnicimum appellant*, ex Diosc. I. 35. nam ex urtica oleum fieri, nec Dioscorides, nec ullus, quod sciam, auctor tradit. *Pintian.*

In Italia e gummi] Ch. *in Italia Enguini*, vel *Eguini*. Eguini autem Umbriæ populi, hodie *Engubini*. Turn. XXVII. 17. Apud Nonium, in Apisci, *Iguvini*. Sisenna Hist. lib. IV. 'Itaque postero die legatos Iguvium redeuntes apiscitur.' Turn. XXIX. 3. *Dalec.*

In Syriæ maritimis] Vide quod adnotatum est ad XXIII. 4. *Idem.*

CAP. VIII. *De amurca.*

Amurcam, &c.] Vide infra XXIII. 3. et Caton. a cap. 69. ad 130. *Idem.*

Ut formicæ rimæque absint] Et ne curculio noceat, ne mures lædant. Cato. *Dalec.* *Ut formicæ rimæque absint*] Videtur legendum *herbæ*, non *rimæ*, ex Catone cap. 91. 'Postea denuo amurca conspargito, sinitoque arescat. Si ita feceris, neque formica nocebit, neque herbæ nascentur.' *Pintian.*

Nullius fumi tædio ardere] Acapna fieri. Cato cap. 130. *Dalec.*

Oleam si lambendo, &c.] Idem infra XVII. 24. Vide quæ ad eum locum notata sunt, et supra VIII. 50. *Idem.*

M. Varro] De Re Rust. I. 2. monente ib. Fulv. Ursin. pag. 19. *Idem.*

CAP. IX. *Pomorum omnium genera, et naturæ.*

CAP. X. *Nucum pinearum genera IV.*

Tarentinæ] Tarentinæ, fragilis et mollis. Avellana et Græca nux, sive amygdala, quomodo Tarentina fiat, vide apud Columellam V. 10. Macrobio *Terentinæ*, quoniam Sabinorum lingua *terentum* molle significat, τὸ τέρεν. Turn. XXVII. 17. *Dalec.*

Sapineæ, &c.] Vide infra cap. 12. et XVI. 39. *Idem.*

Aquicelos vocant] Monspessulani vulgo *des Tourons*. Idem.

CAP. XI. *De malo cotoneo.*

Cotonea] Ob hujus fructus, et formosam speciem, et amplitudinem, in arbore tam parva nascentis, ac tenui, Tryphon medicus apud Plutarchum Sympos. V. malum ab Homero dictam fuisse ἀγλαόκαρπον commemorat, tametsi Victorius XXXII. 5. de mali citriæ fructu id potius explicandum esse putet. *Idem.*

Plura eorum genera] Columellæ V. 10. chrysomela, mustea, struthia. *Idem.*

Chrysomela] *Vera*, ἀληθινὰ, cydonia Dioscoridi parva sunt, rotunda, odorata, vulgo *pommes coin*: ex his Genuenses suum delicatissimum cydoniatum parant. Struthia vero, magna, sed minus utilia, vulgo *poires coin.* Vide XXIII. 6. *Idem.*

Salutatoriis cubilibus inclusa] Sic cubicula vocat, in quibus divitem e dormitorio suo prodeuntem communis amicus, ut inquit Manilius lib. V. salutabat: de quo Martialis: 'Et matutinum portat ineptus, Ave.' Turn. XXVIII. 13. Ad horum autem cubiculorum ornatum erectas et comparatas imagines 'simulacra noctium conscia' appellat. *Dalec.* Accuratiorem interpretationem reperies apud Casaubon. super Sueton. pag. 70.

CAP. XII. *De Persico, genera IV.*

Duracinis] Rhodacenis. Cornarius. Sostratus, ἐν τῷ περὶ βλητῶν καὶ δακέων, Perseam Rhodacenæam vocari ait,

translatamque ex Æthiopia in Ægyptum: Nicander in Alexipharmacis, Perseum Mycenis sevisse, a Cepheo Andromedes patre dono acceptam, ejusque nucleos cerussæ veneno auxiliari. Uterque scilicet, quamvis classicus et vetustus scriptor, Perseam cum Persica confundit. Rhodacena Paulo I. 81. Persicorum genera, ea sunt quæ nos vocamus *auberges, mirecotons, presses*, sic dicta vel quod rosam oleant, vel roseo et rubro colore picturata fere conspiciantur. Ea fortassis duracina Latini vocarunt ob carnis duritiem, cum mollis et tenera sit in Persicis, præcociis, Armeniis, et tuberibus, quæ vulgus appellat *peches noix*. Dalec.

Præcocia] Sub. magna et ampla; sic dicta quod e montanis et supernis locis aveherentur. Hæc vulgo, *abricots*. Idem.

Supernatia e Sabinis veniunt] Præcocium duo genera hic Plinius indicat; alterum supernas, amplum, et magnum, quod e Sabinorum locis avehebatur, vulgo *gros abricots*: alterum vulgare, parvum, et strigosum, etiam Armenium dictum, vulgo *des armegnes*. Idem.

CAP. XIII. *De pruno, genera XI.*

Nigra, candicans. Hordearia appellata] Scribendum sine distinctione: *nigra, candicans hordearia appellata;* nam nisi sic legeris, quod protinus sequitur, *alia eodem colore, seriora, majora*, quo referas non habebis. In his tamen verbis dictio *alia* desideratur in codice Salmanticensi. *Pintian.*

A comitatu frugis ejus] Quod cum hordeum metitur, ea maturescant. *Dalec.*

Cerina] Cerea Virgil. in Copa: 'Sunt autumnali cerea pruna die.' Ovid. Met. XIII. 'Prunaque non solum nigro liventia succo, Verum etiam generosa, novasque imitantia ceras.' A flavo colore sic dicta. *Idem.*

Ut uvæ autumno cadis condita] Verbum *autumno* in Tol. et Salmanticensi exemplari desideratur. *Pintian.*

Persica] Harpocrati taciturnitatis Deo Persicam sacram esse tradit Plutarchus de Iside et Osiride, quoniam ejus arboris folium linguæ simile sit, fructus cordi. *Dalec.*

Venenata cum cruciatu in Persis gigni] Id prodiderunt Nicander et Sostratus. Vide annotata supra in proximum caput. *Idem.*

Id enim de Persea diligentiores tradunt] Theophr. Hist. IV. 2. Vide et supra XIII. 9. *Idem.*

Myxis rubentibus similis] Galenus κατὰ τόπους, lib. II. Perseam a se visam in Alexandria solam, arborem proceram, fructu pyri aut mali magnitudine, noxio in Perside, vesco in Ægypto. *Idem.*

CAP. XIV. *De diversis generibus malorum, genera XXIX.*

Malorum plura sunt genera] Ἀγλαόκαρπον malum Homerus vocat, ob splendidi fructus atque formosi præstantiam et suavitatem: Συκαῖτε γλυκεραὶ, καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι. Rhodig. XXIX. 23. Mirum vero non memorare hic auctorem μῆλα τὰ τοῦ Διωνύσου, minuta illa, sed quæ tantum in amoribus conciliandis valere crediderunt, ut fœminas posse iis pellicere ad concubitum sperarent. Coronæ ex illis Bacchi statuæ imponebantur. Philetas: Μᾶλα φέρων κόλποισι, τά οἵ ποτε Κύπρις ἑλοῖσα Δῶρα Διωνύσου δῶκεν ἀπὸ κροτάφων. Theocritus: Μᾶλα μὲν ἐν κόλποισι Διωνύσοιο φυλάσσων. Ejus forte generis fuerunt mala, quæ manibus tenentem Nanam nympham concepisse tradit Arnobius; quo fortassis pertinet hic versus ex Annalibus Attii apud Nonium: 'Mala manu retinens gravido concepit in alvo.' Mustea, sive melimela, quæ primum omnium maturescunt, vulgus nostrum vocat, nunc Divi Joannis mala, nunc amoris. *Scalig.*

De citreis cum sua, &c.] De citreis vide Palladium in Martio. *Dalec.*

Ziziphа] Zizipha, vulgo *Jujubes;*

tuberes autem, *peches noir*. Idem.

Divi Augusti novissimis temporibus, in castrorum aggeribus sata] Lege: *Divi Augusti temporibus novissimis in castris sata, &c. sed aggeribus præcipue decora, quoniam in tecta jam sylvæ scandunt.* Aggeres viæ sunt publicæ stratæ, tam in urbe quam extra urbem: arbores intra urbem in iis aggeribus juxta domos plantabantur, ut in tecta scanderent. *Salmas.* p. 609. b.

Baccis similiora] De ziziphis, non tuberibus, id audiendum. *Dalec.*

Quoniam et in tecta jam sylvæ scandunt] Quoniam in ædificiis jam privatorum hominum silvæ seruntur. *Idem.*

A colore sericum dictum] *Syricum*, vel, ut Hermolaus legit, *sericum*, ruber color factus ex scandice et sinopide mixtis xxxv. 6. Hinc color sericus, ruber: vulgo, *pomme Suzine*. Idem.

Et a colore sericum dictum] Expende an non *sericum*, sed *cerinum* legendum sit, ut præcedente capite: 'Sunt et nigra, ac laudatiora cerina atque purpurea.' *Pintian.*

Ergo habent originem a Matio] De malorum generibus Columella v. 10. Pleraque eorum his hodie nominibus appellantur: cestiana, *capendu*; petisia, *apicle*; serica, *pomme suzine*; melapia, *poirepomme*; mustea, *pommes S. Jean*; orbiculata, *pommerose*; orthomastica, *taponne*; spadonia Belgis, *passepomme*; Allobrogibus Sabaudis, *pommes grillotes*; pannucea, *pannetes*; pulmonea, *folanes*, quod et ipsum stolidorum nomini convenit; sanguinea, *grosse pomme rouge*; camerina, *grannois*; quæ omnia malorum genera circa Lugdunum frequentia, pannucea quidam esse putant, quæ Provinciales vocant *pommes gelées*. Dalec.

Et Manlio, item Claudio] Lego, *et Manlio, item Scandio*, tum ex Macrobio Saturn. lib. III. et Varrone I. 59. et Colum. lib. v. Scandiana poma celebrante, tum ex vetere utroque exemplari; nam Scantiana, de quibus infra, diversi sunt generis eidem Macrobio et Colum. et statim ante, *a Matio Gestioque*, videtur scribend. *Sextio*, non *Gestio*, ex Colum. qui volumine quinto *Sextiana poma* memorat. Macrobius etiam *Sextilianorum pirorum* meminit. *Pintian.*

Cato adjicit Quiriana] Cato ipse cap. 7. *Quiriniana;* Macrobius tamen, *Quiriana*. Idem.

Patrias nobilitavere Camerina] Lego *Amerina*, ab Ameria, urbe Italiæ, ut liquebit capite sequente; favente etiam Columella lib. v. *Idem.*

Melappia] Melapii nomen inditum volunt, quod malorum et pyrorum quandam speciem habeant, illamque esse cognationem a Plinio indicatam. Malorum genus quoddam etiam nunc vulgus appellat *pomme poire*, quidam *giraudette*. Dalec.

A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant Belgæ. Melofoliis folium unum, aliquando et geminum] Scribendum reor: *A conditione castrati seminis, quæ spadunia appellant vel gemella a foliis, &c.* Rectiorem etiam lectionem duco, *contritione*, quam *conditione;* sunt enim et castrati non præsectis sed contritis testibus, qui ob id Græce thladiæ et thlibiæ vocantur. *Pintian.*

Quæ spadonia appellant Belgæ, &c.] Mirum videri non debet, si Belgæ *spadonia* vocabant Romano, et non Gallico vocabulo, ut qui provinciales id temporis essent, apud quos ipse Plinius aliquandiu vixit: unde hoc pomum in ejus notitiam venit, urbanis alioqui non admodum notum. *Melofolium* vero dictio est ex Græca ac Latina composita, quasi μηλόφυλλον. *Gelen.*

Melofoliis] In villa Jacobi Regii, pagi, quem *Fontaines* vocant, haud procul Lugduno siti, pyra nascuntur, e quorum medio corpore folium exoritur. Ea simili ratione nominis *pyro-*

phylla vocari possent. *Dalec.*

Pannucea] Quasi in pannos fatiscentia et rugarum plicas, Persio 'pannucea Baucis,' vel tumida et præpinguis ac suffarcinata, vel pannis multis conglobata et conglomerata. Turn. cap. 33. et 28. *Idem.*

Dacis ferme vilissimis nomen] Diversa lectio exemplaris Salmanticensis, nec dissimulanda, *Dat et farina vilissimis nomen.* Pintian.

Cap. xv. *De pyris, et insitorum varietate.*

Superbiæ cognomine] Sunt et nunc quoque variis pyrorum generibus sua hæc nostratibus nomina: superba, *petite muscadelle ;* Crustumina, *poire perle ;* Faterna, *bergamote ;* lactea, *blanchette ;* Dolabelliana, *poire muset ;* Pompeiana, *bonchrestien ;* Favoniana, *grosse muscadelle ;* Lateriana, *poire prevost ;* Tiberiana, *poires forés ;* Signina, *poire chat ;* myrapia, *calvau rosat ;* nardinia, *poire d'argent ;* hordearia, *poire S. Jean ;* ampullacea, *poire d'angoisse ;* Coriolana, *poire de jalousie ;* cucurbitina, *poire course ;* Venerea, *poire Acciole ;* regia, *poire Carmagnole ;* Voconia, *poire sarteau ;* onychina, *poire cuisse madame.* Dalec.

In iisque alia colore nigro donantur Syriæ] Legendum puto: *In iis quæ alii a colore nigro vocant Syria.* De Syriis pyris præter cæteros Virgilius Georg. II. 'Crustumiis Syriisque pyris, gravibusque volemis:' quem locum Servius exponens, 'Syriis,' inquit, id est, 'nigris.' *Pintian.*

Liceriana, Severiana] Vetustus uterque codex *Licerniana.* Columella lib. v. *Lateritana* et *Severiana:* iidem codices *Seviana* appellant. Macrobius lib. III. et Columella lib. v. *Neviana,* ut puto. *Pintian.*

Severiana] Scaurianorum mentionem facit Marcellus cap. 20. ut aut illic legendum sit *Severiana,* aut hic *Scauriana.* Dalec.

Et quæ ex his nata sunt Tyranniana] Sic quidem præferunt antiqui codices: sed mallem *Turanniana,* quando et a Plinio citetur auctor Turanius Gracula: et ita sane appellantur a Columella et Macrobio; cum duplici tamen *rr, Turriana.* Pintian.

Favoniana rubra] Lego cum distinctione, *Favoniana, rubra,* ut sit *rubra* genus per se, quod Macrobius videtur appellare 'rubile.' *Idem. Favoniana rubra*] Favoniana dicta putant quod Favonio flante statim formentur. *Dalec.*

Lateriana] Columella XII. 10. *Lateritana ;* Macrobius lib. III. *Lateresiana.* Pintian.

Autumnalia] Eadem fortassis quæ et acidalia paulo post memorata. *Dalec.*

Onychina] *Onychina* Plinius purpurea interpretari videtur, quod onyx tegumentum conchylii sit, ut ait Dioscorides, purpurarum operculo simile. 'Pruna onychina' Columellæ XII. 10. sic purpurea exponunt. Ego vero, quia alabastrites lapis onyx dictus est, unde Propertius 'onychem myrrheum' pro poculo dixit: 'Et Crocino nares murrheus ungat onyx;' quoniam ex alabastro pocula fierent: et Horat. 'onychem' pro alabastro: 'Nardi parvus onyx:' onychinum hic interpretor pyrum, alabastro colore simile, vulgo *poire cuisse madame ;* purpureumque hic genus ab onychino diversum esse reor, non autem onychini vel epitheton, vel interpretationem. Eodem modo apud Columellam 'onychinon' exponendum arbitror. *Idem.*

Volema] Quod volam manus impleant: eadem fortassis, quæ et Libraria supra cap. 11. hujus libri. *Dalec.*

A Catone] Cap. 7. *Idem.*

Sementina] Sementina a Sementinis feriis (hoc vocabulo Varro utitur I. 2.) quæ inclinante æstate sationis causa celebrabantur. Turneb. Pyrorum hoc genus tunc maturum colligebatur. *Idem.*

Malis platanum, cerasis ulmum] *Ilicibus ulmum*, non *cerasis ulmum*, legerem ego cum Virgilio Georg. II. 'Inseritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida, Et steriles platani malos gessere valentes, Castaneæ fagos, ornusque incanuit albo Flore pyri, glandemque sues fregere sub ulmo.' Sed forte qui *cerasis* scripsit, deceptus est illo poëtæ versu: 'Pullulat ab radice aliis densissima sylva, Ut cerasis ulmisque.' Sed illic res alia agitur, quot videlicet modis arbores proveniant. *Pintian.*

Conduntur vero pyra] Columella XII. 10. *Dalec.*

Pulmentarii vicem implent] Idem cap. 14. lib. eod. *Idem.*

CAP. XVI. *De pomis servandis.*

Loco frigido ac sicco contabulari] Vitruvius I. 4. Varro I. 59. *Idem.*

Septentrionalibus fenestris sereno die patere] Scribendum opinor, *Septentrionibus fenestras sereno die patere;* quod tum verba sequentia monstrant, tum magis M. Varro, quem sequi hac parte videtur Plinius. Ejus verba I. 59. 'Hæc omnia in loco arido et frigido supraposita palea servari recte putant; et ideo oporothecas qui faciunt, ad aquilonem ut fenestras habeant, atque ut perflentur, curant.' Et Plinius XVII. 3. 'Quidam cœlum terræ parere cogunt, ut quæ in siccis serantur, orientem atque septentrionem spectent.' Et præsenti volumine cap. 25. 'Inter prima hoc e pomis colono gratiam annuam refert, septentrione frigidisque gaudet.' *Pintian.*

Stramentis, storeis, paleisve substerni] Scribendum autumo, *ramenta scobes, paleasve substerni.* Plinius capite sequente: 'Sunt qui malunt uvas in scobe, ramentisve abietis, populi, fraxini servare.' Columella XII. 45. 'Atque ea ipsa nonnulli sic in aliis generibus, ut supra jam diximus, populnea, quidam etiam abiegna scobe interposita, mala custodiunt.' *Idem.*

CAP. XVII. *De cotoneis, Punicis, pyris, et sorbis, et uvis servandis.*

Punica aqua marina fervente indurari] Id Mago præcipit apud Columellam XII. 44. *Dalec.*

Aqua dulci perlui] Idem Columel. loco citato. *Idem.*

Foliis ficulnis] Idem XII. 45. *Idem.*

Sorba vero et in scrobibus gypsato operculo, duum pedum terra superinducta] Verba manifeste præpostero ordine scripta, sicque ut sentio restituenda: *Sorba vero et in scrobibus duum pedum gypsato, &c.* Columella XII. 15. unde hæc fuisse desumpta apparet perspicue: 'Eodem tempore sorba manu lecta curiose in urceolos picatos adjicito, et opercula picata imponito, et gypso linito: tum scrobibus bipedaneis sicco loco intra tectum factis, urceolos ita collocato, ut oblita ora eorum deorsum spectent, deinde terram congerito, et modice desuper calcato.' Plinius quoque eam lectionem confirmat paulo post, cum dicit: 'Pleriqne vero in scrobe duum pedum altitudinis arena substrata et fictili operculo, deinde terra operto.' Astipulatur et Palladius volumine secundo, titulo XV. *Pint.*

Sorba vero et in scrobibus gypsato, &c.] Columella XII. 16. Varro I. 68. *Dalec.*

Uvas malleolo sarmenti duro] Uvæ condendæ et servandæ ratio docetur supra XIV. 1. et apud Galen. de Aliment. II. 8. *Idem.*

In pediculos collocant] Ut pediculi deorsum spectent, oculi sursum, quemadmodum etiam in arbore nata sunt. Columel. XII. 45. *Idem.*

In medullam sambuci abditos obruunt] Idem XII. 44. *Idem.*

Columella auctor in puteos cisternasve in fictilibus vasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima uvas sole siccatas junci fasciis involvit] Si hæc lectio recipiatur, falsum contra Columellam, con-

terraneum nostrum, scriptorem singulari doctrina et facundia, testimonium perhiberi sinemus; neque enim Columella in puteos cisternasve in fictilibus pice diligenti cura illitis mergi coronca tradit, sed uvas. Quam ob rem dictio quæ paulo post sequitur, *uvas*, ex loco proprio emota, ad superiorem aliquanto locum transferenda est, legendumque hoc pacto: *Columella auctor est in puteos cisternasve in fictilibus vasis pice diligenti cura illitis mergi uvas. Liguria maritimis Alpibus proxima, sole siccatas junci fasciis involvit. Maritimis*, inquam, lego, non *maritima;* nam maritimarum Alpium frequens est apud hunc auctorem mentio, ut VIII. 39. 'Et circa maritimas Alpes quondam effossæ.' Columellæ autem verba sunt: 'M. Columella, patruus meus, ex ea creta, qua fiunt amphoræ, lata vasa in modum patinarum fieri jubebat, eaque intrinsecus et extrinsecus crasse picari: quæ cum præparaverat, tum vero purpureas et bumastos, et numisianas, et duracinas uvas legi præcipiebat, pediculosque earum sine mora in ferventem picem demitti, et in prædictis patinis separatum sui cujusque generis ita componi, ne uvæ inter se contingerent: post hos opercula superponi et oblini crasso gypso: tum pice demum dura, quæ igni liquata esset, sic picari, ne quis humor transire possit: tota deinde vasa in aqua fontana vel cisternina ponderibus impositis mergi, nec ullam partem earum pati extare: sic optime uva servatur.' *Pintian.*

Fictilibus vasis pice diligenti, &c.] Columella cap. 13. lib. eod. *Dalec.*

Platani foliis] Idem cap. 16. lib. eod. *Idem.*

Sunt qui malunt uvas in scobe ramentisve abietis, populi fraxini servare] Ex Columella hoc quoque, ut supra visum est, XII. 43. sed de abiegna populneaque scobe mentio illi tantum, de fraxini nulla omnino. *Pint.*

Ramentisve abietis, populi, &c.] Eam materiam Græci vocant ῥινήματα sive ῥινίσματα, πρίσματα, πελεκύσματα, λεπίσματα, τορνεύματα· Hippocr. lib. de ulcer. ἰχθυήματα. *Dalec.*

CAP. XVIII. *De ficis, genera vigintinovem.*

Ficus amplissima est] Græcis proverbium est σῦκον σύκῳ, de rebus valde similibus, ut ovum ovo, lac lacti, aqua aquæ. Priscus Comicus apud Ciceronem: σύκῳ μὰ τὴν Δήμητραν σῦκον οὐδὲ ἓν οὕτω ὅμοιον γέγονεν. Vict. cap. 5. 36. 37. *Idem.*

Retulimus inter externas] Lib. XIII. cap. 7. *Idem.*

Idæa rubet] De Idæa Theophrast. Hist. III. 17. 'Idæa,' inquit, 'fruticosa est, minime procera, tam crassa ut cubitalis ambitus sit. Lignum contortum, lentum, inferne minime nodosum, superne in orbem comosum: colore folii, et corticis livido: folio tiliæ, molli, lato, paris magnitudinis: flore mespili, qui simul cum mespilo prodit: fructu rubro, magnitudine olivæ, rotundiore, gustu mespili: crassa radice, ut fici, et lenta. Lignum non putret, et solidum cor habet, non medullam.' Hæc est Theophrasti integra descriptio, a qua Plinius quid dissideat, lector prudens judicare potest. *Idem.*

Alexandrinam hanc ibi vocant] Theophrastus nusquam ficum hanc Alexandrinam vocari tradit, sed in eodem Idæ monte laurum nasci, quam Alexandrinam nuncupant. Legendum puto: *Mespili, crassitudine molli. Alexandrinam et ibi natam laurum vocant. Onesicritus, &c.* Idem.

Callistruthiæ] Lego, *Callistr. haud parum*, ex Athenæo, apud quem lib. III. Magnus omnibus præfert, quæ ubivis nascantur. Ibidem laudatur multum ficus e Paro, quam αἱμονίαν a sanguinis colore vocabant. Victor. XXXVI. 4. *Idem.*

Nam Alexandrina e nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ] In

aliis exemplaribus tam scriptis quam excusis: *Nam Alexandrina e nigris est candicans, terena cognomine delicata.* Ex quibus verbis postremum expositionem fuisse credimus dictionis illius *terena*, eundem intellectum Græcæ habentis. *Pint.*

De Præcocibus] Protericas et Prodromos vocat Macrob. Saturn. lib. III. *Dalec.*

Harundinum] *Grandinum in foliis.* Nisi Laconicam harundinem intelligat, cujus folium versicolor est Theophrasto Hist. IV. 12. *Idem.*

Chelidonia] Eam Athenienses vocabant erythromelænam. *Idem.*

Serotinæ et a corio appellatæ duro] Quid si legas non *serotinæ*, sed exigua similis literulæ mutatione, *scrotinæ*, nota significatione verbi scrotum. *Pintian.*

Cato de ficis ita memorat: Ficus mariscas in loco cretoso, &c.] Diverso ordine in Catone leguntur hæc verba capite octavo: 'Ficus,' inquit, 'mariscas in loco cretoso aut aperto serito: Africanas et Herculanas, Saguntinas, Hibernas, Telanas, atras, pediculo longo, eas in loco crasso aut stercorato serito.' *Pintian.*

Ficos mariscas in loco cretoso] Ex hujus fici similitudine podicis ulcus attritu genitum, ut in pathicis ex obscena libidine, in iis, qui equo nudo insidant, ex nimio natium affrictu, Mariscam et ficum olim vocaverunt. Juvenalis: 'Cæduntur tumidæ medico ridente mariscæ.' Martial. 'Stragula succincti venator sume veredi; Nam solet a nudo surgere ficus equo.' *Dalec.*

Et cum venientium flore maturescunt] Lego contra omnia exemplaria non *venientium*, sed *vernantium*. Pintian.

Cum clamaret omni senatu Carthaginem delendam] Reclamante Scipione Nasica, ne urbis æmulæ sublato metu felicitas Romana luxuriaretur; qua ratione Lacedæmoniorum oppido diruto ingemuerunt, dicentes, *οἴχεσθαι τὸ πάλαισμα τῶν νέων*, et captum oppidum everti a rege noluerunt, ne tolleretur *ἡ τῶν νέων ἀκόνη*. Rhod. XXVII. 1. *Dalec.*

Quando hoc pomum demptum putetis ex arbore] Utrumque exemplar: *quando hanc pomum demptam putatis ex arbore:* et paulo post *decerptam* in eisdem legitur, non *decerptum;* quod est notatu dignum: item *quamdiu* libentius legerim, quam *quando*, et *decerptam putatis*, quam *demptam*. Pintian.

Non castra Punica ad tertium, &c.] Cum Annibal ad Romam noctu legiones ducere cœpit, ut ait Ennius, quibusdam nocturnis terriculamentis tantus pavor ejus milites invasit, ut inde pedem retulerint. Quo facto Tutano Deo ibi fanum consecrarunt, ac ideo rediculum appellaverunt. Varro in Satyra, Hercules tuam fidem: 'Noctu Annibalis cum fugavi exercitum, Tutanus hoc, Tutanus Romæ nominor: Hoc propter, omnes, qui laborant invocant.' *Scalig. ex Nonio.*

Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romæ, &c.] Hæc perturbata sunt, et ficus duas Romanis sacras confundunt: alteram Ruminalem, natam jam tum in Curmanico, ut scribit Plutarchus in Romulo, haud procul a Tiberi, cum expositi sunt Romulus et Remus, sub qua rumam infantibus lupa præbuit, ab eo miraculo sic appellatam; alteram Naviam in comitio, satam ab Attio Navio augure, an sumptis ex Ruminali stolonibus, nondum reperi. Clarius hoc ut fiat, adscripsi, quæ hac de re tradit Festus in dictionibus Navia et Ruminalis. Priore quidem loco, quæ integra sunt lege usque ad hæc verba, 'jussit rex cotem, ac novaculam:' deinde subjunge quæ in codice Romæ edito sequuntur minus lacera, hoc modo: '... novaculam proferri, qua prolata, cum interrogatus augur, an cos illa posset præcidi, respondisset posse, novacula subito præcidit, quo facto,

Navium, ex eo Tarquinio nihil auso contra amplius facere, novaculam illam ac cotem sub locum consecratum defodi jussisse, et ficum ab eo satam ibi esse, intra id spatium loci, qui contentus fine sacro sit: eamque, si quando arescere contigisset, subseri, sumique ex ea surculos jussisse: quo facto, tantos intra temporis tractus, cum aliæ in eo loco complures ficus enatæ essent, atque eæ evulsæ deinde de sacro illo loco radicibus removerentur, omnes, quæ inibi tunc temporis erant, ficum præter unam illam ejectas fuisse, admonitu fatali ac jussu imprimis aruspicum, et divinis etiam responsis promittentibus, quandiu ea viveret, libertatem populi Romani incolumem mansuram, ideoque coli et subseri ex illo tempore cœptam.' Hæc scilicet Navia ficus, ad puteal Libonis in comitio a Navio depacta. Altera, Ruminalis appellata, quod sub ea arbore lupa rumam, id est, mammam, Romulo et Remo dederit, sub veteribus (sub. tabernis) prope curiam fuit, ut auctor est Varro. Hæc est illa altera, quam a Navia pauci distinxerunt, eandem esse utramque arbitrati. Ego sic locum hunc totum lego: *Colitur ficus in foro ipso Romano* (in foro judiciario, prope curiam sub veteribus tabernis) *ac comitio*, (ad Libonis puteal,) *sata ab Augure Attio Navio, sacris ibi conditis*, (novacula et cote, quam cotem præciderat,) *et tanquam in comitium sponte transisset* (e curia, Ruminalique ficu, nec illam sevisset Navius). *Illa cum arescit, rursus cura sacerdotum seritur. Magis altera* (sub. 'colitur') *ob memoriam ejus* (lupæ), *quæ nutrix fuit Romuli ac Remi conditoris*, (conditorum,) *Ruminalis appellata, quoniam sub ea inventa est lupa, infantibus præbens rumam, ita vocabant mammam, miraculo ex ære juxta dicato.* Quamvis fori, id est, amplissimæ et latissimæ plateæ partem fuisse Comitium dicant, curiam tamen a Libonis puteali, prope quod Attius ficum sevit, distare, veterum scripta ostendunt. Apud Tacit. sub finem Ann. XIII. legendum videtur: 'Eodem anno ruminalem arborem in foro, quæ super octingentos et quadraginta ante annos, &c. quod scilicet ruminalem veram significat, quæ Remum ac Romulum ejectos texit; non alteram illam, quæ a Navio depacta est. Quoniam libertatis fatum in Navia viva et virente situm erat. Cum illa exaruisset sub Nerone, qui moribus suis perditissimis exitium publici status moliebatur, mortuis ramalibus diligentissime culta est, donec in novos fœtus revivisceret. *Idem. Colitur ficus arbor in foro, &c.*] Leg. *Colitur ficus arbor in foro ipso ad Comitii aram enata sacro fulguribus ibi conditis.* Omnis locus fulmine ictus statim erat religiosus: at sacer fiebat, ara ibidem extructa, et sacrificio facto. Vide Salmas. pag. 1136. b. Sequentia sic lege: *tanquam in comitium sponte transisset Atio Navio Augure. Arescit, rursusque cura sacerdotum seritur.* Salmas. 1137. a.

Fulguribus ibi conditis] Nam cum puteus illic effossus de cœlo tactus esset, locus is procuratus, operculo imposito, Puteal vocatus est: τὸ τοῦ φρέατος πῶμα. Addit Halicarnass. extructam ibi aram, quæ nimirum fuit operculum ostii Deorum Manium. Polluta autem esse loca fulguratores Hetrusci crediderunt icta fulmine. Quam ob rem reliquias fulminis sacro facto ii sepeliebant, dispersos ignes colligebant, et cum quibusdam tacitis precibus terra condebant: locum sic expiatum 'bidental' vocantes. Alex. ab Alex. v. 13. Varroni 'bidental,' quod binæ oves ibi immolarentur. Gell. XVI. 62. Inde 'fulguritæ arbores' Plauto in Trinummo, ad quas qui sacrum faciebant 'strufertarii' dicebantur, a strue et ferro, quod sacrificii genus est. Festo, obstitum, violatum, et de cœlo

tactum, fanaticum. *Scalig.* Bidental, τὰ ἐνηλύσια Polluci, εἰς ἃ κατασκήψει βέλος ἐξ οὐρανοῦ, ἃ περιερχθέντα ἄψαυστα ἂν εἴποις. Inde Jovem καταιβάτην, Elicium, nominarunt. Persius Sat. II. 'Triste jaces lucis, evitandumque bidental.' Nam fulmine lucos parum castos ferit Juppiter. Horat. 'Tu parum castis inimica mittes Fulmina lucis.' Turn. XXV. 15. Vide Scalig. in Fest. voce 'Sceleratus campus.' *Dalec.*

Rumen] Ruma, rumis, rumen, rumin, ut germen, germin, mamma. Inde Rumia Dea, apud sacellum, cujus Varro II. 11. scribit a pastoribus satam ficum, eam nimirum, cujus hic auctor meminit. Inde lactantes agni, subrumi, rumi. Varro de liberis educandis apud Nonium: 'Hisce Manibus lacte fit, non vino: Cuninæ propter cunas: Rumiæ propter rumam.' Idem et eodem opere scribit, cum a lacte depulsos pueros primo cibo et potione initiarent, sacrificari solitos ab edulibus Edusæ, et a potione Potinæ nutrici. Nonius in 'Edusa' et 'Sacrificari.' *Dalec.*

Arescit] Accidit id, uti diximus, sub Nerone, diro prodigio publici status, quoniam arbor ea conditores urbis velut hospites excepisset, ac fronde protexisset. Cornelius Tacitus sub finem Ann. XIII. *Idem.*

Gladiatorio munere] Vide infra XIX. 1. sub finem. *Idem.*

CAP. XIX. *De caprifico, et caprificatione.*

Ficus nunquam maturescens] Theophrast. Hist. II. 12. Palladius II. 10. *Dalec.*

Aliis tribuens, &c.] Vide infra XVI. 27. *Idem.* *Alii tribuens, &c.*] Lege: *Alii tribuens. Quoniam est naturalis causarum transitus atque vis, ut e putrescentibus gignatur aliquid, ergo culices parit.* Salmas. 1335. a.

Cerealesque auras immittunt foribus apertis] Fœcundas, fertiles, maturitatem juvantes. *Dalec.* *Cerealesque auras immittunt foribus apertis*] Commodior lectio *foraminibus*, quam *foribus*: quas paulo post 'rimas' appellat: et *adapertis* habet codex Toletanus. *Pintian.*

Sponte] Naturæ vi, sed longiore temporis spatio. *Dalec.*

Apposita] Id est, propinqua. Theophrast. lib. II. cap. ult. ὅπου δὲ πλεῖστος κονιορτὸς, ἐνταῦθα πλεῖστα καὶ ἰσχυρότατα γίνεται τὰ ἐρινά. *Idem.*

Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus] Scribendum puto non *frumenta*, sed *fati*, ex Columellæ auctoritate de arboribus, III. 21. 'Semper,' inquit, 'proderit, simul ac folia agere cœperit ficus, rubricam amurca diluere, et cum stercore humano ad radicem infundere. Ea res efficit uberiorem fructum, et fartum fici speciosius et plenius.' *Pintian.*

Frumenta] Grana minuta, observa. *Dalec.*

Senescunt in arbore, &c.] Lege: *Senescunt in arbore, anusque distillant gummium lacrima. Siccas honos laudatas servat in capsis.* Vide Salmas. pag. 937. b.

Siccanturque] Ac ἰσχάδες Græcis dicuntur. *Dalec.*

Honos laudatas servat in capsis] Legetur forte aptius, *Mos laudatas servandi in capsis.* Pintian.

Cottana et caricæ] Lib. XIII. cap. 5. *Dalec.*

M. Crasso] Proficiscentem Crassum Atteius tribunus plebis gravissimis diris execratus est, quibus iram indignationemque Deorum maxime concitari creditum est. Alex. ab Alex. III. 21. *Idem.*

Cauneæ] Caunos urbs est Cariæ; Cauni civitas Æoliæ, e qua ficus etiam laudatur Athenæo lib. III. Victor. XXXVII. 6. Quod autem omen fecisse eas ait M. Crasso in Parthos exercitum moventi, hoc est, Crasso navem expeditione illa conscendenti, cum Cauneas ficus venales quidam vociferaretur, dixisse visus est, Cave ne

eas: Romani enim olim, ut 'aurruncare' pro 'averruncare,' 'dortium' pro 'divortium' dixerunt, sic et 'Cauneas' pro 'cave ne eas.' Cicero de Divin. lib. II. 'Cum M. Crassus,' inquit, 'exercitum Brundisii imponeret, quidam in portu caricas Cauno advectas vendens, Cauneas clamitabat. Dicamus, si placet, monitum ab eo Crassum caveret ne iret,' &c. Vide Scal. in Festum, voce 'Aurum.' Joach. Camerar. in Plautum. Leopard. VI. 13. *Idem.*

CAP. XX. *De mespilis, et eorum generibus tribus.*

Mespilis tria genera] Theophrast. Hist. III. 19. *Idem.*

Setaniæ] Duo mespili genera esse, Dioscorides tradit libro primo, alterum in Italia nascens, quod plerique epimelida appellant, nonnulli sitanion; quamquam Marcellus *setanion* legat; Hermolaus vero in Dioscoridis tralatione *sitanion.* Idem in Corollario cap. 180. mespilum *setaniam* a Theophrasto appellari ait falso, si vulgatis Theophrasti exemplaribus fidem habemus; libro enim tertio, cap. duodecimo, *satanion* vocat penultima producta, a recto *satanios.* et Theodorus *satanea* vertit; sicque legendum in Plinio puto. *Pintian.*

CAP. XXI. *De sorbis, genera quatuor.*

Aliis enim eorum] Theophr. Hist. III. 20. *Dalec.*

Quartum genus torminale] Plinius sorbi silvestris, quam aucupariam herbarii vocant, Sequani vero lignatores *tormigne,* et quæ vera torminalis est, nusquam meminit; cratægi vero folia cum forte vidisset, ea strictim et negligenter descripsit, torminalisque sorbi esse credidit, nusquam alibi facta cratægi mentione, præterquam XXVII. 8. ubi cratægum, quem cratægonon, seu cratæogona vocat, inconsiderate aquifoliam (τὴν ἀγρίαν) Italorum esse tradit. Genus id sorborum Andromacho dictum volunt ἐφεκτικὸν, quamvis nonnulli legant ἐφεσινὸν, lib. IX. κατὰ τόπους Galeni in curatione dysentericorum. Idque a Plauto significatum volunt in Pœnulo: 'Hem mihi jam video propter te victitandum sorbilo;' nempe torminali: tormenta scilicet multa, et cruciatus esse perferendos. Quo etiamnum significatu vulgo dicimus, *poires d'angoisse.* Id.

Cato] Cap. 7. *Idem.*

CAP. XXII. *De nuce juglande.*

Nuces juglandes] Varro de Ling. Lat. lib. IV. 'Nux,' inquit, 'juglans, quod hæc nux antequam purgetur, similis glandi. Hæc glans optima et maxima, ab Jove et glande Juglans est appellata. Eadem nux, quod ut nox aërem, ita hujus succus facit corpus atrum.' Hæc ille: ad quæ postrema Scaliger: 'Alii,' inquit, 'a nocendo nucem dictam volunt,' quomodo et Græce quoque κάρυον παρὰ τὸ καροῦν. Est autem vox Syriaca *Luz;* sed L in N abiit; ut 'lympha,' 'nympha.' Vide infra XXIII. 8. *Id.*

Nuptialium Fescenninorum comites] Fescennina carmina, a Fescennio urbe Campaniæ vel Sabinorum dicta, ubi primum reperta sunt, lasciva et procacia inter nuptiales jocos et lusus canebantur cum sacro hymno, sive epithalamio, quo præsides conjugiorum Deos quinque, Jovem adulterum, Junonem adulteram, Venerem, Dianam, Suadelam invocabant, rogantes, ut adessent propitii, ac prolem secundarent. Alex. ab Alexand. III. 5. *Idem.*

Nec non et honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, pulvinati primum calycis, mox lignei putaminis. Quæ causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fœtu munito: quod est verisimilius quam quia cadendo tripudium sonumve faciant] Particulam *ve* neutrum exemplar agnoscit, et Toletanum *summum* legit, non *sonum;* ut forte legendum sit *tripudium solistimum,* non *tripudium sonum.* Erat au-

tem tripudium solistimum faustum felixque auspicantibus; de quo Cicero libro secundo de Divinatione: 'Sed quia cum pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere, et terram pavire, terripavium primo, post tripudium dictum est, hoc quidem jam tripudium. Cum igitur offa jam cecidit ex ore pulli, tum auspicanti tripudium solistimum nuntiant.' Et in eodem lib. 'Si enim fatum fuit classes populi Romani bello Punico primo, alteram naufragio, alteram Pœnis depressam interire, etiamsi tripudium solistimum pulli fecissent, L. Junio et P. Clodio consulibus, classes tamen interissent.'—*Ex retractat. in hunc ipsum locum.* Dixi legendum videri, *tripudium solistimum,* non *tripudium sonumve,* quod *ve* particulam neuter scriptorum codicum haberet, et Toletanus *summum* præferret, non *sonum.* Nunc cogunt me nonnihil addubitare verba Servii grammatici exponentis carmen illud octavi Bucolici summi poëtæ: 'Sparge, marite, nuces, tibi deserit Hesperus Œtam:' ea sunt: 'Varro spargendarum nucum hanc dicit esse rationem, ut Jovis nomine matrimonium celebretur, ut nupta matrona sit sicut Juno; nam nuces in tutela sunt Jovis, unde juglandes vocantur, quasi Jovis glandes. Nam illud vulgare est, ideo spargi nuces, ut a rapientibus pueris fiat strepitus, ne puellæ vox virginitatem deponentis possit audiri.' *Pintian.*

Pulvinati] In circulum subtumescentis, sed delumbata circinatione rotundi. *Dalec.*

Quam quia cadendo tripudium, &c.] Patresfamilias sponsi cum domesticos pueros meritorios ab officio turpi dimitterent, nuces dabant, quas spargerent, nuptialia Fescennina cantantes. Apud Græcos eodem instituto novus sponsus, τὰ καταχύσματα, juglandes, amygdala, et nuces id genus alias, spargebat, ut putant Grammatici, nuptæ clamor nea udiretur: scribunt enim, τὰ κτύπια εἶναι ἐπικρούματα τοῦ θαλάμου, ἃ ἐπικτυποῦσιν ἔξωθεν, ὅταν συγκατακλίνηται τῷ νυμφίῳ ἡ γημαμένη. Vid. Scalig. in Catul. *Idem.*

Persicon atque Basilicon, &c.] *Ocellatas* vocat Tranquillus in Augusto, quod ea parte qua barbatæ suæ cuti adhærent, cum avelluntur, oculi figura delineata conspiciatur, nec id in alia ulla nuce appareat. Alex. ab Alex. III. 21. quo loco plurima ludorum genera veteribus usitata commemorat, ocellatas nuces dici putat Persicorum nucleos, quod crebris velut ocellorum foraminibus pertusi sint; sed confidenter magis, quam recte: ἄρυα, Hesychio, τὰ Ἡρακλεωτικὰ κάρυα. *Dalec.*

Caryon a capitis gravedine, propter odoris gravitatem, convenit dictum] Nucem capitis dolorem gignere medici omnes proclamant; unde nomen ei inditum sit *caryon:* fieri tamen id propter odoris gravitatem nullus quod meminerim prodit: quapropter tria illa verba, *propter odoris gravitatem,* commentitia esse existimo, et falso Plinianæ lectioni inserta. *Pintian.*

Caryon a capitis gravedine] Galen. Comm. I. in 3. Epidem. tradit vicinia buxi, nucis, brassicæ propter δυσωδίαν, vicinum et circumjectum aërem, fieri semper μοχθηρὸν, *vitiosum.* Dalec.

Tinguntur cortice earum lanæ] Pulvinato calyce, quem Festus vocat culeolum, quasi exiguum culeum. *Idem.*

Duro fragilive] Duras apud Festum Titinnius moracias vocat, unde diminutivum moracillum. *Idem.*

Abellinas patrio nomine vocabant] Theoph. Hist. III. 15. *Idem.*

Amygdalis] Columella v. 10. *Idem.*

Acriore callo] De amaris id verum est, non de dulcibus. *Idem.*

Græcas nominat] Cap. 4. Ita et Varro II. 9. et III. 16. Vide infra XXIII. 8. *Dalec.*

Adjicit præterea avellanas et galbas, Prænestinas] Leg. *Adjicit præterea*

avellanas et calvas Prænestinas. In veteri glossario, *calva nux, κάρυον βασιλικόν.* In eodem, Albanæ nuces, Prænestinæ. In Priapeis, 'longæ nuces,' avellanæ: 'Nucemve longam, quam vocant abellinam.' Turnebo xxv. 19. calva nux quæ fructum calvum fert, id est, summo apiee nudum, nec undique putamine corticis obductum, qualis est avellana. Turn. xxvii. 17. e Vet. Cod. legendum putat *abellanas.* Idem.

Nunc Thasiæ et Albenses celebrantur] Exemplar Salmanticense *Albeses* legit, non *Albenses:* quod non magno opere displicet; nam Festus 'albesia' appellat scuta, quibus Albenses usi sunt, qui fuerunt Marsi generis. *Pintian.*

Molluscæ] De iis Plautus, in Calceolo, molluscam nucem super ejus dixit impendere tegulas. *Dalec.*

Retulimus] Lib. xiii. cap. 5. Vide infra xxiii. 8. circa medium. *Idem.*

Cap. xxiii. *De castaneis genera octo.*

Nuces vocamus et castaneas] Virgil. 'Castaneasque nuces.' Castaneæ dictæ a Castano oppido Magnesiæ; aut, si Stephano credimus, Apuliæ, non procul Tarento. Eædem Sardianæ glandes a Sardibus, ut mox, et λόπιμοι ἀπὸ τοῦ λέπους, corticoso integumento. Columel. iv. 43. *Idem.*

Ideo apud Græcos, &c. Nam Divus Tiberius postea, &c.] Nomen *Tiberius* in neutro exemplari habetur. Alioqui a nullo, quod sciam, nisi impudenti adulatore *Divus* appellatus est Tiberius, homo impurus et omni flagitiorum genere inquinatus, tanto minus a Plinio, qui omnes adulandi Tiberio causas procul habuit. Item paulo post *imposuere* legit, non *imposuit*, apographum Toletanum. *Pintian.* *Ideo apud Græcos, &c.*] Lege: *Ideo apud Græcos Sardianos balanos appellunt; nam Dius balanum postea imposuere, &c.* hoc est Διὸς βάλανον. *Salm.* p. 601. b. Sequitur, quod sit legend. *Tarentinæ faciles nec operosæ cibo, figura rotundior. Quæ balanitis vocatur, purgabilis maxime et sponte prosiliens pura. Plana est et Salariana, Tarentina minus tractabilis.* Salmas. 603. a.

Intra nucleos quoque ruminatione] Lego, *scrupulosa corticis interioris circa nucleos quoque ferruminatione.* Ferruminatione, tanto adhæsu, et tam arcto, ut interior cortex glutinatus cum nucleo, solidatus, ferruminatus videatur, ideoque ab eo separari et divelli nequeat, quod vitium est. Potest et omitti vox *quoque.* Dalec.

Cap. xxiv. *De siliquis, et carnosis pomis, et moris, et de acinis, et baccis.*

Prædulces siliquæ] Gellius Flaminicas Diales in sacris venenato operiri scribit, quoniam in rica, id est, palliolo purpureo surculum haberent arboris siliquæ. Servius vetere cerimoniarum jure præceptum ait, ut Flaminica habeat inarculum, ricam, venenatum, sibulam, quibus in locis non hanc siliquam interpretor, sed rhododendron siliquatum, quod multis quadrupedibus venenatum est. *Dalec.*

Moris succus] Theoph. Caus. v. 21. Colum. v. 10. *Idem.*

Nascuntur et in rubis] Ovid. 'Cornaque et in duris nascentia mora rubetis.' *Idem.*

Quod solum pomum simile fructui terræ gignitur] Locus hic restituitur, ni fallor, si ad hunc modum scribatur: *quod solum pomum simile fartum aceri gignit,* ex Dioscoride lib. i. his verbis: 'Is cum manditur, veluti palearum acus linguæ et dentibus repræsentat.' *Pintian.* *Quod solum pomum, &c.*] Lege, *Quod solum pomum simile frutici terræque gignitur.* Fruticum et arborum fructus in alto, non humi gignuntur, ut herbarum, quarum fructus in terra fusi: ideo terræ et frutici simile pomum gigni dicit, fraga et unedones: consimiles igitur fruc-

tus fraga et unedo. Vide Salmas. p. 511. a. *Quod solum pomum, &c.*] Non recordabatur Plin. cum hæc scriberet, adrachnes fructum, quem similem memæcylo Theophrastus esse tradit Hist. III. 16. fructui quoque terræ, nempe frago, similem esse. Apud Pausaniam lib. IX. interpres vertit *portulacam.* Dalec.

Fructus anno maturescit] Theophr. Hist. lib. IX. *Dalec.*

Duobus tamen hoc nominibus appellant Græci, comaron et memæcylon] Si lectio hæc errore vacat, quod non puto, mirandum est tam diversum abiisse Plinium in hac traditione ab aliis auctoribus; nam Theophr. III. 16. arborem comarum vocat, fructum memæcylon: 'Comaros,' inquit, 'quæ fructum esui habilem memæcylon fert, magnitudine non nimium præstat.' Et Diosc. lib. I. 'Comaron,' ait, 'Romani arbutum dicunt: cotoneæ malo similis arbutus est, tenui folio, fructu prunorum magnitudine, sine nucleis, quem memæcylon vocant.' Hesychius glossographos: 'Comaros,' inquit, 'planta quædam est quæ memæcylon fert.' Confirmat id quoque Athenæus lib. II. consentiuntque ceteri omnes. Illud non præterierim, a Theophrasto præallegato loco cum *e* in prima syllaba, et *æ* diphthongo in secunda, *memæcylon* scribi; ab Athenæo autem et Hesychio cum *i* in prima, et eadem diphthongo in secunda, *mimæcylon.* Pintian.

Sambucique acini] Lucilius lib. XXVII. apud Nonium, Ardum, miserrimum atque infelix lignum sambucum vocat. *Dalec.*

Iis præcipue] Apyrenis. *Idem.*

Cerasis] Silvestribus, quorum fructus maturitate summa eum colorem accipit, et sativarum uni generi. *Dalec.*

CAP. XXV. *De cerasis, genera octo.*

Eadem, ut diximus] Lego, *Eædem, ut diximus, peregrinæ, Ægypto, &c.* Peregrinas quidem ut et Persicas dixit XII. 3. sed nusquam Ægypti solum dedignatas, præterquam hic. *Idem.*

Aproniana maxime rubent] Vide Theophr. Hist. III. 21. *Idem.*

Pliniana] Vulgo, *Duruines.* Idem.

CAP. XXVI. *De corno, et lentisco.*

In veneficiis] Ut fungis. *Dalec.*

CAP. XXVII. *De generibus succorum, et de odore.*

Saporum genera XIII. reperiuntur] Theophrastus simplices recenset Hist. I. 19. vinosum, pinguem, dulcem, acrem, amarum, aquosum, acidum. At Causs. VI. 4. dulcem, pinguem, amarum, austerum, acrem, acidum, acerbum, et ex quorundam sententia vinosum, ac salsum. *Idem.*

Acer] Acer, linguam urens, ut pyrethri; acutus, linguam pungens, ut cinamomi. *Idem.*

Omnes alieni] Præter proprium accedentes, præter τὸν οἰνώδη, præter uvæ saporem genuinum adventitii, quia in omni vino necessario non insunt. *Idem.*

Siquidem inest ei quod tamen jure dici dulce, et pingue, et suave non posset] Vetus lectio: *Siquidem inest ei quod tamen jure dicitur potest dulce et pingue, &c.* Legendum puto: *Siquidem inest ei (quod tamen jure dici suum non potest) dulce et pingue et suave, obtinenti tamen lenitatem, quæ ipsa succedit in saporis vicem;* ut illud verbum *tamen,* quod paulo post redundare videtur, huc transferatur: ita sensus erit dilucidus. *Pintian.*

Suum] Fatuum, ὑδατῶδες. *Dalec.*

CAP. XXVIII. *De succis fructuum, et arborum, et coloribus, et odoribus, et natura pomorum, et de commendatione fructuum.*

De succis fructuum] Theoph. Hist. I. 19. et IX. 1. et Caus. I. 18. *Dalec.*

Ergo succorum vinosus pyro, &c.] Scribo *vinosi,* non *vinosus,* tum ex exemplari Salmanticensi, tum ex Theophrasto I. 19. 'Succorum vero

alii vinosi, ceu vitis, mori, myrti.' *Pintian.*

At pinguis] In eodem exemplari *pingues,* non *pinguis,* legas; et eodem jure statim, *dulcis* et *aquosus:* legendum *dulces,* et *aquosi;* sicque præfert idem exemplar. *Idem.*

Sua et in odore miracula] Theoph. Caus. toto lib. VI. *Dalec.*

Malis acutus] Suavis tamen, et adeo jucundus, ut vel animo defectos revocet: Plaut. in Amphit. 'Enimvero prægnanti oportet et malum dari, Ut quod abrodat sit, animo si male esse cœperit.' *Idem.*

Pariter odor et sapor] Pariter, non simul, alioqui id falsum foret, sed pari modo. Theophrast. de Odoribus: ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πᾶν, οὐδεὶς οὔτε χυλὸς ἄοσμος, οὔτε ὀσμὴ ἄχυλος. *Idem.*

Nullusque odor ficis] Ficis etiam siccis odor est, sed tenuis. Vide Scalig. in Theophr. Hist. I. 19. *Id.*

Alia siliquis gignuntur] Verbum *gignuntur* Plinianum non putamus, constante sine illo sensu, immo cum illo non constante. *Pintian.*

Semenque complexis amarum] Apud Dioscoridem de Siliqua, non, ut vulgo legitur: τὰ ἐκ τῶν στεμφύλων συντιθέμενα, sed legendum: τὰ ἐπὶ τῶν, κ. τ. λ. *Idem.*

Aliquorum intus baccæ] Lege, *Aliquarum intus baccæ, foris lignum,* id est, aliquarum baccarum, non pomorum. *Salmas.* 609. a. *Baccæ*] Abutitur hac voce ad nucleum significandum, ut in Perseæ fructu, quam et Persicam vocat XIII. 9. *Dalec.*

Carne et succo mora constant] Confer Theophr. Hist. I. 18. quem hic superavit. *Idem.*

Quædam] Fructuum genera. Vide XIII. 9. *Idem.*

In palmarum genere] Supra XII. 22. Spadonas eas vocat XIII. 4. *Idem.*

Et pomi vice, ut generi amygdalæ, quam in Ægypto, &c.] His verbis indicat, pomum longius pyro, inclusum amygdalæ putamine et corio, colore herbido. *Gelen.*

Vasculis] Vel *flosculis,* ut apud Columel. XII. 45. id est, umbilicatis, in summo fructu cavis; vel, ut quidam legendum apud Colum. censent, *oculis.* Dalec.

In papyris et ferulis] Nam Ægyptii papyri caulem crudum coctumque mandunt, succum tantum devorantes, XIII. 11. Hac ratione caulem, sive thyrsum, καρπὸν Æschylus vocat, Βίβλου δὲ καρπὸς οὐ κρατεῖ στάχυν μέγαν. *Guilland.* De papyro vide supra XIII. 11. ex Theophrast. Hist. IV. 9. De ferula infra XX. 9. et 23. ex Theoph. Hist. VI. 2. Vide et Dioscor. III. 90. *Idem.*

In siliquis vero quod manditur, &c.] Falluntur doctissimi viri, qui de siliquis leguminum hæc dici putarunt; de siliquis arboris, quæ κεράτια Græcis, omnino sunt accipienda. *Salmas.* p. 459. b.

CAP. XXIX. *De myrto, genera ejus XI.*

Bini genera fiunt] Unum genus vini myrtei docet Cato c. 125. Palladius in Januario c. 19. Dioscor. lib. V. At duo hujus vini genera describit, nempe album et nigrum, Colum. XII. 38. Olei genera duo tradit Dioscorides: Pallad. unum in Januario c. 18. *Dalec.*

Ut diximus] Supra XIV. 16. *Idem.*

Nunc myrtatum vocatur] Etiamnum *murtatum.* Varro de Ling. Lat. lib. IV. 'Quod in extis dicitur nunc prosectum, murtatum a murta, (sic et Cato pro myrto,) quod eo large fartum intestinum crassum.' *Idem.*

Ad intinctus] Τὰ ἐμβάμματα, liquores nimirum vel liquamina, quibus aut panem aut carnem intingimus ad saporis gratiam, et gulæ irritamentum: ἀρτύματα, odorata et aromata, quæ liquoribus induntur, ut eos condiant. Sæpius alterum pro altero usurpatur. *Idem.*

Arbor ipsa in Europæ, &c.] Virgil.

in Culice 'Parthicam' vocat: 'Et rosa purpureo crescit rubicunda colore, Et violæ omne genus hic est, et Parthica myrtus.' Apud Athenæum quoque lib. xv. Apollodorus lib. iv. τῶν Παρθικῶν scribit in Parthia μυρσίνης εἶναι ποικίλα γένη, μίλακά τε, καὶ καλουμένην φιλάδελφον. *Idem.* *Arbor ipsa in Europæ citeriore cœlo*] Lego, *Arbor ipsa in Europæ tetriciore cœlo,* ex exemplari Toletano, rectissime. *Pintian.*

Elpenoris tumulo] Hic est Elpenor unus ex Ulyssis sociis, quos a Circe in porcos mutatos fabulatus Homerus Odyss. K. *Dalec.*

Cum propter raptas virgines, &c.] Livius lib. i. *Idem.*

Veneris Cluacinæ] Luere, purgare: Lua mater, Dea quæ purgabat: ei nonnunquam ad lustrandam hostium cædem arma et spolia incendebantur. Cluacina Venus, quasi luacina, a purgatione est dicta, quamvis Tertullian. a cloaca Cloacinam dictam contendat. *Dalec.*

Inter antiquissima namque, &c.] Semper id clausum fuit, nec aperire licebat, quasi arcanum haberi vellent, an humo tectus, an inter Deos Romulus relatus fuisset, tametsi Varro post rostra Romuli sepulchrum fuisse scribat. Alex. ab Alex. ii. 14. *Idem.*

Patricia multis annis prævaluit, &c.] Lege, *Patricia multis annis prævaluit exuberans ac læta, quamdiu senatus quoque floruit, illa ingens, plebeia, retorrida ac squalida: quæ postquam evaluit flaccescente patricia Marsico bello, &c.* Salmas. 442. b. *Patricia multis annis prævaluit flaccescente plebei*] Duo ultima verba delenda, si codici Toletano credimus. *Pintian.*

Illa vigens] Verba hæc falso adjecta putamus. *Idem.*

Flaccescente patricia] *Flavescente patricia,* in utroque codice, non *flaccescente.* Idem.

Murtiam vocant] Idem Plutarchus in causis Rom. Alia fuit Murcea desidiæ ignaviæque Dea, de qua vide Gyraldum. De Venere Murtia, quæ ædem habuit ad metas primas Circi, prope Consi aram defossam, Tertull. de Spectacul. Vide Murcia apud Festum. Porro ut Veneri Myrtus sacra est, sic Jovi æsculus, Apollini laurus, Minervæ olea, Herculi populus, Baccho hedera, Pani pinus, Diti cupressus. Itaque cum iis Divis sacrum fieret, sua fronde templum araque ornabatur. Alex. ab Alex. iv. 17. *Dalec.*

Cato] Cap. 8. *Idem.*

Exoticam densissimo] Plurimum hoc loco debemus archetypo Salmanticensi, cujus beneficio restituitur locus pulcherrimus; legendum est enim ex eo non *exoticam,* sed *hexasticham,* hoc est, sex ordinum; unde statim sequitur: *senis foliorum versibus.* Meminit et Columella lib. ii. cujusdam generis ordei, quod vocetur hexastichon, et alterius quod distichon. *Pintian.*

Myrtus odoratissima] Theophrast. Caus. vi. 27. *Dalec.*

Atque ita in mulso indita] *Musto* non *mulso* agnoscit codex Toletanus; quam lectionem confirmant verba Catonis cap. 124. 'Myrtum nigram arefacito in umbra: ubi jam passa erit, servato ad vindemiam: in urna musti myrtæ semodium: id oblinito: ubi desierit fervere mustum, myrtam eximito. Id est ad alvum crudam,' &c. *Pintian.*

Postea compertum] Columel. xii. 38. *Dalec.*

Folia et per se siccantur] Vide supra xiv. 22. *Idem.*

Virgæ quoque ejus gestatæ, &c.] Ad myrtum Græci olim canebant, ejusque ramo tradito, illum, qui postea cantaturus esset, invitabant. Alex. ab Alex. ii. 25. *Idem.*

Quin et virgei anuli, &c.] In antiquis sanctuariis Turn. reperit, *Quin et virgæ jaculi;* fortasse quod e myrto jacula nonnunquam fierent, quorum

hastile nondum ferro spiculatum virgam vocant. Virgilius: 'Crebris hastilibus horrida myrtus.' Iterum: 'Et pastoralem præfixa cuspide myrtum.' Itaque 'virgæ jaculi' dici possunt, tam grandes, ut pro jaculo muniri ferro possint. *Idem.*

Myrto Veneris Victricis coronatus incessit] Dionysius Halicarnasseus non myrto, sed laurea coronatum tradit, volumine quinto. *Pint. Myrto Veneris Victricis, &c.*] Myrto, quod Plin. tacet, mortuorum busta etiam Græci ornarunt, cum inferias solverent. Euripides in Electra: *'Αγαμέμνονος δὲ τύμβος ἠτιμασμένος, Οὔ πώποτε χοὰς, οὐδὲ κλῶνα μυρσίνης Ἔλαβε, πυρὰ δὲ χέρσος ἀγλαϊσμάτων.* Cui respondet Agamemnonis altor: *Ἦλθον γὰρ αὐτοῦ πρὸς τάφον, πάρεργ' ὁδοῦ, Καὶ προσπεσὼν ἔκλαυσ', ἐρημίας τυχὼν, Σπονδάς τε, λύσας ἄσκον, ὃν φέρω ξένοις, Ἔσπεισα, τύμβῳ δ' ἀμφέθηκα μυρσίνας.* Victorius XVI. 2. Præterea qui olim in conviviis carmina cantabant, myrtum laurumve manu tenebant; laurum, qui versus Homericos recitarent; myrtum, qui Æschyli, Simonidis, Stesichori. Apud Plutarchum Dicæarchus de certaminibus musicis. *Dalec.*

Papyrium Massonem] Valer. Max. III. 5. *Idem.*

Ludos Circenses] De Circensibus vide quod notatum est ad XXXVI. 22. hujus operis. *Idem.*

CAP. XXX. *De lauro, genera tredecim.*

Pontificumque] Pontificum majorum et minorum gradus, ordinem, dignitatem, jus, auctoritatem, immunitatem, cultum, munus et officium, collegia, prolixe describit Alex. ab Alex. II. 8. Pontifices a ponte dictos volunt; quod iis solis licet pontem sublicium ligneum, nullo ære vel ferro compactum, si collaberetur, cæsa victima, et sacrificio peracto, reficere. Pontificum galerus insigne fuit, ut augurum lituus. *Idem.*

Delphicam et Cypriam] His duabus addit tertiam Cato cap. 8. silvaticam; quod mirum est Plinium tacuisse. *Dalec.*

Pompeius Lenæus] Pompeii libertus, Grammaticus doctissimus, de quo XXV. 2. Olim gentilitium nomen patronorum liberti assumebant. Auctor Lactant. lib. III. Inst. Tertul. de Resurrect. Carnis. Sic Carvilius Carvilii libertus nominatus est Plutarcho, Laurea Tull. Ciceronis XXXI. 1. Cornel. Alexander Cornelii Lentuli, Suidæ. Brissonius II. 14. Persius: ' erterit hunc dominus, momento turbinis exit Marcus Dama.' *Idem.*

Mustaceis subjiceretur] 'Mustacei' Catoni, 'mustacea' Juvenali, fiunt e farina siliginis musto conspersa, anyso, cymino, adipe, caseo, ramentis virgæ lauri subditis, dum coquuntur lauri foliis. Juvenal. 'nec est quare cœnam et mustacea perdas Labente officio, crudis donanda.' *Idem.*

Iidem in alio genere bacealiam appellant hanc, quæ vulgatissima est baccarumque fertilissima] De eadem XVII. 10. 'Laurus plurimis modis seritur. Genera ejus diximus. Ex his augusta et baccalis et tinus simili modo seruntur.' Nempe 'baccalis' et 'baccalia' idem, ut 'hortensis' et 'hortensia.' Cæterum et suspicabar aliquando Ovidium scripsisse Met. XV. 590. 'ante tamen baccali cornua lauro Velat.' Etsi 'pacali' suam habeat Venerem. *Gronov.*

Docebimus] Mox eodem hoc capite. *Idem.*

Est et Alexandrina, &c.] Lege: *Est et Alexandrina, quam aliqui Idæam, alii hypoglotton:* male legitur, *hippoglotton.* Salmas. p. 403. a. *Idæam* appellari volunt, quod in Ida monte plurimum nascatur. *Est et Alexandrina, &c.*] Theoph. Hist. III. 17. *Dal.*

Id quoque, quod Daphnoides vocatur, genus, in nominum ambitu est; alii enim Pelasgum, alii eupetalon, alii stephanon Alexandri] Hic vides *stephanon Alexandri* vocari τὸ δαφνοειδὲς, quod cog-

nomentum proprie convenit Alexandreæ lauro, quod ea coronari solitus esset Alexander. Paris in agonalib. certaminibus. Vide Salmas. pag. 403. b. *Id quod, &c.*] Vide quæ de chamædaphne sunt adnotata infra XXIII. 8. et XXIV. 15. *Dalec.*

E nigro ruffis] Nigris vel ruffis. Dioscor. bacca nigra est Daphnoeides. Theophr. IX. 15. In Arcadia nascitur Daphnides croceum, id est, croceis baccis. Utrumque Plinius hic significat. *Idem.*

Ideoque etiam grata Apollini] Nam, ut ait Hesiodi interpres, ἐνεργεῖ πρὸς ἐνθουσιασμούς. Ideo μαντικὸν φυτὸν nominatur. Sophocles in Cassandra: Δάφνην φαγὼν ὀδόντι πρῖε τὸ στόμα. Lycophron, δαφνηφάγων φοίβαζεν ἐκ λαιμῶν ὄπα. Vates certe lauro semper coronati futura præcinebant. Vide Rhodig. v. 7. *Dalec.*

Lauriferam tellurem illam osculatus ex responso] Titus Livius, Ovidius, et alii auctores, non explicant, utra fuerit terra, quam exosculatus sit Brutus, Delphica an Italica. Plinius Delphicam intelligit; Dionysius Halicarnasseus, quarto volumine, Italicam: 'Brutus,' inquit, 'intelligens quid vellet declarare Deus, ubi quam celerrime Italicam terram ascendit, procidens osculatus est terram, hanc esse putans omnium hominum matrem.' *Pint.* *Lauriferam tellurem, &c.*] Livius lib. I. Valer. Max. VII. 3. Ovid. Fast. II. *Dalec.*

Honorem ei habitum, &c.] Et, si quando Imperatores de hostium exercitu deleto, aut expugnata urbe ad senatum scriberent, literis exornandis, quas nunc victrices, nunc laureatas appellabant. Ovid. 'Non ego victrices lauro redimire tabellas,' &c. Brod. I. 33. Alex. ab Alex. I. 27. Quin et iidem insigni victoria parta, laureatis fascibus incedebant, nuncios cum laureatis jaculis mittebant, navesque laureatas, aut vittatas. *Idem.*

Pollui oleam fas non est] Castitas etiam requiritur in oleæ cultura. Constantinus Γεωπονικῶν lib. IX. Palladius I. 9. *Idem.*

Laurus quidem, &c.] Inde Græcis δάφνη quasi δαφωνὴ dicitur. Crepitum cum sonorum portendere fœlicia existimatum a Theocrito, Lucretio, Porphyrio: contra vero, laurum injectam igni et tacitam, tristia. Tibullus: 'Laurus ubi bona signa dedit, gaudete coloni.' Propertius: 'Et tacet extincto laurus adusta foco.' Rhodig. v. 7. *Idem.*

Tiberium principem, &c.] Suetonius in Tiberio cap. 69. *Idem.*

Circa Divum Augustum] Idem in Augusto, et Dion lib. XLVIII. *Idem.*

Liviæ Drusillæ, quæ postea Augusta matrimonii nomen accepit] Vertranius ad Taciti Annal. I. 8. corrigit *mariti.* Forte: *quæ postea Augustæ matrimonio nomen accepit.* Gronov.

Nonum lapidem] Nonum milliare, Plutarcho. Tiberius Gracchus vias milliaribus dimensus est omnes: quod spacium parum abest ab octo stadiis, ejusque mensuræ notam lapideam columellam statuit: ac præterea ex utraque parte viæ lapides parum ab invicem distantes disposuit, e quibus facilius salire in equum liceret, nec τῷ ἀναβολεῖ opus esset: quo in loco ἀναβολέα quidam stapham nostram exponunt, alii servum corpus domini prehensis natibus attollentem. Inde usus obtinuit, ut milliare lapis vocetur. Brissonius IV. 9. *Dalec.*

Nomen imponitur viris] Libertus Ciceronis Laurea Tullius vocatus est. *Idem.*

Theophrastus] Lib. II. cap. 1. *Id.*

